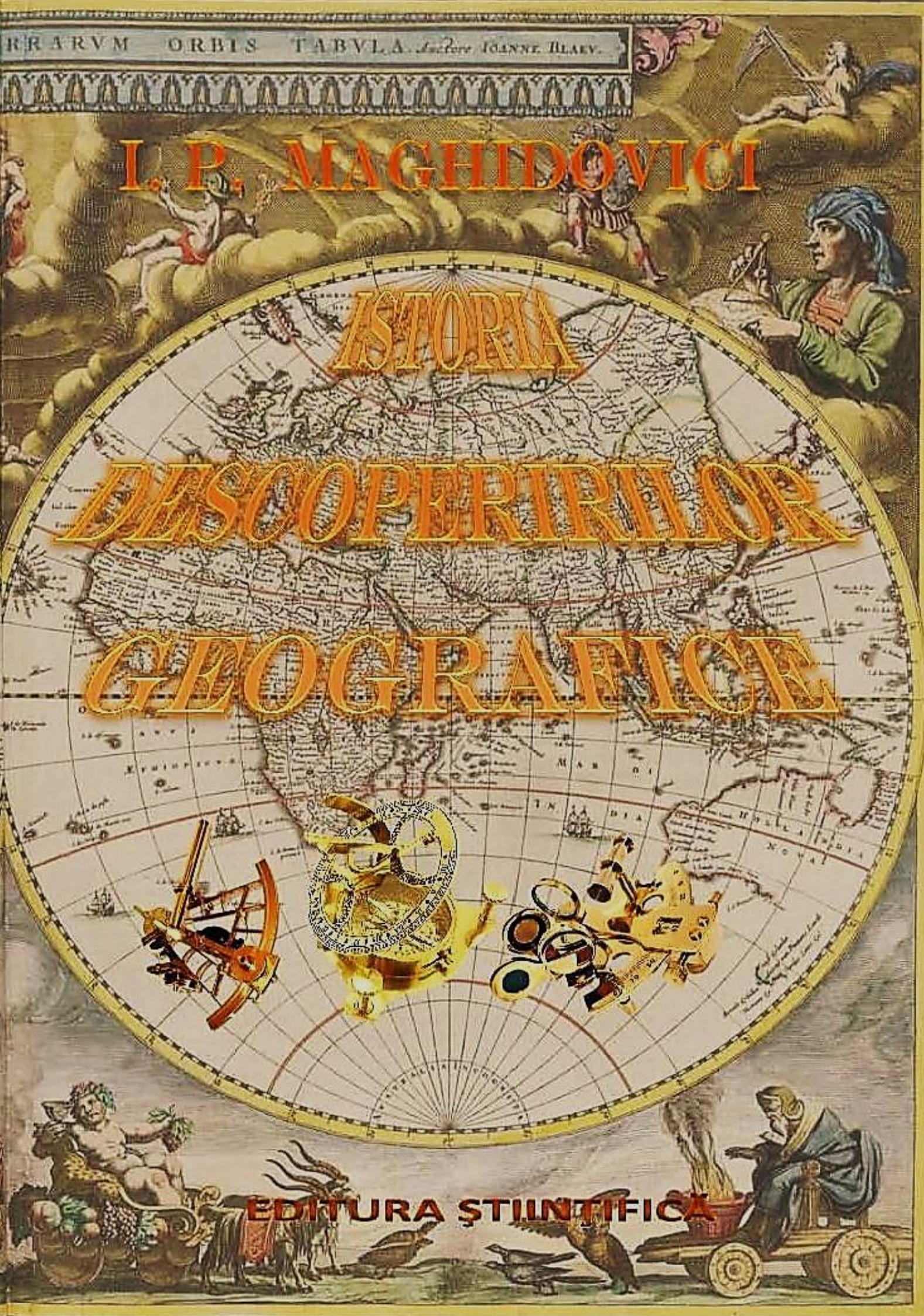
RRARVM ORBIS TABVLA
I. P. MAGHIDOVICI
ISTORIA
DESCOPERIRILOR
GEOGRAFICE
EDITURA ŞTIINŢIFICĂ

ISTORIA DESCOPERIRILOR GEOGRAFICE

tYGRI book

În româneşte de:
ION VLĂDUŢIU şi M. LEICAND

И. П. МАГИДОВИЧ

ОЧЕРКИ
ПО ИСТОРИИ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ
ОТКРЫТИЙ

ГОС. УЧЕБНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
МИНИСТЕРСТВА ПРОСВЕЩЕНИЯ РСФСР
МОСКВА - 1957

tYGRI book

I. P. MAGHIDOVICI

ISTORIA DESCOPERIRILOR GEOGRAFICE

Ediţie electronică îngrijită de

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ
BUCUREŞTI, 1959

CUPRINS

PREFAŢĂ **17**

PARTEA ÎNTÂI **18**

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE POPOARELOR ANTICE **18**

Capitolul 1 19

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE CHINEZILOR ÎN ANTICHITATE 19

DESCOPERIRILE CHINEZE PÂNĂ ÎN SECOLUL AL II-LEA Î.E.N. 19

DESCOPERIREA DE CĂTRE CHINEZI A REGIUNILOR DE APUS (CĂLĂTORIILE LUI CIAN ŢIAN) 22

LEGĂTURILE CHINEI CU APUSUL LA ÎNCEPUTUL EREI NOASTRE 27

CĂLĂTORI CHINEZI ÎN INDIA ÎN SECOLELE IV—VII e.n. 28

Capitolul 2 31

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE POPOARELOR ANTICE DIN SUDUL ŞI VESTUL ASIEI ŞI DIN AFRICA DE NORD 31

INDIENII ŞI MALAIEZII 31

VECHII PERŞI 33

VECHII EGIPTENI 36

FENICIENII ŞI DESCOPERIREA EUROPEI DE SUD 38

CĂLĂTORIA FENICIENILOR ÎN JURUL AFRICII 42

Capitolul 3 44

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE VECHILOR GRECI 44

COLONIILE GRECEŞTI ANTICE DE PE ŢĂRMURILE MĂRII MEDITERANE 44

PYTHEAS ŞI DESCOPERIREA BRITANIEI 45

COLONIILE GRECEŞTI ANTICE DE PE ŢĂRMURILE MĂRII NEGRE 48

SCIŢIA DUPĂ HERODOT 49

REZULTATELE GEOGRAFICE ALE EXPEDIŢIILOR LUI ALEXANDRU MACEDON 51

Capitolul 4 54

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE ROMANILOR 54

DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII EUROPEI OCCIDENTALE 54

DESCOPERIREA EUROPEI CENTRALE 56

TACIT ŞI PTOLEMEU DESPRE EUROPA RĂSĂRITEANĂ 59

INFORMAŢIILE DESPRE ASIA ÎN EPOCA ROMANĂ 61

CĂLĂTORIILE DE-A LUNGUL ŢĂRMURILOR AFRICANE ÎN EPOCA ROMANĂ 62

EXPEDIŢIILE ROMANE ÎN INTERIORUL AFRICII 64

Capitolul 5 66

ROLUL GEOGRAFILOR DIN ANTICHITATE ÎN ISTORIA DESCOPERIRILOR DE MAI TÂRZIU 66

ÎMPĂRŢIREA USCATULUI ÎN CONTINENTE 66

MĂSURAREA CIRCUMFERINŢEI PĂMÂNTULUI 68

TEORIA UNITĂŢII OCEANULUI MONDIAL 69

ÎMPĂRŢIREA PĂMÂNTULUI ÎN ZONE ŞI IPOTEZA CU PRIVIRE LA CONTINENTUL SUDIC 71

PARTEA A DOUA **74**

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EVUL MEDIU (PÂNĂ LA COLUMB) **74**

Capitolul 6 75

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE NORMANZILOR ÎN ATLANTICUL DE NORD 75

DRUMURILE ŞI INCURSIUNILE NORMANZILOR 75
OTHER ŞI DESCOPERIREA LITORALULUI DE NORD-VEST AL EUROPEI 77
DESCOPERIREA ŞI COLONIZAREA ISLANDEI 80
DESCOPERIREA ŞI COLONIZAREA GROENLANDEI 82
CĂLĂTORIILE NORMANZILOR SPRE AMERICA DE NORD-EST 86
LEGENDARELE INSULE „RĂTĂCITOARE” 87
Capitolul 7 89
CĂILE COMERCIALE ŞI DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE ARABILOR ÎN EVUL MEDIU 89
CĂILE COMERCIALE ARABE 89
GEOGRAFII ŞI CĂLĂTORII ARABI DIN SECOLELE IX—XIII 93
CĂLĂTORIILE LUI IBN BATTUTA 97
Capitolul 8 100
SOLIILE TRIMISE DIN EUROPA OCCIDENTALĂ LA MONGOLI ÎN SECOLUL AL XIII-LEA .. 100
LEGENDA DESPRE REGELE-PREOT IOAN 100
SOLII PAPALI LA MARII HANI MONGOLI 103
CĂLĂTORIA LUI RUBRUQUIS 104
Capitolul 9 107
MARCO POLO ŞI „CARTEA” SA 107
CARACTERUL ŞI CONŢINUTUL „CĂRŢII” LUI MARCO POLO 107
ITINERARIILE PROBABILE URMATE DE NICCOLÓ ŞI MAFFEO POLO ÎN CHINA 108
ITINERARIILE PROBABILE URMATE DE MARCO POLO ÎN ASIA 109
DRUMUL LUI MARCO POLO PE MARE ÎN JURUL ASIEI DE SUD ŞI ÎNTOARCEREA SA ÎN PATRIE 112
ROLUL „CĂRŢII” LUI MARCO POLO ÎN ISTORIA GEOGRAFIEI 114
Capitolul 10 116
CĂLĂTORII EUROPENI ÎN ASIA ÎN SECOLELE XIV—XV 116
MISIONARII CATOLICI ÎN ASIA ÎN SECOLUL AL XIV-LEA 116
CĂLĂTORII LAICI VEST-EUROPENI ÎN ASIA ÎN SECOLUL AL XV-LEA 117
„CĂLĂTORIA PESTE TREI MĂRI” A LUI AFANASI NIKITIN 120
Capitolul 11 124
DESCOPERIREA DE CĂTRE RUŞI A EUROPEI DE NORD ŞI PRIMELE EXPEDIŢII IN SIBERIA (SECOLELE XII—XV) 124
MARELE NOVGOROD ŞI POMORIE 124
DESCOPERIREA ŞI COLONIZAREA DE CĂTRE RUŞI A NORDULUI EUROPEAN 127
DESCOPERIREA EUROPEI DE NORD-EST DE CĂTRE RUŞI 130
PRIMELE EXPEDIŢII RUSEŞTI ÎN IUGRA ŞI ÎN SIBERIA DE NORD-VEST ÎN SECOLELE XI—XIV 134
EXPEDIŢIA RUSEASCĂ ÎN SIBERIA DIN 1483 135
EXPEDIŢIA ÎN SIBERIA DE NORD-VEST DIN ANII 1499—1501 136
DESCOPERIREA MĂRII KARA ŞI A DRUMULUI SPRE MANGAZEIA 138
Capitolul 12 140
DESCOPERIREA DE CĂTRE PORTUGHEZI A AFRICII DE VEST ŞI VÂNĂTOAREA DE SCLAVI 140
PRIMA ETAPĂ A EXPANSIUNII MARITIME A PORTUGALIEI 140
PRINŢUL HENRIC NAVIGATORUL 142
A DOUA DESCOPERIRE A MADEIREI ŞI A INSULELOR AZORE 144
DESCOPERIREA ŢĂRII RIO DE ORO ŞI ÎNCEPUTUL NEGOŢULUI DE SCLAVI PORTUGHEZ 145
DESCOPERIREA „SENEGAMBIEI” 146
CA'DA-MOSTO ŞI DESCOPERIREA INSULELOR CAPULUI VERDE 148
ROLUL LUI HENRIC NAVIGATORUL ÎN DEZVOLTAREA NAVIGAŢIEI PORTUGHEZE 149
VÂNĂTOAREA DE SCLAVI ÎNTREPRINSĂ DE PORTUGHEZI ÎN AFRICA OCCIDENTALĂ 151
Capitolul 13 152
DESCOPERIREA GUINEEI ŞI A AFRICII DE SUD ŞI EXPLORAREA DE CĂTRE PORTUGHEZI A DRUMURILOR SPRE INDIA 152
DESCOPERIRILE PORTUGHEZE ÎN GOLFUL GUINEEI 152

DIOGO CÃO ŞI DESCOPERIREA CONGO-ULUI ŞI ANGOLEI 154
BARTOLOMEO DIAZ ŞI DESCOPERIREA CAPULUI BUNEI SPERANŢE 156
CĂLĂTORIA LUI COVILHÃO ÎN INDIA ŞI ÎN „ŢARA PREOTULUI JOÃO DA INDIA” 160

PARTEA A TREIA 162

EPOCA MARILOR DESCOPERIRI GEOGRAFICE 162

PERIOADA I (PÂNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-LEA) 162
Capitolul 14 163
CRISTOFOR COLUMB ŞI PROIECTUL SĂU 163
CAUZELE EXPANSIUNII SPANIOLE PESTE OCEAN 163
DATE DIN BIOGRAFIA LUI COLUMB PÂNĂ ÎN 1484 166
PROIECTUL LUI COLUMB 168
COLUMB SE MUTĂ ÎN SPANIA; GREUTĂŢILE ÎNTÂMPINATE DE EL (1485—1492) 171
ACORDUL DINTRE REGII CASTILIEI ŞI COLUMB 173
Capitolul 15 174
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI COLUMB 174
DESCOPERIREA INSULELOR „INDIILOR DE VEST” ŞI „ÎMPĂRŢIREA LUMII” ÎNTRE SPANIA ŞI PORTUGALIA. FLOTILA LUI COLUMB 174
SCOPUL PRIMEI EXPEDIŢII PESTE OCEAN 175
PRIMA CĂLĂTORIE PESTE OCEANUL ATLANTIC 177
DESCOPERIREA INSULELOR BAHAMAS 178
DESCOPERIREA CUBEI 182
DESCOPERIREA INSULEI ESPAÑOLA (HAITI) 184
ÎNTOARCEREA ÎN SPANIA 186
„PRIMA ÎMPĂRŢIRE A LUMII” 187
Capitolul 16 190
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI COLUMB. DESCOPERIREA ANTILELOR MICI ŞI A INSULEI JAMAICA 190
COMPONENŢA EXPEDIŢIEI 190
DESCOPERIREA INSULELOR ANTILELE MICI ŞI PRIMA ÎNTÂLNIRE CU „CANIBALII” — CARAIBII 191
SPANIOLII ÎN ESPAÑOLA 195
DESCOPERIREA INSULEI JAMAICA ŞI A ŢĂRMULUI SUDIC AL CUBEI 198
CUCERIREA ESPAÑOLEI 200
Capitolul 17 202
A TREIA EXPEDIŢIE A LUI COLUMB ŞI ÎNCEPUTUL DESCOPERIRII AMERICII DE SUD 202
SCOPUL CELEI DE-A TREIA EXPEDIŢII A LUI COLUMB ŞI ITINERARIUL URMAT DE EA PESTE OCEAN 202
DESCOPERIREA INSULEI TRINIDAD ŞI A NOULUI CONTINENT SUDIC 203
DRUMUL PE MAREA CARAIBILOR SPRE ESPAÑOLA 206
RĂSCOALA DIN ESPAÑOLA, ARESTAREA ŞI EXPULZAREA LUI COLUMB ÎN SPANIA 207
EXPEDIŢIA LUI OVANDO 211
EXTERMINAREA BĂŞTINAŞILOR DE PE ESPAÑOLA 212
Capitolul 18 213
DESCOPERIREA ŢĂRMURILOR AMERICII DE SUD DE CĂTRE „RIVALII” LUI COLUMB 213
NIÑO ŞI GUERRA PE COASTA PERLELOR 213
EXPEDIŢIA LUI HOJEDA-VESPUCCI ŞI DESCOPERIREA GUYANEI ŞI VENEZUELEI 214
EXPEDIŢIA LUI VICENTE PINZON ŞI A LUI DIEGO LEPE ŞI DESCOPERIREA BRAZILIEI 217
DESCOPERIREA RÂULUI MAGDALENA ŞI A GOLFULUI DARIEN DE CĂTRE BASTIDAS ŞI VÂNĂTOAREA DE „CANIBALI” — CARAIBI 219
Capitolul 19 220
PRIMELE CĂUTĂRI ALE DRUMULUI DE NORD-VEST SPRE ASIA ŞI DESCOPERIREA LITORALULUI DE NORD-EST AL AMERICII 220

PRIMA EXPEDIŢIE ENGLEZĂ PESTE OCEAN A LUI JOHN CABOT 220
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI CABOT 222
„ŢARA CORTEREALILOR” 223
Capitolul 20 227
A PATRA EXPEDIȚIE A LUI COLUMB. PROIECTUL CĂLĂTORIEI 227
ÎN JURUL LUMII 227
CĂUTAREA DRUMULUI DE APUS SPRE „MAREA DE SUD” ŞI PRIMA ÎNTÂLNIRE CU POPORUL MAYA 228
DESCOPERIREA ŢĂRMURILOR DINSPRE OCEANUL ATLANTIC ALE AMERICII CENTRALE 229
NAUFRAGIUL ŞI ANUL PETRECUT ÎN JAMAICA 233
ÎNAPOIEREA ÎN SPANIA ŞI MOARTEA LUI COLUMB 235
Capitolul 21 238
AMERIGO VESPUCCI ŞI ORIGINEA DENUMIRII „AMERICA” 238
DATE BIOGRAFICE CU PRIVIRE LA AMERIGO VESPUCCI 238
CELE DOUĂ SCRISORI ALE LUI VESPUCCI 239
AŞA-ZISELE PRIMA ŞI A DOUA CĂLĂTORIE ALE LUI VESPUCCI 239
AŞA-ZISA A TREIA CĂLĂTORIE A LUI VESPUCCI 242
ORIGINEA NUMELUI DE „AMERICA” 245
Capitolul 22 250
VASCO DA GAMA ŞI DESCOPERIREA CĂII MARITIME 250
SPRE INDIA 250
ORGANIZAREA PRIMEI EXPEDIŢII A LUI VASCO DA GAMA 250
DRUMUL DIN PORTUGALIA PÂNĂ ÎN AFRICA DE SUD 251
PRIMA CĂLĂTORIE DE-A LUNGUL ŢĂRMURILOR AFRICII ORIENTALE 253
AHMED IBN MADJID ŞI TRAVERSAREA MĂRII ARABIEI 255
PORTUGHEZII LA CALICUT 256
ÎNTOARCEREA ÎN PORTUGALIA 258
Capitolul 23 260
EXPANSIUNEA PORTUGHEZĂ ÎN ASIA DE SUD 260
EXPEDIŢIA LUI CABRAL ÎN INDIA ŞI A DOUA DESCOPERIRE A BRAZILIEI 260
PRIMA VIZITARE A MADAGASCARULUI DE CĂTRE EUROPENI 263
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI VASCO DA GAMA ÎN INDIA 263
ALMEIDA ŞI ALBUQUERQUE — PRIMII VICE-REGI PORTUGHEZI AI INDIEI 265
Capitolul 24 270
SPANIOLII DESCOPERĂ „MAREA DE SUD” ŞI FLORIDA 270
NOILE EXPLORĂRI ÎN MAREA CARAIBILOR: EXPEDIŢIA LUI V. PINZON ŞI J. SOLIS 270
PRIMELE COLONII SPANIOLE PE CONTINENTUL AMERICAN 270
BALBOA ŞI DESCOPERIREA „MĂRII DE SUD” (OCEANUL PACIFIC) 272
CĂUTAREA „INSULEI TINEREŢII VEŞNICE” — BIMINI ŞI DESCOPERIREA FLORIDEI ŞI A GOLFSTREAMULUI 275
Capitolul 25 278
DESCOPERIREA MEXICULUI ŞI A ȚĂRMULUI NORDIC AL GOLFULUI MEXIC 278
EXPEDIŢIA LUI CORDOVA ŞI DESCOPERIREA PENINSULEI YUCATAN 278
EXPEDIŢIA LUI GRIJALVA ŞI DESCOPERIREA MEXICULUI 282
DESCOPERIREA ŢĂRMURILOR NORDICE ALE GOLFULUI MEXIC DE CĂTRE PINEDA ŞI PRIMELE ŞTIRI DESPRE MISSISSIPPI 286
Capitolul 26 288
MAGELLAN ŞI PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII 288
SOLIS ŞI DESCOPERIREA FLUVIULUI LA PLATA 288
PROIECTUL LUI MAGELLAN ŞI COMPONENŢA EXPEDIŢIEI SALE 288
DESCOPERIREA PATAGONIEI. IERNATUL ŞI RĂSCOALA 290
DESCOPERIREA STRÂMTORII MAGELLAN 292
PRIMA TRAVERSARE A OCEANULUI PACIFIC 294
MOARTEA LUI MAGELLAN 297
DRUMUL SPRE MOLUCE 299

CORABIA „VICTORIA” ÎNCHEIE PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII 300
SOARTA ECHIPAJULUI DE PE „TRINIDAD” 301
Capitolul 27 304
CORTEZ ŞI CUCERIREA MEXICULUI 304
EXPEDIŢIA PE MARE A LUI CORTEZ SPRE MEXIC 304
PRIMA CAMPANIE ÎMPOTRIVA ORAŞULUI MEXIC 306
RĂSCOALA DIN MEXIC ŞI ÎNFRÂNGEREA SPANIOLILOR 311
A DOUA CAMPANIE ŞI CĂDEREA ORAŞULUI MEXIC 313
Capitolul 28 315
EXTINDEREA GRANIŢELOR „NOII SPANII” 315
EXPEDIŢIILE LUI GARAY ŞI NARVAEZ 315
DESCOPERIREA ŢĂRMURILOR MEXICULUI DINSPRE OCEANUL PACIFIC ŞI EXPEDIŢIA LUI ALVARADO ÎN GUATEMALA 316
EXPEDIŢIA LUI CORTEZ ÎN HONDURAS 318
EXPEDIŢIA LUI NUÑO GUZMAN 320
PATRU EXPEDIŢII ÎN MAREA DE SUD ŞI DESCOPERIREA PENINSULEI CALIFORNIA 322
Capitolul 29 324
DESCOPERIREA ŞI CUCERIREA ŢĂRILOR PERU ŞI CHILE 324
PRIMELE CĂLĂTORII SPRE PERU 324
EXPEDIŢIA LUI FRANCISCO PIZARRO ŞI CUCERIREA PERULUI 327
DESCOPERIREA ARHIPELAGULUI GALAPAGOS 330
EXPEDIŢIA LUI ALMAGRO ÎN CHILE ŞI ÎNTOARCEREA LUI 331
MOARTEA LUI ALMAGRO ŞI A LUI FRANCISCO PIZARRO 333
EXPEDIŢIA LUI GONZALO PIZARRO PESTE ANZI ŞI SOARTA SA 333
CUCERIREA REGIUNII CENTRALE A STATULUI CHILE, LUPTA LUI VALDIVIA ÎMPOTRIVA ARAUCANILOR ŞI MOARTEA SA 336
Capitolul 30 337
LEGENDA DESPRE ELDORADO, DESCOPERIREA ANZILOR DE NORD ŞI A BAZINELOR FLUVIILOR ORINOCO ŞI MAGDALENA 337
ORIGINEA LEGENDEI DESPRE ELDORADO 337
EXPEDIŢIA LUI D'ORDAZ ŞI DESCOPERIREA CURSULUI MIJLOCIU AL FLUVIULUI ORINOCO 338
„ŢARA WELSERILOR” ŞI CĂUTAREA REGIUNII ELDORADO DE CĂTRE MERCENARII BANCHERILOR GERMANI 340
PRIMELE EXPEDIŢII DINSPRE NORD ALE SPANIOLILOR ÎN ELDORADO 342
EXPEDIŢIA LUI QUESADA ŞI BELALCAZAR ÎN ELDORADO ŞI ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII BAZINULUI FLUVIULUI MAGDALENA 344
SOARTA LUI QUESADA 347
Capitolul 31 348
DESCOPERIREA FLUVIILOR AMAZON ŞI LA PLATA 348
CĂLĂTORIA LUI ORELLANA PE „RÂUL AMAZOANELOR” 348
SOARTA LUI ORELLANA 350
DESCOPERIREA BAZINULUI FLUVIULUI LA PLATA 351
Capitolul 32 353
PRIMELE DESCOPERIRI DIN REGIUNILE INTERIOARE ALE AMERICII DE NORD 353
EXPEDIŢIA LUI DE SOTO ŞI DESCOPERIREA REGIUNILOR SITUATE LA NORD-VEST DE FLORIDA 353
EXPEDIŢIA LUI MOSCOSO LA VEST DE MISSISSIPPI 358
LEGENDA DESPRE ŢARA SIBOLA ŞI DESPRE CELE ŞAPTE ORAŞE 359
DESCOPERIREA BAZINULUI COLORADO ŞI AL LUI RIO GRANDE DEL NORTE (EXPEDIŢIA LUI CORONADO SPRE SIBOLA) 360
DESCOPERIREA AFLUENŢILOR APUSENI AI FLUVIULUI MISSISSIPPI (EXPEDIŢIA LUI CORONADO SPRE „QUIVIRA”) 363
Capitolul 33 366
DESCOPERIRILE FRANCEZILOR ÎN AMERICA DE NORD ÎN SECOLUL AL XVI-LEA 366

PESCARII FRANCEZI LA ŢĂRMURILE AMERICII DE NORD-EST 366
VERRAZANO ŞI DESCOPERIREA COASTEI RĂSĂRITENE A AMERICII DE NORD 366
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI CARTIER: EXPLORAREA GOLFULUI SFÂNTUL LAURENŢIU 369
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI CARTIER; DESCOPERIREA FLUVIULUI SFÂNTUL LAURENŢIU 371
A TREIA EXPEDIŢIE A LUI CARTIER ŞI PRIMELE ÎNCERCĂRI DE COLONIZARE A CANADEI 374
Capitolul 34 377
PRIMII CONTINUATORI AI LUI MAGELLAN 377
„CONGRESUL DE LA BADAJOZ” 377
EXPEDIŢIA LUI LOAYSA — ELCANO 378
CĂLĂTORIILE LUI SAAVEDRA 381
EXPEDIŢIA LUI VILLALOBOS ŞI DESCOPERIREA NOII GUINEE 382

PARTEA A PATRA 385

EPOCA MARILOR DESCOPERIRI GEOGRAFICE – PERIOADA A II - a 385
Capitolul 35 386
PRIMELE CĂUTĂRI ALE DRUMULUI DE NORD-EST 386
„SOCIETATEA NEGUŢĂTORILOR ÎNTREPRINZĂTORI” DIN ANGLIA ŞI ORGANIZAREA EXPEDIŢIEI WILLOUGHBY — CHANCELLOR 386
CĂLĂTORIA ŞI PIEIREA LUI WILLOUGHBY ŞI A TOVARĂŞILOR SĂI DE DRUM 388
CHANCELLOR ŞI ÎNCEPUTUL COMERŢULUI MARITIM ANGLO-RUS 390
POMORII RUŞI ÎN MAREA BARENTS ŞI EXPEDIŢIA LUI STEVEN BARROW 391
RELATĂRILE LUI FEODOR TOVTÎGHIN DESPRE MANGAZEIA 395
EXPEDIŢIA LUI PET ŞI JACKMANN ŞI CĂUTAREA „ŢĂRII LUI WILLOUGHBY” 396
Capitolul 36 399
EXPEDIŢIA LUI ERMAK TIMOFEEVICI ŞI MOARTEA SA 399
POSESIUNILE STROGANOVILOR 399
ERMAK TIMOFEEVICI ŞI DETAŞAMENTUL SĂU 402
EXPEDIŢIA LUI ERMAK ÎN SIBERIA 405
SOLIA LUI IVAN KOLŢO 412
EXPEDIŢIA LUI BOGDAN BRIAZGA PE CURSUL INFERIOR AL IRTÎŞULUI ŞI PE FLUVIUL OBI 414
ULTIMA EXPEDIŢIE ŞI MOARTEA LUI ERMAK 416
RETRAGEREA RUŞILOR DUPĂ MOARTEA LUI ERMAK 419
Capitolul 37 420
CUCERIREA DEFINITIVĂ A SIBERIEI APUSENE 420
NOILE EXPEDIŢII ŞI ÎNTEMEIEREA PRIMELOR ORAŞE RUSEŞTI ÎN SIBERIA 420
ANDREI ELEŢKOI ŞI EXPEDIŢIILE ÎNTREPRINSE DE DETAŞAMENTELE SALE 423
ÎNFRÂNGEREA DEFINITIVĂ A LUI KUCIUM 424
RUŞII PE CURSUL INFERIOR AL FLUVIULUI OBI 425
EXPEDIŢIA ÎN MANGAZEIA ŞI ÎNTEMEIEREA CETĂŢII MANGAZEIA 427
RUŞII SE AŞEAZĂ PE CURSUL SUPERIOR AL FLUVIULUI OBI ŞI STABILESC DRUMUL SPRE ENISEI 430
Capitolul 38 433
RUŞII DESCOPERĂ GURILE ENISEIULUI, PENINSULA TAIMÂR ŞI FLUVIUL LENA 433
RELATĂRILE LUI MASSA DESPRE EXPEDIŢIA PE MARE A „CĂPITANULUI LUKA” 433
EXPEDIŢIA LUI KUROCIKIN 434
DESCOPERIREA DRUMULUI PE MARE LA NORD DE PENINSULA TAIMÎR 435
EXPLORATORUL PENDA ŞI DESCOPERIREA LENEI 436
ÎNTOARCEREA LUI PENDA LA ENISEI PE ANGARA 440
EXPEDIŢIA LUI MARTIN VASILIEV PESTE VILIUI SPRE LENA 443
PRIMII CAZACI DIN ENISEISK PE LENA ŞI ÎNTEMEIEREA IAKUTSKULUI 444
DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII FLUVIULUI LENA 446
Capitolul 39 447

CĂLĂTORII RUŞI ÎN SIBERIA DE RĂSĂRIT ŞI DESCOPERIREA MĂRII OHOTSK 447
EXPEDIŢIA LUI ELISEI BUZA 447
DESCOPERIREA CURSULUI SUPERIOR AL IANEI ŞI A RÂURILOR INDIGHIRKA ŞI ALAZEIA 449
CĂLĂTORIA LUI STADUHIN ÎN MAREA SIBERIEI DE RĂSĂRIT, DESCOPERIREA KOLÎMEI ŞI LEGENDA DESPRE MAREA INSULĂ DIN OCEANUL ÎNGHEŢAT 451
ÎNAINTAREA RUŞILOR SPRE IZVOARELE LENEI ŞI SPRE BAIKAL 453
IVAN MOSKVITIN ŞI DESCOPERIREA MĂRII OHOTSK 454
EXPEDIŢIA LUI ALEKSEI FILIPPOV 456
STADUHIN DESCOPERĂ ÎNTREGUL LITORAL CONTINENTAL AL MĂRII OHOTSK 457
Capitolul 40 459
EXPEDIŢIA LUI DEJNEV ŞI POPOV; PRIMA CĂLĂTORIE DIN OCEANUL ÎNGHEŢAT ÎN OCEANUL PACIFIC 459
DATE BIOGRAFICE DESPRE DEJNEV 459
PRIMELE CĂLĂTORII PE MARE ALE RUŞILOR LA RĂSĂRIT DE KOLÎMA 459
PRIMA CĂLĂTORIE DIN OCEANUL ÎNGHEŢAT ÎN OCEANUL PACIFIC PRIN STRÂMTOAREA DINTRE ASIA ŞI AMERICA 461
SOARTA LUI SEMION DEJNEV 463
SOARTA LUI FEDOT ALEKSEEV POPOV ŞI DESCOPERIREA KAMCEATKĂI 464
Capitolul 41 467
RUŞII DESCOPERĂ BAZINUL FLUVIULUI AMUR 467
PRIMELE INFORMAŢII DESPRE AMUR 467
EXPEDIŢIA LUI POIARKOV ÎN DAURIA ŞI CĂLĂTORIA PE AMUR 468
DESCOPERIREA SAHALINULUI DE NORD ŞI CĂLĂTORIA LUI POIARKOV PRIN MAREA OHOTSK 470
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI HABAROV PE AMUR 472
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI HABAROV PE AMUR 473
Capitolul 42 476
NOILE DESCOPERIRI DIN OCEANIA ŞI CĂUTAREA CONTINENTULUI SUDIC DE CĂTRE SPANIOLI 476
LEGAZPI, CUCERIREA FILIPINELOR ŞI DRUMUL URMAT DE URDANETA 476
„PĂMÂNTUL SUDIC NECUNOSCUT” (TERRA AUSTRALIS INCOGNITA) 479
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI MENDAÑA ŞI DESCOPERIREA INSULELOR SOLOMON 480
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI MENDAÑA ŞI DESCOPERIRILE SALE ÎN POLINEZIA DE SUD 482
EXPEDIŢIA LUI QUEIROZ ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN POLINEZIA DE SUD 484
„AUSTRALIA SFÂNTULUI DUH” 485
DESCOPERIREA STRÂMTORII TORRES ŞI A ADEVĂRATEI AUSTRALII 486
Capitolul 43 488
LUPTA ANGLO-SPANIOLĂ PE OCEANE 488
PIRAŢII ENGLEZI ÎN INDIILE DE VEST 488
PIRATUL DRAKE LÂNGĂ COASTELE AMERICII DE SUD 489
„NOUL ALBION” AL LUI DRAKE 492
DRAKE ÎŞI ÎNCHEIE CĂLĂTORIA ÎN JURUL LUMII 494
ZDROBIREA „INVINCIBILEI ARMADA” SPANIOLO-PORTUGHEZE 496
Capitolul 44 498
CĂUTAREA DRUMULUI DE NORD-VEST DE CĂTRE ENGLEZI ŞI PRIMELE DESCOPERIRI ÎN ARCTICA DE VEST 498
CELE TREI EXPEDIŢII ALE LUI FROBISHER; ÎNCEPUTUL DESCOPERIRII ARHIPELAGULUI CANADIAN 498
CELE TREI EXPEDIŢII ALE LUI DAVIS; DESCOPERIREA ŞI EXPLORAREA STRÂMTORII DAVIS 502
CĂLĂTORIILE LUI HUDSON ÎN MAREA GROENLANDEI ŞI MAREA BARENTS; A DOUA DESCOPERIRE A „MARELUI RÂU DIN NORD” (RÂUL HUDSON) 505
DESCOPERIREA GOLFULUI HUDSON ŞI MOARTEA LUI HUDSON 506
DESCOPERIRILE ULTERIOARE DIN GOLFUL HUDSON (EXPEDIŢIILE LUI BUTTON ŞI BYLOT — BAFFIN) 509
DESCOPERIREA GOLFULUI BAFFIN ŞI A GROENLANDEI DE NORD-VEST (A DOUA EXPEDIŢIE BYLOT — BAFFIN) 511
TERMINAREA DESCOPERIRII GOLFULUI HUDSON (EXPEDIŢIILE LUI MUNK, FOX ŞI JAMES) 513
Capitolul 45 515
COLONIZAREA DE CĂTRE ENGLEZI A INSULEI NEWFOUNDLAND ŞI A COASTEI AMERICII DE NORD DINSPRE

OCEANUL ATLANTIC ... 515
COLONIZAREA DE CĂTRE ENGLEZI A INSULEI NEWFOUNDLAND ... 515
WALTER RALEIGH ŞI SOARTA VIRGINIEI — PRIMA COLONIE ENGLEZĂ DE PE CONTINENTUL AMERICAN ... 516
EXPEDIŢIA LUI GOSNOLD ... 518
ÎNTEMEIEREA NOII COLONII VIRGINIA ... 519
„PELERINII" DE PE „MAYFLOWER" ŞI PRIMA COLONIE ENGLEZĂ ÎN NOUA ANGLIE ... 521
NOUA OLANDĂ ŞI SOARTA EI ... 523
Capitolul 46 ... 524
DESCOPERIRILE FRANCEZE ÎN AMERICA DE NORD ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA ŞI COLONIZAREA CANADEI ... 524
PRIMELE DESCOPERIRI ALE LUI CHAMPLAIN, ÎN ZONA ATLANTICĂ A AMERICII DE NORD ... 524
DESCOPERIRILE LUI CHAMPLAIN ŞI BRULE ÎN REGIUNEA MARILOR LACURI ... 526
NICOLET ŞI DESCOPERIREA LACULUI MICHIGAN ŞI A BAZINULUI SUPERIOR AL FLUVIULUI MISSISSIPPI ... 529
IEZUIŢII ÎN REGIUNEA MARILOR LACURI ... 530
Capitolul 47 ... 533
DESCOPERIREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN AMERICA DE SUD ... 533
ORGANIZAREA BRAZILIEI PORTUGHEZE ... 533
EXPEDIŢIA PE AMAZON A LUI TEIXEIRA ŞI ACOSTA ... 534
PAULIŞTII ŞI IEZUIŢII ... 536
Capitolul 48 ... 537
OLANDEZII CAUTĂ DRUMUL DE NORD-EST ... 537
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI BARENTS ... 537
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI BARENTS ... 540
A TREIA EXPEDIŢIE ŞI MOARTEA LUI BARENTS ... 541
ÎNTOARCEREA CELORLALŢI MEMBRI AI EXPEDIŢIEI ÎN OLANDA ... 545
Capitolul 49 ... 546
EXPANSIUNEA OLANDEZĂ ÎN MĂRILE SUDICE ... 546
PRIMELE EXPEDIŢII OLANDEZE ÎN INDONEZIA ... 546
ÎNCEPUTUL ACTIVITĂŢII COMPANIEI OLANDEZE A INDIILOR DE EST ... 548
EXPEDIŢIA LUI LE MAIRE — SCHOUTEN ŞI DESCOPERIREA CAPULUI HORN ... 549
CĂUTAREA „INSULEI BOGATE ÎN AUR ŞI ARGINT". EXPEDIŢIILE LUI QUAST—TASMAN ŞI DE VRIES—SCHAEP ... 552
FANTASTICELE ŢĂRI JESSO ŞI JOÃO DA GAMA ... 555
Capitolul 50 ... 555
DESCOPERIRILE OLANDEZILOR ÎN AUSTRALIA ŞI OCEANIA ... 555
DESCOPERIRILE FĂCUTE ÎN AUSTRALIA ÎNAINTE DE TASMAN ... 555
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI TASMAN: DESCOPERIREA ŢĂRII LUI VAN DIEMEN, A NOII ZEELANDE ŞI A INSULELOR DIN OCEANIA TROPICALĂ ... 560
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI TASMAN: NOUA OLANDA — CONTINENT UNIC ... 563
Capitolul 51 ... 564
DESCOPERIRILE ŞI CERCETĂRILE FĂCUTE DE CĂLĂTORI DIN EUROPA OCCIDENTALĂ ÎN ASIA ŞI AFRICA (1550—1650) ... 564
PRIMII EXPLORATORI EUROPENI ÎN MUNŢII HIMALAIA ŞI ÎN TIBET ... 564
EXPLORAREA ETIOPIEI ŞI DESCOPERIREA IZVORULUI NILULUI ALBASTRU ... 565
DESCOPERIREA CURSULUI MIJLOCIU AL FLUVIULUI ZAMBEZI ŞI A LACULUI NYASA ... 566

PARTEA A CINCEA ... 568

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EPOCA MODERNĂ ... 568

PERIOADA I ... 568
Capitolul 52 ... 569

ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII KAMCEATKĂI ŞI DESCOPERIREA ... 569
INSULELOR KURILE ... 569
EXPEDIŢIA LUI ATLASOV ÎN KAMCEATKA ... 569
ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII KAMCEATKĂI ŞI MOARTEA LUI ATLASOV (1711) ... 573
KOZÎREVSKI ŞI DESCOPERIREA INSULELOR KURILE DE NORD ... 575
ORGANIZAREA NAVIGAŢIEI PE MAREA OHOTSK ... 578
DESCOPERIREA GRUPULUI CENTRAL AL INSULELOR KURILE ... 578
PRIMA CERCETARE ŞTIINŢIFICĂ A SIBERIEI DE CĂTRE MESSERSCHMIDT ... 579
Capitolul 53 ... 580
PRIMII EXPLORATORI RUŞI AI PĂRŢII DE NORD A OCEANULUI PACIFIC ... 580
PRIMA EXPEDIŢIE IN KAMCEATKA A LUI BERING—CIRIKOV ... 580
CĂLĂTORIA LUI FEODOROV ŞI GVOZDEV ŞI ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII STRÂMTORII BERING ... 584
Capitolul 54 ... 585
MAREA EXPEDIŢIE DIN NORD. CĂLĂTORIILE LUI BERING, CIRIKOV ŞI ALE GRUPULUI LUI SPANBERG. DESCOPERIREA DE CĂTRE RUŞI A AMERICII DE NORD-VEST, A INSULELOR ALEUTINE ŞI KOMANDORSKIE (COMANDORULUI), PRECUM ŞI A DRUMULUI NORDIC SPRE JAPONIA ... 585
ORGANIZAREA ŞI SARCINILE EXPEDIŢIEI ... 585
CĂLĂTORIA LUI BERING, DESCOPERIREA AMERICII DE NORD-VEST ŞI A INSULELOR DIN GOLFUL ALASKA ... 587
DESCOPERIREA INSULELOR ALEUTTNE ŞI COMANDORULUI; MOARTEA LUI BERING ... 589
IERNATUL ECHIPAJULUI CORĂBIEI „SV. PIOTR" PE INSULA BERING ŞI ÎNTOARCEREA ÎN KAMCEATKA ... 590
CĂLĂTORIA LUI CIRIKOV, DESCOPERIREA AMERICII DE NORD-VEST ŞI A INSULELOR AMERICANE ... 592
CARTOGRAFIEREA ARHIPELAGULUI KURILELOR DE CĂTRE GRUPUL LUI SPANBERG ŞI DESCOPERIREA DRUMULUI NORDIC SPRE JAPONIA ... 594
Capitolul 55 ... 597
MAREA EXPEDIŢIE DIN NORD. ACTIVITATEA GRUPURILOR NORDICE ... 597
PRIMUL GRUP. EXPLORAREA DRUMULUI ÎN JURUL PENINSULEI JAMAL ... 597
AL DOILEA GRUP. EXPLORAREA DRUMULUI DE LA OBI LA ENISEI ŞI LA NORD-EST DE ENISEI ... 600
AL TREILEA GRUP. EXPLORAREA ŢĂRMURILOR PENINSULEI TAIMÎR ŞI DESCOPERIREA CAPULUI CELIUSKIN 603
AL PATRULEA GRUP. EXPLORAREA LITORALULUI SIBERIEI DE RĂSĂRIT ... 606
REZULTATELE GENERALE ALE ACTIVITĂŢII TUTUROR GRUPURILOR NORDICE ... 608
Capitolul 56 ... 609
GRUPUL ACADEMIC AL MARII EXPEDIŢII DIN NORD ... 609
EXPLORAREA SIBERIEI CENTRALE DE CĂTRE GMELIN-SENIOR ... 609
STELLER, PRIMUL OM DE ŞTIINŢĂ, CARE A EXPLORAT AMERICA DE NORD-VEST ... 611
KRAŞENINNIKOV — PRIMUL OM DE ŞTIINŢĂ CARE A STUDIAT KAMCEATKA ... 612
Capitolul 57 ... 615
EXPLORAREA ASIEI CENTRALE ŞI A REGIUNII MARII CASPICE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA ŞI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA ... 615
SOLII RUŞI ÎN MONGOLIA ŞI CHINA ÎN SECOLUL AL XVII-LEA ... 615
EXPLORATORII TIBETULUI ... 618
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI BEKOVICI—CERKASSKI ŞI INFORMAŢIILE DESPRE AMU-DARIA ... 620
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI BEKOVICI—CERKASSKI ŞI PIEIREA DETAŞAMENTULUI SAU ... 621
EXPEDIŢIILE LUI VERDEN ŞI SOIMONOV ÎN REGIUNEA MĂRII CASPICE ... 622
Capitolul 58 ... 624
EXPEDIŢIILE ŞTIINŢIFICE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA IN ASIA ... 624
EXPEDIŢIA LUI NIEBUHR ÎN ŢĂRILE ARABE ... 624
EXPLORAREA SIBERIEI DE CĂTRE PALLAS ... 624
CĂLĂTORIILE LUI GEORGI PRIN SIBERIA ... 627
Capitolul 59 ... 628
EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE ALE AFRICII ... 628
EXPEDIŢIILE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA ÎN ETIOPIA ... 628
EXPLORAREA GAMBIEI ŞI SENEGALULUI ... 628
EXPLORĂRILE PORTUGHEZILOR ÎN BAZINELE FLUVIILOR CONGO ŞI ZAMBEZI ... 629

OLANDEZII DESCOPERĂ FLUVIUL ORANGE, DEŞERTURILE ŞI STEPELE DIN AFRICA DE SUD-VEST 632
Capitolul 60 633
DESCOPERIREA BAZINULUI FLUVIULUI MISSISSIPPI, A CANADEI CENTRALE ŞI DE NORD ŞI A RIULUI MACKENZIE 633
DESCOPERIREA CURSULUI SUPERIOR ŞI MIJLOCIU AL FLUVIULUI MISSISSIPPI 633
CONSTITUIREA „COMPANIEI GOLFULUI HUDSON” 636
LA SALLE ŞI ANEXAREA LOUISIANEI DE CĂTRE FRANŢA 637
„VAGABONZII PĂDURILOR” ŞI ÎNCEPUTUL DESCOPERIRII REGIUNILOR INTERIOARE ALE CANADEI 639
VARENNES DE LA VÉRENDRYE ŞI „LINIA FORTIFICATĂ A MĂRII DE APUS” 640
DESCOPERIREA RÂULUI COPPERMINE ŞI A LACURILOR DIN CANADA DE NORD 641
DESCOPERIREA RÂULUI MACKENZIE 643
TRAVERSAREA AMERICII DE NORD DE CĂTRE ALEXANDER MACKENZIE 645
Capitolul 61 646
EXPEDIŢIILE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA ÎN ARCTICA 646
DESCOPERIREA INSULELOR NOVOSIBIRSK 646
SOIMONOV, PLENISNER ŞI „ŢARA LUI ANDREEV” 648
„CĂUTAREA TRECERII MARITIME PRIN OCEANUL NORDIC SPRE KAMCEATKA” (EXPEDIŢIA LUI CICIAGOV) .. 650
DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII ŢĂRMURILOR INSULELOR NOVAIA ZEMLIA 651
HANS EGEDE ŞI A DOUA COLONIZARE SCANDINAVĂ A GROENLANDEI 653
A DOUA DESCOPERIRE A COASTEI RĂSĂRITENE A GROENLANDEI 654
Capitolul 62 655
EXPEDIŢIILE RUSEŞTI DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA ÎN OCEANUL PACIFIC 655
PRIMII VÂNĂTORI RUŞI PE INSULELE ALEUTINE 655
ORGANIZAREA EXPEDIŢIEI LUI KRENIŢÎN ŞI ITINERARIUL EI DE LA OHOTSK PÂNĂ ÎN KAMCEATKA 658
DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII INSULELOR ALEUTINE DE CĂTRE KRENIŢÎN ŞI LEVAŞOV 660
MOARTEA LUI KRENIŢÎN ŞI SOARTA MATERIALELOR EXPEDIŢIEI 663
PRIMII PAŞI SPRE CUCERIREA AMERICII RUSE (EXPEDIŢIILE LUI ŞELEHOV ŞI BARANOV) 665
DESCOPERIRILE NAVIGATORILOR RUŞI AFLAŢI ÎN SLUJBA LUI ŞELEHOV ŞI BARANOV 667
EXPEDIŢIA BILLINGS-SARÎCEV 668
Capitolul 63 672
DESCOPERIRILE DIN AUSTRALIA ŞI OCEANIA DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA PÂNĂ LA JAMES COOK 672
PIRATUL ENGLEZ DAMPIER ŞI DESCOPERIRILE SALE 672
CĂLĂTORIA IN JURUL LUMII A LUI ROGGEVEEN ŞI „TAINA INSULEI PAŞTELUI” 675
PRIMELE CĂUTĂRI ALE CONTINENTULUI SUDIC ÎNTREPRINSE DE FRANCEZI: CAPUL „CIRCUMCIZIEI” AL LUI BOUVET 677
CĂLĂTORIILE IN JURUL LUMII ALE LUI BYRON, WALLIS ŞI CARTERET 679
BOUGAINVILLE, PRIMUL NAVIGATOR FRANCEZ CARE A FĂCUT O CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII ŞI DESCOPERIRILE SALE 682
Capitolul 64 685
PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII A LUI COOK. DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII NOII ZEELANDE ŞI DESCOPERIREA ŢĂRMULUI RĂSĂRITEAN AL AUSTRALIEI 685
DATE BIOGRAFICE DESPRE JAMES COOK 685
ORGANIZAREA ŞI SCOPURILE EXPEDIŢIEI ENGLEZE ÎN OCEANUL PACIFIC 687
PRIMELE DESCOPERIRI ALE LUI COOK ÎN POLINEZIA DE SUD 689
DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII NOII ZEELANDE 691
DESCOPERIREA COASTEI RĂSĂRITENE A AUSTRALIEI 694
Capitolul 65 696
A DOUA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII A LUI COOK ŞI CĂUTAREA CONTINENTULUI SUDIC 696
OBIECTIVELE ŞI COMPONENŢA EXPEDIŢIEI 696
CĂUTAREA CONTINENTULUI SUDIC ŞI PRIMA TRAVERSARE A CERCULUI POLAR DE SUD 697
DESCOPERIREA GRUPULUI SUDIC DIN ARHIPELAGUL COOK 700
PIEIREA UNUI GRUP DE MARINARI DE PE „ADVENTURE” ÎN NOUA ZEELANDĂ 701
CĂLĂTORIA LUI COOK IN ANTARCTICA, 1773—1774 702

NOI DESCOPERIRI ÎN POLINEZIA DE SUD 704
DESCOPERIREA NOII CALEDONII 705
ÎNCHEIEREA CELEI DE-A DOUA CĂLĂTORII ÎN JURUL LUMII A LUI COOK 707
Capitolul 66 710
CEA DE-A TREIA CĂLĂTORIE ŞI MOARTEA LUI COOK 710
SCOPURILE CELEI DE-A TREIA EXPEDIŢII A LUI COOK 710
CĂLĂTORIA SPRE RĂSĂRIT, CĂTRE INSULELE DIN POLINEZIA DE SUD 711
A DOUA DESCOPERIRE A INSULELOR HAVAI 712
DESCOPERIRILE LUI COOK ÎN PARTEA DE NORD A OCEANULUI PACIFIC 713
DESCOPERIREA INSULEI HAWAII ŞI MOARTEA LUI COOK 715
Capitolul 67 717
EXPEDIŢIILE DIN OCEANUL PACIFIC LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA 717
CĂLĂTORIILE ÎN OCEANUL PACIFIC ŞI PIEIREA EXPEDIŢIEI LUI LA PÉROUSE 717
CEA DINTÂI CĂLĂTORIE AMERICANĂ ÎN JURUL LUMII ŞI DESCOPERIREA GURILOR RÂULUI COLUMBIA DE CĂTRE GRAY 719
EXPEDIŢIA LUI VANCOUVER 720
CĂUTAREA LUI LA PEROUSE DE CĂTRE EXPEDIŢIA LUI D'ENTRECASTEAUX 723

PARTEA A ŞASEA 726

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EPOCA MODERNĂ 726

PERIOADA A II-A 726
Capitolul 68 727
PRIMELE EXPEDIŢII RUSE ÎN JURUL LUMII 727
DATE BIOGRAFICE DESPRE KRUSENSTERN ŞI LISIANSKI 727
CĂLĂTORIA LUI KRUSENSTERN ŞI LISIANSKI SPRE INSULELE HAWAII 728
LISIANSKI ÎN AMERICA RUSĂ ŞI ÎNCHEIEREA PRIMEI SALE CĂLĂTORII ÎN JURUL LUMII 728
KRUSENSTERN ÎN PARTEA DE NORD-VEST A OCEANULUI PACIFIC ŞI ÎNCHEIEREA CĂLĂTORIEI SALE ÎN JURUL LUMII 729
CĂLĂTORIA LUI GOLOVNIN PE „DIANA” 731
CĂLĂTORIA LUI KOTZEBUE ÎN JURUL LUMII PE BRICUL „RIURIK” 732
EXPEDIŢIA LUI VASILIEV ŞI ŞIŞMAREV 735
Capitolul 69 737
EXPEDIŢIA LUI BELLINGSHAUSEN ŞI LAZAREV. DESCOPERIREA ANTARCTIDEI DE CĂTRE RUŞI 737
DATE BIOGRAFICE DESPRE BELLINGSHAUSEN ŞI LAZAREV 737
CĂLĂTORIA ÎN „OCEANUL ÎNGHEŢAT DE SUD” DIN VARA ANULUI 1819—1820. RUŞII LÂNGĂ ŢĂRMURILE ANTARCTICII 738
CĂLĂTORIA SLOOPURILOR „VOSTOK” ŞI „MIRNÎI” ÎN REGIUNEA TROPICELOR ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN POLINEZIA DE SUD 741
CĂLĂTORIA DIN VARA ANULUI 1820—1821 ÎN „OCEANUL ÎNGHEŢAT DE SUD”. DESCOPERIREA ŢĂRII LUI ALEXANDRU I DIN ANTARCTICA 743
Capitolul 70 745
CELE MAI IMPORTANTE EXPEDIŢII RUSE ÎN OCEANUL PACIFIC (1820—1830) 745
CĂLĂTORIA ÎN JURUL LUMII ÎNTREPRINSĂ DE KOTZEBUE PE SLOOPUL „PREDPRIATIE” 745
EXPEDIŢIA LUI STANIUKOVICI ŞI LITKE 746
Capitolul 71 748
NEVELSKOI. EXPLORAREA ŞI ANEXAREA LA RUSIA A ŢINUTURILOR AMUR ŞI PRIMORIE 748
PREDECESORII LUI NEVELSKOI 748
DESCOPERIREA STRÂMTORII NAVIGABILE NEVELSKOI 749
EXPEDIŢIA LUI NEVELSKOI PE AMUR ŞI ANEXAREA ŢINUTURILOR AMUR ŞI PRIMORIE LA RUSIA 750
Capitolul 72 752

CELE MAI IMPORTANTE EXPLORĂRI ALE RUŞILOR ÎN SIBERIA, ÎN SECOLUL AL XIX-LEA ŞI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA 752
CĂLĂTORIA LUI CIHACIOV PRIN ŢINUTUL ALTAI 752
EXPEDIŢIA LUI MIDDENDORF 753
CERCETĂRILE ŞI PREVIZIUNILE ŞTIINŢIFICE ALE LUI KROPOTKIN 755
CERSKI ŞI CERCETĂRILE SALE 757
EXPEDIŢIA LUI TOLMACEV 758
Capitolul 73 759
CERCETĂTORII RUŞI AI MUNŢILOR TIAN-SHAN ŞI PAMIR-ALAI 759
SEMIONOV ŞI ÎNCEPUTUL CERCETĂRII ŞTIINŢIFICE A MUNŢILOR TIAN-SHAN 759
PRIMELE CĂLĂTORII ALE LUI SEVERŢOV ŞI CERCETĂRILE SALE ÎN TIAN-SHAN 761
FEDCENKO ŞI SEVERŢOV — PRIMII CERCETĂTORI AI SISTEMULUI MUNTOS PAMIR-ALAI 763
CERCETĂRILE LUI MUŞKETOV 765
EXPEDIŢIA LUI OŞANIN 767
Capitolul 74 768
CERCETĂTORII RUŞI AI ASIEI CENTRALE (1870—1880) 768
PRIMA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI (ÎN MONGOLIA) 768
A DOUA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI (SPRE LACUL LOBNOR ŞI ÎN DJUNGARIA) 770
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI POTANIN (ÎN MONGOLIA) 773
CĂLĂTORIA LUI PEVŢOV ÎN DJUNGARIA 774
CĂLĂTORIA LUI PEVŢOV ÎN MONGOLIA 775
CEA DE-A DOUA EXPEDIŢIE A LUI POTANIN (ÎN MONGOLIA ŞI TUVA) 778
A TREIA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI (PRIMA CĂLĂTORIE TIBETANĂ) 779
Capitolul 75 781
CERCETĂTORII RUŞI AI ASIEI CENTRALE (1883—1909) 781
A PATRA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI („A DOUA CĂLĂTORIE TIBETANĂ”) 781
EXPEDIŢIA LUI POTANIN ÎN CHINA ŞI TIBET (GANSUI) 782
MOARTEA LUI PRJEVALSKI 784
A TREIA EXPEDIŢIE TIBETANĂ A LUI PEVŢOV 785
PRIMA CĂLĂTORIE A LUI V. A. OBRUCEV 789
ULTIMA CĂLĂTORIE A LUI ROBOROVSKI 791
EXPEDIŢIILE LUI KOZLOV ÎN MONGOLIA-TIBET ŞI MONGOLIA-SICHUAN 793
Capitolul 76 795
DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII REGIUNILOR INTERIOARE ALE AMERICII DE NORD 795
EXPEDIŢIA LEWIS-CLARK 795
THOMPSON ŞI EXPLORAREA CANADEI ŞI A RÂULUI COLUMBIA 797
EXPLORATORII RUŞI AI ALASKĂI ŞI DESCOPERIREA RÂULUI KWIKPAK-YUKON 800
DESCOPERIREA ŞI EXPLORAREA MARELUI BAZIN 802
EXPLORAREA AMERICII DE NORD-VEST DE CĂTRE ANGLO-CANADIENI ŞI AMERICANI 803
Capitolul 77 804
EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN AMERICA DE SUD 804
CĂLĂTORIA LUI HUMBOLDT ŞI BONPLAND 804
TRAVERSAREA AMERICII DE SUD DE CĂTRE PEPPIG ŞI CASTELNAU 807
Capitolul 78 809
DESCOPERIREA ŞI EXPLORAREA BAZINULUI FLUVIULUI NIGER 809
ORGANIZAREA „ASOCIAŢIEI AFRICANE” ŞI PRINCIPALELE PROBLEME ALE GEOGRAFIEI AFRICII 809
CĂLĂTORIA LUI MUNGO PARK SPRE NIGER ŞI MOARTEA SA 810
CONTINUAREA EXPLORĂRII AFRICII OCCIDENTALE: MOLIEN, LAING ŞI CLAPPERTON 814
FRAŢII LANDER: DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII NIGERULUI ŞI „MISTERUL” RÂULUI BENUE 815
Capitolul 79 817
DESCOPERIREA IZVOARELOR NILULUI ALB, EXPLORAREA SAHAREI ŞI A SUDANULUI 817
REZOLVAREA PROBLEMEI NILULUI ALB 817
CĂLĂTORIILE LUI BARTH PRIN SAHARA ŞI SUDAN 819

CĂLĂTORIILE SPIONILOR GERMANI ROHLFS ŞI NACHTIGAL PRIN SAHARA ŞI SUDANUL RĂSĂRITEAN 820
TILLAUT ŞI DESĂVÂRŞIREA EXPLORĂRII SAHAREI CENTRALE 822
Capitolul 80 823
EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN AFRICA DE SUD ŞI ECUATORIALĂ 823
LIVINGSTONE ÎN AFRICA DE SUD 823
LIVINGSTONE TRAVERSEAZĂ AFRICA CENTRALĂ 824
EXPLORAREA REGIUNII MARILOR LACURI ŞI MOARTEA LUI LIVINGSTONE 825
TRAVERSAREA AFRICII DE CĂTRE CAMERON ŞI DESCOPERIRILE FĂCUTE DE EL 828
STANLEY ŞI DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII FLUVIULUI CONGO 829
BRAZZA ŞI AFRICA ECUATORIALĂ FRANCEZĂ 831
ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII SISTEMULUI CONGO 832
EXPLORATORUL ŞI COLONIZATORUL PORTUGHEZ SERPA-PINTO 834
WISSMANN ŞI EXPLORAREA BAZINULUI RÎULUI KASSAI-KWA 835
Capitolul 81 836
TERMINAREA DESCOPERIRII ŢĂRMURILOR AUSTRALIEI 836
STRÂMTOAREA BASS 836
ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII COASTEI SUDICE A AUSTRALIEI: EXPEDIŢIILE LUI FLINDERS ŞI BAUDIN 837
FLINDERS DESCOPERĂ MAREA BARIERĂ DE CORALI; SCHIMBAREA NUMELUI NOII OLANDE ÎN AUSTRALIA 840
Capitolul 82 841
DESCOPERIREA REGIUNILOR INTERIOARE ALE AUSTRALIEI 841
DESCOPERIREA BAZINULUI RÂURILOR MURRAY ŞI DARLING 841
CĂLĂTORIILE ŞI DESCOPERIRILE LUI EYRE ÎN AUSTRALIA DE SUD 844
PRIMELE DESCOPERIRI ÎN AUSTRALIA DE VEST 845
CĂLĂTORIILE ŞI MOARTEA LUI LEICHHARDT 845
PRIMA CĂLĂTORIE ÎN AUSTRALIA CENTRALĂ 846
AUGUSTUS GREGORY ŞI PRIMELE TRAVERSĂRI ALE AUSTRALIEI DE NORD ŞI EST 847
PRIMA TRAVERSARE A AUSTRALIEI ÎN DIRECŢIA MERIDIANULUI ŞI MOARTEA LUI BURKE 848
STUART DESCOPERĂ PODIŞURILE DIN AUSTRALIA CENTRALĂ ŞI TRAVERSEAZĂ CONTINENTUL 849
DESCOPERIREA REGIUNILOR DIN INTERIORUL AUSTRALIEI DE VEST 851
Capitolul 83 853
EXPLORATORII NOII GUINEE 853
MIKLUHO-MAKLAI 853
CERCETĂTORII OCCIDENTALI AI NOII GUINEE 856
Capitolul 84 856
DESCOPERIRILE DIN ARCTICA EURASIATICĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA 856
EXPLORATORII INSULELOR NOVAIA ZEMLIA 856
„ŢARA LUI SANNIKOV" ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN ARHIPELAGUL NOVOSIBIRSK 859
EXPEDIŢIILE LUI ANJOU ŞI VRANGHEL 860
Capitolul 85 863
DESCOPERIRILE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN ARCTICA EURASIATICĂ 863
PAYER ŞI DESCOPERIREA ŢĂRII LUI FRANZ JOSEF 863
ÎNCEPUTUL NAVIGAŢIEI COMERCIALE ÎN MAREA KARA 866
NORDENSKJÖLD ŞI PRIMELE SALE CĂLĂTORII SPRE ŢĂRMURILE SIBERIEI DE VEST 868
NORDENSKJÖLD STRĂBATE PENTRU PRIMA OARĂ ÎNTREGUL DRUM DE NORD-EST 869
DESCOPERIREA INSULELOR DE LONG 872
NANSEN ŞI DESCOPERIRILE SALE ÎN MAREA KARA 872
Capitolul 86 874
DESCOPERIRILE DIN ARCTICA RUSĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA 874
CĂUTAREA „ŢĂRII LUI SANNIKOV" DE CĂTRE TOLL ŞI PIEIREA SA 874
EXPEDIŢIILE LUI RUSANOV ÎN NOVAIA ZEMLIA ŞI PIEIREA SA 877
PRIMELE CĂLĂTORII ALE VASELOR „TAIMÎR" ŞI „VAIGACI" (1909—1912) 878
DESCOPERIREA INSULELOR SEVERNAIA ZEMLIA (1913) 879
PRIMA CĂLĂTORIE SPRE VEST PE ÎNTREGUL TRASEU AL CĂII MARITIME DE NORD (1914—1915) 882

Capitolul 87 883
NOI CĂUTĂRI ALE TRECERII DE NORD-VEST ŞI DESCOPERIRILE DIN ARCTICA AMERICANĂ 883
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI JOHN ROSS 883
SCORESBY ŞI EXPLORAREA GROENLANDEI DE EST 884
PARRY ŞI DESCOPERIRILE SALE ÎN ARHIPELAGUL CANADIAN ARCTIC 885
PRIMA EXPEDIŢIE ARCTICĂ A LUI JOHN FRANKLIN 886
A DOUA EXPEDIŢIE A LUI FRANKLIN 888
DESCOPERIREA PENINSULEI BOOTHIA ŞI A POLULUI MAGNETIC DE NORD 889
PIEIREA ULTIMEI EXPEDIŢII A LUI FRANKLIN 890
CĂUTAREA EXPEDIŢIEI LUI FRANKLIN ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN ARHIPELAGUL CANADIAN 892
CĂLĂTORIA LUI AMUNDSEN PRIN TRECEREA DE NORD-VEST 896
CĂLĂTORIILE LUI STEFANSON 896
Capitolul 88 897
PRIMELE EXPLORĂRI DIN ARCTICA CENTRALĂ ŞI ATINGEREA POLULUI NORD 897
EXPEDIŢIA PE SĂNII A LUI PARRY SPRE POL 897
CĂUTAREA MĂRII POLARE DESCHISE ŞI DERIVA VASULUI „POLARIS” 898
EXPEDIŢIILE LUI NARES ŞI GREELY ŞI CERCETĂRILE ÎNTREPRINSE DE MARKHAM ŞI LOCKWOOD CU SĂNIILE 900
EXPEDIŢIA LUI NANSEN CU SĂNIILE ŞI DERIVA VAPORULUI „FRAM” 901
PRIMA ÎNCERCARE DE ZBOR TRANSARCTIC ŞI PIEIREA EXPEDIŢIEI LUI ANDREE 903
PEARY ŞI ATINGEREA POLULUI NORD 904
EXPEDIŢIA LUI SEDOV ŞI MOARTEA SA 906
DERIVA VASULUI „SF. ANA” ŞI EXPEDIŢIA PE GHEAŢĂ A LUI ALBANOV 907
Capitolul 89 908
DESCOPERIRILE DIN ANTARCTICA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA DUPĂ EXPEDIŢIA RUSĂ 908
PRIMELE VASE DE VÂNĂTOARE ÎN ANTARCTICA ŞI DESCOPERIREA MĂRII WEDDELL 908
DUMONT D'URVILLE ŞI WILKES 911
EXPEDIŢIA ANTARCTICĂ ENGLEZĂ A LUI JAMES ROSS 913
ÎNTRERUPEREA DE O JUMĂTATE DE SECOL A EXPLORĂRILOR LA MARILE LATITUDINI ANTARCTICE 915
PRIMELE IERNATURI ÎN ANTARCTICA; GERLACHE ŞI BORCHGREVNIK 916
Capitolul 90 917
SCOTT ŞI AMUNDSEN AJUNG LA POLUL SUD 917
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI ROBERT SCOTT 917
ALTE EXPEDIŢII DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA 918
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI ERNEST SHACKLETON 921
AMUNDSEN AJUNGE LA POLUL SUD 922
SCOTT AJUNGE LA POLUL SUD 923
MOARTEA LUI SCOTT ŞI A CELOR PATRU TOVARĂŞI AI SĂI 924
PRIMA EXPEDIŢIE A LUI MAWSON 927

PARTEA A ŞAPTEA 930

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EPOCA CONTEMPORANĂ (1917—1955) 930
Capitolul 91 931
DESCOPERIREA ŞI EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN ASIA 931
EXPLORAREA ŢINUTULUI KOLÎMA-INDIGHIRKA DE CĂTRE S. V. OBRUCEV 931
EXPEDIŢIA DIN VARA ANILOR 1932—1933 ÎN PENINSULA CIUKOTKA ŞI DESCOPERIREA PODIŞULUI ANADÎR 933
DESCOPERIREA LANŢULUI BADJALSK ŞI A REGIUNII DE GHEŢARI DE MUNTE DIN NORD-ESTUL U.R.S.S. 934
ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII PAMIRULUI 934
ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII MUNŢILOR TIAN-SHAN 935
ASCENSIUNEA PE EVEREST 936
Capitolul 92 938

NOI CERCETĂRI ÎN REGIUNILE INTERIOARE DIN AUSTRALIA ŞI AMERICA DE SUD 938
LICHIDAREA „PETELOR ALBE" DIN AUSTRALIA 938
EXPLORAREA REGIUNILOR DIN INTERIORUL AMERICII DE SUD ŞI ULTIMELE CĂUTĂRI ALE „LUMII PIERDUTE" 939
Capitolul 93 940
NOI EXPLORĂRI ÎN ARCTICA AMERICANĂ 940
RASMUSSEN ŞI EXPLORATORII DE MAI TÂRZIU AI GROENLANDEI 940
TRECEREA DE NORD-VEST 943
Capitolul 94 944
FOLOSIREA DRUMULUI MARITIM DE NORD ŞI DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII ARCTICII SOVIETICE 944
PRIMELE OPERAŢIUNI DIN MAREA KARA 944
„PERSEU" 945
TRECEREA DEFINITIVĂ A INSULEI VRANGHEL ÎN POSESIUNEA U.R.S.S. EXPEDIŢIA PE NAVA „KRASNÎI OKTIABR" 946
PRIMII EXPLORATORI SOVIETICI ÎN ARHIPELAGUL FRANZ IOSEF 948
EXPEDIŢIA DE PE „SEDOV" DIN 1930 ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN MAREA KARA 949
DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII ARHIPELAGULUI SEVERNAIA ZEMLIA 953
PRIMELE CĂLĂTORII PE ÎNTREG DRUMUL MARITIM DE NORD ÎNTR-O SINGURĂ PERIOADĂ DE NAVIGAŢIE 956
Capitalul 95 959
EXPLORAREA ARCTICII CENTRALE 959
PRIMELE ZBORURI SPRE POLUL NORD 959
TRAGEDIA DIRIJABILULUI „ITALIA" ŞI MOARTEA LUI AMUNDSEN 960
PRIMA EXPEDIŢIE SOVIETICĂ LA LATITUDINI MARI 964
STAŢIUNEA „POLUL NORD-1" 965
PRIMUL ZBOR TRANSARCTIC MOSCOVA — POLUL NORD — S.U.A. 966
DERIVA SPĂRGĂTORULUI DE GHEAŢĂ „G. SEDOV" LA LATITUDINI MARI 967
CERCETAREA „REGIUNII INACCESIBILITĂŢII RELATIVE" ÎN 1941 969
„INSULELE DE GHEAŢĂ" 971
DESCOPERIREA LANŢULUI MUNTOS SUBMARIN LOMONOSOV 972
STAŢIUNEA „POLUL NORD-2" 973
STAŢIUNILE „POLUL NORD-3" ŞI „POLUL NORD-4" 975
Capitolul 96 982
NOILE DESCOPERIRI ŞI EXPLORĂRI ÎN ANTARCTICA 982
ULTIMA EXPEDIŢIE A LUI SHACKLETON 982
PRIMELE ZBORURI DEASUPRA ANTARCTICII 982
DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII LITORALULUI DINSPRE OCEANUL INDIAN AL ANTARCTICII 983
ESTE OARE ANTARCTICA UN CONTINENT UNIC ? 984
EXPLORAREA ŢĂRILOR LUI GRAHAM ŞI ALEXANDRU I 986
ULTIMELE EXPEDIŢII ALE LUI BYRD 987
PREGĂTIREA EXPLORĂRII ANTARCTICII ÎN CEL DE-AL TREILEA AN GEOFIZIC INTERNAŢIONAL 988
BIBLIOGRAFIE 993
INDICE DE NAVE, AEROSTATE, AVIOANE ŞI STAŢIUNI ÎN DERIVĂ 1004
EXPLICAŢII 1004

PREFAȚĂ

Scopul acestei cărți *este de a arăta cum s-a format, în urma sutelor de călătorii întreprinse din antichitate şi până la mijlocul secolului al XX-lea, imaginea actuală (până în 1956) a hărții fizice a lumii, cu alte cuvinte cum s-au stabilit:*

- *existența Oceanului Planetar unic şi dimensiunile aproximative ale fiecăruia dintre cele patru oceane;*
- *contururile continentelor şi, prin urmare, contururile peninsulelor şi linia țărmurilor, atât ale mărilor intercontinentale, cât şi ale celor periferice;*
- *dimensiunile aproximative ale fiecărui continent, prin călătoriile făcute pe mare în jurul lor sau prin traversarea lor în diferite direcții;*
- *trăsăturile fundamentale ale reliefului, suficiente pentru o caracterizare elementară a suprafeței fiecărui masiv continental: cele mai importante şiruri de munți, podişuri şi câmpii;*
- *trăsăturile fundamentale ale rețelei hidrografice a continentelor: direcția cursului şi bazinele celor mai importante râuri, precum şi poziția geografică a marilor lacuri;*
- *poziția geografică a arhipelagurilor şi a celor mai interesante insule izolate — din oceane, mări şi (numai în cazuri excepționale din lacurile cele mai mari) a insulelor din apele continentale.*

În afară de aceasta, în lucrare sunt descrise principalele etape ale explorării Arcticei şi Antarcticei, inclusiv atingerea polilor Nord şi Sud.

Cartea este destinată în primul rând corpului didactic; autorul speră însă că ea poate fi utilă şi multor altor persoane care se ocupă de geografie şi istorie, precum şi la popularizarea largă a cunoştințelor de istorie şi geografie.

Primele trei părți ale acestei cărți (în afară de capitolul 33, care este nou) reprezintă o versiune fundamental revizuită — cu multe prescurtări şi unele adăugiri — a lucrării mele „Din istoria descoperirilor geografice (studii)", vol. I, editată de Ucipedghiz în 1949[1]*. Celelalte patru părți (în afară de capitolul 42, care făcea parte anterior din vol. I) sunt scrise din nou.*

Capitolele 48-50 , 56-58, 68-83, 91 şi 95 le-am scris în colaborare cu V. I. Maghidovici.

I. P. MAGHIDOVICI

---

[1] Apărută în limba română în Editura de stat pentru literatură ştiințifică, Bucureşti, 1953.

PARTEA ÎNTÂI

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE POPOARELOR ANTICE

Capitolul 1

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE CHINEZILOR ÎN ANTICHITATE

DESCOPERIRILE CHINEZE PÂNĂ ÎN SECOLUL AL II-LEA Î.E.N.

Aproximativ 1.500 de ani înaintea erei noastre a luat ființă în bazinul cursului mijlociu al fluviului *Huang He* unul dintre cele mai vechi state din lume — *Statul chinez.* Centrul acestui stat se afla în regiunea situată la apus de *Marea câmpie a Chinei,* acolo unde Huang He primeşte din dreapta pe marele afluent *Veihe* şi apoi, cotind spre răsărit, pătrunde în şes. În cursul mileniului I î.e.n., chinezii şi-au extins foarte mult posesiunile, învingând popoarele „barbare" vecine, fie prin forța armelor, fie retrăgându-se vremelnic din fața acestora şi biruindu-le totuşi prin puterea civilizației lor mai înaintate, vechii chinezi s-au răspândit în Asia de răsărit pe un teritoriu întins, de la deşerturile şi stepele din zona temperată, la nord, până la zona silvică tropicală, la sud, cuprinzând şi bazinul fluviului *Yangtze.*

Cu câteva secole înaintea erei noastre, chinezii au înaintat spre răsărit până la mările periferice ale *Oceanului Pacific* şi au navigat pe aceste mări. Pe țărmurile *mării Galbene* ei au descoperit peninsulele *Şandun, Liaodun* şi *Coreea,* iar apoi, trecând peste larga *strâmtoare a Coreei,* au descoperit principala insulă japoneză *Hondo (Honshu)* şi insulele *Kyushu* şi *Shikoku* din sudul Japoniei. Înaintând spre sud, chinezii au descoperit întregul litoral continental al *Mării Chinei de Răsărit,* au traversat Tropicul de Nord şi, trecând peste o strâmtoare largă, au descoperit insula *Taiwan.* Mergând mai departe, spre sud-vest, ei au descoperit *Marea Chinei de Sud cu golful Tonkin, întreaga Indochină* de nord-est, bazinul *fluviului Roşu (Song-Koi)* insula Hainan şi zona răsăriteană de pe litoralul peninsulei Indochină. În secolul al II-lea î.e.n., sub domnia împăratului U Di, chinezii au cucerit *Vietnamul.* Spre apus, în secolul al III-lea î.e.n., chinezii au extins granițele statului lor până la lanțul *Nanşan* şi *munții Sino-Tibetani,* adică până la marginile de nord-est şi de est ale *podişului Tibetan.*

Înaintând spre sud şi spre vest, chinezii au descoperit în secolul al III-lea î.e.n. aproape toate teritoriile de pe cursul mijlociu şi inferior al marilor fluvii care se varsă în mările Oceanului Pacific — de la Ialu, la granița cu Coreea, până la Mekong în Indochină. Vechii chinezi aveau însă noțiuni dintre cele mai fantastice despre cursul superior al marilor fluvii din Asia de răsărit, precum şi despre podişul Tibetului, de unde izvorăsc ele.

În secolul al III-lea î.e.n. chinezii aveau o idee foarte vagă despre

ținuturile situate la nord de Marea Câmpie Chineză şi de cotul fluviului Huang He, precum şi la vest de acest cot. Or, tocmai din această direcție China a fost amenințată timp de multe secole de primejdia cea mare a incursiunilor întreprinse de nomazii războinici. Pentru a se apăra împotriva lor, chinezii au început să construiască în secolul al IV-lea î.e.n., în zona premontană situată la apus de cotul fluviului Huang He — *Marele zid chinezesc.* În secolele III—II î.e.n. ei au prelungit zidul spre răsărit de Huang He până la golful Liaodun din Marea Galbenă, iar spre apus, de-a lungul granițelor sudice ale *deşertului Alashan.* În felul acesta zidul traversa cursul superior al râului *Edzin-Gol* şi ajungea până la trecătoarea largă dintre munții *Beişan* şi Nanşan. Ridicarea acestei construcții — cea mai mare din istoria antică — a fost posibilă numai în urma unei cercetări geografice şi topografice minuțioase a regiunilor prin care trecea zidul[1].

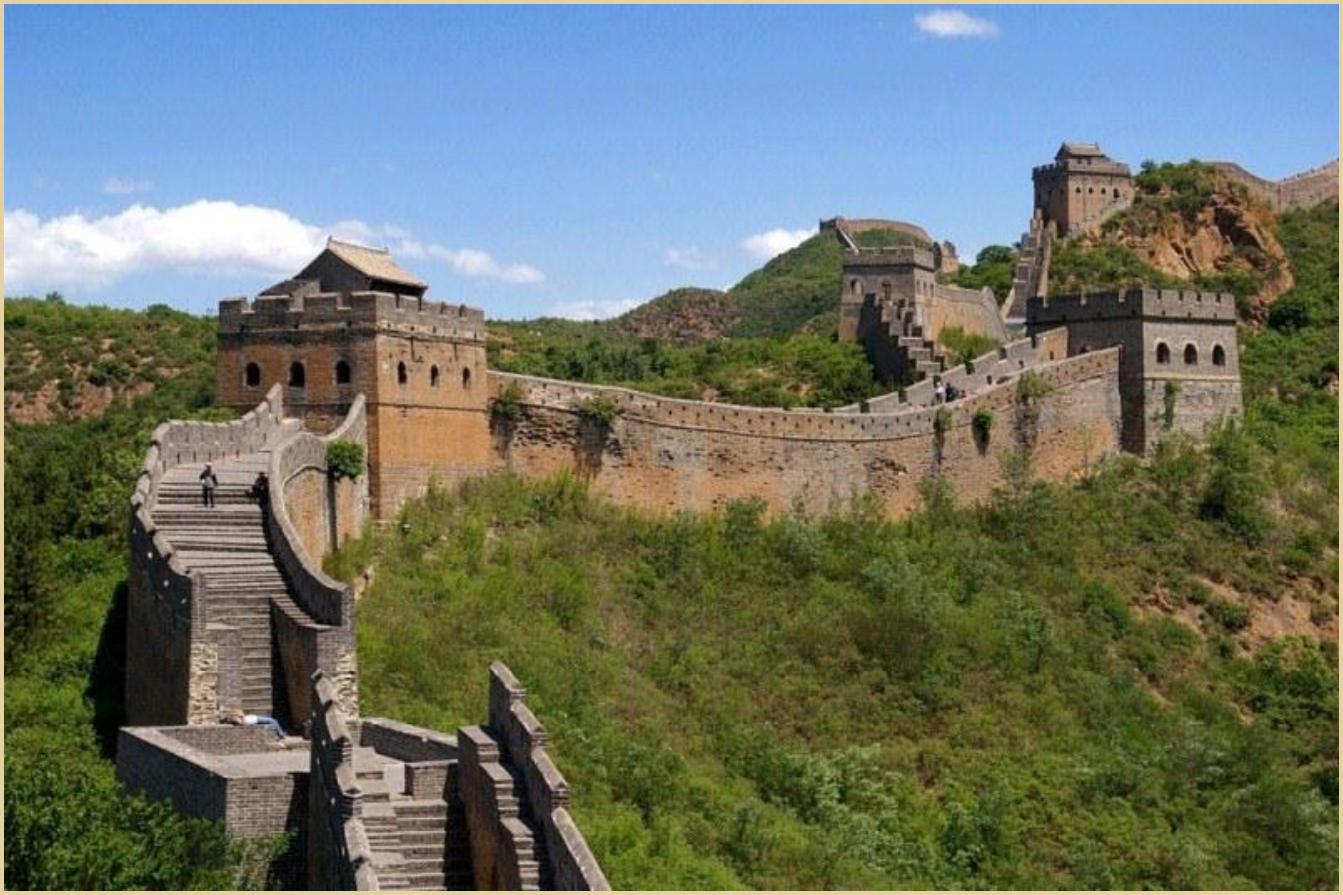

Marele zid chinezesc

Dar această construcție de o amploare nemaivăzută, cu fortărețe, turnuri de pază şi un zid de 1.000 de mile, n-a putut să apere China

[1] În Evul Mediu (secolele XIV—XVII) s-a construit un alt zid, situat mai la sud, în interiorul cotului fluviului Huanhe, care s-a păstrat mai bine. El este de asemenea denumit adesea Marele zid chinezesc.

împotriva incursiunilor triburilor nomade din stepă. La hotarul dintre secolele III—II î.e.n., cei mai primejdioşi duşmani ai chinezilor erau hunii. În anul 206 î.e.n., unul dintre conducătorii hunilor, *Mode,* a organizat o puternică uniune militară de triburi şi a fost proclamat şaniui (mare conducător) al hunilor. Curând, Mode a început incursiunile spre sud-vest împotriva Chinei şi spre vest împotriva vecinilor săi — iuecizii, popor nomad care vorbea una dintre limbile iranice. În istoria antică, ei sunt cunoscuți şi sub numele de kuşani. (Perşii antici numeau triburile înrudite cu kuşanii — saki, iar grecii antici le spuneau sciți-masasageți). În acea vreme iuecizii stăpâneau în stepă o țară care se întindea spre apus de cotul fluviului Huang He până la râul *Sulehe* inclusiv, între munții Nanshan (la sud) şi *Altaiul din Gobi* (la nord). La începutul secolului al II-lea î.e.n., hunii i-au alungat pe iuecizi departe spre apus, în bazinul lacului *Lobnor,* pe teritoriul situat între *Tian-Shanul de est* şi podişul Tibetului. Dar şi acolo i-au urmărit şi i-au înfrânt (anul 177 î.e.n.), „trecându-i prin foc şi sabie sau supunându-i pe toți". După această înfrângere, fiul căpeteniei iuecizilor ucise de huni, a pornit cu poporul său şi mai departe spre apus, dincolo de *Tian-Shanul central,* pe teritoriul dintre fluviile *Sîr-Daria* şi *Amu-Daria.*

În această perioadă, şi China a avut foarte mult de suferit din pricina incursiunilor hunilor. Împărații chinezi din prima dinastie Han (sau de Apus) au fost nevoiți să încheie cu ei tratate înjositoare „de pace şi rudenie", adică să dea de soții căpeteniilor hunilor principese chinezoaice şi să le trimită în fiecare an tribut. Dar cu toate că primeau tribut, hunii continuau să năvălească în posesiunile chineze, pustiindu-le, răpind vitele, omorând sau luând în captivitate locuitori paşnici. Pentru a lupta împotriva acestui popor care îşi petrecea viața pe cai, era nevoie de unități de cavalerie mari şi bine instruite. Călăreții chinezi, însă, care — ca toți soldații chinezi — erau recrutați din rândurile sărăcimii oraşelor sau ale țăranilor lipsiți de cai, nu se puteau compara cu hunii învățați să călărească din copilărie. Cu hunii puteau lupta cu succes numai alte triburi nomade, la fel de mobile ca şi ei. Chinezii au fost nevoiți să-şi caute aliați printre nomazii ostili hunilor.

Ştirea despre înfrângerea totală a iuecizilor de către huni a ajuns repede în China. Au trecut însă mai bine de 30 de ani până când guvernul Chinei, care se întărise după urcarea pe tron a împăratului *U Di* (anul 140 î.e.n.), s-a hotărât să folosească acest eveniment în interesul său şi să încheie o alianță cu iuecizii în vederea unei lupte mai active împotriva hunilor.

DESCOPERIREA DE CĂTRE CHINEZI A REGIUNILOR DE APUS (CĂLĂTORIILE LUI CIAN ȚIAN)

Chinezii ştiau numai foarte vag în ce regiune i-au zdrobit hunii pe iuecizi şi nu ştiau de loc încotro pornise fiul căpeteniei ucise cu partea ce mai rămăsese din poporul său. Or, cârmuitorii chinezi considerau că tocmai el sau urmaşii lui pot fi acei aliați de nădejde, mult aşteptați împotriva duşmanului comun. În primul rând trebuiau găsiți iuecizii. S-a făcut apel la cei doritori să plece în căutarea lor. Alegerea căzu asupra unui ofițer din garda imperială — *Cian Țian,* poate din pricină că acesta se distingea prin rezistență şi o mare putere fizică.

Misiunea era grea, întrucât chinezii nu cunoşteau pe atunci geografia Asiei centrale, şi totodată foarte primejdioasă: oriîncotro plecaseră iuecizii înfrânți, era neîndoielnic că ei se îndepărtaseră mult spre apus, dincolo de stepa uriaşă sau de deşerturile care se întindeau pe mii de li[1] şi ale căror stăpâni deplini erau hunii.

Lui Cian Țian i s-a dat o suită de 100 de oameni. Printre tovarăşii săi de drum se afla şi hunul *Tanî.* El a devenit prieten apropiat şi tovarăş credincios al lui Cian Țian, ajutor, călăuză şi translator de neînlocuit, cel puțin la început, până când Cian Țian a învățat limba hunilor.

Cian Țian şi-a început călătoria în anul 138 î.e.n. Împreună cu suita sa el a pornit din capitala Chinei, situată pe cursul inferior al râului Veihe (afluent al lui Huang He), spre apus, iar după ce a trecut Huang He s-a îndreptat spre nord-vest. Înaintând spre nord de-a lungul munților Nanşan, el a trecut Marele zid chinezesc şi a fost prins îndată de huni. Aceştia au adus întreaga solie la cartierul general al căpeteniei lor (şaniui), al treilea mare conducător al uniunii militare de triburi a hunilor.

Căpetenia a poruncit ca solia să fie reținută. El a cruțat însă pe toți membrii săi, nepedepsindu-l nici măcar pe Tanî, pe care putea să-l considere transfug. Iar curând după aceea, lui Cian Țian i s-a dat de soție fiica unui nobil hun, care i-a născut un fiu. Solul chinez a trăit vreo zece ani în mijlocul hunilor, bucurându-se de toată libertatea. Cian Țian a profitat de aceasta pentru a strânge informații precise despre popoarele care locuiau în apus şi despre drumurile pe care se putea ajunge până la ele; bineînţeles, cel mai mult îl interesau iuecizii.

În anul 128 î.e.n., profitând de un moment favorabil, Cian Țian a fugit de la huni împreună cu soția şi micul său fiu, cu credinciosul său tovarăş Tanî şi cu o parte a suitei sale. Timp de câteva săptămâni fugarii au mers

[1] Un li este egal cu 0,6 km.

spre apus. Ei au trecut mai întâi de la o oază la alta, de-a lungul povârnişurilor sudice ale munților Tian-Shan de răsărit, apoi prin teritoriile usunilor nomazi care „sunt confundați de obicei cu hunii”, prin văile de munte şi trecătorile de mare altitudine din Țian-şanul central, până au ajuns pe malul sudic al lacului *Issîk-Kul,* în oraşul Cigu — reşedința căpeteniei tribului usunilor. De aici, prin trecătorile de mare altitudine şi pe valea *Narînului* (unul dintre izvoarele fluviului Sîr-Daria), chinezii au coborât în *valea Fergana,* în țara *Davan* şi au ajuns în capitala ei, „Guişan” (Kassan).

Aici, în partea de apus a văii Fergana, s-au întâlnit pentru prima oară în istorie căile bătătorite de reprezentanții a două mari popoare antice — grecii şi chinezii: în anul 328 î.e.n., exact cu 200 de ani înainte de venirea lui Cian Țian dinspre răsărit, s-a apropiat dinspre apus de valea Fergana una dintre armatele lui Alexandru Macedon. Oştenii lui Alexandru au străbătut însă țări cu o civilizație înaltă, teritorii bine cunoscute de perşii antici şi cucerite dinainte de ei, în timp ce Cian Țian a trecut prin regiuni de deşert, prin stepă sau munți înalți cu totul necercetați.

Cârmuitorul din Davan, o țară agricolă destul de dezvoltată, l-a primit cu ospitalitate pe Cian Țian, nădăjduind să lege cu ajutorul lui relații comerciale directe cu îndepărtata Chină. El i-a dat lui Cian Țian călăuze care să-l ducă la tribul nomad kanghiui, care trăia în stepele din regiunea fluviului Sîr-Daria, la nord-vest de Davan. Kanghiuii l-au ajutat pe Cian Țian să-i găsească, în sfârşit, pe iuecizi, care trăiau la sud de ei, între deşertul *Kîzîlkum* şi Amu-Daria. Cartierul general al iuecizilor — Kuşania — se afla pe valea cursului mijlociu al râului *Zeravşan.* Cian Țian n-a mai găsit acolo pe urmaşii căpeteniei ucise de huni, la care fusese trimis cu zece ani în urmă. Între timp, nepotul căpeteniei întreprinsese o expediție spre sud, dincolo de fluviul „Guisui” (Amu-Daria), supusese regatul greco-bactrian, în descompunere, situat în partea de răsărit a podişului Iranului şi rămăsese acolo (capitala sa se afla la Bactria, care mai târziu a primit numele de Balh).

Cian Țian a ajuns în regatul cucerit de iuecizi pe care el îl numeşte *„Dasia”.* Dar regele nici nu se gândea să se răzbune pe huni şi respingea însăşi ideea unei alianțe cu îndepărtata Chină. Cian Țian a rămas în Dasia timp de un an de zile. Regele nu şi-a schimbat hotărârea, dar solul a profitat de acest timp pentru a strânge informații despre această țară. Spre uimirea sa, Cian Țian a găsit în Dasia mărfuri din China centrală (pânzeturi şi bețe de bambus din bazinul cursului mijlociu al fluviului Yangtze. Aceste mărfuri erau aduse de negustătorii localnici dintr-un

oarecare stat indian „Şendu”, situat „la câteva mii de li de Dasia spre sud-est”.

În anul 127 î.e.n., Cian Țian a pornit înapoi. El a ocolit pe la nord *Pamirul,* pe care îl numeşte Țunlin (munții Cepei). El a observat că Pamirul reprezintă o mare cumpănă a apelor; de aici unele râuri curg spre apus, iar altele spre răsărit, în direcția Chinei. Prin *valea Alai,* Kaşgar şi Iarkend, Cian Țian a ajuns la Hotan. Înaintând de la o oază la alta de-a lungul marginii sudice a deşertului *Takla-Makan,* el a ajuns într-o imensă depresiune unde se află lacul rătăcitor, fără scurgere — *Lobnor.*

În anul când Cian Țian a fost acolo, apa lacului era sărată şi el l-a denumit chiar Lacul Sărat. Probabil că a auzit de la localnici că lacul dispare uneori şi a ajuns la următoarea concluzie: „De la Iuitian (Hotan) râurile curg spre răsărit şi se varsă în lacul Sărat (Lobnor). Lacul Sărat se strecoară sub pământ şi la sud izvorăşte din el fluviul Galben (Huang He). Fluviul Galben curge spre împărăția de mijloc” (China).

Acum ştim că această concluzie era o mare greşeală geografică. Lacul Lobnor este situat la o altitudine de numai 780 m, iar izvoarele fluviului Huang He — lacurile cu apă dulce Djarin-Nur şi Orin-Nur din partea de răsărit a podişului Tibetului — se află la aproape 800 de km sud-est de Lobnor, la o altitudine de peste 4.230 m. În acea vreme, însă, în secolul al II-lea î.e.n., concluzia greşită a lui Cian Țian constituia un pas înainte în comparație cu străvechea legendă chineză după care Huang He ar izvorî din fantasticul munte Kunlun, înalt de 2.500 li (circa 1.500 km).

Regiunea situată la răsărit de lacul Lobnor era stăpânită de huni, care l-au reținut din nou pe Cian Țian. Abia peste un an el a izbutit să fugă cu familia sa şi cu credinciosul Tanî. Nu aveau cu ei nici un fel de merinde. Adesea scăpau de foame numai datorită faptului că Tanî era un iscusit trăgător cu arcul. „Când nu mai aveam încotro, el ucidea păsări şi fiare şi aducea hrană”. În anul 126 î.e.n., Cian Țian s-a întors cu familia sa în patrie după o absență de aproape treisprezece ani. Dintre ceilalți membri ai soliei sale nu s-a întors în China decât Tanî.

Potrivit calculelor lui Cian Țian — destul de precise pentru epoca lui — el a străbătut în timpul peregrinărilor sale circa 25.000 de li, adică 15.000 km. El a fost primul care a adus în China informații exacte despre stepele şi deşerturile din Asia centrală, despre marile lanțuri de munți — Tian-Shan şi Pamir (munții Cepei), precum şi despre marile râuri din Asia centrală ce izvorăsc din aceşti munți: Sîr-Daria şi Amu-Daria, care se varsă în „Marea de apus” (el confunda marea Aral cu marea Caspică) şi Tarim care se varsă în Lobnor. El a fost primul care a descoperit drumul

din Extremul Orient spre „Ținutul de apus”, iar de acolo spre India. Şi tot el a fost primul care a arătat că din China în India duc şi alte drumuri mai scurte şi, după părerea lui, mai puțin primejdioase, prin munții de sud-vest din bazinul cursului mijlociu al fluviului Yangtze (Siciuan) peste *podişul Yunanului.*

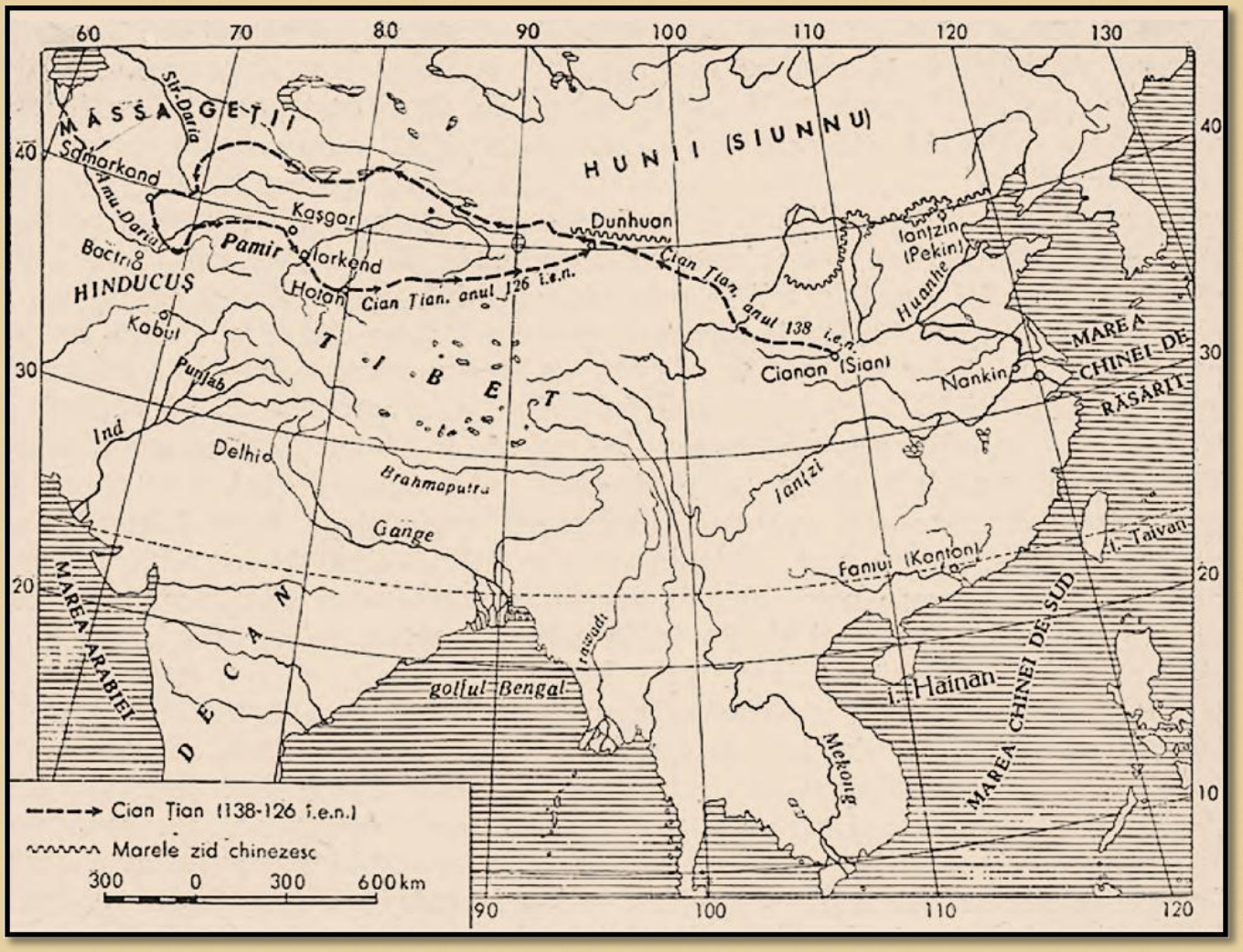

Itinerariul aproximativ al lui Cian Țian.

Împăratul U Di a poruncit în primul rând să se trimită în India patru solii din diferite puncte ale bazinului cursului mijlociu al fluviului Yangtze. Aceste solii n-au ajuns la țintă: după ce au străbătut 500—1.000 km au fost nevoite să se întoarcă din cauza împotrivirii muntenilor ostili.

Încercarea neizbutită de a descoperi drumurile sudice spre India (iar prin ea spre Dasia şi Davan) a silit din nou guvernul chinez să-şi îndrepte atenția spre drumul nordic către țările din apus. Între timp, Cian Țian a fost numit comandant al unui mare detaşament militar şi în jurul anului 123 î.e.n. a participat la o nouă expediție împotriva hunilor. Expediția a fost încununată de succes, datorită faptului că Cian Țian cunoştea perfect

Cavalerie veche chineză

„locurile bogate în iarbă şi apă”, astfel că oastea n-a dus lipsă de nimic. La întoarcere, el a căpătat titlul de prinț. În anul următor, însă, oastea chineză a fost înfrântă de huni. Cian Țian a fost acuzat că înfrângerea s-a produs din vina lui, i s-a retras titlul de prinț, a fost degradat şi condamnat la moarte, dar „plătind o sumă drept răscumpărare, a devenit om simplu” (anul 122 î.e.n.).

Totuşi, împăratul U Di a continuat să se sfătuiască în problemele privitoare la regiunile apusene cu marele călător căzut în dizgrație. În jurul anului 106 î.e.n., Cian Țian a fost trimis în oraşul Cigu (Tian-Shanul central) cu un detaşament de 300 de călăreți, cu cirezi uriaşe de vite cornute mari şi mici, cu o suită numeroasă şi cu multe daruri pentru căpeteniile usunilor. El l-a convins pe conducătorul suprem al usunilor să încheie alianță cu China. Din Cigu el şi-a trimis ajutoarele la regii şi căpeteniile de triburi din Asia centrală precum şi în „Ansi” (Parția) şi „Şendu” (India). În felul acesta, China a stabilit pentru prima oară relații directe cu țările din Asia anterioară şi de sud. În jurul anului 105 î.e.n. Cian Țian s-a întors în China şi peste un an a murit (104 sau 103 î.e.n.).

LEGĂTURILE CHINEI CU APUSUL LA ÎNCEPUTUL EREI NOASTRE

Rezultatele economice ale călătoriilor lui Cian Țian au fost considerabile. La hotarul dintre secolele II—I î.e.n., aproximativ pe calea urmată de el a luat ființă ramura sudică a drumului comercial de importanță mondială — *Marele drum al mătăsii* — din China răsăriteană spre țările din Asia centrală şi apuseană[1]. În direcțiile indicate de el au fost organizate şi două căi internaționale extrem de însemnate, care duceau din China în Asia de sud, ocolind podişul Tibetului: la apus, drumul prin regiunea Pamirului care ducea în India de nord-est în valea Indului, iar mai târziu la răsărit, prin Iunan, drumul care ducea în Indochina de vest, în valea fluviului *Irawadi.* Aşadar, legătura terestră dintre cele două mari țări cu civilizație străveche — China şi India — situate relativ aproape una de alta, se făcea pe un drum ocolit. Chinezii, însă, preferau să ocolească pe la apus podişul Tibetului, decât să treacă în răsărit peste şirurile de munți acoperiți cu păduri tropicale dese. Dar înaintarea chinezilor spre apus a întârziat cu aproape două secole din cauza ascuțirii contradicțiilor de clasă interne şi a marilor răscoale țărăneşti.

[1] Mai târziu a început să fie folosită ramura nordică a acestui mare drum de caravane. Ea se abătea spre nord-vest de itinerariul lui Cian Țian, dincolo de lacul *Barkul,* mergea de-a lungul regiunii premontane nordice a munților Tian-Shan de răsărit şi ajungea în stepele de lângă Balhaş, pe valea râului *Ili.*

În timpul celei de-a doua dinastii Han (sau de Apus) pe la mijlocul secolului î.e.n., când imperiul feudal timpuriu chinez şi-a restabilit puterea militară, el a înfrânt o parte dintre triburile hunice ce trăiau la nord de Marele zid chinezesc. În ultimul pătrar al secolului î.e.n. a fost trimis spre apus, la Hotan, comandantul militar *Ban Ciao.* Dună ce a stat acolo câțiva ani, folosind metodele diplomatice ale lui Cian Țian, el a încheiat o alianță împotriva hunilor cu triburile care locuiau în munții Tian-Shan de răsărit şi cu sprijinul lor a zdrobit pe hunii din apus (anii 91—94). Desfăşurându-şi cu succes operațiile, Ban Ciao a pornit mai departe spre vest, a coborât în Asia centrală, pe teritoriul dintre fluviile Sîr-Daria şi Amu-Daria, a trecut Amu-Daria şi a ajuns în anul 97 în oraşul Antiochia Margiana (vechiul Merv, situat la vărsarea râului Murgab, în prezent în Turkmenistan).

În cronica chineză la anul 97 se spune: „Gan In, *trimis de Ban Ciao spre apus, a ajuns până la marea de Apus şi s-a întors. Până atunci nici un chinez nu pătrunsese atât de departe. Gan În a descris mulțumitor clima şi rarităţile din țările străbătute de el". Într-o altă însemnare din acelaşi an se spune: „Guvernatorul Ban Ciao l-a trimis pe Gan În ca sol la Dațin (Roma). Când a ajuns la Tiaoci, la Marea cea Mare, a vrut să pornească mai departe. Dar proprietarii de corăbii de la granița de apus a ținutului Ansi i-au spus că marea e foarte întinsă şi că pentru a face un ocol, în caz de vânt prielnic, va avea nevoie de trei luni, iar dacă vântul va fi slab, cam de doi ani.. Când auzi acest lucru, Gan În renunță la planul său".*

Este puțin probabil ca descrierea țării Tiaoci, din aceeaşi cronică, în care se vorbeşte despre misiunea lui Gan In, să se refere, în partea citată mai jos, la Asia Mică, după cum presupun unii comentatori: *„Se găsesc aici lei, rinoceri, zimbri, păuni şi struți cu ouă mari cât o cană. Către miază-noapte de aici, iar apoi către răsărit la încă 60 de zile de drum călare, se află țara Ansi...."* Este mai veridică presupunerea că prin marea de Apus trebuie să înțelegem golful Persic. Alți comentatori identifică Tiaoci cu Mesopotamia sau cu Arabia de sud-est. Mai probabil este însă că în descrierea țării Tiaoci sunt amestecate caracteristicile câtorva țări de pe litoralul Asiei de sud-vest.

CĂLĂTORI CHINEZI ÎN INDIA ÎN SECOLELE IV—VII e.n.

Pe drumul lui Cian Țian au pornit la începutul erei noastre, din India spre China, primii misionari budişti, care au răspândit noua religie printre popoarele din Asia centrală şi de est. În direcția inversă, pe acelaşi drum bătătorit, greu, dar relativ scutit de pericole, se îndreptau mai târziu spre

India „la locurile sfinte”, pelerini chinezi. În anul 399 chinezul Fa Sian — călugăr budist — a început un astfel de pelerinaj. El a trecut prin Asia centrală în India de nord-vest, a petrecut în India mulți ani strângând manuscrise şi relicve budiste, a vizitat în acest scop locurile sfinte budiste din multe regiuni ale țării, în special din India de nord. Fa Sian s-a întors în patrie pe mare. El s-a urcat pe corabie în delta Gangelui, a vizitat Ceylonul şi lava, iar de acolo a plecat spre China, unde a ajuns în anul 414. Fa Sian a întocmit lucrarea „Fo go țzi” (însemnări despre vizitarea țărilor budiste), care a ajuns până în vremurile noastre, fiind tradusă într-o serie de limbi şi reeditată cu comentarii ample. Ea cuprinde, în afară de prezentarea destul de amănunțită a locurilor şi cărților sfinte, scurte descrieri ale țărilor străbătute de el şi ale vieții localnicilor.

Tot pelerin a fost şi marele călător chinez din secolul al VII-lea, *Siuan Țzan.* Călătoria lui Siuan Țzan a durat 16 ani (629—645). În Asia centrală el a repetat aproape întocmai itinerariul lui Cian Țian. La sud de Amu-Daria (din regiunea oraşului Balh) el a trecut munții *Hinducuş* pe valea râului Kabul, a străbătut trecătoarea Haiber spre fluviul Ind şi a traversat către răsărit Punjabul. El a vizitat apoi toate țările din India de nord până în Bengal inclusiv, a fost într-o serie de regiuni de pe litoralul peninsulei India (în afară de partea cea mai sudică), iar la înapoiere a urcat pe cursul inferior şi mijlociu al Indului până în Punjab, s-a întors iarăşi pe malurile fluviului Amu-Daria, iar de acolo în patrie.

Pe baza materialelor strânse în timpul călătoriei, Siuan Țzan a întocmit lucrarea *„Însemnări despre țările din apus”,* care s-a bucurat de o imensă popularitate timp de mai multe secole. „El a fost un adevărat cercetător al noilor țări în accepția modernă a acestui cuvânt” (E. Reclus). Pentru istoricii din evul mediu timpuriu, „însemnările” au constituit unul dintre cele mai importante izvoare pentru studierea țărilor din Asia centrală şi mai cu seamă a Indiei. „Descrierea lui Siuan Țzan reprezintă o adevărată comoară de date despre situația politică şi despre religia Indiei în perioada Harşi” (secolul al VII-lea î.e.n.) — spun cunoscuții istorici indieni N. K. Sinha şi A. C. Banerje. Poporul chinez a creat multe legende despre călătoriile şi aventurile lui Siuan Țzan. În secolul al XVI-lea, scriitorul chinez U Cen-en a strâns aceste legende şi le-a prelucrat creator în cunoscutul său roman fantastic *„Călătorie în apus”.*

Pelerinii-exploratori chinezi din prima jumătate a secolului al VII-lea nu mai ocoleau podişul înalt al Tibetului, unde domnitorul Sronțzan-gambo introdusese budismul. Pelerinii budişti chinezi şi tibetani au explorat drumurile mai scurte din China de răsărit spre India şi, în a

doua jumătate a secolului al VII-lea, armata tibetană trimisă de Sronțzan-gambo, aliată cu China, a trecut munții *Himalaia* prin pasurile situate la mare altitudine şi a coborât în valea Gangelui.

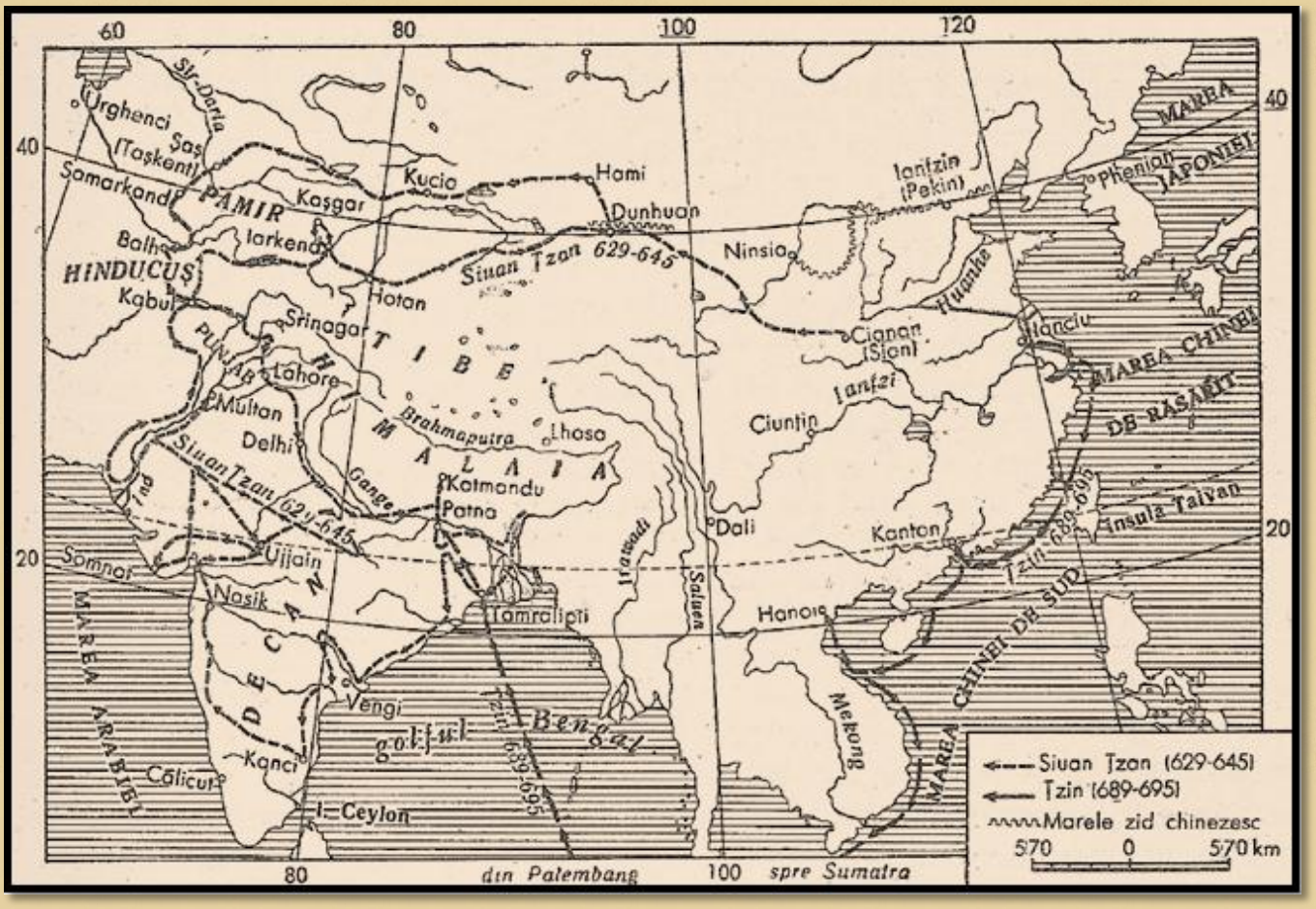

Călătoriile lui Siuan Țzan şi I Țzin.

Legătura regulată dintre China şi India se menținea şi pe mare. În anul 689 a plecat din China spre India pe mare, cu un vas comercial, pelerinul budist *I Țzin.* El a mers de-a lungul țărmurilor Indochinei şi peninsulei Malacca până în Sumatra, iar de acolo, spre sud, până în capitala statului Şrividjaia (în prezent Palembang), unde a locuit câteva luni şi a studiat limba sanscrită (capitala statului Şrividjaia era unul din centrele culturii budiste). Apoi, înaintând spre nord de-a lungul țărmului răsăritean al Sumatrei, I Țzin a ajuns, prin strâmtoarea Malacca, în Oceanul Indian, a traversat golful Bengal, iar în anul 691 a sosit în delta Gangelui. După ce a întreprins un pelerinaj în mai multe locuri sfinte budiste din India de nord, I Țzin s-a întors în anul 695 în patrie, unde a întocmit o descriere amănunțită a călătoriei sale.

Probabil că în primele secole ale erei noastre, vasele comerciale chineze vizitau Filipinele şi unele insule din Indonezia, navigau spre Ceylon şi ajungeau chiar în țări mai îndepărtate de China, situate în jurul

mării Arabiei şi poate în Africa de răsărit. Dar, ca şi navigatorii mediteraneeni (de pildă, fenicienii sau grecii), chinezii au ajuns în Asia de sud după ce acolo se formaseră state cu o civilizație înaltă. De aceea nu se poate vorbi de descoperirea Indiei, Iranului şi Mesopotamiei, ci numai de cunoaşterea acestor țări: de către chinezi, dinspre Extremul Orient şi de către popoarele mediteraneene dinspre apus.

Capitolul 2

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE POPOARELOR ANTICE DIN SUDUL ŞI VESTUL ASIEI ŞI DIN AFRICA DE NORD

INDIENII ŞI MALAIEZII

Statele sclavagiste antice din India de nord (continentală), situate în bazinele fluviilor *Ind* şi *Gange, în*tre *Himalaia* şi munții *Vindhya,* au avut încă în primul mileniu înaintea erei noastre legături comerciale pe uscat (cu caravanele) şi pe mare cu țările iraniene şi cu Mesopotamia. Desigur că mult mai strânse erau relațiile comerciale şi culturale între India de nord şi cea de sud, unde în această epocă existau de asemenea state de mult închegate. În statele sclavagiste timpurii din ambele părți ale Indiei s-a consolidat cu multe secole înaintea erei noastre brahmanismul — religie care consfințea deosebirile sociale prin sistemul castelor. Ca o reacție împotriva acestui sistem din partea păturilor sociale asuprite, au apărut pe la mijlocul primului mileniu înaintea erei noastre câteva învățături religioase; dintre ele cea mai mare importanță în istoria, atât a Indiei propriu-zise, cât şi a Asiei răsăritene şi centrale a avut-o budismul. Budismul, care s-a răspândit în India (ca şi creştinismul mai târziu în apus), era folosit, în ultimele secole înaintea erei noastre, de către grupurile conducătoare drept un mijloc de luptă împotriva puternicei caste a preoților — brahmanii — şi ca un mijloc de a ține în frâu masele populare, cărora li se predica supunerea față de stăpâni. Regii şi nobilimea din statele sclavagiste sprijineau budismul şi contribuiau la răspândirea lui. În secolul al III-lea î.e.n., Aşoka, cârmuitorul imperiului indian Magadha, a folosit din plin pe călugării budişti ca misionari şi spioni pentru a stabili legături şi a-şi extinde influența, atât în țările vecine, cât şi în cele îndepărtate, atât de pe continent, cât şi de pe insulele din Asia de sud şi de sud-est. Într-unul din decretele sale, săpate în stâncă, el declară

că şi-a trimis misionarii în Siria, Egipt, Cirenaica, Libia şi Grecia. În cronicile ceyloneze de la începutul erei noastre sunt amintiți misionarii trimişi de el în *Indochina* şi în *Ceylon* unde, după moartea sa, budismul a devenit religia dominantă, păstrându-şi pozițiile până astăzi.

În primele secole ale erei noastre, misionari budişti indieni au pătruns prin trecătorile de mare altitudine în regiunile din munții Himalaia şi în Tibet. Ei au descoperit cursurile superioare ale marilor fluvii care izvorăsc de pe povârnişurile nordice ale munților Himalaia — Indul, *Sutlej* — cel mai mare afluent al acestuia şi *Brahmaputra* unde-au întemeiat o serie de mânăstiri. Ei au străbătut în diferite direcții deşerturile din munții înalți ai Tibetului. Din Bengal, misionarii budişti au găsit căile spre răsărit, spre Indochina, ajungând, prin regiunile de munte acoperite de păduri tropicale, în bazinele marilor fluvii indochineze *Irawadi* şi *Salwen, în* Indochina centrală (bazinul râului *Menam)* şi în acele părți ale bazinului fluviului *Mekong,* care nu erau cunoscute încă de chinezi.

Cu toate că „poporul indian nu şi-a câştigat niciodată renumele de putere maritimă", indienii au făcut mari descoperiri geografice în mările tropicale din Asia de sud şi sud-est. Ei au descoperit şi au colonizat insula Ceylon într-un trecut foarte îndepărtat. La popularea ei au participat, nu atât popoarele din sudul Indiei, cât mai ales cele din nordul peninsulei. Dimpotrivă, peninsula Malacca şi numeroase insule din arhipelagul Malaia au fost descoperite de indienii din sud, mai iscusiți în navigație. Dintre marile insule ale Indoneziei, cea dintâi — datorită poziției sale geografice — a fost descoperită *Sumatra,* iar după aceea, în jurul secolului î.e.n., Java. Colonişti indieni au apărut pe insula *Borneo în* preajma secolului al IV-lea. În acel moment în Indonezia de vest şi centrală existau o serie de aşezări indiene, iar printre triburile locale se răspândiseră cultura indiană şi ambele religii de origine indiană — brahmanismul şi budismul (mai târziu înlăturate aproape pretutindeni de mahomedanism).

Este, însă, neîndoielnic că în ceea ce priveşte arta navigației unele vechi triburi indoneziene (de pildă malaiezii) îi depăşeau pe indieni. Cu vasele lor cu pânze, uşoare şi stabile, malaiezii au fost aceia care au găsit drumul către toate insulele din Indonezia centrală şi de răsărit. Ei au descoperit *Borneo* şi au populat regiunile de litoral, au descoperit şi colonizat insulele *Celebes* şi *Moluce,* au stabilit un comerț pe mare cu micile insule situate şi mai la sud, au ajuns în insulele Filipine aşezate la nord de Indonezia cu mult înaintea spaniolilor şi portughezilor, iar spre răsărit au ajuns, probabil, până la țărmurile Noii Guinee.

Malaiezii au navigat departe spre vest de Sumatra şi în primele secole

ale erei noastre au traversat Oceanul Indian, au descoperit insula Madagascar pe care au colonizat-o. Urmaşii acestor vechi colonişti malaiezi care s-au amestecat cu locuitorii băştinaşi — negroizi sunt malgaşii (populația băştinaşă de astăzi a Madagascarului), a căror limbă face parte din grupa malaieză-polineziană.

VECHII PERŞI

Oşteni persani şi un car de luptă
(basorelief din secolul al V-lea î.e.n.)

Pe la mijlocul secolului al VI-lea î.e.n., regele *Cirus* al II-lea, care a reunit sub stăpânirea sa triburile persane din Iranul de vest, a cucerit o serie de țări situate în podişul Armeniei, în Asia mică şi Mesopotamia. Apoi Cirus al II-lea a trecut la cucerirea regiunilor nordice ale podişului Iran şi a țărilor învecinate, locuite de triburi nomade crescătoare de animale.

Fără îndoială că urarții ştiau mai de mult, cel puțin din auzite, de marea „Hyrcanum” *(Caspică),* care se întindea la răsărit de țara lor. Dar expedițiile întreprinse de perşi în nord au lărgit şi consolidat cunoştințele despre Caspică. *Herodot* (secolul al V-lea î.e.n.), care poate fi numit pe drept cuvânt în aceeaşi măsură „părintele geografiei” ca şi „părintele istoriei”, şi-a format pe baza izvoarelor persane o imagine corectă despre Marea Caspică ca despre un lac uriaş: „Ea este o mare izolată, care nu se uneşte cu nici o altă mare. De-a lungul țărmului apusean al acestei mări se întinde Caucazul, cel mai mare dintre munți ca suprafață şi cel mai înalt. Spre răsărit se află o câmpie nesfârşită...” (I, 202—204). Această descriere justă a fost ignorată (câteva veacuri, până în secolul al II-lea î.e.n.) de către geografii din antichitate. Ei presupuneau şi indicau pe hărți că Marea Caspică comunică, fie cu marea Azov şi marea Neagră, fie cu Oceanul Înghețat de nord. După cum se vede din citatul de mai sus, Herodot avea o imagine justă şi despre câmpiile „nesfârşite” de dincolo de Caspică, care au fost de asemenea descoperite de perşi în

timpul expedițiilor de cucerire ale lui Cirus.

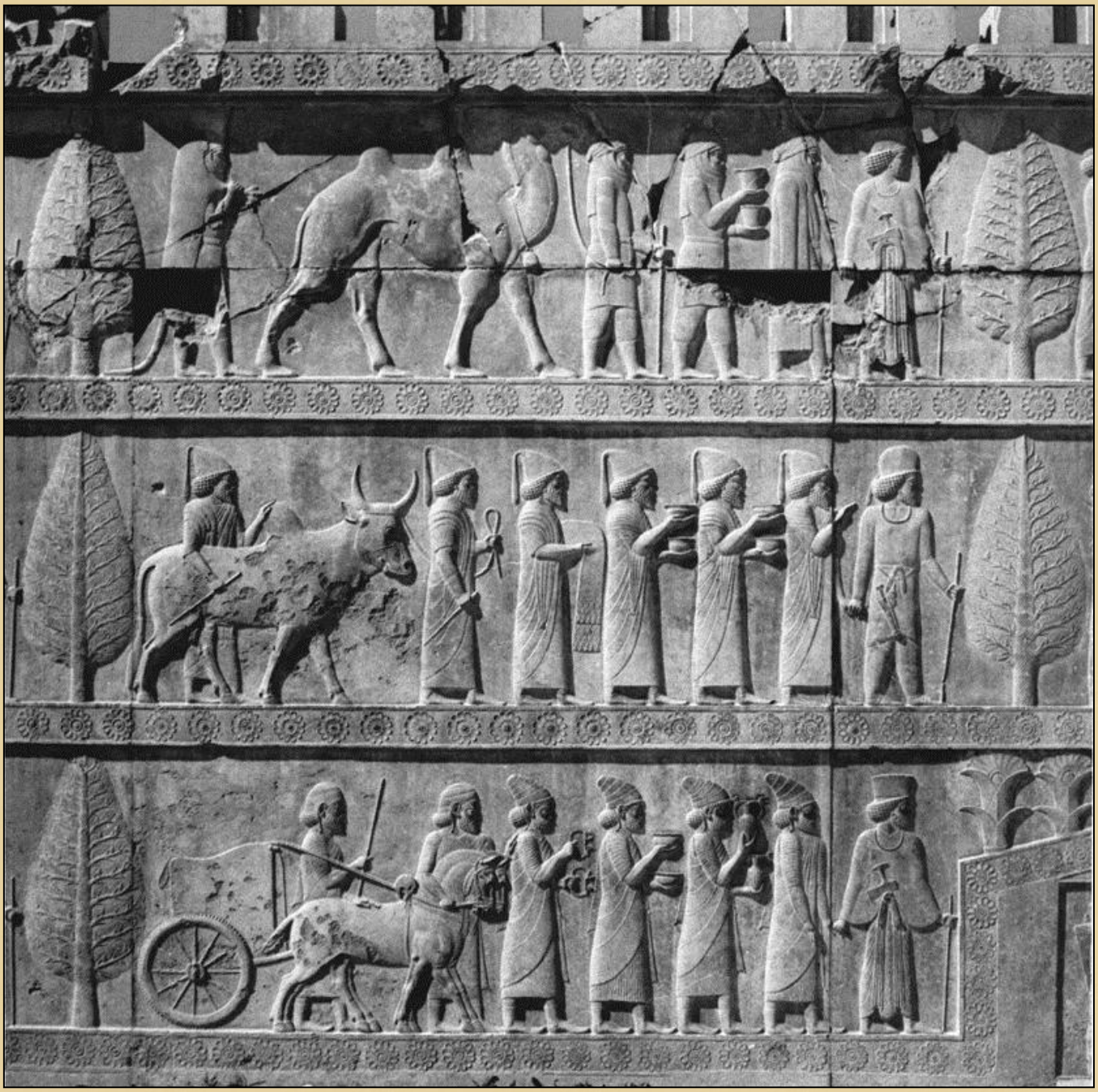

Procesiune a tributarilor persane (basorelief din secolul al V-lea î.e.n.)

Pe căile care duceau spre stepele şi pustiurile de dincolo de Caspică, perşii au străbătut țara părților, care mai târziu a jucat un rol însemnat în comerțul de intermediere dintre Asia de apus şi Asia centrală, unde se terminau drumurile de caravane ale chinezilor. Din *Parția,* care se afla lângă colțul de sud-est al mării Caspice, perşii au trecut lanțul muntos Kopet-Dag, dincolo de care începe deşertul *Karakum.* Este puțin probabil ca ei să fi înaintat mult de-a lungul țărmului răsăritean al mării Caspice şi, în orice caz, nu au trecut peste paralela de 40°. În schimb, spre răsărit, perşii au pătruns adânc pe continent. Ei au ajuns până la povârnişurile

nordice ale munților Hinducuş şi au cucerit malul stâng al fluviului *Oxus (Amu-Daria), în* regiunea cursului său mijlociu. Probabil că ei au coborât pe valea râului Oxus şi au ocupat oazele din *Horezm,* pe cursul inferior al acestui fluviu. În timpul uneia dintre expediții, armata lui Cirus a străbătut întregul podiş al Iranului de la apus spre răsărit, a supus triburile de munteni care trăiau pe povârnişurile de sud-est ale munților Hinducuş şi s-a oprit în valea râului Kabul, afluent de pe dreapta al Indului. Probabil că tot în acest timp perşii au atins râul Piandj (Oxus-ul superior). Dar încercarea de a cuceri regiunile din Asia centrală de pe fluviul *Iaksart* (Sîr-Daria), unde trăiau în acea vreme sciții-massageți (înrudiți cu iuecizii din cronicile chineze), s-a încheiat prin zdrobirea perşilor şi prin moartea lui Cirus (anul 529 î.e.n.). După moartea lui Cirus, fiul său *Cambize* a cucerit Egiptul, iar pe timpul lui Darius (521—486) perşii au cucerit malul drept al Indului, pătrunzând în bazinul cursului superior al fluviului Sîr-Daria (în valea Fergana).

Oşteni sciți (partea de sus a unui pieptene de aur din secolul al V-lea î.e.n., găsit într-un kurgan scitic)

Aşadar, dincolo de hotarele podişului Iran, vechii perşi au descoperit cea mai mare parte a teritoriului din Asia centrală, dintre fluviile Sîr-Daria şi Amu-Daria, precum şi lanțurile de munți care-l străjuiesc la sud. Înspre

nord-vest, Darius I a încercat să cucerească stepele de pe țărmurile Mării Negre (în jurul anului 512 î.e.n.), dar a fost înfrânt de sciții din această regiune şi s-a retras. Mai izbutite au fost expedițiile lui spre apus, care s-au încheiat prin cucerirea strâmtorilor Mării Negre şi a Traciei de nord, precum şi a peninsulei Barka (Cirenaica, la apus de Egipt).

De numele lui Darius I este legată organizarea a două importante expediții pe mare: una, cea de apus, a ocolit litoralul de sud-est al Europei, de la strâmtorile Mării Negre până la golful Taranto (Italia de sud, sau Marea Grecie cum i se spunea pe atunci); cealaltă expediție, de răsărit, comandată de *Skilak din Carianda,* a coborât pe Ind (probabil de la gurile Kabulului), a ieşit în Marea Arabiei, a ocolit Arabia şi şi-a încheiat călătoria care a durat 30 de luni (aproximativ 510—508 î.e.n.) lângă golful Suez din Marea Roşie. În felul acesta s-a demonstrat că se poate stabili legătura directă, pe mare, între regiunile periferice din apus şi răsărit ale marelui imperiu persan.

VECHII EGIPTENI

Teritoriul cultivabil al Egiptului (valea Nilului inferior şi delta sa) este înconjurat din trei părți de deşerturi — al Nubiei (la sud), al Libiei şi Egipteano-Arabic; el este mai accesibil numai dinspre nord, din partea *Mării celei mari (Mediterana).* Dar aceste bariere naturale au fost biruite cu cel puțin 3.000 de ani înaintea erei noastre. Încă de pe atunci, în textele cele mai vechi care au ajuns până la noi, *Nubia,* adică regiunea situată mai sus de prima cataractă a Nilului, este menționată ca posesiune egipteană, de unde se aduceau mii de sclavi negri — bărbați şi femei — şi cirezi imense de vite. Tot atunci egiptenii au început să construiască cetăți de-a lungul *istmului Suez,* pentru a se apăra împotriva incursiunilor nomazilor arabi. Ei au descoperit şi au cucerit *peninsula Sinai,* unde au găsit zăcăminte importante de cupru şi piatră de construcție, mai prețioasă şi mai trainică decât gresia din Nubia. Egiptenii de pe timpul aşa-numitului Regat vechi, (cu peste 2.500 de ani î.e.n.) navigau pe vase cu pânze şi cu vâsle de-a lungul țărmului răsăritean, asiatic, al *Mării celei mari* şi aduceau din *Liban* lemn de cedru. S-ar putea spune că egiptenii „au descoperit Asia", dacă acolo (cel puțin în Mesopotamia de sud) nu ar fi trăit pe atunci popoare care să fi lăsat documente scrise, încă în timpul Regatului vechi, posesiunile Egiptului în Nubia se întindeau până la cataracta a doua, iar expediții pentru capturarea de sclavi negri, aur, fildeş şi lemn prețios erau trimise şi mai sus, pe cursul Nilului. Mai târziu, pe la mijlocul mileniului al II-lea î.e.n., granița regatului egiptean trecea la

sud de a cincea cataractă. La vest de Nil, egiptenii au supus foarte de timpuriu o parte din triburile libiene.

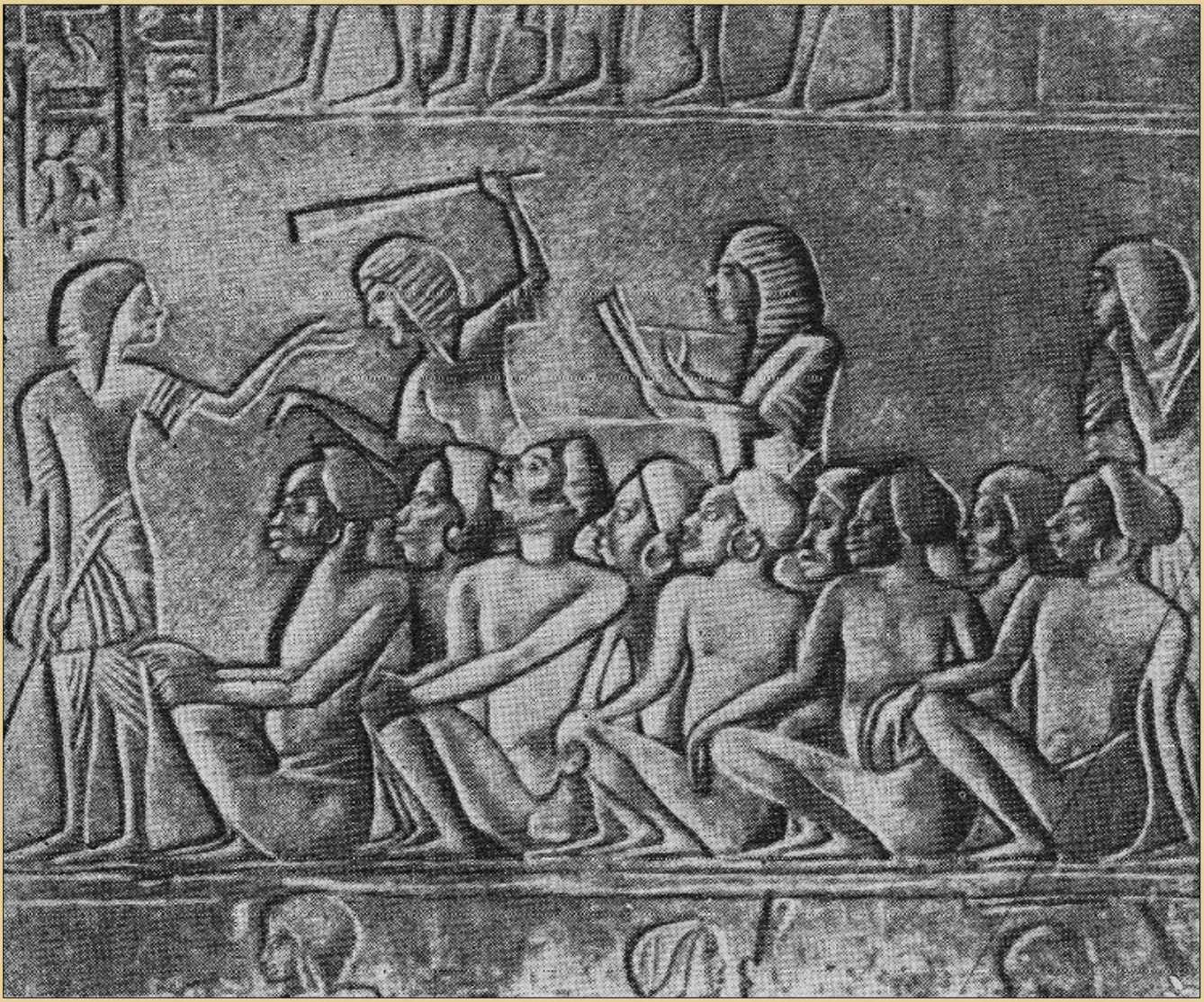

Sclavi negri din Egipt (basorelief din mileniul al II-lea î.e.n.)

Egiptenii din Regatul vechi au efectuat călătorii lungi de-a lungul țărmurilor *Mării Roşii,* spre sud, până în țara *Punt.* De acolo se aduceau în Egipt răşini aromatice de mare preț (tămâie, smirnă etc.), care se obțin din copacii ce cresc în țările situate la sud de Marea Roşie — din peninsula Somalia şi din „Arabia fericită" de sud-vest. De aceea, țara Punt poate fi socotită pe drept cuvânt ca fiind şi *Somalia,* şi *Yemen* sau poate chiar amândouă la un loc.

Egiptenii înşişi considerau pe bună dreptate țara lor drept un „dar al Nilului". Ştiau ei oare de unde vine cursul de apă, care, străbătând pustiul, dă viață pământului lor şi de unde provine mâlul atât de fertil? Probabil că nu. Herodot scrie despre aceasta următoarele: „N-am putut afla nimic despre natura Nilului, nici de la preoți" şi nici de la altcineva...

deşi am întrebat de ce se deosebeşte Nilul atât de mult prin proprietăţile sale naturale de celelalte râuri... În ceea ce priveşte izvoarele Nilului, nici unul dintre cei cu care am stat de vorbă... nu mi-a spus că le-ar cunoaşte...” (II, 19,28).

Egiptenii ştiau însă cu precizie că şi la sud de Nubia, dincolo de cataracte, se află regiuni populate, în care trăiesc oameni negri. Încă din perioada Regatului vechi se stabilise o strânsă legătură cu aceste ţinuturi tropicale şi cunoaştem chiar şi numele unui demnitar egiptean — *Hirhuf,* care îşi atribuia descoperirea ţării sudice *Yam,* de unde adusese „tămâie, lemn de abanos, piei de pantere, fildeş şi tot felul de alte lucruri alese...”.

FENICIENII ŞI DESCOPERIREA EUROPEI DE SUD

Fenicia era o ţară aşezată pe ţărmul răsăritean al Mării Mediterane; ea ocupa o fâşie îngustă de pământ care se întindea între mare şi munţii Libanului, aproape paralel cu ţărmul. Fenicia era locuită de un popor care vorbea limba feniciană (sau punică), limbă care făcea parte din grupa canaanică a limbilor semite nordice; din aceeaşi grupă face parte şi ebraica veche (Canaan este vechea denumire a Palestinei). Aşezată între două mari puteri din antichitate — Egiptul şi Babilonul — Fenicia se găsea, din punct de vedere politic, când sub stăpânirea uneia, când a celeilalte, iar din punct de vedere economic avea legături strânse cu ambele ţări, jucând rolul de intermediar comercial între ele. În cele mai vechi izvoare istorice, fenicienii sunt pomeniţi ca popor agricol. Din timpuri imemoriale, se exportau din Fenicia în ţările vecine vin şi ulei de măsline. Un rol însemnat îl juca, de asemenea, exportul de peşte uscat. O dată cu dezvoltarea Egiptului şi a Babilonului, fenicienii au început să le furnizeze şi lemn de construcţie — preţiosul cedru libanez.

Egiptul şi Babilonul aveau nevoie de aur, de metale neferoase (mai ales aramă şi cositor pentru obiecte de bronz), precum şi de mulţi sclavi. Procurând aceste mărfuri şi vânând sclavi, fenicienii au început să navigheze din ce în ce mai departe de ţărmurile lor. Ca şi egiptenii, ei construiau vase mari cu vâsle care, dacă vântul le era prielnic, puteau să plutească şi cu pânze. Vâslaşii erau sclavi; fenicienii foloseau munca sclavilor şi în porturi, precum şi la exploatarea pădurilor; sclavii lucrau şi în minele de extracţie a metalelor pe care fenicienii le aveau în alte ţări. Devenită sclavagistă, societatea feniciană avea mereu nevoie de noi sclavi, fapt care îi determina pe fenicieni să navigheze tot mai intens spre ţările „barbare” de peste mare. Oraşele-state feniciene Biblos, Sidon şi Tir au jucat un rol deosebit de însemnat în comerţul maritim.

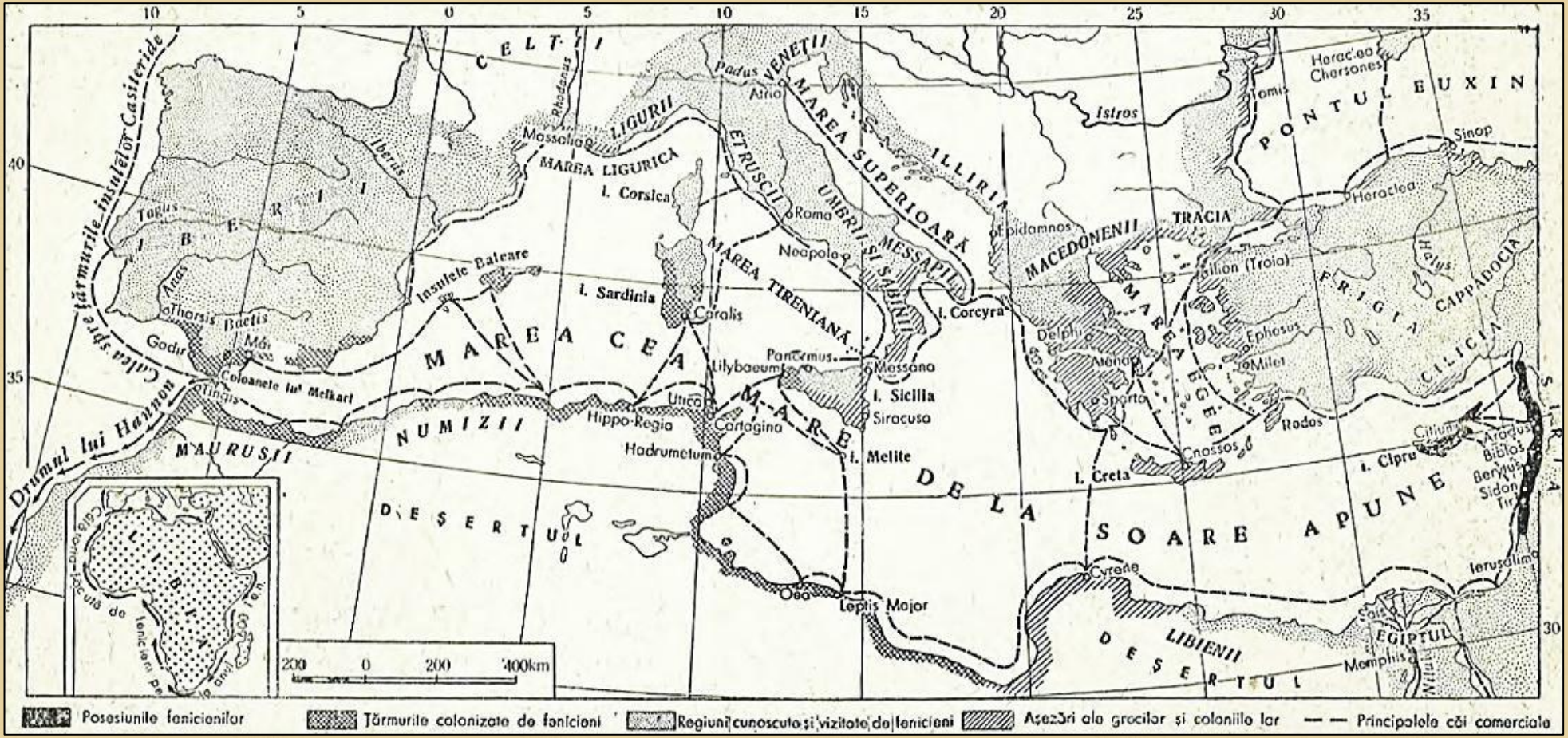

Coloniile şi drumurile comerciale feniciene.

Nu se ştie dacă fenicienii au descoperit insula *Cipru* sau dacă ea a fost descoperită înaintea lor de egipteni. Dar încă în mileniul al II-lea î.e.n., fenicienii au întemeiat acolo câteva colonii şi foloseau Ciprul ca escală în călătoriile lor spre bazinul central şi apusean al *„Mării celei mari de la soare-apune”* (Marea Mediterană). În orice caz, cam pe la jumătatea mileniului al II-lea î.e.n., ei au început să viziteze şi insula *Creta,* unde în acea perioadă se dezvoltase o civilizaţie superioară. Folosind Creta ca etapă în înaintarea lor spre apus, fenicienii au deschis drumul descoperirii continentului european.

Din insulele *Mării Arhipelagului,* fenicienii au trecut pe ţărmurile sudice ale *peninsulei Balcanice.* Ei au străbătut strâmtoarea care leagă Marea Ionică de *„Marea superioară” (Adriatică)* şi au ocolit extremităţile sudice ale peninsulei Italice, care mai târziu au primit numele de *Apulia* şi *Calabria.* Fenicienii au descoperit *Sicilia,* întemeind acolo câteva oraşe. Ei au descoperit de asemenea *Sardinia* — unde, pe ţărmul sudic, a luat fiinţă oraşul Cagliari (vechiul Caralis) — şi *insulele Baleare.* Probabil că vizitau şi *Corsica,* dar nu au colonizat-o; ea a devenit posesiune feniciană (cartagineză) mai târziu, pe la jumătatea mileniului I î.e.n., când acolo existau deja colonii greceşti. La sud de Sicilia, în mijlocul Mării Mediterane, fenicienii au descoperit şi au colonizat insula *Malta* (care, în antichitate, se numea Melite la greci şi Melita la romani). Din Sicilia ei au trecut prin larga strâmtoare pe ţărmul nordic al Africii şi au întemeiat acolo, în dreptul strâmtorii, oraşul *Cartagina* (Kart-Hadaşt), care mai târziu a devenit un stat puternic şi un rival periculos al Romei în lupta pentru dominaţie în Marea Mediterană[1]. Din Cartagina, fenicienii s-au răspândit spre sud-est; în timpul călătoriilor lor ei au cunoscut bine golfurile din nordul Africii — *Sirta mică* şi *Sirta mare* — pe ţărmurile cărora au întemeiat câteva colonii. La vest de Cartagina ei au descoperit munţii Atlas până la coloanele lui Melkart[2] — *strâmtoarea Gibraltar;* mai târziu grecii au numit-o Coloanele lui Heracles, romanii i-au zis Coloanele lui Hercule, iar arabii au denumit-o în evul mediu Djebel-Tarik (nume care, deformat, a devenit Gibraltar).

Venind din Africa de nord sau din insulele Baleare, fenicienii au descoperit extremitatea de sud-vest a Europei — *peninsula Iberică.* La intrarea răsăriteană în strâmtoarea Gibraltar ei au întemeiat pe ţărmul peninsulei oraşul Màlaca, existent şi astăzi sub acest nume (Malaga).

---

[1] Romanii îi numeau pe cartaginezi — *puni.* De aici provine şi termenul de războaie punice.

[2] *Melkart* este numele unuia dintre cei mai mari zei ai fenicienilor.

Fenicienii au trecut prin strâmtoarea Gibraltar, au ieşit în *Oceanul Atlantic* şi, în dreptul intrării apusene în strâmtoare, au întemeiat pe țărmul peninsulei iberice „Fortăreața” — Gadir (astăzi Cadiz), iar pe țărmul african au întemeiat oraşul Tingis (Tanger). La nord-vest de Gadir, la o distanță de câteva zeci de kilometri de mare, ei au descoperit bogatele zăcăminte de cupru din Tarşiş (Tharsis), pe care au început să le exploateze; aceste zăcăminte se aflau în regiunea care şi astăzi este una dintre principalele furnizoare de cupru ale Europei.

Cât de departe spre nord au navigat fenicienii de-a lungul țărmurilor atlantice ale Europei rămâne încă o problemă controversată. Aceste expediții erau întreprinse în vederea procurării de cositor pentru țările din bazinul Mării Mediterane, iar teritoriul de unde obțineau fenicienii cositorul purta numele de insulele *Casiteride* (insulele Cositorului). Dar unde să căutăm aceste insule? Erau oare Casiteridele într-adevăr insule şi nu o peninsulă? Cei care înclină să considere Casiteridele drept insule reale le identifică cu insulele Britanice, întrucât la marginea de sud-vest a Marii Britanii (Cornwall) există vechi mine de cositor care au fost exploatate încă în epoca stăpânirii romane. Cei care nu sunt de această părere susțin că este vorba de zăcămintele de cositor aflate mai aproape de Coloanele lui Melkart, şi anume în partea de nord-vest a peninsulei Iberice (în masivul Galiciei)[1].

În orice caz, este incontestabil că fenicienii au descoperit întregul țărm apusean al peninsulei Iberice din spre Oceanul Atlantic, şi au pătruns în vastul estuar al celui mai mare fluviu din această peninsulă — *Tagul (Tajo),* unde mai târziu a luat ființă oraşul Lisbða (Lisabona). Probabil că ei au cunoscut şi țărmurile *golfului Biscaia,* până la peninsula *Bretania.* Unii autori romani — naturalistul *Pliniu cel Bătrân* (secolul î.e.n.) şi poetul Avienus (secolul al IV-lea e.n.) — consideră că prima călătorie în această direcție a fost făcută pe la mijlocul secolului al V-lea î.e.n. de fenicianul *Himilcon.* Avienus relatează că Himilcon a ajuns până în insulele Britanice şi se referă, în legătură cu aceasta, la vechi cronici cartagineze. Nu trebuie să uităm însă că poetul roman a trăit cu mai bine de opt secole mai târziu decât Himilcon şi, fără îndoială, că nu a avut la dispoziție textele originale ale cronicilor.

Fenicienii construiau corăbii pentru expedițiile organizate de vecinii lor oare stăpâneau țărmurile Mării Roşii şi ale golfului Persic şi se angajau

[1] În această regiune țărmul peninsulei Iberice este foarte crestat şi micile peninsule puteau fi luate uşor drept insule.

în slujba lor. Pentru egipteni ei au călătorit în țara Punt, iar pentru regele iudeilor Solomon (potrivit legendei biblice), în țara Ofir, a cărei aşezare nu s-a descoperit nici până astăzi. Pentru regele asirian Sinaherib (începutul secolului al VII-lea î.e.n.) ei construiau corăbii de război în golful Persic. După cât se pare, au navigat şi în jurul peninsulei Arabia, înainte de expediția lui Skilak din Carianda.

CĂLĂTORIA FENICIENILOR ÎN JURUL AFRICII

Fiind în slujba egiptenilor, fenicienii au ocolit, cu şase secole înaintea erei noastre întreaga Africă. Herodot redă o povestire interesantă despre călătoria lor în jurul „Libiei" (Africii), cu amănunte pe care el însuşi le consideră neverosimile, dar care confirmă deplina exactitate a povestirii: „S-a constatat că Libia este udată din toate părțile de mări" cu excepția părții unde se învecinează cu Asia; după câte ştim, primul care a dovedit acest lucru a fost regele Egiptului Nechao (Necho al II-lea).... El a trimis nişte fenicieni cu corăbiile pe mare, poruncindu-le să se întoarcă pe la Coloanele lui Hercule... Fenicienii au plecat din marea Eritreică (Roşie) şi au pătruns în marea de Sud (Oceanul Indian). Toamna, ei acostau la țărm şi în oricare regiune a Libiei debarcau, însămânțau şi aşteptau recolta; după cules plecau mai departe... În al treilea an au trecut pe la Coloanele lui Hercule şi s-au înapoiat în Egipt. Ei povesteau de asemenea un lucru pe care eu nu-l cred, dar altcineva poate că o să-l creadă, şi anume că în timpul călătoriei făcute în jurul Libiei au avut soarele în partea dreaptă. În felul acesta a fost cunoscută pentru prima, dată Libia" (IV, 42). Aşadar, ocolind Africa pe la sud şi înaintând totodată dinspre răsărit spre apus, fenicienii au avut soarele în partea dreaptă, adică spre nord. Lui Herodot, care a trăit cu aproape 2.500 de ani în urmă, şi care nu avea cunoştințele noastre despre globul pământesc şi despre sistemul solar, această parte a povestirii i se pare neverosimilă. Pentru noi, însă, e limpede că tocmai acest fapt, care i-a uimit probabil în mod deosebit pe marinarii fenicieni, originari din emisfera nordică, confirmă că ei au trecut într-adevăr ecuatorul, au navigat prin apele emisferei sudice şi au ocolit Africa pe la sud. Durata de trei ani a călătoriei este de asemenea absolut verosimilă. Lungimea țărmurilor Africii este de circa 30.000 km. Fenicienii puteau să străbată această distanță, în parte cu ajutorul vâslelor, în parte cu pânzele, atunci când vântul era prielnic.

Navigând în direcția aleasă, fenicienii au putut să folosească mai mult din jumătatea drumului curenții favorabili de lângă țărm. E adevărat că ei debarcau pe continent pentru a semăna şi a strânge recolta, pierzând

astfel în fiecare an două-trei luni. Totuşi, restul timpului a fost suficient pentru a efectua întreaga călătorie în trei ani, în condițiile de atunci ale tehnicii navigației.

Corabie feniciană

În relatarea lui Herodot este interesantă şi indicația că în „Libia" de sud era posibilă agricultura; prin urmare, această regiune nu era nicidecum un deşert mort, pârjolit de soare, în care viața era imposibilă din cauza căldurii insuportabile, aşa cum îşi închipuiau Africa tropicală majoritatea geografilor din antichitate şi din evul mediu.

Abia după mai bine de 100 de ani de la expediția egipteano-fenicianã, la sfârşitul secolului al VI-lea sau în primul pătrar al secolului al V-lea î.e.n., cartaginezii au înaintat ceva mai mult dincolo de Coloanele lui Melkart, spre sud-vest, de-a lungul țărmului african. Acest lucru a fost realizat de expediția colonială a lui *Hannon.* El a condus o flotilă alcătuită din 60 de vase cu câte 50 de perechi de vâsle, pe care se aflau 30.000 de oameni. Pe țărmul nord-vestic al Africii au fost întemeiate şase oraşe noi, dintre care cel mai îndepărtat (Kerna) se afla la sud, cam la aceeaşi distanță de Coloanele lui Melkart, ca şi Cartagina spre răsărit. Hannon a încercat să înainteze şi mai departe spre sud. După o scriere care s-a păstrat până în zilele noastre, nu putem formula decât ipoteze asupra descoperirilor făcute în drum sau a locurilor până unde a ajuns el. Este incontestabil că el a atins țărmurile Africii tropicale la sud de *Capul Verde,* dar datele din scrierea pe care a lăsat-o sunt prea sumare şi vagi pentru a se putea afirma, aşa cum fac unii istorici, că el ar fi ajuns până în Sierra Leone sau chiar până în Camerun.

Capitolul 3

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE VECHILOR GRECI

COLONIILE GRECEŞTI ANTICE DE PE ŢĂRMURILE MĂRII MEDITERANE

Pornind din statele-oraşe sclavagiste de pe ţărmurile şi insulele Mării Egee, grecii s-au răspândit în toate direcţiile încă înainte de primele secole ale erei noastre. Nu vom urmări căile pe care au mers ei spre sud şi sud-est, întrucât în aceste direcţii ei n-au făcut nici un fel de descoperiri geografice, ci vom examina călătoriile lor spre apus şi nord, în cursul cărora ei au ajuns în unele regiuni ale Europei, neştiute de alte popoare antice, civilizate.

În secolul al VI-lea î.e.n., grecii *dorieni,* adică originari din oraşele situate în Peloponezul răsăritean, sau sudic, au colonizat *insulele Ionice* de nord, printre care şi insula Corcyra (Corfu), aflată la intrarea în „Marea superioară" (Marea Adriatică), pe jumătate închisă. Ei au descoperit pe ţărmul răsăritean al acestei mări, în peninsula Balcanică, regiunea de litoral *Illiria,* iar pe ţărmul apusean, în peninsula Italică, o ţară populată de triburi umbro-sabelice (italice). Dorienii au pătruns până la marginea nordică a „Mării superioare", descoperind acolo ţara mlăştinoasă a veneţilor, udată de fluviile Pad (Po) şi Atesis *(Adige).* Între gurile celor două fluvii ei au întemeiat colonia Atria (Adria); după numele acestei colonii, întreaga mare s-a numit mai târziu *Marea Adriatică,* cu toate că Adria n-a jucat niciodată vreun rol istoric sau economic deosebit. Dorienii au colonizat ţărmul sudic al Siciliei, descoperită înainte, după cum am văzut, de fenicieni. Ei au înfiinţat acolo un şir întreg de colonii, printre care şi vestita colonie Siracusa.

Dar rolul principal în colonizarea ţărmurilor europene din bazinul apusean al Mării Mediterane le revine *ionienilor,* adică grecilor originari de pe ţărmurile de vest ale Asiei mici, din insulele Egee, din Eubea şi Attica[1]. Coloniile ionienilor s-au întins de-a lungul ţărmurilor de răsărit şi de nord ale Siciliei. Ei controlau strâmtoarea dintre capătul de sud-vest al peninsulei Italice şi Sicilia; în dreptul acestei strâmtori au construit oraşul

[1] La colonizare au participat şi greci *eolieni;* ei trăiau pe coasta de nord-vest a Asiei mici, la sud de Hellespont, în Peloponezul de nord-vest, în insulele Ionice de sud şi în Grecia centrală. Eolienii au jucat un rol însemnat numai în colonizarea ţărmurilor sudice ale peninsulei Italice; contribuţia lor la descoperirile geografice ale lumii antice este infimă.

Messana (Messina). În fața Vezuviului, pe țărmul minunatului golf Neapole, în regiunea care fusese colonizată de etrusci şi unde veneau adesea fenicienii, ionienii au întemeiat oraşul Neapole. Chiar dacă nu au descoperit Corsica[1], în orice caz ei au fost primii dintre popoarele civilizate care s-au aşezat aici. Ionienii au pătruns şi în Sardinia, dar principalele lor drumuri comerciale şi de colonizare erau în direcția nord-vest. Nu putem afirma cu certitudine că ei sunt cei care au descoperit țărmurile *Mării Tireniene* şi ale *Mării Ligurice,* întrucât pe acest drum puteau naviga şi fenicienii, dar prin secolul al VI-lea î.e.n. existau acolo o serie de colonii ioniene, printre care şi Massalia (astăzi Marsilia), situată la răsărit de gurile Ronului. Pe țărmul răsăritean al peninsulei Iberice, cunoscut dinainte de fenicieni, ionienii au întemeiat de asemenea câteva colonii.

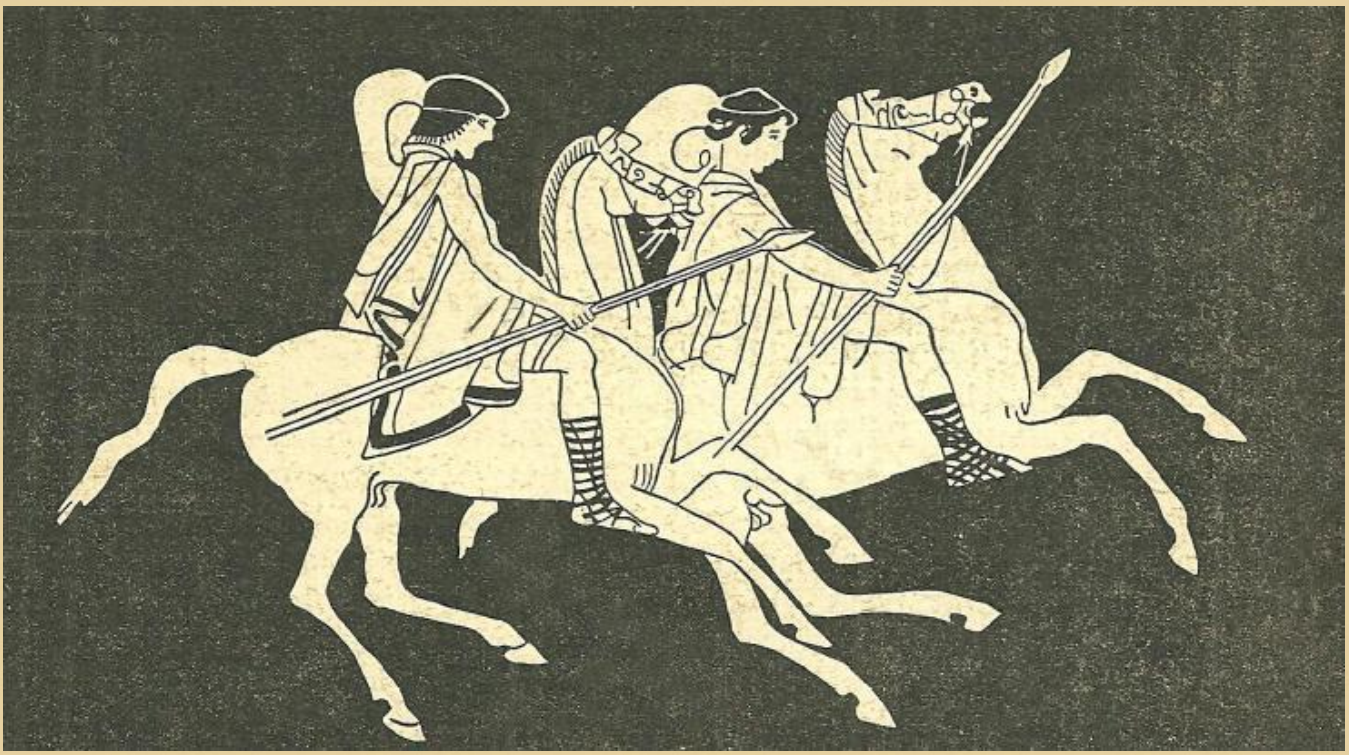

Călăreți greci din antichitate

PYTHEAS ŞI DESCOPERIREA BRITANIEI

În ultimul pătrar al secolului al IV-lea î.e.n., *Pytheas,* originar din Massalia, a făcut pentru prima oară o călătorie lungă dincolo de Coloanele lui Hercule, spre țărmurile Europei de nord-vest. Este sigur că el a ajuns până în *insulele Britanice.* Prin urmare, Pytheas este descoperitorul lor, dacă înaintea sa această descoperire nu a fost făcută de fenicieni în timpul călătoriilor lor spre Casiteride (insulele Cositorului) sau de flota

[1] Munții din Corsica se văd bine de pe țărmul nordic al Sardiniei, care a fost, incontestabil, descoperită de fenicieni.

cartagineză comandată de Himilcon. Relatările lui Pytheas asupra acestei călătorii au ajuns la noi în extrase din operele autorilor antici de mai târziu, mai ales ale istoricului Polybios şi geografului Strabon. Amândoi aceşti autori îl considerau pe Pytheas un mincinos şi redau relatările lui numai pentru a le critica cu asprime. Dar cu toate aceste păreri, s-au putut stabili, desigur în liniile cele mai generale, drumul urmat de Pytheas spre nord şi marile lui realizări. Călătoria a avut loc în anii 325—320 î.e.n.

Nu s-a putut lămuri cine anume a organizat şi care a fost scopul expediției întreprinse de Pytheas pe mare. Ea a fost organizată, probabil, de negustătorii din Massalia care vroiau să achiziționeze cositor, chihlimbar şi unele produse prețioase ale vânătorilor din nord. Dintr-o întâmplare fericită, în fruntea ei s-a aflat un om cu mult simț de observație şi foarte instruit pentru acea vreme, oare cunoştea matematica, astronomia, geografia şi cartografia.

Pytheas a pornit din Massalia în martie. După ce a trecut prin „coloanele" lui Hercule, el a navigat de-a lungul întregii coaste apusene a peninsulei Iberice şi a ajuns până la extremitatea vestică a peninsulei *Bretania* („Capul Cabaillon"). Continuând să înainteze spre nord, Pytheas a trecut printr-o strâmtoare — *Canalul Mânecii* — în partea ei cea mai lată dinspre apus şi a ajuns la extremitatea de sud-vest a unei insule mari, căreia el i-a dat primul numele de *Britania.* El a debarcat în peninsula muntoasă *Cornwall* şi, probabil, acolo a auzit denumirea de *Albion,* care mai târziu a fost extinsă asupra întregii insule. Ea a fost tradusă în mod greşit din cuvântul latinesc „albuş" (alb); după interpretarea cea mai verosimilă, Albion ar fi o denumire celtică, însemnând „Insulă muntoasă". Dincolo de Albion, după informațiile culese de la localnici, se află „Bergion" (adică „Insula apuseană"). Această denumire autorii antici de mai târziu au transmis-o ca Ierne (Hierne) şi Hibernia (a se compara cu Erin, Eire-Irlanda). Înaintând de-a lungul țărmului vestic al Britaniei, Pytheas a fost primul care a traversat de la sud spre nord Marea *Irlandei* şi a ieşit din ea prin *strâmtoarea Nordică.* În timpul acestei călătorii el trebuie să fi văzut coasta de nord-est a Irlandei. El a încercat chiar să schițeze pe hartă întreaga insulă, dar i-a trasat contururile cu totul greşit şi a plasat-o la nord de Britania. Mai departe el a văzut câteva „insule Hemodae şi Hebudae" *(Hebridele exterioare* şi *interioare),* iar lângă extremitatea de nord-est a Britaniei, câteva din insulele Orcade *(insulele Orkney).*

Dincolo de Orcade, Pytheas a ajuns la o insulă care „se află la şase zile de drum spre miazănoapte de Britania şi aproape de Marea Înghețată". Pytheas nu i-a dat o denumire specială. Mai târziu, această insulă — reală

sau imaginară — a intrat în istoria descoperirilor geografice sub denumirea latină *Ultima Thule,* prin care a început să fie indicată limita extremă de nord a pământului locuit. Pytheas este socotit şi primul navigator polar.

Cotind spre sud, Pytheas a mers de-a lungul întregii coaste răsăritene a Britaniei până în „Kantion" *(Kent,* extremitatea sud-estică a insulei). El a prezentat just insula în formă de triunghi şi a calculat destul de exact raportul dintre laturile lui (3:6:8), dar a exagerat aproape de două ori lungimea lor. Pytheas a dat primele informații exacte despre natura, agricultura şi viața locuitorilor din Britania. Din „Kantion", Pytheas a traversat din nou strâmtoarea, de data aceasta în locul cel mai îngust, şi a pornit spre nord-est de-a lungul țărmului continental. Aici însă el a strâns foarte puține informații (sau poate că ele n-au ajuns până la noi). Se ştie numai că el a văzut pe mare o serie de insule nelocuite *(insulele Frisice)* şi a ajuns până la locurile unde se termină regiunile locuite de celți şi încep „pământurile sciților". Sunt redate denumirile a două triburi „scitice": una dintre ele este deformată astfel încât e de nerecunoscut („hutonii"), dar cealaltă — teutonii — dovedeşte că Pytheas a ajuns la țărmurile locuite de germani. Teutonii strângeau chihlimbar pe o oarecare insulă „Abal", aflată la o zi de drum de coastă. Din acest material redus, mulți istorici contemporani trag concluzia insuficient fundamentată că Pytheas a descoperit Țările de jos şi litoralul nord-vestic al Germaniei, cu insulele învecinate, până la Helgoland şi gurile Elbei inclusiv.

Relatările lui Pytheas au fost crezute de învățați foarte influenți din antichitate (de pildă celebrul astronom Hipparchus), până când romanii au ajuns să cunoască bine Britania. După primele expediții de cucerire (în secolul I î.e.n., începând cu campania lui Iulius Caesar), Pytheas a fost pe drept cuvânt învinuit că a comis exagerări fantastice şi de aceea s-a respins şi ceea ce era adevărat în relatările sale. „Pytheas a indus în eroare multă lume — spune Strabon. Astfel, el afirmă că a parcurs pe jos întreaga Britanie, accesibilă călătorilor, şi calculează că circumferința insulei este de peste 40.000 stadii (mai bine de 6.000 km). Apoi, el povesteşte despre Thule şi despre regiuni în care nu mai există pământ, mare sau aer, iar în locul lor este un amestec din toate acestea, ca un fel de plămân al mării, în care pământul, marea şi, în general, totul atârnă în aer şi această masă ar servi ca legătură a întregii lumi; pe această masă nu se poate merge pe jos şi nici cu corabia. Aşa spune Pytheas, care adaugă că după aceea, pornind înapoi, a străbătut pe jos tot țărmul european al oceanului, de la Gadeira (Cadiz) până la Tanais (Don)" (II, 4, § l).

Trebuie să ținem seama de faptul că Strabon a scris aceste rânduri după 300 de ani de la călătoria lui Pytheas şi că a aflat de povestirile acestuia din relatările unor autori de mai târziu. În descrierea regiunilor care se află dincolo de Thule vedem o imagine poetizată, dar justă, a ceții dese, atât de caracteristică unor regiuni din partea nordică a Oceanului Atlantic. Cât priveşte amploarea călătoriei făcute de Pytheas pe uscat şi pe mare, lui Strabon i se pare cu totul neverosimil ca „un om, fără vreo demnitate în stat, pe deasupra şi sărac, să fi putut străbate ne mare şi pe uscat distante atât de mari... să fi ajuns până la marginile mării şi să fi cercetat întreaga Europă de nord...” (II, 4, § 2).

Deşi îl învinuieşte de exagerări fantastice sau de minciună, Strabon îi recunoaşte totuşi lui Pytheas anumite merite în descrierea țărilor nordice: „În ceea ce priveşte fenomenele astronomice şi calculele matematice din regiunile apropiate de zona rece, el a făcut observații juste...” (IV, 5, § 5).

Fără îndoială că Pytheas a fost în Britania şi chiar dacă nu a călătorit spre Thule, a aflat de la localnici că la nord de Britania, la câteva zile de drum, există teritorii locuite. Pe măsură ce oamenii au cunoscut Atlanticul de nord, insula „Ultima Thule” era mutată din ce în ce mai spre nord şi vest: la începutul erei noastre se presupunea că ea se află în insulele Orkney sau Shetland, mai târziu în insulele Feroe, în Islanda şi, în sfârşit, pe țărmul nord-estic al Groenlandei.

COLONIILE GRECEŞTI ANTICE DE PE ȚĂRMURILE MĂRII NEGRE

Vechii greci au pornit spre nord (mai exact spre nord-est) de marea Egee cel mai târziu pe la începutul mileniului I î.e.n. În această direcție, colonizarea greacă se desfăşura pe mare, prin strâmtori. Din pricina climei aspre (în comparație cu Ellada) a regiunilor de pe țărmurile Mării Negre, grecii au numit la început Marea Neagră — Marea Neospitalieră (Pontos Axeinos), dar apoi i-au schimbat numele în marea Ospitalieră *(Pontos Euxinos).* Printre coloniştii greci predominau ionienii. Începând din secolul al VIII-lea î.e.n., ei s-au răspândit dincolo de Bosfor în două direcții — nord şi est. Spre nord, ei au înaintat de-a lungul țărmului balcanic al Mării Negre, descoperind succesiv gurile fluviilor Istros *(Dunărea),* Tyras *(Nistrul)* şi Borysthenes *(Niprul).* În apropierea gurilor Dunării şi lângă limanele Nistrului şi Niprului, ionienii au întemeiat coloniile Tomis, Tyras şi Olbia. La răsărit ei au înaintat de-a lungul țărmului din Asia mică al Mării Negre. Aici au fost întemeiate mai multe colonii ioniene, printre care — la extremitatea nordică a Asiei mici — Sinop şi la marginea nord-estică a peninsulei — Trebizonda; mai departe, coloniştii ionieni s-au aşezat pe

țărmurile *Colchidei,* la gurile râului Phasis (Rion).

Nu se poate stabili cu precizie care dintre valurile de colonizare a ajuns primul în Chersonesul Tauric *(Crimeea)* şi la lacul Maeotis *(marea de Azov) în* care grecii au pătruns prin Bosphorul cimerian *(strâmtoarea Kerci).* Se ştie numai că ionienii au întemeiat la gurile *Donului* colonia Tanais, pe țărmul apusean al strâmtorii Kerci colonia Panticapaeum (astăzi Kerci), iar pe țărmul răsăritean al strâmtorii — la gurile Kubanului — Phanagoria.

Dorienii, care s-au aşezat pe malul sudic al Mării Negre, în colonia Heracleea, au fost poate primii care s-au hotărât să treacă Pontul în locul său cel mai îngust. Pe țărmul opus, la extremitatea sudică a peninsulei Crimeea, lângă golful Sevastopol, ei au întemeiat a doua Heracleea (Chersones).

SCIŢIA DUPĂ HERODOT

Aşadar, grecii au descoperit zona sudică de pe litoralul părții europene a Uniunii Sovietice, dintre Dunăre şi Don, țară pe care au denumit-o Sciția. Prima descriere a Sciției şi a popoarelor din această regiune, care a ajuns până la noi, aparține lui *Herodot.*

Herodot începe descrierea râurilor din Sciția cu Istros (Dunărea), care „curge prin întreaga Europă şi îşi are izvorul la celți". El socoteşte Istros drept cel mai mare dintre fluviile cunoscute, fiind totdeauna bogat în apă, atât vara cât şi iarna.

După Istros, cel mai mare dintre râurile scitice este Borysthenes (Niprul). Herodot nu se înşeală arătând că Borysthenes curge dinspre nord, dar nu spune nimic despre pragurile lui, de unde rezultă că nu le cunoştea. „În apropiere de mare el se uneşte cu râul Hypanis şi se varsă într-un lac comun" (IV, 35).

Este cert că aici, prin Hypanis, Herodot înțelege *Bugul de sud*[1]*,* iar prin „lacul" în care se varsă Bugul de sud şi Niprul el înțelege desigur limanul Nistrului.

Pe țărmul stâng al cursului inferior al fluviului Borysthenes s-ar afla regiunea păduroasă (?) Hilea. Până la Hilea trăiesc sciții agricultori, iar dincolo de ea — sciții nomazi, crescători de animale. „Toată această țară, cu excepția regiunii Hilea, este lipsită de păduri. Nomazii ocupă o regiune care se întinde spre răsărit pe o distanță de 14 zile de drum, până la râul

[1] Grecii din regiunea Mării Negre numeau Hypanis şi un alt râu răsăritean — Kubanul.

Gerrhos (?)” (IV, 19). „Dincolo de râul Gerrhos se aflau aşa-numitele posesiuni regale; acolo trăiesc sciții cei mai viteji şi mai numeroşi, care pe ceilalți sciți îi consideră drept sclavi ai lor. Spre sud, ei se întind până în peninsula Taurică (Crimeea), iar spre răsărit... posesiunile lor ajung, în parte, până la râul Tanais (Don)” (IV, 20).

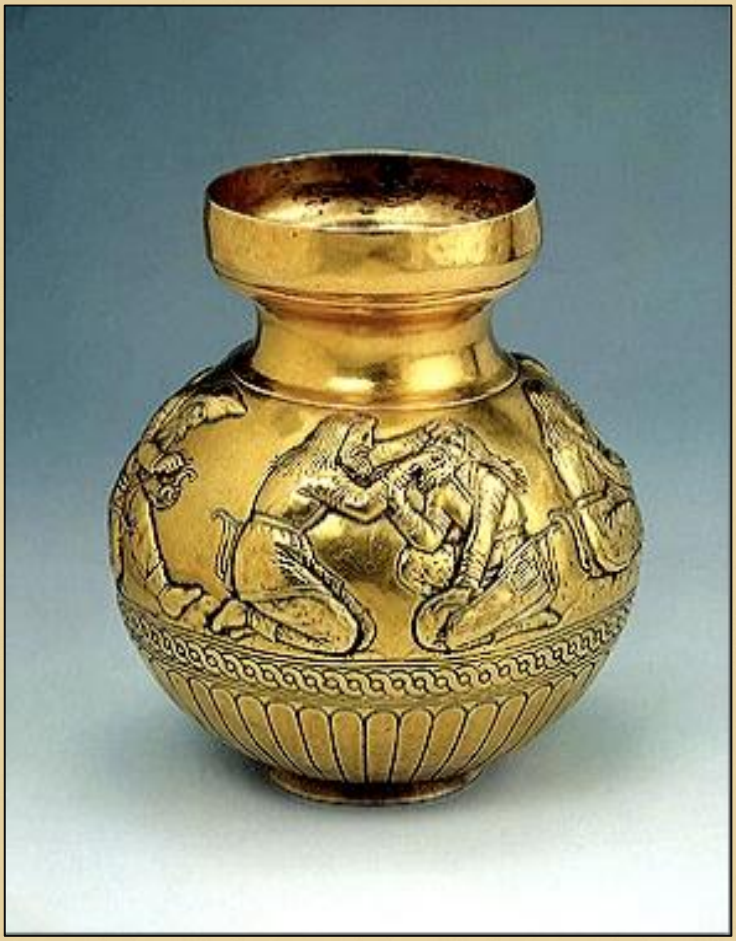

Scene din viața sciților
(vas din secolul al IV-lea î.e.n.)

Țara locuită de sciți se termină la Don. Dincolo de Don trăiesc sauromații (sarmații), care ocupă o regiune din stepă pe o distanță de 15 zile de drum, începând de la gurile Donului spre nord. Pe timpul lui Herodot, grecii nu cunoşteau Volga (ea este pomenită pentru prima dată de Ptolemeu în secolul al II-lea al erei noastre, sub numele finic de Rha). Ei cunoşteau, pare-se, destul de bine numai cursul inferior al râurilor scitice, de la Nistru la Don, dar auziseră de la triburile cu care făceau negoț povestiri — uneori fantastice — despre regiunile împădurite şi „pustii”, situate la nord de zona de litoral şi despre locuitorii acestor regiuni: „neurii” — vârcolaci, care în fiecare an se prefac pe câteva zile în lupi; „androfagii” — nomazi canibali; „budinii”, roşcovani şi cu ochi albaştri, „care se hrănesc cu păduchi”[1]; vânătorii „thyssageți”, din țara cărora izvorăsc patru râuri care se varsă în lacul Maeotis; „melanhlenii” („mantii negre”); vânătorii „iyrci”, pe care comentatorii îi identifică prin asemănarea numelor cu iugrii din cronicile vechi ruseşti.

După Herodot, partea din Sciția cunoscută de greci „reprezintă o câmpie cu un strat gros de pământ negru”; dincolo de ea se întinde „un pământ pietros şi accidentat”. „Dacă străbați o bucată bună de drum prin

[1] „...Iar nu cu conuri de brad, cum greşit traduc unii istorici contemporani” (J. Thomson, *Istoria geografiei antice,* Moscova, 1953, p. 99).

această țară cu relief neregulat, dai de locuitorii din regiunile situate la poalele unor munți înalți; se spune că, atât bărbații, cât şi femeile sunt pleşuvi din naştere, au nasul plat şi fălci mari; graiul lor e deosebit; se îmbracă la fel ca sciții, dar se hrănesc cu fructele arborilor... numele lor este agripei... Aşadar, până la pleşuvi țara este cunoscută, iar despre popoarele care trăiesc dincolo de ei nimeni nu poate să spună nimic sigur, căci ele sunt separate de munți înalți şi inaccesibili şi nimeni nu trece peste aceşti munți...” (IV, 23—25).

Scene din viața sciților (fragment dintr-un vas de argint din secolul al IV-lea î.e.n.)

„...Mai la nord de țara de care ne ocupăm ninge totdeauna, dar vara — după cum e şi de aşteptat — mai puțin decât iarna... Iarna face ca regiunile nordice ale acestui continent să fie de nelocuit... Aceste informații privesc regiuni foarte îndepărtate” (IV, 31).

REZULTATELE GEOGRAFICE ALE EXPEDIȚIILOR LUI ALEXANDRU MACEDON

Istoricii atribuie adesea o serie de descoperiri geografice lui *Alexandru Macedon* şi participanților la expedițiile lui sau exagerează mult rolul lor în studierea geografiei Orientului Apropiat şi Mijlociu. Oştile lui Alexandru au străbătut diferite regiuni ale Imperiului Persan, fie țări locuite de popoare vechi, cu o înaltă civilizație, fie teritorii bine cunoscute de aceste popoare. În general, participanții la expedițiile lui Alexandru Macedon

n-au strâns materiale geografice noi şi nu le-au prelucrat pe cele vechi, adunate de popoarele subjugate de ei (egipteni, perşi etc.). Expedițiile lui Alexandru Macedon au fost la fel de sterile sub raport geografic, ca şi sub cel istoric. Singura excepție o constituie expediția pe mare a lui *Nearchos,* care a întocmit o dare de seamă amănunțită asupra călătoriei sale, de la gurile Indului până la gurile Eufratului (anii 325—324 î.e.n.).

Sclavi în mine

„Cu toate că Alexandru a fost însoțit de un grup de istorici, nu avem nici o istorie autentică a expedițiilor sale; cu toate că avea şi un grup de savanți [geografi], nu găsim în literatura greacă vreo descriere a regiunilor străbătute care ar putea să se compare măcar cu descrierile lui Herodot... Cercetările ştiințifice legate de expedițiile lui Alexandru se ocupau, uneori, cu rezolvarea unor probleme care puteau fi considerate rezolvate încă din epoca lui Herodot, ca, de pildă, problema căii maritime din India spre Asia mică sau problema legăturii dintre Marea Caspică şi ocean. Pentru rezolvarea primei probleme, Alexandru a trimis din India, spre gurile Eufratului, o flotă sub conducerea lui Nearchos; descrierea acestei călătorii, întocmită de Nearchos, a ajuns la noi datorită unei lucrări a lui Arrianus (secolul al II-lea e.n.) despre India şi a constituit izvorul tuturor descrierilor pe care le întâlnim mai târziu în literatura greacă cu privire la țărmurile Oceanului Indian şi ale golfului Persic”[1].

Vorbind despre marile realizări geografice ale lui Alexandru Macedon şi ale comandanților săi de oşti, mulți istorici confundă rezultatele pur ştiințifice ale expedițiilor (care în cel mai bun caz n-au ajuns până la noi, în afară de relatarea lui Nearchos) cu rezultatele lucrărilor unor cercetători şi exploratori de mai târziu (secolul al III-lea î.e.n.), care au acționat în urma însărcinărilor primite de la cârmuitorii statelor elenistice, apărute după destrămarea imperiului lui Alexandru. Printre aceşti cercetători, care, în afară de povestiri fantastice, au adus şi date veridice despre India,

[1] V. V. B a r t o l d, *Istoria studierii Orientului în Europa şi în Rusia,* p. 42—43.

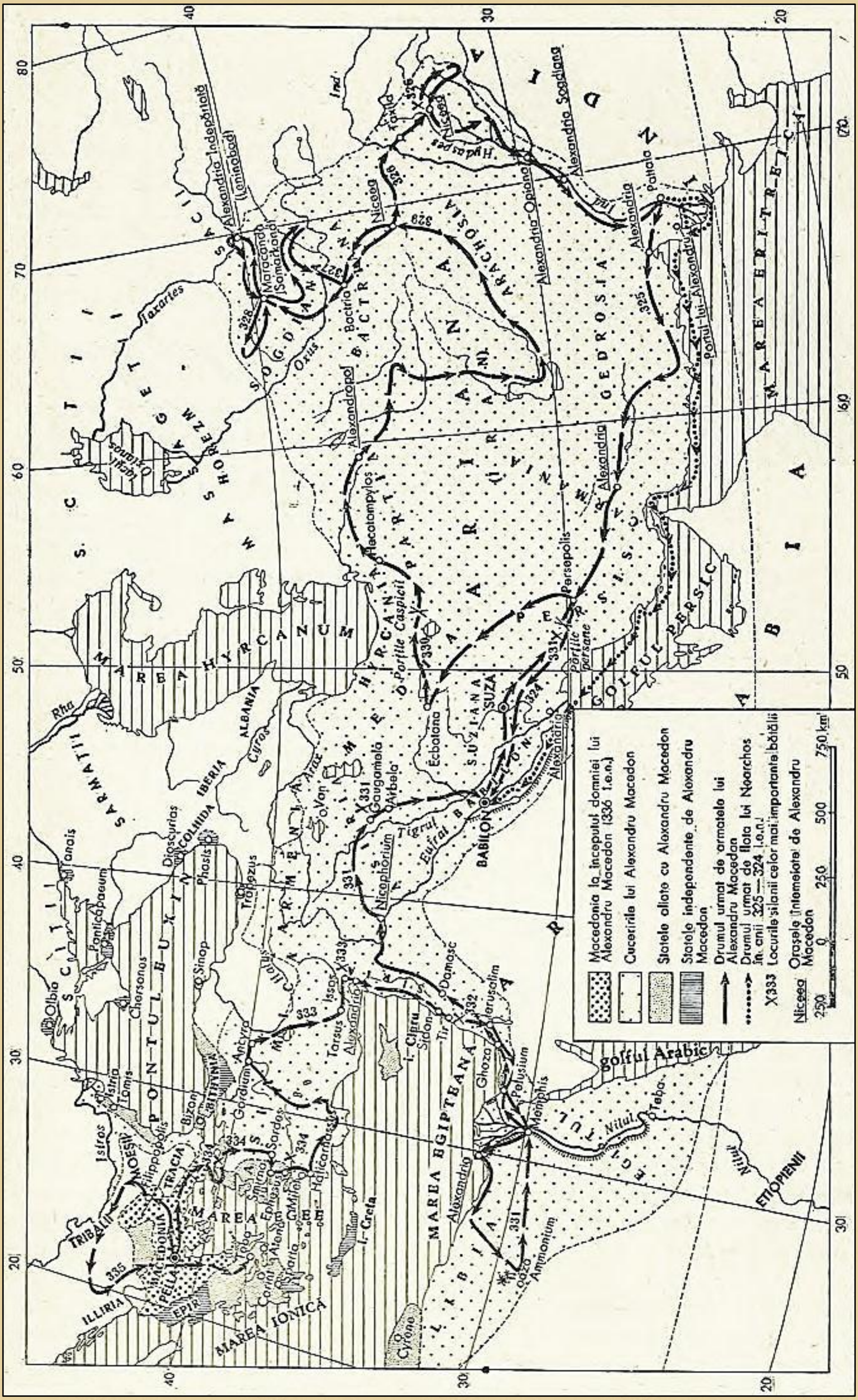

Expedițiile lui Alexandru Macedon

figurează *Megasthenes* (începutul secolului al III-lea î.e.n.). Datorită lui, vechii greci au aflat câte ceva despre valea cu populația deasă a Gangelui, brăzdată de zeci de râuri, precum şi despre marele şir de munți *Imai* (Himalaia), care se întinde spre răsărit, la nord de câmpie

Dar la autorii antici din secolul al III-lea î.e.n. se observă un regres ciudat într-o altă privință. Un oarecare *Patrocle* a fost cârmuitorul uneia din regiunile de lângă marea Caspică în anii 285—280 î.e.n. El a „cercetat" marea Caspică şi a ajuns la concluzia uimitoare că ea reprezintă un golf al Oceanului Nordic („Scitic"). Această părere s-a menținut în literatura antică până în secolul I e.n. inclusiv, când a fost infirmată în „Geografia" lui Ptolemeu (secolul al II-lea e.n.), şi totuşi a dăinuit şi în Evul Mediu, până la călătoria lui Ruysbroeck (secolul al XIII-lea). Unii istorici explică greşeala lui Patrocle prin faptul că el, probabil pe baza unor informații culese de la alții, a luat gurile Volgăi, pe atunci necunoscută grecilor, drept strâmtoare maritimă.

Capitolul 4

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE ROMANILOR

DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII EUROPEI OCCIDENTALE

Dacă toate țările maritime din sudul şi vestul Europei au fost descoperite de fenicieni (şi de cartaginezi) şi de greci cu mult timp înainte ca Roma să fi ajuns la o oarecare dezvoltare, şi dacă tot ei au început descoperirea Europei occidentale, romanii au desăvârşit opera lor, au îmbogățit datele geografice privitoare la insulele din Atlantic situate în zona temperată şi rece şi au descoperit Europa centrală. Descoperirile geografice ale romanilor în Europa sunt legate de numeroasele războaie ofensive şi defensive purtate de ei împotriva triburilor celtice şi germanice.

Până în secolul al II-lea î.e.n., în afară de peninsula Italică şi de insulele din marea Mediterană, romanii cunoscuseră bine extremitatea sud-vestică a Europei — *peninsula Iberică* şi regiunea muntoasă care o desparte de continentul european; ei au desăvârşit descoperirea podişului *Meseta,* a *munților Pirinei* şi a bazinelor marilor fluvii care izvorăsc din aceşti munți, şi anume: Anis *(Guadiana),* Tagus *(Tag),* Durius *(Duero)* şi Iberus *(Ebru).* Tot până în acea perioadă ei au cercetat la nord de peninsula Italică principalele trecători alpine prin care năvăleau în Italia

cartaginezii, iar mai târziu, cimbrii. La vest de lanțul muntos al Alpilor, romanii au cercetat, cu ajutorul grecilor din Massalia, *Galia* de sud cu bazinele fluviilor Rhodanus *(Ronul)* şi Garumna *(Garona),* precum şi munții *Jura* şi *Podişul Central.* Este indiscutabil că romanii au cunoscut cel mai târziu în secolul al II-lea î.e.n. bazinele marilor fluvii din Galia centrală şi de nord ca de pildă Liger *(Loara),* Sequana *(Sena)* şi Rhenus *(Rinul),* care despărțea Galia de Germania, cu toate că tradiția istorică leagă aceste descoperiri de campaniile lui *Caius Iulius Caesar* (mijlocul secolului I î.e.n.). Autorul cărții „De bello gallico" („Însemnări despre războiul galic") n-a făcut decât să desăvârşească prin expedițiile sale descoperirile realizate de massalioți sau de alți aliați ai romanilor, negustori şi exploratori, ale căror nume n-au ajuns până la noi. În documentele romane din secolul al II-lea î.e.n. sunt indicate triburile oare locuiau în Galia de nord şi de est, în bazinele fluviilor Sena şi Rin, de la izvoare şi până la vărsarea lor, şi anume: helveții, belgii, sequanii etc.

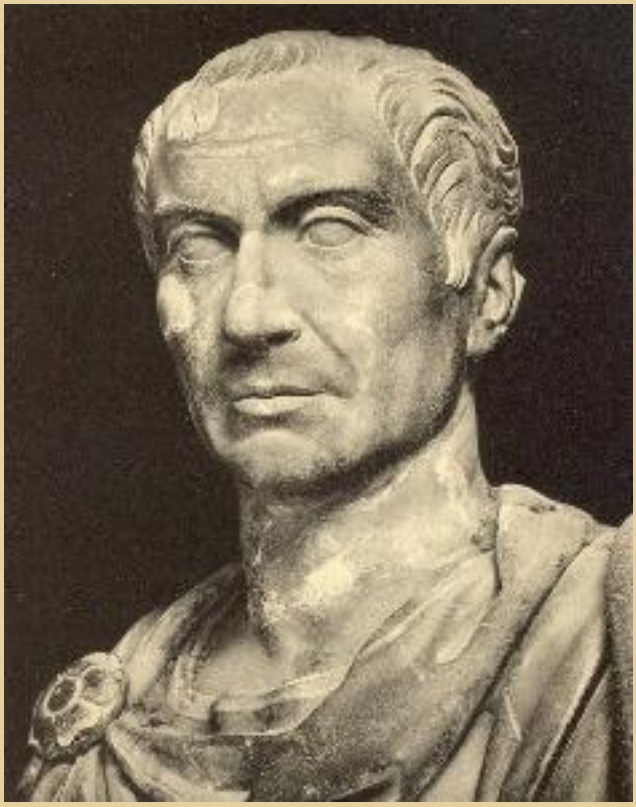

Caius Iulius Caesar

După ce a trecut strâmtoarea îngustă care despărțea *Britania* de regiunea locuită de belgi, Iulius Caesar a năvălit în valea fluviului Tamesis *(Tamisa).* E adevărat că romanii au părăsit curând acele locuri (Britania a fost cucerită mai târziu, în secolul î.e.n.), dar expediția lui Iulius Caesar poate fi considerată ca a doua descoperire a Britaniei. În timpul acela romanii au aflat şi de marea insulă Hibernia (Irlanda), situată dincolo de principala insulă britanică, dar e puțin probabil să fi ajuns acolo, căci aveau o idee foarte neclară chiar şi despre poziția Hiberniei.

Romanii au extins cercetarea Britaniei în secolul î.e.n. În anul 43, legiunile romane, trecând strâmtoarea, au cucerit jumătatea de sud a principalei insule (în afară de Wales); totodată ei au înaintat spre nord-est până la râul Humber, iar spre nord-vest au ajuns ceva mai târziu la *marea Irlandei.* În jurul anului 60 ei au cucerit insula *Anglesey* din această mare. Descoperirea Britaniei s-a încheiat în anii 78-85 e.n. pe timpul guvernatorului *Iulius Agricola.* Acesta a cucerit la apus peninsula *Wales,*

la nord-est a trecut râul Tay, iar undeva la poalele *munților Grampiani,* a înfrânt pe muntenii din Caledonia. El a stabilit însă granița mai la sud, în partea cea mai îngustă a insulei, între gurile râurilor *Clyde* şi *Forth* (Scoția centrală). Pe timpul lui Agricola, corăbii romane navigau în marea Irlandei şi se pare că tocmai atunci s-a stabilit cu precizie poziția geografică a Irlandei față de principala insulă britanică. Chiar Agricola a trimis din gurile râului Tay o flotilă spre nord. „Ocolind țărmul mării celei mai de margine" (dinspre est spre vest), navigatorii romani s-au convins că Britania este o insulă şi totodată au descoperit, pentru a doua oară după Pytheas, *insulele Orcade* şi le-au cucerit. Dar romanii nu s-au îndepărtat prea mult spre nord căci se apropia iarna şi pământul pe care l-au zărit departe spre miazănoapte şi l-au considerat drept „Ultima Thule", era, fără îndoială, una din *insulele Shetland.*

Soldați romani

DESCOPERIREA EUROPEI CENTRALE

Anumite date despre Germania apuseană au fost culese pe la mijlocul secolului I î.e.n. de Iulius Caesar, care a stabilit granița romană pe Rin, de la izvoare până la vărsare. Înaintarea romanilor pe teritoriul german, spre răsărit şi nord (dinspre Rin şi Alpi), s-a întrerupt apoi pe timp de aproape 40 de ani.

În anul 12 î.e.n., o expediție militară romană de sub comanda lui

Claudius Nero Drusus a coborât pe Rin şi, mergând de-a lungul braţului răsăritean al Rinului inferior, a ajuns la *marea Nordului.* Cotind apoi spre răsărit, romanii au înaintat pe lângă gurile râului Amisius *(Ems)* până la râul Visurgis (Weser), descoperind litoralul nord-vestic al Germaniei (sau poate insulele Frizice, situate de-a lungul acestui litoral), în această zonă, unde adâncimea apei este mică, corăbiile lui Drusus au eşuat pe un banc de nisip. El şi-a condus legiunile pe uscat spre răsărit şi a ajuns până la râul Albis *(Elba),* dar pe drumul de întoarcere a fost ucis (anul 9 î.e.n.). În cursul următorilor doi ani, *Tiberius.* iar după el şi alţi comandanţi de oşti romani, urmărind un trib germanic, au înaintat de la cursul mijlociu al Rinului şi de la cursul superior al fluviului *Danubios (Dunărea)* spre răsărit până la Elba; în felul acesta romanii au cunoscut Elba de la izvoare până la vărsare.

În anii 4—6 e.n., în timpul unei expediţii împotriva germanilor din nord, flota lui Tiberius, după ce a ieşit din Rin, a trecut dincolo de gurile Elbei, a cotit spre nord şi a descoperit întregul litoral apusean al „peninsulei Cimbrilor" *(Iutlanda),* precum şi insulele din apropiere. Rezultatele geografice ale acestei expediţii sunt expuse pe scurt de învăţatul roman *Pomponius Mela* (prima jumătate a secolului î.e.n.): „Dincolo de gurile fluviului Albis începe marele golf Codanus, în care sunt situate câteva insule mari şi mici. Distanţele dintre insule sunt mici şi de aceea aici marea nu seamănă a mare. Despărţind insulele între ele şi pe acestea de continent, apa formează un fel de reţea ramificată de canale, toate la fel de înguste. Apoi linia coastei face o curbă şi formează un golf alungit. Aici locuiesc cimbrii şi ultimul trib germanic — germionii" (III, 3). Şi mai departe (III, 6) Mela arată că în golful Codanus se află „insula cea mai mare şi cea mai roditoare — Codanovia"; se poate ca aici să fie vorba de peninsula *Scania* (Suedia de sud).

După *Pliniu cel Bătrân* (23—79 e.n.), la extremitatea nordică a Iutlandei („capul Cimbrilor") navigatorii romani au văzut sau au auzit de ţara sciţilor şi de „ întinderi neobişnuit de umede şi îngheţate" (Pliniu, II, 167). Aceasta este prima ştire — evident neînţeleasă de romani — despre *Marea Baltică* (cu *golful Botnic,* situat în nordul ei). Romanii exagerând mult dimensiunile mării, o socoteau drept o parte a Oceanului Nordic. De aceea, ei considerau *Scandinavia* — care este astfel denumită pentru prima oară la Pliniu — drept o insulă.

După înfrângerea lor în pădurea Teutoburgică (anul 9 e.n.), romanii s-au retras dincolo de Rin. Firește că acum informaţiile despre Europa centrală, în special despre partea ei de nord (zona de pe litoralul Balticii),

s-au împuținat; chiar şi în secolul I e.n. romanii aveau foarte puține cunoştințe despre râurile care se varsă în Marea Baltică: dintre râurile enumerate de autorii din secolul I numai unul poate fi identificat cu certitudine, şi anume *Vistula.*

Corabie de război romană

În regiunea Balticii se găseşte mult chihlimbar. El era la mare preț în antichitate şi în căutarea lui plecau din Europa de sud spre marea Baltică negustori, străbătând țări locuite şi de triburi germanice ostile romanilor şi de triburi slave, baltice şi finice pe care nu le cunoscuseră înainte. Negustorii-călători, care aduceau chihlimbar la Roma, povesteau despre locuitorii din regiunea de răsărit a Balticii şi în special din insulele situate în această mare legende care erau adoptate cu credulitate şi repetate de geografi compilatori sau de învățați naturalişti ca, de pildă, Pomponius Mela şi Pliniu cel Bătrân.

Iată ce spune Mela despre insulele din marea Baltică, „situate în fața Sarmației" (astfel a început să fie denumită în primele secole ale erei noastre vechea Sciție): „Se povesteşte, iar în afară de aceasta am întâlnit şi

în cărți demne de încredere, că pe aceste insule trăiesc ozonii, care se hrănesc numai cu ouăle păsărilor din bălți şi cu ovăz, că alți locuitori ai acestor insule — hippopozii — au picioare de cal, iar alții — panoții — au urechi atât de mari încât le înfăşoară tot trupul şi le servesc drept singura îmbrăcăminte" (III, 6). Dar, în afară de asemenea poveşti, negustorii-călători aduceau la Roma cele dintâi informații, reduse dar veridice, despre populația din regiunea de răsărit a mării Baltice, de pildă despre venezii (triburi slave de apus) care trăiau pe Vistula.

TACIT ŞI PTOLEMEU DESPRE EUROPA RĂSĂRITEANĂ

La începutul secolului al II-lea e.n., granițele acelei părți din Europa pe care o cunoşteau romanii s-au extins. *Cornelius Publius Tacitus,* strălucitul istoric roman, pe care, în calitatea sa de autor al „Germaniei", îl putem considera de asemenea geograf şi etnograf, descrie nu numai pe venezi, dar şi pe fenni (fini), adică acele triburi despre care se ştie precis că trăiau în acea vreme la răsărit de Vistula. În relatările sale despre fini se întâlnesc unele exagerări, datorite probabil faptului că romanii aflau de la alții ştiri despre popoarele din Europa răsăriteană, dar nu există în nici un caz elemente fantastice. Este vorba de o lume reală, iar nu de una de basm: „...ei se hrănesc cu iarbă, se îmbracă cu piei şi dorm pe pământul gol. Toată nădejdea şi-o pun în săgeți, ale căror vârfuri, neavând fier, le fac din os. Vânătoarea îi hrăneşte, atât pe bărbați, cât şi pe femei, căci acestea din urmă însoțesc peste tot pe bărbați... Copiii nu au alt adăpost care să-i apere de fiarele sălbatice şi de ploi decât colibele făcute din ramuri

O luptă a romanilor cu germanii

împletite…” Sălbăticia lor i se părea lui Tacit neobişnuită, iar mizeria lor respingătoare; dar în acelaşi timp el le idealizează traiul. „Ei socotesc această viață mai fericită decât dacă ar munci pe câmp sau acasă, făcând din soarta lor şi a altora un joc al speranței şi al spaimei. Nefiindu-le teamă, nici de oameni, nici de zei, ei au realizat lucrul cel mai greu din viață, şi anume: nu simt nevoia măcar să dorească ceva”.

La Tacit nu găsim încă numele râurilor aşezate la răsărit de Vistula şi, în general, el nu are o noțiune precisă despre Europa răsăriteană. Aceasta apare pentru prima dată la un contemporan mai tânăr al lui Tacit, celebrul astronom, geograf şi cartograf din epoca romană *Claudius Ptolemeu,* grec din Alexandria (secolul al II-lea e. n.). Probabil că negustorii din regiunile estice ale imperiului roman, care făceau comerț cu popoarele din Europa răsăriteană, au adus ştiri confuze despre râurile care se varsă în golful Veneților din Oceanul Sarmatic (Marea Baltică), la răsărit de Vistula, şi despre marele fluviu Rha (Volga) care se varsă în Marea Hyrcanum (Caspică).

Ptolemeu (ca şi Mela) numeşte Europa răsăriteană Sarmația; aceasta este împărțită în două de râul Tanais (Don): Sarmația europeană şi asiatică: granița răsăriteană a acesteia din urmă o constituie fluviul Rha. Ptolemeu cunoştea destul de bine râul Tanais, de la izvoare până la vărsare. El ştia că acesta îşi schimbă cursul de la sud-est spre sud-vest şi ițea o ipoteză destul de exactă şi despre direcția în care curge fluviul Rha: pe cursul superior — spre est, iar pe cursul mijlociu — spre sud-vest, apropiindu-se mult de Tanais; pe cursul inferior — spre sud-sud-est. Probabil că Ptolemeu a auzit şi de Kama: acolo unde fluviul Rha coteşte spre sud-vest în el se varsă dinspre stânga o altă apă pe care Ptolemeu o denumeşte tot Rha. Apariția Volgăi (Rha) pe harta geografică a lumii antice şi indicarea mai precisă a contururilor Donului (Tanais) arată că în secolul al II-lea e.n. aceste două fluvii au devenit artere comerciale importante. În orice caz, cursurile lor inferioare, situate aproape unul de altul, erau încă de pe atunci porțiuni ale unei importante căi comerciale care lega țările din regiunea mării Caspice de cele din regiunea mării Negre.

Ptolemeu cunoaşte mult mai puțin relieful Sarmației europene şi mai ales al celei asiatice. Dacă în unele dintre lanțurile muntoase pe care le indică se pot recunoaşte *Carpații,* celelalte masive muntoase nu corespund, ca dimensiuni sau direcție, nici unui şir de munți reali. Acest lucru se referă îndeosebi la „munții Hiperboreici” care, după Ptolemeu, se întind de la vest spre est, la nord de ambele izvoare ale Volgăi (Rha), în apropiere de cercul polar. Dincolo de Volga, Ptolemeu indică două râuri

care se varsă în marea Caspică dinspre nord şi care, cu foarte multă aproximaţie, ar putea fi considerate drept Iaik (Ural) şi Emba.

INFORMAŢIILE DESPRE ASIA ÎN EPOCA ROMANĂ

Romanii n-au făcut nici un fel de descoperiri pe continentul asiatic: ei au purtat războaie numai în Orientul apropiat; cu Orientul mijlociu făceau negoţ prin supuşii lor din Orientul apropiat, iar mărfurile din Extremul Orient le primeau printr-o serie de intermediari. Ca urmare, cunoştinţele geografice ale romanilor despre Asia se deosebeau prea puţin de ale vechilor greci. E drept că Ptolemeu a corectat greşeala făcută de predecesorii săi în privinţa mării Caspice. El prezintă marea Caspică drept o mare închisă, dar îi atribuie contururi cu totul arbitrare. Ca şi predecesorii săi, el considera că Sîr-Daria şi Amu-Daria se varsă în marea Caspică.

Foarte confuze apar în literatura greco-romană din primele secole ale erei noastre indicaţiile despre China, de unde se aducea în Europa mătasea (prin intermediul părţilor). Romanii numeau mătasea „sericum", iar poporul care o producea — „seri". Ptolemeu îi aşeza pe seri la capătul de nord-est al pământului locuit şi socotea că până la ei se poate ajunge numai pe uscat. În „geografia" lui Ptolemeu China s-a dedublat, în afară de „seri", spre ţara cărora duceau drumuri de caravane din Parţia, au mai apărut şi „sinii"[1], spre care se naviga pe mare din India; ţara lor era situată la marginea nord-estică a Oceanului Indian în dreptul „Marelui golf". După Ptolemeu, ţara serilor era situată la nord de ţara sinilor (vezi harta de la p. 56—57).

Îmbogăţirea cunoştinţelor despre Arabia în urma expediţiei lui *Elius Gallus* (anul 125 î.e.n.) a fost una din puţinele realizări geografice ale romanilor în Asia. Gallus a trecut în Arabia, pornind dintr-unul din porturile Mării Roşii. El a înaintat apoi timp de câteva luni spre sud, îndepărtându-se destul de mult de ţărm. Detaşamentul său a devastat oaza *Nedjran,* a pătruns de acolo în „Arabia fericită" *(Yemen),* dar s-a oprit în faţa cetăţii „Mariaba" (probabil Marib, la răsărit de oraşul Sana) şi s-a întors în Egipt cu pierderi mari.

Folosirea musonilor, care se schimbau periodic, pentru navigaţia în

[1] Ptolemeu a luat această denumire (ca şi alte câteva) dintr-o carte-pilot grecească de la mijlocul secolului î.e.n., „Periplul mării Eritreice", care înainte era atribuită în mod greşit lui Arrianus; de aceea istoricii denumesc pe adevăratul autor anonim al „Periplului" — *Pseudo-Arrianus.*

mările apusene ale Oceanului Indian[1], a constituit o importantă realizare a popoarelor din bazinul Mării Mediterane, la începutul erei noastre. După cum relatează Pseudo-Arrianus, pentru prima oară un oarecare *Hippalus* a folosit musonul de sud-vest pentru a străbate marea Arabiei de la apus la răsărit — din Africa de nord-est până în India. Alte date despre Hippalus nu există şi de aceea călătoria lui se consideră că a avut loc la începutul, la mijlocul ori la sfârşitul secolului I î.e.n. sau chiar în prima jumătate a secolului I e.n.

Din „Periplul" lui Pseudo-Arrianus se vede că pe vremea sa unii supuşi romani — navigatori sau negustori — cunoşteau destul de bine ţărmurile peninsulei Arabia, ale Iranului de sud şi ale Indiei de vest, până la extremitatea sudică a peninsulei India (capul Comorin), precum şi unele regiuni din interiorul peninsulei India. Dar despre insula Ceylon („Taprobane") ei aveau cunoştinţe foarte vagi, ca şi despre ţărmurile golfului Bengal (al „Gangelui").

CĂLĂTORIILE DE-A LUNGUL ŢĂRMURILOR AFRICANE ÎN EPOCA ROMANĂ

Polybios, ostatec grec la romani, iar mai târziu remarcabil istoric, l-a însoţit pe conducătorul de oşti Scipio cel Tânăr (Emilianus) în cursul expediţiei sale din Africa încheiate cu distrugerea Cartaginei (anul 146 î.e.n.). Din însărcinarea lui Scipio, Polybios a condus o expediţie maritimă de recunoaştere spre sud dincolo de „Coloane". Eudox din Cyzicus, negustor grec, care a navigat, în două rânduri, din Egipt, prin marea Roşie, în India (anii 120 — 115 î.e.n.), a descoperit în dreptul coastei apusene a Africii, în ţara „etiopienilor" (negrilor), o insulă în care puteau fi colonizaţi agricultori. Mai târziu el a încercat să ajungă în India pornind pe mare din Cadiz (Spania), spre sud, în jurul Africii. În povestirile despre călătoriile lor nu există nici un fel de elemente fantastice, dar nu găsim nici material faptic pe baza căruia să se poată stabili până la ce regiune a Africii occidentale au ajuns. Cele două călătorii n-au exercitat o influenţă simţitoare asupra cartografiei antice (în ceea ce priveşte o reprezentare mai exactă a Africii). Dar unii dintre geografii antici de mai târziu au ajuns să-şi formeze o imagine justă despre Oceanul Mondial unic.

În preajma secolului al II-lea î.e.n., pescarii din Cadiz navigau regulat spre *insulele Canare.* Prima descriere geografică a acestor insule a făcut-o

[1] Fără îndoială că vechii navigatori indieni şi arabi au folosit musonii cu mult înainte de era noastră.

regele maur *Juba al II-lea* (mort în jurul anului 23 î.e.n.), aliat al romanilor.

Judecând după „Periplul" lui Pseudo-Arrianus, pe la mijlocul secolului I e.n., romanii cunoşteau coasta de răsărit a Africii pe o întindere de aproximativ trei cincimi din lungimea ei reală — de la 30° latitudine nordică (extremitatea golfului Suez) până la 6° latitudine sudică (insula *Zanzibar),* sau poate şi ceva mai spre sud (până la insula Mafia, în dreptul paralelei de 8° latitudine sudică). Tot atât de amănunțit ca şi litoralul răsăritean al Egiptului (dinspre Marea Roşie), cercetat din timpurile cele mai străvechi, sunt descrise țărmurile peninsulei Somalia („Cornul de miazăzi" al lui Ptolemeu), indicându-se corect schimbarea direcției coastei sale lângă „capul Mirodeniilor" (capul Guardafui) de la vest-est spre sud şi, mai departe, spre sud-vest. Porțiunea de pe coasta Africii răsăritene situată la sud de ecuator până la insula Zanzibar, precum şi insula însăşi (sau una dintre insulele învecinate) erau cunoscute autorului „Periplului" numai din povestiri auzite, probabil, de la navigatori şi negustori de sclavi arabi din Yemen sau Oman. După presupunerile lui Pseudo-Arrianus, dincolo de ultimul oraş comercial de pe litoral cunoscut de el — Rapti (la vest sau sud-vest de Zanzibar), prin urmare nu mai departe de paralela de 10° latitudine sudică, coasta africană coteşte brusc spre apus. Această presupunere greşită, sprijinită de unii geografi din antichitate, a dăinuit până în epoca marilor descoperiri, adică timp de patrusprezece secole, şi a jucat un anumit rol în desfăşurarea descoperirilor făcute de portughezi în secolul al XV-lea.

În a doua jumătate a secolului I e.n., nu numai navigatori arabi, dar şi supuşi romani vizitau țărmurile zonei ecuatoriale a Africii orientale. Geograful şi cartograful *Marinos din Tir*[1], ale cărui scrieri datează de la sfârşitul secolului I şi începutul secolului al II-lea e.n., citează trei navigatori care au călătorit prin această regiune şi care, judecând după numele lor, sunt greci. Cea mai interesantă este relatarea despre *Diogene:* „...Un oarecare Diogene, unul dintre cei care călătoresc în India, la întoarcere, pe când a trecut a doua oară pe lângă [capul] Mirodeniilor, a fost dus de vântul dinspre nord şi, având în dreapta Trogloditica [Africa orientală], a sosit peste 25 de zile la lacurile din care izvorăşte Nilul şi de unde mult mai departe spre sud se află capul Rapti" (Ptolemeu, I, 9).

Ptolemeu compară (I, 17) această relatare a lui Marinos „cu descrierile

[1] Lucrările lui Marinos n-au ajuns până la noi; le cunoaştem numai din „Îndreptarul de geografie" al lui Ptolemeu.

contemporanilor noştri” (secolul al II-lea e.n.) şi trage următoarea concluzie justă: „Datorită negustorilor, care au călătorit din Arabia fericită spre Mirodenii... şi Rapti... ştim că drumul într-acolo duce, nu numai spre sud, ci şi spre sud-vest... şi că lacurile din care izvorăşte Nilul nu se află chiar lângă mare, ci departe, înlăuntrul țării”. După cât se pare, Diogene n-a vizitat el însuşi Marile lacuri africane, la care se putea ajunge numai pe uscat, ci a aflat de ele de la negustori arabi — vânători de sclavi şi achizitori de fildeş şi aur, care exploraseră demult drumurile de la coasta mării până în regiunea lacurilor. Tot de la ei Diogene sau alți navigatori şi negustori romani au obținut date despre munții înalți cu piscurile acoperite cu zăpadă (Kenya şi Kilimandjaro), care se înalță în apropierea drumurilor comerciale dintre ocean şi Marile lacuri.

Aceste informații primite de Ptolemeu de la diferite persoane l-au dus la cunoscuta caracterizare — greşită din punct de vedere cartografic — a izvoarelor Nilului; caracterizarea sa poate fi formulată astfel: dincolo de paralela de 10° latitudine sudică se înalță munții Lunii („Lunae montes”), acoperiți de zăpadă, care se întind de la apus spre răsărit, traversând meridianul Alexandriei egiptene; de ambele părți ale meridianului, la nord de paralela de 10°, sunt aşezate simetric două lacuri, fiecare fiind alimentat de câte trei torente care izvorăsc din munții Lunii; din fiecare lac izvorăşte câte un râu; la nord, dincolo de ecuator (aproximativ în dreptul paralelei de 6° latitudine nordică), râurile se unesc, formând Nilul. Această legendă cartografică din secolul al II-lea e.n. a fost crezută în Europa până în perioada 1860—1870, când au fost stabilite definitiv izvoarele Nilului alb.

EXPEDIŢIILE ROMANE ÎN INTERIORUL AFRICII

La începutul erei noastre, romanii cunoşteau întreaga zonă nordică de litoral a continentului african. Cunoştințele lor despre munții Atlas din Africa de nord au fost sintetizate pentru prima oară de *Strabon,* care a denumit toate țările situate între Oceanul Atlantic şi strâmtoarea Tunisiei — țările Atlas.

În anul 19 î.e.n. proconsulul *Lucius Cornelius Balbus, î*n fruntea unui detaşament roman, a întreprins pentru prima dată, din zona de litoral, o expediție pe o mare distanță spre sud în *Sahara, î*mpotriva nomazilor „garamanți”, care provocau mereu tulburări. După ce a ocupat în prealabil oaza *Ghadamès* (în dreptul paralelei de 30° latitudine nordică), la sud de Cartagina, el a străbătut spre răsărit un deşert pietros, apoi a trecut peste „munții Negri” — probabil un şir de înălțimi sterpe situate în dreptul

paralelei de 28° latitudine nordică, la sud-vest de golful Sirta-mare şi apoi, printr-un deşert nisipos, a ajuns la oaza *Gérma* (din grupul de oaze *Fezzan).* Aceasta a fost o incursiune de cavalerie efectuată, probabil, pe cămile. Întreaga expediție (se pare într-o singură direcție) a durat 25 de zile, detaşamentul făcând un mare ocol spre răsărit, pe când Gérma se afla la aproximativ 700 km, în linie dreaptă, la sud de Tripoli.

Potrivit relatărilor lui Marinos din Tir (Ptolemeu, I, 8), în secolul I e.n. sau mai făcut două mari călătorii spre sud. *Septimius Flaccus,* „care a pornit în expediție din Libia, a ajuns la etiopieni, după o călătorie de trei luni, spre sud de țara garamanților". A doua expediție, a lui *Iulius Maternus* „împreună cu regele garamanților", a durat patru luni; ei au ajuns în „țara etiopiana Agisymba, unde se adună rinocerii". Bazându-se pe un calcul greşit, Ptolemeu a plasat această țară mult dincolo de ecuator în dreptul paralelei de 16°15' latitudine sudică. Până în epoca marilor descoperiri, Agisymba era considerată de adepții lui Ptolemeu drept limita extremă de sud-vest a lumii locuite. În afară de relatările lui Marinos, despre expedițiile romanilor prin Sahara nu s-au mai păstrat nici un fel de mărturii din antichitate. Cercetătorii din secolele XIX—XX n-au putut decât să presupună dacă romanii au efectuat într-adevăr aceste expediții, ce scopuri au urmărit, pe ce drumuri au mers, până în ce regiuni au pătruns şi care este poporul cu pielea neagră numit de ei etiopieni. Ptolemeu plasează în mod arbitrar în această parte a Africii (ca şi în multe alte părți ale uscatului „cunoscut" de el) o serie de obiective geografice dintre care nici unul nu poate fi identificat în mod cert cu râurile, lacurile sau munții existenți în realitate.

Romanii au realizat succese importante din punct de vedere geografic în a doua jumătate a secolului I e.n. În bazinul Nilului. Ei au cercetat regiunile periferice ale *podişului Abisiniei,* cu râurile *Atbara* şi *Nilul Albastru.* Un detaşament militar roman trimis spre sud, probabil într-o acțiune de recunoaştere, a urcat foarte departe de-a lungul *Nilului Alb.* Apoi detaşamentul a străbătut o întinsă porțiune mlăştinoasă a râului, într-atâta de năpădită de plante, încât nu puteau să răzbată prin ea nici corăbiile mari şi nici măcar bărcile; este vorba de aşa-numitul „siodd" — masă plutitoare de alge şi papirus, caracteristică pentru o porțiune a Nilului Alb care se întinde pe aproape 650 km (de la 9°5' până la 5° latitudine nordică), de la gurile *Bahr el Hazal* până la defileul îngust unde râul formează praguri. Se pare că membrii detaşamentului, care au povestit filozofului Lucius Seneca despre expediție, au denumit tocmai aceste praguri: „marea cascadă dintre două stânci".

Capitolul 5

ROLUL GEOGRAFILOR DIN ANTICHITATE ÎN ISTORIA DESCOPERIRILOR DE MAI TÂRZIU

ÎMPĂRȚIREA USCATULUI ÎN CONTINENTE

Am arătat mai sus că descoperirile reale ale grecilor privesc exclusiv Europa, şi anume o parte relativ mică a ei. Cu toate acestea, rolul grecilor antici în istoria descoperirilor geografice este foarte mare. Tot ce au făcut în această privință străvechile popoare din Orientul apropiat s-ar fi uitat, dacă grecii nu ar fi preluat de la ele materialul geografic, nu l-ar fi unificat şi sintetizat şi nu l-ar fi transmis urmaşilor. De altfel, prima încercare de sinteză geografică, şi anume împărțirea uscatului în continente, a fost şi ea probabil preluată de greci de la popoarele civilizate din Orient.

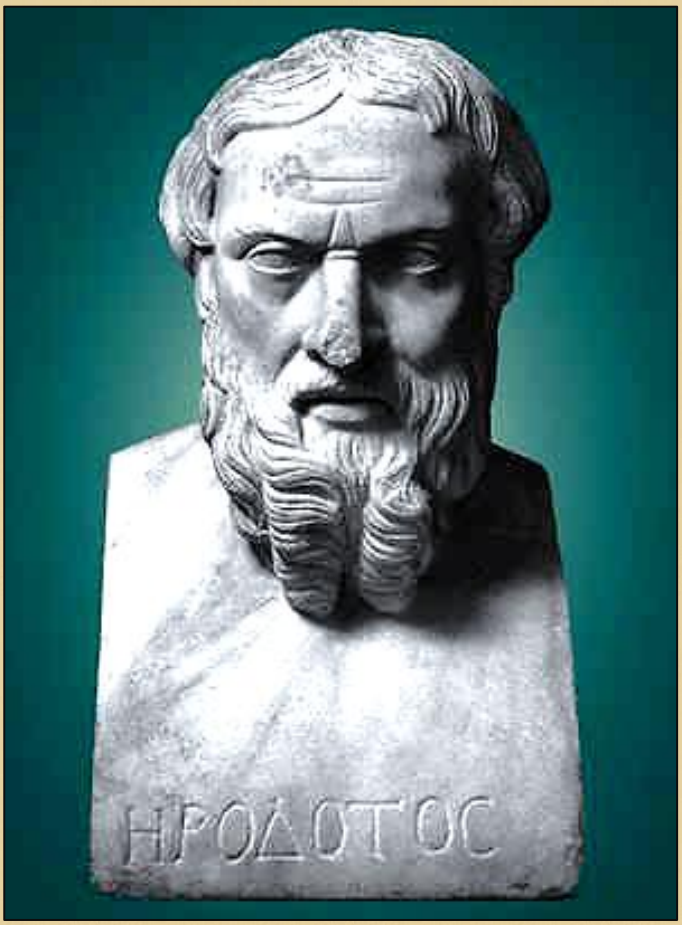

Herodot

Tales, originar din oraşul ionian Milet, situat în Asia mică (secolul al VI-lea î.e.n.), este considerat ca întemeietorul ştiințelor naturii şi al geografiei greceşti. Elevului lui Tales, *Anaximandru,* i se atribuie întocmirea primei hărți geografice. Geografii din Milet au fost cei dintâi care au introdus noțiunea de continent şi denumirile de *Europa* şi *Asia.* Mai târziu, la acestea s-a adăugat un al treilea continent pe care grecii l-au numit „Libia”; romanii numeau la început *Africa* (Afriga) numai acea parte a Africii de nord-vest care se află în vecinătatea strâmtorii Tunisiei.

Originea denumirilor de „Europa” şi „Asia” era de mult uitată în epoca lui *Herodot.* Astăzi, ele sunt considerate de obicei ca derivând de la cuvintele asiriene „asu” (răsărit) şi „ereb” (apus). Unii geografi din antichitate considerau fluviul Phasis (Rion) ca graniță între Asia şi Europa, iar alții fluviul Tanais (Don); despre țările aflate la răsărit de

bazinul Mării Negre şi al Mării Azov, grecii aveau prea puține informații pentru a stabili aici granițele continentelor.

Herodot râdea de cei care înfățişau pământul ca un disc udat din toate părțile de „râul Ocean”. Este interesant că el contesta autoritatea lui Homer în materie de geografie, în timp ce cu cinci secole mai târziu, *Strabon* îl apăra cu căldură pe Homer ca geograf.

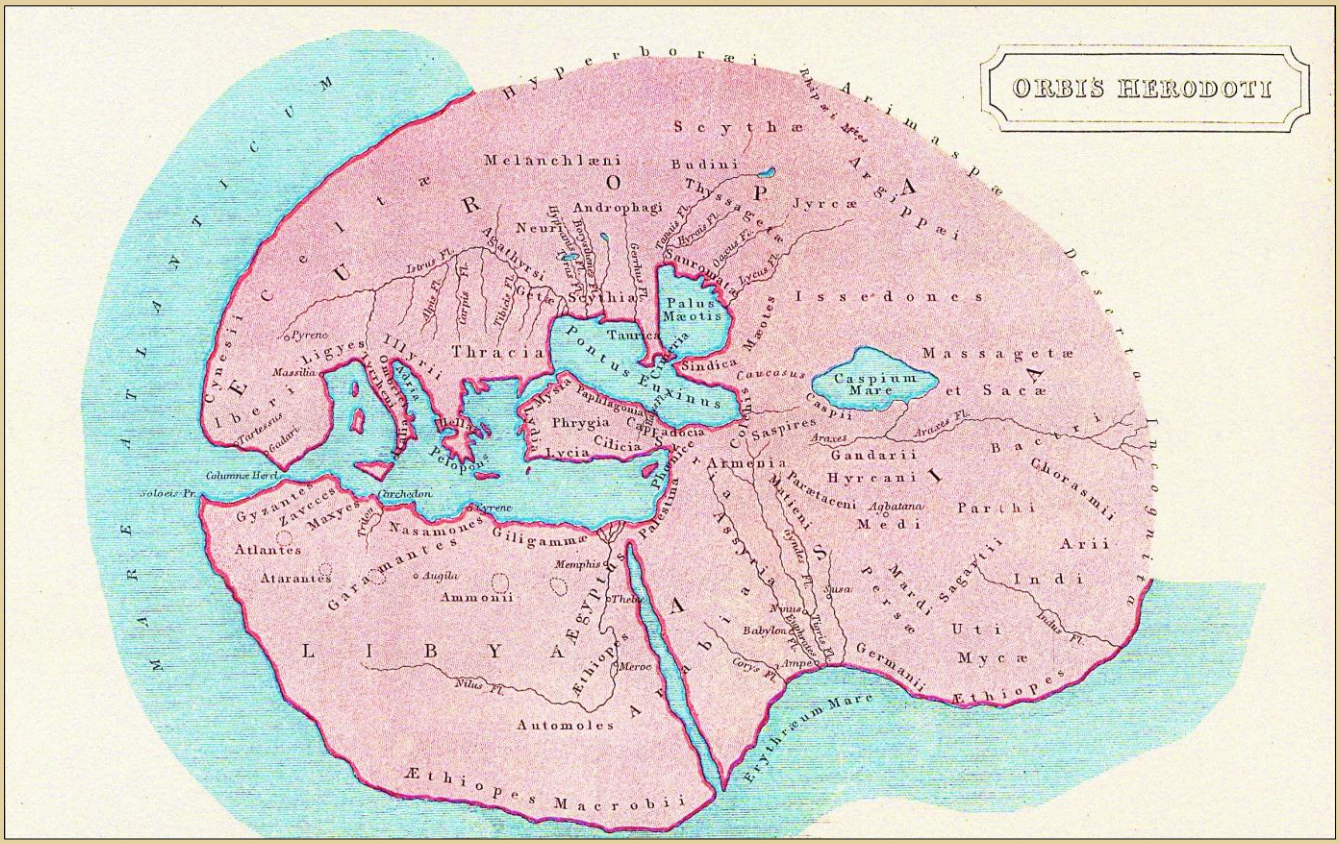

Pământul, după Herodot.

Trebuie subliniat că Herodot nu este de acord că ar exista un râu Ocean, dar recunoaşte că o *mare unică desparte Europa de Libia şi udă Libia (Africa) şi Asia cel puțin la apus şi la sud.* El nu ştie ce se află dincolo de „Marea de Sud” sau „Marea Eritreică” şi de aceea nici nu vrea să discute despre aceasta. El nu ştie unde se termină şi dacă se termină undeva Europa la apus, iar „pustiul Indian” la răsărit şi de aceea nu vorbeşte despre aceasta: „Despre marginile apusene ale Europei nu pot spune nimic precis... Cu toate silințele mele, n-am găsit nici un om care să-mi confirme că ar fi văzut cu ochii lui, că de cealaltă parte a Europei ar mai exista încă o mare” (III, 115). Herodot cunoaşte în linii generale numai acele regiuni ale Asiei care făceau parte, în timpul său, din regatul Persiei. „Până în India — spune el — Asia e locuită; dar mai departe, spre răsărit, se întinde un pustiu ale cărui caracteristici nu le cunoaşte nimeni” (IV, 40). Herodot numeşte Asia numai partea de sud-vest a continentului

asiatic, şi anume Arabia cu Siria, Asia mică cu podişul Armeniei, Mesopotamia, podişul Iranului şi India de nord-vest. La răsărit de aceasta din urmă, el plasează un pustiu necunoscut; la nord de „Asia" indicată de el se află Europa, iar la apus Libia, pe care o consideră foarte întinsă şi pe care o leagă de Asia printr-un „cap îngust" (istmul Suez).

„... Libia este aşezată pe un alt cap (peninsulă) şi urmează imediat după Egipt. Lângă Egipt acest cap este îngust..." (IV, 41). Herodot nu cunoştea, bineînţeles, numele de „Africa", apărut mai târziu. El considera Libia drept o peninsulă („cap"), ale cărei dimensiuni nu le cunoştea. Şi, întrucât, după el, Asia se mărgineşte la nord cu râul Arax şi cu marea Caspică, iar la răsărit cu pustiul Indian, el trage următoarea concluzie absolut firească: „în ceea ce priveşte lungimea, Europa este egală cu celelalte două continente, iar ca lățime, ea nici nu poate fi comparată cu Asia şi cu Libia" (IV, 42).

MĂSURAREA CIRCUMFERINŢEI PĂMÂNTULUI

După Herodot, geografia antică a făcut progrese excepționale, am putea spune uimitoare. Cea mai mare realizare a geografiei antice a fost *concepția despre forma sferică a Pământului.*

Folosind „instrumente extrem de primitive" din punctul de vedere al astronomiei moderne, *Eratostene,* savant din Alexandria care a trăit la hotarul dintre secolele III—II î.e.n. a stabilit că lungimea cercului mare al globului pământesc este de 252.000 de stadii egiptene (după el, un grad de meridian este egal cu 700 de stadii). Nu se poate aprecia cât de exactă este această cifră, întrucât nu se cunoaşte lungimea unei stadii egiptene; unii socotesc că el a exagerat cu 20% lungimea cercului mare, alții că eroarea este neînsemnată, fiind mai mică de 1%.

După Eratostene, la sfârşitul secolului al II-lea şi la începutul secolului I î.e.n. sirianul *Poseidonios* a măsurat în două rânduri circumferința Pământului, obținând rezultate diferite. După a doua măsurătoare, pe care chiar Poseidonios o considera mai exactă, lungimea circumferinței Pământului ar fi fost de 180.000 de stadii. În istoria marilor descoperiri din secolele XV—XVI, această măsurătoare greşită, mult diminuată, a avut un rol pozitiv: astfel, Columb a reuşit să convingă (referindu-se la o autoritate clasică) pe demnitarii care i-au finanțat călătoria că „lumea este mică" şi că de aceea oceanul dintre Europa apuseană şi Asia răsăriteană poate fi traversat în aproximativ cinci săptămâni.

TEORIA UNITĂŢII OCEANULUI MONDIAL

O realizare foarte importantă a geografiei antice a fost *teoria care susținea că există un Ocean Mondial unic şi nemărginit.* Această teorie s-a precizat cu cel puțin două secole înainte de era noastră. Încă Eratostene spunea: „Dacă vastitatea Mării Atlantice nu ne-ar împiedica, am putea merge cu corăbiile din Iberia (Spania) în India, pe acelaşi cerc paralel" (Strabon, I, 4, § 6). Această teorie a fost exprimată într-o formă simplă şi totodată poetică de către Poseidonios: „... Este limpede că pământul locuit e înconjurat de ocean. Acesta nu are în jur nici o fâşie de uscat, ci se întinde pe un spațiu nemărginit şi nimic nu-i turbură apele" (Strabon, III, 3, § 5).

Strabon însuşi (mort în anul 20 e.n.) este de aceeaşi părere: „...Pretutindeni unde omul a putut să ajungă la marginea Pământului el a dat de o mare pe care o numim ocean... Navigatorii au ocolit regiunea răsăriteană [a Pământului] locuită de indieni şi pe cea apuseană... la fel ca şi cea mai mare parte a pământurilor din sud şi nord. Restul întinderilor inaccesibile până acum pentru corăbiile noastre... este neînsemnat dacă îl comparăm cu distanța accesibilă pentru noi. E puțin probabil ca bazinul Atlanticului să fie compus din două mări, despărțite... prin istmuri înguste care ar împiedica navigația în jur. Este mult mai aproape de adevăr că el curge într-un singur bazin neîntrerupt, căci cei care s-au hotărât să ocolească pământul şi apoi s-au întors afirmă că înaintarea nu a fost împiedicată de un continent care le-ar fi stat în cale şi nu i-ar fi lăsat să meargă mai departe, ci numai de lipsa de alimente şi de faptul că ținuturile nu erau locuite, dar că marea era liberă pentru navigație ca şi până atunci" (I, 1, § 8).

După Strabon, teoria unității Oceanului Mondial a fost susținută pe la mijlocul secolului I e.n. de *Pomponius Mela,* originar din Spania. În cartea „De situ orbis" („Despre alcătuirea pământului") el scria că amândouă oceanele — cel de apus şi cel de răsărit — se leagă la nord prin Oceanele Britanic şi Scitic, iar la sud prin marea Etiopiei, marea Roşie şi Oceanul Indian[1]. Acestea din urmă separă o anumită parte a uscatului — Europa, Asia şi Africa — de ipoteticul continent din sud locuit de antihtoni („cei de dincolo"), care, de asemenea, este înconjurat din toate părțile de apă.

---

[1] Pomponius Mela numeşte „marea Roşie" o parte a oceanului Sudic (Indian) dintre „golful Arabic" (marea Roşie din geografia de astăzi) şi gurile Indului; el numeşte de asemenea „marea Indiană" partea răsăriteană a oceanului de Sud, de la gurile Indului până la extremitatea sud-estică a Asiei.

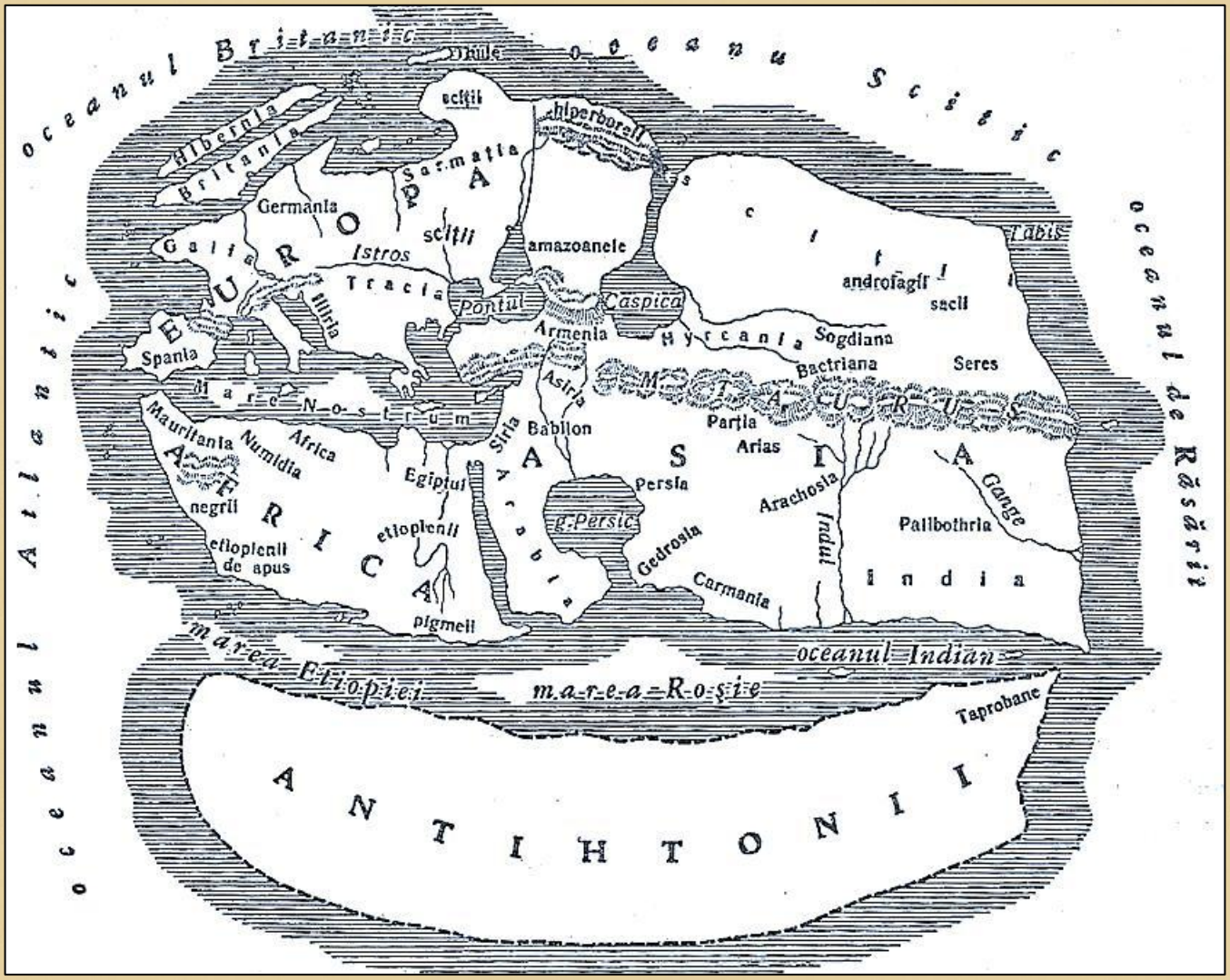

Lumea după Pomponius Mela (după J. Winsor).

Dar cu aproximativ 100 de ani mai târziu, „Geografia” lui *Ptolemeu* nu ştie şi nu vrea să ştie de existența oceanului la nordul şi răsăritul Asiei şi a oceanului din sudul „Etiopiei”. De aceea, pe harta lumii alcătuită după Ptolemeu (adică pe reconstituirile făcute de cartografii din secolele XV—XX), Asia se întinde la infinit spre nord şi nord-est, iar Africa, spre sud. În extremul sud, Asia de sud-est este legată printr-o fâşie ipotetică de uscat de Africa răsăriteană, iar Oceanul Indian se transformă într-un lac imens, închis din toate părțile.

În Evul Mediu — inclusiv în epoca Renaşterii — Ptolemeu era considerat de majoritatea covârşitoare a învățaților drept autoritate supremă în materie de geografie. Dacă mersul descoperirilor geografice ar fi atârnat de ei, aceşti învățați s-ar fi opus la orice expediție maritimă care urmărea găsirea unei căi între oceane. Dar, din fericire, oamenii politici din epoca marilor descoperiri, care finanțau expediții maritime complet absurde din punct de vedere „ştiințific” şi care îşi propuneau sarcini de

„neîndeplinit”, nu ținеau seamă de autoritatea științifică recunoscută dacă acțiunea, chiar riscantă, le promitea mari profituri. Navigatorii portughezi de la sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea au infirmat de două ori, în practică, „teoria continentală” a lui Ptolemeu, ocolind mai întâi Africa de sud, apoi Asia de sud-est şi descoperind drumul direct din Oceanul Atlantic în Oceanele Indian şi Pacific. Prima expediție în jurul lumii făcută de Magelan a constituit o dovadă strălucită a unității Oceanului Mondial.

ÎMPĂRȚIREA PĂMÂNTULUI ÎN ZONE ŞI IPOTEZA CU PRIVIRE LA CONTINENTUL SUDIC

Învățații greci legau teoria sfericității Pământului de studierea deosebirilor dintre anotimpuri în diferite țări şi, ca urmare, a rezultat împărțirea globului pământesc în zone. Strabon, care era şi el un adept al teoriei sfericității Pământului, teorie pe care o lega direct de împărțirea Pământului în zone, ne furnizează mult material prețios cu privire la istoricul acestei probleme. El citează numele unora dintre predecesorii săi, printre care şi *Poseidonios*. Acesta din urmă, în afara împărțirii Pământului în cinci zone necesare pentru observații astronomice, propunea şi o altă împărțire, mai complicată, în nouă zone: trei nelocuite — una ecuatorială şi două polare — şi şase locuite — două reci, două temperate şi două subtropicale. Strabon era de părere că pentru orice scopuri științifice este suficientă împărțirea Pământului în cinci zone: ecuatorială — „de nelocuit din cauza arşiței”, două polare — „de asemenea de nelocuit, din cauza frigului” şi două „mijlocii — temperate şi locuite” (II, 3, § l).

Teoria lui Poseidonios despre Oceanul Mondial unic îndreptățea speranța că într-o zi se va putea ajunge pe mare în cele trei zone locuite din emisfera sudică. Pentru adepții acestei teorii, zona ecuatorială nelocuită nu putea să constituie o barieră de netrecut, care să împiedice pătrunderea în regiunile locuite ale emisferei sudice — „lumea cealaltă”; pentru aceasta trebuiau ocolite pe mare pustiurile ecuatoriale, „lipsite de viață”. Pentru adepții lui Ptolemeu, însă, aceasta era o acțiune fără perspective de reuşită, căci Ptolemeu, deşi accepta împărțirea globului pământesc în zone, nega existența unui ocean care înconjură uscatul.

Toți geografii antici, indiferent de şcoala din care făceau parte, trăgeau din teoria sfericității Pământului concluzia că există un uscat ipotetic care ocupă o parte însemnată sau chiar cea mai mare parte a emisferei sudice.

Harta lumii în concepţia lui Ptolemeu (150 e.n.)

Unii (de pildă Mela) îşi închipuiau că în sud se află un continent înconjurat din toate părțile de ocean; alții — că o suprafață imensă de uscat înconjură Oceanul Indian (Ptolemeu). Mai târziu, acest continent sudic a căpătat denumirea de *„Terra australis”.*

Existau şi alte considerente teoretice în sprijinul existenței continentului „Terra australis”. Învățații presupuneau că dacă în emisfera nordică există o masă continentală uriaşă, care în mod convențional se împarte în trei continente, în emisfera sudică trebuie să existe o masă identică, pentru „echilibru”... Şi întrucât, după cum spunea Eratostene, „Pământul locuit trebuie să aibă, în concordanță cu natura, lungimea cea mai mare între apusul şi răsăritul soarelui”, şi continentului sudic i se dădea o anumită formă, şi anume el era alungit mult mai mult în direcția est-vest decât spre sud. Această ipoteză care a apărut cu cel puțin două secole înainte de era noastră, s-a dovedit foarte viabilă şi s-a menținut timp de peste 2000 de ani, până la călătoria întreprinsă de James Cook în jurul lumii, prin apele antarctice ale emisferei sudice, adică până în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea.

Ca şi alte câteva mari erori geografice, această ipoteză a jucat un rol însemnat în istoria descoperirilor geografice. Uriaşul continent sudic, despre care se credea că se întinde în Oceanul Pacific de la latitudinile ecuatoriale până la polul Sud, a fost căutat de spanioli în secolul al XVI-lea, şi la începutul secolului al XVII-lea, de olandezi la mijlocul secolului al XVII-lea şi de englezi şi francezi în secolul al XVIII-lea. În căutarea lui s-au făcut o serie de descoperiri remarcabile. Succesiv au fost considerate ca margine tropicală nordică a continentului sudic: Noua Guinee, insulele Solomon, Noile Hebride, Noua Olandă (care în secolul al XIX-lea a primit numele de Australia) şi Noua Zeelandă. Continentul sudic se îngusta treptat, se îndepărta de ecuator spre tropicul sudic, iar de acolo spre zona temperată (Noua Zeelandă). Cook l-a împins şi mai departe, dincolo de Cercul polar de sud. Acolo, continentul sudic a fost descoperit la începutul secolului al XIX-lea de expediția rusă a lui Bellingshausen şi Lazarev. Mai târziu el a primit numele de Antarctica.

PARTEA A DOUA

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EVUL MEDIU (PÂNĂ LA COLUMB)

Capitolul 6

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE NORMANZILOR ÎN ATLANTICUL DE NORD

DRUMURILE ŞI INCURSIUNILE NORMANZILOR

În secolele VIII—IX un rol de seamă în descoperirile maritime l-au jucat normanzii („oamenii din nord"). Astfel erau denumite în Europa apuseană triburile germanice nordice, care trăiau în peninsula Iutlanda, în insulele daneze învecinate, situate în strâmtori, precum şi pe ţărmurile de sud şi vest ale peninsulei Scandinavice. Popoarele din Europa răsăriteană îi numeau varegi. Îndeletnicirile principale ale normanzilor erau creşterea vitelor şi pescuitul. În căutare de peşte şi vânat ei făceau lungi călătorii prin mările nordice. În regiunile din nordul Europei, agricultura era slab dezvoltată, încât chiar şi în anii cu recoltă bună grânele nu ajungeau. De aceea, normanzii plecau pe mare în ţările agricole din Europa, pentru a putea schimba pieile şi peştele pe grâne şi alte produse. Ei erau şi negustori de sclavi, căci în unele regiuni din Europa sclavii reprezentau marfa cea mai de preţ.

Fiii normanzilor nobili strângeau cete de oameni liberi şi întreprindeau expediţii prădalnice pe mare în ţările producătoare de grâne din Europa. Conducătorii acestor cete — konungii („regii mărilor" cum erau numiţi în alte ţări) — acţionau în majoritatea cazurilor, nu ca negustori, ci ca piraţi: ei capturau vasele comerciale pe care le întâlneau în drum, jefuiau şi devastau satele şi oraşele de pe ţărm.

Cunoscutul istoric francez A. Thierry descrie astfel călătoriile normanzilor: „Piraţii călătoreau voioşi pe drumul lebedelor... Pândindu-şi duşmanii la strâmtori, pe lângă golfuri sau prin locuri de adăpostire bine ascunse, ei navigau, când pe lângă ţărmuri, când în largul mării, unde-şi urmăreau duşmanii, şi de aceea erau denumiţi vikingi, sau copiii golfurilor. Furtunile năprasnice din mările nordice risipeau şi sfărâmau bărcile lor uşoare, mulţi dintre ei nu răspundeau la apel când se făcea adunarea în jurul corăbiei regelui; supravieţuitorii însă... nu-şi pierdeau încrederea şi nici curajul... Furtuna — cântau ei — ajută braţele vâslaşilor noştri, uraganul e în slujba noastră şi ne poartă acolo unde vrem să mergem".

Dar Engels a arătat că vasele normanzilor nu erau nicidecum „bărci uşoare", ci, dimpotrivă, erau potrivite chiar şi pentru navigaţie în largul oceanului şi că normanzii au săvârşit o adevărată revoluţie în arta

navigației: „Vasele lor erau bărci puternice şi rezistente, construite pentru a naviga pe mare, subțiri, cu chilă proeminentă şi cu contururi ascuțite, bărci care se bizuiau mai ales pe pânze şi nu se temeau să înfrunte furtuna în largul asprei mări a Nordului. Pe vase de acest fel... întreprindeau normanzii expedițiile lor de jaf până la Constantinopol într-o direcție, şi până în America, în cealaltă direcție. Construirea de corăbii care au îngăduit traversarea Oceanului Atlantic a produs în navigație o adevărată revoluție şi înainte de sfârşitul evului mediu, noile vase maritime cu fundul ascuțit (cu chilă) au fost folosite pe tot litoralul Europei. Probabil că vasele cu care navigau normanzii nu erau de dimensiuni prea mari, nedepăşind în nici un caz o deplasare de 100 de tone; ele aveau în față şi în spate unul sau cel mult două catarge prevăzute cu pânze”[1].

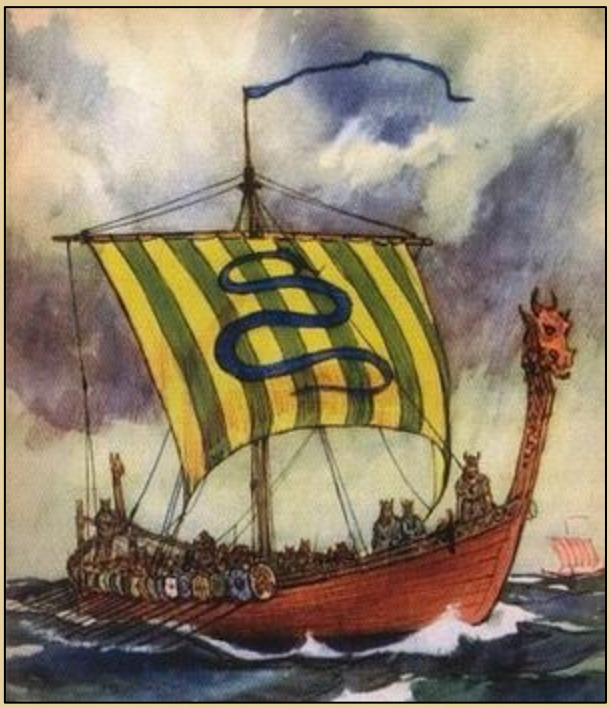

Corabie normandă

Începând din secolul al VIII-lea, normanzii au devenit o amenințare pentru aproape întreaga Europă occidentală. Ei au introdus metode de luptă cu totul noi. Pe timp de furtună, când alți marinari se ascundeau în golfurile apărate, normanzii ridicau pânzele. O dată cu fluxul, flotilele lor, compuse uneori din câteva sute de vase, intrau vertiginos pe gurile râurilor, navigau în sus împotriva curentului şi pătrundeau departe în interiorul țării. Dacă drumul pe apă era blocat, ei scoteau vasele pe uscat şi le târau de-a lungul malurilor. Tot aşa procedau şi când trebuiau să treacă flotile întregi peste uscatul care despărțea un bazin fluvial de altul.

Pornind de pe țărmurile lor, normanzii navigau şi făceau incursiuni în toate direcțiile. Înaintând spre răsărit, ei străbăteau marea Baltică, pătrundeau în golfurile Riga şi Finic şi, folosind vechile căi comerciale ruseşti, ajungeau pe fluviile Europei răsăritene până în Marea Neagră, iar prin Marea Neagră în Bizanț (vezi harta de la cap. 11). În nord, ei ocoleau peninsula Scandinavică şi ajungeau până în marea Albă. Spre vest, ei au fost primii care au traversat Oceanul Atlantic, au colonizat Islanda, au

[1] K. Marx şi F. Engels, *Opere,* ed. rusă, vol. XI, partea a II-a, p. 518.

descoperit Groenlanda şi au debarcat pe ţărmurile de nord-est ale continentului american. Ei s-au întărit pe ţărmurile nordice şi răsăritene ale Marii Britanii, pe insula Man şi în răsăritul Irlandei şi au cucerit în două rânduri Anglia. Pe teritoriul Franţei de astăzi ei au ocupat gurile Senei, peninsula Normandia şi insulele Normande. Pornind de aici, normanzii, care au suferit influenţe franceze, au cucerit pentru a treia oară, şi de data aceasta definitiv, Anglia (în 1066, pe timpul lui Wilhelm Cuceritorul).

Îmbarcarea pe corabie (desen din secolul al XI-lea).

Normanzii devastau ţărmurile dinspre Oceanul Atlantic ale peninsulei Iberice, pătrundeau în Marea Mediterană prin strâmtoarea Gibraltar şi prădau Europa de sud, ajungând până în Sicilia şi Italia de sud. E posibil ca aici ei să se fi întâlnit cu alţi normanzi care erau în slujba Bizanţului; aceştia veneau din Constantinopol, unde ajungeau coborând pe cursul fluviilor din răsăritul Europei. În felul acesta căile maritime şi fluviale ale normanzilor străbăteau în secolele IX—XI toată Europa centrală, occidentală şi sudică.

OTHER ŞI DESCOPERIREA LITORALULUI DE NORD-VEST AL EUROPEI

Prima călătorie pe care o cunoaştem, din marea Nordului în marea Albă, în jurul capului Nord, a fost întreprinsă în secolul al IX-lea de normandul *Other,* crescător de reni şi vânător. Povestirea acestei călătorii a fost notată chiar după spusele lui Other de regele Alfred cel Mare (871—901) al statului anglo-saxon Wessex.

În căutarea unor noi locuri de vânătoare, Other a pornit sore nord de Helgeland, regiune norvegiană care atinge dinspre sud cercul polar. „... În trei zile el a înaintat spre nord atât de departe ca şi Vânătorii de balene, şi este ştiut că aceştia merg de obicei mai departe decât toţi ceilalţi

navigatori. Apoi a mai navigat trei zile şi mai departe spre nord. Aci țărmul începe să se depărteze spre răsărit... El a înaintat spre răsărit de-a lungul țărmurilor atât cât a putut în patru zile.... Aici pământul cotea spre sud.... Apoi a înaintat de-a lungul țărmurilor către sud atât cât a putut să străbată în cinci zile. Aici el a văzut un râu mare. A pătruns în valea râului, dar, temându-se să nu întâlnească duşmani, nu s-a încumetat să meargă mai departe în susul râului; pe unul din maluri se afla o populație deasă. De când părăsise patria nu întâlnise încă regiuni locuite; în dreapta a avut pretutindeni ținuturi pustii şi nu a întâlnit pe nimeni în afara câtorva pescari şi vânători, toți din neamul finilor. În partea stângă a avut marea deschisă.... El a plecat într-acolo, nu pentru a cunoaşte țara, ci pentru a vâna morse, ai căror colți sunt foarte prețioşi...”.

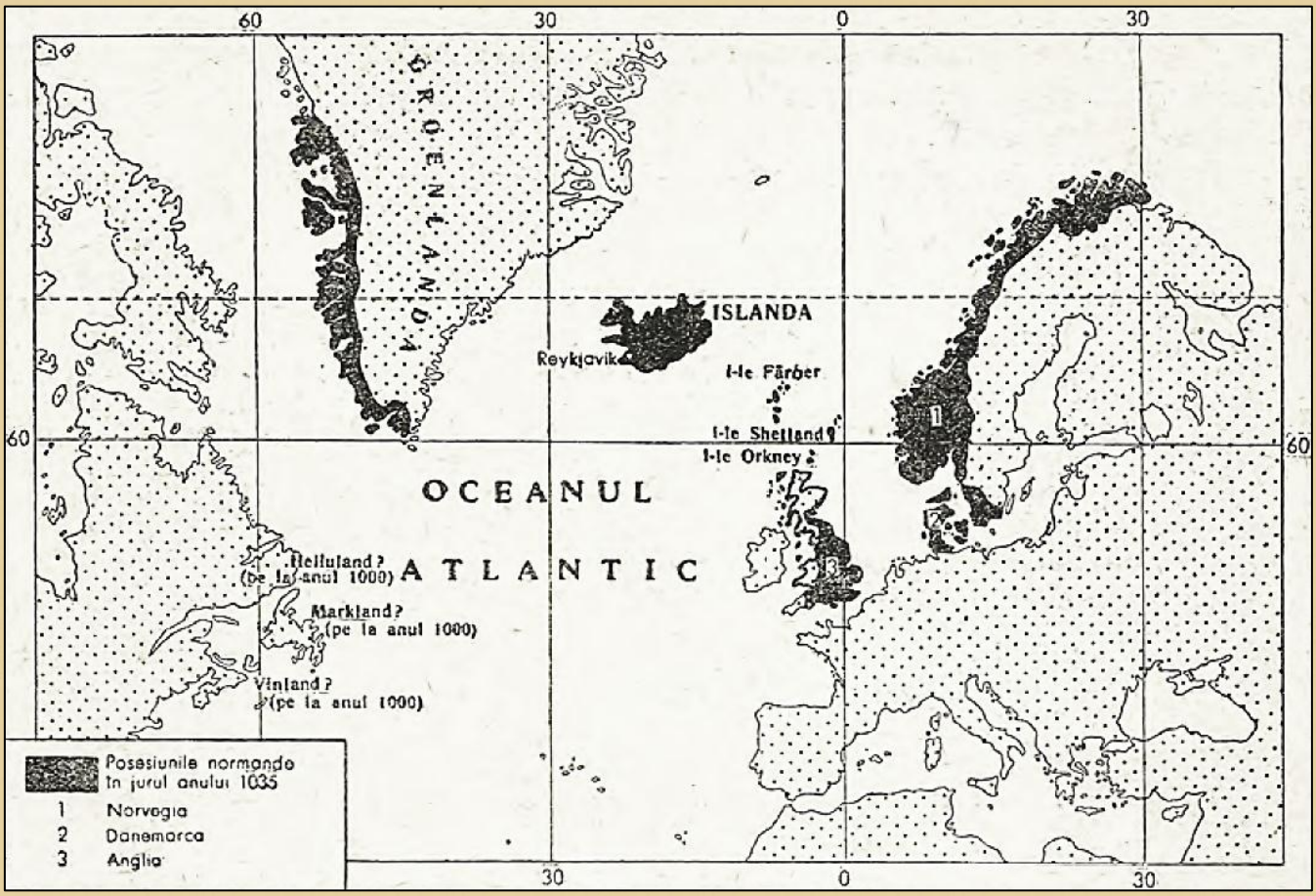

Posesiunile normande în jurul anului 1035.

Prin urmare, Other a călătorit 15 zile (cu pânze), fără să socotim opririle în aşteptarea vânturilor prielnice. După spusele sale, el a navigat şase zile spre nord (în realitate spre nord-est), 4 zile spre est (în realitate spre sud-est) şi 5 zile spre sud (spre sud-vest?). El a pătruns, fără îndoială, în Marea Albă, dar nu este sigur că a străbătut-o. Mai probabil este că a acostat la țărmul Ter (adică țărmul de sud-est al peninsulei Kola).

Normandul Other, care cunoştea, pare-se, numai râurile scurte din patria sa şi din Britania, putea să numească râu mare, de pildă, Ponoi (acest râu de pe țărmul Ter este mai mare decât Tamisa). Nu s-ar putea afirma că Other ar fi ajuns la gurile Mezenului sau chiar ale Dvinei de nord; pentru aceasta el ar fi trebuit să traverseze Marea Albă. Or, el spune în două rânduri că în tot timpul călătoriei a avut în dreapta pământul, iar în stânga marea.

Monument funerar normand

Pe urmele lui Other au pornit dincolo de capul Nord şi alți normanzi. În secolul al XIV-lea şirul aşezărilor lor se întindea de-a lungul întregului țărm nordic al peninsulei Scandinave până la marele *fiord Varanger,* unde a fost construită fortăreața maritimă Vardehus [în fața peninsulei Rîbaci]. Este probabil că în timpul expedițiilor întreprinse dincolo de capul Nord, normanzii au fost nu o dată împinşi de vânt şi de curenți departe spre miazănoapte, sau poate au mers intenționat într-acolo în căutarea unor locuri de vânat neştiute de alții. S-au descoperit oare cu acest prilej pământuri noi, şi care anume? Într-o legendă islandeză se pomeneşte vag că la distanță de patru zile de drum pe mare de Norvegia de nord se află *Svalbard* (Țărmul rece), învăluit în cețuri eterne, unde deasupra mării se înalță stânci uriaşe, unde nu există, nici copaci, nici tufişuri şi nici iarbă verde. Pe baza descrierii de mai sus unii au crezut că este vorba de Spitzbergen, dar e puțin probabil ca acest lucru să fie întemeiat. Olandezii care au ajuns primii, în 1596, în Spitzbergen, scriau: „deşi această țară, pe care noi o considerăm Groenlanda, este situată la 80° latitudine şi chiar mai la nord, ea are din abundență verdeață şi ierburi cu care se hrănesc animalele ierbivore, ca renii şi altele”.

DESCOPERIREA ŞI COLONIZAREA ISLANDEI

La începutul secolului al VIII-lea, normanzii au cucerit o serie de insule mici situate în dreptul țărmurilor nordice ale Britaniei — Shetland, Orcade şi Hebride, pe care le-au folosit ca baze pentru incursiuni pe marile insule britanice şi pentru continuarea expansiunii spre vest, pe căile maritime descoperite de irlandezi.

La 300 km nord de Scoția, în dreptul paralelei de 62° latitudine nordică se află în ocean un mic grup de insule vulcanice (cu o suprafață de aproximativ 1.400 km^2) denumite Feroe. După cum relatează călugărul *Dicuil* (în jurul anului 825), geograf irlandez din secolul al IX-lea, aceste insule au fost descoperite la începutul secolului al VIII-lea de către pustnici creştini irlandezi. Aceştia şi-au construit acolo lăcaşuri, dar apoi au fost alungați de normanzii păgâni. Tot Dicuil spune că „în urmă cu 30 de ani” (adică în jurul anului 796) clerici irlandezi (preoți sau călugări) au petrecut o vară pe un pământ situat la nord-vest de insulele Feroe. Din izvoarele scandinave de mai târziu rezultă că aici este vorba, fără îndoială, de Islanda şi că primii normanzi veniți acolo au întâlnit în unele locuri colonişti celți sau urme ale şederii lor.

În a doua jumătate a secolului al IX-lea, regele Harald Harfagre („Cel cu părul frumos”) ajutat de țărani, a zdrobit după un război civil îndelungat şi crâncen (860—872) forțele unite ale „regilor mării”, unificând Norvegia sub stăpânirea sa. „Regii mării” care n-au vrut să i se supună au început să-şi părăsească patria împreună cu oştenii şi cu familiile lor. Chiar în această perioadă, *Naddod,* un normand din insulele Feroe, în timp ce se întorcea din Norvegia în anul 867, a fost aruncat de furtună spre nord-vest, pe un pământ întins şi muntos, pe care l-a numit „Țara zăpezilor”. În anii 869—870 au petrecut iarna acolo câțiva normanzi (de asemenea aruncați de furtună în frunte cu *Hardar.* Cu vasele lor ei au ocolit noua tară şi au descoperit că ea reprezintă o insulă mare (suprafața 103.000 km^2). Întorşi în patrie, vikingii au lăudat natura țării, pădurile ei (acum complet defrişate), păşunile întinse, locurile prielnice pentru vânat şi pescuit.

Atunci, a pornit din Norvegia, în căutarea acestei îndepărtate țări de peste mare, prin insulele Shetland şi Feroe, „regele mării” *Floke.* Potrivit legendei, când s-a îndepărtat destul de mult spre nord-vest de insulele Feroe, el a dat drumul de pe vas unei ciori, dar aceasta a zburat spre sud-est. După câtva timp Floke a dat drumul încă unei ciori care s-a întors pe vas. A treia cioară însă a zburat spre nord-vest şi, urmând-o, vasul a

atins uscatul. Floke a debarcat lângă unul dintre numeroasele fiorduri de aici, bogate în peşte şi a rămas pe insulă la iernat. Iarna neobişnuit de aspră, zăpada mare, fiordurile blocate de ghețuri şi, în sfârşit, pieirea vitelor pe care normanzii le luaseră cu ei au produs asupra lui Floke o impresie deprimantă şi el a denumit această insulă — *Islanda* („Țara de gheață"). Deşi această denumire nu corespunde condițiilor naturale din cea mai mare parte a insulei, ea s-a păstrat, după cum se ştie, până astăzi. Când s-au întors după iernat în Norvegia, tovarăşii de drum ai lui Floke nu au fost de acord cu povestirile deprimante ale acestuia despre natura Islandei. Dimpotrivă, ca şi predecesorii lor, ei au lăudat locurile bogate în peşte şi minunatele păşuni de pe insulă.

În 871 au plecat în explorare în Islanda doi frați de cruce *Ingolfr Arnarson* (Ingoulf) şi *Leif,* care, săvârşind o crimă, urmau ca „după trecerea a trei ierni" să fie alungați din Norvegia. Ei au debarcat pe coasta de sud-est a Islandei, s-au declarat mulțumiți de regiunea vizitată şi s-au întors în Norvegia pentru a se pregăti de exil. Pe drum, Leif a făcut o incursiune în Irlanda şi a capturat acolo un grup de sclavi. În anul 874, frații de cruce, în fruntea primului grup de colonişti normanzi liberi şi sclavi irlandezi, încărcați pe două vase, au părăsit pentru totdeauna Norvegia. În dreptul Islandei vasele s-au despărțit. Ingolfr a debarcat pe un şes acoperit de nisip şi pietriş de pe coasta de sud-est a insulei, la poalele uriaşei cupole de gheată *Vatna Jokülll*[1].

Leif a navigat mai departe spre apus şi a debarcat undeva pe țărmul sudic. El se purta crud cu sclavii săi irlandezi. Aceştia l-au ucis, au prins femeile normande şi au fugit pe mica insulă *Heimaey,* situată în dreptul țărmului sudic al Islandei. Normanzii îi numeau pe irlandezi — vestmani („oameni din apus"). De aceea Heimaey şi insulele din jur au fost denumite *Vestmannaeyjar,* după ce Ingolfr i-a găsit acolo pe sclavii răsculați, pe care i-a măcelărit.

La trei ani după debarcare, Ingolfr a trecut de pe coasta de sud-est pe cea de sud-vest, mai ospitalieră, a Islandei, unde a găsit păşuni cu ierburi grase şi, pe un cap lângă un golf care nu îngheață niciodată, a întemeiat aşezarea *Reykjavik* („golful Fumegând"), care a devenit capitală a Islandei (anul 877). De la această dată a început colonizarea masivă a insulei şi după o jumătate de secol (în 930) existau acolo circa 25.000 de locuitori (în prezent numărul locuitorilor este de 150.000).

---

[1] Capul unei insulițe din regiunea unde a debarcat el poartă şi astăzi numele lui Ingolfr — *Ingólfshofdi.*

DESCOPERIREA ŞI COLONIZAREA GROENLANDEI

În jurul anului 920, normandul *Gunnbjörn,* care se îndrepta spre Islanda, a fost aruncat de furtună departe spre apus şi a descoperit o serie de insule mici, denumite într-o legendă islandeză „insulițele de coastă Gunnbjorn". În zare, dincolo de aceste insule, se vedea un pământ muntos acoperit de zăpadă şi gheață, de care el nu s-a putut apropia din pricina ghețarilor. În jurul anului 980, în aceeaşi regiune, un grup de normanzi a fost nevoit să-şi petreacă iarna pe nişte insulițe (Skär) pe care le-au luat drept insulițele lui Gunnbjorn. Întorşi în patrie ei au confirmat că dincolo de ele se află un pământ întins.

În timpul acesta, în Islanda, trăia *Erik Raude* (Erik cel Roşu), care fusese alungat din Norvegia pentru că săvârşise o crimă. Dar nici aici el nu s-a înțeles cu oamenii şi a fost surghiunit pe trei ani din pricina „caracterului său nestăpânit". În jurul anului 982, Erik a plecat cu câțiva oameni credincioşi să caute pământul cel mare din apus. Mai verosimil pare că Erik a plecat din Islanda de-a dreptul spre vest între paralelele de 65—66° latitudine nordică şi la aceste latitudini îndepărtate a văzut pământ. După o serie de încercări nereuşite de a-şi croi drum printre ghețuri, Erik a pornit de-a lungul coastei spre sud-vest, parcurgând aproape 650 km, până a atins extremitatea sudică a pământului pe care l-a cercetat (capul Farvel, sau Farewell, în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică). Erik şi tovarăşii săi de drum au debarcat pe o insuliță dincolo de acest carp şi au petrecut acolo iarna. În cursul verilor din cel de-al doilea şi al treilea an de exil, Erik a cercetat pe o distanță de peste 600 km (aproximativ între paralelele de 60—65° latitudine nordică) țărmul apusean al țării, acoperit de un ghețar uriaş şi brăzdat de fiorduri adânci.

Erik a studiat coasta ca un bun gospodar, ținând seama într-un mod uimitor de condițiile naturale ale țării. Iată ce scria în această privință, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, danezul *Rink Hinrik Johan,* un mare cunoscător al naturii şi istoriei Groenlandei, care a trăit acolo mulți ani: „...Dacă izbuteşti să ajungi până la țărm, pătrunzi într-un labirint de stânci, insulițe, capuri abrupte şi golaşe pe care viața nu este posibilă din lipsă de mijloace de existență. Nenumărate golfuri, şerpuind între insule şi peninsule, pătrund în interiorul țării şi acolo, la capătul lor, la 50—60 km şi chiar mai departe de gura golfului, se deschide o mică regiune de şes care putea să li se pară [normanzilor]... bună pentru colonizare. Este uimitor însă cum găseau ei aceste terenuri răzlețe prielnice pentru locuit... Acum noi cunoaştem amănunțit această coastă, dar cu toate că au trecut

mai bine de 100 de ani de când există aici aşezări daneze, nu s-au putut găsi pentru coloniştii locuri mai prielnice decât cele indicate de Erik".

Aşadar, după căutări care au durat doi ani, Erik a găsit pe coasta de sud-est, cercetată de el pe o distanță destul de mare, câteva porțiuni de şes, relativ bine apărate împotriva vânturilor reci şi acoperite în timpul verii de vegetație. Contrastul dintre pustiul de gheață înconjurător şi aceste regiuni era atât de mare, încât Erik a denumit coasta *Groenlanda* — „Pământul verde", un nume nu prea potrivit pentru uriaşa insulă cu o suprafață de peste 2.000.000 km^2, din care numai 15% este neacoperită de ghețuri. O legendă islandeză afirmă că prin „denumirea prietenoasă" Erik a vrut să-i înşele pe islandezi, pentru a-i convinge să vină să trăiască pe noul pământ cu climă aspră. Dar numele dat de Erik se referea la început numai la regiunile într-adevăr ospitaliere descoperite de el pe coasta de sud-vest şi abia mai târziu a fost extins asupra întregii insule.

În anul 985 Erik s-a întors în Islanda. Recrutarea coloniştilor s-a făcut cu foarte mult succes. În anul următor (986) el a condus spre apus o flotilă alcătuită din 25 de vase. În timpul unei furtuni care s-a dezlănțuit pe drum, intre Islanda şi Groenlanda, câteva vase au pierit, alte câteva s-au întors înapoi, dar cea mai mare parte din ele — 14 vase — pe care se aflau vreo 500 de colonişti au ajuns în Groenlanda de sud. Ei s-au aşezat în locurile indicate de Erik. El însuşi a ales pentru întemeierea unei aşezări o regiune de pe coasta sudică (în dreptul paralelei de 61° latitudine nordică), la capătul unui fiord unde se află astăzi localitatea Julianehaab.

În cursul secolelor X—XI, pornind de pe țărmul de sud, normanzii s-au răspândit de-a lungul litoralului apusean al Groenlandei până la cercul polar de nord. Ei s-au aşezat în grupuri mici, în locurile ferite din fundul fiordurilor. Coloniştii aduseseră cu ei animale domestice, dar principala lor îndeletnicire nu a fost creşterea vitelor, ci pescuitul şi vânătoarea. În căutarea animalelor marine, ei au navigat departe spre nord, de-a lungul coastei apusene, ajungând până la paralela de 73°. Ei au căutat să înainteze spre nord şi de-a lungul țărmului răsăritean al Groenlandei, aproape inaccesibil din pricina ghețurilor, s-au îndeletnicit şi aici cu vânătoarea de mamifere marine dar nu au întemeiat nici o aşezare permanentă[1].

Aşezările normande de pe coastele de sud şi sud-vest ale Groenlandei, între 60 şi 65° latitudine nordică, au dăinuit aproape 400 de ani. În secolul

[1] Într-o cronică islandeză figurează la anul 1194 o notă scurtă, arătând că la vest (sau la nord-vest) de Islanda „s-a descoperit *Svalbard*" („Țărmul rece"). Se presupune ca aceasta se referă la o porțiune a coastei de nord-est a Groenlandei.

Harta ţărilor nordice după atlasul de la Varşovia din jurul anului 1467.

al XIII-lea, când colonia a ajuns la cea mai mare înflorire, pe această coastă existau 280 de aşezări, e drept foarte mici. Având nevoie de grâne, lemn şi obiecte de fier, coloniştii erau siliți să mențină o legătură permanentă cu Islanda. În schimbul mărfurilor care le erau necesare, coloniştii expediau prin Islanda în Europa blănuri, piei de mamifere marine, colți de morsă, fanon de balenă etc. Atât timp cât Islanda a fost independentă, colonia din Groenlanda s-a dezvoltat. În secolul al XIII-lea, populația europeană se cifra (după diferite calcule) la 3.000—6.000 de oameni. După anexarea Islandei la Norvegia (1281), situația coloniştilor din Groenlanda s-a înrăutățit simțitor. Le lipseau adesea lucrurile cele mai necesare, întrucât vasele islandeze îi vizitau din ce în ce mai rar.

Situația coloniştilor a devenit desperată la sfârşitul secolului al XIV-lea, când şi Norvegia şi-a pierdut independenta, trecând sub stăpânirea Danemarcei. Regii danezi au proclamat comerțul cu insulele din nord-vest drept monopol al lor. Ei mențineau o legătură permanentă cu insulele Feroe şi cu Islanda, dar în îndepărtata Groenlanda nu permiteau să se expedieze din Danemarca decât o corabie pe an, care adesea nici nu ajungea până la insulă. Islandezilor li s-a interzis să navigheze până în Groenlanda. În cele din urmă Groenlanda a fost complet părăsită. Neavând lemn, nici fier, coloniştii nu puteau să construiască corăbii noi şi să le repare pe cele vechi. Din pricina lipsei de pâine, ei au început să se îmbolnăvească[1]. Cei mai mulți dintre coloniști au murit; restul s-au sălbăticit şi s-au amestecat cu eschimoşii de prin partea locului.

Descoperirile făcute de normanzi în partea de nord-vest a Oceanului Atlantic au fost înfățişate în 1427 pe o hartă a danezului *Klaudius Klausen Svart,* mai cunoscut sub porecla latină de *Claudius Clavius Niger.* Această hartă s-a păstrat. Este interesant că pe ea *Groenlanda este înfățişată ca o parte a Europei.* Fără îndoială că şi celelalte ținuturi descoperite de normanzi la sud de Groenlanda erau socotite drept insule europene, şi nu țărmuri ale „Lumii Noi”. Până în epoca marilor descoperiri, nu putea să apară ideea unui nou continent apusean, pe care nu l-au cunoscut „nici măcar cei din antichitate”.

[1] Pe țărmul de sud-est al Groenlandei, unde s-au păstrat ruine ale locuințelor normande, s-au făcut săpături şi s-au descoperit cimitire. Pe baza studierii osemintelor s-a constatat că printre coloniști erau răspândite tuberculoza osoasă, guta şi rahitismul.

CĂLĂTORIILE NORMANZILOR SPRE AMERICA DE NORD-EST

În jurul anului 987, aflându-se în drum spre Groenlanda, navigatorul islandez *Bjarne* s-a rătăcit din pricina cetii. Mai multe zile a navigat într-o direcție necunoscută „fără să vadă nici soarele şi nici stelele”, până când într-o zi senină a apărut în fața sa un ținut deluros, acoperit de păduri dese. El a cotit atunci spre nord şi, folosind vântul prielnic, a ajuns peste zece zile în Groenlanda.

Povestirile despre această țară păduroasă au atras atenția lui *Leif cel Fericit,* fiul lui Erik cel Roşu. În Groenlanda nu existau păduri aproape de loc şi coloniştii aveau foarte mare nevoie de lemn. În jurul anului 1000, Leif a plecat spre sud şi, după un drum lung, a descoperit un pământ nelocuit, fără păduri şi acoperit cu uriaşe stânci netede. Leif l-a numit *Helluland* (Țara pietroasă). Acesta era, sau țărmul nordic al insulei Terra Nova, sau țărmul răsăritean al peninsulei Labrador. Continuând să navigheze spre sud, Leif a zărit peste câteva zile o coastă acoperită de o pădure deasă, a debarcat acolo şi a denumit ținutul *Markland* (Țara pădurilor). În funcție de drumul pe care l-a urmat Leif (şi pe care nu-l cunoaştem), aceasta putea să fie, sau coasta sudică a insulei Terra Nova, sau insula Cape Breton, sau peninsula Noua Scoție. După alte două zile de drum, corabia sa a ancorat la gura unui râu pe malurile căruia creştea din abundență viță de vie sălbatică. Leif a denumit această țară *Vinland* (Țara vinului). Normanzii au construit aici case de lemn în care au petrecut iarna. Aceasta li s-a părut foarte blândă şi cea mai scurtă zi de iarnă era neobişnuit de lungă (pentru nordici). După toate indiciile, istoricii recunosc aproape în unanimitate că locul ultimei debarcări a normanzilor a fost o porțiune de pe litoralul nord-estic al *Americii de nord* în dreptul paralelei de 40°.

Primăvara Leif s-a întors în Groenlanda cu o încărcătură de lemn. După aceasta, coloniştii din Groenlanda au navigat câțiva ani în şir în Vinland, unde au iernat. Ei au întâlnit în această țară băştinaşi („skrelingi”), îmbrăcați în piei de animale. Normanzii au adus acolo câteva vite cornute mari de care băştinaşii se temeau foarte mult: până la venirea europenilor în America de nord n-au existat animale domestice. Coloniştii au început să facă negoț cu băştinaşii, oferindu-le panglici roşii în schimbul blănurilor prețioase. Curând ansă, relațiile paşnice s-au întrerupt făcând loc unor acțiuni ostile. Băştinaşii erau înarmați cu praştii, topoare de piatră şi arcuri cu săgeți. Normanzii, având arme de fier, erau mult mai bine înarmați, dar băştinaşii dispuneau de o uriaşă

superioritate numerică. Primii colonişti au fost nevoiți să părăsească această țară. Până la urmă, în Vinland nu s-a aiuns la crearea unei colonii europene permanente.

Călătoriile lui Leif cel Fericit şi ale contemporanilor săi n-au fost niciodată complet uitate în Islanda şi, după cât se pare, nici în Norvegia şi Danemarca. Dar în secolele XI—XV nu li se dădea o imnortantă deosebită: ca şi Groenlanda, Helluland, Markland şi Vinland erau, în ochii norvegienilor şi danezilor din evul mediu, nişte țări europene cu condiții naturale obişnuite, dar prea puțin atrăgătoare pentru europsnii din nord.

Călătoriile lui Erik oel Roşu şi Leif cel Fericit n-au influențat câtuşi de puțin marile descoperiri de la sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea în vestul Oceanului Atlantic. Dar aceste călătorii au avut fără îndoială înrâurire asupra descoperirilor făcute mai târziu de englezi, la sfârşitul secolului al XVI-lea, la vest de Groenlanda, în căutarea drumului de nord-vest între Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific.

LEGENDARELE INSULE „RĂTĂCITOARE”

În vechime se credea că în Oceanul de apus (Atlantic) se află nişte insule denumite de antici *„binecuvântate”* sau *„fericite” (Insulae fortunatae,* cum le-au numit autorii latini) şi alte insule care ar fi servit drept adăpost unor exilați sau chiar unor popoare întregi. Încă înainte de era noastră, Aristotel pomenea de nişte insule care se află în ocean dincolo de „Coloanele lui Hercule”. Autorii antici de mai târziu relatează că aceste insule ar fi fost descoperite încă de fenicieni şi au devenit adăpostul cartaginezilor după ce romanii le-au distrus oraşul. În secolul I î.e.n., despre insulele din Oceanul Atlantic vorbeşte Pliniu cel Bătrân, iar ceva mai târziu (sfârşitul secolului I sau începutul secolului al II-lea) — Plutarh. El le situează în jurul Britaniei, iar insulele numite „sfinte” le aşează mult mai spre vest, la o distanță de cinci zile de drum, atribuindu-le o natură minunată şi o climă dulce. Este foarte probabil că aceste date se întemeiau pe descoperirea reală a insulelor Canare şi Madera, şi poate chiar şi a insulelor Azore, de către navigatorii din antichitate.

Cu câteva secole înainte de cea de-a doua descoperire — definitivă — a acestor insule de către navigatorii europeni în secolele XIII—XIV, în jurul secolului al IX-lea e.n. se poate urmări reînvierea legendei (sau mai exact a legendelor, căci erau câteva) despre Insulele fericite din Oceanul de apus. Cea mai veche dintre aceste legende a apărut în Irlanda, aproximativ în secolul al IX-lea. Pustnicii irlandezi din insulele Feroe şi din Islanda aveau

tendința de a-şi părăsi insula de baştină relativ dens populată cu a ei „deşertăciune lumească” şi de a se aşeza pe insule îndepărtate, pierdute în mijlocul oceanului, unde puteau „să-şi izbăvească sufletul” nestânjeniți. Dar de acolo ei au fost alungați de normanzii păgâni. După cum se vede din lucrările irlandezului *Dicuil,* în mănăstirile din țara sa erau mereu citite operele autorilor din antichitate în oare se căutau indicații directe sau aluzii la existența îndepărtatelor Insule fericite. Povestirile despre călătoriile reale ale asceților irlandezi în insulele aflate în partea de nord a Oceanului Atlantic erau amestecate cu informațiile unor învățați cu autoritate în timpurile vechi despre insulele paradisiace din partea centrală a Oceanului de apus. Astfel se poate explica apariția legendei despre călătoriile „sfântului” *Brandan* şi despre insula descoperită de el.

Brandan ar fi plecat la sfârşitul secolului al IV-lea de pe țărmurile Irlandei spre vest împreună cu un grup de discipoli ai săi, a rătăcit prin ocean, a descoperit la o mare depărtare o insulă minunată, a locuit acolo şi s-a întors în patrie după mulți ani. Această legendă, înfrumusețată şi colorată de fantezia populară, a circulat aproape în toate țările din Europa occidentală. Cartografii din evul mediu plasează *insula „sfântului” Brandan* în părțile cele mai pustii ale Oceanului de apus. La început ea a fost situată la vest de Irlanda. Mai târziu, pe măsură ce se descopereau în jumătatea nordică a oceanului pământuri care prin natura lor nu aveau nimic comun cu insulele paradisiace, insula „sfântului” Brandan se „deplasa” pe hărți tot mai spre sud. Pe o hartă venețiană din 1367 această insulă este situată în locul unde se află insula Madera, iar Martin Behaim o plasează pe globul său (1492) la vest de insulele Capului Verde, în apropiere de ecuator. Cu alte cuvinte, insula „sfântului” Brandan a devenit o insulă „rătăcitoare” şi în cele din urmă a dispărut cu totul, fără ca acest nume să se fi atribuit vreunui pământ real.

0 altă misterioasă insulă „rătăcitoare” — *Brazil* — a avut o soartă mai fericită. Născută în evul mediu din fantezia unui autor necunoscut şi indicată de cartografi mai întâi la sud-vest de Irlanda, insula Brazil a fost deplasată tot mai departe spre sud şi spre vest de coastele Europei, până când (la începutul secolului al XVI-lea) şi-a cedat numele insulei imaginare Lumea nouă, situată chiar la ecuator, insulă care s-a dovedit a fi partea răsăriteană a continentului sud-american[1]. În secolul al XVI-lea cu numele acestei insule imaginare a fost „botezată” uriaşa colonie

[1] Pe unul din globuri însă (al lui Schoner Johannes, 1515) „Țara Brazii” este înfățişată ca o parte a continentului sudic (prepolar) şi despărțită de America printr-o strâmtoare.

portugheză Brazilia.

La vest de strâmtoarea Gibraltar, fantezia medievală a situat (se pare în secolele VIII—IX), *„Insula celor şapte oraşe”.* O legendă hispano-portugheză relata că după înfrângerea creştinilor de către musulmani (mauri) în bătălia de lângă Jerez de la Frontera şi după extinderea stăpânirii maurilor asupra întregii peninsule Iberice (la începutul secolului al VIII-lea) un arhiepiscop şi şase episcopi au fugit într-o insulă îndepărtată din Oceanul Atlantic unde au întemeiat şapte oraşe creştine. Pe hărți, această „insulă” imaginară apare abia la începutul secolului al XV-lea, uneori alături de o altă insulă, şi mai misterioasă, cu enigmaticul nume de *Antilia.*

Descoperirea de noi pământuri în Oceanul Atlantic a împins insulele fantastice departe spre vest. Soarta lor ulterioară a fost diferită, în epoca marilor descoperiri, conchistadorii spanioli au căutat zadarnic (la mijlocul secolului al XVI-lea) „Insula celor şapte oraşe”, la nord de Spania nouă (Mexic), adică în centrul continentului Americii de nord. Numele legendar Antilia s-a păstrat până astăzi, fiind purtat de insulele Antile mari şi mici (pentru prima dată ele sunt denumite astfel pe harta lui Cantino din 1502).

Aceste miraje au jucat un rol de seamă în istoria marilor descoperiri. Trecute pe hărți în baza indicațiilor date de cosmografii din evul mediu, ele au fost privite de Columb şi de continuatorii săi ca puncte sigure de escală pe drumul de la țărmurile Europei până în „Indii”. Căutarea „Insulei celor şapte oraşe” i-a dus pe spanioli la descoperirea regiunilor din interiorul Americii de Nord — bazinele fluviilor Mississippi şi Colorado.

Capitolul 7

CĂILE COMERCIALE ŞI DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE ARABILOR ÎN EVUL MEDIU

CĂILE COMERCIALE ARABE

În secolul al VII-lea e.n. arabii care locuiau în peninsula Arabică au început să-şi extindă puterea şi noua lor religie „mahomedană” sau „musulmană” — islamul (în limba arabă — supunere) asupra unui teritoriu imens. Spre răsărit ei au cucerit întregul podiş al Iranului şi Turkestanul; la nord de peninsula Arabică au pus stăpânire pe

Mesopotamia, pe podişul Armeniei şi pe o parte din Caucaz; la nord-vest au ocupat Siria şi Palestina; la vest au cucerit întreaga Africă de nord. În anul 711 arabii au trecut strâmtoarea Gibraltar, care de atunci a început să poarte acest nume arab şi în câteva luni au cucerit aproape întreaga peninsulă Iberică.

În felul acesta, în secolul al VIII-lea e.n. cuceritorii arabi stăpâneau țărmurile de apus, de sud şi de răsărit ale mării Mediterane, țărmurile mării Roşii şi ale golfului Persic şi coasta nordică a mării Arabiei. Ei s-au stabilit, de asemenea, de-a lungul principalelor drumuri pe uscat care legau Europa de răsărit, prin Asia centrală sau prin Caucaz şi podişul Iranului, cu India, precum şi de-a lungul părții apusene a Marelui drum al mătăsii. Datorită acestui fapt, arabii au devenit intermediari în comerțul Europei cu întreaga Asie de sud şi sud-est, precum şi cu China. Încă din antichitate şi la începutul evului mediu, arabii au jucat un rol foarte important în comerțul dintre țările situate în jurul Oceanului Indian. Ei au ocupat pozițiile cheie pe marile drumuri comerciale din partea de răsărit a Oceanului Indian şi-au devenit stăpâni deplini în partea lui apuseană.

Pe la mijlocul secolului al VIII-lea ei au descoperit în zona apuseană a Oceanului Indian *insulele Comore* şi s-au instalat temeinic aici. În jurul secolului al IX-lea, au descoperit *Madagascarul* şi au stabilit relații comerciale cu populația malaieză locală. Mai târziu au înființat o factorie comercială pe mica insulă *Mozambic,* situată în dreptul țărmului african al strâmtorii largi care desparte Madagascarul de continent. Mozambicul a devenit punctul cel mai sudic ocupat de arabi în Africa.

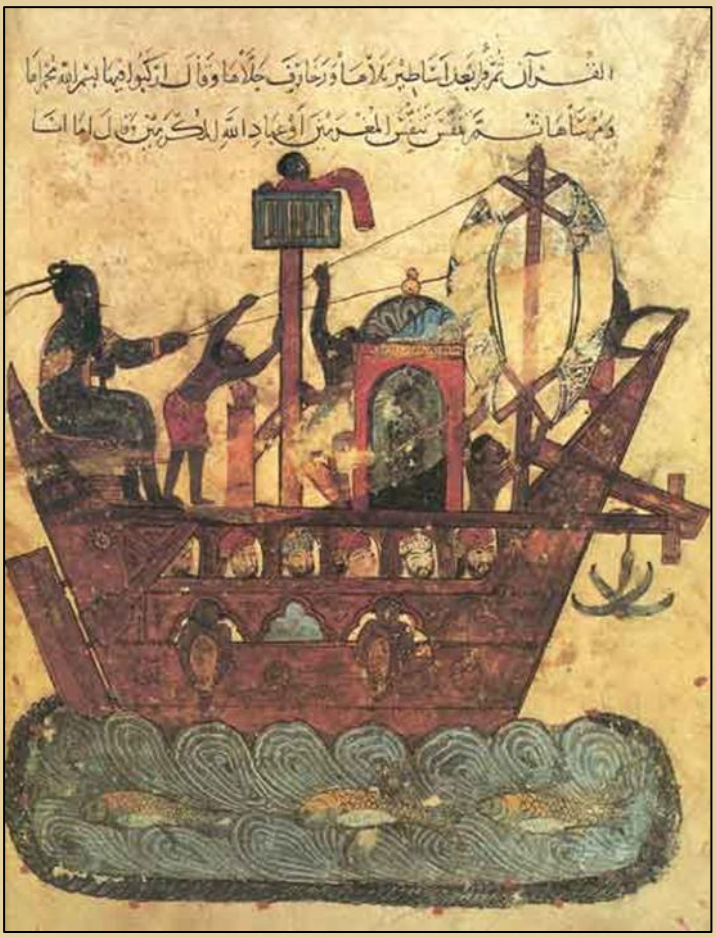

Corabie arabă (miniatură din evul mediu)

Vasele arabe din evul mediu erau construite din trunchiuri de cocotieri. „Vasele lor sunt proaste şi multe se scufundă pentru că nu sunt bătute în cuie de fier, ci legate cu frânghii făcute din scoarța nucilor indieni [cocos]...

Aceste frânghii sunt rezistente şi nu putrezesc în apă sărată. Corăbiile au un catarg, o pânză şi o vâslă; ele nu sunt acoperite. Vasele sunt încărcate cu mărfuri peste care se întind piei, iar pe acestea se aşază caii duşi spre a fi vânduți în India... Navigația cu aceste corăbii este periculoasă, căci în marea Indiană sunt furtuni dese, din care cauză multe din ele pier" (Marco Polo, cap. 37).

Corăbiile arabe, uşoare şi cu fundul plat, navigau lunecând de obicei de-a lungul țărmurilor şi numai navigatorii arabi foarte experimentați îndrăzneau să traverseze cu ele Oceanul. Într-unul din porturile de pe țărmul strâmtorii Ormuz, mulți negustori arabi îşi transbordau mărfurile pe jonci chinezeşti sau pe mari corăbii comerciale chinezeşti. Pe acestea din urmă se afla totdeauna o puternică pază militară care le apăra de piraţii aciuați în golfurile mici şi ferite ale insulelor asiatice. Corăbiile chinezeşti din evul mediu erau prevăzute cu aruncătoare de flăcări care azvârleau păcură aprinsă. Din strâmtoarea Ormuz negustorii mergeau de-a lungul țărmului nordic al mării Arabiei spre India, apoi de-a lungul coastei Malabar[1], spre Ceylon. De aici coteau spre nord-est şi înaintau de-a lungul coastei Coromandel (răsăritene) a peninsulei India. Uneori corăbiile cu negustori arabi ajungeau până la delta Gangelui, iar apoi coteau spre țărmul Indochinei. De cele mai multe ori, însă, ele nu mergeau decât până la vărsarea râului Kistan, iar apoi traversau golful Bengal şi înaintau spre est până la insulele Adamane. De aici corăbiile mergeau în direcția sud-est pe lângă insulele Nicobare, spre țărmul nordic al Sumatrei. Mai departe, drumul ducea prin strâmtoarea Malacca şi marea Chinei de sud spre China. Punctul cel mai nordic până unde ajungeau negustorii arabi care navigau pe vas chinezeşti era probabil portul Ganpu de lângă oraşul Hanciu, în provincia Cețzian.

Din țările asiatice se trimeteau în Europa, prin oraşele comerciale arabe, foarte multe mărfuri. Dar țările arabe propriu-zise furnizau relativ puține mărfuri. În general, ele vindeau în Europa mărfuri aduse de peste mări, din îndepărtatele „Indii", prin golful Persic, la Bagdad sau prin marea Roşie spre istmul Suez. De la Bagdad şi de pe țărmul sudic al istmului Suez mărfurile indiene erau transportate cu cămilele în oraşele siriene sau în Alexandria din Egipt, în această perioadă, Alexandria cunoaşte cea de-a doua înflorire (după epoca elenistică) şi devine din nou unul dintre cele mai însemnate porturi din Marea Mediterană. Principalele

[1] Țărmul de sud-vest al peninsulei India, unde au luat ființă în evul mediu o serie de centre comerciale arabe. De obicei, aceste centre nu erau colonii separate, ci doar cartiere ale oraşelor indiene, rezervate pentru negustorii arabi.

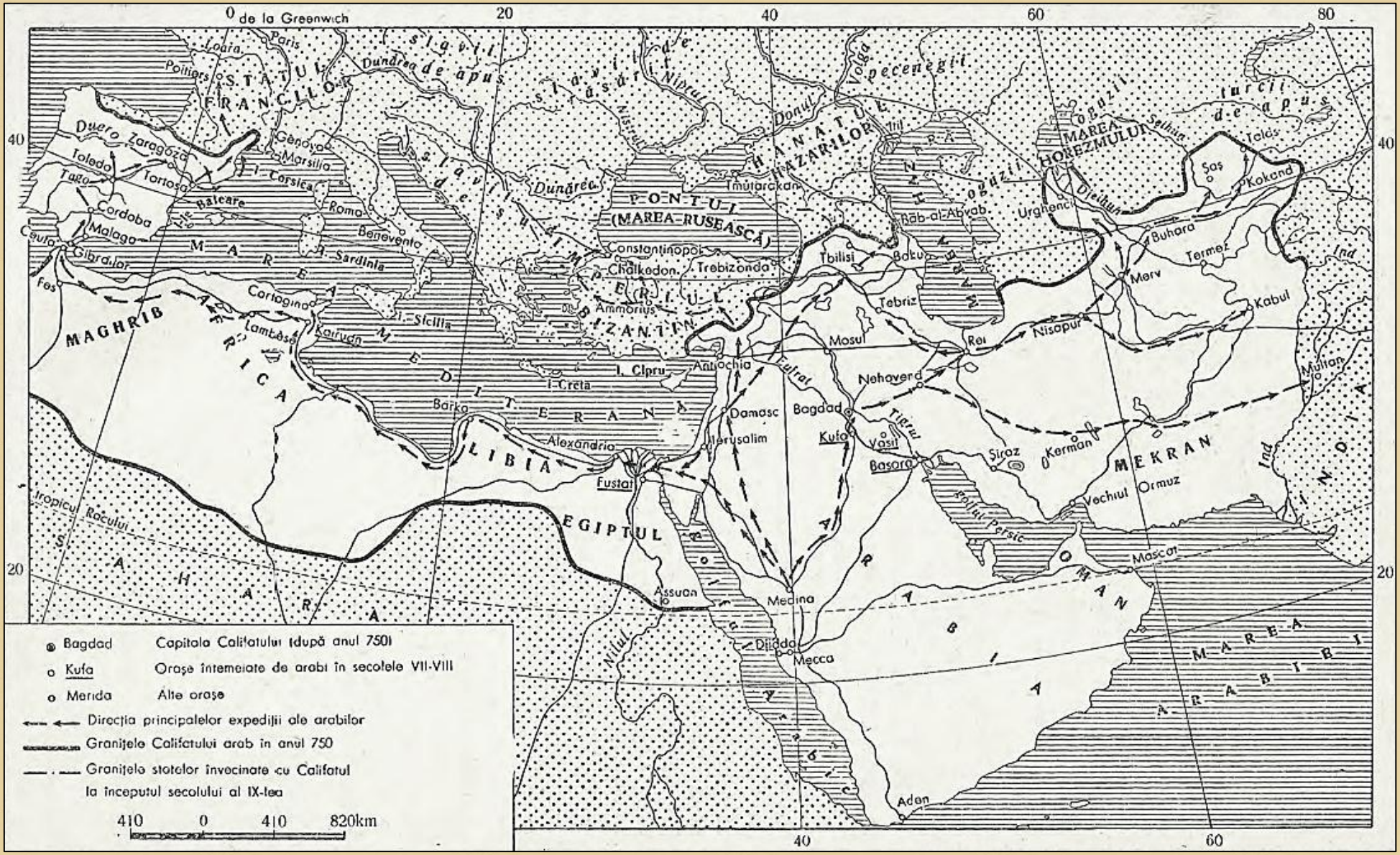

Cuceririle făcute de arabi în secolele VII—IX.

mărfuri indiene erau țesăturile scumpe, fildeşul, pietrele prețioase şi perlele, dar mai ales mirodeniile. În Europa medievală, vitele erau tăiate în masă toamna târziu, când începea să dispară nutrețul de pe păşuni. Carnea se săra şi se ținea în butoaie. Se foloseau multe condimente şi mirodenii, pentru ca ea să nu-şi piardă gustul şi să nu se strice. Aceste mirodenii erau prețuite pe piețele din Europa de vest ca aurul. Mirodeniile tropicale nu existau pe atunci decât în Asia de sud şi sud-est. În comerț, primul loc îl ocupa piperul. El era răspândit aproape în toate regiunile tropicale ale Asiei, dar se cultiva cel mai mult pe coasta Malabar. În afară de aceasta, Malabarul mai dădea ghimber şi cardamonă *(Ellettasia cardamonna).* Indonezia furniza cuişoare şi nucşoară, iar Ceylonul, scorțişoară. Tot acest comerț indian cu Europa era monopolizat de arabi.

GEOGRAFII ŞI CĂLĂTORII ARABI DIN SECOLELE IX—XIII[1]

Negustorii arabi navigau pe toate mările Lumii vechi, în afară de cele nordice, şi cutreierau Asia tropicală, țările subtropicale şi țările din zona temperată — Europa răsăriteană şi Asia centrală. Ei pătrundeau în țările africane situate la sud de Sahara şi treceau peste ecuator. Datorită comerțului lor foarte dezvoltat, arabii au dat lumii medievale în secolele IX—XIV o serie de călători şi geografi remarcabili.

Europa apuseană a ajuns să cunoască cea mai mare parte a Asiei tocmai prin geografii arabi din evul mediu. Ei au furnizat primele informații despre regiunile din interiorul peninsulei Arabia, au îmbogățit cunoştințele moştenite de la autorii antici despre Iran, India (până la extremitatea ei sudică) şi Asia centrală. Ei cunoşteau marile podişuri din Asia centrală şi au fost primii oare au furnizat Occidentului date destul de precise despre China de nord („Hitai") şi China de sud („Cin"), despre Indochina şi peninsula Malaia. Ei ştiau de existența Indoneziei — a Sumatrei, Javei şi a altor insule mai îndepărtate. Partea cea mai mare a Asiei de nord însă a rămas pentru ei o „Țară a Beznei". Tot geografii arabi sunt primii oare au furnizat europenilor ştiri despre țările tropicale din Africa de răsărit până la Mozambic inclusiv şi despre Madagascar.

Prima dintre culegerile de cunoştințe geografice ale arabilor care au ajuns până la noi a fost întocmită pe la mijlocul secolului al IX-lea de persanul *Ibn Hordadbeh, î*n lucrarea sa „Cartea drumurilor şi a statelor". El însuşi a călătorit puțin, dar, profitând de poziția pe care o avea la curtea

[1] În acest capitol considerăm printre geografii şi călătorii arabi şi pe cei originari din țările nearabe, dar care scriau în limba arabă.

califului din Bagdad, a strâns şi a prelucrat o mulțime de rapoarte ale funcționarilor şi negustorilor arabi despre țările asiatice până la China şi despre căile comerciale arabe. Sunt valoroase de asemenea informațiile furnizate de ei despre ruşi şi despre alți slavi răsăriteni.

La hotarul dintre secolele IX—X a călătorit prin Asia anterioară şi Europa răsăriteană persanul *Ibn Rusta* (uneori numit Ibn Dasta). El a întocmit o expunere populară de geografie intitulată „Cartea comorilor". Până la noi n-au ajuns decât ultima parte (a 7-a) a acestei cărți care cuprinde, printre altele, date prețioase despre popoarele din Europa de răsărit. Aceste date au fost îmbogățite de *Ibn Fadhlan,* membru al unei solii arabe trimisă la bulgarii de pe Volga (anii 921—922). Solia a străbătut podişul Iranului, a trecut prin Buhara şi Horezm, a traversat platoul pustiu Ustiurt şi câmpia de lângă marea Caspică şi a ajuns pe cursul mijlociu al Volgăi în apropiere de gurile Kamei, în capitala bulgarilor de pe Volga (mai târziu — Marele Bolgar). Ibn Fadhlan a scris cartea „Călătorie pe Volga", care este unul dintre izvoarele cele mai importante în legătură cu istoria medievală a regiunilor de pe Volga şi de dincolo de Volga.

O caravană arabă soseşte într-o oază (miniatură din evul mediu)

Dintre călătorii din prima jumătate a secolului al X-lea se distinge *Masudi* (mort în Egipt în anul 956), istoric şi geograf. Au ajuns până la noi două cărți ale sale: „Păşunile de aur şi minele de diamante" şi „Comunicări şi observații", care cuprind materiale bogate despre natura, istoria şi etnografia țărilor vizitate de el. El a fost în toate țările din Orientul apropiat şi mijlociu, Asia centrală, Caucaz şi Europa de răsărit, iar spre sud, în Africa orientală până la Madagascar inclusiv. El cunoştea destul de bine Java şi China, dar e discutabil dacă a fost acolo personal sau a cules doar informații de la oamenii care au călătorit mult în acele locuri.

Noțiunile geografice generale ale lui Masudi s-au format sub influența

lui Ptolemeu[1]. Dar referindu-se la experiența navigatorilor arabi care au călătorit pe toate mările asiatice din China până în Egipt, el se îndoieşte dacă Ptolemeu şi alți „filozofi" au dreptate când consideră „marea Abisiniei" (Oceanul Indian) drept un lac închis: „Am constatat că navigatorii de pe mări... dintre sirafieni (iranieni din sud) şi omani sunt de cele mai multe ori de altă părere în privința mării Abisiniei decât filozofii... Ei [căpitanii] spun că î*n unele locuri ea nu are capăt"* (sublinierea noastră — I. M.).

Pe la mijlocul secolului al X-lea a călătorit prin țările din Orientul apropiat, Asia centrală şi India, *Istachri* care, pe baza observațiilor sale personale şi a materialelor literare, a scris „Cartea climelor"[2] (în jurul anului 952). Într-un oraş de pe fluviul Ind, Istachri s-a întâlnit cu un contemporan al său mai tânăr, *Ibn Haukal,* şi a fost uimit de amploarea călătoriilor făcute de acesta: el vizitase toate țările musulmane din Spania şi Africa de nord-vest până în India. Istachri l-a rugat pe tânărul călător să completeze „Cartea climelor" cu observațiile sale asupra țărilor apusene şi Ibn Haukal a făcut acest lucru în lucrarea „Căi şi regate" (anul 977), în care a descris şi un număr de mari oraşe comerciale de pe țărmurile golfului Persic şi de pe coasta de nord-est a mării Arabiei. El a descris țările cele mai populate şi mai dezvoltate din Asia de apus şi centrală.

Un elev al lui Istachri a fost arabul *Mukaddsi* (sau Makdisi) din Palestina, care a călătorit timp de 20 de ani prin Asia anterioară şi Africa de nord. De asemenea, el a navigat mult pe mare. Potrivit relatărilor sale, el a străbătut numai în Oceanul Indian „aproximativ 2.000 de farsahi" (vreo 11.500 km) şi a adunat date cu privire la condițiile de navigație direct de la corăbieri. Influența lui Istachri s-a oglindit şi în titlul cărții lui Mukaddasi: „Cel mai bun îndreptar pentru cunoaşterea climelor".

Învățatul enciclopedist *Biruni* (ainii 972—1048) din Horezm a fost şi cel mai mare geograf din secolul al X-lea. În timpul călătoriilor lungi, pe care adesea era nevoit să le facă, el a studiat podişul Iranului şi cea mai mare parte a Asiei centrale. Fiind obligat să-l însoțească pe sultanul afgan Mahmud Gaznevi, cuceritorul Horezmului, în timpul expedițiilor sale prădalnice în Puinjab, Biruni a strâns acolo materiale bogate despre cultura şi viața indienilor pe oare, împreună cu observațiile sale

---

[1] Primul comentar arab al geografiei lui Ptolemeu (dintre cele care au ajuns până la noi) datează cam clin anul 830 şi a fost făcut de marele matematician şi astronom *Muhammed Horezmi.*

[2] Prin „clime" autorii arabi înțelegeau zonele geografice în care împărțeau pământul după exemplul autorilor antici.

personale, le-a pus la baza unei mari lucrări despre India.

În lucrarea sa de geografie generală intitulată „Kanon Masuda” el a inclus descrieri ale țărilor pe oare le cunoscuse.

Harta lumii a lui Idrisi (pe original nordul se află jos).

În secolul al XII-lea, unul dintre geografii cei mai remarcabili a fost *Idrisi* (1100 — 1166); el era probabil berber de origine (s-a născut la Ceuta). Pe la mijlocul secolului al XII-lea el a trăit la curtea regelui normand al Siciliei, Roger al II-lea. Regele era mare amator de tot felul de noutăți geografice şi invita adesea la curtea sa învățați şi negustori străini; de la ei a adunat, în parte, Idrisi materiale pentru lucrarea sa „Recreații

geografice". Idrisi a călătorit puțin, dar a strâns o mulțime de material literar care completa povestirile oaspeților regelui Roger, în special în ceea ce privește Africa şi Asia centrală. Idrisi a întocmit două hărți ale lumii: una circulară şi una pătrată pe 70 de foi, în care a inclus datele geografice obținute de la autorii din antichitate şi din evul mediu. Dar el a adunat nu numai cunoştințele, ci şi greşelile predecesorilor săi. La el contururile continentelor sunt chiar mai deformate decât la Ptolemeu. Pe hărțile lui, ca şi pe ale celorlalți cartografi arabi (până în secolul al XV-lea), nu există o rețea gradată.

Cunoştințele arabilor în domeniul geografiei au fost sintetizate în primul pătrar al secolului al XIII-lea în „Dicționarul geografic" — apărut în mai multe volume — al lui *Iakut* (1179—1229). El era de origine „rum" (adică grec din Bizanț), dar nu era creştin, ci musulman[1]. La întocmirea dicționarului său, Iakut a folosit nu numai materialele autorilor mahomedani, dar şi pe cele antice, precum şi pe cele ale scriitorilor creştini din Bizanț. El însuşi cunoştea bine din observații personale țările din partea de răsărit a bazinului mării Mediterane, Iranul (între altele el a făcut o ascensiune pe muntele Demavend) şi Asia centrală. El a trăit mulți ani în Vechiul Merv şi a cules o parte din materialele pentru dicționare chiar din bibliotecile acestui mare centru cultural din Asia centrală.

Dintre geografii arabi din secolul al XIII-lea trebuie să-l menționăm şi pe *Ibn al Vardi,* autorul cărții „Mărgăritarele minunilor" şi al unui mapamond. Acesta din urmă reprezintă un oarecare progres în comparație cu mapamondul lui Idrisi. Contururile Europei sunt la el mai exacte. El cunoaşte mai bine decât Idrisi Asia de sud şi sud-est, deşi nici cunoştințele lui nu sunt prea precise şi complete (în lucrarea sa el dă Indiei mult mai puțină atenție decât țărilor arabe). El cunoaşte Africa mult mai bine decât Idrisi; conturul fantezist al Africii de sud-est nu mai umple aproape întreaga emisferă sudică, ca în hărțile lui Idrisi.

CĂLĂTORIILE LUI IBN BATTUTA

Cel mai mare geograf din secolul al XIV-lea a fost negustorul călător *Ibn Battuta* (1304 — 1377), berber de origine, născut la Tanger (Africa de nord-vest). El a fost unul dintre cei mai mari călători ai tuturor timpurilor şi ai tuturor popoarelor.

---

[1] El a întocmit, de asemenea, un dicționar biografic, care cuprinde date despre lingvişti şi scriitori, inclusiv despre autorii de lucrări geografice.

Călătoriile lui Ibn Battuta.

În 1325, Ibn Battuta a plecat, se pare pentru treburi comerciale, pe uscat din Tanger la Alexandria (Egipt) şi de atunci încep peregrinările sale. El a vizitat Egiptul, a urcat pe Nil până la prima cataractă, a vizitat Siria, regiunile de graniță ale Asiei mici, „locurile sfinte” din Arabia de vest şi Irakul. Apoi, după ce a stat doi ani la Mecca, a plecat pe coastă, spre sud, până în Yemen — desigur tot în scopuri comerciale — iar de acolo pe mare, până în strâmtoarea Mozambic. La înapoiere, călătorind pe mare, Ibn Battuta a ajuns prin Zanzibar în Ormuz, a vizitat insulele Bahrein şi Iranul de sud, apoi s-a întors în Egipt. După aceea, prin Siria şi Asia mică el a ajuns până în oraşul Sinop, la marea Neagră, a trecut marea şi a debarcat pe coasta sudică a Crimeii, iar de acolo s-a îndreptat spre oraşul Sarai-Berke (1333), capitala Hoardei de aur tătare, situat în regiunea cursului inferior al Volgăi, pe Ahtuba superioară. Când a ajuns acolo el era deja un negustor bogat. Spre nord el a atins oraşul Bolgar, se pare pentru a cumpăra blănuri, dar nu s-a putut hotărî să pătrundă mai departe în „Țara Beznei”: „...Am renunțat la această expediție din pricină că era foarte primejdioasă şi, de asemenea, pentru că acolo nu erau de aşteptat câştiguri serioase...”

Din Sarai, Ibn Battuta a însoțit o solie tătară la Constantinopol. După ce s-a întors la Sarai-Berke, el a plecat curând la Horezm. După un drum de 40 de zile prin câmpia de lângă marea Caspică şi prin podişul pustiu Ustiurt, el a ajuns la oraşul Urghenci, iar de acolo, în 18 zile, la Buhara. El a vizitat apoi Samarkandul, a cotit spre sud, a traversat fluviul Amu-Daria, a trecut peste munții Hinducuş, a coborât în valea Indului mijlociu şi prin Punjab a ajuns în oraşul Delhi. Acolo a trăit câțiva ani ca negustor sau funcționar al sultanului din Delhi, care stăpânea atunci aproape întreaga Indie de nord. În 1342, Ibn Battuta a fost trimis de sultan în China, dar pe drum, în India de sud, a fost jefuit. Câtva timp a trăit în mizerie pe coasta Malabar, până când a intrat în slujba cârmuitorului musulman al insulelor Maldive.

După ce şi-a procurat bani, Ibn Battuta a trecut în Ceylon, iar de acolo a plecat pe calea comercială maritimă obişnuită spre China, ajungând în portul „Zeitun” (Țiuanciu de pe coasta vestică a strâmtorii Taiwan): în secolele XIII—XIV în acest port exista un mare cartier comercial arab. În China, Ibn Battuta a vizitat oraşul Hanbalîk (Pekin). Din „Zeitun” pe acelaşi drum s-a întors în Ceylon, iar de acolo prin Malabar, Arabia, Siria şi Egipt s-a înapoiat la Tanger (1349), apoi a vizitat Granada (Spania).

În patrie, Ibn Battuta s-a instalat în oraşul Fes, a însoțit o solie a sultanului din Fes până în oraşul Timbuctu de pe fluviul Niger, străbătând

partea de apus a Saharei, a navigat pe cursul mijlociu al Nigerului şi s-a întors la Fes prin podişul Ahaggar, străbătând Sahara centrală (1354).

Cu această călătorie, Ibn Battuta şi-a încheiat peregrinările. Spre sfârşitul vieții, el a dictat descrierea călătoriilor sale „bizuindu-se numai pe memoria sa", după cum menționează comentatorii. În 25 de ani el a străbătut pe uscat şi pe mare circa 120.000 km. El a vizitat toate posesiunile musulmane din Europa, Bizanțul, Africa de nord şi de est (până la 10° latitudine sudică), Asia anterioară şi centrală, India, Ceylonul şi China. El a ocolit țărmurile Oceanului Indian de la strâmtoarea Mozambic până la strâmtoarea Malacca şi țărmurile continentale ale mării Chinei de sud.

Cartea „Călătoriile lui Ibn Battuta" a fost tradusă în mai multe limbi europene. Cuprinzând un uriaş material geografic, istoric şi etnografic, ea prezintă şi astăzi un mare interes pentru studierea istoriei medievale a țărilor vizitate de el, precum şi a unor vaste regiuni din Rusia. Acolo unde Ibn Battuta vorbeşte despre lucrurile văzute de el însuşi, adică în cea mai mare parte a lucrării sale, relatările sale sunt, de regulă, absolut autentice. Dar şi datele strânse de el din relatările altora despre țările îndepărtate, în ciuda elementelor fantastice, au atras pe bună dreptate atenția istoricilor, ca, de pildă, datele despre „Țara Beznei" — Europa şi Asia de nord.

Capitolul 8

SOLIILE TRIMISE DIN EUROPA OCCIDENTALĂ LA MONGOLI ÎN SECOLUL AL XIII-LEA

LEGENDA DESPRE REGELE-PREOT IOAN

Începând cu prima cruciadă, grupuri numeroase de creştini din Europa apuseană au intrat în contact direct cu Levantul (Orientul apropiat) musulman şi creştin. Acolo, cruciații au întâlnit creştini aparținând diferitelor biserici răsăritene. Firește că în ochii cruciaților aceştia erau eretici, care în Europa apuseană ar fi fost prigoniți fără cruțare şi exterminați în masă. Aici, însă, în Orientul apropiat, ei puteau fi — iar adesea chiar erau — aliați ai catolicilor împotriva mahomedanilor. De aceea, papii de la Roma care chemau pe catolici să organizeze cruciade împotriva ereticilor din Europa şi binecuvântau asasinarea în masă a acestora, sfătuiau pe conducătorii cruciaților, ba chiar le porunceau, ca în

Siria şi Palestina să cruțe pe creştinii autohtoni, adepți ai credințelor eretice.

Principalii propagatori ai creştinismului în țările din Asia centrală şi de răsărit au fost *nestorienii,* în cea mai mare parte negustori sirieni, care în jurul celui de-al doilea pătrar al secolului al VII-lea apăruseră în China de nord. Tot ei au făcut cunoscute aceste țări în Europa apuseană, în evul mediu, grupuri numeroase de nestorieni locuiau în multe oraşe şi oaze agricole din Asia centrală, iar către începutul secolului al XII-lea creştinismul de nuanță nestoriană s-a răspândit foarte mult şi în rândurile a cel puțin două mari triburi nomade mongole — naimanii în apus şi kereiții în răsărit.

Existența comunităților creştine în Asia a început să fie apreciată de Europa catolică drept un important factor militar şi politic, atunci când popoarele musulmane — turcii seleucizi şi egiptenii — au trecut la ofensivă împotriva statelor catolice, întemeiate de cruciați în partea de răsărit a bazinului mării Mediterane. Tocmai în această perioadă, pe la mijlocul secolului al XII-lea a apărut în Europa apuseană legenda despre puternicul *rege-preot* creştin *Ioan* („preotul Ioan" menționat în cronicile creştine din evul mediu). Apariția acestei legende a fost determinată de faptul că în 1141 trupele sultanului turc seleucid Sandjar, cârmuitor musulman din Asia centrală, au fost înfrânte la nord de Samarkand de către karakitai[1], care, după victoria asupra lui Sandjar, au creat în Turkestan, pe un teritoriu uriaş, noul stat Karakidan.

Ştirea că, după înfrângerea musulmanilor, în Asia centrală a luat ființă un mare stat nemusulman a fost primită în lumea creştină ca o victorie repurtată asupra mahomedanilor de un puternic *„rege Ioan"* al creştinilor.

Nu s-a lămurit cum a fost completată această ştire confuză de legenda că regele învingător din Asia centrală era în acelaşi timp şi preot. Totuşi, în prima informație scrisă despre „regele Ioan" (a episcopului bavarez Otto din Freising) care a ajuns până la noi (1145), învingătorul era numit *„regele-preot Ioan".*

Legenda despre regele-preot Ioan s-a răspândit în Europa catolică în secolul al XIII-lea. Puterii şi influenței acestuia i se atribuia — cu exagerări nemaipomenite — tot ce se făcea în diferite țări asiatice în favoarea creştinilor sau împotriva mahomedanilor. În realitate, în urma expedițiilor

[1] *Karakitai* — originari din Manciuria de sud, popor cu o origine neprecizată, apropiat ca limbă, poate, de tunguşi.

de cucerire ale mongolilor, o serie de puternice state musulmane din Asia centrală şi de vest au fost distruse. Şi, o dată cu ştirile despre aceste înfrângeri, care erau atribuite „aceluiaşi preot Ioan, despre a cărui mare putere vorbeşte întreaga lume” (Marco Polo), în Europa apuseană au ajuns informaţii că printre hanii mongoli există creştini, că hanii mongoli primesc bucuros în slujba lor pe creştini şi că unii dintre ei prigonesc cu cruzime pe musulmani. Într-adevăr, printre mongolii reuniţi sub stăpânirea lui Ginghis-han erau mulţi creştini nestorieni; unii dintre ei făceau parte chiar din familia lui Ginghis-han şi se bucure de o mare influenţă.

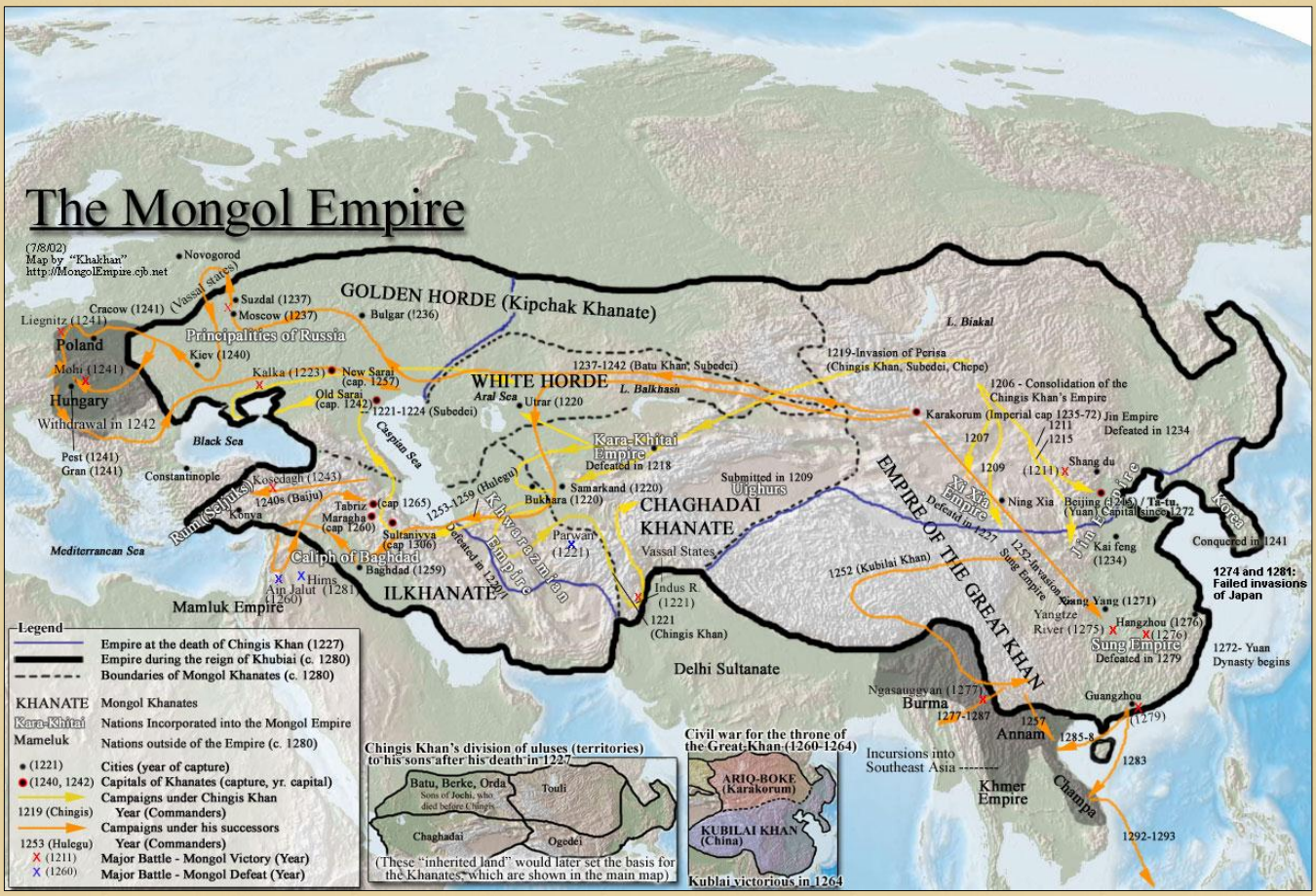

Imperiul mongol la sfârşitul secolului al XIII-lea

Pe de altă parte, cruciaţii au întâlnit la „locurile sfinte” din Palestina etiopieni creştini şi au auzit de la ei şi de la coreligionarii lor din Asia despre o ţară creştină din Africa de răsărit (Etiopia). În Europa apuseană ea era considerată, de asemenea, ca o ţară a regelui-preot Ioan.

În secolele XIII — XIV legenda despre regele-preot a determinat în mare măsură organizarea şi trimiterea unor solii catolice în ţările din Asia centrală şi de sud, iar în secolul al XV-lea ea a jucat un rol însemnat în istoria descoperirilor geografice portugheze.

SOLII PAPALI LA MARII HANI MONGOLI

Pe timpul lui Ginghis-han şi al succesorilor săi — marii hani Ughedei şi Munke — imperiul mongol militaro-feudal a atins, în faza timpurie, proporţii fără precedent în istoria omenirii. În urma expedițiilor de jaf, întreprinse mai întâi în țările vecine apoi în cele îndepărtate, nobilimea mongolă care conducea cete de slugi înarmate — ale nukerilor — a cucerit pe la mijlocul secolului al XIII-lea, dincolo de hotarele Mongoliei, China de nord[1], Turkestanul, podişul Iranului, Mesopotamia, Transcaucazia şi Europa răsăriteană. Expedițiile mongole erau însoțite de pustiirea groaznică a țărilor cucerite şi de distrugerea forțelor lor de producție. Cu prilejul cuceririlor, vârfurile feudale mongole acaparau o uriaşă pradă de război. Cartierele generale ale hanilor, unde se afla aristocrația feudală, au devenit piețe vaste. Aici se vindeau cu câştiguri mari pietre prețioase, țesături, blănuri şi alte obiecte de lux. Europenii au aflat despre aceasta în parte din spusele negustorilor din Asia de vest, în parte de la primii soli trimişi în Asia centrală de papa de la Roma şi de regele Franței, şi şi-au dat seama de avantajele comerțului cu mongolii bogați.

Efemerele state feudale creştine întemeiate de cruciați în Orientul apropiat, supuse presiunii pe care o exercitau în partea de răsărit a bazinului mării Mediterane oştile musulmane victorioase, căutau în fel şi chip să întrețină în protectorii lor din Europa occidentală — papa şi regii catolici — speranța în ajutorul mongolilor împotriva musulmanilor. De aceea, începând din perioada 1240 — 1250 Europa occidentală trimitea în Asia centrală, la reşedințele marilor hani mongoli, solii ai căror membri primeau, în afară de însărcinările diplomatice şi religioase, şi misiuni speciale de spionaj.

Papa Inocențiu al IV-lea a folosit în acest scop pe cei mai instruiți călugări cerşetori din ordinele organizate cu puțin timp înainte: dominican şi franciscan. Franciscanii au dat dovadă de mai multă abilitate diplomatică decât dominicanii şi au prezentat dări de seamă mai interesante despre solia lor.

Franciscanii trimişi de papă în frunte cu *Plano Carpini* au călătorit spre *Karakorum*[2], capitala mongolilor, prin nord. Ei au plecat din oraşul francez Lyon în 1245, au străbătut Europa centrală, teritoriile ruseşti ocupate în acea vreme de mongolii din Hoarda de aur (Kîpciakă), stepele

---

[1] China de sud a fost cucerită de mongoli mai târziu, în anii 1275—1280.

[2] *Hara-Horin* — oraş întemeiat de Ginghis-han pe cursul superior al râului Orhon (afluent al râului Selenga).

din regiunea mării Caspice şi o parte din Asia centrală. Ei au ajuns la Karakorum în momentul când din toate regiunile Asiei cucerite de mongoli soseau la reşedința noului mare han solii din partea popoarelor sedentare şi a triburilor nomade supuse. Circa 4.000 de soli adunați acolo au depus jurământ de credință stăpânului lor. Plano Carpini şi tovarăşii săi de drum au profitat de această împrejurare excepțional de favorabilă pentru a strânge date despre Imperiul mongol şi popoarele care îl locuiau. Solii papali au văzut aici pentru prima oară chinezi; Carpini laudă firea lor blândă şi măiestria meşteşugarilor chinezi. Călugării catolici nu erau nicidecum primii europeni care au pătruns în Asia centrală. La reşedința marelui han, Plano Carpini a întâlnit un grup de ruşi printre care se afla şi cneazul *Iaroslav Vsevolodovici.*

În primăvara anului 1247, franciscanii au pornit înapoi pe acelaşi drum nordic şi s-au întors cu bine la Lyon. Plano Carpini a prezentat papei un raport amănunțit despre moravurile mongolilor, felul lor de trai, religia şi organizarea lor de stat. Comunicările lui sunt completate şi precizate de datele întocmite după relatările unui însoțitor al său, polonezul *Benedict.*

CĂLĂTORIA LUI RUBRUQUIS

Curând după Carpini, în anul 1249, a sosit la Karakorum călugărul franciscan *Andre de Longjumeau,* sol al regelui cruciat francez Ludovic al IX-lea „cel Sfânt". Darea de seamă despre călătoria lui nu s-a păstrat, ci este numai pomenită în relatările contemporanilor săi, printre altele în povestirile lui Rubruquis.

Date geografice importante au fost strânse de o altă misiune franciscană trimisă la Karakorum, şi anume cea a flamandului Willem von Ruysbroeck, mai cunoscut sub numele francez *Guillaume Rubruquis.* Misiunea a fost trimisă de Ludovic al IX-lea din oraşul Aca (Palestina de nord), după o cruciadă neizbutită în Egipt: regele spera să afle în marele han mongol un aliat împotriva musulmanilor.

În iarna anului 1252—1253 Rubruquis a traversat marea Neagră debarcând în portul Soldaia (astăzi Sudak) din Crimeea. Din Soldaia el a plecat spre răsărit în mai 1253, iar după două luni, mergând în căruțe trase de boi, a ajuns la gurile Volgăi. Rubruquis confirmă că Volga se varsă într-o mare închisă, iar nu într-un golf al Oceanului Nordic, cum considerau aproape toți geografii din antichitate, în afară de Herodot şi Ptolemeu: „Fratele André [Longjumeau] a ocolit această mare din două părți, pe la răsărit şi pe la sud, iar eu am călătorit de-a lungul celorlalte

două țărmuri”. El arată că la apus (Caucaz), la sud (Elburs) şi la răsărit de mare se înalță munți, înțelegând probabil prin munții de răsărit Cinkul de vest — versantul abrupt al podişului Ustiurt. Pe la mijlocul lunii septembrie, călugărul franciscan a pornit din nou spre răsărit. Drumul în continuare, de la marea Caspică, l-a făcut pe cai.

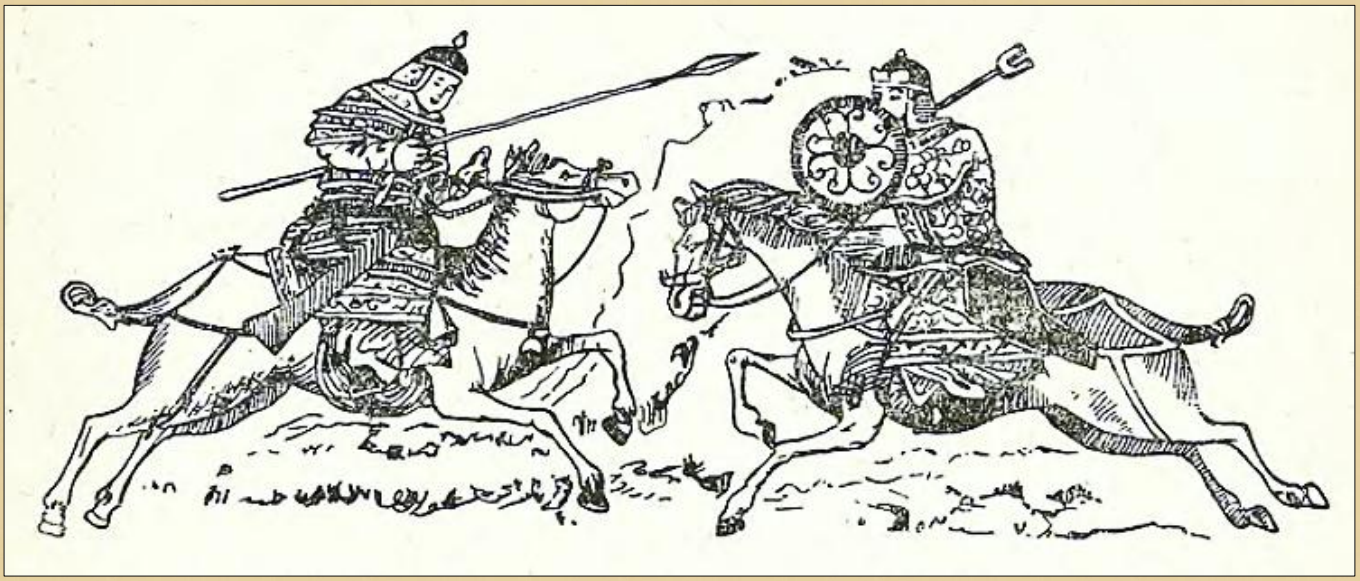

Oşteni asiatici (desen din secolul al XIV-lea).

Pe baza raportului lui Rubruquis, itinerariul său poate fi determinat doar în linii generale. El a înaintat spre răsărit, pe lângă marea Aral şi Sîr-Daria; călugărul n-a văzut nici marea şi nici fluviul, căci a trecut ceva mai la nord de ele. După un drum lung prin stepe nemărginite, unde numai rareori se întâlneau pe malurile râurilor mici crânguri, el a ajuns până la munți (Karatau) şi pe valea râului Talass, iar după ce a trecut munții a ajuns în valea râului Ciu. Apoi drumul a continuat peste munți (Alatau transilian) în valea unui râu (Ili) „ce curgea spre un lac mare” (Balhaş) şi de-a lungul versantului nordic al munților Alatau țungar spre lacul Alakol. De aici călugărul a pătruns probabil prin Poarta Țungariei în valea Irtîşului negru. Mai departe drumul străbătea un semideşert şi călătorul a întâlnit numai mongoli care trăiau de-a lungul drumului mare. La sfârşitul lunii decembrie, Rubruquis a văzut în mijlocul unei câmpii fără margini, reşedința provizorie a lui Munke, marele han al mongolilor. Aici el a întâlnit câțiva meşteşugari europeni, printre care ruşi şi chiar un francez din Paris (un bijutier). Împreună cu hoarda mongolilor, Rubruquis a sosit la Karakorum. Capitala mongolă, înconjurată de un val de pământ, nu i-a produs o impresie prea puternică, cu excepția palatului marelui han. Călugărul a fost însă impresionat de faptul că, în afară de templele „păgâne” (se pare budiste) existau două moschei şi o biserică creştină

(nestoriană), ceea ce constituia o dovadă a toleranței religioase a mongolilor, de neînțeles pentru catolicii din evul mediu.

Munke-han a remis solului o scrisoare de răspuns către regele Franței, în scrisoare el se intitula stăpân al lumii şi cerea francezilor să-i depună jurământ de credință, dacă vor să trăiască în pace cu el. Un însoțitor al lui Rubruquis — călugărul italian *Bartolomeo* — a rămas la biserica creştină locală. În vara anului 1255 Rubruquis a plecat înapoi. De data aceasta el a călătorit spre cursul inferior al Volgăi, pe un drum situat ceva mai la nord, astfel încât lacul Balhaş a rămas la sud. Toamna el a pornit spre sud, de-a lungul țărmului apusean al mării Caspice, prin Poarta Derbentului, a traversat podişul Armeniei, a trecut munții Taurus de răsărit şi, ajungând la țărmul mării Mediterane, s-a întors în Palestina, la mănăstirea sa, în vara anului 1256.

Din punct de vedere geografic, principalul merit al lui Rubruquis constă în faptul că el a fost primul care a atras atenția asupra uneia dintre trăsăturile principale ale reliefului Asiei centrale, şi anume asupra existenței *podişului Asiei centrale.* El a tras această concluzie din observațiile făcute asupra cursurilor râurilor asiatice întâlnite în drum. Rubruquis a descris de asemenea, desigur în liniile cele mai generale şi bazat pe informații primite de la alții, unele țări, nu numai din Asia centrală, ci şi din cea răsăriteană. El a arătat că țara „Katai" (China de nord) se întinde la răsărit spre ocean şi a fost primul dintre europeni care a emis presupunerea justă că „serii" din geografia antică şi „kataii" reprezintă acelaşi popor. Tot el a strâns o serie de date, e drept sumare şi uneori greşite, despre manciurieni, coreeni şi alte câteva popoare din Asia de nord.

Totuşi, soliile din secolul al XIII-lea n-au jucat un rol prea important în istoria cunoaşterii Asiei de către Europa apuseană, mai ales în cunoaşterea geografiei Asiei. Trebuie să recunoaştem că solii franciscani aveau un spirit de observație dezvoltat. Însemnările lor despre viața locuitorilor din țările vizitate, despre religia şi organizarea militară a mongolilor etc. prezintă şi astăzi un mare interes şi constituie documente istorice importante. Dar spiritul de observație al acestor diplomați şi spioni în veşminte de călugări era limitat de instrucțiunea lor catolică scolastică şi de misiunile lor speciale.

Capitolul 9

MARCO POLO ŞI „CARTEA" SA

CARACTERUL ŞI CONŢINUTUL „CĂRŢII" LUI MARCO POLO

Negustorii din Europa apuseană care plecau în Asia primeau de obicei şi misiuni speciale, diplomatice sau de spionaj, din partea guvernelor lor sau a bisericii de la Roma. Însă principala lor preocupare o constituia negoțul. Ei căutau să afle ce mărfuri prețuite în Europa pot cumpăra în condițiile cele mai avantajoase în diferitele țări asiatice şi ce mărfuri europene, unde şi căror pături ale populației locale le pot vinde în modul cel mai rentabil. De aceste interese comerciale erau strâns legate problemele de ordin financiar (impozitele şi taxele vamale), problemele legate de transportul mărfurilor şi deci şi observațiile asupra drumurilor şi mijloacelor de comunicație, asupra punctelor comerciale etc. Într-un cuvânt, pe negustori îi interesau în primul rând problemele care făceau parte din categoria denumită în secolul al XIV-lea „Practica comerțului". Chiar aşa a şi fost intitulat un îndreptar-ghid italian pentru țările Asiei, întocmit în secolul al XIV-lea de *Francesco Balducci Pegolotti* din Florența. Este semnificativ că acelaşi îndreptar practic pentru negustorul-călător poartă şi un alt titlu: „Cartea descrierii țărilor". Pe baza acestor îndreptare s-a dezvoltat mai târziu acea ramură a geografiei care a căpătat în secolul al XIX-lea în țările vest-europene denumirea de „geografie comercială", „geografie a negoțului", sau „geografie economică", cum este înțeleasă ea şi astăzi de numeroşi geografi burghezi.

Geografii arabi din evul mediu (sau mai exact cei ce scriau în limba arabă) au început să întocmească asemenea îndreptare cu mult timp înainte de secolul al XIII-lea. Dar printre primele cărți vest-europene de acest tip trebuie considerată, prin conținutul ei esențial, cartea venețianului *Marco Polo*, care a călătorit în China. Prima versiune a cărții, dictată în 1298 la închisoarea din Genova, avea titlul „Carte despre varietatea lumii".

Dar „Cartea" lui Marco Polo se deosebeşte fundamental de compilațiile seci de mai târziu prin faptul că este alcătuită, nu după materiale literare, ci, în cea mai mare parte, pe baza observațiilor personale şi, cu mici excepții, pe baza povestirilor oamenilor întâlniți. Acest lucru se explică şi prin aceea că ea a fost compusă în închisoare: „Cartea" a fost scrisă de un alt deținut — Rusticiano (Rusticello) din Pisa, ca un şir de povestiri adresate unor oameni care ascultă. Acestui fapt i se datoresc şi stilul

caracteristic al „Cărții” lui Marco Polo, precum şi lipsa de omogenitate a conținutului ei. Călătoria propriu-zisă este descrisă numai în scurtul „Prolog” şi în câteva capitole ale „Cărții”. În cea mai mare parte ea cuprinde descrieri ale diferitelor țări, regiuni şi oraşe din Asia, ale moravurilor şi vieții locuitorilor şi ale curții lui Hubilai, marele han al mongolilor şi împărat al Chinei. În acest material geografic, care prezintă cel mai mare interes, sunt incluse capitole cu conținut istoric şi câteva nuvele-legende.

ITINERARIILE PROBABILE URMATE DE NICCOLÓ ŞI MAFFEO POLO ÎN CHINA

Este incontestabil că Marco Polo a folosit nu numai materialele pe care le-a strâns el însuşi, dar şi pe cele adunate de tatăl şi unchiul său. Tatăl său *Niccoló* şi unchiul său *Maffeo* n-au traversat Asia o singură dată, ca Marco, ci de trei ori, din care de două ori de la apus la răsărit şi o dată în direcție inversă.

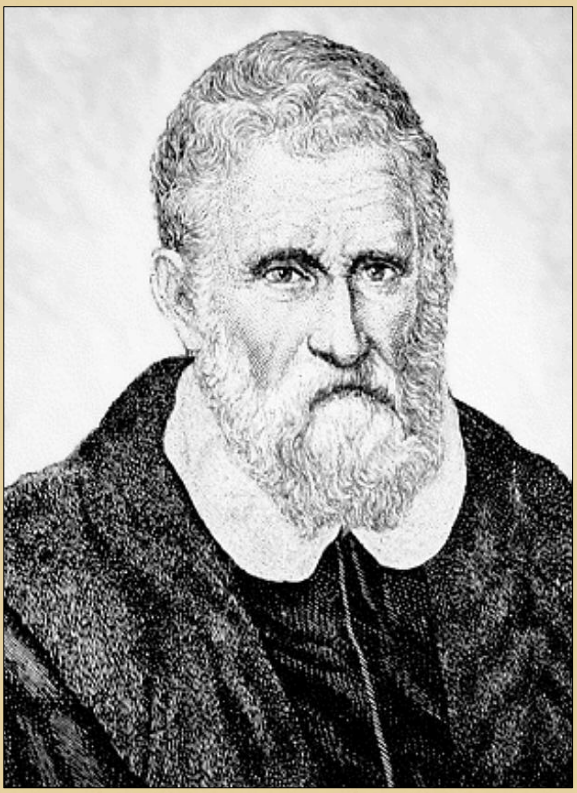

Marco Polo (portret din secolul al XVII-lea).

Niccoló şi Maffeo au plecat din Veneția în jurul anului 1254 şi, după ce au stat şase ani la Constantinopol, au pornit de acolo în scopuri comerciale spre Crimeea de Sud, de unde, în 1261, au trecut pe Volga. De pe cursul mijlociu al Volgăi, frații Polo au pornit spre sud-est prin teritoriul Hoardei de aur, au străbătut stepele de dincolo de marea Caspică, iar apoi, prin platoul pustiu Ustiurt au trecut în Horezm, spre oraşul Urghenci. Ei şi-au continuat apoi drumul în direcția sud-est, în sus pe valea fluviului Amu-Daria, până la vărsarea Zeravşanului şi în sus pe Zeravşan, până la Buhara. Acolo s-au întâlnit cu un sol al „ilhanului” Hulagu, cuceritorul Iranului, care se îndrepta spre marele han Hubilai şi care a propus venețienilor să meargă împreună cu el.

Frații au mers cu solul „spre nord şi nord-est” timp de un an întreg. Pe valea Zeravşanului ei au urcat până la Samarkand, au trecut în valea fluviului Sîr-Daria şi pe această vale au coborât până în oraşul Otrar. De aici drumul lor a continuat de-a lungul Tian-Şanului apusean, în valea

râului Ili. Mai departe, spre răsărit, ei au mers, fie în sus pe valea râului Ili, fie prin Poarta Țungariei, pe lângă lacul Alakol (la răsărit de Balhaş). Apoi au înaintat de-a lungul regiunii premontane a Tian-Şanului răsăritean şi au ajuns în oaza Hami, popas important pe ramura nordică a Marelui drum al mătăsii din China spre Asia centrală.

De la Hami ei au mers spre sud, către oaza Şaciu (astăzi Dunhuan), situată în valea râului Sulehe. Mai departe, spre răsărit, până la curtea marelui han, ei au urmat aceeaşi cale pe care au străbătut-o mai târziu împreună cu Marco.

Nu s-a stabilit pe ce drum s-au întors Niccoló şi Maffeo Polo. Ei s-au înapoiat la Veneția în 1269.

ITINERARIILE PROBABILE URMATE DE MARCO POLO ÎN ASIA

În 1271, negustătorii Polo, împreună cu Marco, care avea atunci 17 ani, au plecat în Palestina. Cea de-a doua călătorie, în timpul căreia au străbătut de la apus spre răsărit întreaga Asie, au început-o în toamna anului 1271, pornind din Aca, de unde au trecut în oraşul Ayas de pe țărmul golfului Iskenderun (Alexandreta). Apoi, au traversat partea centrală a Asiei mici şi podişul Armeniei, de unde au cotit spre sud, în Kurdistan, şi — pe valea Tigrului, prin Mosul şi Bagdad — au coborât până la Basra. După toate probabilitățile venețienii s-au îndreptat către nord, spre Tebriz, iar apoi au traversat Iranul în direcția sud-est, prin Kerman, până la Ormuz, sperând să ajungă pe mare în India, iar de acolo în China. Dar corăbiile pe care le-au văzut la Ormuz li s-au părut prea şubrede; ei s-au întors la Kerman şi au străbătut drumul greu direct spre nord, prin deşertul Deşte-Lut până în oraşul Kaien. De acolo au ajuns, pe un drum rămas neclarificat, în oraşul Balh. Înaintând spre răsărit, de-a lungul versantului sudic al munților Hinducus, călătorii au pătruns în Badahşanul Afgan — o regiune muntoasă de mare altitudine — şi au ajuns la poalele Pamirului. În „Cartea” sa, Marco Polo face o descriere scurtă, dar deosebit de exactă, a Pamirului şi a văii Alai.

Cotind spre nord-est, venețienii au coborât până în oaza Kaşgar, iar apoi au ocolit pe la sud deşertul Takla-Makan. Ei au înaintat cu acest prilej de la o oază la alta de-a lungul versantului nord-vestic al lanțurilor muntoase ale Tibetului, până la vărsarea râului Cercen. De acolo au trecut printr-o regiune nisipoasă (Kumtag) şi, mergând de la un puț la altul, au ajuns în valea râului Sulehe, în oaza Şaciu, unde Niccoló şi Maffeo Polo mai fuseseră înainte. Din Şaciu, prin țara tanguților (tibetani din nord-est), călătorii au ajuns în oraşul Ganciu (Cianie), situat pe cursul

superior al râului Heihe — Edzin-Gol, de-a lungul porțiunilor apusene ale Marelui zid chinezesc, ajungând uneori chiar în imediata apropiere a acestui zid. La Ganciu, veneţienii au stat un an întreg, din motive care nu se cunosc — „pentru treburi despre care nu merită să vorbim”. Este posibil ca tocmai în această perioadă Marco Polo să fi vizitat oraşul Karakorum, punctul cel mai nordic pe care l-a atins. Tot ce spune Marco Polo despre Asia de nord se bazează, nu pe observaţii personale, ci pe relatările altora.

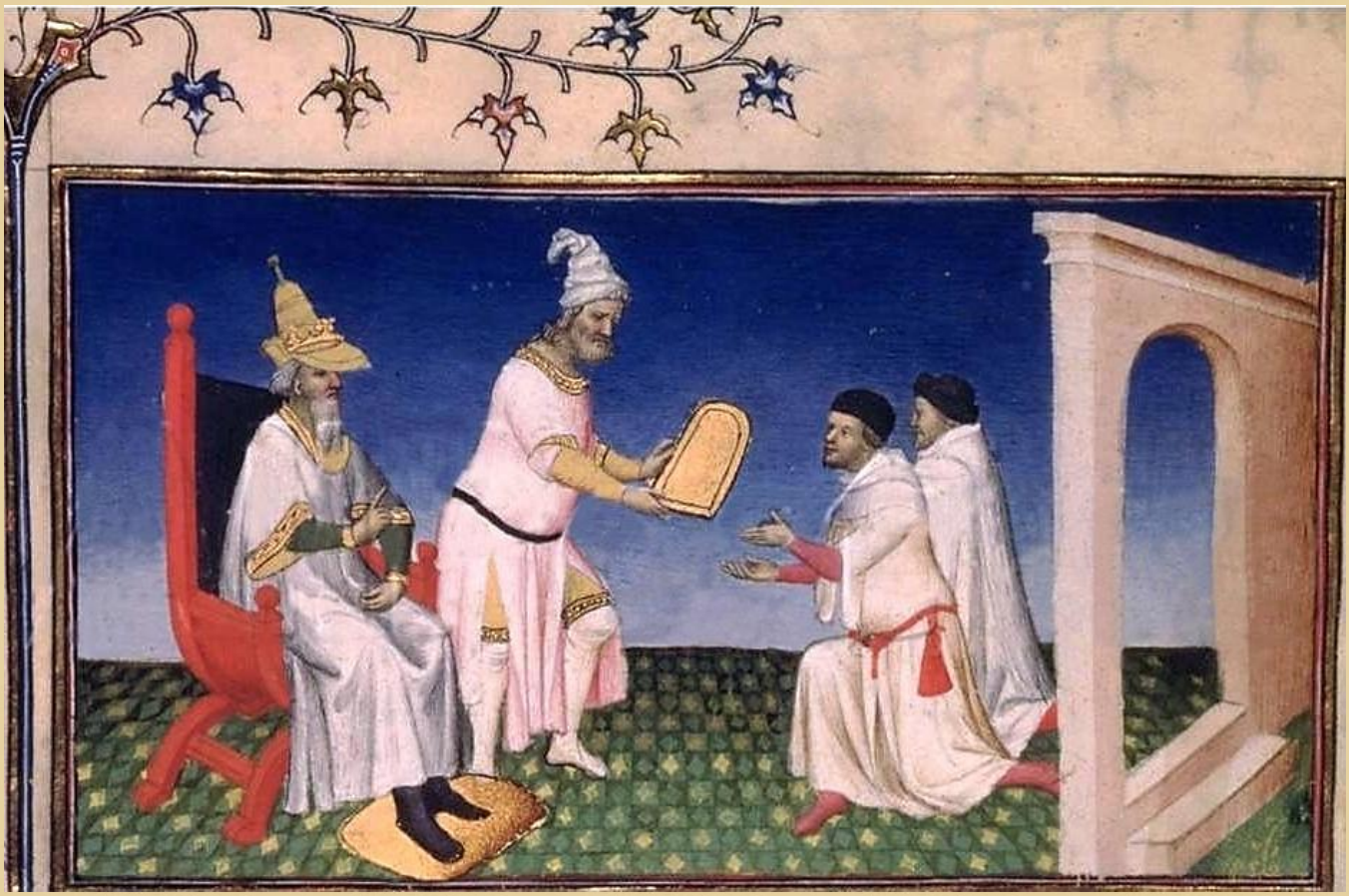

Marele han Hubilai dăruieşte fraţilor Polo un „paiţzu” de aur (desen din secolul al XIV-lea).

Din Ganciu veneţienii au pornit mai departe, spre sud-est, prin „marea regiune a tanguţilor, unde sunt multe regate”, ajungând în oraşul Sinin.

Ultima porţiune a drumului lui Polo — de la oraşul Sinin până la reşedinţa provizorie a marelui han — „Klemenfu”, care se află la nord de Hanbalîk (Pekin) şi la răsărit de Kalgan, — urma mai întâi valea cursului mijlociu al fluviului Huang He, iar apoi trecea prin stepă. Rămâne inexplicabil cum s-a putut întâmpla că nici pe această porţiune a drumului şi nici pe cele precedente, de-a lungul graniţelor Chinei de răsărit, Marco Polo, care avea un puternic simţ de observaţie, n-a zărit Marele zid chinezesc.

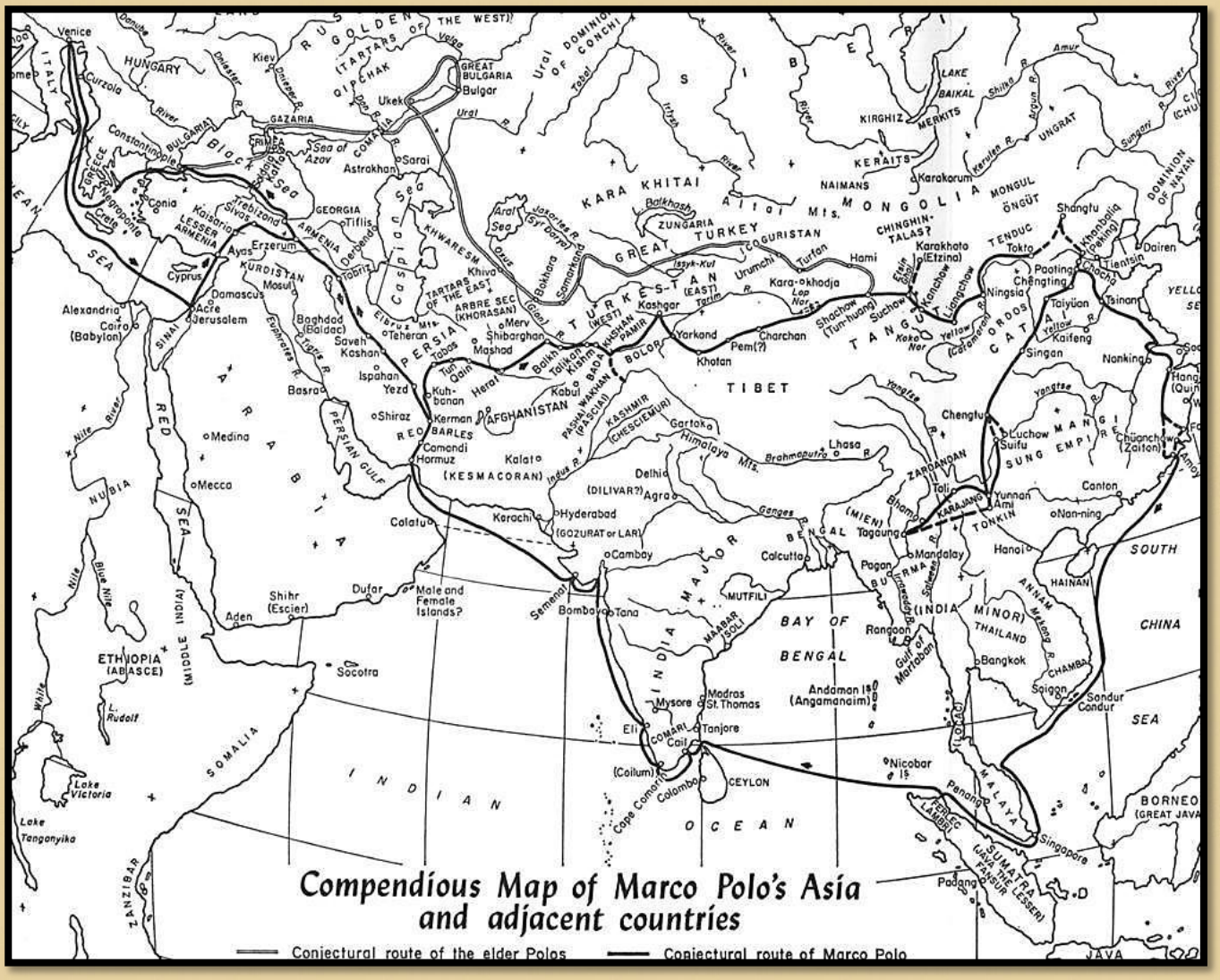

Itinerariile probabile al lui Marco Polo

Împreună cu tatăl şi unchiul său, Marco a stat în China timp de peste 15 ani (aproximativ în perioada 1275 — 1290). Fiind în slujba marelui han, el a traversat, după cât se pare, de câteva ori China de răsărit în diferite direcții. Călătoriile prin China nu prezentau pe atunci nici un fel de dificultăți, mai ales pentru curierii lui Hubilai, care avea un serviciu de comunicații excelent organizat — poştă călare şi pedestră (prin curieri rapizi). După „Cartea" lui Marco Polo se pot stabili relativ precis numai două din principalele sale itinerarii prin China, ambele pornind din Hanbalîk. Unul din drumuri — cel de răsărit — mergea de-a lungul zonei de litoral drept spre sud prin țările „Katai" (China de nord) şi „Manzi" (China centrală şi de sud) spre „mărețul oraş Kinsai" (Hanciu) şi spre „oraşul mare şi de vază Zeitun" (Țiuanciu); celălalt drum ducea către sud-vest, în Tibetul răsăritean şi în regiunile învecinate cu acesta. Oraşul Hanciu, pe care venețianul îl descrie cu entuziasm sub numele denaturat de *Kinsai,* era situat la sud de gurile unui mare fluviu chinez şi era

într-adevăr, în evul mediu, unul dintre cele mai mari oraşe din China şi din întreaga lume. Dar descrierea exagerată a Kinsaiului cu cele „douăsprezece mii de poduri de piatră” a stârnit, firește, neîncrederea unora dintre contemporani față de *„Milione”;* astfel îşi porecliseră venețienii concetățeanul, probabil pentru pasiunea lui de a exagera.

DRUMUL LUI MARCO POLO PE MARE ÎN JURUL ASIEI DE SUD ŞI ÎNTOARCEREA SA ÎN PATRIE

Corabie de război chineză din evul mediu.

După ce au petrecut mulți ani în slujba lui Hubilai, venețienii au hotărât, în sfârşit, să se întoarcă în patrie pe mare, în jurul Asiei de sud şi prin Iran; din însărcinarea marelui han, ei au însoțit două prințese, una chineză şi una mongolă, care urmau să se căsătorească cu „ilhanul” (cârmuitorul mongol al Iranului) şi cu moştenitorul acestuia, în capitala ilhanilor — Tebriz. În jurul anului 1291, flotila chineză a pornit din „Zeitun” spre sud-vest, prin marea „Cin” (a Chinei de sud). În timpul acestui drum, Marco a aflat de Indonezia — de „7448 insule” risipite prin marea „Cin”; el a vizitat însă numai Sumatra, unde călătorii au stat timp de cinci luni. Ei au debarcat pe țărmul nordic şi şi-au construit acolo o fortăreață din lemn, pentru că se temeau de insulari, despre care se spunea că „mănâncă oameni ca fiarele”. Din Sumatra flotila s-a îndreptat spre Ceylon, trecând pe lângă insulele Nicobare şi Andamane. În mod greşit el consideră Ceylonul (ca şi Java) printre „cele mai mari insule din lume”, dar descrie în mod veridic viața locuitorilor din Ceylon, zăcămintele de pietre prețioase şi vestitele locuri de pescuit perle din strâmtoarea Palk. Din Ceylon, corăbiile chineze şi-au continuat drumul de-a lungul Indiei de vest şi al țărmului sudic al Iranului, prin strâmtoarea Ormuz, până în golful Persic.

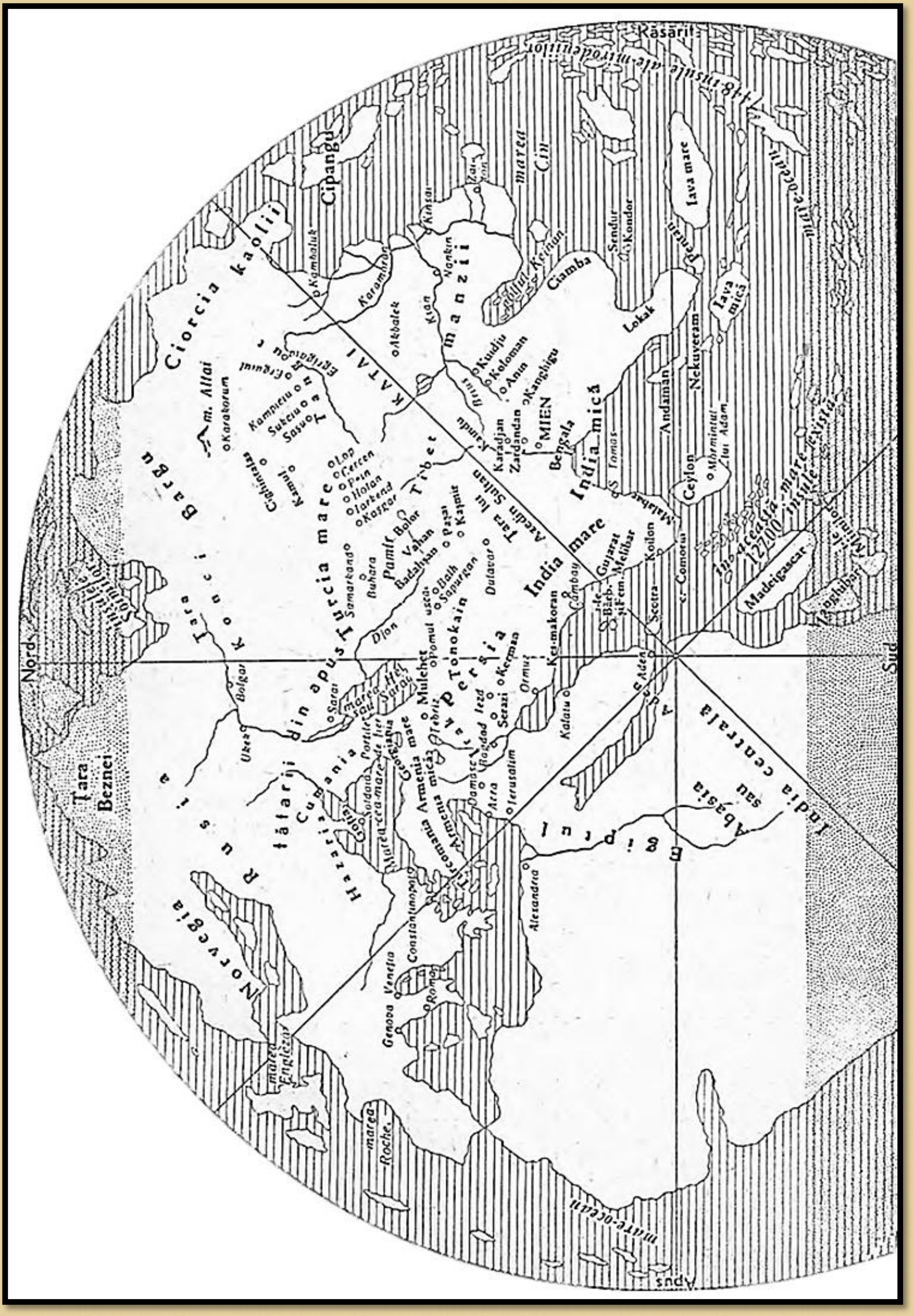

Lumea după Marco Polo (după H. Yule).

Marco vorbeşte şi despre ţările africane de pe ţărmurile Oceanului Indian, pe care, după cât se pare, nu le-a vizitat; despre marea ţară „Abasia” (Abisinia, adică Etiopia), despre insulele „Zanghibar” şi „Madeigascar”, situate în emisfera sudică, în apropiere de ecuator. Dar el confundă Zanzibarul cu Madagascarul şi ambele insule cu regiunea de litoral a Africii răsăritene şi de aceea dă multe date greşite despre aceste insule. Totuşi, Marco Polo a fost primul european care a adus veşti despre Madagascar.

După o călătorie care a durat peste trei ani, veneţienii au adus prinţesele în Iran (în jurul anului 1294), iar în 1295 s-au întors în patrie. Nu se ştie din ce cauză Marco Polo a nimerit (probabil în jurul anului 1297) în închisoarea din Genova, unde şi-a dictat în 1298 „Cartea”, în anul 1299 el a fost eliberat şi s-a întors în oraşul său natal. Aproape toate datele citate de biografi despre viaţa pe care a dus-o apoi la Veneţia se bazează pe povestiri, dintre care unele datează chiar din secolul al XVI-lea. S-au păstrat foarte puţine documente din secolul al XIV-lea despre Marco Polo şi familia sa. S-a dovedit totuşi că Marco Polo şi-a încheiat viaţa ca un cetăţean înstărit, dar nu foarte bogat, al Veneţiei. El a murit în 1324.

ROLUL „CĂRŢII” LUI MARCO POLO ÎN ISTORIA GEOGRAFIEI

În „Cartea” lui Marco Polo sunt descrise sau menţionate nu numai regiunile vizitate de el însuşi sau de tatăl şi unchiul său, dar şi alte ţări, uneori foarte îndepărtate. Dacă strângem tot materialul geografic presărat prin diferitele părţi ale „Cărţii”, ne putem face o idee, desigur convenţională, despre cunoştinţele geografice ale veneţianului, despre *„Lumea după Marco Polo”*. Tocmai o astfel de hartă a întocmit *Henry Yule,* cunoscutul comentator englez al „Cărţii”; harta este reprodusă aici într-o formă simplificată.

În secolele XIV—XV, „Cartea” lui Marco Polo a fost unul dintre îndreptarele folosite pentru întocmirea hărţilor geografice ale Asiei. Nomenclatura sa geografică este repetată în mare măsură pe harta catalană a lumii din 1375 şi într-o serie de alte hărţi cunoscute, printre care planisferul lumii din 1459 al lui Fra Mauro. Însă cartografii medievali de mai târziu au folosit, desigur, şi alte izvoare, adesea mult mai puţin exacte decât „Cartea” veneţianului, care, în general, a respectat adevărul; s-a folosit, de asemenea, o carte a unui autor francez anonim scrisă într-un stil atrăgător, dar plină de cele mai absurde fantezii şi chiar minciuni, intitulată *„Călătoria lui Sir John Mandeville”* (personaj imaginar).

Marco Polo în închisoarea din Genova (după H. Yule).

„Cartea” lui Marco Polo a jucat un rol foarte important în istoria marilor descoperiri. Hărțile întocmite sub puternica influență a lui Polo au fost folosite de organizatorii şi conducătorii expedițiilor portugheze şi ai primelor expediții spaniole din secolele XV—XVI, iar lucrarea sa a fost o carte de căpătâi pentru „cosmografii” şi navigatorii de seamă, printre care şi Columb.

„Cartea” lui Marco Polo face parte dintre rarele lucrări medievale — opere literare sau lucrări ştiințifice — care se mai citesc cu interes şi astăzi. Ea a intrat în „fondul de aur” al literaturii universale, a fost tradusă aproape în toate limbile europene şi în multe alte limbi, fiind mereu editată în majoritatea țărilor lumii. Cu cât trece mai mult timp de la întocmirea

primei versiuni a „Cărții” (1298), cu atât mai mult interes trezeşte ea, nu numai la specialiştii în geografie, istorie, etnografie şi filologie, dar şi în rândurile publicului larg. Ultima ediție în limba rusă a apărut în 1955[1].

Capitolul 10

CĂLĂTORII EUROPENI ÎN ASIA ÎN SECOLELE XIV—XV

MISIONARII CATOLICI ÎN ASIA ÎN SECOLUL AL XIV-LEA

La hotarul dintre secolele XIII—XIV, câteva misiuni catolice au vizitat Asia de sud şi de est, furnizând material geografic care completează, într-o anumită măsură, „Cartea” lui Marco Polo.

În jurul anului 1289, călugărul franciscan italian *Giovanni Montecorvino* a fost trimis de papă la Tebriz. După doi ani, el a plecat din Ormuz pe mare spre coasta Coromandel a Indiei, şi a trăit acolo mai bine de un an printre creştinii localnici („tomişti”). În scrisorile sale, Montecorvino descrie corect India de sud, felul de trai al populației băştinaşe, comerțul şi navigația în condițiile climei musonice. De acolo, în anul 1293, el a călătorit pe mare până în China, unde a trăit circa 35 de ani, îndeosebi în partea de nord; scrisorile sale din China, care se referă în special la activitatea sa de misionar, sunt însă mai puțin interesante din punct de vedere geografic decât scrisorile din India.

Descrierea călătoriei de 12 ani (1318—1330) prin Asia a călugărului franciscan *Odorico da Pordenone,* de origine friul (populație din Italia de nord-est), constituie un amestec pestriț de adevăr şi născociri. Din Ormuz, el a ajuns pe mare până la oraşul indian Thana (situat la vărsarea râului cu acelaşi nume, în regiunea unde mai târziu a luat ființă Bombay), a vizitat ambele țărmuri ale Indiei de sud şi Ceylonul, a navigat până în Sumatra şi Java, a fost în Vietnamul de sud şi în China de sud (la gurile râului Sințzian), a ajuns până la Hanciu, iar de acolo a plecat, în sfârşit, la Hanbalîk, unde a stat trei ani[2].

La înapoiere, Odorico a străbătut spre vest întreaga Asie. El a trecut

---

[1] Sub titlul „Milionul — cartea minunatelor călătorii ale lui Marco Polo” lucrarea a apărut în limba română în 1958, în Editura Ştiințifică.

[2] Între altele, Odorico a fost primul european care a semnalat consumul masiv de ceai din China şi obiceiul de a se lega strâns picioarele fetițelor, pentru ca ele să rămână mici.

din Hanbalâk şi din bazinul mijlociu al fluviului Huang He în Bazinul Roşu al fluviului Yangtze (sau Chang Jiang), a pătruns în Tibet şi a descris Lhasa, capitala acestei țări, unde, potrivit spuselor sale, a trăit multă vreme (mulți istorici se îndoiesc, pe bună dreptate, de aceasta). Aici, descrierea călătoriei lui se întrerupe. Se ştie numai că Odorico s-a întors în patrie în 1330 şi a murit în anul următor, fără să-şi fi terminat cartea intitulată „Odorico despre lucruri necunoscute”. Ea reprezintă o povestire haotică despre diferite țări şi oraşe din Asia, despre popoarele şi minunile acestui continent.

În 1339, din oraşul Avignon (sudul Franței), papa a trimis în China, la marele han, pe călugărul *Giovanni Marignolli.* În 1340 – 1342, el a străbătut spre est întreaga Asie. După ce a stat aproape patru ani la Pekin, Marignolli a pornit spre sud până la „Zeitun” (Țiuanciu), a ajuns pe mare până în India şi Ormuz, iar de acolo, pe uscat, în Palestina şi în 1353 s-a întors la Avignon, traversând marea Mediterană.

CĂLĂTORII LAICI VEST-EUROPENI ÎN ASIA ÎN SECOLUL AL XV-LEA

Pe la mijlocul secolului al XIV-lea au izbucnit în China mari răscoale antimongole, care au luat sfârşit în 1368, prin alungarea totală a mongolilor din țară. Este ciudat că aceste evenimente de însemnătate mondială nu au fost cunoscute în Europa timp de aproape un veac şi jumătate, până în primul pătrar al secolului al XVI-lea, când corăbiile portugheze au apărut pentru prima oară în fața țărmurilor Chinei. Dar la hotarul dintre secolele XIV şi XV, în Europa s-a aflat că toate statele musulmane din Asia anterioară şi din India de nord au fost cucerite de cârmuitorul mongol al Asiei centrale, Tamerlan (astfel au deformat europenii numele lui Timur Lenk, adică Timur cel Şchiop). El era considerat cel mai puternic suveran din

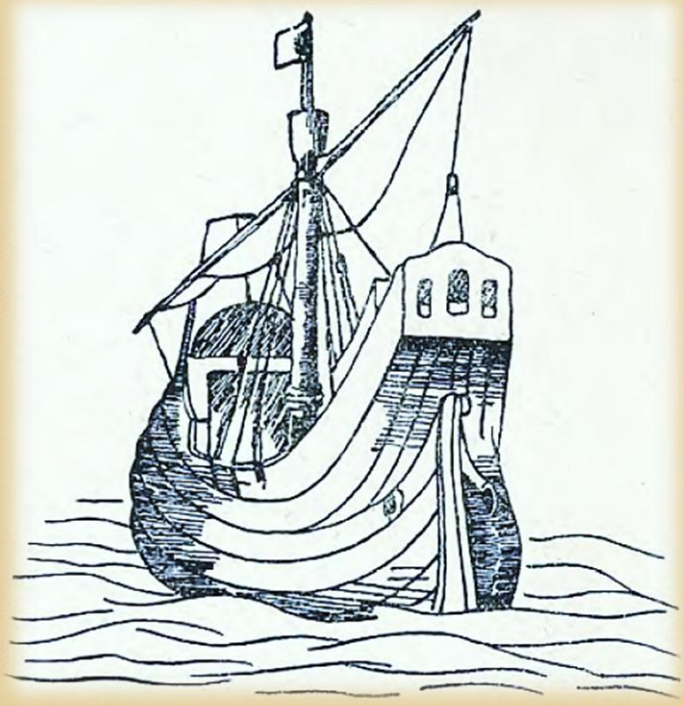

Corabie comercială italiană din secolele XIII—XIV.

lume; cârmuitorii europeni visau să-l câştige ca aliat în lupta împotriva musulmanilor în Europa şi în Africa de nord. De aceea, regele Castiliei (Henric al III-lea), deosebit de interesat în această luptă, a trimis la începutul secolului al XV-lea două solii la Timur, în capitala acestuia, Samarkand. Una dintre soliile castiliene a fost condusă de Ruy Gonçalez Clavijo, care în timpul călătoriei sale (1403—1406) a ținut un jurnal amănunțit şi la întoarcerea în patrie şi-a pus la punct însemnările. În prima ediție tipărită în 1582, această prelucrare este intitulată „Istoria marelui Tamerlan". Fiind un foarte important izvor pentru studierea situației din Orientul apropiat şi din Asia centrală la începutul secolului al XV-lea, „Istoria" lui Clavijo furnizează de asemenea un material geografic nou, care completează datele lui Marco Polo, în special în privința Asiei centrale şi regiunilor învecinate cu ea din Iranul de nord. Informațiile pe care le prezintă spaniolul pe baza observațiilor personale, sunt, în general, exacte; sunt greşite unele date aflate de la alții; printre altele, indicația că fluviul Amu-Daria „se varsă în marea Baku", adică în marea Caspică.

„Un vagabond inspirat" (potrivit expresiei lui N. S. Leskov) a fost călătorul venețian din prima jumătate a secolului al XV-lea — negustorul *Niccolo de'Conti.* Din 1419 el a locuit la Damasc (Siria), a studiat acolo limba arabă şi, după cât se pare, a trecut de pe atunci la religia mahomedană. În 1424 el şi-a început călătoriile prin Asia (în scopuri comerciale). Din Damasc, Conti a plecat la Ormuz şi, traversând marea, a ajuns în portul Cambay din India de vest. După ce a vizitat câteva oraşe din această regiune, el a navigat spre sud, de-a lungul întregului litoral vestic al peninsulei India, a fost în Ceylon, iar apoi s-a îndreptat pe mare spre nord-est, de-a lungul întregului țărm răsăritean al Indiei, ajungând până la gurile Gangelui. Din Bengal, el a pornit spre răsărit pe uscat, a trecut munții pustii care despart India de Indochina de nord-vest şi, coborând într-o câmpie întinsă, a ajuns la un râu foarte mare — „Dava" (Irawadi). Conți a coborât pe Irawadi prin statele Ava şi Pegu şi s-a înapoiat pe mare în India de vest. Apoi, din Cambay a plecat pe mare spre apus, a vizitat insula Socotra, Adenul, unul dintre porturile etiopiene (se pare în peninsula Somalia), portul Jidda (Djidda — portul oraşului Mecca) din Arabia de apus şi s-a întors în Italia în anul 1444 prin Egipt şi portul Tripoli din Libia. Papa Eugeniu IV a manifestat un interes atât de mare față de peregrinările lui Conti, încât i-a iertat chiar şi păcatul grav de a fi trecut la mahomedanism şi a poruncit secretarului său, cunoscutul umanist *Poggio Bracciolini,* să scrie în limba latină povestirile acestuia („Patru cărți despre soarta schimbătoare").

Asia de răsărit pe harta catalană din 1375.

„CĂLĂTORIA PESTE TREI MĂRI” A LUI AFANASI NIKITIN

În 1466, şahul Şirvanului — țară situată pe țărmul apusean al mării Caspice — a trimis soli la Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei. Când solii din Şirvan au plecat înapoi, li s-au alăturat câțiva negustori ruşi şi câțiva negustori din Buhara. Printre ruşi se afla şi negustorul *Afanasi Nikitin* din Tver. El a echipat două corăbii şi s-a alăturat caravanei de vase comerciale care pornise în jos pe Volga. În regiunea gurilor Volgăi, caravana a fost atacată de tătarii din Astrahan, care au jefuit-o. Cu acest prilej au pierit corăbiile şi aproape toată averea lui Nikitin. N-au scăpat decât două corăbii: una din Buhara, pe care s-a îmbarcat Afanasi, şi a doua — rusească. Corabia din Buhara pe care se afla Nikitin a ajuns cu bine la Derbent. Corabia rusească, însă, a fost aruncată de furtună pe țărmul de nord-vest al mării Caspice şi toți cei ce se aflau pe ea au fost prinşi de kaitaci, supuşi ai şahului din Şirvan, şi aduşi la Şemaha, unde sosise atunci şi Nikitin. Toți ruşii au cerut să fie trimişi în patrie sub pază, dar şahul a refuzat, zicând că sunt prea numeroşi. „Şi, izbucnind în plâns, au plecat care încotro — spune Nikitin în însemnările sale „Călătorie peste trei mări” — şi cei care mai aveau ceva avere în Rusia au plecat într-acolo, iar cei care aveau acolo datorii s-au dus încotro vedeau cu ochii..

Nikitin „era dator”, adică luase mărfuri pe datorie; în patrie îl aştepta închisoarea sau robia; de aceea, el a hotărât să încerce să facă negoț în țări străine. Din Baku, „unde arde focul nestins”, Nikitin a plecat în regiunea iraniană Mazandaran, situată în sudul mării Caspice. Acolo a rămas timp de opt luni, apoi a trecut lanțul de munți Elburs şi a străbătut Iranul spre sud. Nikitin călătorea fără grabă, rămânând uneori câte o lună întreagă într-un oraş. Într-unul din oraşele iraniene el a auzit că în India caii de rasă sunt foarte scumpi şi că acolo se pot cumpăra ieftin mărfuri prețioase care ar putea fi vândute în Rusia. El a luat hotărârea să plece în India şi s-a îndreptat spre golful Persic (abătându-se, de altfel, mereu din drum), spre „Hormus” (Ormuz). După ce a cumpărat un armăsar de rasă, Nikitin s-a îmbarcat pe o corabie indiană care se îndrepta cu o herghelie de cai, prin Mascat (Oman), Diu şi marele port comercial Cambay (din nord-vestul peninsulei India), spre portul Dabhol. În acea vreme se ținea acolo un mare târg de cai la care se adunau geambaşi din țările arabe, Iran, Asia centrală şi Etiopia.

Nikitin n-a izbutit să vândă avantajos armăsarul nici la Dabhol şi nici în portul Chaul, situat mai la nord. De aceea, el a pornit peste Gații de vest în interiorul țării, la două sute de verste de mare, în oraşul Jurmar. EI a

stat acolo două luni şi a plecat cu armăsarul său mai departe, la patru sute de verste, la Bidar (care astăzi se află în statul Haiderabad), în capitala Industanului musulman, „un oraş mare cu mulți locuitori”.

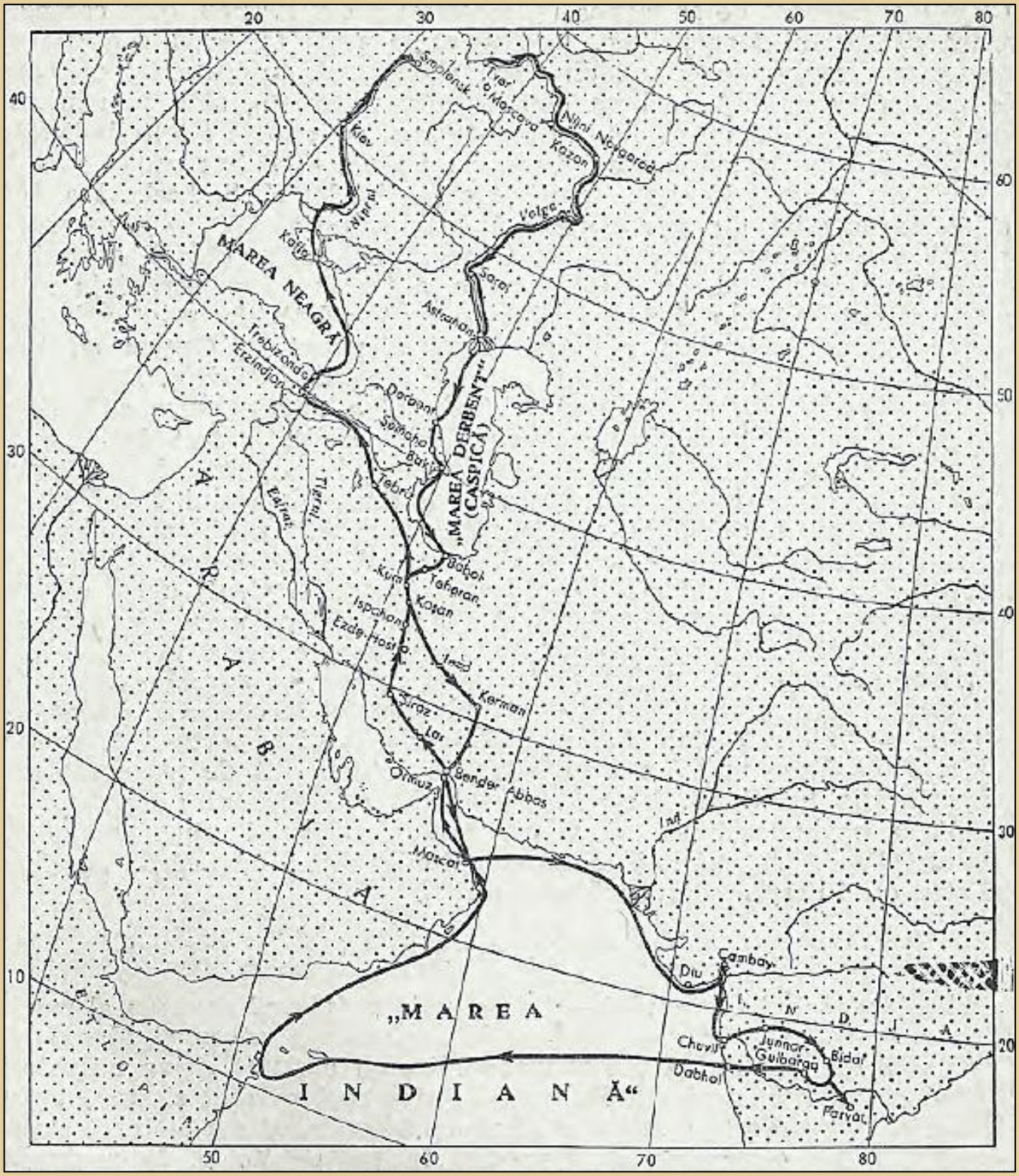

„Călătoria peste trei mări” a lui Afanasi Nikitin

Nikitin descrie alaiurile pompoase ale sultanului local şi curtea acestuia înconjurată de ziduri cu şapte porți. Străinii nu erau lăsați să intre înăuntru; Nikitin povesteşte, după spusele altora, despre curtea

sultanului, arătând că ea „este foarte frumoasă, pretutindeni sunt sculpturi şi aur şi până şi ultima piatră este încrustată şi foarte frumos împodobită cu aur”. Nikitin nu se lasă însă orbit de acest fast; el vede în jur mizeria înspăimântătoare căreia alți călători europeni din evul mediu nu-i dădeau atenție: „...Oamenii de la sate sunt foarte săraci, iar boierii sunt bogați şi luxoşi; ei sunt purtați în lectici de argint...” Nikitin vorbeşte şi despre duşmănia dintre hinduşi şi musulmani („cu păgânii nu mănâncă şi nu beau”), precum şi despre împărțirea hinduşilor în caste („în India sunt optzeci şi patru de credințe”); de asemenea, el remarcă deosebirile dintre modul de trai şi hrana diferitelor caste. După ce a petrecut la Bidar aproape un an, Nikitin a plecat la Vijaianagar (pe atunci capitala unui stat puternic din sudul Indiei), situat pe râul Tungabhadra, afluent din dreapta al Kistanului. El a vizitat oraşul sfânt Parvat, aflat pe malul drept al Kistanului şi a fost şi la minele de diamante de la Raichur, situate în apropiere.

Nikitin a rămas dezamăgit de rezultatele călătoriei sale: „Câinii de păgâni m-au înşelat; ei vorbeau despre o mulțime de mărfuri, dar am văzut că nu există nimic pentru pământul nostru... Piperul şi vopseaua sunt ieftine. Unii aduc marfa pe mare, iar alții nu plătesc vamă pentru ea. Dar pe noi nu ne vor lăsa s-o ducem fără vamă. Iar vama e scumpă şi pe mare sunt mulți tâlhari”. În India, Afanasi a petrecut mai bine de doi ani. El a vizitat şi câteva oraşe de pe coasta de vest a Indiei, precum şi o serie de oraşe din podişul Decanului. În însemnările sale, el dă informații scurte, dar, în general, demne de crezare, despre câteva aşezări pe care nu le-a vizitat personal. El cunoaşte Ceylonul, despre care spune că este o țară bogată în pietre prețioase, mirodenii şi elefanți. El ştie, de asemenea, de „un port destul de mare” din Indochina de vest, Pegu (la gurile fluviului Irawadi), unde trăiesc „dervişi indieni” (călugări budişti), care fac negoț cu pietre prețioase şi cu obiecte de porțelan din „Cin şi Macin” (China).

Făcându-i-se dor de patrie, Nikitin porneşte înapoi în 1472. El descrie foarte pe scurt acest drum. S-a îmbarcat la Dabhol şi a plătit pentru drumul până la Ormuz doi galbeni. «Şi am călătorit pe „tava” (corabie de construcție primitivă) timp de o lună pe mare şi nu am văzut nimic, iar abia în a doua lună am văzut munții Etiopiei... şi am stat în Țara Etiopiei cinci zile. Din voia Domnului nu s-a întâmplat nimic rău. Am dat etiopienilor mult orez, piper şi grâne şi de aceea ei n-au jefuit corabia. De acolo am plutit douăsprezece zile până la Mascat...» E greu de admis, aşa cum fac unii comentatori ai lui Nikitin, că prin „munții Etiopiei” el înțelege „țărmul muntos al Etiopiei” (Abisiniei), adică țărmul nordic înalt al

peninsulei Somalia. E puțin probabil ca în acest caz vasul să fi putut ajunge în douăsprezece zile la Mascat, adică să străbată circa două mii de kilometri împotriva vântului şi a curentului, în timp ce în aceleaşi condiții a fost nevoie de nouă zile (după cum arată mai departe Nikitin) pentru un drum de patru ori mai scurt, adică pentru a ajunge de la Mascat la Ormuz. Este mult mai probabil că vasul a ajuns în dreptul țărmului înalt al golfului Kuria Muria (Arabia de sud), situat la mai puțin de o mie de kilometri de Mascat.

Monumentul lui Afanasi Nikitin din oraşul Kalinin.

După ce a debarcat la Ormuz, Afanasi a pornit spre nord-vest prin regiunile muntoase ale Iranului şi a ajuns la Tebriz. Dincolo de Tebriz, el a vizitat cartierul general al turkmenilor nomazi „cu berbeci albi”, care se aflau atunci în război cu turcii osmanlâi. Apoi a traversat podişul Armeniei şi a ajuns la 1 octombrie 1472 la „marea Stambul” (Marea Neagră), în dreptul Trebizondei. O corabie i-a luat lui Nikitin un galben ca să-l treacă peste marea Neagră în portul Kaffa (Feodosia), care atunci aparținea genovezilor; dar, „din cauza unui vânt puternic şi rău”, corabia a ajuns la Kaffa abia la 5 noiembrie. Aici însemnările lui Afanasi Nikitin se termină. Din scurta introducere la „Călătoria” sa, care este inclusă în aşa-numita cronică de la Lvov din 1475, reiese că el „a murit înainte de a ajunge la Smolensk, iar însemnările le-a scris cu mâna sa şi au fost aduse la Moscova de nişte negustători...”.

„Călătoria” a fost de mai multe ori copiată în secolele XVI—XVII. Până la noi au ajuns cel puțin şase copii. Însă până în secolul al XVII-lea nu

cunoaştem în Rusia vreo altă încercare de a stabili legături comerciale directe cu India. De altfel, e puțin probabil ca ruşii care au citit „Călătoria” să fi fost îndemnați să întreprindă o călătorie în India, deoarece nu se îndoiau că Nikitin spune adevărul atunci când afirmă că acolo „nu există mărfuri pentru Țara rusească”. Din punct de vedere economic, călătoria lui Nikitin n-a izbutit. Dar Nikitin a fost primul european care a făcut o descriere veridică, simplă, realistă, fără exagerări şi de o uriaşă valoare a Indiei medievale. Prin călătoria sa, el a dovedit în mod convingător că în a doua jumătate a secolului al XV-lea, cu 30 de ani înainte de „descoperirea” Indiei de către portughezi, putea să călătorească în această țară şi un european singur şi sărac, dar cu spirit de inițiativă, deşi condițiile călătoriei erau, în genere, neprielnice. Într-adevăr, Afanasi Nikitin nu a avut sprijinul nici unui suveran laic, aşa cum l-a avut portughezul Covilhão, care a călătorit curând după dânsul. De asemenea, el nu avea nici sprijinul puterii bisericeşti, ca predecesorii săi călugării Montecorvino, Odorico da Pordenone sau Marignolli. El nu şi-a renegat nici credința ca venețianul Conti. Fiind singurul creştin ortodox printre musulmani şi hinduşi, Nikitin nu a găsit sprijin şi ospitalitate cum găseau pretutindeni negustorii şi călătorii arabi, printre cei de aceeaşi credință.

Afanasi Nikitin era absolut singur, suferea de un dor cumplit de patrie şi, cu toate că ştia că „este dator” şi cunoştea ce soartă îi aşteaptă pe datornicii răi platnici, a căutat să se întoarcă în Rusia. „Iar Țara rusească s-o ocrotească Dumnezeu... Nu există pe lume o țară asemenea ei cu toate că boierii de pe pământul rus nu sunt buni la suflet. Fie ca Țara rusească să se orânduiască şi să domnească în ea dreptate”.

Capitolul 11

DESCOPERIREA DE CĂTRE RUŞI A EUROPEI DE NORD ŞI PRIMELE EXPEDIȚII IN SIBERIA (SECOLELE XII—XV)

MARELE NOVGOROD ŞI POMORIE

Cu excepția extremității nordice a peninsulei Scandinavice şi a coastei Murmansk, î*ntreaga regiune din nordul Europei şi Asiei situată dincolo de cercul polar a fost descoperită de ruşi.* Tot ruşii au fost primii europeni care au navigat pe mările Oceanului Înghețat cu sute de ani înainte ca englezii şi olandezii, care pretind că ar fi „descoperit” aceste mări, să fi pătruns

acolo.

Pionieri ai marilor descoperiri făcute de ruşi în nordul Europei şi Asiei au fost locuitorii din Novgorod, cetățeni ai puternicii republici feudale din Rusia veche, care purta semeţul nume de *„Marele Novgorod”.* Până la începutul secolului al XII-lea, republica Novgorod pusese stăpânire pe tot nordul european — de la peninsula Kola până la bazinul Peciorei. Locuitorii din Novgorod au trecut la răsărit chiar dincolo de „Kamennîi Poias” („Brâul de piatră”) — munții Ural. Aceste posesiuni ale Novgorodului din regiunile periferice de la nord şi nord-est purtau denumirea de „volosti” (plasă). De la nord la sud, Novgorodul stăpânea tot teritoriul de la „Marea cea rece” până la înălțimile care formau cumpăna apelor, între bazinele lacurilor Ilmen şi Ciud şi bazinul Dvinei de vest. Novgorodul însuşi era un mare centru comercial şi meşteşugăresc, iar în statul Novgorod erau foarte dezvoltate vânătoarea, pescuitul şi extracția sării. Aceste îndeletniciri aduceau locuitorilor Novgorodului mărfuri prețioase, care erau exportate în apus la „nemți” şi în sud şi sud-est, în cnezatele ruseşti „de jos”[1]. Pământurile Novgorodului dădeau recolte foarte mici; semănăturile erau adesea distruse de ger. De asemenea, existau puține vite. Locuitorii din Novgorod erau nevoiți să cumpere grâne şi vite din Rusia „de jos”, unde se cereau în schimb sare şi sturioni, untură de balenă, puf, colți de morsă şi mai ales blănuri, iar pentru vânătorile cu şoimi ale cnezilor şi boierilor se căutau şoimi (şoimi albi „nobili” din regiunile polare). Cu cât se epuizau mai repede terenurile de vânătoare şi de pescuit din ținuturile de baştină, cu atât mai puternică era tendința locuitorilor din Novgorod de a înainta spre nord, spre țărmurile râurilor nordice şi ale mării Reci, unde se găseau din abundență peşte, vânat şi păsări. Rusiei „de jos” îi trebuiau nu numai produsele pe care locuitorii Novgorodului le procurau din nord; ea avea nevoie şi de mărfurile de peste mări pe care le aduceau prin Marea Baltică la Novgorod negustorii hanseatici — germani sau suedezi (goți). Negustorii de peste mări cumpărau, la rândul lor, la Novgorod, atât mărfuri din regiunile nordice, cât şi din Rusia „de jos”. Nobilimea din Novgorod, care era clasa dominantă în republică, prețuia în mod deosebit ținutul Pomorie, de unde veneau mărfurile cele mai căutate pentru comerțul cu țările de peste mare şi cu Rusia „de jos” (S. F. Platonov).

---

[1] „Pământurile” de răsărit ale Novgorodului erau situate în bazinul cursului superior al Volgăi şi de aceea, pentru locuitorii din Novgorod, cnezatele ruseşti situate pe cursul mijlociu al Volgăi, pe Oka şi pe afluenții lor reprezentau „Rusia de jos”.

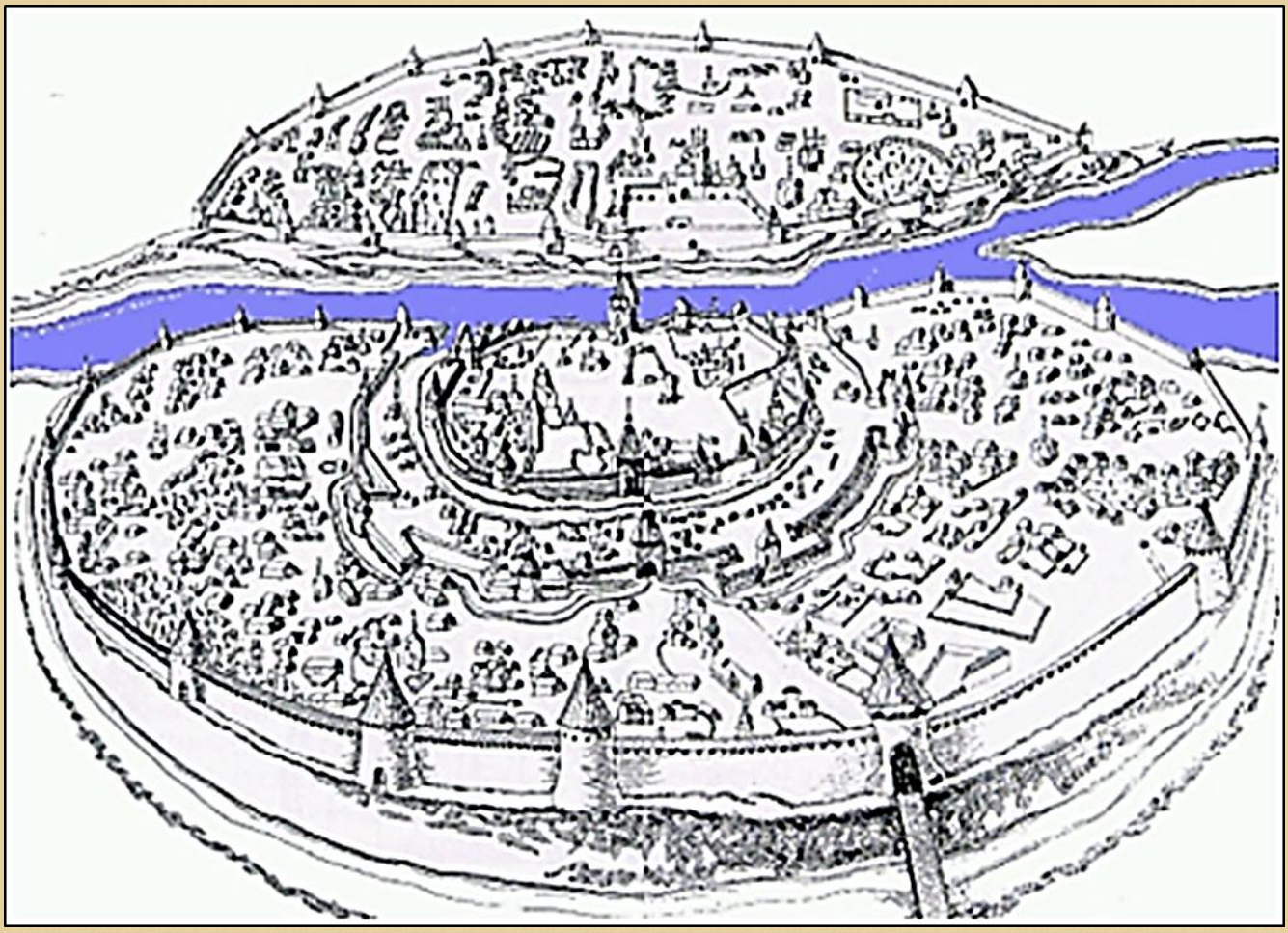

Planul Novgorodului (după o icoană din secolul al XVI-lea).

Pentru diferitele regiuni din Pomorie, adică de pe coasta de nord a Europei, precum şi pentru ţărmurile mării Reci, locuitorii Novgorodului aveau denumiri speciale care s-au păstrat până astăzi în literatura geografică rusă: ţărmul de nord al peninsulei Kola — coasta *Murmansk,* (Normandă); ţărmul de est şi sud-est al acesteia, în dreptul „Gâtului Mării Albe" — coasta *Ter;* ţărmul apusean al mării Albe, cam până la gurile râului Kem — coasta Karelă, întrucât în ţara învecinată trăiau „copiii koreli" (karelii); ţărmul de sud-vest al mării Albe, între gurile râurilor „maritime" Kema şi Onega — coasta *Pomorie;* ţărmul de sud-vest al peninsulei Onega — coasta Onega; ţărmul de nord-est al peninsulei — coasta *Letni;* ţărmul de răsărit al mării Albe de la gura Dvinei de nord până la estuarul Mezenului — coasta *Zimţii.*

Mai departe, spre nord-est, începeau ţinuturile locuite de „samo-iezi" (nenţi) şi „iugra". Sub această din urmă denumire se înţelegeau, în general, toate popoarele din Europa de nord-est şi Asia de nord-vest — mansii („vogulii"), hanţii („ostiacii") etc., dar, după cât se pare, dintre iugra erau excluşi nenţii.

Zid şi turn de la „Detineț” (Kremlinul) din Novgorod.

DESCOPERIREA ŞI COLONIZAREA DE CĂTRE RUŞI A NORDULUI EUROPEAN

Locuitorii dependenți („smerzii”) din Novgorod şi robii boierilor („holopi sboi”) au descoperit şi au fost primii care au colonizat țărmurile Europei de nord. Ei au deschis spre ele drumuri, au organizat acolo vânătoarea şi pescuitul şi s-au aşezat pe cursurile inferioare şi la gurile râurilor, „formând un fel de oaze ruseşti printre pădurile nelocuite” (S. F. Platonov).

Căile de nord-est. Locuitorii din Novgorod coborau pe râul Volhov până la *lacul Ladoga;* apoi ieşeau pe râul Svir spre lacul Onega şi mai departe, către nord, de-a lungul țărmurilor de apus sau răsărit ale lacului; aci au organizat „o cale de corăbii pe lacul Onega de ambele părți prin pogosturi”[1] (adică de-a lungul țărmurilor din sat în sat). De pe țărmul răsăritean al lacului Onega, ei mergeau mai departe, spre nord-est, folosind mai cu seamă căile de apă. Pe acolo nu existau drumuri de care.

[1] Mici aşezări *(n. tr.).*

Căile comerciale din vechea Rusie.

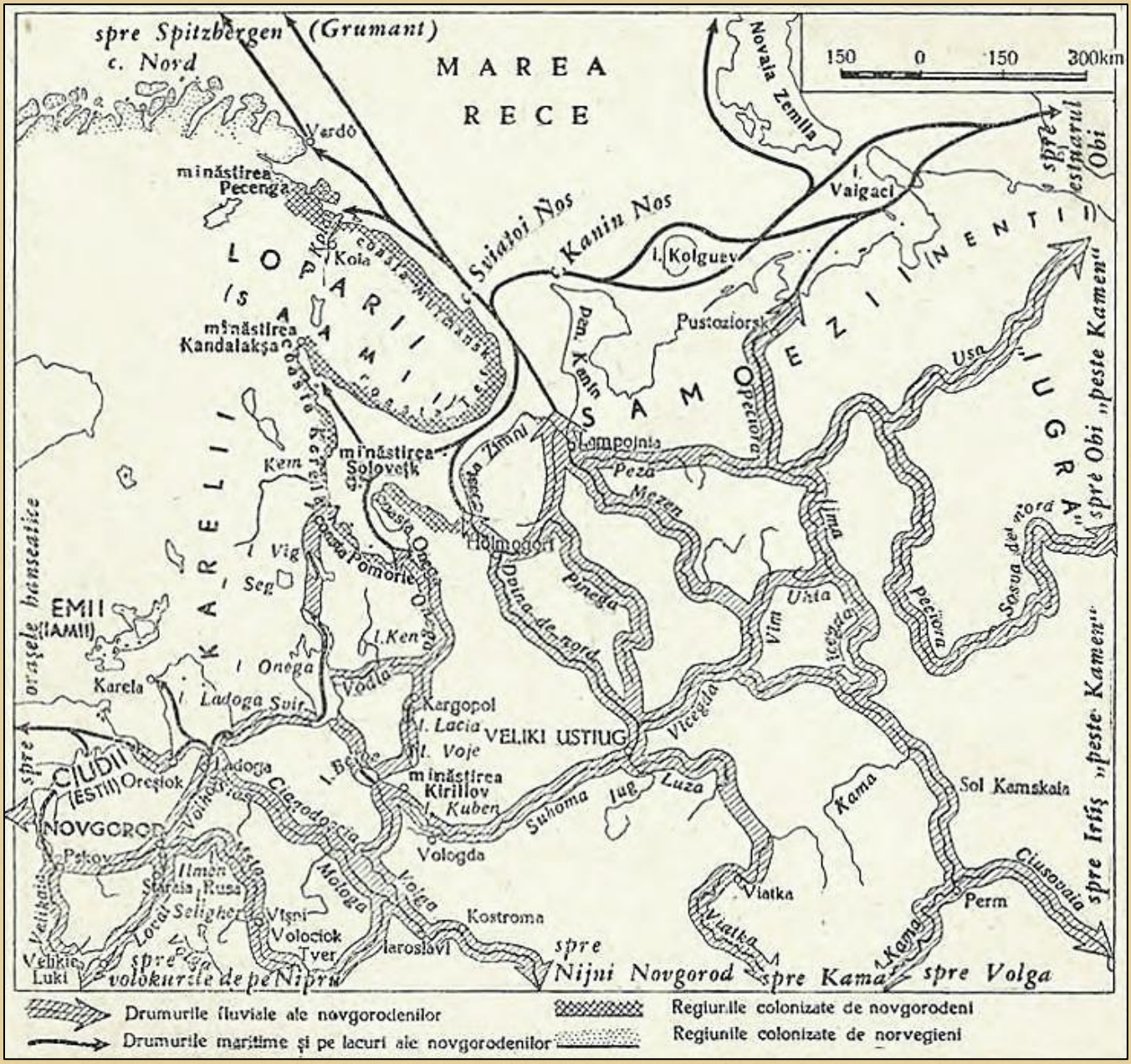

Descoperirea şi colonizarea Europei de nord de către ruşi

Chiar şi vara înaintarea era foarte anevoioasă: „sunt nenumărate mlaştini şi lacuri care trebuie trecute în multe locuri". Prima cale a fost organizată pornindu-se de la lacul Onega peste râul Vodla şi peste un afluent al lui din dreapta. Pe aici locuitorii Novgorodului ajungeau la lacul Ken, iar pe râul Ken, la Onega (mai jos de praguri); apoi coborau pe Onega spre *Marea Albă* sau treceau pe cursul superior al râului Emța, ajungând până la Dvina de nord. Cel de-al doilea drum pornea de la râul Vîtegra, prin lacul cu scurgere Lacia, spre Onega, de unde se deschideau aceleaşi căi către Dvina de nord şi către mare. Al treilea drum ducea de la extremitatea nordică a lacului Onega, printr-un lanț de lacuri mici, spre lacul Vig, la „pogosturile de dincolo de Onega" pe râul Vîg, spre Suma şi

Niuhcia, de-a dreptul la țărmurile golfului Onega.

Calea de nord-vest pornea de la orăşelul Korelî (astăzi Prioziorsk). aparținând Novgorodului, situat pe țărmul vestic al lacului Ladoga, spre „pogosturile lapone”, la „sălbatica lop” (astăzi raioanele apusene ale R. S. S. Autonome Karelă), iar de acolo spre coasta Karelă de la marea Albă.

Nu se ştie când au început locuitorii din Novgorod să înainteze spre nord. După cum se arată în „Nacialnaia letopis”[1], locuitorii din Novgorod, încă de la sfârşitul secolului al XI-lea, vizitau *Peciora,* regiunea cea mai îndepărtată de ei din Europa de nord. De aceea se poate presupune că ei ajunseseră până la marea Albă încă mai înainte.

Robii boierilor (holopi-sboi) ajungeau la țărmul mării pe una dintre căile indicate mai sus. Cu bărcile lor numite „uşkui”, de unde vine şi numele lor de „uşkuinici”, ei pluteau pe mare şi urcau pe cursul râurilor până la primele praguri. Acolo unde erau condiții prielnice pentru pescuit, vânătoare etc. ei ocupau terenuri în folosul boierilor lor. În felul acesta au luat naştere aşezările nordice ale Novgorodului; instalații pentru sărarea peştelui, aşezări de pescari, aşezări ale vânătorilor de şoimi etc. După aceste aşezări ale pescarilor şi vânătorilor oare aparțineau boierilor, au apărut aşezări de agricultori în locurile unde, în condițiile de atunci, era posibilă cultivarea pământului. Robii boierilor au supus la nord-vest pe kareli şi pe saami, sau lopari („copiii kareli” şi „lopii sălbatici”), iar la nord-est pe nenți („samoiezi”) şi i-au obligat să lucreze pentru stăpânii lor. În urma robilor boiereşti au pornit spre nord şi mici meşteşugari, țărani şi călugări. Aceştia s-au aşezat între kareli şi saami. Între noii veniți şi locuitorii de baştină ai ținutului n-a existat vrajbă din pricina loturilor de pământ, căci pământul ajungea pentru toți; ruşii, karelii şi saamii se aşezau pe loturi mici de pământ şi le lucrau singuri sau în cete. Deosebirile dintre noii veniți şi locuitorii de baştină dispăreau destul de repede. Boierii acaparau pământuri în special pe coastele Letni şi Pomorie. Țăranii se aşezau de obicei la oarecare distanță de mare, pe râul Onega şi mai ales pe Dvina de nord şi pe afluenții ei de pe stânga. Pe Dvina se aflau şi mulți colonişti din Ținuturile „de jos”.

DESCOPERIREA EUROPEI DE NORD-EST DE CĂTRE RUŞI

Uşkuinicii din Novgorod au descoperit şi regiunea de la extremitatea nord-estică a Europei — *Podkamennaia Iugra,* adică bazinul *Peciorei* şi

[1] „Letopisețul începuturilor” — cea mai veche cronică rusească *(n. tr.).*

Severnîi Kamen[1]. Ca termen etnografic, cuvântul „iugra” (scris cu literă mică) indică un grup nedefinit de popoare nordice, care trăia între Peciora şi cursul inferior al fluviului Obi, de ambele părți ale munților Ural: la apus de ei „de lângă Kamen” şi la răsărit — „de dincolo de Kamen”. Dintre „iugra” se excludeau „samoiezii” (nenții) şi, prin urmare, majoritatea lor se compuneau din voguli (mansi) şi ostiaci (hanți). Novgorodenii trimiteau în Iugra detaşamente militare care strângeau tribut. În această țară îndepărtată ele se dedau la jaf fățiş. Populația băştinaşă se răscula adesea împotriva jefuitorilor şi îi alunga. Pentru novgorodeni era primejdios să se aşeze în aceste condiții printre locuitorii din Iugra.

Vânători finlandezi (desen din secolul al XVI-lea).

Novgorodenii au croit spre această regiune de la marginea de nord-est a Europei — spre Peciora şi Iugra — două drumuri. *Drumul de nord* trecea de-a lungul râului Pinega, ultimul afluent de pe cursul inferior al Dvinei. De pe Pinega, uşkuinicii treceau pe râul Mezen şi pe afluentul inferior al acestuia — Peza; apoi coborau pe Țilma până la Peciora. Dar acest drum era foarte incomod pentru navigație şi „volokurile”[2] dintre diferitele bazine ale râurilor erau dificile. *Drumul de sud,* mai uşor şi mai comod, mergea pe râurile Suhona şi Vîcegda direct spre Peciora, fără să mai treacă peste Mezen.

Concurența dintre Rusia „de jos” şi Novgorod, în teritoriile din nord, începuse de multă vreme. Încă în secolul al XIII-lea, cnezii din Rusia „de jos” formulau pretenții asupra coastei Ter, sau cel puțin asupra acelei părți a țărmului „unde novgorodenii nu se duc”, asupra coastei Zimni şi a *ținutului Peciora,* renumit de multă vreme prin şoimii săi. În acea vreme

---

[1] *Kamen* (Piatră) este vechiul nume rusesc al munților Ural; *Podkamennaia* înseamnă de lângă Ural; *Iugra* sau ținutul Iugra este regiunea situată de ambele părți ale Uralului de nord între Peciora şi cursul inferior al fluviului Obi.

[2] *Volok* — porțiune îngustă de uscat între două ape, peste care se trăgeau bărcile pentru a se ajunge de pe un râu pe altul *(n. tr.).*

Lupta dintre locuitorii din Suzdal şi cei din Novgorod (icoană din secolul al XV-lea).

existau acolo câteva posesiuni ale cnezilor, unde trăiau „cete” de vânători din Rusia „de jos” şi cnezii cereau ca unele aşezări novgorodene situate la gurile râurilor nordice să le presteze diferite munci. În secolul al XIV-lea, aşezări ale coloniştilor şi posesiuni ale diferiților cnezi din Rusia „de jos” s-au întins de pe cursul superior al Volgăi, peste Vaga, de-a lungul Dvinei de nord, până la estuarul ei; de aici ele s-au extins spre vest şi nord de-a lungul țărmurilor Mării Albe. Cnezii din Rusia „de jos” au înaintat de asemenea spre răsărit şi au purtat lupte cu novgorodenii pe drumurile care duceau spre Iugra. În primul rând, ei au închis uşkuinicilor din Novgorod drumul de sud, către Peciora. Începând din prima jumătate a secolului al XIV-lea, pe acest drum de sud se produceau ciocniri armate între novgorodeni şi locuitorii din Marele Ustiug, care se afla sub stăpânirea cnezilor din Rusia „de jos”. Din aceste ciocniri ieşeau învingători cei din Ustiug.

În secolul al XV-lea, după ce Moscova a supus Novgorodul, ea a reunit sub stăpânirea sa toate aşezările ruseşti din nord. Înaintarea ruşilor spre nord-est şi est a continuat şi, în această mişcare, un rol de frunte au avut vânătorii şi pescarii din Pomorie, urmaşii primilor colonişti ruşi care s-au aşezat pe țărmurile Mării Reci. La început, punctul de sprijin al ruşilor care se îndreptau spre nord în căutare de locuri de pescuit era aşezarea *Holmogorî,* situată la vărsarea Dvinei de nord. Mai târziu, spre sfârşitul secolului al XV-lea, la gurile Peciorei a fost întemeiat oraşul *Pustoziorsk.* Dar şi înainte de aceasta, vânătorii ruşi navigau spre nord şi astfel *au descoperit insula Novaia Zemlia.* În secolul al XVI-lea ruşii veneau în fiecare an în această regiune. Aici se adunau nu numai vânătorii din Pustoziorsk de la gurile Peciorei, dar şi pomorii de pe râurile „maritime” apusene şi de pe țărmurile Mării Albe. Pescarii şi vânătorii „care pluteau cu pânze” de-a lungul țărmurilor mării Albe spre gurile Peciorei şi spre Novaia Zemlia au trebuit să descopere în mod inevitabil în calea lor peninsula *Kanin*[1] şi insulele *Kolguev* şi *Vaigaci.*

Istoria n-a păstrat numele navigatorilor ruşi care au descoperit regiunile polare şi insulele din Europa de nord-est. Dar în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, când negustori din Europa apuseană au organizat expediții pentru căutarea „drumului de nord-est”, căpitanii englezi şi olandezi întâlneau mereu lângă țărmurile țărilor şi insulelor „descoperite”

---

[1] *Peninsula Kanin* a fost mult timp socotită drept insulă, iar văile râuleților Cija şi Cioşa, care curg în direcții opuse în partea ei sudică, joasă şi îngustă, erau luate drept o strâmtoare de mică adâncime. Această eroare a fost înlăturată definitiv în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

de ei corăbii ruseşti conduse de marinari iscusiți şi cu foarte multă experiență, în comparație cu ei, străinii păreau nişte începători timizi, deşi printre ei se aflau şi navigatori vestiți ca Steven Barrow sau Villem Barents.

PRIMELE EXPEDIȚII RUSEŞTI ÎN IUGRA ŞI ÎN SIBERIA DE NORD-VEST ÎN SECOLELE XI—XIV

În „Nacialnaia letopis", la anul 6604 „de la facerea lumii" (1096 sau începutul anului 1097), apare următoarea relatare: „Iată ce vreau să vă povestesc, ce am auzit acum patru ani, precum mi-a istorisit *Ghiuriata Rogovici* din Novgorod cu următoarele cuvinte: «L-am trimis pe fiul meu în Peciora, la oamenii care plătesc tribut Novgorodului; ajunse fiul meu la ei şi de acolo plecă la Iugra. Iugra este un popor care vorbeşte într-o limbă de neînțeles[1] şi trăieşte în vecinătate cu Samoiedia, în ținuturile nordice. Cei din Iugra i-au povestit fiului meu: am întâlnit o minune nouă nemaipomenită despre care nu am auzit până acum şi asta a început în urmă cu trei ani: există munți care ajung la țărmul mării şi înălțimea lor este până la cer. În acei munți se aud strigăte şi vorbe rostite cu glas tare; în acei munți este săpată o mică ferestruică şi de acolo vorbeşte cineva, dar limba nu poate fi înțeleasă; iar ei arată spre fier şi fac semne cu mâna, cerând fier; dacă cineva le dă fier — un cuțit sau o secure, ei dau în schimb blănuri de fiare. Drumul spre acei munți este de neumblat din cauza prăpăstiilor, a zăpezilor şi a pădurilor, aşa că nu totdeauna ajungem până la ei; mai departe mai e un drum spre miazănoapte»„[2].

Aşa redă cronica minunata legendă despre Siberia din extremul nord-vest, indicând exact poziția acestei regiuni (dincolo de munții înalți care ajung la țărmul mării), dar fără să dea vreun nume nici regiunii şi nici fluviului Obi. Din legendă nu se poate conchide (aşa cum a făcut N. M. Karamzin) că novgorodenii ar fi trecut dincolo de munții Ural încă în secolul al XI-lea; datele menționate mai sus puteau fi culese şi la apus de „Kamen", dar este incontestabil că novgorodenii dobândeau încă de pe atunci blănuri de la „poporul de dincolo de Kamen", în schimbul obiectelor de fier.

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, cronicarii menționează cel puțin două expediții în Iugra ale uşkuinicilor din Novgorod care au venit

---

[1] În original: „iar limba iugră este mută".

[2] „Cronicile vechi ruseşti" (traducere în limba rusă contemporană), Moscova, 1936, p. 94.

acolo să adune tribut. Pe la mijlocul secolului al XIII-lea, când îşi enumerau posesiunile („volosti") din nord, novgorodenii menţionau, nu numai Kolo şi Tre (adică Ter, coasta Ter), ci şi Perm, Peciora şi Iugra. Totuşi, cronicile din secolele XII—XIII lasă anumite îndoieli, neprecizând despre care Iugra este vorba — „de lângă Kamen" sau „de dincolo de Kamen". Însă o însemnare de la mijlocul secolului al XIV-lea (în cronica din Rostov) este foarte clară; „în aceeaşi iarnă (1364—1365) au sosit din Iugra novgorodenii. Micii boieri şi oştenii din slujba voievodului [1] *Aleksandr Abakumovici* au luptat pe râul Obi şi până la mare, iar o altă parte mai sus, pe Obi; dvinenii s-au ridicat cu război împotriva lor, dar ei i-au bătut pe dvineni..."[2]. În această însemnare nu se arată pe ce drum au mers spre fluviul Obi uşkuinicii novgorodeni care veneau de pe Peciora; probabil că nu pe mare, ci prin ţara Komi (a zîrianilor), fie pe drumul de nord, de-a lungul râului Usa, iar apoi peste munţi pe Sob, un afluent al fluviului Obi, fie pe drumul de sud, pe râul Şciugor, iar de acolo treceau pe cursul superior al Sosvei de nord (bazinul fluviului Obi).

Nu se ştie precis când au cunoscut ruşii pentru prima oară ţara *Komi,* situată în bazinele râurilor Peciora şi Vîcegda; în orice caz, în secolul al XII-lea veneau acolo în mod regulat negustori din Marele Novgorod şi din cnezatul Suzdal-Rostov. În secolul al XIV-lea ţara Komi a intrat în componenţa cnezatului Moscovei. În această perioadă ruşii începuseră să pătrundă şi în *„Marele Perm",* situat mai la sud, adică în ţara Komipermiacilor, aşezată în bazinul Kamei superioare; în perioada 1470—1480 el a intrat în componenţa Statului rus. În jurul anului 1472, voievozii din Moscova au trecut prin Marele Perm şi „au supus întreg acest ţinut pentru marele cneaz".

EXPEDIŢIA RUSEASCĂ ÎN SIBERIA DIN 1483

În ţinutul Perm, ruşii au avut mai multe ciocniri cu vogulii (mansi). Urmărindu-i, voievozii din Moscova au întreprins în 1483 prima expediţie istoriceşte dovedită în „ţinutul Siberiei", adică pe *Irtîş.* Cronicarii indică numele a doi voievozi care au participat la această expediţie: cneazul *Feodor Kurbski-Ciornîi* şi *Ivan Saltîkov-Travin.* Din acest moment, fiecare etapă ulterioară a marilor descoperiri făcute de ruşi în nordul Asiei (cu

[1] Aici denumirea de voievod apare în sensul de căpetenie de oşti *(n. tr.).*

[2] N. M. Karamzin, Note la *Istoria statului rus,* vol. V, nota 8. Istoricul S. M. Soloviov consideră că această expediţie a avut loc în 1363 şi în afară de voievodul Abakumovici îl menţionează şi pe *Stepan Liapa.*

rare excepții) poate fi legată de anumite nume.

În oastea celor doi voievozi se aflau ruşi „din Ustiug, de pe Vîcegda şi din Vologda"; de asemenea, se arată pentru prima dată că au participat la expediție komi — „permiaci, vîmici şi sîsolici". „...Au mers pe lângă Tiumen, spre țara Siberiei, iar de aici pe Irtîş... Şi a pornit oastea din Ustiug la 9 mai şi s-a întors la Ustiug de pocroavă (adică la 1 octombrie), iar în Iugra au murit mulți vologdeni, pe când ustiugenii s-au înapoiat cu toții"[1].

Numele de *Siberia* (Sibir) este folosit de cronicari în această scurtă însemnare ca un nume cunoscut care nu are nevoie de explicații şi indică un oraş. Acest nume apare pentru prima oară pe harta Catalană din 1375, fiind transcris „Sebur". După părerea lui V. V. Bartold. el este împrumutat fără îndoială din izvoarele musulmane „Sibir şi Abir, „Ibir-Şibir" etc. de către autorii arabi şi persani din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Nu s-a lămurit însă cum a apărut această denumire, necunoscută popoarelor de baştină din Siberia. În Europa apuseană denumirea de Siberia fără deformări (Sibir) apare pentru prima oară pe planisferul lumii întocmit de venețianul Fra Mauro la mijlocul secolului al XV-lea (1457—1459), ca nume al unei țări aşezate la nord de „Sarmația asiatică" şi despărțită de aceasta prin munți. La sud-vest de ea curge râul Edil — denumirea turcă a Volgăi. La nord-est de „Sibir" începe un râu fără nume care curge de-a lungul versantului apusean al munților Hiperboreici şi care, în nord, înainte de a se vărsa în ocean, separă „Permia" de „Țara Beznei"[2]. Aici se observă influența „Cărții" lui Marco Polo.

În urma expediției lui Kurbski-Ciornîi şi a lui Saltîkov-Travin în primăvara anului 1484 „cnezii" („căpeteniile de triburi") voguli şi iugra şi unul dintre cnezii siberieni (probabil tătari) au venit la marele cneaz al Moscovei cu rugămintea de a-i primi ca supuşi. „Iar marele cneaz le-a hotărât tributul şi i-a lăsat să plece".

EXPEDIȚIA ÎN SIBERIA DE NORD-VEST DIN ANII 1499—1501

La sfârşitul secolului al XV-lea, voievozii Moscovei — cnezii din Iaroslavl *Semion Kurbski* şi *Piotr Uşatîi* (împreună cu voievodul *Gavrilov-Brajnik)* au întreprins o mare expediție în Siberia de apus. Cu

[1] N. M. Karamzin, Note, vol. VI, nota 46.

[2] Această denumire reflectă străvechea legendă *despre țara nordică a întunericului veşnic.*

acest prilej ei *au descoperit partea cea mai înaltă a munților Ural* şi *au fost primii care au stabilit direcția lor reală „de la o mare la alta”, adică de la nord la sud.* Expediția a început în 1499 şi s-a încheiat după doi ani, în 1501: „Marele cneaz l-a trimis pe Piotr Fiodorovici Uşatîi şi i-a dat [ca ajutoare] mici boieri din Vologda. Şi au purces două mii de verste până la volokul Pinega, iar aici s-au unit cu dvinenii, cu pinegenii şi cu vajanii. Şi au mers din ziua de Sf. Ilie [20 iulie] pe râul Koloda (Kuloi) 150 de verste de la Oleni brod (Vadul Renilor); pe multe râuri au umblat şi au ajuns pe râul Peciora la cetatea Ustaş”.

Punctul de plecare al expediției lui Uşatîi a fost Vologda. De aici el a coborât cu bărcile pe Suhona până la Dvina de nord, iar pe acest râu până la vărsarea ultimului său afluent din dreapta — Pinega. Pe Pinega Uşatîi a mers în sus până la locul unde acest râu se apropie de izvoarele râului Kuloi — „până la volokul Pinega” — şi a coborât apoi pe Kuloi, care se varsă în golful Mezen din Marea Albă. Pe urmă, a urcat pe râul Mezen şi pe ultimul afluent din dreapta acestuia, Peza, până la izvoare, unde s-a apropiat de cursul superior al Țilmei, afluent din stânga al Peciorei. A coborât pe Țilma până la gurile ei, iar pe Peciora a urcat până la cetatea Ustaş. Nu se ştie precis locul unde se afla această cetate. Probabil că ea era situată în apropierea gurii râului Şciugor (pe paralela de 64° latitudine nordică), unde se termină partea navigabilă a Peciorei. La Ustaş, cneazul Uşatîi a aşteptat sosirea celorlalte două cete ale cnezilor *Semion Feodorovici Kurbski* şi *Vasili Ivanovici Gavrilov-Brajnik.* „Aici au petrecut toamna şi au construit un oraş. Iar de pe râul Peciora voievozii au plecat în ziua Intrării maicii Domnului în biserică [21 noiembrie]... Iar de la Peciora până la Kamen au mers voievozii vreme de două săptămâni. Şi aici au trecut voievozii — cneazul Piotr şi cneazul Semion — peste Kamen printr-un pas, iară *vârful Kamenului nu se vede în nori,* iară dacă e vânt norii sunt risipiți, iară *lungimea lui este de la o mare la alta.* Şi au ucis voievozii pe Kamen cincizeci de samoiezi şi au prins 200 de reni. De la Kamen au mers o săptămână până la primul orăşel Liapin[1]; cu totul au mers prin aceste locuri 4.650 de verste... Iar de la Liapin au pornit voievozii pe reni, iar oastea pe sănii trase de câini, şi după ce au luat Liapinul, au cucerit treizeci şi trei de oraşe, au prins o mie nouă dintre cei mai de vază oameni şi au adus cincizeci de cnezi. Iar Vasili Brajnik a luat

[1] În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Liapin era o aşezare a vogulilor şi Liapin, care izvorăşte din partea cea mai înaltă a „Kamen”-ului, din Uralul polar, şi se varsă în Sosva de nord, afluent al fluviului Obi pe cursul inferior al acestuia.

opt oraşe şi a prins opt căpetenii de oraşe. Şi au venit la Moscova la domnitor cu toţii, dându-le Dumnezeu sănătate, de ziua cea mare [de paşti]".

Fraza „iară lungimea lui este de la o mare la alta" nu poate fi interpretată decât în sensul că lanțul „Kamen" (munții Ural) se întinde de la marea cea Rece până la marea Chvalissk (marea Caspică); deci, după cum am arătat mai sus, de la nord la sud. Într-adevăr, voievozii au mers de la vest la est printr-o trecătoare care avea de ambele părți munți înalți şi au ajuns la râul Liapin; pe cursul superior al acestuia, la nord de drumul lor, se ridică cele mai înalte culmi ale Uralului. În afară de aceasta, în secolul al XV-lea ruşii nu împărțeau marea cea Rece în două bazine diferite, pe care le-ar fi putut considera mări separate, aşa cum facem noi; prin urmare, nu putem crede că „de la o mare la alta" înseamnă de la Marea de apus (Barents) la Marea de răsărit (Kara). Dar cea mai concludentă dovadă care ne arată că într-adevăr ruşii au descoperit în această perioadă direcția reală a munților „Kamen" ne-o furnizează harta lui *Herberstein, î*ntocmită în primul pătrar al secolului al XVI-lea, după izvoare ruseşti[1]. Pe ea figurează pentru prima dată „munții numiți Brâul pământului", care se întind de la nord spre sud, între Peciora şi Obi.

Aşadar, în ultimul pătrar al secolului al XV-lea, ruşii au ajuns pe *Irtîş,* iar la hotarul secolelor XV—XVI pe cursul *inferior al fluviului Obi.* Marele cneaz Vasili Ivanovici a fost primul care a adăugat la titlul său pe acela de stăpân al ținuturilor Obdorsk şi Konda, adică al regiunilor situate pe cursul inferior al fluviului Obi şi pe Konda, afluent al Irtîşului. Posesiunile Moscovei s-au întins dincolo de „Kamen", care de atunci a început să fie indicat pe hărți ca un şir muntos meridional.

DESCOPERIREA MĂRII KARA ŞI A DRUMULUI SPRE MANGAZEIA

Se pare că spre sfârşitul secolului al XV-lea, în căutare de blănuri scumpe, vânătorii ruşi din Pomorie au descoperit insula Vaigaci, iar prin strâmtorile *Iugorski Şar* sau *Porțile Kara* pătrundeau în *marea Kara.* Ei „pluteau cu pânzele" spre răsărit pe mare prin „locuri afurisite" până la peninsula Iamal; apoi urcau pe râul Mutnaia, care se varsă în *golful Baidarata;* peste un scurt „volok uscat" (cumpăna apelor), ei îşi trăgeau

[1] Baronul *Siegmund Herberstein,* trimis al împăraților germani (Maximilian I şi Carol V), a vizitat Moscova în anii 1517 şi 1526.

„lodiile”[1], târându-le până la izvoarele râului Zelionaia, care se varsă în *golful Obi.* „Iar volokul uscat de la un lac la altul [la izvoarele celor două râuri] este de o jumătate de verstă şi mai bine, iar locul e neted şi nisipos”. Coborând pe râul Zelionaia, pomorii pătrundeau pe gurile fluviului Obi sau ale *Tazului.* De obicei, drumul de la gurile Dvinei de nord până la gurile Tazului dura patru-cinci săptămâni, iar de la gurile Peciorei din Pustozero (Pustoziorsk), cel mult trei săptămâni. Pe Taz, negustorii şi vânătorii au organizat câteva factorii comerciale („cetăţui”) şi făceau acolo schimb („negoţ mut”) cu localnicii — hanţii şi nenţii. Cursul inferior al Tazului era tocmai centrul Mangazeii[2], la care visau pe atunci toţi negustorii ruşi de blănuri, aşa cum visau la ţara Eldorado conchistadorii (cuceritorii) spanioli din secolul al XVI-lea.

În afara căii maritime de nord prin „marea-ocean”, de pe Peciora duceau în Mangazeia *căi pe uscat* — mai lungi şi mai grele — de-a lungul afluenţilor Peciorei şi peste cumpenele apelor din munţii Ural spre afluenţii lui Obi.

Primul drum pe uscat, cel mai nordic, trecea, după cum am mai arătat în sus pe Usa şi pe râurile mici din bazinul ei până la „Kamen”, iar apoi peste „volokul Sob” până la râul Sob, afluent nordic al fluviului Obi.

Al doilea drum ducea de pe Peciora peste „Kamen”, de-a lungul râului Sosva de nord până la Obi.

Al treilea drum, cel mai sudic, mergea din bazinul Kamei şi al afluentului ei Ciusovaia până în bazinul Irtîşului, peste Tura, Tavda şi Tobol. Dar acest drum era şi cel mai lung. În loc de trei săptămâni de „goană cu pânzele”, el dura vreo trei luni, şi aceasta în cazul când nu era „tăiat” de tătarii siberieni care trăiau de-a lungul cursului inferior al Tobolului şi Irtîşului. În secolul al XV-lea tătarii erau fărâmiţaţi şi slabi şi unii din „cnezii” lor plăteau chiar tribut marelui cneaz al Moscovei. Dar la mijlocul secolului al XVI-lea regiunea pe care o locuiau ei a fost cucerită de hanul *Kucium,* urmaş al lui Şeibani-han, cuceritorul Buharei (din această cauză ruşii îl numeau pe Kucium *„prinţul de Şiban”).* După cucerirea ei de către Kucium, pătrunderea ruşilor în Siberia a devenit aproape imposibilă. În acelaşi timp, puterea lui Kucium a început să se extindă şi spre nord, până la cursul inferior al râului Obi, unde trăiau hanţii şi nenţii, care plăteau tribut ruşilor încă din secolul al XV-lea.

---

[1] *Lodia* — vas de pescuit cu pânze al pomorilor, cu fundul plat.

[2] Denumirea de *Mangazeia* provine de la tribul nenţ al *molcoselor.*

Capitolul 12

DESCOPERIREA DE CĂTRE PORTUGHEZI A AFRICII DE VEST ŞI VÂNĂTOAREA DE SCLAVI

PRIMA ETAPĂ A EXPANSIUNII MARITIME A PORTUGALIEI

Lupta creştinilor împotriva maurilor (musulmani de origine arabă şi berberă), care în secolul al VIII-lea cuceriseră aproape întreaga peninsulă Iberică, s-a terminat cu succes în partea apuseană, portugheză, a peninsulei pe la mijlocul secolului al XIII-lea (1249), când creştinii au cucerit ultima posesiune maură *(Algarve)* din Portugalia de sud. În lupta împotriva maurilor, regii portughezi au fost în permanență sprijiniți de burghezia de la oraşe.

Încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea o expediție mixtă portughezo-italiană a descoperit pentru a doua oară *insulele Canare.* Cam în aceeaşi perioadă, navigatori italieni necunoscuți au descoperit insulele *Azore* şi *Madera,* care nu erau locuite. Ei le-au trecut pe hărți şi le-au dat denumiri italiene; o parte din acestea — traduse în limba portugheză — s-au menținut până astăzi. Toate cele trei arhipelaguri din Oceanul Atlantic sunt indicate pe harta Catalană din 1375.

În prima etapă, expansiunea maritimă a Portugaliei, spre sud, a fost favorizată de poziția ei geografică avantajoasă, ea fiind situată la extremitatea sud-vestică a Europei. Expansiunea a fost determinată de particularitățile dezvoltării istorice a Portugaliei.

Portugalia a terminat *reconchista* (recucerirea țării de la mauri) cu aproape două secole şi jumătate înaintea Castiliei vecine. Puterea regală, care se sprijinea mai ales pe burghezia din oraşele de pe litoral — Lisabona şi Porto (Oporto) şi pe nobilii — mici proprietari (hidalgo) a înfrânt mai devreme decât în alte state din peninsula Iberică influența clerului local pe care l-a transformat într-o unealtă docilă în lupta pentru absolutism. Sprijinindu-se pe aceşti trei aliați, regii portughezi au zdrobit înaintea celor spanioli puterea marilor feudali. În propriul său interes şi în interesul burgheziei din oraşele de pe litoral cu care era aliată, puterea regală a desfăşurat energic încă la începutul secolului al XIV-lea (Diniz I) construcția de corăbii şi a creat o importantă flotă militară. În secolul al XIV-lea corăbiile portugheze făceau curse regulate cu scopuri comerciale în Țările de jos şi în Anglia de sud, iar în direcția sud-vest vizitau insulele Canare şi navigau de-a lungul coastelor de nord-vest ale Africii, aproximativ până la paralela de 28° latitudine nordică. În ultimul pătrar al

secolului al XIV-lea, Portugalia şi-a asigurat definitiv independența față de Castilia, iar în secolul al XV-lea intervenea chiar în luptele interne din această țară vecină. Ca urmare, la începutul secolului al XV-lea, la extremitatea sud-vestică a Europei, pe țărmul Oceanului Atlantic, s-a format un puternic stat maritim, în care toate grupurile dominante erau interesate în continuarea expansiunii pe mare.

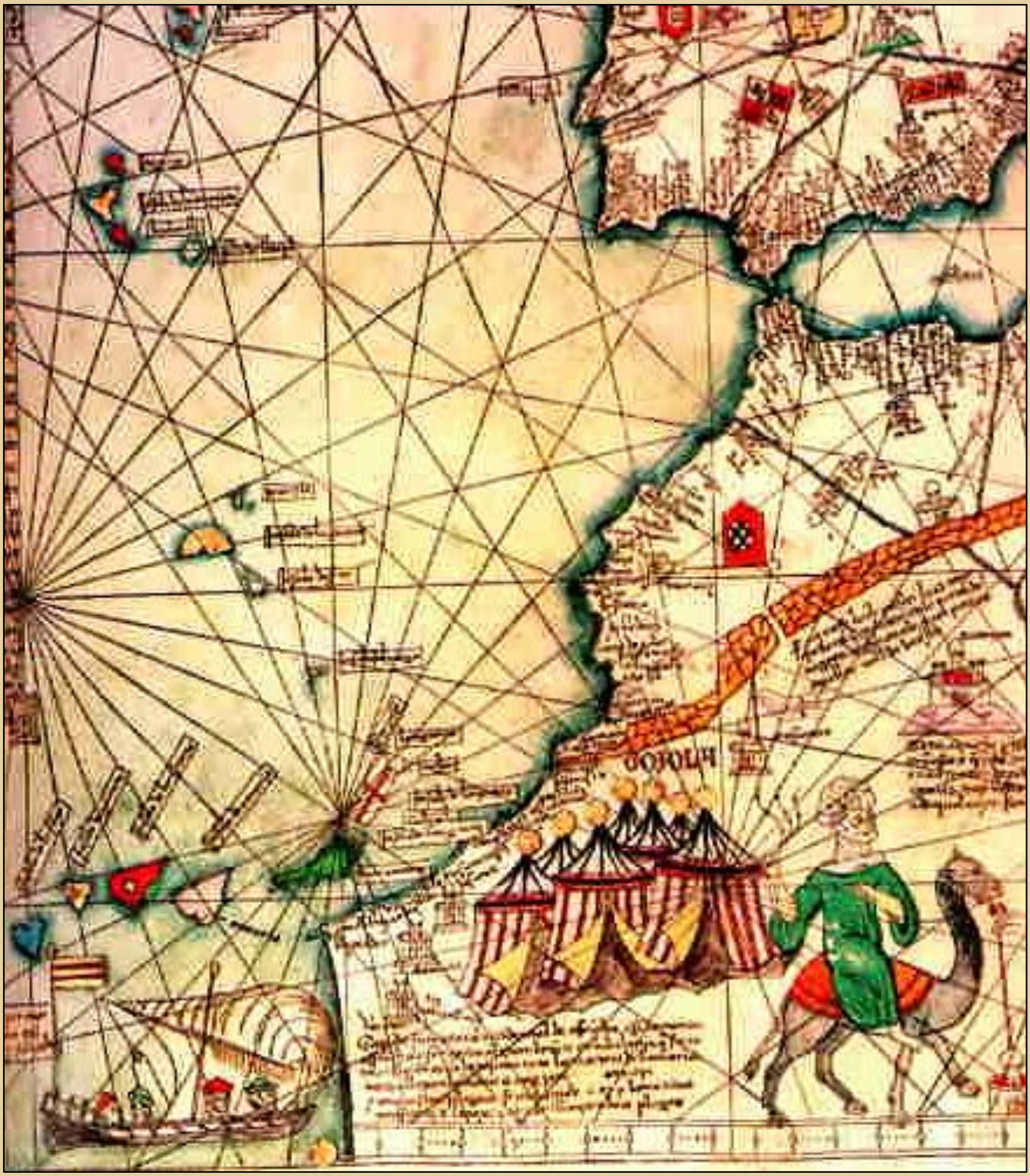

Insulele Azore, Madera şi Canare pe harta Catalană din 1375.

Această expansiune nu oferea nici o perspectivă în marea Mediterană, unde continuau să domine catalanii, genovezii şi veneţienii care acaparaseră întregul comerţ al Indiei (îndeosebi prin Egipt) cu Europa. Marea Nordului şi marea Baltică erau dominate de puternica Uniune hanseatică, ajunsă în acel moment la cea mai mare înflorire. Spre apus se întindea Oceanul Atlantic neexplorat, dincolo de care, după cum se credea atunci, se aflau bogatele ţări ale Asiei. Portughezii au întreprins cercetări şi în această direcţie, dar ele nu au dus decât la descoperirea pentru a doua oară a insulelor Azore nelocuite şi la colonizarea lor lentă (începând din 1445). Perspective bogate oferea portughezilor singura direcţie rămasă neexplorată, aceea spre sud, de-a lungul coastelor continentului african. Expansiunea maritimă intensă spre sud a fost precedată de încercarea de a cuceri Africa de nord-vest (Marocul de astăzi). În 1415, portughezii au cucerit Ceuta. Dar această cucerire nu le oferea perspective prea mari şi abia după câteva decenii (în 1471) a urmat ocuparea temporară a unei mici regiuni învecinate cu strâmtoarea Gibraltar — *„Algarve de peste mare”.*

PRINŢUL HENRIC NAVIGATORUL

La expediţia portugheză de la Ceuta din 1415 a participat prinţul Henric *(infantele Henrique)* în vârstă de 20 de ani, poreclit după multe secole (în secolul al XIX-lea) *Navigatorul,* deşi n-a întreprins niciodată vreo călătorie mai lungă, ci s-a ocupat doar cu organizarea expediţiilor maritime. La Ceuta el a obţinut unele informaţii exacte despre Africa de vest: a aflat astfel că la sud de munţii Atlas se întinde uriaşul pustiu Sahara, în care se întâlnesc oaze locuite. A aflat, de asemenea, că maurii de prin partea locului trimit caravane prin pustiu, spre un fluviu mare, şi aduc de acolo aur şi sclavi negri. Dincolo de zona deşerturilor, în Africa occidentală curg într-adevăr două fluvii mari: unul spre vest — Senegalul, iar altul spre est — Nigerul. În secolul al XV-lea, cele două fluvii erau confundate între ele şi se credea chiar că sunt legate de Nil. În mintea lui Henric Navigatorul aceste informaţii s-au împletit cu legenda biblică despre ţara Ofir, de unde regele Solomon şi-ar fi procurat aurul pentru construirea templului din Ierusalim. El a hotărât să ajungă cu orice preţ, pe mare, în ţara aurului şi a sclavilor, trimiţându-şi corăbiile de-a lungul ţărmului apusean al Africii. În tot cursul vieţii sale el a căutat cu o perseverenţă excepţională să atingă acest scop. Timp de mai bine de patruzeci de ani (a murit în 1460), Henric a trimis o expediţie după alta

pentru cercetarea țărmurilor atlantice ale Africii, precum şi după aur şi sclavi.

Henric Navigatorul

După ce s-a întors din Ceuta în patrie, Henric a devenit conducătorul („Marele maestru") ordinului portughez al lui Crist, organizație semi-militară şi semi-monahală, care dispunea de sume uriaşe de bani. Henric s-a retras la Sagres — localitate situată în sud-vestul Portugaliei, lângă capul São Vicente — unde a întemeiat cu fondurile ordinului un observator şi o şcoală de navigație. Deoarece marinarii portughezi nu ştiau să folosească hărțile maritime şi cu atât mai puțin să le întocmească, el a invitat profesori-cartografi, evrei din Catalonia, originari din insulele Baleare.

Istoricii burghezi au creat o legendă în jurul virtuților lui Henric Navigatorul, dându-i o aureolă de sfânt. „Buzele lui n-au cunoscut vinul şi... nu s-au atins niciodată de buze femeieşti... Nici unul dintre cei care l-au jignit n-au auzit de la el vreun cuvânt de ocară" (O. Peschel). Se pretinde că Henric ar fi fost „plin de dragoste pură" pentru ştiință, „credincios visului nobil" despre India, unde milioane de păgâni ar putea fi convertiți la Creştinism. Nu există însă nici o dovadă că prințul ar fi fost călăuzit de asemenea simțăminte. India era foarte departe, pe când sclavii şi aurul din Africa erau în orice caz mult mai aproape. Totuşi, cam în jurul anului 1440, după ce a citit „Cartea" lui Marco Polo, prințul a propus căpitanilor săi să adune informații despre calea maritimă spre India şi despre țara creştină africană a „regelui-preot Ioan" — Etiopia.

Foarte curând după aceea, portughezii au reuşit să ajungă până la capul *Bojador* (26° latitudine nordică), situat la două sute de kilometri sud de insulele Canare. Capul Bojador, în jurul căruia se învolburau talazuri înspumate, înainta departe în marea presărată cu recife, iar în largul mării portughezii nu se încumetau încă să iasă. De altfel, nici țărmurile acestui

cap nu aveau nimic atrăgător, deoarece Sahara ajunge aici chiar până la ocean. Nicăieri nu se zărea vreun petec de verdeață sau vreo aşezare omenească.

A DOUA DESCOPERIRE A MADEIREI ŞI A INSULELOR AZORE

În 1419 doi nobili portughezi *Jouo Zarco* şi *Tristão Teixeira,* care, deşi nu aveau nici o experiență în materie de navigație fuseseră trimişi la capul Bojador, au fost aruncați de furtună departe spre vest şi au acostat întâmplător lângă o mică insulă nelocuită. Insulița era complet împădurită; dintre copaci cel mai valoros era dragonierul *(Dracaena Draco).* Descoperirea a atras atenția lui Henric, care ştia că încă la mijlocul secolului al XIV-lea marinari italieni au ajuns în această parte a oceanului, la o insulă căreia i-au dat numele de Legname („Pădure"). Expediția trimisă de Henric sub conducerea aceloraşi nobili a găsit în curând la cincizeci de kilometri sud-vest de prima insuliță, o insulă relativ mare (circa 700 km^2), de asemenea nelocuită şi acoperită cu păduri dese. Prințul a numit această insulă *Madeira* (în portugheză „madeira" înseamnă pădure). Madera, situată la 900 de km sud-vest de Portugalia, a fost dată ca feudă norocoşilor nobili care o descoperiseră întâmplător. Ei au dat foc pădurii în regiunea aleasă pentru construirea primei aşezări, dar focul s-a întins treptat pe toată insula şi a distrus întreaga vegetație virgină. Aşa a început exploatarea coloniilor de către portughezi.

Gonsalvo Velho Cabrai, trimis de prinț să caute insulele descoperite de italieni la apus, în secolul al XIV-lea, a navigat de două ori în această direcție, în 1431 şi 1432, şi a descoperit la aproximativ 1400 de km vest de Portugalia insula Santa Maria din arhipelagul *insulelor Azore.* În următorii treizeci de ani acelaşi Cabral şi alți marinari portughezi au descoperit toate insulele acestui arhipelag, găsind-o pe cea mai îndepărtată dintre ele (Flores) după zborul păsărilor. De la mijlocul secolului al XV-lea au început să sosească în arhipelag colonişti portughezi. Călătoriile din Portugalia până în insulele Azore, pierdute în mijlocul oceanului, au devenit o „şcoală de navigație pe distanțe lungi" pentru marinarii portughezi, iar Madeira a ajuns o escală importantă pe drumul spre Africa occidentală tropicală. Tot ca escale le serveau portughezilor şi unele din insulele Canare locuite, cu toate că ele fuseseră ocupate dinainte de castilieni, care înrobiseră pe locuitorii băştinaşi — guancii.

DESCOPERIREA ŢĂRII RIO DE ORO ŞI ÎNCEPUTUL NEGOŢULUI DE SCLAVI PORTUGHEZ

În 1434, *Gil Eannes,* acuzat că face contrabandă cu sclavi răpiți din insulele Canare, a ocolit capul Bojador şi, pentru a-şi răscumpăra vina, a adus de acolo prințului Henric... flori, ca dovadă că şi acolo viața este posibilă. În 1435 el a înaintat departe spre sud, dincolo de capul Bojador, iar un curtean al lui Henric, *Affonso Gonçalves Baldaya,* a navigat şi mai departe şi a descoperit în dreptul tropicului nordic un golf care pătrundea adânc în uscat. Ulterior, însă, înaintarea spre sud a devenit mai lentă şi abia în 1441 portughezii *Antão Gonçalves* şi *Nuno Tristão* au ajuns până la capul *Blanco* (denumirea spaniolă; în portugheză Branco = Alb).

Această regiune, pustie în aparentă, era locuită; când debarcau portughezii puneau uneori pe fugă pe pescarii mauri. Din ordinul prințului, Gonçalves a adus de acolo „zece negri, bărbați şi femei". Prințului i-a dat speranțe şi faptul că el a adus şi puțin nisip aurifer. Portughezii au cercetat văile secate ale unor râuri de mult dispărute, pe care le întâlneau adesea în această regiune de litoral, dar n-au găsit acolo nici măcar urme de aur. Totuşi, această regiune tristă şi lipsită de apă — partea de vest a pustiului Saharei care se întinde de la povârnişurile de sud-vest ale munților Atlas până la capul Blanco — a fost denumită de portughezi, ca şi golful — Râul de Aur (în spaniolă *Rio de Oro).*

Până atunci, expedițiile lui Henric au fost vădit deficitare. Prințul cheltuise fonduri uriaşe pentru a descoperi nişte insule nelocuite în Oceanul Atlantic şi teritorii aproape nelocuite pe țărmurile lui. De aceea, tot mai frecvent i se făceau lui Henric mustrări aspre pentru cheltuirea fără socoteală a fondurilor ordinului lui Crist. În sfârşit, în 1443 o expediție portugheză condusă de *Nuno Tristão* a ocolit capul Blanco şi a descoperit un grup de insulițe nisipoase şi joase — *Arguin.* În întâmpinarea portughezilor au ieşit zeci de luntri făcute din trunchiuri de copaci, în care se aflau pescari aproape goi. Tristão a capturat aici vreo treizeci de sclavi, pe care i-a vândut cu un preț foarte mare la Lisabona. Fețele lor păreau oribile portughezilor, dar trupurile zvelte şi muşchiuloase erau minunate. „Au cap de satir şi corp de Antinous" — scriau contemporanii despre aceşti „negri". În anul următor (1444) au plecat spre Arguin şase corăbii sub comanda lui *Lanzarote,* un alt curtean al prințului. Cuviosul prinț şi-a rezervat o cincime din profituri. Un cronicar portughez spune că „în sfârşit domnul, cel care recompensează faptele bune, a găsit cu cale ca pentru marile necazuri îndurate în slujba

sa, să le dăruiască o zi victorioasă, glorie pentru muncă şi răsplata pagubelor, întrucât au fost prinşi în total 165 de bărbaţi, femei şi copii". Dar după această „zi victorioasă" vânătoarea de sclavi n-a mai fost atât de izbutită, pentru că locuitorii se împrăştiau cuprinşi de panică. Totuşi, Lanzarote a adus două sute treizeci şi cinci de sclavi. Din cheltuitor nechibzuit, Henric s-a transformat într-un erou în ochii nobililor şi negustorilor portughezi. Ulterior, cucernicul prinţ, dacă nu a introdus chiar el, în orice caz a încurajat dresarea câinilor pentru prinderea oamenilor. Discipolii lui Henric îi torturau pe negrii surprinşi pe ţărm, pentru ca aceştia să le arate drumul spre satele lor.

DESCOPERIREA „SENEGAMBIEI"

Vânătoarea de sclavi a grăbit ritmul descoperirilor pe ţărmurile Africii de vest. Locuitorii terorizaţi se refugiau în interiorul ţării, căutând să scape de portughezi, iar negustorii de sclavi erau nevoiţi să se îndrepte mai departe spre sud, către ţărmuri noi, încă neatinse.

În 1445 au fost trimise în Africa occidentală 26 de corăbii, o parte sub comanda lui *Lanzarote.* Înaintând spre sud, *Nuno Tristão* şi *Diniz Diaz,* care au participat după cât se pare la expediţia lui în calitate de căpitani de corăbii, au făcut descoperiri importante. Tristão a descoperit gurile fluviului *Senegal* (la paralela de 16° latitudine nordică). Diaz a ocolit un cap care înainta mult spre apus (extremitatea vestică a Africii) şi l-a denumit *Capul Verde,* deoarece acesta era primul punct, la sud de „Marea de nisip" (Sahara), unde creşteau palmieri. Capul Verde se află la 800 de km sud de capul Blanco (Cabo), aproape la aceeaşi distanţă care desparte capul Blanco de Bojador. Aşadar, vânând negri, portughezii au străbătut într-un singur an o distanţă pe care înainte o străbătuseră în şapte ani. Corabia comandată de *Alvaro Fernandez,* care în timpul unei furtuni s-a despărţit de restul flotilei, a pătruns şi mai departe spre sud, descoperind gurile fluviului *Gambia,* pe ale cărui maluri trăia o populaţie compactă.

Spre sud de gurile Senegalului, portughezii au început să întâlnească pe coastă negri adevăraţi: mai la nord ei au întâlnit reprezentanţi ai diferitelor triburi de origină arabă sau berberă. Aceşti negri înalţi, aşa-numiţii senegalezi, erau mult mai preţuiţi pe pieţele de sclavi decât maurii. Pe litoralul Africii occidentale tropicale, portughezii obţineau în schimbul mărfurilor europene pulbere de aur, fildeş, mosc şi un condiment care înlocuia piperul. Dar mult mai avantajoasă era pentru ei vânătoarea de negri. De atunci, călătoriile s-au dovedit a fi atât de

rentabile, încât prințul lua de la cei ce le întreprindeau a patra parte din pradă, fără să le ramburseze nimic din cheltuieli, iar în cazul când organiza el însuşi expedițiile sau suporta cheltuielile, lua jumătate din pradă.

În 1446, plecând la vânătoare de sclavi, *Nuno Tristão* a înaintat spre sud până la paralela de 12° latitudine nordică şi a descoperit arhipelagul *Bissagos,* iar la răsărit de el — în fața gurii râului Cogon — insula *Tristão* (la paralela de 10°5 latitudine nordică). El a intrat pe râu şi a coborât o barcă în care s-a urcat împreună cu aproape toți marinarii. Dar negrii au opus aici portughezilor o rezistență eroică. Toți oamenii din barcă, inclusiv Tristão, au fost ucişi sau au murit curând din cauza rănilor. Cei patru marinari rămaşi pe corabie sub comanda notarului *Airisa Tinoco* au fugit spre nord, îndepărtându-se de țărmurile primejdioase. Ei au navigat două luni în largul oceanului, fără să vadă țărmul, până când au ajuns la Lisabona, după ce au parcurs 3500 de km, împotriva vântului şi a curentului. Faptul acesta a dovedit însuşirile superioare de navigație ale caravelelor portugheze din acea vreme; numai pe astfel de corăbii a putut să săvârşească un echipaj atât de mic şi cu un conducător neexperimentat o călătorie fără precedent în istoria navigației europene, pentru acea vreme.

După cât se pare, în alte regiuni mai apropiate, vânătorii de sclavi n-au întâmpinat o astfel de rezistență organizată, iar perspectivele negoțului de sclavi din „Senegambia" cu populație densă, păreau atât de mari încât înaintarea portughezilor s-a oprit. Ea a reînceput abia după moartea lui Henric, ceea ce dovedeşte că nici la sfârşitul vieții sale „Navigatorul" n-a căutat cu atâta perseverență să ajungă în India, cum susțineau istoricii. Când începeau să întâmpine dificultăți în vânătoarea de sclavi pe litoral portughezii porneau în sus pe cursul râurilor, ajungând uneori destul de departe. Astfel au fost cercetate în perioada 1450—1460 cursurile inferioare navigabile ale fluviilor din Africa occidentală de la Senegal (la nord) până la Cogon (la sud). Pe Senegal, lângă ultima cascadă, comandantul uneia dintre caravele, negustorul de sclavi *Diogo Gomez,* a strâns în 1456 informații despre Sudanul de vest şi despre marele fluviu ce-l străbate, „Emiu" (Niger); el curge spre răsărit, dincolo de înălțimile care constituie cumpăna apelor. Portughezii socoteau că acest râu este un afluent al Nilului.

CA'DA-MOSTO ŞI DESCOPERIREA INSULELOR CAPULUI VERDE

Singurul eveniment istorico-geografic important din ultimii ani ai vieții lui Henric a fost descoperirea întâmplătoare a *insulelor Capului Verde* de către negustorul venețian *Alvise da Ca'da-Mosto.* El, împreună cu genovezul *Antoniotto Usodimare* au înființat în Portugalia o companie pentru comerțul african obținând, în condiții obişnuite, aprobare din partea prințului Henric. În 1455 cele două corăbii ale lor au navigat de-a lungul coastei până la gurile fluviului Gambia. Ele s-au întors în Portugalia încărcate cu un număr mare de sclavi. Ca'da-Mosto povesteşte că într-un loc, în schimbul câtorva cai cu harnaşamentul respectiv, a obținut de la căpetenia unui trib o sută de sclavi şi pe deasupra o fetiță frumoasă, de 12—13 ani, „care să-l slujească în iatac".

În 1456, Ca'da-Mosto şi Usodimare au echipat din nou două corăbii; Henric a trimis cu ei o a treia corabie, portugheză. Dincolo de capul Blanco, furtuna le-a împins departe, în largul oceanului, spre nord-vest. Când furtuna s-a potolit, ei au cotit spre sud şi, după trei zile, în dreptul paralelei de 16° latitudine nordică, au descoperit o insulă căreia i-au dat numele de *Boavista* (la 600 de kilometri de Capul Verde). Insula era pustie şi nelocuită, dar au găsit acolo apă dulce şi păsări, care „veneau singure în mâna omului". De pe Boavista se vedeau şi alte insule; drept spre nord — *Sal,* spre sud-vest — *Maia* şi cea mai mare dintre ele — *Santiago.* Negăsind nimic interesant pe aceste insule şi nici pe insulele Capului Verde, descoperite anterior, care erau de asemenea pustii şi nelocuite, navigatorii au cotit de-a dreptul spre răsărit, au ajuns la continentul african şi s-au întors în Portugalia. În timpul ambelor călătorii, Ca'da-Mosto şi-a notat sistematic observațiile într-un jurnal, care furnizează un material foarte pitoresc şi prețios pentru studierea Africii occidentale din acea perioadă tragică a istoriei ei, când portughezii au început s-o transforme în cea mai mare rezervație din lume pentru vânătoarea de sclavi.

Descoperirea insulelor Capului Verde (grupul apusean) a fost încheiată la hotarul dintre anii 1461 şi 1462 de o expediție mixtă, la care au participat genovezul *Antonio Noli* şi portughezul *Diogo Gomez,* care cercetase înainte Senegalul. Primii colonişti portughezi au apărut pe insule după câțiva ani de la descoperirea lor. Ulterior, însă, n-au mai venit aici decât foarte putini europeni. Regele Portugaliei a acordat proprietarilor feudali ai insulelor dreptul de monopol asupra vânătorii de negri de pe țărmul african din dreptul lor, adică în „Senegambia". Mii de sclavi erau aduşi în insule. Urmaşii acestor sclavi, amestecați în parte cu

puținii colonişti portughezi, formează în prezent populația de baştină a arhipelagului.

ROLUL LUI HENRIC NAVIGATORUL ÎN DEZVOLTAREA NAVIGAȚIEI PORTUGHEZE

Prințul Henric a murit în 1460. El a jucat un rol considerabil în istoria Portugaliei. În cei 45 de ani de activitate el a pregătit numeroşi navigatori experimentați. Flota comercială portugheză s-a situat pe primul loc din lume. Expedițiile pe care le-a trimis prințul au ocupat şi au anexat la Portugalia patru mari arhipelaguri din partea răsăriteană a Oceanului Atlantic; numai insulele Canare au fost cedate Spaniei după conflicte îndelungate. Un rol şi mai însemnat l-au jucat expedițiile întreprinse în acea vreme în Africa propriu-zisă. Pe timpul lui Henric, țărmul apusean al Africii a fost explorat şi însemnat pe hărți pe o distanță de circa 3.500 de km, de la strâmtoarea Gibraltar până în Guineea portugheză de astăzi, unde țărmul coteşte spre sud-est, indicând parcă drumul către „India de miază-zi". În timpul lui Henric a început negoțul masiv cu sclavi negri din Africa. În sfârşit, în calitatea sa de conducător al ordinului lui Crist, prințul Henric a avut grijă să obțină de la papii de la Roma aprobarea monopolului asupra comerțului african şi asupra cuceririi tuturor regiunilor de litoral din Africa, „atât asupra celor dobândite, cât şi asupra celor ce vor fi dobândite, de la capurile Bojador şi Não până în Guineea şi mai departe, de-a lungul țărmului sudic până la indieni". (Trebuie menționat că în acea vreme erau denumiți indieni, nu numai locuitorii Indiei, dar şi cei ai Etiopiei.).

În timpul lui Henric, construcția de corăbii a înregistrat succese foarte mari. Înainte ca el să-şi fi început activitatea, în secolul al XIV-lea şi în primele decenii ale secolului al XV-lea, portughezii nu erau decât nişte ucenici ai constructorilor străini de corăbii (ca şi ai navigatorilor străini) originari în special din insula Mallorca. În perioada 1430—1450 se produce o cotitură, iar în a doua jumătate a secolului al XV-lea portughezii devin dascăli ai popoarelor vest-europene în materie de construcții navale (ca şi în navigație) păstrând această poziție până în ultimul pătrar al secolului al XVI-lea. Spre sfârşitul vieții prințului Henric, în flota portugheză a dobândit o importanță predominantă *caravela* — corabie cu trei catarge, de o construcție specială, cu un contur relativ ascuțit şi cu aşa-numitul greement latin: pânze triunghiulare (sau cu partea de sus triunghiulară) care, în stare de echilibru, erau paralele cu chila vasului. Caravelele portugheze aveau însuşiri bune pentru navigație: erau uşoare,

rapide (când vântul era prielnic atingeau până la 22 de km pe oră), erau uşor de manevrat, iar în caz de vânt nefavorabil „înaintau excelent în volte, întorcând, când un bord, când celălalt în direcția vântului, de parcă ar fi avut vâsle”. Ele păreau de neînlocuit „pentru descoperiri”, adică pentru navigația pe lângă țărmuri neexplorate sau complet necunoscute, dar nu se distingeau printr-o mare stabilitate şi navigația pe ele nu era de loc sigură.

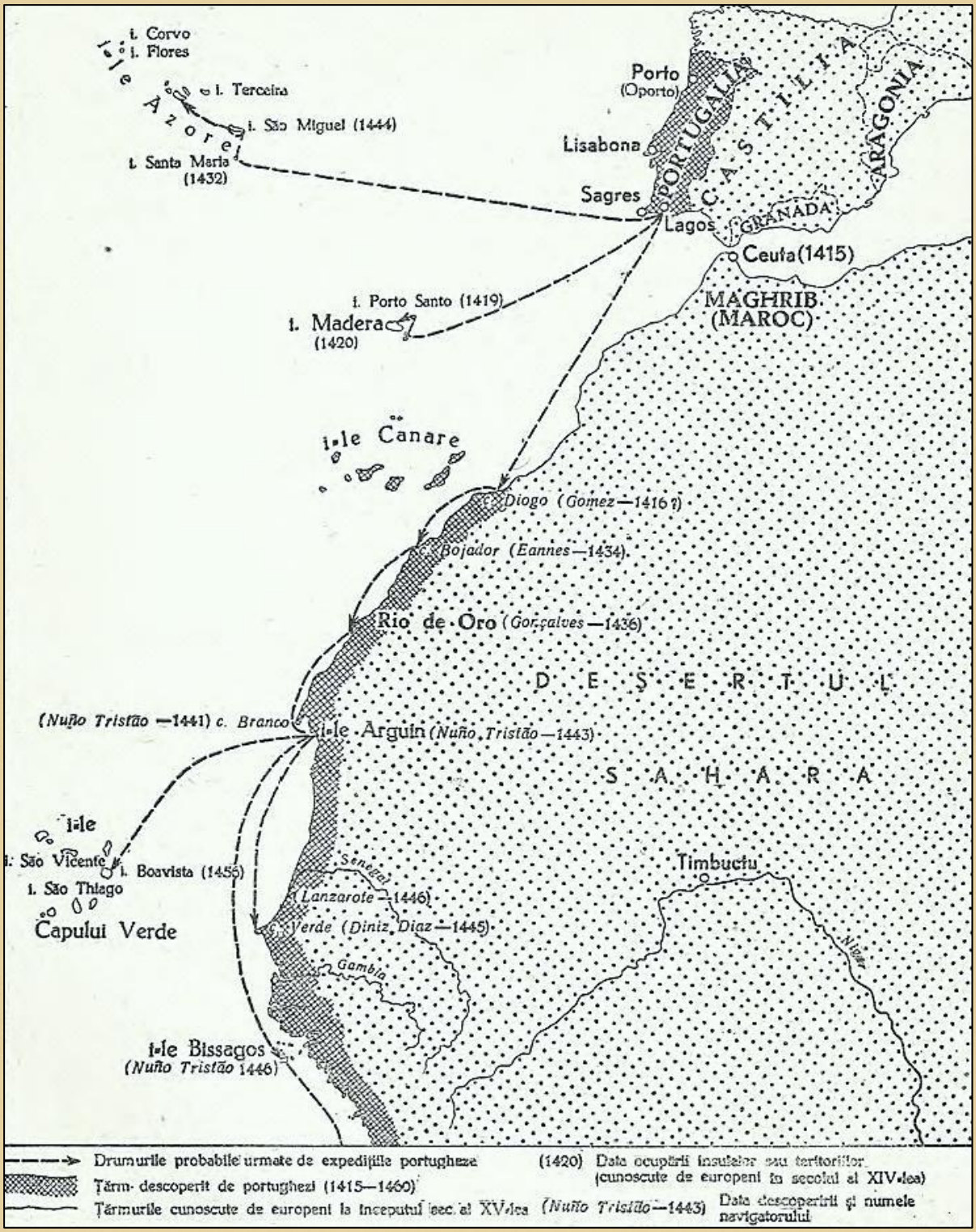

Expedițiile organizate de Henric Navigatorul (1415—1460).

VÂNĂTOAREA DE SCLAVI ÎNTREPRINSĂ DE PORTUGHEZI ÎN AFRICA OCCIDENTALĂ

În primii 15 ani după moartea lui Henric, portughezii au continuat să înainteze de-a lungul țărmului african spre sud-est, iar apoi dincolo de capul Palmas (al Palmierilor), spre est, însă în mod sporadic. Echipând expediții cu fonduri proprii sau mixte (cu participarea ordinului lui Crist sau a tezaurului regal), negustorii de sclavi portughezi, căutătorii de aur şi de fildeş făceau tot mai dese incursiuni pe țărmurile Africii occidentale. La început ei acționau folosind metode „primitive”: ademeneau pe corăbiile lor sau capturau pe mare grupuri relativ mici de pescari lipsiți de apărare, aproape goi. Apoi, au început să folosească metode mai „perfecționate” pentru vânarea negrilor. Ei debarcau detaşamente mari, de obicei la gurile râurilor, care efectuau incursiuni în satele de pe litoral, le jefuiau, violau femeile, incendiau colibele. Prinzând sute de oameni, ei alegeau pe loc pe cei mai viguroşi sau pe cei mai frumoşi după aprecierea lor, iar pe ceilalți, în special pe bătrâni şi copii, îi ucideau fără cruțare sau, cu tot atâta cruzime, îi lăsau în satele prefăcute în scrum, fără sprijin, în voia sorții. Pe cei aleşi îi puneau în fiare, îi încărcau pe corăbii, umplând cu negri fiecare metru de suprafață „liberă” şi îi aduceau în Portugalia atât de înghesuiți cum n-ar fi transportat niciodată vitele, de teama pagubelor ce ar fi suferit. Mortalitatea în rândurile nefericiților captivi, în timpul lungului drum din Africa occidentală până la țărmurile Portugaliei, era îngrozitoare. Dar şi vânzarea celor rămaşi în viață aducea negustorilor, ordinului lui Crist şi tezaurului regal profituri uriaşe.

După câteva incursiuni de acest fel, locuitorii de pe coastă, când zăreau pe mare corăbii portugheze, îşi părăseau locuințele, îşi luau avutul mizer şi căutau să se îndepărteze cât mai mult de țărm, refugiindu-se în zona savanelor sau ascunzându-se în inima pădurii, atunci când portughezii ajungeau până în zona pădurilor tropicale. Detaşamentele de vânători de oameni debarcate pe țărm găseau satele pustii. Curând, negustorii de sclavi portughezi au născocit o nouă metodă de „răspândire a culturii europene şi de aducere a păgânilor în sânul bisericii creştine”: ei au început să cumpere, în special în insulele Canare, câni mari care erau dresați pentru vânătoarea de oameni. Atunci negrii au început să plece în masă din zona de litoral în regiunile din interior, întrucât detaşamentele portugheze nu îndrăzneau să se îndepărteze de țărm. De altfel, incursiunile îndepărtate nu erau suficient de rentabile. La întoarcerea spre țărm din interiorul continentului prin regiuni complet pustiite,

mortalitatea în rândurile captivilor era mult mai mare decât în cursul călătoriilor pe corăbii. Din aceste motive negustorii de sclavi preferau să părăsească țărmurile rămase pustii, „valorificate” dinainte, şi să caute altele noi, încă neexplorate. Aceasta a determinat întreaga desfăşurare a descoperirii coastei vestice a Africii de către portughezi, de la capul Bojador până la capul Santa Catarina (2° latitudine sudică), adică de la țărmul subtropical pustiu al Saharei occidentale până la zona păduroasă ecuatorială din regiunea cursului inferior al fluviului Congo. Astfel se explică şi *ritmul înaintării* portughezilor de-a lungul litoralului apusean al Africii, mai întâi lent, iar apoi tot mai rapid, pe măsură ce se dezvolta negoțul de sclavi: 30 de ani până la Capul Verde, 14 ani pentru porțiunea dintre Capul Verde şi Coasta de Aur, 5 ani pentru porțiunea dintre Coasta de Aur şi capul Santa Catarina.

Mai la sud de acest cap începeau posesiunile *statului Congo,* unde metodele folosite în mod obişnuit de portughezi pentru vânătoarea de oameni nu erau posibile şi unde organizarea negoțului de sclavi trebuia să fie precedată de o pregătire „diplomatică” specială. În parte în acest scop, iar în parte pentru explorarea țărmurilor africane dinspre Oceanul Atlantic, la sud de ecuator, au fost trimise mai târziu, în perioada 1480—1490, expedițiile lui Diogo Cão. Dar şi în zona tropicală a emisferei nordice, pe țărmurile Guineei superioare, portughezii au fost nevoiți să treacă de la vânătoarea de sclavi la cumpărarea de sclavi, din cauză că zona litoralului rămăsese pustie. Ei profitau de desele războaie dintre triburi, iar în perioadele de linişte le provocau şi le aţâțau, aprovizionau cu arme şi sprijineau prin tot felul de alte mijloace unele căpetenii de triburi („regi” localnici) împotriva altora, primind mii de sclavi ca răsplată pentru serviciile lor sau în schimbul unei plăți infime în natură.

Capitolul 13

DESCOPERIREA GUINEEI ŞI A AFRICII DE SUD ŞI EXPLORAREA DE CĂTRE PORTUGHEZI A DRUMURILOR SPRE INDIA

DESCOPERIRILE PORTUGHEZE ÎN GOLFUL GUINEEI

În jurul anului 1461, *Pero do Cintra* se îndeletnicise cu vânătoarea de sclavi (după cât se pare fără prea mult succes) în insulele Bissagos, iar apoi, pornind de-a lungul coastei spre sud-est, a descoperit aşa-numitul

„Ținut al râurilor de la miază-zi” (litoralul Guineei de astăzi). Dincolo de paralela de 10° el a zărit în depărtare munți — culmile sudice ale masivului *Futa-Djallon* (cu altitudini până la 1.100 de m.), iar la paralela de 8° latitudine nordică — un munte (888 de m.) chiar pe țărmul mării. Cintra a denumit acest țărm muntos Serra do Leão („munții Leoaicei”), dar pe hărțile de mai târziu el a fost trecut sub denumirea întrucâtva deformată de *Sierra Leone,* se pare după expresia lui Ca'da-Mosto care a descris expediția pe mare a lui Cintra. Înaintând mai departe şi debarcând din loc în loc pe țărm, el întâlnea mereu planta leguminoasă „malageta”, ale cărei semințe amintesc ca gust (dar amintesc numai) piperul indian. De aceea, țărmul (litoralul Liberiei de astăzi) a fost denumit „Coasta Piperului”. Cintra a ajuns până la capul Palmas (în dreptul paralelei de 4° latitudine nordică), dincolo de care țărmul coteşte drept spre răsărit, explorând astfel țărmurile Africii occidentale pe o distanță de peste 1.000 de km (de la arhipelagul Bissagos).

În 1469, regele Affonso al V-lea l-a obligat pe *Fernao Gomez,* un bogat negustător de sclavi din Lisabona, să-i vândă la un preț fix tot fildeşul strâns în Guineea, acordându-i în schimb dreptul de monopol pe cinci ani asupra comerțului cu „Senegambia”, cu sarcina de a explora în fiecare an o anumită porțiune de coastă, pe o întindere de 500 km. Gomez şi-a îndeplinit misiunea până în 1475: corăbiile trimise de el au explorat tot țărmul nordic al golfului Guineei pe o întindere de peste 2.000 de km. Au fost descoperite succesiv: *Coasta Fildeşului, Coasta Aurului* (în țara poporului aşanti), unde existau într-adevăr bogate zăcăminte de aur şi unde portughezii au acaparat mari cantități de nisip aurifer şi, în sfârşit, între gurile râului Volta şi delta Nigerului, s-a descoperit *„Coasta Sclavilor”,* care a primit şi un alt nume, mai semnificativ — *„Lagunele blestemate”.* Coasta se caracterizează aici printr-un flux extrem de puternic; de-a lungul ei se găsesc recife primejdioase, printre care se încumetau să

Astrolab din 1468.

navigheze numai marinarii foarte iscusiți sau negustorii foarte lacomi. Dinspre largul mării nu se văd intrările în lagune. Țărmurile lagunelor sunt crestate de mici golfuri ascunse, străjuite de păduri tropicale. Nu departe de țărm încep regiunile cele mai populate din Africa tropicală. Negustătorii de sclavi nu puteau găsi nicăieri un alt teritoriu mai potrivit pentru operațiile lor murdare decât aceste țărmuri. Ultima expediție trimisă de Gomez (sub comanda lui *Sequeira)* a descoperit vulcanul Camerun (în dreptul paralelei de 4° latitudine nordică). Lângă *golful Biafra,* țărmul cotea brusc spre sud, iar Sequeira — primul din istoria maritimă portugheză — a trecut ecuatorul, înaintând până în dreptul paralelei de 2° latitudine sudică. În cursul acestor cinci ani, portughezii au descoperit de asemenea insulele *Principelui* şi *Sf. Toma,* situate în golful Guineei chiar lângă ecuator, iar în apropiere de coastă, în fața vulcanului Camerun, ei au descoperit marea insulă *Fernando Póo* cu munți care ating 2.850 de m. (nu încape îndoială că oamenii lui Sequeira au văzut-o).

Până la expediția lui Sequeira, faptul că țărmul Guineei îşi menținea mereu direcția spre răsărit, îi făcea pe portughezi să creadă că ei înaintează de-a lungul țărmului sudic al Africii şi că vor putea ajunge astfel în marea Indiană. Cotitura bruscă a țărmului spre sud, descoperită de Sequeira dincolo de vulcanul Camerun, le-a spulberat speranța de a ajunge în India, cel puțin în zona ecuatorială. Dar înaintarea spre sud s-a oprit temporar nu din această cauză, ci pentru că Guineea superioară — Coasta Fildeşului, Coasta Aurului şi „Lagunele blestemate” — oferea largi posibilități pentru procurarea de fildeş şi aur, precum şi pentru vânătoarea de sclavi.

DIOGO CÃO ŞI DESCOPERIREA CONGO-ULUI ŞI ANGOLEI

La sfârşitul anului 1481 şi la începutul anului 1482, regele João al II-lea a trimis sub comanda lui Diogo Azanbuja o flotilă spre Coasta Aurului pentru a întemeia acolo o colonie. Azanbuja a construit fortul São Jorge da Mina („Mina sfântului Gheorghe”), prescurtat *La Mina,* în regiunea căruia s-au descoperit mari zăcăminte de aur. Pentru extracția aurului era nevoie de mulți sclavi şi de aceea din La Mina erau trimise corăbii spre sud în căutarea unor noi regiuni pentru vânătoarea de negri.

În cadrul expediției lui Azanbuja, una din caravele era comandată de *Diogo Cão.* Despre el s-au păstrat foarte puține date, de altfel şi acestea contradictorii, în care cronologia evenimentelor este confuză. Versiunea cea mai demnă de crezare aparține unui tovarăş al său de drum, geograful

bavarez Martin Behaim[1], care consideră că această călătorie a lui Cão în cursul căreia s-au făcut mari descoperiri, a avut loc în anii 1484— 1486. Ieşind din portul La Mina şi ocolind capul Lopez (în dreptul paralelei de 1° latitudine sudică), Cão a înaintat apoi spre sud-est cale de 700 de km. În această regiune apa se deosebea mult la culoare de cea din largul oceanului, părea amestecată cu apă dulce şi Cão a ajuns la concluzia justă că se află în apropierea gurilor unui fluviu foarte mare. Astfel au fost descoperite gurile fluviului Congo. Cão a debarcat pe țărm (la paralela de 6° latitudine sudică) şi a aşezat acolo un *padrão* — stâlp de piatră cu stema portugheză, cu numele regelui şi al navigatorului şi cu data descoperirii. El a numit marele curs de apă „râul Padrão" (Rio do Padrão), dar acum, acest nume s-a păstrat numai pentru capul sudic din estuarul fluviului Congo (Punta do Padrão). Pe țărm, Cão a întâlnit negri din triburile bantu şi a făcut cu ei „târg mut", căci limba acestora răspândită pe atunci în întreaga Africă ecuatorială şi într-o parte a Africii de sud nu avea nimic comun cu dialectele negrilor din golful Guineea pe care portughezii îi foloseau ca tălmaci.

Cão a trimis câțiva marinari în sus pe „râul Padrão", pentru a stabili relații cu „regele" local; în acel moment, pe ambele maluri ale fluviului, în zona litoralului, exista un mare stat de tip prefeudal — *Congo* — iar acest nume a trecut şi asupra fluviului. După ce solii s-au întors (nu s-a stabilit cu ce rezultate), Cão şi-a continuat călătoria spre sud şi a străbătut în această direcție încă vreo 2.000 de km, aşezând cel puțin alte două padrão: unul în dreptul paralelei de 13°5' latitudine sudică pe coasta *Angolei,* iar altul în dreptul paralelei de 22° latitudine sudică, pe capul Cross, adică în Africa de sud-vest (în secolul al XIX-lea s-au găsit toate cele trei padrão şi, în plus, între ele, resturile unui al patrulea). Aşadar, Cão a descoperit coasta apuseană a Africii de la sud de ecuator, înainte

[1] În jurul anului 1480, *Martin Behaim* (1459—1507), originar din Nürnberg, s-a stabilit împreună cu un grup de flamanzi în insulele Azore; el a participat la expediția lui Cão, după cât se pare, în calitate de astronom. Mai târziu, în 1492, a fost la Nürnberg, unde a construit un glob mare („Mărul pământului") — cel mai vechi dintre globurile ce s-au păstrat până astăzi. Pe glob există o serie de inscripții, printre care şi cele referitoare la expediția lui Cão. Istoricii germani ai epocii marilor descoperiri au exagerat adesea importanța lui Behaim, dar cei mai de seamă dintre ei — bavarezii O. Peschel şi S. Ruge — au arătat că pe globul lui M. Behaim greşelile în ceea ce priveşte indicarea latitudinii anumitor puncte ajung până la 16°, în timp ce pe alte hărți din acea vreme ele depăşesc rar 1°. Prin urmare, spun ei, „Behaim a fost un învățat mediocru şi un prost cosmograf" şi remarcă ironic: „...portughezii n-au tras prea mari foloase de pe urma erudiției concetățeanului nostru".

necunoscută, pe o întindere de 20° latitudine. Nu se ştie ce s-a întâmplat cu Cão mai târziu. După o versiune el ar fi murit în sud-vestul Africii, iar după alta s-ar fi întors în 1486 în Portugalia.

BARTOLOMEO DIAZ ŞI DESCOPERIREA CAPULUI BUNEI SPERANȚE

Îndată după întoarcerea expediției lui Cão, regele João al II-lea a hotărât să trimită spre sud două corăbii de război. Ele erau mici (chiar pentru acea vreme), fiecare având o deplasare de circa 50 de tone, dar atât de stabile, încât se puteau instala pe ele tunuri grele. Acestor corăbii li s-a adăugat un vas de transport cu provizii. Şef al micii flotile a fost numit *Bartolomeo Diaz,* care făcuse parte (ca şi Cão) din expediția lui Diogo Azanbuja, iar cârmaci principal a fost numit unul din cei mai experimentați navigatori din acea vreme, *Pero Alemquer.* Nu s-a păstrat nici o mărturie din care să rezulte că expediția lui Diaz avea misiunea de a ajunge în India. Mai probabil este că ea trebuia să efectueze explorări la distanțe mari, ale căror rezultate însă erau îndoielnice pentru principalii participanți. Nu s-a stabilit nici tipul corăbiilor din expediția lui Diaz: dacă erau caravele de tipul descris mai sus, sau „corăbii rotunde" mai stabile, deşi nu atât de rapide, în construcția cărora portughezii au realizat mari succese pe timpul lui João al II-lea.

După cum reiese din denumirea lor, portughezii din secolul al XV-lea, deosebeau „corăbiile rotunde" de caravele, în primul rând din pricina construcției lor specifice — contururile rotunjite ale corpului navei. Greementul de bază era pătrat; pânzele pătrate aveau, în timp de acalmie sau când vântul bătea direct dinspre pupă, o poziție perpendiculară pe chila vasului. Pentru susținerea lor se foloseau vergi, care, la schimbarea vântului, se puteau roti în jurul catargului împreună cu pânza. Călătoria pe asemenea corăbii în largul oceanului era mai sigură, ele navigau mai bine în volte, iar în cazul când această manevră dura multă vreme, echipajul nu se istovea în aşa măsură ca pe caravele. Dar, în ceea ce priveşte celelalte condiții pe care trebuiau să le îndeplinească vasele cu pânze în jurul anului 1490, ele erau totuşi inferioare caravelelor.

Cronologia expediției pe mare a lui Diaz nu este destul de limpede, în prezent, majoritatea istoricilor înclină să considere că flotila sa a plecat din Lisabona în august 1487 (iar nu în 1486 cum se credea înainte). Diaz a mers pe drumul obişnuit până la São Jorge da Mina, iar de aici a urmat drumul lui Diogo Cão până în dreptul paralelei de 22° latitudine sudică. Dincolo de tropicul sudic, el a descoperit un țărm pustiu şi uşor crestat.

Portughezii parcă au pătruns într-o altă lume: țărmuri golaşe, adesea învăluite în ceață, culori şterse — nimic nu semăna cu Africa tropicală. Diaz a aşezat primul său padrão pe malul „Portului mic” (în portugheză *Angra Pequena).* De aici el a pornit spre sud de-a lungul coastei pustii, care devia tot timpul uşor spre răsărit, dar în apropierea paralelei de 33° latitudine sudică cotea brusc spre vest (în dreptul golfului Sfânta Elena). În timpul acesta s-a stârnit un vânt puternic. Fiindu-i teamă ca vasele să nu se sfărâme de stânci, Diaz a ieşit în largul oceanului. Vântul s-a transformat în furtună şi portughezii au pierdut din vedere coasta Africii. Furtuna înspăimântătoare zguduia mereu cele două corăbii mici portugheze, mânându-le spre sud (vasul de transport rămăsese în urmă). Era în luna ianuarie (1488), deci în toiul verii în emisfera sudică, dar valurile deveneau tot mai reci. Când furtuna s-a mai potolit, Diaz a cotit iarăşi spre răsărit. Corăbiile au mers câteva zile în această direcție, dar țărmul Africii nu se arăta. Diaz s-a gândit că a ocolit pesemne extremitatea sudică a Africii. Ca să se convingă de acest lucru, a cotit spre nord. După două-trei zile au apărut în zare nişte munți, iar apoi un țărm înalt acoperit cu iarbă verde, care se întindea de la apus spre răsărit (3 februarie 1488).

Portughezii au zărit pe un deal o cireada de vaci şi câțiva păstori aproape goi. Diaz a trimis oameni pe țărm să ia apă. Păstorii, pe care portughezii i-au luat la început drept negri, au mânat vacile mai departe, ei înşişi rămânând în vârful dealului, strigând şi dând din mâini. Diaz a lansat în ei o săgeată din archebuză. Un păstor a fost ucis, iar ceilalți au fugit. Atunci portughezii s-au apropiat de „negrul” ucis şi au văzut că are părul „ca lâna”, dar pielea „de culoarea frunzelor uscate” — era mult mai deschisă decât a negrilor pe care îi întâlniseră pe țărmurile apusene ale Africii. Astfel, prin uciderea unui păstor dezarmat a fost marcată prima întâlnire a europenilor cu poporul *koi-koin,* pe care nu-l cunoscuseră înainte, cu locuitorii băştinaşi ai Africii de sud, pe care mai târziu olandezii i-au numit în batjocură hotentoți („bâlbâiți”). Din acest „Port al păstorilor” (astăzi Mossel), Diaz şi-a condus corăbiile de-a lungul țărmului drept spre răsărit şi a ajuns până la un golf larg deschis spre ocean *(Algoa).* De aici coasta cotea lin spre nord-est, în direcția Indiei. Diaz a ajuns la concluzia, care s-a dovedit justă, că vasele sale au ocolit toată coasta sudică a Africii şi se află în Oceanul Indian, pe care înainte mulți îl consideraseră o mare închisă. *Calea maritimă spre India în jurul Africii fusese descoperită!*

Diaz a aşezat pe o insuliță din golf cel de-al doilea padrão, dar echipajul ambelor corăbii, istovit de îndelungatele peregrinări pe ocean, i-a cerut să se întoarcă în patrie. Temându-se să nu izbucnească o

răscoală, Diaz a fost nevoit să cedeze. El a obținut însă învoirea echipajului să mai înainteze doar trei zile, s-a încredințat că țărmul duce spre nord-est, iar apoi, „cu adâncă mâhnire”, a pornit înapoi. Călătorind spre vest de-a lungul țărmului, Diaz a descoperit, în regiunea unde înainte fusese prins de furtuna care durase două săptămâni, un cap înaintând mult în mare şi l-a numit Tormentoso („Capul furtunilor”). După ce a aşezat aici cel de-al treilea padrão, Diaz a pornit spre nord şi s-a întors în patrie în decembrie 1488.

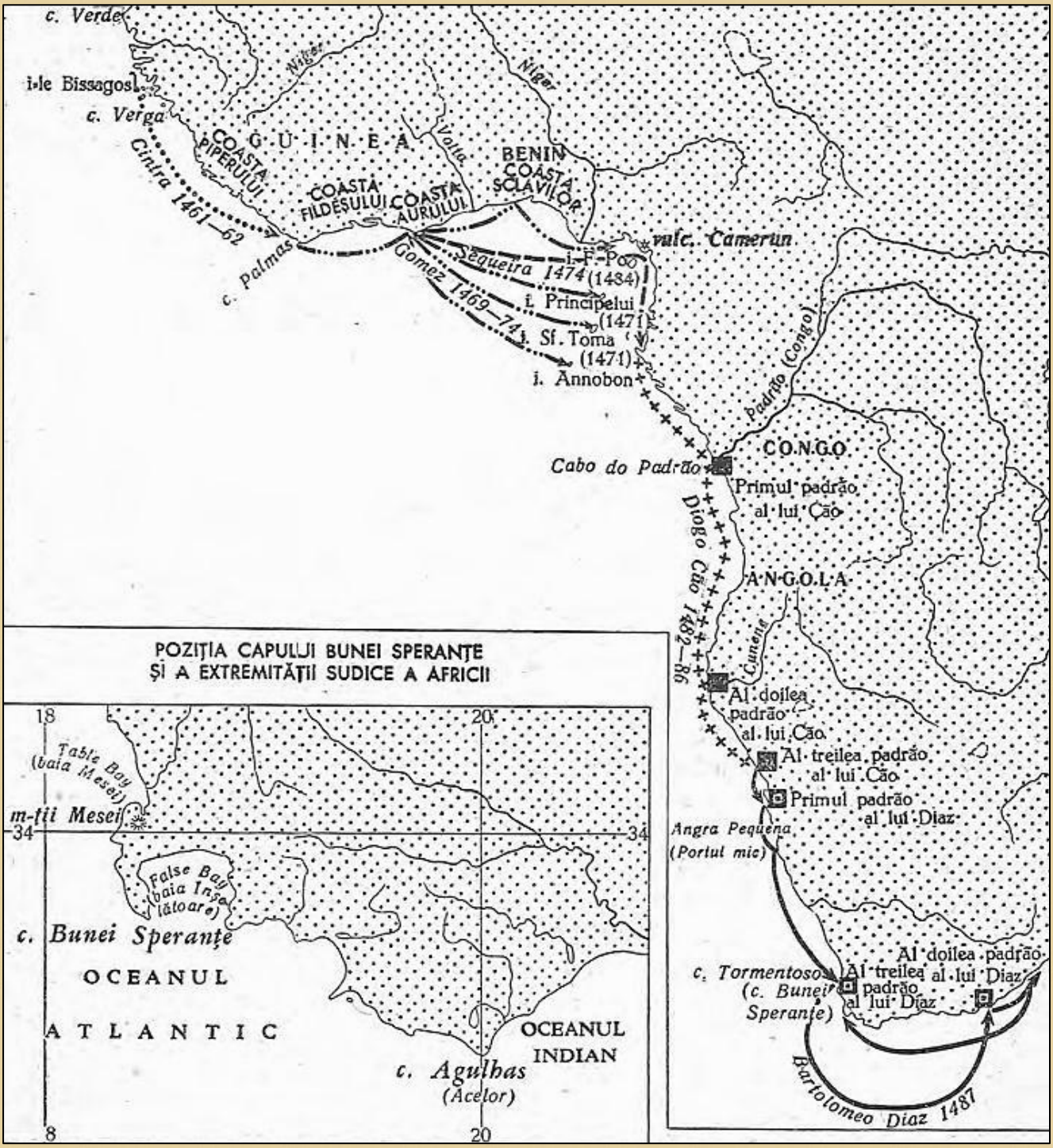

Expedițiile portugheze din anii 1461—1487.

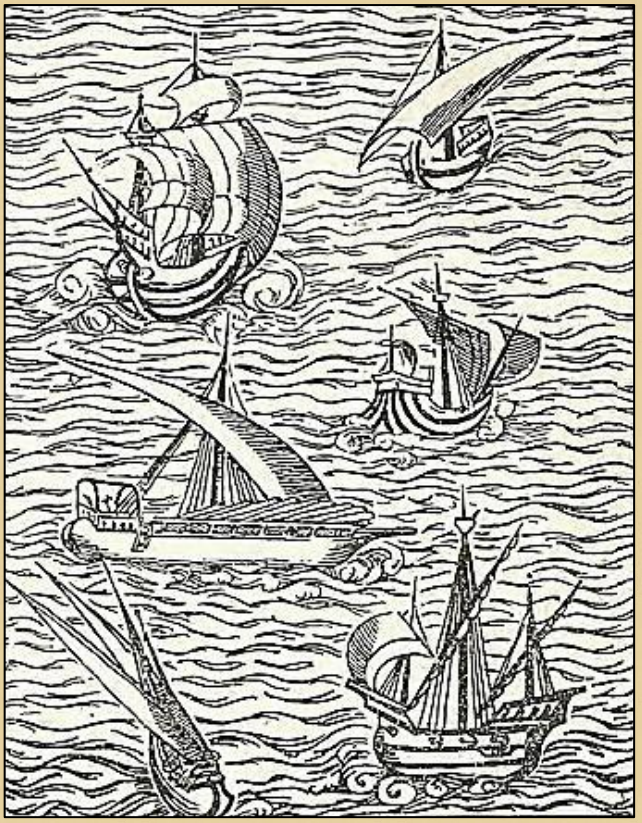

Corăbii din secolul al XV-lea (după desene din secolele XV—XVI).

La Lisabona, João al II-lea, după ce a ascultat raportul navigatorului, a poruncit să se schimbe denumirea capului Tormentoso în *capul Bunei Speranțe,* întrucât descoperirea lui a dat portughezilor speranța de a ajunge pe mare în India. Nu s-a păstrat nici un fel de informații dacă Diaz sau tovarăşii lui de drum au primit vreo recompensă din partea regelui. Or, Diaz înaintase cu aproape 13° mai la sud decât predecesorul său Diogo Cão, ocolise întregul litoral sudic al Africii, descoperise şi însemnase pe hartă, cu o exactitate uimitoare pentru acea perioadă, o porțiune de coastă înainte necunoscută, având o lungime de peste 2.500 de km.

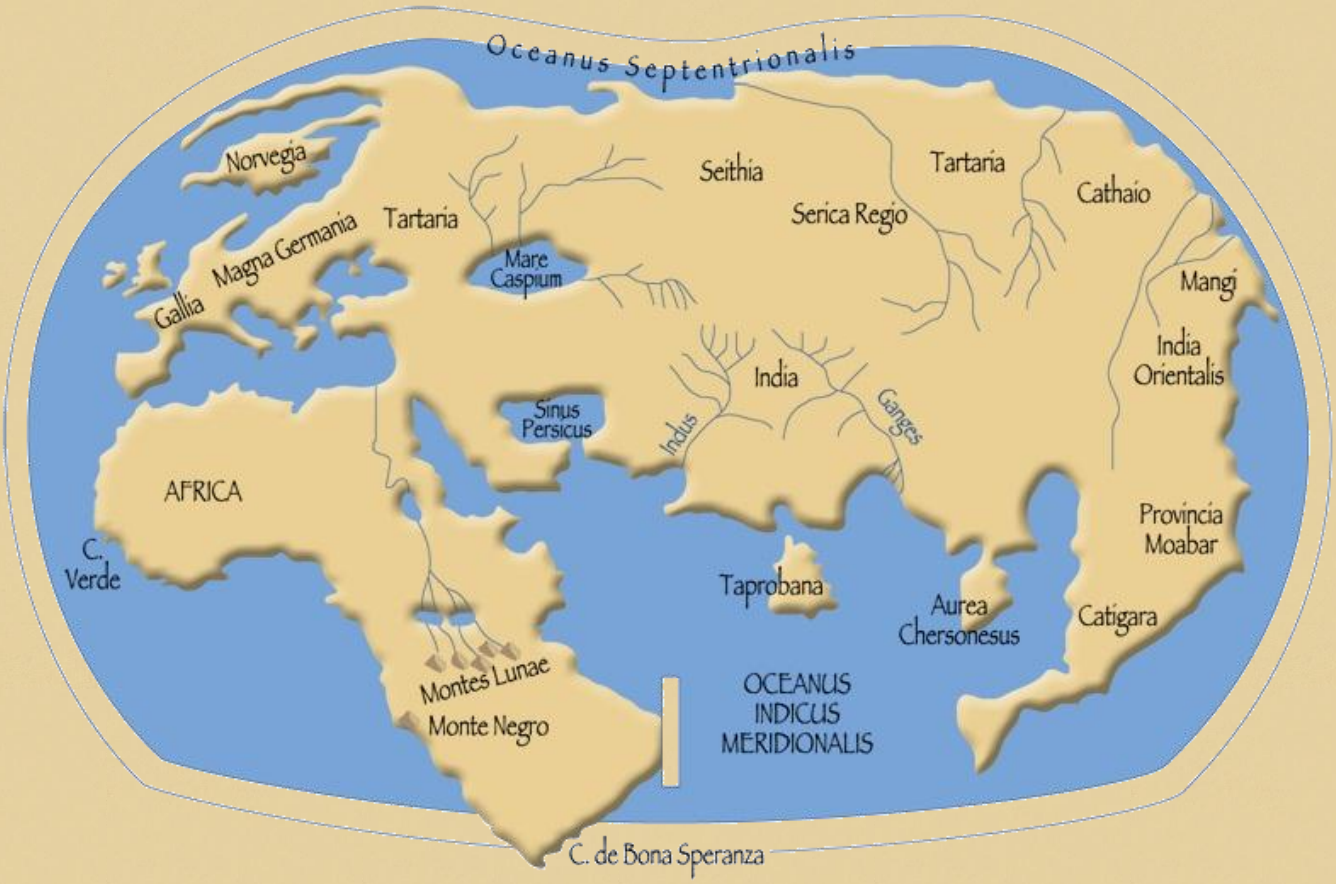

Hartă portugheză a lumii din 1490.

Totuşi, guvernul portughez nu prea se grăbea, să realizeze „buna speranță” cu care venise Diaz. S-a văzut că de la Lisabona şi până la capul din sudul Africii trebuiau străbătuți cel puțin 10.000 de km pe ocean şi era vădit că alte câteva mii de kilometri despart acest cap de India. Drumul din jurul Africii până în India părea prea lung. A fost nevoie de un eveniment excepțional, pentru ca noul rege portughez să-şi trimită iarăşi corăbiile spre India după zece ani de la întoarcerea lui Diaz. Acest eveniment a fost miraculoasa descoperire a „Indiei” în apus — faptă săvârşită în 1492 de o expediție spaniolă comandată de genovezul Cristofor Columb.

CĂLĂTORIA LUI COVILHÃO ÎN INDIA ŞI ÎN „ȚARA PREOTULUI JOÃO DA INDIA”

Înainte de întoarcerea lui Diaz, regele João al II-lea a hotărât să trimită spre răsărit exploratori care cunoşteau bine limba arabă, pentru a aduna informații despre negoțul cu mirodenii şi pentru a descoperi în Africa, în Asia sau în „Marea de răsărit” țara regelui-preot Ioan — „Țara *preotului João da India”*. Această misiune a primit-o în 1487 *Pero do Covilhão,* agent diplomatic secret, cu un trecut aventuros. João i-a dat ca ajutor pe curteanul Affonso Paiva. Agenții au ajuns până în insula Rodos (marea Egee), iar de acolo, travestiți în negustori sirieni, au plecat în Egipt. În primăvara anului 1488 ei s-au alăturat unei caravane care se ducea spre portul Tore (peninsula Sinai) din marea Roşie, de aici au urcat pe un mic vas arab şi, oprindu-se pe drum într-un număr de porturi arabe şi la Suakin (pe țărmul african), au ajuns la Aden, unde s-au despărțit pentru totdeauna: Paiva a plecat să caute „Țara preotului João da India” şi a dispărut fără urmă.

Covilhão s-a urcat pe o mare corabie arabă. Mânată de musonul de sud-vest, aceasta a ajuns în India de sud-vest. În porturile de pe coasta Malabar, unde pulsa o vie activitate, el a strâns informații despre comerțul exterior al Indiei cu țările apropiate şi îndepărtate şi despre navigația în Oceanul Indian. Din Calicut, Covilhão a trecut în Goa (India de vest), iar în primăvara anului 1489 a ajuns la Ormuz. A ocolit apoi pe la sud Arabia şi a navigat pe o corabie arabă din Somalia de nord, de-a lungul Africii răsăritene, până în portul Sofala din Mozambic (în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică). Acolo, Covilhão... „a auzit de la nişte marinari arabi că din orice punct al acestui țărm se poate merge pe mare spre apus, că marginile mării nu sunt cunoscute şi că acolo există o insulă întinsă, la o

distanță de peste 900 de mile de mal, care se numeşte insula Lunei”[1] (G. B. Ramusio).

Din Sofala, Covilhão a călătorit pe mare până la Tore, iar apoi cu o caravană până la Cairo. Acolo, la începutul anului 1491, l-au găsit doi evrei portughezi care i-au adus o scrisoare de la rege. João al II-lea îi poruncea lui Covilhão să trimită cu unul din ei în Portugalia o dare de seamă completă, iar pe celălalt să-l ia cu sine până la Ormuz şi să continue strângerea de informații şi căutarea „Țării preotului João da India”. După ce s-a dus a doua oară la Ormuz şi a ocolit Arabia pe la sud, Covilhão s-a întors în marea Roşie, a vizitat „locurile sfinte” musulmane — Mecca şi Medina[2], apoi peninsula Sinai şi din Tore a trecut în Zeila, situată lângă „Țara preotului João da India” — *Etiopia* creştină.

Din 1492 sau 1493 Covilhão a trăit în Etiopia, unde a fost bine primit ca sol al regelui portughez, dar nu i s-a mai dat voie să plece în patrie. El s-a căsătorit acolo (deşi lăsase o soție şi copii în Portugalia), a ocupat funcții înalte şi a căpătat moşii. În 1520, când Covilhão avea peste 70 de ani, l-a găsit în Etiopia primul trimis oficial portughez (Rodrigo Lima) pe lângă „regele regilor”. *Francisco Alvares,* preotul soliei, a notat amănunțit relatările lui Covilhão despre peregrinările sale şi le-a inclus în raportul său intitulat „Comunicare adevărată despre pământurile preotului João da India” (Lisabona, 1540); însemnările mai amănunțite au fost folosite în secolul al XVI-lea de istoricii portughezi şi de venețianul Ramusio.

Raportul secret trimis de Covilhão în 1491 lui João al II-lea din Cairo nu s-a păstrat, dar puțini sunt istoricii care se îndoiesc că regele a primit raportul şi că atât el cât şi succesorul său Manuel cel „Fericit” au folosit informațiile strânse de acest călător despre comerțul şi navigația din India, atunci când au pregătit instrucțiunile pentru prima expediție a lui Vasco da Gama.

---

[1] Arabii numeau *insula Lunei* Madagascarul; totuşi, distanța indicată de la continent până la insulă (900 de mile), dacă o socotim după paralela Sofalei (20° latitudine sudică), este mult exagerată, indiferent despre ce fel de milă ar fi vorba în text. În realitate, distanța este de circa 1.000 de km.

[2] Covilhão este primul creştin cunoscut de noi care a vizitat aceste locuri unde accesul „necredincioşilor” era interzis sub pedeapsa cu moartea. Cunoscând însă la perfecție limba arabă, el a putut să se dea drept mahomedan în tot timpul peregrinărilor sale.

PARTEA A TREIA

EPOCA MARILOR DESCOPERIRI GEOGRAFICE

PERIOADA I (PÂNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-LEA)

Capitolul 14

CRISTOFOR COLUMB ŞI PROIECTUL SĂU

CAUZELE EXPANSIUNII SPANIOLE PESTE OCEAN

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, nu numai în Portugalia, dar şi în alte țări vest-europene de pe țărmurile Oceanului Atlantic s-a manifestat tendința de a se descoperi un drum direct pe mare spre „Katai" şi „Indii — patria mirodeniilor" unde se credea că există şi foarte mult aur. În acea vreme, în Europa occidentală feudalismul se afla în stadiul de descompunere, se dezvoltau marile oraşe şi se extindea comerțul atât între țările europene cât şi cu un şir de țări din afara Europei. Banii deveniseră un mijloc universal de schimb şi nevoia de bani crescuse considerabil. De aceea, în Europa a sporit mult cererea de aur, ceea ce a stimulat într-o măsură şi mai mare tendința de a ajunge în „Indii". Totodată, însă, în urma cuceririlor otomane, țărilor din Europa occidentală le era tot mai greu să folosească vechile căi terestre combinate cu cele maritime, din răsărit, ce duceau spre Asia de sud şi de est. De căutarea *căilor maritime de sud* spre „Indii" se ocupa numai Portugalia. Celorlalte țări de pe malul Atlanticului le rămânea deschisă, spre sfârşitul secolului al XV-lea, numai calea *spre apus,* prin oceanul necunoscut. Ideea că există un asemenea drum a luat naştere în Europa în epoca Renaşterii, datorită răspândirii teoriilor antice cu privire la sfericitatea pământului, iar călătoriile pe distanțe lungi au devenit posibile în urma succeselor realizate în a doua jumătate a secolului al XV-lea, în domeniul construcției de corăbii şi al navigației.

Acestea erau premisele generale ale expansiunii țărilor vest-europene peste ocean. Faptul că tocmai Spania a fost cea dintâi care a trimis, în 1492, spre vest mica flotilă a lui Cristofor Columb, se explică prin condițiile istorice din această țară de la sfârşitul secolului al XV-lea.

Una dintre aceste condiții a fost întărirea, în ultimul pătrar al secolului al XV-lea, a puterii regale spaniole, care înainte era limitată. Întărirea ei începuse în 1469, când regina *Isabella* a Castiliei s-a căsătorit cu *Ferdinand,* moştenitorul tronului Aragonului. Peste zece ani acesta a devenit rege al Aragonului, şi astfel, în 1479 s-au unit, de fapt, cele mai mari state din peninsula Iberică — *Castilia* şi *Aragonul* — şi a luat ființă Spania, ca stat unitar. Printr-o politică iscusită, puterea regală s-a întărit. „Cu ajutorul burgheziei de la oraşe, perechea regală a pus frâu nobilimii recalcitrante şi marilor feudali. Înființând în 1480—1485 inchiziția, regii

au transformat biserica în cea mai teribilă armă a absolutismului.

Sub presiunea forțelor unite ale Castiliei şi Aragonului, ultimul stat musulman din peninsula Iberică — *emiratul Granadei* — n-a putut să reziste multă vreme. La începutul anului 1492 trupele spaniole au intrat în Granada. Perioada reconchistei — recucerirea de către domnitorii creştini a țărilor din peninsula Iberică ocupate în anul 711 de musulmani — „mauri" — s-a încheiat după opt secole. A început perioada expansiunii spaniole peste ocean.

Spania unită, care devenise cel mai puternic stat vest-european, a păşit pe arena mondială.

Expansiunea peste ocean interesa atât puterea regală, cât şi burghezia de la oraşe şi biserica catolică — puternicii ei aliați în lupta împotriva nobilimii feudale. Burghezia căuta să lărgească izvoarele acumulării primitive şi invidia Portugalia vecină pentru succesele realizate în expansiunea peste mări. Biserica catolică năzuia să-şi extindă influența asupra țărilor „păgâne". Forța militară pentru cucerirea „Indiilor păgâne" trebuia s-o furnizeze nobilimea spaniolă. Acest lucru era, atât în interesul ei, cât şi în interesul principalilor ei adversari — puterea regală absolutistă şi burghezia de la oraşe.

Cucerirea Granadei a pus capăt războiului purtat în Spania aproape fără întrerupere împotriva maurilor „necredincioşi", război care devenise o meserie pentru multe mii de nobili cu proprietăți mici — „hidalgo". Rămaşi astfel fără ocupație, ei deveniseră şi mai primejdioşi pentru monarhie şi pentru oraşele spaniole în dezvoltare, decât în ultimii ani ai reconchistei, când regele, în alianță cu oraşele, trebuise să ducă o luptă înverşunată împotriva bandelor tâlhăreşti de nobili.

Regii trebuiau să scape de elementele turbulente, să găsească o ieşire pentru energia acumulată de mica nobilime spaniolă. Soluția acceptabilă pentru rege şi oraşe, pentru cler şi nobilime, era expansiunea peste ocean, al cărei proiect Columb îl propunea de mai mulți ani. Tezaurul regal, mai cu seamă cel al Castiliei, era în permanență gol, iar expedițiile peste ocean spre țările asiatice făgăduiau suveranilor spanioli venituri fabuloase. Nobilimea spaniolă, la rândul ei, visa să dobândească teritorii peste ocean, dar şi mai mult visa la aurul şi pietrele prețioase din „Katai" şi „India", căci majoritatea nobililor erau datori vânduți cămătarilor.

Tendința spre îmbogățire era îmbinată în peninsula Iberică cu fanatismul religios, generat de luptele seculare duse de creştini împotriva musulmanilor şi mereu întreținut de cler. Nu trebuie, însă, să exagerăm importanța fanatismului religios în expansiunea colonială spaniolă (ca şi

în cea portugheză). Pentru inițiatorii şi organizatorii expansiunii peste ocean, pentru vestiții conducători ai conchistei, zelul religios era o mască obişnuită şi comodă sub care se ascundeau năzuințele spre putere şi îmbogățire personală. Cu o forță zguduitoare i-a caracterizat pe conchistadori un contemporan al lui Columb, episcopul *Bartolomeo Las Casas,* autorul lucrărilor „Scurtă dare de seamă despre jefuirea Indiei" şi „Istoria Indiei" în mai multe volume, care a spus: „ei mergeau cu crucea în mână şi cu pofta nesățioasă de aur în inimă".

Marx a calificat-o pe Isabella, fățarnica protectoare a lui Columb, drept o „fanatică ipocrită". După cât se pare, Isabella a fost o intrigantă foarte abilă; abia la sfârşitul secolului al XIX-lea un remarcabil biograf al lui Columb, care nu l-a cruțat nici pe el, a putut să scrie cu deplină îndreptățire: „Istoricul care studiază firile lor [ale lui Ferdinand şi Isabellei] după documentele epocii nu poate să nu recunoască faptul că ei se caracterizau prin trăsături ce corespundeau foarte puțin cu cerințele nobleței şi ale cucerniciei... Adesea aceşti monarhi spanioli se arătau mult mai perfizi şi mincinoşi decât admiteau teoriile din vremea lor... [şi] în această privință regina era mai vinovată decât regele...

„Istoricul... are prilejul să afle din documentele de arhivă cele mai secrete planuri ale ei şi să cântărească cele mai ascunse dorinţe ale sufletului ei, care au fost tăinuite cu grijă contemporanilor. Astăzi ea se reflectă într-o mie de oglinzi care o demască..." (J. Winsor).

Fără îndoială că „regii catolici" apărau cu zel interesele bisericii numai atunci când ele coincideau cu interesele lor personale. „Lipsa de cucernicie", adică ipocrizia bigotă a Isabellei a fost sesizată abia de urmaşii care au scormonit arhivele istorice; Ferdinand însă a fost, după cât se pare, un actor mai puțin iscusit decât soția sa. Fățărnicia lui era evidentă şi pentru contemporanii săi, cel puțin pentru unii atât de perspicace ca italianul Machiavelli. Iată ce scria Machiavelli în celebrul său tratat „Principele", într-unul din capitolele căruia face o aluzie directă la Ferdinand, iar într-altul îl numeşte chiar:

„Un domnitor trebuie să aibă o deosebită grijă... ca oamenilor, atunci când îl ascultă şi îl privesc, să li se pară că el întruchipează evlavia, credința, omenia, sinceritatea, religia înseşi. Cea mai importantă este aparența acestei din urmă virtuți... Există în epoca noastră un domnitor — nu este nevoie să-l numim — care niciodată nu propovăduieşte altceva decât pace şi credință, iar în realitate este un mare duşman, atât al păcii, cât şi al credinței..." (cap. XVIII). „Ferdinand de Aragon, actualul rege al Spaniei, se poate spune că e un rege nou, pentru că dintr-un rege slab el a

devenit... primul suveran al lumii creştine... La începutul domniei sale a atacat Granada, această acțiune constituind baza puterii lui... Pentru ca să se poată încumeta la întreprinderi şi mai mari, el, acționând totdeauna în numele credinței, s-a dedat la o cruzime cucernică, alungând din regatul său pe marrani[1] şi ruinându-i...” (cap. XXI).

Faptul că în această privință Columb nu se deosebea de regii în slujba cărora a făcut marile sale descoperiri, rezultă deosebit de clar din documentele scrise de el însuşi sau dictate de el.

DATE DIN BIOGRAFIA LUI COLUMB PÂNĂ ÎN 1484

Datele biografice despre Columb sunt extrem de puține şi de aceea o serie de momente importante din istoria vieții şi activității lui stârnesc până astăzi îndoieli şi discuții.

Într-o măsură sau alta sunt discutabile aproape toate datele din tinerețea lui Columb, din perioada îndelungată petrecută de el în Portugalia. Despre felul cum i-a venit lui Columb ideea de a traversa oceanul în direcția vestică, se pot emite doar ipoteze.

Cristofor Columb.

Pot fi considerate ca definitiv stabilite originea lui Columb, locul naşterii (în secolele XVII—XIX cel puțin 20 de localități pretindeau cinstea de a fi considerate locul său natal) şi, cu oarecare rezerve, anul naşterii sale. Tatăl său era un postăvar modest din Genova, Domenico Colombo, iar mama sa se numea Susanna Fontanarosa. Fiul lor cel mai mare, Cristofor, s-a născut la Genova la 29 octombrie 1451.

Datele naşterii lui Columb, aşa cum erau presupuse înainte, oscilau în cadrul unei perioade de peste 20 de ani — între 1435 şi 1456. Potrivit cu aceasta se schimba şi caracterizarea marelui navigator de către diferiți autori. Într-adevăr, cine este acela care a avut curajul neasemuit de a se avânta în 1492 într-o călătorie peste oceanul necunoscut, ca să afle în

[1] Evrei spanioli *(n. tr.)*.

extremul vest țara cea mai răsăriteană? Un om tânăr încă (născut în 1456) şi plin de vigoare, în vârstă de 36 de ani, un bărbat mai în vârstă, de 47 de ani (născut în 1445) sau, în sfârşit, „un bătrân cu păr cărunt”, cum îl înfățişează unii biografi, în vârstă de 57 de ani (născut în 1435)? Trebuie să arătăm de altfel că până şi data naşterii stabilită pe baza documentelor oficiale (1451) este în contradicție cu unele afirmații, atât ale lui Columb însuşi, cât şi ale oamenilor care l-au cunoscut personal; între aceştia Andres Bernaldes, autorul „Istoriei regilor catolici” (mort în 1513), declară categoric că „Columb a murit în vârstă de vreo 70 de ani”. Cel puțin până în 1472 Columb a trăit în Liguria — la Genova sau la Savona (din 1479) — şi a făcut parte din breasla postăvarilor, ca şi tatăl său.

Nu se ştie unde anume a învățat Cristofor Columb, dacă a avut studii, în general, sau dacă a fost un autodidact genial. S-a dovedit însă că el cunoştea cel puțin patru limbi (italiana, spaniola, portugheza şi latina), citea mult şi cu deosebit interes.

Se naşte întrebarea în ce an şi în ce împrejurări Cristofor Columb, care se trăgea dintr-o familie de postăvari, a devenit, după 1472, navigator, în „Jurnalul primei călătorii” el arată că navighează de 23 de ani[1]. Această însemnare datează din 1492. Prin urmare, dacă ar fi să ne bizuim pe această declarație, Columb a început să navigheze din 1469 când — potrivit documentelor — încă nu părăsise Genova. De altfel, într-una din scrisorile trimise perechii regale în 1501, el declară (dacă nu cumva este o greşeală) că se îndeletniceşte cu navigația de 40 de ani, ceea ce e cu totul neverosimil. După toate probabilitățile, Columb a făcut prima călătorie de lungă distanță în 1473 sau în 1474; în documente se află indicații indirecte cu privire la participarea sa la o serie de expediții comerciale genoveze, care au vizitat în 1474 şi 1475 insula Chios din marea Egee.

În 1476, Columb a plecat pe mare în Portugalia, fiind trimis de o casă comercială din Genova, al cărei slujbaş era. Columb a trăit timp de 9 ani în Portugalia — la Lisabona, în Madera şi pe insulița Porto Santo (Portul Sfânt) din apropierea ei — şi se pare că a participat la mai multe călătorii lungi; tocmai în acea perioadă a fost în Anglia şi în Guineea, şi anume pe Coasta Aurului. Nu ştim însă dacă a călătorit ca navigator sau ca slujbaş

[1] „Umblu pe mare de 23 de ani şi n-am părăsit-o niciodată pentru un timp care să merite a fi pomenit; am văzut tot răsăritul şi tot apusul”. „Şi el spune — adaugă Bartolomé Las Casas, un biograf al lui Columb care l-a cunoscut personal, în rezumatul jurnalului său (originalul s-a pierdut) — că a mers spre miazănoapte, adică spre Anglia şi spre miazăzi, în Guineea...”

al vreunei case comerciale.

În jurul anului 1479, Columb s-a căsătorit la Lisabona cu portugheza *Filippa Moniz.* În 1480 s-a născut fiul său *Diego.* Câtva timp ei au locuit în insula Porto Santo, care pe atunci era vizitată adesea de corăbii portugheze şi Columb a auzit desigur de multe ori de la marinari povestiri despre călătoriile lor reale şi imaginare pe ocean. În afară de declarațiile lui Columb nu există însă nici un fel de dovezi că înainte de 1492 el ar fi făcut călătorii îndepărtate pe ocean. Totuşi, încă din timpul primei sale expediții, în ciuda greşelilor şi eşecurilor inevitabile pentru o acțiune nouă, Columb s-a arătat a fi un navigator cu foarte multă experiență, îmbinând în chip fericit însuşiri de căpitan, de astronom şi de cârmaci. El nu numai că-şi însuşise perfect arta navigației din epoca sa, dar o şi ridicase la un nivel mai înalt.

PROIECTUL LUI COLUMB

Potrivit versiunii tradiționale, Columb s-a adresat încă în 1474 cunoscutului astronom şi geograf italian (florentin) *Paolo Toscanelli* cerându-i sfatul cu privire la cel mai scurt drum pe mare până în „India". Acesta i-a arătat multă bunăvoință lui Columb, care era un om sărac. El i-a trimis drept răspuns copia scrisorii către un învățat călugăr portughez, care i se adresase cu câtva timp înainte din însărcinarea regelui Affonso al V-lea. În această scrisoare, Toscanelli arăta, între altele, că, peste ocean, există o cale mai scurtă spre țara mirodeniilor decât cea pe care o căutau portughezii, navigând de-a lungul țărmurilor occidentale ale Africii.

„Ştiu că existența unui asemenea drum poate fi dovedită pe temeiul că pământul are forma unei sfere. Totuşi, pentru a uşura această întreprindere, trimit maiestății sale o hartă pe care am făcut-o cu mâna mea. Pe ea sunt însemnate țărmurile şi insulele voastre, de unde trebuie să navigați fără încetare spre apus, şi locurile unde veți ajunge, şi cât de departe va trebui să vă mențineți de pol sau de ecuator, şi ce distanță trebuie să străbateți pentru a ajunge în țările unde există mai mult decât oriunde mirodenii şi pietre prețioase de tot felul. Nu vă mirați că eu arăt la apus țările unde cresc mirodeniile, în timp ce de obicei ele sunt arătate la răsărit, fiindcă oamenii care vor naviga necontenit spre apus vor ajunge în țările răsăritene dincolo de ocean, în cealaltă emisferă. Dar dacă veți porni pe uscat, străbătând emisfera noastră, țările mirodeniilor vor fi la răsărit..." Totodată, Toscanelli susținea cu stăruință că distanța care trebuie parcursă spre apus, din Lisabona până în Japonia, nu este prea mare.

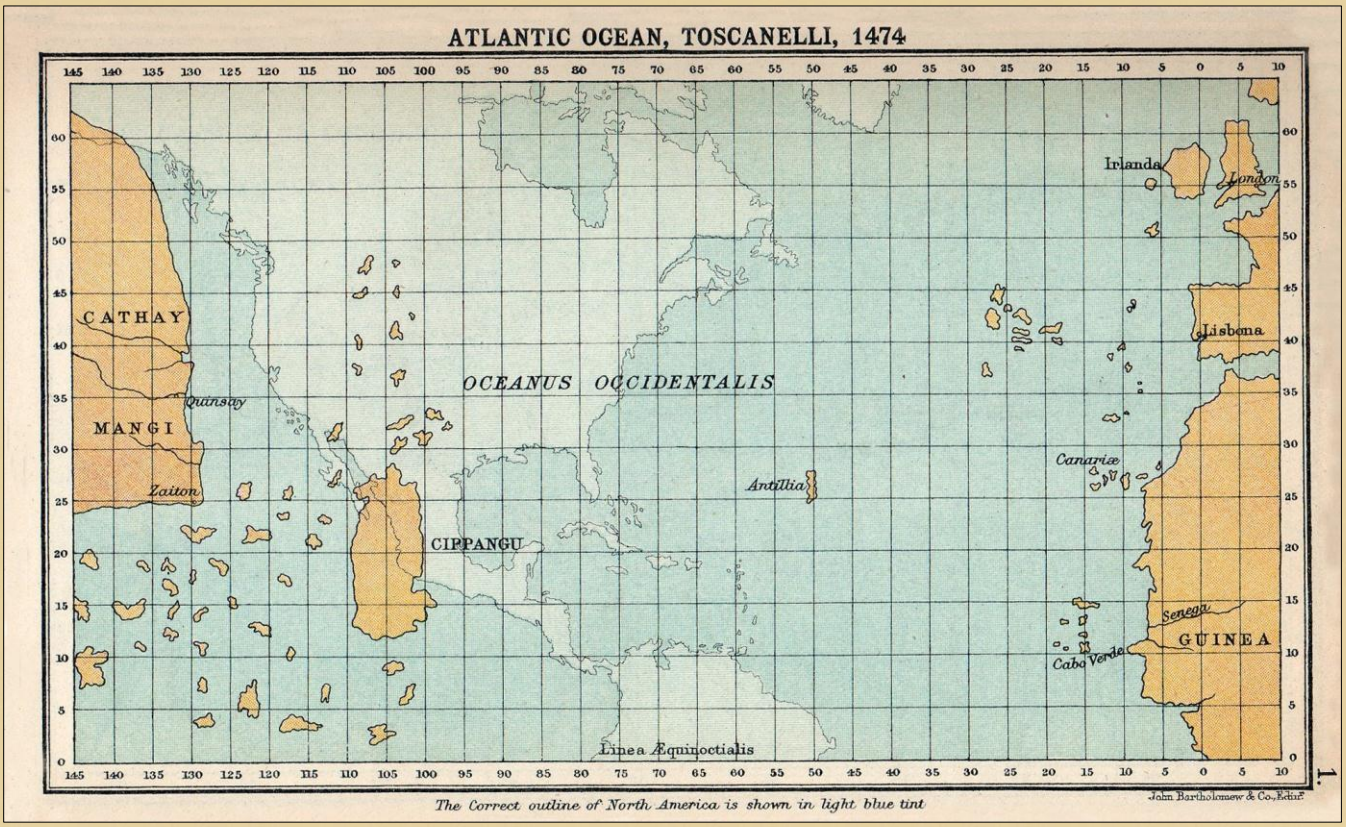

Harta lui Toscanelli (reconstituire).

Se pare că tot atunci Columb i-a comunicat lui Toscanelli proiectul său, deoarece într-o a doua scrisoare, florentinul scria genovezului: „Socot că proiectul dumneavoastră de a călători de la răsărit spre apus, potrivit indicațiilor de pe harta mea şi care apar şi mai evidente dacă le urmăreşti pe glob, este un proiect nobil şi măreț. Mă bucur văzând că m-ați înțeles bine”[1].

În secolul al XV-lea nu putea încă nimeni să ştie cum se repartizează uscatul şi apa pe suprafața pământului. Greşeala lui Toscanelli consta în faptul că el exagerase cu aproape de două ori întinderea continentului asiatic de la apus spre răsărit. El a apreciat distanța pe uscat, de la Lisabona până la țărmurile răsăritene ale Chinei, la aproape două treimi din circumferința globului, întrucât socotea că oraşul chinezesc „Kinsai” (Hanciu), de pe litoral, se află la 230° est de meridianul Lisabonei. Potrivit cu aceasta, Toscanelli a micşorat întinderea de apă care desparte spre apus Europa de sud de China, deoarece considera că oraşul Kinsai este situat la 130° vest de meridianul Lisabonei. El a calculat lățimea acestui spațiu la o treime din circumferința pământului, adică, după socotelile lui, la mai puțin de 12.000 de km (după actualele unități de măsură). După

[1] Până la noi n-a ajuns nici originalul hărții lui Toscanelli şi nici vreuna din copii, dar ea a fost reconstituită în repetate rânduri pe baza scrisorilor lui.

părerea lui Toscanelli, țărmul dinspre răsărit al Japoniei se afla la circa 2.000 de km est de țărmul chinez. Aşadar, din Lisabona până în Japonia nu ar fi de străbătut nici 10.000 de km, iar insulele Azore sau Canare şi legendara insulă Antilia ar putea servi drept escale pe acest drum.

Camera de lucru a unui cosmograf (desen din secolul al XVI-lea).

Luând ca bază calculul lui Toscanelli, Columb i-a adus unele „rectificări", întemeindu-se pe o serie de cărți de astronomie şi geografie răspândite în secolul al XV-lea. El a ajuns la concluzia că cel mai bine ar fi să navigheze spre Asia de răsărit prin insulele Canare, de unde ar mai trebui să meargă spre apus cam 4.500—5.000 de km pentru a ajunge în Japonia. După expresia lui Jean Baptiste Anville, cunoscut geograf din secolul al XVIII-lea, aceasta a fost „o *greşeală uriaşă care a dus la o descoperire uriaşă*".

Mulți istorici se îndoiesc de faptul că Toscanelli a avut un schimb de scrisori cu Columb şi consideră că această versiune a fost născocită de prietenii lui, de fiul său nelegitim Hernando sau de unul dintre biografii săi din secolul al XVI-lea. Studiind cele mai răspândite lucrări de cosmografie din acea vreme, Columb a putut găsi, fără îndoială, indicații

asemănătoare acelora pe care, chipurile, le-a primit direct de la Toscanelli. Totuşi, istoricii sceptici nu sunt în stare să explice la ce le-a folosit biografilor lui Columb, care l-au cunoscut personal, să născocească această corespondență cu învățatul florentin. O asemenea minciună nu adăuga nimic la gloria lui Columb.

Columb a făcut prima sa propunere regelui João al II-lea al Portugaliei. După multe tergiversări, în 1484, acesta a predat proiectul spre examinare unui consiliu ştiințific, organizat chiar atunci pentru întocmirea manualelor de navigație. Consiliul a respins argumentele lui Columb. Refuzul regelui s-a datorat, într-o anumită măsură, şi drepturilor şi privilegiilor exagerate pe care le cerea Columb în cazul când acțiunea sa ar fi fost încununată de succes.

COLUMB SE MUTĂ ÎN SPANIA; GREUTĂȚILE ÎNTÂMPINATE DE EL (1485—1492)

Istoricii spanioli afirmă că, refuzând serviciile prea costisitoare ale lui Columb, regele Portugaliei s-a hotărât, totuşi, să profite de planul lui. El a trimis în taină o corabie spre apus de insulele Capului Verde, dar marinarii portughezi s-au întors în patrie fără nici un rezultat. Secretul acestei călătorii a fost divulgat şi Columb a părăsit Portugalia[1] cu gândul de a-şi propune planul regilor spanioli. Cu puțin timp înainte, soția sa Filippa murise şi Columb l-a luat cu el pe fiul său Diego. Potrivit versiunii tradiționale, Columb a sosit în 1485 în micul port *Palos* din Andaluzia, situat în dreptul golfului Cadiz, aflând adăpost în apropiere de Palos, la mânăstirea Rabida. Starețul mânăstirii s-a interesat de proiectul lui şi l-a trimis la alți călugări influenți, care l-au recomandat celor mai bogați granzi din Castilia, printre care şi ducelui Medinaceli. Aceste recomandări au constituit o greşeală politică şi n-au făcut decât să-i dăuneze lui Columb. Isabella nu avea câtuşi de puțin intenția de a îngădui o acțiune care, în caz de reuşită, ar fi îmbogățit pe adversarii ei politici — marii feudali — şi ar fi contribuit la creşterea influenței lor politice. Ducele Medinaceli a cerut Isabellei să-i aprobe organizarea expediției pe socoteala sa. Regina l-a chemat pe Columb la cui te (mai 1486) şi, după ce a ascultat propunerile lui, a poruncit ca ele să fie examinate de o comisie specială. Fără să-l refuze hotărât pe duce, regina a căutat să tergiverseze rezolvarea problemei. În timpul acestor tratative, Columb a trăit pe socoteala ducelui.

[1] Columb a plecat din Portugalia în mare grabă, vrând, pare-se, să scape de urmărirea creditorilor.

Comisia alcătuită din călugări şi curteni, sub preşedinţia confesorului reginei, a respins propunerea abia după patru ani (în jurul anului 1490). Concluziile comisiei nu au ajuns până la noi. dar dacă ar fi să dăm crezare biografilor lui Columb din secolul al XVI-lea, ele cuprindeau argumentele cele mai absurde, însă nu tăgăduiau sfericitatea pământului. Aceasta se datora faptului că Ia sfârşitul secolului al XV-lea, nici un cleric cu pretenţii de învăţat nu ar fi îndrăznit să tăgăduiască acest adevăr. Dimpotrivă, biserica catolică se străduia atunci să împace teoria sfericităţii pământului cu biblia, căci negarea directă a unui adevăr susţinut de „însuşi" Aristotel şi cunoscut în întreaga lume putea să dăuneze prestigiului ei care şi aşa era zdruncinat.

În anii 1487—1488 Columb primea un ajutor bănesc de la vistierie, dar lucrurile n-au făcut nici un pas înainte atât timp cât regii au fost ocupaţi cu războiul. În schimb, el a găsit un nou sprijin, cel mai de nădejde. Cu ajutorul protectorilor săi clerici el a stabilit legături cu marii financiari spanioli. Aceasta a fost calea cea mai potrivită şi ea l-a dus pe Columb la victorie.

Pentru Columb, concluziile negative ale comisiei — oricare ar fi fost motivele după care s-a călăuzit — au însemnat fireşte o lovitură grea. Totuşi, regele şi regina încă nu-şi spuseseră ultimul cuvânt. În aceşti ani, Cristofor Columb a încercat prin fratele său *Bartolomeo* să propună proiectul său Angliei şi Franţei. Potrivit unei versiuni, regele Angliei ar fi afirmat că „învăţatul Columb clădeşte castele pe nisip", iar după o altă versiune, el ar fi acceptat proiectul când era însă prea târziu. În Franţa, în schimb, Bartolomeo a găsit protectori influenţi, printre care şi pe sora mai mare a regelui. În 1491 Columb apare din nou la mânăstirea Rabida. Starețul mânăstirii, care avea legături strânse atât cu curtea regală cât şi cu negustătorii şi armatorii din Andaluzia, l-a sprijinit pe Columb în demersurile sale. Prin intermediul lui, Columb face cunoştinţă cu *Martin Alonso Pinzon,* un navigator experimentat şi armator influent din Palos. În acelaşi timp se întăresc legăturile lui Columb cu funcţionarii superiori de la camerele de conturi din Castilia şi Aragon şi cu negustătorii şi bancherii din Sevilla.

În noiembrie sau în decembrie 1491, Columb obţine o nouă audienţă la regină şi îşi face apariţia în tabăra de lângă zidurile Granadei asediate. Aici proiectul său este examinat din nou de o comisie de experţi din care, în afară de teologi şi cosmografi, fac parte jurişti de seamă. Şi de data aceasta el a fost respins, întrucât pretenţiile formulate de Columb au fost considerate exagerate.

Regele şi regina s-au declarat de acord cu hotărârea comisiei şi, curând după căderea Granadei, Columb a părăsit curtea spaniolă, plecând în Franța. În momentul în care Columb părăsea Granada, la Isabella s-a înfățişat Luis Santangel, conducătorul unei mari case comerciale şi cel mai apropiat sfetnic financiar al regelui şi reginei. El a convins-o să accepte proiectul, făgăduindu-i să-i împrumute banii necesari pentru echiparea expediției. Un polițist a fost trimis după Columb. El l-a ajuns la câțiva kilometri de Granada şi l-a adus înapoi la curte.

ACORDUL DINTRE REGII CASTILIEI ŞI COLUMB

La 17 aprilie 1492, regele şi regina şi-au dat consimțământul cu privire la proiectul convenției cu Columb. Citățm principalele două articole din această convenție istorică:

„Majestățile lor, ca stăpâni ai mărilor şi oceanelor, dăruiesc de azi înainte numitului don Cristofor Columb[1] *titlul de amiral al tuturor insulelor şi continentelor pe care el însuşi şi datorită iscusinței sale le va descoperi sau le va dobândi pe aceste mări şi oceane, iar după moartea sa dăruiesc pe veci moştenitorilor şi urmaşilor săi acest titlu, cu toate privilegiile şi prerogativele ce decurg din el... Majestățile lor îl numesc pe Columb vicerege şi guvernator general pe... insulele şi continentele pe care el... le va descoperi sau dobândi, şi pentru guvernarea fiecăreia dintre ele va trebui ales omul cel mai potrivit pentru această slujbă...” [dintre candidații propuşi de Columb].*

„De la toate mărfurile de tot felul, fie că va fi vorba de perle ori pietre prețioase, aur sau argint, mirodenii şi alte lucruri şi mărfuri... care vor fi cumpărate, obținute în schimbul altor lucruri, găsite sau dobândite pe teritoriul arătat mai sus guvernat de amiral... el va avea şi îşi va păstra a zecea parte din toate, ținându-se seama de cheltuielile făcute, iar restul de nouă părți le va pune la dispoziția majestăților lor”.

După două săptămâni, la 30 aprilie, regele şi regina au confirmat oficial acordarea titlului de „don” lui Columb şi urmaşilor săi; de asemenea, i se acordau (condiționat, în caz de reuşită) titlurile de „amiral al insulelor şi continentului”, vicerege şi guvernator, precum şi dreptul de a primi soldă pentru toate aceste funcții şi venituri de la noile pământuri descoperite în proporțiile indicate mai sus şi dreptul de a judeca toate

[1] În original este pretutindeni „Cristóbal Colón”. Titlul de „don” arăta că Columb fusese înnobilat.

pricinile penale şi civile în legătură cu aceasta.

Curtea regală considera expediția peste ocean în primul rând ca o întreprindere comercială care implică un risc. Pe regină n-o interesa ce spuneau autorii antici şi navigatorii din evul mediu. Ea avea nevoie de garanții mai palpabile şi nu a luat hotărârea definitivă decât atunci când a văzut că proiectul este sprijinit de financiari lucizi. Luis Santangel în tovărăşie cu un reprezentant al negustorimii din Sevilla a acordat coroanei castiliene un împrumut de 1.140.000 maravedi (circa 12.000 de ruble aur). Sprijinul pe care i l-au acordat lui Columb reprezentanții de seamă ai burgheziei orăşeneşti, care acționau mână-n mână cu clerici influenți, a decis succesul intervențiilor sale.

Capitolul 15

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI COLUMB

DESCOPERIREA INSULELOR „INDIILOR DE VEST" ŞI „ÎMPĂRȚIREA LUMII" ÎNTRE SPANIA ŞI PORTUGALIA. FLOTILA LUI COLUMB

Darnici în titluri şi făgăduieli, regii erau hotărâți să cheltuiască cât mai puțin cu organizarea expediției. Lui Columb i s-au pus la dispoziție două corăbii. Potrivit versiunii tradiționale, echipajul a fost recrutat cu forța dintre locuitori ai Palosului, condamnați la muncă silnică pentru crima de lese-majestate şi completat cu delicvenți de drept comun. Columb a echipat pe socoteala sa o a treia corabie. El a fost ajutat să strângă fondurile necesare pentru aceasta de către frații Pinzon, navigatori iscusiți, originari din Palos.

Columb a înălțat pavilionul de amiral pe *„Santa Maria"*, cea mai mare corabie din flotilă, pe care el însuşi, poate fără temei, a caracterizat-o ca un „vas prost, impropriu pentru descoperiri". Căpitan al celei de-a doua corăbii, *„Pinta"* — a fost numit *Martin Alonso, cel mai mare dintre frații Pinzon.* Căpitan al celei de-a treia corăbii, *„Niña"* — mai mică decât celelalte — a fost numit *Vicente Yanez, cel mai tânăr dintre frații Pinzon.*

Nu s-au păstrat date oficiale cu privire la dimensiunile corăbiilor lui Columb, iar părerile diferiților autori asupra mărimii şi tonajului lor se deosebesc mult. Astfel, se crede că „Santa Maria" avea o deplasare de 100-130 de tone; „Pinta", de 55-90 tone, iar „Niña", de 40-60 de tone. Echipajul tuturor celor trei corăbii era alcătuit din 90 de oameni.

SCOPUL PRIMEI EXPEDIȚII PESTE OCEAN

Există foarte multe lucrări care se ocupă de scopul imediat urmărit de prima expediție a lui Columb. Unii istorici sceptici resping presupunerea că în 1492 Columb îşi propunea să ajungă în Asia. Acest scepticism se bazează pe interpretarea juridică, pur cazuistică, a două documente emanând de la „regii catolici" şi întocmite de comun acord cu Columb: contractul şi „certificatul de acordare a titlului". În aceste documente nu este pomenită Asia şi nici vreo regiune a ei; de altfel în ele nu se menționează în general nici o denumire geografică. Dimpotrivă, scopul expediției este formulat în expresii intenționat confuze şi cât se poate de vagi: „întrucât domnia voastră, Cristofor Columb, plecați urmând porunca noastră pentru a descoperi şi dobândi unele insule şi un continent pe marea-ocean...". Dar această formulare vagă este pe deplin explicabilă tocmai pentru că în documentele oficiale, care veneau de la regii spanioli, nu se putea menționa Asia de sud sau de est, care în evul mediu era reunită sub denumirea comună de „Indii": potrivit hotărârilor papei de la Roma confirmate în 1479 de Castilia (în baza tratatului cu Portugalia), dreptul de a descoperi noi pământuri la sud de insulele Canare şi „până la indieni" fusese acordat Portugaliei. De aceea, după ce a ajuns în insulele Canare, Columb a pornit spre apus de insula Hierro (Ferro), iar nu spre sud.

„Corabie oceanică" (desen din 1493).

Dacă folosim documentele oficiale pentru a stabili scopul imediat al primei expediții a lui Columb, trebuie să subliniem în primul rând că *menționarea vagă a continentului putea să se refere numai la Asia:* potrivit concepțiilor din antichitate şi din evul mediu, la vest de Europa, dincolo de ocean, în emisfera nordică nici nu putea să existe vreun alt continent în

afară de Asia. Continente noi puteau să se afle numai în emisfera sudică.

Mai departe, trebuie să ne bazăm pe acel articol din contract în care se dă lista probabilă a mărfurilor pe care regii (şi Columb însuşi) nădăjduiau să le găsească dincolo de ocean: „perle sau pietre prețioase, aur sau argint, mirodenii şi alte lucruri şi mărfuri...” Toate aceste mărfuri erau atribuite de tradiția geografică medievală „Indiilor”.

E puțin probabil ca scopul direct să fi fost descoperirea legendarelor insule „rătăcitoare” Brasil şi Antilia. În evul mediu, insula Brasil era pusă în legătură cu o esență de lemn prețios cu acelaşi nume, iar acest lemn nu este de loc pomenit în documentele oficiale. Insula Antilia era legată de legenda despre şapte episcopi creştini care fugiseră acolo. Dacă Antilia exista, ea era o țară creştină, guvernată de suverani creştini. Din punct de vedere juridic, regii spanioli nu puteau să acorde cuiva dreptul de a „dobândi” această țară pentru Castilia şi nici nu puteau să acorde „pe veci” guvernarea acestei

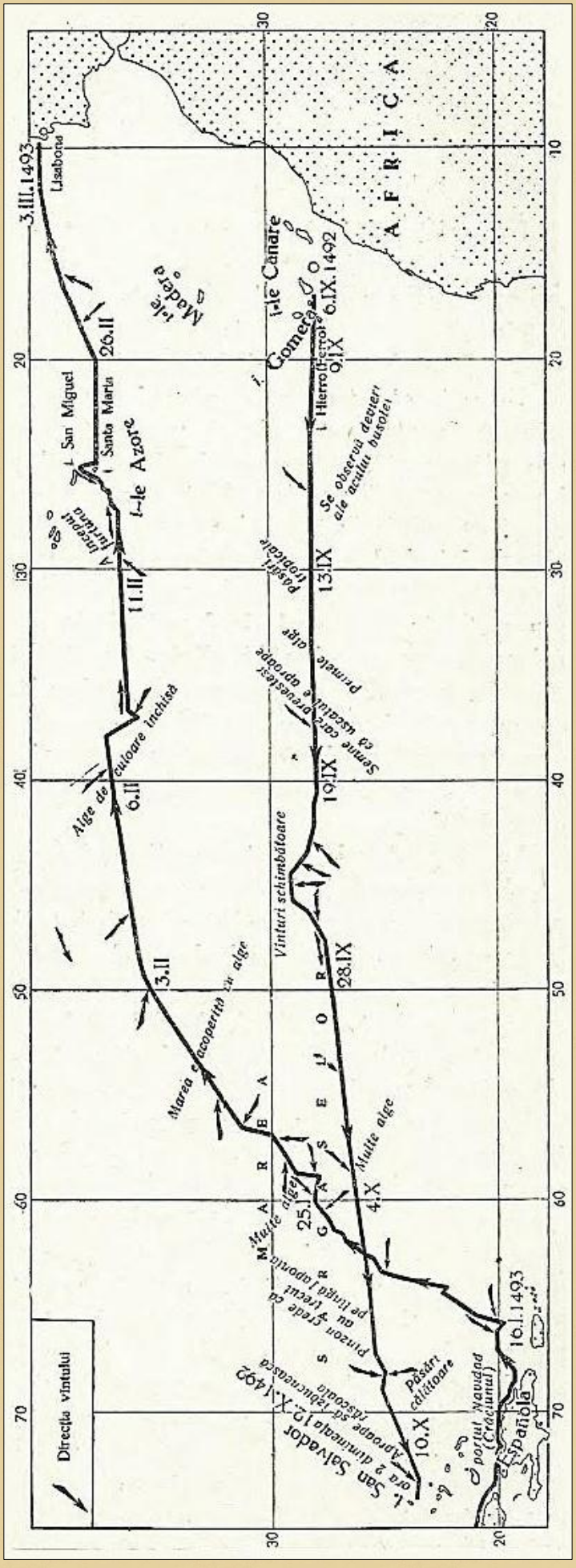

Prima călătorie a lui Columb peste Oceanul Atlantic.

țări lui Columb şi moştenitorilor săi. Potrivit tradiției catolice, asemenea daruri puteau să se refere numai la țările „păgâne” (necreştine).

Este incontestabil de asemenea că echipajul primei flotile a lui Columb a fost ales numai în *scopul de a se stabili relații comerciale* cu o țară necreştină (eventual musulmană), *iar nu pentru cucerirea* unei țări mari; totuşi, nu se excludea posibilitatea „dobândirii” unor insule. Este evident că flotila nu era destinată unor vaste operații de cucerire; ea era prea slab înarmată, echipajul era prea redus şi apoi, printre oamenii lui Columb, nu se aflau militari de profesie. Expediția n-avea ca scop nici răspândirea religiei catolice, cu toate că mai târziu Columb a susținut acest lucru. Dimpotrivă, *printre participanții la expediție nu a existat nici un preot sau călugăr.* Printre oamenii lui Columb se afla însă un evreu botezat — tâlmaci care cunoştea puțin limba arabă, adică limba folosită de musulmani în slujbele religioase; cunoştințele lui n-ar fi fost de folos în insulele Brasil, Antilia etc., dar ar fi putut prinde foarte bine în „Indii”, care desfăşurau un comerț intens cu țările musulmane.

Aşadar, atât perechea regală cât şi Columb căutau să stabilească o legătură comercială cu „Indiile” şi mai de crezut este că tocmai „Indiile” au constituit principalul scop al primei expediții. Faptul că la înapoierea în Spania Columb a anunțat că a descoperit în vest „Indiile” şi a adus de acolo „indios” (indieni), n-a fost o născocire ulterioară. Columb susținea că a ajuns acolo unde fusese trimis şi unde a vrut să ajungă, că a făcut ceea ce trebuia să facă. Această părere o împărtăşeau şi majoritatea covârşitoare a inițiatorilor şi participanților la prima expediție. Prin aceasta se şi explică imediata organizare a unei a doua expediții, de data aceasta de mari proporții. Pe vremea aceea în Spania nu existau aproape de loc sceptici: ei au apărut ulterior.

Prima expediție a lui Columb este descrisă în „Jurnalul primei călătorii”, sau, mai exact, într-un rezumat întocmit de Las Casas pe baza jurnalului pierdut al lui Columb.

PRIMA CĂLĂTORIE PESTE OCEANUL ATLANTIC

În zorii zilei de 3 august 1492, Columb a dat ordin să se ridice ancora, să se întindă pânzele şi a ieşit cu corăbiile sale din portul Palos. Când expediția a ajuns la insulele Canare s-a constatat că una din corăbii — „Pinta” — are o spărtură. Repararea ei a durat mult timp, astfel că abia la 6 septembrie 1492 corăbiile au ieşit din portul insulei Gomera.

În primele trei zile, vântul nu a bătut aproape de loc şi corăbiile înaintau foarte încet. Apoi, un vânt prielnic a mânat corăbiile spre apus cu

o viteză atât de mare, încât curând marinarii n-au mai văzut insula Hierro, cea mai vestică dintre insulele Canare. Mulți marinari îşi pierduseră curajul, luându-şi rămas bun de la pământ ca pentru totdeauna. Columb îşi dădea seama că neliniştea oamenilor va spori pe măsură ce va creşte distanța ce-i desparte de patrie. Atunci el a luat hotărârea de a nota în jurnalul de bord şi de a comunica echipajului date mult diminuate cu privire la distanța străbătută, iar pe cele exacte să le treacă în jurnalul său personal. Chiar în ziua următoare (10 septembrie) el a notat în jurnal că în 24 de ore au fost străbătute 60 de leghe, dar că în jurnalul de bord a indicat numai 48 de leghe „pentru a nu speria oamenii". Şi paginile următoare din jurnal cuprind numeroase însemnări de acest fel.

La 16 septembrie, „oamenii au început să vadă o mulțime de smocuri de iarbă verde şi, judecând după aspectul ei, iarba fusese ruptă de curând din pământ". Totuşi flotila a înaintat timp de trei săptămâni spre vest prin această ciudată întindere de apă, unde uneori era „atâta iarbă, încât părea că toată marea e plină de ea". De câteva ori au aruncat sonda, dar ea nu a atins fundul. Astfel, a fost descoperită *„marea Sargaselor",* acoperită de alge plutitoare şi situată în zona subtropicală a oceanului, în interiorul unui cerc format din curenți maritimi.

În primele zile vasele mânate de vânt prielnic lunecau cu uşurință prin alge, dar apoi, în decursul câtorva zile de acalmie, flotila n-a mai înaintat aproape de loc. „Întrucât marea era liniştită, oamenii au început să murmure, spunând că aici marea e ciudată şi că niciodată nu va mai sufla vântul care să-i ajute să se întoarcă în Spania" (23 septembrie).

La începutul lunii octombrie, marinarii şi ofițerii au început să ceară tot mai stăruitor lui Columb să schimbe direcția. Până atunci el înaintase drept spre apus. În sfârşit (la 7 octombrie) Columb a capitulat, temându-se probabil de o răscoală.

Au mai trecut trei zile şi „oamenii nu mai puteau să rabde, plângându-se că e prea lungă călătoria". Amiralul a izbutit să-i liniştească puțin pe marinari, spunându-le că sunt foarte aproape de țintă şi amintindu-le totodată cât de departe sunt de patrie. Pe unii căuta să-i convingă, altora le făgăduia că vor fi răsplătiți.

DESCOPERIREA INSULELOR BAHAMAS

La 11 octombrie, totul confirma neîndoielnic că pământul e aproape. Marinarii fură cuprinşi de o puternică emoție.

La 12 octombrie 1492, la ora două după miezul nopții, *Rodrigo de*

Triana, marinar de pe „Pinta” — vasul care mergea în fruntea flotilei — a strigat că în zare se vede pământul. De pe „Pinta”, s-au dat semnale prin împuşcături. Pânzele au fost strânse pe toate corăbiile şi oamenii au început să aştepte cu nerăbdare zorile. Dimineața a apărut pământul pe care în însemnarea din 13 octombrie, Columb îl caracterizează astfel: „Este o insulă foarte mare şi foarte netedă, cu mulți copaci verzi şi apă, iar în mijloc se află un lac mare. Munți nu sunt de loc”. Călătoria prin Oceanul Atlantic, de la insula Gomera până la această insulă din vest, a durat 33 de zile. De pe corăbii au fost coborâte bărci. Columb, însoțit de amândoi căpitanii Pinzon, de un notar şi de un controlor regal, a coborât pe țărm — de data aceasta în calitate de amiral al mării-ocean şi de vice-rege — şi a înălțat steagul Castiliei. Apoi el a intrat formal în stăpânirea insulei, întocmind şi un act notarial.

Pe insulă spaniolii au găsit oameni goi. Columb descrie în felul următor prima întâlnire cu poporul care, după 20—30 de ani, a fost complet exterminat de colonialiştii spanioli:

„Le-am dat bonete roşii, mătănii de sticlă şi multe alte obiecte lipsite de valoare, care le-au făcut o mare plăcere. Ei s-au purtat atât de bine cu noi încât lucrul acesta mi s-a părut o minune. Veneau înot până la bărcile unde ne aflam şi ne aduceau papagali, gheme de fire de bumbac, mici darde şi multe alte lucruri, schimbându-le pe obiectele pe care le dădeam noi[1]. Mi s-a părut însă că aceşti oameni sunt săraci şi [că duc lipsă] de toate. Toți umblă goi, aşa cum s-au născut... Iar toți oamenii pe care i-am văzut erau încă tineri... bine făcuți, trupurile şi fețele lor erau foarte frumoase, iar părul aspru ca de cal şi scurt... Unii îşi vopsesc pielea cu vopsea neagră (iar pielea lor este de aceeaşi culoare ca a locuitorilor de pe insulele Canare, care nu sunt nici negri şi nici albi), alții cu vopsea roşie; unii îşi vopsesc cu orice le vine la îndemână numai fața, alții tot corpul, iar la unii sunt vopsiți numai ochii sau nasul. Ei nu poartă şi nu cunosc armele [de fier]: când le-am arătat spada, au apucat tăişul şi din neştiință s-au tăiat la degete. Nu am văzut la ei fier”.

Pe insulă i s-au dăruit lui Columb „frunze uscate care erau deosebit de prețuite de localnici”; aceasta este prima indicație cu privire la *tutun.*

Băştinaşii îşi numeau insula — dacă au fost bine înțeleşi — *Guanahani.* Columb i-a dat, fireşte, un nume creştin *San Salvador* (Mântuitorul) şi acest nume s-a păstrat pentru una din *insulele Bahamas,*

[1] Mai jos Columb spune: „... Ei dau tot ce au în schimbul oricărui obiect ce li se oferă, chiar al unor cioburi de vase sau de sticlă...”

situate în dreptul paralelei de 24° latitudine nordică. Nu avem însă certitudinea că el ar fi debarcat prima dată tocmai aici. Se mai indică cel puțin încă cinci locuri probabile ale primei debarcări a lui Columb; toate sunt situate pe lanțul răsăritean exterior al arhipelagului Bahamas, îndreptat spre Oceanul Atlantic. Cea mai nordică dintre insulele (Cat) unde putea să debarce Columb, este situată ceva mai la nord de 24° latitudine nordică, iar cea mai sudică se află pe paralela de 22°. Bineînțeles că drumul probabil al lui Columb din Guanahani spre Cuba variază şi el în funcție de locul primei debarcări.

Slujbă religioasă pe țărm (desen din secolul al XVI-lea).

Columb a observat că unii băştinaşi purtau la nas podoabe de aur. După câte a putut înțelege, aurul era adus în insulă de undeva dinspre sud. Din acest moment Columb îşi exprimă aproape în fiecare pagină a jurnalului speranța că „cu ajutorul Domnului va găsi aurul, acolo unde se naşte”.

După sosirea în Guanahani, spaniolii au ocolit cu bărcile insula şi au zărit câteva sate. În depărtare se vedeau alte insule şi Columb s-a convins că nu a descoperit un pământ izolat în mijlocul oceanului, ci un arhipelag.

Insularii vizitau corăbiile venind în bărci scobite din trunchiuri de

copaci, de mărimi diferite, care duceau între 1 şi 40—45 de oameni[1]. Pentru a găsi drumul spre insulele din sud, „unde se naşte aurul”, Columb a poruncit să fie prinşi câțiva băştinaşi care se urcaseră pe corăbiile spaniole. Urmând indicațiile prizonierilor, el a început să navigheze printre insulele arhipelagului, înaintând treptat spre sud.

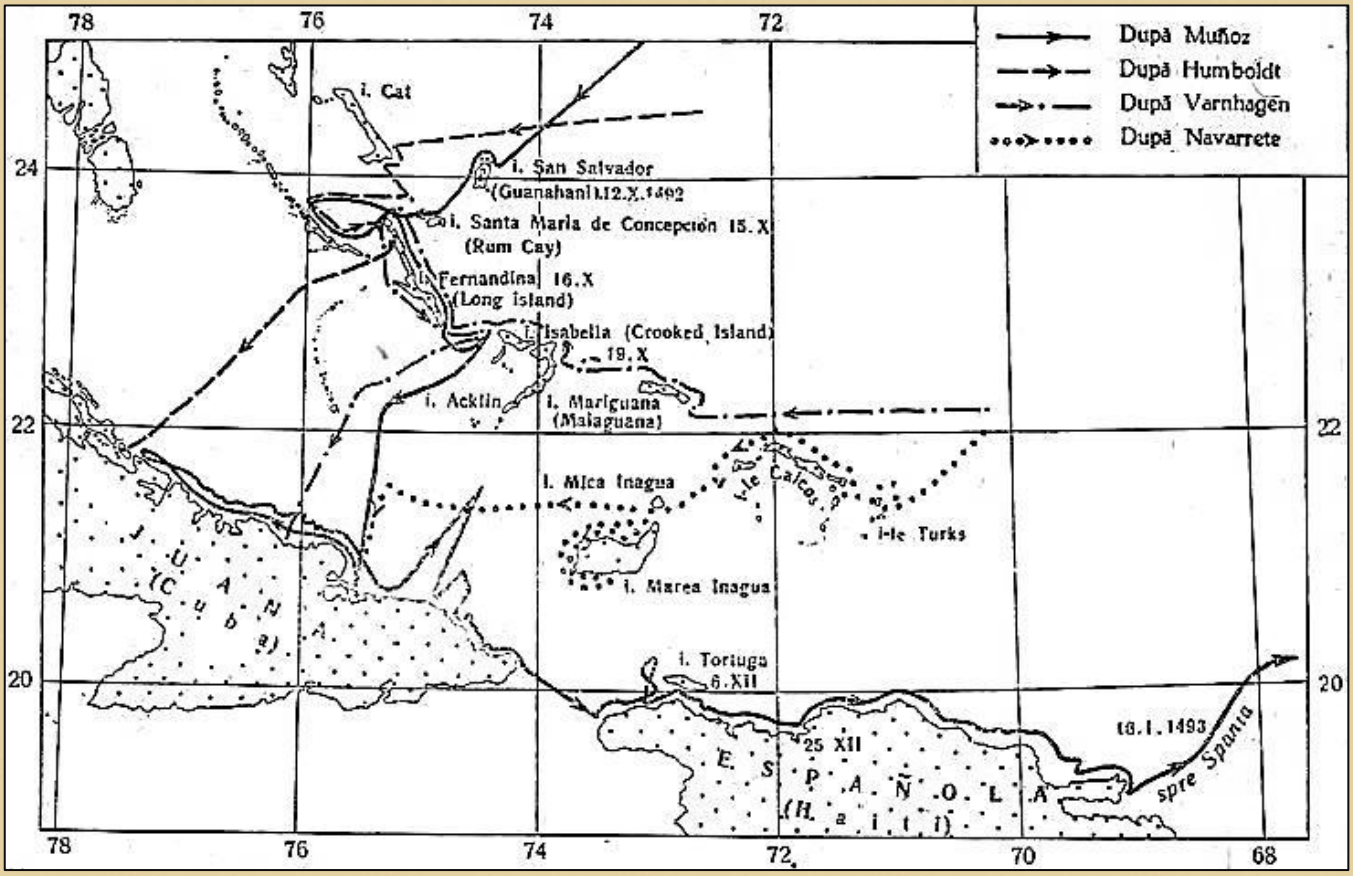

Cele patru variante ale drumului lui Columb din insulele Bahamas spre Cuba.

Columb a dat unei mici insule situată la sud-vest de Guanahani numele de Santa Maria de Concepción (astăzi *Rum Cay).* Iar insula următoare, destul de mare, a fost denumită Fernandina (astăzi *Long Island).* Indienii de aici care au ajutat pe spanioli să-şi umple butoaiele cu apă i s-au părut lui Columb „mai gospodari, mai prietenoşi şi cu mai multă judecată” decât locuitorii din Guanahani. „Am văzut la ei chiar veşminte — notează el în jurnal — țesute din fir de bumbac asemenea unor mantii şi le place să se gătească, iar femeile poartă în față un petic de țesătură care le ascunde întrucâtva goliciunea”. În altă parte el arată că aici „a observat că femeile căsătorite poartă şalvari din țesătură de bumbac”. Marinarii care vizitaseră casele insularilor văzuseră acolo paturi

[1] „Ei înaintau cu bărcile folosind vâsle ce semănau a hârlețe... şi mergeau cu mare iuțeală”.

împletite legate de stâlpi. „Paturile pe care dorm ei seamănă cu nişte plase şi sunt împletite din fire de bumbac” *(hamacuri).* Dar spaniolii n-au găsit pe insulă nici un indiciu de zăcăminte de aur, deşi continuau să întâlnească indieni care purtau bucăți de aur ca podoabe.

Flotila spaniolă a navigat timp de două săptămâni printre insulele Bahamas. Columb a văzut acolo multe, plante necunoscute cu flori şi fructe ciudate. În însemnarea din 15—16 octombrie, el descrie cu entuziasm natura arhipelagului pe care l-a descoperit, subliniind varietatea plantelor. Dar printre ele nu existau plantele prețioase cunoscute de el colorante, medicinale sau mirodenii — din care luase cu sine probe. El a fost mirat şi de faptul că nu vedea „nici oi, nici capre şi nici alte animale”. „Fac tot ce îmi stă în putere ca să ajung acolo unde voi izbuti să găsesc aur şi mirodenii” scrie Columb la 19 octombrie. Ultima dintre insulele Bahamas unde au debarcat spaniolii a fost numită Isabella (astăzi *Crooked Island).*

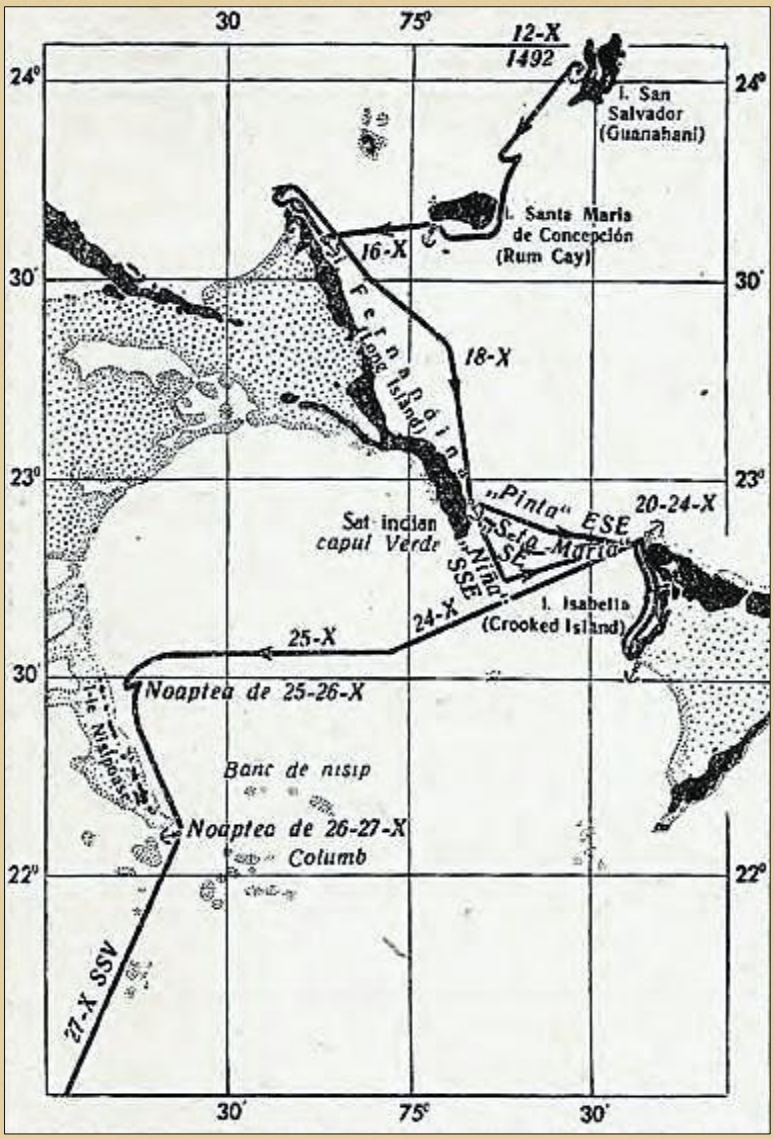

Drumul lui Columb printre insulele Bahamas (după Morison).

DESCOPERIREA CUBEI

Marinarii aflaseră de la băştinaşi că la sud de Isabella se află „insula *Cuba* care, potrivit spuselor indienilor, este foarte mare şi face comerț intens”. Columb s-a îndreptat spre Cuba şi la 28 octombrie „a pătruns în estuarul unui râu foarte frumos” (pe țărmul de nord-est al Cubei). După gesturile băştinaşilor, Columb a înțeles că acest pământ este atât de mare

încât nu poate fi ocolit cu corabia nici chiar în 20 de zile. Atunci el a tras concluzia că a ajuns la una din peninsulele Asiei de răsărit. Dar aici nu existau nici oraşe bogate, nici regi, nici aur şi nici mirodenii.

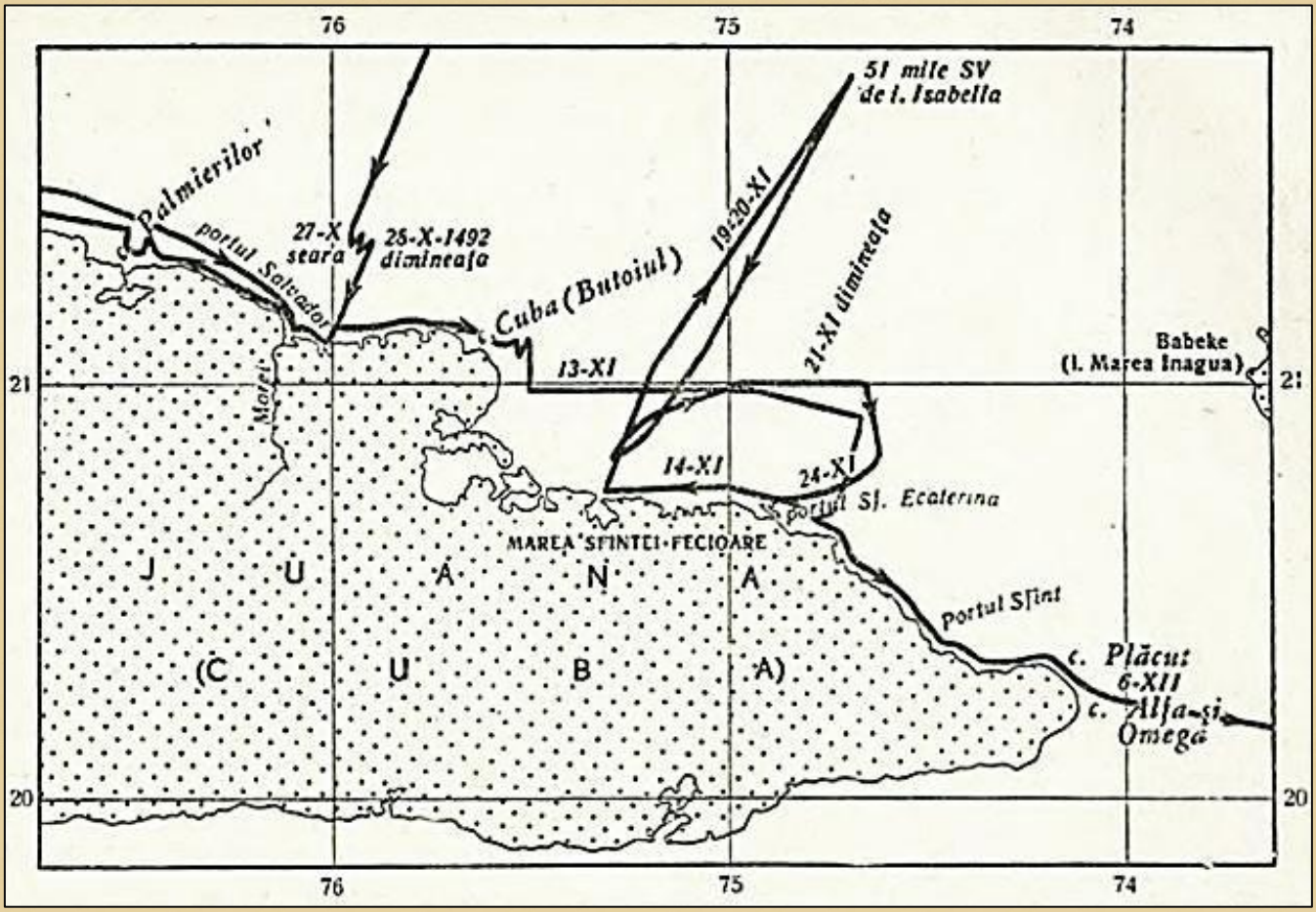

Drumul lui Columb de-a lungul ţărmului de nord-est al Cubei (după Morison).

Flotila a mai înaintat puţin spre vest de-a lungul ţărmului nordic al Cubei. Uneori se întâlneau mici aşezări. Într-un loc, amiralul a debarcat doi soli şi le-a dat ordin să-l caute în interiorul ţării pe regele băştinaş şi să stabilească relaţii cu el. Unul dintre soli vorbea limba arabă. Dar în această ţară ciudată nimeni nu înţelegea nici „chiar” limba arabă. După ce s-au îndepărtat puţin de ţărm, solii au găsit nişte sate cu case mari[1], înconjurate de ogoare cultivate cu plante necunoscute europenilor. O singură plantă o cunoşteau: bumbacul. În case au văzut baloturi de bumbac. Din el femeile făceau ţesături grosolane sau împleteau plase. Bărbaţii şi femeile întâlnite de străini „mergeau cu tăciuni în mână şi cu o iarbă folosită pentru fumat”. Astfel au văzut europenii pentru prima oară cum se foloseşte tutunul, iar plantele cultivate necunoscute erau

[1] Cubanii îşi construiau locuinţele din crengi şi trestie. Adesea ele erau foarte mari, putând să cuprindă sute de oameni

porumbul, cartoful şi *tutunul,* care mai târziu s-au răspândit pe toate continentele locuite.

Corăbiile lui Columb aveau din nou nevoie de reparații, din care cauză flotila a mai rămas aproape două săptămâni în dreptul țărmului de nord-est al Cubei. După ce s-au terminat reparațiile, Columb a înaintat de-a lungul țărmului Cubei ceva mai departe spre nord-vest până a ajuns la nişte insule pe care le-a denumit „Grădinile regelui” (astăzi *Camaguey).*

Cuba avea o populație foarte redusă. Lui Columb i s-a părut lipsit de sens de a naviga mai departe spre vest. El credea că din întâmplare a nimerit în partea cea mai săracă a Chinei. În schimb, la răsărit de China trebuie să existe bogata insulă Japonia. De aceea, Columb s-a întors şi a pornit de-a lungul țărmului Cubei, spre sud-est. În acest timp (la 20 noiembrie) Martin Pinzon a dispărut cu corabia sa „Pinta”. Columb bănuia că este vorba de trădare. El credea că cel mai mare dintre frații Pinzon vrea să descopere pe cont propriu minele de aur. După fuga „Pintei” Columb a mai navigat încet spre est până a ajuns în punctul unde țărmul „deviind spre sud a luat direcția sud-vest”-(adică a ajuns până la extremitatea răsăriteană a Cubei).

DESCOPERIREA INSULEI ESPAÑOLA (HAITI)

La 6 decembrie, după oarecare şovăieli, Columb a pornit spre sud-est: el a zărit un pământ despre care indienii din Cuba îi spuseseră că este o insulă mare şi bogată, numită „Bohio”. Aceasta era într-adevăr marea insulă Haiti, pe care Columb a numit-o *Española* (insula Spaniolă — lat. Hispaniola), deoarece acolo, de-a lungul țărmului, „se întind câmpiile cele mai frumoase din lume, foarte asemănătoare cu pământurile din Castilia şi chiar mai bune decât ele”. Columb a pornit de-a lungul țărmului nordic al insulei Haiti şi în drum a descoperit insula *Tortuga* („Broasca țestoasă”), dar nu a debarcat, pe ea.

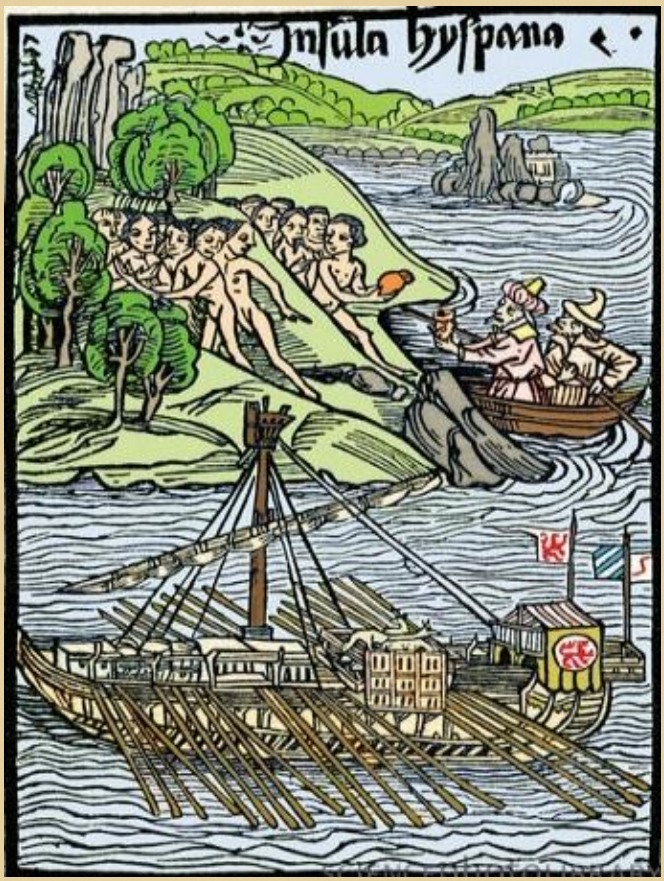

„Insula spaniolă”. Debarcarea, (desen din 1493).

Pe Española era mai mult aur decât pe alte insule; marinarii au găsit la locuitori plăci subțiri şi lingouri mici de aur. „Febra aurului” creştea din ce în ce mai puternic printre ei. În jurnalul lui Columb apar primele însemnări despre jafurile săvârşite de „creştini”: „Indienii erau atât de naivi, iar spaniolii atât de lacomi şi de nesățioşi, încât nu se mulțumeau când indienii în schimbul... unei bucățele de sticlă, unui ciob de cană sau a altor obiecte fără nici o valoare le dădeau tot ce doreau. Spaniolii căutau să pună mâna pe orice, chiar fără să dea nimic în schimb” (însemnarea din 22 decembrie). De altfel, şi genovezul fusese cuprins de „febra aurului”. El notează cuvintele unui indian bătrân despre o insulă „plină de aur” şi despre alte insule unde „aurul este strâns şi dat prin sită, iar apoi se topeşte şi se fac din el diferite lucruri”.

„Insula spaniolă”. Fortăreața Navidad (desen din 1493).

Din nefericire, la 25 decembrie, de Crăciun, din cauza neglijenței ofițerului de cart, corabia lui Columb a nimerit pe un banc de nisip. Cu ajutorul băştinaşilor, echipajul a izbutit să scoată de pe „Santa Maria” toată încărcătura prețioasă, tunurile şi proviziile. Lui Columb nu i-a rămas decât mica corabie „Niña”. Pe ea nu putea să încapă echipajul de pe ambele corăbii, şi Columb a hotărât să lase o parte din oameni pe Española, iar cu ceilalți să se întoarcă grabnic în Spania.

Pe Española au rămas de bună voie 39 de spanioli deoarece viața pe insulă li se părea a fi uşoară şi sperau să găsească aci mult aur. Columb a dat ordin ca din resturile corăbiei sfărâmate să se construiască o fortăreață, a înarmat-o cu tunuri scoase de pe „Santa Maria” şi a lăsat provizii pentru un an. Această primă aşezare europeană în Lumea Nouă, care a luat ființă în urma catastrofei întâmplate de crăciun, a fost denumită *„Navidad”* („Crăciunul”).

La 4 ianuarie 1493, Columb a ieşit din portul Navidad şi după două zile a întâlnit în dreptul țărmului nordic al Españolei corabia „Pinta”. Martin Pinzon l-a asigurat pe amiral că „a părăsit flotila fără voia sa”.

Columb a fost nevoit să se prefacă a-l crede, deoarece oricum nu putea să-l pedepsească. Echipajul „Pintei” era de partea căpitanului său, iar „Niña” era comandată de fratele acestuia, Vicente. „Nu era” momentul să fie pedepsiți vinovații”. Ambele corăbii aveau spărturi. Toți marinarii doreau să se înapoieze cât mai repede în patrie. La 16 ianuarie „Niña” şi „Pinta” au ieşit în largul oceanului îndreptându-se spre Spania.

ÎNTOARCEREA ÎN SPANIA

Primele patru săptămâni călătoria a decurs în condiții bune, dar la 12 februarie s-a stârnit o furtună. În noaptea de 13 spre 14 februarie „Niña” a pierdut-o din vedere pe „Pinta” şi cele două corăbii n-au mai izbutit să se întâlnească. „La răsăritul soarelui vântul s-a întețit şi valurile au devenit şi mai amenințătoare... Nimeni nu credea că vom izbuti să scăpăm cu viață...” În acele zile, Columb era cuprins de gânduri negre: dacă „Niña” se va scufunda, lumea creştină nu va afla niciodată de marea lui descoperire. „Îl înspăimânta gândul că nu-şi va desăvârşi [opera]... El scrise pe un pergament tot ce a putut scrie despre descoperirile sale, implorând pe oricine îl va găsi să-l aducă la curtea regală. Apoi înveli pergamentul într-o pânză cerată, îl legă bine, porunci să i se aducă un butoiaş de lemn şi băgă pergamentul înăuntru, astfel ca nimeni să nu ştie ce cuprinde şi ca toți să creadă că amiralul îndeplineşte un ritual. Apoi porunci ca butoiaşul să fie aruncat în mare”.

Furtuna a durat patru zile. În zorii celei de-a cincea zi când vântul s-a mai potolit, marinarii au zărit pământ şi Columb a stabilit că vasul se află lângă insulele Azore. Dar au mai trecut trei zile până când „Niña” a izbutit să acosteze lângă una din insule (Santa Maria).

Peste câteva zile, după ce „Niña” părăsise insulele Azore, s-a dezlănțuit din nou furtuna. Ea a adus corabia la țărmul portughez, în apropiere de Lisabona. De acolo amiralul a trimis un curier la curtea regală spaniolă să anunțe întoarcerea sa.

La 15 martie 1493 Columb a intrat în portul Palos. În aceeaşi zi a sosit acolo „Pinta”. Martin Pinzon a murit după câteva zile de la întoarcerea în patrie.

Columb a adus în Spania fericita veste despre pământurile descoperite de el în apus. El a adus puțin aur şi câțiva băştinaşi cum nu mai fuseseră văzuți în Europa şi care au fost denumiți indios *(indieni).* El a adus de asemenea plante şi fructe ciudate, precum şi pene de păsări necunoscute.

Pentru a-şi păstra monopolul descoperirii, genovezul a trecut şi la întoarcere date false în jurnalul de bord.

O scurtă dare de seamă asupra rezultatelor primei expediții (cea dintâi despre marea descoperire) — care s-a răspândit apoi în toată Europa în zeci de traduceri — a fost dictată de Columb, pe când se afla încă lângă insulele Azore, sub formă de scrisoare către unul dintre protectorii săi care finanțaseră expediția, Luis Santangel sau Gabriel Sanchez, trezorierul coroanei Aragonului.

„PRIMA ÎMPĂRȚIRE A LUMII”

Ştirea descoperirii *„Indiilor de vest”* de către Columb nu putea să nu-i alarmeze pe portughezi. După părerea lor, prin aceasta fuseseră încălcate drepturile acordate Portugaliei în 1452—1456 de către papii de la Roma (Nicolae al V-lea şi Calixt al III-lea), drepturi pe care le recunoscuse Castilia în 1479 şi care fuseseră confirmate de papa Sixt al IV-lea în 1481. Acesta era dreptul de a stăpâni pământurile descoperite la sud şi est de capul Bojador „până la indieni”. Acum li se părea că India le scapă din mâini. Doi domnitori „dintre cei mai creştini” — regina Castiliei şi regele Portugaliei — îşi disputau drepturile asupra teritoriilor de dincolo de ocean. Castilia se bizuia pe dreptul primului descoperitor, iar Portugalia, pe hotărârile papale anterioare. Singurul arbitru care putea să rezolve pe cale paşnică conflictul dintre regi era însuşi papa de la Roma, autoritatea catolică supremă.

Pe vremea aceea era papă *Alexandru al VI-lea Borgia* — una dintre cele mai întunecate figuri din câte s-au perindat pe tronul papal, un asasin şi un desfrânat, „cea mai desăvârşită întruchipare a diavolului pe pământ”, după cum l-a caracterizat ironic Stendhal. Despre el circula în secolul al XVI-lea zicala: „Papa nu face niciodată ceea ce spune”. Contemporanul său Machiavelli scria despre el: „Alexandru al VI-lea n-a făcut vreodată altceva decât să înşele pe oameni; aceasta era singura lui preocupare... N-a existat vreodată pe lume un om care să fi căutat să convingă cu mai multă tărie, care să fi afirmat ceva cu jurăminte mai solemne şi care să le fi respectat mai puțin ca el”. E puțin probabil că portughezii să-l fi considerat pe acest Borgia, spaniol de origine (înainte de a fi ales papă el se numea Rodrigo Lançol Borja şi era episcop al Cartagenei), arbitru nepărtinitor în acest conflict. Dar ei nu puteau să nu țină seama de hotărârea lui.

Aşa-numita „prima împărțire a lumii” din 1493 a fost făcută tocmai de

mâinile „curate” ale lui Alexandru al VI-lea, „rob al robilor Domnului”. La 3 mai 1493, două luni după întoarcerea lui Columb, prin bula „Inter cetera” („Printre altele”)[1] papa Alexandru al VI-lea a acordat coroanei castiliene drepturi asupra pământurilor pe care le-a descoperit sau avea să le descopere în viitor — „pământuri aflate în regiunea părților apusene şi pe ocean” şi care nu aparțin nici unui rege creştin. Cu alte cuvinte, acest papă a acordat Castiliei în apus aceleaşi drepturi pe care unul din predecesorii săi le acordase Portugaliei în sud şi est.

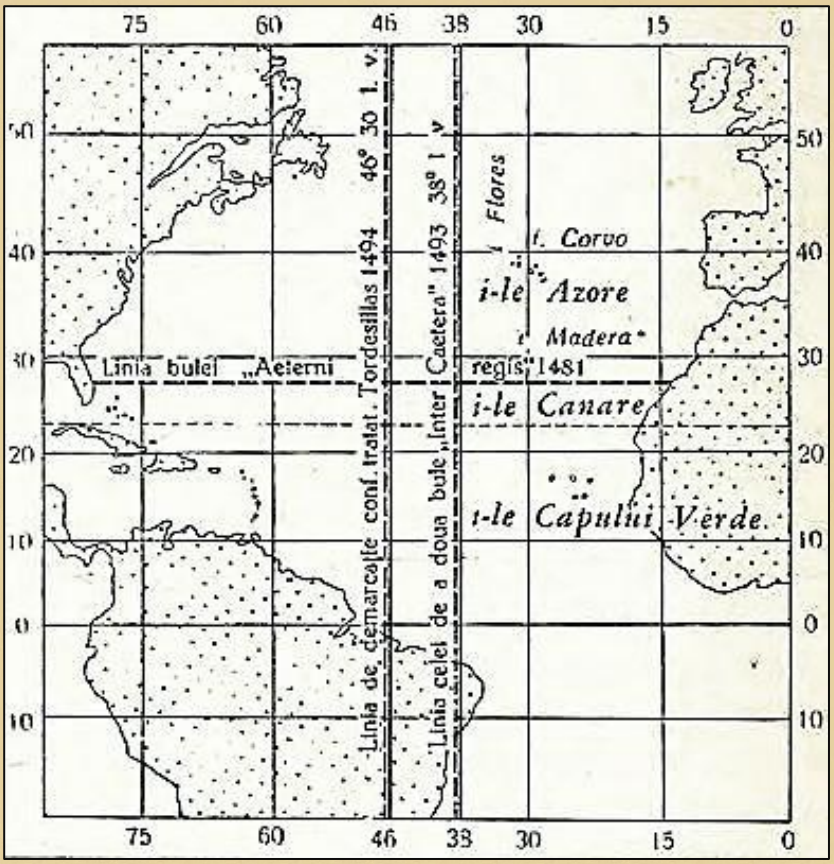

Liniile de demarcație dintre spanioli şi portughezi (după Morison).

Dar chiar în ziua următoare, la 4 mai 1493, a apărut o nouă bulă papală (a doua „Inter cetera”). În această bulă, papa a încercat să definească mai precis drepturile Castiliei. El dăruia în posesiune veşnică regilor Castiliei „toate insulele şi continentele... descoperite şi cele care vor fi descoperite la apus şi miazăzi de linia ce merge de la polul arctic... la polul antarctic... Linia menționată trebuie să se afle la o distanță de o sută de leghe la apus şi la miazăzi de oricare dintre insulele ce sunt cunoscute de obicei sub numele de insulele Azore şi insulele Capului Verde”. Este vădit că linia de demarcație stabilită prin a doua bulă „Inter cetera” nu poate fi trasată nici pe hartă şi nici pe glob. De pe atunci se ştia cu precizie că insulele Azore sunt situate mult mai la vest de insulele Capului Verde. Cât priveşte expresia „la miazăzi de linia de la... pol... până la pol...”, adică la *sud* de meridian, ea este pur şi simplu absurdă. Totuşi, hotărârea papală a stat la baza tratativelor diplomatice dintre spanioli şi portughezi, care s-au

[1] Bulele (actele solemne) papale poartă ca titlu primele două cuvinte cu care începeau.

terminat prin î*ncheierea unui tratat în oraşul Tordesillas* (7 iunie 1494).

Portughezii se îndoiau încă pe atunci că Columb ar fi ajuns în Asia[1] şi de aceea nu mai stăruiau ca spaniolii să renunțe complet la călătoriile peste ocean, însă cereau ca linia de demarcație (aşa-numitul „meridian papal") să fie mutată mai departe, spre apus. După discuții îndelungate, cele două părți au căzut de acord ca linia să fie trasată la 370 de leghe vest de insulele Capului Verde. *Alexander Supan,* cunoscut geograf de la sfârşitul secolului XIX-lea — începutul secolului al XX-lea, a emis o ipoteză foarte verosimilă cu privire la scopul pe care-l urmăreau portughezii: „Probabil că Portugalia nu urmărea decât să-şi asigure căile maritime din regiunea Africii. Navigația de-a lungul coastelor constituia o etapă depăşită a descoperirilor; se ştia încă pe atunci că navigația în regiunea Africii de sud impune o deviere spre apus pentru a se evita vântul neprielnic, adică alizeele de sud-est (de altfel, primul care a făcut un asemenea ocol a fost Vasco da Gama în 1497). Portughezii nu voiau ca folosind acest drum să fie în pericol de a depăşi linia de demarcație. De aceea, meridianul de demarcație dintre sfera portugheză de interese, cum am spune astăzi, în răsărit şi cea spaniolă în apus a fost fixat la 370 de leghe vest de insulele Capului Verde..."

La alcătuirea tratatului de la Tordesillas s-a repetat vechea greşeală, şi anume s-a omis să se menționeze de la care din insulele Capului Verde trebuie numărate cele 370 de leghe şi *despre ce fel de leghe* e vorba. Se putea doar presupune că socoteala trebuia făcută în leghe romane (leghea romană este egală cu 5.920 mtr.), deoarece această măsură este menționată pentru prima oară în cea de-a doua bulă „Inter cetera" a papei de la Roma. În afară de aceasta, pentru cosmografii din epoca marilor descoperiri, transformarea a 370 de leghe în grade de longitudine era foarte dificilă, întrucât în acea vreme nu se cunoştea precis mărimea globului pământesc.

Dar, oricât de mari erau aceste diferențe (până la 5°5'), ele sunt infime față de greşelile care se făceau din pricină că pe vremea aceea oamenii nu ştiau să determine longitudinea nici măcar cu aproximație; chiar şi în

[1] Şi în Spania existau unii oameni care se îndoiau de aceasta. Astfel, a ajuns până la noi o scrisoare trimisă din Barcelona în 1493 de Pedro Martir, un cronicar din acea vreme. Scrisoarea cuprinde următoarele fraze sceptice: „Un oarecare Colon a ajuns până la antipozii apuseni, până la țărmul Indiei, cum crede el. El a descoperit multe insule; se presupune că este vorba tocmai de insulele despre care cosmografii cred că ar fi situate lângă Indii, dincolo de Oceanul de răsărit. Nu pot să contest acest lucru, deşi am impresia că mărimea globului pământesc impune o altă concluzie".

secolul al XVI-lea se produceau din această cauză greşeli de peste 45°.

După părerea multor istorici, în anii 1493—1494, Portugalia şi Castilia urmăreau în mod vădit să împartă între ele globul pământesc, cu toate că în bula „Inter cetera" şi în tratatul spaniolo-portughez din 1494 se indica o singură linie de demarcaţie, şi anume cea din Oceanul Atlantic. Dar chiar în 1495 portughezul Ferrer a formulat o părere opusă, probabil mai corespunzătoare adevăratelor intenţii ale „înaltelor părţi contractante": el socotea că linia de demarcaţie este fixată numai pentru ca vasele castiliene să aibă dreptul de a face descoperiri la vest, iar cele portugheze, la est de „meridianul papal". În realitate, e puţin probabil ca vreunul dintre autorii bulelor papale sau dintre experţii întruniţi în 1494 la Tordesillas să fi putut prevedea, înainte de încheierea primei expediţii în jurul lumii a lui Magellan (1522), că spaniolii şi portughezii, înaintând în direcţii opuse, se vor întâlni într-adevăr la „antipozi". Existenţa Oceanului Mondial unic care înconjură tot universul a fost dovedită abia după călătoria lui Magellan în jurul lumii. *Scopul demarcaţiei era,* nu împărţirea globului pământesc între Spania şi Portugalia, *ci numai indicarea unor căi diferite pe care puterile maritime rivale să descopere pământuri noi.*

Capitolul 16

A DOUA EXPEDIŢIE A LUI COLUMB. DESCOPERIREA ANTILELOR MICI ŞI A INSULEI JAMAICA

COMPONENŢA EXPEDIŢIEI

Ferdinand şi Isabella au confirmat în mod solemn toate drepturile şi privilegiile făgăduite lui Columb în 1492. În instrucţiunile regale din 29 mai 1493, don Cristobal Colon este intitulat amiral, vicerege şi guvernator al insulelor şi continentului descoperit. A fost echipată fără întârziere o nouă flotilă compusă din 17 vase, printre care trei corăbii mari. Columb a înălţat pavilionul de amiral pe cea mai mare dintre ele — „Maria Galante". Întrucât Columb nu văzuse la indieni nici vite şi nici plante cultivate europene şi întrucât se proiecta întemeierea în Española a unei colonii spaniole, au fost încărcaţi pe corăbii cai, asini, vite cornute mari şi porci. În afară de aceasta, amiralul a poruncit să se ia pe corăbii butuci de viţă de vie de diferite soiuri şi seminţe de plante cultivate în Europa.

Împreună cu Columb au plecat în căutarea norocului în noile regiuni

un mic grup de curteni, sute de nobili săraci, dar mândri (hidalgos), rămaşi fără ocupație după cucerirea Granadei, zeci de funcționari regali, precum şi călugări şi preoți care trebuiau să aducă la creştinism pe „păgânii" de peste ocean. Potrivit diferitelor izvoare, pe corăbii se aflau 1.500—2.500 de oameni. A doua expediție a lui Columb a pornit din Cadiz Ia 25 septembrie 1493. În insulele Canare s-a mai luat o încărcătură suplimentară — trestie de zahăr — şi, urmându-se exemplul portughezilor, câini mari anume dresați pentru vânătoarea de oameni.

DESCOPERIREA INSULELOR ANTILELE MICI ŞI PRIMA ÎNTÂLNIRE CU „CANIBALII" — CARAIBII

După ce a părăsit insulele Canare, Columb a pornit spre sud-vest, deoarece locuitorii de pe Española îi spuseseră că la sud-est de ei se află alte câteva insule, printre care — dacă i-a înțeles el bine pe indieni — „pământurile caraibilor care mănâncă oameni" şi „insulele fecioarelor", unde se găseşte mult aur. De data aceasta drumul urmat de corăbii trecea la aproximativ 10° mai la sud decât în timpul primei expediții. Direcția luată a fost cât se poate de bine aleasă. Columb a avut vânt prielnic — alizeele de nord-est — şi astfel a traversat Oceanul Atlantic în 20 de zile, adică cu două săptămâni mai puțin decât prima dată. Acest drum au început să-l folosească toate corăbiile care mergeau din Europa spre „Indiile de vest".

Cu o zi mai înainte ca la apus să apară pământul, Columb i-a determinat apropierea după schimbarea culorii apei oceanului şi a direcției vântului. La 3 noiembrie 1493 a apărut la orizont o insulă muntoasă, acoperită de o vegetație tropicală luxuriantă. Descoperirea fusese făcută într-o duminică *(Dominica* — în spaniolă), şi Columb a denumit astfel noua insulă.

Pe Dominica nu se zărea vreun port prielnic şi de aceea amiralul a cotit spre nord, unde se vedea o altă insulă mai mică, joasă. În cinstea corăbiei sale, el a numit-o Maria Galante (astăzi *Marie Galante).* Columb a debarcat pe țărm, a înălțat steagul castilian şi a luat în stăpânire în mod solemn noul arhipelag. Insula părea nelocuită. În apropiere se zăreau alte insule, iar în ziua următoare Columb s-a îndreptat spre cea mai mare dintre ele, pe care a denumit-o *Guadalupe.*

Aici flotila a rămas opt zile. Spaniolii au debarcat de mai multe ori pe țărm, au vizitat satele de pe litoral şi au intrat în case. „În case am găsit o mulțime de oase şi cranii omeneşti atârnate ca nişte vase, pentru diferite

trebuințe. Bărbați am văzut puțini: după cum ne-au lămurit femeile, cei mai mulți dintre ei plecaseră cu zece canoe [bărci] să jefuiască alte insule. Oamenii aceştia ni s-au părut mai dezvoltați decât locuitorii altor insule pe care îi văzusem înainte [adică indienii *arawaki,* pe care spaniolii îi cunoscuseră în timpul primei expediții]. Deşi au casele făcute din paie, ele sunt construite mai bine decât la alți indieni şi se găsesc înăuntru mai multe lucruri... vădindu-se în toate o pricepere deosebită. Ei au mult bumbac... şi multe cuverturi din bumbac, făcute atât de bine încât nu sunt inferioare celor de la noi din Castilia”[1].

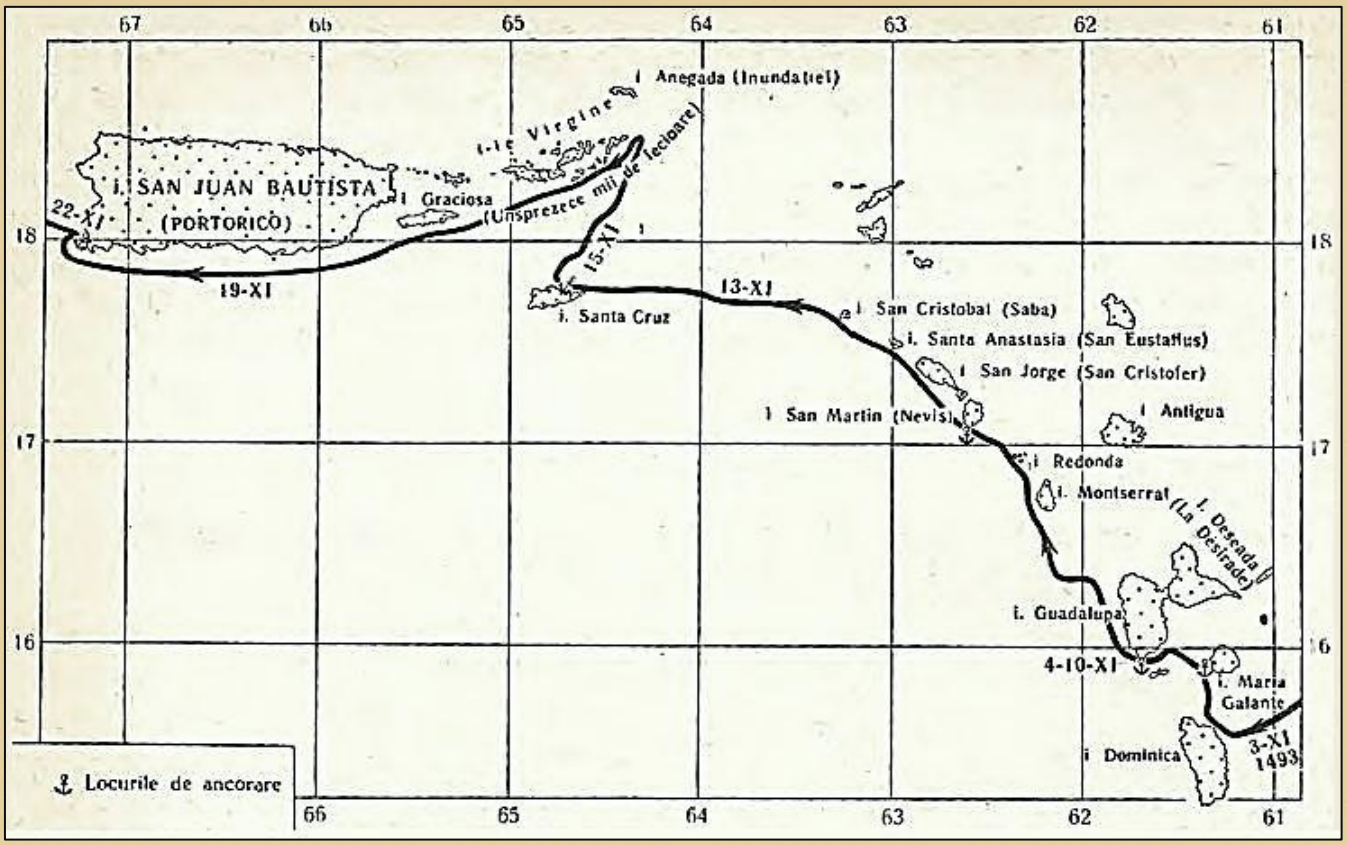

Drumul lui Columb de-a lungul Antilelor Mici (după Morison).

După relatările femeilor capturate, pe toate cele trei insule descoperite trăiau *caraibii* (caribii). Aceştia nu se războiau între ei, dar făceau incursiuni în alte insule locuite de arawaki paşnici, aproape dezarmați. Ei întreprindeau călătorii de aproape 100 de km, cu bărci mari, făcute din trunchiuri de copaci. Ca arme aveau arcuri şi săgeți cu vârfurile din bucățele de carapace de broască țestoasă sau „din oase crestate de peşte, care semănau cu nişte fierăstraie ascuțite”. Făcând incursiuni în alte

[1] Dintr-o scrisoare a doctorului *Diego Alvares Chanca,* medicul celei de-a doua expediții.

insule — scrie Chanca — caraibii iau de acolo câte femei pot să prindă pentru ca să trăiască cu ele, mai cu seamă dintre cele tinere şi frumoase, sau ca să le folosească drept slugi. Femeile acestea sunt atât de multe, încât în 50 de case am văzut numai indiene, iar printre sclave erau peste 20 de fete[1]. Aceste femei spun despre caraibi că se poartă cu ele cu atâta cruzime încât e chiar greu de crezut: ei îi mănâncă pe copiii născuți de aceste femei şi îi cresc numai pe cei care îi au de la nevestele caraibe. Pe prizonierii bărbați îi duc în satele lor şi îi mănâncă. La fel procedează şi cu cei ucişi".

După întoarcerea în patrie a participanților la cea de-a doua expediție, cuvântul *caraib,* deformat de spanioli în *canibal,* s-a răspândit în întreaga Europă, dobândind sensul de „mâncător de oameni".

„Insula canibalilor" (desen din secolul al XVI-lea).

După cum se vede din „jurnalul" lui Columb şi din citatul de mai sus din scrisoarea doctorului Chanca, acuzația de canibalism adusă caraibilor se bazează în primul rând pe spusele locuitorilor din Española şi a femeilor captive, întâlnite de spanioli în insulele Antilele mici. Aceste

[1] Astfel s-a lămurit zvonul despre „insulele fecioarelor", bazat pe o neînțelegere; Columb i-a dat crezare, întrucât a citit despre astfel de insule la Marco Polo şi la alți călători de mai târziu, care au descris expedițiile prin „marea Indiană". Spaniolii au luat cu ei pe corăbii zeci de femei şi câțiva băieți, castrați de caraibi.

mărturii păreau să fie confirmate de faptul că în locuințele caraibilor s-au găsit cranii şi oase omeneşti. Dar însuşi Chanca şi-a exprimat în curând îndoiala că aceasta ar constitui o dovadă de canibalism, căci spaniolii au găsit cranii şi în casele arawakilor paşnici: în Española am găsit un cap de om bine păstrat într-un coş foarte frumos şi împletit cu grijă. Ne-am gândit că este capul tatălui, al mamei sau al altei persoane a cărei memorie este cinstită. Ulterior am auzit că s-au găsit o mulțime de asemenea capete şi de aceea cred că ceea ce am spus mai sus corespunde realității".

Rămân prin urmare numai mărturiile indienilor arawaki, care aveau de suferit de pe urma incursiunilor caraibilor. Chiar şi unii istorici şi etnografi burghezi din secolele XIX—XX nu sunt de părere că asemenea mărturii merită încredere. Ei subliniază că colonialiştii spanioli şi alți colonialişti europeni au exagerat intenționat, în descrierile lor, „cruzimea" caraibilor, pentru a justifica transformarea în sclavi sau exterminarea fără cruțare a locuitorilor din insulele Antilele mici.

Etnografii sovietici admit că la caraibi, ca şi la alte popoare, canibalismul exista în perioada de trecere de la matriarhat la patriarhat, ca obicei războinic, legat de rituri magice; popoarele care se aflau pe această treaptă de civilizație credeau că îndrăzneala, forța, iuțeala şi celelalte însuşiri războinice ale duşmanului trec în cel care îi mănâncă inima sau muşchii de la mâini şi picioare.

Din Guadalupe, Columb s-a îndreptat spre Española şi de acolo a pornit către nord, descoperind mai multe insule, una după alta.

La 10 noiembrie a fost descoperită insula *Montserrat* (denumită astfel în cinstea unei cunoscute mănăstiri din Catalonia), dar spaniolii n-au debarcat acolo, căci prizonierele indiene spuneau că pe insulă n-a mai rămas nici un om după o incursiune a caraibilor. În dimineața următoare au descoperit insula *Antigua,* unde, de asemenea, n-au debarcat, iar la 11 noiembrie — insula *San Martin* (în dreptul paralelei de 18° latitudine nordică), unde se vedeau ogoare cultivate. În speranța de a găsi aici o călăuză spre alte insule şi spre Española, Columb a trimis într-un sat de pe coastă o barcă cu oameni înarmați. Ei au izbutit să prindă acolo numai câteva femei şi câțiva copii (şi aceştia erau prizonieri ai caraibilor); la înapoiere însă s-au întâlnit cu o canoe a caraibilor.

Caraibii au rămas încremeniți de mirare văzând pe mare o flotilă ciudată, compusă din vase uriaşe (după aprecierea lor). În timpul acesta barca le-a tăiat drumul spre țărm. „Văzând că nu vor putea să scape, caraibii şi-au întins cu mare vitejie arcurile, femeile nerămânând în urma

bărbaților. Spun «cu mare vitejie» pentru că ei nu erau decât şase — patru bărbați şi două femei — împotriva a douăzeci şi cinci de oameni ai noştri. Ei au rănit doi marinari, pe unul de două ori în piept, iar pe altul, cu o săgeată, în şold. Ei ar fi lovit cu săgețile pe cei mai mulți dintre oamenii noştri, dacă aceştia nu ar fi avut scuturi din piele şi din lemn şi dacă barca noastră nu s-ar fi apropiat de canoe şi nu i-ar fi răsturnat. Dar chiar după ce canoea s-a răsturnat, ei au pornit spre țărm înot sau fugind (în acel loc apa era mică) şi am avut multă bătaie de cap până i-am prins, căci continuau să tragă cu arcurile. Cu toate acestea, am izbutit să punem mâna pe unul din ei, după ce l-am rănit mortal cu lancea. Rănitul a fost adus pe corabie" (Chanca).

După cum se vede, caraibii erau un popor care ştia să lupte şi să-şi apere libertatea.

În dimineața zilei de 12 noiembrie a fost descoperit „un pământ muntos şi în bună parte sterp" alcătuit din patruzeci sau poate chiar mai multe insulițe. Pe una din insulițe au fost zărite câteva colibe de pescari. Columb a denumit acest arhipelag „Insulele celor unsprezece mii de fecioare". În spaniolă, fecioarei i se spune „virgen". De atunci ele poartă numele de insulele *Virgine*[1].

La vest de acest arhipelag a fost descoperită o insulă mare. Indienii prinşi în Guadalupe au declarat că sunt originari din această insulă care se numeşte „Boriquen" şi pe care caraibii fac adesea incursiuni. Escadra a mers o zi întreagă de-a lungul țărmului nordic al acestei „insule foarte frumoase şi, după cât se pare, extrem de roditoare". Spaniolii au debarcat într-un sat de lângă un golf în care au ancorat corăbiile lor, dar n-au găsit pe nimeni, deoarece locuitorii au fugit care încotro. Columb a denumit insula San Juan Bautista (sf. Ioan Botezătorul), dar mai târziu denumirea ei a fost schimbată în *Puerto Rico* („Portul bogat").

SPANIOLII ÎN ESPAÑOLA

În apropiere de fortul Navidad, marinarii au debarcat pe țărm ca să ia apă; aici ei au găsit patru cadavre descompuse, legate cu frânghii în jurul gâtului şi picioarelor. Unul dintre cei ucişi avea barbă, ceea ce arăta că era

[1] „Insulele Fecioarelor" au fost denumite de Columb astfel deoarece se înşiră pe mare într-un şir lung, amintind procesiunea celor „Unsprezece mii de fecioare" (E. Reclus). Potrivit unei legende catolice, nişte fecioare care făceau un pelerinaj la Roma sub conducerea sfintei Ursula, regina colților, au fost măcelărite la înapoiere de hunii care asediau oraşul Colonia. Ziua lor se serbează la 21 octombrie.

un european. Escadra a ajuns la fortul Navidad noaptea. S-a dat un semnal prin două lovituri de tun, dar nu s-a primit nici un răspuns. În zori, Columb a debarcat pe țărm în locul unde întemeiase fortul, dar nu a mai găsit nici fortul şi nici oamenii pe care-i lăsase. Din prima colonie spaniolă nu rămăseseră decât urme de incendiu şi câteva cadavre. Împrejurările în care a pierit garnizoana n-au putut fi stabilite, dar fără îndoială că spaniolii se dedaseră la jafuri şi acte de violență. Locuitorii de pe țărm, care nu se aşteptaseră la întoarcerea lui Columb şi au fost luați prin surprindere, au povestit că fiecare colonist îşi luase câteva neveste. Apoi au început certurile dintre ei. Cea mai mare parte a garnizoanei pornise în interiorul insulei şi fusese măcelărită de un cacic (şef de trib) local, care apoi a distrus şi a incendiat fortul Navidad. Apărătorii fortului au căutat să scape fugind într-o barcă, dar s-au înecat.

Câteva zile după întoarcerea lui Columb, toți locuitorii de pe coastă au fugit în interiorul insulei. Atunci amiralul hotărî să construiască un oraş într-un alt loc şi alese în acest scop un punct bine apărat de pe coasta nordică a Españolei. Oraşul a primit numele de *Isabella.* Acolo a apărut un nou duşman, necunoscut spaniolilor şi care s-a dovedit a fi cel mai primejdios, şi anume frigurile galbene. „Cea mai mare parte a oamenilor au fost loviți de boală”.

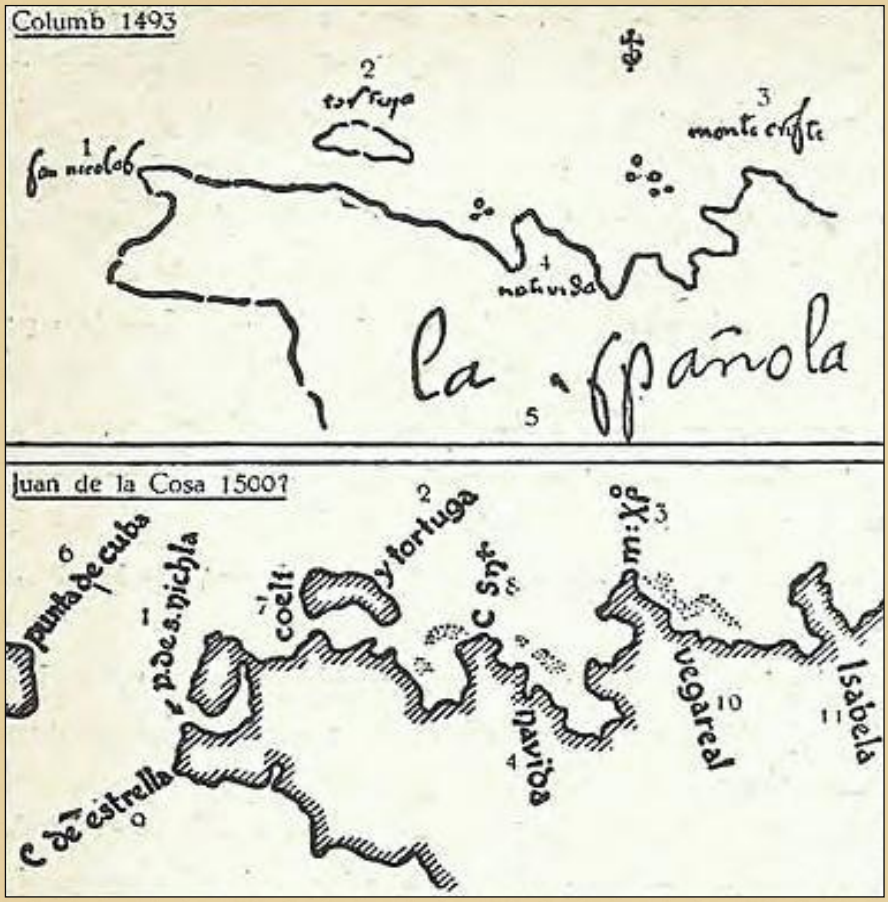

Țărmul nordic al Españolei, după o schiță a lui Columb (1493) şi după harta lui Juan de la Cosa (1500?)

Din Isabella a fost trimis în interiorul țării, pentru cercetări, un detaşament comandat de un ofițer tânăr, foarte energic şi curajos, *Alonso Hojeda.* El s-a întors după câteva zile cu ştirea că în interiorul insulei se află o populație compactă formată din indieni paşnici şi se găsesc bogate

zăcăminte de aur. Ca dovadă, Hojeda a adus probe de nisip de râu bogat în aur.

Cea mai mare parte dintre rezervele de alimente se stricaseră, deoarece spaniolii nu ştiau cum să le păstreze pe căldura umedă tropicală. Pentru evitarea foametei trebuia redus numărul membrilor expediției. Amiralul hotărî să lase în Española numai cinci corăbii şi vreo cinci sute de oameni, iar pe ceilalți i-a îmbarcat pe douăsprezece corăbii şi i-a trimis înapoi în Spania la începutul anului 1494, sub comanda lui *Antonio Torres.*

Columb a raportat prin Torres regilor Spaniei că a găsit zăcăminte de aur a căror bogăție a exagerat-o mult; el a afirmat de asemenea că a găsit „indicii şi urme a diferite mirodenii" şi cerea să i se trimită din Spania corăbii cu vite, alimente şi unelte agricole. Columb propunea ca toate cheltuielile să fie acoperite prin vânzarea sclavilor, angajându-se să-i furnizeze în număr mare, întrucât îşi dădea seama că mărfurile necesare noii colonii nu pot fi plătite numai cu speranțe în aur şi mirodenii.

„Memoriul" întocmit de Columb şi înmânat lui Torres pentru a fi predat regilor constituie un grav act de acuzare împotriva marelui navigator, deoarece îl arată ca pe inițiatorul transformării în masă a băştinaşilor de pe insulă în sclavi, ca pe un bigot şi fățarnic.

„... Spuneți maiestăților lor că grija pentru sufletele canibalilor şi locuitorilor din Española mă face să socot că cu cât vor fi aduşi mai mulți în Castilia, cu atât va fi mai bine pentru ei... Majestățile lor să binevoiască a încuviința şi îngădui unui număr îndestulător de caravele să vină aici în fiecare an şi să aducă vite, alimente şi tot ce mai este de trebuință pentru colonizarea țării şi cultivarea ogoarelor... Toate acestea pot fi plătite cu sclavi din rândurile canibalilor, oameni cruzi şi potriviți întru totul acestui scop, viguroşi şi foarte isteți. Suntem încredințați că va fi destul să-i scoatem din această stare de neomenie ca ei să poată deveni cei mai buni sclavi... Ei vor înceta să mai fie neomenoşi îndată ce vor ajunge în afara hotarelor țării lor". În legătură cu aceasta Marx scrie:

„Tâlhăria şi jaful reprezentau unicul scop al aventurierilor spanioli în America, după cum o arată şi rapoartele prezentate de Columb curții spaniole.

Rapoartele lui Columb îl caracterizează şi pe el însuşi ca pirat... Comerțul de sclavi ca bază!"[1].

[1] „Arhiva Marx şi Engels", vol. VII, Ed. rusă, 1940, p. 100.

DESCOPERIREA INSULEI JAMAICA ŞI A ŢĂRMULUI SUDIC AL CUBEI

După ce a lăsat în Isabella o garnizoană puternică sub comanda fratelui său mai mic Diego, la 24 aprilie 1494 Columb a ieşit în larg cu trei corăbii mici şi a pornit spre apus „ca să descopere continentul Indiilor". El a ajuns la un cap de la extremitatea estică a Cubei, căruia mai târziu, când s-a „convins" că ea reprezintă o parte a continentului asiatic, i-a dat denumirea de „Alfa şi Omega".

După ce a ocolit capul, Columb a înaintat spre vest, de-a lungul ţărmului de sud-est al Cubei. „Mereu apăreau în faţa lui golfuri minunate şi munţi înalţi..." Aceşti munţi erau *Sierra Maestra,* cu vârful Tarquino (2.000 mtr.), punctul cel mai înalt al Cubei. Aici el a schimbat brusc direcţia spre sud „întrucât — după spusele lui Las Casas — indienii pe care-i ducea cu el îi atrăgeau mereu atenţia că nu departe (către sud) se află insula *Jamaica,* unde există mult aur..." Şi, într-adevăr, după două-trei zile, a apărut insula menţionată, căreia Columb i-a dat numele creştin de Santiago.

Indieni goi, „vopsiţi în toate culorile, dar de cele mai multe ori în negru", cu pene pe cap, se apropiau fără teamă de corăbii, în bărci mari şi mici, făcute din trunchiuri de copaci. Când însă spaniolii s-au apropiat de ţărm, ei au încercat să împiedice debarcarea. Columb a poruncit să se tragă în ei cu arbaletele. „După ce şase sau şapte indieni au fost răniţi, ei au socotit că e mai bine să înceteze rezistenţa şi, de pe coasta din apropiere, s-a adunat în jurul corăbiilor un număr imens de indieni; de data aceasta ei erau supuşi şi liniştiţi. Indienii au adus cu ei alimente şi alte lucruri pe care le aveau, oferindu-le bucuros în schimbul oricăror obiecte ce le dădeau creştinii". Amiralul a pornit spre vest de-a lungul ţărmului nordic al insulei Jamaica până la 78° longitudine vestică. Întrucât pe insulă nu s-a găsit „nici aur, nici alte metale, deşi în toate celelalte privinţe ea părea un paradis", Columb s-a întors la 14 mai în Cuba, la capul *Cruz.* „Ploua torenţial, tuna şi fulgera. Apa nu era adâncă şi în orice clipă corăbiile erau ameninţate să dea peste un banc de nisip". Urmând ţărmul sudic, încă necunoscut, al Cubei şi depărtându-se uneori de ţărm pentru a se menţine pe o linie dreaptă, Columb a înaintat cu prudenţă spre vest şi în faţa lui a apărut un arhipelag ciudat. „Pe măsură ce amiralul înainta, nenumăratele insuliţe joase erau tot mai dese. Unele dintre ele păreau nişte bancuri de nisip, altele erau acoperite de tufărişuri, iar altele erau atât de puţin ridicate deasupra apei, încât nici nu se distingeau la suprafaţa ei. Cu cât aceste insuliţe erau mai aproape de

țărmurile Cubei, cu atât mai ospitaliere şi înverzite păreau. Întrucât erau nenumărate şi nu se putea da fiecăreia un nume deosebit, amiralul le-a denumit pe toate *Jardines de la Reina* („Grădinile reginei"). Între ele se aflau strâmtori prin care corăbiile puteau trece şi adâncimea apei atingea acolo trei coți sau chiar mai mult" (Las Casas).

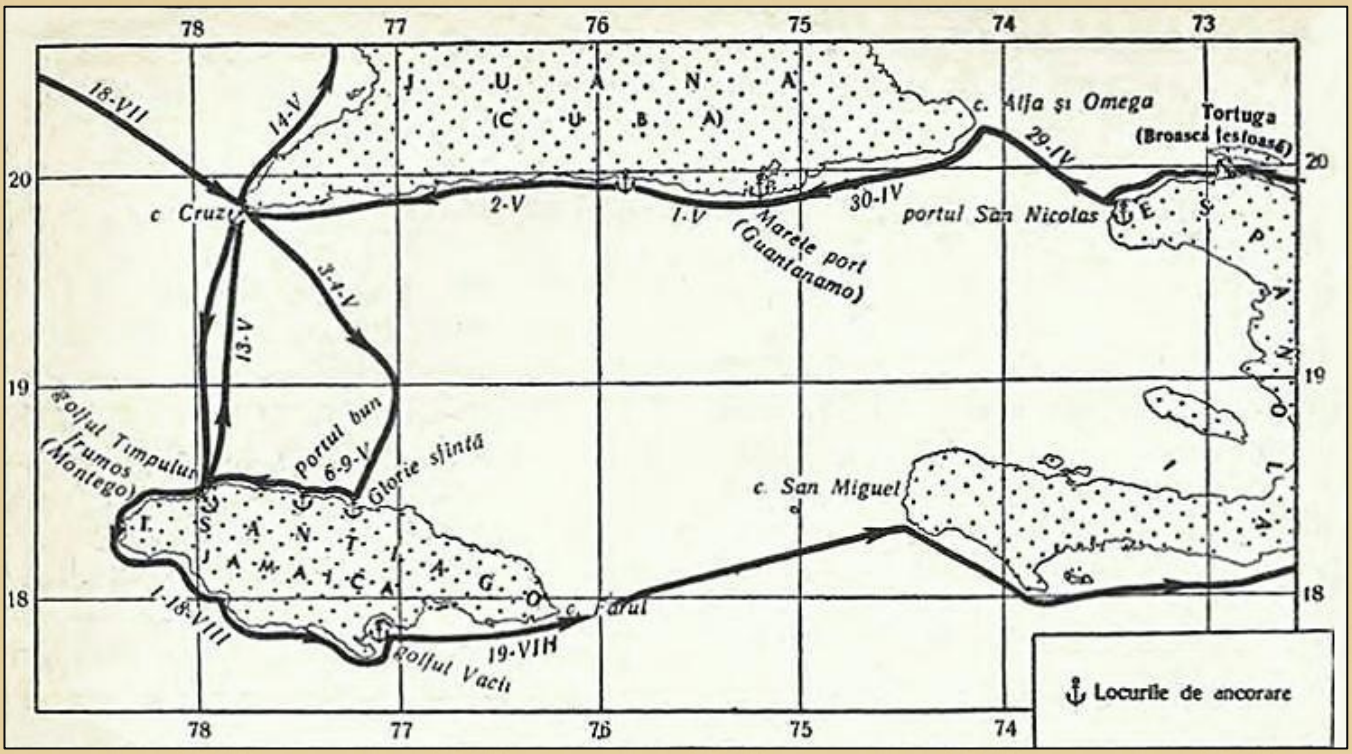

Drumul lui Columb de-a lungul coastei de sud-est a Cubei şi a țărmurilor insulei Jamaica (după Morison).

Columb a navigat timp de 25 de zile spre vest în acest labirint de insule. În fiecare seară ploua torențial şi bântuia furtuna. Amiralul însuşi şi oamenii lui adesea nu închideau ochii zile şi nopți în şir. De multe ori chila vasului amiral atingea fundul şi trebuiau depuse toate eforturile pentru ca el să nu eşueze. La 3 iunie marinarii au debarcat pe țărmul mlăştinos, acoperit de păduri dese, al Cubei (probabil în peninsula *Zapata,* în dreptul meridianului de 81—82° longitudine vestică).

Spre vest adâncimea scăzuse atât de mult, încât Columb n-a mai îndrăznit să meargă mai departe. El a cotit către sud, unde a văzut o insulă mare pe care a denumit-o a Evanghelistului (astăzi *Pinos* — cea mai mare insulă din dreptul părții de apus a Cubei). El a rămas acolo aproape două săptămâni pentru ca echipajele să se poată odihni. Între 25 iunie şi 18 iulie s-a întors spre capul Cruz, parcurgând în direcția sud-est aceeaşi mare presărată de insule. „Tot timpul l-au necăjit ploile torențiale care se revărsau peste corăbii în fiecare seară".

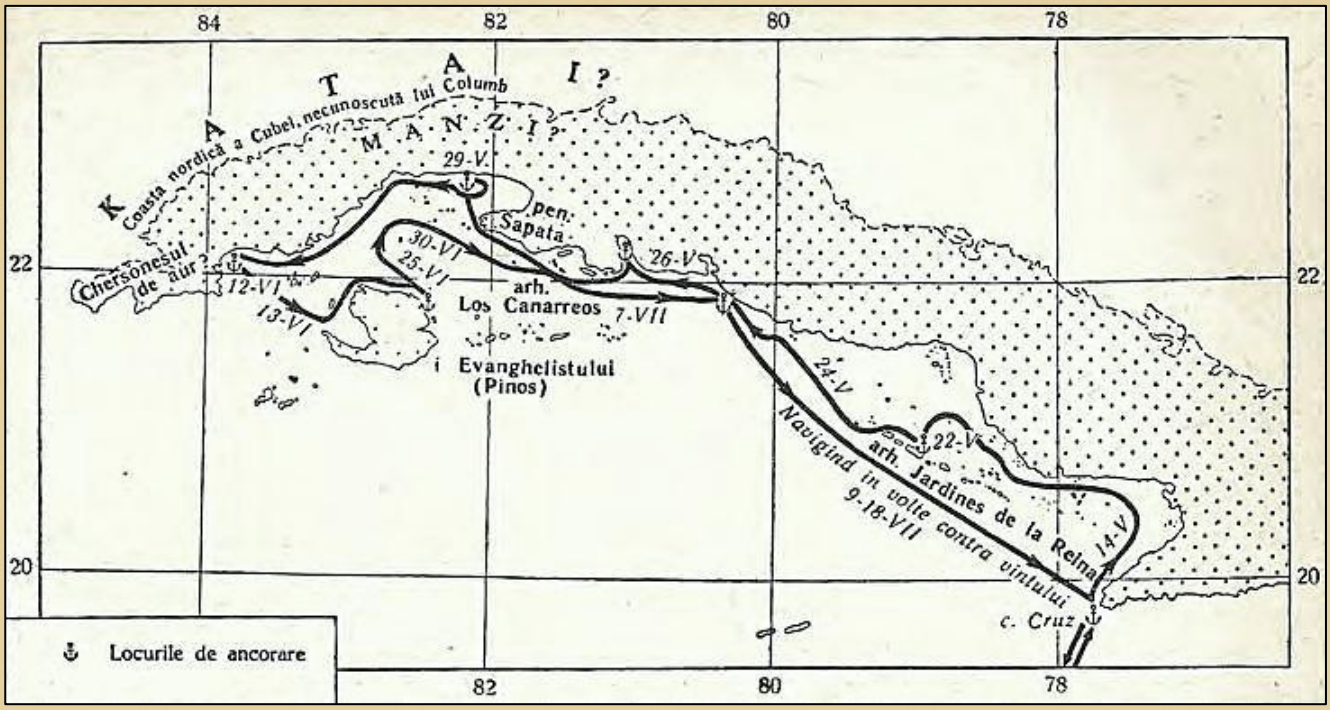

Drumul lui Columb de-a lungul țărmului sudic al Cubei (după Morison).

După ce şi-a lăsat oamenii să se odihnească vreo câteva zile la capul Cruz, Columb a încercat să pornească drept spre Española, dar, din cauza vânturilor potrivnice, la 22 iunie a fost nevoit să cetească spre sud, către Jamaica. El a ocolit pe la vest şi sud „acest pământ înverzit, minunat şi fericit”.

Pretutindeni pe țărm se vedeau sate şi „... locuri de ancorare, unele mai bune decât altele. După corăbii se țineau nenumărate canoe şi indienii îi serveau pe creştini, le dădeau alimente, ca şi cum străinii ar fi fost părinții lor... Totuşi, seară de seară furtunile şi ploile torențiale istoveau echipajele corăbiilor”.

Toate cele trei corăbii aveau crăpături. Din fericire, la 19 august vremea s-a îndreptat şi în ziua următoare Columb a traversat *strâmtoarea Jamaica,* apropiindu-se de extremitatea de sud-vest a Españolei. Timp de patruzeci de zile el a cercetat coasta sudică a insulei, încă nevizitată de spanioli, şi abia la 29 septembrie s-a întors la Isabella, istovit şi grav bolnav. Boala sa a durat cinci luni.

CUCERIREA ESPAÑOLEI

În timpul absenței amiralului au sosit în Española trei corăbii din Spania, comandate de fratele amiralului *Bartolomeo Columb* având pe bord detaşamente militare şi provizii. Câțiva spanioli au pus stăpânire în

tainã pe aceste corãbii şi au fugit în patrie. Soldaţii nou-sosiţi s-au risipit prin insulã şi au început sã se dedea la jafuri şi violuri. O parte din jefuitori au fost ucişi de bãştinaşi.

În urma acestui fapt, Columb a întreprins în 1495 cucerirea Españolei. Indienii aveau superioritatea numericã (Columb nu dispunea decât de 200 de soldaţi), dar posedau doar arme primitive. Indienii nu ştiau sã lupte şi atacau pe spanioli în cete compacte. Columb acţiona cu detaşamente mici, alegând ca loc de luptã terenurile pe care putea sã se desfãşoare cavaleria. Cãlãreţii pãtrundeau în mulţimile compacte ale indienilor şi îi cãlcau sub copitele cailor. Dar deosebit de mult îi speriau pe aceşti nefericiţi câinii care erau folosiţi activ la operaţiile militare.

Astfel a început exterminarea în masã a locuitorilor de pe insulele Antile. Vânãtoarea de indigeni a durat nouã luni şi Española — prima colonie spaniolã de dincolo de ocean — a fost supusã aproape în întregime. Columb a impus indienilor un bir greu în aur sau bumbac. Ei îşi pãrãseau locurile de baştinã şi plecau în munţii din interiorul insulei, piereau cu zecile de mii din pricina epidemiilor, în special a vãrsatului adus de cuceritori. Cei care nu izbuteau sã scape de spanioli erau, de fapt, transformaţi în sclavi şi siliţi sã lucreze pe plantaţii sau la exploatãrile aurifere.

Când în fortul Isabella a izbucnit o epidemie de friguri galbene, colonişţii au fost nevoiţi sã pãrãseascã ţãrmul nordic, dinspre Oceanul Atlantic al Españolei şi sã se mute pe ţãrmul sudic, mai sãnãtos, dinspre marea Caraibilor. Aici, în 1496, Bartolomeo Columb a întemeiat oraşul *Santo Domingo,* care a devenit centrul politic şi economic al Españolei. Acest oraş — astãzi capitala Republicii Dominicane (în secolul al XX-lea numele lui a fost schimbat în Ciudad Trujillo) — este cea mai veche aşezare europeanã din America.

Între timp, Columb a trimis în Spania mici cantitãţi de aur, cupru, lemn preţios şi câteva sute de sclavi indieni. Dar regina Isabella a oprit vânzarea lor, urmând sã se sfãtuiascã cu preoţi şi cu jurişti. Venitul pe care îl obţinea curtea regalã din Española era neînsemnat în comparaţie cu cheltuielile expediţiei şi de aceea regele şi regina au cãlcat înţelegerea stabilitã cu Columb. În 1495 s-a emis un decret care îngãduia oricãrui cetãţean al Castiliei sã se mute pe noile pãmânturi, cu condiţia de a vãrsa tezaurului regal douã treimi din aurul obţinut; guvernul se obliga în schimb sã-i aprovizioneze pe colonişti cu hranã pe un an, dar nu se obliga sã le plãteascã salariu. Prin acelaşi decret se îngãduia oricãrui armator sã echipeze corãbii pentru efectuarea de noi descoperiri în apus şi pentru

extragerea aurului (cu excepția Españolei).

Alarmat, Columb s-a întors în 1496 în Spania, pentru a-şi apăra el însuşi drepturile. El a adus un document care confirma că expediția sa a atins continentul asiatic (el credea că insula Cuba este continentul asiatic, sau se prefăcea numai că o crede). El afirma că a găsit în interiorul Españolei minunata tară Ofir, de unde regele biblic Solomon îşi procurase aur pentru împodobirea templului din Ierusalim. Columb a reuşit din nou să încânte pe cei doi suverani cu vorbele sale şi a obținut ca nimeni, în afară de el şi fiii săi, să nu capete permisiunea de a descoperi pământuri în apus. Şi pentru că trimiterea de colonişti liberi costa prea scump tezaurul, Columb a propus ca „raiul său pământesc" să fie populat cu delicvenți de drept comun, a căror întreținere costa mult mai ieftin, în urma unui decret dat de rege, tribunalele spaniole au început să exileze pe criminali în Española, reducându-le la jumătate durata pedepsei.

Capitolul 17

A TREIA EXPEDIȚIE A LUI COLUMB ŞI ÎNCEPUTUL DESCOPERIRII AMERICII DE SUD

SCOPUL CELEI DE-A TREIA EXPEDIȚII A LUI COLUMB ŞI ITINERARIUL URMAT DE EA PESTE OCEAN

Cu foarte multă greutate a izbutit Columb să obțină fondurile necesare pentru echiparea celei de-a treia expediții, care nu a fost nici pe departe atât de impunătoare ca a doua. Escadra amiralului se compunea din şase corăbii mici, cu un echipaj de vreo 300 de oameni. În Spania nu s-au găsit prea mulți amatori care să plece de bunăvoie în Indiile de vest cu amiralul „ghinionist". Columb a trebuit să-i roage pe rege şi pe regină să deschidă porțile închisorilor, pentru a recruta printre criminali coloniştii de care avea nevoie.

Neînțelegând de ce nu a găsit până acum în „Indiile" sale uriaşele bogății naturale la care se aştepta, Columb a cerut sfatul unui bijutier învățat, evreul Jaime Ferrer din Catalonia. Acesta i-a răspuns cu bunăvoință: „La Cairo şi la Damasc m-am interesat mereu la diferiți oameni din ce regiuni şi din ce parte a lumii primesc pietrele prețioase, aurul, mirodeniile şi leacurile. Ei mi-au răspuns că toate aceste obiecte de preț sunt aduse din țările de la miazăzi, ai căror locuitori au pielea de culoare neagră sau cafenie. După părerea mea n-o să reuşiți să găsiți din

belşug aceste obiecte, până când nu veți da de asemenea oameni”.

De aceea, Columb a hotărât să se îndrepte spre „miazăzi” de la insulele Canare către insulele Capului Verde, iar de acolo să cotească spre sud-vest şi să caute să se țină cât mai aproape de ecuator, pentru a găsi, în sfârşit, oameni negri pe continent. El auzise despre acest continent de la locuitorii Españolei. Continentul era indicat şi de direcția țărmului Cubei, pe care el „o socotea” peninsulă. Acolo spera să găsească pietre prețioase, aur, mirodenii şi leacuri. În afară de aceasta, băştinaşii din Española i-au povestit lui Columb (dacă i-a priceput bine) despre oamenii negri care veneau pe vremuri din sud pe insulă. Băştinaşii i-au dat bucăți de metal din care erau făcute vârfurile sulițelor purtate de străinii negri. Aceste bucăți reprezentau un aliaj de aur, argint şi cupru.

La 30 mai 1498, escadra lui Columb a părăsit portul Sanlucar de Barrameda (aşezat la gurile fluviului Guadalquivir) şi s-a îndreptat spre insulele Canare. În dreptul insulei Hierro amiralul şi-a împărțit escadra, trimițând trei corăbii direct spre Española, iar el, în fruntea celorlalte trei, s-a îndreptat spre insulele Capului Verde. De aici a pornit spre sud-vest, „intenționând să atingă ecuatorul şi să meargă mai departe spre vest, până când insula Española va rămâne la nord”. Este posibil ca de data aceasta Columb să fi avut în mod serios intenția de a ocoli extremitatea de sud-est a Asiei şi de a ajunge în India „de miazăzi”.

Pe la mijlocul lunii iulie, spaniolii au atins paralela de 5° latitudine nordică. „Aici vântul se potolise şi arşița era atât de cumplită — scria Columb regelui şi reginei Spaniei — încât am crezut că se vor aprinde corăbiile şi vor arde şi oamenii de pe ele”. Acalmia a durat o săptămână. Când a început să sufle vântul prielnic, amiralul a hotărât „să meargă tot timpul spre apus de linia Sierra Leone”[1] până când va întâlni pământul.

DESCOPERIREA INSULEI TRINIDAD ŞI A NOULUI CONTINENT SUDIC

„La 31 iulie marinarul de pe catargul vasului amiral a zărit spre apus pământul... şi ceea ce a observat el semăna cu trei stoguri sau trei dealuri”. Era o insulă mare Căreia Columb i-a dat numele de *Trinidad* („Sfânta treime”). În ziua următoare corăbiile au înaintat de-a lungul țărmului sudic al insulei, spre „capul Nisipos” (Icacos, extremitatea de sud-vest a insulei Trinidad).

[1] Adică pe paralela Sierra Leone, indicată pe hărțile Africii din acea vreme aproximativ în dreptul paralelei de 10° latitudine nordică.

Spre apus se zărea pământul — o *parte a continentului sud-american din dreptul deltei fluviului Orinoco* — pe care Columb l-a denumit „Terra Gracia” („Pământul binecuvântat”). Când s-a apropiat de capul nisipos, el a observat că insula este despărțită de „Terra Gracia” printr-o strâmtoare lată de două leghe (peste zece kilometri).

„Acolo se vedeau indicii certe ale existenței unor curenți... şi se auzea un zgomot asemenea celui pe care-l fac valurile mării sfărâmându-se de stânci. Am ancorat lângă capul Nisipos în afara strâmtorii şi am văzut că apa curge în ea dinspre răsărit spre apus cu aceeaşi iuțeală ca apele Guadalquivirului în timpul viiturilor de primăvară, ziua la fel ca şi noaptea”.

În ziua următoare s-a apropiat dinspre răsărit de capul Nisipos o barcă mare în care se aflau douăzeci şi patru de războinici din Trinidad.

„Erau tineri şi bine făcuți, pielea lor nu era neagră, ci mai albă decât a tuturor acelora pe care i-am văzut în Indii, erau zvelți şi aveau trupuri frumoase. Părul le era lung şi moale; erau tunşi la fel ca şi castilienii şi legați la cap cu basmale din țesătură de bumbac multicoloră bine lucrată... Unii aveau basmale legate în jurul şoldurilor şi se acopereau cu ele în loc de pantaloni. Oamenii din barcă au început să ne vorbească pe când se aflau încă la distanță mare de corăbii. Dar nici eu şi nici însoțitorii mei nu i-am putut înțelege. N-aveam nimic care să-i atragă să se apropie de corăbii. De aceea am poruncit să se scoată în turnul de la pupa o tobă şi am dat ordin unor tineri marinari să danseze... Dar îndată ce au auzit muzica şi i-au văzut pe dansatori, ei au lăsat vâslele, au luat arcurile şi au început să le întindă, iar apoi, acoperindu-se cu scuturi de lemn, ne-au împroşcat cu săgeți. Muzica şi dansurile au încetat şi am poruncit să se tragă în ei cu arbaletele. Atunci s-au îndepărtat şi s-au apropiat repede de o altă caravelă apărând pe neaşteptate sub pupa ei”[1].

Cârmaciul de pe această caravelă a avut o idee mai bună. El a dat unui războinic o haină şi o şapcă, şi atunci indienii au debarcat pe țărm. Însă după aceea s-au urcat iarăşi în canoe şi au plecat spre răsărit.

În aceeaşi zi, Columb a trimis câteva bărci în strâmtoare ca să facă măsurători. S-a constatat că adâncimea este destul de mare pentru ca vasele să poată trece, iar „curenți permanenți curgeau în această strâmtoare în ambele direcții...” Pe vânt prielnic corăbiile au trecut prin Strâmtoarea pe care Columb a denumit-o Boca *de la Sierpe* („Gura

[1] Insularii au crezut că e vorba de un dans războinic şi au hotărât să preîntâmpine atacul străinilor.

Şarpelui"). La nord de strâmtoare, apa era liniştită. Gustând-o din întâmplare, Columb a constatat că e dulce. El a navigat spre nord până a ajuns la un munte înalt. Era piscul Patao (1.070 m) de la extremitatea răsăriteană a muntoasei *peninsule Paria,* care desparte *golful Paria* de marea Caraibilor.

„Acolo se află două capuri înalte: unul la răsărit, pe insula Trinidad, iar altul la apus, pe pământul pe care l-am denumit «Gracia». Acolo strâmtoarea a devenit mult mai îngustă decât lângă capul Nisipos, curentul mergea de asemenea în ambele direcţii, iar apa se învolbura cu aceeaşi forţă ca lângă ţărmurile acestui cap. Şi apa din mare era la fel de dulce".

Această strâmtoare nordică dintre continent şi Trinidad a fost de numită de Columb *Bocas de Dragos* („Gurile Dragonului"). Columb a pornit spre vest, pe lângă „Terra Gracia" (adică de-a lungul ţărmului sudic al peninsulei Paria); cu cât înainta mai mult, cu atât apa devenea mai dulce. Corăbiile au aruncat ancora acolo unde peninsula se lărgeşte, iar munţii se retrag mai spre nord.

„De corăbii au început să se apropie nenumărate canoe cu băştinaşi. Multora le atârnau pe piept bucăţi mari de aur, iar unii aveau legate de braţe perle... Ei mi-au spus că perlele le găsesc aici, în partea nordică a acestui pământ".

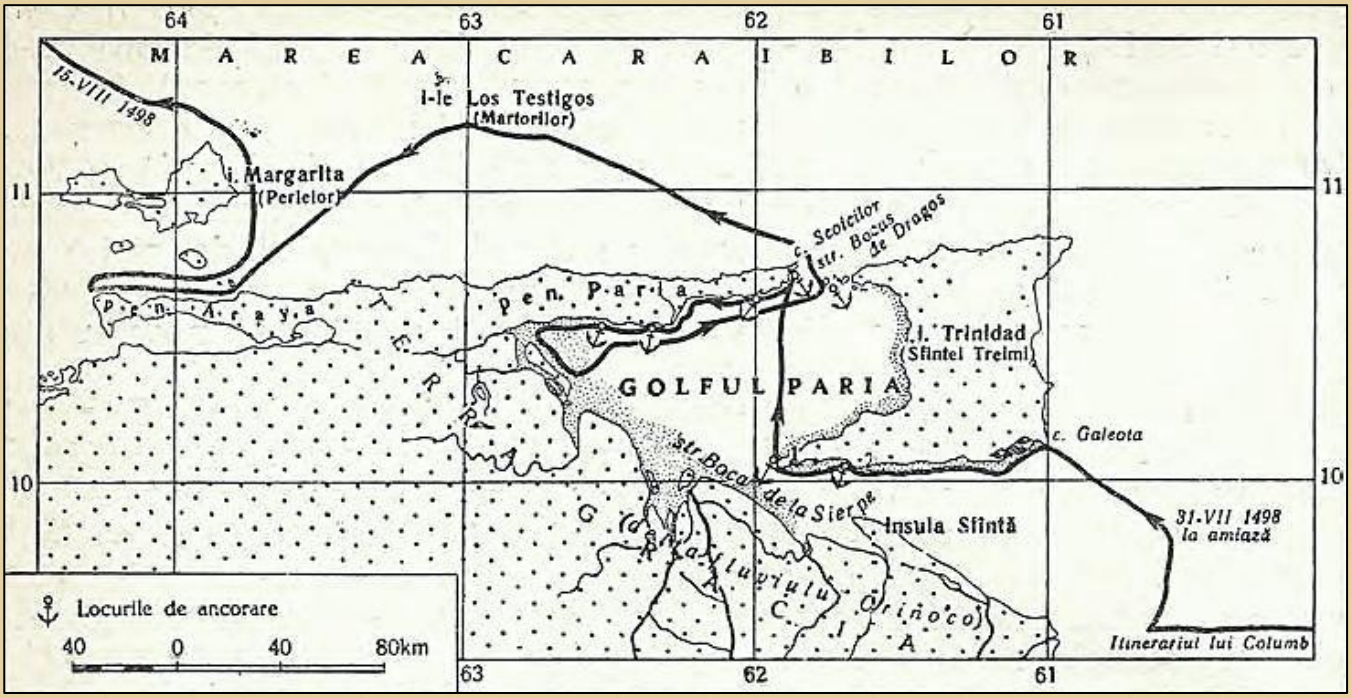

Drumul lui Columb de-a lungul ţărmului Americii de Sud (după Morison).

Columb a debarcat un număr de oameni, pe care indienii i-au primit

cu multă prietenie. El nu putea însă rămâne multă vreme aici, căci alimentele pe care le ducea pentru colonişti de pe Española se stricau, iar el însuşi era bolnav şi îşi pierduse aproape vederea. Zadarnic a căutat o ieşire din golf spre vest şi sud, navigând de-a lungul țărmurilor lui: el credea că „Terra Gracia" este o insulă.

„Aşa am străbătut un drum lung până când am ajuns într-un golf foarte mare în care mai erau patru băi de mărime mijlocie. Într-una din ele se vărsa un râu uriaş. Adâncimea râului era pretutindeni de cinci coți, apa era dulce şi curgea în cantități imense".

Judecând după această descriere foarte precisă a țărmului continental al golfului „Perlelor" (Paria), „râul uriaş" descoperit de Columb era brațul vestic al *deltei fluviului Orinoco.* Datorită acestei descoperiri s-au lămurit fenomenele ciudate pe care le observase el — vâltorile din strâmtoare (provocate de întâlnirea curenților marini cu şuvoaiele de apă dulce) şi apa dulce din golful maritim. În schimb, se ivea o altă nedumerire: unde şi cum putea să se formeze un râu atât de mare? Dar Columb nu mai putea să întârzie. De la gurile marelui râu descoperit de el a cotit spre nord-est şi, profitând de vântul prielnic, a ieşit cu bine cu corăbiile sale prin „Bocas de Dragos" în largul mării.

DRUMUL PE MAREA CARAIBILOR SPRE ESPAÑOLA

După ce a ieşit din strâmtoare în marea Caraibilor, amiralul a văzut „la o distanță de 26 leghe nord de corabie" o insulă pe care a denumit-o „Adormirea" (astăzi *Grenada,* în dreptul paralelei de 12° latitudine nordică, cu un munte înalt de 838 metri). Cotind spre apus, el a mers timp de două zile „de-a lungul unui pământ înalt, foarte frumos" — coasta nordică a peninsulelor Paria şi *Araia.* La nord (în dreptul paralelei de 11°5' latitudine nordică) a văzut un grup de insulițe — *Los Testigos* („Martorii"). Apoi corăbiile s-au apropiat de nişte insule, unde indienii se îndeletniceau cu pescuitul perlelor şi de la care marinarii au luat perle în schimbul unor obiecte fără valoare.

Columb a denumit cea mai mare din aceste insule (circa 1.200 km^2) *Margarita* („Perla").

Columb a cercetat țărmul nordic al „Terrei Gracia" (adică al continentului sud-american) pe o întindere de vreo 300 km, de la strâmtoarea „Gurile Dragonului" până la extremitatea vestică a peninsulei Araia. Boala şi grija pe care i-o pricinuia alterarea alimentelor nu i-au permis să rămână mai mult lângă acest pământ ciudat — *„Coasta Perlelor".* De la Margarita, amiralul a cotit drept spre nord, către Española.

Zăcând în pat, slăbit de boală, Columb nu înceta să se gândească la importanța noilor sale descoperiri. Din scrisoarea pe care a întocmit-o timp de câteva săptămâni către Ferdinand şi Isabella se poate vedea ce ipoteze remarcabile se împleteau în mintea lui cu fantasmagorii bolnăvicioase şi religioase.

Cantitatea uriaşă de apă dulce din golful Paria era un indiciu că în acest golf se varsă un fluviu, care se putea forma numai pe un pământ foarte întins, adică pe un continent: *„Sunt convins că acesta este un pământ foarte mare şi că la sud se mai află multe alte pământuri despre care nu se ştie nimic”.* Dar despre ce continent putea fi vorba?

Concluziile foarte juste se împleteau aici cu delirul provocat de boală — după părerea unor biografi ai lui Columb — sau cu şarlatania — după părerea altora. În scrisoarea care reprezenta un raport oficial adresat „regilor catolici”, Columb afirma că *a ajuns în raiul pământesc.* El declara că emisfera terestră atinsă de el *„reprezintă parcă o jumătate dintr-o pară rotundă, lângă codița căreia există o înălțime asemenea unui sfârc de sân aşezat pe suprafața unei mingi”,* că *„aceste locuri sunt cele mai înalte din lume şi situate cel mai aproape de cer”* şi că tocmai aici se află raiul pământesc: *„de acolo izvorăsc probabil apele care... curg spre locurile unde mă aflu eu”.* Dar printre aceste lungi considerații fantastice şi referiri la autori antici şi la părinți ai bisericii se strecoară iarăşi o frază lucidă: *„Şi dacă acest râu nu izvorăşte din raiul pământesc, afirm că el porneşte dintr-un pământ întins situat în sud şi necunoscut până acum de nimeni...”,* adică el curge *pe un continent sudic necunoscut.*

RĂSCOALA DIN ESPAÑOLA, ARESTAREA ŞI EXPULZAREA LUI COLUMB ÎN SPANIA

La 20 august 1498 a apărut țărmul sudic al Españolei. Bartolomeo Columb a ieşit îndată din Santo Domingo în larg să-l întâmpine pe amiral şi l-a anunțat că printre colonişti a izbucnit o răscoală. Căpetenia răsculaților era Francisco Roldan, judecătorul principal din Española.

Amiralul a găsit în Española o dezorganizare totală. „Nobilii” hidalgo refuzau să recunoască autoritatea comandanților numiți de Columb. Ei s-au răsculat cu arma în mână împotriva lui Bartolomeo — fratele amiralului. Ca să se distreze, ei transformau pe nefericiții indieni în ținte pentru tras cu arcul şi nu se mulțumeau numai să-i vlăguiască pe noii lor „supuşi” punându-i să muncească pe plantații, dar utilizau zeci de sclavi pentru pescuit şi vânătoare, pentru transportarea lor în hamacuri prin

toată regiunea, precum şi sclave „pentru servicii domestice”. Ei trăiau „într-o poligamie neruşinată” cu indienele prinse cu forța, după cum se exprimă un cronicar spaniol.

Răscoala s-a terminat printr-o înțelegere umilitoare pentru Columb, care primise în acest timp veşti proaste din Spania. Conducătorul răscoalei — Roldan — a fost repus în funcția de judecător principal. Rebelilor li s-a garantat plata soldei pe tot timpul răscoalei. Fiecare rebel a căpătat câte un lot mare de pământ pe care au fost aşezați un anumit număr de indieni pentru a-l cultiva. În felul acesta Columb a încuviințat larga răspândire a sistemului de înrobire a indienilor, caracteristic pentru prima perioadă a colonizării spaniole, care a căpătat denumirea de *repartimiento* (ceea ce înseamnă ad litteram — repartizare). În cazul când un indian fugea, proprietarul putea după bunul său plac să-l pedepsească cu moartea sau să-l transforme în sclav.

Tezaurul regal continua să primească venituri cu totul neînsemnate din noua colonie. Or, în acest timp, portughezul *Vasco da Gama* ocolise Africa pe la sud, descoperise calea spre adevărata Indie (1498), stabilise legături comerciale cu această țară şi se întorsese în patrie cu o încărcătură de mirodenii (1499). El văzuse într-adevăr o țară civilizată cu populație densă, oraşe mari cu clădiri de o minunată arhitectură, porturi cu activitate vie, ogoare şi livezi excelent lucrate.

Acum devenise evident că pământurile descoperite de Columb nu aveau nimic comun cu bogata Indie. Columb se dovedise a fi un flecar şi un mincinos. Poate chiar şi „regii catolici” apreciau rapoartele lui despre descoperirea drumului spre raiul pământesc drept o minciună prost ticluită. Împotriva lui Columb a început să plouă cu noi denunțuri, cele mai primejdioase fiind acuzațiile că ar fi ascuns veniturile regale. Din Española veneau ştiri despre răscoale şi executări de nobili. Nobilii spanioli care se întorseseră din India lui Columb cu mâna goală îl acuzau în public pe amiral că ar fi descoperit „o țară a înşelăciunii şi a nenorocirilor, un cimitir pentru nobilii castilieni”. Fiii amiralului, care erau paji ai reginei, erau urmăriți de grupuri de nobili cu fluierături şi ocări.

În Española s-a descoperit un nou complot al coloniştilor. Cu un mic detaşament de soldați, amiralul a atacat prin surprindere, în cursul unei nopți, pe conducătorii complotului. Ei au fost prinşi, puşi în fiare şi închişi în fortăreață. Principalul instigator a fost condamnat la moarte. Cronicarii spanioli spun că Columb ar fi dat ordin ca el să fie aruncat cu capul în jos de pe zidul fortăreței. În 1499, guvernul spaniol a anulat în primul rând

monopolul lui Columb asupra descoperirii de noi pământuri, fapt de care s-au folosit îndată unii din însoțitorii săi din trecut, deveniți acum rivalii lui. Iar în 1500 a fost trimis spre Española un nou guvernator, *Francisco de Bobadilla*[1] (cu împuterniciri vagi, dar, după cât se pare, nelimitate). Columb trebuia să-i predea toate cetățile, corăbiile, caii, armele şi proviziile.

Arestarea Iui Columb (desen din secolul al XVI-lea).

Bobadilla a acaparat întreaga putere. El a acționat foarte energic. S-a instalat în casa lui Columb, a pus mâna pe lucrurile şi documentele sale. Din banii găsiți la Columb el a plătit tuturor colonişților lefurile reținute,

[1] Bobadilla a primit o serie de documente scrise şi instrucțiuni verbale care erau adresate, în majoritatea lor, amiralului. Într-unui din ele, întocmit cu aproape un an înainte de plecarea lui Bobadilla, se spunea între altele: „Noi am dat ordin lui Francisco Bobadilla, prezentatorul acesteia, să vă spună unele lucruri din partea noastră. Vă rugăm să dați crezare celor ce vă va spune şi să vă supuneți lui”.

ceea ce, bineînțeles, a sporit numărul simpatizanților săi. El a devenit favoritul tuturor, atunci când a permis fiecărui spaniol să extragă aur timp de 20 de ani şi să plătească tezaurului numai a şaptea parte din valoarea lui (în loc de o treime cum era înainte). Bobadilla l-a arestat pe amiral şi pe frații săi, Bartolomeo şi Diego, pe care i-a pus în fiare. După o anchetă care a durat două luni, Bobadilla a ajuns la concluzia că Columb a fost un om „crud şi incapabil să conducă țara" şi a hotărât să-l trimită în lanțuri împreună cu cei doi frați ai săi în Spania. Probabil că amiralul se aştepta să fie judecat şi executat în Española şi de aceea s-a bucurat când a fost adus pe corabie.

Căpitanul vasului i-a propus lui Columb să-i scoată fiarele, dar amiralul a refuzat. I se atribuie următoarea frază: „Regii mi-au poruncit să mă supun şi Bobadilla m-a pus în fiare. Le voi purta până când regii îmi vor îngădui să le scot şi voi păstra aceste lanțuri în amintirea meritelor mele". În octombrie 1500, corabia care îi aducea pe cei trei frați puşi în lanțuri a intrat în portul Cadiz.

Probabil că după ce a ajuns în Spania Columb a trimis o scrisoare doamnei Juana Torres, doica infantelui (prințului moştenitor) Juan, care se bucura de influență la curte. Fratele ei participase la a doua expediție, iar ea era prietenă cu regina. Scrisoarea reprezintă un important document psihologic, care-l caracterizează pe Columb. Ea a fost întocmită fără îndoială cu scopul de a o emoționa pe Isabella, deoarece amiralul ştia că Juana o va citi neapărat reginei şi o va comenta într-un spirit favorabil lui. Scrisoarea era plină de plângeri, dar cuprindea şi destule reproşuri clare la adresa perechii regale.

E puțin probabil însă ca aceste plângeri şi reproşuri, smerenia creştinească îmbinată cu patosul biblic, să fi influențat nişte oameni ca „regii catolici", dacă soarta lui Columb nu ar fi interesat persoane cu mare influență, care îi finanțaseră expedițiile. Aceştia au ştiut „să mobilizeze opinia publică" în favoarea amiralului degradat, umilit şi pus în fiare. Probabil că la urechea reginei au ajuns zvonuri despre indignarea provocată în oraşele din Andaluzia de faptul că omul care descoperise Indiile de vest s-a întors în Spania pus în fiare. Regele şi regina au poruncit ca el să fie imediat eliberat, i-au exprimat în scris toată simpatia lor şi indignarea fățarnică împotriva tratamentului nedemn la care fusese supus. De asemenea, au dat ordin să i se dea două mii de galbeni pentru ca să se poată prezenta la curte „îmbrăcat onorabil", într-un cuvânt, monarhii spanioli s-au grăbit să se dezvinovățească, aruncând întreaga răspundere pentru purtarea față de marele navigator asupra lui Bobadilla,

care, în realitate, primise de la ei instrucțiuni secrete în acest sens.

A avut loc o scenă melodramatică atunci când Columb, de data asta fără lanțuri, s-a prezentat din nou în fața celor doi suverani şi a căzut la picioarele reginei. După cum relatează istoricul Antonio Herrera, Isabella a izbucnit chiar în plâns, iar regele Ferdinand părea zguduit. Perechea regală i-a făgăduit lui Columb că îl va copleşi cu daruri şi îl va repune în drepturi, dar nu şi-a ținut promisiunile.

EXPEDIȚIA LUI OVANDO

Guvernator regal a fost numit *Nicolas Ovando,* Bobadilla fiind considerat probabil ca un executor temporar al însărcinărilor regale. Ovando a primit ordin de a percepe de la căutătorii de aur o treime din venituri în favoarea tezaurului regal. Întregul comerț al coloniei trebuia să devină monopol al coroanei castiliene. Noile grupuri de călugări franciscani care îl însoțeau pe Ovando trebuiau să creştineze cu mai multă energie pe „sălbatici". Băştinaşii trebuiau puşi să lucreze în minele statului şi să primească o anumită leafă, dar din cauză că mortalitatea în rândurile lor creştea din ce în ce mai mult, s-a dat un decret special care prevedea să fie duşi în Española sclavi negri născuți în Spania.

Între timp au început să sosească în Spania mari cantități de aur extras în Española şi de perle pescuite pe coasta Perlelor. De aceea sute de noi căutători de aventuri şi amatori de îmbogățire uşoară s-au îndreptat spre Indiile de vest.

Vreo 3.000 de oameni şi-au exprimat dorința de a pleca cu noul guvernator „în căutarea norocului şi a onorurilor". A fost nevoie de douăzeci şi trei de corăbii pentru a transporta peste ocean pe noii colonişti. Din acest moment începe colonizarea masivă de către spanioli a insulelor Antile. Echiparea escadrei lui Ovando s-a făcut cu dărnicie. Noul guvernator s-a îndreptat spre Indiile de vest în fruntea unei expediții uriaşe. Printre noii colonişti se aflau mulți nobili şi oameni înstăriți cu familiile lor. Biografilor lui Columb le place să-l compare pe marele navigator, îmbrăcat într-o sutană de călugăr cerşetor, strânsă la brâu cu o frânghie, cu noul guvernator Ovando, care purta veşminte luxoase din brocart şi mătase. De altfel, pentru a-l consola pe Columb, i s-a promis că i se va restitui averea personală însuşită de Bobadilla. I s-a îngăduit de asemenea să trimită cu Ovando un om de încredere al său pentru încasarea cotelor de venituri ce i se cuveneau, potrivit înțelegerii. Escadra lui Ovando a ajuns în Española în aprilie 1502.

EXTERMINAREA BĂŞTINAŞILOR DE PE ESPAÑOLA

În pamfletul „Scurtă povestire despre distrugerea Indiilor de vest”, episcopul *Bartolomeo Las Casas, î*nflăcărat apărător al indienilor, scria cu mânie despre atrocitățile săvârşite de compatrioții săi colonişti în Española: „Cu caii, spadele şi lăncile lor, creştinii au început să-i măcelărească pe indieni şi să săvârşească cruzimi nemaivăzute. Când intrau într-un sat ei nu lăsau în viață pe nimeni, nici copii şi nici bătrâni. Creştinii puneau rămăşag cine va reuşi să taie un om în două, să-i reteze capul sau să-i scoată măruntaiele cu o singură lovitură de spadă. Apucând pruncii de picioare ei îi smulgeau de la pieptul mamelor şi le spărgeau capetele izbindu-i de pietre; sau aruncau mamele cu prunci în râu... şi aşa făceau cu toți cei întâlniți în cale... Ridicau şiruri de spânzurători în aşa fel încât picioarele spânzuraților să atingă aproape pământul şi spânzurând câte 13 indieni pe fiecare, aprindeau focuri şi îi ardeau de vii, spre gloria şi slava Mântuitorului nostru şi a celor 12 apostoli. Pe unii îi înfăşurau în paie uscate pe care le legau de trup, iar apoi le dădeau foc. Altora... ie retezau amândouă brațele şi apoi le legau de trup spunându-le: «Duceți-vă cu aceste scrisori şi dați ştire fugarilor ce se ascund în păduri...». Şi întrucât toți cei care izbuteau să fugă se ascundeau în păduri sau în munți ca să scape de oameni atât de cruzi, de brute atât de sălbatice, distrugători şi duşmani de moarte ai neamului omenesc, au fost dresați nişte câini fioroşi care când vedeau un indian îl sfâşiau în bucăți într-o clipită... Aceşti câini făceau mari pustiiri şi omorau mulți oameni. Şi fiindcă uneori — destul de rar şi pe bună dreptate — indienii ucideau câte un creştin, aceştia s-au înțeles între ei că pentru un creştin omorât de indieni, creştinii trebuie să omoare o sută de indieni...”.

Populația indigenă din Española dispărea cu o iuțeală fără precedent în istoria omenirii. După cum arată acelaşi Las Casas, Columb a aplicat în 1495 impozitul pe cap de locuitor unui număr de 1.100.000 de băştinaşi. După 20 de ani (în 1515), populația băştinaşă nu mai număra nici 15.000 de oameni, iar pe la mijlocul secolului al XVI-lea a dispărut cu totul.

În Española au început să fie aduşi ca sclavi „canibalii” din Antilele mici, precum şi „sălbaticii” (adică indieni încă nerepartizați) asimilați cu canibalii din Cuba, Jamaica şi Puerto Rico, unde primele aşezări spaniole au luat ființă abia în 1508. În scurt timp şi pe aceste insule populația băştinaşă a început să dispară. Atunci a început pe scară largă vânătoarea de sclavi în America de sud, pe țărmurile mării Caraibilor. Mai târziu au început să fie aduşi în Española — din inițiativa lui Las Casas — negri din

Africa. Urmaşii acestora, amestecaţi în parte cu coloniştii spanioli, au populat întreaga insulă Haiti.

Capitolul 18

DESCOPERIREA ŢĂRMURILOR AMERICII DE SUD DE CĂTRE „RIVALII" LUI COLUMB

NIÑO ŞI GUERRA PE COASTA PERLELOR

Unul dintre primii care au căpătat în 1499 aprobarea de a face descoperiri în zona apuseană a Oceanului Atlantic a fost cârmaciul *Pedro Alonso* (Peralonso) *Niño,* participant la toate cele trei expediţii ale lui Columb, care tocmai atunci se întorsese în Spania. Fondurile trebuitoare pentru echiparea unei mici corăbii cu o deplasare de 50 de tone şi cu un echipaj de 33 de oameni i le-a dat bancherul Luis Guerra, din Sevilla, cu condiţia ca fratele său *Cristobal Guerra* să fie căpitan al vasului. Bineînţeles că fraţii şi-au rezervat totodată partea leului din pradă. În iunie 1499, corabia a trecut prin „Boca de la Sierpe" în golful Paria. Marinarii au debarcat pe ţărm, au încărcat lemn preţios brazilian şi prin „Bocas de Dragos" au ieşit în marea Caraibilor. După ce au ocolit peninsula Paria, au debarcat pe insula Margarita, unde au făcut „târg mut" cu localnicii şi au obţinut astfel foarte multe perle. Apoi au ocolit peninsula Araia, au debarcat pe continent în regiunea aşezării (astăzi oraş) Cumaná, descoperind golful *Cariaco,* la intrarea căruia se află Cumaná. Continuând cu succes, aici şi spre vest, operaţiile lor comerciale, marinarii au ajuns aproape de capul *Codera* (în dreptul meridianului de 66° longitudine vestică), adică au descoperit o porţiune din coasta Perlelor nevizitată de Columb, pe o întindere de vreo 300 de kilometri. Ei s-au oprit aici din cauză că indienii de dincolo de capul Codera aveau puţin aur şi perle şi întâmpinau cu ostilitate pe străini, împiedicându-i să debarce. Spaniolii au pornit înapoi şi înaintând încet spre est, oprindu-se multă vreme în satele ospitaliere, au cercetat din nou toată coasta Perlelor, până la „Boca de Dragos".

Guerra şi Niño s-au întors în patrie pe la mijlocul lunii aprilie 1500. Niciodată nu s-a adus în Spania dintr-o singură călătorie o cantitate atât de mare de perle, nici o expediţie spaniolă de peste mări din secolul al XV-lea nu a îmbogăţit într-o măsură atât de mare pe iniţiatori şi

participanți. De aceea expediția lui Guerra şi Niño a determinat organizarea de alte expediții particulare „pentru descoperiri”.

EXPEDIŢIA LUI HOJEDA-VESPUCCI ŞI DESCOPERIREA GUYANEI ŞI VENEZUELEI

Cu puțin timp înaintea lui Niño, a obținut aprobarea de a face descoperiri în apus *Alonso Hojeda,* participant la cea de-a doua expediție a lui Columb. Ca şi Niño, acest hidalgo sărac nu avea bani. Fondurile trebuitoare pentru echiparea a două corăbii cu un echipaj de circa 60 de oameni i-au fost date de bancherii din Florența. Prin aceasta se şi explică probabil faptul că împreună cu Hojeda a plecat în călătorie şi funcționarul unei bănci florentine, *Amerigo Vespucci,* al cărui nume s-a dat ulterior întregii Lumi noi.

Indieni din America de Sud (desen din secolul al XVI-lea).

La expediția lui Hojeda a participat şi bascul *Juan de la Cosa,* remarcabil cârmaci şi cartograf, care făcuse parte din cea de-a doua expediție a lui Columb şi care curând după aceea s-a arătat a fi un feroce negustor de sclavi. Hojeda a luat cu el şi alți marinari care se întorseseră din Indiile de vest. Unii dintre ei fuseseră cu Columb în golful Paria.

Hojeda însuşi văzuse harta golfului Paria şi a coastei Perlelor, pe care Columb o trimisese „regilor catolici” în 1498.

În mai 1499 expediția a pornit din Cadiz spre sud-vest şi a atins la începutul lunii iulie noul continent (țărmurile *Guyanei)* la aproximativ 1.000 de km sud-est de peninsula Paria, în dreptul paralelei de 5 sau 6° latitudine nordică. Cotind spre nord-vest, Hojeda a înaintat *de-a lungul țărmurilor Guyanei până în delta fluviului Orinoco* şi prin strâmtorile descoperite de Columb între continent şi insula Trinidad a ieşit în marea Caraibilor. Această călătorie a durat atât de mult încât Hojeda a trecut de-a lungul coastei Perlelor la 2—3 săptămâni după Niño fără ca vreunul din ei să ştie acest lucru. Această împrejurare a influențat mult rezultatele financiare ale expediției lui Hojeda: acolo unde predecesorii lui au căpătat mormane de perle, el nu a mai putut să adune decât o cantitate mică.

Până la capul Codera, Hojeda a repetat descoperirile lui Niño; dincolo de cap erau țărmuri noi, încă nevizitate de spanioli, locuite de indieni „neospitalieri”, care, în general, refuzau să dea aur şi perle în schimbul „mărfurilor” europene, din care cauză se produceau adesea ciocniri. Cu prilejul debarcărilor pe țărm, douăzeci de spanioli au fost răniți şi unul ucis; într-un loc, după „victorie”, spaniolii au ars o aşezare de pe țărm. În schimb, rezultatele geografice ale acestei expediții au fost foarte importante. În afară de țărmurile Guyanei şi de delta fluviului Orinoco, până la intrarea în „Boca de la Sierpe”, a fost descoperit litoralul sudic al mării Caraibilor, *de la capul Codera până la capul La Vela, adică țărmul Americii de sud, între meridianele de 66—72° longitudine vestică, cu peninsulele Paraguana şi Guajira, golfurile Triste şi Venezuela şi „lacul” (laguna) Maracaibo.* Expediția a descoperit de asemenea o serie de insule în dreptul paralelei de 12° latitudine nordică, printre care şi Curaçao. Hojeda (sau Vespucci) a denumit-o „insula Giganților”, întrucât un grup de marinari a găsit aici, într-o colibă a caraibilor, bărbați şi femei foarte înalți. De altfel, aceşti „giganți” s-au purtat foarte prietenos cu străinii.

Lângă peninsula Paraguana, spaniolii au văzut o aşezare întinsă pe apă — numeroase colibe pe piloți. De aceea golful mare situat la vest de peninsulă a fost numit de Hojeda *golful Venezuela* — în cinstea „perlei Adriaticii”, care este de asemenea „construită pe apă”. În spaniolă Venezuela înseamnă „Mica Veneție”. Această denumire s-a păstrat până astăzi, nu numai pentru golf, dar, după cum se ştie, ea s-a extins asupra unei țări mari (cu o suprafață de 912.000 km^2) — republica din America de Sud, a cărei denumire oficială este *Statele Unite ale Venezuelei.*

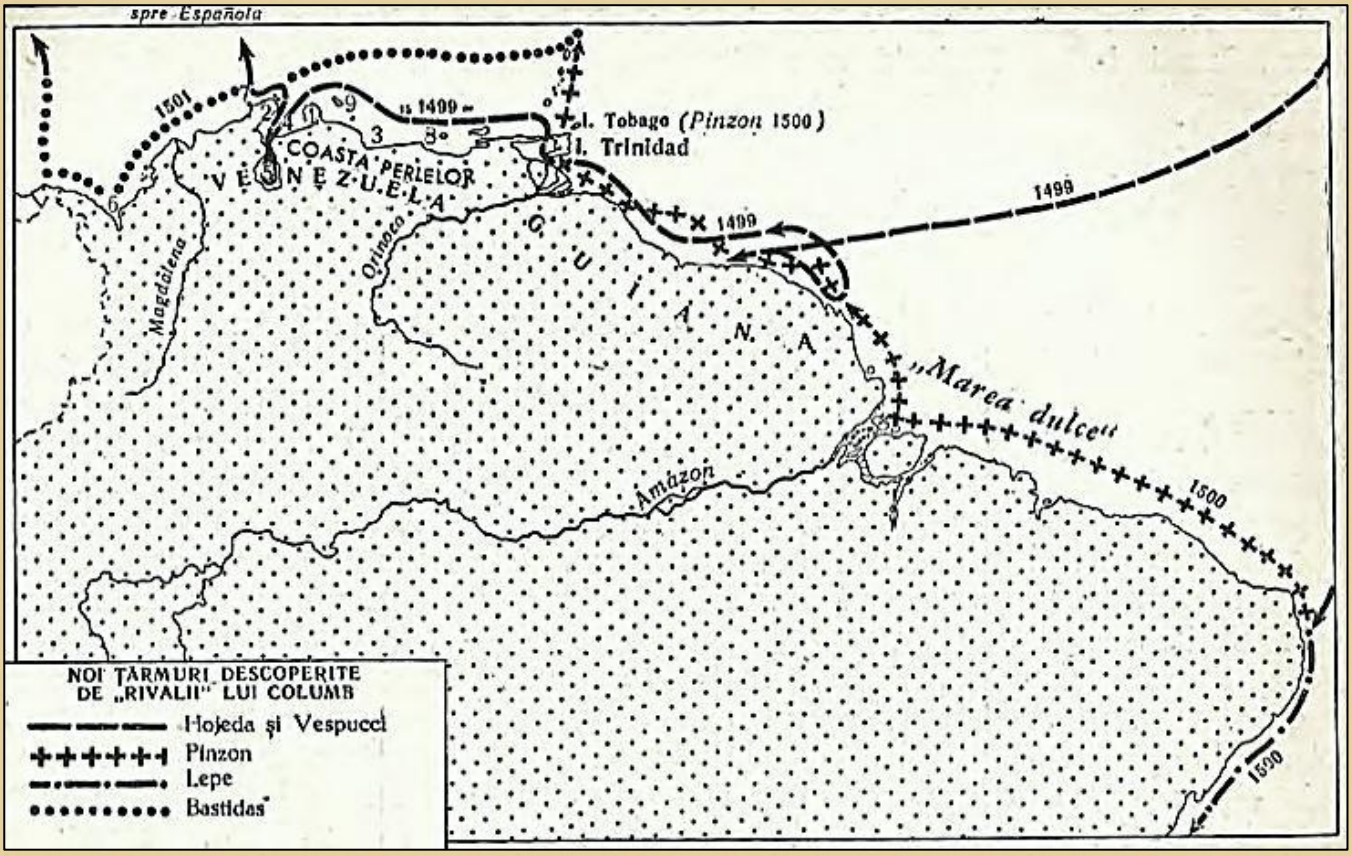

Descoperirea țărmului nordic al Americii de sud.

După ce au ieşit din golful Venezuela, corăbiile lui Hojeda au ocolit peninsula *Guajira* şi au atins, după cum am arătat mai sus, capul *La Vela.* Aceasta s-a întâmplat pe la jumătatea lunii septembrie. Proviziile erau pe terminate şi Hojeda a fost nevoit să se oprească aici. În timpul călătoriei care a durat mai bine de două luni de la Guyana până la Guajira — navigatorii, după propriile lor mărturii, „au descoperit şase sute de leghe de coastă" (adică circa 3.000 de kilometri), cercetând însă numai o porțiune de pe țărmul nordic al pământului necunoscut, deoarece au observat că el continuă spre sud-est şi spre vest. Acest pământ nu putea fi decât un continent nou, necunoscut până atunci. Probabil că primul care a tras această concluzie a fost *Juan Vizcaynos* (adică Juan Bascul, cum îl numeau adesea spaniolii pe cârmaciul Juan de la Cosa), cu care oamenii lui Columb au stat de vorbă la sfârşitul lunii septembrie.

De la Goajira, Hojeda s-a îndreptat spre Española. El a luat parte la răscoala împotriva lui Columb. Acesta scria: „În jurul lui Hojeda se adunau o mulțime de oameni... Acest Hojeda mi-a făcut multe necazuri şi am fost nevoit să-l izgonesc...". La începutul anului 1500, încă înainte de alungarea lui Hojeda, oamenii săi au făcut o incursiune tâlhărească în insulele Bahamas şi au prins acolo peste două sute de indieni. La începutul lunii martie corăbiile lui Hojeda au părăsit Española, dar din

cauza vremii rele s-au întors la Cadiz abia pe la mijlocul lunii iulie. Hojeda a adus foarte puțin aur şi perle, iar după vânzarea indienilor din Bahamas la târgul de sclavi, fiecărui participant la expediție i-a revenit un câştig mediu de 10 galbeni.

EXPEDIȚIA LUI VICENTE PINZON ŞI A LUI DIEGO LEPE ŞI DESCOPERIREA BRAZILIEI

În noiembrie 1499 a plecat din Palos peste ocean, în căutarea de noi pământuri şi după pradă, *Vicente Yañez Pinzon,* unul dintre principalii participanți la prima expediție a lui Columb (căpitan al corăbiei „Niña"). Acum el conducea o escadră de patru corăbii pe care o echipase împreună cu alți membri ai familiei Pinzon. Din Santiago (una din insulele Capului Verde) el a pornit spre sud-vest şi a fost primul din istoria navigației maritime spaniole care a traversat ecuatorul. După două săptămâni, la sfârşitul lunii ianuarie sau la începutul lunii februarie 1500, a apărut pe neaşteptate pământul — extremitatea răsăriteană a continentului — aproximativ în dreptul paralelei de 6° latitudine sudică. Pinzon a coborât împreună cu un notar pe țărmul acestei țări, denumită mai târziu *Brazilia,* a băut apă dintr-un izvor, a poruncit să se taie câțiva copaci din care s-au făcut cruci pe care le-a înfipt în pământ şi a intrat în stăpânirea țării în numele coroanei castiliene. Încercarea de a face schimb cu indienii n-a izbutit.

Înaintând apoi spre nord-vest, marinarii au pierdut după câteva zile pământul din vedere. Când însă au luat apă din mare s-a constatat că ea este dulce şi bună de băut. Ei au cotit spre țărm dar au ajuns la el abia după ce au străbătut aproape 200 de km. Aici au descoperit gura unui râu mare *(Para,* brațul sudic al deltei Amazonului). Pe insulele situate dincolo de râul Para (Marajo şi altele) trăiau indieni goi, care-şi vopseau trupul şi fața. Ei s-au arătat foarte prietenoşi şi încrezători față de străini, dar aceştia au răpit 36 de oameni că să-i vândă ca sclavi. Lângă ecuator, Pinzon a descoperit *gurile unui fluviu uriaş (Amazonul),* fluviul cu cel mai mare debit de apă pe de glob. Apele sale transformau o parte a oceanului din dreptul vărsării lui într-o *„Mare dulce"* (Mar Dulce, denumirea dată de Pinzon). Folosind un aparat primitiv, marinarii n-au descoperit, în fața insulelor din deltă, apă sărată decât la o adâncime de circa 12 metri.

Înaintând de la gurile Amazonului spre nord, iar apoi spre vest — după ce direcția coastei s-a schimbat — Pinzon a ajuns în Guyana, pe care o vizitase înainte expediția lui Hojeda (ceea ce el nu ştia). Până să ajungă în această regiune, *el a descoperit o porțiune a țărmului răsăritean al noului*

continent, pe o *distanță de circa 3.000 de km.* Trecând apoi prin golful Paria şi strâmtorile sale, el sa Îndreptat spre Española de-a lungul Antilelor mici, descoperind pe drum insula *Tobago* (la nord-est de Trinidad). El a ajuns la Española în ziua de 23 iunie 1500. Columb scria despre el: „Curând (după plecarea lui Hojeda) a sosit Vicente Yanez. El nu mi-a făcut pagube, dar a provocat răzmeriță şi nelinişte".

Harta lui Juan de la Cosa (1500?)
steag spaniol, steag englez, steag portughez

Pinzon n-a găsit pe pământurile nou-descoperite nici o sursă de venituri. Atunci a plecat şi el, aşa cum făcuse înaintea sa Hojeda, spre

insulele Bahamas, ca să prindă sclavi. În drum, la nord de Española, în dreptul paralelei de 22° latitudine nordică, în timpul unui uragan, două corăbii din escadra sa au pierit. Celelalte două s-au întors la sfârşitul lunii septembrie 1500 la Palos, cu o mică încărcătură de lemn brazilian. Pinzon s-a ruinat în urma acestei expediții. Creditorii i-au intentat un proces care a durat mai bine de cinci ani şi s-a încheiat numai în urma unui ordin regal: coroana se interesa de noua expediție pe care'căuta s-o organizeze Pinzon.

Cam la o lună după Pinzon, în decembrie 1499, a plecat din Palos expediția lui *Diego Lepe,* alcătuită din două corăbii. Mergând de asemenea spre sud-vest, Lepe a ajuns în aprilie 1500 la extremitatea răsăriteană a noului continent, a înaintat mai departe — probabil până la paralela de 10° latitudine sudică — şi a descoperit că *țărmul se întinde şi mai departe spre sud-vest.* Aici spaniolii au pus stăpânire în mod oficial pe o țară nouă.

Negăsind în această țară nimic prețios, Lepe a cotit spre nord şi nord-vest şi a început vânătoarea de sclavi în insulele din delta Amazonului. Dar indienii care aveau o tristă experiență (după întâlnirea cu oamenii lui Pinzon) i-au opus o astfel de rezistență, încât Lepe a fost nevoit să se retragă după ce a pierdut unsprezece oameni. El a fost întâmpinat cu arme şi de indienii de pe țărmurile golfului Paria, dar aici „victoria" a fost de partea spaniolilor. Ei au încărcat pe corăbii pe indienii prinşi şi i-au vândut în Spania, unde au ajuns în toamna anului 1500. Lepe a însemnat coasta răsăriteană a noului continent descoperit de el pe o hartă pe care a anexat-o la raportul său oficial.

Astfel, în decurs de doi ani (1498—1500) au început să apară ca din ceață contururile noului continent sudic, dar deocamdată numai ale țărmului său nordic şi răsăritean. S-a constatat că o *mare parte din acest continent se află la sud de ecuator. Prin urmare, continentul descoperit în vest nu putea fi în nici un caz Asia, care se afla în întregime în emisfera nordică.*

DESCOPERIREA RÂULUI MAGDALENA ŞI A GOLFULUI DARIEN DE CĂTRE BASTIDAS ŞI VÂNĂTOAREA DE „CANIBALI" — CARAIBI

Aflând despre bogățiile de pe coasta Perlelor, notarul *Rodrigo Bastidas* din Sevilla a obținut aprobarea să echipeze două corăbii. În calitate de cârmaci el l-a angajat pe *Juan de la Cosa,* care tocmai atunci se întorsese în Spania. În 1501, Bastidas a înaintat spre vest de-a lungul țărmului sudic al mării Caraibilor, mult mai departe decât Hojeda şi a cercetat

coasta necunoscută pe o distanță de aproximativ 1.000 de kilometri de la peninsula Guajira până la *istmul Panama.* El a fost primul care a văzut pe continentul sudic un masiv muntos acoperit de zăpezi eterne (altitudine maximă 5.774 de mtr.) şi a descoperit dincolo de el marele râu *Magdalena.* El a navigat în *golful Darien,* care pătrunde adânc în uscat, între continent şi istmul Panama. În felul acesta, Bastidas a descoperit întregul țărm al noului continent sudic dinspre marea Caraibilor. O parte a acestui țărm fusese descoperită de Columb în 1498. În timpul acestei expediții el a jefuit sau a obținut prin schimb o avere uriaşă compusă din aur, perle şi lemn prețios de Brazilia; în afară de aceasta, el a prins pe malurile râului Maedalena mulți sclavi caraibi.

La începutul anului 1502, Bastidas a fost nevoit să debarce în Española şi să părăsească lângă țărmurile ei corăbiile care nu mai puteau fi utilizate. Guvernatorul provizoriu al Españolei, Bobadilla, l-a arestat şi l-a torturat, acuzându-l de contrabandă. Aventurierul a fost trimis în Castilia, spre a fi judecat. El i-a prezentat pe indienii caraibi („canibalii") de pe râul Magdalena ca pe nişte antropofagi fioroşi şi în urma acestui fapt a fost achitat şi a căpătat chiar o importantă pensie anuală, ca răsplată pentru descoperirile sale. Printr-un decret regal din 1502 s-a încuviințat ca „fioroşii canibali" să fie omorâți sau transformați în sclavi.

Capitolul 19

PRIMELE CĂUTĂRI ALE DRUMULUI DE NORD-VEST SPRE ASIA ŞI DESCOPERIREA LITORALULUI DE NORD-EST AL AMERICII

PRIMA EXPEDIȚIE ENGLEZĂ PESTE OCEAN A LUI JOHN CABOT

Genovezul *Giovanni Caboto* s-a mutat în tinerețe la Veneția, s-a căsătorit cu o venețiană şi a avut din această căsătorie trei fii (al doilea dintre fiii săi a fost Sebastian). Despre viața lui Giovanni Caboto la Veneția nu se ştie aproape nimic. Probabil că a fost marinar şi negustor. S-a păstrat o povestire unde se spune că în timp ce se afla în Orientul apropiat, el a întâlnit o caravană care transporta mirodenii şi s-a interesat la negustorii arabi despre țărmurile îndepărtate de unde veneau aceste mirodenii. În jurul anului 1490, Caboto s-a mutat cu întreaga sa familie în Anglia şi s-a stabilit la Bristol, unde a început să fie numit *John Cabot.*

În acea vreme *Bristolul* era principalul port maritim din Anglia de vest şi centrul pescuitului englez din partea de nord a Oceanului Atlantic.

Începând din anul 1480, negustorii bogați din Bristol au trimis de câteva ori corăbii spre apus în căutarea misterioaselor insule Brasil; şi Antilia, dar corăbiile s-au întors fără să fi făcut vreo descoperire.

Când au aflat de descoperirile lui Columb, negustorii din Bristol au pus la dispoziție fonduri pentru echiparea unei expediții engleze care să se ducă spre țărmurile țării „Katai" şi au pus în fruntea ei pe John Cabot. E cu putință ca inițiativa să fi fost chiar a lui Cabot. În anul 1496,. ambasadorul Spaniei la Londra scria lui Ferdinand şi Isabellei: „Cineva propune regelui Angliei, ca şi Columb, o expediție asemănătoare cu călătoria în India". În răspunsul lor, regii Spaniei au dat dispoziții ambasadorului să-l prevină pe regele Angliei că o asemenea expediție ar încălca interesele legitime ale Spaniei şi Portugaliei. Dar regele englez Henric al VII-lea, aşa cum va face mai târziu şi regele Francisc I al Franței, nu vroia câtuşi de puțin să țină seama de „împărțirea lumii", în baza căreia toate pământurile „păgâne" puteau fi descoperite şi acaparate numai de spanioli şi portughezi. Încă înainte de a fi primit protestul din partea ambasadorului Spaniei, regele Angliei a acordat lui John Cabot şi celor trei fii ai săi încuviințarea „de a naviga către toate regiunile şi țărmurile din mările de răsărit, apus şi miazănoapte... pentru a căuta, descoperi şi cerceta toate insulele, pământurile, statele şi regiunile păgânilor şi necredincioşilor, rămase până acum necunoscute lumii creştine, în orice parte a globului s-ar găsi". Regele îşi rezerva a cincea parte din veniturile expediției. În scrisoare nu se indica, probabil intenționat, direcția sudică, pentru a se evita ciocnirile cu spaniolii şi portughezii.

Negustorii din Bristol, prevăzători, n-au echipat decât o corabie mică, cu un echipaj de 18 oameni. În mai 1497, John Cabot a plecat din Bristol spre vest. El a ocolit țărmul apusean al Irlandei şi, înaintând tot timpul la nord de paralela de 50°, a atins la 25 iunie 1497, după o călătorie de o lună şi jumătate, o coastă rece şi pustie. El i-a dat numele de *Terra Prima Vista* („Primul pământ văzut"). Probabil că John Cabot a văzut insula *Newfoundland* („Noul pământ descoperit") sau poate peninsula Labrador. Cabot socotea că acest pământ este locuit, deşi nu văzuse acolo oameni şi nici nu acostase la țărmurile lui. El s-a întors spre răsărit şi după o lună (la 6 august) s-a Înapoiat la Bristol.

Pe drumul de întoarcere, Cabot a văzut la sud-est de pământul descoperit de ei bancuri uriaşe de scrumbii şi de sturioni. Astfel a fost descoperit *Marele banc al Terra Novei,* una dintre cele mai bogate regiuni de pescuit din lume. Cabot a apreciat just valoarea lor, anunțând la Bristol

că englezii nu mai au nevoie să se ducă acum la pescuit spre țărmurile Islandei. De altfel, este foarte posibil ca bascii şi alți pescari din Europa să fi ajuns la bancurile de la Newfoundland înaintea lui Cabot şi chiar să fi vizitat Labradorul.

Un italian care se găsea în acea perioadă la Londra scria la sfârşitul anului 1497 că englezii l-ar fi socotit mincinos pe „meşterul John, străin şi sărac", dacă marinarii săi, englezi de baştină, cei mai mulți din Bristol, n-ar fi confirmat toate relatările lui. În Anglia s-a crezut (după spusele lui Cabot) că el a descoperit „ împărăția marelui han", sau China. Un alt italian (negustor din Veneția) spunea într-o scrisoare trimisă acasă: „Cabot e copleşit de onoruri, i se spune mare amiral, umblă îmbrăcat în mătăsuri, şi englezii aleargă după el ca nişte nebuni". Probabil că această relatare exagera mult succesul lui Cabot. Se ştie că (probabil ca „străin şi sărac") el a primit de la zgârcitul rege al Angliei... zece lire sterline, iar în afară de aceasta i s-a fixat o pensie anuală de douăzeci de lire sterline.

John Cabot a întocmit o hartă a primei sale călătorii, dar ea nu a ajuns până la noi. Ambasadorul Spaniei la Londra a raportat în acelaşi an lui Ferdinand şi Isabellei că a văzut această hartă. Examinând-o, ambasadorul a ajuns la concluzia că „distanța străbătută nu depăşea 400 de leghe". Negustorul venețian care anunța succesele lui Cabot aprecia distanța parcursă de el la 700 de leghe. El presupunea că Cabot a mers de-a lungul țărmurilor „țării marelui han" 300 de leghe şi arăta că la înapoiere navigatorul a întâlnit două insule.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI CABOT

În aprilie 1498 s-a organizat la Bristol o a doua expediție spre „Katai", pentru care au fost echipate cinci sau şase corăbii. În fruntea expediției a fost numit din nou John Cabot. Se presupune că el a murit pe drum şi comanda a fost preluată de fiul său, *Sebastian Cabot.* Datele ce ne-au parvenit despre cea de-a doua expediție a lui Cabot sunt şi mai sumare decât cele pe care le avem despre prima. Se ştie doar că *vasele engleze au atins continentul nord-american şi au înaintat de-a lungul coastei sale răsăritene departe, spre sud-vest,* căutând probabil țărmurile cu populație compactă ale țării „Katai". Marinarii debarcau din când în când pe țărm, dar nu întâlneau acolo chinezi, ci oameni îmbrăcați în piei de animale (indieni din America de nord) care nu aveau nici aur şi nici perle. Din lipsă de provizii, Sebastian Cabot a pornit înapoi şi s-a întors în Anglia în acelaşi an (1498).

Sebastian Cabot (după un portret de Holbein cel tânăr. Secolul al XVI-lea).

Din punctul de vedere al englezilor, cea de-a doua expediție n-a dat rezultate. Pentru ea se cheltuiseră fonduri mari şi nu se obținuse nici un profit şi nici măcar vreo speranță de profit, întrucât bogățiile în blănuri ale țării nu au atras atenția marinarilor: țărmurile acoperite de păduri de conifere şi foioase, aproape nelocuite, ale noului pământ nu puteau fi în nici un caz coastele Chinei sau Indiei. De aceea, timp de câteva decenii, englezii n-au mai întreprins vreo încercare serioasă de a ajunge prin vest în Asia de răsărit.

Oricât de ciudat ar părea, remarcabilele realizări geografice ale celei de-a doua expediții a lui Cabot le cunoaştem nu din izvoare engleze, ci din cele spaniole. Pe harta spaniolă întocmită la hotarul dintre secolele XV—XVI de către *Juan de la Cosa* este însemnată departe la nord şi nord-est de *Cuba* (care de altfel este indicată drept o insulă) o linie lungă de coastă cu râuri, cu o serie de nume geografice şi cu un golf pe care scrie: „Mare descoperită de englezi" şi cu câteva steaguri englezeşti. Se ştie de asemenea că la sfârşitul lunii iulie 1500, atunci când a încheiat cu coroana înțelegerea pentru expediția din 1501—1502 (care s-a sfârşit cu un eşec total) pentru colonizarea țărmurilor golfului Venezuela,

Alonso Hojeda şi-a luat obligația de a continua descoperirea continentului „până la pământurile unde au fost corăbiile engleze". În sfârşit, *Pedro Martir* a relatat că *englezii* „au ajuns până la linia Gibraltarului" (36° latitudine nordică), adică *au înaintat ceva mai la sud de golful Chesapeake.*

„ȚARA CORTEREALILOR"

Când s-au primit la Lisabona ştiri despre succesele expedițiilor lui Cabot, portughezii au presupus că în nordul Oceanului Atlantic există insule care ar putea fi folosite ca escale pe drumul de nord-vest spre India. Portughezii socoteau că John Cabot şi fiul său au întâlnit un pământ

„păgân” în partea portugheză a globului, la răsărit de linia de demarcație.

Regele Manuel al Portugaliei avea în insulele Azore un vasal — *Gaspar Cortereal,* în vârstă de 50 de ani, care organizase mai de mult pe socoteala sa expediții peste mare sau participase la astfel de expediții. Dobândind de la rege dreptul de a stăpâni „toate insulele sau continentul pe care le va găsi sau descoperi”, Cortereal a plecat în mai 1500 din Lisabona spre nord-vest şi a traversat Oceanul Atlantic. El a fost probabil în *Labrador* (Terra do Labrador — „Țara plugarului”). El a dat, pe cât se pare, noului pământ acest nume în speranța că băştinaşii vor putea fi vânduți ca sclavi pe plantații şi a adus în patrie câțiva „oameni din pădure” şi urşi albi.

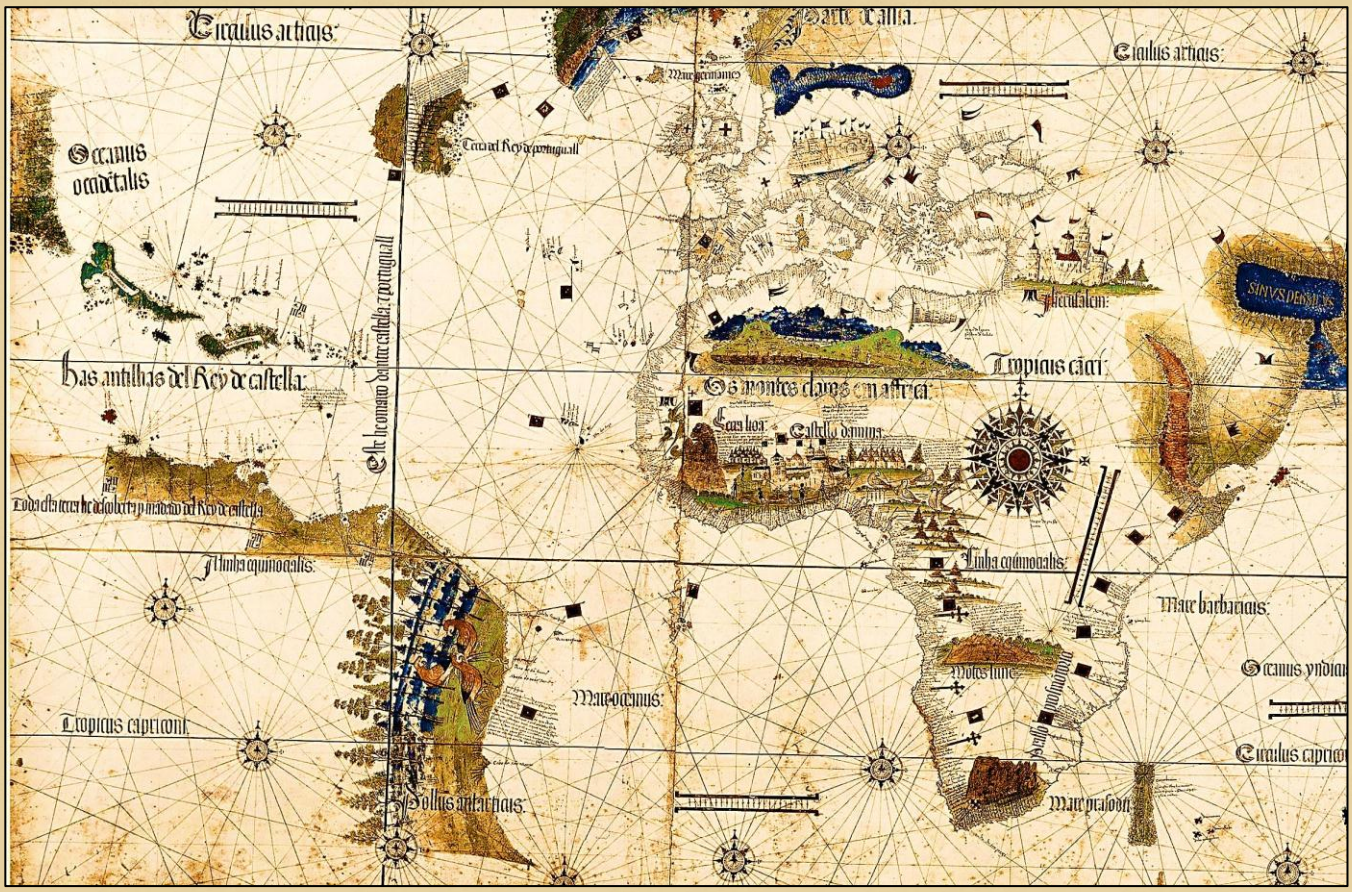

Harta lui Cantino - fragment (în jurul anului 1502).

În anul 1501, Gaspar Cortereal a plecat cu trei corăbii din nou spre sud-vest, dar de data aceasta a mers mai la sud decât în 1500. El a zărit spre apus un țărm după ce străbătuse (potrivit calculelor sale) un drum mult mai lung decât în anul precedent. Deoarece râurile pe care le-a întâlnit acolo erau foarte mari, Cortereal a ajuns la concluzia că în fața lui se află un continent. El a mai descoperit la nord o regiune pe care a denumit-o „Terra Verde” („Țara verde”). Două vase ale expediției s-au întors cu bine în patrie, aducând la Lisabona câțiva băştinaşi. A treia corabie, însă, pe care se afla şi Gaspar, a dispărut fără urmă.

Iată ce scria *Luigi Pasqualigo,* ambasadorul Veneției la Lisabona, fraților săi din patrie, după zece zile de la întoarcerea primei corăbii a lui Cortereal:

„La 8 [octombrie] a sosit aici una din cele două [?] caravele pe care anul trecut prea strălucitul rege [al Portugaliei] le-a trimis sub comanda căpitanului Gaspar Cortereal ca să descopere pământuri în nord. Se spune că ele au găsit la 2.000 de leghe de aici, intre nord-vest şi vest, o țară până acum cu desăvârşire necunoscută. Ei au mers vreo 600—700 de leghe de-a lungul țărmului şi nu i-au dat de capăt, ceea ce îi face să creadă că este vorba de un continent. Acest pământ se află dincolo de altul descoperit în nord anul trecut. Caravelele nu au putut să ajungă până la acel pământ din pricina ghețurilor şi a cantității uriaşe de zăpadă. Părerea lor [că au descoperit un continent] este întărită de faptul că au găsit acolo o mulțime de râuri mari... Ei spun că în această țară se află o populație numeroasă şi că locuințele de lemn ale băştinaşilor sunt foarte mari şi acoperite pe dinafară cu piei de peşte[1]... Aici au fost aduşi şapte băştinaşi — bărbați, femei şi copii... Toți au aceeaşi culoare a feței, aceeaşi conformație şi statură; seamănă foarte mult cu țiganii şi sunt îmbrăcați în piei de diferite animale... Aceste piei nu sunt cusute şi nici argăsite, ci sunt aşa cum au fost jupuite de pe animal. Ei îşi acoperă cu aceste piei umerii şi brațele. Băştinaşii sunt foarte temători şi blânzi... Au fețele vopsite ca şi indienii... Limba lor noi nu o înțelegem, în țara lor nu există fier şi îşi fac cuțitele şi vârfurile săgeților din piatră. Acolo sunt foarte mulți somoni, sturioni, scrumbii şi alt peşte. La ei se află păduri mari — fagi şi mai cu seamă pini, buni pentru catarge şi verge... Din toate acestea reiese că regele nădăjduieşte să tragă mari foloase din această țară, de pe urma lemnului pentru corăbii de care are nevoie şi de pe urma oamenilor care vor fi muncitori neobosiți şi sclavi minunați.”

Tot atunci a trimis un raport în Italia ducelui de Ferrara şi agentul său din Lisabona — *Cantino.* După cum spune Cantino, el însuşi a fost de față când căpitanul vasului sosit din nord a prezentat raportul regelui Portugaliei. Relatarea lui Cantino diferă numai în amănunte neesențiale de cele scrise de Pasqualigo. Cantino a anexat la raportul său o hartă viu colorată a pământurilor descoperite, hartă care a ajuns până la noi. Trebuie remarcat că pe această hartă, partea de sud-est a continentului nord-american (împreună cu Florida) este trecută destul de corect, cu toate că prima călătorie în Florida, confirmată istoriceşte, a avut loc abia

[1] Pe vremea aceea focile şi alte mamifere marine erau considerate peşti.

în 1513. După cum arată harta lui Cantino, portughezii socoteau că noile ținuturi descoperite de Cortereal se află la răsărit de meridianul papal şi, prin urmare, trebuie să aparțină Portugaliei, şi nu Spaniei.

În mai 1502, *Miguel Cortereal* a plecat cu două sau trei corăbii spre nord-vest, ca să-l caute pe fratele său dispărut şi a descoperit şi el un pământ. Portughezii au crezut că au găsit țărmul descoperit de Gaspar şi au întreprins cercetări, dar fără rezultat. Întâmplarea a făcut ca şi de data aceasta expediția să se întoarcă în patrie fără comandant: corabia lui Miguel a rămas în urmă şi a dispărut.

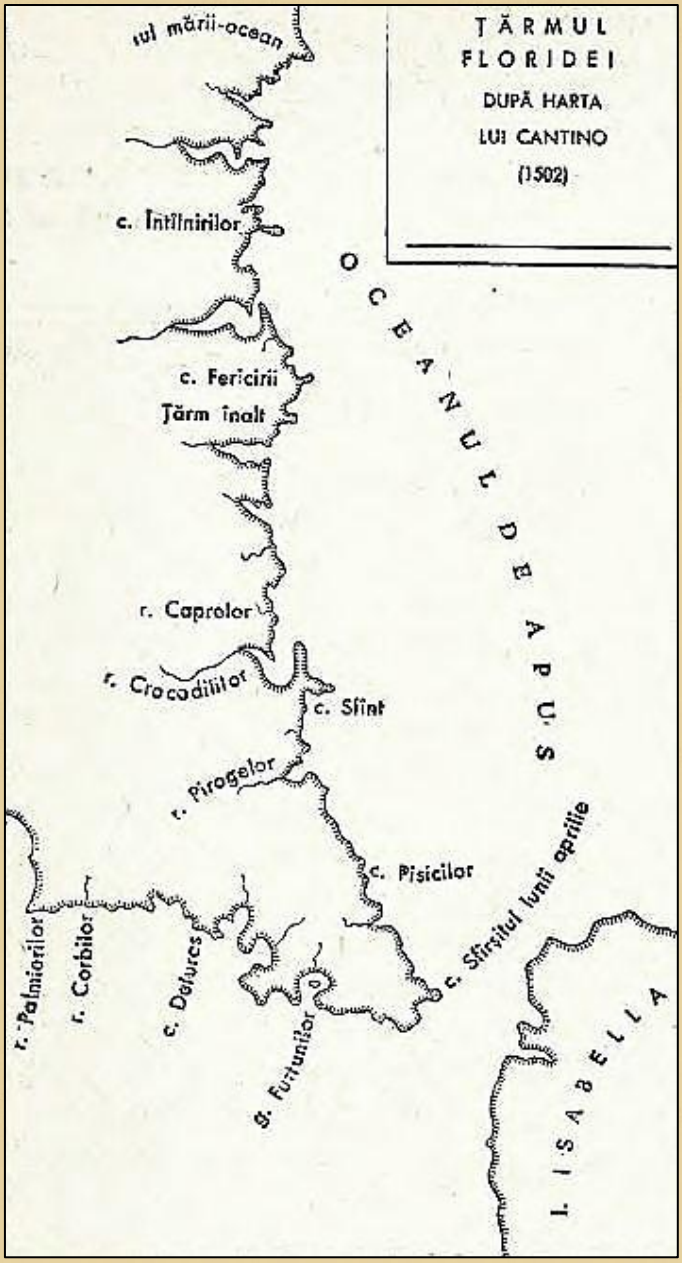

Coasta Floridei după harta lui Cantino.

Călătoriile portughezilor în această direcție n-au încetat însă. Țara pe care au însemnat-o pe hartă a căpătat curând numele de *Țara Corterealilor.* Nu se poate stabili însă cu certitudine care anume țărmuri au fost descoperite de navigatorii portughezi: Labrador, Newfoundland sau Noua Scoție?

Se spune că în anul 1500 pescari francezi (bretoni şi normanzi) ar fi întemeiat pe coasta Labradorului aşezarea Brest, situată chiar la intrarea în *strâmtoarea Belle Isle,* pe țărmul golfului numit de ei *La Brador.* Această afirmație nu se sprijină însă pe nici un fel de documente.

După descoperirile fraților Cortereal, pescarii portughezi au început să navigheze regulat spre bancurile din preajma insulei Newfoundland. În jurul anului 1525 a luat ființă la sud-est de Newfoundland, pe insula Cape Breton (Capul Breton), o mică colonie portugheză care n-a dăinuit însă prea multă vreme. Pescarii portughezi au fost alungați de acolo de normanzi, bretoni şi basci, — originari din Franța.

Capitolul 20

A PATRA EXPEDIȚIE A LUI COLUMB. PROIECTUL CĂLĂTORIEI ÎN JURUL LUMII

Dispunând fără să vrea de timp liber, Columb s-a apucat să scrie „Cărțile profeției” (manuscrisul a ajuns până la noi). Această carte, pătrunsă de misticism, face impresia a fi rodul halucinațiilor unui nebun. Dar curând după aceea marele navigator a revenit la rezolvarea unor probleme geografice pur pământeşti. El voia să găsească o cale nouă spre Asia de sud, spre „Țara mirodeniilor şi a miresmelor”, pornind de la pământurile descoperite de el. Columb era convins că o astfel de cale există. Într-adevăr, în timpul celei de a doua călătorii, el însuşi observase în dreptul țărmurilor Cubei curenți puternici care curg mai departe spre vest prin marea Caraibilor. El nădăjduia că aceşti curenți îl vor duce în marea care udă țărmurile „Chersonesului de aur” (peninsula Malacca), iar de acolo va putea traversa Oceanul Indian şi, ocolind Africa, va ajunge în Europa.

Columb a cerut regelui îngăduința de a organiza o nouă expediție spre vest. Ferdinand era bucuros să scape de un om pe care îl considera un solicitant plicticos. În toamna anului 1501 a început echiparea unei mici flotile, iar în primăvara anului 1502 i s-a dat ordin lui Columb să plece imediat spre vest.

Columb a declarat că are de gând să facă o călătorie în jurul lumii. El a luat cu dânsul pe fratele său *Bartolomeo* şi pe fiul său *Hernando,* pe atunci un băiețaş. Flotila sa era compusă din patru corăbii, fiecare cu o capacitate de 50—70 de tone. Echipajul era alcătuit doar din 150 de oameni.

Cu toată interdicția regală, Columb şi-a îndreptat corăbiile peste arcul format de Antilele mici spre Española, iar la sfârşitul lunii iunie 1502 a ajuns în portul Santo Domingo. Columb l-a rugat pe Ovando să-i îngăduie intrarea în port ca să schimbe un vas, deoarece „una dintre corăbiile sale nu va putea rezista la furtună şi nici la o călătorie de lungă durată” (unii biografi ai lui Columb susțin că el ar fi prezis furtuna). Ovando, însă, i-a refuzat încuviințarea, invocând ordinul regal.

Vasele lui Columb au rezistat la furtuna care a distrus corăbiile cu care se întorceau în Spania duşmanii lui Columb — Roldan şi Bobadilla. Este adevărat că trei dintre corăbiile lui Columb au fost smulse din ancore, aruncate în direcții diferite şi, mânate de valuri, s-au pierdut

unele de altele. Dar după ce furtuna s-a potolit, toate corăbiile s-au întâlnit cu bine în dreptul extremității de vest a insulei. Columb a rămas câtva timp acolo pentru a-şi repara vasele.

CĂUTAREA DRUMULUI DE APUS SPRE „MAREA DE SUD" ŞI PRIMA ÎNTÂLNIRE CU POPORUL MAYA

Pe la jumătatea lunii iulie, Columb a pornit spre vest de-a lungul țărmurilor sudice ale Españolei şi Jamaicăi. E puțin probabil ca marele navigator să fi nădăjduit să descopere trecerea pe care o căuta spre „Chersonesul de Aur" dincolo de Jamaica, la paralela de 18°. E adevărat că pe atunci europenii nu puteau să cunoască cu precizie latitudinea la care se afla strâmtoarea; totuşi, ei presupuneau că ea se găseşte în apropiere de ecuator. Probabil că la început, Columb a căutat să ajungă la vest pe țărmul continentului, iar apoi să descopere strâmtoarea navigând de-a lungul coastei, în limita posibilităților, spre sud. Pe urmă el a procedat chiar aşa. La 30 iulie, spaniolii au descoperit o insuliță situată în fața coastei de nord a Hondurasului, şi anume *Guanaja,* cea mai răsăriteană din şirul insulelor *Islas de la Bahia* (insulele Golfului — în golful Honduras). Dincolo de ea se zăreau, departe spre sud, munți. Amiralul a socotit că acolo, în sud, se află un continent şi de data aceasta n-a greşit.

Locuitorii insuliței nu aveau nici aur nici perle şi nici obiecte de preț. Ei păreau adevărați sălbatici. Dar pe neaşteptate s-a apropiat de corăbii o pirogă foarte lată şi foarte lungă, făcută din trunchiul unui copac uriaş. La vâsle se aflau douăzeci şi cinci de oameni care purtau un fel de şorțuri. În pirogă, sub un cort făcut din frunziş, era instalat un „cacic" pe care spaniolii l-au luat drept stăpân al vasului sau negustor. Sub cort erau şi femei şi copii. Tot acolo se aflau diferite obiecte care arătau că aceşti oameni se aflau la un nivel de civilizație mult mai ridicat decât toate triburile pe care spaniolii le întâlniseră până atunci. Printre obiecte se găseau țesături colorate şi îmbrăcăminte (cămăşi fără mâneci, şorțuri etc.), topoare şi clopoței de bronz, vase de bronz şi de lemn, spade de lemn cu vârfuri de cremene ascuțite şi bine şlefuite etc. În sfârşit se găsea o cantitate mare de boabe de cacao. Indienii aveau o deosebită grijă de aceste boabe: dacă cineva scăpa un bob, ei îl culegeau îndată. (Mai târziu spaniolii au aflat că în Mexic şi în peninsula Yukatan boabele de cacao țin loc de monedă).

Nici marinarii spanioli şi nici chiar Columb n-au dat multă importanță acestei întâlniri care, în realitate, era un indiciu al existenței unei alte lumi civilizate. Indienii din pirogă rosteau cuvântul maya. Ei nu purtau

podoabe de aur şi pietre prețioase, iar când li se arătau obiecte de aur făceau semne cu mâna spre sud, în direcția continentului. Tot într-acolo îl mâna fantezia şi pe Columb: el nădăjduia să găsească în sud trecerea spre marea care scaldă țărmurile adevăratei Indii „de la miazăzi”.

DESCOPERIREA ȚĂRMURILOR DINSPRE OCEANUL ATLANTIC ALE AMERICII CENTRALE

Printre indieni se afla un bătrân care a făcut o schiță asemănătoare unei hărți. Columb l-a luat călăuză, iar pe ceilalți i-a lăsat să plece după ce a obținut de la ei câteva lucruri, în schimbul unor obiecte fără valoare. Luptând împotriva vântului potrivnic, flotila spaniolă a atins, cu mare greutate, pe la mijlocul lunii august, continentul, în apropiere de *capul Honduras* (16° latitudine nordică, 86° longitudine vestică), iar apoi a cotit spre est.

Bartolomeo Columb a debarcat pe continent la 100 de kilometri est de capul Honduras. El a înălțat acolo steagul Castiliei şi a pus stăpânire pe țară în mod oficial. Băştinaşii i-au întâmpinat cu prietenie pe spanioli şi le-au dat fructe şi păsări. Toți erau tatuați şi umblau goi sau cu haine scurte, dintr-o țesătură de bumbac, iar în urechi purtau cercei masivi. Asemenea lucruri spaniolii nu le mai întâlniseră la alți indieni.

Columb continua să înainteze de-a lungul coastei, spre est, împotriva vântului puternic şi a curentului, visând să găsească strâmtoarea spre „Marea de sud”. În corăbii pătrundea apă, catargele erau sfărâmate, iar pânzele sfâşiate. Echipajul era istovit. Grav bolnav, Columb stătea întins pe punte sub un acoperământ, dar continua să conducă, atât corabia, cât şi întreaga flotilă, urmărind cu atenție tot ce se petrecea în jur. Mai târziu el a scris: „... Oamenii erau bolnavi şi abătuți, mulți se rugau lui Dumnezeu... Ei avuseseră deseori prilejul să înfrunte furtuni, dar niciodată atât de îndelungate şi cumplite... Suferințele fiului meu, care se afla cu mine, îmi sfâşiau inima, mai ales când mă gândeam că nu are decât 13 ani şi trebuie să îndure atâtea chinuri, vreme atât de îndelungată... Eram grav bolnav şi nu o dată am simțit apropierea morții”.

În decursul a 40 de zile chinuitoare vasele au înaintat de la capul Honduras spre est numai 350 de km. În sfârşit, la 12 septembrie, dincolo de un cap, țărmul a cotit brusc spre sud. Columb a denumit acest cap *Gracias a Dios* („Slavă lui Dumnezeu”).

În fața spaniolilor se întindea spre sud o coastă joasă care părea fără sfârşit, cu guri largi de râuri şi cu mari lagune lângă țărm. Acum ei navigau de-a lungul țărmului răsăritean *{coasta Mosquito* — coasta

Țânțarilor) al țării *Nicaragua,* înaintând spre sud aproape de cinci ori mai repede decât înainte, când mergeau spre răsărit: în două săptămâni corăbiile au străbătut aproape 500 de km. În punctul în care coasta își schimba direcția spre sud-est, Columb a poruncit să se arunce ancora.

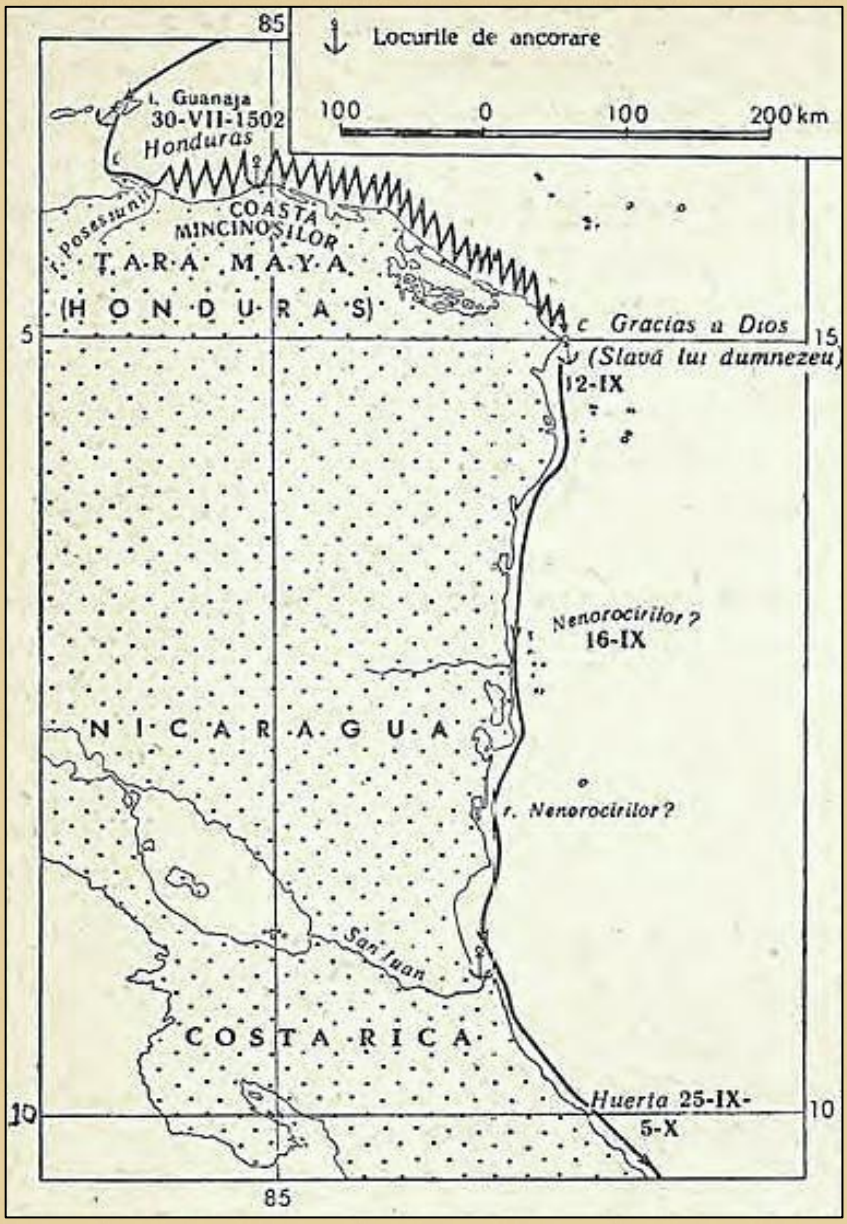

Descoperirea țărilor Honduras, Nicaragua și Costarica (după Morison).

La începutul lunii octombrie, el a pornit mai departe spre sud-est. Băștinașii se apropiau adesea de corăbii cu pirogile lor ușoare. Spaniolii vedeau la ei plăcuțe de aur și alte podoabe din aur și căpătau uneori aur în schimbul a tot felul de lucruri mărunte, lipsite de valoare. Columb a denumit acest țărm Coasta de aur; denumirea spaniolă dată mai târziu țării este *Costarica* („Coasta bogată").

După ce flotila a mai înaintat spre sud-est vreo 300 de km, țărmul a început să devieze spre nord-est. Spaniolii au ajuns în țara *Veragua* (astăzi *Panama),* unde au izbutit să obțină șaptesprezece cerculețe de aur în schimbul a trei clopoței. Nu se știe ce a nemulțumit pe băștinași — cantitatea sau calitatea mărfurilor europene — dar în orice caz ei și-au exprimat fățiș nemulțumirea. Columb a dat ordin „să fie liniștiți" cu câteva împușcături. Spaniolii care îi interogau pe băștinași cu ajutorul unor tâlmaci au aflat că la o distanță de nouă zile de drum se află un popor bogat. După spusele lui Columb „el s-ar fi mulțumit și cu a zecea parte din ceea ce făgăduiau aceste povestiri". Din gesturile și cuvintele indienilor, el a ajuns la concluzia că locuitorii acestei țări a aurului erau tot atât de

războinici ca şi spaniolii, călăreau pe animale, purtau zale şi ştiau să mânuiască spada, arcul şi săgeţile. „... Se spunea, de asemenea — scrie Columb mai târziu din Jamaica — că marea scaldă ţărmurile acestei ţări şi că la o distanţă de zece zile de drum de ea curge râul Gange". La începutul lunii noiembrie, corăbiile lui Columb au aruncat ancora într-un golf mare. Vegetaţia era atât de minunată în aceste locuri şi apa atât de adâncă chiar lângă ţărm, încât Columb a denumit regiunea Puerto Bello („Portul frumos", indicat pe hărţile de astăzi cu numele de Portobello).

Pentru a vedea dacă indienii spuneau adevărul, trebuie să ne amintim că la 60 de kilometri sud de Puerto Bello se află golful Panama din Oceanul Pacific şi că la sud de el exista într-adevăr o ţară imensă cu o înaltă civilizaţie (Peru).

Din cauza ploilor torenţiale şi a vântului nefavorabil, spaniolii au rămas timp de mai multe zile lângă aceste ţărmuri. Ei au făcut schimb cu indienii, primind pentru mărfurile lor alimente, căci aur nu se găsea aici. Băştinaşii erau prietenoşi şi primitori. Marinarii ansă au abuzat de acest lucru. În portul pe care spaniolii l-au numit Retreto („Retragerea"), jafurile şi „vizitele nocturne" ale marinarilor în aşezările de pe ţărm au indignat atât de mult pe indieni încât aceştia au atacat corabia lui Columb. Lupta n-a durat însă mult timp, căci indienii erau slab înarmaţi. După o lovitură de tun, „victoria" a fost repurtată de spanioli.

Dincolo de Puerto Bello ţărmul devia din nou spre sud-est. Curentul contrar şi foarte puternic a încetinit mult înaintarea vaselor. Acest curent avea direcţia de la sud-est spre nord-vest, de-a lungul ţărmurilor nou-descoperite şi apoi se pierdea spre coastele Cubei sau spre întinderile necunoscute de dincolo de Cuba.

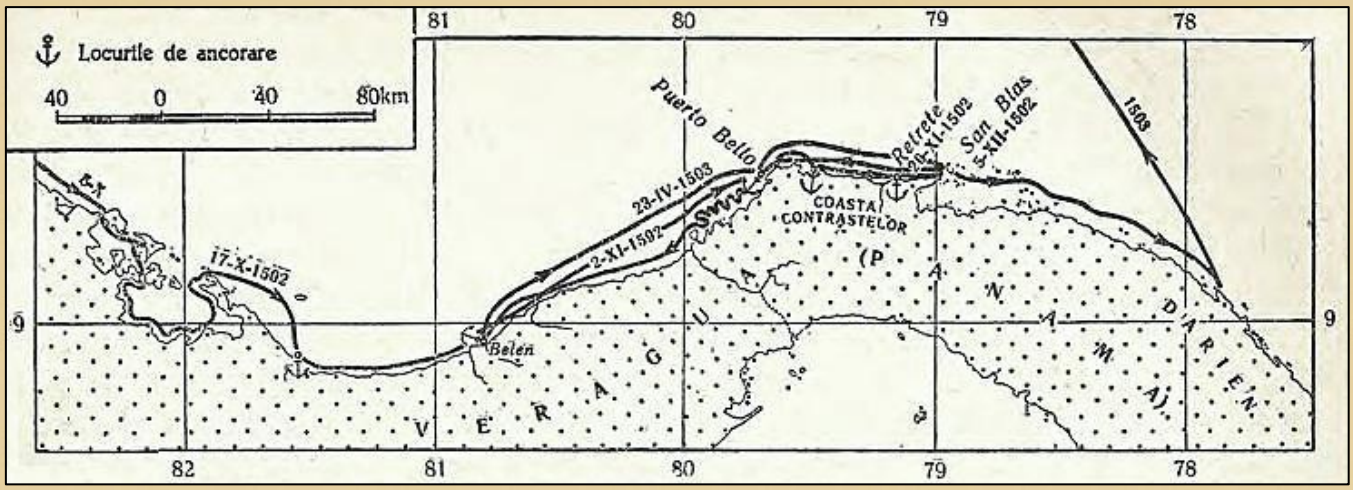

Descoperirea Panamei (după Morison).

În cele din urmă, corăbiile s-au apropiat dinspre vest de *golful Darien,*

unde spaniolii mai fuseseră în anul 1501 venind dinspre răsărit. Columb şi-a dat seama că nici mai departe spre răsărit nu mai există vreo strâmtoare.

Corăbiile au navigat de-a lungul țărmurilor țării Panama (300 de km) timp de o lună şi jumătate şi din pricina ploilor interminabile au început să putrezească. Ele erau mâncate de carii şi suferiseră mult din cauza furtunilor. Marinarii îşi exprimau fățiş nemulțumirea că au părăsit „Coasta de aur". La 5 decembrie 1502 Columb a pornit înapoi (în dreptul capului *San Blas).*

Deodată, în locul vântului de răsărit, care până atunci împiedicase flotila să înainteze, a început să sufle un vânt contrar, foarte puternic, dinspre apus, care sa transformat curând într-un uragan. Furtuna a bântuit timp de nouă zile. Vântul îşi schimba mereu direcția şi Columb a denumit acest loc „Țărmul contrastelor". Timp de o lună corăbiile avariate au navigat înapoi spre sud-vest, străbătând în acest interval doar 200 de km. Pentru odihnă şi pentru repararea corăbiilor Columb a intrat în estuarul unui râu, într-un port pe care l-a numit Belen (Bethleem).

La Belen, în apropiere de râul aurifer Veragua, amiralul a vrut să întemeieze o colonie şi să lase o garnizoană în frunte cu Bartolomeo Columb. Aceasta a fost prima încercare de întemeiere a unei aşezări europene pe continentul vestic. Dar indienii s-au răsculat şi au măcelărit o parte din garnizoană. Pe vasul amiral se aflau închişi în cală cincizeci de ostatici indieni. Dar într-o noapte unii dintre captivi, cățărându-se pe umerii tovarăşilor lor, au ieşit din cală şi au sărit în mare. Câțiva au fost prinşi şi închişi din nou. A doua zi dimineața, toți indienii au fost găsiți morți: ei se spânzuraseră socotind că e mai bine să moară decât să trăiască în captivitate. Acest eveniment tragic l-a alarmat pe Columb. El a întâlnit pentru prima oară oameni care îşi apărau cu atâta hotărâre libertatea şi care disprețuiau moartea. Începu să se teamă pentru soarta fratelui său şi a însoțitorilor săi şi readuse pe colonişții care mai scăpaseră pe corăbii. Iar trei luni mai târziu, în aceeaşi scrisoare din Jamaica în care amiralul relata suveranilor evenimentele din Veragua, el îi caracteriza astfel pe locuitorii acestei țări: „Nu pot să existe... oameni mai supuşi, decât băştinaşii...".

La Puerto Bello Columb a fost nevoit să mai abandoneze o corabie. Echipajul a trecut pe cele două vase care mai rămăseseră. La sfârşitul lunii aprilie 1503, Columb a pornit spre răsărit şi a ajuns din nou până la golful Darien, unde a schimbat direcția pierind drept spre nord, către Jamaica. Însă curentul a împins vasele spre apus. După zece zile a apărut

un grup de mici insule nelocuite — *Cayman* (la nord-vest de Jamaica). Iar după alte douăzeci de zile, după o luptă îndârjită împotriva vânturilor nefavorabile şi a curenților, amiralul a constatat, la sfârşitul lunii mai, că se află în „Grădinile reginei", adică în dreptul țărmurilor sudice ale Cubei. S-a hotărât să se arunce ancora aici pentru ca echipajul să se poată odihni şi să-şi procure alimentele necesare.

NAUFRAGIUL ŞI ANUL PETRECUT ÎN JAMAICA

Furtuna s-a dezlănțuit din nou. Corăbiile au fost smulse din ancore, s-au ciocnit una de alta şi au fost atât de grav avariate, încât abia se mai țineau pe apă. După ce furtuna, care a durat şase zile, s-a potolit, Columb a hotărât să cotească spre sud-est, către Jamaica. După o călătorie care a durat mai multe zile, la 24 iunie 1503, el a găsit pe țărmul nordic al insulei Jamaica un port unde şi-a aşezat corăbiile gata să se scufunde pe un banc de nisip. Calele s-au umplut imediat cu apă. Cabinele pentru echipaj au fost amenajate pe punte, iar de-a lungul bordurilor au fost ridicate parapete de apărare împotriva indienilor. Amiralul lăsa cu multă prudență pe oamenii săi să coboare pe țărm, temându-se ca aceştia să nu stârnească prin comportarea lor ura localnicilor, cum se întâmplase adeseori înainte. Datorită acestor măsuri, indienii au avut o atitudine paşnică şi aduceau spaniolilor manioc şi alte alimente primind în schimb obiecte fără nici o valoare.

Amiralul a hotărât să trimită o scrisoare guvernatorului Ovando din Española, cerându-i să echipeze o corabie pe socoteala lui (a lui Columb) şi să salveze expediția. De la extremitatea estică a insulei Jamaica trebuiau străbătuți în larg aproape 200 de km cu pirogile indienilor. Columb a trimis câțiva spanioli sub comanda lui *Diego Mendez* în două pirogi mari conduse de vâslaşi indieni. Amiralul a expediat prin Mendez „regilor catolici" o scrisoare lungă, din care am citat mai sus unele pasaje.

Document psihologic foarte important, această scrisoare caracterizează starea de spirit a lui Columb din timpul ultimei sale expediții. Se vede că ea a fost scrisă în grabă de un om istovit, bolnav, care îşi pierduse stăpânirea de sine. Delirul mistic se împleteşte în scrisoare ou proslăvirea puterii aurului, accentuând că numai el, Columb, cunoaşte drumul spre țara aurului şi cu reproşuri clare de ingratitudine la adresa „regilor catolici".

„... Gemând am adormit şi am auzit un glas plin de compătimire care spunea:... A făcut oare domnul mai mult pentru Moise sau pentru sluga sa David?... De când te-ai născut el a avut mereu grijă de tine. Iar când ai

crescut şi ai devenit bărbat... a făcut ca numele tău să aibă un minunat răsunet pe Pământ. Indiile — regiunile cele mai bogate ale lumii — ți le-a dat ție în stăpânire... Ție ți-a dat cheile de la porțile oceanului ferecate cu lanțuri puternice, ție ți-a supus atâtea pământuri că ai dobândit onoare şi glorie printre creştini... Dumnezeu nu-şi calcă niciodată făgăduielile şi nu îşi ia înapoi darurile, nu spune după ce i s-a făcut slujba că altele erau gândurile lui şi că altfel le Înțelege el astăzi...” Dar cunoscându-şi bine suveranii, Columb continua: „...La Veragua am văzut în primele două zile mai multe indicii de existența aurului decât în patru ani petrecuți în Española... Corăbiile voastre pot veni la aceste țărmuri ca acasă. De aici se va scoate aur... Aurul este lucrul cel mai de preț... şi cel care îl stăpâneşte poate face orice vrea şi e în stare chiar să ducă sufletele oamenilor în rai...”

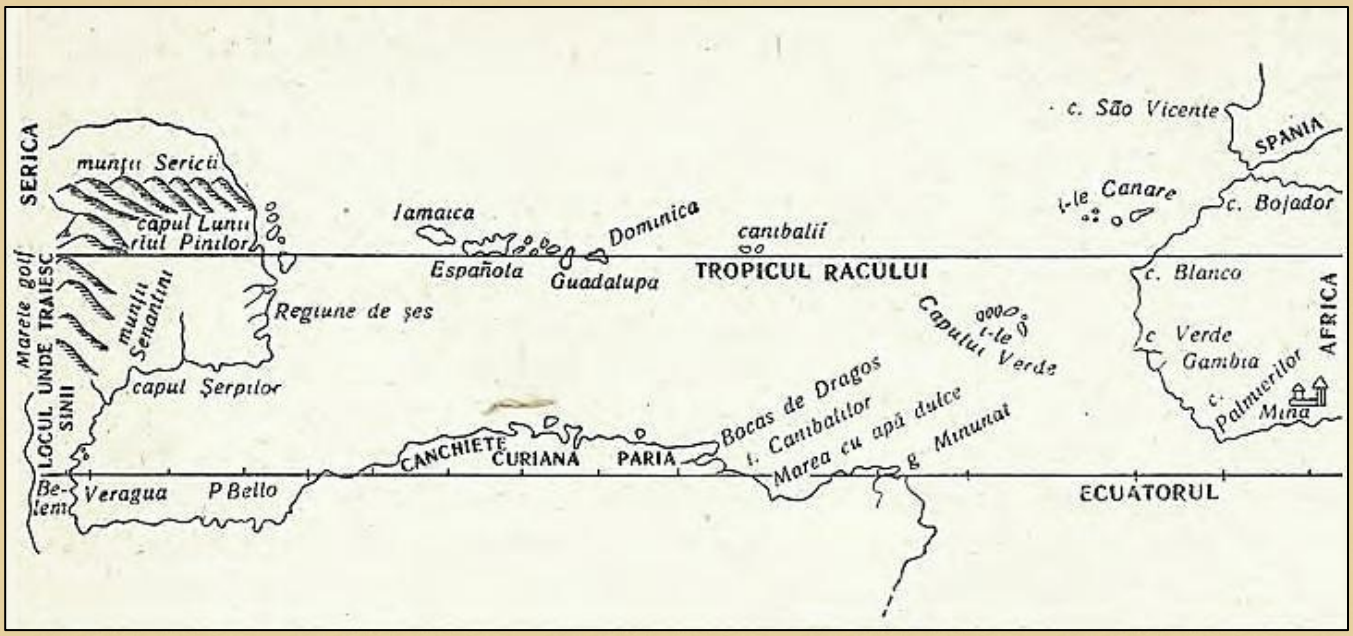

Harta Indiilor de Vest întocmită de Bartolomeo Columb (Cuba nu este indicată pe hartă. Țărmurile continentale descoperite sunt considerate regiuni ale Asiei).

Au trecut mai multe luni, dar din Española nu sosea nici un ajutor şi nici măcar veşti despre soarta lui Mendez şi a oamenilor trimişi cu el. Marinarii lui Columb, frământați de incertitudine, nefăcând nimic şi măcinați de dorul de patrie, erau demoralizați. Nemulțumirea crescândă s-a transformat în cele din urmă în rebeliune fățişă. Împotriva lui Columb s-au răsculat aproape toți ofițerii şi marinarii sănătoşi, în total aproape cincizeci de oameni. Rebelii au pus mâna pe zece pirogi şi pe aproape toate proviziile care mai existau pe corăbii; ei au luat câteva zeci de indieni vâslaşi şi s-au îndreptat spre Española. Dar în largul mării au fost aruncați de două ori înapoi de furtună, după care s-au împrăştiat prin Jamaica, jefuind satele indiene şi violând femeile.

Aproape toți oamenii rămaşi cu Columb erau istoviți de boli şi lipsuri. Ei îşi dădeau seama că situația lor e disperată şi căutau să se ajute unii pe alții, formând astfel o familie strâns unită. Deoarece nu ar fi putut respinge un atac al indienilor, căutau să se poarte frumos cu vecinii lor, pentru ca aceştia să continue să le dea provizii în schimbul diferitelor obiecte mărunte. Dar indienii nu mai erau atraşi de fleacurile pe care le ofereau spaniolii şi micul grup rămas cu Columb era din nou amenințat să sufere de foame. Atunci, după cum povestesc biografii lui, genovezul a recurs la un mic şiretlic. Din tabelele astronomice el a aflat că la 29 februarie 1504 va avea loc o eclipsă de lună. Cu câteva zile înainte de eclipsă, Columb a chemat pe cacicii din satele apropiate şi le-a spus că dumnezeul spaniol le va lua indienilor luna pentru că nu vor să dea hrană poporului său. Când eclipsa a început într-adevăr, cacicii speriați s-au aruncat la picioarele lui Columb, implorându-l să le înapoieze luna. Columb le-a făgăduit că o va face şi fireşte că „s-a ținut" de cuvânt. De atunci oamenii lui n-au mai suferit nici un moment de lipsă de provizii.

Între timp, Mendez îşi îndeplinise misiunea. Ovando l-a primit cu o deosebită politeță, dar şi-a exprimat regretul că în acel moment nu putea să-i dea vreun ajutor lui Columb, nici măcar pe socoteala acestuia. El se temea că sosirea amiralului în Española ar putea provoca o răscoală a partizanilor săi. După opt luni, Ovando i-a îngăduit „cu mărinimie" lui Mendez să plece la Santo Domingo pentru a echipa o corabie, între timp, însă, guvernatorul a trimis în Jamaica pe un duşman de moarte al lui. Columb, pentru ca acesta, fără să debarce, să afle care e situația amiralului. Ovando a trimis cu acest om un butoi de carne sărată şi promisiuni de ajutor. Abia în iunie 1504, când Columb, după propria sa mărturisire, îşi pierduse orice speranță de a mai scăpa viu din Jamaica, au sosit acolo două corăbii. Una din ele fusese cumpărată şi echipată de Mendez pe socoteala amiralului, iar cealaltă fusese trimisă de Ovando. Guvernatorul a fost silit să dea ajutor sub presiunea unor oameni cu influență care, în urma povestirilor lud Mendez despre nenorocirile amiralului sau, mai exact, despre „țara aurului" descoperită de el, au trecut de partea acestuia.

ÎNAPOIEREA ÎN SPANIA ŞI MOARTEA LUI COLUMB

La 28 iunie 1504, exact după un an de la sosirea sa în Jamaica, Columb a părăsit pentru totdeauna această insulă. Din pricina vântului potrivnic, corabia sa a avut nevoie de mai mult de o lună şi jumătate pentru a străbate distanța scurtă dintre Jamaica şi Española. Ea a intrat

în portul Santo Domingo abia la mijlocul lunii august. Ovando l-a întâmpinat pe Columb cu toate onorurile, găzduindu-l în casa sa.

În septembrie 1504, două vase comandate de Cristofor şi de Bartolemeo Columb au părăsit Española. Dar îndată după ieşirea lor în larg s-a dezlănțuit o furtună cumplită. Catargul corăbiei amiralului a fost rupt de valuri şi el a trecut împreună cu însoțitorii săi pe vasul lui Bartolomeo, iar corabia avariată a fost trimisă înapoi la Santo Domingo.

O furtună după alta se abătea asupra corăbiei singuratice. Ea a intrat în estuarul Guadalquivirului la 7 noiembrie 1504.

Columb lipsise din țară doi ani şi jumătate. El nu izbutise nici să facă prima călătorie în jurul lumii şi nici să descopere „drumul de apus" spre „Marea de Sud". Totuşi, în cursul ultimei sale călătorii, amiralul a făcut noi descoperiri de o importanță uriaşă. El a descoperit continentul situat la sud de Cuba, adică coasta Americii Centrale. Ei a explorat țărmurile de sud-vest ale Mării Caraibilor, pe o distanță de aproape 1.500 de km, dovedind astfel că în regiunea tropicelor o barieră uriaşă desparte Oceanul Atlantic de „Marea de Sud", despre care auzise de la indieni. El a fost primul care a adus ştiri despre popoarele cu o înaltă civilizație care locuiesc lângă „Marea de Sud" şi undeva pe litoralul vestic al mării Caraibilor. În sfârşit, el a traversat de două ori această mare în partea ei apuseană, care nu mai fusese vizitată de nici un european.

Grav bolnav, Columb a fost transportat la Sevilla. El era foarte descurajat, dar nu-şi pierdea totuşi speranța de a redobândi situația înaltă de altădată şi veniturile mari legate de ea. Totodată, el nu-i uita pe acei cu care împărțise necazurile în Jamaica. Stăruia să li se plătească solda, deoarece „au trecut prin primejdii şi lipsuri de neînchipuit... şi sunt foarte săraci..." O dată cu moartea Isabellei însă (la sfârşitul lunii noiembrie 1504), Columb şi-a pierdut orice speranță în restabilirea drepturilor sale. Fiii marelui navigator erau convinşi, bizuindu-se probabil pe spusele tatălui lor, că el s-a bucurat totdeauna de simpatia şi protecția reginei, în timp ce regele s-a arătat nepăsător şi chiar ostil față de el. La sfârşitul anului 1504, Columb îi scrie fiului său Diego că boala grea de care suferă îl împiedică să se ducă la curtea regală, că are nevoie de bani, căci a cheltuit toate veniturile obținute în Española pentru a-i aduce în patrie pe tovarăşii săi din expediție.

În februarie 1505 s-a trimis în Española ordinul ca toată averea mobilă a lui Columb să fie vândută, în aprilie s-a pus sechestru şi pe alte bunuri ale sale pentru satisfacerea creditorilor.

Abia pe la mijlocul anului 1505 Columb a putut pleca la Segovia, unde

se afla atunci curtea regală. Ferdinand l-a primit politicos, dar nu i-a făgăduit absolut nimic, propunând un arbitraj pentru examinarea pretențiilor reciproce. Columb însă a acceptat arbitrajul, numai pentru stabilirea cuantumului veniturilor ce i se cuveneau. În ceea ce priveşte drepturile şi privilegiile sale, după părerea lui Columb, ele nu trebuiau nici discutate şi nici modificate. Regele era, bineînțeles, de altă părere.

A trecut un an. Situația lui Columb rămânea neschimbată. În mai 1506, aflându-se în oraşul Valladolid, Columb şi-a confirmat testamentul. După câteva zile, la 20 mai 1506, marele navigator a încetat din viață. Moartea lui Columb a trecut neobservată de contemporanii săi.

Să facem acum un scurt bilanț al rezultatelor geografice nemijlocite ale celor patru călătorii ale lui Cristofor Columb. El a fost primul care a traversat Oceanul Atlantic în zona subtropicală şi tropicală a emisferei nordice şi primul dintre europenii care au navigat în Mediterana americană (Marea Caraibilor). El este cel care a început descoperirea continentului sud-american şi a istmurilor din America centrală. Tot el a descoperit toate Antilele Mari — insulele Cuba, Haiti, Jamaica şi Portorico, partea centrală a arhipelagului Bahamas, majoritatea Antilelor Mici, de la Dominica până la insulele Virgine, apoi Trinidad şi o serie de insule mărunte din marea Caraibilor.

Cu alte cuvinte, *Columb a descoperit toate insulele mai importante din Marea Americană Centrală şi a început descoperirea dublului continent apusean* — America de Sud şi de Nord.

Oamenii din secolul al XVI-lea au înțeles importanța uriaşă a descoperirilor lui Columb pentru Spania abia după *conquista* — cucerirea Mexicului, a Perului şi a țărilor din regiunea Anzilor de nord — când mormanele de aur jefuit şi flotile întregi încărcate cu argint au început să sosească în Europa. Dar rolul istoric mondial şi *importanta revoluționară* a operei lui Columb au fost apreciate pentru prima oară abia în secolul al XIX-lea de autorii „Manifestului partidului comunist".

„Descoperirea Americii, ocolirea Africii pe mare, deschiseră burgheziei în ascensiune un nou câmp de acțiune. Piața indiană şi chineză, colonizarea Americii, schimbul cu coloniile, înmulțirea mijloacelor de schimb şi a mărfurilor în genere, dădură negoțului, navigației, industriei, un avânt necunoscut până atunci, făcând prin aceasta ca elementul revoluționar din societatea feudală în descompunere să se dezvolte cu rapiditate"[1].

[1] K. Marx şi F. Engels, *Opere alese,* vol. I, p. 12, E.S.P.L.P. 1955.

Capitolul 21

AMERIGO VESPUCCI ŞI ORIGINEA DENUMIRII „AMERICA”

DATE BIOGRAFICE CU PRIVIRE LA AMERIGO VESPUCCI

Amerigo Vespucci s-a născut între anii 1451 şi 1454 (data precisă nu se cunoaşte) la Florența, în familia înstărită a unui notar. Când s-a făcut mai mare, a intrat în serviri la vestiții bancheri florentini *Medici* şi a trăit liniştit în oraşul natal până la vârsta de 40 de ani. În jurul anului 1492, Amerigo s-a mutat la Barcelona, iar de acolo la Sevilla, ca om de încredere al bancherilor Medici, care aveau mari interese băneşti în Spania. El a trăit aici până în 1499 şi cu fonduri obținute prin intermediul său, Hojeda a organizat în acel an expediția sa spre coasta Perlelor. Este incontestabil că în 1499—1500 Vespucci a navigat sub comanda lui Hojeda. Pe la 1501 el s-a mutat în Portugalia şi între anii 1501 şi 1504 a navigat pe corăbii portugheze de-a lungul țărmurilor Lumii Noi. În 1504, florentinul s-a mutat din nou în Spania. Aflându-se în slujba Spaniei, el a călătorit, după cât se pare, de două ori (în 1505 şi 1507) spre golful Carieri. Mai târziu, el a deținut timp de patru ani — până la moartea sa, survenită în 1512 — funcția de pilot principal al Castiliei[1].

Amerigo Vespucci nu a organizat din proprie inițiativă nici o expediție şi n-a fost comandant al nici unei expediții. Nu există nici un fel de dovezi cât de cât convingătoare că ar fi fost măcar căpitan al vreunei corăbii spaniole sau portugheze. Cu o singură excepție[2], nu se ştie nici ce funcții a îndeplinit el în timpul călătoriilor sale spre țărmurile Lumii noi. Numai într-un singur caz se cunoaşte precis sub comanda cui a navigat. Majoritatea istoricilor se îndoiesc până şi de faptul că ar fi făcut într-adevăr toate călătoriile despre care povesteşte. Cum s-a întâmplat atunci ca dublul continent apusean să fie denumit America, după numele lui Amerigo?

---

[1] Pilotul principal (sp. *piloto mayor)* examina pe candidații la funcția de cârmaci de corăbii şi le elibera „brevetele” (diplomele) corespunzătoare; de asemenea, el supraveghea întocmirea planisferelor şi a hărților şi alcătuia harta guvernamentală secretă de centralizare, pe baza materialelor pe care le aduceau căpitanii corăbiilor spaniole din Indiile de vest.

[2] Potrivit relatărilor lui Las Casas, în expediția lui Hojeda, Vespucci a fost „unul dintre cârmaci, deşi avea foarte multă experiență în navigație şi se pricepea la cosmografie”.

CELE DOUĂ SCRISORI ALE LUI VESPUCCI

Renumele mondial al lui Vespucci se bazează pe două scrisori dubioase, întocmite în 1503 şi 1504, traduse curând după aceea în câteva limbi şi tipărite tot atunci în câteva țări europene. Originalele scrisorilor lui Vespucci n-au ajuns până la noi. *Prima scrisoare* este adresată fostului patron al navigatorului — bancherul *Medici.* Vespucci îi scria bancherului *despre o călătorie* făcută în anii 1501—1502, pe când se afla în serviciul portughezilor. *A doua scrisoare* este adresată nobilului florentin *Soderini,* prieten din copilărie al lui Vespucci. În această scrisoare, Amerigo descrie *patru călătorii* la care ar fi participat în perioada 1497—1504. Primele două călătorii le-ar fi făcut aflându-se în slujba spaniolilor, iar ultimele două, în serviciul portughezilor. Vespucci nu dă nici un fel de date (precise despre aceste expediții. Astfel, în ceea ce priveşte prima călătorie, el scria că a fost invitat de regele Ferdinand „să ajute" ,la organizarea expediției. În privința celei de a doua călătorii, el nu pomeneşte nimic şi nu dă nici un fel de relații. Despre celelalte două călătorii, el nu spune decât că a fost „sub comanda unor căpitani", în scrisorile sale, Vespucci dă foarte puține date despre distanțele străbătute, despre poziția geografică a diferitelor locuri, despre denumirea țărmurilor, golfurilor, râurilor descoperite etc., în schimb, el descrie cu entuziasm cerul înstelat al emisferei sudice, clima, vegetația şi fauna din țările descoperite, precum şi înfățişarea şi traiul indienilor. Toate acestea sunt scrise într-o formă vie şi atrăgătoare, care dovedeşte că Vespucci avea un deosebit talent literar.

În acea vreme, interesul pentru noile descoperiri era foarte mare în rândurile cititorilor europeni, iar dările de seamă despre rezultatele călătoriilor lui Columb şi ale altor navigatori spanioli nu erau publicate de guvernul spaniol decât cu rare excepții. De aceea, expunerea vie a florentinului despre cele „patru călătorii" făcute de el de-a lungul coastelor apusene ale Oceanului Atlantic a avut un mare răsunet.

AŞA-ZISELE PRIMA ŞI A DOUA CĂLĂTORIE ALE LUI VESPUCCI

În scrisoarea către Soderini, cu privire la *„prima călătorie",* Vespucci arată că a plecat din Cadiz în mai 1497. Expediția, compusă din patru corăbii, a ajuns în insulele Canare, unde a rămas timp de opt zile. Apoi, după o călătorie de o lună (27—37 de zile după diferite variante), spaniolii au zărit pământ cam la 4.500 de km vest-sud-vest de insulele Canare. Vespucci indică şi coordonatele noului pământ descoperit, care corespund aproximativ cu țărmul Americii centrale din dreptul golfului Honduras,

aceasta desigur admițând că el se pricepea să stabilească cu oarecare exactitate longitudinea. Dar acest lucru este cu totul neverosimili: în singurul caz când s-a putut verifica felul cum stabilea el longitudinea s-a văzut că greşise cu 19°!

Pe noul pământ, Vespucci a văzut „un oraş aşezat pe apă, asemenea Veneției". Acest „oraş" era compus din patruzeci şi patru de case de lemn,- construite pe piloți. Casele erau legate între ele prin punți care se puteau ridica. Locuitorii erau oameni zvelți, de statură mijlocie şi „cu pielea roşcată ca de leu". După o luptă, spaniolii au capturat câțiva locuitori şi au plecat cu ei spre o țară aşezată în dreptul paralelei de 25° latitudine nordică. După ce au părăsit această țară, spaniolii s-au îndreptat spre nord-vest. Apoi au navigat de-a lungul unui țărm sinuos aproape 4 000 de km, debarcând adesea şi dând băştinaşilor tot felul de obiecte fără valoare în schimbul aurului. În cele din urmă, în iulie 1498, ei au ajuns în „cel mai bun port din lume". În tot timpul călătoriei, spaniolii au obținut în schimbul lucrurilor lor foarte puțin aur, şi n-au văzut nicăieri nici pietre prețioase şi nici mirodenii. Repararea corăbiilor a durat o lună întreagă. În acest timp, băştinaşii care trăiau în apropiere de port s-au împrietenit foarte mult cu europenii şi le-au cerut ajutor împotriva canibalilor din insule, care făceau incursiuni în tara lor. După ce au terminat reparațiile, spaniolii au hotărât să se îndrepte spre „insulele canibalilor" şi au luat cu ei indieni în calitate de călăuze. După o săptămână în care au străbătut aproximativ 500 de km, ei au debarcat într-una din „insulele canibalilor", au dat o luptă încununată de succes împotriva unei cete mari de localnici şi au luat mulți prizonieri. Expediția s-a întors în Spania cu 222 de sclavi indieni care au fost vânduți la Cadiz.

Majoritatea covârşitoare a istoricilor care se ocupă de epoca marilor descoperiri sunt de părere că *Vespucci nici n-a navigat* spre *Indiile de vest în* anii 1497—1498: aşa-zisa primă călătorie a lui Vespucci nu reprezintă decât o „dublură fictivă" a *celei de a doua călătorii,* care este absolut certă şi confirmată de o serie de documente, când el a luat parte la *expediția lui Hojeda* din 1499—1500. Rămâne deschisă următoarea problemă: oare Vespucci îşi atribuise în mod intenționat prima călătorie, adică descoperirea în 1497 a noului continent, cu un an înainte de cea de a treia expediție a lui Columb, sau acest lucru s-a întâmplat fără voia lui? Timp de două secole, aproape toți istoricii înclinau să considere că Amerigo a mințit intenționat, voind să-şi însuşească gloria lui Columb de a fi descoperit noul continent. Abia la începutul secolului al XIX-lea, Alexander Humboldt, mai întâi în lucrarea „Studiu critic asupra istoriei

geografiei Noului continent", iar apoi în „Cosmos" a făcut o încercare de a-l reabilita pe Amerigo Vespucci. Argumentele lui Humboldt sunt următoarele: l) Până în perioada 1530—1540 nu s-a formulat nici o acuzație împotriva florentinului, nici măcar din partea persoanelor celor mai interesate, adică din partea moştenitorilor şi a prietenilor lui Columb. 2) Vespucci nu poate fi învinuit pentru contradicțiile, denaturările de fapte, greşelile şi confuziile de date din scrisorile sale, deoarece el însuşi n-a publicat nimic şi nu putea să controleze tipăriturile care apăreau dincolo de hotarele Spaniei. 3) Procesul pornit de moştenitorii lui Columb împotriva tezaurului spaniol trebuia să decidă asupra căror părți ale noului continent au dreptul moştenitorii lui Columb în urma descoperirilor făcute efectiv de acesta. În toate porturile spaniole s-au căutat martori în favoarea vistieriei şi împotriva lui Columb. Dar nimeni nu s-a gândit măcar la Vespucci, cu toate că o serie de tipărituri apărute în străinătate îi atribuiau gloria de a fi descoperit noul continent sudic cu un an înainte de Columb (1497). Humboldt subliniază că renunțarea coroanei spaniole la cea mai importantă mărturie împotriva lui Columb ar fi fost inexplicabilă, dacă Vespucci s-ar fi lăudat într-adevăr vreodată că a vizitat noul continent în 1497 şi dacă în acea vreme s-ar fi acordat vreo importanță „confuziei de date şi greşelilor" din edițiile străine ale scrisorilor lui.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea s-a găsit însă un istoric, *F. A. Varnhagen,* care a mers mult mai departe decât Humboldt în ceea ce priveşte reabilitarea lui Amerigo Vespucci. Humboldt a căutat doar să dovedească că Amerigo n-a fost escroc. Varnhagen însă şi-a consacrat o mare parte din viață pentru a demonstra că florentinul a navigat într-adevăr în anii 1497—1498 pe lângă țărmurile noului continent şi, cu acest prilej, ar fi descoperit aproape întregul țărm al golfului Mexic, până în Florida. Printr-o serie de afirmații lipsite de temei, prin falsificarea faptelor şi prin admiterea forțată a unor lucruri inadmisibile, Varnhagen şi adepții săi (e drept, nu prea numeroşi) au încercat şi încearcă să demonstreze că Vespucci a fost primul care a ajuns pe continentul de vest şi că lui îi revine gloria descoperirii Americii centrale şi a peninsulei Florida.

Este însă puțin probabil ca o mare expediție, care a descoperit în vestul Oceanului Atlantic un țărm nou pe o întindere de câteva mii de kilometri, să fi putut trece cu totul neobservată în Spania. Mai sigur este că expediția descrisă de Vespucci drept „prima sa călătorie" nici n-a avut loc.

AŞA-ZISA A TREIA CĂLĂTORIE A LUI VESPUCCI

De altfel, trebuie să subliniem că nu această relatare a produs o impresie deosebită asupra cititorilor scrisorilor lui Vespucci şi nici relatarea despre „cea de a doua călătorie", când expediția lui Hojeda a descoperit (în parte pentru a doua oară) coasta de nord a continentului sudic pe o întindere de aproximativ 3.000 de km. Vespucci şi-a câştigat o faimă mondială prin *„cea de a treia călătorie"* când, după părerea contemporanilor, el „a descoperit Lumea nouă".

Când corabia trimisă de Cabral în 1500 (vezi mai jos, cap. 23) a sosit la Lisabona cu ştirea că s-a descoperit o „insulă" nouă (Brazilia) în Oceanul Atlantic în drum spre India, în Portugalia s-a acordat o mare însemnătate acestei descoperiri. Noua „insulă" a fost numită mai întâi *Vera Cruz* („Adevărata Cruce"), apoi *Santa Cruz* („Sfânta Cruce"), dar de cele mai multe ori era denumită *„Țara papagalilor",* deoarece Cabral trimisese de acolo în dar regelui Portugaliei câțiva papagali. Pe atunci nimeni nu-şi închipuia că această țară are vreo legătură cu India lui Columb, deoarece era situată destul de aproape de Africa de vest.. Regele considera noul pământ descoperit ca o bună escală în drumul maritim din Portugalia spre India. „Ea este foarte la îndemână şi trebuitoare pentru călătoriile în India, deoarece el [Cabral] şi-a reparat acolo corăbiile şi a luat apă de băut". Pentru cercetarea acestui pământ a fost organizată o expediție" specială compusă din trei corăbii. Nu se ştie cine a comandat expediția[1]; Amerigo a participat la ea probabil în calitate de „cosmograf şi matematician" (astronom). Dar o serie de istorici se îndoiesc dacă şi de această dată el a participat într-adevăr la expediție.

Corăbiile au plecat din Lisabona pe la mijlocul lunii mai 1501, îndreptându-se spre Capul Verde. De acolo, flotila a pornit spre sud-vest. Din pricina furtunilor dese, trecerea peste Oceanul Atlantic a durat 67 de zile. În sfârşit, la 16 august a apărut im dreptul paralelei de 5° latitudine sudică capul *Sao Roque.* Vespucci îi descrie pe locuitorii de pe coastă ca pe nişte canibali fioroşi. Următorul extras din scrisoarea sa arată ce mijloace folosea el pentru a-i impresiona pe cititori, nedându-se înlături de la cele mai neruşinate născociri: „Femeile sunt ale tuturor; nu au nici regi, nici temple, nici idoli, n-au nici negoț şi nici bani; se duşmănesc unii pe alții şi se bat cu cea mai mare sălbăticie şi fără nici o socoteală. De asemenea, ei se hrănesc cu carne de om. Am văzut un ticălos care se lăuda, ca şi cum

[1] Unii istorici presupun că această expediție a fost condusă de căpitanul portughez Gonzalo Coelho.

acest lucru i-ar fi făcut o mare cinste, că a mâncat 300 de oameni. Am văzut de asemenea un oraş în care am stat vreo 27 de zile, unde carnea de om sărată atârna de streşinile caselor, la fel cum atârnă la noi în bucătării... cârnaţii. Ei au fost miraţi când au aflat că noi nu-i mâncăm pe duşmanii noştri, deoarece carnea de om — după cum spuneau ei — este foarte gustoasă şi are o aromă plăcută".

Amerigo descrie cu entuziasm natura noii ţări, clima ei dulce, copacii uriaşi cu flori înmiresmate, ierburile aromate şi culorile minunate ale păsărilor. într-un cuvânt, el descrie „Ţara papagalilor" ca fiind raiul pe pământ. La sfârşitul lunii august, corăbiile au ajuns la paralela de 8° latitudine sudică, la capul Sào Agustin, dincolo de care ţărmul devia spre sud-vest.

Înaintând mai departe spre sud-vest, portughezii au descoperit la 1 noiembrie, în dreptul paralelei de 13° latitudine sudică, *Bahia de Todos los Santos* („Golful tuturor sfinţilor")[1]. Iar la 1 ianuarie 1502, în dreptul tropicului sudic, a apărut în faţa lor un golf minunat (Guanabara), pe care ei l-au luat drept gura unui râu şi l-au denumit *Rio de Janeiro* („Râul lui Ianuarie").

Potrivit relatărilor lui Vespucci, corăbiile au ajuns la 15 februarie până la paralela de 32° latitudine sudică (totuşi, pe toate hărţile din primul deceniu al secolului al XVI-lea, apare ca cel mai sudic punct cercetat pe continentul sud american Cananeea, situată în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică). Potrivit afirmaţiilor lui Vespucci, ofiţerii portughezi i-au încredinţat aici în unanimitate conducerea întregii expediţii. Atunci, el a hotărât să părăsească coasta şi să traverseze oceanul în direcţia sud-est. Nopţile deveneau tot mai lungi; la începutul lunii aprilie noaptea dura 15 ore. Corăbiile ar fi atins paralela de 52° latitudine sudică. În timpul unei furtuni care a durat patru zile, a apărut coasta învăluită în neguri a unui pământ. Portughezii au navigat de-a lungul acestui ţărm cam 100 de kilometri, dar n-au putut să debarce din cauza cetii şi a viscolului. Începuse iarna antarctică şi navigatorii au cotit spre nord. Cu o iuţeală uimitoare — în 33 de zile au străbătut aproape 7.000 de km — ei au ajuns în Guineea. Acolo, o corabie care nu mai putea fi folosită a fost incendiată. Cu celelalte două corăbii, portughezii s-au întors în patrie, prin insulele Azore (în septembrie 1502).

[1] Această denumire se întâlneşte încă pe harta italianului Cantino din 1502. Pe hărţile moderne denumirea este Bahia.

A treia călătorie a lui Vespucci (după scrisorile sale).

Aşadar, în afară de participarea la noile descoperiri făcute pe țărmurile de sud-vest ale Oceanului Atlantic (până la paralela de 25°

latitudine sudică) şi confirmate de hărţile de la începutul secolului al XVI-lea, Vespucci îşi atribuia şi conducerea *primei călătorii în apele Antarctice.* Din păcate, singurul izvor din care putem cunoaşte această călătorie îl constituie diferitele traduceri (adesea contradictorii) sau, mai precis, relatări parafrazate ale scrisorilor lui Vespucci. De aceea, istoricii au putut să formuleze tot felul de ipoteze cu privire la împrejurările, scopurile şi rezultatele acestei expediţii. Cum se explică, de pildă, faptul că toţi căpitanii portughezi au încredinţat de bună voie şi în unanimitate conducerea expediţiei unui străin, fără motive precise? În ce scop s-au îndreptat ei spre partea sudică a Oceanului Atlantic? Ce pământ au putut să atingă corăbiile expediţiei în dreptul paralelei de 52° latitudine sudică - nu cumva Georgia de sud? Cum a putut un echipaj obosit să parcurgă cu corăbii şubrede, într-un timp atât de scurt, o distanţă atât de mare de la sud spre nord, de-a lungul Oceanului Atlantic? Dar contemporanii lui Vespucci nu-şi puneau astfel de întrebări. În faţa lor se deschidea într-adevăr o lume nouă.

În scrisoarea către Medici (1503), vorbind despre reîntoarcerea din „ţările noi", Amerigo declară: „Aceste ţări trebuie denumite *Lumea nouă...* Majoritatea autorilor din antichitate spun că la sud de ecuator nu există nici un continent, ci numai mare, iar acei puţini dintre ei care recunoşteau existenţa unui continent îl socoteau nelocuit. Dar ultima mea călătorie a dovedit că această părere a lor este greşită şi pe de-a-ntregul contrară faptelor, deoarece în regiunile sudice am găsit un continent care are o populaţie mai deasă şi animale mai multe decât Europa noastră, Asia sau Africa şi, în afară de aceasta, are o climă mai temperată şi mai plăcută decât oricare dintre ţările ce le cunoaştem..." Dacă acest pasaj din scrisoarea lui Vespucci nu este un fals, el nu dovedeşte în nici un caz că florentinul respectă adevărul.

„A patra călătorie" a lui Vespucci din 1503—1504, efectuată de asemenea pe corăbii portugheze, avea drept scop să găsească drumul spre insulele Moluce. Potrivit relatărilor lui Vespucci, expediţia ar fi navigat de-a lungul coastelor Braziliei şi Guyanei, dar n-a dat nici un rezultat. După acest eşec el a trecut, după cum am arătat mai sus, în slujba spaniolilor, unde a ajuns până la rangul de pilot principal.

ORIGINEA NUMELUI DE „AMERICA"

La începutul secolului al XVI-lea în oraşul Saint Die din Lorena a luat fiinţă un cerc geografic din care făceau parte câţiva tineri învăţaţi. Unul dintre ei, *Martin Waldseemuller,* a scris o mică lucrare intitulată

„Introducere în cosmografie” *(„Cosmographiae introductio”),* care a fost publicată în 1507. În anexă, lucrarea cuprindea două scrisori ale lui Amerigo Vespucci (in traducere latină).

În cartea lui Waldseemüller *se întâlneşte pentru prima oară numele de „America”.* După ce aminteşte că scriitorii din antichitate împărțeau pământul locuit în trei părți — Europa, Asia şi Africa — cărora „li s-a dat numele după nişte femei”, Waldseemüller scrie: „Acum aceste continente sunt mai bine cunoscute, dar Amerigo Vespucci a descoperit un al patrulea continent... Nu văd de ce, cine şi cu ce drept ar putea să interzică numirea acestui continent Țara lui Amerigo sau America”. Nu se poate presupune că prin această declarație Waldseemüller ar fi vrut să ştirbească câtuşi de puțin gloria lui Columb. Pentru el, ca şi pentru alți geografi de la începutul secolului al XVI-lea, Columb şi Vespucci au descoperit pământuri noi în părți diferite ale lumii. Columb nu a făcut decât să cerceteze mai mult Asia: contemporanii săi credeau că pământurile descoperite de el erau insule şi peninsule ale *Lumii vechi* — o parte din Asia de est tropicală, după cum teritoriile descoperite de Cabot (tatăl şi fiul) şi de frații Cortereal li se păreau a fi o parte din Asia de nord-est cu climă rece. Vespucci însă „descoperise al patrulea continent, *„Lumea nouă”,* un continent necunoscut „celor din antichitate”, care se întinde de ambele părți ale ecuatorului, ca şi Africa, dar este despărțit de Africa prin Oceanul Atlantic.

Cercul geografic din Saint Die a considerat scrisorile lui Amerigo Vespucci drept anunțarea descoperirii unui nou continent. Dar dacă acesta a fost descoperit, trebuia să i se dea şi un nume, el trebuia „botezat” şi cartea lui Waldseemüller poate fi considerată drept „actul de botez” al acestui continent nou — America.

Cartografii au fost mai prudenți decât geografii. Pe harta lumii alcătuită de *Ruysch* în 1508 nu există încă numele de „America”; continentul recent descoperit este numit „Pământul Sfintei Cruci” sau „Lumea nouă”.

Dar cartea lui Waldseemüller a fost reeditată de câteva ori şi a cunoscut o largă răspândire în țările din Europa occidentală. După câțiva ani apar o serie de hărți pe care continentul nou este indicat prin numele de „America”. Unul dintre cele mai vechi documente cunoscute de noi, pe care noul continent poartă inscripția de „America”, este globul lui *Johannes Schoner* din 1515. Pe acest glob, regiunea descoperită în 1498 de Columb lângă golful Paria poartă numele de „Parias” şi este prezentată ca o insulă mare despărțită printr-o strâmtoare la vest de Japonia, iar la

sud de continentul american. La rândul ei, America este despărțită la sud printr-o strâmtoare de fantasticul pământ antarctic — țara Braziliei. Aproape în acelaşi timp cu globul lui Schoner apar o serie de hărți, unde noul continent, având cam aceleaşi contururi ca şi la Schoner, poartă denumirea de „America". În jurul anului 1520, numărul acestor hărți sporeşte mereu în țările europene (în afară de Spania). Din exemplarele păstrate s-au întocmit colecții întregi, dar toate aceste hărți au o trăsătură comună, şi anume: *este numit America numai continentul sudic — Lumea nouă a lui Vespucci.*

Concepția potrivit căreia pământurile aşezate la nord de marea Caraibilor reprezintă părți ale unui continent deosebit, „nou", „necunoscut celor din antichitate", a apărut mai târziu, în legătură cu descoperirea Mării de sud (Oceanul Pacific) şi cu călătoriile efectuate de spanioli şi francezi de-a lungul coastelor sudice şi răsăritene ale Americii de nord, adică nu mai devreme de 1520—1530. E adevărat că s-a păstrat o hartă excepțional de interesantă, apărută la Cracovia în 1512 (anexată la prefața unei ediții a operelor lui Ptolemeu). Autorul ei, *Jan Stobniczky* leagă printr-un istm continentul nordic de cel sudic, indicând în mod convențional prin linii drepte țărmurile lor vestice, necunoscute. Dincolo de aceste țărmuri el indică un ocean, care se întinde de la cercul polar de nord până departe spre sud, cel puțin până la 40° latitudine sudică. La 10° spre vest de țărmul convențional este indicată insula „Zipango" (Cipangu-Japonia). Prin urmare, Jan Stobniczky a indicat pe harta sa noul continent dublu, nu ca o parte a Asiei, ci ca o barieră în drumul spre Asia. Pentru depăşirea acestei bariere trebuia, probabil, ocolită Lumea nouă pe la nord, în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică. Aceasta este prima indicație cartografică asupra „drumului de nord-vest" din Oceanul de apus (Atlantic) spre Oceanul de răsărit, de la țărmurile Europei spre țărmurile Asiei.

Indiferent dacă această hartă a fost rezultatul unei ipoteze geniale sau numai al unei neglijențe fericite a autorului, e puțin probabil ca ea să fi influențat cartografia din acea vreme. Hărțile continentului dublu din apus pe care le cunoaştem, bazate pe descoperiri reale, apar în număr mare abia după călătoria lui *Giovanni Verrazano.* Dar chiar atunci când se întâlneşte pe ele denumirea de „America", aceasta se referă la început, după cum am arătat mai sus, numai la continentul sudic. Primul care a extins această denumire şi asupra continentului nordic a fost celebrul cartograf flamand *Gerhard Mercator* (Kremer). Pe harta sa, apărută în 1538, el scrie pe figura care reprezintă continentul sudic: „Partea de sud a

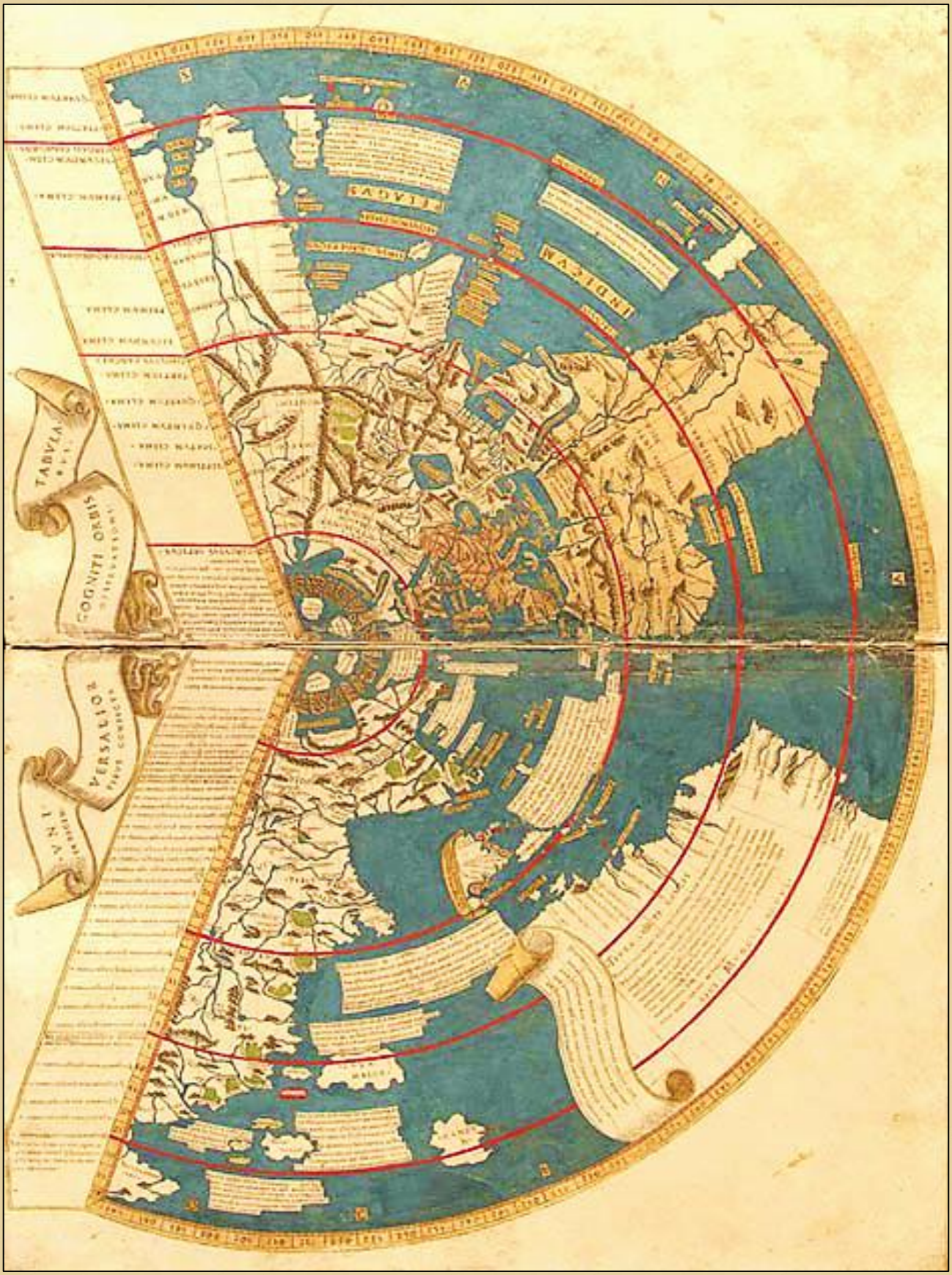

Harta lumii a lui Ruysch (1508)

Americii”, iar pe cea care reprezintă continentul nordic: „partea de nord a Americii”. În 1541, înfățișând pământurile de dincolo de Oceanul Atlantic, Mercator împarte cuvântul „America” în două părți: primele trei litere le scrie pe continentul nordic, iar ultimele patru pe cel sudic.

Emisfera vestică pe globul lui Schoner (1515).

Începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, denumirea de „America” se atribuie ambelor continente din apus pe multe alte globuri şi hărți care s-au păstrat, în afară de cele spaniole. În felul acesta, gloria lui Amerigo Vespucci se răspândeşte tot mai mult, în timp ce Columb începe să fie uitat. Numai spaniolii şi italienii (nu toți) continuă să scrie India sau

(la plural) Indiile, Indiile de Vest, Lumea Nouă etc.

Inechitatea noii denumiri a provocat o reacție firească printre geografi şi istorici. Însuşi Schoner — unul dintre primii (după câte ştim) care au pus în circulație numele de „America" pe globul său din 1515 — l-a acuzat mai târziu pe Vespucci că ar fi comis un fals conştient. Aceeaşi acuzație i-a adus-o pe la mijlocul secolului al XVI-lea Las *Casas* în cartea sa „Istoria generală a Indiei", începută în 1527 şi terminată în 1559. „În această carte laudele alternează cu reproşuri amare — scria despre Las Casas *Alexander Humboldt.* — Vezi cum ura şi bănuiala de fals se accentuează pe măsură ce se răspândeşte gloria navigatorului florentin...".

Şi Humboldt, care a studiat amănunțit această problemă, ajunge (în „Cosmos") la următoarea concluzie: „Cât priveşte numele marelui continent, nume unanim recunoscut şi consacrat prin folosirea sa timp de mai multe veacuri, el constituie un monument al nedreptății omeneşti. La urma urmelor este cu totul firesc să atribui cauza acestei nedreptăți celui care pare a fi cel mai interesat. Dar prin studierea documentelor s-a dovedit că nici un fapt precis nu confirmă această presupunere. Denumirea de «America» a apărut într-o țară îndepărtată [de Spania] datorită unui concurs de împrejurări care înlătură orice bănuială asupra lui Amerigo Vespucci... Anumite împrejurări fericite i-au adus gloria, iar această glorie a apăsat vreme de trei veacuri ca o grea povară asupra amintirii lui, căci a furnizat un motiv pentru a i se ponegri caracterul. O asemenea situație este foarte rară în istoria nenorocirilor omeneşti. E un exemplu de ruşine care creşte o dată cu faima".

Capitolul 22

VASCO DA GAMA ŞI DESCOPERIREA CĂII MARITIME SPRE INDIA

ORGANIZAREA PRIMEI EXPEDIȚII A LUI VASCO DA GAMA

După descoperirea Indiilor de vest de către expediția spaniolă a lui Columb, guvernul portughez a fost nevoit să se grăbească pentru a-şi păstra „drepturile" asupra Indiilor de est. În 1497 a fost echipată o escadră pentru explorarea drumului pe mare din Portugalia — în jurul Africii — spre India. Regii portughezi, bănuitori, se temeau de navigatorii cu renume. De aceea, în fruntea noii expediții n-a fost numit Bartolomeo

Diaz, ci un curtean tânăr de origine nobilă care nu se remarcase prin nimic până atunci, pe nume *Vasco da Gama.* Nu se ştie de ce tocmai pe el l-a ales regele Manuel cel Fericit.

Vasco da Gama (desen din secolul al XVI-lea)

La dispoziția lui Vasco da Gama s-au pus trei vase: două corăbii grele cu o deplasare de 100—120 de tone fiecare — „Sâo Gabriel" pe care el a arborat pavilionul de amiral (căpitan al corăbiei a fost numit *Gongalo Alvares,* un marinar experimentat) şi „Sâo Raphael", pe care a fost numit căpitan, la rugămintea lui Vasco, fratele său mai mare *Paolo da Gama,* care de asemenea nu se remarcase până atunci prin nimic. În afară de aceasta, din escadră mai făcea parte un vas uşor şi rapid „Berrio" cu o deplasare de 50 tone (căpitan *Nicolao Coelho).* Escadra era însoțită şi de un mare vas de transport, încărcat cu provizii, comandat de *Gongalvo Nufies.* Pilot principal era remarcabilul navigator *Pero Alemquer,* care călătorise înainte cu Bartolomeo Diaz, având aceeaşi funcție. Echipajul tuturor celor patru vase se cifra la 140—170 de oameni. Printre aceştia se aflau 10—12 criminali de drept comun condamnați la moarte. Gama îi obținuse de la rege pentru a-i folosi după cum va crede de cuviință pentru misiunile cele mai primejdioase.

DRUMUL DIN PORTUGALIA PÂNĂ ÎN AFRICA DE SUD

La 8 iulie 1497 flotila a părăsit portul Lisabona, îndreptându-se spre insulele Capului Verde, iar de acolo spre sud-est, probabil până la Sierra Leone. Pe această porțiune a drumului (până la începutul lunii august) expediția lui Gama a fost însoțită de o corabie comandată de Bartolomeo Diaz, care fusese numit comandant al fortului La Mina de pe Coasta

Aurului. După ce s-a despărțit de Diaz, Gama, urmând fără îndoială sfatul navigatorilor portughezi experimentați, a pornit de-a dreptul spre sud-vest, pentru a evita vânturile şi curenții potrivnici de lângă țărmurile Africii ecuatoriale şi de sud, iar undeva, dincolo de ecuator, a cotit spre sud-est. Nu există alte date mai precise cu privire la drumul urmat de Vasco da Gama în zona centrală a Oceanului Atlantic, iar presupunerile că ar fi trecut foarte aproape de țărmul Braziliei se bazează numai pe faptul că astfel au procedat navigatorii de mai târziu, începând cu Cabrai.

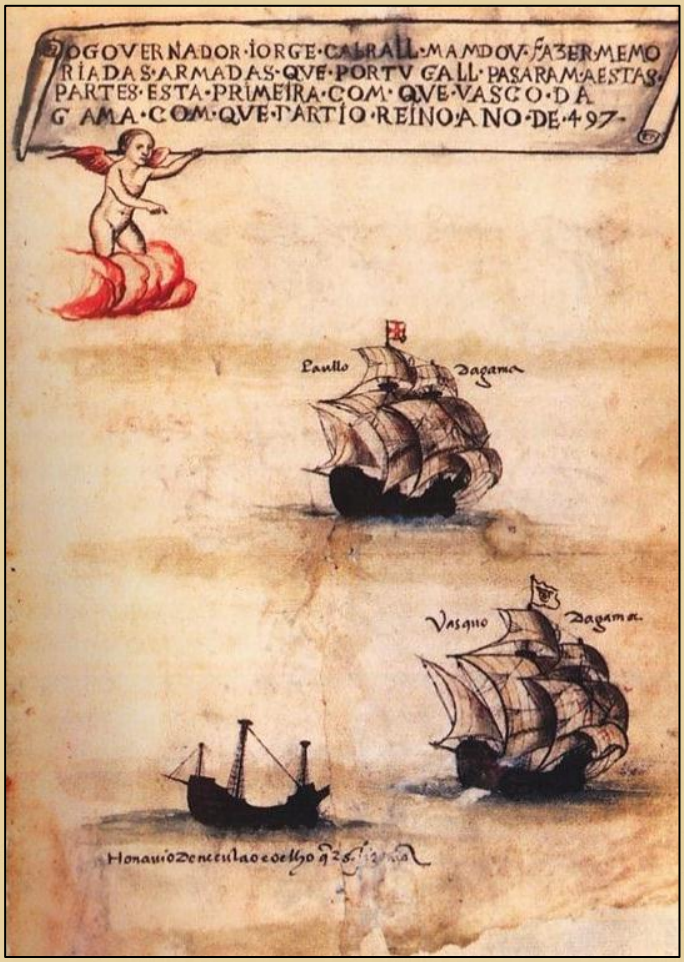

Corăbiile din flotila lui Gama (desen din secolul al XVI-lea).

La 1 noiembrie portughezii au zărit la răsărit pământul, iar peste trei zile au intrat într-un golf larg, căruia i-au dat numele de *Sfânta Elena* (Saint Helina, 32°40' latitudine sudică) şi au descoperit gurile râului Santiago (astăzi *Great Berg).* Debarcând pe țărm, portughezii au văzut doi băştinaşi mărunți, aproape goi (boşimani) cu pielea de „culoarea frunzelor uscate", care, cu ajutorul unor făclii fumegânde, strângeau mierea albinelor sălbatice. Au reuşit să prindă pe unul din ei. Gama a poruncit să i se dea de mâncare şi haine, iar apoi i-a mai dăruit câteva şiruri de mărgele şi clopoței şi l-a lăsat să plece. În ziua următoare au venit vreo cincisprezece boşimani, cu care Gama s-a purtat la fel, iar după două zile vreo cincizeci. În schimbul a tot felul de nimicuri ei dădeau tot ce aveau asupra lor, dar aceste obiecte nu prezentau nici o valoare în ochii portughezilor. Când li se arătau aur, perle şi mirodenii, ei nu manifestau nici un fel de interes şi nu arătau prin gesturi că ar avea asemenea lucruri. Din vina unui marinar, care se pare că i-a jignit cu ceva pe boşimani, „idila" s-a terminat printr-o încăierare. Trei-patru portughezi au fost răniți cu pietre şi săgeți. Gama a folosit împotriva „duşmanilor" arbalete. Nu se ştie câți boşimani au fost ucişi şi răniți cu acest prilej. După ce au ocolit capul Bunei Speranțe, portughezii au ancorat în „portul Păstorilor" unde

Bartolomeo Diaz ucisese primul hotentot. De data aceasta marinarii s-au purtat paşnic, au organizat un„târg mut” şi în schimbul unor bonete roşii şi unor zurgălăi au căpătat de la păstori un bou gras şi brățări de fildeş.

PRIMA CĂLĂTORIE DE-A LUNGUL ȚĂRMURILOR AFRICII ORIENTALE

La mijlocul lunii decembrie, Gama a atins punctul extrem până la care a ajuns Diaz, iar de Crăciun (anul 1497) vasele portugheze, care navigaseră spre nord-est, s-au aflat aproximativ în dreptul paralelei de 31° latitudine sudică, în fața unui țărm înalt pe care Gama l-a numit Natal (în portugheză Crăciun).

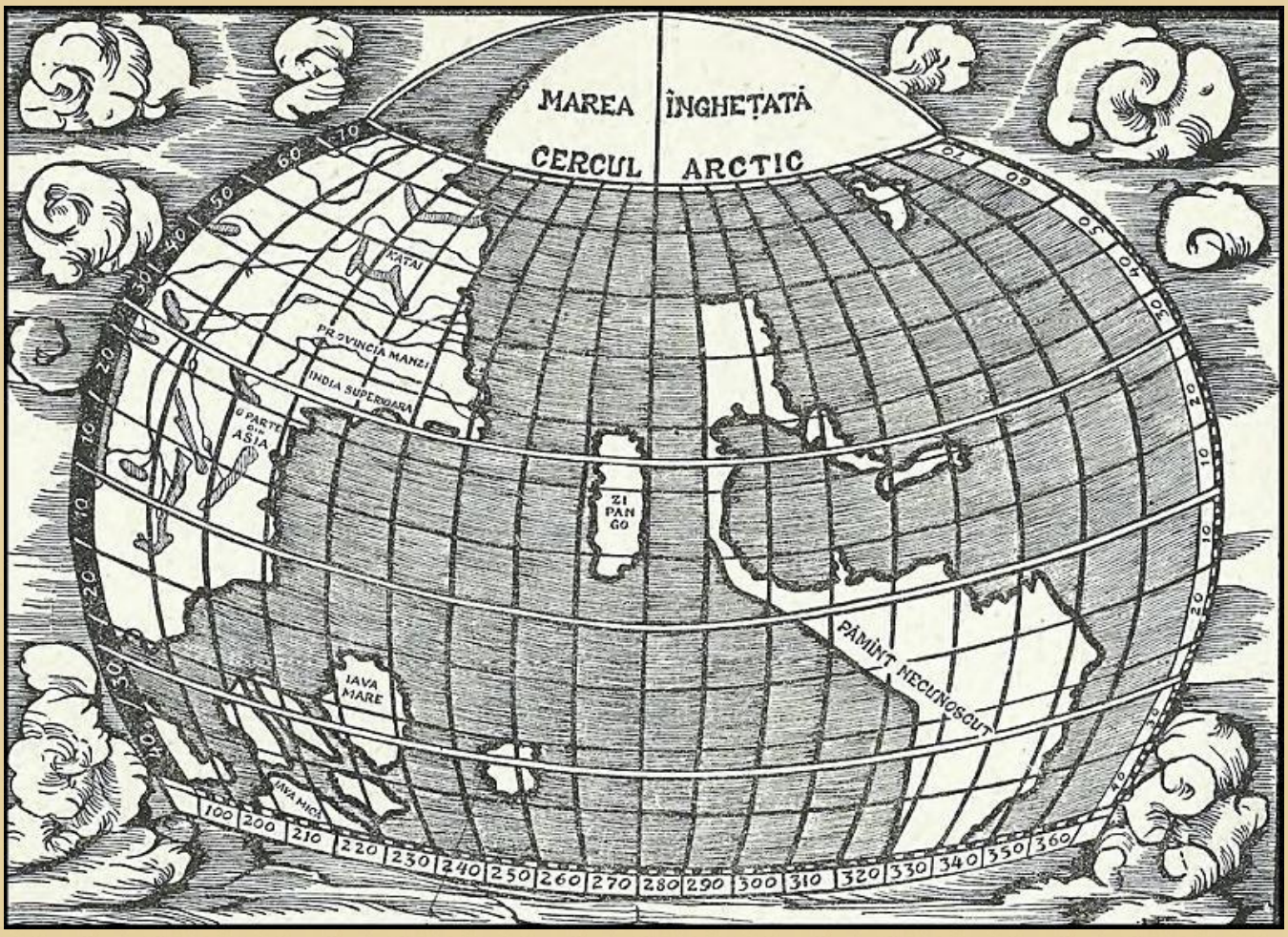

Emisfera vestică pe harta lui Jan Stobnicky (1512)

La 11 ianuarie 1498, flotila a ancorat la gurile unui râu. Când marinarii au debarcat, s-au apropiat de ei o mulțime de *negri* care se deosebeau mult de oamenii pe care îi întâlniseră pe coasta sudică a Africii. Unul dintre marinari, care trăise înainte în Congo şi vorbea limba locală *bantu,* a ținut negrilor un discurs şi aceştia l-au înțeles (toate limbile din grupul bantu se aseamănă foarte mult între ele). Țara avea o populație

densă de agricultori care se aflau la un nivel destul de înalt de civilizație, ştiau să prelucreze fierul şi metalele neferoase. Marinarii au văzut la negri vârfuri de fier la săgeți şi lăncii, pumnale, brățări de aramă şi alte podoabe. Ei iau întâmpinat foarte prietenos pe portughezi şi Gama a denumit acest pământ „Țara oamenilor buni".

Înaintând mai departe, spre nord, la 25 ianuarie vasele au ajuns (în dreptul paralelei de 18° latitudine sudică) într-un liman în care se vărsau câteva râuri. Negrii bantu i-au primit şi aici bine pe străini. Pe țărm au venit două căpetenii locale care purtau pe cap nişte basmale de mătase. Ei au dăruit marinarilor țesături cu desene colorate, iar negrul care îi însoțea le-a spus că şi el este străin şi că a mai văzut vase care semănau cu cele portugheze. Existența unor mărfuri care erau fără îndoială de origine asiatică, şi povestirea negrului l-au convins pe Gama că se apropie de India. El a numit limanul *„râul Bunelor prevestiri"* şi a aşezat pe țărm un „padrão".

Dinspre vest se varsă în liman râul *Kwakwa* — brațul nordic al *deltei fluviului Zambezi.* În legătură cu aceasta se susține de obicei, dar nu cu deplin temei, că Vasco da Gama a descoperit gurile fluviului Zambezi, atribuindu-se cursului inferior al acestuia denumirea pe care el a dat-o limanului. Portughezii au stat timp de o lună la gurile „râului Bunelor prevestiri", reparându-şi navele. Printre ei bântuia scorbutul şi mortalitatea era foarte mare.

La 24 februarie flotila a ieşit din liman şi, înaintând la mare distanță de țărmul străjuit de un şir de insulițe, cu opriri în cursul nopții ca să nu dea peste vreun banc de nisip, a ajuns după cinci zile în portul *Mozambic* (Moçambique), în dreptul paralelei de 15° latitudine sudică. În acest port veneau în fiecare an vase arabe cu un singur catarg („dou") care încărcau de aici, în special, sclavi negri, aur, fildeş şi ambră. Populația Mozambicului, ca şi a altor porturi din Africa orientală, era compusă dintr-un amestec pestriț de negri bantu, arabi şi metişi de origine arabo-negroidă. La hotarul dintre secolele XV şi XVI religia predominantă era acolo islamismul (ca şi în zilele noastre). Prin intermediul şeicului (cârmuitorului) local, Gama a angajat la Mozambic doi piloți. Dar negustătorii arabi şi-au dat seama că portughezii le pot deveni concurenți primejdioşi şi relațiile prieteneşti au cedat curând locul unor manifestări duşmănoase. Astfel, portughezii nu puteau să ia apă decât după ce împrăştiau pe „inamici" cu lovituri de tun iar când o parte dintre locuitori au fugit din oraş, portughezii au pus mâna pe câteva bărci ale lor cu bunurile aflate în ele şi, la ordinul lui Gama, le-au împărțit ca pradă de

război.

La 1 aprilie vasele lui Gama au plecat din Mozambic spre nord. Gama nu avea încredere în piloții arabi, şi a poruncit chiar ca unul dintre ei să fie bătut cu cruzime. Gama a capturat lângă țărm un mic vas cu pânze, pe al cărui stăpân, un arab bătrân, l-a supus la cazne ca să obțină informațiile necesare pentru continuarea călătoriei. După o săptămâna, flotila a ajuns în marele port *Mombasa* (4° latitudine sudică) cârmuit de un şeic puternic. Acesta fiind un mare negustor de sclavi, şi-a dat seama că portughezii îi sunt concurenți. Totuşi, la început i-a primit cu bunăvoință prefăcută pe străini. În ziua următoare, când vasele intrau în port, arabii de pe bord, precum şi cei doi piloți din Mozambic, săriră într-un „dou" care se apropiase şi fugiră. În cursul nopții, Gama porunci să fie torturați doi prizonieri pe care-i capturase lângă Mozambic, pentru ca aceştia să-i dezvăluie „complotul din Mombasa". Li se legară mâinile şi li se turnă pe corpul gol un amestec fierbinte de ulei şi catran.

Fireşte că în timpul torturii nenorociții au mărturisit că au participat la „complot", dar cum, bineînțeles, n-au putut da nici un fel de amănunte, tortura a continuat. Unul dintre prizonieri, deşi avea mâinile legate, s-a smuls din brațele călăilor, s-a aruncat în apă şi s-a înecat.

După ce a ieşit din Mombasa, Gama a oprit la nord de acest port un „dou" arab, l-a jefuit şi a capturat 18 bărbați şi o femeie. La 14 aprilie el a aruncat ancora în portul *Malindi* (3° latitudine sudică).

AHMED IBN MADJID ŞI TRAVERSAREA MĂRII ARABIEI

Şeicul local l-a întâmpinat prietenos pe Gama, deoarece era şi el în duşmănie cu Mombasa. El a încheiat cu portughezii o alianță împotriva duşmanului comun şi le-a dat un pilot bătrân, om de încredere, care trebuia să-i conducă până la țărmul de sud-vest al Indiei, în oraşul Calicut. Acest pilot era *Ahmed Ibn Madjid,* originar din Oman (Arabia de sud-est), cel mai remarcabil cârmaci arab al timpului său şi un mare învățat. El a întocmit o amplă culegere teoretică şi practică de navigație, în care a folosit izvoarele arabe vechi, observațiile sale proprii şi o serie de cărți-pilot pentru partea de vest a Oceanului Indian (o parte din ele au ajuns până în vremurile noastre). Cu acest pilot de nădejde pe bord, portughezii au plecat la 24 aprilie din Malindi. Ibn Madjid a luat direcția nord-est. Profitând de musonul prielnic, el a condus vasele până în India, al cărei țărm a apărut la orizont în ziua de 17 mai.

Iată cum a caracterizat rolul lui Ibn Madjid în expediția lui Vasco da Gama un istoric arab de la mijlocul secolului al XVI-lea. [La sfârşitul

secolului al XV-lea]: „...în urma unor împrejurări neobişnuite şi triste, blestemaţii portugali, din neamul blestemat al francilor [vest-europeni] au pătruns în regiunea Indiei. Ei ajungeau până la răsărit [Africa de est], dar nimeni din neamul lor n-a pătruns cu bine în Marea Iordiană până când... nu le-a arătat drumul un marinar iscusit pe care-l chema Ahmed Ibn Madjid. Cu el s-a împrietenit cel mai mare dintre franci, pe care îl chema Almilandi [„amiralul", adică Vasco da Gama]. Ei s-au împrietenit la beţie şi când Ahmed s-a îmbătat, i-a spus care e drumul... «Nu vă apropiaţi de ţărm, ci înaintaţi în largul mării, apoi întoarceţi-vă [spre ţărm lângă India] şi valurile n-o să vă prindă». Când au făcut aşa, multe vase au scăpat de naufragiu, şi numărul lor în Oceanul Indian a crescut... Au început să le vină întăriri din Portugalia şi au pornit să taie calea musulmanilor, luând prizonieri, jefuind şi capturând cu forţa tot felul de corăbii..."[1]

Este firească indignarea autorului care oglindeşte ura negustorilor arabi împotriva norocoşilor lor rivali, portughezii; este firească şi dorinţa lui de a explica prin beţie (pesemne născocită) ajutorul pe care arabul Ibn Madjid l-a dat duşmanilor arabilor. „ În rest, însă, relatarea oglindeşte just realitatea istorică aşa cum se reflectă ea în mintea locuitorilor de pe ţărmurile Oceanului Indian şi din golfurile lui" (Kracikovski).

Când a zărit pământul indian, Ahmed Ibn Madjid s-a îndepărtat de ţărmul periculos şi a cotit spre sud. După trei zile a apărut un cap înalt, probabil *muntele Delhi, î*n dreptul paralelei de 12° latitudine nordică, la peste 100 de kilometri nord de Calicut. Atunci Ibn Madjid s-a apropiat de Vasco da Gama, spunându-i: „Iată ţara unde doreaţi atât de mult să ajungeţi". În după-amiaza zilei de 20 mai 1498 vasele portugheze au aruncat ancora în faţa oraşului *Calicut.*

PORTUGHEZII LA CALICUT

În seara aceleiaşi zile şi în dimineaţa zilei următoare flotila a fost vizitată de funcţionari ai cârmuitorului local, care au întrebat din ce ţară au venit străinii. Gama a trimis cu ei pe ţărm un criminal care cunoştea puţin limba arabă. După cum a povestit acesta mai târziu, acolo îl aştepta o mare mulţime. El a fost dus într-o casă, la doi arabi care i-au vorbit în italiană şi castiliană. Prima întrebare care i s-a pus a fost: „Ce diavol te-a adus aici?" Solul a răspuns că portughezii au venit la Calicut „să caute creştini şi mirodenii". Unul dintre arabi l-a condus pe trimis înapoi pe vasul amiral, unde i-a urat bun sosit lui Vasco da Gama, încheindu-şi

[1] I. I. Kracikovski, *Geografia maritimă în secolele XV—XVI la arabi şi turci.*

discursul cu cuvintele: „Mulțumiți lui Dumnezeu că v-a călăuzit paşii în această țară bogată”. Arabul s-a arătat gata să-l slujească pe Gama şi i-a şi fost într-adevăr foarte util[1].

Negustătorii arabi, foarte numeroşi la Calicut (ei controlau aproape întregul comerț exterior cu India de sud), l-au atâțat pe samorin (cârmuitorul oraşului Calicut) împotriva portughezilor; în afară de aceasta, organizatorilor expediției nici nu le trecuse prin gând să-i dea lui Gama daruri de preț sau aur pentru mituirea cârmuitorilor locali. După ce Vasco da Gama a înmânat el însuşi samorinului o scrisoare din partea regelui Portugaliei, acesta l-a reținut împreună cu oamenii din suita sa. Li s-a dat drumul abia a doua zi, când portughezii, la ordinul samorinului, au descărcat pe țărm o parte din mărfurile lor. După aceea, însă, samorinul a păstrat o atitudine cu desăvârşire neutră. El n-a înlesnit, dar nici n-a împiedicat comerțul cu mărfuri portugheze; însă musulmanii nu le cumpărau, spunând că sunt de calitate proastă, iar indienii săraci plăteau pentru ele mult mai puțin decât speriaseră să obțină portughezii. Totuşi, oamenii lui Vasco da Gama au izbutit să cumpere sau să obțină în schimbul mărfii lor, cuişoare, scorțişoară şi pietre prețioase — din toate câte puțin.

Astfel, au trecut mai bine de două luni. La 9 august Vasco da Gama a trimis la samorin un notar cu daruri (chihlimbar, perle etc.) şi cu o scrisoare în care îi spunea că are de gând să plece, rugându-l să trimită un reprezentant cu daruri către regele Portugaliei — un „bahar” (peste două chintale) de scorțişoară, un „bahar” de cuişoare şi mostre de alte mirodenii. Samorinul a răspuns cerând 600 de „şerafini” (aproape 1.800 de ruble aur) taxe vamale, iar până una alta a poruncit ca mărfurile portugheze să fie reținute în depozit şi a interzis locuitorilor să-i transporte pe portughezii rămaşi pe țărm spre corăbii. În zilele următoare mici vase indiene se apropiau totuşi (ca şi înainte) de corăbii, orăşenii curioşi le vizitau, iar Gama primea oaspeții foarte prietenos. Într-o zi, aflând că printre vizitatori se află persoane de vază, el a oprit câteva dintre ele ca ostateci şi l-a înştiințat pe samorin că îi va elibera numai după ce vor fi readuşi pe corăbii portughezii rămaşi pe țărm şi mărfurile reținute. în sfârşit, la o săptămână după ce Gama a amenințat că-i va omorî pe ostateci, portughezii au fost aduşi pe corăbii.. Gama a eliberat o parte dintre ostateci, făgăduind că le va da drumul şi celorlalți după ce îi vor fi

[1] El a fugit cu portughezii din Calicut, iar în Portugalia a trecut la creştinism, stabilindu-se în această țară.

înapoiate toate mărfurile. Întrucât agenții samorinului tărăgănau lucrurile, Gama a plecat din Calicut (la 21 august) cu ostatecii de vază pe bord. Se pare că el îi prețuia mai mult pe aceştia decât mărfurile părăsite.

ÎNTOARCEREA ÎN PORTUGALIA

Corăbiile înaintau încet spre nord, de-a lungul țărmului indian, din cauza vântului slab şi schimbător. La 20 septembrie portughezii au aruncat ancora lângă insula *Angediva* (la 14°45' latitudine nordică). De locul de ancorare s-au apropiat două corăbii, iar în zare se mai vedeau şase vase. Vasco da Gama a crezut, fără prea mult temei, că este urmărit de corăbii din Calicut, a deschis focul şi a capturat un vas (echipajul a scăpat fugind într-o barcă). Pe vas portughezii au găsit provizii şi o cantitate mică de arme.

La Angediva, portughezii şi-au reparat corăbiile. În timpul lucrărilor s-au apropiat de insulă piraţi pe două vase mari cu vâsle, dar Vasco da Gama i-a pus pe fugă, trăgând cu tunul în ei.

Flotila a părăsit insula Angediva la începutul lunii octombrie. Corăbiile au navigat în volte sau au stat pe loc în marea Arabiei, timp de aproape trei luni, până când, în sfârşit, a început să bată un vânt prielnic. La începutul lunii ianuarie 1499, portughezii s-au apropiat de coasta Somaliei lângă marele oraş Mogadiscio, dar Vasco da Gama nu s-a hotărât să debarce acolo şi a înaintat spre sud, către Malindi. Şeicul din Malindi a aprovizionat flotila cu alimente proaspete, iar la cererea stăruitoare a lui Vasco da Gamă a trimis un dar regelui Portugaliei (un colț de elefant) şi a aşezat pe țărmul său un „padrão”.

După ce s-a odihnit câteva zile la Malindi, Vasco da Gama a pornit spre sud. În dreptul Mombasei el a dat foc corăbiei „São Raphael”, deoarece şi-a dat seama că echipajul din care nu mai rămăsese nici jumătate — iar printre aceştia foarte puțini oameni sănătoşi — nu este în stare să conducă trei corăbii. La 1 februarie a ajuns la Mozambic, iar după aceea a avut nevoie de încă şapte săptămâni până la capul Bunei Speranțe şi de alte patru săptămâni până la Santiago — una din insulele arhipelagului Capului Verde. Aici corabia lui Vasco da Gama, „São Gabriel”, s-a despărțit de „Berrio” care, sub comanda lui Coelho, s-a întors prima la Lisabona (10 iulie 1499).

Paolo da Gama era grav bolnav. Vasco, care ținea foarte mult la el (singura trăsătură umană de caracter care s-a observat la el), se grăbea să se întoarcă în Portugalia, pentru ca fratele său să moară în patrie. La Santiago el a încredințat comanda corăbiei „São Gabriel” notarului

expediției, a închiriat o caravelă rapidă şi a plecat de-a dreptul spre nord, către insulele Azore. El a debarcat pe insula Terceira, unde Paolo a murit chiar a doua zi. După ce l-a înmormântat, Vasco da Gama s-a întors la sfârşitul lunii august la Lisabona, câteva zile după sosirea corăbiei „São Gabriel”. Din cele patru vase ale expediției s-au întors numai două[1], iar din echipajul lor, mai puțin de jumătate (potrivit unei versiuni — 55 de oameni). „Cu toate că la palat domnea un entuziasm nespus, în casele modeste de pe țărm, unde locuiseră mulți dintre tinerii... care acum zăceau în morminte pe țărmuri necunoscute sau pe fundul mării, era multă jale şi plâns. Acestor oameni nu li s-au înălțat monumente; nici la palat şi nici în biserici nu s-au rostit laude în cinstea lor... deşi ei au reprezentat baza expediției... Cu toate că nu cunoaştem numele lor, şi aceştia — ca şi Vasco da Gama — sunt eroi ai descoperirii căii maritime spre India”[2].

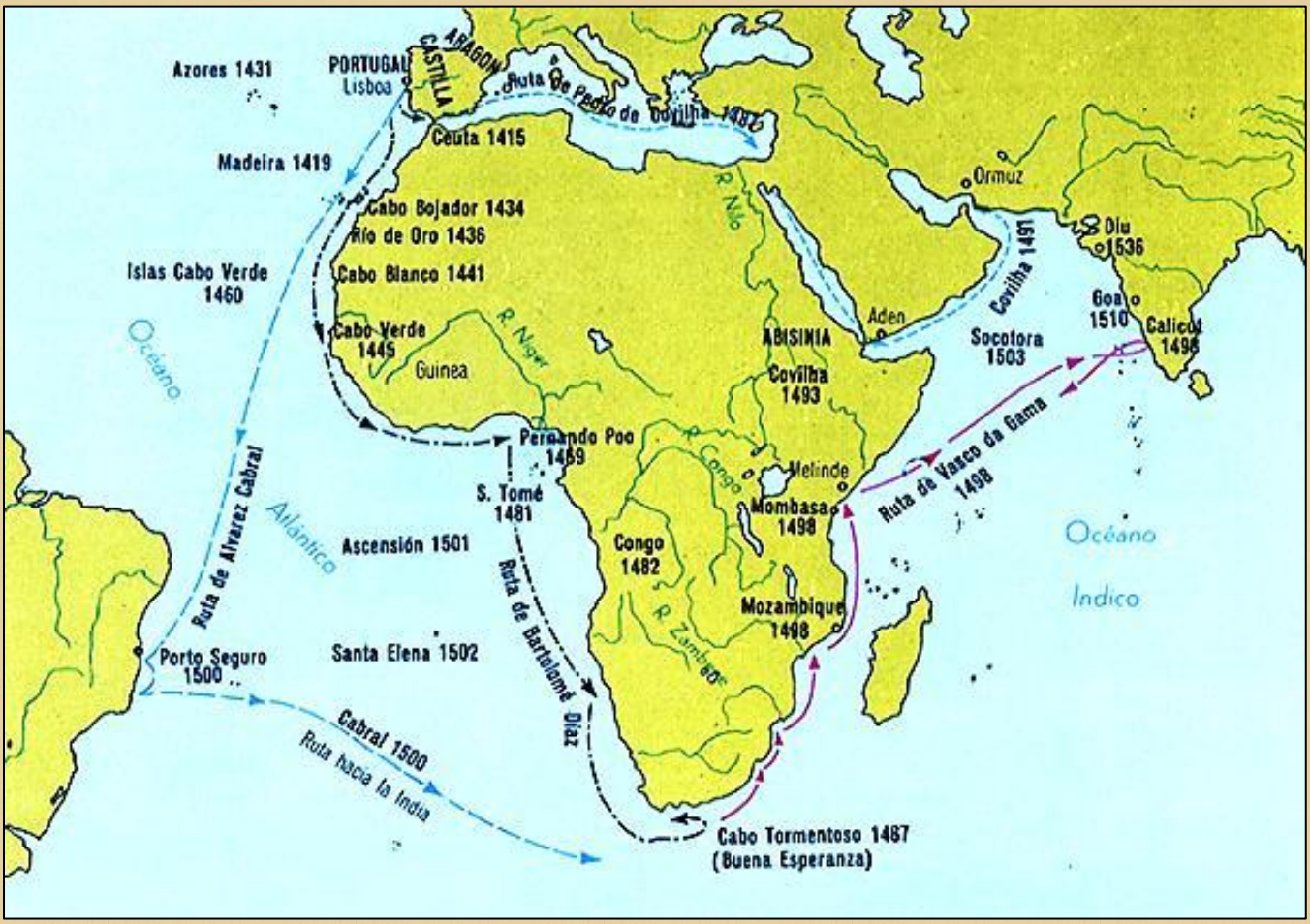

Drumurile urmate de Vasco da Gama şi Cabral.

Datele despre rezultatele financiare directe ale expediției sunt

[1] Nu se ştie unde şi în ce condiții a fost părăsit sau a pierit vasul de transport şi nici ce soartă a avut echipajul lui.

[2] G. Hart, *Calea maritimă spre India,* Moscova, 1954.

contradictorii, dar e puțin probabil ca ea să fi fost deficitară pentru regele Portugaliei, cu toate că s-au pierdut două vase. La Calicut portughezii au izbutit totuşi să adune mirodenii şi obiecte prețioase în schimbul mărfurilor şi obiectelor personale ale marinarilor, chiar dacă nu în cantități atât de mari cum visaseră organizatorii expediției. După cât se pare, acțiunile piratereşti ale lui Vasco da Gama în marea Arabiei au adus şi ele venituri însemnate. Fireşte, nu rezultatele financiare destul de modeste ale expediției lui Vasco da Gama au stârnit entuziasmul cercurilor conducătoare din Lisabona, ci faptul că ea a arătat ce avantaje uriaşe le poate aduce comerțul direct pe mare cu India, în cazul când se asigură organizarea economică, politică şi militară cuvenită.

Descoperirea căii maritime spre India de către europeni a constituit unul dintre evenimentele cele mai de seamă din istoria nu numai a comerțului portughez, ci şi a comerțului mondial. Din acel moment şi până la deschiderea canalului Suez (1869), comerțul Europei cu țările situate pe țărmurile Oceanului Indian şi cu China s-a desfăşurat în cea mai mare parte, nu prin marea Mediterană, ci prin Oceanul Atlantic, ocolindu-se capul Bunei Speranțe. Portugalia, care deținea „cheia navigației spre răsărit", a devenit în secolul al XVI-lea o mare putere maritimă, acaparând monopolul comerțului cu Asia de sud şi de est; ea a deținut acest monopol timp de 90 de ani, până la nimicirea „Invincibilei Armade" (1588).

Dar în India propriu-zisă expediția lui Vasco da Gama, care a deschis calea spre cucerirea şi jefuirea de către europeni a acestei mari țări, a trecut neobservată.

Capitolul 23

EXPANSIUNEA PORTUGHEZĂ ÎN ASIA DE SUD

EXPEDIŢIA LUI CABRAL ÎN INDIA ŞI A DOUA DESCOPERIRE A BRAZILIEI

Era limpede că arabii care aveau mulți aliați în India se vor opune portughezilor. Pentru a zdrobi împotrivirea acestora era nevoie de forțe importante. Imediat după întoarcerea lui Vasco da Gama la Lisabona a fost echipată o flotilă compusă din 13 corăbii, cu un echipaj de 1.500 de oameni. Fireşte că guvernul portughez, credincios politicii sale prudente, n-a mai vrut să-l pună în fruntea expediției pe Vasco da Gama. Acesta a

fost foarte bine tratat de rege, i s-a acordat înaltul titlu de „don”, a primit gradul de amiral şi o pensie importantă, dar a fost lăsat în patrie. Comandant al escadrei trimise la 9 martie 1500 în India a fost numit tânărul curtean *Pedro Alvarez Cabral* (avea pe atunci 32— 33 de ani), care, ca şi Vasco da Gama, nu se remarcase prin nimic înainte şi e puțin probabil să fi avut experiență în materie de navigație. *Bartolomeo Diaz,* care nu mai era socotit primejdios, a fost numit în funcția relativ modestă de căpitan de corabie. Dintre ceilalți căpitani sunt cunoscuți *Nicolao Coelho* şi *Duarte Pacheco.*

Foaia de titlu a *cărții „Copia noii ştiri din țara Braziliei”*
(primul pătrar al secolului al XVI-lea).

Ca şi Vasco da Gama, Cabral s-a îndepărtat mult de țărmul african, când a ajuns în zona tropicală a Oceanului Atlantic. Peste două săptămâni una din corăbii a dispărut fără urme. În emisfera sudică, escadra a nimerit

într-o zonă de acalmie şi a fost împinsă de curentul sudic al alizeelor departe spre vest. La 22 aprilie, ea a ancorat lângă un pământ necunoscut — extremitatea răsăriteană a Americii de sud (Brazilia). Portughezii au luat noul pământ drept o insulă, deoarece nu se aşteptau să găsească aici un continent şi au denumit-o *Vera Cruz* („Adevărata cruce"). Cabral a întemeiat acolo un mic fort (anul 1500) pe care l-a numit *Porto Seguro* („Portul neprimejdios") în care a lăsat doi delicvenți de drept comun. El a trimis o corabie în Portugalia să anunțe descoperirea „insulei" care putea fi folosită pentru aprovizionarea cu apă şi alimente a vaselor care mergeau spre India. Cu celelalte 11 corăbii a cotit spre sud-est, către țărmurile Africii şi a traversat Oceanul Atlantic la sud de ecuator, îndreptându-se spre capul Bunei Speranțe. În timpul unei furtuni, care a surprins escadra aproape de capul Bunei Speranțe (la sfârşitul lunii mai), au pierit patru corăbii cu toți oamenii care se aflau pe ele; printre acestea era şi vasul comandat de Bartolomeo Diaz.

Cabral a ajuns numai cu şase corăbii[1] la Malindi, iar de acolo — din nou cu ajutorul unor experimentați piloți arabi — a sosit la Calicut (pe la mijlocul lunii septembrie 1500). Dar, sub presiunea negustătorilor arabi şi a clerului, localnicii au refuzat să facă negoț cu portughezii, i-au atacat pe cei ce au coborât pe țărm şi au ucis aproape cincizeci de oameni. Cabral a răspuns bombardând oraşul lipsit de apărare şi dând foc la zeci de vase arabe. El avea însă prea puține forțe pentru a supune oraşul. Atunci s-a adresat cârmuitorilor porturilor vecine *Kochin* şi *Cananore,* propunându-le să înceapă comerțul cu portughezii. Vecinii erau în relații de duşmănie cu Calicut şi de aceea au vândut străinilor o mare cantitate de piper, cuişoare şi alte mirodenii, tămâie, mosc şi alte substanțe aromate, țesături uşoare, plante medicinale etc.

Pe la mijlocul lunii ianuarie 1501, Cabral a pornit înapoi spre patrie. Lângă Mozambic, dintr-o neglijență a căpitanului, una din corăbii a eşuat. Oamenii şi cea mai mare parte din încărcătură au fost salvați, iar corabia care nu mai putea fi folosită a fost arsă. În dreptul coastei de sud-est a Africii un vas s-a pierdut de celelalte în timpul unei furtuni şi s-a întors primul la Lisabona la sfârşitul lunii iulie 1501. În Oceanul Atlantic, Cabral a izbutit să adune la un loc celelalte patru corăbii, iar în dreptul insulelor Capului Verde i s-a mai alăturat vasul comandat de Diego Diaz. Toate aceste corăbii au sosit în Portugalia la sfârşitul lunii iulie 1501. Deşi s-au pierdut şase vase, valoarea încărcăturii aduse a fost atât de considerabilă,

[1] Despre soarta celei de a şaptea corăbii comandate de Diogo Diaz vezi mai jos.

încât sumele obținute din vânzarea ei au fost de două ori mai mari decât totalul cheltuielilor făcute pentru expediție.[1] Totuşi Cabral, poate tocmai din cauza succesului său, n-a mai fost trimis niciodată în India.

PRIMA VIZITARE A MADAGASCARULUI DE CĂTRE EUROPENI

În 1487—1488 Diogo Diaz a navigat împreună cu fratele său Bartolomeo, comandând un vas de transport, iar în anii 1497—1498 a participat la expediția lui Vasco da Gama. După ce s-a pierdut de celelalte vase din flotila lui Cabral în timpul furtunii din mai 1500, el ocolit Africa de sud, a deviat prea departe spre est în Oceanul Indian şi a fost primul dintre europeni oare a ajuns în *Madagascar*. Nădăjduind să se alăture flotilei în regiunea portului Malindi, Diogo Diaz a pornit spre nord, dar s-a rătăcit şi, după cât se pare, a ajuns în dreptul țărmului nordic al peninsulei *Somalia, în* regiunea oraşului Berbera. Majoritatea marinarilor erau bolnavi de scorbut; el a dat ordin să fie debarcați în acest oraş arab câteva zeci de bolnavi şi pentru îngrijirea lor a trimis zece oameni sănătoşi. Pe bord au rămas vreo patruzeci de oameni, din care jumătate grav bolnavi. Localnicii au măcelărit pe toți portughezii care coborâseră pe țărm şi, urcându-se în bărci, au încercat să pună mâna pe corabie, dar au fost respinşi cu salve de tun. Echipajul a hotărât să plece imediat înapoi în Portugalia. După trei luni, pierzând încă douăzeci şi cinci de oameni, corabia a ajuns la insulele Capului Verde. Când s-a alăturat flotilei lui Cabral care se întorcea în patrie, pe bordul ei nu mai erau decât treisprezece oameni. Acest vas nu avea pe bord nici o încărcătură de preț, în schimb a adus în Europa primele date exacte despre una din cele mai mari insule de pe glob.

În următorii 10—15 ani vasele portugheze au cercetat țărmurile Madagascarului şi apele din jurul insulei: pe harta lui Ribeira din 1519 țărmul insulei este trecut destul de corect şi poartă inscripția „Insulă bogată în aur", iar la nord, nord-est şi est de ea sunt însemnate o serie de mici arhipelaguri — insulele *Comore* (vizitate de portughezi prin 1505), *Amirante, Seychelles* şi *Mascarene.*

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI VASCO DA GAMA ÎN INDIA

În fruntea unei noi mari expediții alcătuite din douăzeci de corăbii,

[1] Profituri mari a dat şi expediția lui João *da Nova,* trimise în martie 1501, cu patru corăbii, după mirodenii la Kochin. La înapoiere, Nova a descoperit (în mai 1502) în zona tropicală sudică a oceanului Atlantic insula Sfânta Elena.

echipate după întoarcerea lui Cabral, a fost numit iarăşi *Vasco da Gama.* Cea mai mare parte a flotilei (cincisprezece corăbii) a părăsit Portugalia în februarie 1502. În strâmtoarea Mozambic a naufragiat un vas, dar echipajul a scăpat. În portul Mozambic portughezii au montat (din piesele luate de la Lisabona) un nou vas mic pentru navigație de coastă. La ieşirea din strâmtoare. Vasco da Gama s-a apropiat de oraşul *Kilwa* (pe țărmul african, în dreptul paralelei de 9° latitudine sudică), l-a ademenit pe cârmuitorul oraşului printr-un şiretlic pe corabie şi sub amenințarea cu moartea, l-a silit să plătească un tribut anual regelui Portugaliei. La Kilwa s-au alăturat flotilei lui Vasco da Gama trei din cele cinci corăbii care plecaseră mai târziu (două au rămas în urmă în timpul unei furtuni şi au ajuns singure până la coasta Malabar).

De data aceasta, probabil cu scopul de a întreprinde o acțiune de recunoaştere, Vasco da Gama a mers, fără să se îndepărteze prea mult de uscat, de-a lungul țărmurilor Africii orientale, Arabiei şi Indiei de nord-vest până la golful Cambay, iar de acolo a cotit spre sud. Printre oamenii lui Vasco da Gama a început să bântuie scorbutul şi mulți au murit. Pe insula Angediva au fost debarcați aproape trei sute de bolnavi. Lângă Cananore, corăbiile lui Vasco da Gama au atacat un vas arab care mergea din Jidda (portul oraşului Mecca) spre Calicut cu patru sute de pasageri, în special pelerini. După ce a prădat vasul pe care, în afară de lucrurile personale ale pasagerilor, se găsea şi o încărcătură prețioasă, Vasco da Gama a poruncit marinarilor săi să închidă în cală echipajul şi pasagerii, printre care se aflau mulți bătrâni, femei şi copii, şi a poruncit tunarilor să dea foc vasului. Nefericiții au izbutit să iasă din cală şi au început să stingă focul; Vasco da Gama a poruncit să se tragă în ei şi să se dea iarăşi foc vasului. Lupta inegală a durat patru zile. Portughezii nu îndrăzneau să se apropie de vas, pentru că cei ce piereau aruncau pe punțile corăbiilor atacatoare, bârne şi scânduri aprinse. Chinuiți de arsuri, pe jumătate înnebuniți ei se aruncau în apă şi se înecau. „... După o luptă atât de îndelungată — spune un martor ocular portughez — amiralul, cu cea mai mare cruzime, a dat foc acestui vas care a ars, cu toți cei de pe bord". Din ordinul lui Vasco da Gama au fost luați de pe vas numai douăzeci de băieți. Ei au fost trimişi la Lisabona, au fost botezați cu toții şi apoi călugăriți.

După ce a încheiat o alianță cu cârmuitorul din Cananore, la sfârşitul lunii octombrie Vasco da Gama a pornit cu flotila sa împotriva oraşului Calicut. El a început prin a spânzura de catarge treizeci şi opt de pescari care oferiseră portughezilor peşte şi prin a bombarda oraşul, în timpul

nopții el a poruncit să fie date jos cadavrele de pe catarge, le-a tăiat capetele,brațele şi picioarele şi le-a aruncat într-o barcă de care a prins o scrisoare în care avertiza că aceasta va fi soarta tuturor locuitorilor oraşului, dacă se vor împotrivi. Trupurile spânzuraților au fost azvârlite în apă. Fluxul a aruncat barca pe țărm. A doua zi Vasco da Gama a bombardat din nou oraşul, a jefuit o corabie de transport care s-a apropiat de el şi i-a dat foc. Lăsând şapte corăbii pentru asedierea Calicutului, el a trimis după mirodenii, la Cananore, alte două corăbii, iar el însuşi cu celelalte vase a plecat, tot după mirodenii, la Kochin.

După două ciocniri „victorioase" cu vasele arabe, lângă Calicut, în februarie 1503, când a început să sufle musonul prielnic de nord-est, Vasco da Gama a plecat cu treisprezece corăbii înapoi în Portugalia, unde a sosit în octombrie 1503, aducând o încărcătură de mirodenii de o valoare uriaşă. După acest succes, pensia şi celelalte venituri ale lui Vasco da Gama au crescut considerabil; mai târziu el a dobândit titlul de conte, dar a fost înlăturat pentru mulți ani de la orice activitate. Abia în 1524 a fost numit vice-rege al Indiei, a plecat într-acolo în aprilie, a ajuns în Goa, iar de acolo a trecut la Kochin, unde a murit în decembrie 1524.

În 1503 au rămas în Oceanul Indian câteva corăbii din flotila lui Vasco da Gama sub comanda unchiului său *Vicente Sodre.* Ele încrucişau în apropiere de golful Aden şi interceptau vasele arabe care porneau din marea Roşie spre țărmurile Indiei, subminând astfel comerțul dintre Egipt şi India.

ALMEIDA ŞI ALBUQUERQUE — PRIMII VICE-REGI PORTUGHEZI AI INDIEI

Trimițând în fiecare an flotile în India, guvernul portughez a hotărât să distrugă în întregime comerțul Egiptului şi al Arabiei cu porturile indiene. S-a instituit funcția de vice-rege al Indiei şi primul numit în această funcție a fost *Francisco d'Almeida.* El a plecat din Lisabona în martie 1505, în fruntea unei mari flotile militare. Pe bordul corăbiilor sale se aflau aproape 1.500 de soldați. El a construit un fort la Kilwa, a jefuit câteva oraşe de pe coasta Africii orientale şi a organizat o factorie comercială portugheză la Kochin, care de atunci a devenit cel mai important centru comercial de pe coasta Malabar. Corăbiile lui atacau vasele arabe şi iraniene în marea Arabiei.

În 1507, o escadră comandată de *Affonso d'Albuquerque* a plecat din Lisabona spre strâmtoarea Ormuz. Portughezii au jefuit şi au dat foc unui număr de aşezări de pe țărmul strâmtorii, au ucis şi au capturat mulți

iranieni şi arabi. Albuquerque a dat ordin să se taie tuturor prizonierilor nasul şi, în afară de aceasta, bărbaților brațul drept, iar femeilor, urechile. Apoi, după ce a bombardat vasele iraniene, Albuquerque a ocupat oraşul Ormuz, l-a impus să plătească tribut şi a construit acolo un fort. (Curând, însă, portughezii au fost alungați de acolo).

Almeida
(desen din secolul al XVI-lea)

După un an, egiptenii au făcut prima şi singura încercare de a-şi apăra comerțul maritim cu India. Cu ajutorul venețienilor, ei au echipat o flotă impunătoare în marea Roşie, au trimis-o în Oceanul Indian şi au nimicit o mică escadră care încrucişa în dreptul coastelor nordice ale mării Arabiei sub comanda lui Lourenco d'Almeida, fiul vice-regelui (Lourenco d'Almeida a fost ucis în timpul luptei). *Francisco d'Almeida* şi-a strâns atunci toate forțele de care dispunea şi în anul 1509 a zdrobit pe egipteni în bătălia navală de lângă insula Diu. În acelaşi an învingătorul a fost rechemat la Lisabona, iar în locul lui a fost numit vice-rege al Indiei, Albuquerque. La înapoiere, Almeida a debarcat cu un mic detaşament pe țărm, lângă capul Bunei Speranțe şi a fost ucis într-o ciocnire cu hotentoții.

Pe timpul lui *Affonso d'Albuquerque,* pe care portughezii l-au supranumit „cel Mare”, aceştia au devenit „stăpâni absoluți ai comerțului” în Oceanul Indian. Ei au întemeiat o serie de cetăți pe coasta apuseană a peninsulei India şi dominau cele mai mari porturi indiene. Nici un vas comercial nu îndrăznea să navigheze în Oceanul Indian fără permisiunea portughezilor, căci corăbiile de război portugheze patrulau pe cele mai importante căi maritime care duceau spre țărmurile Indiei, scufundau sau capturau vasele care navigau în aceste ape fără aprobarea lor, iar pe marinari îi tratau ca pe piraţi. Porturile arabe din Africa orientală plăteau tribut portughezilor. Aceştia pătrunseseră în marea Roşie şi stabiliseră legături comerciale cu Etiopia creştină: ei atacau porturile arabe din apus

şi ameninţau chiar şi Jidda — portul oraşului Mecca.

Almeida se convinsese că numai comerţul cu India nu-i va satisface pe portughezi. S-a aflat că mirodeniile cele mai preţioase nu se găsesc în India, ci sunt aduse din îndepărtatele „insule ale Mirodeniilor", prin *strâmtoarea Malacca.* Într-acolo a trimis Almeida în 1509 o nouă expediţie.

Albuquerque (desen din secolul al XVI-lea)

Cu ajutorul unor piloţi arabi din Kochin, cinci corăbii portugheze sub comanda lui *Diogo Lopez Sequeira* s-au îndreptat spre Sumatra de nord, au intrat în strâmtoare şi au aruncat ancora în faţa oraşului *Malacca.* Sequeira a impus cârmuitorului oraşului un tratat comercial avantajos pentru Portugalia şi a început să cumpere la Malacca nucşoară şi cuişoare, care acolo erau mult mai ieftine decât în India. Dar peste câteva săptămâni, după ce musulmanii malaezi i-au atacat corăbiile, Sequeira a fugit din Malacca.

Peste doi ani, în 1511, Albuquerque a sosit la Malacca în fruntea unei flotile compuse din nouăsprezece vase, pe bordul cărora se aflau aproape 1.400 de soldaţi. Prin agenţii săi secreţi el s-a înţeles cu câţiva duşmani ai cârmuitorului, care se bucurau de influenţă şi erau sprijiniţi de numeroase grupuri de negustători străini, ocupând cu ajutorul lor Malacca. El a prădat oraşul, dar a cruţat cartierele străine, în afară de cel locuit de oameni originari din Gujarat (India de vest), deoarece aceştia îl sprijineau pe cârmuitorul malaez. Prada a fost uriaşă, reprezentând aproape 3.500 de kilograme aur. Din ordinul lui Albuquerque, la Malacca s-a înfiinţat un post de observaţie. Prin strâmtoare navigau pe lângă oraş sute de vase. Portughezii le opreau, fără să le jefuiască, cerându-le doar un singur lucru: ca fiecare vas să ia pe bord un marinar portughez. În felul acesta ei au aflat drumurile prin tot labirintul uriaş de insule care poartă numele de *Indonezia.* Tot în anul 1511 portughezii au ajuns în insula Java, care are o populaţie densă şi — ceea ce era deosebit de important — au găsit drumul spre adevăratele insule ale Mirodeniilor — insulele

Moluce.

Setea de îmbogățire îi împingea pe portughezi mai departe, spre nord, spre mările din Extremul Orient. Ei au fost primii europeni care au ajuns la țărmurile Asiei de răsărit. Portughezii au început să facă comerț pe mare cu China (în 1517), instalându-se pe țărmul Chinei de sud, în oraşul *Macao* (1520). În sfârşit, ei au ajuns în Japonia pe care „au descoperit-o" în 1542. În drumurile lor spre insulele Mirodeniilor, deviind (intenționat sau întâmplător) prea mult spre sud în Oceanul Indian, portughezii atingeau coasta de nord-vest a *Australiei,* pe care au însemnat-o pe hărțile lor secrete (unele din aceste hărți au ajuns până la noi). În secolul al XX-lea s-au găsit în Australia de vest, la sud de peninsula Dampier (Țara lui Dampier), pe țărmul golfului Roebuck (în dreptul paralelei de 18° latitudine sudică), carronade (mici tunuri de bronz) purtând coroana portugheză, care au fost fabricate pe la începutul secolului al XVI-lea.

Cel mai important punct de sprijin portughez în India a devenit oraşul *Goa.* Albuquerque l-a cucerit pentru prima oară în martie 1510 după o blocadă de două luni. În luna mai a aceluiaşi an, când o puternică armată inamică s-a apropiat de Goa, Albuquerque a măcelărit aproape pe toți locuitorii, cruțând numai puțini dintre ei, mai ales pe bogătaşi, pentru care spera să obțină sume de bani drept răscumpărare. După aceea, Albuquerque a părăsit Goa, dar peste câteva luni, la sfârşitul lunii noiembrie 1510, s-a întors acolo cu mari întăriri, a cucerit definitiv oraşul şi a măcelărit iar populația. Într-o scrisoare către rege el relatează că au fost ucişi 6.000 de oameni: bărbați, femei şi copii. În 1515, Albuquerque a ocupat pentru a doua oară *Ormuz,* unde portughezii s-au menținut vreme de peste un veac.

La Ormuz, Albuquerque a primit ştirea că este rechemat în Portugalia. Grav bolnav în acel moment, el s-a întors în India de vest şi a murit pe corabie, în fața oraşului Goa. În scrisoarea către rege, dictată la Ormuz înainte de moarte, el arăta că „toate treburile indiene sunt orânduite" şi că el a îndeplinit toate misiunile încredințate de rege. Scrisoarea se termina cu următorul sfat: „... Dacă vreți să stăpâniți multă vreme India, acționați ca şi până acum, astfel ca ea să se poată menține singură". Cu alte cuvinte, fiind pe patul de moarte, Albuquerque îl sfătuia pe rege să-şi procure, după exemplul său, mijloacele pentru dominația asupra Indiei, chiar din această țară, prin jefuirea ei. Aşa au şi procedat în secolul al XVI-lea succesorii portughezi ai lui Albuquerque, iar în secolul al XVII-lea, rivalii portughezilor, care i-au alungat pe aceştia din „Indii" — olandezii, francezii şi englezii.

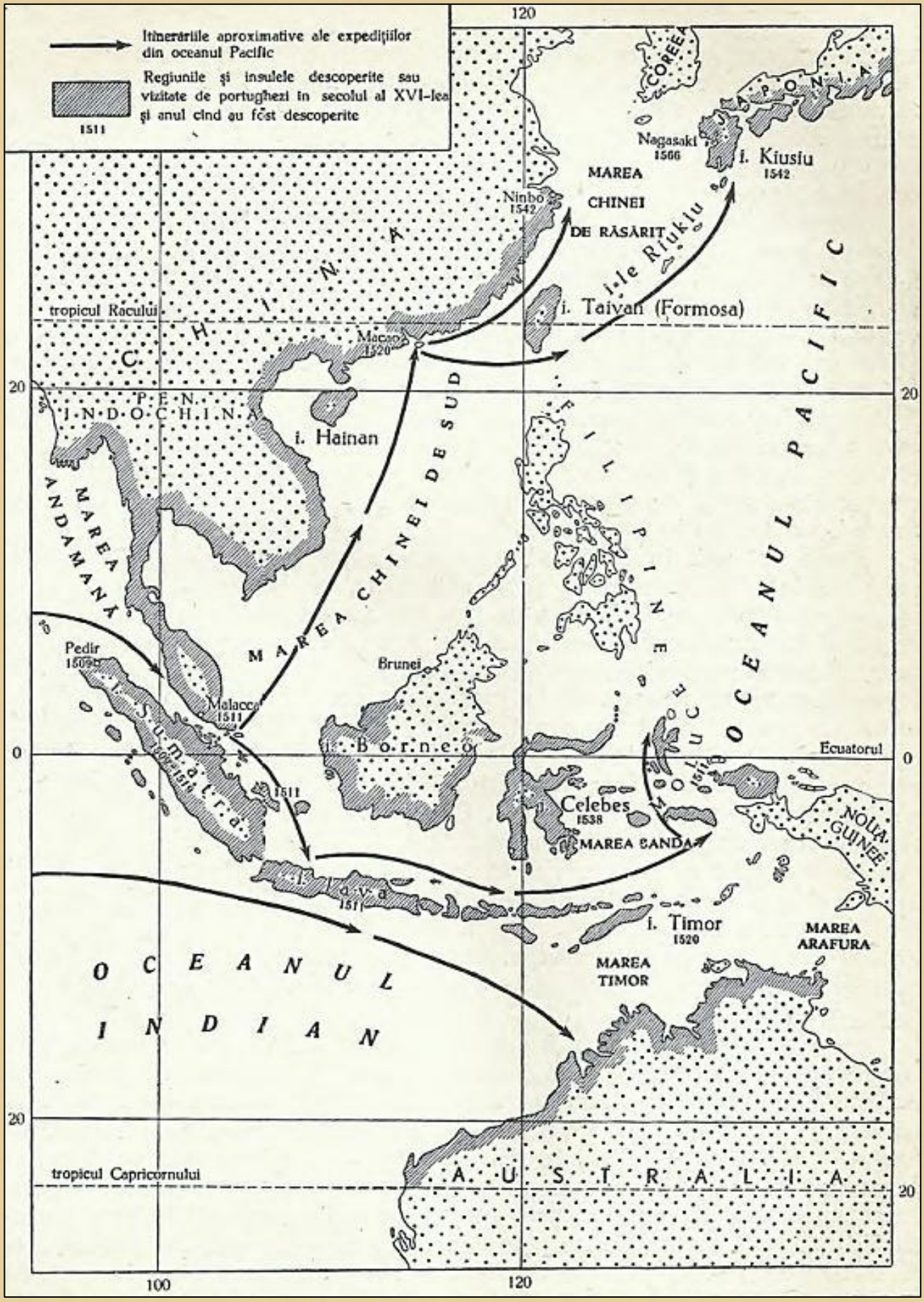

Regiunile şi insulele din Oceanul Pacific vizitate de portughezi în prima jumătate a secolului al XVI-lea

Capitolul 24

SPANIOLII DESCOPERĂ „MAREA DE SUD" ŞI FLORIDA

NOILE EXPLORĂRI ÎN MAREA CARAIBILOR: EXPEDIŢIA LUI V. PINZON ŞI J. SOLIS

După terminarea procesului său, *Vicente Yanez Pinzon* s-a asociat cu *Juan Diaz Solis,* care avea şi el experiență în navigația în apele Indiilor de Vest. Ei au echipat în 1508 la Sevilla două corăbii şi au plecat în căutarea strâmtorii spre „Oceanul de răsărit", la sud de Cuba. Când au atins extremitatea de sud-vest a Cubei, au văzut că țărmul coteşte spre nord-est (lângă capul San Antonio), dovedind astfel că Cuba este o insulă[1]. Expediția a înaintat apoi spre apus printre „insulele Golfului" („Islas de la Bahia"), a cotit spre nord şi a descoperit țărmul *golfului Honduras* până la paralela de 18° latitudine nordică, adică Hondurasul britanic de astăzi. Negăsind aici strâmtoarea, Pinzon şi Solis au cotit spre sud-est în direcția golfului Darien, iar de acolo au mers de-a lungul țărmului continentului sudic până în golful Paria, unde au fost atacați de caraibi (probabil în timpul unei vânători de sclavi). În ceea ce priveşte traseul ulterior al expediției, izvoarele (foarte reduse) sunt contradictorii. După o versiune mai veche şi cea mai verosimilă (a lui Pedro Martir), cu aceasta căutarea strâmtorii a încetat.

PRIMELE COLONII SPANIOLE PE CONTINENTUL AMERICAN

În 1508, doi nobili au obținut o patentă din partea regelui pentru a organiza colonii pe continent, între golfurile Venezuela şi Honduras. Granița dintre posesiunile lor era râul Atrato: *Alonso Hojeda* a căpătat regiunea dinspre răsărit — „Noua Andaluzie" (litoralul nordic al republicii Columbia), iar *Diego Nicuesa,* care se îmbogățise de pe urma exploatărilor aurifere din Española, a primit regiunea de apus — „Castilia de aur" (țărmurile dinspre marea Caraibilor ale țărilor Panama şi Costa Rica).

Hojeda şi-a găsit un asociat — pe *Martin Fernandez Enciso,* care i-a furnizat fondurile necesare; totuşi, a făcut şi el mari datorii pentru a echipa o escadră formată din patru corăbii, încărcate cu trei sute de marinari şi soldați. Voind să-şi satisfacă creditorii, îndată ce a ajuns în Noua Andaluzie, el a început vânătoarea de oameni. Caraibii însă au opus

[1] Independent de ei, tot în 1508, *Sebastian Ocampo,* trimis din Santo Domingo de guvernatorul Ovando, a ocolit întreaga Cuba.

o rezistență disperată şi majoritatea spaniolilor au fost uciși. Ceilalți ar fi avut aceeaşi soartă dacă Nicuesa nu le-ar fi venit în ajutor. Cu rămăşițele detaşamentului său, Hojeda a ajuns în golful Darien. Pe țărmul răsăritean al acestui golf, în apropiere de gurile râului Atrato, el a întemeiat în anul 1510 prima cetate spaniolă din America de sud — *San Sebastian.* Spaniolii aveau prea puține provizii şi din această cauză au izbucnit unele tulburări. Pentru menținerea disciplinei, Hojeda a recurs la măsuri crude: unui nobil i-a tăiat capul, iar pe marinarii şi soldații simpli îi spânzura, îi stigmatiza cu fierul roşu, îi bătea cu vergile, le tăia limba sau degetele. Hojeda a trimis în Española o parte din sclavii şi aurul jefuit de la indieni, pentru a primi ajutor de acolo. Dar în colonie nu a sosit decât o bandă de pirați cu o corabie încărcată cu pâine şi slănină capturată de ei. După ce a dat în schimbul proviziilor restul prăzii sale, Hojeda a plecat cu piraţii în Cuba, unde nu existau încă garnizoane spaniole. Temându-se de spânzurătoare, piraţii au părăsit vasul şi au trecut în Jamaica. Totuşi, conducătorii bandei au fost prinşi şi spânzurați, iar Hojeda a sosit în Española cu buzunarele goale. El na mai reuşit să strângă fonduri pentru o nouă expediție şi după câțiva ani a murit în mizerie.

După plecarea lui Hojeda, comandant al garnizoanei spaniole din Noua Andaluzie a rămas un ofițer nu prea tânăr (avea atunci peste 35 de ani), copil din flori al unui nobil fără avere. Acest ofițer păscuse în tinerețe porcii în Estremadura. Numele lui era *Francisco Pizarro* şi se spunea despre el că este „un om care cunoaşte frica numai din auzite”. Timp de şase luni el a aşteptat zadarnic să primească ajutor. Din detaşamentul lui Hojeda nu mai rămăseseră decât şaizeci de oameni, istoviți de foame şi de friguri. În cele din urmă, Pizarro a părăsit San Sebastian cu cele două corăbii care-i mai rămăseseră. Una din ele s-a scufundat curând cu tot echipajul; cealaltă, cu douăzeci şi cinci-treizeci de oameni, şi-a continuat drumul, când pe neaşteptate a apărut lângă gurile fluviului Magdalena o corabie a lui Enciso, asociat al lui Hojeda, cu colonişti şi provizii pentru Noua Andaluzie. Printre noii colonişti se afla şi *Vasco Nuñez Balboa,* originar din aceeaşi regiune ca şi Pizarro. El participase la expediția lui Bastidas, apoi locuise în Española şi, ca să nu fie întemnițat pentru datorii, s-a îmbarcat în taină pe corabia care pleca în noua colonie. Enciso a silit corabia lui Pizarro să pornească înapoi şi i-a debarcat pe colonişti. Dar corabia cu provizii a naufragiat, astfel că de la început colonişti au fost amenințați de foamete. Atunci, la propunerea lui Balboa, spaniolii au părăsit San Sebastian şi au trecut pe teritoriul învecinat, care, formal, aparținea lui Nicuesa — o parte a Castiliei de aur (astăzi Panama). Ei au

prădat imediat un sat indian părăsit, unde au găsit provizii, țesături de bumbac şi aur. După această ispravă, Balboa a început să fie considerat conducătorul expediției. El a fost ales judecător, iar lui Enciso i sau ridicat drepturile pe temeiul că ele nu se extindeau asupra Castiliei de aur.

Încă din 1508, pe drumul din Spania spre Española, Nicuesa făcuse o incursiune în Antilele Mici, capturase o mulțime de indieni şi îi vânduse cu câştig. De aceea, când a plecat să cucerească Castilia de aur el avea la dispoziție un detaşament mare. Nicuesa a întemeiat în istmul Panama o aşezare căreia i-a spus *Nombre de Dios* („Numele Domnului"). Dar frigurile galbene şi foametea au nimicit cea mai mare parte a detaşamentului său. Între cei rămaşi în viață au început dezbinările. Fără să țină seamă de forțele de care dispunea, Nicuesa a plecat spre colonia întemeiată de Balboa în Castilia de aur şi i-a cerut să-i predea aurul al cărui stăpân se pretindea. Atunci Balboa i-a îmbarcat pe Nicuesa şi pe cei câțiva oameni care îi erau credincioşi pe o corabie şubredă, fără nici un fel de provizii, şi i-a obligat să părăsească țărmul. Nicuesa şi însoțitorii săi au dispărut fără urme.

BALBOA ŞI DESCOPERIREA „MĂRII DE SUD" (OCEANUL PACIFIC)

Acum Balboa a devenit singurul comandant al rămăşițelor detaşamentelor celor doi guvernatori nenorocoşi — Hojeda şi Nicuesa. El nu avea la dispoziție decât trei sute de marinari şi soldați, dintre care cel mult jumătate mai erau în stare să se țină pe picioare. Cu aceste forțe slabe el a început cucerirea regiunilor interioare ale Castiliei de aur. Balboa îşi dădea seama că forțele sale nu sunt de ajuns pentru a supune țara. De aceea el a profitat de duşmănia dintre triburile locale, aliindu-se cu unele pentru a le învinge pe celelalte. Aliații îl aprovizionau cu alimente sau rezervau spaniolilor o parte din pământurile lor, pe care le cultivau chiar ei. Balboa distrugea şi jefuia aşezările duşmanilor, iar pe prizonieri îi vindea. Şeful unuia dintre triburile învecinate, uimit de lăcomia cu care se aruncau europenii asupra aurului, le-a spus că la şase zile de drum spre sud de golful Darien se află o țară cu o populație densă, unde există mult aur. Dar, pentru cucerirea acestei țări era nevoie de forțe importante. Şeful de trib a adăugat că acolo, de pe vârfurile munților, se poate vedea o altă mare pe care plutesc corăbii tot atât de mari ca şi cele spaniole.

Balboa s-a hotărât să întreprindă o expediție spre această *Mare de sud* abia după doi ani, când din Española a sosit ştirea că guvernul consideră purtarea sa față de guvernatorul legitim Nicuesa ea o rebeliune împotriva puterii regale. Balboa îşi dădea seama că numai o faptă excepțională îl

poate salva de judecată şi spânzurătoare pe el, „omul neînstărit şi care nu era nici de origine nobilă”. În 1513, el a pornit cu corăbiile sale de la gurile râului Atrato spre nord-vest, de-a lungul coastei Atlanticului, şi, după ce a parcurs aproape 150 de km, a debarcat. Pentru a-i intimida pe băştinaşi, Balboa îi acuză, cu perfidie, de invertire sexuală pe bărbaţii care-şi acopereau goliciunea cu bucăţi scurte de pânză semănând cu şorţurile femeieşti. „Criminalii” au fost sfâşiaţi în bucăţi de câinii care îi însoţeau pe conchistadori în expediţiile lor.

Balboa.

După acest masacru sălbatic, Balboa, însoţit de câteva zeci de oameni, a trecut peste un lanţ de munţi, acoperiţi de o pădure atât de deasă, încât spaniolii trebuiau să-şi croiască drum cu topoarele. Din vârful unui munte el a zărit într-adevăr un golf mare *(Panama),* dincolo de care se întindea nemărginita „Mare de sud” *(Oceanul Pacific).* În ziua de 29 septembrie, Balboa a ajuns la un golf pe care l-a denumit *San Miguel.* El a intrat în apă, a înălţat steagul castilian şi a dat citire în mod solemn unui document întocmit de notar: „...Pun stăpânire pentru coroana castiliană... pe aceste mări sudice, pământuri, ţărmuri, porturi şi insule, cu tot ce se află pe ele... Iar dacă vreun alt rege sau conducător, creştin sau sarasin... va ridica pretenţii asupra acestor pământuri şi mări, sunt gata să mă împotrivesc cu armele şi să lupt împotriva lui în numele regilor Castiliei, atât al celor de astăzi cât şi al celor viitori. Lor le aparţine puterea şi stăpânirea acestor Indii, a insulelor, a continentelor de nord şi de sud cu mările lor de la polul Nord la polul Sud, de ambele părţi ale ecuatorului, între tropicele Cancerului şi Capricornului şi dincolo de ele... şi acum şi în vecii vecilor, atât timp cât va exista lumea, până la judecata cea din urmă asupra tuturor muritorilor”.

După ce s-a întors pe ţărmurile golfului Darien, Balboa a trimis în Spania un raport asupra marii descoperiri şi a adăugat ca dar pentru rege „cincimea regală” (a cincea parte din pradă), formată dintr-o grămadă de

aur şi două sute de perle minunate. Mânia guvernului spaniol s-a transformat în bunăvoință.

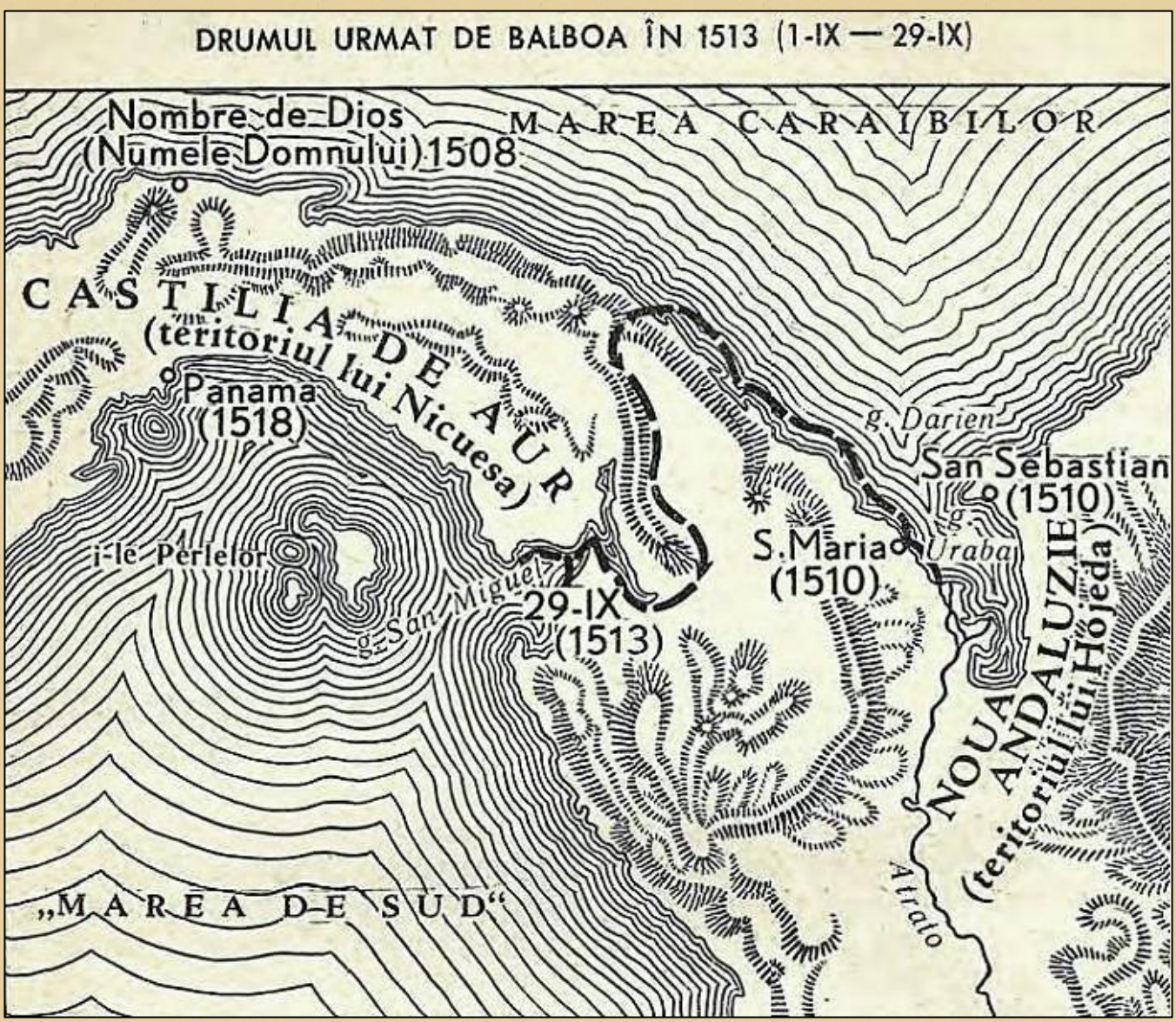

Drumul urmat de Balboa în 1513.

Noul guvernator al Castiliei de aur, un bătrân bănuitor şi lacom, *Pedro Arias* (Pedrarias) *Avila,* a sosit în regiunea istmului Panama cu o flotă întreagă (douăzeci şi două de corăbii). Aproape 10.000 de nobili „şomeri" s-au declarat de acord să plece peste ocean fără nici un fel de soldă. N-au fost trimişi însă decât 1.500 de oameni, care făceau parte din „floarea nobilimii spaniole". Sosind în colonie, Avila i-a citit lui Balboa documentele regale în care se arăta că guvernatorul trebuie să se poarte cu bunăvoință față de acel care a descoperit Marea de sud. A doua zi însă, Avila a deschis împotriva lui Balboa o anchetă secretă.

Frigurile galbene îi secerau pe noii sosiți. Pentru un detaşament atât de mare, proviziile nu erau suficiente şi adesea cavalerii, îmbrăcați în

mătăsuri şi catifea, mureau de foame. Avila i-a împărțit pe spanioli în câteva detaşamente mici şi i-a trimis în toate direcțiile după provizii, aur, perle şi sclavi. „Floarea nobilimii spaniole” jefuia satele indiene şi le dădea foc, masacra pe nenorociții băştinaşi. Indienii, după cum scria Balboa într-o scrisoare trimisă în Spania, „s-au transformat din mieluşei în lupi fioroşi”. El însuşi a suferit pentru prima oară o înfrângere în timpul unei expediții în susul râului Atrato. În acea perioadă, Balboa a primit din partea coroanei spaniole o nouă funcție înaltă şi Avila a început să-l considere un rival primejdios. Pentru a câştiga timp, Avila i-a propus lui Balboa să se căsătorească cu fiica sa, care locuia în Spania. Contractul matrimonial a fost semnat şi mama a plecat să aducă mireasa din patrie. Avila l-a însărcinat pe Balboa să continue descoperirile în regiunea Mării de sud, i-a dat un detaşament şi aprobarea de a construi corăbii pe țărmul golfului Panama. După aceea, însă, el l-a acuzat pe Balboa că are de gând să organizeze din proprie inițiativă o expediție şi că îi ia prea mulți soldați. La aceasta, guvernatorul a adăugat vechea acuzație de rebeliune şi de asasinare a lui Nicuesa. Un detaşament comandat de Francisco Pizarro primi misiunea să-l aresteze pe Balboa. Din ordinul lui Avila, omul care a descoperit Marea de Sud a fost condamnat pentru trădare şi decapitat (1517).

CĂUTAREA „INSULEI TINEREȚII VEŞNICE” — BIMINI ŞI DESCOPERIREA FLORIDEI ŞI A GOLFSTREAMULUI

În perioada când spaniolii descopereau continente şi mări noi, realitatea părea un vis; în schimb, orice vis ori cât de fantastic se putea transforma în realitate. Din a doua expediție a lui Columb făcuse parte *Juan Ponce de León.* El se îmbogățise în Española, iar mai târziu (în 1508) a fost numit guvernator în Puerto Rico, unde a întemeiat prima aşezare spaniolă şi a terminat cucerirea acestei insule, însoțită, ca pretutindeni, de masacrarea crudă a băştinaşilor. De la aceştia, Ponce de León auzise legenda despre insula *Bimini,* unde ar exista un izvor dătător de tinerețe veşnică. El a cerut regelui permisiunea de a descoperi şi coloniza insula Bimini şi a lua în stăpânire izvorul miraculos. În epoca marilor descoperiri, nici chiar o astfel de cerere fantastică nu putea uimi pe nimeni. Ferdinand Catolicul a aprobat cererea lui Ponce de Leon şi făcând aluzie la Columb, i-a spus cu acest prilej: „Una este să împuterniceşti pe cineva într-un asemenea post, când nu există vreun precedent; dar de atunci, noi am învățat câte ceva. Dumneavoastră veniți după ce începutul a fost făcut...”.

Ponce de León l-a angajat pe bătrânul pilot *Antonio Alaminos,* originar din Palos, care participase la cea de-a patra expediție a lui Columb. Ei au început să echipeze trei corăbii la Santo Domingo şi să angajeze marinari. Se spune că Ponce de León primea în serviciu şi bătrâni şi infirmi. Într-adevăr, ce nevoie aveau de tinerețe şi sănătate nişte oameni care, după un drum destul de scurt pe mare, puteau să întinerească şi să-şi recapete forțele? Echipajele de pe corăbiile acestei flotile au fost poate cele mai bătrâne din câte a cunoscut istoria navigației maritime.

Ponce de León.

La 3 martie 1513, flotila a plecat din Puerto Rico în căutarea miraculoasei insule Bimini. Alaminos a luat cu încredere direcția nord-vest, spre insulele Bahamas. Din momentul în care Ferdinand a permis ca băştinaşii să fie transformați în sclavi, spaniolii făceau adesea incursiuni în grupul sudic al acestor „insulițe” (în limba spaniolă Los Cayos), descoperite de Columb. La nord de Los Cayos, Alaminos a condus cu băgare de seamă corăbiile de la o insulă la alta. Spaniolii au făcut baie în toate izvoarele şi lacurile întâlnite pe insule, dar n-au reuşit să dea de izvorul miraculos. După ce au trecut pe lângă grupul nordic al insulelor Bahamas, după o călătorie de trei săptămâni, spaniolii au văzut la 27 martie 1513 un pământ întins.

Ponce de Leon a numit acest pământ *Florida („înfloritoarea”),* pe de o parte pentru că țărmurile lui erau înveşmântate într-o minunată vegetație subtropicală, iar, pe de altă parte, pentru că regiunea a fost descoperită în prima zi a paştelui creştin „ înfloritor” (în spaniolă — Pascua Florida). Dar pe harta întocmită de Alaminos apare şi un nume „păgân” — Bimini. Alaminos a condus escadra timp de două săptămâni spre nord, de-a lungul țărmului răsăritean al Floridei. Spaniolii au debarcat în multe locuri şi au gustat apă dintr-o mulțime de râuri şi lacuri, căutând zadarnic izvorul care redă bătrânilor tinerețea şi puterea. Mâhnit din cauza insuccesului, Ponce de Leon a debarcat pentru ultima oară pe țărm în dreptul paralelei de 30° latitudine nordică şi, în numele coroanei castiliene, a pus stăpânire pe noua „insulă”. Aceasta a fost prima

posesiune spaniolă pe continentul nord-american. Debarcarea era ansă foarte primejdioasă aici, deoarece spaniolii au întâlnit în Florida triburi indiene războinice, alcătuite din oameni „ înalți, viguroşi, îmbrăcați în piei de animale şi purtând arcuri uriaşe, săgeți ascuțite şi sulițe care semănau cu spade” (Bernal Diaz).

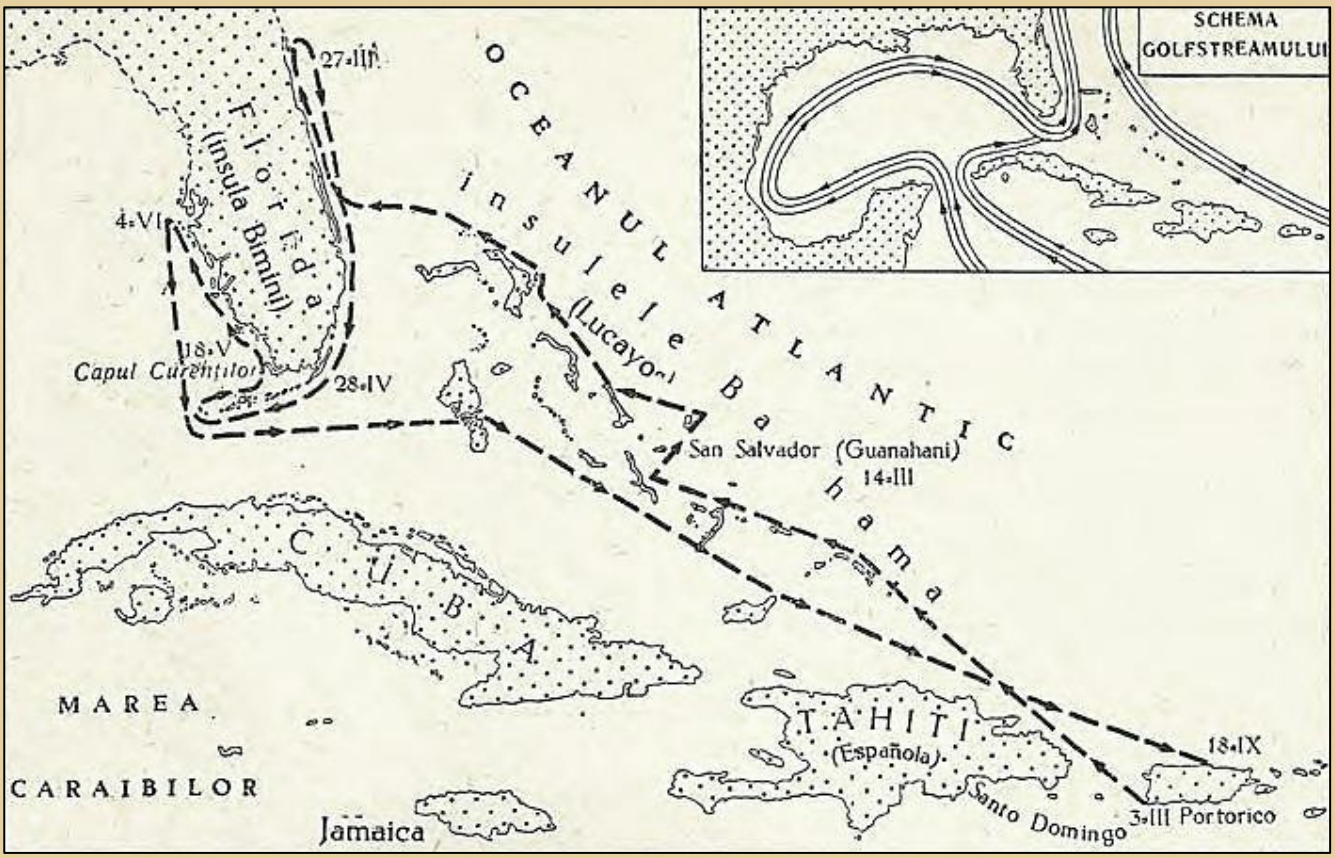

Descoperirea Floridei (drumul urmat de Ponce de León) în 1513

După ce au cotit înapoi spre sud, corăbiile spaniole au nimerit într-un puternic curent cald care se îndrepta spre Oceanul Atlantic, între Florida şi insulele Bahamas. Când escadra a ajuns la extremitatea sudică a Floridei, curentul a devenit atât de puternic, încât a smuls o corabie din ancoră şi a târât-o în ocean. Ea a reuşit cu multă greutate să se alăture din nou celorlalte corăbii. Giganticul „râu maritim” de culoare albastru-închis, care se deosebea net de apa albastră-verzuie a oceanului, curgea dinspre vest şi, în dreptul extremității de sud-est a Floridei, cotea brusc spre nord. Alaminos a fost primul care a studiat direcția acestui curent puternic şi mai târziu a propus ca el să fie folosit la întoarcerea din Indiile de vest în Spania, presupunând în mod just că el ajunge până la țărmurile Europei occidentale. Acest curent era marele „râu maritim” care, după cum s-a dovedit acum, poartă de zeci de ori mai multă apă decât toate râurile de pe glob luate la un loc. Mai târziu, când s-a însemnat pe

hartă toată coasta golfului Mexic, spaniolii l-au numit *„Curentul golfului”.* La popoarele din nordul Europei el este cunoscut sub denumirea de *„Golfstream”.* Astfel a fost descoperit Golfstream, „izvorul tinereții veşnice” pentru clima Europei. După întoarcerea corăbiei care fusese smulsă din ancoră, escadra a ocolit Florida şi a înaintat de-a lungul țărmului ei apusean până la 27°5' latitudine nordică. La înapoiere, Ponce de León, care continua să caute cu perseverență izvorul miraculos, a descoperit câteva insule noi (grupul nordic şi cel mai mare al *insulelor Bahamas).* Când a ajuns la Puerto Rico, el a trimis încă o dată pe Alaminos spre nord, încercând pentru ultima dată să găsească insula Bimini. Acesta s-a întors cu ştirea că a găsit, în sfârşit, insula cu acest nume[1].

În anul următor, Ponce de Leon a căpătat un nou brevet pentru colonizarea insulei Bimini şi a Floridei. Dar abia în 1521 el a încercat, cu un detaşament de două sute de oameni, să cucerească peninsula. Spaniolii au întâmpinat ansă o rezistență atât de puternică din partea indienilor nord-americani, încât au fost nevoiți să renunțe pentru mult timp la colonizarea Floridei. Ponce de Leon a fost rănit şi după puțin timp a murit în Cuba.

Capitolul 25

DESCOPERIREA MEXICULUI ŞI A ȚĂRMULUI NORDIC AL Ggolfului Mexic

EXPEDIŢIA LUI CORDOVA ŞI DESCOPERIREA PENINSULEI YUCATAN

Câțiva ani după descoperirea Floridei nişte soldați spanioli care hoinăreau fără rost pe insula Cuba s-au constituit într-un detaşament, şi-au ales un „căpitan” bogat — *Francisco Fernandez Cordova* — şi au hotărât „să-şi încerce norocul plecând să descopere pământuri noi, unde să-şi poată găsi o ocupație”. Printre ei se afla şi soldatul *Bernal Diaz del Castillo,* autorul cărții „Adevărata istorie a cuceririi Noii Spanii”, care a participat la expedițiile ce au dus la descoperirea şi cucerirea Mexicului. Citatele pe care le dăm mai jos între ghilimele sunt luate din cartea lui

[1] Şi astăzi se află pe hărți insulele *Bimini de nord şi de sud,* situate în dreptul paralelei de 25°40' latitudine nordică, la sud-vest de Bahamas mare. Nu se poate dovedi însă că tocmai aceste insule au fost descoperite de Alaminos în 1513.

Diaz.

Punând mână de la mână, soldații au achiziționat şi au echipat două corăbii mari. A treia corabie le-a fost dată pe datorie de guvernatorul Cubei, *Diego Velasquez.* El a aprovizionat expediția cu alimente, iar cu banii lor, soldații au mai cumpărat nişte porci şi au făcut rezerve de mărgele şi alte mărunțişuri pentru schimb. Soldații au angajat şi marinari, precum şi trei cârmaci; căpetenia acestora era *Antonio Alaminos.* Corăbiile au mers timp de douăsprezece zile de-a lungul țărmurilor Cubei, iar apoi au ieşit în larg, navigând la întâmplare spre vest, pe o mare necunoscută. O puternică furtună, care a durat două zile şi două nopți, era cât pe aci să distrugă corăbiile. După ce furtuna s-o potolit, Alaminos a schimbat direcția. În a doua zi de navigație în largul mării a apărut pământ la orizont — țărmul peninsulei *Yucatan.* „Nimeni n-a descoperit încă acest pământ şi nimeni n-a auzit de el". În depărtare se vedea o aşezare mare, mult mai mare decât satele din Cuba sau din Española.

Dimineața au apărut zece pirogi pline de indieni, care se îndreptau spre corăbii, cu ajutorul vâslelor şi pânzelor. „Fiecare pirogă era scobită cu iscusință dintr-un trunchi uriaş de copac şi multe din ele puteau să transporte câte patruzeci de oameni". Indienii s-au apropiat fără teamă de corăbii şi s-au urcat pe vasul principal. Purtau cămăşi din țesătură de bumbac şi legături în jurul şoldurilor. Ei li s-au părut spaniolilor mai civilizați decât indienii din Cuba, care „umblă aproape goi şi numai femeile poartă o bucată de pânză în jurul şoldurilor". Spaniolii i-au ospătat cu pâine şi slănină şi au dăruit fiecăruia câte un şirag de mărgele. Aşadar, cel de al doilea contact dintre spanioli şi yucatani, adică poporul *Maya,* a început, ca şi primul, când Columb a întâlnit un vas ciudat lângă țărmurile Hondurasului, într-o atmosferă tot atât de paşnică.

A doua zi dimineața indienii au venit în număr mult mai mare, îmbarcați în douăsprezece pirogi. Căpetenia lor îl asigură prin semne pe Cordova de prietenia sa şi-l pofti pe țărm spunând: „cones catoche", adică „veniți în casele noastre". „Noi am botezat regiunea capul *Catoche* şi aşa este şi astăzi însemnată pe hartă". Cordova a debarcat cu un grup de oameni pe țărm, unde se adunase o mulțime mare de indieni. Căpetenia lor i-a poftit pe străini prin semne să meargă mai departe în sat. Soldații au hotărât să meargă, rămânând însă atenți, cu mâinile pe arme. Când s-au apropiat de nişte dealuri împădurite, la un semnal al căpeteniei, oştenii săi au ieşit din locul unde stăteau la pândă. Capetele le erau împodobite cu pene. Purtau „zale" făcute din țesătură de bumbac, iar ca arme aveau sulițe, scuturi, arcuri şi praştii. După ce au tras un nor de

săgeți, indienii s-au năpustit cu sulițele în mână asupra spaniolilor, dar aceştia i-au respins şi i-au pus pe fugă. În luptă au fost uciși cincisprezece indieni şi tot atâția spanioli au fost răniți.

În apropiere de locul bătăliei, învingătorii au văzut o piață cu trei construcții de piatră. „Acestea erau templele lor, unde se aflau mulți idoli de lut, cu chipuri de demoni sau de femei... Înăuntrul templelor am găsit mici casete de lemn, iar în ele alți idoli şi câteva discuri mari, unele din aur, dar cele mai multe din aramă, câteva salbe, trei coroane şi alte nimicuri ca, de pildă, peşti şi rațe făcuți din aur de calitate mai proastă. Când am văzut toate acestea — aurul şi clădirile de piatră — ne-am bucurat mult că am descoperit această țară".

După luptă, spaniolii s-au întors pe corăbii, şi-au bandajat răniții şi au plecat mai departe spre vest, navigând numai în timpul zilei; noaptea aruncau ancora, dar, din prudență, nimeni nu debarca pe țărm. Corăbiile au înaintat în această direcție câteva sute de kilometri. Apoi țărmul a cotit brusc spre sud şi Alaminos a crezut că noul pământ descoperit nu este un continent, ci o insulă. După ce au călătorit două săptămâni de-a lungul țărmurilor noii „insule", spaniolii au văzut m depărtare o localitate aşezată la gurile unui râu. Pe corăbii nu mai era decât putină apă de băut. Astfel, spaniolii au fost nevoiți să acosteze la țărmul țării pe care indienii o numeau *Campêche* şi să ia apă din râu.

În acest timp s-a apropiat un grup de indieni care purtau mantii din țesături de bumbac. Ei arătau cu mâna spre răsărit, întrebând dacă spaniolii n-au venit cumva de acolo şi repetau cuvântul „castilian", dar soldații n-au înțeles atunci-că este vorba de castilieni şi că, prin urmare, indienii ştiau ce se petrece pe insulele Antile. Prin gesturi, ei i-au poftit pe soldați să-i urmeze în sat. După ce s-au sfătuit, aceştia au hotărât să meargă, dar să fie cu luare aminte şi să nu se depărteze unii de alții. Au fost conduşi până la nişte case mari din piatră, foarte bine construite. „Erau templele idolilor lor, în care erau zugrăviți pe pereți şerpi mari şi alți idoli hidoşi. Înăuntru era un fel de altar acoperit de sânge închegat... Se pare că nu de mult s-au adus aici jertfe omeneşti..." Indienii s-au adunat într-un număr atât de mare, încât soldații au fost cuprinşi de teamă că li se întinde o cursă la fel cu aceea din Catoche. Nişte oameni îmbrăcați în mantii sfâşiate au adus câteva legături de trestie uscată pe care le-au aşezat grămadă. În acelaşi timp au venit două detaşamente de arcaşi şi prăştieri cu zale din vată de bumbac, cu scuturi şi sulițe, care s-au oprit în apropiere.

„În acel moment, din templul învecinat au ieşit zece indieni în mantii

albe, lungi până la călcâie. Părul lor lung era atât de încâlcit şi plin de sânge năclăit, încât nici nu mai putea fi pieptănat, ci numai tăiat. Aceştia erau preoții... Ei ne-au afumat cu nişte cădelnițe... şi prin semne ne-au dat a înțelege că trebuie să părăsim țara lor înainte de a fi ars grămada de trestie, căci altfel ne vor ataca şi ne vor ucide. Apoi au poruncit să se dea foc trestiei şi au tăcut. Oştenii, înşirați ca pentru luptă, au început să fluiere, să bată tobele şi să sufle dintr-un fel de trompete... Ne-a cuprins o spaimă atât de mare, încât în şiruri compacte ne-am retras spre țărm, am încărcat butoaiele cu apă şi am plecat".

După o săptămână a început să sufle vântul dinspre nord, care s-a transformat apoi într-o furtună ce a durat patru zile. Furtuna a fost atât de puternică, încât nu a lipsit mult ca vasele ancorate să fie aruncate pe țărm. După ce vântul s-a potolit, corăbiile au plecat mai departe spre sud, căutând să se țină cât mai aproape de țărm, pentru a se putea aproviziona cu apă proaspătă. După câteva zile spaniolii au văzut marele sat *Champoton,* înconjurat de ogoare cultivate cu porumb. Din cauză că adâncimea mării era mică, au fost trimise după apă nişte bărci, sub protecția corăbiei celei mai mici. Dimineața, soldații care luau apă au fost atacați de indieni. După o luptă care a durat o oră, spaniolii au pierdut aproape cincizeci de morți, iar doi dintre ei au fost luați prizonieri. Toți, în afară de unul singur, au fost răniți, dintre care unii grav (mai târziu au mai murit cinci). Cordova căpătase zece răni şi sângele îi curgea şiroaie. Cu mare greutate, părăsind pe țărm butoaiele cu apă, spaniolii au revenit pe corăbii. „Răniții au suferit crâncen când au fost pansați, căci rănile au trebuit să fie spălate cu apă de mare. Unii dintre ei au început să-l blesteme pe Antonio Alaminos pentru ruta pe care a ales-o şi pentru descoperirea insulei (el afirma tot timpul că este vorba de o insulă, iar nu de un continent)".

De aceea toți au hotărât să se întoarcă în Cuba. Întrucât aproape toți marinarii erau răniți şi nu erau destui oameni pentru a conduce corăbiile, s-a dat foc vasului celui mai mic. Dar înainte de a porni la drum trebuiau să ia apă de băut. În căutarea apei, corăbiile au pornit spre sud-vest şi în cea de a treia zi au dat de un golf în care se vărsa un râuleț. Apa din el se dovedi însă a fi amară şi sărată. Mai târziu, Alaminos a dat acestui golf (situat la extremitatea sud-vestică a peninsulei Yucatan) numele laguna de *Terminos,* întrucât tot mai spera să găsească acolo capătul (în spaniolă — „termino") noii „insule". Dar de acolo coasta cotea spre vest şi spaniolii, chinuiți de sete, au hotărât să se întoarcă în Cuba. Cu toate greutățile întâmpinate, expediția lui Cordova a cercetat tot țărmul nordic şi vestic al

peninsulei Yucatan pe o distanță de 700 de km şi a descoperit o țară locuită de poporul maya, care se afla la un nivel mult mai înalt de civilizație decât triburile indiene pe care le cunoscuseră până atunci europenii.

Alaminos a propus ca expediția să nu se întoarcă în Cuba de-a lungul țărmului peninsulei Yucatan (în acest caz ar fi trebuit să navigheze tot timpul împotriva vântului şi curentului), ci să folosească curentul (Golfstream) şi să se îndrepte spre Florida, unde îşi puteau procura apă de băut. Cordova, care era pe moarte din pricina rănilor primite, nu s-a împotrivit acestui plan şi spaniolii au traversat pentru prima dată *golful Mexic,* ajungând pe țărmul apusean al Floridei, după ce au străbătut peste 1.200 de km în patru zile. Pe țărmul Floridei au avut o ciocnire cu indienii, dar au izbutit totuşi să ia apă. După aceea, nenorocoşii căutători de aventuri s-au întors în Cuba.

Cei mai mulți dintre participanții la expediție au pierit. Cordova a murit la zece zile după înapoiere. „Banii puțini pe care i-am avut s-au dus pentru această expediție; ne-am întors în Cuba săraci, plini de datorii şi acoperiți de răni... După socoteala noastră, 57 de soldați au pierit. Iată tot ce ne-au adus expediția şi descoperirile noastre! Dar Diego Velasquez a scris în Spania... ce descoperire mare a făcut el şi cât de multe pesetas de aur a cheltuit pentru expediție. La fel... a scris despre aceasta majestății sale în Flandra Juan Rodrigo de Fonseca, preşedintele consiliului pentru India, lăudându-l pe Velasquez, iar pe noi, care am descoperit această țară, Fonseca nici nu ne-a pomenit!”.

EXPEDIȚIA LUI GRIJALVA ŞI DESCOPERIREA MEXICULUI

Cu toată înfrângerea pe care au suferit-o spaniolii pe țărmurile peninsulei Yucatan, obiectele de aur aduse de acolo au stârnit atât de mult imaginația amatorilor de aventuri, încât chiar în anul următor (1518) a fost organizată în Cuba o nouă expediție, mai mare, condusă de *Juan Grijalva.* El a avut la dispoziție patru corăbii (două dintre ele au fost echipate de Diego Velasquez) şi un detaşament de 240 de soldați. Pilot-şef a fost acelaşi Alaminos, iar Bernal Diaz a luat şi el parte la expediție. Escadra a pornit spre vest pe drumul pe care-l urmase şi Cordova, dar curentul a împins-o către sud şi cu acest prilej a fost descoperită insula *Cozumel* în dreptul țărmului răsăritean al peninsulei Yucatan. Locuitorii insulei au fugit îngroziți când i-au văzut pe spanioli şi aceştia au pornit mai departe fără a mai zăbovi.

Juan de Grijalva

Grijalva a hotărât în primul rând să pedepsească pe locuitorii din Champoton, pentru nimicirea detaşamentului lui Cordova. Un detaşament mare a debarcat pe țărm. Indieni înarmați, mânjiți cu vopsea albă şi neagră pe obraz, îi aşteptau pe spanioli. În cursul debarcării, jumătate din soldați au fost răniți, dar pe țărm ei şi-au pus „zale" din bumbac şi i-au alungat pe indieni, pierzând şapte morți; şaizeci au fost răniți, printre care şi Grijalva. După lupta grea din care spaniolii au ieşit învingători, dar au suferit pierderi mari, ei au hotărât să se comporte paşnic.

De la laguna Terminos, corăbiile au înaintat cu prudență mai departe spre apus, de-a lungul țărmului încă neexplorat. Ele mergeau numai ziua şi, după câteva zile, au ajuns la gurile marelui râu *Tabasco* (astăzi râul *Grijalva).* Pe țărm s-au ivit o mulțime de indieni. Din toate părțile se auzea din pădure zgomotul copacilor care cădeau: indienii construiau baricade pentru a lupta împotriva străinilor. Totuşi, spaniolii au debarcat. Curând, spre locul debarcării s-au îndreptat o mulțime de bărci cu oşteni gata de luptă. Prin intermediul unor tâlmaci (prizonieri indieni), Grijalva a poruncit să se comunice căpeteniilor să vină fără teamă la tratative. Ambele părți şi-au oferit daruri. Indienii au adus peşte, găini, fructe şi turte de porumb, au întins pe pământ o basma de bumbac şi au aşezat pe ea câteva obiecte artistic lucrate din aur de calitate inferioară, precum şi câteva mantii. Ei spuneau că nu au mai mult aur, dar că spre vest se află o țară unde este foarte mult aur. Totodată ei au repetat de câteva ori cuvântul „Mejico", pe care spaniolii pe atunci nu-l înțelegeau. Chiar dacă darurile erau neînsemnate, soldații s-au bucurat că aici există aur şi au pornit imediat mai departe în căutarea țării unde, potrivit asigurărilor date de indieni, se găsea foarte mult aur.

Țărmul cotea spre nord-est. În apropiere de gurile unui râu mare, spaniolii au zărit o mulțime de indieni; pe sulițele lor lungi fluturau stegulețe albe. Ei îi pofteau pe străini să coboare pe țărm. Erau trimişii lui *Montezuma,* (cârmuitorul Mexicului, căpetenia supremă a aztecilor. El ştia

de întâmplările de pe țărmurile peninsulei Yucatan, ştia că străinii au mers mai departe spre nord şi că ei caută aur. El a poruncit locuitorilor de pe coastă să dea obiecte de aur în schimbul „mărfurilor” de peste mare, pentru a afla încotro şi cu ce scop se duc castilienii. Din toate satele din jur indienii au început să aducă podoabe de aur. Ele erau destul de primitiv lucrate, din aur de calitate inferioară, dar spaniolii au izbutit să obțină în schimbul mărgelelor cantități nemaivăzute până atunci. Grijalva a îndeplinit formalitățile obişnuite şi a intrat în stăpânirea țării, întocmind şi actul corespunzător.

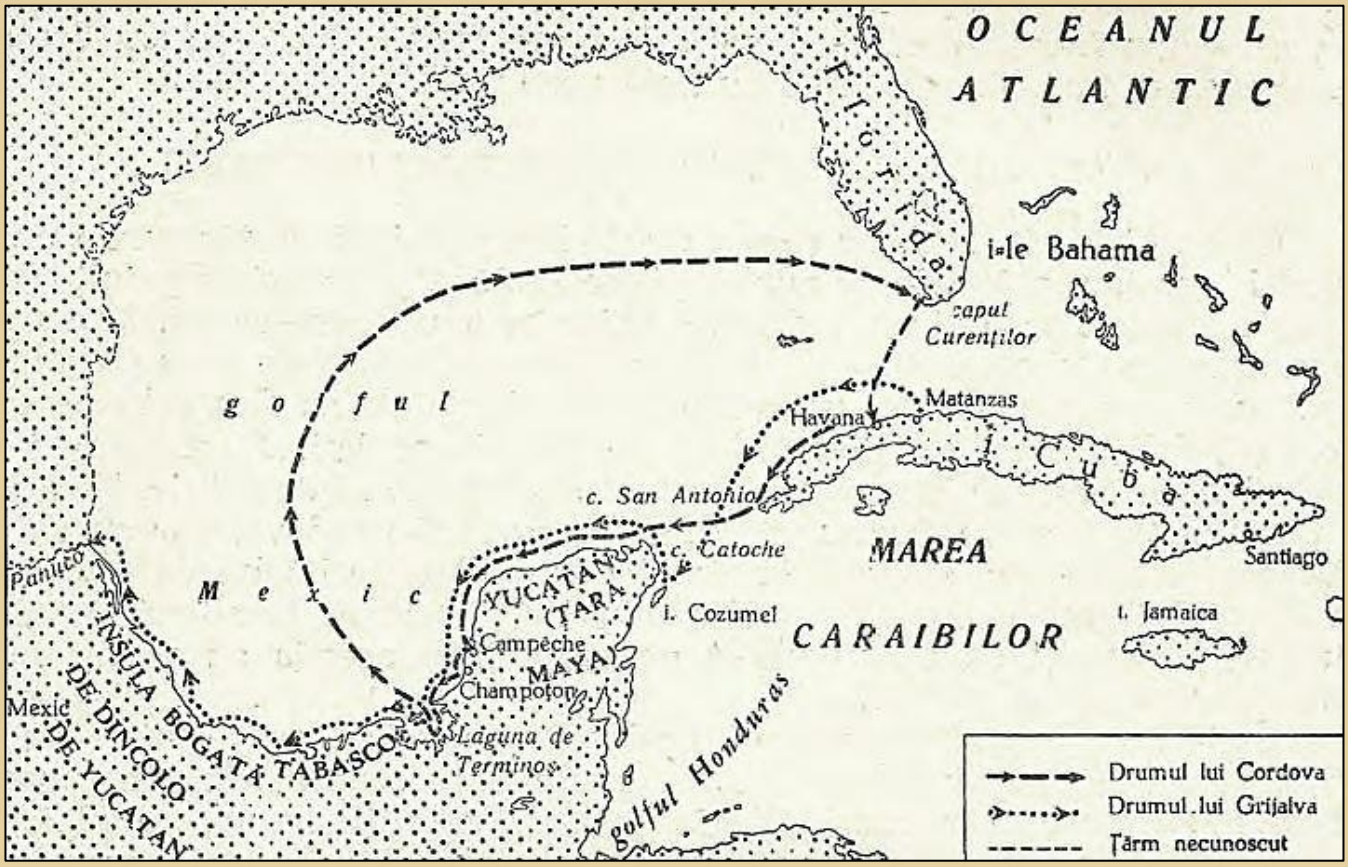

Descoperirea peninsulei Yucatan şi a ţărmului sud-estic al Mexicului

Escadra şi-a urmat drumul mai departe spre nord-vest. După puțin timp, spaniolii au descoperit un arhipelag mic şi au trimis acolo o barcă pentru cercetări. Pe una din insule ei au găsit câteva construcții de piatră, în ele erau trepte care duceau la nişte altare. „Pe aceste altare se aflau idoli monstruoşi. Erau zei indieni şi chiar în noaptea precedentă le fuseseră jertfiți cinci indieni; corpurile lor sfâşiate, cu pieptul despicat, cu brațele şi picioarele tăiate, zăceau încă aici; pereții erau stropiți de sânge”.

După câtva timp spaniolii au debarcat pe un țărm nisipos şi şi-au construit case pe crestele dunelor, căci mai jos nu puteau scăpa de țânțari. În apropierea țărmului se vedea o insulă. Acolo soldații au găsit un

templu în care se aflau preoți indieni purtând mantii negre. „În ziua aceea ei au jertfit doi băieţaşi, cărora le-au despicat piepturile şi au adus inimile însângerate în dar zeului lor crud. Ei au vrut să ne afume cu un fel de cădelnițe, dar nu ne-am lăsat. Prea ne zguduise vederea băieţaşilor înjunghiați cu atâta cruzime". Spaniolii l-au întrebat pe tâlmaciul indian de ce au fost înjunghiați băieții. Acesta a bâiguit numai: „Culloa culloa". Din această cauză spaniolii au denumit insula *San Juan de Ulloa*[1]. Această insulă avea un port excelent. După cucerirea Mexicului, el a continuat mult timp să fie cel mai important port al „Noii Spanii" (el este aşezat în fața oraşului Veracruz).

Jertfă adusă soarelui (desen aztec)

Grijalva trimise în Cuba o corabie cu aurul obținut şi cu un raport asupra tuturor celor întâmplate. Cu celelalte corăbii el a continuat călătoria de-a lungul țărmurilor Mexicului şi a ajuns până la marele râu *Panuco,* unde coasta coteşte spre nord. Corăbiile erau deteriorate, se apropia iarna, iar proviziile erau pe sfârşite. De aceea expediția s-a întors în Cuba.

Expediția lui Grijalva a descoperit o țară nouă cu o civilizație superioară — Mexicul — şi a explorat aproape toată coasta apuseană a golfului Mexic — de la laguna de Terminos până la gurile râului Panuco — pe o întindere de aproape 1.000 de km. Dar pentru spanioli lucrul cel mai important era că Grijalva şi soldații săi au adus o mare cantitate de podoabe de aur. Vestea despre „țara aurului" s-a răspândit în insulele Antile şi a ajuns până în Spania.

[1] Potrivit explicațiilor lui Bemal Diaz, indianul a spus că poporul culloa, adică mexicanii, a poruncit să se aducă jertfe omeneşti; dar soldații sezisaseră din vorbele lui numai cuvântul „ulloa", care se repeta des, iar denumirea completă a insulei se explică prin faptul că ea a fost descoperită în ziua de sf. Ion (San Juan, 24 iunie) şi, în afară de aceasta, pe căpitanul Grijalva îl chema tot Juan.

DESCOPERIREA ŢĂRMURILOR NORDICE ALE GOLFULUI MEXIC DE CĂTRE PINEDA ŞI PRIMELE ŞTIRI DESPRE MISSISSIPPI

Când vestea despre țara aurului ajunse în Jamaica, guvernatorul insulei, *Francisco Garay,* organiză o expediție alcătuită din trei corăbii, sub comanda lui *Alonso Alvarez Pineda,* pentru descoperirea şi cucerirea regiunilor nordice de pe litoral. Pineda a plecat din Jamaica în anul 1519, a traversat golful Mexic spre nord-vest, iar apoi a luat direcția est, înaintând până în locul unde țărmul coteşte brusc spre sud. Continuând să meargă în noua direcție, el a atins extremitatea sudică a peninsulei Florida. De aici Pineda s-a reîntors. La înapoiere, el a explorat *tot țărmul nordic al golfului* pe o întindere de peste 2.500 km, din Florida până la râul Panuco, unde ajunsese Grijalva. Soldații trimişi de Pineda în recunoaştere au fost prinşi de un alt detaşament spaniol, al lui Cortez (vezi mai jos), care încă de pe atunci se considera singurul stăpân al Mexicului. Pineda a fost nevoit să se retragă spre nord. Apoi el a navigat spre răsărit. Înaintând aproape de țărm, a pătruns în estuarul unui râu uriaş pe care l-a numit *râul Sfântului Duh* (Rio del Espiritu Santo). Probabil că acesta era marele braț al fluviului *Mississippi;* râul descoperit de Pineda avea un debit de apă atât de mare încât navigatorul a crezut la început că aceasta este calea spre India, adică strâmtoarea care leagă Oceanul Atlantic de marea de sud (Oceanul Pacific).

Rezultatul politic al călătoriei lui Pineda a constat în faptul că, bazându-se pe dreptul primului descoperitor, Spania a pus stăpânire în mod oficial pe toată coasta golfului Mexic. Rezultatele geografice ale expediției lui Pineda au fost de o covârşitoare însemnătate: el a dovedit că golful Mexic udă țărmurile unui continent vast ale cărui peninsule sunt: Florida — la răsărit — şi Yucatan — la sud-vest. Este posibil, fireşte, ca el să nu fi pătruns în estuarul fluviului *Mississippi,* ci în al unui alt fluviu. Dar şi în acest caz el a fost primul care a arătat că există un fluviu mare, care curge pe continentul nordic spre sud şi se varsă în golful Mexic.

Soarta ulterioară a lui Pineda a rămas necunoscută. Potrivit relatărilor lui Bernal Diaz, indienii l-au ucis pe el şi pe mulți din oamenii lui şi au dat foc tuturor corăbiilor, în afară de una singură, care, sub comanda lui *Diego Camargo,* a scăpat fugind spre vest; cum însă n-au apucat să îmbarce şi proviziile, marinarii au suferit de foame. Când corabia lui Camargo a acostat la țărmul mexican, la Veracruz (1520), pe ea se aflau şaizeci de bolnavi, dintre care mulți au murit pe țărm. Această corabie şi marinarii care au supraviețuit au fost capturați de asemenea de

Cortez, după retragerea sa temporară din capitala Mexicului, care se răsculase. După alte informații, Pineda ar fi rămas pe râul Sfântului Duh câteva săptămâni, făcând negoț pașnic cu indienii. Apoi s-a întors în Jamaica şi a povestit că a văzut pe râu multe sate şi că indienii care trăiesc la nord de golful Mexic poartă podoabe de aur.

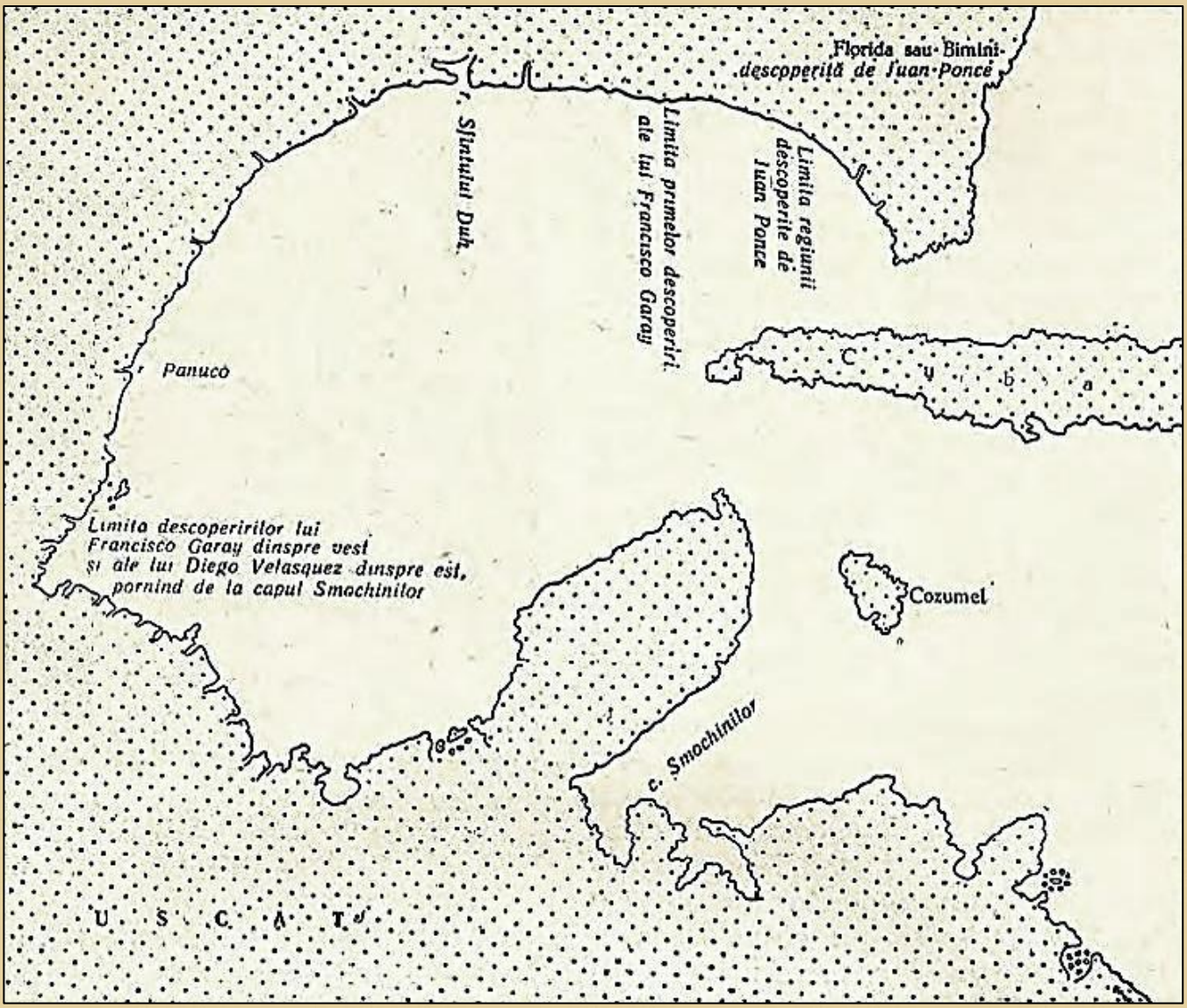

Golful Mexic pe harta lui Garay

Cert este numai că în 1520, după expediția lui Pineda, în mâinile guvernatorului insulei Jamaica a ajuns o hartă pe care el a trimis-o în Spania (aşa-numita hartă a lui Garay). Pe ea se văd clar ambele peninsule — Florida şi Yucatan — legate prin linia de țărm care închide la nord golful Mexic. Aşadar, este incontestabil că până în 1520 diferite expediții spaniole *au terminat* — firește, numai în linii generale — *descoperirea întregului țărm al golfului Mexic* şi, prin urmare, şi a întregului litoral al Mediteranei americane.

Capitolul 26

MAGELLAN ŞI PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII

SOLIS ŞI DESCOPERIREA FLUVIULUI LA PLATA

După ce Balboa a descoperit „Marea de sud", a urmat prima încercare de a se ajunge acolo pe mare, ocolind continentul nou descoperit pe la sud. Presupunând că dincolo de continent, departe în vest, se află adevărata „Indie de la miazăzi", *Juan Diaz Solis,* care fusese numit atunci pilot şef al Castiliei, a început în 1515—1516, cu două sau trei corăbii, să ajungă în Marea de sud, venind dinspre Oceanul Atlantic şi înaintând de-a lungul ţărmului brazilian care cotea spre sud-vest. În dreptul paralelei de 36° latitudine sudică, Solis a dat peste o nouă „Mare dulce", iar apoi a descoperit estuarul unui fluviu uriaş, pe care l-a luat mai întâi drept strâmtoarea spre Oceanul de Răsărit. Solis a debarcat pe ţărm, dar a fost ucis de indieni. Mai târziu, în cinstea sa, Magellan a numit acest estuar Rio de Solis (de la mijlocul secolului al XVI-lea el se numeşte *La Plata).*

PROIECTUL LUI MAGELLAN ŞI COMPONENŢA EXPEDIŢIEI SALE

Fernando Magellan[1]*,* un nobil portughez sărac, luase parte, între anii 1505 şi 1511, la cucerirea Indiei de est şi a peninsulei Malacca. Mai târziu el a luat parte la expedițiile portugheze din Africa de nord, unde a fost rănit. După ce s-a întors în patrie, a cerut regelui o avansare neînsemnată în serviciu, dar a fost refuzat. El a propus un proiect de expediție pentru a ajunge dinspre vest în insulele Moluce. Proiectul a fost respins.

Jignit, Magellan şi-a părăsit patria, plecând în Spania. El s-a asociat cu astronomul portughez *Ruy Faleiro,* care susținea că a găsit metoda pentru stabilirea exactă a longitudinilor. Amândoi s-au prezentat la Sevilla în fața Consiliului pentru Indii şi au declarat că insulele Moluce — principalul izvor al bogăției portugheze — trebuie să aparțină Spaniei, deoarece se află în emisfera apuseană, spaniolă (în baza „ împărțirii lumii" din 1494), dar că la aceste „insule ale Mirodeniilor" trebuie să se ajungă, pentru a nu trezi bănuiala portughezilor, dinspre vest, şi anume prin Marea de sud descoperită şi anexată de Balboa la posesiunile spaniole. Magellan a demonstrat cu foarte multă putere de convingere că între Oceanul Atlantic şi Marea de sud trebuie să existe o strâmtoare, la sud de

[1] Aşa se obişnuieşte să fie numit. Adevăratul său nume portughez este Magalhâies.

„Țara Sfintei Cruci” (America de Sud). Magellan şi Faleiro au cerut la început aceleaşi drepturi şi privilegii care fuseseră făgăduite la timpul său lui Columb. După îndelungi tocmeli cu consilierii regelui, care şi-au rezervat o mare parte din veniturile presupuse, precum şi după oarecare concesii făcute de portughezi, s-a încheiat cu ei o convenție. Regele Carol I s-a obligat să echipeze pe socoteala tezaurului cinci corăbii şi să asigure expediției provizii pe doi ani.

Fernando Magellan

Chiar înainte de plecare, Faleiro a renunțat la călătorie, astfel încât Magellan, care era fără îndoială sufletul acestei expediții, a rămas singurul ei conducător. Magellan a arborat pavilionul de amiral pe corabia „Trinidad” (110 tone). La stăruințele Consiliului pentru India care nu avea Încredere deplină în portughezul Magellan, căpitani ai celorlalte corăbii au fost numiți spanioli: pe corabia „San Antonio” (120 de tone) *Juan Cartagena,* nobil de origine, rudă cu episcopul Fonseca (Cartagena a dobândit de asemenea împuterniciri speciale de controlor regal al întregii expediții); pe „Concepción” (90 de tone) — *Gaspar de Quesada;* pe „Victoria” (85 de tone) — *Luis de Mendoza,* iar pe „Santiago” (75 de tone) — *Juan Serrano*[1]. Echipajul întregii flotile (potrivit listelor de plată a soldelor) se cifra la 239 de oameni. Pe bord se mai aflau 26 de oameni care nu primeau soldă; printre aceştia era şi tânărul italian *Antonio Pigafetta* (din oraşul Vicenza din Lombardia), care a devenit istoricul primei expediții în jurul lumii. Deoarece el nu era nici marinar şi nici geograf, un izvor foarte important îl constituie însemnările din jurnalele de bord ale vaselor, pe care le ținea *Francisco Albo* — mai întâi ajutor de cârmaci pe „Trinidad”, iar apoi cârmaci pe „Victoria”.

[1] Pe liste el figura ca fiind originar din Sevilla; în 1512, navigase din Spania spre golful Darien în calitate de cârmaci. După o altă versiune el ar fi fost portughez (cu numele de João Serrao) şi ar fi navigat de câteva ori până în India.

DESCOPERIREA PATAGONIEI. IERNATUL ŞI RĂSCOALA

La 20 septembrie 1519, escadra ieşi din gurile fluviului Guadalquivir şi se îndreptă prin insulele Canare, spre sud-vest, către ţărmurile Braziliei. În timpul trecerii peste ocean, Magellan a elaborat un sistem bun de semnalizare şi *corăbiile din flotila sa, deşi de tipuri diferite, nu s-au rătăcit niciodată una de alta.* Neînţelegerile dintre Magellan şi căpitanii spanioli au început foarte curând. Îndată ce flotila s-a îndepărtat de insulele Canare, Cartagena a pretins ca Magellan să se sfătuiască cu el la orice schimbare a itinerariului. Dar portughezul i-a răspuns liniştit şi mândru: „Datoria domniei voastre este să urmaţi ziua steagul meu, iar noaptea felinarul de la pupa corăbiei mele". Câteva zile după aceea, când Magellan i-a adunat pe toţi căpitanii pe corabia sa, Cartagena a ridicat din nou problema conducerii comune a expediţiei. Atunci Magellan, care, deşi mic de statură, era înzestrat cu o mare putere fizică, l-a apucat pe neaşteptate de guler şi a poruncit să fie arestat şi ţinut sub pază pe „Victoria", iar pe „San Antonio" a numit un alt căpitan — *Alvaro Mesquita, o* rudă a lui, marinar portughez, participant fără soldă la această expediţie.

La sfârşitul lunii noiembrie, escadra a ajuns la extremitatea estică a Americii de sud, iar pe la mijlocul lunii ianuarie se afla în dreptul estuarului La Plata. Neavând încredere în relatările însoţitorilor lui Solis, Magellan a explorat din nou La Plata şi, firesţe, n-a găsit strâmtoarea spre Marea de sud. Mai departe spre sud se întindea un pământ pustiu, necunoscut. Magellan s-a îndreptat mai întâi în direcţia sud-vest, unde a descoperit marele golf *San Matias,* iar apoi spre sud. La 1 aprilie 1520, când în emisfera sudică s-a anunţat sosirea iernii, Magellan a hotărât să se oprească pentru iernat în micul golf *San Julian, în* dreptul paralelei de 49° latitudine sudică. El a adus în golf patru din corăbiile sale, iar vasul său, din precauţie, l-a ancorat la ieşirea din golf în ocean.

Ofiţerii nemulţumiţi au hotărât să-l silească pe Magellan „să execute instrucţiunile regelui", adică să cotească imediat spre capul Bunei Speranţe, pentru a ajunge în insulele Moluce pe drumul răsăritean (portughez), în aceeaşi noapte a izbucnit răscoala. Cartagena a fost eliberat. Rebelii au pus mâna pe trei corăbii — „Victoria", „Concepción" şi „San Antonio", l-au arestat pe Mesquita, iar Quesada l-a rănit mortal pe ajutorul de cârmaci de pe „San Antonio", devotat lui Magellan. Căpitanii spanioli au îndreptat tunurile asupra vasului amiral şi i-au cerut lui Magellan să vină la ei pentru tratative. Aşadar, împotriva celor două

corăbii ale lui Magellan se aflau trei corăbii rebele, gata de luptă. Dar rebelii nu aveau încredere în marinarii lor, iar pe una din corăbii au fost nevoiți chiar să-i dezarmeze. În aceste momente grele, Magellan a dat dovadă de calm şi hotărâre. El a trimis pe alguazilul (ofițerul de poliție) *Gonzalo Gomez Espinosa,* care îi era credincios, cu câțiva marinari pe „Victoria" ca să-l poftească pe căpitanul Mendoza să vină pe vasul amiral pentru tratative directe. Mendoza, fireşte, a refuzat. Atunci alguazilul i-a înfipt un pumnal în gât, iar unul dintre marinari i-a dat lovitura de grație. Un alt partizan al lui Magellan, ginerele său, portughezul *Duarte Barbosa,* a pus îndată stăpânire pe „Victoria" şi a fost numit căpitan al ei. Acum raportul de forțe s-a schimbat în favoarea lui Magellan, căci de partea sa erau trei corăbii. Pentru ca vasele rebele să nu poată fugi, amiralul prevăzător ocupase, după cum am arătat mai sus, o poziție avantajoasă la ieşirea din golf. „San Antonio" a încercat să iasă în larg, dar după prima salvă de pe vasul amiral, marinarii i-au legat pe ofițeri şi s-au predat. Acelaşi lucru s-a petrecut şi pe „Concepción".

Construirea unei corăbii (gravură din secolul al XVI-lea)

Magellan a pedepsit cu cruzime pe căpitanii rebeli: el a ordonat să fie decapitat Quesada, să se ciopârțească cadavrul lui Mendoza care fusese ucis mai înainte, iar Cartagena, împreună cu un preot rebel, au fost debarcați pe coasta pustie. Pe ceilalți rebeli însă i-a cruțat, chiar şi pe bascul *Juan Sebastian Elcano,* ajutorul de cârmaci de pe „Concepción", care îndreptase tunurile asupra vasului amiral.

La mijlocul lunii mai, Magellan a trimis pe Serrano, cu corabia „Santiago", în explorare spre sud. Serrano n-a izbutit să pătrundă prea departe spre sud, din cauza că „Santiago" s-a sfărâmat de stânci în dreptul râului Santa Cruz (50° latitudine sudică); echipajul său s-a putut salva cu multă greutate (un singur marinar a pierit). Magellan l-a numit pe Serrano căpitan pe „Concepción".

Golful unde iernau corăbiile lui Magellan era vizitat de indieni de o statură foarte înaltă. Ei au fost numiți *patagonezi* (în spaniolă „pata-gon" înseamnă cu picioare mari), iar țara lor se numeşte de atunci *Patagonia.* Pigafetta a exagerat înălțimea băştinaşilor, prezentându-i ca pe nişte adevărați uriaşi. La sfârşitul lunii august escadra a părăsit golful San Julian şi a înaintat până la gurile râului *Santa Cruz.* Acolo marinarii au rămas până la mijlocul lunii octombrie, aşteptând venirea primăverii (din emisfera sudică).

DESCOPERIREA STRÂMTORII MAGELLAN

La 18 octombrie escadra a pornit spre sud, de-a lungul țărmului Patagoniei. Înainte de a ieşi în larg, Magellan a declarat căpitanilor că va căuta la sud o strâmtoare între Oceanul Atlantic şi Marea de sud şi că va coti spre răsărit numai în cazul când nu va găsi strâmtoarea până în dreptul paralelei de 75°. Prin urmare şi el se îndoia de existența „strâmtorii Patagoniei", dar voia să încerce toate posibilitățile. Golful sau strâmtoarea care ducea spre apus a fost găsit după trei zile, la 21 octombrie 1520, dincolo de paralela de 52° latitudine sudică, după ce Magellan explorase coasta dinspre Oceanul Atlantic, până atunci necunoscută, a Americii de sud, pe o distanță de peste 4.000 de km, între 34 şi 52° latitudine sudică, descoperind cu acest prilej toate golfurile de pe această coastă, printre care Bahia Blanca, San Matias, San Jorge şi Bahia Grande.

Îndată ce escadra, ocolind capul *Fecioarelor (Cabo Virgenes), a* cotit spre vest, Magellan a trimis înainte două corăbii ca să cerceteze dacă nu există în această direcție vreo ieşire în largul mării. În cursul nopții s-a dezlănțuit o furtună care a durat două zile. Corăbiile trimise înainte erau amenințate să se sfărâme de stânci. Dar în momentul cel mai critic

marinarii au observat o strâmtoare îngustă, s-au îndreptat într-acolo şi au ajuns într-un golf destul de larg. Ei şi-au continuat drumul prin acest golf şi au zărit o altă strâmtoare, dincolo de care se deschidea un nou golf şi mai larg. Atunci căpitanii celor două corăbii — *Mesquita* şi *Serrano* — au hotărât să se întoarcă şi să-i raporteze lui Magellan că, după cât se pare, *au găsit trecerea spre Marea de Sud.* „... Am văzut cele două corăbii care se apropiau de noi cu pânzele întinse şi cu pavilioanele ridicate. Când au ajuns mai aproape... oamenii de pe ele au început să tragă cu tunurile şi să ne salute scoțând strigăte de bucurie”.

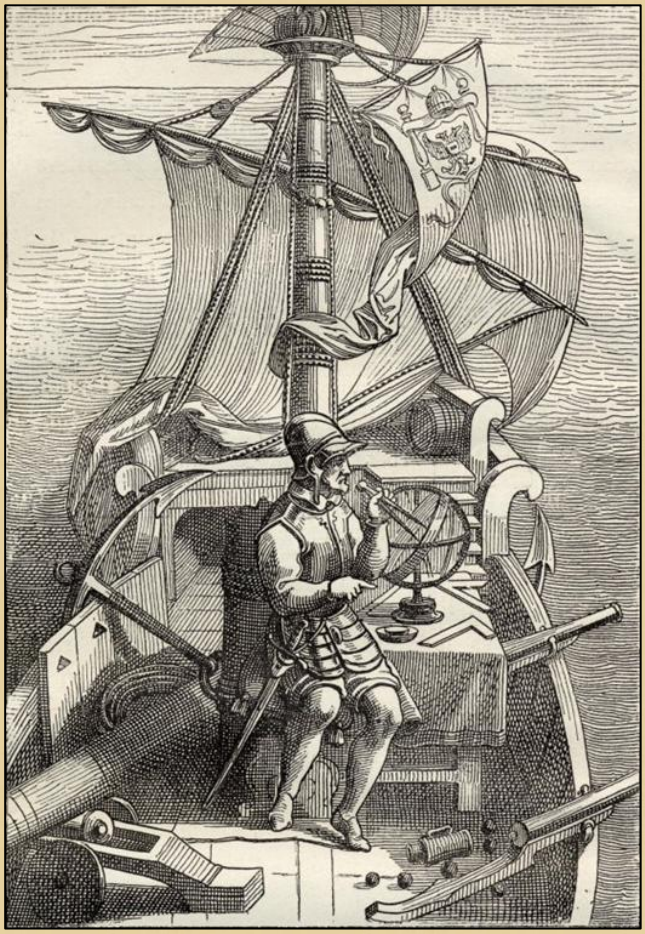

Magellan în strâmtoare
(desen din secolul al XVI-lea)

Totuşi, ieşirea în Marea de Sud era încă departe. Magellan a mers câteva zile spre sud prin „golfurile” largi, până când a văzut două canale (lângă insula Dawson). Unul ducea spre sud-est, iar celălalt, spre sud-vest. Magellan a trimis spre sud-est corăbiile „San Antonio” şi „Concepción”, iar spre sud-vest, o barcă. „Oamenii trimişi [în barcă] s-au întors după trei zile cu ştirea că au văzut un cap şi o mare deschisă. La auzul acestei veşti căpitanul-general a plâns de bucurie şi a denumit acest cap Deseado[1]...”

„Trinidad” şi „Victoria” au pătruns în canalul de sud-vest şi au rămas ancorate acolo patru zile, apoi s-au înapoiat, pentru a se alătura celorlalte două corăbii. Dar n-au găsit decât corabia „Concepción”, care se despărțise de „San Antonio”: ea a nimerit într-un loc unde strâmtoarea se închidea — golful *Inutil,* şi s-au întors înapoi.

„San Antonio” a ajuns într-un alt golf închis; la înapoiere, negăsind escadra la locul ei, ofițerii s-au răsculat din nou, l-au rănit şi l-au ferecat în lanțuri pe Mesquita, au ales un alt căpitan şi s-au întors în Spania. Pentru a se justifica, dezertorii l-au acuzat pe Magellan de trădare şi au fost crezuți. Mesquita a fost arestat, iar familiei lui Magellan i s-a retras

[1] Capul Dorit, astăzi Pilar.

ajutorul din partea tezaurului (soția şi copilul lui au murit curând în mizerie). Dar participanții la expediție nu ştiau în ce împrejurări a dispărut „San Antonio”. Ei credeau că vasul a pierit, deoarece Mesquita era un prieten de nădejde al lui Magellan. După fuga corăbiei „San Antonio”, lui Magellan nu-i mai rămăseseră decât trei vase, iar efectivul echipajului scăzuse mult.

Navigând mai departe de-a lungul țărmului nordic al „strâmtorii Patagoniei” care se îngusta mult, Magellan a mai condus timp de cinci zile (23—28 noiembrie) vasele spre *nord-vest,* mergând parcă pe fundul unei prăpăstii între munți. Munții înalți (cu altitudini de peste 1.000 de mtr.) şi țărmurile golaşe ale strâmtorii păreau pustii, dar la sud se vedeau în timpul zilei trâmbe de fum, iar noaptea, focuri. Magellan a denumit acest pământ sudic, ale cărui dimensiuni nu le cunoştea, *Țara Focurilor*[1]*;* pe hărțile noastre el este denumit greşit *Țara de Foc.* După 38 de zile de la găsirea intrării dinspre Atlantic în strâmtoarea care leagă într-adevăr cele două oceane, Magellan a descoperit capul Dorit (astăzi *Pilar),* lângă ieşirea spre Oceanul Pacific din strâmtoarea Magellan.

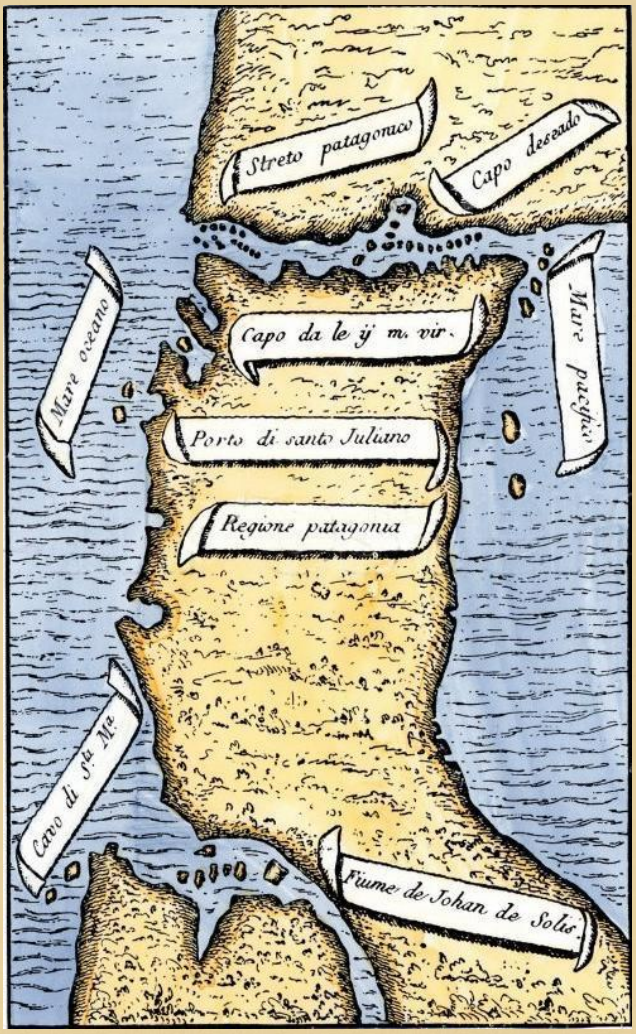

Strâmtoarea Magellan (schiță a hărții lui Pigafetta; pe original, nordul se află jos)

PRIMA TRAVERSARE A OCEANULUI PACIFIC

În sfârşit, la 28 noiembrie 1520, Magellan a ieşit din strâmtoare (ea are o lungime de circa 550 de km) în largul oceanului, conducând cele trei corăbii care îi mai rămăseseră prin „Marea de Sud”, la început în direcția nord. La 1 decembrie, în dreptul paralelei de 48° latitudine sudică, s-a

[1] Potrivit unei alte versiuni, Magellan a denumit această țară sudică „Țara Fumurilor” (a Vetrelor) — „Tierra de los Humos”; astfel figurează ea pe o veche hartă spaniolă din 1529. Dar regele Carol I a dat ordin să i se schimbe numele în „Țara Focurilor", pe motiv că „nu există fum fără foc”.

observat de pe corăbii, pentru prima şi ultima oară, pământ la răsărit. Era probabil una dintre insulele arhipelagului Chilian. De obicei se consideră că Magellan a mers spre nord până în dreptul paralelei de 30°5' latitudine sudică, iar apoi a schimbat direcția spre vest-nord-vest, către insulele Moluce. El ştia că aceste insule se află în dreptul ecuatorului. Nu s-a lămurit nici până astăzi de ce a trecut ecuatorul, ajungând până dincolo de paralela de 10° latitudine nordică.

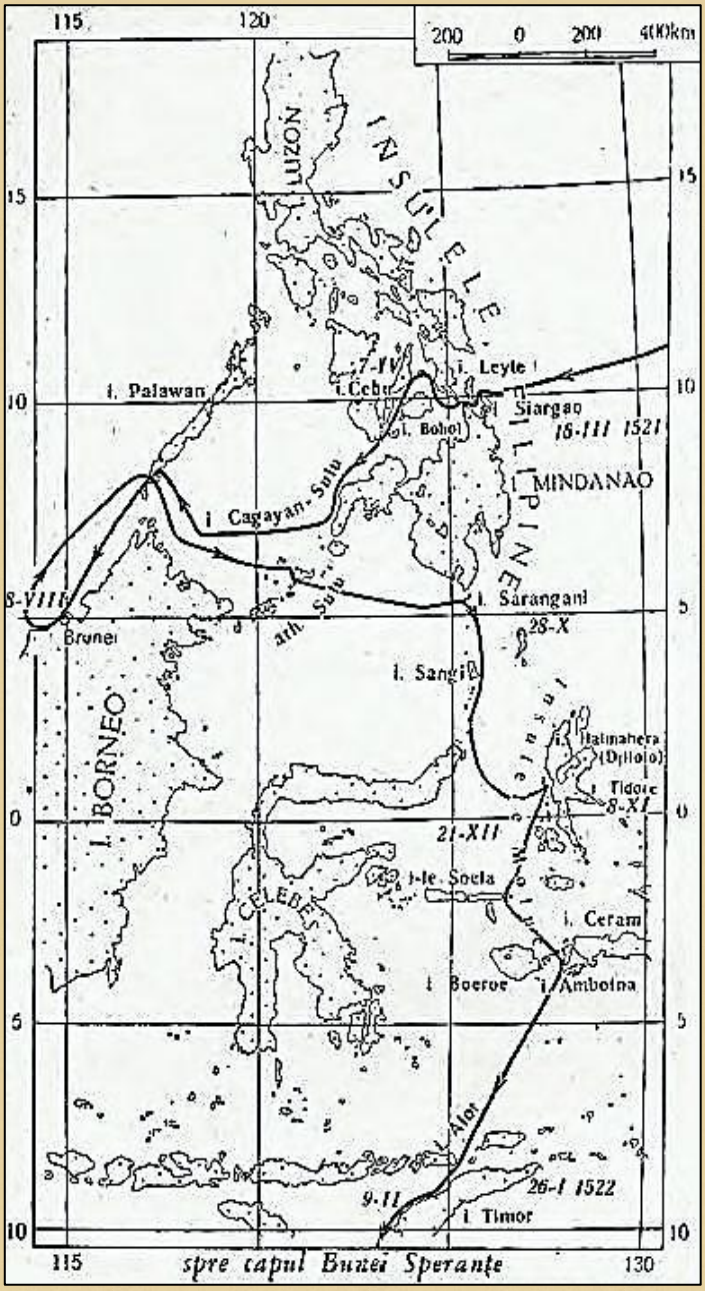

Drumul urmat de corăbiile lui Magellan în Indonezia.

„... Am ieşit din strâmtoare şi am ajuns pe întinderile Mării Liniştite. Timp de trei luni şi douăzeci de zile am mers fără pic de hrană proaspătă. Ne hrăneam cu pesmeți, dar aceştia se transformaseră într-un fel de pulbere amestecată cu viermi... Miroseau tare a urină de şobolani. Beam o apă galbenă, stătută. Mâncam, de asemenea, pieile de bou, cu care erau acoperite vergile ca să nu se roadă... Le înmuiam în apă de mare timp de patru-cinci zile, după care le puneam pentru câteva minute pe cărbuni încinşi şi le mâncam. Adesea ne hrăneam cu rumeguş. Şobolanii se vindeau cu jumătate de ducat bucata, dar nici la acest preț nu-i puteai dobândi” (Pigafetta).

Aproape tot echipajul era bolnav de scorbut. 19 oameni au murit, printre care şi băştinaşii captivi — un brazilian şi un „uriaş” patagonez. Din fericire vremea a fost bună tot timpul, de aceea Magellan a şi dat oceanului denumirea de *Pacific.*

Probabil că în timpul traversării Oceanului Pacific, în emisfera sudică, un însoțitor al lui Magellan — se pare cârmaciul *Andres San Martin,* pe care Pigafetta îl numeşte „astrolog” — a descoperit două sisteme stelare

care mai târziu au căpătat denumirea de *Norul mare* şi *mic al lui Magellan.* „Polul Sud nu este atât de înstelat ca polul Nord — scrie Pigafetta. — Aici se văd aglomerări cuprinzând multe stele mici, care amintesc nişte nori de praf. Distanța dintre ele nu e mare şi sunt cam palide. Printre ele se află două stele mari, dar nu prea strălucitoare, care se mişcă foarte încet".

Traversând Oceanul Pacific, *escadra lui Magellan a străbătut cel puțin 17.000 de km,* din care o mare parte în apele Polineziei de sud şi Micronezіei, unde sunt presărate nenumărate insule mici. Este uimitor că în tot acest timp călătorii n-au întâlnit decât „două insulițe pustii, pe care au găsit numai păsări şi copaci". Potrivit însemnărilor lui Albo, prima insuliță („San Pablo") se află la 16°15' latitudine sudică, iar a doua („Tiburones", adică „Rechinii") la 11°15' latitudine sudică. Magellan şi Albo stabileau foarte exact pentru acea vreme latitudinea; dar, întrucât în secolul al XVI-lea nu putea fi vorba de o calculare exactă a longitudinii, este imposibil să identificăm aceste insulițe cu vreo insulă reală de pe hărțile noastre.

În sfârşit, la 6 martie 1521, au apărut la vest trei insule locuite (din arhipelagul insulelor Mariane). Zeci de luntri ale băştinaşilor au ieşit în întâmpinarea străinilor. Ele navigau cu ajutorul unor vele triunghiulare „latine" făcute din frunze de palmier. De aceea, Magellan a denumit la început aceste pământuri noi — „Insulele velelor latine". În dreptul insulei mari (probabil *Guam* — 13° latitudine nordică) localnicii — oameni oacheşi, bine făcuți, goi[1], dar purtând mici pălării din frunze de palmier se cățărau pe corăbii şi furau tot ce le cădea în mână. „Sunt săraci, dar foarte îndemânateci şi mai cu seamă hoți foarte iscusiți şi de aceea am numit cele trei insule — „insulele Hoților" *(Ladrones)* — scrie Pigafetta. Când insularii au furat una din bărci care era legată de pupa unei corăbii, Magellan, supărat, a debarcat pe țărm un detaşament de marinari înarmați, a dat foc la câteva zeci de colibe şi bărci, a ucis şapte oameni şi şi-a luat barca înapoi. „Când vreunul din băştinaşi era rănit de săgețile trase de arbaletele noastre, care îl străpungeau, el începea să tragă de capătul săgeții în toate părțile, o smulgea din trup, o privea cu uimire şi aşa murea... ceea ce ne-a stârnit multă milă. Când au văzut că ne îndepărtăm, băştinaşii ne-au urmărit... cu mai bine de o sută de bărci. Apropiindu-se de corăbii ei au aruncat în noi cu pietre... În bărcile lor am văzut şi femei care țipau şi-şi smulgeau părul, bocind pesemne pe cei ucişi

[1] Numai femeile purtau nişte cingători peste şolduri sub forma „unei fâşii înguste de scoarță subțire ca hârtia".

de noi”.

În dimineața zilei de 16 martie 1521, după ce a mai parcurs spre vest vreo 2.000 de km, în dreptul paralelei de 10° latitudine nordică, escadra s-a apropiat de un grup de insule din Asia de est, denumite ulterior *Filipine,* şi s-a oprit lângă insula *Siargao.*

Oricum s-ar fi calculat distanța parcursă realmente de corăbiile lui Magellan din America până la primele insule mari, ea s-a arătat a fi mult mai mare decât distanța dintre Lumea Nouă şi Japonia indicată pe hărțile din acea vreme. Magellan a dovedit că î*ntre America şi Asia se află o uriaşă întindere de apă mult mai largă decât Oceanul Atlantic.* Într-adevăr, Columb a traversat pentru prima oară Oceanul Atlantic într-o lună şi ceva, pe când lui Magellan i-au trebuit pentru traversarea Oceanului Pacific mai mult de trei luni, deşi a avut o vreme minunată şi vânt prielnic.

Descoperirea strâmtorii între Oceanul Atlantic şi Marea de Sud şi călătoria lui Magellan pe Marea de Sud au produs o adevărată revoluție în geografie. S-a dovedit că *cea mai mare parte din suprafața globului nu este ocupată de uscat, ci de ocean şi că există un Ocean Mondial unic.*

MOARTEA LUI MAGELLAN

Din prudență, Magellan s-a îndreptat în ziua următoare la nord de Siargao, spre insulița nelocuită *Homonhon* (la sud de marea insulă Samar) ca să ia apă de acolo şi să dea oamenilor posibilitatea să se odihnească. Localnicii de pe insulița vecină *Suluan* au început să-i viziteze pe spanioli şi, în schimbul bonetelor roşii şi a tot felul de mărunțişuri, le aduceau fructe, nuci de cocos şi vin de palmier. Ei spuneau că „ în aceste locuri se află multe insule”. Magellan a denumit arhipelagul — *„San Lazarus”.* Spaniolii au văzut la căpetenia tribului cercei şi brățări de aur, țesături de bumbac brodate cu mătase şi arme albe împodobite cu aur. După câteva zile escadra a pornit spre sud-vest şi s-a oprit lângă insula Camiguin (la nord de Mindanao). De „Trinidad” s-a apropiat o luntre şi când malaezul *Enrique,* sclavul lui Magellan, i-a strigat pe vâslaşi în limba sa maternă, ei l-au înțeles pe dată. După două ore au sosit două bărci mari, pline de oameni, în frunte cu cârmuitorul localnic şi Enrique s-a putut înțelege cu ei fără greutate. Acum Magellan şi-a dat seama că se află în acea parte a Lumii vechi unde se vorbeşte limba malaeză, adică în apropiere de „insulele Mirodeniilor”, dacă nu ajunsese chiar la ele. *Magellan,* care mai fusese în sud-estul Asiei, şi sclavul său Enrique, originar din Sumatra, *au încheiat virtualmente prima călătorie în jurul lumii din istoria omenirii.*

Cârmuitorul insulei a venit pe vasul-amiral şi i-a dat lui Magellan

piloți care au condus corăbiile până în marele port comercial *Cebu,* din insula cu acelaşi nume din partea centrală a Filipinelor. În jurnalul de bord al lui Albo şi în însemnările lui Pigafetta apar denumiri de insule necunoscute până atunci europenilor — *Leyte, Bohol, Cebu* etc. Istoricii din Europa occidentală denumesc acest proces de cunoaştere a arhipelagului de către europeni *descoperirea Filipinelor,* cu toate că insulele fuseseră vizitate de mult de navigatori din țări cu o civilizație superioară din Asia de răsărit, Magellan şi însoțitorii săi văzând acolo mărfuri chinezeşti, de pildă, vase de porțelan. În portul Cebu, ei au găsit o adevărată lume „civilizată". Cârmuitorul oraşului a început prin a le cere să plătească vamă. Magellan a refuzat, dar i-a oferit prietenia sa şi ajutor militar, dacă acesta se recunoaşte vasal al regelui Spaniei. Pentru a-l convinge mai uşor, el a organizat în dreptul insulei Cebu o luptă între oamenii din echipajul său, un fel de manevre militare. În port se aflau corăbii care sosiseră din Asia de sud-vest. Unul dintre proprietarii vaselor — un siamez musulman — i-a spus cârmuitorului: „Bagă de seamă, stăpâne, căci sunt aceiaşi oameni care au cucerit Calicut, Malacca şi toată marea Indiei..." Cârmuitorul din Cebu a acceptat propunerea lui Magellan şi după o săptămână s-a şi botezat împreună cu familia sa şi cu câteva sute de supuşi. După cum afirmă Pigafetta, curând au fost botezați „toți locuitorii acestei insule şi alții din alte insule. Pe insula vecină am dat foc unei colibe, din pricină că locuitorii au refuzat să se supună rajahului (cârmuitorului) şi nouă".

Ca protector al noilor creştini, Magellan s-a amestecat în certurile dintre cârmuitorii insuliței *Mactan,* situată în fata oraşului Cebu. În noaptea de 26 spre 27 aprilie 1521 el a plecat acolo cu şaizeci de oameni în trei bărci. Din pricina recifelor de corali, bărcile nu s-au putut apropia de țărm. Magellan a fost nevoit să lase în bărci oamenii înarmați cu arbalete şi muschete, iar el însuşi cu cincizeci de marinari au ajuns pe insulă trecând prin apă. Acolo, lângă un sat, ei erau aşteptați şi au fost atacați de trei detaşamente de băştinaşi. Din bărci s-a tras asupra băştinaşilor, dar la o astfel de distanță nici săgețile şi nici chiar gloanțele muschetelor nu puteau străpunge scuturile de lemn cu care se acopereau atacatorii. Magellan a poruncit să se dea foc satului. Aceasta ia înfuriat pe băştinaşi şi ei au început să arunce asupra străinilor nori de săgeți şi pietre precum şi sulițe, țintind în picioare, care nu erau apărate de zale.

„...Toți ai noştri, în afară de şase sau opt oameni care rămăseseră cu căpitanul, s-au pus îndată pe fugă... Recunoscându-l pe căpitan, o mulțime de băştinaşi s-au năpustit asupra lui... dar el a continuat să

lupte cu dârzenie, aşa cum se cuvine unui cavaler glorios... A încercat să tragă spada din teacă, dar n-a apucat s-o scoată decât pe jumătate, căci a fost rănit la mână de o suliță de bambus...

Unul [dintre atacatori] l-a rănit la piciorul stâng cu un pumnal mare... Căpitanul s-a prăbuşit cu fața în jos; în aceeaşi clipă băştinaşii au aruncat în el lănci de fier şi de bambus şi au început să-l lovească cu cuțitele până când... lumina noastră, bucuria noastră, adevăratul nostru conducător a pierit. El se uita tot timpul înapoi ca să vadă dacă am apucat să ne urcăm cu toții în bărci" (Pigafetta).

În afară de Magellan au fost ucişi opt spanioli şi patru insulari prieteni, care au sărit în ajutorul noilor lor aliați. Mulți marinari au fost răniți, printre care şi Pigafetta, care „se umflase tot din pricina unei răni pe care i-o făcuse în obraz o săgeată otrăvită".

DRUMUL SPRE MOLUCE

După moartea lui Magellan, *Duarte Barbosa* şi *Juan Serrano* au fost aleşi căpitani ai escadrei. Cârmuitorul din Cebu, aflând că vasele se pregătesc să plece, şi-a poftit aliații la un ospăț de adio. Douăzeci şi patru de marinari, printre care Barbosa şi Serrano au acceptat curtenitoarea invitație şi au coborât pe țărm, dar doi dintre ei — *Espinosa* şi portughezul Jodo *Lopez Carvalho,* cârmaci pe „Concepción", s-au întors, bănuind că li se pregăteşte o cursă. Corăbiile au ridicat îndată ancorele, s-au apropiat de țărm şi au început să bombardeze oraşul cu tunurile. În acest timp, Spaniolii l-au văzut pe Juan Serrano rănit şi numai cu cămaşa pe el, care striga să se înceteze tirul, căci altfel va fi ucis şi că toți tovarăşii lui au fost omorâți în afară de tâlmaci, malaezul Enrique. El implora să fie răscumpărat, dar Carvalho a interzis să se trimită vreo barcă spre țărm. „... El a procedat astfel — scrie Pigafetta — pentru ca ei să rămână singuri stăpâni pe corăbii. Cu toate că Juan Serrano îl implora plângând să nu ridice atât de repede pânzele, căci va fi ucis... am plecat imediat", în aceeaşi zi, Carvalho, fiind cel mai mare în grad, a fost proclamat comandant al expediției, iar alguazilul Espinosa a fost ales căpitan pe „Victoria". Pe toate corăbiile nu au mai rămas decât 115 oameni, printre care mulți bolnavi. Cu un astfel de echipaj era greu de condus trei corăbii, şi de aceea, „Concepción", care era avariată, a fost distrusă prin incendiere în strâmtoarea dintre insulele Cebu şi Bohol.

După ce au ieşit din strâmtoare, „Victoria" şi „Trinidad" au navigat pe lângă țărmul unei insule „unde oamenii sunt negri ca în Etiopia" (este prima oară când sunt menționați *negritoşii* din Filipine). Spaniolii au

denumit această insulă *Negros.* Pe insula *Mindanao* spaniolii au auzit pentru prima dată de marea insulă *Luzon,* situată la nord-vest de Mindanao. Nişte piloți găsiți din întâmplare au condus corăbiile prin marea *Sulu,* spre insula *Palawan* (Paragua) — cea mai vestică din arhipelagul Filipinelor. De aici spaniolii s-au îndreptat spre uriaşa insulă *Borneo* (fiind primii dintre europeni care au ajuns acolo), iar la 8 iulie au aruncat ancora în fața oraşului *Brunei,* de la care provine şi denumirea insulei. Ei încheiau „alianțe" cu rajahii locali, cumpărau din insule alimente şi mărfuri locale, uneori jefuiau corăbii întâlnite în drum, dar nu izbuteau să găsească calea spre „insulele Mirodeniilor".

Curând Carvalho a fost destituit „pentru nerespectarea poruncilor regelui", iar în postul de „amiral" a fost ales Espinosa. Căpitan pe „Victoria" a devenit bascul *Juan Sebastian Elcano,* fost ajutor de cârmaci pe „Concepción", participant la răscoala împotriva lui Magellan. De la Brunei ei s-au întors pe insula Palawan, iar de acolo, din nou la Mindanao. Astfel, au rătăcit până la sfârşitul lunii octombrie 1521, când au prins la sud de Mindanao un marinar malaez care a condus corăbiile spre ținta lor — insulele *Moluce.* La 8 noiembrie ei au aruncat ancora lângă piața mirodeniilor, insulița *Tidore* [în dreptul țărmului vestic al *Halmaherei* (Djilolo), cea mai mare dintre insulele Moluce]. La Tidore, ei au cumpărat o cantitate de cuişoare, nucşoară şi alte mirodenii prețioase. Corabia „Trinidad" avea nevoie de reparații serioase. S-a hotărât ca, după terminarea reparațiilor, Espinosa să plece în Spania Nouă, pe la răsărit, prin Oceanul Pacific spre golful Panama, iar Elcano să ducă corabia în patrie mergând spre apus, în jurul capului Bunei Speranțe.

La 21 decembrie, „Victoria", cu un echipaj de şaizeci de oameni, printre care treisprezece malaezi (capturați în diferite insule din Indonezia), a părăsit insula Tidore, pornind spre sud.

CORABIA „VICTORIA" ÎNCHEIE PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII

La sfârşitul lunii ianuarie 1522, un pilot malaez a condus „Victoria" până la insula Timor. La 13 februarie, spaniolii au părăsit Timor şi au pornit în direcția sud-vest, spre capul Bunei Speranțe. Aşadar, însoțitorii lui Magellan au pierdut de trei ori mai mult timp rătăcind printre insulele arhipelagului Malaia decât a durat traversarea Oceanului Pacific.

Elcano a ales dinadins itinerariul cel mai sudic, spre a fi cât mai departe de drumul obişnuit al corăbiilor portugheze, pentru că orice întâlnire cu ele s-ar fi putut termina pentru oamenii de pe „Victoria" cu

închisoarea sau poate chiar cu moartea. În partea de sud a Oceanului Indian, marinarii de pe „Victoria” au văzut o singură insulă în dreptul paralelei de 37°5' latitudine sudică, probabil insula *Amsterdam.* La 20 mai „Victoria” a ocolit capul Bunei Speranțe. În acest moment, din echipaj nu mai rămăseseră decât treizeci şi cinci de oameni (dintre care patru malaezi). Pe insulele Capului Verde (în dreptul insulei Santiago) au mai rămas treisprezece oameni, arestați de portughezi, fiind bănuiți că au ajuns în insulele Moluce de drumul de răsărit, încălcind monopolul Portugaliei.

La 6 septembrie 1522, *„Victoria”,* care a mai pierdut pe drum un marinar, *a ajuns la gurile fluviului Guadalquivir, încheind prima călătorie în jurul lumii din istorie.*

Din cele cinci corăbii ale expediției lui Magellan a ocolit globul pământesc una singură — „Victoria”, iar din echipajul ei s-au întors în patrie doar optsprezece oameni, în afară de trei malaezi care s-au îmbarcat în Indonezia[1]. Dar „Victoria” adusese atâtea mirodenii, încât vânzarea lor, nu numai că a acoperit suma cheltuită pentru întreaga expediție, dar a adus şi un mare câştig. În afară de aceasta, guvernul spaniol a obținut „dreptul primei descoperiri” asupra insulelor Mariane şi Filipine, situate în ocean destul de aproape de țărmurile Asiei şi a formulat pretenții asupra insulelor Moluce.

SOARTA ECHIPAJULUI DE PE „TRINIDAD”

Repararea corăbiei „Trinidad” s-a prelungit şi ea a părăsit insula Tidore sub comanda lui Espinosa, cu un echipaj de cincizeci şi patru de oameni, abia în aprilie 1522. Străduindu-se să găsească un vânt prielnic permanent spre vest, „Trinidad” a brăzdat timp de şase luni apele Oceanului Pacific, în zona tropicală şi subtropicală a emisferei nordice, şi a trecut dincolo de paralela de 40° latitudine nordică, unde, pe la mijlocul lunii iulie, a avut de înfruntat o furtună de cinci zile. Din pricina lipsei de alimente şi a scorbutului, până atunci pierise mai mult de jumătate din echipaj; oamenii care au mai scăpat, ajunşi la desperare, au pornit înapoi şi s-au întors în insulele Moluce în octombrie 1522.

Între timp, la mijlocul lunii mai 1522 a sosit în insulele Moluce o escadră militară portugheză, sub comanda lui *Antonio Brito.* Îndeplinindu-şi misiunea de a cuceri arhipelagul şi de a nu îngădui

[1] Cei doisprezece spanioli şi un malaez arestați pe insula Santiago au sosit în patrie mai târziu, fiind eliberați de portughezi la cererea lui Carol I.

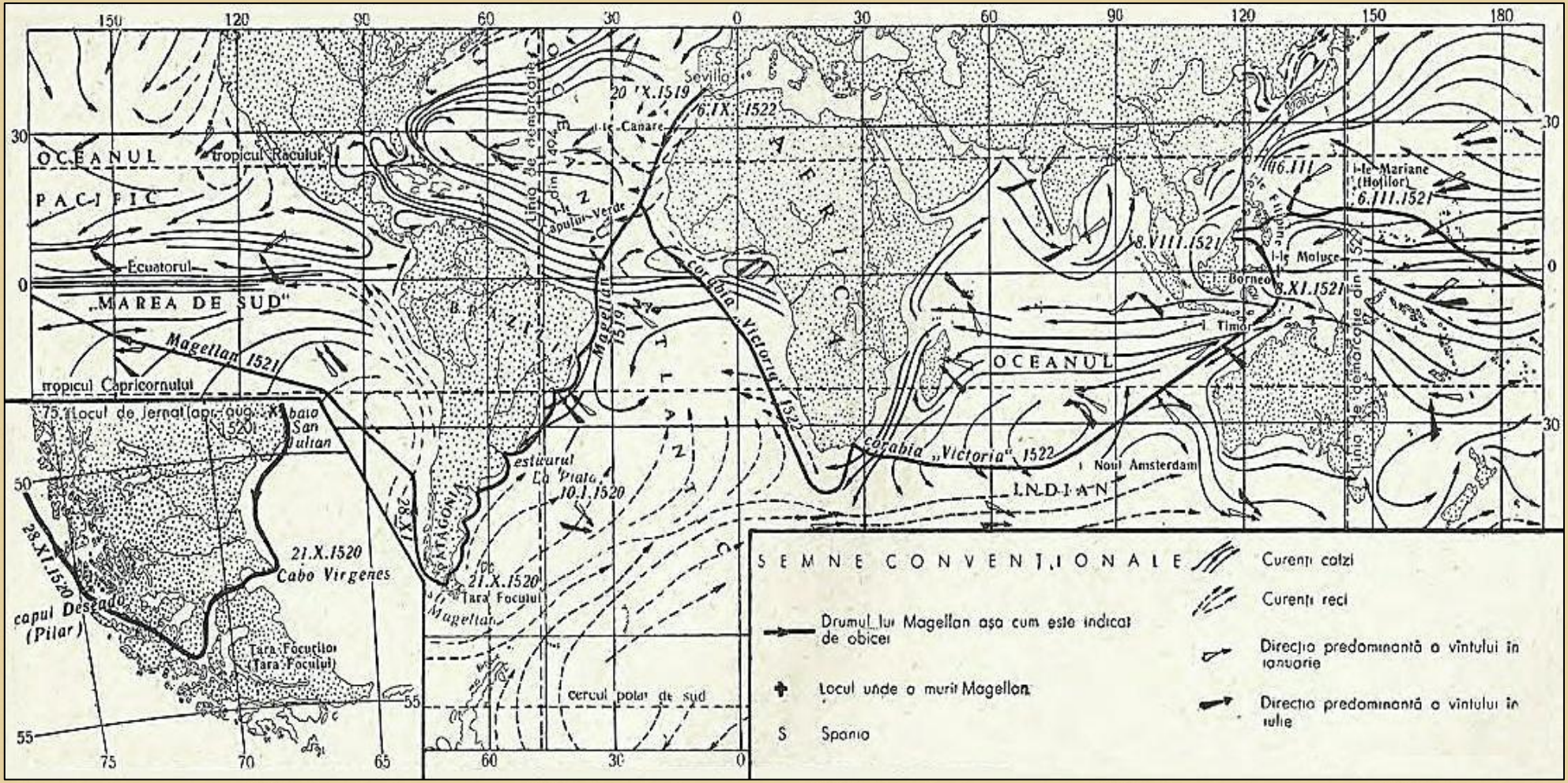

Harta lumii a lui Ruysch (1508)

încălcarea monopolului portughez, el a construit un fort pe insula *Ternate, în* apropiere de insula Tidore. Aflând la sfârşitul lunii octombrie că în apropiere de insulele Moluce se află un vas european, Brito a trimis trei corăbii cu ordinul de a captura vasul. Ele au adus la Ternate corabia „Trinidad", pe care se aflau douăzeci şi trei de oameni. Brito a sechestrat încărcătura şi a ridicat instrumentele de navigație, hărțile şi, fără îndoială, şi jurnalul de bord. Prin aceasta se explică faptul că portughezii au fost perfect informați de calea urmată de expediția lui Magellan, de pieirea lui şi de evenimentele de mai târziu. Brito a obținut informații suplimentare torturându-i pe marinarii capturați.

Prima călătorie în jurul lumii Corabia „Victoria" (gravură din secolul al XVI-lea).

Unul din cei prinşi era un portughez de pe insulele Moluce pe care Brito l-a executat imediat. Pe ceilalți marinari de pe „Trinidad" i-a trimis la Jorge Albuquerque, guvernatorul portughez al peninsulei Malacca. Despre cârmacii şi notarul de pe „Trinidad" el a scris regelui (repetând sfatul pe care l-a dat guvernatorului de pe Malacca): „... Ar fi mult mai cu priință, pentru slujirea maiestății voastre, să le tai capetele, iar nu să-i trimit şi pe

ei [la Malacca"]. I-am reținut pe insulele Moluce, căci ținutul e nesănătos şi am făcut-o dinadins, ca să moară aici; nu îndrăznesc să-i execut, căci nu ştiu cu ce ochi vedeți această faptă. Îi scriu lui Jorge Albuquerque ca el să-i rețină [pe ceilalți şaptesprezece] în Malacca, unde clima este de asemenea foarte nesănătoasă".

Probabil că João al III-lea nu s-a putut hotărî să dea ordin ca supuşii puternicului rege spaniol şi împărat german Carol al V-lea, să fie executați şi a preferat să-i lase să putrezească în închisori. Din echipajul de pe „Trinidad" au supraviețuit şi s-au întors în Spania (în 1526) numai patru oameni — trei marinari şi Gonzalo Gomez Espinosa — care au încheiat şi ei astfel călătoria în jurul lumii.

Capitolul 27

CORTEZ ŞI CUCERIREA MEXICULUI

EXPEDIŢIA PE MARE A LUI CORTEZ SPRE MEXIC

Îndată după întoarcerea lui Grijalva, guvernatorul Cubei *Diego Velasquez* a început să echipeze o escadră mare pentru cucerirea Mexicului. Temându-se să-l numească comandant pe Grijalva, care era iubit de soldați, guvernatorul puse în fruntea expediției un om nou — *Hernando Cortez,* „hidalgo de seamă" din Estremadura, filfison şi risipitor. „Bani avea puțini, dar în schimb datorii multe — spune *Bernal Diaz del Castillo,* care se hotărâse să-l însoțească. — *Encomienda* (moşia) sa nu era rea, indienii săi lucrau la exploatările aurifere, dar toți banii îi cheltuia pentru el, pentru toaletele tinerei sale soții şi pentru recepții. Avea maniere frumoase şi elocință". Ipotecându-şi moşia, Cortez a obținut de la cămătari sume importante de bani şi mărfuri şi a început să recruteze soldați pentru cucerirea Mexicului. El a făgăduit tuturor că le va da parte din pradă şi câte o moşie cu robi mexicani. Astfel a reuşit să strângă un detaşament de 508 oameni (în afară de peste 100 de marinari), a luat cu sine câteva tunuri şi şaisprezece cai. El îşi punea mari speranțe îndeosebi în cai, întrucât mexicanii, ca şi locuitorii insulelor Antile, nu văzuseră niciodată aceste animale „înspăimântătoare" şi, în general, nu cunoşteau nici un fel de animale domestice. Succesul recrutării l-a alarmat pe bănuitorul guvernator. În afară de aceasta, oamenii din anturajul lui căutau să-l convingă că Hernando Cortez intenționează să cucerească Mexicul numai pentru sine. Velasquez a dat un ordin scris de destituire a

lui Cortez şi de însărcinare a altcuiva cu comanda expediției. Cortez a răspuns printr-o scrisoare respectuoasă şi ironică, rugându-l pe guvernator „să nu asculte pe bârfitori şi pe un bătrân astrolog nebun”. În acelaşi timp a poruncit detaşamentului său să aibă grijă ca armele să fie pregătite. Atunci Velasquez a ordonat ca escadra să fie oprită, iar Cortez arestat. Acesta i-a răspuns în termeni politicoşi că „a doua zi iese în larg şi rămâne sluga lui supusă”.

Cortez (medalie)

Corăbiile lui Cortez au fost conduse de *Antonio Alaminos* spre țara Aurului aşezată dincolo de peninsula Yucatan. Pe insula Cozumel, unde se afla un templu venerat de poporul *maya,* Cortez şi-a asumat rolul de apostol al creştinismului. El a poruncit ca idolii să fie azvârliți de pe altare, să fie făcuți fărâme, iar în templu să se ridice un altar creştin. Prima ciocnire cu băştinaşii s-a produs dincolo de peninsula Yucatan, pe țărmul sudic al golfului Campêche, în regiunea Tabasco. După ce i-a înfrânt, Cortez a ocupat un sat de pe coastă şi, în numele regelui Spaniei, a intrat în stăpânirea acestui teritoriu. Apoi a trimis trei detaşamente în interiorul țării. Acolo însă ele au fost întâmpinate de forțe militare puternice şi după ce au suferit pierderi mari au fost nevoite să se retragă. Cortez a aruncat toată oastea sa împotriva băştinaşilor care atacau. Indienii au luptat cu multă vitejie şi nu s-au retras nici atunci când spaniolii au început să tragă în ei cu tunurile. Atunci Cortez i-a atacat din spate cu micul său detaşament de cavalerie. „Indienii nu văzuseră încă niciodată cai şi au crezut că, atât calul, cât şi călărețul sunt o singură ființă, puternică şi necruțătoare. Păşunile şi câmpiile erau pline de indienii care fugeau spre pădurea din apropiere”. După câteva zile căpeteniile triburilor locale au trimis spaniolilor provizii şi douăzeci de femei tinere. Cortez a dat ordin ca ele să fie imediat botezate, iar apoi le-a împărțit ofițerilor săi. Una dintre ele, dona *Marina,* glorificată de cronicarii spanioli, care a trecut pe urmă de partea lui Cortez, a devenit interpretă şi a adus servicii imense spaniolilor în lupta împotriva *aztecilor* în Mexic.

Din Tabasco, flotila lui Cortez s-a îndreptat spre insula San Juan de Ulloa. Spaniolii au debarcat pe țărmul continentului şi, pentru a-şi asigura spatele frontului, au construit oraşul Veracruz (la nord de locul unde se află acum portul cu acelaşi nume din Mexic). Iată, după relatarea lui Diaz, chipul în care întemeiau *conchistadorii* (cuceritorii) oraşe în *Noua Spanie:* „Am ales pe conducătorii oraşului, în piață am aşezat stâlpul infamiei, lângă oraş am înălțat o spânzurătoare şi am dat oraşului numele de Villa Rica de la Vera Cruz" („Bogatul oraş al adevăratei cruci"). Aşa s-a pus temelia noului oraş. Aşadar, *crucea, stâlpul infamiei şi spânzurătoarea* — iată mijloacele folosite de conchistadori pentru cucerirea noilor țări.

Spaniolii aveau o superioritate uriaşă asupra mexicanilor, deoarece posedau arme de foc, armuri de fier şi cai de luptă. În schimb, numărul lor era atât de redus, încât o campanie împotriva acestei țări cu o populație numeroasă nu putea să aibă nici o şansă de reuşită. Cortez a izbutit însă să atragă de partea sa prin promisiuni, corupție şi amenințări pe căpeteniile triburilor care trăiau în regiunile de margine ale țării şi erau asuprite de poporul dominant — aztecii. Căpeteniile au ajutat pe spanioli cu zeci de mii de războinici şi hamali.

Printre spanioli au început dezbinările. O parte dintre soldați, care erau hidalgo şi aveau moşii în Cuba, cereau să se întoarcă pe insulă. Atunci Cortez a dat ordin să se distrugă toată escadra, pentru a-i sili chiar şi pe soldații nehotărâți să lupte cu orice preț. De pe corăbii s-a ridicat tot echipamentul şi apoi au fost făcute să eşueze pe bancuri de nisip, în scurt timp ele au fost complet distruse de valuri. Cortez a poruncit să se dea marinarilor arme. În felul acesta detaşamentul de atac şi garnizoana din Veracruz au fost întărite cu câteva zeci de oameni şi cu tunurile luate de pe corăbii.

PRIMA CAMPANIE ÎMPOTRIVA ORAŞULUI MEXIC

Montezuma, cârmuitorul suprem al aztecilor, a încercat să-i corupă pe spanioli, pentru a-i face să renunțe la campania împotriva capitalei *Tenochtitlan* (oraşul *Mexic).* Dar cu cât dăruia conchistadorilor mai mult aur şi pietre prețioase, cu atât mai puternică devenea dorința lor de a pune mâna pe sursa acestor bogății. Montezuma acționa nehotărât: el poruncea triburilor supuse aztecilor să se împotrivească cu arma în mână detaşamentului spaniol, iar când sufereau înfrângeri, nu le dădea ajutor, ba chiar se dezicea de ele. În cele din urmă, Montezuma a acceptat să-i lase pe spanioli să intre în capitală.

Cortez şi Marina la tlaxcali (pânză tlaxcală din secolul al XVI-lea).

Capitala țării era construită pe o insulă, în mijlocul unui uriaş lac artificial (sărat), înconjurat de oraşe şi sate mari. Regiunea, foarte bine cultivată, cu o populație deasă şi cu clădiri minunate, i-a uluit pe spanioli. La porțile capitalei străinii au fost întâmpinați cu mare fast de însuşi Montezuma. Veşmintele şi încălțămintea lui erau acoperite cu pietre prețioase şi perle. O suită strălucitoare îl înconjura. Deasupra lui se înălța un baldachin care strălucea de aur şi pietre scumpe. Montezuma a făcut câțiva paşi spre Cortez, iar însoțitorii săi întinseră în facă sa țesături scumpe, pentru ca piciorul lui sfânt să nu atingă pământul gol. Cortez a coborât şi el de pe cal şi s-a apropiat de Montezuma. Au schimbat câteva cuvinte de salut. Apoi, conducătorul aztecilor a plecat purtat într-o litieră. „... Nici nu ştiam ce să mai spunem, nu ne credeam ochilor, într-o parte, pe uscat, erau mai multe oraşe mari, iar pe lac, alte oraşe. Lacul era plin de bărci... În fața noastră se afla marele oraş Mexic, iar noi nu eram decât patru sute de soldați!... Au mai existat oare pe lume bărbați care să fi dat dovadă de un asemenea curai?” (B. Diaz).

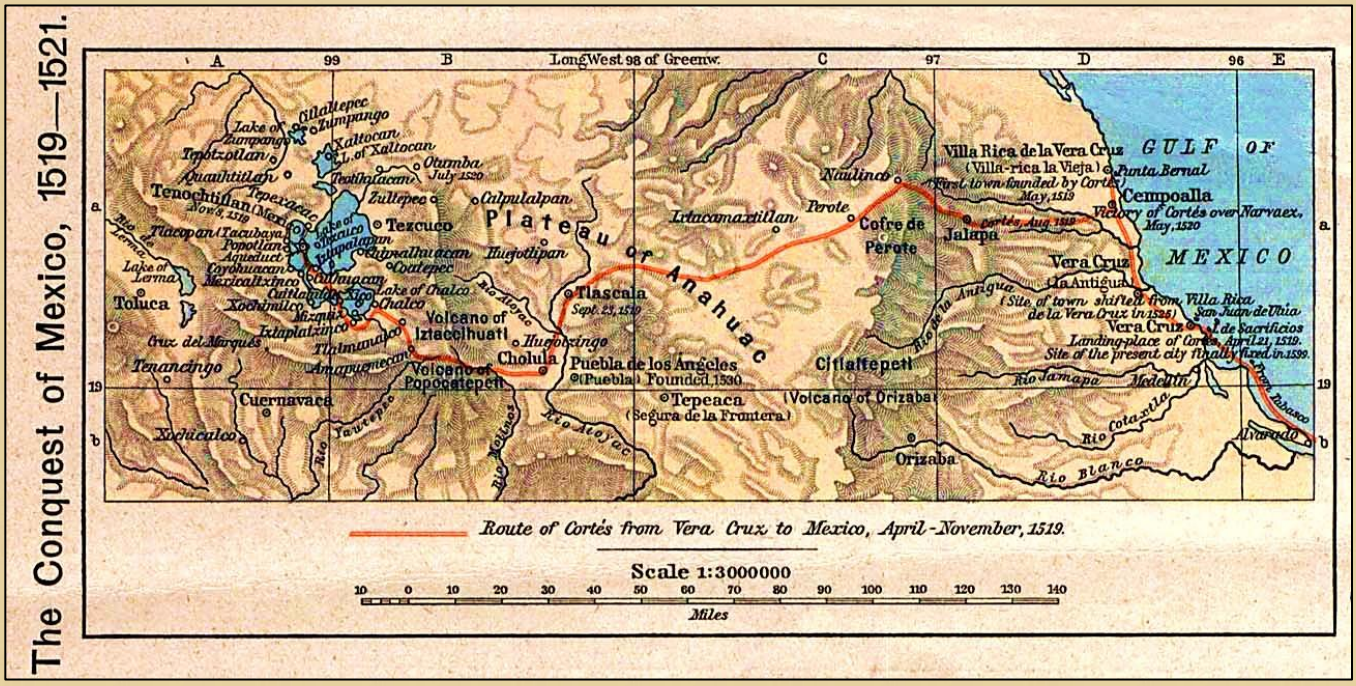

Expedițiile întreprinse de Cortez în Mexic în'anii 1519—152!.

Întreg detaşamentul spaniol s-a instalat într-o clădire uriaşă. Cercetând-o, soldații au găsit o uşă zidită. Cortez a poruncit să se spargă zidul şi a descoperit o încăpere tainică cu un imens tezaur cuprinzând pietre prețioase şi aur. Dar spaniolii şi-au dat seama că sunt închişi şi înconjurați de duşmani într-un oraş imens şi au hotărât să-l ia ca ostatic chiar pe Montezuma. Cu toate că acesta era darnic şi plin de atenție față de ei, spaniolii nu aveau nici un fel de îndoială că-i urăşte. O ştire primită din Veracruz prin care se anunța că un detaşament mexican a atacat garnizoana spaniolă, i-a servit lui Cortez ca pretext pentru a trece la acțiune, însoțit de cinci ofițeri, el s-a prezentat la palatul lui Montezuma şi a încercat să-l convingă să se mute în clădirea unde se afla detaşamentul spaniol. Apoi a adăugat politicos că, dacă se va împotrivi, va fi ucis pe dată. Montezuma s-a opus şi discuția se prelungea. Atunci unul dintre ofițerii spanioli „îşi pierdu răbdarea" şi cu o voce răguşită şi pe un ton grosolan se adresă lui Cortez: „Pentru ce faceți atâta risipă de vorbe, luminăția voastră? Ori ne urmează pe loc, de bună voie, ori îl ucidem... Doar şi viața noastră atârnă de un fir de păr". Tonul aspru cu care fuseseră spuse aceste cuvinte şi enervarea ofițerilor au avut efect asupra lui Montezuma, care a acceptat să-i urmeze pe spanioli. Cortez a cerut să fie predate căpeteniile aztecilor, care au luat parte la bătălia împotriva garnizoanei din Veracruz şi i-a ars pe rug; pentru a-i intimida pe mexicani, el l-a pus pe Montezuma pentru un timp în lanțuri. Cârmuitorul suprem al

aztecilor şi-a exprimat la început indignarea împotriva violenței cu care era tratat, iar apoi s-a supus, „a amuțit şi a devenit docil”.

Procesiune de casici sărbătorindu-l pe Montezuma.

Din acest moment Cortez a început să poruncească în toată țara după bunul său plac, în numele lui Montezuma. El a silit căpeteniile aztecilor, să depună jurământ de credință regelui Spaniei, iar apoi le-a cerut, ca unor vasali, să plătească tribut în aur. Tezaurul lui Montezuma cuprindea atâtea lucruri de preț, încât pentru examinarea lor a fost nevoie de trei zile. Tot aurul, chiar şi obiectele de artă, a fost topit şi turnat în lingouri pătrate din care s-au făcut trei grămezi mari. Majoritatea ofițerilor şi soldaților au cerut împărțirea imediată a prăzii, căci „... cele trei grămezi se micşorau în chip ciudat din zi în zi, astfel că la un moment dat lipsea aproape o treime. Bănuielile cădeau asupra lui Cortez şi a prietenilor săi...” Cortez a cedat.

Iată cum s-a făcut împărțirea prăzii: „Din întreaga cantitate s-au luat întâi o cincime pentru rege şi o altă cincime pentru Cortez... După aceea Cortez a cerut să i se plătească cheltuielile pe care le-a făcut în Cuba pentru echiparea expediției, precum şi despăgubirile ce urmau să fie acordate lui Velasquez pentru corăbiile distruse şi, în sfârşit, cheltuielile pentru solia pe care trebuia s-o trimitem în Spania. Apoi s-a scăzut partea pentru cei şaptezeci de oameni din garnizoana de la Veracruz, precum şi

costul a doi cai [omorâți]... Abia după aceea s-a trecut la împărțirea prăzii participanților direcți... În următoarea ordine: mai întâi amândoi preoții, apoi ofițerii, călăreții, muşchetarii şi arbaletierii; toți aceştia au primit câte două părți. Când după atâtea înşelătorii ne-a venit rândul şi nouă, celorlalți soldați, să luăm câte o parte de fiecare om, această parte a fost atât de mică, încât mulți nici n-au mai luat-o şi se înțelege că şi partea acestora a intrat tot în buzunarul lui Cortez... Fireşte că atunci a trebuit să tăcem, căci nu aveam cui să ne plângem că am fost înşelați şi nici de la cine să cerem dreptate! În afară de aceasta, Cortez nu precupețea cuvinte plăcute şi făgăduieli, iar celor care făceau mai multă gură ştia să le-o închidă cu câțiva bani..." (B. Diaz).

Femei aztece.

Neliniştea cuceritorilor a sporit când au aflat că la Veracruz a sosit o mare escadră sub comanda lui *Panfilo de Narvaez* (optsprezece corăbii şi aproape 1.500 de oameni), trimisă de Velasquez cu misiunea de a-i aduce „vii sau morți" pe Cortez şi soldații lui. În fața primejdiei comune, certurile provocate de împărțirea nedreaptă a prăzii s-au potolit. Cortez a lăsat la Mexic pe cei „şovăielnici, nesiguri şi suspecți", cărora le-a poruncit să-l

păzească pe Montezuma, iar el s-a îndreptat cu un detaşament spre Veracruz.

Chiar după ce s-a unit cu garnizoana de acolo, Cortez nu dispunea" decât de 260 de soldați şi 200 de indieni înarmați cu lănci lungi. Totuşi, el a hotărât să atace detaşamentul spaniol, care era de trei ori mai puternic. Dar înainte de aceasta, sub pretextul că ar vrea să ducă tratative cu Narvaez, el a trimis câțiva ofițeri cărora le-a ordonat să-şi pună cât mai multe podoabe de aur pentru a arăta în ce bogăție trăiesc oamenii săi. În felul acesta el a provocat dezbinare în oastea adversarului său, iar apoi l-a atacat prin surprindere. Oamenii lui Narvaez luptau fără nici un entuziasm şi treceau în grupuri compacte de partea lui Cortez. Narvaez, care-şi pierduse în timpul luptei un ochi, a fost luat prizonier şi a fost pus în lanțuri. Ofițerii lui, mituiți în parte de Cortez, precum şi soldații s-au predat necondiționat. De pe unele corăbii ale lui Narvaez s-au scos pânzele şi catargele, pentru ca nimeni să nu-l poată anunța pe Velasquez că expediția sa a fost zdrobită. Celelalte corăbii au fost trimise spre nord, sub comanda unor căpitani de încredere, ca să exploreze coasta mexicană.

După câteva zile, în ciuda protestelor soldaților săi, Cortez a ordonat să se înapoieze foştilor duşmani toate armele, caii şi obiectele prețioase, care le fuseseră luate după luptă şi şi-a câştigat simpatia oamenilor lui Narvaez prin daruri şi promisiuni.

Printre soldații lui Narvaez era unul bolnav de vărsat. Teribila boală s-a răspândit în tot Mexicul, unde înainte nu auzise nimeni de ea şi „a secerat o mulțime de mexicani".

RĂSCOALA DIN MEXIC ŞI ÎNFRÂNGEREA SPANIOLILOR

În timp ce detaşamentele spaniole luptau între ele, s-a răsculat aproape întreg Mexicul. Fortificațiile construite de spanioli în diferite puncte ale țării au fost distruse sau incendiate, iar garnizoana din capitală a fost asediată de mexicani înarmați. După ce i s-a alăturat detaşamentul lui Narvaez, Cortez avea la dispoziție 1.300 de soldați, circa 100 de călăreți şi 150 de puşcaşi. Indienii din vecinătate, duşmani de moarte ai aztecilor, i-au dat ca ajutor un detaşament format din 2.000 de războinici de elită. Cu această oaste, Cortez a intrat fără nici o dificultate în capitală şi a eliberat garnizoana asediată. După câteva zile, însă, răscoala a reînceput cu şi mai multă intensitate. Mexicanii dezlănțuiau în fiecare zi atacuri furibunde împotriva spaniolilor. Printre aceştia a început să bântuie foametea, oamenii erau descurajați şi certurile nu mai conteneau. Cortez i-a cerut lui Montezuma să urce pe acoperişul casei în care se afla şi să

poruncească „supuşilor” săi să oprească asaltul, deoarece spaniolii sunt gata să plece de bunăvoie din oraş. Mexicanii au răspuns la acest ordin printr-o ploaie de pietre şi săgeți. Cârmuitorul suprem al aztecilor a fost rănit mortal şi a murit în brațele spaniolilor, dar „fără să-şi exprime dorința de a trece la creştinism”.

Zi de zi forțele mexicanilor sporeau, iar cele ale spaniolilor scădeau. Rezervele de praf de puşcă erau aproape epuizate, iar hrana şi apa se terminaseră. Armistițiul propus de spanioli a fost respins cu dispreț de mexicani. Atunci, în iulie 1520, adunându-se cu toții, spaniolii au hotărât să părăsească în timpul nopții capitala. Din bunurile jefuite de la mexicani, Cortez a separat partea destinată regelui, alcătuită din mari lingouri de aur, şi a poruncit ca ea să fie încărcată pe indieni şi pe caii răniți. După aceea el a permis fiecărui spaniol să-şi ia ce vrea. Novicii din detaşamentul lui Narvaez „s-au aruncat asupra bogățiilor şi au luat atâta încât abia mai puteau umbla”. Soldații din detaşamentul lui Cortez, care aveau o oarecare experiență, au luat mai ales lucruri uşoare, şi anume pietre prețioase. Bagajele grele au fost încărcate pe spinările indienilor aliați. Spaniolii au părăsit la miezul nopții clădirile întărite, dar mexicanii i-au atacat imediat. O punte mobilă pregătită de cei ce se retrăgeau pentru a fi aşezată peste canal s-a răsturnat. A început panica. „Toți cei care nu ştiau să înoate au pierit... Mulți oameni au fost prinşi în bărci, legați şi duşi îndată spre a fi sacrificați... Cortez şi ofițerii săi nu se deosebeau prin nimic de ceilalți: ei au trecut în galop peste podurile rămase întregi, căutând să ajungă cât mai repede pe uscat... Şi totuşi înaintam! E greu de spus ce s-ar fi întâmplat dacă acest lucru nu s-ar fi petrecut noaptea, pe întuneric, ci la lumina zilei!”. În sfârşit, spaniolii au ajuns pe uscat, adică pe malul lacului artificial care înconjura oraşul Mexic. Ei s-au retras spre regiunea locuită de indienii aliați, respingând cu greu atacurile duşmanilor care îi urmăreau de aproape. În cele cinci zile cât a durat retragerea au pierit, s-au înecat, au fost omorâți sau luați prizonieri şi apoi sacrificați şi mâncați de azteci aproape nouă sute de spanioli şi o mie trei sute dintre aliații lor indieni. Deosebit de mulți oameni au pierit chiar la începutul retragerii, în acea *„noapte de jale”,* mai ales dintre cei care au luat cu ei prea mult aur şi din această cauză s-au înecat în timpul trecerii peste lac. În afară de aceasta, au fost pierdute toate tunurile, aproape toate armele de foc, precum şi optzeci de cai.

În acest moment greu, spaniolii au fost salvați de triburile de indieni cu care erau aliați şi care se temeau de răzbunarea aztecilor. Ei au dat cuceritorilor posibilitatea să-şi revină de pe urma înfrângerii şi le-au venit

în ajutor cu câteva mii de războinici. Cu sprijinul lor, Cortez a întreprins câteva expediții de represiune împotriva triburilor învecinate care atacaseră pe spanioli în timpul retragerii din Mexic. Aceştia aveau foarte puțin aur, dar după fiecare masacru al bărbaților, Cortez dădea ordin să fie luați ca sclavi copiii şi femeile. După răfuiala cu vecinii nesupuşi, Cortez a poruncit ca femeile şi copiii prinşi[1] să fie strânşi laolaltă într-un loc anumit, pentru a „legaliza prada", adică pentru a-i stigmatiza ca sclavi şi pentru a separa cincimea regelui şi, totodată, cincimea sa personală. „Ei şi-au ales astfel cele mai puternice şi mai frumoase femei, iar nouă ne-au fost lăsate cele mai bătrâne şi urîte".

În acelaşi timp, în dreptul țărmurilor Mexicului Cortez captura corăbiile izolate cu soldați, arme, provizii şi cai pe care guvernatorii din Cuba şi Jamaica le trimiteau în ajutorul expedițiilor lui Narvaez şi Pineda (despre soarta lor nu se ştia încă nimic în insulele Antile).

A DOUA CAMPANIE ŞI CĂDEREA ORAŞULUI MEXIC

După ce şi-a completat detaşamentul cu oameni şi echipament, Cortez a început cu 10.000 de indieni aliați o nouă ofensivă asupra oraşului Mexic. El a pus să se construiască vase mari cu fundul plat ca să poată pune stăpânire pe lac, să încercuiască în acest chip capitala aztecilor şi s-o cucerească prin înfometare. El a interzis triburilor din jur să trimită la Mexic partea din recoltă ce o datorau ca tribut şi le-a dat ajutor când detaşamente înarmate de azteci au venit să-l ceară. El a îngăduit aliaților săi să jefuiască satele aztece lăsându-le o parte din pradă, pentru ca vestea despre „spiritul lui de dreptate" să se răspândească în toată țara. Într-un cuvânt, acest conchistador necinstit, dar talentat, s-a dovedit a fi în momentul cel mai periculos „omul potrivit la locul potrivit".

Acum situația se schimbase: puterea spaniolilor şi numărul aliaților lor creşteau din ce în ce mai mult, iar forțele aztecilor scădeau. După ce vasele au fost construite şi aduse pe lac, capitala Mexicului a fost asediată din toate părțile. Oraşul asediat s-a apărat cu înverşunare timp de peste trei luni. Aztecii au întreprins în mai multe rânduri contraatacuri izbutite, dar de fiecare dată cercul de fier se strângea tot mai puternic în jurul oraşului. Spaniolii au distrus conductele care alimentau oraşul cu apă, astfel încât asediații au început să sufere, nu numai de foame, ci şi de sete.

---

[1] „Pe bărbați nu-i luam prizonieri, căci era prea multă bătaie ele cap cu supravegherea lor" (B. Diaz).

În cele din urmă (august 1521) spaniolii au pătruns în oraş şi au distrus puțurile din care locuitorii luau apă după nimicirea conductelor. Cu toate acestea, aztecii, care mureau de sete, au mai apărat timp de câteva zile unele cartiere. Când ultimul cartier a fost cucerit, spaniolii au văzut că el „era plin de cadavre, care zăceau pretutindeni, în case, în canale şi chiar pe malul lacului; pe alocuri erau atât de multe, încât zăceau unul peste altul ca nişte stive de lemne. Multe cadavre s-au găsit şi în alte părți ale oraşului. A pierit aproape întreaga populație bărbătească, nu numai din Mexic, ci şi din împrejurimi”.

Asediul oraşului Mexic (pictură tlaxcală din secolul al XVI-lea).

Cortez şi-a retras imediat trupele din oraşul infectat şi a îngăduit locuitorilor care scăpaseră după măcel să plece de acolo. „Şi iată că pe toate digurile porni, timp de trei zile, un convoi de... schelete vii, jalnice, îngrozitor de murdare şi de zdrențuroase, care abia îşi târau picioarele şi răspândeau un miros groaznic”. După ce „exodul” a încetat, Cortez a trimis câțiva oameni să facă o recunoaştere în oraş. Printre cadavre ei au găsit oameni bolnavi şi slabi care nu aveau putere să se ridice. Apa din puțuri era sărată şi amară. Spre sfârşitul asediului, locuitorii se hrăneau

cu rădăcini pe care le scoteau din pământ pe străzi, în piețe şi în curți, şi cu scoarță de copac. „Şi totuşi nici unul dintre cei asediați nu s-a lăcomit la carnea vreunui mexican: ei îi mâncau pe duşmani, dar pe ai lor niciodată".

Mexicul a fost cucerit. Învingătorii au acaparat toate comorile adunate de azteci în oraşele mexicane. Populația băştinaşă a fost silită să muncească pe noile moşii ale spaniolilor. O parte din indieni au fost transformați în sclavi, iar ceilalți, considerați iobagi, au devenit de fapt şi ei sclavi. Sute de mii de locuitori au fost omorâți sau au pierit din cauza muncii istovitoare, a foametei şi a bolilor infecțioase aduse de conchistadori (mai ales din cauza vărsatului).

Capitolul 28

EXTINDEREA GRANIȚELOR „NOII SPANII"

EXPEDIȚIILE LUI GARAY ŞI NARVAEZ

După căderea capitalei aztecilor, Cortez a trimis în toate direcțiile detaşamente armate pentru a extinde granițele *Noii Spanii* (astfel au denumit conchistadorii țara cucerită de ei). Cortez însuşi s-a îndreptat spre nord-est, a cucerit definitiv regiunea situată în bazinul râului *Panuco* şi a construit acolo o fortăreață, unde a lăsat o garnizoană puternică.

Asupra acestei regiuni avea pretenții *Francisco Garay,* guvernatorul insulei Jamaica, bazându-se pe dreptul primei descoperiri (expediția lui Pineda). Cu toate eşecurile pe care le suferise, Garay a hotărât să-şi încerce din nou norocul. El a plecat în regiunea fluviului Panuco, cu un detaşament alcătuit din 1.000 de oameni îmbarcați pe treisprezece corăbii (1523). Dar furtuna a aruncat întreaga flotilă departe spre nord, aproape până la paralela de 25° latitudine nordică. Detaşamentul a fost nevoit să debarce pe țărmul unei lagune întinse unde „multora țara li s-a părut prea săracă şi neospitalieră". Garay a hotărât să nu se oprească în această regiune pustie şi mlăştinoasă, ci să pornească pe uscat spre sud, către fluviul Panuco (22° latitudine nordică), iar flota a primit ordin să-l urmeze de-a lungul țărmului. Ghinionul continua însă să-l urmărească. El pierduse legătura cu flota şi soldații săi au început să sufere de foame. Ei au început atunci să se dedea la prădăciuni, ceea ce i-a determinat pe indienii localnici să-şi părăsească satele de îndată ce auzeau că se apropie

spaniolii. Oastea lui Garay se topea repede, căci soldații dezertau în grupuri mari, căutând să ajungă cât mai repede în bogatul Mexic. Între timp flotila lui Garay a ajuns la fluviul Panuco şi a trecut de bună voie de partea lui Cortez. Atunci Garay s-a supus. „Fiindu-i milă" de acest om urmărit de nenoroc, Cortez l-a invitat la Mexic, primindu-l cu mari onoruri. La Mexic, Garay sa întâlnit cu un alt ghinionist, cu Narvaez. La cererea lui Garay, Cortez i-a îngăduit lui Narvaez să se întoarcă în Cuba dându-i şi bani de drum, pentru care acesta, umilit, a mulțumit „mărinimosului" învingător. În acelaşi an (1523), Garay a murit subit la Mexic. Dar încă multă vreme pe hărțile spaniole din secolul al XVI-lea tot țărmul nordic al golfului Mexic şi-a păstrat numele de *Țara lui Garay.*

Mai târziu, *Panfilo de Narvaez* a izbutit să termine acțiunea întreprinsă de Garay. El a debarcat cu un detaşament pe țărmul Floridei, în dreptul golfului Tâmpa (28° latitudine nordică), a înaintat luptând până la golful Apalaşian (30° latitudine nordică), a urmat unul dintre itinerariile lui Pineda şi a ajuns până la gura „râului Sfântului Duh", care de data aceasta era fără îndoială *gura fluviului Mississippi,* unde s-a şi înecat (1528). Oamenii lui au fost măcelăriți de indieni, iar puținii care au rămas în viață au fost luați prizonieri.

DESCOPERIREA ȚĂRMURILOR MEXICULUI DINSPRE OCEANUL PACIFIC ŞI EXPEDIȚIA LUI ALVARADO ÎN GUATEMALA

Spre sud de oraşul Mexico, Cortez l-a trimis pe ajutorul său credincios *Gonzalo Sandoval.* Acesta a descoperit o regiune muntoasă locuită de indieni *zapoteci* şi a ajuns la țărmul Mării de Sud (Oceanul Pacific), în regiunea situată la vest de *golful Tehuantepec.* El a cucerit uşor regiunea de litoral, dar zapotecii au opus spaniolilor o rezistență îndârjită. Ei trăiau în munți greu accesibili, unde cavaleria nu putea ajunge, iar pedestraşii trebuiau să meargă unul câte unul pe cărări înguste şi alunecoase, pe margini de prăpastie. Zapotecii, bine înarmați, viguroşi şi neobişnuit de agili, se deplasau de-a lungul prăpăstiilor cu atâta siguranță şi repeziciune, încât spaniolii nu-i puteau ajunge. Alte detaşamente spaniole au înaintat în acelaşi timp spre vest de oraşul Mexic şi au ajuns de asemenea pe țărmurile Oceanului Pacific, în regiunea *Colima.* În câteva luni a fost descoperit țărmul sudic al Noii Spanii, aproximativ de la paralela de 20° până la golful Tehuantepec, pe o distanță de circa 1.000 km.

Istmul Tehuantepec (partea cea mai îngustă a Mexicului de astăzi) a fost descoperit şi cucerit de un alt ofițer al lui Cortez — *Pedro de Alvarado,*

pe care indienii l-au poreclit „soarele”, întrucât „era un om foarte frumos, înalt, vioi, cu maniere desăvârşite şi avea chipul atât de atrăgător şi de prietenos şi vorbea atât de plăcut, încât părea că străluceşte ca soarele”. Acest conchistador „strălucitor” a pustiit întreaga regiune şi a pus mâna pe o pradă uriaşă. El a început să construiască acolo un oraş fortificat şi a împărţit pământul între soldaţii săi. Apoi, după ce a stors însă de la indieni tot aurul, a lăsat în voia sorţii şi oraşul neterminat şi pe colonişti. Noul oraş a rămas în curând pustiu; pământul era prost şi clima nesănătoasă, astfel încât coloniştii s-au risipit prin Mexic. Indienii s-au răsculat în repetate rânduri şi Alvarado a întreprins o a doua expediţie în această regiune.

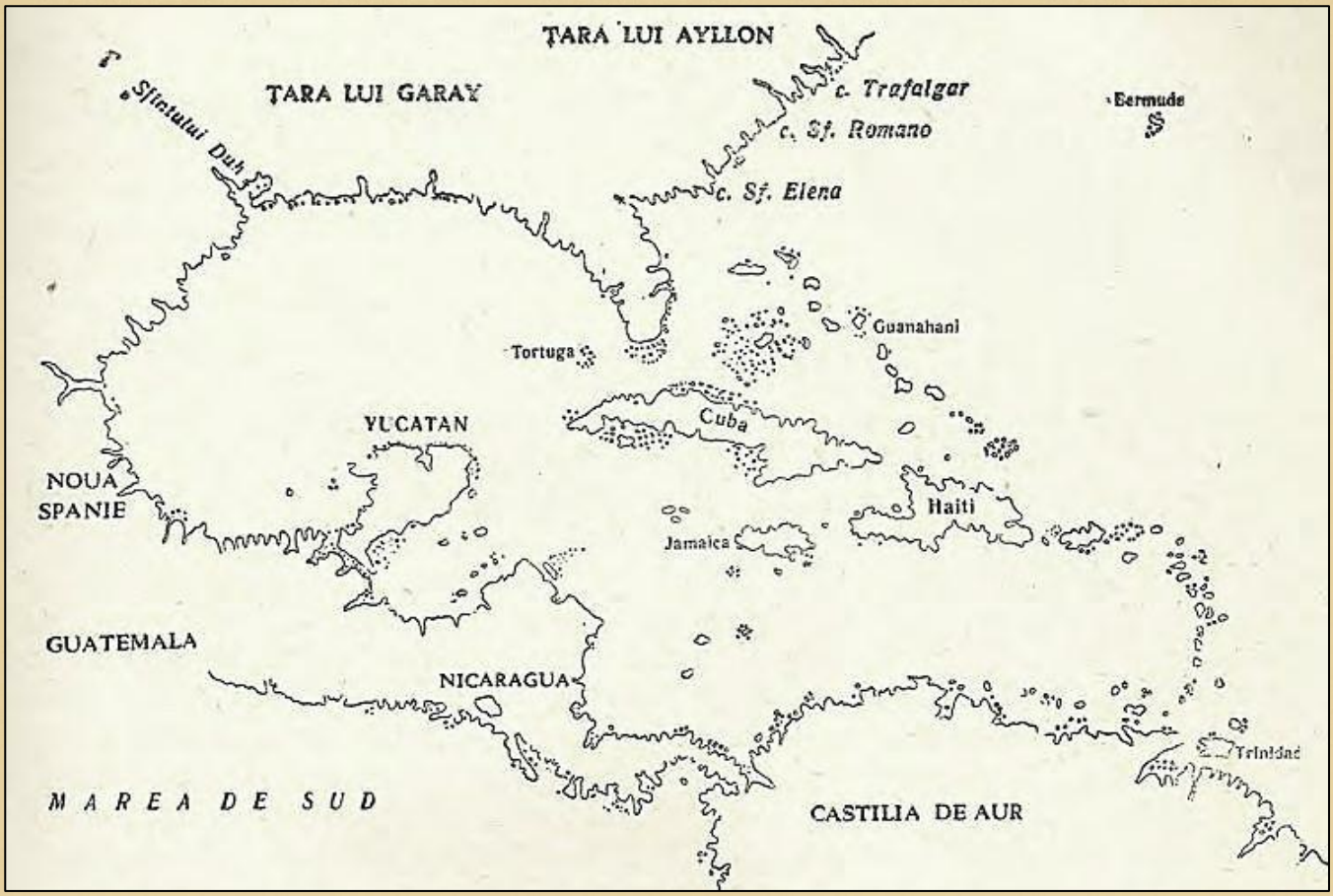

Marea Caraibilor şi golful Mexic (o parte a hărţii lui Ribeira din 1529).

După cucerirea Tehuantepecului, Alvarado, în urma unui ordin primit de la Cortez, a pornit spre sud-est, unde se afla o ţară muntoasă — *Guatemala.* Unităţile, sau mai bine zis bandele lui Alvarado înaintau de-a lungul ţărmului scăldat de apele Oceanului Pacific. El a cucerit fără prea mari eforturi regiunea de şes — foarte îngustă — de pe litoral (ca şi Sandoval înainte), dar şi aici muntenii au opus spaniolilor o împotrivire eroică. Alvarado a folosit tactica lui Cortez: el s-a folosit de duşmănia

dintre triburile băştinaşe şi cu ajutorul locuitorilor din regiunile de şes ale Guatemalei i-a înfrânt pe muntenii războinici. Astfel, Alvarado a descoperit şi a supus oficial coroanei spaniole regiunea cea mai muntoasă din America centrală. Detaşamentele lui au explorat coasta Pacificului pe o distanță de încă 1.000 km, de la extremitatea vestică a golfului Tehuantepec până la *golful Fonseca;* acesta din urmă fusese descoperit cu doi ani înainte de expediția lui *Gil Gonzales Avila,* care venise pe mare din direcția opusă, de la nord-vest, dinspre istmul Panama, şi cucerise *Nicaragua* (1522). Cu patru ani înainte de aceasta (1516—1518) un detaşament de spanioli, comandat de un conchistador feroce — învățatul *Gaspar Espinosa* — după ce a exterminat cea mai mare parte a populației indiene care şi aşa nu era prea numeroasă, a explorat şi pustiit întreaga coastă dinspre Oceanul Pacific a regiunilor Panama şi Costa Rica. După toate aceste expediții, spre sfârşitul anului 1524, *spaniolii au ajuns să cunoască țărmul dinspre Oceanul Pacific al Americii centrale pe o distanță de circa 4.000 km.*

EXPEDIȚIA LUI CORTEZ ÎN HONDURAS

Până la sfârşitul anului 1524, conchistadorii nu găsiseră pe țărmurile dinspre Oceanul Pacific ale Americii centrale nici urmă de strâmtoare spre Oceanul Atlantic. Dar înainte ca acest lucru să devină cunoscut, şi anume în 1523, Cortez a hotărât să mai facă o încercare pentru găsirea strâmtorii dinspre marea Caraibilor, explorând în acest scop țărmul Hondurasului, cel mai puțin cunoscut şi aproape necercetat de nimeni, în afară de aceasta, el auzise de mult că Hondurasul ar fi excepțional de bogat în aur şi argint. „Uneori marinarii care fuseseră pe acolo povesteau adevărate minuni; ei spuneau de pildă că indienii din aceste locuri folosesc la pescuit greutăți făcute din aur curat".

Cortez a numit în fruntea noii expediții pe favoritul său *Cristobal Olid* şi a trimis cinci corăbii pe itinerariul Veracruz-Cuba-golful Honduras, bizuindu-se pe lipsa de vigilență a lui Velasquez. După mai bine de şase luni, Cortez a început să primească ştiri că la instigarea lui Velasquez Olid l-ar fi părăsit şi ar fi cucerit Hondurasul pentru sine. Atunci Cortez a trimis direct spre Honduras, fără să mai treacă prin Cuba, o a doua escadră, cu ordinul de a pune mâna cu orice preț pe Olid. Au trecut iar câteva luni, fără să sosească vreo veste de la această expediție. Pricina acestei tăceri a fost că toate corăbiile din noua flotilă a lui Cortez s-au scufundat în golful Honduras în timpul unei furtuni. O parte din echipaj a pierit, iar supraviețuitorii au fost nevoiți să se predea. În mâinile lui Olid a

căzut şi comandantul escadrei, *Francisco Las Casas*. În captivitate el s-a împrietenit cu *Gil Gonzalez Avila,* cuceritorul regiunii Nicaragua, care nimerise şi el în mâinile lui Olid în timpul unei incursiuni în Hondurasul „cel fără stăpân”. Ei au pus la cale un complot în care au atras şi o parte dintre soldații lui Olid. În timpul unei expediții împotriva indienilor din Honduras, la un ospăț prietenesc, complotiştii s-au aruncat pe neaşteptate asupra lui Olid, l-au rănit grav, apoi au organizat o judecată şi în ziua următoare l-au decapitat. Oamenii lui Olid au declarat că „se căiesc” şi recunosc autoritatea lui Cortez. Cortez însă se afla departe şi nu ştia nimic despre toate acestea; el a hotărât să nu se mai încreadă în nimeni, nici chiar în ofițerii săi, şi să plece el însuşi, pe uscat, spre Honduras.

Asmuțirea câinilor asupra indienilor (desen din secolul al XVI-lea).

Cortez a pornit din Mexic în octombrie 1524 cu un detaşament de 250 de soldați veterani (fără a mai socoti pe soldații tineri abia veniți din Spania) şi cu câteva mii de indieni. La început, el a înaintat de-a lungul

țărmului golfului Mexic, iar apoi detaşamentul a pătruns în pădurile tropicale mlăştinoase, întrucât Cortez a hotărât să meargă până la țărmul golfului Honduras, pe drumul cel mai scurt, lăsând la nord peninsula Yucatan. Dar pentru a străbate acest drum scurt, detaşamentul lui Cortez a avut nevoie de peste şase luni. Proviziile s-au terminat şi conchistadorii au trebuit să se hrănească cu rădăcini. Nu numai indienii, dar şi toți spaniolii chiar şi ofițerii, au trebuit să muncească cu cea mai mare încordare, stând aproape tot timpul în apă, până la brâu, doborând copaci, bătând piloni şi construind poduri. Spaniolii şi aliații lor indieni, obişnuiți cu clima destul de temperată şi uscată de pe podişul Mexicului, sufereau crunt de pe urma ploilor torențiale şi a căldurii tropicale. Zeci de soldați spanioli şi sute de mexicani au pierit în timpul trecerii prin țara *Peten.* La începutul lunii mai 1525, detaşamentul lui Cortez, care pierduse foarte mulți oameni, a ajuns la țărmul golfului Honduras. În şase luni el a străbătut, printr-o regiune până atunci neexplorată, cel mult 500 km, socotiți în linie dreaptă, dar, de fapt, distanța a fost mult mai mare, căci spaniolii schimbau adeseori direcția la întâmplare, iar uneori se învârteau pur şi simplu pe loc. A mai fost nevoie de alte câteva săptămâni ca detaşamentul să ajungă în oraşul Trujillo întemeiat de *Francisco Las Casas,* pe țărmul de sud-est al golfului Honduras (în dreptul paralelei de 18° latitudine nordică). Cortez a sosit acolo abia ținându-se pe picioare din pricina acceselor de malarie tropicală.

Între timp, în Mexic se răspândise zvonul despre pieirea lui Cortez şi a detaşamentului său. Avutul participanților la expediție a fost vândut la licitație, indienii care le aparțineau au fost împărțiți altor oameni, soțiilor lor (pretinselor văduve) li s-a permis să se recăsătorească, iar puterea a fost acaparată de linguşitorul Salazar, care în trecut fusese unul din apropiații lui Cortez. Aflând despre aceasta, Cortez a trimis în Mexic un om de încredere. Acesta a pătruns în taină în capitală şi i-a anunțat pe „conchistadorii veterani" pe care Salazar îi prigonea, îi arunca în temniță, îi deporta, ba chiar îi şi spânzura, că conducătorul lor trăieşte. În dimineața zilei următoare, numeroşii partizani ai lui Cortez l-au prins pe Salazar, l-au închis într-o cuşcă, iar pe complicii lui l-au pedepsit fără cruțare.

EXPEDIȚIA LUI NUÑO GUZMAN

Autoritatea lui Cortez asupra Noii Spanii a fost restabilită, dar el era încă grav bolnav şi nu s-a întors la Mexic decât în iunie 1526. În timpul expediției din Honduras au fost trimise în Spania sute de denunțuri

împotriva lui. Din ordinul regelui a fost numit un nou guvernator, astfel încât, oficial, cuceritorul Mexicului nu mai deținea puterea. În afară de aceasta, în provincia Panuco a fost numit guvernator *Nuño Guzman,* care provenea din rândurile marii nobilimi. De numele acestui Guzman sunt legate paginile cele mai întunecate şi mai sângeroase din istoria conchistei spaniole. Victimele incursiunilor lui pustiitoare se ridicau la zeci de mii, iar după unele izvoare chiar la sute de mii. El stigmatiza cu miile pe indienii localnici şi îi vindea negustorilor de sclavi de pe insulele Antile. „Devenea din zi în zi mai impertinent şi ajunsese până acolo, încât începuse să calce granițele Mexicului, să se amestece în treburile interne ale acestuia, să facă uz de violență şi chiar să execute oameni".

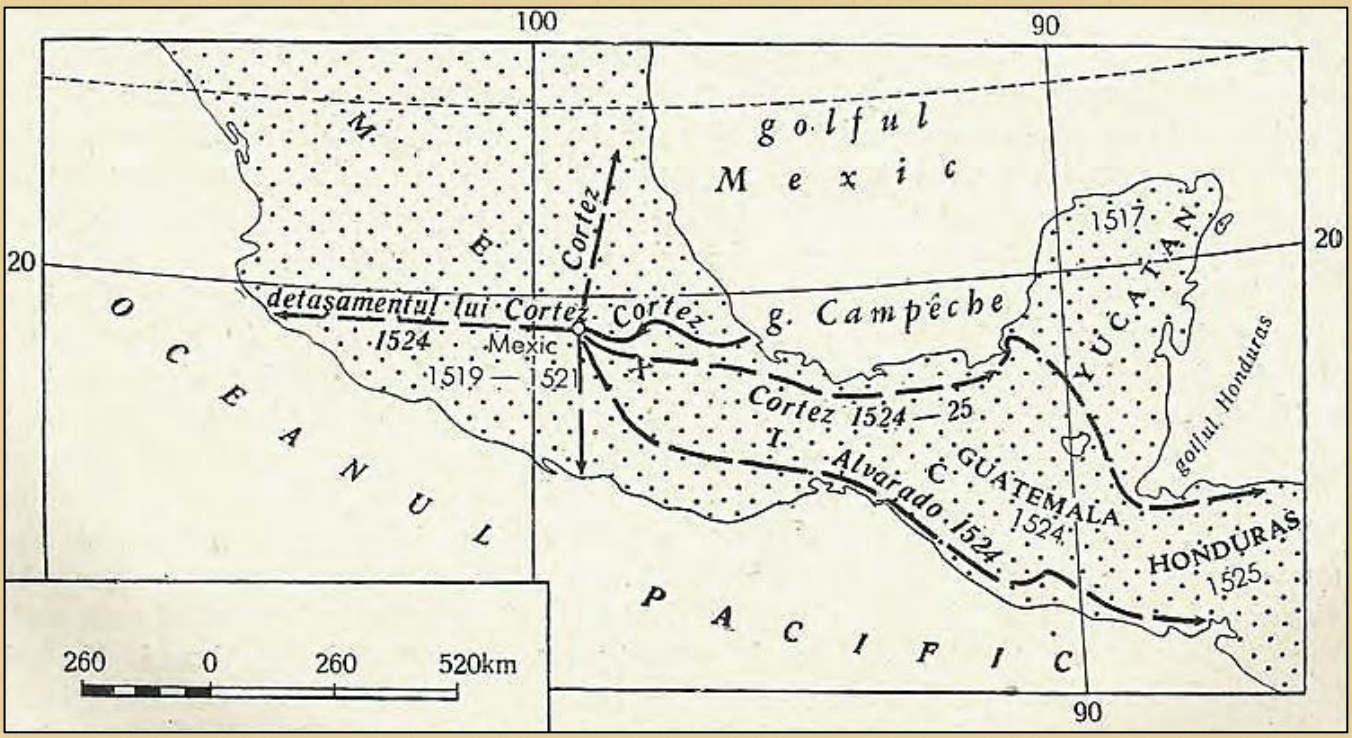

Itinerariile detaşamentelor terestre ale lui Cortez în anii 1524—1539.

La un an după întoarcerea lui Cortez, guvernatorul Noii Spanii, temându-se ca el să nu acapareze puterea, l-a expulzat în Spania (1527). Regele a poruncit ca vestitul conchistador să fie întâmpinat cu toate onorurile şi s-a purtat curtenitor cu el. Regele i-a iertat lui Cortez toate păcatele, dăruindu-i moşii mari în cea mai bogată regiune din Mexic şi conferindu-i titlurile de marchiz şi „căpitan general al Noii Spanii şi al Mării de sud". Dar aceste titluri nu erau decât vorbe goale. Pentru administrarea Noii Spanii regele a numit o „audiencia" (colegiu judecătoresc şi administrativ) în frunte cu Nuño Guzman. „Actele arbitrare se înmulțeau mereu; printre altele, stigmatizarea sclavilor a ajuns la astfel

de proporții încât întreaga provincie Panuco a rămas depopulată". Abia atunci regele a poruncit ca „audencia" să fie dizolvată. Dar Nuño Guzman își continuă nelegiuirile. Pentru a se despăgubi de pierderea puterii, el a întreprins o expediție în regiunea *Jalisco* (19—21° latitudine nordică), situată pe țărmul Oceanului Pacific. În drum, el a cucerit şi a pustiit pe rând toate ținuturile situate la vest de provincia Panuco şi „a pus mâna pe o mulțime de aur, folosindu-se de şiretlicuri mârşave şi săvârşind acte de o violență nemaivăzută".

PATRU EXPEDIȚII ÎN MAREA DE SUD ŞI DESCOPERIREA PENINSULEI CALIFORNIA

Încă înainte de expulzare, Cortez echipase trei corăbii mici într-unul din porturile de pe țărmul Mexicului (la Oceanul Pacific). În fruntea acestei prime expediții în Marea de Sud el l-a numit pe vărul său *Alvaro Saavedra.* Misiunea acestuia era: „de a merge spre insulele Moluce sau în China pentru a descoperi drumul drept spre țara de obârşie a cuişoarelor şi altor mirodenii". Saavedra a plecat la sfârşitul lunii octombrie 1527. El nu s-a mai întors în Mexic şi Cortez n-a mai aflat nimic despre soarta lui.

În 1532, după ce s-a înapoiat în Noua Spanie, Cortez a organizat o *a doua expediție în* Marea de Sud, alcătuită din două corăbii. Această expediție s-a terminat cu un eşec total: o corabie s-a sfărâmat de stânci în dreptul țărmurilor Mexicului, iar cealaltă a dispărut fără urme. În acelaşi an, Cortez a trimis din Jalisco o *a treia expediție,* formată din două corăbii, ca să caute vasul dispărut. Furtuna le-a despărțit chiar în prima noapte. O corabie a fost aruncată de valuri spre vest şi a descoperit „o insulă nelocuită la o distanță de o sută de ore de drum"; probabil una din insulele arhipelagului *Revilla Gigedo,* situat cam la 600 km la vest de Mexic în dreptul paralelei de 19° latitudine nordică. Cealaltă corabie, azvârlită de furtună spre nord-vest, a descoperit „insula" *Santa Cruz („Sfânta Cruce").* Pe drum, pe corabie a izbucnit o răscoală. Rebelii l-au ucis pe căpitan, au debarcat pe „insulă" şi cei mai mulți au fost măcelăriți de indienii băştinaşi. Puținii spanioli care au scăpat au ajuns la Jalisco. Pentru a li se ierta asasinarea căpitanului, ei au răspândit zvonul că „insula" este bogată în perle şi în general „au lăudat peste măsură avuțiile noului pământ descoperit". Această „insulă a Sfintei Cruci" era în realitate peninsula *California.* Dar legătura dintre acest pământ şi continentul american a fost dovedită definitiv abia cu mulți ani mai târziu.

Pe baza ştirilor false despre bogățiile noii „insule", Cortez a echipat cea de *a patra expediție,* alcătuită din trei corăbii, şi a recrutat peste 300 de

oameni pentru a întemeia acolo o colonie. El însuşi a condus această expediție, a ajuns în California în 1533 şi a trimis corăbiile să aducă colonişti şi provizii[1]. La înapoiere două vase au naufragiat pe un banc de nisip, astfel că în California s-a întors numai unul. Cortez a plecat el însuşi în căutarea celor două corăbii dispărute. Ele au fost găsite într-o situație desperată. Cortez a reuşit să le scoată de pe bancul de nisip şi să le aducă în California, cu toată încărcătura. Regiunea descoperită era una dintre cele mai călduroase de pe glob. Se zice că el i-ar fi dat numele de „Calida Fornax" (expresie latinească însemnând „cuptor fierbinte"), de unde a derivat numele de California. Cei mai mulți colonişti s-au îmbolnăvit din pricina căldurii şi a lipsurilor; mortalitatea devenea din ce în ce mai mare. Cortez era şi el bolnav, dar a refuzat să se întoarcă în Mexic, „deoarece se temea de ironiile şi batjocurile pe care le-ar fi stârnit expediția sa neizbutită". A trebuit să intervină soția sa ca să-l silească să părăsească noua colonie (1536).

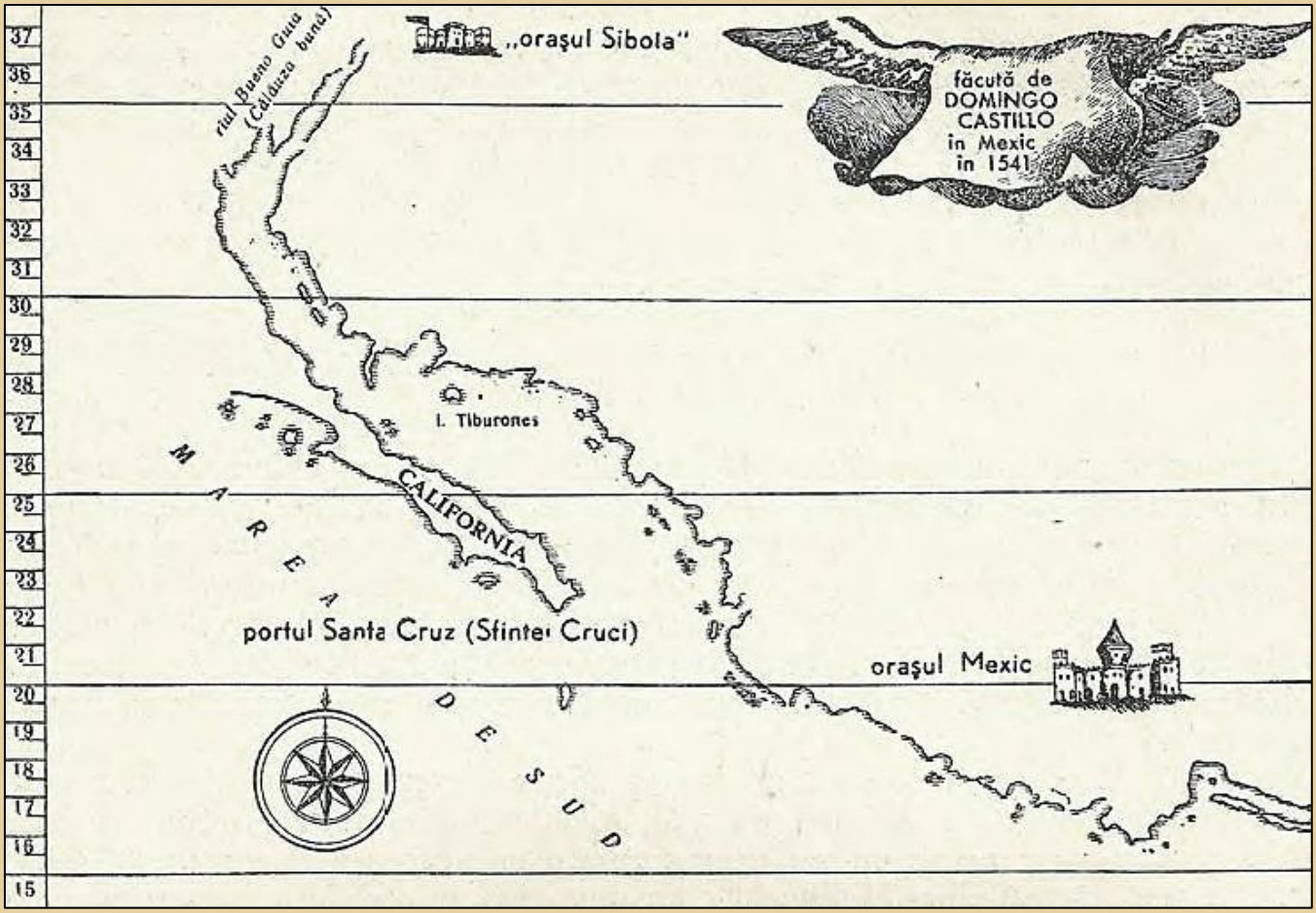

California şi Sibola pe harta lui Domingo Castillo din 1541.

Cortez a numit comandant al „insulei" pe Francisco Ulloa. Acesta a

[1] Indienii băştinaşi trăiau din pescuit şi din culesul plantelor sălbatice.

înaintat în 1539 mai departe spre nord, pătrunzând în lungul golf al Californiei pe care l-a denumit „marea lui Cortez”; mai frecvent însă golful era denumit marea Purpurie „din pricina algelor roşii care colorează apa câtorva băi sau mai curând... din cauza nisipului de culoare roşu-închis de pe țărmurile lui” (Reclus). Spre nord, Ulloa n-a găsit nicăieri ieşirea din marea Purpurie, deşi a explorat coasta vestică a golfului pe o distanță de aproape 1.000 km.

În anul următor (1540), Cortez a părăsit pentru totdeauna Mexicul. El a murit în 1547, la vârsta de 60 de ani, lăsând o mare avere.

Capitolul 29

DESCOPERIREA ŞI CUCERIREA ȚĂRILOR PERU ŞI CHILE

PRIMELE CĂLĂTORII SPRE PERU

În 1519 *Pedro Arias Avila,* guvernatorul „Castiliei de aur” a întemeiat pe coasta Mării de sud *oraşul Panama,* primul punct de sprijin spaniol pe țărmurile Oceanului Pacific. Ştirile despre uriaşele bogății pe care au pus mâna conchistadorii din Mexic, au ajuns şi în Panama. Un stat bogat exista într-adevăr în nord, dar un astfel de stat putea să existe şi în sud. La urechile spaniolilor au ajuns zvonurile despre Peru. Dar pentru a-l descoperi şi cuceri era nevoie de mijloace materiale.

Francisco Pizarro nu le avea. Părăsindu-l pe Balboa şi trecând în slujba lui Avila, el a participat la incursiuni împotriva indienilor din Panama, dar, ca mulți alți conchistadori, a fost nedreptățit la împărțirea prăzii şi a moşiilor. Pentru serviciile sale el a căpătat de la Avila o mică moşie lângă oraşul Panama.

În 1522 a sosit la Panama *Pasquale Andagoya,* primul european care fusese pe litoralul dinspre Oceanul Pacific al Americii de Sud. El a adus ştirea că în munții Anzi, la mari altitudini, destul de aproape de țărmul Oceanului Pacific, se află „marele imperiu Biru” (Peru). Dar Andagoya s-a îmbolnăvit grav în timpul călătoriei sale şi nu mai era în stare să întreprindă el însuşi descoperirea noii țări atât de promițătoare. Acest lucru s-au apucat să-l facă alți spanioli, care jinduiau după gloria şi bogățiile lui Cortez. În Panama existau oameni care dispuneau de fonduri însemnate — preoți şi funcționari — precum şi oameni cu multă experiență militară. Printre aceştia din urmă se numărau şi doi bătrâni

conchistadori — Francisco Pizarro şi *Diego Almagro,* amândoi originari din Estremadura. Astfel s-a încheiat o alianță între spadă şi sacul cu bani, un fel de „societate pe acțiuni" din care făceau parte influentul şi bogatul preot catolic *Hernan Luque,* Almagro şi Pizarro. Ca asociat a fost inclus şi guvernatorul Avila, deoarece fără „protecția" lui organizatorii expediției ar fi putut avea soarta lui Balboa. Avila, însă, a acceptat să participe numai la beneficiile expediției, dar nu şi la cheltuieli. Neavând fonduri mari, asociația a izbutit să recruteze numai o sută de soldați şi să echipeze două corăbii. În 1524, Pizarro şi Almagro au întreprins prima călătorie spre țărmurile Perului, dar au ajuns numai până în dreptul paralelei de 4° latitudine nordică, explorând linia coastei, la sud de golful Panama, pe o distanță de 400 km, până la gurile râului *San Juan.* Neavând suficiente provizii, ei au fost nevoiți să se întoarcă la Panama cu mâna goală.

Conchistadorii au repetat încercarea peste doi ani. De data aceasta, una dintre corăbiile lor, comandată de cârmaciul *Bartolome Ruiz,* a înaintat mai departe spre sud, de-a lungul coastei, pe o distanță de aproape 800 km de la râul San Juan, traversând ecuatorul. Marinarii au văzut în depărtare un munte uriaş acoperit de zăpadă — *Chimborazo* — şi au capturat câțiva peruvieni care navigau cu o plută[1]. Prizonierii au confirmat povestirile despre suprafața uriaşă şi bogățiile țării situate la sud, ca şi despre puterea *incaşilor*[2]*,* cărora le aparținea această țară. Ruiz i-a adus lui Pizarro câteva obiecte de preț peruviene.

În anul următor (1527), Pizarro şi Almagro au pornit pentru a treia oară spre țărmurile Perului. Din lipsă de provizii, însă, asociații au hotărât să se despartă. Încăpățânatul Pizarro a rămas pe o insuliță de lângă coastă, unde se considera la adăpost de atacurile indienilor de pe țărm, revoltați de jafurile şi actele de violență săvârşite de spanioli. Almagro a

---

[1] Pe plute prevăzute cu pânze făcute din trestie, peruvienii întreprindeau călătorii de-a lungul coastei. În 1947, etnograful norvegian *Thor Heyerdahl, î*mpreună cu cinci tovarăşi ai săi, a făcut pe o astfel de plută („Kon Tiki", având circa 100 m^2) o călătorie de 8.000 km în 101 zile, din Callao (Peru) până la atolul Raroia (Barclay de Tolli, din insulele Tuamotu), profitând de curenți şi de alizeele prielnice.

[2] *Incaşii* — unul dintre triburile populației *checiua,* cel mai numeros dintre popoarele indiene, care a locuit şi locuieşte şi astăzi în văile râurilor din Anzii centrali, între ecuator şi paralela de 28° latitudine sudică. Cu o sută de ani înainte de venirea spaniolilor, incaşii, în fruntea unei uniuni de triburi, au supus alte triburi checiua, precum şi popoarele vecine, organizând (în jurul anului 1438) un stat sclavagist — cel mai puternic dintre toate statele care au existat vreodată în America de sud. Întreaga putere era deținută de marele inca. Capitala statului era oraşul *Cuzco,* situat într-o vale, la mare altitudine, la izvoarele fluviului Ucayali — Amazonul.

plecat înapoi la Panama după întăriri şi provizii. Între timp, Avila murise. Noul guvernator a hotărât să pună capăt încercărilor „nesăbuite” întreprinse fără autorizația lui (adică înainte de sosirea lui) şi pe deasupra de un om de „origine dubioasă” ca Pizarro. Cronicarii spanioli redau în cuvinte foarte plastice indignarea nobililor caballeros (cavaleri) şi hidalgo (nobili simpli) din anturajul noului guvernator: „Blestem! Mai bine să ne legăm armele de coada unui măgar decât să luptăm sub comanda unui îngrijitor de porci! Ducă-se dracului! Oare au mai rămas atât de puține comori în Noua Spanie, încât să fim nevoiți să căutăm bogății şi onoruri în slujba unor bastarzi şi a unor popi?” Noul guvernator a trimis după Pizarro şi oamenii săi o corabie cu ordinul categoric să se întoarcă imediat la Panama. Pe insuliță a avut loc o scenă pe care unii istorici o numesc teatrală şi de aceea o consideră neverosimilă. Dar ea corespunde perfect caracterului lui Pizarro, aşa cum ii descriu documentele istorice cele mai autentice.

Francisco Pizarro
(gravură din secolul al XVI-lea).

Oamenii lui Pizarro au început să se sfătuiască şi mulți s-au bucurat că au prilejul să se întoarcă în Panama pe moşiile lor. Atunci, Pizarro, roşu de mânie, a ieşit înainte, a scos sabia din teacă şi a tras cu ea o linie pe nisip. Apoi, a trecut peste această linie şi, întorcându-se spre tovarăşii săi care-şi pierduseră curajul, le-a spus: „Castilieni! Această cale [către sud] duce spre Peru şi spre bogăție, iar cealaltă [către nord] duce spre Panama şi spre mizerie. Alegeți!” Numai treisprezece oameni îl urmară, printre care şi cârmaciul Ruiz. Căpitanul corăbiei sosite din Panama i-a luat pe ceilalți pe bord şi a ridicat ancora, lăsându-i pe cei paisprezece „rebeli” fără provizii, în voia sorții. Pizarro şi tovarăşii lui, nemaisimțindu-se acum în siguranță pe

insulița de lângă coastă, au trecut pe insula Gorgona (8° latitudine nordică), aflată la 50 km de țărm.

Ei au petrecut mai bine de şase luni în exilul lor voluntar pe insula Gorgona; hrana şi-o procurau vânând păsări şi culegând moluşte comestibile, între timp, asociații din Panama ai lui Pizarro au obținut totuşi din partea guvernatorului autorizația de a echipa pe socoteala lor o corabie. Cu această corabie, Pizarro a pornit spre sud de-a lungul coastei şi a debarcat lângă golful *Guayaquil,* unde a văzut ogoare bine lucrate şi un oraş mare (Tumbez). Pentru a se convinge el însuşi de bogăția şi de mărimea țării incaşilor, el a continuat să navigheze mai departe spre sud, până la 8° latitudine sudică. El a prins pe țărm mai multe *lame* — singurele animale domestice din Lumea nouă — a luat țesături subțiri din lână de vigonie, vase de aur şi argint şi a capturat câțiva tineri peruvieni. Cu aceste trofee, Pizarro putea să se întoarcă cu cinste, nu numai în Panama, dar şi în Spania. Acum nimeni nu mai putea să se îndoiască de existența țării aurului — Peru, pe care Pizarro o descoperise şi propunea să fie cucerită.

Primii care „l-au salutat" pe conchistador în patrie au fost creditorii, care l-au băgat la închisoare pentru neplata datoriilor.

EXPEDIŢIA LUI FRANCISCO PIZARRO ŞI CUCERIREA PERULUI

Povestirile conchistadorului, confirmate de dovezi atât de convingătoare, au produs în Spania o impresie foarte puternică. Regele a dat ordin ca Pizarro să fie eliberat din închisoare. El a obținut de la Carol I patenta de a cuceri Peru şi a fost numit guvernator al țării. I s-au acordat şi mari sume de bani, însă nu pe loc, ci din viitoarele venituri ale țării pe care abia trebuia s-o cucerească. Pentru echiparea expediției s-a fixat un termen scurt — şase luni. S-au găsit însă „oameni buni" (printre care şi Hernando Cortez), care au finanțat acțiunea ce promitea profituri uriaşe. Francisco Pizarro a început îndată să recruteze voluntari în regiunea sa natală — Estremadura. În primul rând, firește, el şi-a angajat rudele, printre care trei frați — *Hernando,* mai mare decât el, *Juan* şi *Gonzalo,* mai mici. Almagro n-a dobândit nici un post înalt. El vedea că Pizarro se înconjură cu rude şi că el este trecut pe planul al doilea. Din acest moment, între asociați a început o dușmănie care a dus la pieirea tuturor conducătorilor expediției din Peru.

În 1531, Pizarro a plecat din Panama cu trei corăbii, împreună cu un detaşament de 180 de oameni, dintre care 36 de călăreți. Ca şi Cortez în

Mexic, el îşi punea mari speranțe în cai. Pizarro a debarcat lângă ecuator şi a mers de acolo spre sud pe uscat. În primăvara anului 1532 el a ajuns lângă golful Guayaquil şi în primul rând a încercat să ocupe insula *Puna* (lângă țărmul nordic al golfului). Dar băştinaşii au opus o rezistență atât de îndârjită, încât şase luni mai târziu Pizarro a fost nevoit să se retragă, după ce detaşamentul său a suferit mari pierderi. El a trecut pe țărmul sudic al golfului, la *Puerto Pizarro* (în apropiere de Tumbez). Aici el a mai stat trei luni, dar de data aceasta nu şi-a pierdut timpul în zadar: a primit întăriri din Panama şi a strâns informații precise despre situația internă din statul incaşilor. Astfel el a aflat că în țară abia se terminase un război civil care durase trei ani, între marele inca *Huascar* şi fratele său Atahualpa. Învingător ieşise „uzurpatorul" Atahualpa, care luase prizonier pe Huascar. În septembrie 1532 Atahualpa, cu un detaşament de cinci mii de indieni, se afla în oraşul din munți, *Cajamarca,* situat în dreptul paralelei de 7° latitudine sudică, pe unul din afluenții de pe cursul superior al fluviului Maranon — Amazonul.

Oşteni peruvieni (desen peruvian).

Frații Pizarro, dintre care bătrânul Hernando era considerat „sfetnic", au socotit că momentul este prielnic pentru o expediție în interiorul țării. După ce au primit întăriri din Panama, la sfârşitul lunii septembrie 1532 ei au pornit cu cea mai mare parte din oamenii lor, de la golful Guayaquil către sud, spre Cajamarca şi au urcat pe platou. Înaintarea lor era înlesnită de faptul că incaşii construiseră pe teritoriul lor drumuri bune, cu poduri suspendate peste râurile de munte. Detaşamentul lui Pizarro era alcătuit din 62 de călăreți şi 102 pedestraşi, dintre care numai 23 aveau arme de foc (archebuze şi muschete). Atahualpa nu i-a împiedicat

pe spanioli să înainteze ba chiar a trimis în întâmpinarea lui Pizarro un sol cu daruri, poftindu-l să vină cu detaşamentul său la Cajamarca.

Pe la mijlocul lunii noiembrie, Pizarro şi oamenii lui au intrat în Cajamarca şi s-au instalat chiar în oraş; detaşamentul de cinci mii de oameni al lui Atahualpa îşi aveau tabăra la două mile de oraş. Francisco Pizarro l-a trimis pe ofițerul *Hernando de Soto* cu vreo 20—30 de călăreți în tabăra lui Atahualpa, poftindu-l să se întâlnească în ziua următoare în piața din Cajamarca. Marele inca a refuzat. Atunci Hernando Pizarro, însoțit numai de un tâlmaci, s-a dus din nou la Atahualpa şi acesta, văzând câtă încredere îi arată străinii, a consimțit să vină la întâlnire.

Potrivit versiunii tradiționale, chiar în noaptea aceea, după ce au vizitat tabăra lui Atahualpa, frații Pizarro împreună cu De Soto, cu un alt ofițer — *Sebastian Moyano de Belalcazar* (sau Benalcazar) şi cu călugărul *Vincente Valverde* au pus la cale un plan îndrăzneț pe care Francisco Pizarro l-a adus la îndeplinire cu o neruşinare nemaiauzită chiar pentru acea vreme. Pedestraşii şi călăreții spanioli, împărțiți în trei grupuri, s-au adăpostit într-o ascunzătoare (cele două părți au convenit, probabil, dinainte să se întâlnească departe de detaşamentele lor). Atahualpa a sosit în piață într-o litieră de aur purtată de nobili. Trei sute de indieni dezarmați mergeau înainte, strângând de pe drum pietrele şi gunoiul; după marele inca veneau în litiere şi hamacuri căpeteniile de triburi. Când procesiunea s-a oprit, s-a apropiat de Atahualpa călugărul Valverde, care i-a citit un lung *requerimento* („ înştiințare”) — document prin care incaşii recunoşteau de bună voie puterea regelui spaniol. Atahualpa l-a întrebat cum s-ar putea convinge că tot ce i s-a spus era adevărat. Valverde i-a arătat evanghelia pe care o ținea în mână. „Atahualpa i-a cerut să-i dea cartea, a întors-o pe o parte şi pe alta, a răsfoit-o, a spus că ea nu vorbeşte şi a zvârlit-o de o parte”. Atunci Valverde s-a adresat spaniolilor strigând: „Pe ei, pe ei”! Francisco Pizarro a poruncit să se tragă o salvă, călăreții din ascunzătoare s-au năpustit din trei părți spre Atahualpa, iar în acelaşi timp au apărut şi pedestraşii. „Guvernatorul [Pizarro]... într-un acces de furie, s-a năpustit spre litieră, l-a apucat pe Atahualpa de par (el purta părul foarte lung), l-a tras afară din litieră... l-a doborât la pământ şi l-a legat. Indienii şi-au văzut cârmuitorul doborât şi legat tocmai în clipa când din toate părțile s-au năpustit asupra lor călăreții de care se temeau atâta... şi au luat-o la fugă... atât de repede, încât se doborau unii pe alții... Călăreții i-au urmărit pe fugari până când întunericul nopții i-a silit să se întoarcă” (A. Săratei. Văzând că suita lui Atahualpa fuge, marele detaşament indian care se afla la o depărtare mare, a părăsit fără luptă

tabăra şi a plecat în partea de nord a posesiunilor incaşilor, în direcția oraşului *Quito* (în dreptul ecuatorului).

Marele inca şi-a dat seama că conchistadorii prețuiesc aurul mai mult decât orice pe lume. Pe peretele temniței în care l-a închis Pizarro, el a tras o linie la înălțimea la care putea să ajungă cu mâna şi a propus un preț de răscumpărare nemaiauzit: atâta aur cât să umple încăperea până la acea linie. Pizarro a acceptat. Atunci Atahualpa a trimis în toate colțurile țării crainici ca să adune vase de aur şi alte podoabe din temple. Până la mijlocul anului 1533 s-au strâns mormane de aur, dar totuşi nu se adunase încă întreaga cantitate necesară pentru răscumpărare. Pizarro şi-a pierdut răbdarea, cu atât mai mult cu cât resursele marelui inca păreau a fi epuizate. El l-a acuzat de complot împotriva spaniolilor, de asasinarea rivalului său Huascar, de idolatrie, de poligamie etc. Atahualpa a fost condamnat la ardere pe rug. Dar întrucât a acceptat să se boteze a fost „numai" strangulat. Pizarro a numit un nou „domnitor" în Peru, pe marele inca *Manco Capac* (fiul lui Huascar) şi a intrat solemn împreună cu el în capitala țării — Cuzco. În 1534 Sebastian Belalcazar a întreprins o expediție spre nord, a pus stăpânire pe oraşul *Quito* (astăzi capitala republicii Ecuador) şi în felul acesta granița de nord a țării cucerite a ajuns până la ecuator.

Pizarro s-a grăbit să trimită în Spania o mare cantitate de aur, care reprezenta „cincimea" cuvenită regelui. (După unii autori, întreaga pradă se ridica la 150.000.000 ruble aur.) Noi cete de aventurieri s-au năpustit asupra Americii de Sud. Corăbiile navigau des între Panama şi Peru. Francisco Pizarro a hotărât atunci să mute centrul administrativ al țării pe coasta mării şi a întemeiat „oraşul Regilor" (Ciudad de los Reyes — 1535), care mai târziu a căpătat denumirea de *Lima* (astăzi capitala statului Peru).

DESCOPERIREA ARHIPELAGULUI GALAPAGOS

În anul întemeierii oraşului Lima, a fost trimis din Panama în Peru episcopul *Berlanga,* primul om care a plantat în America banani. Venerabilul episcop primise de la autoritățile clericale şi laice o misiune dublă: să fie conducătorul spiritual al catolicilor din Peru şi să-l supravegheze în secret pe cuceritorul acestei țări. Din cauza curentului rece şi a vânturilor potrivnice, corabia lui Berlanga a deviat mult spre apus şi deodată marinarii au zărit un pământ chiar lângă ecuator. Episcopul a izbutit să stabilească poziția lui. Era una dintre insulele arhipelagului care mai târziu a căpătat denumirea spaniolă de *Galapagos* („broaşte

țestoase”), din cauza uriaşelor broaşte țestoase care caracterizau fauna insulară. Berlanga n-a dat insulelor nici un nume.

Pierdute în ocean la aproape 1.000 km de coasta americană, insulele Galapagos, nelocuite (suprafața totală este de circa 7.900 km^2), nu prezentau nici un interes pentru spanioli. În afară de aceasta, ele erau situate departe de căile maritime obişnuite; numai rareori furtuna arunca acolo întâmplător corăbii comerciale. În schimb, piraţii de diferite naționalități au cercetat temeinic calea spre aceste insule. Dar când se trimiteau într-acolo din Panama sau Peru vase de război pentru urmărirea piraților, căpitanii acestora căutau adesea zadarnic arhipelagul Galapagos. De aceea multă vreme el a fost numit *Islas Encantadas* (insulele vrăjite).

EXPEDIȚIA LUI ALMAGRO ÎN CHILE ŞI ÎNTOARCEREA LUI

Din Spania s-a primit ordin ca noile teritorii să fie delimitate. Lui Pizarro, care dobândise titlul de marchiz, i s-a atribuit teritoriul din Peru pe care l-a cucerit. Almagro a fost numit guvernator al țării *Chile,* situată la sud de Peru, care abia urma să fie cucerită. El a fost nevoit să se supună acestei hotărâri nedrepte. La începutul lunii iulie 1535 el a plecat din Cuzco spre sud-est, de-a lungul malului apusean al lacului *Titicaca,* situat la mare altitudine (cel mai mare lac din America de sud cu o suprafață de 6.900 km^2), a lăsat la vest lacul *Poopo* şi a înaintat către sud-est peste podişurile înalte de la granița sudică a statului incaşilor. După ce a străbătut mai bine de 1.000 km, el a acordat trupelor sale două luni de odihnă. În regiunea de frontieră, spaniolii au capturat o mare încărcătură de aur, pe care triburile supuse din sud o trimiteau învingătorilor lor — incaşii. Bineînțeles că împărțirea prăzii le-a stârnit şi mai mult setea de aur.

Cercetaşii trimişi în recunoaştere i-au adus lui Almagro ştirea că spre Chile duc două drumuri, la fel de grele: primul — de-a lungul graniței, spre vest, peste munții Anzi până la țărmul Oceanului Pacific, iar apoi spre sud prin deşertul Atacama, iar al doilea drum — drept spre sud, prin regiunile de munte din Anzii centrali, unde era greu să procure carne şi porumb pentru oameni. Almagro a ales această din urmă cale deoarece era mai scurtă. Prin platoul pustiu, Almagro a înaintat luptând împotriva băştinaşilor până în valea Chicoana (în regiunea izvoarelor râului Rio Salado — râul Sărat — afluent din dreapta al fluviului Parana), unde a izbutit să obțină vite şi alte alimente. Dar în timpul trecerii peste un torent de munte, cea mai mare parte din animale şi provizii au fost pierdute.

Aceasta a fost o lovitură grea pentru expediție, căci mai departe spaniolii au întâlnit numai arareori în văile din munți, doar sate indiene mici şi sărace. Conchistadorii devastau locuințele, luau cu ei pe toți bărbații adulți ca să le înlocuiască animalele de povară. Animalele, însă, trebuie hrănite, pe când indienilor nu li se dădea aproape nici un fel de hrană şi ei mureau cu sutele.

De la izvoarele râului Rio Salado, Almagro a pornit mai întâi spre sud, de-a lungul povârnişurilor răsăritene ale Anzilor, dar curând după aceea a cotit spre vest, spre lanțul principal al *Anzilor chilieni.* Spaniolii au mers multă vreme de-a lungul poalelor acestui lanț, peste solonceacuri, căutând trecători prin uriaşa barieră muntoasă. Bătrânul Almagro mergea înainte cu un mic detaşament de călăreți. În sfârşit, trecătoarea a fost găsită la o altitudine de peste 4.000 mtr. Zăpada îi orbea pe oameni, aerul rarefiat, furtunile şi frigul le îngreunau fiecare pas. Fireşte că hamalii indieni sufereau incomparabil mai mult decât soldații spanioli. Deosebit de greu era noaptea: din lipsă de combustibil nu se putea face foc şi nu aveau nici un adăpost împotriva vânturilor tăioase. Cu toții sufereau atât de cumplit de foame, încât spaniolii împărțeau cu lăcomie intre ei caii căzuți, iar indienii mâncau carnea tovarăşilor lor morți. În tot timpul expediției, de pe urma istovirii, frigului şi a muncii supraomeneşti au pierit aproape zece mii de hamali indieni (peruvieni şi chilieni). Spaniolii au pierdut peste o sută de oameni şi mulți cai. În sfârşit, a apărut valea *Copiapo* (la 27° latitudine sudică). Almagro a ajuns acolo primul cu avangarda sa şi a trimis provizii detaşamentului principal, în această vale, detaşamentul care scăzuse mult s-a oprit pentru odihnă.

Conchistadorii s-au îndreptat după aceea mai departe spre sud, de-a lungul litoralului chilian, până la *Coquimbo* (la 30° latitudine sudică). Aici Almagro a întâlnit pe neaşteptate un dezertor spaniol, fugit din Peru ca să scape de pedeapsa care-l amenința. El parcursese singur spre sud peste 2.000 km. Din Coquimbo, Almagro a trimis detaşamente şi mai departe spre sud; acestea au explorat *Chile central* până la *râul Maule* (35° latitudine sudică) dar n-au găsit nici un fel de bogății.

Almagro a hotărât să plece din această țară, dar de data aceasta a ales un alt drum, de pe coastă. Drumul de înapoiere trecea prin *deşertul Atacama* şi din pricina lipsei de apă şi de nutreț lui Almagro i-au mai pierit câteva zeci de cai, dar n-a mai pierdut nici un soldat (pe indieni nu-i punea la socoteală). El şi-a împărțit oamenii în detaşamente mici. Almagro cu detaşamentul său mergea în ariergardă. După ce a trecut prin deşert el a urcat de la Arequipa (16°5' latitudine sudică) pe platou şi a ajuns la Cuzco

în 1537, după ce străbătuse în ambele direcții peste 5.000 km.

MOARTEA LUI ALMAGRO ŞI A LUI FRANCISCO PIZARRO

Astfel a luat sfârşit expediția cea mai importantă prin rezultatele ei geografice şi cea mai grea dintre toate cele întreprinse vreodată de conchistadori în America de Sud. Au fost descoperite vastele platouri din Anzii centrali cu marile lacuri Titicaca şi Poopo, cele mai înalte şiruri ale Anzilor chilieni, văile fertile ale râurilor din apus ce se varsă în ocean şi țărmul Americii de Sud, de la 16° 5' la 35° latitudine sudică. Dar spaniolii n-au găsit în drumul lor metale prețioase, nici ținuturi cu populație densă şi nici oraşe. Din punctul lor de vedere expediția a rămas fără rezultat. În această privință Chile nici nu putea fi comparat cu Peru. Almagro era profund dezamăgit şi s-a înfuriat şi mai mult pe Francisco Pizarro care propusese această împărțire nedreaptă.

Detaşamentul lui Almagro, care suferise pierderi mari, s-a întors în Peru în momentul când o parte a țării era cuprinsă de răscoala dezlănțuită de marele inca Manco Capac. Indienii asediau de şase luni oraşul Cuzco, unde se aflau împreună cu un mic detaşament, cel mai mare şi cel mai mic dintre frații Pizarro; *Juan Pizarro* fusese ucis în timpul unui atac. Almagro i-a înfrânt pe răsculați şi a eliberat detaşamentul spaniol, dar i-a întemnițat pe Hernando şi Gonzalo Pizarro. Gonzalo a fugit din închisoare, iar Hernando a fost eliberat după ce Francisco Pizarro a jurat să-i cedeze lui Almagro oraşul Cuzco. Îndată după eliberare cei trei frați au pus mâna pe arme, l-au învins pe Almagro şi l-au executat (în iulie 1538).

Timp de trei ani partizanii lui Almagro care scăpaseră cu viață, au îndurat lipsuri mari. În iunie 1541 ei au organizat un complot, au pătruns în casa lui *Francisco Pizarro* din Lima şi l-au ucis împreună cu câțiva dintre partizanii săi. *Diego Almagro cel tânăr,* fiul conchistadorului executat, a fost proclamat guvernator. El n-a cârmuit prea multă vreme. Guvernatorul legal numit de Carol I l-a prins cu ajutorul lui Belalcazar şi al altor partizani ai lui Pizarro şi l-a trimis în fața unui tribunal, care l-a condamnat la moarte (septembrie 1542).

EXPEDIȚIA LUI GONZALO PIZARRO PESTE ANZI ŞI SOARTA SA

După executarea lui Almagro-tatăl, *Gonzalo Pizarro* a strâns la Quito un detaşament format din 340 de spanioli şi 4.000 de hamali indieni. În căutarea unei noi țări a aurului, în 1540 el a trecut cu detaşamentul său Anzii şi a descoperit un râu mare — *Napo,* unul dintre izvoarele Amazonului. Coborând pe Napo, Gonzalo a găsit copaci a căror scoarță

amintea scorțişoara prețioasă din Ceylon. În fața lui Gonzalo au apărut păduri întregi de asemenea pretinşi copaci de scorțişoară. Pentru a cerceta această „țară a scorțişoarei", şi poate în speranța că va găsi bogății şi mai mari, conchistadorul şi-a continuat drumul în jos, pe râu. Dar pentru a călători pe apă cu întregul detaşament el avea prea puține vase, iar pe uscat nu era cu putință să înainteze de-a lungul malurilor râului Napo, pentru că erau mlăştinoase, acoperite de păduri ecuatoriale de nestrăbătut şi aproape pustii. Spaniolii sufereau de foame şi de friguri galbene şi mureau cu zecile, iar indienii, cu sutele.

Atunci Gonzalo Pizarro a trimis înainte — în recunoaştere, şi după provizii — pe *Francisco Orellana* cu 50 de soldați, pe un mic vas (brigantină) construit chiar acolo. Orellana nu s-a mai întors la detaşamentul lui Pizarro. Potrivit unei versiuni provenind de la oamenii lui Gonzalo, Orellana a vrut ca „prin trădare să-şi însuşească gloria şi poate chiar şi foloasele descoperirii". Văzând că Orellana nu se mai întoarce, Gonzalo a pornit în jos pe Napo până la fluviul *Maranon* (Amazonul). Acolo el a găsit un spaniol din detaşamentul de recunoaştere, care i-a anunțat trădarea lui Orellana. Astfel, Gonzalo a fost nevoit să pornească înapoi, fără provizii şi cu detaşamentul mult micşorat, spre Oceanul Pacific, prin pădurile mlăştinoase şi peste munții înalți. Spaniolii au mâncat toți caii şi câinii, s-au hrănit cu hoituri şi cu rădăcini. În Peru de nord nu s-au mai întors (pe la mijlocul anului 1542) decât 80 de oameni istoviți de moarte din pricina frigurilor. Acolo Gonzalo a aflat despre moartea lui Francisco Pizarro şi de triumful temporar al lui Almagro cel tânăr, iar curând după aceea, despre executarea lui. Noul guvernator al statului Peru, care îl executase pe Almagro cel tânăr, ia dat în stăpânire lui Gonzalo Pizarro bogate mine de argint. Dar vanitosul conchistador avea visuri mai mari. În 1544 el a organizat o răscoală şi a pus mâna pe putere, dar după patru ani a fost înfrânt de trupele regale şi executat (1548).

Astfel s-a încheiat grandioasa epopee a descoperirii şi cuceririi țărilor din regiunea Anzilor centrali din America de Sud — republicile de astăzi Ecuador, Peru, Bolivia şi o parte din Chile, cu o suprafață totală de peste 3.000.000 km^2. Din cei şase căpitani (conducători ai expedițiilor), unul a căzut în lupta împotriva indienilor (Juan Pizarro), altul a fost ucis de complotişti (Francisco Pizarro), iar alți trei, executați (Almagro tatăl şi fiul şi Gonzalo Pizarro). Unul singur a murit de moarte naturală: septuagenarul *Hernando Pizarro,* trimis în Spania de fratele său pentru a „muşamaliza" vâlva stârnită de executarea lui Almagro; el a fost reținut în patrie şi a mai trăit în Spania aproape 20 de ani.

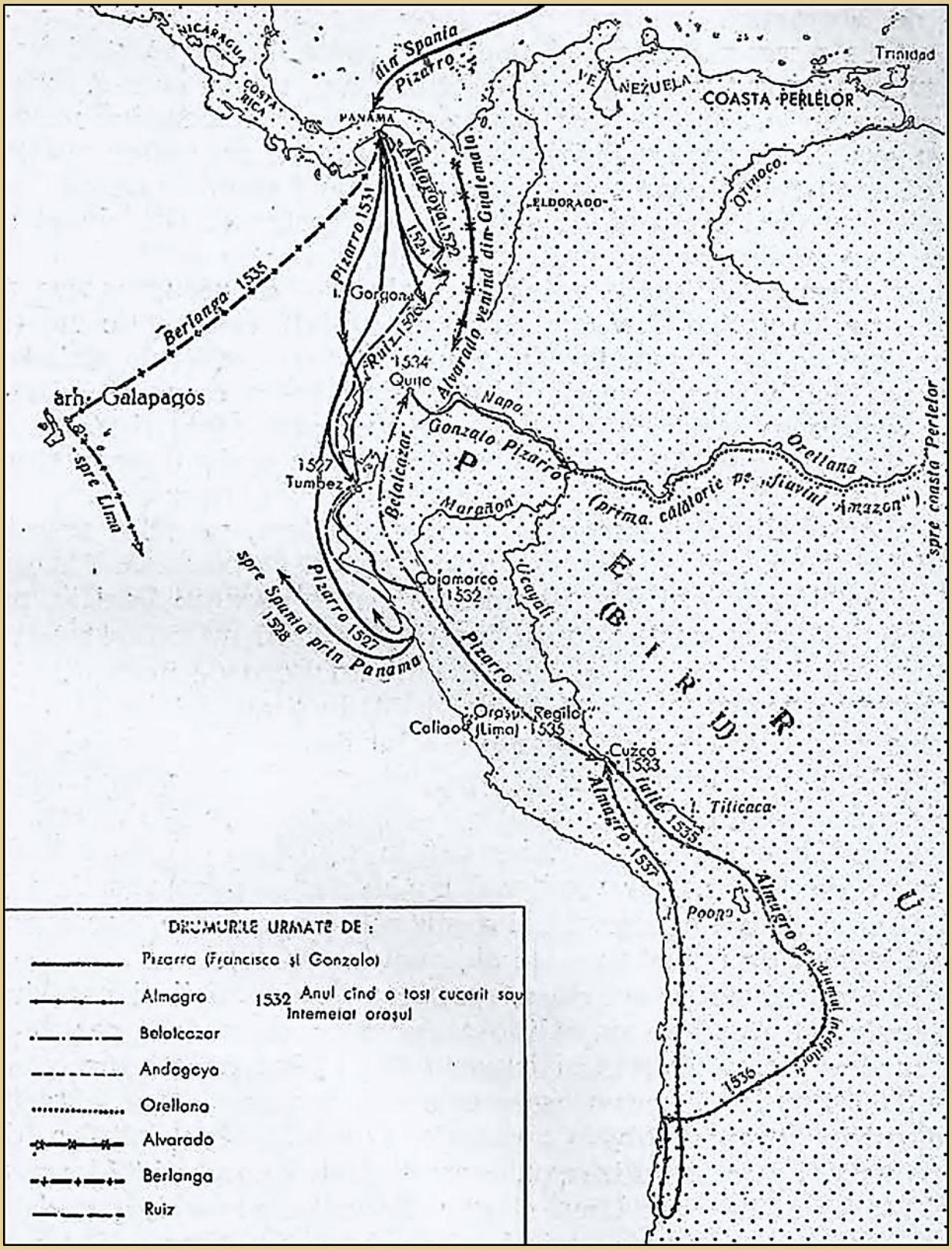

Descoperirea țărilor Peru şi Chile şi a fluviului Amazon.

Bogățiile aurifere din Peru s-au epuizat repede. Dar s-au găsit acolo mari zăcăminte de argint, care au adus acestei țări un renume mondial, încă din al doilea pătrar al secolului al XVI-lea spaniolii au explorat Peru în toate direcțiile. După întemeierea oraşului Lima, detaşamentele

spaniole circulau neîncetat între țărmul oceanului şi oraşele şi minele de argint din interiorul țării. Atraşi de zvonurile despre bogățiile uriaşe din Peru, căutătorii de aventuri pătrundeau în regiunile muntoase îndepărtate şi greu accesibile, în căutarea de mine de aur şi de argint.

CUCERIREA REGIUNII CENTRALE A STATULUI CHILE, LUPTA LUI VALDIVIA ÎMPOTRIVA ARAUCANILOR ŞI MOARTEA SA

Pedro Valdivia, care participase la expediția din Chile a lui Almagro în 1535—1537, a trecut apoi de partea lui Pizarro şi a fost trimis de el spre sud, ca să cucerească Chile. La începutul anului 1540 el a pornit cu un detaşament de 150 de oameni şi a înaintat luptând de-a lungul coastei, pe calea explorată înainte de spanioli, până la 33°5' latitudine sudică; de aici el a urcat pe valea râului *Maipo* şi a întemeiat pe cursul mijlociu al acestuia oraşul *Santiago* (1541). În 1544—1545 Valdivia a explorat coasta chiliană mai departe spre sud şi a ajuns până la râul *Bio-Bio* (la 37° latitudine sudică). După aceea, el a fost rechemat de guvernatorul statului Peru pentru înăbuşirea răscoalei conchistadorilor condusă de Gonzalo Pizarro.

În anul 1547 Valdivia s-a întors în Chile şi a pornit un război înverşunat împotriva unui trib indian iubitor de libertate — *araucanii,* care au opus spaniolilor o rezistență atât de îndârjită cum n-au mai întâlnit alta în America, nici până atunci şi nici după aceea. Pentru a-şi întări pozițiile în această regiune, Valdivia a întemeiat în anul 1550, la vărsarea râului Bio-Bio, oraşul *Concepción;* araucanii au atacat imediat noul oraş, dar au fost înfrânți. „Şi Valdivia, vrând să sperie triburile băştinaşe, a recurs la o măsură cruntă: el a poruncit să li se taie brațul drept şi să li se smulgă nările tuturor celor patru sute de prizonieri" (R. Altamira-i-Crevea). Atunci s-au răsculat toți araucanii. Luptând împotriva acestora, conchistadorul a întemeiat o serie de oraşe, printre care şi *Valdivia* (1552) situat mai departe spre sud, la 40° latitudine sudică.

Poate din pricină că nu mai voia să depindă de autoritățile din Peru, care mențineau şi ele legătura cu Spania prin Panama, Valdivia a căutat să folosească drumul prin strâmtoarea Magellan. El credea în mod greşit că ieşirea din strâmtoare se află la 42° latitudine sudică. Pentru a explora coasta de sud a statului Chile până la pretinsa ieşire din strâmtoare, el a folosit mica flotilă care i s-a trimis sub comanda lui *Juan Bautista Pastene.* Acesta a găsit într-adevăr la 42° latitudine sudică o strâmtoare, dar cercetând-o, a descoperit că ea desparte de continent marea insulă *Chiloe* şi astfel a început descoperirea *arhipelagului Chilian,* care s-a încheiat (în

linii mari) în ultimul pătrar al secolului al XVI-lea.

Repurtând „victorii” asupra araucanilor, Valdivia îi învăța vrând-nevrând arta militară şi aceştia s-au dovedit elevi foarte capabili. Prefăcându-se că e transfug, araucanul *Lautaro* a petrecut un an în detaşamentul lui Valdivia, iar apoi, întorcându-se la tribul său răsculat, a devenit conducătorul său militar. În 1553, araucanii au înfrânt pe rând câteva detaşamente spaniole, l-au capturat pe Pedro Valdivia şi l-au executat. Lupta lor armată împotriva colonialiştilor spanioli a durat mai bine de o sută de ani şi s-a încheiat prin victoria araucanilor: în 1665 s-a încheiat cu ei o pace îndelungată, iar când în secolul al XVIII-lea spaniolii au încercat din nou să-i supună, ei s-au apărat cu atâta dârzenie, încât în 1773 Spania a recunoscut formal independența *Araucaniei*[1].

Capitolul 30

LEGENDA DESPRE ELDORADO, DESCOPERIREA ANZILOR DE NORD ŞI A BAZINELOR FLUVIILOR ORINOCO ŞI MAGDALENA

ORIGINEA LEGENDEI DESPRE ELDORADO

Conchistadorii au auzit în diferite regiuni din America de sud şi centrală povestiri ale indienilor despre „omul aurit” (în spaniolă — El Dorado), care ar cârmui undeva în apus o țară bogată în aur şi pietre prețioase. Se spunea că acest *Eldorado* îşi „pudrează” în fiecare dimineață corpul cu nisip fin de aur şi în fiecare seară îşi spală aurul de pe piele, cufundându-se în apa unui lac sfânt. Cu tot caracterul în aparență fantastic al acestei povestiri, ea nu era de loc o fantezie; născocite erau numai amănuntele mărunte şi neesențiale. În linii mari, povestea despre Eldorado se baza pe rituri religioase reale, răspândite printre triburile indiene ale *muiscilor,* pe care spaniolii le numeau cibcea (chibcha). Regiunile de baştină ale muiscilor, care se aflau pe o treaptă destul de înaltă de civilizație, erau situate în munții din nord-vestul Americii de Sud, iar capitala lor era oraşul *Bogota.* Acest oraş se află pe podişul *Cundinamarca,* la o înălțime de peste 2.600 mtr. deasupra nivelului mării şi la o distanță de 20—30 km de izvoarele râului Meta, mare afluent

[1] În secolul al XIX-lea (până în perioada 1880—1890) araucanii s-au răsculat şi împotriva republicii Chile, care a adăugat şi țara lor posesiunilor sale.

apusean al fluviului Orinoco.

Muiscii se închinau multor fenomene ale naturii, dar îndeosebi venerau soarele şi apa. De acestea erau legate formele aparte ale cultului lor religios. Ei aduceau jertfă zeităților apei darurile soarelui — mai ales nisip aurifer şi obiecte de aur. Jertfele cele mai solemne şi nesângeroase erau legate de alegerea noului preot suprem, care devenea totodată căpetenia supremă a tribului. Preoții îl aduceau pe cel ales pe malul unui lac. Acolo îl aştepta o plută încărcată cu daruri de preț — aur şi smaralde; pe plută se aflau patru casici (căpetenii de triburi) îmbrăcați în vestminte strălucitoare. Preoții îl dezbrăcau pe noul conducător suprem, îl ungeau cu pământ gras, iar apoi îl pudrau din cap şi până în picioare cu pulbere de aur. Strălucind ca soarele, el se urca pe plută şi se aşeza între casici. Apoi pluta era dusă în mijlocul lacului. Aici noul conducător suprem arunca zeităților apei toate obiectele de preț strânse pe plută. În țară erau multe lacuri sfinte de acest fel şi pentru pelerini se construiseră drumuri bune, pavate. În timpul calamităților (foamete ori epidemie) sau după victorii se organizau pe malurile lacurilor ceremonii solemne însoțite de jertfe.

Fireşte că diferitele variante ale legendei despre Eldorado exagerau acest ritual religios. Se spunea că fundul unor lacuri sfințite ar fi pavat cu plăci de aur şi smaralde. Se afirma că Eldorado se cufundă în fiecare seară în apele lacului pentru a-şi spăla de pe trup smoala lipicioasă amestecată cu pulbere de aur. Alții afirmau că Eldorado are un singur ochi, este un monstru-ciclop etc. Treptat s-a format legenda *fericitei țări a aurului — Eldorado,* pe care o căutau aventurieri din diferite țări europene.

EXPEDIŢIA LUI D'ORDAZ ŞI DESCOPERIREA CURSULUI MIJLOCIU AL FLUVIULUI ORINOCO

Ca şi mulți alți căutători de bogății, *Diego d'Ordaz* era şi el stăpânit de visul descoperirii țării aurului. Era „un om de afaceri abil şi descurcăreț, cu mintea ageră şi foarte şiret”[1]. Ocupându-se de treburile lui Cortez în Spania, d'Ordaz nu uita nici de propriile sale interese. El a obținut de la Carol I un brevet pentru colonizarea părții de nord-est a „continentului” (America de Sud).

În 1531, d'Ordaz a plecat cu câteva corăbii spre „marea Dulce” a lui Vicente Pinzon, adică spre gurile Amazonului. După ce au debarcat pe țărm, soldații lui d'Ordaz au început, fireşte, să jefuiască satele indiene,

[1] Această caracterizare aparține lui Cortez, care-l cunoştea bine pe d'Ordaz.

găsind adesea în colibe pietre verzi străvezii pe care le luau drept smaralde. Prizonierii indieni afirmau că la câteva zile de drum, sus pe râu, se înalță pe mal o stâncă mare alcătuită în întregime din această piatră prețioasă. D'Ordaz a pornit cu escadra sa în sus pe marele fluviu, dar un uragan a risipit şi a scufundat aproape toate corăbiile sale. Naufragiații s-au salvat cu greu pe două vase mici. Atunci, d'Ordaz a renunțat să mai caute stânca de smarald şi a cotit spre nord-vest, ca să ajungă în cea mai apropiată colonie spaniolă. Mergând de-a lungul țărmului, el a ajuns într-o altă „mare Dulce" — gurile fluviului *Orinoco.*

Cu cele două corăbii ale sale, d'Ordaz a pornit în sus pe acest fluviu, care şerpuia pe o câmpie nesfârşită. El a străbătut aproape 1.000 km spre vest, până când calea i-a fost tăiată de nişte cataracte, în locul unde marginea apuseană a *podişului Guianei* se apropie de fluviu. În acel loc, lângă praguri, în marele fluviu Orinoco, care-şi poartă apele dinspre sud, se vărsa un râu mare care curgea dinspre vest. Acolo, în munții dinspre vest, potrivit relatărilor indienilor, probabil lângă izvoarele noului râu descoperit, se afla țara unde domnea Eldorado. D'Ordaz a înaintat în sus pe râul care ducea spre această țintă mult râvnită. În limba spaniolă țintă se cheamă *meta.* De atunci, cel mai lung dintre afluenții apuseni ai fluviului Orinoco poartă numele de *Meta.* După ce a navigat în sus pe Meta mai puțin de 100 km, d'Ordaz a fost nevoit să se întoarcă, pentru că nu avea destule provizii şi printre soldați începuseră să bântuie bolile. Această expediție i-a adus o amară deziluzie, căci descoperise o țară uriaşă, dar aproape pustie.

Rezultatele geografice ale expediției lui Diego d'Ordaz au fost însă importante. El a dovedit că marile râuri care izvorăsc din podişurile din vestul continentului îşi croiesc drum spre răsărit, către Oceanul Atlantic. El a descoperit că aceste râuri curg prin câmpii întinse — *lanos.* El a văzut cum, contopindu-se, ele formează puternicul fluviu — „Magnificul Orinoco" şi s-a convins că Orinoco şi afluenții săi alcătuiesc un sistem ramificat de căi de apă interne pe care se poate pătrunde departe în interiorul continentului sudic.

În anii 1533—1534 expediția lui *Herrera,* căutând țara Eldorado, a înaintat pe plute de la gurile fluviului Orinoco până la cursul mijlociu al râului Meta, unde a întâlnit triburi războinice. După ce au pierdut majoritatea oamenilor, printre care şi pe căpitanul lor, spaniolii s-au întors în 1535 pe țărmul oceanului, fără nici o pradă. Principalul rezultat politic al expedițiilor lui d'Ordaz şi Herrera a fost anexarea, mai târziu, a întregului bazin al fluviului Orinoco la posesiunile spaniole.

„ȚARA WELSERILOR” ŞI CĂUTAREA REGIUNII ELDORADO DE CĂTRE MERCENARII BANCHERILOR GERMANI

Bancherii Medici din Florența, cămătarii italieni şi spanioli participau de mult la finanțarea expedițiilor de cucerire în insulele de peste ocean şi pe noul continent. Dar ei îşi rezervau numai o cotă de participare la beneficii. Bancherii împăratului german Carol V (care era şi rege al Spaniei, sub numele de Carol I) — *Welser* din Augsburg şi *Ehinger* din Constanța — au obținut de la debitorul lor mult mai mult. Ei au dobândit în 1527 un brevet pentru cucerirea şi colonizarea „continentului”, adică a regiunii din America de sud de pe țărmurile mării Caraibilor, unde sperau să găsească țara Eldorado. Împăratului i s-au plătit (potrivit diferitelor izvoare) 5—12 tone de aur; compania comercială, organizată de creditorii „darnici”, a încheiat un contract cu guvernul spaniol. Compania îşi lua angajamentul să echipeze pe socoteala sa, în decurs de un an, patru corăbii cu 300 de oameni şi cu toate proviziile necesare, pentru a cuceri în numele coroanei spaniole țările de pe litoral situate la răsărit de podişul Santa Marta. Compania îşi lua obligația să întemeieze aşezări pe litoral sau pe insulele din apropiere, iar pentru apărarea lor să construiască în decursul anilor următori două-trei cetăți. Companiei i se acorda pe veci dreptul de jurisdicție pe teritoriul concesionat, precum şi dreptul de a numi guvernatori dintre membrii familiilor Welser şi Ehinger. Compania a dobândit dreptul de a transforma în sclavi şi de a dispune ca de proprietatea ei deplină de toți băştinaşii care nu se vor supune ordinelor guvernatorilor acestei *„țări a Welserilor”.*

În 1529 un agent al bancherilor — *Ambrosius Ehinger,* pe care spaniolii îl numeau *Alfinger,* a debarcat cu un mare detaşament alcătuit numai din soldați mercenari germani la fortul *Coro,* pe țărmul răsăritean al golfului Venezuela. Din Coro, Alfinger a pornit într-o expediție de cucerire care îi aduse porecla prea puțin onorabilă de „cel mai crud dintre cruzi”. El a început prin a jefui toate satele din jur. Prin torturi silea pe indieni să-i dea tot aurul şi toate obiectele de preț. El avea dreptul să transforme în sclavi numai pe băştinaşii care „nu se supuneau ordinelor lui”, dar de fapt el stigmatiza şi trimitea la piața din Coro pe toți indienii care prezentau vreo valoare, iar pe bătrâni, copii şi bolnavi îi ucidea. După ce a pustiit coastele golfului Venezuela, Alfinger şi-a continuat activitatea distrugătoare în regiunile învecinate dinspre vest. El a trecut peste lanțul de munți care străjuieşte la apus *şesul Maracaibo,* continuând să jefuiască şi să incendieze, să violeze şi să ucidă, să stigmatizeze şi să

vândă pe indieni ca sclavi. Ştirile despre cruzimea lui Alfinger s-au răspândit atât de repede, încât în curând el a început să întâlnească în drumul său spre apus numai sate pustii, părăsite de locuitori.

Conchistadorii ard de vii pe indieni (desen din secolul al XVI-lea).

Fiorosul conchistador german a fost nevoit să se înapoieze spre răsărit, în regiunea pe care o pustiise înainte. Sclavii indieni flămânzi, încărcați cu poveri grele, au pierit cu miile pe acest drum al morții. Soldații germani, mercenari ai lui Alfinger, au început şi ei să se îmbolnăvească, sufereau de foame şi mulți mureau, în căutarea unor regiuni fertile şi aurifere, cuceritorul a început să-şi schimbe itinerariul fără noimă, când într-o direcție, când în alta. El s-a învârtit un timp pe loc între lacul (laguna) Maracaibo şi fluviul Magdalena; apoi a încercat să pătrundă în sus pe fluviul Magdalena, în regiunea muntoasă unde, potrivit zvonurilor, se afla un oraş al aurului. Cu acest prilej el a descoperit *Cordiliera orientală,* lanțul de munți care desparte la est bazinul fluviului Magdalena de bazinul fluviului Orinoco. Căutând să atace prin surprindere noi triburi indiene, Alfinger se străduia să înainteze cât mai repede. El nu ținea seama de faptul că numărul sclavilor-hamali scădea tot mai mult. Se grăbea atât de mult, încât nu mai voia să piardă timp nici măcar cu scoaterea lanțurilor de pe grumazul indienilor, care cădeau istoviți, şi dădea ordin să li se taie capetele.

Timp de trei ani a fost pustiită țara de către acest „cel mai crud dintre cruzi". Bancherii primeau sumele rezultate din vânzarea sclavilor şi o parte din prada jefuită, dar nu trimiteau nici un fel de ajutor serios agentului lor. În preajma anului 1532, în al treilea an de vânătoare sălbatică, detaşamentul german s-a redus mult din cauza foametei şi a

bolilor. Atunci, vânătorul s-a transformat în vânat. Rămăşiţele detaşamentului lui Alfinger au fost înconjurate de indieni la 600 km spre sud-vest de Coro, în Cordiliera orientală, şi nimicite. Potrivit unei versiuni, „cel mai crud dintre cruzi" a fost ucis în această regiune, pe care spaniolii au denumit-o *„Misero Ambrosio" („Odiosul Ambrosio").* Potrivit unei alte versiuni, Alfinger, rănit şi bolnav, a reuşit să ajungă la Coro, unde a murit.

În anul 1534, bancherii au numit ca guvernator al „Ţării Welserilor" pe *Georg Hohermuth von Speyer* (spaniolii îl numeau *Spiro)* şi i-au dat un detaşament alcătuit din 400 de oameni; printre ofiţerii săi se afla şi cavalerul *Philipp von Hutten.* În anul 1535, Speyer a plecat din Coro în căutarea ţării Eldorado, a înaintat spre sud, a pătruns în valea râului *Barquisimeto-Cojedes* (din sistemul fluviului Orinoco), în llanos, şi a cotit spre sud-vest. Detaşamentul a înaintat în această direcţie de-a lungul *Cordilierei orientale şi Merida,* trecând peste râurile mari şi mici care curgeau spre răsărit, către fluviul Orinoco. Detaşamentul înainta extrem de încet prin ţara întinsă şi cu populaţie rară, deoarece tot timpul era nevoit să respingă atacurile indienilor localnici. Soldaţii erau uzi până la piele din cauza ploilor torenţiale sau sufereau din pricina căldurii insuportabile. Îmbrăcămintea lor putrezise şi ei se acopereau cu piei de animale. Doi ani i-au trebuit lui Speyer ca să ajungă până la izvoarele râului *Guaviare,* cel mai mare afluent al fluviului Orinoco. Dar aici, la o distanţă de peste 1.000 km de Coro, germanii au suferit o asemenea înfrângere din partea indienilor, încât au fost nevoiţi să se retragă. Drumul de înapoiere a durat încă un an şi Speyer s-a întors la Coro în 1538, după ce a pierdut 80 de soldaţi.

În timpul absenţei lui Speyer, din Germania a sosit la Coro un detaşament de mercenari comandat de *Nikolaus Federmann* (care mai fusese în savanele din regiunea fluviului Orinoco în anii 1531—1532, cu prilejul unei expediţii de cuceriri neizbutite). În 1536, Federmann a pornit întâi pe urmele detaşamentului lui Speyer, prin llanos, din bazinul superior al fluviului Orinoco, a trecut apoi peste Cordiliera răsăriteană şi a pătruns în bogata regiune centrală a muiscilor civilizaţi. El a ajuns însă pe podişul Cundinamarca în momentul când pătrunseseră aici doi conchistadori spanioli: Quesada, dinspre nord, şi Belalcazar, dinspre sud.

PRIMELE EXPEDIŢII DINSPRE NORD ALE SPANIOLILOR ÎN ELDORADO

Spaniolii s-au întărit temeinic pe ţărmul sudic al mării Caraibilor abia în 1526, când au întemeiat cetatea de coastă *Santa Marta,* la 80 km spre

est de vărsarea fluviului Magdalena; această cetate a devenit baza lor pentru înaintarea spre sud, în sus pe fluviul Magdalena, spre regiunile muntoase ale Anzilor.

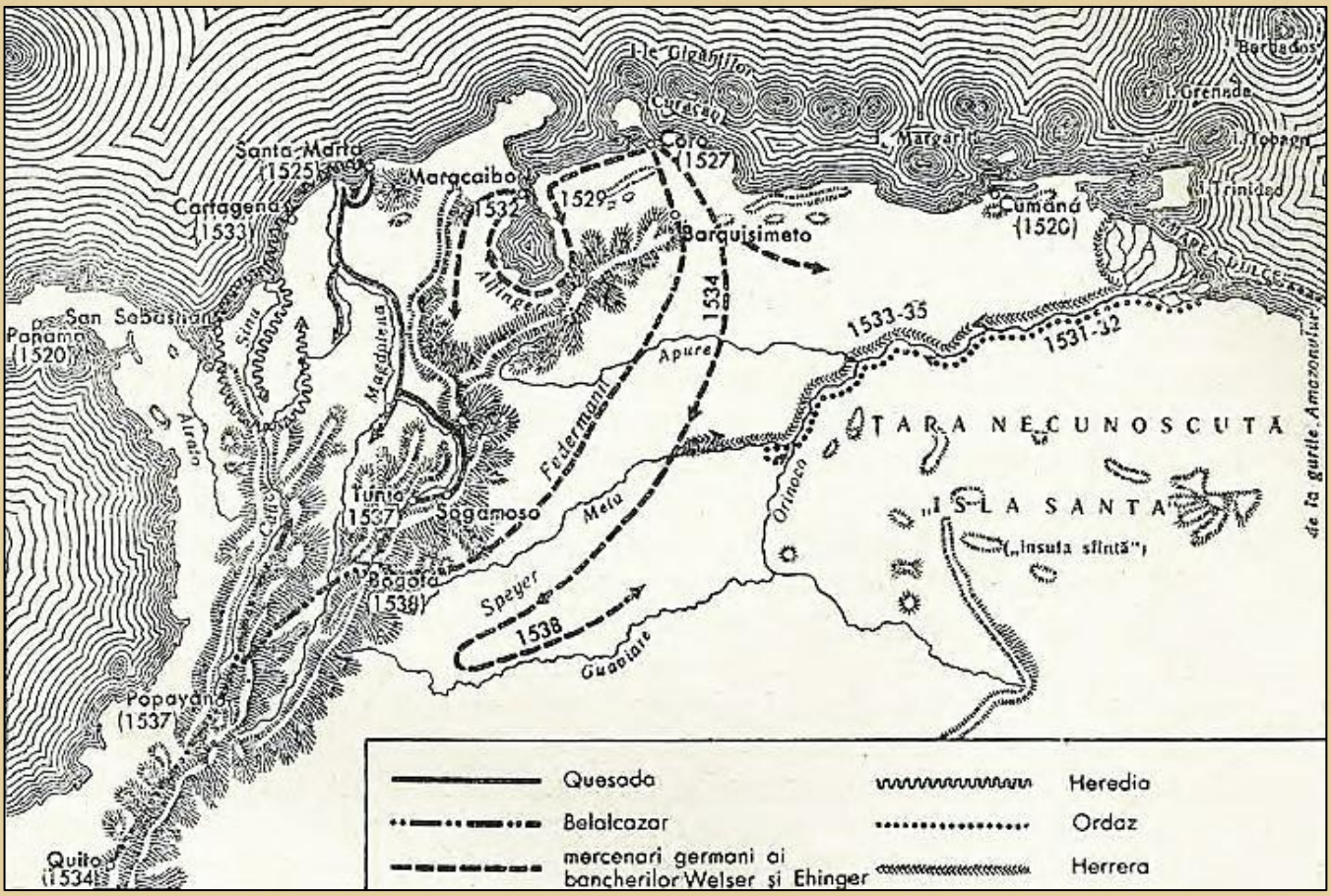

Căutarea ţării Eldorado

În primii ani, micile detaşamente din Santa Marta nu îndrăzneau să întreprindă decât scurte incursiuni în regiunile învecinate din munți şi zona maritimă. În 1533, însă, *Pedro Heredia* a început cucerirea ținutului situat pe malul stâng al cursului inferior al fluviului. El a debarcat cu un detaşament la 200 km spre sud-vest de Santa Marta şi a întemeiat acolo oraşul *Cartagena,* care, curând după aceea, a început să joace un rol de seamă în relațiile comerciale ale acestei regiuni cu restul lumii. După ce a înfrânt în câteva ciocniri sângeroase triburile indiene de pe litoral, Heredia a pornit spre sud, unde îl atrăgeau zvonurile persistente despre Eldorado, iar la 150 km spre sud de Cartagena a descoperit valea râului *Sinu.* Aici exista o populație densă formată din muisci (cibcea) care, ca şi compatrioții lor de la răsărit, se aflau pe o treaptă mult mai înaltă de civilizație decât caraibii.

În templele muiscilor apuseni se găseau multe pietre prețioase şi obiecte de aur, dar comori şi mai mari se aflau în mormintele lor. În timpul

unei expediții, Heredia a descoperit în munții din estul văii râului Sinu un număr de morminte în care se afla o cantitate atât de mare de pietre scumpe şi obiecte prețioase, încât fiecare din cei 150 de soldați ai săi a devenit un om bogat. Unii istorici sunt de părere că mormintele din această regiune au furnizat cea mai mare pradă capturată în America spaniolă în timpul conchistei. Pentru a se consolida în această regiune bogată, Heredia a refăcut cetatea (San Sebastian) construită de Hojeda în apropiere de gurile râului Atrato. Din această cetate, detaşamentele lui Heredia au efectuat timp de trei ani un şir de incursiuni spre sud şi sud-est, până i-au ruinat cu desăvârşire pe indienii localnici şi le-au devastat mormintele. El a ajuns până la *Cordieliera apuseană,* adică până la munții care despart bazinele râurilor Atrato şi Magdalena.

Unul dintre ofițerii lui Heredia, portughezul *João Sezar* (în spaniolă Juan Sesar) a plecat cu câteva zeci de soldați în căutarea țării Eldorado. După ce a rătăcit timp de două luni prin pădurile mlăştinoase, el a ajuns în sfârşit pe povârnişul răsăritean al Cordilierei occidentale. În fața lui se deschidea o vale largă prin care îşi croia drum spre nord marele râu aurifer *Cauca* (afluent din stânga al Magdalenei). La început, Sezar şi oamenii lui au pus mâna pe mult aur, în parte jefuit din sate, în parte extras din pârâiaşele aurifere care se varsă în râul Cauca. Dar indienii din satele apropiate s-au unit şi au început să hărțuiască micul detaşament spaniol. Urmărit de ei, Sezar a fugit spre nord atât de repede cât ii îngăduia încărcătura grea de aur, străbătând în medie, zilnic, aproape 20 km.

Astfel a fost descoperită principala regiune auriferă din America de sud, care în decurs de patru secole a dat aproape 1.500.000 kg de aur.

EXPEDIȚIA LUI QUESADA ŞI BELALCAZAR ÎN ELDORADO ŞI ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII BAZINULUI FLUVIULUI MAGDALENA

Gonzalo Jimenez Quesada, care se instalase la Santa Marta, a desfăşurat între anii 1530 şi 1540 o intensă activitate în căutarea țării Eldorado. La început, el a condus câteva mici expediții spre sud, pe valea fluviului Magdalena în sus. În partea de nord a văii fluviului, drumul pe uscat era foarte anevoios, din pricina mlaştinilor şi a pădurilor de nestrăbătut. Mult mai uşor era să navigheze pe fluviu, chiar şi împotriva curentului. Trebuie să amintim că Magdalena este mai lung decât Rinul (circa 1.600 km) şi are un debit de apă mult mai mare; fluviul este navigabil pe cea mai mare parte a întinderii sale — 1.100 km; sunt navigabili şi unii dintre afluenții lui.

În 1536, urcând în sus pe fluviu, Quesada a întâlnit un vas indian cu o încărcătură de sare şi de țesături de bumbac, bine lucrate şi vopsite cu măiestrie, în culori vii. El s-a convins astfel că destul de aproape se află o țară cu o civilizație înaltă şi a hotărât să cerceteze cursul fluviului pe care coborâse vasul; în afară de aceasta, indienii întâlniți aveau şi nişte cerculețe de aur, pe care spaniolii le-au luat drept monede. O escadră destul de mare echipată de Quesada a naufragiat în dreptul pragurilor fluviului. Conchistadorul a fost nevoit să-şi conducă soldații prin pădurile mlăştinoase, până ce a ajuns pe primele înălțimi ale podişului *Cundinamarca,* unde se afla statul central al muiscilor.

Quesada susținea că în momentul când a descoperit el Cundinamarca, pe podiş trăiau vreo 2.000.000 de oameni. Țara era acoperită de ogoare de porumb sau cartofi. Muiscii locuiau în case de lemn sau de vălătuci, cu un mobilier foarte simplu. Satele şi oraşele lor fremătau de lume. Spaniolii au fost puternic impresionați de templele lor de lemn, de o arhitectură primitivă, dar care erau acoperite cu plăci de aur. Muiscii nu extrăgeau şi nu prelucrau alte metale în afară de aur. Râurile din această țară erau aurifere; mult aur se găsea în temple, iar în mormintele în care se aflau trupuri îmbălsămate se păstrau pietre prețioase şi statui de aur ale zeilor. Oraşele din țara muiscilor erau legate prin drumuri bune, pavate cu plăci de piatră. Pe timpul conchistei, rețeaua acestor drumuri era apreciată la câteva sute de kilometri.

Descoperirea şi cucerirea podişului Cundinamarca au fost însoțite de cruzimile obişnuite ale conchistadorilor. Quesada şi-a consolidat pozițiile în țara muiscilor către începutul anului 1538. Dar în acel moment, pe teritoriul pe care el abia îl cucerise au pătruns doi pretendenți noi: agentul german al Welserilor — *Nikolaus Federmann,* despre care am vorbit mai sus, şi *Sebastian Belalcazar,* tovarăş de arme al lui Pizarro, cuceritorul oraşului Quito şi al întregii regiuni ecuatoriale a Anzilor.

După ce a adunat la Quito o pradă uriaşă, Belalcazar a hotărât să-şi extindă posesiunile spre nord de ecuator, întrucât țările bogate în aur de la sud se aflau sub stăpânirea lui Pizarro. Detaşamentul de avangardă al lui Belalcazar era condus de ajutorul său, care, după cum spune un istoric spaniol, „acționa ca fulgerul şi argintul viu: el aduna toate metalele prețioase pe care le găsea în case, ardea şi prefăcea în scrum casele şi ogoarele cultivate". El a pătruns în regiunea cursului superior al râului *Cauca,* terorizând cu atâta cruzime pe indienii localnici, încât printre ei au început sinucideri în masă. Când Belalcazar a pornit (în 1536) pe urmele ofițerului său spre cursul superior al râului Cauca, i-a fost foarte uşor să

recunoască drumul, deoarece era presărat de scheletele sinucigaşilor. În decurs de doi ani, înaintând încet în jos pe valea râului Cauca, Belalcazar şi-a extins treptat posesiunile spre nord. În cele din urmă, el a trecut peste *Cordiliera centrală,* în valea fluviului Magdalena, iar apoi a urcat pe podişul Cundinamarca.

Aşadar, în 1538, în ţara muiscilor, în regiunea în care Quesada construise chiar atunci oraşul *Santa Fe* (mai târziu i s-a dat din nou numele de *Bogota,* astăzi capitala Columbiei), se găseau trei detaşamente: două spaniole, comandate de Quesada şi Belalcazar, şi unul german, comandat de Federmann. Cronicarii spanioli afirmă că detaşamentele se compuneau fiecare din acelaşi număr de oameni: fiecare avea câte 160 de soldaţi, un preot şi un călugăr. Întrucât au venit însă din direcţii diferite şi au jefuit în cursul expediţiilor lor popoare diferite, ele se deosebeau mult prin îmbrăcămintea oamenilor. Oamenii lui Belalcazar, care veniseră dinspre sud, din Peru, erau cei mai bogaţi şi purtau haine de mătase şi catifea. Oamenii lui Quesada, veniţi dinspre nord, de pe ţărmul mării Caraibilor, erau mai săraci şi purtau ţesături de bumbac indigene. Iar soldaţii săraci ai lui Federmann, veniţi dinspre răsărit, din savanele aproape pustii de pe fluviul Orinoco, îşi acopereau trupurile istovite cu piei de animale. Pe câmpia de lângă Bogota cele trei tabere s-au instalat în triunghi, ameninţându-se una pe cealaltă. Dar aici, războiul împotriva indienilor nu s-a transformat, ca în Peru, într-un măcel între conchistadori. S-a încheiat o tranzacţie amiabilă. Federmann a acceptat în numele său şi al celorlalţi germani ca, în schimbul unei sume de răscumpărare, să renunţe la drepturile sale îndoielnice asupra podişului Cundinamarca[1]. Iar Belalcazar s-a înţeles paşnic cu Quesada să-şi delimiteze noile posesiuni. Podişul Cundinamarca a rămas sub stăpânirea lui Quesada. El a numit ţara cucerită *Noua Granada* (în secolul al XIX-lea ea a devenit nucleul republicii Columbia).

[1] Bancherii germani n-au renunţat însă dintr-o dată la căutarea ţării Eldorado spre vest de podişul Cundinamarca. Hohermuth von Speyer a murit în 1540, dar chiar în anul următor, succesorul său *Philipp von Hutten* a întreprins o nouă expediţie de cucerire. În decurs de câţiva ani, înaintând încet şi cu lupte spre sud, Hutten a trecut râul Guaviare, a ajuns la afluentul lui sudic *Inirida* şi s-a ciocnit în această regiune cu triburi indiene puternice. Sub presiunea lor, el a început o retragere care s-a încheiat cu zdrobirea completă a detaşamentului său şi cu moartea sa (1546). O dată cu el a pierit şi întreprinderea colonială a bancherilor Welser şi Ehinger,

SOARTA LUI QUESADA

După ce s-au întărit pe podişul din centrul țării într-o regiune bogată, nu numai în aur, dar şi în smaralde şi sare, spaniolii au supus fără greutate celelalte regiuni din Anzii de nord. Ei au străbătut aceste regiuni de munte în toate direcțiile, iar în 1539 *Pasquale Andagoya* a descoperit calea comercială cea mai comodă şi mai scurtă de pe podişul Cundinamarca spre Oceanul Pacific peste Cordiliera centrală, iar apoi în sus, pe valea râului Cauca şi peste *Cordiliera occidentală,* până în golful *Buenaventura* (în dreptul paralelei de 4° latitudine nordică). *Quesada* a adus în Spania o pradă uriaşă, alcătuită din aur şi smaralde; duşmanii săi, însă, au răspândit zvonul că el a ascuns o parte din pradă (ca să reducă cincimea cuvenită regelui) şi astfel n-a mai fost numit guvernator al Noii Granade. I s-a interzis chiar accesul acolo, dându-i-se voie să se reîntoarcă abia în 1549.

Quesada nu şi-a pierdut speranța de a descoperi „adevăratul Eldorado". După cât se pare aceasta a devenit o manie a lui, ca şi a multor mii de alți căutători de aventuri. Dar acestea erau „... călătorii făcute la întâmplare spre o țară a visului... Nu spunea chiar Columb că Orinoco izvorăşte din raiul pământesc? Ei plecau în căutarea acestui loc minunat... şi nici o neizbândă nu-i putea opri în urmărirea necunoscutului: n-au existat nici o legendă indiană, nici o halucinație a vreunui soldat rătăcit şi nici un miraj apărut la orizontul îndepărtat, care să nu fi zugrăvit în fața privirilor lacome ale aventurierilor spanioli imaginea acelui oraş din poveşti, unde domneşte omul de aur, puternicul Eldorado. Timp de peste un secol toate expedițiile întreprinse în partea răsăriteană a Anzilor, în bazinele fluviilor Orinoco şi Amazon, au fost călăuzite de această viziune de basm" (E. Reclus).

În perioada 1560—1570, Quesada a întreprins cel puțin două expediții în bazinul fluviului Orinoco în căutarea țării Eldorado. El avea aproape 70 de ani când a început ultima sa expediție pe cursul superior al fluviului Orinoco, fiind însoțit de 300 de spanioli şi 1.500 de hamali indieni (1569—1572). În timpul acestei expediții, care a durat trei ani, hamalii indieni au pierit sau au fugit; de asemenea au murit aproape toți însoțitorii săi spanioli. Quesada n-a găsit nimic de preț; el n-a ajuns nici până la cursul superior al fluviului Orinoco şi s-a întors cu mâna goală. El a murit în vârstă de aproape 80 de ani (1579).

Capitolul 31

DESCOPERIREA FLUVIILOR AMAZON ŞI LA PLATA

CĂLĂTORIA LUI ORELLANA PE „RÂUL AMAZOANELOR”

Când în 1540, pe râul Napo, *Francisco Orellana* s-a despărțit pentru totdeauna — cu sau fără voie — de Gonzalo Pizarro, pe brigantina sa se aflau cincizeci de soldați şi doi preoți; unul din aceştia — *Gaspar Carvajal* — a făcut o descriere a acestei călătorii. Potrivit versiunii lui Orellana şi Carvajal, apele repezi ale râului Napo au dus în câteva zile corabia pe o distanță de mai multe sute de kilometri de locul despărțirii şi pe tot parcursul ei n-au zărit pe mal nici un sat. Aşadar, nici nu putea fi vorba să procure provizii pentru expediția lui Pizarro. Oamenii lui Orellana sufereau ei înşişi de foame, erau nevoiți să fiarbă şi să mănânce pielea şeilor. Abia la 8 ianuarie 1541 ei au întâlnit primul sat indian. Era imposibil să se întoarcă, fiindcă pe uscat nu exista drum, iar pe râu ar fi fost nevoiți să navigheze cu vâslele împotriva curentului, în condiții deosebit de grele, timp de luni întregi.

Orellana a hotărât să se lase în voia curentului şi să navigheze până la mare, fără să ştie unde va ajunge în cele din urmă. De la indienii localnici, spaniolii au aflat că în apropiere se află un râu foarte mare şi au hotărât să mai construiască o brigantină. Ei au procurat de la indieni alimente şi la 1 februarie şi-au continuat drumul. La 11 februarie 1541 au ajuns la punctul unde se unesc trei râuri; cel mai mare dintre ele era „atât de lat ca o mare” *(Marañon — Amazonul).* Orellana s-a lăsat în voia puternicului curent al râului, care ducea vasul său spre răsărit, către o mare necunoscută şi printr-o țară necunoscută. Încă de la gurile râului Napo, uriaşul fluviu îşi rostogolea valurile în fața lui şi Orellana credea că se află aproape de ocean. Dar treceau zile şi săptămâni şi spaniolii continuau să navigheze în jos, duşi de curent, fără să vadă vreun semn că se apropie marea. Uriaşul fluviu primea unul după altul afluenți mari şi totuşi călătorii puteau totdeauna să vadă de la mijlocul apei ambele maluri, uneori, ce-i drept, numai ca nişte îndepărtate şi vagi fâşii de verdeață. Dar când se apropiau de mal, în fața lor apăreau nenumărate brațe, înconjurate din toate părțile de desişurile de nestrăbătut ale pădurilor ecuatoriale virgine. Când întâlneau pe mal câte un sat mic, spaniolii îl jefuiau şi luau cu forța de la „sălbatici” rezervele lor de alimente; în satele mai mari, ei făceau schimb cu indienii sau îi convingeau să le dea provizii.

Uneori se hrăneau destul de bine, dar erau torturați de „plaga egipteană — țânțarii”.

Mai departe, pe fluviu în jos, ei au întâlnit triburi războinice care cu bărcile lor uşoare îi atacau pe spanioli atunci când se apropiau de mal. Praful de puşcă pe care îl aveau oamenii lui Orellana se stricase din pricina umezelii, iar corzile arbaletelor îşi pierduseră elasticitatea, aşa încât spaniolii nu mai puteau folosi armele lor cu tragere lungă. De aceea, ambele vase se țineau, în limita posibilităților, la mijlocul fluviului, unde erau mai puțin expuse primejdiei. După 50 de zile, spaniolii au ajuns în dreptul unui afluent de pe partea stângă, a cărui apă părea „neagră ca cerneala”. Orellana a dat acestui afluent numele de *Rio Negro* (cel mai mare dintre afluenții din stânga ai Amazonului, cu o lungime de peste 1.500 km). Mai jos, pe cursul râului, țara avea o populație mai deasă şi pe maluri se întâlneau sate mari; unele dintre ele păreau să se întindă pe câțiva kilometri. Pretutindeni se puteau căpăta porumb şi păsări.

După cum spune Carvajal, la 24 iunie spaniolii au întâlnit un sat în care trăiau numai „femei”, cu pielea de culoare deschisă, care nu aveau legături cu bărbați”. Aceste femei purtau cozi lungi, erau înalte, puternice şi înarmate cu arcuri şi săgeți. Ele i-au atacat pe spanioli, dar au fost respinse şi au pierdut şapte-opt luptătoare. Acest pasaj din povestirea despre călătoria lui Orellana a produs o impresie atât de puternică asupra contemporanilor, care şi-au amintit de vechea legendă greacă despre amazoane, încât râul căruia Orellana a vrut să-i dea numele său a căpătat, păstrându-l până astăzi, numele de *„râul Amazoanelor”* (Amazonas).

Mai aproape de mare trăiau caraibii; Caravajal susține că ei erau canibali (mâncau carnea duşmanilor ucişi), dar şi meşteşugari iscusiți. Ei făceau tot felul de arme şi vase frumoase, viu colorate. În sfârşit, spaniolii au ajuns la „marea Dulce” adică la gurile marelui fluviu. Aceasta s-a întâmplat la 2 august 1541. Întreaga călătorie pe „râul Amazoanelor”, de la gurile râului Napo şi până la mare, a durat 172 de zile. Deşi au avut ciocniri dese cu indienii, numai trei spanioli au murit din cauza rănilor şi opt, din pricina bolilor.

Expediția s-a pregătit timp de peste trei săptămâni pentru a ieşi în mare. Spaniolii au acoperit cu punți ambele brigantine şi au făcut pânze din mantiile lor peruviene. La 26 august, fără busolă şi fără pilot, Orellana a ieşit în ocean şi a pornit spre nord, de-a lungul țărmurilor continentului. Din fericire, în tot timpul călătoriei nu i-au prins nici furtuni şi nici ploi torențiale, căci altfel vasele slabe ale lui Orellana n-ar fi rezistat. Într-o

noapte ele s-au pierdut unul de altul şi şi-au continuat călătoria separat. Orellana şi tovarăşii săi de drum au trecut cu bine prin golful Paria şi prin teribilele lui „guri” (strâmtori), ajungând la 11 septembrie 1541 pe insulița *Cubagua,* situată în dreptul coastei de sud a insulei Perlelor (Margarita). Aici, au întâlnit compatrioți care le-au arătat multă prietenie, fiind impresionați de povestea călătoriei neobişnuite care durase, în total, opt luni şi jumătate.

SOARTA LUI ORELLANA

Aceasta este versiunea lui Orellana şi Carvajal. Partizanii lui Pizarro însă au declarat că Orellana nu este numai un trădător, ci şi un mincinos, De altfel, mulți istorici consideră că el şi-a înflorit aventurile sale uimitoare cu cele mai fantastice povestiri, în spiritul călătorilor mincinoşi din evul mediu (de pildă „Sir John Mandeville”). Au fost considerate drept basme povestirile despre popoarele neobişnuite care trăiesc pe malurile râului şi îndeosebi povestirea că spaniolii ar fi întâlnit acolo, în pădurile virgine de nestrăbătut, „o republică a femeilor — a amazoanelor războinice”. Călătorii de mai târziu au căutat zadarnic pe malurile Amazonului urmele acestei republici a femeilor şi ale satelor care se întindeau pe kilometri întregi de-a lungul malului.

O altă minciună răspândită de Orellana sau de însoțitorii lui, despre orașele foarte bogate pe care le-ar fi întâlnit în drum, oraşe unde locuitorii acopereau cu aur templele lor şi îşi umpleau casele cu obiecte de aur, a produs o impresie şi mai puternică asupra contemporanilor. Acest basm a determinat organizarea mai multor expediții în bazinul Amazonului, în cursul secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea. Ele n-au dat însă nici un rezultat.

O importantă realizare geografică a lui Orellana a constituit-o faptul că el *a străbătut primul dinspre vest spre est, de la un ocean la celălalt, un continent neexplorat* şi a dovedit în mod practic că, cel puțin în dreptul ecuatorului, acest continent sudic este extrem de lat, ajungând la câteva mii de kilometri şi că „marea Dulce” a lui Vicente Pinzon reprezintă gurile „râului Amazoanelor”.

Din Cubagua, Orellana a trimis un raport regelui Spaniei şi apoi a plecat cu însoțitorii săi spre Española, unde a debarcat la sfârşitul anului 1541. Orellana visa să pună stăpânire pe întreaga țară descoperită de el. În anul următor el s-a întors în Spania şi a încheiat cu guvernul un contract cu privire la cucerirea ei. S-au găsit oameni bogați care să-i finanțeze expediția. Pe la mijlocul anului 1544 o escadră alcătuită din patru nave cu 400 de oameni a părăsit gurile Guadalquivirului. Expediția

a suferit un eşec total. Ea a pierdut trei luni lângă insulele Canare, şi două luni lângă insulele Capului Verde; circa 100 de oameni au murit, iar 50 au dezertat. În timpul traversării oceanului, o furtună a împrăştiat vasele şi numai două corăbii au ajuns la gurile Amazonului. Acolo, Orellana şi cea mai mare parte dintre oamenii lui au murit din pricina frigurilor. Câteva zeci de oameni care au mai scăpat au plecat spre Española.

DESCOPERIREA BAZINULUI FLUVIULUI LA PLATA

În aprilie 1526, *Sebastian Cabot,* care era atunci în slujba spaniolilor, a plecat în fruntea unei flotile compuse din patru corăbii. El avea misiunea să treacă prin strâmtoarea Magellan spre insulele Moluce, dar în loc de aceasta, el a pornit să exploreze „râul lui Solis" {La Plata), la gurile căruia a ajuns în februarie 1527. El a lăsat aici două corăbii mari, iar cu celelalte două a pornit în sus pe râul *Parana.* Înaintând încet împotriva curentului, spre nord, şi oprindu-se des pe drum, Cabot a ajuns în martie 1528 la gurile râului *Paraguay,* care se varsă în Parana dinspre nord. Pe cursul inferior al Paraguayului (probabil în apropiere de vărsarea lui *Rio Bermejo)* a avut loc o ciocnire sângeroasă între spanioli şi agricultorii indieni localnici, bine organizați şi bine înarmați. Întrucât în această luptă spaniolii au pierdut 25 de morți, Cabot s-a străduit din toate puterile să stabilească cu băştinaşii relații paşnice, ceea ce a şi izbutit să facă. El a găsit la ei podoabe de argint, pe care le-a luat în schimbul altor obiecte diferite (mai târziu s-a aflat că indienii îşi procuraseră podoabele în timpul unei expediții făcute în nord-vestul bazinului râului Paraguay). Iată de ce, după întoarcerea lui Cabot în Spania, noul râu descoperit a început să fie denumit *Rio de la Plata* (râul Argintiu)[1]; mai târziu această denumire s-a păstrat numai pentru estuarul comun al râurilor Parana şi Uruguay.

Cabot a construit două forturi pe țărmul fluviului La Plata şi pe cursul inferior al Paranei. Dar când în 1535 o nouă expediție de mari proporții condusă de *Pedro Mendoza* a pătruns în La Plata, ea a constatat că forturile fuseseră distruse, iar micile lor garnizoane nimicite de indieni. Atunci Mendoza a construit pe țărmul apusean al fluviului La Plata, la sud de delta Paranei, oraşul *Buenos Aires.* Un detaşament comandat de *Juan de Ayolas,* trimis în căutarea „țării de argint" pe Parana şi Paraguay în sus, a pătruns până la gurile râului *Pilcomayo,* unde a fost întemeiat oraşul *Asunción* (1536). În anul următor, Ayolas a înaintat şi mai sus pe cursul

[1] De aici provine şi denumirea spaniolă a republicii La Plata-Argentina („Argintie").

râului, până la tropicul sudic (până la 21° latitudine sudică), descoperind regiunea *Gran Chaco*. El a mers cu detaşamentul său prin pădurile rare din această regiune, departe spre apus, până la poalele Anzilor, apoi s-a întors şi în apropiere de râul Paraguay a pierit împreună cu însoțitorii săi într-o luptă cu indienii localnici. Indienii din regiunea Buenos Aires făceau de asemenea în permanență incursiuni asupra oraşului şi spaniolii au fost nevoiți să plece de acolo. Înainte de a-l părăsi, ei i-au dat foc (1541). Oraşul a fost refăcut abia în 1580, devenind capitala *coloniei La Plata* (mutată acolo din Asunción).

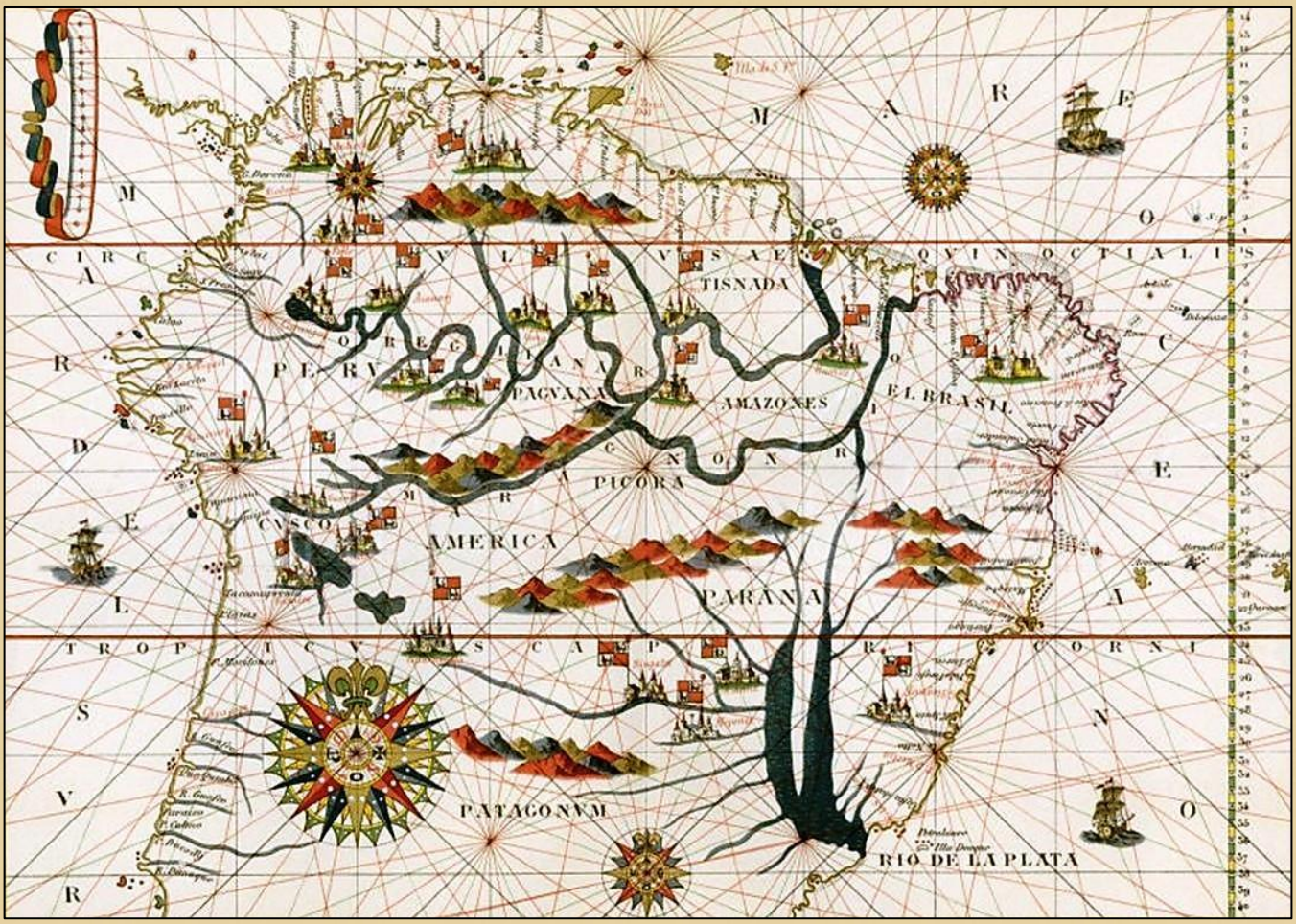

Harta Americii de Sud (realizată în 1582 de Joan Martines)

Alvaro Núñez Cabeza de Vaca, numit guvernator al coloniei La Plata după moartea lui Mendoza (1537), a ales un drum nou pentru a pătrunde în bazinul fluviului La Plata. El a debarcat cu un detaşament pe coasta Braziliei de sud, în dreptul paralelei de 27°5' latitudine sudică, a urcat în partea de sud a *podişului Braziliei* şi l-a străbătut urmând valea râului *Iguaçu* (circa 1.300 km) până ce a ajuns la Parana. Cu acest prilej, la 25 km mai sus de vărsarea râului Iguaçu el a descoperit una dintre cele mai

mari cascade din lume: râul cu un debit mare de apă, care se împarte într-o mulțime de brațe, ajungând la o lățime de aproape 3 km, se prăvăleşte de pe o stâncă înaltă de 65—70 m, în peste 30 de şuvoaie despărțite de insulițe stâncoase. Detaşamentul lui Cabeza de Vaca a coborât până la gurile Paraguayului, iar pe acest râu a urcat până la Asunción.

Domingo Martinez Irala, locțiitorul lui Cabeza de Vaca a urcat în 1543 de la Asuncion în regiunea mlăştinoasă de pe cursul superior al râului Paraguay până la vărsarea râului *Cuyabá* (dincolo de paralela de 18° latitudine sudică). El a căutat fără succes să ajungă din „săraca" colonie La Plata în bogatul Peru. După câțiva ani (1547—1548), Irala şi-a repetat încercarea, mergând pe un drum situat mai spre sud (în dreptul paralelei de 21° latitudine sudică), a traversat partea de nord a regiunii Gran Chaco şi a urcat pe podişul care poartă acum denumirea de podişul Boliviei. *Drumul de pe malurile fluviului La Plata în Peru fusese astfel descoperit.*

După aceste expediții, spaniolii au ajuns să cunoască tot cursul râului Paraguay, precum şi cursul inferior şi mijlociu al Paranei, demonstrându-se, astfel, după exemplul râului Iguaçu care izvorăşte din munții *Serra do Mar,* că măcar unii dintre afluenții de pe stânga ai Paranei izvorăsc foarte aproape de Oceanul Atlantic, de pe povârnişurile vestice ale munților de pe litoral.

Capitolul 32

PRIMELE DESCOPERIRI DIN REGIUNILE INTERIOARE ALE AMERICII DE NORD

EXPEDIȚIA LUI DE SOTO ŞI DESCOPERIREA REGIUNILOR SITUATE LA NORD-VEST DE FLORIDA

Hernando de Soto s-a făcut cunoscut în Castilia de aur şi în Nicaragua, iar apoi l-a însoțit pe Francisco Pizarro în expediția din Peru şi acesta l-a numit mai târziu locțiitor al său. În timpul luptei sângeroase dintre conchistadorii din Peru, de Soto a părăsit de bună voie „țara aurului", întorcându-se în Spania. Acolo a prezentat planul unei expediții pentru cucerirea Floridei. Cu un detaşament de 1.000 de oameni el a plecat în Cuba, iar apoi, în anul 1539, a debarcat pe țărmul apusean al Floridei cu 900 de soldați şi 350 de cai. Lumea nouă nu văzuse încă o

oaste europeană atât de mare. După ce a lăsat o parte din soldați să păzească corăbiile, de Soto a pornit cu ceilalți spre interiorul țării, către nord. În drum, spaniolii au întâlnit sate mari (unele aveau peste 600 de case). Ei înaintau încet prin regiunea păduroasă şi mlăştinoasă, brăzdată de râuri. Indienii aveau o atitudine duşmănoasă[1] şi îşi făceau pe dealuri fortificații înconjurate cu garduri de bârne. De Soto a petrecut iarna în apropiere de *golful Apalaşian,* unde se găsea hrană suficientă pentru detaşamentul său. El a chemat şi flota acolo, iar apoi a trimis-o spre vest, ca să exploreze țărmul pe o distanță de 100 de mile.

Indieni timucua din Florida (desen din secolul al XVI-lea).

În primăvara anului 1540, de Soto a pornit spre nord-vest şi vest, trimițând înainte pe soldații cei mai abili care „cu prietenie şi cu vorbe bune" îi convingeau pe indieni să lase detaşamentul să treacă în pace. Spaniolii au traversat un şir de râuri mici care curgeau printr-o câmpie roditoare către sud, spre golful Mexic.

[1] Pe aici fuseseră înainte soldații lui de Narvaez. Istoricii spanioli spun că ei i-au tăiat nasul unei căpetenii indiene şi au pus câinii să o sfâşie pe mama acestuia.

Sat fortificat al indienilor din America de Nord (desen din secolul al XVI-lea)

Şeful unuia dintre triburile locale s-a oferit să conducă detaşamentul spaniol şi i-a adus pe oaspeții nepoftiți într-o aşezare mare, situată pe malul unui râu mare (probabil *Alabama).* Aşezarea era înconjurată de un val înalt de pământ şi de un gard de bârne cu două porți. La fiecare 50 de paşi erau aşezate turnuri de pază şi în fiecare din acestea se aflau câte opt oşteni. Aşezarea era alcătuită din 80 de case mari de lemn, dintre care unele erau atât de încăpătoare încât puteau cuprinde câte 1 000 de oameni. Văzând casele-cetăți, spaniolii şi-au dat seama că au fost atraşi cu viclenie în cursă şi s-au retras în grabă. Apoi au atacat aşezarea. Ei au

spart cu topoarele porțile de lemn, au năvălit în oraş şi au dat foc caselor. Din partea indienilor luptau nu numai bărbații, dar şi femeile. De Soto a fost rănit, dar n-a părăsit câmpul de luptă, pentru ca oamenii săi să nu se descurajeze. Indienii s-au împotrivit cu dârzenie, dar când focul s-a întins au luat-o la fugă. Lupta a durat nouă ore. Spaniolii au pierdut 83 de oameni şi 45 de cai. Ca totdeauna, datele despre pierderile indienilor sunt contradictorii: diferiți istorici arată că au murit două. cinci, şapte şi chiar zece mii de indieni, unii ucişi în timpul măcelului de pe străzile oraşului, iar ceilalți arşi de vii în case. Cu toate acestea pierderile suferite i-au descurajat pe spanioli. Ei n-au găsit aur şi erau înconjurați de triburi duşmane. De aceea mulți au stăruit ca expediția să se întoarcă în Havana. Dar după ce i-a lăsat pe soldați să se odihnească timp de două săptămâni, de Soto a pornit mai departe, spre apus.

În decembrie, de Soto a hotărât să rămână peste iarnă într-o aşezare indiană. El a cucerit-o cu asalt; indienii au fugit şi de Soto şi-a încartiruit soldații în casele părăsite. Disciplina din rândurile detaşamentului spaniol slăbea. Nu se mai aşezau posturi de pază. Indienii, probabil bine informați, au profitat de acest lucru şi în ianuarie 1541 au năvălit noaptea în oraş şi au dat foc acoperişurilor de paie ale caselor în care dormeau spaniolii. În cursul acestei lupte nocturne au fost ucişi 40 de soldați şi s-au pierdut 50 de cai (o parte din ei au ars). Spaniolii s-au mutat într-o localitate învecinată, dar şi aici indienii îi hărțuiau mereu.

La sfârşitul lunii martie, de Soto a pornit mai departe, respingând atacurile dese ale indienilor. După cât se pare, el a mers la întâmplare, cotind, când spre nord, când spre sud, dar în general s-a menținut în direcția vest. Se presupune că detaşamentele lui au ajuns până la izvoarele Alabamei şi au pătruns în valea fluviului Tennessee (râu „egal ca mărime cu Guadalquivirul în dreptul Sevillei"). De acolo el a ajuns pe malul unui fluviu larg şi adânc, care curgea cu mare iuțeală. Apele lui erau tulburi şi duceau la vale o mulțime de copaci smulşi din rădăcini. Acesta era marele fluviu *Mississippi* — „râul Sfântului Duh", cum l-au denumit predecesorii lui de Soto. Până la Mississippi n-au ajuns nici jumătate din soldații săi. După ce a construit patru corăbii mari, de Soto a trecut cu oastea sa pe malul apusean al fluviului Mississippi, probabil în apropierea gurilor râului *Arkansas.* Acolo a încheiat o alianță cu un şef de trib indian şi a întreprins împreună cu acesta o expediție împotriva unui trib duşman. Spaniolii şi aliații lor au mers în jos pe râu în 80 de bărci uşoare. Cronicarii spanioli din acel timp pomenesc pentru prima oară că indienii scalpează pe duşmanii ucişi.

Sat nefortificat al indienilor din America de Nord (desen din secolul ai XVI-lea).

După aceasta, de Soto a rătăcit timp de un an prin câmpiile situate la vest de Mississippi, când depărtându-se de fluviu, când revenind pe malurile lui. Oastea sa se micşora văzând cu ochii. El însuşi s-a îmbolnăvit de friguri şi curând a murit (mai 1542) în vârstă de 47 de ani. Înainte de a muri, el l-a numit ca succesor al său pe *Luis Moscoso.* Conchistadorii l-au înmormântat pe căpitanul lor în cursul nopții, pentru

ca ştirea să nu se răspândească printre indieni. Sicriul a fost coborât în fundul apei, într-unui din brațele adânci al fluviului Mississippi, în apropiere de râul Roşu *(Red River).*

EXPEDIȚIA LUI MOSCOSO LA VEST DE MISSISSIPPI

La începutul lunii iunie, spaniolii au pornit mai departe spre vest. parcurgând distanțe mari în fiecare zi. Ei au străbătut şesuri nelocuite şi mari spații neroditoare. De la indieni, Moscoso a aflat că mai departe spre vest se află munți înalți; probabil că spaniolii au ajuns la poalele răsăritene ale *munților Stâncoşi.* Soldații erau peste măsură de obosiți, proviziile erau puține şi atunci Moscoso a pornit înapoi, spre Mississippi. A început iarna; alimentele trebuiau procurate prin lupte sângeroase cu indienii. Mulți soldați au fost ucişi sau au murit din pricina rănilor şi a istovirii. La vest de Mississippi spaniolii n-au izbutit să găsească loc potrivit pentru iernat şi au continuat să rătăcească dintr-un loc într-altul. Încălțămintea şi hainele lor erau ferfeniță. Desculți, acoperiți cu piei de animale, ei au ajuns cu mare greutate, la sfârşitul lunii decembrie, la fluviul Mississippi, cu câteva mile mai sus de locul unde îl traversaseră în timpul verii. Ei s-au instalat într-un sat indian cucerit prin asalt. Satul era înconjurat de un şanț adânc şi spaniolii s-au menținut acolo tot timpul iernii. După expediția din vest nu mai rămăseseră decât 320 de oameni şi 70 de cai. În timpul iernatului au mai murit câțiva oameni. Şeful unui trib indian din vecinătate îi aproviziona pe spanioli cu hrană şi pături şi astfel au reuşit s-o scoată la capăt până în primăvară.

La începutul lunii martie, spaniolii au construit şapte vase rezistente, dar revărsarea fluviului Mississippi a mai întârziat echiparea flotilei, cu multe săptămâni. Proviziile necesare au fost încărcate pe corăbii abia la sfârşitul lunii iunie. Pe fiecare vas s-au îmbarcat câte 50 de spanioli şi indieni (bărbați şi femei), care au acceptat „de bună voie” să plece cu spaniolii. În timpul călătoriei în jos pe Mississippi, spaniolii au fost nevoiți să dea o luptă grea împotriva triburilor din sud. În cea de a douăzecea zi, ei au ajuns la mare şi, fără busolă şi hărți, au pornit spre Noua Spanie, înaintând spre vest, iar apoi spre sud, de-a lungul țărmurilor golfului Mexic. Spaniolii îşi completau proviziile cu peşte, care se găsea din abundență. După 53 de zile, ei au debarcat cu bine; calculând exact că se află în apropiere de Noua Spanie, ei au părăsit corăbiile, au pornit pe țărm spre sud şi, curând, au ajuns la râul Panuco. În timpul acestei expediții neizbutite au pierit două treimi din detaşamentul lui de Soto. S-au întors mai puțin de 300 de oameni — murdari, îmbrăcați în piei de animale,

istoviți şi bolnavi. O parte au plecat în Spania, iar ceilalți s-au risipit prin diferite țări din Lumea Nouă.

LEGENDA DESPRE ŢARA SIBOLA ŞI DESPRE CELE ŞAPTE ORAŞE

Expedițiile pe mare organizate de Cortez au demonstrat că țărmul apusean al noului continent se întinde departe spre nord. Pe uscat, însă, în regiunile mai pustii situate la nord de Noua Spanie spaniolii înaintau foarte încet. În această direcție greutățile erau mult prea mari, iar perspectivele mult prea mici (după cum se părea la început). Dar nu peste mult timp fantezia conchistadorilor a plăsmuit în aceste regiuni muntoase, aproape nelocuite, țări şi oraşe bogate, spre care au hotărât să-şi croiască drum.

Încă în 1530, *Nuño Guzman* a auzit de la un sclav indian, originar din ținutul nordic „Tejos" o istorisire despre bogata țară *Sibola,* (Cibola sau Zivolo), unde acesta ar fi văzut *şapte oraşe.* El spunea că fiecare dintre ele este mare cât Mexic şi pe străzi întregi se înşiră prăvăliile bijutierilor. Drumul până acolo ar dura 40 de zile şi ar trece printr-o regiune pustie. Legenda medievală despre cele şapte oraşe era încă vie printre spanioli. Guzman a strâns îndată un detaşament alcătuit din 400 de spanioli şi câteva mii de indieni şi a pornit în căutarea Sibolei şi a celor şapte oraşe legendare. El a mers de-a lungul marginilor apusene ale podişului Mexicului spre nord-vest, dar încă înainte de a ajunge la paralela de 25° latitudine nordică a întâmpinat asemenea greutăți, încât a renunțat să mai continue drumul. Oraşul *Culiacan, î*ntemeiat de el în apropiere de coasta de sud-est a golfului Californiei, a devenit însă mai târziu punctul de plecare al expedițiilor în regiunile nordice, iar legenda despre cele şapte oraşe bogate a fost „confirmată" pe neaşteptate în 1536.

După aproape opt ani de peregrinări, patru dintre oamenii lui de Narvaez, care scăpaseră ca prin minune (printre ei se aflau trezorierul detaşamentului *Alvarez Nuñez Cabeza de Vaca* şi „maurul" *Estebenico),* s-au întors în Noua Spanie. Ei fuseseră câțiva ani prizonieri la indieni, trecuseră de la un trib la altul şi, fără să vrea, făcuseră o călătorie uimitoare de la răsărit spre apus, din Florida până în golful Californiei. După spusele lor, ei străbătuseră păduri şi câmpii întinse, deşerturi şi munți înalți, mari regiuni agricole cultivate cu porumb şi leguminoase, unde locuiau triburi indiene paşnice. Indienii le dăruiseră piei de „vaci uriaşe" (bizoni) şi pietre prețioase, drept recunoştință pentru că îi îngrijeau pe cei bolnavi. Cabeza de Vaca şi însoțitorii săi susțineau că la nord, în regiunile muntoase, există oraşe având case cu cinci-şase caturi,

împodobite în interior cu țesături scumpe şi cu pietre prețioase.

Această povestire, care cuprindea multe exagerări, a fost considerată în Noua Spanie drept o confirmare a legendei despre Sibola şi despre cele şapte oraşe. Din ordinul viceregelui Noii Spanii, comandantul de atunci al cetății Culiacan, *Francisco Vasquez Coronado* a trimis în martie 1539, în căutarea Sibolei, spre nord, pe călugărul *Marcos* de *Niza* împreună cu Estebenico, dându-le două călăuze indiene. Când au ajuns la nord de golful California, dincolo de râul Gila (afluent din stânga de pe cursul inferior al fluviului Colorado), Estebenico a fost trimis înainte în recunoaştere. Cu cât călugărul înainta mai mult spre nord, întâlnind rareori aşezări indiene, cu atât creştea, dună spusele sale, numărul indiciilor care dovedeau existența marelui oraş Sibola. După puțin timp, Marcos a aflat că Estebenico a fost ucis chiar în oraş. Totuşi, el a hotărât să meargă mai departe, pentru a vedea cu ochii lui, măcar de departe, acest oraş legendar. Şi într-adevăr a izbutit. El a văzut în mijlocul unei câmpii întinse, pe un deal cu pante mari, un oraş care, după cuvintele lui, era mai mare şi mai impunător decât Mexic. El susținea că a vrut să intre în oraş, dar n-a făcut-o de teamă să nu fie ucis şi marea lui descoperire să rămână necunoscută. El a ridicat pe dealul de unde văzuse oraşul un morman de pietre, a aşezat o cruce şi a pus stăpânire oficial pe această țară. După aceea, a pornit înapoi, iar în septembrie 1539 a prezentat viceregelui un raport „veridic".

Coronado, pe care Marcos l-a întâlnit pe drum, a trimis imediat spre nord pe căpitanul *Melchior Diaz,* deoarece povestirea călugărului i-a trezit îndoieli. Dar a început iarna şi Diaz n-a izbutit să înainteze prea departe prin regiunile pustii. În raportul pe care l-a trimis lui Coronado în primăvara anului 1540, el a fost nevoit să se bazeze pe informații strânse pe drum. Deşi mai prudent în expresii decât fratele Marcos, el a declarat totuşi că cele şapte oraşe există într-adevăr şi că cel mai mare dintre ele este Sibola. În felul acesta povestirea lui Cabeza de Vaca şi a însoțitorilor săi a fost confirmată de două mărturii „serioase" ale unui călugăr şi ale unui ofițer.

DESCOPERIREA BAZINULUI COLORADO ŞI AL LUI RIO GRANDE DEL NORTE (EXPEDIȚIA LUI CORONADO SPRE SIBOLA)

Viceregele a trimis spre Sibola un mare detaşament sub comanda iui *Coronado.* În primăvara anului 1540, Coronado a plecat cu un detaşament de 1.000 de oameni, alcătuit din spanioli şi indieni. La început, el a înaintat de-a lungul câmpiei înguste de pe litoral. De la 30° latitudine

nordică, Coronado a pornit drept spre nord, a traversat râul *Sonora,* a cotit spre nord-est mai aproape de munți, probabil pentru a nu trece prin *pustiul Gila,* şi a ajuns pe *râul Gila.*

După ce a ocolit panta foarte abruptă, aproape verticală, a podişului (platoul Colorado), detaşamentul a înaintat spre est şi nord-est peste munți acoperiți de păduri de pini, iar apoi a străbătut nişte câmpii cu ierburi înalte, defileuri şi podişuri pustii; soldații au făcut tot drumul pe jos, cărând fiecare în spinare provizia sa de alimente. Caii erau şi aşa prea încărcați. În sfârşit, detaşamentul a ajuns la Sibola, în punctul indicat de fratele Marcos, după cât se pare în dreptul paralelei de 35° latitudine nordică, pe râulețul Zuni, afluent al Micului Colorado (Little Colorado).

„Oraşul" aşezat pe stâncă avea asemenea proporții şi asemenea înfățişare încât spaniolii au început să-l blesteme pe călugărul mincinos şi să spună în batjocură că în Noua Spanie există cătune care fac o impresie mult mai bună. Sibola era construit pe stânci în aşa fel încât acoperişurile plate ale caselor de jos se aflau la acelaşi nivel cu podeaua caselor de sus; ele erau făcute din piatră şi vălătuci şi nu puteau adăposti mai mult de 200 de ostaşi. Fără prea mare greutate spaniolii au cucerit prin asalt această „cetate", alungându-i pe indieni. Regiunea era muntoasă, clima rece, iar solul nisipos şi aproape sterp. Indienii purtau țesături de bumbac sau piei de animale. Obiecte de preț nu se găseau aici, iar „minunatele oraşe" care înconjurau Sibola erau şi mai mici. Erau un fel de locuințe comune ale indienilor localnici, pe care spaniolii le numeau *„pueblo"* (ceea ce înseamnă în spaniolă sat mare sau populația unui sat mare).

În timp ce detaşamentul principal se îndrepta spre Sibola, navigatorul *Hernando de Alarcon,* care comanda trei corăbii, înainta de-a lungul țărmului răsăritean al golfului Californiei cu provizii pentru soldații lui Coronado. El a ajuns în partea de nord a golfului, a descoperit gurile unui râu mare şi a parcurs cu barca 85 de mile în sus pe acest râu pe care l-a denumit *Bueno Guia* („Călăuză bună"); astăzi acest fluviu poartă un alt nume, de asemenea spaniol — *Colorado* („Roşu" sau „Colorat"). Alarcon l-a aşteptat pe Coronado în dreptul fluviului, dar i-a căutat zadarnic pe oamenii lui şi a fost nevoit să se întoarcă. Pilotul său *Domingo Castillo* a însemnat pe hartă ambele țărmuri ale golfului Californiei şi a dovedit că la apus el este despărțit de ocean nu printr-o insulă, ci printr-o peninsulă alungită *(California de sud).* Dar harta lui Castillo, ca şi altele, a fost păstrată în taină şi încă multă vreme, până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a dăinuit ideea greşită potrivit căreia California de sud ar fi o insulă.

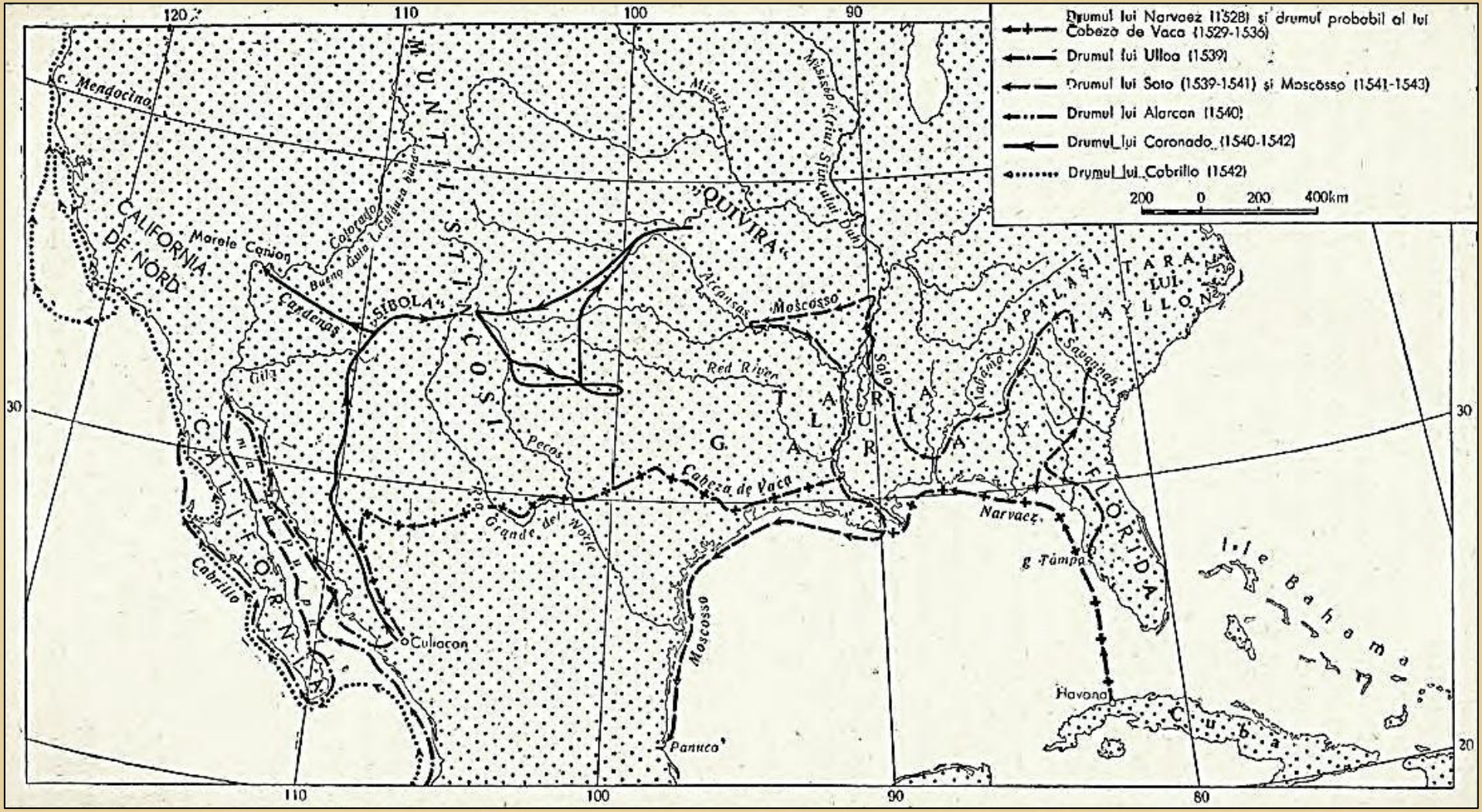

Drumurile urmate de spanioli şi descoperirile făcute de ei în America de Nord.

Între timp, Coronado s-a oprit la Sibola, a supus pe indienii din împrejurimi, iar apoi a trimis în toate direcțiile mici detaşamente pentru explorarea țării. Într-un sat, spaniolii au auzit că la nord curge un râu mare. Coronado a trimis în căutarea acestui râu un detaşament sub comanda lui *Garcia Lopez de Cardenas.* Acesta a străbătut platoul Colorado şi a ajuns la marginea de sud a *Marelui Canion* (în dreptul paralelei de 36° latitudine nordică). Spaniolii au fost uimiți şi zguduiți de priveliştea ce li se deschidea înaintea ochilor. Ei au presupus că adâncimea prăpastiei atinge 3—4 mile (în realitate, canionul din Colorado central, cel mai adânc din lume, are „numai" 1.800 mtr. adâncime). Timp de trei zile au rătăcit de-a lungul prăpastiei, căutând zadarnic, printre pereții abrupți un loc de coborâre până la râu. De Cardenas a fost nevoit să se întoarcă şi să-i comunice lui Coronado uimitoarea descoperire.

Al doilea detaşament a plecat din Sibola spre est şi după două-trei zile a ajuns la un râu mare care curgea către sud. Până aici toate râurile întâlnite Curgeau *spre vest.* Această particularitate geografică a fost observată de comandantul detaşamentului, *Jaramillo:* „Toate apele — râurile şi pâraiele — a raportat el lui Coronado — pe care le-am întâlnit până la Sibola şi dincolo de ea pe o distanță de încă două zile de drum curg spre marea de sud Oceanul Pacific, iar începând de acolo spre Oceanul Nordic [Atlantic]". Pe baza acestui raport, putem afirma cu precizie că JaramiLLo a descoperit cumpăna apelor dintre afluenții răsăriteni ai lui Colorado şi *Rio Grande del Norte* (Marele râu nordic), care se varsă în golful Mexic.

Principalul detaşament al lui Coronado a pornit spre est, a trecut peste munții Stâncoşi şi a ajuns până la râul *Pecos* (afluent al lui Rio Grande), unde s-a oprit pentru iernat.

DESCOPERIREA AFLUENȚILOR APUSENI AI FLUVIULUI MISSISSIPPI (EXPEDIȚIA LUI CORONADO SPRE „QUIVIRA")

Pe râul Pecos a apărut în fața conchistadorilor un nou miraj — țara *Quivira.* Într-un sat de pe mal, soldații au întâlnit un indian — sclav din Florida — care fusese luat prizonier de indienii din câmpia centrală şi, după ce trecuse de la un trib la altul, ajunsese în cele din urmă la mii de kilometri de patria sa. El a câştigat încrederea spaniolilor fiindcă s-a dovedit o călăuză isteață şi de nădejde. Indianul le-a spus că la răsărit de locul unde se află detaşamentul spaniol curge un râu uriaş, lat de două mile, în care trăiesc peşti de mărimea unui cal. El a mai adăugat că malurile râului sunt foarte populate şi că pe râu plutesc bărci mari având

câte 20 de vâslaşi la fiecare bord. Considerând că toate acestea se refereau la *Mississippi,* povestirea nu cuprindea prea multe exagerări (nici chiar peştii uriaşi nu inspirau îndoială); dar pentru conchistadori, ea nu era câtuşi de puțin ispititoare. Atenția lor a fost atrasă de partea a doua a povestirii. Indianul din Florida spunea că pe acest râu uriaş se află țara Quivira, al cărei cârmuitor suprem se odihneşte după-amiază sub crengile unui copac înalt, de care atârnă clopoței de aur, şi adoarme în clinchetul lor dulce. El mai spunea că locuitorii Quivirei folosesc numai vase de aur şi argint, iar provele bărcilor sunt împodobite cu vulturi mari de aur. Povestitorul adăuga că domnitorul din Quivira îi dăruise şi lui obiecte de aur, pe care i le luase de curând şeful unui trib local. Un detaşament a fost trimis îndată la acest şef de trib cu ordinul de a aduce lucrurile luate. Dar în sat nu s-a găsit nici urmă de aur, iar locuitorii au declarat că indianul din Florida este un mincinos neruşinat. Totuşi şeful tribului a fost pus în lanțuri şi adus în fața lui Coronado, care a ordonat să fie aruncat în temniță. Atunci, indienii din împrejurimi s-au răsculat şi i-au hărțuit pe spanioli toată iarna. Aceştia, la rândul lor, pedepseau cu cruzime pe răsculați.

În aprilie 1541, Coronado cu o parte din soldații săi a început marşul spre Quivira şi a trecut râul Pecos, înaintând spre nord-est de-a lungul munților, iar apoi prin *preriile* nemărginite. Pentru prima oară spaniolii au văzut aici cirezi uriaşe de *bizoni* şi au cunoscut triburile indiene nomade, care trăiau numai din vânătoarea de bizoni. Parcurgând distanțe mici în fiecare zi, spaniolii au mers timp de o lună spre nord-est până au ajuns la un râu mare. După cât se pare, acesta era *Arkansas* (afluent din dreapta al lui Misisipi), la gurile căruia ajunseseră înainte soldații lui de Soto. La patru mile spre nord de râu, spaniolii au întâlnit din nou vânători indieni. După cum socotea el, Coronado ajunsesem țara Quivira. Participanții la expediție, printre care Jaramillo, descriau Quivira ca pe o țară aşezată la o mică altitudine, brăzdată de râuri cu debit mare de apă, cu câmpii mănoase şi înverzite „cum nu se află nici în Spania, nici în Franța, nici în Italia”. Ei afirmau că țara aceasta este bună pentru cultivarea oricăror plante şi că uneori găseau în apropierea pâraielor struguri sălbatici, destul de gustoşi. În scrisoarea către regele Carol I, Coronado arăta că a ajuns în dreptul paralelei 40° latitudine nordică, până la marele râu „Teucarea”. El a traversat, fără îndoială, râul *Kansas* (afluent din dreapta al lui Missouri), sau poate că, înaintând mai departe spre răsărit, a pătruns şi în valea fluviului Missouri.

Țara era frumoasă, dar indienii de aici nu aveau nici un fel de obiecte

de preț; până şi căpeteniile lor purtau podoabe de aramă. Se apropia toamna, şi temându-se de iarna nordică, Coronado a făcut cale întoarsă. Drumul de întoarcere a durat 40 de zile. Coronado a mers de astă dată pe un alt drum, prin regiuni care s-au dovedit şi mai puțin populate. Adesea întâlneau lacuri sărate. Coronado mai credea încă în existența țării aurului — Quivira. El vroia să repete expediția în primăvara anului 1542. sperând să pătrundă mai adânc în uriaşa țară descoperită şi să ajungă astfel la Quivira. Dar un accident suferit în timpul unui concurs de călărie îl sili să renunțe la continuarea explorărilor. Prin Sibola el s-a întors cu detaşamentul său la Culiacan. Potrivit unei versiuni, el a murit peste câteva zile după întoarcere, iar potrivit alteia, a căzut în dizgrație din cauza insuccesului expediției şi a fost destituit.

Rezultatele geografice ale expediției „nenorocosului" Coronado au fost însă uriaşe. În goana după oraşe şi țări fantastice, detaşamentele lui au străbătut câteva mii de kilometri în interiorul continentului, care s-a dovedit a fi mult mai mare decât credeau contemporanii lui Coronado. Pe o distanță de mai multe sute de kilometri s-au descoperit țărmuri noi la apus, zona de şes situată de-a lungul acestor țărmuri, uriaşe podişuri secetoase şi, mai departe spre răsărit, înalții munți Stâncoşi. De asemenea, au fost descoperite cel mai mare canion din lume, fluvii uriaşe care curgeau în diferite direcții (Colorado cu afluentul său Gila; Rio Grande del Norte cu afluentul Pecos; Arkansas, Kansas şi, poate, Missouri), precum şi preriile imense care se întindeau de la poalele munților Stâncoşi până la fluviul Mississippi. În drumul său de la vest spre est Coronado n-a ajuns până la fluviul Mississippi. dar în direcție inversă, înaintând de la est spre vest, Soto, străbătând regiunile păduroase din sud, a atins, după cum ştim, aproape în acelaşi timp malurile acestui fluviu.

Pe acest teritoriu uriaş, însă, oamenii lui Coronado, ca şi ai lui Soto de altfel, n-au găsit nici metale prețioase şi nici o populație numeroasă care să poată fi transformată în sclavi, fără eforturi militare prea mari. Interesul guvernului spaniol şi al diferiților căutători de aventuri pentru teritoriile situate la nord de „golf" şi de Rio Grande del Norte a scăzut pentru mult timp, cam până pe la sfârşitul secolului al XVI-lea. În anii 1598—1599, *Oftate* a cucerit „Țara celor şapte oraşe", iar după câțiva ani, pe cursul superior al râului Pecos, a fost întemeiată cetatea *Santa Fe.* Rezultatul real al goanei după cele şapte oraşe fantastice l-a constituit anexarea la posesiunile spaniole a unui mare teritoriu de aproape 1.000.000 km^2.

Capitolul 33

DESCOPERIRILE FRANCEZILOR ÎN AMERICA DE NORD ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

PESCARII FRANCEZI LA ȚĂRMURILE AMERICII DE NORD-EST

Regele Franței, *Francisc I,* care s-a urcat pe tron în anul 1515, ca şi regele Angliei, nu dorea câtuşi de puțin să respecte „împărțirea lumii" stabilită de papă, în baza căreia Franța n-a căpătat nici un drept asupra teritoriilor de peste mări. El nu se putea însă hotărî să trimită expediții în mările tropicale, dominate de state maritime mai puternice — Spania şi Portugalia. Regiunea de nord a Atlanticului nu era însă controlată atunci de nimeni şi numai rareori corăbii portugheze vizitau țărmurile „Țării Corterealilor".

Imediat după călătoriile celor doi Cabot, tatăl şi fiul, precum şi ale Corterealilor, chiar la începutul secolului al XVI-lea pescari din Normandia şi Bretania au început să pescuiască pe *bancurile din Newfoundland,* iar vânătorii de balene acostau şi la țărmurile de nord-est ale America, şi anume lângă coasta *Noii Scoții*[1]. În secolul al XVI-lea francezii numeau această peninsulă „Țara Bretonilor", iar apoi i-au dat numele de *Acadie.* În perioada 1520—1530 s-a făcut chiar o încercare de colonizare a acestei peninsule şi mai târziu s-au găsit acolo animale domestice sălbăticite. Dar în prima jumătate a secolului al XVI-lea pescarii nu îndrăzneau să navigheze decât la latitudinile nordice. Mai la sud, lângă țărmurile Americii centrale, navigau numai pirați francezi, care pândeau vasele comerciale spaniole. Francisc I îi încuraja chiar pe aceşti pirați: el le elibera *brevete de corsari,* care legalizau jefuirea, capturarea şi scufundarea corăbiilor spaniole (şi portugheze) şi îi finanța, primind, firește, în schimb, partea leului din pradă.

De numele a doi pirați francezi din secolul al XVI-lea sunt legate mari descoperiri făcute în America de nord, după care au urmat încercări de a coloniza țărmurile ei de nord-est.

VERRAZANO ŞI DESCOPERIREA COASTEI RĂSĂRITENE A AMERICII DE NORD

Unul dintre aceşti pirați — *Giovanni Verrazano,* florentin aflat în

[1] Insula *Cape Breton* („Capul Breton") de lângă coasta Noii Scoții a fost descoperită de marinari francezi în jurul anului 1504.

serviciul Franței — era bine cunoscut spaniolilor prin jafurile sale; aceştia îl numeau *Juan Florin.* El a fost cel care a capturat primele două corăbii încărcate cu aur şi cu alte obiecte de preț ale lui Montezuma, trimise de Cortez în 1520, din Mexic în Spania. Potrivit relatărilor lui Bernal Diaz, „Juan Florin" s-a întors în Franța foarte bogat şi a făcut regelui şi amiralului Franței astfel de daruri, încât „întreaga Franță s-a minunat de comorile pe care noi [soldații lui Cortez] le-am trimis marelui nostru împărat [Carol V]... Se spune că regele Franței ar fi zis că... împăratul nostru şi regele Portugaliei au împărțit între ei lumea fără participarea sa. Să prezinte, aşadar, testamentul strămoşului nostru Adam, pentru a dovedi că i-a făcut numai pe ei moştenitori ai săi şi stăpâni pe aceste țări... Iar până una alta, el îngăduie pirateria şi orice alte acțiuni pe mare. Şi de îndată a poruncit lui Juan Florin să pornească din nou cu o altă flotilă în expediții pe mare".

Harta lui Verrazano din 1529.

Potrivit izvoarelor franceze, Verrazano a echipat în 1523 (probabil cu banii realizați din vânzarea comorilor lui Montezuma pe care le capturase) patru corăbii „cu scopul — după cum a arătat chiar el — de a ajunge în Katai, la marginea continentului asiatic". O furtună a avariat atât de rău flotila sa, încât a fost nevoit să se întoarcă în Franța pentru a repara vasele. În ianuarie 1524, Verrazano a ajuns cu o singură corabie în Madeira, iar de acolo a cotit drept spre vest. În ciuda furtunii, el n-a deviat decât puțin spre nord şi, pe la mijlocul lunii martie, a atins la paralela de 34° latitudine nordică „un pământ nou, pe care nu-l mai văzuse nimeni nici în antichitate şi nici în zilele noastre" — coasta răsăriteană a Americii de nord. Dincolo de o limbă de nisip şi de o lagună îngustă se zărea țărmul continentului. Căutând strâmtoarea care

era ținta călătoriei sale, Verrazano a mers de-a lungul limbii de pământ spre nord-est. După câtva timp, laguna a devenit atât de largă încât țărmul continentului a dispărut din vedere *(laguna Pamlico,* la paralela de 35—36° latitudine nordică). Verrazano n-a putut găsi strâmtoarea care ducea în această „mare", pe care el a luat-o, pare-se, drept o parte a Oceanului de răsărit ce scaldă malurile Chinei. Limba de nisip cotea în dreptul unui cap (Hatteras). Verrazano a continuat să înainteze spre nord, debarcând uneori pe țărm, probabil în dreptul golfurilor *(Chesapeake, Delaware),* care puteau fi intrări în strâmtoarea care duce în Oceanul de răsărit. Astfel a ajuns (dincolo de paralela de 40° latitudine nordică) până la „un râu mare şi adânc la vărsare". Judecând după descrierea pe care o face, este vorba de *fluviul Hudson.*

„Cu o barcă mică — scria Verrazano — am pătruns pe râu, ale cărui maluri erau foarte populate. Oameni în veşminte împodobite cu pene multicolore ieşeau în fugă pe mal cu strigăte de veselie, arătându-ne unde e mai bine să acostăm. Am mers în sus pe râu cu barca aproape o milă şi am văzut că el formează acolo un lac minunat cu o circumferință de vreo 6 mile Vreo 30 de bărci indiene brăzdau lacul în diferite direcții. Mulțime de oameni veneau în fugă pe maluri, ca să ne vadă. Pe neaşteptate însă s-a stârnit furtuna şi am fost nevoiți să ne întoarcem pe corabie..."

După ce a părăsit gurile fluviului Hudson, Verrazano a mers de-a lungul coastei spre răsărit şi a văzut fără îndoială, cu acest prilej, insula *Long Island.* Apoi a ocolit o peninsulă (Cape Cod[1]), mergând de-a lungul țărmurilor golfului *Mâine,* unde a debarcat în două rânduri. În sfârşit, a ajuns într-o regiune păduroasă (probabil litoralul *Noii Scoții)* unde a găsit semne ce arătau că pe acolo fuseseră pescari bretoni. Până să ajungă în acest loc, Verrazano tot mai nădăjduia că va descoperi o trecere din Oceanul Atlantic în Oceanul de răsărit: „Mă temeam — scria el — că noua țară pe care o descoperisem va fi o barieră în drum spre China, fapt care a şi fost confirmat de realitate, dar nu mă îndoiam că îmi voi croi drum peste această barieră..." Acum această nădejde se spulberase; în dreptul latitudinilor nordice din zona cu climă temperată nu exista nici o strâmtoare spre Oceanul de răsărit, în orice caz nici una accesibilă vaselor maritime. Atunci, Verrazano a hotărât sa se întoarcă în Franța, unde a sosit la începutul lunii iulie 1524. Din Dieppe, Verrazano a trimis regelui o scrisoare cuprinzând un raport asupra călătoriei sale. Această scrisoare a ajuns până la noi.

[1] Capul Scrumbiei (n. tr.).

Soarta ulterioară a lui Verrazano o cunoaştem numai dintr-un izvor spaniol, şi anume din cartea lui Bernal Diaz: „ în timp ce el [Juan Florin] se întorcea dintr-o... călătorie [în 1527] cu o pradă mare alcătuită din felurite țesături jefuite, a întâlnit... trei sau patru corăbii puternice ale flotei [spaniole] din Biscaya. Acestea l-au înconjurat pe Juan Florin... l-au înfrânt, l-au luat prizonier împreună cu mulți alți francezi şi au capturat vasele sale încărcate cu țesături. Ele i-au adus pe Juan Florin şi pe ceilalți căpitani la Sevilla... şi el a fost spânzurat. Aceasta a fost soarta aurului nostru [tezaurul lui Montezuma] şi a lui Juan Florin, care l-a furat".

Verrazano a explorat coasta răsăriteană a Americii de nord între paralelele de 34° şi 46° latitudine nordică pe o întindere de peste 2.300 km. El a adus în Franța primele informații exacte despre natura şi populația de pe aceste țărmuri şi a fost primul care a atras atenția asupra întinderii uriaşe a apelor interioare din America de nord, deşi a greşit considerând că ele reprezintă o mare şi crezând că sunt prea aproape de țărmul răsăritean. Descoperirile şi erorile lui sunt însemnate pe harta întocmită în 1529 de fratele său, *Geronimo da Verrazano.* Sub influența lui, pe unele hărți de la mijlocul secolului al XVI-lea această fantastică întindere de apă — *„marea Verrazano"* sau „marea Indiană" — începea la nord-est de Florida şi era despărțită de Oceanul Atlantic printr-o fâşie de pământ relativ îngustă. Se presupunea că prin „marea Verrazano" duce un drum destul de scurt spre China. Trebuia găsită numai strâmtoarea care leagă această mare de Oceanul Atlantic. După ce Verrazano a descoperit o parte a coastei răsăritene a Americii, francezii au început să considere întregul țărm ca posesiune a lor legitimă.

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI CARTIER: EXPLORAREA GOLFULUI SFÂNTUL LAURENȚIU

La 20 aprilie 1534, după zece ani de la călătoria lui Verrazano, din ordinul amiralului Franței, francezul *Jacques Cartier,* poreclit „corsarul vesel", care până atunci se distinsese prin operațiunile sale piratereşti, a plecat spre vest, în căutarea căii maritime de nord spre China. El avea la dispoziție două corăbii. Cartier a traversat oceanul în 20 de zile şi a ajuns la țărmul răsăritean al insulei *Newfoundland*[1] (lângă golful Bonavista). Din pricina ghețurilor, el n-a putut debarca pe „țărm. Înaintând spre nord-vest de-a lungul marginii câmpului de gheață, Cartier a ajuns la extremitatea nordică a insulei Newfoundland şi s-a oprit în dreptul unui

[1] Terra Nova (n. tr.).

golf sau al unei strâmtori blocate de ghețuri. La 9 iunie, după ce o furtună a împrăştiat ghețurile, Cartier a început să înainteze încet spre sud-vest, printr-o strâmtoare căreia i s-a dat numele nu tocmai potrivit de *Belle Isle* (Bele Ile — „Insula Frumoasă"), după o insulă nelocuită şi cu un aspect dezolant, situată în dreptul intrării nordice în strâmtoare (52° latitudine nordică). Cartier a cercetat amănunțit ambele țărmuri ale strâmtorii — din Newfoundland şi din Labrador. Prin strâmtoare el a pătruns în „Marele golf": această denumire îi fusese dată de pescarii francezi care îl vizitaseră anterior. Cartier a dat golfului numele de *Sfântul Laurențiu.* El descrie în culori foarte sumbre malurile *Labradorului:* „De-ar fi pământul aici tot atât de bun ca porturile! Dar el nici nu poate fi numit pământ: numai bolovani şi stânci golaşe. Am cercetat tot țărmul nordic al golfului, dar n-aş fi putut să adun nici măcar o căruță de pământ, deşi am debarcat pe uscat în multe locuri".

Cartier a traversat apoi golful spre sud-vest şi a descoperit un grup de insule mici *(Magdalen)* şi un pământ întins pe care l-a luat drept peninsulă; el numeşte golf strâmtoarea Northumberland, care o desparte de continent. În realitate acest pământ era insula *Prințul Eduard* (5.600 km^2). Ea i-a plăcut lui Cartier, dar el n-a putut debarca acolo, căci n-a găsit nici un loc potrivit. În schimb, mai departe spre apus, el a ajuns la țărmurile continentului şi în dreptul paralelei de 48° latitudine nordică a descoperit *golful Chaleur* („Căldura"), care pătrunde adânc în uscat şi care la început l-a bucurat: „... judecând după adâncimea şi lățimea sa, precum şi după natura țărmurilor, el putea fi, după cum nădăjduiam, o strâmtoare".

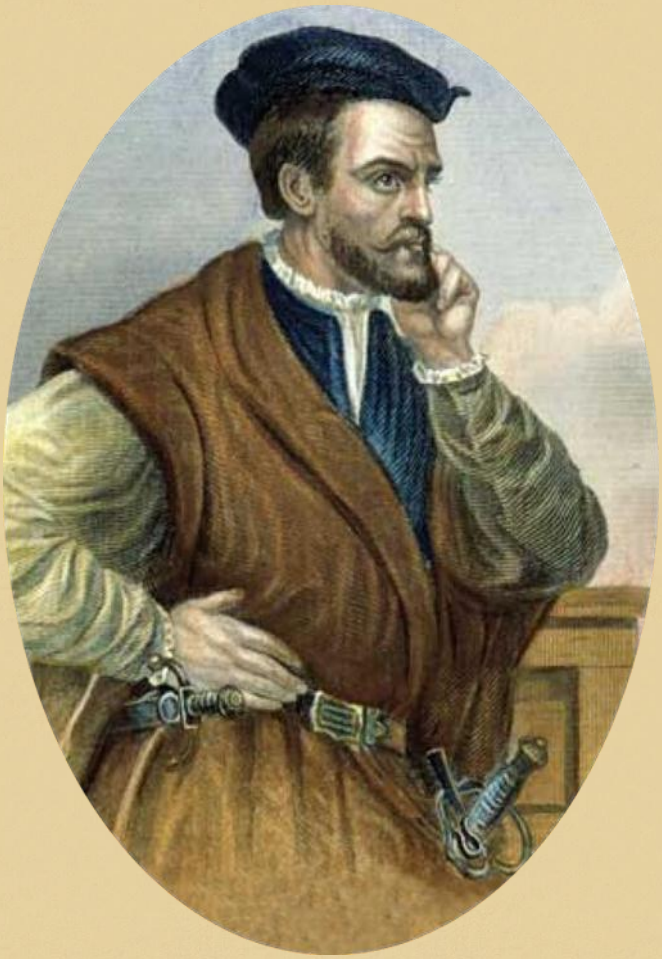

Jacques Cartier
(gravură din secolul al XVI-lea)

În acest golf Cartier a întâlnit pentru prima dată indieni care s-au apropiat de corăbiile lui în nouă bărci. Ei purtau veşminte cusute din blănuri de animale şi propuneau schimb cu aceleaşi blănuri, care, după

spusele lui Cartier, nu prezentau mare valoare. A început un târg mut şi indienii dovedeau atâta patimă, încât „şi-au schimbat pe diferite lucruri toate hainele şi au plecat goi puşcă". Țărmurile golfului erau acoperite de păduri, iar în poiene se vedeau cereale sălbatice. După ce a ieşit din golf, Cartier a cotit spre nord şi a descoperit încă un golf nu prea mare *(Gaspé);* aici el a aşezat pe țărm o cruce înaltă de lemn cu inscripția „Trăiască regele Franței" şi a capturat doi indieni pentru a obține de la ei informații.

După ce a părăsit pământul descoperit de el (peninsula Gaspé), Cartier a traversat, înaintând spre nord, *strâmtoarea largă Gaspé* (pe care a luat-o drept golf) şi a zărit încă un pământ întins, pe care l-a considerat, de asemenea, o peninsulă, dar a greşit: era *Anticosti,* cea mai mare dintre insulele din „Marele Golf" (8.150 km^2). Mergând de-a lungul țărmului sudic al „peninsulei", Cartier a ocolit apoi extremitatea ei răsăriteană şi înaintând mai departe spre apus, de-a lungul țărmului nordic, a ajuns într-un loc unde strâmtoarea, lată la început, se îngusta şi unde venea dinspre vest un curent puternic. La stăruințele echipajului ambelor vase.

Cartier n-a mai căutat strâmtoarea spre China şi s-a întors în Franța (la începutul lunii septembrie). Potrivit unei versiuni, el ar fi declarat în patrie că a descoperit strâmtoarea care duce spre țărmurile Chinei şi a denumit-o chiar „Sfântul Petru". În realitate, Cartier a descoperit aproape întreg litoralul sudic şi vestic al golfului Sfântul Laurențiu, o porțiune întinsă de pe țărmul nordic al golfului (peninsula Labrador) şi a explorat o parte din coasta insulei Newfoundland.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI CARTIER; DESCOPERIREA FLUVIULUI SFÂNTUL LAURENȚIU

În anul următor (1535), Cartier, de data aceasta cu trei corăbii şi din însărcinarea directă a regelui, a plecat să exploreze drumul de nord-vest („strâmtoarea Sfântului Petru"). El a cercetat întreaga *insulă Anticosti,* trecând la nord de ea prin *strâmtoarea Mingan* şi a aruncat ancora într-un, mic golf de pe țărmul ei răsăritean. După aceea a pornit spre vest. Dincolo de Anticosti „strâmtoarea Sfântul Petru" avea cea mai mare lățime (peste 100 km), dar mai departe ea se îngusta şi Cartier a pătruns într-un fluviu mare oare curgea printre maluri împădurite de la sud-vest spre nord-est. El a denumit acest curs de apă *fluviul Sfântul Laurențiu.*

Acolo unde era „sfârşitul mării", în apele limpezi ale fluviului Sfântul Laurențiu se vărsa un râu foarte larg, cu o apă de culoare închisă, care părea aproape negru şi fără fund. Cartier a pătruns în gurile acestui „râu al Morții" cum îl denumeau indienii, a navigat pe cursul lui inferior şi a

acostat la malurile înalte şi stâncoase. I s-a părut că printre sfărâmăturile de roci sunt multe care conțin aur şi pietre prețioase. Şi întrucât indienii (dacă i-a înțeles el bine) vorbeau despre o țară de o bogăție fabuloasă *„Saguenay”,* el a denumit astfel acest afluent al fluviului Sfântul Laurențiu pe care-l descoperise. El, însă, l-a considerat drept o strâmtoare care duce într-un alt ocean şi credea că sub numele de Saguenay indienii au cunoscut poate India sau China. Astfel a apărut legenda despre țara aurului din nord, spre care drumul trecea prin Saguenay.

Țărmurile golfului Sfântul Laurențiu şi ale limanului fluvial în care pătrunsese Cartier erau aproape pustii. Dar mai sus de vărsarea râului Saguenay, pe malurile lui împădurite se întâlneau tot mai des aşezări indiene.

Țara părea să aibă o populație deasă. Indienii îşi numeau aşezările *„canada”.* Acest cuvânt, care înseamnă localitate, a devenit mai târziu denumirea întregii părți de nord a Lumii Noi — *Canada.*

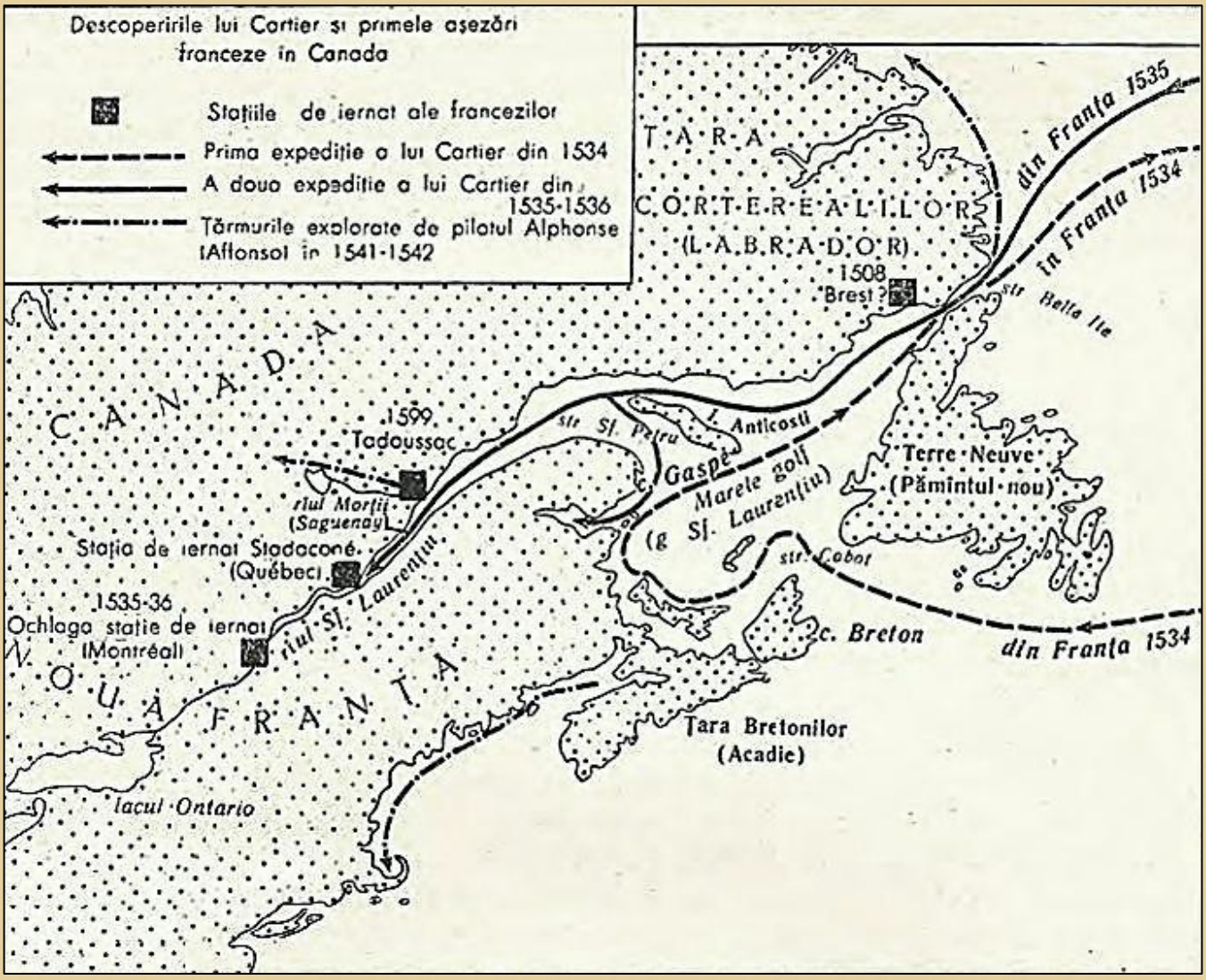

Descoperirile lui Cartier.

Locuitorii îi întâmpinau pe francezi cu prietenie, cu dansuri şi cântece, iar căpeteniile triburilor indiene încheiau cu ei alianțe. Cartier împărțea indienilor cruciulițe de aramă şi le spunea să le sărute, „aducându-i astfel pe indieni în sânul lumii creştine”. În diferite locuri de pe țărm el a ridicat câteva cruci de lemn cu inscripția: „Această țară aparține lui Francisc I, regele Franței”. Astfel s-au pus bazele marii colonii de peste ocean — *„Noua Franță”* sau Canada.

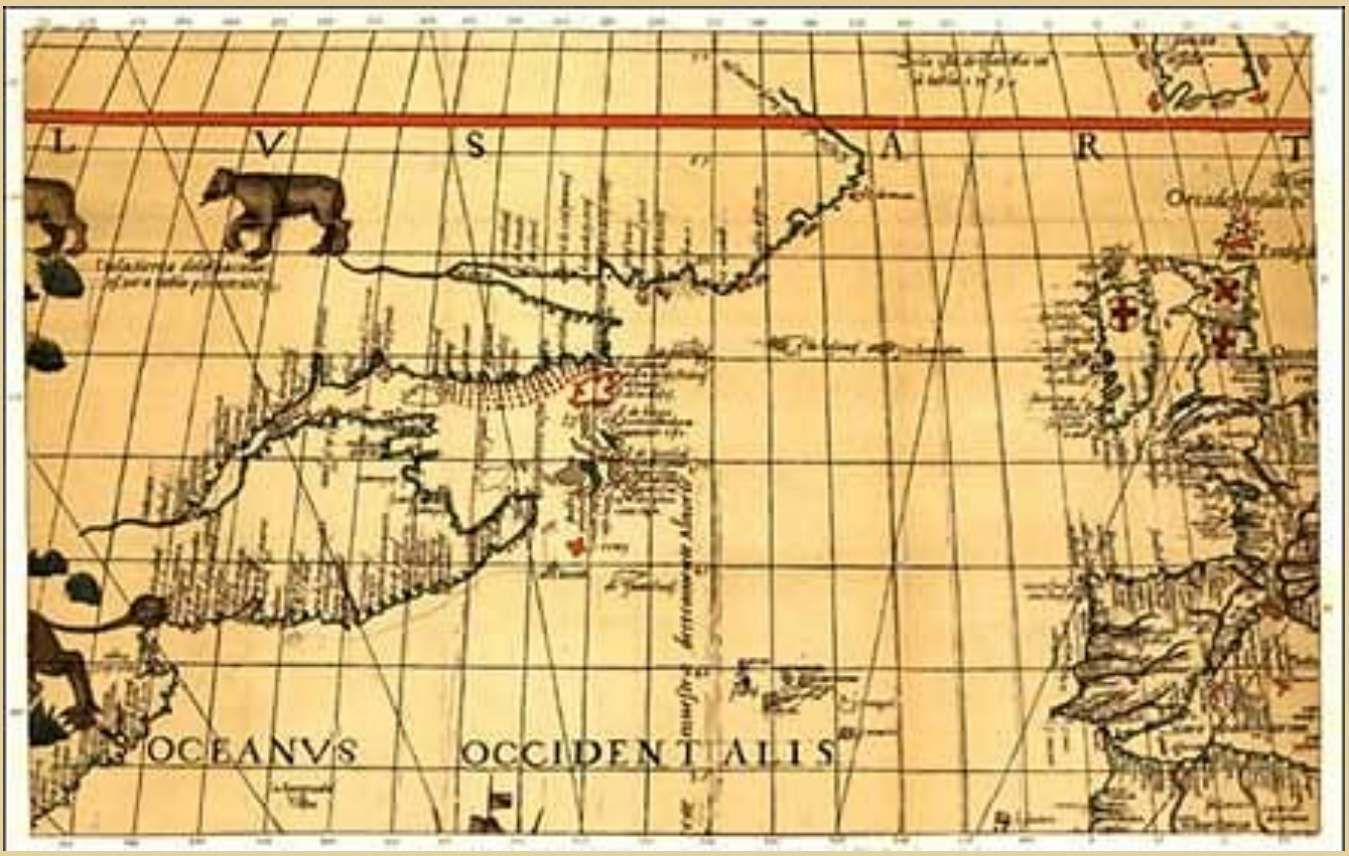

O parte a hărții Americii de nord-est, întocmită de S. Cabot în 1344 (schiță).

Indienii care trăiau în apropierea țărmului mării i-au atras atenția lui Cartier că drumul în sus pe marele râu este foarte primejdios. Acolo unde el se îngustează foarte mult (adică în regiunea unde a fost construit mai târziu oraşul Quebec), lângă satul indian Stadacone, Cartier a lăsat două corăbii, iar cu a treia şi-a continuat călătoria împotriva curentului, spre sud-vest. După ce a explorat malurile râului pe o întindere de peste 600 km, a ajuns la locul unde apele galbene ale marelui râu *Ottawa* se amestecă cu apele limpezi, verzui ale fluviului Sfântul Laurențiu. Mai sus începeau într-adevăr cataracte primejdioase. În locul confluenței celor două râuri se înalță un deal împădurit care le domină. Cartier a denumit acest deal Mont Royal („Muntele regelui”). Într-o formă uşor modificată *(Montréal),* această denumire s-a păstrat pentru oraşul canadian construit

aici mai târziu de francezi.

Se apropia iarna; Cartier a pornit înapoi şi s-a oprit pentru iernat (1535—1536) în locul unde lăsase cele două corăbii. Indienii localnici aduceau blănuri în schimbul mărfurilor europene şi-i aprovizionau pe străini cu alimente şi cu un medicament foarte bun împotriva scorbutului. La întrebările lui de unde curge râul, ei arătau spre sud-vest, explicând prin gesturi că acolo se află întinderi mari de apă (Marile lacuri). Dar Cartier credea că fluviul Sfântul Laurenţiu este legat într-un fel de Oceanul Pacific şi că pământurile descoperite de el se află în Asia.

Când în 1536, Cartier s-a întors cu bine în Franţa, regele Francase I a anunţat oficial marile descoperiri făcute în Asia şi anexarea la Franţa a ţării Canada. Francezii socoteau că pământurile descoperite de Cartier sunt bogate nu numai în păduri, peşte şi blănuri, dar că se găsesc aci şi toate bogăţiile Indiei. Cartier însuşi a răspândit tot felul de născociri despre ţara descoperită de el.

A TREIA EXPEDIŢIE A LUI CARTIER ŞI PRIMELE ÎNCERCĂRI DE COLONIZARE A CANADEI

În 1541 nobilul *Jean François de Roberval,* numit vicerege al „Noii Franţe", a trimis o escadră formată din cinci corăbii sub comanda lui Cartier, dar această încercare de colonizare a Canadei s-a soldat printr-un eşec total. Coloniştii, negăsind bogăţiile pe care le promisese Cartier, s-au întors în ţară după un an sau doi. S-au păstrat numai vechile aşezări de pescari pe ţărmurile peninsulei Acadie (Noua Scoţie) şi în Newfoundland.

În 1542, Cartier a încercat să exploreze mai departe fluviul Sfântul Laurenţiu, însă a reuşit să urce numai câteva zeci de kilometri mai sus de Montréal. Torentele şi cataractele împiedicau corăbiile să înainteze. Atunci, Cartier şi-a îndreptat atenţia asupra râului *Saguenay,* care în multe locuri e mai adânc decât golful Sfântul Laurenţiu. Unul dintre piloţii săi, portughezul *João Affonso* (în franceză Jean Alphonse), încercând să pătrundă, la ordinul său, cât mai departe prin „strâmtoarea" Saguenay, a ajuns până la un lac mare (probabil *Saint John),* prin care curge Saguenay. S-a păstrat raportul său în care se arată că râul se lărgeşte în sus şi devine parcă un braţ al mării. „Cred — scria el — că Saguenay se varsă în marea Katai" (adică în Oceanul Pacific). Această călătorie a lui Affonso a constituit prima explorare a regiunilor interioare din Canada de nord. Affonso a cercetat de asemenea ţărmurile Labradorului, căutând să ocolească peninsula şi să găsească mai departe, spre nord, trecerea în

Oceanul Pacific. În apropiere de ieşirea din strâmtoarea Belle Isle l-au oprit ghețurile. El s-a întors şi a mers de-a lungul țărmului răsăritean al continentului până în dreptul paralelei de 42°, unde a descoperit un „golf mare", dar nu a ajuns până la capătul lui. Judecând după latitudine el a descoperit *golful Massachusetts.*

Canada (o parte din harta lui Desselier din 1546). Pe original, nordul se află jos.

Cu toate că expediția n-a fost reuşită, Cartier, reîntors în patrie în 1542, a făcut să se vorbească despre el, nu numai în Franța, dar şi în toate celelalte țări din Europa occidentală, în timp ce descoperirile sale precedente, într-adevăr importante, au trecut aproape neobservate. Aceasta se explică prin faptul că expediția s-a întors cu o încărcătură de blănuri prețioase, în special blănuri de castori americani. Marinarii francezi pătrundeau tot mai des în gurile fluviului Sfântul Laurențiu, unde îndrăgiseră îndeosebi cursul inferior al râului Saguenay, care semăna cu un fiord. În timpul verii, în apele adânci ale acestui râu se adunau flotile întregi de vânători francezi de balene. Acolo ei topeau untura de balenă, făceau schimb cu indienii localnici sau trimiteau expediții în interiorul țării pentru achiziționare de blănuri. Aici au luat ființă aşezări europene permanente mult mai înainte decât în Canada, iar negustorii francezi de blănuri organizau factorii provizorii pe fluviul Sfântul Laurențiu şi pe afluenții lui.

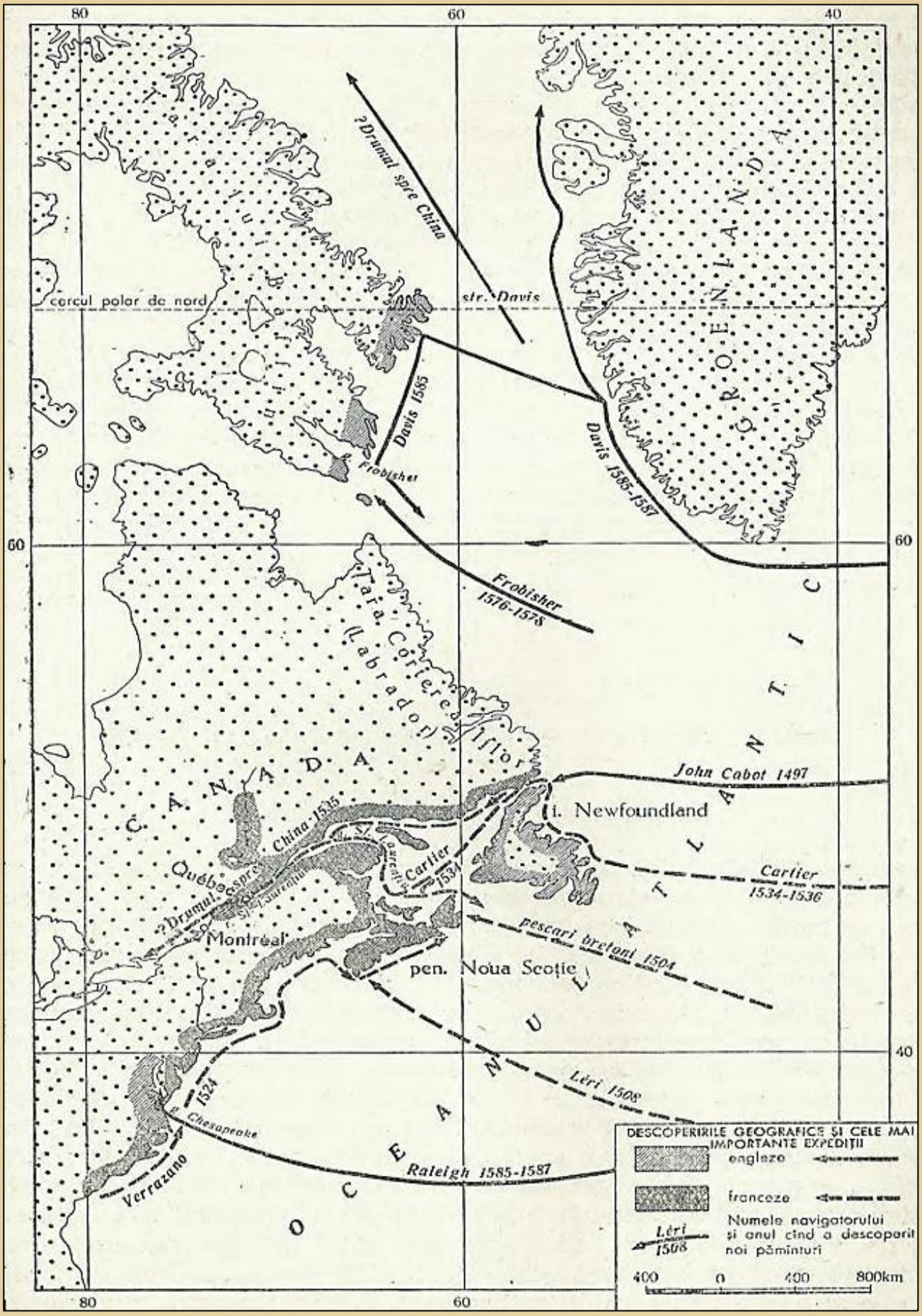

Descoperirile făcute de francezi şi englezi în America de nord-est în secolul al XVI-lea.

Aşadar, „sturionii şi balenele i-au adus pe francezi până la porţile Canadei”, căutarea drumului de nord-vest spre China „i-a făcut să pătrundă în aceste porţi”, iar achiziţionarea blănurilor a constituit începutul (şi, după cum vom vedea mai departe, şi încheierea) explorării regiunilor interioare din Canada.

Regele Franţei a dat în stăpânire a două familii nobile toate pământurile descoperite de Cartier în bazinul fluviului Sfântul Laurenţiu. Câtorva concesionari li s-a îngăduit să facă comerţ în regiunile de pe ţărmurile Americii de Nord. Ei au încercat să alunge de acolo pe toţi concurenţii, atât străini, cât şi francezi. E adevărat că, în ciuda interdicţiei, pescarii şi vânătorii de balene francezi continuau să vină în golful Sfântul Laurenţiu. Ei erau urmăriţi, arestaţi, li se luau vasele. Atunci, ei au început să se unească în grupuri şi să opună rezistenţă armată corăbiilor concesionarilor care îi urmăreau. La sfârşitul secolului al XVI-lea, concesionarii au încercat să organizeze două colonii: una la gurile râului Saguenay — *Tadoussac,* iar alta pe ţărmul de sud-vest al Acadiei — *Port Royal* (astăzi Annapolis). În timpul recrutării primelor grupuri de colonişti, la chemarea concesionarilor au răspuns mulţi protestanţi francezi (hughenoţi) care vroiau să scape de prigoana religioasă, dar toţi coloniştii au murit de foame sau de scorbut. Mai târziu „ereticilor” li s-a interzis să plece în „Noua Franţă”. Preoţii şi călugării catolici, în special iezuiţi, trebuiau nu numai să-i creştineze pe indieni dar să şi vegheze cu străşnicie asupra purităţii religiei coloniştilor francezi.

Capitolul 34

PRIMII CONTINUATORI AI LUI MAGELLAN

„CONGRESUL DE LA BADAJOZ”

După expediţia lui Magellan, oamenii de stat spanioli şi portughezi s-au văzut puşi într-o situaţie foarte dificilă. S-a constatat, şi de data aceasta, nu în teorie ci în practică, că spre mult doritele insule ale Mirodeniilor (Moluce) duc două căi în direcţii opuse: calea spaniolă, spre vest, în jurul extremităţii sudice a Americii, şi calea portugheză, spre est, în jurul extremităţii sudice a Africii. Dar atunci s-a ridicat o problemă de importanţă excepţională: cui trebuie să aparţină insulele Moluce, pe baza „împărţirii lumii” făcute de papă — Spaniei sau Portugaliei? Cu alte

cuvinte, întrucât papa a trasat linia de demarcație numai prin Oceanul Atlantic, trebuia determinată această linie şi pe partea opusă a globului, prin Oceanul Pacific. Pentru a rezolva disputa, pe cât va fi cu putință pe cale paşnică, guvernele celor două state din peninsula Iberică au hotărât să convoace în 1524 aşa-numitul *„Congres de la Badajoz”,* la care au participat pe baze paritare reprezentanți ai Spaniei şi Portugaliei: fiecare țară a trimis câte trei jurişti, trei cosmografi şi trei piloți. Congresul a durat 50 de zile şi n-a ajuns la nici un rezultat. Nu se cunoştea nici punctul de plecare, nici lungimea exactă a gradului de meridian (şi prin urmare nici lungimea marelui cerc al globului pământesc), nici distanta pe mare până la Moluce şi nici coordonatele la care se află aceste insule. Divergențele dintre cele două părți asupra acestor probleme se refereau la mărimi până la 46º!

Atunci părțile au hotărât să treacă de la vorbe la fapte.

EXPEDIŢIA LUI LOAYSA — ELCANO

După eşecul „Congresului de la Badajoz” spaniolii au hotărât în mod oficial să nu mai țină seama de monopolul portughez asupra comerțului cu insulele Mirodeniilor. A fost echipată o escadră alcătuită din şapte vase cu un echipaj de 450 de oameni sub comanda cavalerului călugăr *Garda Jofre Loaysa.* Pilot principal a fost numit *Juan Sebastian Elcano,* care l-a luat cu sine şi pe tânărul său concetățean *Andres Urdaneta.* La finanțarea expediției o contribuție însemnată au adus-o bancherii Fugger din Augsburg, creditori ai regelui Spaniei. Loaysa a arborat pavilionul de amiral pe cea mai mare dintre corăbii — „Santa Maria de la Victoria” (300 de tone), iar Elcano se afla pe „Sancti Espiritus” (200 de tone). Alte două corăbii aveau un tonaj de peste 150 de tone fiecare, iar cele trei corăbii mici erau de câte 60—80 de tone. Escadra a părăsit portul la Coruña, la sfârşitul lunii iulie 1525.

Loaysa nu avea experiența navigației de cursă lungă, iar Elcano care mai înainte, pe micul vas „Victoria” al lui Magellan, se arătase un bun căpitan, s-a dovedit acum un slab conducător de escadră. Flotila, compusă din vase de tipuri foarte diferite, înainta extrem de încet prin Oceanul Atlantic. La sfârşitul anului 1525, în apropierea țărmurilor Patagoniei, dincolo de paralela de 48° latitudine sudică, o furtună a împrăştiat vasele, în ianuarie 1526, Loaysa a izbutit să regăsească numai două corăbii, iar pe un cap de lângă intrarea în strâmtoarea Magellan el a cules un grup de oameni de pe „Sancti Espiritus”, care naufragiase din vina lui Elcano. Cu acest prilej s-a aflat că Elcano şi câțiva marinari

trecuseră pe o corabie care se afla în apropiere şi intrase în strâmtoare împreună cu alte două vase. Sub pretextul că trebuie „să adune tot ce a mai rămas după naufragiu" el şi-a lăsat cea mai mare parte din oameni la capul de la intrarea în strâmtoare. Aflând despre toate acestea, Loaysa a găsit în strâmtoare corăbiile care pătrunseseră acolo şi i-a ordonat lui Elcano să se întoarcă imediat cu cele trei vase mici spre cap, să ia pe bord oamenii părăsiți şi lucrurile salvate.

La 8 februarie, o nouă furtună s-a abătut asupra escadrei. Una dintre navele mici — „San Lesmes" (80 de tone), comandată de *Francisco Hoces,* a fost aruncată departe spre sud până la paralela de 55° latitudine sudică. După cum arată în raportul său, Hoces *„a văzut capătul pământului",* adică fie extremitatea de sud-est a Țării Focului, fie vreuna din insulele mai sudice ale acestui arhipelag, dincolo de care se întindea din nou marea. Aceasta era o descoperire importantă; s-a aflat astfel că din Oceanul Atlantic se poate ajunge în Oceanul Pacific, fără să se mai treacă prin strâmtoarea Magellan care era sinuoasă şi primejdioasă. Dar în vremea aceea nu s-a acordat prea multă atenție ştirii lui Hoces. De altfel nici Hoces n-a profitat de descoperirea sa: el a cotit spre nord şi pe la mijlocul lunii februarie a găsit în gurile râului Santa Cruz (probabil că locul întâlnirii fusese stabilit dinainte) vasul-amiral şi două corăbii mici.

Aceeaşi furtună din februarie a silit şi corăbiile mari din flotila lui Loaysa să iasă din strâmtoare în Oceanul Atlantic; cu acest prilej două corăbii au dezertat. Una a pornit spre răsărit către capul Bunei Speranțe şi a dispărut fără urmă, iar cealaltă a cotit spre nord, în Brazilia, a încărcat acolo lemn brazilian şi a sosit în patrie după o călătorie de aproape doi ani. Acesta a fost singurul vas care s-a întors în Spania din nefericita expediție a lui Loaysa.

Marinarii s-au apucat să repare vasele care avuseseră mult de suferit. Lipsindu-le proviziile, ei se hrăneau mai ales cu peşte şi carne de focă. La sfârşitul lunii martie, deşi era toamnă (în emisfera sudică) escadra a ridicat ancora. Elcano (împreună cu Urdaneta) au trecut pe vasul-amiral. Este posibil că Loaysa să fi pierdut încrederea în el sau poate că Elcano însuşi, în calitatea sa de pilot principal, considera că e sub demnitatea lui să comande un vas mic. La 5 aprilie, escadra a intrat din nou în strâmtoarea Magellan şi, cercetând destul de amănunțit coastele, a ajuns după şapte săptămâni în Oceanul Pacific. Dar abia a apucat să cotească spre nord, când o nouă furtună care s-a abătut asupra ei la paralela de 51° latitudine sudică a despărțit pentru totdeauna cele patru vase ale escadrei. După cum se presupune, Francisco Hoces a pornit cu vasul „San

Lesmes" drept spre Moluce, a naufragiat lângă una dintre insulele din Polinezia şi a pierit împreună cu toți oamenii săi.

Vasul cel mai mic, „Santiago" (60 de tone), comandat de *Guevara* nu putea să traverseze singur Oceanul Pacific, având prea puține provizii. De aceea, el a pornit direct spre nord, sperând probabil să ajungă în Panama. În acel timp, litoralul vestic al Americii de Sud era cu totul necunoscut, dar Guevara nădăjduia că nu va întâlni în drumul spre nord mari peninsule pe care va trebui să le ocolească cu riscuri şi cu pierdere de timp. Aşa s-a şi întâmplat. El a navigat la întâmplare şi călătoria s-a desfăşurat în bune condiții, vântul fiindu-i prielnic. După opt săptămâni, Guevara a ajuns la istmul Tehuantepec (Mexicul de sud). El n-a însemnat pe hartă coasta apuseană a Americii de Sud şi nici n-a avut putința să facă acest lucru; numai o dată, la paralela de 3° latitudine nordică, cu două săptămâni înainte de sfârşitul călătoriei, el a zărit la răsărit un pământ (dincolo de o insulă mică). Dar călătoria lui a demonstrat că țărmul dinspre Oceanul Pacific al Americii de sud nu înaintează nicăieri prea mult spre apus şi că, prin urmare, *continentul sudic are forma unui triunghi.* America de Sud de pe harta lui Ribeira din 1529 este reprezentată, fără îndoială, ținându-se seama de călătoria lui Guevara.

Vasul-amiral, rămas singur, a traversat pentru a doua oară (după expediția lui Magellan) Oceanul Pacific spre nord-vest, Loaysa a murit curând după trecerea ecuatorului — la 30 iulie, iar Elcano — peste câteva zile, la 4 august 1526. Noul comandant, *Toribio Salazar,* a văzut pentru prima oară pământ la 22 august, la paralela de 14° 20' latitudine nordică, probabil insula *Sibila,* cel mai nordic dintre atolii din *arhipelagul Marshall,* iar la 4 septembrie a ajuns în Guam (insulele Mariane). Salazar a murit în drum spre Filipine. Căpitanul care i-a luat locul — bascul *Martin Inigo de Carquisano* a ajuns în Mindanao, iar de acolo a condus „Santa Maria" spre Moluce. În timpul traversării oceanului, din cei 145 de oameni ai echipajului, 40 au murit de foame şi scorbut.

Pe insula *Tidore* (la vest de Halmahera), unde corabia a ajuns la 1 ianuarie 1527, spaniolii s-au apucat îndată să construiască fortificații cu ajutorul băştinaşilor care îi urau pe portughezi. Atacul portughezilor a fost respins cu succes, dar corabia ajunsese într-o asemenea stare încât spaniolii nici nu se puteau gândi la întoarcerea în patrie. Curând a murit şi Carquisano, iar căpitan a devenit *Hernando Torre.* Sub comanda sa marinarii au mai rezistat, aşteptând ajutor din Spania. Un alt vas mic — „Parral", sub comanda lui *Najera,* a ajuns în Filipine şi a naufragiat la sud de Mindanao; o parte din echipaj s-a salvat pe o insuliță. Cei câțiva oameni

care au mai rămas în viață au fost găsiți după un an şi jumătate de corabia spaniolă „Florida”, comandată de Alvaro Saavedra.

CĂLĂTORIILE LUI SAAVEDRA

După cum s-a arătat mai sus, *Alvaro Saavedra,* trimis de Cortez „ în Moluce sau în China”, a părăsit portul Sacatula (de la gurile râului Bal-sas — 18° latitudine nordică, 102° longitudine vestică) la sfârşitul lunii octombrie 1527 cu trei corăbii mici (echipajul era alcătuit din 115 oameni), în două luni el a ajuns până la insulele Mariane, dar pe drum a pierdut două vase şi n-a văzut nici urmă de pământ. Pe vasul „Florida” (50 de tone), Saavedra a ajuns în Filipine, unde i-a cules pe supraviețuitorii de pe corabia „Parral”. La sfârşitul lunii martie 1528 el a aruncat ancora lângă Tidore (insulele Moluce). Pe „Florida” nu mai erau decât 45 de oameni, socotindu-i şi pe marinarii de pe „Parral”, astfel că ei nu puteau să ajute prea mult pe cei de pe vasul lui Loaysa.

Saavedra a hotărât să se întoarcă în Mexic, să ducă acolo o încărcătură de mirodenii şi să-i ceară ajutor lui Cortez. La începutul lunii iunie 1528 el a ieşit în larg pe „Florida”, cu 30 de marinari, a trecut pe lângă insulele locuite de papuaşi şi poate chiar de-a lungul țărmului nordic al *Noii Guinee,* a descoperit, urmând direcția nord-est, câteva insule din arhipelagul *Carolinelor* şi le-a denumit Islas de los Barbudos („insulele Bărboşilor). Din cauza vânturilor potrivnice (alizeele de nord-est) Saavedra n-a putut înainta mai departe de insulele Mariane, iar în octombrie s-a întors pe Tidore.

În mai 1529, Saavedra a repetat încercarea de a se întoarce prin Oceanul Pacific în Mexic, urmând acelaşi drum ca şi în anul precedent. La mijlocul lunii septembrie el a descoperit o insulă la 6° latitudine nordică, după o săptămână alte două (toate trei făceau parte, fără îndoială, din grupul răsăritean al Carolmelor), iar la 1 octombrie a descoperit insulele denumite de el Buenos Jardines („Grădinile frumoase”) din arhipelagul *Marshall,* şi a înaintat spre nord-est până la paralela de 27° latitudine nordică, sperând să dea de un vând prielnic la latitudini mai nordice. În timpul acestei călătorii, Saavedra a murit. Locțiitorul său a încercat un timp să meargă în aceeaşi direcție, dar dincolo de paralela de 30° latitudine nordică a fost nevoit să se întoarcă, din pricina vântului potrivnic. Cu mare greutate a ajuns cu „Florida” la *Halmahera* (la sfârşitul anului 1529).

Spaniolii au fost alungați din Tidore şi au trecut pe Halmahera, unde, împreună cu marinarii de pe „Florida” (în total 60 de oameni), au căzut în

mâinile portughezilor. Portughezii au intrat în stăpânirea insulelor Moluce, nu numai *de facto,* dar şi *de jure.* Carol I le-a cedat „drepturile" sale (potrivit tratatului de la Zaragoza din 22 aprilie 1529) în schimbul a 350.000 de ducați şi a acceptat ca linia de demarcație să treacă la 17° est de insulele Moluce.

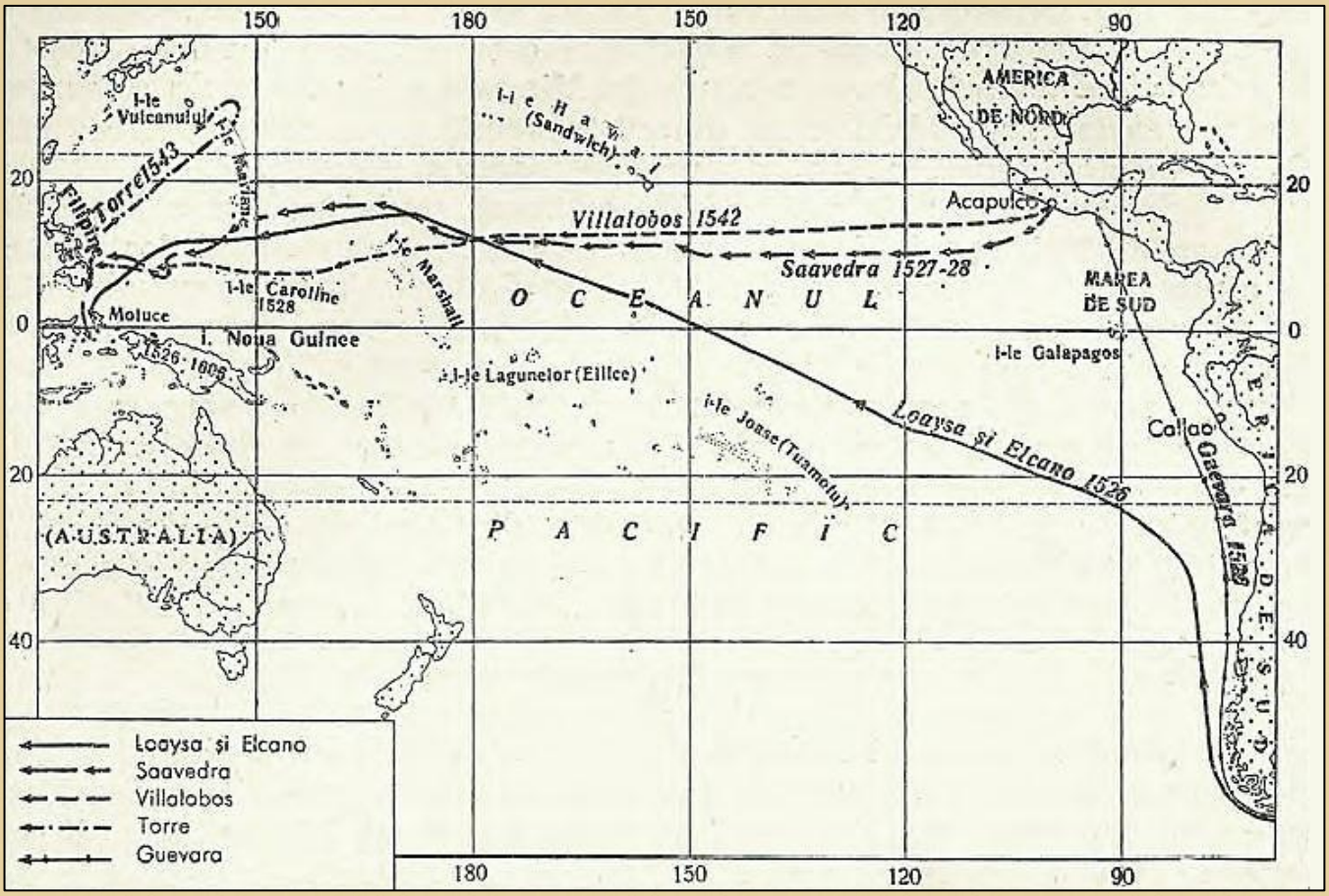

Primii continuatori ai lui Magellan.

Totuşi, expedițiile spaniole din Mexic spre Filipine au continuat, deşi, potrivit tratatului din 1529, acest arhipelag situat la nord-vest de Moluce trebuia cedat Portugaliei.

În 1534, ultimii spanioli de pe Halmahera, în număr de şaisprezece au fost expediați de portughezi înapoi în Europa; dar numai opt dintre ei au ajuns în patrie, în 1536. Printre ei se afla şi pilotul *Andres Urdaneta,* care a ajuns mai târziu celebru, şi care, ca şi tovarăşii săi, încheiase cea de a doua călătorie în jurul lumii, după cea făcută de însoțitorii lui Magellan. La trei ani după înapoierea în patrie, el a devenit călugăr augustin.

EXPEDIȚIA LUI VILLALOBOS ŞI DESCOPERIREA NOII GUINEE

La 1 noiembrie 1542 a plecat din Noua Spanie spre Filipine o escadră de şase corăbii sub comanda lui *Ruiz Lopez Villalobos.* El a pornit din

dreptul paralelei de 21° latitudine nordică şi curând a descoperit la această latitudine majoritatea insulelor din arhipelagul *Revilla Gigedo,* la 600 km de țărmul Mexicului. Coborând apoi spre sud, el n-a mai zărit pământ spre apus decât abia la 6 ianuarie 1543 — la 9° latitudine nordică, o serie de atoli din grupul central al *insulelor Caroline.* După alte două săptămâni, flotila a ajuns la nişte insule; locuitorii de aici, spre marea uimire a marinarilor, i-au întâmpinat salutându-i în limba spaniolă „bine ați venit, marinari!" şi făcând semnul crucii. De aceea, insulele au căpătat denumirea de *Matalotas* (insulele Marinarilor). Astăzi ele poartă numele de *Ngulu; sunt* situate la sud de insula Yap (grupul vestic al arhipelagului Carolinelor). Este posibil ca aceste insule să fi fost vizitate de oamenii lui Saavedra. La 35 de mile mai departe spre vest au apărut insulele Arrecifes („insulele Recifelor") astăzi *Palau,* iar peste o săptămână escadra a ajuns la Mindanao. Villalobos a debarcat aici la începutul lunii februarie şi a întemeiat o aşezare care nu a durat însă multă vreme, întrucât printre spanioli au început să bântuie bolile, iar localnicii nu le prea furnizau alimente, Villalobos a încercat, fără succes, să-şi procure hrană pe insulele mici dintre Mindanao şi Celebes. Insularii aveau pretutindeni o atitudine ostilă față de străini.

După câteva luni el a trimis în Mexic un vas sub comanda lui *Bernardo Torre.* În raportul oficial pe care l-a luat cu sine Torre, marile insule din Asia de răsărit poartă pentru prima dată numele de Filipine, în cinstea moştenitorului tronului Spaniei — viitorul rege Filip II. Torre a pornit de la insula Samar (Filipine) spre nord-est, a descoperit lângă tropicul nordic arhipelagul *Volcano,* alcătuit din câteva mici insule vulcanice a ajuns apoi până la paralela de 30° latitudine nordică, dar a nimerit într-o zonă de calm şi a fost nevoit să se întoarcă din cauza lipsei de apă de băut.

Între timp, guvernatorul portughez de pe *insula Ternate* (de lângă Halmahera) a primit ştirea că în mările „portugheze" se află o escadră spaniolă. Referindu-se la tratatul din 1529, el i-a cerut lui Villalobos să plece de acolo. Acesta i-a răspuns că a primit ordin să se instaleze pe insulele Filipine, căci ele se găsesc destul de departe de Moluce şi nu pot constitui un motiv de conflict. Guvernatorul a protestat în numele regelui. Văzând că lipsurile sunt din ce în ce mai mari şi marinarii mor pe capete, Villalobos a fost nevoit să intre într-unul dintre porturile din insulele Moluce. El a mai încercat o dată să stabilească legătura cu Mexicul şi în acest scop a trimis acolo în mai 1544 o corabie sub comanda lui *Iñigo Ortis Retes.*

Retes a hotărât să traverseze oceanul în zona ecuatorială. Pe acest drum, la răsărit de Halmahera, el a dat pe neaşteptate de pământul pe care îl descoperise în 1526 portughezul *Jorge Menezes* — extremitatea de nord-vest a *Noii Guinee.* Timp de două luni a luptat Retes împotriva furtunilor din această zonă, înaintând spre răsărit. El a debarcat în multe puncte de pe litoralul nordic al uriaşei insule, pentru a se aproviziona cu apă şi combustibil. Dincolo de şesul îngust de pe țărm se vedeau munți înalți. Spaniolii au fost atacați de câteva ori de oameni cu pielea de culoare închisă, navigând pe bărci mari de război, pe care erau instalate corturi înalte. Spaniolii comparau bărcile cu castelele întărite şi spuneau că ele aveau aceeaşi înălțime ca pupa corăbiei spaniole. Sus se aflau oştenii, iar jos, vâslaşii.

Retes „a pus stăpânire" pe acest pământ în numele regelui Spaniei şi *i-a dat numele de Noua Guinee.* După socotelile sale, el a străbătut spre sud-est, de-a lungul coastei, o distanță de 230 leghe (circa 1.300 km) până la insula vulcanică Kerker. Apoi a pornit spre nord, dar curând a fost nevoit să cedeze în fața stăruințelor marinarilor istoviți şi să se întoarcă în Moluce. La începutul lunii octombrie el a aruncat ancora la Tidore. Acum, Villalobos îşi pierduse definitiv speranța de a mai primi întăriri din Mexic sau de a se mai întoarce acolo. El nu s-a putut hotărî să plece spre Spania ocolind capul Bunei Speranțe, căci monopolul navigației pe acest drum aparținea portughezilor şi fusese confirmat de regele Spaniei. În octombrie 1544, guvernatorul portughez a cerut ca spaniolii să părăsească imediat insulele Moluce. Villalobos a fost nevoit să predea vasele portughezilor, obținând numai ca oamenii lui să-şi păstreze lucrurile personale. Spaniolii au fost trimişi în grupuri mici în Europa, pe vase portugheze. Villalobos a murit în primăvara anului 1546, pe insula *Amboina* (insulele Moluce de sud); ultimii dintre oamenii săi s-au întors în Spania în 1548.

Geografii europeni au luat Noua Guinee a lui Retes drept extremitatea nordică ecuatorială a necunoscutului continent sudic, iar fantezia cartografilor din secolul al XVI-lea a legat-o de Țara Focului a lui Magellan.

PARTEA A PATRA

EPOCA MARILOR DESCOPERIRI GEOGRAFICE – PERIOADA A II - a (DE LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XVI-LEA, PÂNĂ LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XVII-LEA)

Capitolul 35

PRIMELE CĂUTĂRI ALE DRUMULUI DE NORD-EST

„SOCIETATEA NEGUȚĂTORILOR ÎNTREPRINZĂTORI" DIN ANGLIA ŞI ORGANIZAREA EXPEDIȚIEI WILLOUGHBY — CHANCELLOR

În prima jumătate a secolului al XVI-lea Anglia era încă prea slabă pentru a încerca să conteste dominația portugheză în mările sudice sau dominația spaniolă în mările vestice. Dar pentru englezi rămâneau deschise mările nordice. După cum se părea pe atunci, John şi Sebastian Cabot nu găsiseră nimic interesant pentru englezi în zona de nord-vest, dar se întrevedeau perspectivele unei izbânzi în nord-est. Englezii au început astfel să caute *trecerea de nord-est,* adică drumul pe mare din Europa spre țărmurile Asiei răsăritene, prin Oceanul Înghețat, ocolind Asia de nord.

La mijlocul secolului al XVI-lea comerțul englez trecea printr-o criză puternică. Afacerile negustorilor englezi mergeau prost. Atunci, negustorii din Londra s-au adresat bătrânului *Sebastian Cabot.* La sfatul său şi cu participarea sa activă, „oameni înțelepți şi venerabili" din Londra au organizat, în 1548, *„Societatea negustorilor întreprinzători* pentru descoperirea de țări, pământuri, insule, state şi posesiuni necunoscute şi nevizitate până acum pe mare".

Societatea a cumpărat trei corăbii, le-a reparat şi le-a înzestrat cu mici vase auxiliare („pinasse"), care se țineau, de obicei, pe bordul corăbiilor.

Sef al expediției şi căpitan pe cea mai bună corabie a fost numit *Hugues Willoughby,* care urmărea cu stăruință să obțină acest post. El era „un nobil viteaz, de origine aristocratică"[1], dar nu avea nici un fel de experiență. A fost ales „datorită înfățişării sale impunătoare (era foarte înalt), precum şi a marii priceperi în arta militară", de care dăduse dovadă nu se ştie când şi unde. Pilot principal al escadrei şi căpitan al celei de a doua corăbii — cea mai mare dar cea mai puțin rapidă — a fost ales *Richard Chancellor,* „un om foarte respectat pentru inteligența sa". Comandant al celei de a treia corăbii a fost numit timonierul *Cornil Durforth.*

---

[1] Citatele de aici şi în continuare sunt luate din culegerea „Călătorii englezi în Statul Moscovei în veacul al XVI-lea", apărută în 1589. În traducere rusă, ea a apărut la Leningrad în 1937.

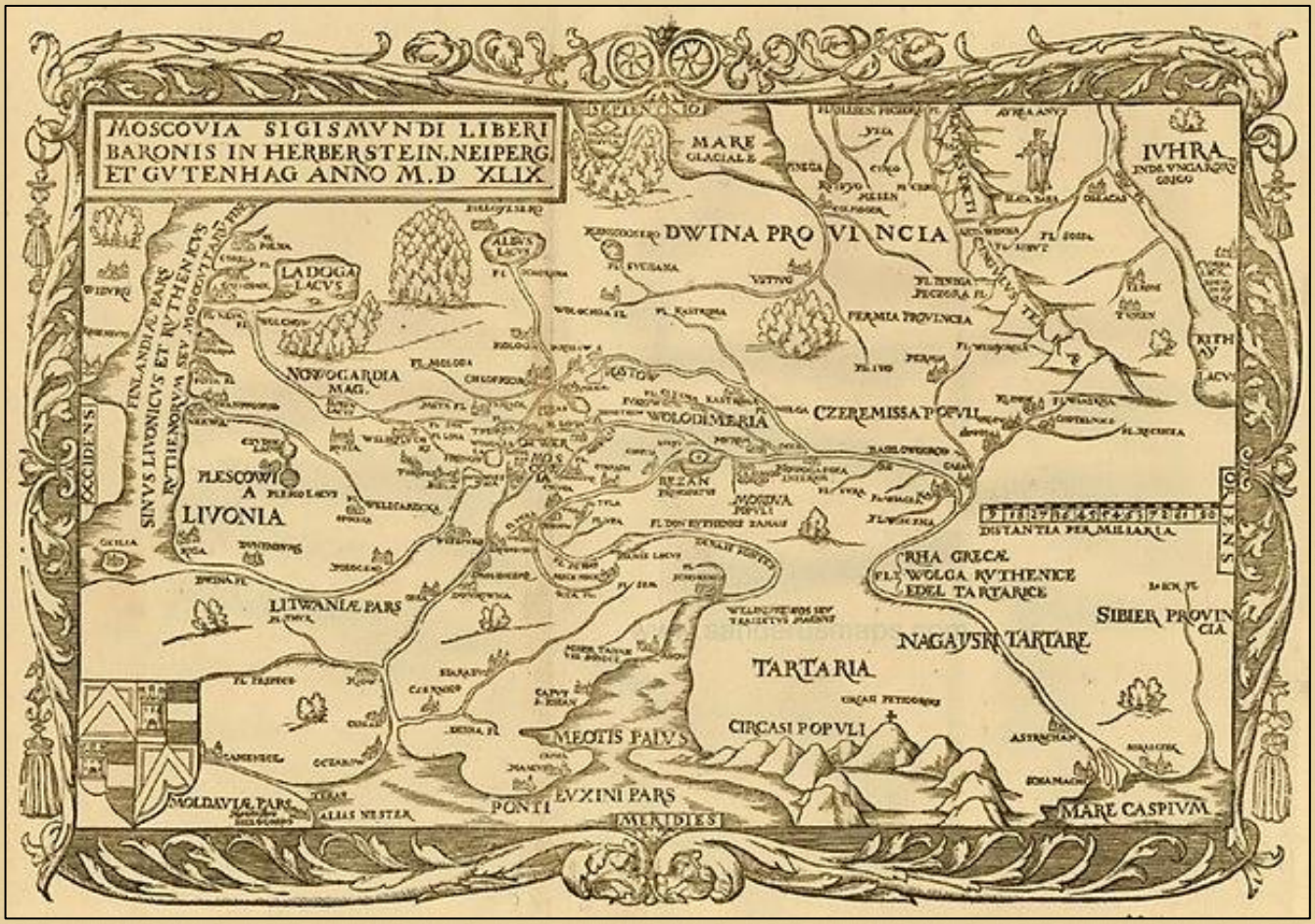

Harta Moscoviei întocmită de Herberstein.

Nici unul dintre membrii noii „Societăți a negustătorilor întreprinzători” nu avea habar de țările răsăritene — „Katai sau Tataria” — spre care se îndrepta expediția. De aceea, la adunarea unde au fost aleşi comandanții navelor „oamenii cei mai serioşi dintre cei de față” au hotărât să strângă informațiile geografice necesare... la grajdurile regale. „Au fost chemați doi tătari care slujeau în acea vreme la grajdurile regale.... Dar ei n-au fost în stare să spună ceva în legătură cu ceea ce se plănuia, deoarece erau mai obişnuiți (după cum a spus-o sincer unul dintre ei) să chefuiască decât să studieze orânduirea şi moravurile popoarelor”.

Vasul-amiral („Buna Speranță”) avea o deplasare de 120 de tone, vasul lui Chancellor („Eduard — Buna întreprindere”), 160 de tone, iar vasul lui Durforth („Buna încredere”), 90 de tone. Echipajul era compus din 105 oameni şi, în afară de ei, se mai aflau pe corăbii unsprezece negustători.

Participanții la expediție au făgăduit solemn să respecte cu strictețe monopolul comercial al negustătorilor-întreprinzători şi „să nu dezvăluie nimănui şi în nici un caz secretele companiei, spre paguba acesteia”.

CĂLĂTORIA ŞI PIEIREA LUI WILLOUGHBY ŞI A TOVARĂŞILOR SĂI DE DRUM

Petrecute cu salve de salut şi cu urale, flotila lui Willoughby a părăsit, la mijlocul lunii mai 1553, portul Greenwich şi estuarul Tamisei, dar din cauza puternicelor vânturi potrivnice şi a valurilor mari a fost nevoită să navigheze timp de şase săptămâni în volte de-a lungul țărmurilor Angliei. Abia la 23 iunie corăbiile au ieşit în sfârşit în larg, iar după alte şase săptămâni au ajuns la insula norvegiană Senja, la paralela de 69° latitudine nordică. Tocmai atunci s-a stârnit însă o furtună şi escadra a fost nevoită să iasă în larg (în noaptea de 2 spre 3 august 1553).

H. Willoughby.

În timpul furtunii, corabia lui Chancellor s-a pierdut pentru totdeauna de celelalte două vase şi după aceasta nepriceputul Willoughby a rătăcit neputincios timp de o lună şi jumătate pe o mare necunoscută de englezi, dar pe care, altminteri, navigau de câteva secole vase de vânătoare şi pescuit ruseşti şi norvegiene.

După o zi, când vântul se mai potolise puțin, corăbiile „Buna Speranță” şi „Buna încredere” au ridicat pânzele şi s-au îndreptat spre Vardö (în nord-estul Norvegiei), dar n-au izbutit să găsească acest port. În zorii zilei de 14 august au zărit pământ. „Ne-am apropiat de el şi am coborât o barcă pentru a vedea ce fel de pământ este. Dar barca nu s-a putut apropia de țărm, din cauza apei mici şi a marii cantități de gheață. Pe țărm nu se vedea nici un semn că el ar fi locuit. Acest pământ se află la paralela de 72°...” Dacă Willoughby a stabilit relativ corect latitudinea (ceea ce este, de altminteri, îndoielnic), el a ajuns la Gusinaia Zemlia — extremitatea de sud-est a insulei Novaia Zemlia, de mult cunoscută de vânătorii ruşi. Dar în apus, până în secolul al XVIII-lea, s-a crezut că el „a descoperit”, nu Novaia Zemlia, ci o insulă care a fost căutată multă vreme şi zadarnic (aşa-numita „Țara lui Willoughby”).

Englezii au înaintat spre nord timp de trei zile, căutând, se pare, să

ocolească misteriosul pământ, până când s-a descoperit că vasul „Buna încredere” are o spărtură. Atunci au cotit spre sud şi au mai înaintat încă trei zile. La 21 august, Willoughby a notat că marea devine „tot mai puțin adâncă şi totuşi nu se vede țărmul”. Pentru a evita o primejdie, el a ieşit în largul mării şi a cotit spre vest. Vasele au înaintat în această direcție timp de patru săptămâni, când mergând de-a lungul țărmului, când pierzându-l din vedere, în acest timp, Willoughby a trecut pe lângă insula Kolguev şi de-a lungul țărmului nordic al peninsulei Kanin, a mers de la capul Kanin Nos până la peninsula Kola şi a înaintat de-a lungul coastei Murmansk până la insula Nokuev. La 18 septembrie cele două corăbii au intrat în golful Nokuev şi au aruncat ancora.

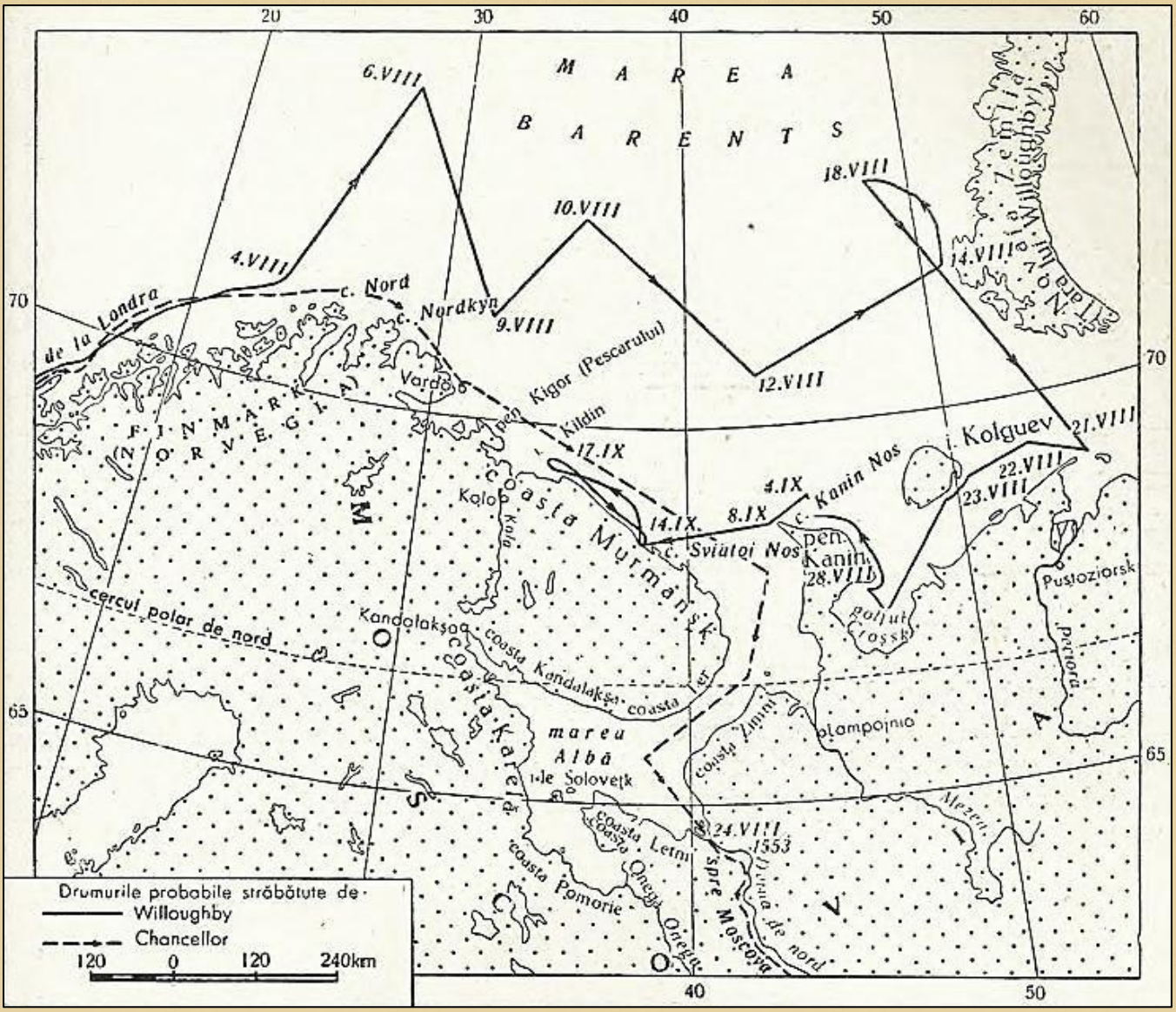

Drumurile urmate de Willoughby şi Chancellor.

„După ce am stat în acest port cam o săptămână — scrie Willoughby — şi am văzut că vremea începe să se strice, că e frig, ninge şi cade

grindină... am hotărât să iernăm aici...” Willoughby a trimis oameni în toate direcțiile, care s-au întors fără să fi întâlnit pe cineva sau să fi văzut vreo locuință.

Aici se încheie însemnările din jurnal făcute de Willoughby. În iarna anului următor (1554) pomori ruşi au descoperit dincolo de insula Nokuev, în dreptul coastei Murmansk, la gurile râului Varzina, două corăbii: „...ce stăteau ancorate, iar oamenii de pe ele erau toți morți şi am găsit acolo mărfuri multe” (cronica de la Dvina). Din testamentul negustătorului *Gabriel Willoughby,* găsit pe una din corăbii, reiese că în ianuarie 1554 Hugues Willoughby şi cei mai mulți dintre însoțitorii săi erau încă vii. Mai târziu ei au pierit cu toții. Pe ambele corăbii „au murit degerați” 63 de oameni[1].

CHANCELLOR ŞI ÎNCEPUTUL COMERȚULUI MARITIM ANGLO-RUS

Corabia lui Chancellor a ajuns cu bine la Vardö şi a stat acolo o săptămână, aşteptându-l pe Willoughby. Apoi Chancellor a hotărât să-şi continue singur călătoria. El a pătruns în marea Albă şi, la 24 august 1553, a intrat în estuarul Dvinei de nord. „... Pe corabie — scrie *Clement Adams,* un tovarăş de drum al lui Chancellor — au început să vină oameni simpli. Ei ofereau de bună voie oaspeților alimente...”

Autoritățile locale din Holmogorî au trimis un curier la Moscova să anunțe sosirea străinilor. Ivan al IV-lea îi pofti pe englezi în capitală. Dar Chancellor, fără să mai aştepte întoarcerea curierului, a stăruit să fie trimis cu săniile la Moscova, amenințând că în caz contrar va părăsi țărmurile ruseşti. La jumătatea drumului s-a întâlnit cu curierul care i-a înmânat scrisoarea țarului. Ivan al IV-lea a primit cu mult fast pe „solul” regelui Angliei (astfel s-a intitulat Chancellor) şi a făgăduit protecție negustătorilor englezi, dacă vor începe să facă negoț cu Moscova. El l-a petrecut pe Chancellor cu onoruri, dar totodată l-a pus sub o pază puternică.

Când Chancellor s-a întors în Anglia, „Societatea negustătorilor întreprinzători” a fost aprobată oficial de guvernul englez. Cabot a devenit

[1] În 1555, agentului comercial englez din Moscova i-au fost predate „două corăbii cu rămăşițele pământeşti ale lui sir Hugues Willoughby şi ale însoțitorilor săi, restituindu-se şi salvându-se totodată şi o cantitate mare de alimente şi mărfuri”. Au fost de asemenea restituite şi aduse la Londra un caiet cu extrase din jurnalul de bord şi alte documente.

director al acestei „Companii moscovite”, cum era denumită în mod curent, iar în 1555, Chancellor a fost trimis în Rusia pe calea maritimă „descoperită” de el, de data aceasta într-adevăr în fruntea unei solii regale. O dată cu el au sosit doi agenți ai „Companiei moscovite”. Englezii au obținut de la Ivan al IV-lea mari privilegii comerciale şi juridice. Chancellor a plecat spre Anglia însoțit de *Osip Grigorievici Nepeia,* solul țarului, dar s-a înecat când corabia a naufragiat lângă țărmurile Scoției. Nepeia a scăpat şi a obținut la Londra aceleaşi privilegii comerciale pe care le dobândiseră englezii la Moscova.

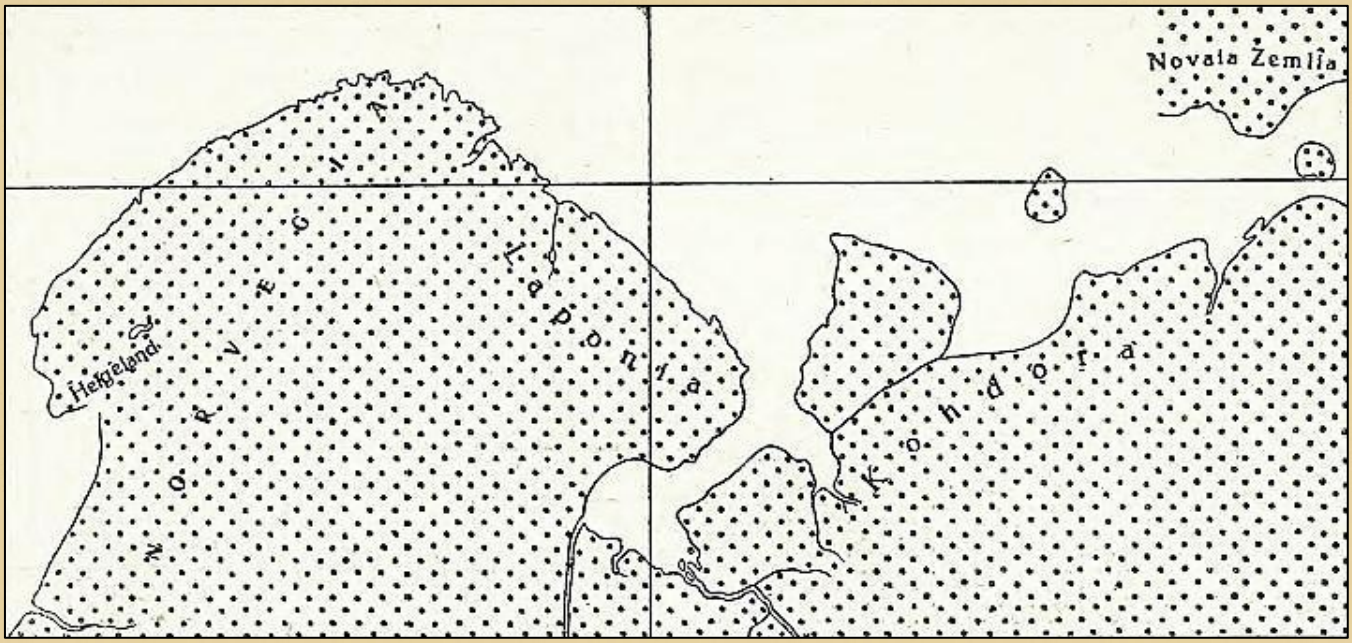

„Harta Oceanului de nord” a lui William Barrow (schiță).

POMORII RUŞI ÎN MAREA BARENTS ŞI EXPEDIȚIA LUI STEVEN BARROW

„Negustătorii întreprinzători” sperau să ajungă în inima Asiei, în „Katai”, trecând peste Obi, despre care auziseră de la ruşi. De aceea, *Steven Barrow,* fost timonier pe corabia lui Chancellor (mai târziu el a devenit pilot principal al Angliei), a fost trimis în 1556 „în direcția râului Obi”, pe pinassa „Searchthrift”. Barrow a întocmit un raport interesant despre călătoria sa. El n-a descoperit nimic nou, care să nu fi fost cunoscut înainte de ruşi, dar în literatura vest-europeană raportul său cuprinde pentru prima oară o caracterizare exactă a condițiilor de navigație în Oceanul Înghețat de nord: cu raportul lui Barrow începe să apară în Europa apuseană literatura ştiințifică despre Arctica. Foarte importante pentru noi sunt indicațiile lui Barrow despre realizările de seamă ale pomorilor ruşi care navigau de pe atunci în mod curent în mările Oceanului Înghețat, de ambele părți ale insulelor Novaia Zemlia.

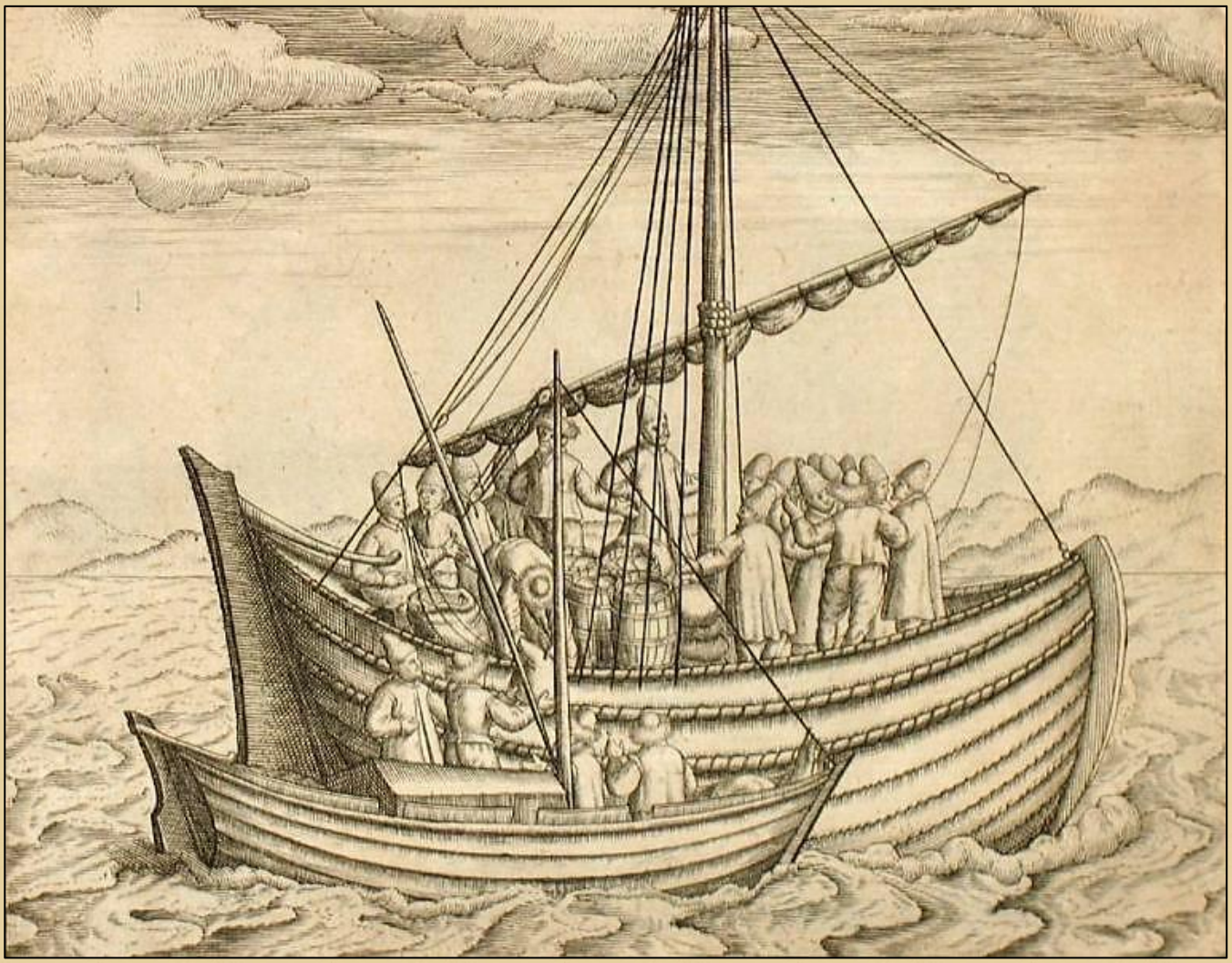

„Lodie” rusească

În primăvara anului 1556, Barrow a ajuns cu bine la Vardö şi a plecat mai departe spre răsărit. Peste două zile el a ancorat la gurile râului Kola, unde ruşii se şi stabiliseră temeinic. „În timpul cât am staționat pe acest râu, am văzut în fiecare zi coborând pe el multe lodii ruseşti cu echipaje de cel puțin douăzeci şi patru de oameni, iar pe bărcile mari, chiar treizeci. Printre ruşi era unul pe nume *Gavril,* care mi-a arătat multă bunăvoință. El mi-a spus că sunt cu toții angajați pe Peciora pentru pescuitul somonilor şi vânătoarea de morse; prin semne mi-a explicat că pe vânt prielnic n-am avea decât şapte-opt zile de drum până Ia râul Peciora şi am rămas foarte mulțumit de societatea ruşilor. Acest Gavril mi-a făgăduit să-mi arate unde sunt bancurile de nisip şi s-a ținut de cuvânt”. La 22 iunie, vasul lui Barrow a ieşit din râul Kola împreună cu toate lodiile ruseşti. Când vântul era prielnic acestea întreceau însă vasul lui Barrow. „De altminteri, după cum îmi făgăduise, Gavril şi prietenul lui coborau adesea pânzele şi ne aşteptau”. Din raportul lui Barrow se vede că era foarte zgârcit şi că, spre deosebire de el, pomorii ruşi erau oameni darnici

şi prietenoşi. Astfel, Gavril şi cu tovarăşul său au adus de la câteva verste în dar cunoscutului lor un butoiaş cu miere şi unul cu bere. Gavril, nu numai că a condus fără plată vasul lui Barrow peste primejdioasele bancuri de nisip de la Murmansk, dar şi-a pus în primejdie şi viața ajutându-i pe englezi în timpul furtunii. Barrow i-a mulțumit lui Gavril dându-i... „doi piepteni de fildeş, o oglindă de oțel şi alte două-trei lucruri fără valoare".

Pomorii ruşi erau navigatori deosebit de iscusiți. În comparație cu ei, englezul Barrow, marinar cu mare experiență, s-a dovedit a fi în condițiile din Arctica, un ucenic timid. S-a constatat de asemenea că „şubredele" lodii[1] ruseşti (cum sunt numite de obicei) erau mai rapide şi mult mai bine adaptate pentru navigație în Oceanul Înghețat decât corăbiile engleze din secolul al XVI-lea.

Înaintând încet spre răsărit, de obicei de-a lungul țărmului, Barrow s-a apropiat de Kanin Nos şi timp de două zile a încercat să ocolească acest cap, fără însă a izbuti. La 10 iulie „... în timp ce stăteam pe loc am băgat de seamă că dinspre nord — nord-est se porneşte un fel de furtună, iar noi nu cunoşteam... pe aici nici un port... În clipa aceea, am zărit o pânză apărând din golful de lângă Kanin Nos, era prietenul meu Gavril, care, părăsindu-şi locul unde se afla în siguranță şi pe tovarăşii săi, s-a apropiat cât a putut mai mult de noi..." Prin ceața deasă, pomorul a condus cu bine corabia, a doua zi, într-un port bun (Morjoveț). La 14 iulie, Barrow a ajuns la insula Kolguev, iar în ziua următoare a trecut peste „primejdiosul prag" de la vărsarea Peciorei. Acolo s-a oprit timp de cinci zile şi abia la 20 iulie a ieşit în largul mării, se pare fără barca lui Gavril, care fusese trimis la pescuit pe Peciora. În dimineața zilei de 21 iulie, englezilor li s-a părut că la răsărit se vede pământ. Era însă un ghețar uriaş şi după vreo jumătate de oră corabia a ajuns printre ghețuri. „Era o privelişte înspăimântătoare; timp de şase ore n-am făcut altceva decât să ne îndepărtăm de un ghețar, străduindu-ne totodată să nu ne apropiem de altul. Vântul era atât de puternic, încât abia mai puteam înainta cu pânzele de jos". După ce a ieşit dintre ghețari, vasul a înaintat timp de patru zile spre răsărit şi a ajuns la o insulă (probabil Mejduşar) în dreptul coastei de nord-vest a insulelor Novaia Zemlia. Barrow a găsit acolo un loc bun de ancorat. Debarcând a doua zi pe uscat, el a determinat latitudinea locului — 72°42'. Acesta era punctul cel mai nordic pe care îl atinsese la

[1] „Vasele pe care le au ei — scrie *Richard Johnson,* participant la expedițiile lui Chancellor şi Barrow — sunt prinse cu nuiele fără cuie".

răsărit de capul Nord.

La sfârşitul lunii iulie, Barrow a întâlnit lângă ţărmurile insulelor Novaia Zemlia câţiva ruşi. Date foarte interesante i-a furnizat un pomor din peninsula Kola, pe care englezul îl numeşte *Loşak* (probabil Loşakov). Acesta i-a atras atenţia lui Barrow că s-a abătut de la „drumul ce duce spre Obi", că pământul unde a ajuns acum se numeşte „Nova Zemlia" şi că pe el „se află, după socotinţa sa, cel mai înalt munte din lume". Această indicaţie a lui Loşak era foarte importantă. Pe Novaia Zemlia există într-adevăr munţi de peste o mie de metri, care au putut să i se pară pomorului „cei mai înalţi din lume", întrucât se ridică chiar pe ţărmul mării. Este vorba de vârfurile de pe *insula Severnîi* (Novaia Zemlia): unul chiar lângă *Matocikin Şar* (1.070 mtr.), iar altul mai la nord (1.020 mtr.), lângă estuarul Mitiuşiha. Din spusele lui Loşak reiese că pe *la mijlocul secolului al XVI-lea ruşii ajunseseră în orice caz până la strâmtoarea Matocikin Şar* şi poate că urcaseră de-a lungul ţărmului vestic al insulei Severnîi dincolo de paralela de 73° latitudine nordică.

De asemenea, Loşak i-a dat lui Barrow „unele indicaţii în legătură cu drumul spre Obi". Când englezul şi-a manifestat „dărnicia" (i-a dăruit o oglindă de oţel, două linguri de cositor şi două pumnale în teci de catifea), pomorul i-a dăruit la rândul lui vânat şi i-a dat „toate informaţiile de care dispunea şi care se referau la ţelul expediţiei [engleze]". În ziua următoare Barrow a căpătat aceleaşi informaţii de la un alt rus cu a cărui barcă s-a întâlnit în cale. După cum se vede pomorii nu ţineau ascunse cunoştinţele lor şi nu e vina lor că englezul n-a ştiut să se folosească de indicaţiile primite.

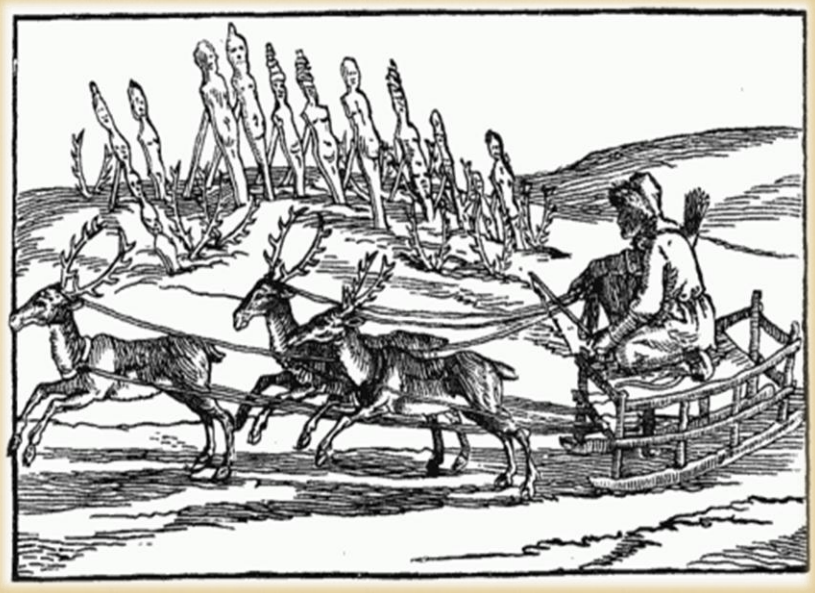

Samoiezi (desen din secolul al XVI-lea).

În seara zilei de 31 iulie pinassa a ancorat „printre insulele Vaigaci": judecând după latitudine, Barrow se afla în dreptul intrării vestice în Porţile Kara, printre micile insule situate de-a lungul ţărmului nordic al insulei Vaigaci. Aici el a întâlnit din nou ruşi în două bărci mici. Din cauza furtunii puternice, a vântului dinspre nord şi a mulţimii de gheţari care

erau minați în largul mării, englezii se hotărâră abia peste două zile să se îndrepte spre o altă insulă unde îl întâlniră din nou pe Loşak. Rusul şi englezul debarcară împreună pe țărm (probabil pe malul nordic al insulei Vaigaci). Loşak l-a condus pe Barrow la „idolii samoiezi" (peste 300 la număr) şi i-a povestit despre viața samoiezilor. Tocmai aceste date fac ca raportul lui Barrow să fie un izvor foarte prețios pentru istoria nenților.

La 6 august, Loşak s-a despărțit de Barrow. Englezul s-a mirat că Loşak şi alți ruşi au ridicat deodată ancora şi au pornit spre insule, unde, adâncimea fiind redusă, corabia sa nu putea să-i urmeze. Curând însă el s-a convins că pomorii „prevăzuseră în mod înțelept cum va fi vremea", în aceeaşi zi el a stabilit pe țărm latitudinea locului — 70° 25'. După ce s-a despărțit de ruşi, Barrow a înaintat foarte puțin spre răsărit; după cât se pare, el n-a izbutit să ajungă în marea Kara.

La 22 august, din dreptul paralelei de 70°20', Barrow a pornit înapoi, „pierzând orice speranță de a mai face în acest an noi descoperiri în răsărit". Ca să se justifice față de patronii săi, el a invocat trei motive: „vânturile permanente de la nord-est şi nord", „marele număr de ghețari care inspirau teamă" şi „apropierea iernii cu furtunile ei". Pe la mijlocul lunii septembrie, Barrow a ajuns la Holmogorî, unde a rămas să ierneze, în primăvara anului 1557 „Compania moscovită" i-a poruncit să plece „în căutarea unor vase engleze". Oficial era vorba de căutarea a două corăbii din expediția lui Willoughby, dar Barrow a primit şi o altă însărcinare secretă, mai importantă pentru companie, pe care a îndeplinit-o cu succes: invocând acest pretext în aparență corect, el a făcut o cartografiere destul de amănunțită a coastei Murmansk. În „treacăt" el a întocmit şi un scurt dicționar anglo-nent (circa 100 de cuvinte).

RELATĂRILE LUI FEODOR TOVTÎGHIN DESPRE MANGAZEIA

Pe vasul lui Steven Barrow se afla ca „meşter" (timonier-şef) *Richard Johnson,* care navigase înainte împreună cu Chancellor. În iarna 1556—1557, din însărcinarea „Companiei moscovite", el a strâns şi a notat informații despre Asia de nord. Până la noi au ajuns două din aceste însemnări. Într-una din ele, referindu-se la „un permiak", Johnson comunică date confuze despre fluviul Obi şi popoarele din acea regiune.

Mai interesantă este a doua însemnare a lui Johnson, în care însă informațiile prețioase alternează cu născociri absurde despre antropofagie la „samoiezi":

„Mai jos urmează o relatare despre unele țări ale samoiezilor de pe râul Obi şi de pe țărmul mării de dincolo de râu. Ea este tradusă cuvânt cu

cuvânt din limba rusă şi este vorba de călătoria unui rus, originar din Holmogorî, pe nume *Feodor Tovtâghin* care, după cum se spune, a fost ucis în timpul celei de a doua călătorii printr-una din aceste țări”.

„La răsărit, dincolo de țara Iugra, râul Obi formează granița apuseană a țării samoiezilor. Samoiezii trăiesc pe malul mării şi țara lor se numeşte Molgomzeia *(Mangazeia).* Ei se hrănesc cu carne de ren şi cu peşte, iar uneori se mănâncă unii pe alții... Sunt urâți, au nasuri mici, dar sunt îndemânatici şi trag minunat la țintă; ei merg în sănii trase de reni şi câini şi se îmbracă în piei de samur şi de ren. Alte mărfuri, în afară de blănuri de samur nu au... În aceeaşi țară, dincolo de locurile unde trăieşte acest popor, chiar pe malul mării, locuieşte un alt trib de samoiezi care au aceleaşi obiceiuri, dar vorbesc altă limbă... Mai departe, tot pe malul mării, trăiesc alți samoiezi care se hrănesc cu carne şi peşte. Ei au ca mărfuri blănuri de samur, de vulpi albe şi negre, pe care ruşii le numesc «pesțî», şi piei de căprioară şi de ren”.

Pe harta „Russiei” a lui *Anthony Jenkinson* (1562), cu care Johnson a călătorit în Asia centrală în anii 1558—1559, „Molgomzeia” este indicată corect, la răsărit de cursul inferior al fluviului Obi.

EXPEDIȚIA LUI PET ŞI JACKMANN ŞI CĂUTAREA „ȚĂRII LUI WILLOUGHBY”

În 1580, englezii au reluat încercările de a găsi trecerea de nord-est. Până atunci ei obținuseră de la ruşi informații destul de exacte despre țărmurile de nord-est ale Europei, despre fluviul Obi şi despre condițiile de navigație din Oceanul Înghețat. Ei au ținut seama, de asemenea, de experiența tragică a lui Willoughby şi de eşecul lui Barrow.

„Compania moscovită” a angajat două vase mici „pentru explorarea şi descoperirea drumului pe mare prin strâmtoarea Barrow, dincolo de insula Vaigaci, spre răsărit, către țările şi posesiunile puternicului domn, împăratul Chinei, iar pe teritoriul acestuia către oraşele Kambalu şi Kinsai” (Hanbalîk şi Hanciu). Unul dintre vase, „George”, cu o capacitate de 40 de tone şi cu un echipaj de zece oameni, era comandat de proprietarul său *Arthur Pet,* care navigase înainte, ca marinar pe corabia „Eduard”, cu Chancellor; el a fost numit conducător al expediției. Celălalt vas, „William”, cu o capacitate de 30 de tone şi un echipaj de şase oameni, era comandat de *Charles Jackmann,* care participase la cea de a doua expediție a lui Frobisher (1577).

În Anglia se puneau speranțe foarte mari în această expediție. Până la noi au ajuns patru documente importante: trei instrucțiuni pe numele lui

Pet şi Jackmann şi o însemnare despre călătoria lor întocmită pe baza jurnalului de bord al lui Pet.

Prima instrucțiune a fost întocmită de conducătorii companiei interesate. Onorabilii gentlemeni presupuneau că drumul de nord-est trece la răsărit de Vaigaci şi se refereau la harta întocmită de *William Barrow* (care l-a însoțit pe Chancellor şi pe fratele său mai mare, Steven Barrow). Ei nu aveau o mare încredere în hartă, dar sperau totuşi că continentul asiatic nu se întinde prea mult spre nord şi că „se va găsi poate o mare pe care să se poată trece între paralelele de 70 şi 80°". La sfârşitul lunii mai, Pet şi Jackmann trebuiau să iasă din Tamisa şi să se îndrepte spre țărmul nordic al Norvegiei, iar de acolo „să meargă în aşa fel, încât să ajungă la Țara Willoughby şi apoi de-a lungul ei spre Novaia Zemlia, fără să piardă din vedere țărmurile... pentru a se încredința dacă Țara lui Willoughby formează un continent sau un pământ comun cu Novaia Zemlia sau nu". Dincolo de Vaigaci, corăbiile trebuiau să meargă mai departe spre răsărit fără să intre în estuarul fluviului Obi.

Numai după primul iernat silit lui Pet şi Jackmann li s-a recomandat să cerceteze fluviul Obi cât mai sus pe cursul lui; dacă el se va dovedi accesibil pentru vasele lor, „să ajungă până la oraşul Sibir sau la o altă localitate de pe malul fluviului Obi sau din apropierea lui", iar în caz contrar, să se întoarcă în vara următoare prin „strâmtorile Barrow"[1].

A doua instrucțiune a fost scrisă de William Barrow, autorul „Hărții Oceanului nordic". În fond, această instrucțiune reprezintă primul îndreptar din Europa occidentală pentru întocmirea unei cărți-pilot a unei părți din Oceanul Înghețat.

A treia instrucțiune a fost întocmită de Richard Hackluyt, inspiratorul negustătorilor întreprinzători englezi, care mai târziu (începând din 1589) a editat o serie de lucrări în colecția „Principalele călătorii şi descoperiri ale națiunii engleze pe mare şi pe uscat". Instrucțiunea sa reprezintă un amplu program de expansiune colonială engleză în Asia de nord. Printre altele, bazându-se pe experiența portughezilor şi danezilor, el recomanda să se ocupe insulele, printre care şi Novaia Zemlia, „din marea Scitică", pe drumul maritim de nord spre China; el cerea ca aceste insule să fie fortificate şi folosite ca baze comerciale sau de vânătoare şi pescuit şi să se întemeieze acolo colonii:

„... Dacă în Novaia Zemlia este o climă temperată, dacă se află păduri,

---

[1] În secolul al XVI-lea englezii numeau Porțile Kara şi Iugorski Şar — strâmtorile Barrow sau Vaigaci.

apă de băut, pământ bun pentru semănături şi iarbă şi o mare în care se găseşte peşte, *putem aşeza pe acest continent prisosul poporului nostru, aşa cum jac portughezii în Brazilia (sublinierea mea — I. M.).*

La 23 iunie 1580, Pet şi Jackmann au sosit la *Vardö.* Corabia lui Jackmann a suferit o mică avarie şi a fost nevoită să rămână aici pentru reparații. Pet a fixat ca loc de întâlnire Vaigaci şi a pornit spre răsărit, către „Țara lui Willoughby". La 5 iulie, în dreptul paralelei 71° „au zărit pământ dar n-au putut să-l cerceteze îndeaproape". La 6 iulie, în timpul unei furtuni puternice, au întâlnit pentru prima oară ghețari. Când marea s-a liniştit, englezii şi-au croit drum, cu pânze şi vâsle, printre ghețari spre răsărit. În ziua următoare, la nord „s-a ivit o fâşie mare de pământ adevărat", dar din pricina ghețarilor vasul nu s-a putut apropia de el. La 10 iulie, dincolo de paralela de 70° latitudine nordică, englezii au ajuns la uscat, dar abia după patru zile, când țărmul, ba apărea în fața lor, ba îl pierdeau din vedere, au stabilit că aceasta nu este „Țara lui Willoughby", ci Novaia Zemlia; judecând după latitudine, Pet a văzut țărmul sudic al arhipelagului în dreptul intrării vestice în Porțile Kara. Pet a mai rătăcit câteva zile în partea răsăriteană a mării Peciora; la 23— 24 iulie, după ce a trecut prin Iugorski Şar, el a intrat în Marea Kara şi a mers de-a lungul țărmului peninsulei Iugra spre sud-est, crezând că se află la răsărit de Vaigaci. Dacă Pet a stabilit corect latitudinea (69°14'), înseamnă că el s-a aflat în apropiere de vărsarea râului Kara, lângă intrarea în estuarul Baidarata.

Aici Pet l-a găsit pe Jackmann (traseul urmat de acesta nu ne este cunoscut). Marea era plină de ghețuri. Timp de trei săptămâni, amândoi „s-au învârtit pe loc printre ghețurile" din Marea Kara. Abia la 15 august au ieşit în largul mării, după două zile s-au întors prin Iugorski Şar în marea Peciora şi au pornit spre vest, iar la 22 august vasele s-au despărțit pentru totdeauna. Din cauza vremii proaste, Pet, care călătorea pe „George", s-a întors în Anglia abia în decembrie 1580; Jackmann, pe „William", a iernat într-un port din Norvegia, în februarie 1581 a plecat de acolo spre Islanda împreună cu o corabie daneză şi ambele vase au dispărut fără urmă.

Aşadar, Pet a izbutit să treacă prin Iugorski Şar şi împreună cu Jackmann a pătruns în partea de sud-vest a Mării Kara, care era binecunoscută ruşilor. Dar cu aceasta „realizările" lor s-au încheiat.

Speranțele englezilor de a găsi drumul de nord-est spre China, de a descoperi şi coloniza pământuri pe Marele drum maritim din nord s-au spulberat.

Capitolul 36

EXPEDIŢIA LUI ERMAK TIMOFEEVICI ŞI MOARTEA SA

POSESIUNILE STROGANOVILOR

În înaintarea ruşilor dincolo de „Kamen”[1] şi în cucerirea Siberiei de vest, un rol important, dar nicidecum hotărâtor, l-a jucat bogata familie de negustori *Stroganov.*

Unul dintre Stroganovi — *Anika* — a devenit în secolul al XVI-lea cel mai bogat om din Solvîcegodsk, în ţara komi-zîrianilor, care din vremuri străvechi întreţineau legături cu popoarele „de dincolo de Kamen” — cu mansii („vogulicii”), hanţii („ostiacii”) şi nenţii („samoiezii”). Anika a început şi el să cumpere blănuri, interesându-se îndeosebi de locurile bogate în animale cu blană situate dincolo de „Kamenîi Poias” („Brâul de Piatră”). El mituia pe unii dintre „cei de neam străin” şi trimitea cu ei spre răsărit, peste „Kamen” oameni de ai săi în recunoaştere, iar apoi pe agenţii săi cu mărfuri de mare căutare, care ajungeau până la cursul inferior al fluviului Obi unde schimbau avantajos mărfurile ruseşti pe blănuri.

După ce a adunat o mare avere de pe urma întreprinderilor sale din Solvîcegodsk şi a negoţului „de dincolo de Kamen”, Anika Stroganov a început să-şi extindă domeniile spre răsărit. Prin intermediul său, dar cu siguranţă că şi pe alte căi, Moscova deţinea pe la mijlocul secolului al XVI-lea multe informaţii despre situaţia din Siberia. Curând după cucerirea oraşului Kazan (1552), ţarul Ivan al IV-lea Vasilievici se intitula în anii 1554—1556 nu numai domnitor al „ţinuturilor Obdorsk, Konda şi multor altora”, dar şi „domnitor al tuturor ţărmurilor din nord”, iar în 1557 el se intitula domnitor „al ţinuturilor Obdorsk, Konda şi al tuturor pământurilor sibiriene, cârmuitor al ţinutului de la miazănoapte”. E adevărat că uneori titlul poate indica, nu stăpânirea efectivă a unor ţinuturi sau drepturi, ci numai pretenţia de a le stăpâni. Există însă dovezi istorice directe care arată că unele regiuni din Siberia plăteau tribut Moscovei şi recunoşteau puterea ţarului rus cu mult înainte de expediţia lui Ermak.

Astfel, în 1555, s-a supus de bună voie Moscovei, făgăduind să-i plătească în fiecare an un tribut de 1.000 de blănuri de samur, „cneazul întregului pământ al Siberiei” — hanul *Edigher* (Edigar), care căuta să obţină ajutorul ruşilor împotriva tătarilor din Buhara care-l atacau. În

[1] Munţii Ural *(n. tr.).*

jurul anului 1556 a fost trimis din Moscova în Siberia după tribut *Dmitri Kurov*. El s-a întors în 1557 împreună cu un sol siberian care a adus țarului tributul incomplet (700 de samuri) şi a arătat că nu a putut aduce tot tributul, deoarece în posesiunile lui Edigher năvălise *Kucium,* „prințul din Şiban", şi pe mulți localnici i-a luat prizonieri.

În 1568 au sosit din Siberia noi soli de la Edigher. Ei aduseseră tributul întreg (1.000 de samuri), taxele ce se percepeau la drumuri şi o gramotă[1] de credință. Dar în acel moment Edigher nu mai era stăpân în posesiunile sale. El fusese învins şi apoi ucis de Kucium, care s-a proclamat han al Siberiei. De atunci, ruşii au început să-l numească „sultanul Siberiei". Iar Kucium, care la început părea să recunoască dependența față de Moscova, nu numai că nu-i trimitea tributul, dar nu lăsa nici micile popoare din Siberia să facă acest lucru şi chiar punea la cale incursiuni dincolo de „Kamen", în bazinul cursului superior al Kamei.

Centrul *„împărăției lui Kucium"* se afla în câmpia din Siberia de vest, între Tobol şi Irtîş. Curând puterea lui Kucium s-a extins şi asupra regiunilor învecinate. El i-a silit pe mansi şi pe hanți, care trăiau de ambele părți ale Irtîşului, la nord de gurile Tobolului şi chiar pe cursul inferior al fluviului Obi, să-i plătească tribut. La vest, Kucium a supus triburile care trăiau pe râurile Tavda şi Tura, aproape până la „Kamen". La răsărit, puterea lui era recunoscută de triburile care trăiau între Irtîş şi Obi, în stepa Barabinsk. Granițele de sud ale „împărăției lui Kucium" erau foarte vagi: ele ajungeau probabil până la dealurile vulcanice din Kazahstan.

Cartierul general al lui Kucium se afla la *Kaşlik,* căruia i se mai spunea *Isker*. Ruşii îl denumeau *„oraşul Sibir"*. El se afla pe malul stâng (sudic) al Irtîşului, cam la jumătatea drumului dintre gurile râurilor Tobol şi Vagai.

La apus de „Kamen", Rusiei îi aparținea o regiune întinsă în bazinul cursului superior al Kamei (Ținutul Perm), care până la mijlocul secolului al XVI-lea nu era încă valorificată de ruşi. Lui Anika Stroganov i s-a dat voie s-o populeze cu ruşi. Dar procesul de colonizare se desfăşura foarte încet.

În 1558, Ivan al IV-lea a făcut danie lui *Grigori Stroganov,* fiul lui Anika, un vast domeniu cu păduri, locuri de pescuit şi vânat pe timp de 20 de ani, în condiții privilegiate, „pe locul gol aflat mai jos de Velikaia Perm, pe 88 de verste în jos pe ambele maluri ale Kamei până la râul Ciusovaia",

[1] Document oficial rus din epoca feudală *(n. tr.).*

urmând ca Grigori să întemeieze acolo un orăşel (cetate). Grigori Stroganov a întemeiat pe Kama superioară, nu un orăşel, ci două: *Pîskor* (1560) şi *Oriol* (1564). Acesta din urmă, construit pe malul drept al Kamei, în faţa gurilor râului Iaiva, a devenit centrul posesiunilor lui Stroganov, întrucât în această regiune s-au găsit zăcăminte de sare. În 1568 un alt fiu al lui Anika, *Iakov Stroganov,* a dobândit de la Ivan al IV-lea încă un vast domeniu, în condiţii privilegiate, pe timp de 10 ani: el era alcătuit din pământurile care se întindeau pe ambele maluri ale râului Ciusovaia, de la izvoare până la vărsare, iar de la gurile lui pe 20 de verste în jos pe Kama, de asemenea pe ambele maluri ale acesteia.

În anul 1574 Stroganovii, invocând incursiunile tătarilor din Siberia, care ajungeau până aproape de râul Ciusovaia, au dobândit de la ţar, în condiţii privilegiate, pe timp de 20 de ani, tot bazinul râului Tobol. Dar de pe atunci (în 1574) la Moscova se considera că în această regiune se află sau cel puţin s-ar putea afla vechi colonişti veniţi aici din Moscova.

În afară de aceasta, la stăruinţa Stroganovilor, ţarul le-a îngăduit să adune şi să înarmeze „vânători, şi ostiaci, şi vogulici, şi iugrici, şi samoiezi” şi să-i trimită împreună cu cazacii angajaţi de ei să lupte împotriva tătarilor din Siberia, „să ia prinşi pe siberieni şi să ne aducă tributul”. Ţarul a dat în posesiunea Stroganovilor, nu numai Tobolul, ci şi râuri mai îndepărtate: „Pe Irtîş şi pe Obi şi pe alte râuri potrivite pentru vânătoare să se facă cetăţi unde să se ţină paznici cu arme de foc. Şi din cetăţi să se meargă la pescuit şi vânătoare fără să se plătească bir pe acelaşi număr de ani [20 de ani]”.

Acum, Stroganovii au dobândit de la ţar dreptul oficial de a dispune timp de 20 de ani de un teritoriu uriaş — întregul bazin al fluviilor Obi şi Irtîş (precum şi toate pământurile de pe afluenţii lor mari şi mici). Dar Stroganovii au devenit aici stăpâni numai pe hârtie, pe când stăpânul de fapt, în partea cunoscută de ruşi, era „sultanul Siberiei” — hanul Kucium. Kucium însă nu se apăra numai împotriva ruşilor, ci, după cum am arătat mai sus, întreprindea la rândul lui incursiuni şi ameninţa cele două orăşele ale Stroganovilor din regiunea Kamei. Forţele militare de care dispuneau atunci Stroganovii erau foarte mici şi de aceea ei au angajat în slujba lor cazaci de pe Don — „hatmani-hoţi”[1] şi pe oamenii lor, care se îndeletniceau cu jafuri pe cursul inferior al Volgăi.

---

[1] Pe atunci cuvântul „hoţ” (în ruseşte „vor”) se folosea în alt sens decât astăzi. Cine săvârşea un furt în taină nu era „vor”, ci „tat”. „Hoţia” (în ruseşte „vorovstvo”) însemna crimă împotriva statului.

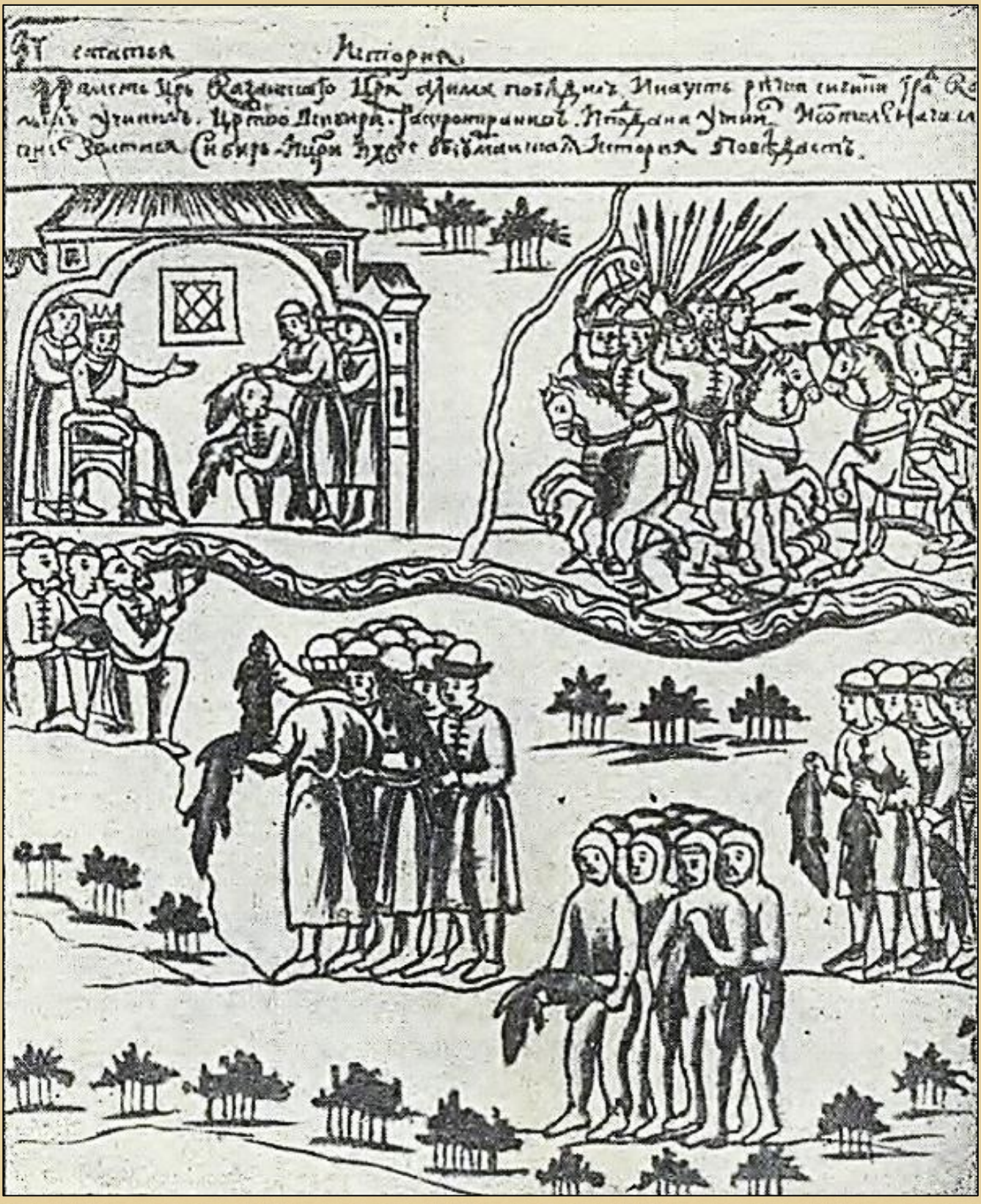

Kucium primind tribut în oraşul Sibir (desen din cronica[1] de la Kungur din secolul al XVII-lea).

ERMAK TIMOFEEVICI ŞI DETAŞAMENTUL SĂU

După cucerirea oraşelor Kazan şi Astrahan de către ruşi, posesiunile țarului s-au extins până la marea Caspică, şi Volga a devenit în întregime

un fluviu rus. Circulația comercială în sus şi în jos pe Volga, între Moscova şi Iran s-a intensificat. Ruşii au explorat drumul de la Moscova la Buhara. Ca urmare au început să circule mai des caravane comerciale şi solii între Moscova, pe de o parte, şi Iran şi Buhara, pe de altă parte. Au devenit mai dese şi incursiunile „tâlhăreşti" pe Volga ale cazacilor de pe Don, care jefuiau caravanele negustătorilor şi soliile. În sfârşit, în octombrie 1577 a fost trimis împotriva „hatmanilor-hoți" un mare detaşament. Cazacii au fost încercuiți şi înfrânți. Câteva sute dintre ei au scăpat din încercuire şi au plecat spre nord, pe Kama. Aici s-au angajat în slujba Stroganovilor, chemați fiind de către aceştia.

Iakov şi Grigori *Stroganov* muriseră. Cazacii fuseseră chemați de fiii acestora, *Maxim Iacovlevici* şi *Nikita Grigorievici.* Într-o gramotă a țarului din 1582, dată pe numele lor se spune fără ocol: „....Pe hatmanii-hoți de pe Volga i-au chemat la ei şi i-au năimit în cetățile lor fără porunca noastră".

Căpetenia hatmanilor năimiți era Ermak Timofeevici.

Nu se cunoaşte nici numele de familie al vestitului „cuceritor al Siberiei" şi nici numele său creştin (în sinastarul bisericii ortodoxe nu figurează numele Ermak[1]. Nu este cunoscută nici originea sa. Majoritatea istoricilor consideră că el s-ar trage din cazacii de pe Don, iar alții susțin (e drept, cu argumente prea puțin convingătoare) că Ermak era din Ural, fiu al unui colonist venit din Rusia centrală pe râul Ciusovaia. Se citează chiar numele său creştinesc — Vasili şi prenumele Alenin — dar în sprijinul acestei teze se invocă numai folclorul local din Ural. S-au păstrat însă numele creştineşti (împreună cu prenumele) ale altor hatmani, tovarăşi de luptă ai lui Ermak: Ivan Groza, Ivan Kolțo (sau Kolțov), Matvei Meşceriak şi Bogdan Briazga, iar despre Ivan Kolțo se ştie de asemenea că fusese condamnat mai înainte la moarte de tribunalul țarist pentru jafuri săvârşite în satele tătarilor nohai care cu puțin timp înainte deveniseră supuşi ruşi. El a scăpat însă şi s-a alăturat detaşamentului lui Ermak.

Nu s-a lămurit de asemenea când anume au venit cazacii pe râul Ciusovaia. După cum arată S. *V. Bahruşin,* istoric sovietic al Siberiei, „cronologia expediției lui Ermak este una dintre problemele cele mai încâlcite din istoriografia Siberiei". Aceasta se explică prin faptul că

---

[1] În cronicile siberiene din secolul al XVII-lea el este denumit uneori „Ermak Timofeevici, fiul lui Povolski", sau „Ermaciok Povolski". Nu s-a lămurit ce înseamnă ultimul cuvânt, dacă este un pronume sau o poreclă. După Dai, *ermak* înseamnă piatră de moară; prin urmare aceasta este fără îndoială o poreclă, iar nu un nume de botez. În povestirea „Despre cucerirea împărăției Siberiei" (1630), când se descrie moartea cuceritorului, el este numit Ermolai.

aproape toate cronicele siberiene raportează la acelaşi an (1581) o serie de evenimente care nu puteau avea loc într-un timp atât de scurt. Singura excepție o prezintă lucrarea ilustrată, „Istoria Siberiei", întocmită de *Semion Ulianovici Remezov,* „fiu boier"[1] din Tobolsk, geograf, cartograf şi istoric al Siberiei de la sfârşitul secolului al XVII-lea sau de la începutul secolului al XVIII-lea, adică cel puțin după o sută de ani de la expediția lui Ermak. În afară de cronicile care au ajuns până la noi, Remezov a folosit fără îndoială cel puțin două cronici care s-au pierdut mai târziu, precum şi povestiri orale şi legende ruseşti şi tătăreşti. Datele comunicate de Remezov, ca şi de cronicarii siberieni dinaintea lui, sunt uneori contradictorii. Totuşi la Remezov, după cum arăta S. V. Bahruşin, „succesiunea evenimentelor este atât de verosimilă încât majoritatea cercetătorilor... pun la baza istoriei expediției lui Ermak relatarea lui Remezov şi trebuie să recunoaştem că multe argumente pledează în favoarea ei".

Cronicile siberiene mai vechi arată că numărul cazacilor era de 540. Majoritatea istoricilor acceptă această cifră.

Într-una din cronici (de la Kungur, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea) se povesteşte că în ceata lui Ermak domnea aceeaşi disciplină ca la cazacii de la Don în timpul campaniilor: „Iar pedeapsa pentru fărădelegi se dădea cu vergile şi cine încerca să scape de aceasta căpăta pedeapsa ca pe Don: i se turna nisip în sân, era pus într-un sac şi apoi aruncat în apă. Aşa s-a întărit ceata lui Ermak: iar mai mult de 20 de oameni au fost înecați în Sîlva cu nisip şi pietre".

Cât timp au petrecut cazacii în oraşul Oriol înainte de a porni în expediția din Siberia nu se ştie. Majoritatea istoricilor presupun că Ermak şi cazacii lui au stat la Stroganovi aproape doi ani (1579—1581). Potrivit versiunii lui Remezov, înainte de expediția din 1581, Ermak a întreprins în iarna anului 1578—1579 o campanie neizbutită spre răsărit: toamna el a înaintat în sus pe râul Ciusovaia până la afluentul lui inferior (de sud), Sîlva, iar apoi a urcat pe Sîlva până când acesta a înghețat. Locul unde s-a oprit detaşamentul la iernat era denumit încă la mijlocul secolului al XVIII-lea cetățuia lui Ermak. De aici în timpul iernii, Ermak trimitea pe cazacii săi împotriva localnicilor şi ei se întorceau cu pradă bogată. Poate că prin aceste incursiuni ale cazacilor împotriva noilor supuşi ai țarului din regiunea munților Urali se şi explică, în parte, gramota plină de mânie din 1582 scrisă înainte de a se primi la Moscova ştirea despre „supunerea

[1] Titlu de noblețe *(n. tr.).*

Siberiei”. În această gramotă Stroganovii erau învinuiți că trimit pe „hatmanii şi cazacii de pe Volga ai lui Ermak cu tovarăşii lor să-i bată cu război pe votiaci şi vogulici, în ținutul de pe râul Pelîm şi din Siberia... iar pe hatmanii-hoți de pe Volga chemându-i i-au năimit în cetățile lor fără încuviințarea noastră [a țarului]”.

EXPEDIȚIA LUI ERMAK ÎN SIBERIA

Dacă într-adevăr campania din 1578 a avut loc, în primăvara anului 1579 Ermak se întorsese cu cea mai mare parte a cazacilor săi la orăşelul Oriol. După cât se pare, atunci a fost încheiată înțelegerea definitivă cu Stroganovii cu privire la expediția împotriva „sultanului Siberiei”. Stroganovii au mai dat 300 din oamenii lor — ruşi şi tătari, nemți şi „lituanieni” prizonieri. Printre oamenii lui Stroganov erau „călăuze care cunoşteau drumul prin Siberia” şi tălmaci pentru „limba păgânilor”. Stroganovii au înzestrat pe socoteala lor expediția cu tunuri mici şi flinte, pulbere şi plumb, bani şi provizii.

Tot cu ajutorul Stroganovilor, cazacii şi-au construit vase uşoare denumite strughi. Dintr-o gramotă de mai târziu a țarului către Stroganovi (1584) se vede că „strughii bune” puteau duce câte 20 de oameni cu proviziile lor. Prin urmare, flotila lui Ermak era alcătuită din cel puțin 40 de vase, dacă ținem seama de faptul că detaşamentul său avea în total (cazaci şi oameni ai Stroganovilor) 840 de oameni.

Potrivit cronicii de la Kungur, înainte de plecarea în expediție, cazacii ar fi jurat unuia dintre Stroganovi: „Dacă dumnezeu ne va călăuzi spre belşug şi dacă vom rămâne în viață, vă vom răsplăti la întoarcerea noastră”.

Data cea mai sigură a plecării în expediție a detaşamentului lui Ermak este (după Bahruşin) 1 septembrie 1581. Drumul pe apă trecea mai întâi spre răsărit, iar apoi spre sud-est, în sus, pe râul *Ciusovaia.* Trebuia găsit un afluent răsăritean al acestui râu a cărui porțiune navigabilă să înceapă aproape de un alt râu navigabil din bazinul fluviului Tobol. Era necesar de asemenea ca *volokul* dintre ele să fie nu numai scurt, dar şi comod. Căutarea a durat multă vreme. În sfârşit, toamna târziu, călăuzele au găsit un râu potrivit — *Serebrianka* (la paralela de 57°50' latitudine nordică). Un volok uşor de trecut, neted şi destul de scurt (ceva mai mult de 10 km) despărțea cursul superior al râului Serebrianka de râulețul *Barancia,* potrivit pentru plutărit, care curgea spre sud-est, către Tobol.

Întregul detaşament al lui Ermak a ajuns la acest *volok* abia la

începutul iernii. Cazacii au construit o cetățuie pentru iernat, pe malul stâng al râului Serebrianka, lângă vărsarea pârâului *Kokui.*

Volok (din cronica de la Kungur).

În apropierea locului de iernat se aflau aşezări ale mansilor. Cazacilor nu le ajungeau proviziile pe care le aduseseră cu ei şi de aceea ei luau rezervele mansilor — vânat şi peşte uscat. Pentru a li se putea împotrivi, mansii au început încă din iarnă să se unească în cete mari cu vecinii lor, tătarii din Siberia.

Primăvara, cazacii au târât peste *volok* toate proviziile lor şi vasele mici; vasele mari şi grele au fost nevoiți să le părăsească. La vărsarea râulețului *Jarovlia în* Barancia cazacii au construit plute. La începutul lunii mai 1582, când gheţurile s-au topit, detaşamentul a pornit cu plutele până la *Taghil.* Pe acest râu cazacii au construit în câteva zile vase uşoare noi (strughi). Cazacii au navigat spre nord-est pe râul Taghil, până când au ajuns la *Tura,* iar pe acest râu au mers mai departe în josul apei, spre sud-est. În dreptul paralelei de 58°, în locul unde râul face un cot ocolind

înălțimile sudice, cazacii au fost atacați în două rânduri de cneazul tătar Epancia, căruia i se supuneau şi mansii locali. Ca să-i intimideze pe tătari, Ermak a poruncit să se jefuiască şi să se incendieze o aşezare din apropiere, *„orăşelul lui Epancia”,* de pe locul unde mai târziu s-a construit oraşul Turinsk.

Ermak pe malul râului Taghil (din cronica de la Kungur).

Expediția iui Ermak în jos pe Tura (din cronica de la Kungur).

Şi mai departe, pe tot parcursul, de pe Tura până la *Tobol,* cazacii au prădat satele tătăreşti de pe maluri. La vărsarea Turei, un detaşament mare de tătari a încercat să-i oprească. Lupta a durat câteva zile, izbânda fiind, când de o parte, când de cealaltă. În cele din urmă cazacii au învins şi au pus mâna pe o pradă bogată. Potrivit unei legende care a ispitit timp de trei secole pe căutătorii de comori din Siberia, prada a fost atât de mare, încât cazacii n-au putut s-o transporte în întregime pe vasele lor şi au îngropat o parte din ea.

Detaşamentul rus şi-a continuat drumul în jos pe Tobol, respingând

cu destulă uşurinţă atacurile tătarilor (iunie-iulie 1582). Această înaintare a ruşilor încununată de izbândă nu se potriveşte de loc cu afirmaţia lui Remezov că detaşamentul de cazaci se micşora din zi în zi şi că la gurile Tavdei mulţi au cerut să se întoarcă acasă, dar majoritatea, în frunte cu Ermak, a hotărât să continue drumul spre Kaşlîk. În alte cronici siberiene nu se vorbeşte însă nimic despre dezbinările dintre cazaci. Ele relatează numai că lângă gura Tavdei, Ermak a obţinut de la un tătar din Siberia informaţii precise despre efectivul şi armamentul oastei lui Kucium şi despre capitala lui.

Kucium a trimis împotriva ruşilor un mare detaşament comandat de nepotul său *Mahmet-Kul* („Mametkul"). Bătălia dintre ruşi şi tătari, care a durat cinci zile, a avut loc pe Tobol, la vreo 30 de kilometri mai jos de vărsarea Tavdei, în apropiere de *Babasan.* „Flinta a triumfat asupra arcului" (S. M. Soloviov). Tătarii au fost zdrobiţi (21 iulie 1582). Mahmet-Kul a fugit cu rămăşiţele detaşamentului său.

Drumul pe apă spre centrul banatului Siberiei era liber. Cazacii au coborât pe Tobol fără să întâmpine o rezistenţă serioasă. Ceva mai sus de revărsarea Tobolului, Ermak a devastat orăşelul tătăresc *Karati* (l august 1582) şi a capturat acolo multe obiecte de preţ şi mari rezerve de alimente. Din motive necunoscute, cazacii s-au oprit aici timp de mai bine de şase săptămâni şi au pornit mai departe abia pe la mijlocul lui septembrie. După o altă luptă cu tătarii la gurile Tobolului, detaşamentul lui Ermak a cotit în sus, pe *Irtîş.*

Cazacii au debarcat pe ţărm, cam la trei kilometri mai sus de Tobol, lângă cetatea tătărească *Atik-Murza,* au ocupat-o fără prea mare greutate şi s-au instalat în ea. Ei n-au dormit toată noaptea aşteptând un nou atac al tătarilor. S-a convocat adunarea cazacilor ca să se sfătuiască dacă trebuie să meargă mai departe sau să se reîntoarcă în Rusia. Unii socoteau că expediţia nu are sorţi de izbândă, căci de fiecare cazac reveneau 10—20 de tătari. „Oare nu-i tot una unde murim?" — spuneau alţii; în fruntea acestora se afla Ermak. Biruitori au ieşit partizanii lui Ermak. Ei au arătat că a te retrage iarna printr-o ţară nesupusă este şi mai primejdios decât a ataca. Şi apoi, în afară de pedeapsa cu moartea, ce putea să-i aştepte în Rusia dacă se vor întoarce dintr-o expediţie neizbutită?

Detaşamentul lui Ermak a rămas în orăşelul Atik-Murza mai bine de o lună, respingând cu succes atacurile oastei tătăreşti comandate chiar de Kucium. Proviziile cazacilor erau pe sfârşite şi ei au fost nevoiţi să treacă la ofensivă. Bătălia hotărâtoare s-a dat pe malurile Irtîşului, lângă *capul*

Ciuvaşev, ceva mai sus de gurile Tobolului. Oastea lui Kucium era împărțită în două detaşamente. Al doilea era comandat de Mahmet-Kul. Cazacii au înfrânt pe rând cele două detaşamente, dar au pierdut în luptă peste 100 de oameni (23 octombrie 1582). După bătălie, aliații tătarilor, hanții de pe Irtîş, care făcuseră parte din oastea lui Kucium, s-au împrăştiat prin satele lor. Kucium, Mahmet-Kul şi tătarii care scăpaseră cu viață au fugit la *Kaşlîk,* dar nu s-au oprit acolo, ci şi-au părăsit capitala şi s-au retras pe malul stâng al Irtîşului. Kucium a plecat departe spre sud, în stepa Işim. Mahmet-Kul a rămas pe malurile Irtîşului, în fața Kaşlîkului şi ataca mai târziu grupurile mici de cazaci, care, neprevăzători, se depărtau de oraş.

Trei zile după victoria asupra lui Kucium, detaşamentul lui Ermak, întreprinzând mai întâi o recunoaştere foarte amănunțită, a intrat în „oraşul Sibir", rămas pustiu. Ruinele fostei „capitale" a lui Kucium, situată pe malul drept al Irtîşului, se mai puteau vedea încă pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, când au fost cercetate de G. *F. Miller,* specialist în istoria Siberiei. Malul râului se înalță acolo aproape vertical, în partea opusă oraşului un povârniş foarte abrupt, aproape inaccesibil cobora spre Sibirka, un râuleț care curge într-o râpă adâncă şi apără Kaşlîkul dinspre nord. În celelalte două părți panta era destul de uşoară, dar tocmai aici oraşul era apărat de trei valuri de pământ cu şanțuri între ele, fiecare val fiind mai înalt decât celălalt, pentru că erau situate pe terasele dealului. Întinderea oraşului propriu-zis, adică a vârfului dealului dintre valurile interioare era foarte mică, nedepăşind un hectar. Ruine de case nu s-au păstrat.

Numai la trei zile după ce cazacii au ocupat capitala Sibiriei, hanții de pe râul *Demianka* (cel mai mare afluent din dreapta al Irtîşului pe cursul său inferior) au adus în dar cuceritorilor blănuri şi alimente, în special peşte. Ermak i-a întâmpinat cu bunăvoință şi prietenie şi i-a petrecut cu „onoruri".

Apoi au început să vină cu daruri tătarii localnici, care fugiseră înainte de ruşi. Ermak i-a primit la fel de prietenos, le-a îngăduit să se întoarcă în satele lor şi le-a făgăduit să-i apere împotriva duşmanilor şi în primul rând împotriva lui Kucium. Apoi au început să aducă blănuri şi alimente hanții din regiunile de pe malul stâng — de pe râul *Konda* (afluent al Irtîşului pe cursul său inferior) şi de pe râul *Tavda* (afluent al Tobolului pe cursul său inferior). Ermak stabilea pentru toți un tribut

anual obligatoriu — *iasak*[1]. De la „oamenii de vază” (fruntaşii triburilor) Ermak lua „şert”, adică jurământul că „poporul” lor va plăti la timp iasakul. După aceea, atât ei, cât şi oamenii din triburile lor erau consideraţi supuşi ai ţarului Rusiei.

Ermak primind un nobil tătar (din cronica de la Kungur).

[1] *Iasakul* se percepea de obicei în blănuri, în special de samur. Dacă nu existau samuri, se îngăduia înlocuirea lor cu alte blănuri, după o anumită socoteală.

SOLIA LUI IVAN KOLȚO

Până la sfârşitul anului, lui Ermak i s-a supus o regiune întinsă de-a lungul Tobolului şi a cursului inferior al Irtîşului. Dar cazacii erau puțini. Pentru a-şi putea menține stăpânirea asupra teritoriilor cucerite Ermak avea nevoie de ajutor în oameni, alimente şi echipament militar. El a hotărât să stabilească legătura direct cu Moscova, fără intermediul Stroganovilor. E drept că i-a înştiințat totuşi pe Stroganovi de succesul său, dar după cât se pare nu le-a cerut ajutor, căci ştia cât de mici sunt forțele militare de care dispun. Fără îndoială că Ermak şi sfetnicii lui cazaci socoteau pe bună dreptate că învingătorii nu sunt judecați şi că țarul, nu numai că le va trimite ajutor — forțe militare şi provizii — dar îi va ierta totodată pe toți participanții la expediție pentru „hoțiile" din trecut.

Este semnificativ că (la 22 decembrie 1582) a fost trimis sol la cumplitul tar, cu 50 de cazaci, hatmanul *Ivan Kolțo,* care, după cum am arătat mai sus, fusese condamnat la moarte de tribunalul țarist pentru tâlhării. El a dus cu sine întreg iasakul strâns (mărimea lui nu este cunoscută). Ermak, hatmanii şi cazacii lui aduceau în dar marelui suveran, țar şi mare cneaz Ivan Vasilievici *regatul Siberiei* cucerit de ei şi îl rugau să le ierte fărădelegile din trecut.

Ivan Kolțo şi cei 50 de cazaci ai lui au plecat în sănii trase de reni şi pe skiuri. Cu ajutorul localnicilor ei au mers pe „drumul lupilor" (drumuri neumblate sau cărări de pădure?) probabil în sus pe Tavda, *Lozva* şi pe unul din afluenții de pe cursul superior al acestui râu spre „Kamen", au trecut munții şi au ajuns pe cursul superior al râului *Vişera.* Nu se ştie de ce a fost ales tocmai acest „drum al lupilor", şi nu drumul care trecea mai la sud, cunoscut de cazaci, pe care aceştia veniseră din Oriol în Siberia: poate că aceasta s-a datorit unei întâmplări — existența unei călăuze de nădejde, sau poate fiindcă la nord micul detaşament de cazaci nu se temea să întâlnească „populații nesupuse". Pe valea Vişerei cazacii au coborât până la *Cerdîn,* iar de acolo în jos pe Kama, prin posesiunile Stroganovilor, la Perm şi au ajuns probabil la Moscova încă înainte de începutul primăverii anului 1583.

Până la sosirea soliei lui Ermak, guvernul considera expediția în Siberia ca o acțiune particulară a Stroganovilor, legată de interesele lor personale şi, probabil, chiar dăunătoare pentru posesiunile din Perm ale țarului. Atitudinea Moscovei față de expediția din Siberia s-a schimbat însă radical după sosirea lui Ivan Kolțo. Cazacii au fost primiți foarte bine

şi găzduiţi pe socoteala statului. Tuturor participanţilor la expediţia din Siberia li s-au iertat vinile din trecut; fiecare dintre ei a fost răsplătit cu bani şi cu o bucată de postav. Ţarul Ivan al IV-lea i-a trimis lui Ermak Timofeevici prin Ivan Kolţo o dată cu o gramotă de bunăvoinţă, şi daruri scumpe, printre care o blană a sa personală şi două armuri. Între timp, în Rusia s-au răspândit zvonuri despre viaţa liberă din Siberia. E posibil ca la întoarcerea soliei lui Ivan Kolţo de la Moscova în Siberia să i se fi alăturat pe parcurs o mulţime de „oameni de pripas” (adică neînregistraţi în nici o stare) — ţărani fugari, datornici care se ascundeau pentru a scăpa de temniţă şi alţii.

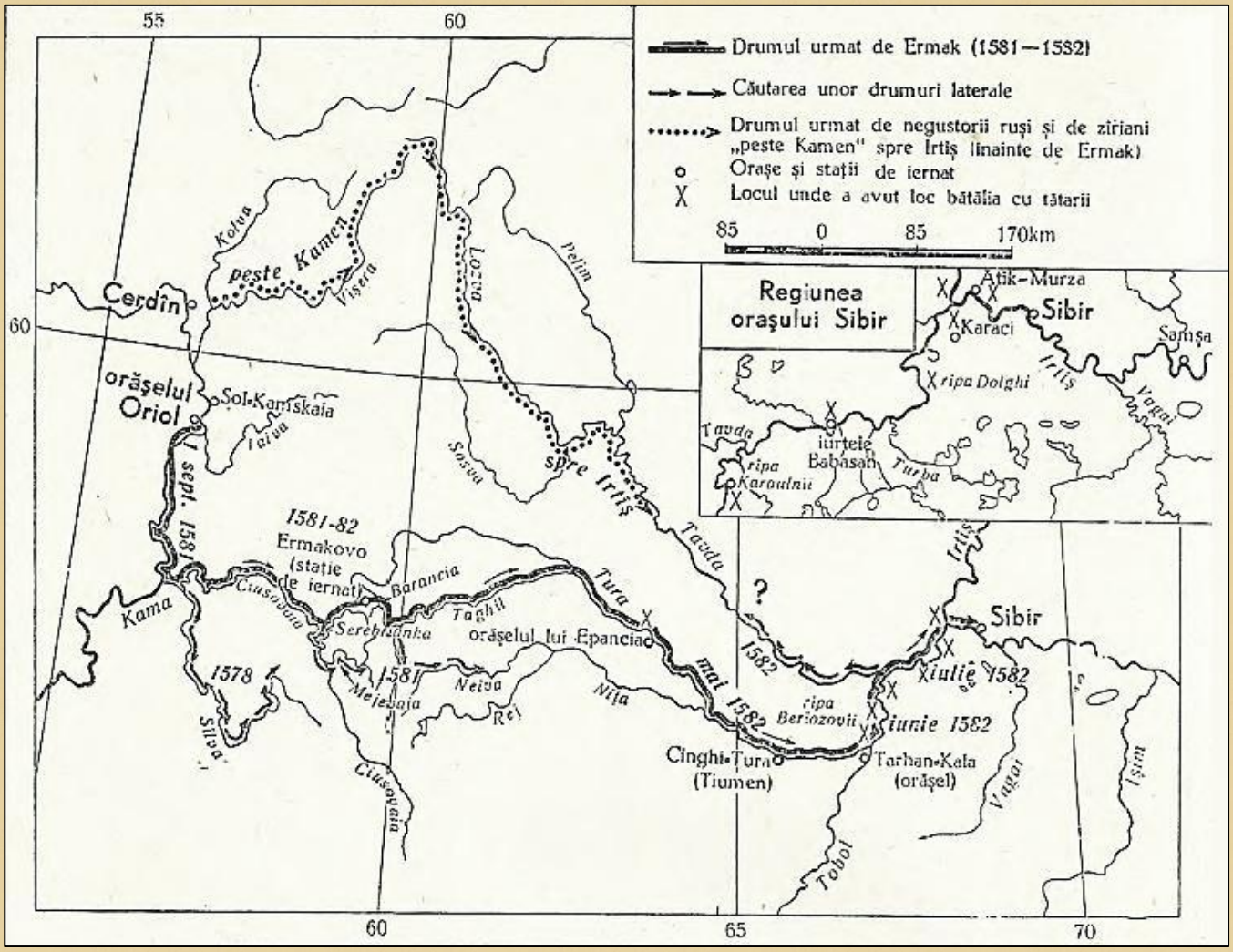

Expediţia lui Ermak Timofeevici în Siberia (1581—1582).

Mahmet-Kul rătăcea între timp cu o mică ceată de tătari de-a lungul cursului inferior al râului *Vagai,* care se varsă în Irtîş mai sus de Tobol. Un detaşament de cazaci trimis de Ermak i-a atacat pe tătari noaptea, a măcelărit pe mulţi dintre ei şi l-a luat prizonier pe prinţ. Acesta a fost expediat la Moscova, unde a fost primit cu bunăvoinţă şi mai târziu a devenit căpetenie în oastea rusă.

EXPEDIŢIA LUI BOGDAN BRIAZGA PE CURSUL INFERIOR AL IRTÎŞULUI ŞI PE FLUVIUL OBI

În martie 1583, un detaşament de cazaci sub comanda lui *Bogdan Briazga* a pornit din Kaşlîk către nord, în jos pe Irtîş. La început Briazga a întâmpinat o rezistență serioasă din partea tătarilor din regiunea Irtîşului şi a trebuit să ia cu asalt unul din orăşelele lor. Pentru a-i intimida pe tătari, el a ales dintre ei „oamenii de frunte” şi „căpeteniile”, poruncind să fie executați. Pe ceilalți i-a obligat să depună „şert” (jurământ), punându-i să sărute o sabie stropită cu sânge. Briazga a trimis la Kaşlîk iasakul adunat, precum şi rezervele de grâne şi peşte luate de la tătari. După aceea, tătarii de pe cursul inferior al Irtîşului s-au supus: cei din regiunile mai apropiate — fără a opune rezistență, iar cei din regiunile mai îndepărtate — după o rezistență neînsemnată. Mai jos, pe Irtîş, trăiau numai hanți. După cât se pare, cazacii au coborât până la râul *Demianka,* fără să întâmpine vreo împotrivire. O parte din hanții aflați în această regiune se supuseseră încă înainte şi trimiseseră lui Ermak iasakul. Ceilalți s-au strâns într-un orăşel întărit, cam la 30 km mai jos de gurile Demiankăi, dar şi aceştia, după o rezistență de trei zile, s-au predat sau s-au împrăştiat prin satele lor.

Probabil că aici au auzit cazacii, centru prima oară, legenda despre „idolul de aur ostiak”. Potrivit cronicilor, un ciuvaş, care făcea parte din convoiul de care al detaşamentului lui Briazga şi cunoştea bine viața hanților, a explicat rezistența lor dârză prin faptul că în *orăşelul Demiansk* ei au un idol turnat din aur, aşezat într-o cupă. Hanții toarnă apă în această cupă, apoi o beau şi se cred invulnerabili. Ciuvaşul a propus ca el, prefăcându-se transfug, să pătrundă în orăşel şi să fure idolul de aur. Briazga l-a lăsat să se ducă. Dimineața, însă, el s-a întors cu mâna goală. Potrivit spuselor lui, în jurul idolului stătuseră toată noaptea ghicitori hanți care ajunseseră la disperare şi se pregăteau să se predea. După capitularea orăşelului, cazacii au căutat multă vreme idolul de aur, dar nu l-au găsit[1].

Din cauză că pe râu începuseră să curgă sloiuri de gheață detaşamentul lui Briazga a rămas un timp în orăşelul Demiansk. În timpul acesta, cazacii şi-au construit vase uşoare şi când gheața s-a topit, au pornit în jos pe Irtîş. Când întâlnea pe mal sate, Briazga îi punea pe hanți să depună „şert” şi le lua, sub formă de iasak, toate lucrurile de valoare.

---

[1] Este posibil ca aceasta să fie una dintre variantele legendei despre „Femeia de aur” (vezi mai jos).

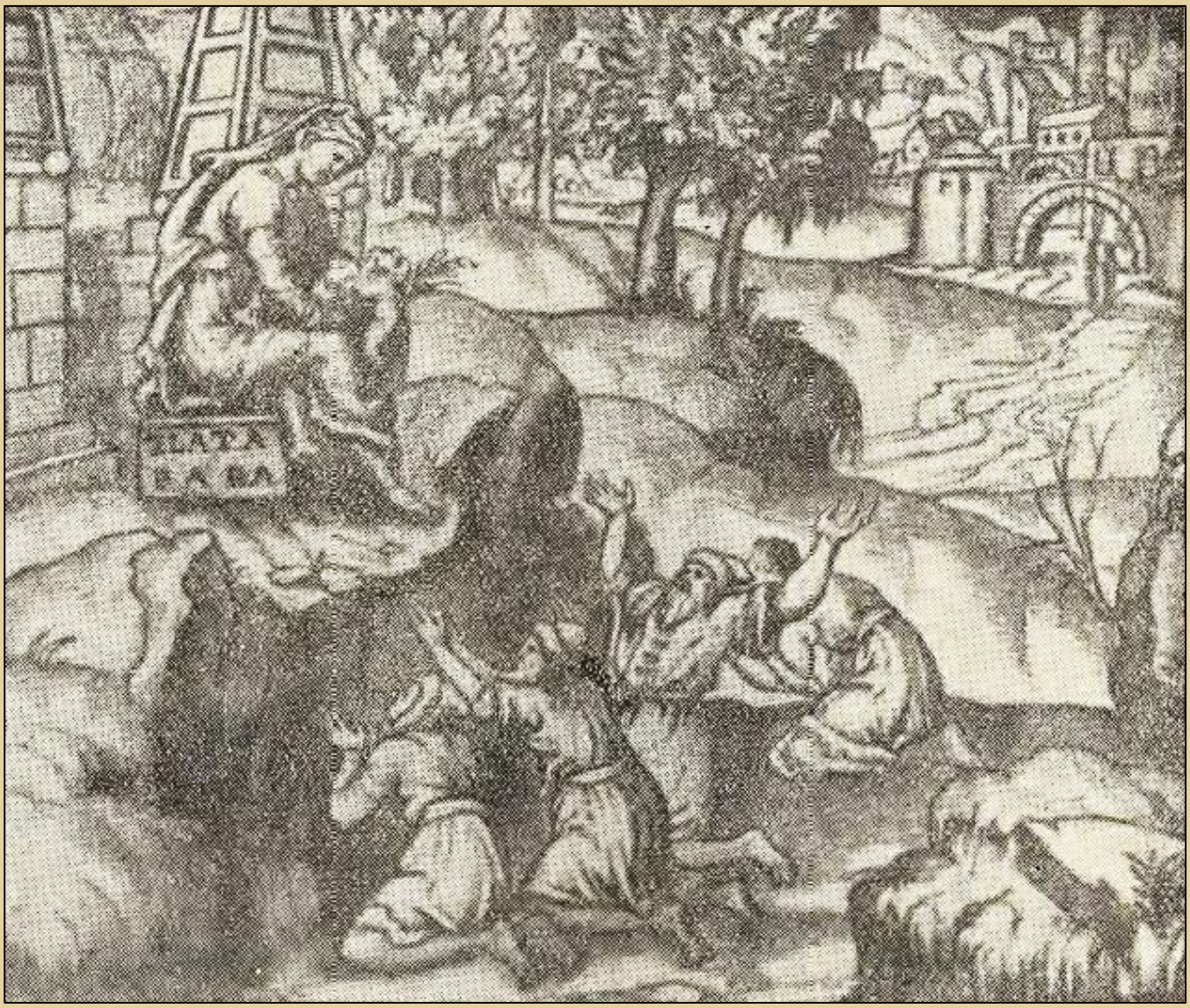

Femeia de aur (desen din secolul al XVI-lea).

Astfel, fără să întâmpine rezistență, detaşamentul a impus la dări (iasak) toate satele de pe cursul inferior al Irtîşului. În zorii zilei de 20 mai, în apropiere de vărsarea Irtîşului, cazacii au ocupat un orăşel mai mare al hanților. După ce au măcelărit pe oamenii de pază care dormeau, ei au năvălit în casa lui *Samar,* pe care cronicarii îl numesc „marele cneaz" al tuturor ostiacilor de pe Irtîş şi Obi şi l-au omorât. Majoritatea locuitorilor din orăşel au fugit, iar cei rămaşi au făgăduit să plătească iasak. Cazacii au rămas în *orăşelul lui Samar* o săptămână. În locul lui Samar, Briazga a numit conducător al tuturor hanților locali pe bogatul cneaz *Alacia.* (Urmaşii săi au căpătat mai târziu, printr-o gramotă a țarului mari privilegii şi li s-au dat în stăpânire mai multe sate de pe Obi, mai jos de gurile Irtîşului.)

Pornind din orăşelul lui Samar, Briazga a explorat gurile Irtîşului şi cursul inferior al fluviului Obi, dar n-a ajuns decât până la *Belogorie*

regiune deluroasă unde marele râu, ocolind Uvalii siberieni, coteşte brusc spre nord. Este posibil ca detaşamentul de cazaci să fi căutat acolo legendara „Femeie de aur”. După spusele unui cronicar, hanții aveau în Belogorie „un loc unde se rugau unei mari zeițe străvechi care şedea goală pe tron cu fiul său în braţe şi primea daruri de la ai săi”. Dar când cazacii au debarcat pe mal, n-au găsit acolo decât locuințe părăsite: primăvara, în timpul revărsării apelor, hanții de prin partea locului plecau să pescuiască în lacurile din apropiere. Şi mai departe, în jos, malurile fluviului Obi păreau complet nelocuite. De aceea, după trei zile (la 29 mai) Briazga a pornit înapoi spre Kaşlîk. În cursul expediției sale *au fost cercetate regiunile de pe cursul inferior al Irtîşului, pe o distanță de aproximativ 700 km de la gurile Tobolului,* precum şi o mică porțiune a cursului inferior al fluviului Obi până la Belogorie.

Cronologia evenimentelor ulterioare legate de numele lui Ermak, până la moartea sa, este discutabilă. Potrivit unei versiuni pe care de altfel a susținut-o în perioada 1930—1940 S. V. Bahruşin, Ermak ar fi pierit în 1585. În cazul acesta se încadrează în limitele cronologice două expediții ale lui Ermak: prima — în primăvara şi la începutul verii anului 1584 împotriva hanților de pe râul *Nazîm,* care se varsă în Obi din dreapta, ceva mai sus de gurile Irtîşului, iar a doua — în vara şi toamna aceluiaşi an, împotriva mansilor care trăiau pe *Tavda* şi pe cursul superior al acestui râu ce poartă numele de Pelîm. Potrivit unei alte versiuni devenită tradițională, Ermak a pierit în 1584. Mai jos dăm această a doua versiune.

ULTIMA EXPEDIȚIE ŞI MOARTEA LUI ERMAK

La mijlocul lunii mai 1583 au fost trimişi din Moscova în ajutorul lui Ermak, prin Perm, câteva sute de oşteni sub comanda voievodului *Semion Dmitrievici Bolhovski* şi a starostelui *Ivan Gluhov.* Ei au ajuns în Siberia în noiembrie 1583[1], când acolo a izbucnit o mare răscoală a tătarilor împotriva cuceritorilor ruşi. Răscoala a fost organizată de karaciul Siberiei (sfetnicul cel mare al hanului Siberiei) care înainte s-ar fi despărțit — în realitate sau numai de formă — de Kucium şi şi-ar fi organizat o tabără întărită pe Irtîş, lângă râul Tara. Karaciul a ademenit la el prin înşelăciune 40 de cazaci în frunte cu *Ivan Kolțo* şi i-a măcelărit. Au fost nimicite de asemenea micile detaşamente de cazaci risipite printre tătari şi hanți pe imensul teritoriu cucerit de Ermak. Curând după sosirea detaşamentului lui Bolhovski, foametea a început să bântuie printre ruşi. Mulți dintre ei,

[1] După Bahruşin, acest detaşament a petrecut iarna anului 1583/1584 la Perm.

printre care şi voievodul Bolhovski, au murit din pricina bolilor, în special a scorbutului.

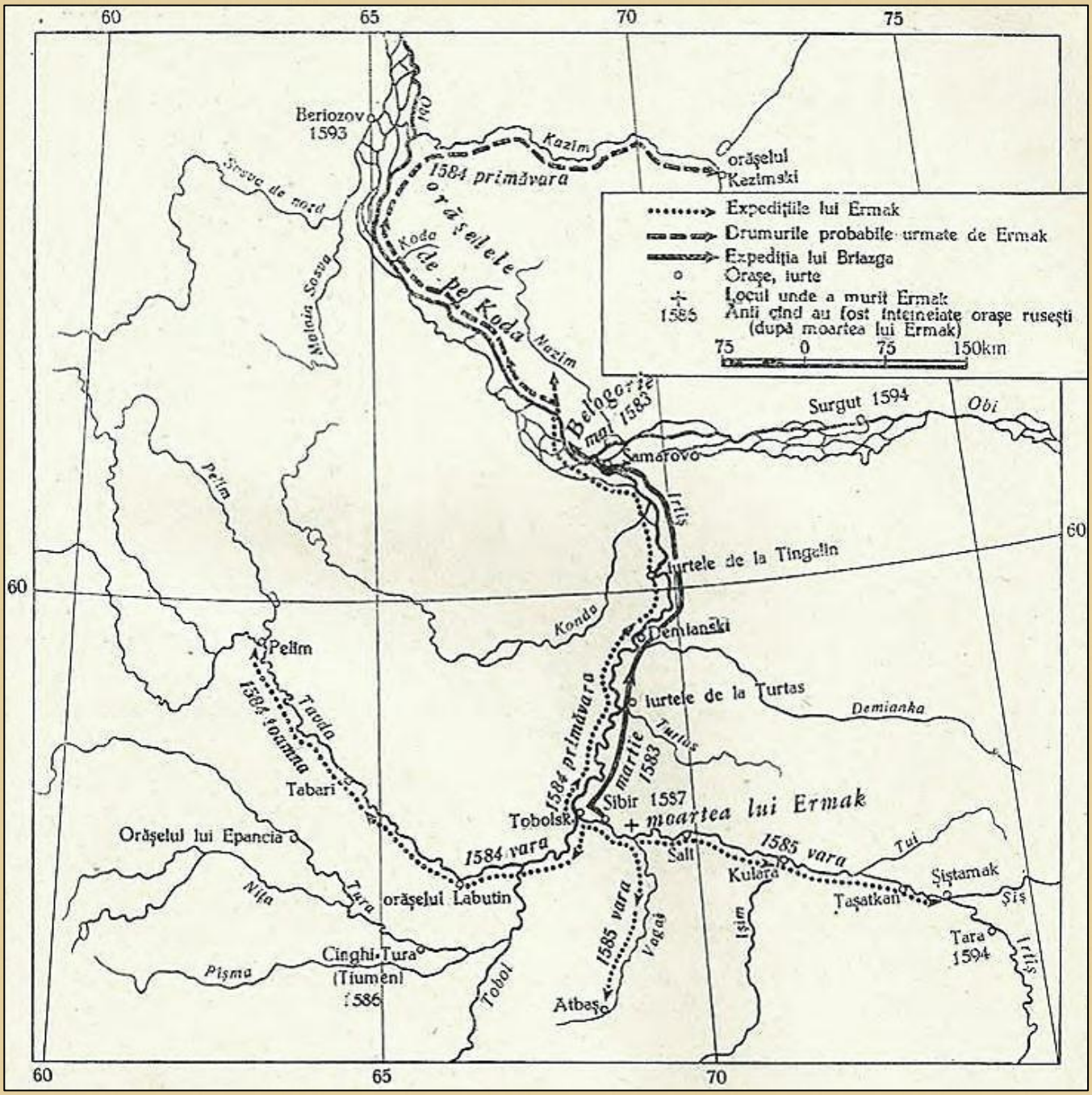

Expediţiile lui Ermak şi Briazga (1583—1585).

În iunie 1584, forţele unite ale tătarilor şi hanţilor sub comanda lui karaci au înconjurat Kaşlîkul. Dar cazacii, sub comanda hatmanului *Matvei Meşceriak,* au efectuat un atac de noapte izbutit şi au năvălit în tabăra karaciului. Aproape toţi tătarii au fost măcelăriţi. Karaciul cu câţiva oameni a scăpat fugind peste râul Işim. Cazacii au pus mâna pe proviziile lui, au respins atacurile tardive ale altor cete care asediau oraşul şi s-au întors cu bine în Kaşlîk. Aliaţii karaciului s-au împrăştiat pe la satele lor. Asediul Kaşlîkului a fost ridicat. Această victorie a îmbunătăţit

pentru scurtă vreme situația cuceritorilor. Localnicii au început să le furnizeze alimente.

După câteva săptămâni de la zdrobirea karaciului, un tătar trimis de *Kucium* i-a adus lui *Ermak* ştirea falsă că o caravană a negustătorilor din Buhara se îndreaptă peste râul *Vagai* spre Kaşlîk, iar hanul n-o lasă să treacă. Ermak l-a crezut şi a pornit imediat în întâmpinarea caravane. Nu se ştie câți cazaci a luat cu el: cronicarii indică cifre între 50 şi 300 de oameni. Aproape toți spun însă că el a întreprins un marş scurt pe râul Vagai în sus şi a pierit la întoarcere înecându-se în Irtîş. Numai o singură versiune susține că, ajungând la gurile râului Vagai, Ermak a înfrânt un detaşament tătar, dar n-a aflat nimic despre negustorii din Buhara şi a pornit în sus pe Irtîş. El a repurtat o a doua victorie asupra tătarilor în apropiere de vărsarea râului Işim şi a ocupat fără luptă orăşelul. *Taşatkan* la răsărit de acest râu. El s-a oprit în apropiere de vărsare râului Şiş la vreo 400 km depărtare de Kaşlîk, dar a făcut cale întoarsă, uluit de mizeria localnicilor care i-au spus că şi în sus pe Irtîş, spre sud-est, oamenii nu trăiesc mai bine. Pe drumul de întoarcere, la Taşatkan, Ermak a primit din nou o ştire falsă că negustătorii din Buhara vin în jos pe Vagai şi a pornit în grabă spre gurile acestui râu. Mai departe versiunile din cronici concordă.

Detaşamentul de cazaci a pornit în sus pe Vagai în întâmpinarea imaginarei caravane. Neîntâlnind-o, Ermak s-a întors înapoi. Detaşamentul s-a oprit peste noapte pe malul Irtîşului, în apropiere de vărsarea râului Vagai. Era o noapte întunecoasă de august şi ploua cu găleata. Kucium urmărea tot timpul mişcările detaşamentului lui Ermak. Potrivit unei legende locale, unul dintre oamenii lui Kucium trimis în recunoaştere a furat de la ruşii care dormeau trei flinte şi trei tolbe şi le-a adus hanului. Atunci Kucium a pornit cu detaşamentul său împotriva ruşilor. La miezul nopții el a ajuns în tabăra lui Ermak şi n-a întâmpinat nici o rezistentă. Pentru a nu face zgomot, tătarii îi sugrumau pur şi simplu pe ruşii care dormeau. Ermak, însă, s-a trezit şi şi-a croit drum spre mal prin mulțimea de duşmani. El a sărit într-o barcă de lângă mal, dar făcând o mişcare greşită, a căzut în apă şi s-a înecat, căci purta armura grea (potrivit legendei chiar două armuri, pe care le primise în dar de la țar). Din detaşamentul său a scăpat fugind cu o barcă un singur cazac. El a ajuns la Kaşlîk şi a anunțat pieirea lui Ermak şi a oamenilor săi. Potrivit versiunii lui Remezov, cadavrul lui Ermak a fost găsit pe cursul inferior al râului Vagai de un pescar tătar, care, după trăsăturile feței şi după îmbrăcăminte, a recunoscut în el pe un rus, iar după cele două armuri scumpe, un om de vază. Oamenii din partea locului chemați

de pescar l-au recunoscut pe Ermak tot după armuri.

Praznicul de îngropăciune la moartea lui Ermak (din cronica de la Kungur).

RETRAGEREA RUŞILOR DUPĂ MOARTEA LUI ERMAK

Evenimentele petrecute mai târziu au arătat că Ermak era sufletul întregii acțiuni. Cel mai înalt în grad dintre oştenii din Moscova era starostele *Ivan Gluhov,* iar printre cazaci, hatmanul *Matvei Meşceriak.* După o săptămână de la moartea lui Ermak ei au plecat din Kaşlâk în bărci cu ceea ce mai rămăsese din detaşamentul unit (în total 150 de oameni). Temându-se de tătarii din regiunea Tobolului, Gluhov n-a îndrăznit să se întoarcă pe drumul pe care venise înainte — pe râurile Tavda sau Tura. Detaşamentul a mers cu bărcile pe Obi până aproape de

gurile lui, a trecut peste „Iugorski Kamen” (Uralul de nord), a ajuns la Peciora şi de acolo s-a întors în Rusia.

Dar tătarii n-au apucat să profite de victoria lor. Printre ei au izbucnit din nou dezbinările. Kucium a trimis la Kaşlîk pe unul dintre fiii săi (Alei) cu un mic detaşament, dar acesta a fost curând alungat de acolo de cneazul Seid-Ahmat („Seidiak”), nepotul hanului Siberiei, Edigher, care fusese detronat şi ucis de Kucium.

Între timp (în 1585) din Moscova, unde nu se ştia încă de moartea lui Ermak şi de retragerea ruşilor, a fost trimis în Siberia voievodul *Ivan Mansurov* cu o sută de oşteni şi câteva tunuri. Mergând probabil tot pe apă, ca şi Ermak, Mansurov a ajuns pe Tobol şi Irtîş, dar nu i-a mai găsit acolo pe ruşi. El a coborât cu bărcile pe Irtîş, sperând probabil să ajungă din urmă detaşamentul lui Gluhov şi Meşceriak. Era toamna târziu şi râul a înghețat. Mansurov s-a oprit să ierneze pe malul drept al fluviului Obi, în fața vărsării Irtîşului, a construit acolo un orăşel şi l-a întărit cu un gard de bârne. Aceasta a fost prima cetățuie construită de ruşi dincolo de „Kamenîi Poias”, aşa-numitul *orăşel Obsk.* (El a fost părăsit în 1594 când ceva mai sus pe Obi s-a construit *orăşelul Surgut,* care există şi astăzi.)

În primăvara anului 1586, când gheața de pe râu s-a topit, detaşamentul lui Mansurov a părăsit orăşelul şi a pornit cu bărcile în jos pe Obi. După ce a ajuns în țara iugrilor, el a trecut peste „Kamen” şi s-a întors la Moscova. Toate teritoriile dobândite de Ermak fuseseră pierdute şi cucerirea Siberiei trebuia reluată de la început. *Dar acum ruşii cunoşteau bine drumurile din Siberia de vest şi regiunile de pe malurile râurilor.*

Capitolul 37

CUCERIREA DEFINITIVĂ A SIBERIEI APUSENE

NOILE EXPEDIȚII ŞI ÎNTEMEIEREA PRIMELOR ORAŞE RUSEŞTI ÎN SIBERIA

La începutul anului 1586, după întoarcerea lui Gluhov la Moscova, s-a trimis în Siberia un nou detaşament cu misiunea de a-l ajuta pe Mansurov şi, în măsura posibilităților, de a restabili puterea rusă în Siberia. Au fost trimişi 300 de oameni sub comanda voievodului Vasili *Sukin.* O dată cu ei a plecat şi şeful de cancelarie, *Danil Ciulkov.*

Tiumen (din cronica dc la Kungur).

Ei au acționat cu foarte multă prudență. N-au pornit de-a dreptul spre Irtîş, la Kaşlîk, ci au hotărât să-şi asigure mai întâi căile pe apă ce duceau într-acolo. În vara anului 1586, Sukin a început să construiască pe malul drept, înalt, al cursului inferior al Turei un oraş nou, care mai târziu a căpătat numele tătar de *Tiumen.* Acesta este cel mai vechi dintre oraşele siberiene, care există şi astăzi. Tătarii de prin partea locului duceau o viață sedentară şi se îndeletniceau, nu numai cu creşterea vitelor, dar şi cu agricultura, fiind, prin urmare, legați de pământ. Ei s-au supus fără a

opune rezistență şi au început să plătească iasak.

La Tiumen, ruşii au strâns informații proaspete despre situația din Siberia. Astfel ei au aflat că Seid-Ahmat a căpătat întăriri serioase din partea kazahilor şi, în afară de aceasta, i s-a alăturat acel „karaci" răzvrătit care atrăsese în capcană şi ucisese pe Ivan Kolțo şi pe cazacii săi. Sukin a trimis aceste veşti la Moscova şi a cerut întăriri. În 1587 au sosit la Tiumen încă 500 de oşteni. Ciulkov a coborât cu bărcile în jos pe Tura şi pe Tobol, până la vărsarea acestuia. Aici Ciulkov a construit o mică cetate de lemn şi câteva case pentru oşteni pe un loc jos care era adesea inundat în timpul topirii zăpezilor[1]. Astfel a fost întemeiat în 1587 oraşul Tobolsk; timp de peste două secole el a rămas principalul oraş din Siberia de apus şi abia în prima jumătate a secolului al XIX-lea a cedat locul oraşului Omsk. Aşadar, în apropiere de Kaşlîk (la 35—40 km mai jos pe Irtîş), în centrul posesiunilor lui Seid-Ahmat, a luat ființă un orăşel rusesc întărit, care controla circulația pe Irtîş. Ciulkov se prefăcea că vrea să lege relații de prietenie cu tătarii de pe Irtîş şi chiar cu Seid-Ahmat. Iar acesta nu întreprindea nimic ca să-i alunge pe ruşi din orăşel.

În anul următor (1588), Seid-Ahmat împreună cu sultanul kazahilor şl cu fostul karaci al lui Kucium se aflau la vânătoare pe malul Irtîşului, în apropiere de Tobolsk, însoțiți de vreo 500 de tătari. Ciulkov i-a poftit pe Seid-Ahmat şi pe însoțitorii săi la un ospăț, pentru a duce tratative de pace. Tătarii au primit invitația şi s-au învoit ca în orăşel să intre cu ei numai 100 de oameni. În timpul ospățului, Ciulkov aproape că n-a pomenit de chestiunea păcii. Seid-Ahmat, bănuind că se află în primejdie, a căzut pe gânduri, iar Ciulkov a început să-i învinuiască pe oaspeții săi că au intenții rele față de ruşi şi, pentru a spulbera bănuielile, a propus ca fiecare să bea o cupă mare cu rachiu. Oaspeții au refuzat. Atunci, din ordinul lui Ciulkov, au fost legați[2], iar paza lor măcelărită. Tătarii care rămăseseră dincolo de zidurile cetății au fugit. În scurt timp după capturarea lui Seid-Ahmat şi a aliaților săi, oraşul Kaşlîk a rămas pustiu. *Ruşii au devenit stăpâni deplini pe Irtîş, de la Tobol până la Vagai.*

În vara anului 1590, Kucium a întreprins o incursiune în fostele sale posesiuni din Siberia. În regiunea Tobolskului el a prădat o serie de sate, iar mai sus pe Irtîş, între Vagai şi Işim, a omorât pe mulți tătari care acceptaseră să plătească ruşilor iasak. Prin aceasta, Kucium a ridicat

---

[1] Din această cauză cetatea a fost mutată în 1610 pe malul opus, înalt, al Irtîşului.

[2] Ciulkov i-a trimis pe toți, împreună cu Seid-Ahmat, la Moscova. Acolo ei au fost primiți cu bunăvoință şi țarul le-a dăruit moşii.

împotriva sa populația locală. Când în anul următor (1591) cneazul *Vladimir Kolțov-Mosalski,* guvernator al Tobolskului, a organizat o campanie împotriva lui Kucium, el a luat fără nici o teamă în detaşamentul său un mare număr de tătari din regiunea Tobolsk. Detaşamentul mixt ruso-tătar l-a ajuns pe han lângă Işim şi i-a zdrobit oastea. Kucium a izbutit însă să scape şi s-a îndreptat cu oamenii care i-au mai rămas spre sud-est, în stepa Barabinsk.

Aşadar, *după şase ani de la moartea lui Ermak, ruşii şi-au restabilit stăpânirea peste teritoriile cucerite de el de-a lungul râului Irtîş.* În cursul următorilor trei ani ei au extins regiunea cucerită *până la râul Tara.* În 1594, lângă vărsarea acestui râu, a fost construit *oraşul Tara*[1]*;* el era considerat drept punctul de sprijin cel mai înaintat al ruşilor în sud-est împotriva tătarilor din Barabinsk, printre care continua să acționeze Kucium.

ANDREI ELEȚKOI ŞI EXPEDIȚIILE ÎNTREPRINSE DE DETAŞAMENTELE SALE

Importanța pe care o atribuiau dregătorii țarului acestei regiuni reiese din porunca dată cneazului *Andrei Elețkoi,* numit în fruntea expediției de pe Tara: „Să se ducă să înalțe oraşe în sus pe Irtîş, pe râul Tara, unde domnul să aibă de aci înainte locuri care să-i aducă venit, unde să facă ogoare şi de unde să-l alunge pe țarul Kucium...”.

Elețkoi avea sub comanda sa peste 1.500 de oameni. Este foarte interesantă componența acestei expediții militare: pentru ofensiva hotărâtoare împotriva lui Kucium au fost folosiți — în afară de streliții şi cazacii ruşi — călăreți şi pedestraşi — „lituanieni” prizonieri, tătari şi başkiri de pe Volga, precum şi 500 de tătari siberieni supuşi de ruşi; dintre aceştia, 300 erau comandați tot de un tătar. Această hotărâre s-a luat probabil datorită succesului lui Kolțov-Mosalski, care-l înfrânsese pe Kucium cu ajutorul tătarilor localnici.

Noul oraş Tara a devenit în curând un important centru comercial, unde au început să vină caravane din Buhara, şi totodată un punct de sprijin pentru continuarea înaintării ruşilor spre sud-est şi est. În iarna anului 1594—1595, după ce s-a terminat construirea oraşului, Elețkoi a trimis spre sud-est în trei rânduri detaşamente mixte ruso-tătare, în

[1] După 75 de ani, oraşul Tara, care a avut foarte mult de suferit din pricina inundațiilor, a fost mutat pe malul înalt al Irtîşului, la 35 km mai jos de vărsarea Tarei.

căutarea lui Kucium.

Prima expediție sub comanda lui *Grigori Iasîr* a fost de fapt o acțiune de recunoaştere pe o distanță destul de mică, în sus pe Irtîş. Cu un detaşament de 90 de oameni, Iasîr a ajuns aproximativ până la paralela de 56° latitudine nordică, dar a strâns informații orale de la diferiți oameni despre râul *Om,* mai sus de vărsarea căruia, în *„Ciornîi gorodok"* (orăşelul Negru) pe malul stâng al Irtîşului, se afla Kucium. *A doua expediție* a fost întreprinsă de un detaşament de 270 de oameni sub comanda şefului de cancelarie *Boris Domojirov.* Acesta a urcat pe Irtîş până la „Ciornîi gorodok", l-a ocupat şi a pus pe fugă ceata de tătari a lui Kucium, fără să piardă nici un om. *A treia expediție* (aşa-numita *expediție din Barabinsk)* a fost întreprinsă pe skiuri la începutul primăverii anului 1596, de un detaşament numărând 485 de oameni (considerat mare pentru condițiile din Siberia) sub comanda aceluiaşi Domojirov. El a cucerit bazinele râurilor Tara şi Om, a ajuns până în *stepa Barabinsk,* dar din cauza topirii zăpezilor a fost nevoit să se întoarcă. Nici de data aceasta detaşamentul lui Domojirov n-a suferit pierderi.

De fiecare dată când întâlnea detaşamente ruseşti, Kucium pierdea zeci iar uneori sute de oşteni şi era nevoit să se retragă tot mai departe spre sud-est sau sud. Urmărindu-l, ruşii devastau şi incendiau orăşelele. Dar hanul nu se preda, nu cerea iertare țarului şi nu începea tratative de pace cu ruşii.

ÎNFRÂNGEREA DEFINITIVĂ A LUI KUCIUM

Incursiunile lui *Kucium* împotriva localităților din zona oraşului Tara nu erau nici frecvente şi nici periculoase pentru ruşi. Dar guvernul țarist se temea de acest duşman perseverent şi cu neputință de prins, supraestima forțele şi posibilitățile lui Kucium, dând poruncă guvernatorilor din Tara să-l prindă cu orice preț. Bătrânul Kucium refuza să se supună ruşilor, dar printre rudele lui dezbinările creşteau. La Tara a venit de bunăvoie mama prințului captiv Mahmet-Kul. Au plecat de la Kucium şi câțiva cnezi tătari cu familiile lor. În primii patru ani după întemeierea oraşului Tara s-au schimbat acolo patru guvernatori şi fiecare dintre ei trimitea la Moscova scrisori alarmante despre Kucium. Moscova îi întreba mereu „unde se află țarul Kucium, ce are de gând şi dacă are legături cu nagaii [nohaii]".

În cele din urmă, ruşii au izbutit să-l înfrângă definitiv pe Kucium. La 9 mai 1598, guvernatorul din Tara (probabil *Andrei Voeikov) a* pornit împotriva hanului în fruntea unui detaşament de 1.000 de oameni.

Expediția a durat trei luni şi jumătate. La 20 august, ruşii l-au ajuns din urmă pe Kucium, pe cursul superior al fluviului Obi, ceva mai sus de vărsarea râului *Berd,* adică la peste 500 km sud-est de Tara. Au căzut în luptă peste 170 de tătari; în afară de aceasta, 100 de tătari s-au înecat în Obi, iar 50 de prizonieri au fost spânzurați. După cât se pare, au fost cruțați numai prizonierii de vază: şapte prinți, dintre care cinci fii ai lui Kucium în vârstă de 5—20 de ani, opt „regine" — soțiile lui Kucium — şi treisprezece principese.

Învingătorii n-au aflat nimic de soarta lui Kucium şi au raportat la Moscova: „Iar despre țarul Kucium, mulți spun că s-a înecat în râul Obi, iar alții zic că... a fugit într-o barcă dincolo de râul Obi". Se presupune că mai exactă era cea de a doua versiune. Kucium, bătrân surd şi orb, a scăpat şi de data aceasta cu un mic număr de slujitori, a fugit la kalmucii care se aflau pe atunci cu vitele la păscut lângă lacul Zaisan, la izvoarele Irtîşului, iar apoi a mai rătăcit câtva timp prin stepele kazahe. Nu se ştie exact când şi unde a murit. Mai demnă de crezare este ştirea atribuită unuia dintre fiii lui Kucium, potrivit căreia „cei din Buhara l-ar fi atras pe tatăl lor, Kucium, la kalmuci printr-o înşelăciune şi l-au ucis".

În orice caz, la sfârşitul secolului al XVI-lea ruşii au alungat din Siberia apuseană pe singurul duşman care timp de mulți ani le-a opus o rezistență organizată şi a strâns împotriva lor forțe mai însemnate. În *timpul luptei împotriva lui Kucium, ruşii au înaintat mult în sus pe Irtîş şi au cercetat teritorii întinse din Siberia de sud.*

RUŞII PE CURSUL INFERIOR AL FLUVIULUI OBI

La sfârşitul secolului al XVI-lea ruşii au supus bazinul cursului inferior al Irtîşului locuit de tătari şi hanți şi o mare parte din bazinul cursului inferior al fluviului Obi.

În 1593, pe cursul inferior al fluviului Obi a fost construită *cetatea Beriozov.* Pentru această cetate s-a ales un loc pe malul stâng al râului *Sosva de nord,* care se varsă în Obi dinspre apus, la 64° latitudine nordică. Întregul bazin al Sosvei de nord era locuit de voguli. În iarna anului următor (1594), din Beriozov a pornit o expediție sub comanda şefului de cancelarie *Ivan Zmeev* împotriva vogulilor care trăiau ceva mai la sud, pe râul *Konda.*

Pretextul pentru această expediție l-a constituit războiul dintre vogulii de pe Konda şi ostiacii de pe Koda, conduşi de prințul *Ighicei Alacev* (adică fiul lui Alacia), aliat al ruşilor. De aceea el şi ostiacii lui au participat în număr mare la expediție, urmărind să obțină o parte din prada care se

împărțea între învingători.

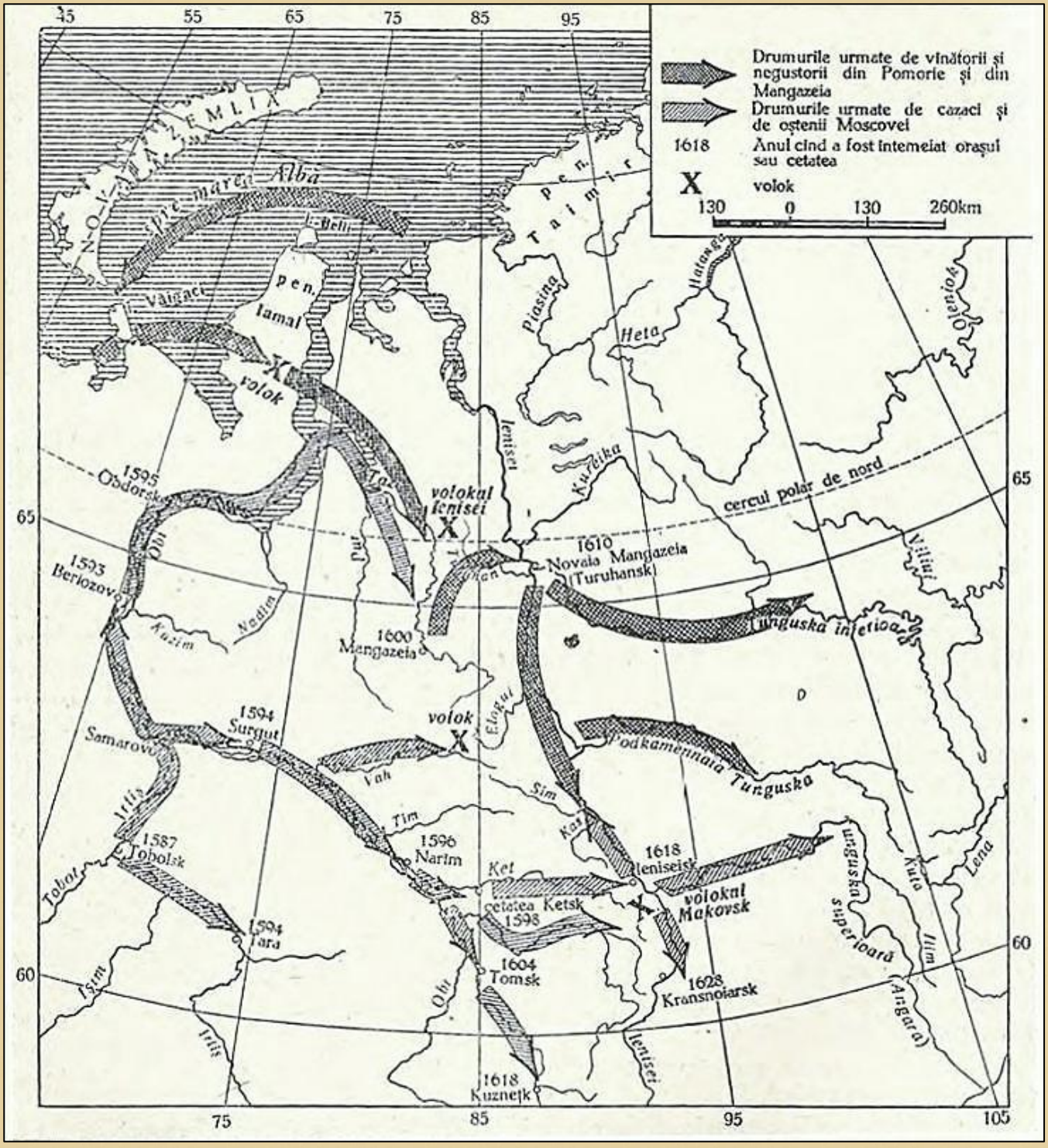

Drumurile ruşilor spre Mangazeia şi pe Enisei.

Lângă Beriozov se termina ținutul locuit în cea mai mare parte de voguli. Mai sus şi mai jos de noul oraş, pe malurile fluviului Obi, trăiau ostiacii, rareori amestecați cu vogulii. Mulți ostiaci locuiau şi pe râul *Kazîm,* care se varsă în Obi dinspre răsărit în fața gurilor Sosvei de nord. Şi mai jos, la vărsarea fluviului Obi, duceau o viață nomadă *nenții* („samoiezii"). Tocmai în țara nenților se afla *Mangazeia,* „pământul

făgăduinței" pentru toți vânătorii şi pescarii ruşi, precum şi pentru perceptorii țarului care strângeau iasakul. La vest de Mangazeia, lângă cercul polar, a fost întemeiat în 1593 oraşul *Obdorsk* (astăzi Salehard).

EXPEDIȚIA ÎN MANGAZEIA ŞI ÎNTEMEIEREA CETĂȚII MANGAZEIA

Detaşamentele militare ruseşti din Beriozov au pătruns prin Obdorsk mai departe spre răsărit, în *Mangazeia,* adică în regiunea situată pe râurile *Nadîm,* care se varsă direct în estuarul fluviului Obi, *Pur* şi *Taz,* care se varsă în golful Taz (golful răsăritean al estuarului fluviului Obi).

După cum am arătat mai sus, în tot cursul secolului al XVI-lea pamorii ruşi veneau în Mangazeia mergând pe apă prin nord (prin „Marea cea rece" şi pe râurile din peninsula Iamal). Ruşii de pe Dvina de nord şi Peciora, precum şi komi-zîrianii se duceau acolo peste „Kamen". Scopul lor era să adune blănuri. Totodată vânătorii recurgeau şi la schimbul de mărfuri, şi la înşelăciune (sub pretextul că strâng iasak) şi la acte directe de violență. Când puterea rusă a fost instaurată în bazinul fluviului Obi, guvernul a hotărât să pună capăt acestor operații nelegale, care aduceau pagube uriaşe visteriei țariste. În 1598 a fost trimis din Moscova, ca să exploreze „locurile din Mangazeia", *Feodor Diakov.* Nu se ştie dacă el a ajuns în centrul Mangazeiei, adică la râul Taz. În orice caz, el a fost în câteva puncte de pe țărmul *estuarului Obi,* a strâns acolo iasak şi l-a adus la Moscova. După aceasta, s-a dat ordin să se organizeze prima expediție guvernamentală rusă în Mangazeia. La ea au participat 100 de cazaci din Tobolsk sub comanda cneazului *Miron Mihailovici Şahovskoi* şi a şefului de cancelarie, *Danilo Hripunov.* În 1600 expediția a coborât din Tobolsk până la Beriozov. Acolo ea a fost întărită cu cazaci din Beriozov şi i s-au alăturat de asemenea un număr de negustători din partea locului.

La Beriozov s-au construit patru corăbii *(kocia)* pentru navigație pe mare. Expediția a ieşit cu aceste corăbii şi cu două vase mici *(kolomenki)* fluviale în estuarul fluviului Obi. Pe drum, vasele mici au fost aruncate spre mal, s-au umplut cu apă, „făina şi țesăturile de pe ele au fost udate, iar crupele şi sarea s-au scufundat". Ruşilor le-au venit în ajutor nenții. „Şi ei [ruşii] s-au urcat pe reni şi hrana care le-a mai rămas au dat-o samoiezilor, iar ei înşişi au mers cu skiurile până în Mangazeia..." Nu s-a stabilit pe ce drum a mers după naufragiu, pe reni şi pe skiuri, detaşamentul lui Şahovskoi, dacă el a traversat peninsula Taz sau a mers pe un drum situat mai la sud. Este însă sigur că detaşamentul a trecut *dincolo de râul Pur* şi acolo a fost atacat: „Samoiezii de pe Enisei au atacat

pe cneazul Miror şi pe Danilo la o zi de drum dincolo de Pura, i-au înfrânt. le-au luat proviziile, praful de puşcă şi plumbii, iar cneazul Miron şi Danilo au fugit...”

Ostiaci de pe Obi (desen din secolul al XVII-lea).

Treizeci de cazaci au căzut în luptă. Şahovskoi, care fusese rănit, şi alți 60 de cazaci au plecat pe sănii trase de reni. Se prea poate ca o parte dintre ei să fi fugit spre vest şi să se fi întors la Beriozov tot în anul 1600. Dintr-un alt izvor, care n-a ajuns până la noi rezultă că tot atunci s-a aflat la Moscova de nimicirea detaşamentului. Şahovskoi cu o parte din oamenii care au scăpat a ajuns până la râul Taz şi a construit acolo *cetatea Mangazeia.* Soarta lui Hripunov şi a celorlalți participanți la expediție nu se cunoaşte.

Nu se ştie ce a determinat atacul localnicilor de pe Enisei. Se presupune că ei s-au răsculat din pricina fărădelegilor săvârşite de vânătorii care pătrundeau pe diferite căi în Mangazeia: „... Înainte de aceaste veneau la ei în Mangazeia şi pe Enisei neguțători din Vîm, Pustoziorsk şi din multe alte oraşe ce aparțineau țarului care luau de la ei tribut însuşindu-şi-l şi înşelându-i, spunând că e pentru țar... şi le

pricinuiau mari necazuri prin silnicie şi înşelăciune la vânzare". Dar acelaşi ordin (din 1601) unde se spune aceasta, cuprinde şi o altă presupunere, şi anume că vânătorii (ruşi şi komi-zîriani) aţâţau ei înşişi pe nenţi să-i măcelărească pe oştenii ruşi. Comandanţilor celui de al doilea detaşament li s-a poruncit: „... Mergând pe drum până la râul Pur şi dincolo de Pur să afle... dacă la lupta aceea n-au luat parte alături de samoiezi, şi neguţători ruşi din Vîm, zîriani sau din alte oraşe..."

Totuşi, detaşamentelor militare ruseşti le era greu să ajungă până în Mangazeia fără ajutorul neguţătorilor şi vânătorilor ruşi sau zîriani. Drumurile până acolo erau desigur bine cunoscute şi de ostiacii din Obdorsk. Dar după ce cneazul lor a refuzat să dea călăuze, autorităţile locale au început să aibă şi mai puţină încredere în ei, văzând că „el [cneazul] şi ostiacii se dau cu samoiezii". Autorităţile erau îngrijorate şi de soarta cazacilor din Beriozov.

În ajutorul detaşamentului din Mangazeia au fost trimişi doi voievozi — cneazul *Vasili Mihailovici Mosalski-Kolţov şi Savluk* (Luka) *Puşkin.* Aceştia au construit la Verhoturie nouă corăbii, două lodii de mare şi două luntrii cu fundul plat. La Tobolsk şi la Beriozov au fost urcaţi pe vase streliţi, cazaci şi „lituanieni" prizonieri — în total 300 de oameni. Li s-a poruncit însă să ia la nevoie drept călăuze „neguţători zîriani şi din Vîm... care cunosc drumurile spre Mangazeia şi Enisei şi se pricep să şi tălmăcească". Dacă voievozii n-ar fi izbutit să afle la Beriozov nimic despre Şahovskoi şi Hripunov, ei ar fi trebuit să meargă „în Mangazeia şi Eniseia, spre gura Tazului". (Prin urmare, aici, prin „Enisei" se înţelege, nu fluviul, ci regiunea situată dincolo de Mangazeia, pe râul Taz.) Ajungând acolo, ei trebuiau să cerceteze cu ajutorul „neguţătorilor zîriani" unde este mai bine să construiască un oraş rusesc, pentru ca „locul să fie potrivit, să aibă apă şi pădure" şi ca „cei din Pustoziorsk [adică pomorii de la gurile Peciorei] şi orice alţi oameni care vin în Mangazeia şi în Eniseia cu mărfuri să nu poată ocoli pe nici un drum acea cetate..."

Neguţătorilor li se îngăduia să cumpere în Mangazeia blănuri, cu condiţia ca să plătească zeciuiala cuvenită ţarului şi să ducă cu ei „mărfuri şi de-ale gurii" (pentru ei înşişi şi pentru vânzare), în afară de mărfurile interzise — echipament militar, arme şi alte obiecte din fier, precum şi băuturi spirtoase. Dacă la neguţători se găseau mărfuri interzise, toată averea lor era confiscată în favoarea visteriei.

Ajungând la *râul Taz,* voievozii au aflat că Şahovskoi izbutise totuşi să construiască acolo un oraş, dar nu la gurile Tazului, ci mult mai sus, la peste 200 km de la vărsare, pe malul stâng al acestui râu. Animalele cu

blană din bazinul Tazului au fost repede stârpite. Vânătorii localnici plecau mai departe spre răsărit ca să scape de perceptorii țarului care strângeau iasakul: negustătorii ruşi şi vânătorii zîriani căutau de asemenea noi locuri la răsărit, ca să fie mai departe de cei ce strângeau zeciuiala cuvenită statului. De pe Taz ei au trecut pe râul *Turuhan* şi în 1609 au întemeiat la gurile acestui râu care se varsă în Enisei — *„Noua Mangazeie”,* punctul de iernat de pe Turuhan.

Autoritățile țariste din Mangazeia controlau principalul drum pe apă şi *volokul Enisei* care ducea de la Taz, peste Turuhan, până la *Enisei.* În primul pătrar al secolului al XVII-lea, negustătorii şi vânătorii ruşi, care veneau aici cu sutele, adunau prin toate mijloacele permise şi nepermise, în fiecare an, zeci de mii de blănuri de samur (uneori peste 100.000 de bucăți). Într-un singur an (1621) au intrat în visteria tarului prin Mangazeia aproape 13.000 de blănuri de samur — tribut de la populația locală şi impozit de la negustătorii şi vânătorii ruşi. Ca şi în secolul al XVI-lea, aceştia ajungeau în Mangazeia pe trei căi: numai pe uscat, în sănii trase de obicei de reni şi pe skiuri; pe uscat până la Beriozov, iar de acolo pe apă; pe mare, din *Pustoziorsk,* folosind volokurile dintre cursurile superioare ale râurilor din peninsula Jamal. *Când condițiile erau prielnice, în ceea ce priveşte poziția ghețurilor, pomorii foloseau şi calea directă pe mare, ocolind pe la nord peninsula Jamal.*

RUŞII SE AŞEAZĂ PE CURSUL SUPERIOR AL FLUVIULUI OBI ŞI STABILESC DRUMUL SPRE ENISEI

După întemeierea oraşului *Surgut* (1593) negustătorii şi vânătorii ruşi au străbătut în câțiva ani întreg cursul mijlociu şi superior al fluviului Obi. Ei au cercetat drumurile ce duceau spre diferite „popoare mici” care trăiau în bazinul fluviului Obi. Pe urmele lor veneau cazacii din Surgut care impuneau la iasak pe toți ostiacii de pe Obi. După întemeierea *cetății Narîm* (în 1595), negustătorii, vânătorii şi cazacii ruşi au continuat să înainteze în sus pe Obi, căutând noi locuri de vânătoare şi de percepere a iasakului. Pe cursul mijlociu al fluviului Obi ei nu întâmpinau de obicei rezistență, astfel că spre sfârşitul secolului al XVI-lea stăpânirea rusească s-a extins în sus pe Obi, aproape până la râul *Tom.* A fost impusă de asemenea la iasak întreaga populație de pe râul *Ket,* care se varsă dinspre dreapta în Obi la aproape 100 km mai sus de Narîm. La sfârşitul secolului al XVI-lea a fost întemeiată pe râul Ket o cetate denumită *Kungop* sau *Ketsk,* iar după câțiva ani ruşii au trecut de pe cursul superior al râului

Ket[1], peste *volokul Makovsk,* pe râuleţul *Kem* şi înaintând pe acesta au ajuns la cursul mijlociu al fluviului Enisei. Aici, ceva mai sus de vărsarea râului Kem, s-a construit mai târziu (in 1618), pe malul stâng al fluviului Ienisei, *cetatea Eniseisk,* care a devenit unul dintre cele mai importante puncte de sprijin ruseşti din Siberia centrală şi baza pentru înaintarea ruşilor în bazinul cursului superior al Lenei şi în Transbaikalia.

Mai sus de râul Ket, pe Obi şi pe cei mai mari afluenţi ai săi din dreapta, *Ciulim* şi *Tom,* trăiau tătarii. Ei au opus ruşilor o rezistenţă mai dârză decât populaţia băştinaşă de pe cursul mijlociu al fluviului Obi. În vederea luptei împotriva lor şi, fireşte, pentru strângerea iasakului, în 1604 a fost construit pe râul, Tom, la 65 kilometri de estuar, oraşul *Tomsk,* devenit mai târziu unul dintre cele mai mari centre din Siberia.

La izvoarele râului Tom, pe râurile *Kondoma* şi *Mras-Su* duceau o viaţă sedentară *sorţii,* pe care ruşii au început să-i numească *„fierari”,* deoarece în regiunile lor se găseau bogate zăcăminte de minereu de fier şi ei făceau din fier diferite obiecte şi arme albe (săgeţi, cuţite etc.). Pătrunzând în ţara lor muntoasă, ruşii au descoperit *lanţul Salair* şi *munţii Alatau din Kuznețk* (Kuznețki Alatau) şi au ajuns la povârnişurile vestice ale *munţilor Abakan.* Aceasta era prima regiune muntoasă pe care au întâlnit-o ruşii dincolo de Ural în înaintarea lor spre răsărit; cucerirea ei era mult mai dificilă decât a şesului din Siberia de apus.

În 1607 câţiva cazaci din Tomsk au fost trimişi la „tătarii fierari” să vadă dacă nu se poate percepe de la ei iasakul, dar s-au întors cu mâna goală; în 1609, din Tomsk au plecat din nou la ei cazaci, dar şi aceştia s-au întors cu rezultate neînsemnate: „N-au dat iasakul întreg pentru ţar, iar blănurile de samur pe care le-au dat sunt proaste şi nu se potrivesc pentru tezaurul ţarului”. Oamenii plecaţi în recunoaştere afirmau că e foarte greu să lupţi cu „fierarii”: „ei trăiesc în cetăţi mari printre mlaştini; iarna nămeţii sunt foarte mari şi nu poţi purta război cu ei decât vara, pe căldură”.

Cu toate aceste informaţii în iarna anului 1609—1610 primul detaşament militar format din 40 de cazaci, sub comanda hatmanului *Ivan Pavlov,* a plecat în regiunea „fierarilor” dar fără a obţine rezultate prea mari. Abia în 1618, când la gurile Kondomei a fost întemeiat oraşul *Kuznețk* (astăzi Stalinsk) stăpânirea rusă a fost instaurată în *Gornaia*

[1] Drumul pe Ket era „foarte anevoios, căci apa e mică şi râul face multe coturi”; uneori, două vase venind din direcţii opuse puteau cu greu să treacă; în apă erau multe trunchiuri de copaci şi se mai afla acolo „un banc mare de nisip, iar apa e repede ca şi cum ar avea praguri”.

Şoria (Şoria muntoasă).

La Tomsk se strângeau ştiri despre regiunile locuite de diferite triburi, situate la sud şi est. Într-o jalbă a oştenilor din Tomsk (din jurul anului 1616), printre „marile hoarde" învecinate cu oraşul Tomsk şi care atacau pe colonişti de acolo sunt pomeniți „kolmacii [kalmucii] negri şi albi, oamenii kirghizi [kîrgîzii de pe Enisei], maţii, braţii [buriaţii], saianii, tubinii, kuceguţii (?), bagasarii [basagarii], kîzîlii[1] şi fierarii". Folosind informaţiile dobândite de la aceste popoare, iar adesea călăuze din rândurile lor, oştenii din Tomsk au pătruns încă în 1609 pe cursul superior al fluviului Enisei.

Până în 1610 ruşii au pus stăpânire pe toate căile fluviale mai importante şi pe toate volokurile care duceau din bazinul fluviului Obi în bazinul Eniseiului. Spre nord, pe cursul inferior al Eniseiului, pe drumul peste *volokul Eniseiului* (cumpăna apelor dintre râurile Taz şi Turuhan) ruşii aveau ca puncte de sprijin mai întâi Mangazeia, iar apoi, chiar pe Enisei, „Noua Mangazeie" — *Turuhansk.* În centru, pe cursul mijlocii' al Eniseiului, pe drumul peste *volokul Makovsk* (cumpăna apelor între râurile Ket şi Kem) ei au avut mai întâi ca punct de sprijin cetatea Ketsk, iar apoi *Eniseisk* lângă râul Kem. Spre sud, pe cursul superior al Eniseiului, în drumul peste *volokul Kemciug* (cumpăna apelor dintre râurile Kemciug din bazinul Ciulîmului şi Enisei) ei aveau ca punct de sprijin Tomsk.

Curând ruşii au trecut pe malul drept al Eniseiului şi au pornit mai departe spre răsărit, către bazinul Lenei, pe doi mari afluenți ai Eniseiului — cele două Tungusce — *Tunguska inferioară* şi *Tunguska superioară* (sau Angara)[2], făcând astfel începutul descoperirii *podişului Siberiei centrale.*

Pe malul răsăritean al Eniseiului ruşii au întâlnit pentru prima oară un popor nou — tunguşii (evencii), care trăiau pe un teritoriu uriaş: la răsărit până la „Marea cea caldă" (Oceanul Pacific), iar la sud-est până la râul „Şilkar" (Amur), care se varsă tot în „Marea cea caldă". Numele lor — Tunguska — a fost dat tuturor celor trei mari afluenți ai Eniseiului.

---

[1] Kîrgîzii, basagarii şi kîzîlii de pe Enisei sunt grupe etnografice de limba turcă, care fac parte dintre *hakaşi.*

[2] Pe Podkamennaia Tunguska (Tunguska de lângă Kamen) nu era o circulaţie mai însemnată, deoarece izvoarele ei nu se apropie de râurile din bazinul Lenei. De aceea, pe Enisei, în faţa vărsării râului Podkamennaia Tunguska nu au luat fiinţă aşezări importante.

Capitolul 38

RUŞII DESCOPERĂ GURILE ENISEIULUI, PENINSULA TAIMÂR ŞI FLUVIUL LENA

RELATĂRILE LUI MASSA DESPRE EXPEDIŢIA PE MARE A „CĂPITANULUI LUKA”

În primii ani ai secolului al XVII-lea, ruşii au descoperit, nu numai gurile Eniseiului şi golful Enisei, dar şi râul Piasina din peninsula Taimîr. În legătură cu descoperirea *gurilor Eniseiului,* olandezul *Isaak Massa,* care a trăit la Moscova în anii 1601—1609, îndeletnicindu-se cu negoţul, relatează că „în timpul răzmeriţei” au fost trimise din ordinul guvernatorului Siberiei, două expediţii „la care au luat parte mulţi locuitori ai Siberiei”. Una dintre ele a plecat pe uscat spre răsărit dincolo de Enisei; informaţiile cu privire la această expediţie sunt foarte confuze şi nu se ştie ce a realizat. În schimb, descrierea celeilalte expediţii trimise de guvernator spre nord nu trezeşte nici un fel de îndoieli, cu atât mai mult cu cât ea este confirmată de harta Siberiei, întocmită tot atunci de Massa.

„Bărci speciale acoperite *(kocia),* al căror căpitan a fost numit un oarecare *Luka”* au început să coboare pe *Obi* în primele zile ale primăverii. Ruşii au ieşit din estuarul Obi în mare, au cotit spre răsărit, au trecut pe lângă estuarul Gîdan, fără să-l observe (el nu este indicat pe harta lui Massa), dar au văzut două insule fără nume *(Oleni* şi *Sibiriakov)* lângă intrarea în golful Enisei. Flotila lui Luka nu a pătruns numai pe *Enisei,* dar a înaintat şi mai departe spre răsărit, dincolo de insula Sibiriakov, descoperind gurile şi cursul inferior al râului „Peisida” *(Piasina)* din peninsula Taimîr. Pe oamenii celuilalt detaşament guvernatorul i-a trimis tot pe uscat, pentru „ca ei să se oprească la râu [Enisei] până când vor veni bărcile”. Detaşamentul avea ordin să se întoarcă peste un an, dacă până atunci nu va sosi flotila lui Luka. Detaşamentul lui Luka a primit de la guvernator misiunea „de a cerceta cu amănunţime ţărmul şi tot ce vor găsi acolo demn de studiat. Ei au făcut ceea ce li s-a poruncit”. Cele două detaşamente s-au întâlnit la gurile Eniseiului. „Căpitanul Luka” şi unii dintre tovarăşii săi de drum au murit în timpul acestei expediţii, iar detaşamentele s-au întors în Siberia „pe acelaşi drum pe care au venit”. Guvernatorul Siberiei a plecat la Moscova să anunţe succesul acţiunii sale. „Raportul său — îşi încheie Massa relatarea — se păstrează printre comorile statului Moscovei până la terminarea războiului şi după aceea va

fi cu siguranță cercetat. Dar mi-e teamă ca el să nu dispară până atunci, ceea ce ar fi într-adevăr foarte trist, deoarece călătorii au găsit multe insule diferite şi rare, râuri, păsări şi fiare sălbatice — şi toate acestea departe, dincolo de Enisei”.

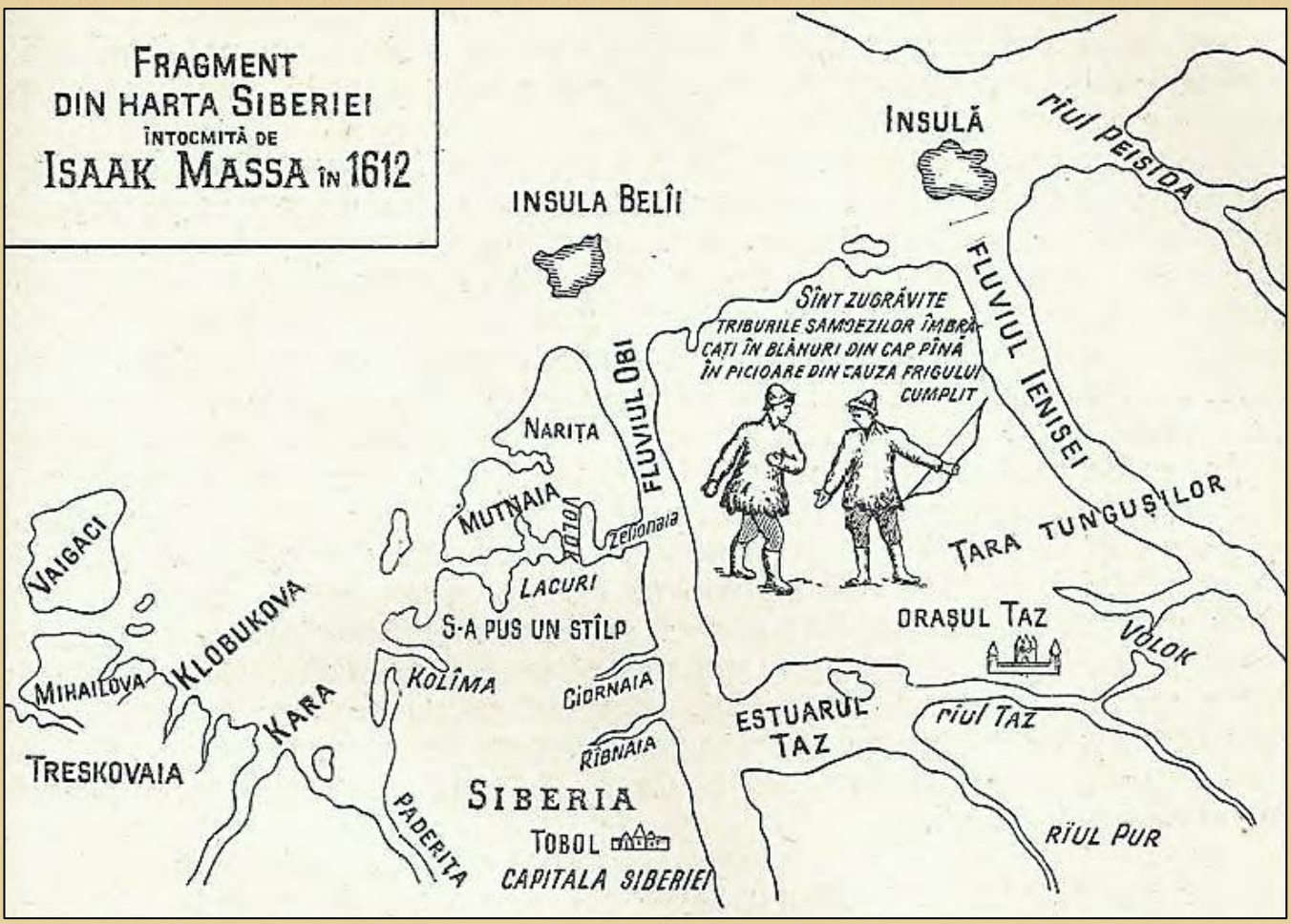

O parte din harta Siberiei a lui Isaak Massa.

EXPEDIŢIA LUI KUROCIKIN

Raportul despre care vorbea Massa a dispărut într-adevăr. Prima ştire care a ajuns până la noi cu privire la călătoria unui grup de negustători şi vânători pe Enisei şi pe mare până la râul Piasina datează din 1610 şi este legată de numele lui *Kondralie Kurocikin,* negustător de pe Dvina de nord.

La sfârşitul lunii mai, Kurocikin şi tovarăşii săi de drum au pornit din „Noua Mangazeie” cu corăbiile, în jos pe Enisei. Peste o lună ei au ajuns la gurile fluviului şi au stat acolo cinci săptămâni din pricina ghețurilor împinse de vântul de nord din Marea Kara, „iar gheața e ciudată de tot, nu se topeşte niciodată şi e groasă de 30 de sajeni[1] şi chiar mai mult”. Abia la

[1] Un sajen — 2,13 mtr. *(n. tr.).*

începutul lunii august „s-a pornit vântul de la miazăzi care, într-o singură zi, a împins gheața din gurile fluviului în mare”. Călătorii au ieşit fără greutate prin *golful Enisei* în mare, au cotit spre răsărit, au mers de-a lungul țărmului două zile şi au intrat în râul Piasida (Piasina); „iar Piasida se varsă în mare printr-o singură gură”.

Din observațiile sale personale sau din povestirile altor negustători ori cazaci care fuseseră pe Enisei mai sus de Turuhansk, Kurocikin dă informații exacte despre zona de taiga de pe Enisei la sud de stația de iernat de la Turuhansk: „... Eniseiul e adânc, pot merge pe el corăbiile şi râul e bun, sunt păduri şi locuri de arat, şi peşte de tot felul aşa că pe râu trăiesc mulți oameni”.

Până la expediția lui Kurocikin autoritățile locale credeau că „Mangazeia şi Eniseia” este o țară inaccesibilă (sau în orice caz prea puțin accesibilă) pentru străinii care ar vrea să ajungă acolo pe mare. Autoritățile cunoşteau bine numai gurile fluviului Obi care, după spusele aceluiaşi Kurocikin, „au apa tare mică; acolo nu se poate pătrunde, nu numai cu o corabie sau cu un vas mare, dar nici cu vase mici”. Kurocikin însă a anunțat că Eniseiul este accesibil chiar şi pentru vasele mari („cu corăbii mari se poate intra de pe mare în Enisei”) şi că, prin urmare, acolo puteau să ajungă necontrolați pentru a cumpăra blănuri prin contrabandă, nu numai negustători ruşi, dar şi străini: „Şi Enisei se varsă într-un golf al Mării cele reci, pe care vin nemții de pe pământurile lor cu corăbiile la gurile Arhanghelskului”. Această ştire a alarmat foarte mult autoritățile locale. De atunci guvernatorii Siberiei au început să ceară să se interzică „drumul pe mare” spre Mangazeia. Ca urmare, în 1619, printr-un decret al țarului, „drumul pe mare spre Mangazeia” a fost interzis cu pedeapsa cu moartea, pentru ea „nemții (străinii) să nu afle drumul de la Pustoziorsk şi de la Arhanghelsk spre Mangazeia şi să nu se ducă acolo”.

DESCOPERIREA DRUMULUI PE MARE LA NORD DE PENINSULA TAIMÎR

În jurul anului 1620 navigatori ruşi necunoscuți au descoperit „drumul de nord-est”. Venind de la apus spre răsărit ei au trecut prin *Marea Kara,* străbătând porțiunea cea mai grea a căii maritime de nord şi ocolind pe la nord *peninsula Taimîr* şi extremitatea nordică a continentului asiatic pe care după mai bine de 120 de ani timonierul Celiuskin a numit-o *„Capul de nord-est”* (Vostocino-severnîi mîs, astăzi capul Celiuskin). La aproximativ 130 km sud-est de acest cap, prinşi probabil de ghețuri, ei au

rămas la iernat lângă insula nordică din arhipelagul *Faddei* (77° latitudine nordică) şi au construit o casă (izbă) pe țărmul continental din fața insulei, lângă *golful Sims.* Ce s-a întâmplat după aceea cu această expediție nu se ştie. În legătură cu ea nu s-au păstrat nici un fel de documente scrise. Este posibil ca expediția să nu fi fost compusă dintr-un singur vas ale cărui rămăşițe s-au găsit, ci din câteva vase. În orice caz, este sigur că cel puțiri o parte dintre ruşi au pierit în timpul iernatului.

O expediție hidrografică sovietică care a lucrat în anii 1940—1941 în partea de vest a mării Laptev lângă coasta Taimîrului a găsit pe insula nordică a arhipelagului Faddei sfărâmăturile unui vas mic şi câteva obiecte vechi (printre care cazane de aramă). Pe țărmul opus al golfului Sims aceiaşi hidrografi sovietici au găsit rămăşițele unei case, oseminte de oameni şi animale, o bucățică de pergament cu o inscripție rusească din care se vede că e vorba de un „hrisov de danie", un mâner de pumnal cu o inscripție cu litere slavone, monede ruseşti de la sfârşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea (bătute nu mai târziu de perioada 1600—1610) şi o mulțime de alte obiecte vechi. Printre ele se aflau aparate de navigație, cuțite şi gloanțe, scule de fier, cazane, un joc de şah făcut din colți de mamut etc. Materialul găsit arată incontestabil că acestea sunt resturile unei expediții ruseşti de la sfârşitul primului deceniu al secolului al XVII-lea.

EXPLORATORUL PENDA ŞI DESCOPERIREA LENEI

Printre „oamenii de pripas" din Mangazeia s-a remarcat, în jurul anului 1619, *Penda,* care dispunea de bani procurați nu se ştie de unde (numele şi pronumele lui sunt necunoscute, iar „Penda" este, desigur, nu un nume, ci o poreclă[1]). El sosise din cetatea Eniseisk, întemeiată tocmai atunci.

Penda a strâns un mic grup de „oameni de pripas" şi a plecat din Mangazeia ca să cumpere blănuri la Turuhansk, care se afla pe cursul inferior al fluviului Enisei, în fața vărsării *Tunguskăi inferioare.* Băştinaşii din ținutul Enisei veneau la Turuhansk pentru a schimba blănurile pe mărfuri ruseşti. Ei veneau adesea din regiuni foarte îndepărtate şi povesteau că la răsărit de Tunguska inferioară se află un alt râu mare pe care trăiesc „multe popoare" şi că râul acela — Eliuene — „este bogat în ape şi bun pentru navigație". Ruşii au început să denumească acest râu

[1] Malița samoiezâ — cămaşă din piele de ren, cu blana înăuntru, era tivită la poale, pentru frumusețe, cu blană de câine de diferite culori; această garnitură se numea „penda".

Lena.

În acelaşi timp, în Mangazeia şi în staţiile ruseşti de iernat de pe Enisei au început să se răspândească zvonuri ciudate despre un râu mare situat la răsărit de Enisei. Unul dintre aceste zvonuri a fost notat după spusele unui „cneaz" (căpetenie de trib) din partea locului în decembrie 1619. Însemnarea spune: „... Râul acela e mare, dar el nu ştie cum i se spune şi în ce limbă e numele acelui râu... Iar pe râul acela umblă corăbii mari pe care se află clopote mari... şi de pe corăbiile acelea mari se trage cu tunul..." E puţin probabil că această ştire să se poată referi la Lena, pe care, după cum ştim astăzi, până la sosirea ruşilor nu navigaseră vase având tunuri pe bord şi, în general, nu apăruseră oameni cu arme de foc. Este posibil, însă, ca aceste zvonuri să fi redat, prin zeci de intermediari, fapte reale, şi anume călătoriile corăbiilor chineze pe *Amur.*

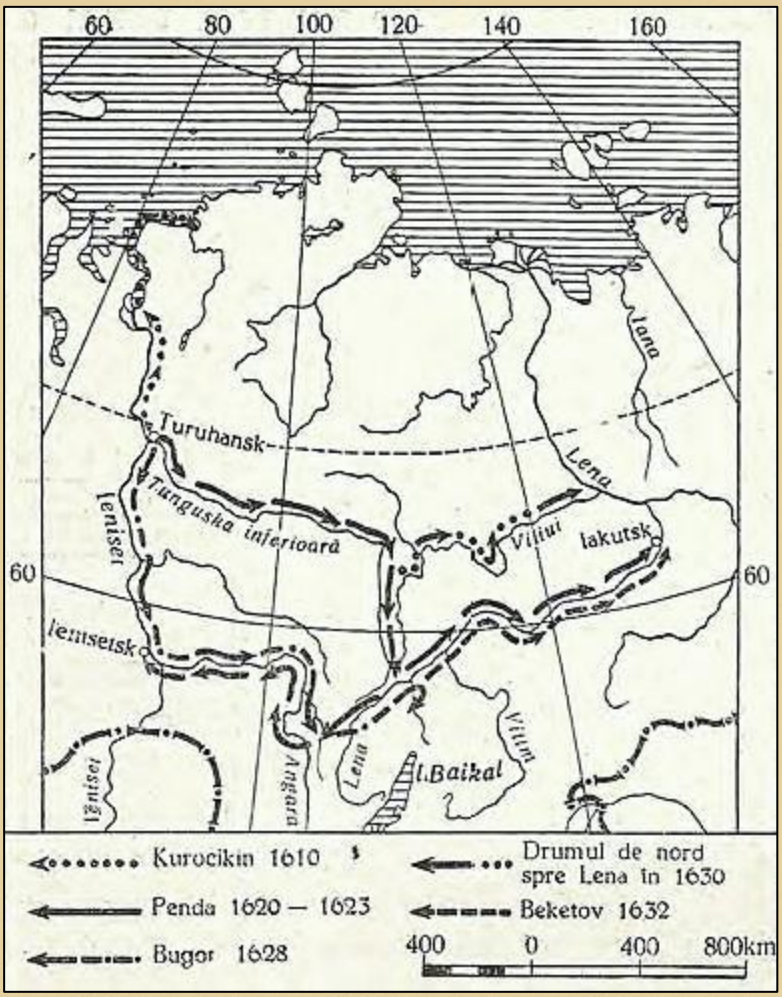

Drumurile urmate de călători în anii 1610—1632.

Este îndoielnic ca negustătorii din Turuhansk să fi căutat pe marele râu necunoscut din răsărit să se întâlnească cu vase mari şi bine înarmate, aparţinând cine ştie cărui popor. Ei erau ispitiţi însă de alte povestiri (absolut autentice) despre locurile de vânătoare îmbelşugate şi virgine, care le promiteau o pradă uriaşă, mai ales dacă ajungeau primii pe marele fluviu Lena. Zvonurile despre corăbiile înarmate cu tunuri îi făceau pe ruşi să nu pornească în pripă şi fără precauţiuni spre sud-est. Speranţa de îmbogăţire, însă, dimpotrivă, îi îndemna să înainteze cât mai repede. După cum vom vedea, aceste două tendinţe contradictorii explică ritmul neuniform al înaintării detaşamentului lui Penda.

La începutul anului 1620, Penda împreună cu alţi negustători şi cu muncitori angajaţi a construit câteva bărci mari *(strughi)* şi a pornit la

începutul verii din Turuhansk în sus, pe Tunguska inferioară. Râul larg şi cu debit mare de apă curgea printre maluri înalte, acoperite de păduri, iar dinspre nord şi sud se vărsau în el, la mici distanțe unul de altul, râuri din taiga. În două-trei locuri călătorii au trebuit să treacă peste nişte praguri mici. În general, însă, ei au înaintat destul de repede în sus pe râu, până când au ajuns în regiunea în care valea Tunguskăi inferioare se îngustează şi coteşte brusc spre sud. În acest punct (mai sus de vărsarea râului *Ilimpeia)* lângă praguri, călătorii au fost opriți de nişte buşteni căzuți în râu. Ruşii credeau că tunguşii localnici le-au barat dinadins drumul cu copaci doborâți. Detaşamentul s-a oprit, fie de teama unui atac prin surprindere, fie pentru a cumpăra blănuri în regiunea unde Tunguska inferioară, care curge spre nord-vest se apropie de Viliui (afluent al Lenei) care curge spre est. În orice caz, negustătorii au construit acolo, ceva mai sus de praguri, o stație de iernat pe care încă la mijlocul secolului al XVIII-lea localnicii o numeau *stația de iernat de jos a lui Penda.* Tunguşii atacau adesea stația de iernat, dar negustătorii îi respingeau uşor cu armele de foc.

În vara anului 1621 detaşamentul lui Penda a înaintat numai câteva zeci de kilometri în sus pe Tunguska cu bărcile sale şi ceva mai jos de *Sredniaia Kocioma* (Kocioma de mijloc — în dreptul paralelei de 62° latitudine nordică) a construit *stația de iernat de sus a lui Penda.*

În 1622 când s-a topit gheața de pe Tunguska inferioară, detaşamentul lui Penda a urcat câteva sute de kilometri în sus pe râu, aproximativ până la paralela de 58° latitudine nordică, şi aici s-a oprit pentru a treia oară la iernat, pe un oarecare „munte Iuriev". După o versiune, oprirea a fost determinată de împotrivirea tunguşilor, dar după o alta, dimpotrivă, de speranța într-un târg avantajos cu tunguşii.

În regiunea unde au rămas ruşii la iernat, Tunguska inferioară se apropie foarte mult de cursul superior al Lenei: aici este *volokul Ceciuisk,* lung de vreo 20 km. Probabil că aici a aflat Penda că pe Lena nu există nici un fel de corăbii mari cu clopote şi tunuri.

În primăvara anului 1623, detaşamentul lui Penda a cărat pe uscat bărcile sale până la Lena sau poate că şi-a construit acolo altele noi şi a pornit pe râu în jos. Timp de câteva zile ruşii au navigat spre nord-est între malurile înalte, acoperite de păduri. Uneori, stâncile coborau până la apă şi râul purta vertiginos la vale bărcile lui Penda printre aceşti pereți de stâncă. Trebuia multă băgare de seamă pentru ca bărcile să nu se izbească de stâncile de sub apă. După ce primea dinspre sud un afluent cu debit mare de apă (Vitim), râul devenea mai larg şi curentul mai slab.

După un drum de câteva zile, râul a cotit spre răsărit. Lena, presărată de insule, curgea între maluri joase şi numai în zare, uneori la mare depărtare, se vedeau înălțimi. Primind dinspre sud încă un afluent mare (Oliokma), Lena şi-a schimbat din nou înfățişarea: între gurile râurilor ce se vărsau în ea, Lena curgea printre maluri abrupte, stâncoase, uneori verticale. Peste tot ea era largă, cu debit bogat de apă, şi ca şi înainte, presărată cu insule.

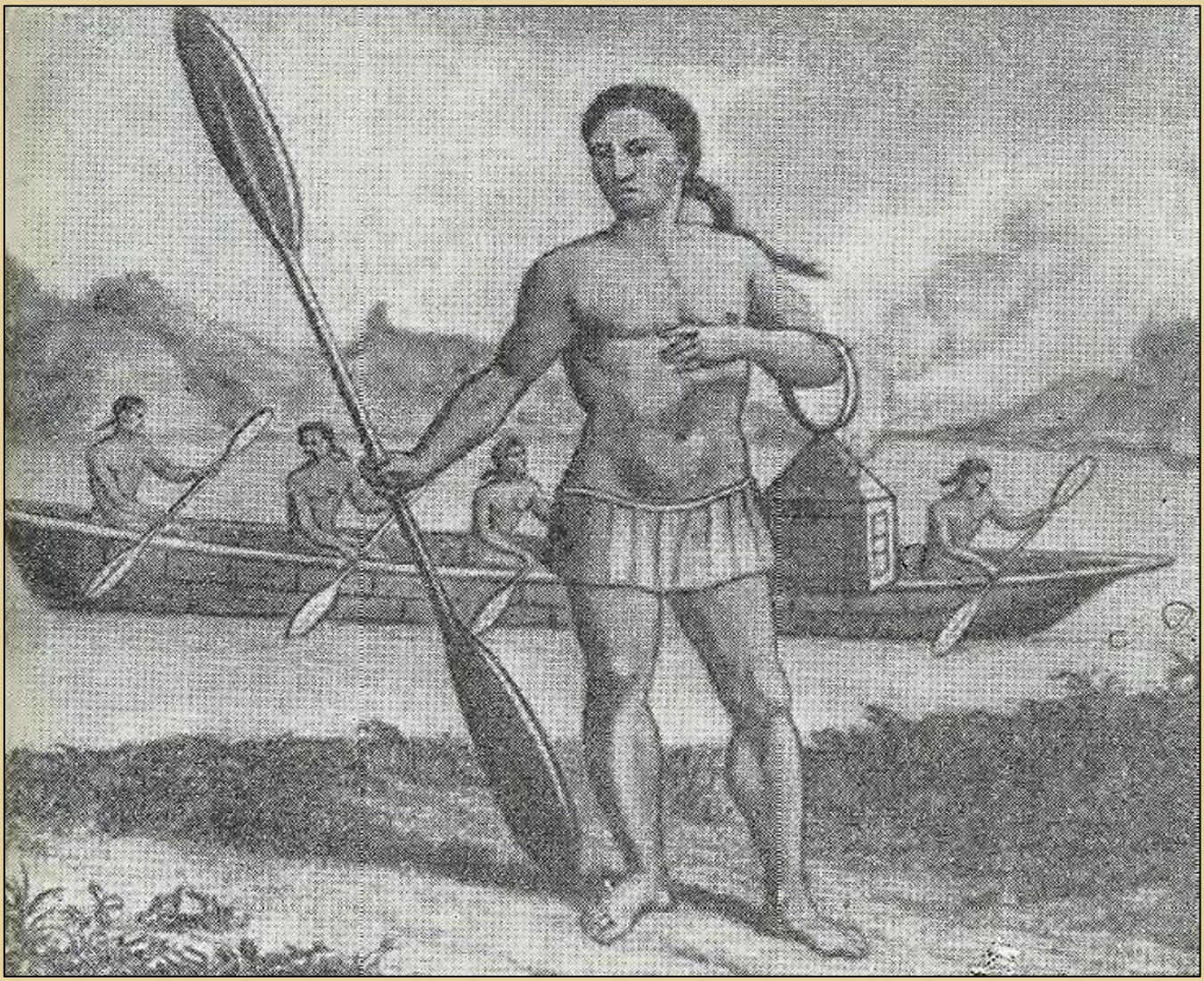

Tunguşi vara (desen din secolul al XVII-lea).

Nu se ştie exact până la ce punct şi-a continuat Penda călătoria. Probabil că el a ajuns până în regiunea unde marele râu coteşte spre nord, iese în câmpie *(câmpia Iakuției centrale),* iar lunca lui se lărgeşte până la 15 km. Această regiune avea o populație mai densă decât cele pe care le străbătuseră neguțătorii înainte. Penda n-a îndrăznit să rămână aici la iernat cu micul său detaşament, în mijlocul unui popor necunoscut până atunci de ruşi — *iakuții.* El s-a întors înapoi şi a urcat pe râu până la

volokul Ceciuisk. N-a trecut însă peste volok pe drumul cunoscut spre Tunguska inferioară, ci a hotărât să exploreze un drum nou.

ÎNTOARCEREA LUI PENDA LA ENISEI PE ANGARA

Vânătoare de reni (desen din secolul al XVII-lea).

Penda a urcat pe Lena superioară până la punctul unde se mai putea ajunge cu vase uşoare, adică până în regiunea unde a fost construită mai târziu cetatea Verholensk (de pe paralela de 54° latitudine nordică). Acolo detaşamentul a pornit drept spre apus prin stepele locuite de „brații" *(buriații)* crescători de vite, până la un râu mare (Angara), care curgea drept spre nord. Pe cursul său superior *Angara* îngheață foarte târziu, de obicei în a doua jumătate a lunii decembrie. De aceea, dacă negustătorii şi-au părăsit bărcile în timpul drumului prin stepă şi toamna au ajuns la Angara (probabil în apropiere de vărsarea râului *Uda),* ei au mai avut vreme să construiască noi vase uşoare, provizorii, de tipul „karbaselor" din Siberia apuseană, şi să înceapă coborârea pe râu cu câteva săptămâni înainte ca acesta să înghețe. Detaşamentul lui Penda a navigat în jos pe

râul larg care curgea repede printre maluri abrupte acoperite de taiga. Regiunea de pe malul drept era locuită de aceiaşi „braţi” (buriaţi) pe care ruşii îi cunoscuseră pe cursul superior al Lenei. Dar cu cât detaşamentul înainta mai mult spre nord, pe cursul râului, cu atât regiunea devenea mai pustie. Acolo unde Angara face un cot, mai jos de vărsarea unui mare afluent al ei dinspre sud *(Oka)* neguțătorii au trecut cu bine, deşi plini de teamă, peste un şir de praguri mari. După aceea apa a devenit mai linişţită şi râul a cotit brusc spre vest, în direcția fluviului Enisei.

Buriați (desen din secolul al XVII-lea).

Ruşii au început să apară în regiunea cursului inferior al Angarei pentru a strânge iasakul de la tunguşii localnici, în orice caz nu mai târziu de anul 1618, când a fost întemeiată cetatea Eniseisk; ei i-au dat numele de *Tunguska superioară.* În momentul când s-a întors Penda, aici existau stații de iernat ale strângătorilor de iasak. Chiar dacă el a fost nevoit să se oprească din cauză că râul înghețase (aici înghețul începe în noiembrie), atât Penda, cât şi însoțitorii săi au putut să ajungă până la sfârşitul anului

1623 la Eniseisk pe drum de sănii. Aici ei au povestit despre descoperirile lor şi au dezmințit zvonurile alarmante potrivit cărora pe Lena ar naviga corăbii mari, înarmate cu tunuri.

Penda şi-a încheiat la Eniseisk expediția sa fără precedent. În trei ani şi jumătate el a străbătut pe căi fluviale noi aproape 8.000 km. *O dată cu el începe descoperirea Siberiei de răsărit de către ruşi.* El a explorat regiunea Tunguskăi inferioare pe o distanță de aproximativ 2.300 km, a dovedit că izvoarele Tunguskăi inferioare şi ale Lenei sunt situate aproape unul de altul şi, prin volokul scurt de la Ceciuisk, descoperit de el, ruşii au început să pătrundă în curând pe cursul mijlociu al Lenei. Într-o singură vară, Penda a străbătut în jos şi în sus pe Lena vreo 4.000 km, explorând cursul ei pe o distanță de 2.400 km. El a fost primul care a indicat ruşilor un drum comod de la cursul superior al Lenei până la Angara, şi pe acest drum — în direcția inversă — a plecat, în 1628, de pe Enisei, pe cursul superior al Lenei, călătorul *Vasili Bugor,*

Sănii trase de reni în Siberia (desen din secolul al XVII-lea).

Turn de pază din Iakutsk (secolul al XVII-lea).

În sfârşit, Penda a fost primul rus care a explorat cursul Angarei pe o distanță de aproape 1.400 km şi a demonstrat că acest râu este unul şi acelaşi cu Tunguska superioară.

Nu s-au păstrat însemnările autentice şi nici măcar copii ale relatărilor lui Penda despre expediția lui. Povestiri despre ea au fost strânse în ținutul Enisei şi în Iakuția după mai bine de o sută de ani, de participanții la aşa-numitul detaşament academic al Marii expediții din nord.

Într-un document copiat de istoricul G. Muller se menționează direct că în 1624 exista pe Tunguska inferioară *stația de iernat a lui Penda* pentru strângerea iasakului. Prin urmare, expediția lui Penda începută în 1620 s-a terminat cel mai târziu în primăvara acestui an, mai sigur în iarna anului 1623—1624. În expunerea noastră am luat această ultimă dată ca dată inițială.

EXPEDIŢIA LUI MARTIN VASILIEV PESTE VILIUI SPRE LENA

Prima expediție a ruşilor de pe Enisei spre Lena, cunoscută de noi, a avut loc în 1630 şi a fost condusă de *Martin Vasiliev;* ea a urmat drumul de nord. Vasiliev, însoțit de 30 de oşteni din „Noua Mangazeie", a urcat pe Tunguska inferioară până la punctul unde ea se apropie de râul Ciona (la paralela de 61° latitudine nordică), a coborât pe Ciona până la *Viliui,* iar pe acest râu a mers până la Lena. Drumul ruşilor străbătea regiuni locuite de tunguşi şi numai pe cursul inferior al râului Viliui ei au întâlnit primii *iakuți* sedentari şi dolgani nomazi (tunguşi de origine care vorbeau un dialect al limbii iakute). Apoi Vasiliev a urcat pe Lena până în zona cursului ei mijlociu. El a descoperit că în această regiune populația de pe malurile Lenei este mai densă decât în regiunile de pe Enisei cunoscute de ruşi şi a constatat că are prea puține forțe pentru a-i supune pe iakuți.

Totuşi, pe alocuri a izbutit să-i silească să plătească iasak. El a adus la Moscova pentru visteria statului peste 200 de blănuri de samur, dar a fost denunțat că a ascuns pentru el şi tovarăşii săi peste 300 de blănuri de samur şi alte blănuri. La Moscova, Vasiliev a făgăduit să-i supună pe iakuții de pe Lena, dacă i se vor mai da 40 de oameni.

Independent de expediția alcătuită din oşteni din Mangazeia în frunte cu Martin Vasiliev, printre ruşii din regiunea Eniseiului au început să se răspândească zvonuri dintre cele mai ispititoare despre bogățiile de pe Lena. Se spunea că şi skiurile tunguşilor sunt căptuşite uneori cu blănuri de samur, că iakuții ar da negustătorilor în schimbul cazanelor de aramă (pe care le prețuiau în mod deosebit) atâtea blănuri de samur cât pot să încapă într-un cazan. Când Vasiliev s-a întors pe cursul mijlociu al Lenei a găsit acolo oşteni din regiunea Eniseului, care veniseră dinspre Eniseisk pe drumul sudic şi întemeiaseră *cetatea Iakutsk.*

PRIMII CAZACI DIN ENISEISK PE LENA ŞI ÎNTEMEIEREA IAKUTSKULUI

Încă din 1619 mici detaşamente de cazaci plecau de la Eniseisk pe cursul inferior al Angarei pentru a strânge blănuri de la tunguşii localnici. Curând, aceste detaşamente au început să înainteze departe în sus, pe Angara. În timpul expediției din 1628—1630 oşteanul Vasili *Bugor* din Eniseisk a descoperit drumul cel mai sudic care duce din bazinul fluviului Enisei pe Lena. Împreună cu alți zece oameni, Bugor a mers în sus pe *Ilim,* afluent din dreapta al Angarei, şi pe un afluent al acestuia — *Ighirma,* până la punctul unde ea se apropie de *Kuta,* a trecut peste cumpăna apelor spre Kuta şi a coborât pe acest râu până la cursul superior al Lenei. În drum, i s-a alăturat lui Bugor o parte a unui alt detaşament (de treizeci de oameni) trimis de guvernatorul din Eniseisk, tot spre Lena, peste Ilim. Oamenii din cele două detaşamente s-au înțeles să-şi împartă în mod egal prada. Pentru a continua strângerea iasakului, Bugor a lăsat pe Lena superioară două posturi, la vărsarea râului Kirenga şi mai sus, la gurile Kutei, adică în punctele unde s-au construit apoi cetățile *Kirensk* şi *Ust-Kut.*

Imediat după întoarcerea lui Bugor la Eniseisk (1630), hatmanul *Ivan Galkin,* cu un detaşament de treizeci de oameni, a plecat spre râul Ilim. El a explorat micile râuri navigabile de lângă volokul Lena — cumpăna apelor între Ilim şi Kuta — şi s-a oprit pentru iernat pe Ilim, mai sus de vărsarea Ighirmei, până unde pot înainta vasele fluviale. Acest punct a început să

fie denumit *volokul Lena* (apoi i s-a schimbat numele în Ilimsk[1]).

În 1631, Galkin a pătruns şi pe cursul superior al Lenei, unde oamenii săi i-au schimbat pe cei de la postul provizoriu lăsat de Bugor la gurile Kutei; acolo s-a organizat staţia permanentă de iernat Ust-Kut.

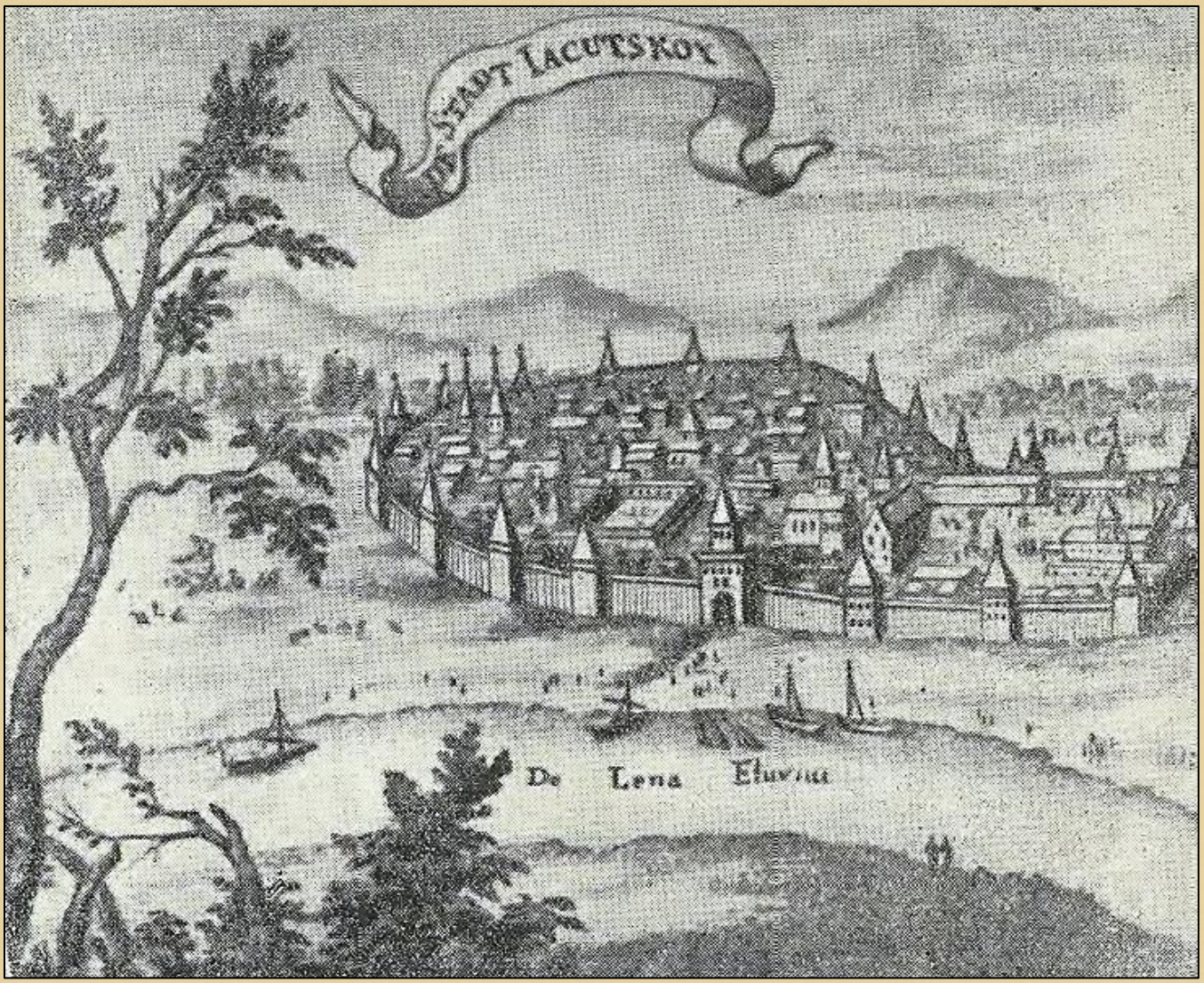

Iakutsk (desen de la sfârşitul secolului al XVII-lea).

Tot în 1631 a venit pe Lena, prin staţia de iernat de la Ust-Kut. sotnicul (sutaşul) de cazaci *Piotr Beketov* din Eniseisk. El a lăsat acolo zece oameni din detaşamentul său, iar cu ceilalţi douăzeci a urcat pe Lena până la vărsarea râului *Kulenga* (la paralela de 54° latitudine nordică). De aici, Beketov a încercat să pornească spre apus, în stepele locuite de buriaţii nomazi, dar a întâmpinat o astfel de împotrivire, încât oamenii săi

[1] Mai târziu au început să se construiască aici „ilimki” — vase cu fundul plat, cu punte şi căptuşite cu scânduri, lungi până la 25 m, late de 5 m şi înalte de 3,5 m, cu bordurile şi pupa drepte şi cu prova ascuţită. Fiecare „ilimka” era deservită de circa douăzeci de oameni sub comanda unui pilot.

au fost nevoiți să fugă înapoi în galop o zi şi o noapte, pe caii luați tot de la buriati, spre cursul superior al Lenei; ei s-au oprit numai când au ajuns în fața gurii râului *Tutura,* care se varsă în Lena mai jos de Kulenga; aici trăiau tunguşi, care aveau o atitudine prietenească față de ruşi. Beketov a lăsat în această regiune zece oameni, iar el s-a întors la gurile Kutei, unde a şi iernat.

În primăvara anului 1632, cu cei douăzeci de oameni care-i mai rămăseseră la dispoziție, Beketov a început să coboare pe Lena. El a repetat drumul lui Penda, a ajuns pe cursul mijlociu al Lenei şi a explorat partea de sud a uriaşului cot. Lângă punctul său extrem (130° longitudine estică) Beketov a întemeiat cetatea *Iakutsk.* Locul nu era bine ales; când se topeau zăpezile, cetatea suferea din pricina inundațiilor şi după zece ani a trebuit să fie mutată cu 15 km mai jos, unde se află astăzi oraşul Iakutsk. Dar Beketov a procedat foarte bine când a ales regiunea cea mai înaintată spre răsărit, şi cetatea Iakutsk a devenit imediat bază de pornire pentru expedițiile ruseşti, nu numai spre nord, către „Marea cea rece" (Oceanul Înghețat), dar şi spre răsărit, iar mai târziu spre sud — către râul „Şilkar" (Amur) şi către „Marea cea caldă" (Oceanul Pacific).

DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII FLUVIULUI LENA

Tot în 1632, Beketov a trimis în jos pe Lena un detaşament de cazaci din Eniseisk. Dincolo de cercul polar, în regiunea „tunguşilor din Jigansk", cazacii au întemeiat pe malul stâng al Lenei *stația de iernat de la Jigansk* pentru strângerea iasakului. Iar în primăvara anului următor (1633), cazacii din Eniseisk trimişi de Beketov din Iakutsk au încercat să meargă împreună cu negustătorii cu o corabie pe Viliui, pentru a impune la iasak pe tunguşii de pe râul *Marha* (afluentul cel mai mare dinspre nord al râului Viliui).

În felul acesta, cazacii din Eniseisk voiau să pătrundă în regiunile de pe Lena asupra cărora formulau pretenții cazacii din Mangazeia în baza dreptului primei descoperiri; încercarea lor însă n-a izbutit. Ei s-au întâlnit lângă gurile râului Viliui cu detaşamentul din Mangazeia comandat de *Korîtov,* care naviga de asemenea pe drumul descoperit de Martin Vasiliev. Korîtov a capturat vasul „celor din Eniseisk", iar pe oameni i-a atras de partea sa, făgăduindu-le să împartă cu ei prada. El a condus o parte din detaşamentul său, acum întărit, în sus pe Lena, până la gurile *Aldanului,* şi a fost primul dintre călătorii cunoscuți de noi care a urcat pe Aldan (1633) şi pe afluentul său vestic *Amga.* Între Amga şi Lena trăiau iakuți, care în parte fuseseră impuşi la iasak de către Beketov, din

cetatea Iakutsk. Korîtov le-a cerut să-i plătească şi lui iasak. Dar iakuții au măcelărit pe cei cinci cazaci trimişi după iasak şi au hotărât să nu mai plătească nimănui tribut. În diferite puncte din Iakuția au început răscoale provocate de birurile îndoite. În anul următor, o mare ceată de iakuți a asediat chiar cetatea Iakutsk, unde se adunaseră până atunci vreo 200 de cazaci, vânători şi negustători, atraşi de speranța unei prăzi bogate. Iakuții, neobişnuiți cu operațiile militare, au renunțat repede la asediu. O parte dintre ei au plecat de la Iakutsk în regiuni îndepărtate, iar alții, care au rămas aici, s-au mai răsculat în repetate rânduri. Urmărindu-i pe unii şi luptând împotriva celorlalți, ruşii au străbătut în diferite direcții bazinul cursului mijlociu al Lenei şi astfel l-au explorat în întregime.

Tot în 1633, un detaşament de cazaci din Eniseisk comandat de *Ilixi Perfiriev,* din care făcea parte şi *Ivan Rebrov* (Robrov) a coborât pe Lena, nu numai până la vărsare, dar a şi ieşit în mare, unde cazacii s-au despărțit: Rebrov a pornit spre vest şi a descoperit râul *Oleniok;* Perfiriev a pornit spre est şi în jurul anului 1635 a descoperit râul *Iana,* urcând până la izvoarele lui.

Aşadar, după aproximativ zece ani de la expediția lui Penda, ruşii au descoperit cea mai mare parte din bazinul Lenei şi au explorat aproape tot cursul acestui fluviu, de la izvoare până la vărsare. O dată cu descoperirea drumului pe Aldan, cele mai înaintate detaşamente de exploratori s-au apropiat la răsărit de înălțimile care despart bazinul Lenei de izvoarele râurilor din bazinul Oceanului Pacific. Spre sud, la izvoarele Lenei, ei s-au apropiat de lacul *Baikal,* de care îi despărțeau numai *munții Baikal de pe malul lacului şi podişul Onotsk.*

Capitolul 39

CĂLĂTORII RUŞI ÎN SIBERIA DE RĂSĂRIT ŞI DESCOPERIREA MĂRII OHOTSK

EXPEDIŢIA LUI ELISEI BUZA

În 1636, cazacul *Elisei Iuriev Buza* din Eniseisk a fost trimis în fruntea unui detaşament de zece oameni pe Angara, spre cursul inferior al Lenei. Când râul a prins să înghețe, el a reuşit să ajungă, venind de la Ust-Kut, numai până la cetatea Oliokminsk, unde a rămas să ierneze. În acel

moment se adunaseră la *Oliokminsk* (întemeiat în 1635) câteva zeci de vânători şi neguțători. În primăvară, când gheața de pe Lena s-a topit, lui Buza i s-au alăturat de bunăvoie patruzeci „de voluntari”. Cu acest detaşament de cincizeci de oameni, Buza a pornit de la gurile *Oliokmei în* jos pe Lena şi a ieşit în mare prin brațul apusean. După ce a mers o zi pe mare, el a descoperit pentru a doua oară (după Rebrov) gurile marelui râu *Oleniok,* unde a întâlnit tunguşi nomazi, a urcat pe acest râu şi le-a impus să plătească iasak. Pe Oleniok el a construit o stație de iernat, iar primăvara s-a întors cu sănii trase de reni, pe cursul inferior al Lenei, la vărsarea afluentului ei stâng, *Molodo.*

Informațiile despre călătoriile lui ulterioare sunt contradictorii. Potrivit unei versiuni (I. Fischer în „Istoria Siberiei”), după ce a construit pe Lena, aproximativ în dreptul paralelei de 70° latitudine nordică, două corăbii, Buza a ieşit din nou, în 1638, în marea Laptev, de data aceasta prin brațul răsăritean al estuarului Lenei (ca şi Perfiriev înaintea lui) şi a navigat pe un vânt prielnic timp de cinci zile spre est, de-a lungul țărmului, în căutarea misteriosului *„râu Lama”*[1]. El a ocolit capul *Buorhaia,* ieşind în *golful Iana* şi a ajuns la gurile *Ianei* („Ianga”). Buza a urcat timp de trei săptămâni cu tovarăşii săi în sus pe râul Iana, unde a întâlnit la început doar rare aşezări ale tunguşilor nomazi, dar apoi a ajuns la iakuți şi le-a impus plata iasakului. El a strâns multe blănuri de samur, precum şi alte blănuri şi a iernat printre iakuți. În anul următor, Buza, de data aceasta cu patru corăbii construite în timpul iernatului, a descoperit întregul *golf Iana:* de la gurile Ianei el a mers spre răsărit până la „un lac mare” — un golf întins, apărat dinspre mare de insula *Iarok.* În acest golf se varsă râul *Ciondon.* Buza a întâlnit aici un popor pe care ruşii nu-l cunoscuseră până atunci — *iukaghirii;* curând după aceea ei au jucat un rol de seamă în înaintarea ruşilor spre Asia de nord-est, iar mai târziu, la sfârşitul secolului al XVII-lea — şi spre Kamceatka. Intermediar între iukaghiri şi străini a fost şamanul localnic, mituit probabil de Buza. Iukaghirii au acceptat fără nici o rezistență să plătească iasakul şi nu l-au împiedicat pe Buza să construiască pe pământul lor o stație de iernat. Buza a trăit acolo cel puțin doi ani şi în 1642 s-a întors la Iakutsk.

---

[1] „Lama” provine de la cuvântul tungus deformat lamu, care înseamnă mare; „râul Lama” — „râu maritim”; acest din urmă termen se întâlneşte adesea în izvoarele din secolul al XVII-lea, indicând râurile care se varsă, atât în „marea Rece”, cât şi în „marea Caldă”. În prima jumătate a secolului al XVII-lea ruşii credeau că dincolo de Lena curge „râul Lama”, un râu foarte mare, care izvorăşte din China.

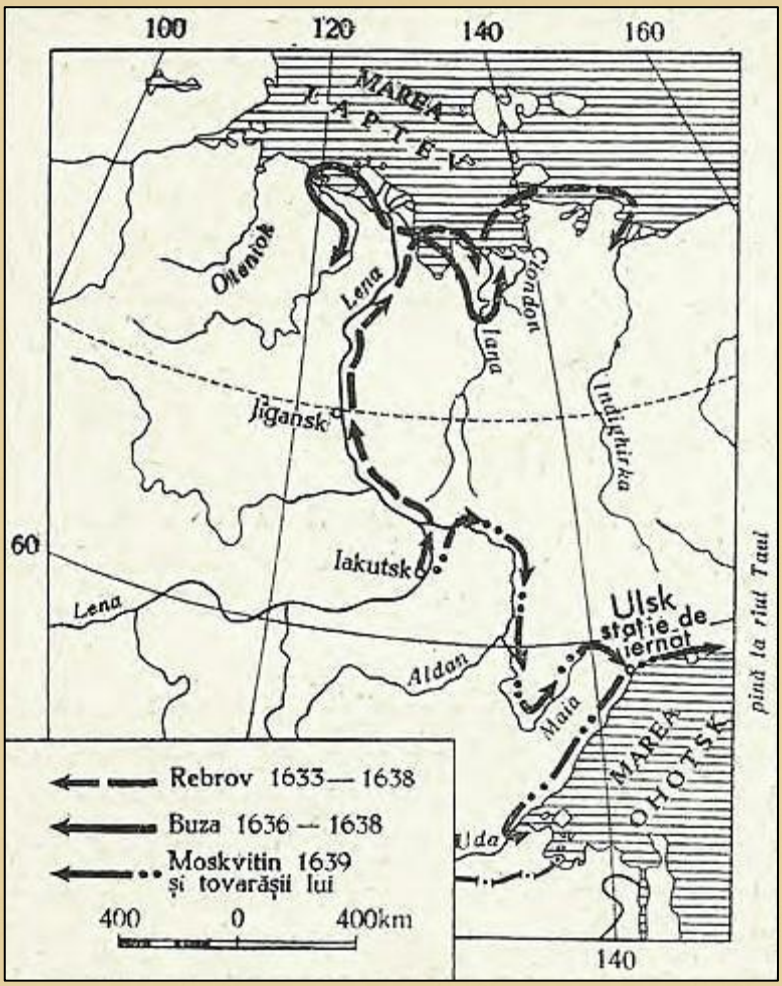

Drumurile urmate de Rebrov, Buza, Moskvitin şi de tovarăşii de drum ai acestuia din urmă.

Potrivit unei alte versiuni *(N. N. Ogloblin),* Buza ar fi pornit în 1637 de la gurile Lenei spre răsărit, dar nu a ajuns pe mare până la vărsarea Ianei, ci numai până la gurile râului Omoloi (care se varsă în estuarul Buorhaia), unde l-a prins înghețul. Atunci, împreună cu tovarăşii săi, „au făcut sănii pe care au mers mai departe; ei aveau şi plase şi mărfuri, dar aici au părăsit totul pentru a pleca pe drumul de sănii". De la gurile râului Omoloi, ei au mers timp de opt săptămâni „peste Kamen până la înălțimile de pe Iana", adică peste masivul *Kular* până la cursul superior al Ianei.

Totuşi, în timpul peregrinărilor sale care au durat cinci sau şase ani. Buza a străbătut aproape întregul curs al Lenei, în afară de porțiunea superioară (mai sus de gurile Kutei), a descoperit (pentru a doua oară) două râuri mari — Oleniok şi Iana şi a navigat de-a lungul celei mai mari părți a țărmului sudic al Mării Laptev.

În jurul anului 1642 nişte ruşi necunoscuți au descoperit la vest de Oleniok marele râu Anabar. În acel timp era cunoscut şi râul *Hatanga*[1]*;* prin urmare, *ruşii străbătuseră tot litoralul sudic al mării Laptev, de la Hatanga până la Ciondon.*

DESCOPERIREA CURSULUI SUPERIOR AL IANEI ŞI A RÂURILOR INDIGHIRKA ŞI ALAZEIA

Concomitent cu Elisei Buza, adică în 1638, un alt detaşament de treizeci de cazaci, sub comanda lui *Posnik Ivanov-Gubar,* a pornit pe uscat din Iakutsk spre cursul superior al Ianei. Ivanov-Gubar şi însoțitorii săi au

[1] Cursul superior al acestui râu a fost descoperit mult mai devreme, în jurul anului 1611.

trecut călare peste „Kamen”, adică peste lanțul de *munți Verhoiansk,* care desparte bazinul Lenei de cel al Ianei şi în patru săptămâni (socotite de la plecarea din Iakutsk) au ajuns pe cursul superior al Ianei, unde trăiau „lamuții” *(evenii, înrudiți* cu tunguşii). Apoi, pe valea Ianei, Posnik a pornit spre nord şi, probabil în regiunea unde se află astăzi oraşul Verhoiansk, a întâlnit primele aşezări ale iakuților. Iakuții din această regiune nu au opus ruşilor nici o rezistență şi le-au dat iasakul în blănuri de samur. În timp ce au iernat pe Iana, ruşii au strâns unele date despre pământurile şi oamenii din răsărit, şi anume despre „Țara iukaghirilor de pe râul Indighir”. În vara anului 1639, Posnik a pornit călare mai departe, înaintând spre răsărit, pe râul *Tuostah* (afluent din dreapta al Ianei), cazacii au prins patru *iukaghiri,* care i-au condus până la „râul Indighir bogat în peşte”. Drumul de pe Iana până la *Indighirka* a durat de asemenea patru săptămâni.

Iukaghirii au încercat să opună ruşilor rezistență. Ei nu văzuseră cai niciodată până atunci şi în timpul unui atac pe care l-au întreprins au ucis mulți cai, deoarece — după relatările cazacilor — credeau că sunt mult mai primejdioşi decât oamenii. Cazacii au ieşit învingători şi după ce au luat de la iukaghiri doi ostatici, au întemeiat prima stație de iernat pe Indighirka, au construit în grabă bărci şi au pornit în sus pe râu, strângând iasak de la iukaghirii localnici. După ce s-a întors la stația de iernat şi a lăsat acolo şaisprezece oameni, Ivanov-Gubar a pornit înapoi. Pe cursul superior al Ianei el a mai lăsat trei cazaci şi apoi s-a întors la Iakutsk. El a adus informații despre noua Țară a iukaghirilor, bogată în samuri şi despre „râul Indighir, în care se varsă multe râuri şi pe toate aceste râuri trăiesc oameni mulți care umblă pe jos sau în sănii trase de reni”.

Cazacii care au rămas la iernat pe Indighirka l-au ales comandant pe *Ivan Erastov* (Velkov) şi în 1640, după topirea gheții, au pornit în jos pe râu. În timpul verii ei i-au supus pe iukaghirii de pe cursul mijlociu al râului Indighirka. În vara următoarea, Erastov a ajuns până la gurile Indighirkăi. De la un „cneaz” prizonier el a aflat de drumul pe mare spre râul învecinat — dinspre răsărit — *Alazeia,* pe malurile căruia trăiau de asemenea iukaghiri, iar în 1642 detaşamentul său a mers cu corăbiile pe mare până la gurile acestui râu. Aceasta a fost prima călătorie — dovedită în mod cert — a ruşilor în *Marea Siberiei de Est.* Pe Alazeia, ruşii au întâlnit, în afară de iukaghiri, un popor nou, pe care nu-l cunoscuseră până atunci — *ciukcii,* crescători de reni.

CĂLĂTORIA LUI STADUHIN ÎN MAREA SIBERIEI DE RĂSĂRIT, DESCOPERIREA KOLÎMEI ŞI LEGENDA DESPRE MAREA INSULĂ DIN OCEANUL ÎNGHEŢAT

În iarna anului 1641 a fost trimis din Iakutsk spre răsărit, în direcția cursului superior al Indighirkăi (la *Oimiakon)* pe un drum de uscat, oşteanul *Mihail Vasilievici Staduhin.* În regiunea Oimiakonului trăiau iakuți şi tunguşi. Staduhin i-a obligat să plătească iasak. În iarna următoare el a construit acolo o corabie şi în vara anului 1643 a coborât pe Indighirka; toamna a ieşit în mare şi a ajuns la vărsarea râului Alazeia, iar în anul 1644 a mers pe mare până la gurile marelui râu „Kovîma" (Kolîma). El a călătorit de-a lungul țărmului şi, spre stângă, către nord, a văzut, după cum i s-a părut, „munți acoperiți de zăpadă, văi şi râuri mari". Staduhin credea că are în fața lui țărmul sudic al unei mari insule care, începând din fața gurilor Lenei, se întinde departe spre răsărit dincolo de Kolîma: „mergând de la Lena către Sviatoi Nos[1] şi către râul Iana, iar de la Iana spre Sobaciaia şi Indighirka, iar de la Indighirka spre râul Kovîma, tot timpul vedeam acea insulă". În felul acesta, Staduhin a legat informațiile vagi ale călătorilor despre insulele din fața gurilor Lenei cu propriile sale observații; este posibil ca el să fi văzut într-adevăr una dintre *insulele Meăveji* (Urşilor) cea mai apropiată de continent *(Krestovski).* Relatările lui erau sprijinite de mărturia unei femei iukaghire, care a trăit câțiva ani printre ciukci. Ea a povestit că pe drumul spre Kolâma se află o insulă, unde ciukcii ajung, în timpul iernii, cu sănii trase de reni, într-o singură zi.

Astfel a luat ființă *legenda geografică despre marea insulă care s-ar afla în Oceanul Înghețat din fața țărmurilor Siberiei de răsărit.* Acestei legende i s-a dat crezare timp de mai bine de o sută de ani după călătoria lui Staduhin. Insulele care existau realmente în fața gurilor râurilor din Siberia de răsărit, destul de aproape de țărmul continentului, şi mirajele se contopeau fără voie în imaginația navigatorilor de pe mările Siberiei de răsărit, într-o singură insulă gigantică. Ei au văzut cu ochii lor în diferite puncte ale „mării Reci", la răsărit de Lena „munți", adică dealuri înalte care li se păreau munți în comparație cu țărmul jos al continentului. Această legendă „era confirmată" de povestirile greşit interpretate ale locuitorilor de pe țărm care vizitau unele insule. Oştenii şi vânătorii sperau să găsească pe această „insulă mare" şi blănuri de preț (vulpi polare), şi „oase" de preț (colți de mamut), şi limbi de nisip pe care trăiesc

[1] Capul Sfânt *(n.tr.).*

în număr mare morsele, care dau „dinți de peşte” (colți de morse), tot atât de prețioşi.

Bătălie (din cronica de la Kungur din secolul al XVII-lea).

La începutul iernii anului 1644, Staduhin a întemeiat pe cursul inferior al Kolîmei, unde trăiau iukaghirii, în fața vărsării afluentului ei Bolşoi *Anini* (Marele Aniui), prima stație rusească de iernat pentru strângerea iasakului, şi anume *Nijne-Kolîmsk.* Acum această stație a devenit bază de pornire pentru înaintarea ruşilor: pe mare, spre răsărit, de-a lungul țărmurilor Siberiei de nord-est, iar pe râurile din bazinul Kolâmei, spre sud, către marea „Lamu” (Ohotsk).

ÎNAINTAREA RUŞILOR SPRE IZVOARELE LENEI ŞI SPRE BAIKAL

În deceniul al cincilea al secolului al XVII-lea, ruşii care se aflau în cetatea „Bratsk" (buriată) Verholensk, au aflat despre „bogatul lac" Baikal. În regiunea Baikalului trăiau buriații, care la începutul secolului al XVII-lea ajungeau chiar până la Tomsk. De la ei au aflat ruşii că regiunea lacului Baikal este bogată în minereu de argint. În 1643, căpetenia de cazaci *Kurbat Ivanov* a explorat primul drumul de la Verholensk până la Baikal. Din detaşamentul său, în afară de cazaci, mai făceau parte câțiva negustători şi vânători. El a ajuns pe malul apusean al lacului Baikal şi la paralela de 53° latitudine nordică, dincolo de Maloe *more* (Marea Mică — un golf al Baikalului), a descoperit insula *Olhon.* Ivanov i-a silit pe buriații din regiunea Baikal să aducă iasak la cetatea Verholensk.

Cam în acelaşi timp a fost trimis spre Baikal un detaşament din Eniseisk, sub comanda hatmanului *Vasili Kolesnikov.* El a ajuns pe malul nordic al lacului şi a întemeiat în această regiune o cetate. O parte dintre cazacii din Eniseisk, sub comanda lui *Ivan Pohabov,* au pornit de-a lungul malului apusean şi au ajuns la sud-vest de Baikal. Şi ei au pretins buriaților iasakul. Aceştia au refuzat însă să plătească a doua oară: „cum vine asta — spuneau ei — ca de la acelaşi cârmuitor să vină la noi de două ori oameni?... Ne bat nevestele, ne iau în robie copiii, ne răpesc vitele şi caii..." (S. M. Soloviov). Unindu-se, buriații au luptat împotriva ruşilor în cete mari; lupta s-a prelungit până în 1655 şi abia atunci buriații, ruinați de război, au depus armele.

Kolesnikov, care îi trata cu cruzime pe buriați, a obținut prin mijloace paşnice ca tunguşii din regiunea lacului Baikal să plătească iasakul. În 1647, Kolesnikov s-a întors la Eniseisk, cu un iasak evaluat la o mie de ruble. El a anunțat că a trimis patru cazaci cu călăuze tunguse să caute minereu de argint în Țara mongolilor şi că acolo un „cneaz" cu cei 20.000 de oameni ai săi, a acceptat de bunăvoie supuşenia rusă.

În 1648, un detaşament rus comandat de *Ivan Galkin* a parcurs drumul de-a lungul malului răsăritean al lacului Baikal până la râul Barguzin. La aproximativ 50 km mai sus de vărsarea râului a fost întemeiată *cetatea Barguzin.* Ruşii însă s-au consolidat definitiv în regiunea Baikalului, ceva mai târziu, după întemeierea *Irkutskului.* Pohabov a întemeiat o stație de iernat pentru strângerea iasakului mai întâi (în 1652) pe insulița Diaci, în apropierea gurilor râului Irkut (afluent din stânga al Angarei). Apoi (în 1661), pe malul drept al Angarei, în fața gurilor râului Irkut a fost întemeiată o cetate care curând s-a transformat

în oraşul Irkutsk. În secolul al XVIII-lea acest oraş devenise centrul dominației ruseşti în Siberia de răsărit.

IVAN MOSKVITIN ŞI DESCOPERIREA MĂRII OHOTSK

În perioada 1630—1640 ruşii au înaintat din Iakutsk în căutarea unor noi pământuri, nu numai spre sud şi nord — în sus şi în jos pe Lena — ci şi în linie dreaptă spre răsărit, determinați în parte de zvonurile vagi că acolo s-ar întinde „Marea Caldă". Drumul cel mai scurt peste munți din Iakutsk spre Oceanul Pacific a fost descoperit de un grup de cazaci din detaşamentul hatmanului *Dmitri Kopîlov* din Tomsk. În 1636 el a pornit din Tomsk spre răsărit, prin Iakutsk. Urmând drumurile pe apă, explorate înainte de alți călători, detaşamentul lui Kopîlov a coborât pe Lena până la *Aldan* şi apoi, timp de cinci săptămâni, a urcat în sus pe acest râu, mult mai sus de vărsarea râului *Maia,* afluent din dreapta al Aldanului. Oprindu-se pe Aldan, Kopîlov a întemeiat acolo cetatea „Butansk" şi a trimis mai departe pentru explorarea bazinului râului Maia, încă necunoscut, pe cazacul *Ivan Iurievici Moskvitin* din Tomsk, cu un mic detaşament de treizeci de oameni. Printre ei se afla şi un cazac din Iakutsk — *Nehoroşko Ivanovici Kolobov*[1].

Moskvitin a coborât timp de opt zile pe Aldan înapoi, până la vărsarea râului Maia. În cursul următoarelor şase săptămâni, detaşamentul său a înaintat încet şi cu băgare de seamă în sus pe râul Maia, cercetând calea pe care s-ar putea trece mai uşor din valea lui peste munți, dincolo de care se afla „întinsa mare-ocean, căreia în limba tungusă i se spune Lamu". Moskvitin a ales drumul care mergea în sus pe râul *Iudoma,* cel mai mare afluent dinspre nord-est al râului Maia. Pe Iudoma el a urcat până la praguri (Ianki) şi după ce le-a ocolit, a ajuns la *Iudomski Krest* — trecătoare scurtă şi uşoară peste munții *Djugdjur,* care despart aici râurile din bazinul Lenei de râurile care curg spre „marea-ocean". Drumul în sus pe Iudoma a durat o săptămână.

Dincolo de Iudomski Krest curgeau spre răsărit, către mare, mai multe râuri mici. Cazacii au pornit pe unul din ele, cel mai sudic, unul dintre izvoarele râului Ulia: „Am ieşit pe râul Ulia, la izvoarele lui, şi pe acest râu ne-am dus în jos cu un strug. Am călătorit opt zile şi opt nopți pe acelaşi râu, iar apoi am făcut o lodie şi am mers cinci zile şi cinci nopți până la mare". Aşadar, pentru această ultimă porțiune de drum — de la

[1] În ianuarie 1646, Kolobov a prezentat o „istorisire" despre perioada cât a servi în detaşamentul lui Moskvitin, care reprezintă cel mai de seamă document în legătură cu descoperirea Mării Ohotsk.

Iudomski Krest până la mare — a mai fost nevoie de două săptămâni, iar întregul drum de la gurile râului Maia până la „marea-ocean” a fost străbătut printr-o regiune care nu mai fusese explorată niciodată, în ceva mai mult de două luni. Astfel, în 1639 *ruşii au ajuns la extremitatea răsăriteană a Asiei, la Marea Ohotsk în partea de nord-vest a Oceanului Pacific.*

Pe râul Ulia, unde trăiau lamuții (evenii) înrudiți cu tunguşii, Moskvitin a întemeiat o stație de iernat şi de acolo a trimis pentru explorarea litoralului două grupuri de cazaci.

*Grupul de nord, î*naintând spre răsărit (nu s-a stabilit dacă a mers pe uscat sau pe mare), a cercetat parțial țărmul nordic al mării până la râul *Taui,* care se varsă în estuarul cu acelaşi nume. *Grupul de sud, î*naintând spre sud-vest pe mare, a explorat țărmul apusean al mării până la râul *Uda,* care se varsă în estuarul Uda. În acest chip, cazacii din detaşamentul lui Moskvitin au cunoscut, fireşte în linii generale, cea mai mare parte a litoralului mării nou-descoperite, de la estuarul Uda până la estuarul Taui, adică (aproximativ) între 55° latitudine nordică, 136° longitudine estică şi 59°5' latitudine nordică, 150° longitudine estică.

Ambele grupuri trimise în recunoaştere au descoperit gurile multor râuri, printre care *Ohota,* care nu este nici cel mai mare şi nici cu debitul cel mai mare de apă. Totuşi, marea descoperită şi parțial explorată de oamenii lui Moskvitin, pe care ruşii au denumit-o întâi „Lamu”, a căpătat mai târziu denumirea de *Marea Ohotsk,* poate după râul Ohota, dar mai probabil după *cetatea Ohotsk, î*ntemeiată în apropiere de gurile acestui râu, căci portul ei a devenit în secolul al XVIII-lea o bază pentru importante expediții maritime.

În regiunea gurilor râului Uda, grupul sudic al detaşamentului lui Moskvitin a obținut de la localnici informații despre „râul Amur”, despre popoarele din partea de jos a râului de pe insule — *„ghiliacii sedentari”* şi *„daurii bărboşi”, care* „trăiesc în gospodării, au grâne, cai, vite, porci şi găini, fac vin, țes şi torc după obiceiul ruşilor” (Kolobov).

În aceeaşi „istorisire” Kolobov spune că cu puțin timp înainte de sosirea ruşilor au venit cu bărcile la gurile Udei oameni bărboşi — daurii — şi au ucis vreo cinci sute de ghiliaci. „... Şi i-au învins prin înşelăciune: ei au aşezat în bărci la vâsle muieri, iar ei înşişi câte o sută sau câte optzeci stăteau culcați între muierile acelea şi când au ajuns la ghiliaci au ieşit din bărci şi i-au bătut...” Tunguşii de pe Uda povesteau că „de la ei pe mare nu-i departe până la oamenii aceia bărboşi”. Cazacii au fost la locul bătăliei, au găsit bărcile părăsite acolo şi le-au ars ca să se încălzească.

Mai departe în „istorisirea” lui Kolobov există un pasaj neclar care a dat loc la interpretări diferite: „Iar ei nu s-au dus la aceştia (dauri) pe mare din pricină că locurile pe acolo sunt pustii şi se spune că e foamete, căci nu e peşte în râuri. Iar gurile Amurului le-au văzut dincolo de limba de nisip de pe țărm...” După cum susțin unii cercetători, mai rezervați, cazacii n-au mers pe mare mai departe de estuarul Uda, iar după o altă versiune ar fi ajuns la o limbă de pământ dincolo de care au văzut *gurile Amurului* (limanul Amurului?). Această problemă a rămas deocamdată nelămurită.

De la vărsarea râului Uda, grupul de sud a mers pe mare înapoi spre sud-est până la gurile micului râu *Aidoma,* a iernat acolo, iar la sfârşitul iernii („în timpul postului mare”) s-a întors la stația de iernat a lui Moskvitin de la gurile râului Ulia.

Oamenii lui Moskvitin au trăit pe coastele Mării Ohotsk, „socotind şi drumurile, doi ani”. Kolobov relatează că pe malurile râurilor din noile ținuturi descoperite „se găsesc samuri, fiare de tot felul, iar în râuri sunt nenumărați peşti, atât de mari cum nu există în toată Siberia... şi sunt aşa de mulți că dacă bagi năvodul, nici nu poți să-l mai tragi afară...”

În vara anului 1641, Moskvitin cu detaşamentul său s-a întors pe acelaşi drum la Iakutsk, cu o pradă bogată: el a predat vistieriei „unsprezece patruzeciuri [440 de blănuri de samur]... iar pe atunci un patruzeci prețuia patru sute de ruble”. Blănurile de samur au fost aduse la Moscova în anul următor de *Elisei Buza,* care se afla atunci la Iakutsk şi aceasta este ultima ştire despre remarcabilul călător din Siberia de răsărit.

Despre soarta ulterioară a lui Dmitri Kopîlov şi Ivan Moskvitin nu se ştie decât că guvernatorul din Iakutsk i-a lăsat să plece la Tomsk.

EXPEDIŢIA LUI ALEKSEI FILIPPOV

În 1646 a plecat din Iakutsk spre Marea Ohotsk un detaşament de cazaci din care făcea parte şi *Aleksei Filippov.* Cazacii au mers pe drumul lui Ivan Moskvitin, de-a lungul râurilor din bazinul Lenei, apoi pe Ulia până la vărsare şi de acolo, de-a lungul țărmului mării, spre nord-vest, până la gurile râului, Ohota. În 1648, Filippov şi tovarăşii săi — în total peste douăzeci de oameni — au călătorit pe un vas cu pânze o zi şi o noapte, de la râul Ohota, spre răsărit, până la „capul Kamenîi” *(peninsula Lisianski,* situată la 59° 15' latitudine nordică, 146° longitudine estică) unde au descoperit uriaşe concentrări de morse: „se întindeau morsele pe

o distanță de două verste şi chiar mai mult". De acolo — tot după o zi şi o noapte — ei au ajuns în baia *Motîkleia* (lângă țărmul apusean al estuarului Taui), ocolind, prin urmare, mica *peninsulă Hmitevsk.* Ei au văzut în apropiere de baia Motîkleia mai multe insule în mare — *Spajariev, Talan* şi poate că şi insula muntoasă mai îndepărtată Zavialov sau peninsula şi mai îndepărtată şi muntoasă Koni (unde se află un vârf de 1543 mtr.).

Filippov şi tovarăşii lui au trăit trei, ani „pe râul acela nou Motîkleia" (râuleț care se varsă dinspre apus în baia Motîkleia) printre „tun-guşi de diferite neamuri", care erau mai mult de cinci sute de oameni; au luptat cu ei, dar n-au putut să-i biruiască „pentru că pe aici trăiesc oameni mulți, iar oştenii sunt puțini". În anul 1652, Filippov s-a întors cu câțiva tovarăşi la Iakutsk şi a povestit acolo despre expediția sa pe mare — prima călătorie a ruşilor, dovedită prin documente, de-a lungul țărmului nordic al Mării Ohotsk — şi despre regiunea bogată în morse.

STADUHIN DESCOPERĂ ÎNTREGUL LITORAL CONTINENTAL AL MĂRII OHOTSK

Vasili Vlasiev, „fiu de boier", numit în regiunea Kolîma în 1649, a trimis un detaşament alcătuit din oşteni şi vânători departe spre sud-est, către izvoarele râurilor Bolşoi Aniui sau Malîi Aniui pentru a impune la iasak pe „străinii" încă nesupuşi. Detaşamentul a ajuns până la ei şi i-a biruit. Ostaticii prinşi arătau că dincolo de „Kamen" (povârnişurile de nord-est ale *munților Kolîma)* este un râu care curge spre sud-est către mare — *Anadîr* şi că „el se apropie mult de izvoarele Aniuiului". La Nijne-Kolîmsk s-a strâns imediat un grup de vânători. Ei l-au rugat pe Vlasiev să-i lase să plece „în locurile noi de pe râul Anadîr de dincolo de munți pentru a găsi noi oameni pe care să-i impună la iasak şi să-i aducă sub înalta oblăduire a țarului". Vlasiev i-a trimis pe Anadîr sub comanda lui *Semion Motora.* Mihail Staduhin a hotărât de asemenea să exploreze noile pământuri. Pe cursul superior al râului Anadîr, Motora s-a întâlnit cu *Semion Dejnev* (vezi capitolul următor). Ei au plecat mai departe împreună, iar Staduhin venea în urma lor şi-i jefuia pe iukaghirii care dăduseră iasak lui Dejnev. El l-a ajuns din urmă pe Dejnev şi între ei a izbucnit o ceartă.

„Nu faci bine — i-a spus Dejnev lui Staduhin — că omori străinii pe capete". „Aceşti oameni nu plătesc iasakul — a răspuns celălalt — iar dacă pot să-l plătească, du-te la ei, cheamă-i afară din cetate şi ia iasakul pentru țar". Dejnev a căutat să-i convingă pe iukaghiri să vină fără teamă

şi să dea iasakul. Atunci unul din ei a început să scoată din iurtă blănuri de samur. „Lui Staduhin i s-au aprins ochii când a văzut cum ia Dejnev samurii, s-a repezit, la el, i-a smuls blana din mână şi a început să-l lovească. După aceasta, Dejnev a socotit că e mai bine să se afle cât mai departe de Staduhin”[1].

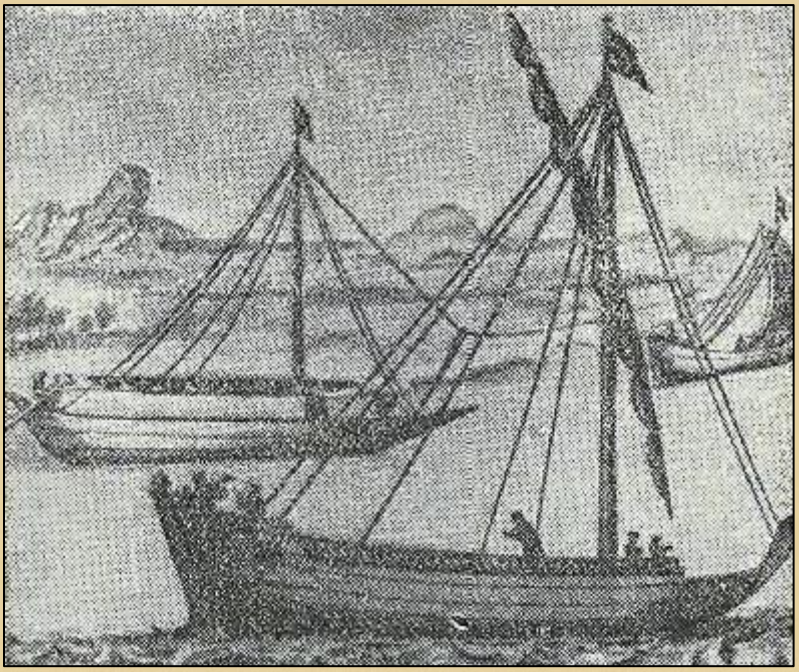

Vase cu pânze în Siberia (desen din secolul al XVII-lea).

După ce i-a înfrânt pe iukaghirii de pe Anadîr şi a luat atât de la ei cât şi de la rivalii săi — Dejnev şi Motora — câte blănuri de samur a putut, Staduhin a trecut în timpul iernii pe un drum de uscat, în sănii şi cu skiuri, pe râul *Penjina* care curge spre sud şi se varsă în marea „Lamu” (Ohotsk). Pe acest râu, el a întâlnit un popor nou: „malurile sunt golaşe şi pe ele trăiesc mulți oameni cărora le spune *„koriaci”*. De pe Penjina, Staduhin a cotit spre vest, şi a înaintat până la râul *Ghijiga* („Iziga”), care se varsă de asemenea în Marea Ohotsk. Acolo el a construit o corabie şi a navigat în timpul verii de-a lungul întregului țărm nordic al mării Lamu, până la râul Ohota, unde a găsit o cetate rusească. Pe drum el a pătruns în gurile râului Taui şi i-a impus la iasak pe lamuții (evenii) din partea locului. De pe Ohota, Staduhin s-a întors la Iakutsk pe drumul cel mai scurt dinspre vest (pe râurile Ulia, Maia şi Aldan) pe care, după cum ştim, ruşii îl cunoşteau de mai bine de zece ani.

Cu patru ani înainte de Staduhin, în 1645, *Vasili Danilovici Poiarkov* a efectuat prima călătorie pe apă de-a lungul coastei continentale sudice a Mării Ohotsk; oamenii lui Moskvitin în 1640 şi Filippov în 1648 au navigat de-a lungul țărmurilor de vest şi nord-vest. Staduhin însă a mers de-a lungul întregii coaste de nord-est (în afară de golful Penjina), de la gurile râului Ghijiga până la estuarul Taui. Dar țărmurile răsăritene ale Mării Ohotsk încă nu erau cunoscute ruşilor, cu toate că veşti despre Kamceatka au început să le parvină prin iukaghiri şi koriaci.

[1] S. M. S o l o v i o v, *Istoria Rusiei,* vol. 12, ed. rusă, cap. 5.

Capitolul 40

EXPEDIŢIA LUI DEJNEV ŞI POPOV; PRIMA CĂLĂTORIE DIN OCEANUL ÎNGHEŢAT ÎN OCEANUL PACIFIC

DATE BIOGRAFICE DESPRE DEJNEV

Semion Ivanovici Dejnev s-a născut în jurul anului 1605. Locul naşterii nu este cunoscut: presupunerea că s-a născut la Veliki Ustiug este contestată de unii istorici sovietici, căci se bazează numai pe afirmația făcută de Dejnev într-o jalbă din 1665 că nepotul său „trăieşte în Ustiug Veliki, n-are casă şi umblă cu nevasta de la o gospodărie la alta...” Despre tinerețea lui Dejnev nu se ştie nimic. Primele date despre el se referă la perioada când a început să-şi facă serviciul de cazac în Siberia, iar atunci avea aproape 30 de ani. Din Tobolsk s-a mutat la Ieniseisk, iar de acolo a fost trimis la Iakutsk, unde a sosit în 1638. După cât se ştie el a fost căsătorit de două ori, cu femei iakute şi vorbea probabil limba iakută.

În jurul anului 1640, Dejnev a participat la câteva expediții pe râurile din bazinul Lenei pentru strângerea iasakului: pe *Tatta* şi *Amga* (afluenți din stânga ai Aldanului) şi pe cursul inferior al râului *Viliui,* în regiunea Sredne-Viliuisk. În iarna anului 1640—1641 el a fost pe *Iana,* făcând parte din detaşamentul lui *Dmitri (Eril) Mihailov Zîrian.* Zîrian a pornit apoi cu detaşamentul său spre râul învecinat dinspre est — Alazeia, iar pe Dejnev l-a trimis cu iasakul la Iakutsk. Pe drum, în timpul unei ciocniri cu evenii, Dejnev a fost rănit de o săgeată. În iarna anului 1641— 1642 Dejnev a plecat în cadrul detaşamentului lui *Mihail Staduhin pe* cursul superior al *Indighirkăi,* la Oirniakon. Cu acest detaşament, Dejnev a trecut pe Moma (afluent din dreapta al Indighirkăi), iar la începutul verii anului 1643 a coborât într-o corabie pe Indighirka până la vărsare. După cum am arătat mai sus, în cursul toamnei Staduhin a trecut pe mare spre Alazeia; acolo el i s-a alăturat lui Zîrian pentru a continua expediția pe mare spre Kolîma (1644). Dejnev a venit pe uscat de la Alazeia la Nijne-Kolîmsk, care fusese întemeiat de curând, şi a rămas acolo timp de trei ani.

PRIMELE CĂLĂTORII PE MARE ALE RUŞILOR LA RĂSĂRIT DE KOLÎMA

Dinspre regiunea râului Bolşoi Aniui pătrundeau la Nijne-Kolîmsk zvonurile cele mai ademenitoare despre „râul de dincolo de munții

Pogocia” (Anadîr?) bogat în samuri, „iar până la el (până la gurile lui) dacă vântul e prielnic se poate ajunge de la Kolîma în trei zile şi trei nopți...” În vara anului 1646, din Nijne-Kolîmsk, a plecat pe mare în căutarea „râului samurilor” un grup de vânători pomori în frunte cu pilotul *Isai Ignatiev,* poreclit *Mezeneț.* Ignatiev a condus vasul spre răsărit. Timp de două zile şi două nopți vânătorii „au mers cu pânzele întinse pe marea cea mare” — pe fâşia liberă de ghețuri, de-a lungul unui țărm stâncos („lângă Kamen”) şi au ajuns până la un golf, probabil *estuarul Ciaun: în* acest caz ei au văzut insula *Aion,* situată la intrarea în estuar. Aici au întâlnit ciukci şi au făcut târg mut cu ei, deoarece n-aveau tâlmaci şi nu îndrăzneau să debarce pe țărm: „... n-au avut curaj să coboare de pe vas la ei pe țărm, ci au pus numai nişte marfă pe mal, iar ceilalți au pus în loc dinți de peşte [colți de morsă] puțini şi nu toți întregi; ei fac din oase topoare şi spun că în mare sunt multe animale de acestea...”

Când Isai Ignatiev şi tovarăşii lui s-au întors cu aceste ştiri, cei din Nijne-Kolîmsk au fost cuprinşi de „friguri”. E adevărat că vânătorii nu adunaseră mulți colți de morsă şi cei aduşi nu erau prea valoroşi, dar aceasta se explică prin faptul că micul grup era slab înarmat şi nu avea tâlmaci. Posibilități însă de a se face un târg mare păreau a fi şi erau, într-adevăr, foarte serioase. În afară de aceasta, Isai Ignatiev nu înaintase decât două zile cu pânzele spre răsărit de Kolîmo, iar după încă o zi sau două nădăjduia să găsească gurile „marelui râu Pogocia, bogat în samuri”.

Fedot Alekseev Popov din Holmogorî, agent al bogatului neguțător moscovit Aleksei Usov, care se afla atunci la Nijne-Kolîmsk şi avea experiența navigației pe mările Oceanului Înghețat [1], a început să organizeze o mare expediție. Scopul ei era să găsească în răsărit locurile unde se află morse şi râul Anadîr, cum era denumit corect din 1647, despre care se zicea că ar fi bogat în samuri. Din expediție făceau parte 63 de vânători şi neguțători (printre care şi Fedot Popov) şi un cazac — Dejnev (la rugămintea lui personală), care răspundea pentru strângerea iasakului. El a făgăduit să aducă „țarului ca venit de pe noul râu Anadîr” 280 de blănuri de samuri.

În vara anului 1647, patru corăbii, sub comanda lui Fedot Popov, au ieşit din Kolîma în mare. Nu se ştie cât de departe au înaintat ele spre răsărit, dar s-a dovedit că au suferit un eşec din cauza ghețurilor compacte. În aceeaşi vară expediția s-a întors fără nici un rezultat la Nijne-Kolîmsk.

---

[1] Popov mai călătorise înainte în scopuri comerciale de la Lena spre Oleniok, iar de acolo spre Kolîma.

Dar eşecul nu l-a făcut nici pe Popov şi nici pe Dejnev să-şi piardă curajul. Primul s-a apucat să organizeze o nouă expediție, iar al doilea a cerut să fie numit iarăşi strângător de iasak. De data aceasta, însă, el a întâlnit un rival, şi anume pe cazacul *Gherasim Ankidinov* din Iakutsk, care făgăduise să predea vistieriei tot 280 de samuri şi în plus să vină în slujba țarului „cu mijloacele sale, cu un vas, arme, praf de puşcă şi altele", înfuriat, Dejnev a propus atunci să predea 290 de samuri şi în aceeaşi plângere îl învinuia pe Ankidinov că ar fi strâns „vreo 30 de «hoți» şi vrea să-i ucidă pe neguțătorii şi vânătorii care vin cu mine pe noul râu, să-i jefuiască, iar pe străinii de la care am făgăduit să iau venitul să-i omoare". Reprezentanții autorităților din Kolîma l-au confirmat pe Dejnev, dar, după cât se pare, nu i-au interzis lui Ankidinov să se alăture expediției cu corabia sa şi cu „hoții" săi. La acest lucru nu s-a opus nici Fedot Popov, care echipase şase corăbii şi era tot atât de interesat ca şi Dejnev în succesul expediției.

PRIMA CĂLĂTORIE DIN OCEANUL ÎNGHEȚAT ÎN OCEANUL PACIFIC PRIN STRÂMTOAREA DINTRE ASIA ŞI AMERICA

Oştean ciukci (desen din secolul al XVIII-lea).

În a doua jumătate a lunii iunie 1648 şapte corăbii *(kocia),* au ieşit din Kolîma în mare şi au cotit spre răsărit; şase dintre ele aparțineau patronilor lui Fedot Alexeev Popov, iar a şaptea, lui Gherasim Ankidinov. În total se aflau pe ele 90 de oameni. Dejnev şi Popov călătoreau pe vase diferite. Două corăbii s-au sfărâmat izbindu-se de ghețuri în timpul unei furtuni, înainte de a ajunge la strâmtoare. Oamenii de pe ele au debarcat pe țărm; o parte au fost ucişi de koriaci, iar ceilalți au murit probabil de foame. În timpul aceleiaşi furtuni sau a uneia care s-a dezlănțuit mai târziu au dispărut fără urmă în *Marea Ciukotka* alte două corăbii. Se presupune că ele au fost împinse de furtună spre țărmul american, căci pe teritoriul Alaskăi s-au găsit urme ale unor locuințe vechi (de aproximativ 300 de ani) de tip rusesc, iar eschimoşii şi indienii

localnici povesteau încă în secolul al XVIII-lea despre nişte oameni bărboşi cu ochi albaştri, care au trăit odinioară în ţara lor.

Femeie ciukce (desen din secolul al XVIII-lea).

La 20 septembrie, după cum arată Dejnev, într-un port din strâmtoarea Bering, ciukcii l-au rănit în cursul unei ciocniri pe Fedot Popov, iar după câteva zile — în jurul datei de 1 octombrie — „corabia mea s-a despărţit de cea a lui Fedot, care a dispărut fără urme".

După analiza pe care a făcut-o L. *S. Berg* în cartea „Descoperirea Kamceatkăi şi expediţia lui Bering" nu mai rămâne nici o îndoială că *Dejnev a ocolit extremitatea de nord-est a Asiei şi a descris-o într-o jalbă către ţar denumind-o „Bolşoi Kamenîi Nos" (Marele cap de piatră — n. tr.).* Acesta este tocmai capul care a fost denumit pe bună dreptate capul Dejnev (66° 05' latitudine nordică şi 169°40' longitudine vestică), iar nu vreun alt cap al peninsulei Ciukotka: „... iar capul acela iese mult în mare şi pe el trăiesc numeroşi ciukci. În faţa aceluiaşi cap pe insulele (Diomede) trăiesc oameni cărora li se spune colţoşi [eschimoşi], deoarece îşi înfig în buză câte doi dinţi mari de os... Iar acel cap mare, noi, Semeica şi tovarăşii noştri, îl cunoaştem, fiindcă acolo s-a sfărâmat corabia oşteanului Iarasim Onkudinov [Gherasim Ankidinov] cu tovarăşii săi. Şi noi, Semeica şi tovarăşii noştri, i-am luat pe aceşti sfărâmaţi [naufragiaţi] pe vasele noastre şi de asemenea am văzut pe insule oamenii aceia colţoşi".

Într-o altă jalbă, Dejnev repetă şi precizează indicaţiile sale despre capul descoperit la nord-est: „Iar când mergi de pe Kovîma [Kolîma] pe mare, spre râul Anadîr, vezi un cap care iese mult în mare... iar în faţa acelui cap sunt două insule, pe care trăiesc ciukcii[1]; în buzele lor sunt înfipţi dinţi de peşte [colţi de morsă]. Iar capul acela se află spre nord-est. Dinspre partea rusească a capului [la vest] se varsă un râuleţ; ciukcii au acolo o tabără şi un turn din oase de balenă. După ce ocoleşti capul, ajungi la râul Anadîr. De la cap până acolo sunt trei zile de mers cu

[1] Dejnev, ca şi alţi călători, numeşte „ciukci", atât pe ciukcii propriu-zişi, cât şi pe eschimoşi, distingându-i pe aceştia din urmă cu numele de „colţoşi".

pânzele, nu mai mult...”

După naufragiu, Ankidinov cu o parte dintre însoțitorii săi au trecut pe corabia lui Fedot Popov, iar Dejnev a luat pe corabia sa pe ceilalți tovarăşi ai lui.

Dejnev povesteşte în chip pitoresc ce s-a întâmplat cu el după ce s-a despărțit de Popov, când, pentru prima dată în istorie, a trecut din Oceanul Înghețat de nord în Oceanul Pacific:

„Şi m-a purtat pe mine, Semeica, pe mare după Pocroavă [l octombrie] şi m-a zvârlit pe țărm spre sud, dincolo de râul Anadîr. Nu eram pe corabie decât douăzeci şi cinci de oameni. Şi ne-am dus cu toții spre munte, fără să cunoaştem drumul, flămânzi şi înghețați, goi şi desculți. Şi am mers cu tovarăşii până la râul Anadîr zece săptămâni şi am ajuns jos pe râu, lângă mare, dar nu am putut prinde peşte şi nu era nici pădure. De foame, bieții de noi, am luat-o care încotro. În sus pe Anadîr am pornit doisprezece oameni şi am mers douăzeci de zile fără să întâlnim oameni sau sănii trase de reni. Apoi, ne-am întors înapoi şi când, după trei zile, mai aveam încă o zi de drum până la tabără, ne-am oprit şi am început să săpăm gropi în zăpadă...”

Aceşti doisprezece oameni au izbutit să supraviețuiască pe *Anadîr în* iarna anului 1648—1649 şi să construiască nişte vase mici. Când gheața de pe râu s-a topit, ei au urcat în aceste vase în sus pe Anadîr până la „oamenii din Anaul... şi au luat de la aceştia iasak”.

SOARTA LUI SEMION DEJNEV

Pe cursul superior al Anadîrului, Dejnev a întemeiat o stație de iernat pentru strângerea iasakului. Nu-l părăsea gândul la „dinții de morsă” şi căutările lui s-au încheiat în 1652 prin descoperirea unei regiuni extrem de bogate în morse. Cazacul *Iuri Seliverstov* din Iakutsk, care a trecut din regiunea Kolîmei pe uscat — peste „Kamen” — înspre Anadîr, relata în 1654 că, în urmă cu doi ani, Dejnev şi doi tovarăşi ai săi „au mers pe mare şi au strâns toți colții de morsă [colți fosili] de pe țărmul neted. Au adunat 102 puduri şi chiar mai mult, câte şapte colți la pud şi apoi vreo 80 de puduri de colți mici şi sfărâmături”. Potrivit datelor oficiale, Dejnev cu trei tovarăşi de ai săi (printre care şi Seliverstov) au strâns până în aprilie 1656 „la gura râului Anadîr şi pe țărmul mării” 289 puduri de colți de morsă. Seliverstov, deşi se plânge că Dejnev a strâns toți colții de morsă, a adunat şi el 50 de puduri, dar regiunea era extrem de bogată şi mulți ani ea a atras aventurieri dornici de îmbogățire pe râul Anadîr.

În 1660, la cererea sa, Dejnev a fost înlocuit şi, cu încărcătura de colți

de morsă, a ajuns pe uscat la Kolîma, iar de acolo a pornit pe mare, spre cursul inferior al Lenei. El a iernat la Jigansk, în 1661 a sosit la Iakutsk şi apoi a plecat la Moscova. A sosit acolo în 1664, iar în luna ianuarie a anului următor s-a făcut cu el socoteala: din 1641 până în 1660 el nu căpătase soldă nici în bani şi nici în natură. „Şi măritul domn, țar şi mare cneaz Aleksei Mihailovici a poruncit să i se dea solda în bani şi în natură pe anii trecuți... pentru cei 19 ani de serviciu cât a fost pe râul Anadîr să strângă iasakul pentru țar şi să caute pământuri noi şi fiind în slujba țarului a strâns 289 puduri dinți de peşte la prețul de 60 de ruble pudul şi a adunat iasak pentru măritul domn şi a luat ostatici. Şi pentru slujba şi râvna lui Senca, măritul domn a poruncit să i se dea din pricazul Siberiei pentru anii trecuți o treime în bani, iar două părți... În postavuri două jumătăți vişiniu-închis şi o jumătate verde-deschis, în măsură de 97 arşini şi un sfert la prețul de 87 ruble, 17 altîni, 3 denghi — câte 30 de altîni pentru un arşin. În total în postav şi bani 126 de ruble, 6 altîni, 4 denghi...” Aşadar, Semion Dejnev a adus pentru vistieria țarului 289 puduri de colți de morse în valoare de 17.340 *ruble argint* (la prețul oficial de la Iakutsk, 60 de ruble de argint pudul), iar țarul i-a dăruit, pentru 19 ani de serviciu, *126 de ruble şi 20 de copeici argint.* În afară de aceasta, țarul a poruncit ca „să i se dea pentru slujba sa, pentru strângerea de dinți de peşte şi pentru rănile căpătate, gradul de hatman”.

Hatmanul de cazaci Semion Dejnev a mai slujit în Siberia pe râurile Oleniok, Viliui şi Iana. În 1671 el s-a întors la Moscova cu un transport de blănuri de samur şi a murit acolo în 1673.

SOARTA LUI FEDOT ALEKSEEV POPOV ŞI DESCOPERIREA KAMCEATKĂI

După ce furtuna a despărțit corăbiile lui Fedot Popov de cele ale lui Dejnev, aceeaşi furtună, după 1 octombrie, „l-a aruncat pe țărm la capătul din față”, mult mai departe spre sud-vest decât Dejnev, şi anume pe țărmul *peninsulei Kamceatka.* Nu se ştie în ce punct de pe țărm au debarcat oamenii lui Popov şi Ankidinov rămaşi în viață după furtuna de toamnă de pe marea Bering, care a durat zile în şir şi nu se ştie nici măcar pe ce țărm au debarcat. Potrivit unei ipoteze, mai verosimile, ei au debarcat pe cel de răsărit, iar potrivit unei alte ipoteze, pe țărmul de apus.

S. P. Kraşeninnikov, primul explorator al Kamceatkăi, scria că vasul (kocia) pe care se afla Fedot Alekseev a ajuns la gurile *râului Kamceatka* şi a urcat pe el până la un râuleț care se varsă dinspre dreapta „care... se numeşte astăzi Fedotovşcina...” şi aşa îi spun localnicii după

conducătorul ruşilor care a iernat acolo încă înainte de cucerirea Kamceatkăi de către Atlasov. Fedot a iernat la gurile râuleţului, iar primăvara a coborât cu aceeaşi corabie (kocia) spre mare şi după ce a ocolit capul Lo-*patka* a mers pe marea „Penjina" (Ohotsk) până la *râul Tighil,* unde s-a oprit a doua oară pentru iernat. După legendele kamciadalilor, Fedot „în iarna aceea a fost înjunghiat de un tovarăş al său din pricina unei iasîrce, iar apoi koriacii i-au omorât pe toţi ceilalţi". Krasheninnikov, însă, referindu-se la mărturiile lui Dejnev (vezi mai jos), presupune că „Fedot — corăbierul" cu tovarăşii săi au pierit, nu pe râul Tighil, ci între Anadîr şi golful Oliutorsk: prima dată el a iernat pe râul Kamceatka, apoi, făcând înconjurul capului Lopatka, a ajuns până la râul Tighil, iar de acolo a încercat să ajungă înapoi pe Anadîr, pe mare sau pe uscat, „pe coasta Oliutorsk" şi pe drum a murit, iar tovarăşii săi, fie că au fost ucişi, fie că s-au împrăştiat şi au dispărut fără urmă.

Kamciadali făcând focul (după S. Krasheninnikov).

Cu un sfert de veac înainte de Krasheninnikov, *Ivan Kozîrevski,* care a descoperit insulele Kurile, a găsit resturile a două staţii de iernat pe râul Fedotovşcina, întemeiate de oameni veniţi acolo „acum câţiva ani din oraşul Iakutsk cu corăbiile pe mare”.

O mărturie mai veche despre soarta corăbierilor dispăruţi provine chiar de la *Dejnev* şi datează din 1654: „Iar în anul trecut (1652) am umblat, eu Semeica, în călătorie pe mare. Şi am luat de la koriaci pe muierea iakută a lui Fedot Alekseev. Şi muierea aceea spunea că Fedot şi oşteanul Gherasim (Ankidinov) au murit de ţinga (scorbut), iar alţi tovarăşi ai lor au fost ucişi şi puţinii oameni rămaşi au fugit cu bărcile nu se ştie încotro...”

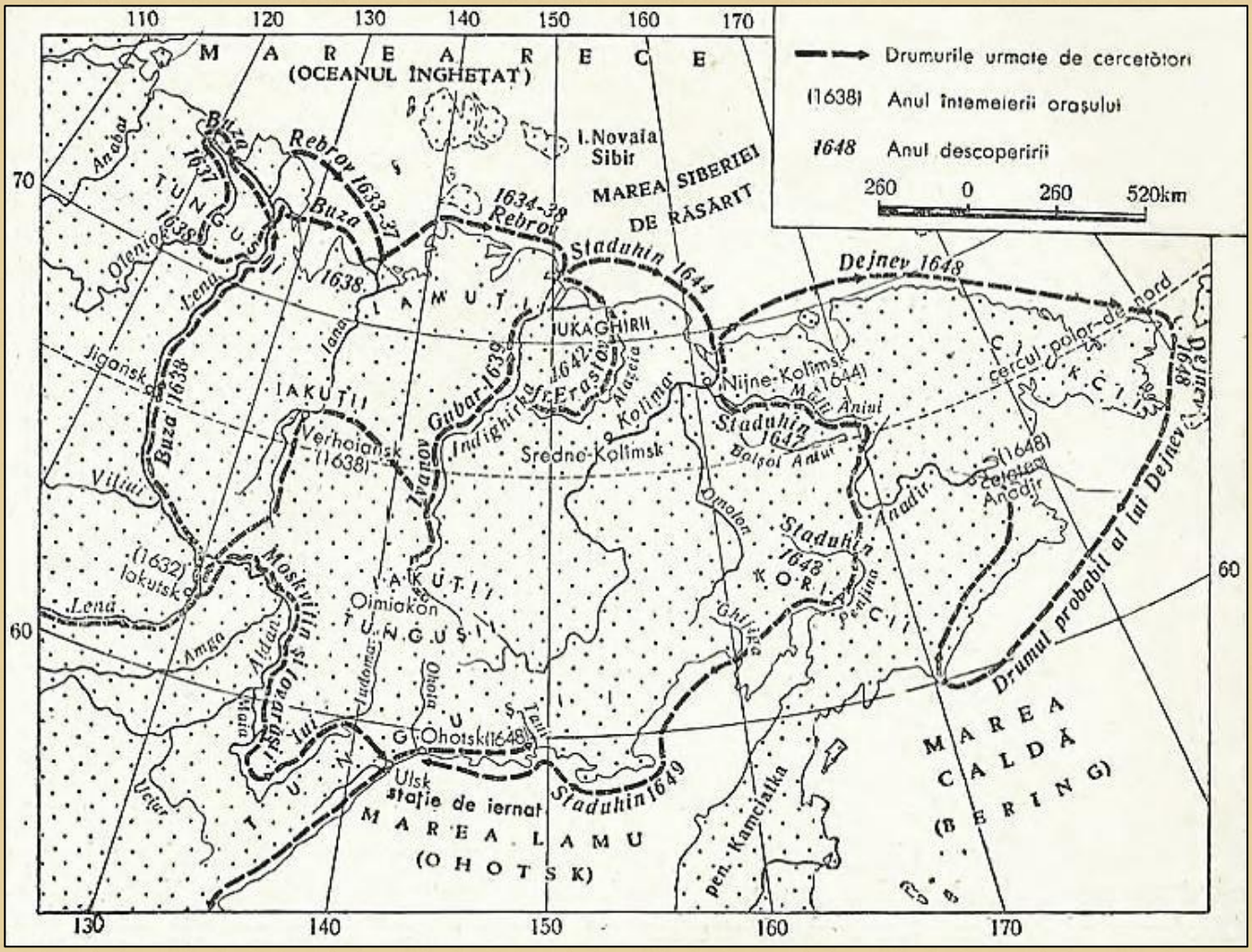

Harta completă a descoperirilor făcute de ruşi în Asia de nord-est.

Compararea acestor trei ştiri cu date diferite duce la concluzia că *Fedot Alekseev Popov* şi *Gherasim Ankidinov* cu tovarăşii lor au fost aruncaţi de furtună cu corabia lor pe Kamceatka, au petrecut acolo cel puţin o iarnă şi, prin urmare, ei sunt cei care *au descoperit Kamceatka,* iar nu călătorii de mai târziu care au venit pe peninsulă la sfârşitul secolului

al XVII-lea, în frunte cu *Vladimir Atlasov.* Aceştia n-au făcut decât să desăvârşească descoperirea Kamceatkăi şi s-o cucerească.

Încă în 1667, adică cu 30 de ani înainte de expediția lui Atlasov, râul Kamceatka este indicat pe „Harta Siberiei" („Certioj Sibirskia Zemli") întocmită din ordinul voievodului *Piotr Godunov* din Tobolsk; acest râu se varsă în mare în răsăritul Siberiei, între Lena şi Amur, iar drumul de la gurile Lenei spre el (ca şi spre Amur) este absolut liber. În 1672 în „explicațiile" la cea de a doua ediție a „Hărții" („Certioj") se spune: „... iar în fața vărsării râului Kamceatka iese din mare un stâlp de piatră înalt fără măsură, pe care n-a fost nimeni". Aici nu numai că este indicat râul Kamceatka, dar se şi arată foarte precis mica peninsulă aşezată drept în fața gurilor lui, pe al cărui țărm sudic, în apropiere de *capul Kamceatka,* se înalță un munte („stâlpul de piatră" — 1.245 mtr.); iar capul nordic al acestei peninsule se cheamă şi astăzi *Stolbovoi.*

S-a păstrat de asemenea o sentință judecătorească din 14 iulie 1690, a guvernatorului Zinoviev din Iakutsk, în procesul unui complot pus la cale de un grup de cazaci care „au vrut la Iakutsk... să jefuiască depozitele de praf de puşcă şi gloanțe, pe stolnic, pe guvernator şi pe locuitorii oraşului să-i ucidă şi să le ia averile, iar în piață să jefuiască pe neguțători şi vânători şi să fugă dincolo de Nos, pe Anadîr şi pe râul Kamceatka..." Aşadar, cazacii din Iakutsk au vrut să pună la cale, cu câțiva ani înainte de expediția lui Atlasov, o călătorie peste Anadîr, spre râul Kamceatka considerat de pe atunci un râu cunoscut şi, după cât se pare, au avut de gând să fugă pe mare „dincolo de Nos", iar nu „dincolo de Kamen".

Capitolul 41

RUŞII DESCOPERĂ BAZINUL FLUVIULUI AMUR

PRIMELE INFORMAȚII DESPRE AMUR

Iakutsk a devenit punctul de pornire şi pentru acei călători ruşi care căutau pământuri noi spre sud, înaintând în sus pe afluenții Lenei — Oliokma şi Vitim. Curând ei au trecut peste şirurile de munți care formează cumpăna apelor şi în fața lor a apărut o nouă țară întinsă, situată în bazinul marelui fluviu „Şilkar" (Amur). Această țară era locuită de dauri, o populație sedentară înrudită ca limbă cu mongolii. Încă dinainte vânătorii ruşi auziseră de la tunguşii de pe Vitim şi Oliokma şi de

la daurii nomazi despre un râu mare care curge departe spre răsărit prin țara daurilor sedentari unde sunt multe grâne şi vite, se întâlnesc sate mari şi oraşe întărite, iar pădurile sunt bogate în animale cu blană.

Dintre ruşi, primul care a văzut *Dauria* (după câte ştim noi) a fost cazacul *Maksim Perfiliev,* care în 1636 a fost acolo probabil în recunoaştere. Această țară a mai fost vizitată şi de alți ruşi, de pildă, vână-torul *Averkiev,* a cărui relatare a ajuns până la noi. El a mers până la confluența râurilor *Şilka* şi *Argun,* adică tocmai până în locul unde începe de fapt *Amurul.* A fost prins de localnici şi dus la „cnezii" lor. După ce l-au interogat, i-au dat drumul fără să-i facă nici un rău, ba chiar au schimbat mărfurile găsite la el — mărgele mărunte şi vârfuri de fier pentru săgeți — pe blănuri de samur.

EXPEDIŢIA LUI POIARKOV ÎN DAURIA ŞI CĂLĂTORIA PE AMUR

Zvonurile despre bogățiile din Dauria se înmulțeau. Se spunea de asemenea că în această țară ar exista mine de argint, cupru şi plumb şi că ea ar fi aproape de China. În sfârşit, în 1643 *Piotr Golovin,* primul guvernator din Iakutsk, a trimis spre „Şilkar" un detaşament de 132 de cazaci înarmat cu un tun, sub comanda şefului de cancelarie *Vasili Danilovici Poiarkov.* Detaşamentului i s-au alăturat vreo cincisprezece vânători voluntari. Scopul expediției era să strângă iasakul, „să caute oameni noi care nu plătesc încă iasak", să găsească zăcăminte de argint şi metale neferoase (cupru şi plumb), şi pe cât va fi cu putință, să organizeze extracția lor.

Poiarkov a plecat în Dauria pe un alt drum decât cel urmat înaintea lui de vânătorii ruşi. Din Iakutsk, detaşamentul a coborât pe *Lena* până la Aldan, iar apoi a urcat pe *Aldan* şi pe râurile din bazinul lui — *Uciur* şi *Gonam.* Alegerea acestei căi arată că ruşii cunoşteau destul de bine regiunile de la sud de Iakutsk, poate din informațiile obținute de la localnici.

Gonamul este navigabil numai pe aproximativ 200 km de la vărsare, căci mai sus încep cataractele. Oamenii lui Poiarkov au trebuit să care vasele pe uscat aproape la fiecare cataractă. Or, pe Gonam ele sunt în număr de peste 40, fără a le socoti pe cele mărunte. Când au început gerurile şi râul a înghețat, detaşamentul încă nu ajunsese la cumpăna apelor dintre bazinul Lenei şi cel al Amurului. Poiarkov a lăsat o parte din oamenii săi la iernat pe Gonam cu vasele şi cu proviziile, iar el însuşi, cu un detaşament de 90 de oameni, a pornit cu săniile peste munții *Stanovoi* şi a ajuns la izvoarele râului *Zeia.*

Daur (desen de la începutul secolului al XVIII-lea).

Ruşii ajunseseră în țara „plugarilor”, în Dauria. Pe malurile râului Zeia ei au întâlnit sate cu case spațioase din lemn, bine construite, având ferestrele acoperite cu hârtie impregnată cu grăsime. Daurii aveau rezerve de grâne, leguminoase şi alte produse agricole, multe vite şi păsări domestice. Ei purtau îmbrăcăminte din țesături de mătase şi bumbac. Mătasea, țesăturile de bumbac, obiectele metalice şi alte produse le căpătau din China, în schimbul blănurilor. Tot cu blănuri plăteau tribut manciurienilor. Poiarkov a cerut daurilor să plătească iasak țarului Rusiei. Pentru aceasta a luat ca „amânați” (ostatici) oameni de vază, i-a ținut sub pază, i-a pus în lanțuri şi i-a tratat cu cruzime, pentru ca aceştia să-şi oblige mai repede compatrioții să-i satisfacă cererile. De la „amânați” şi de la alți dauri prizonieri ruşii au obținut informații mai exacte despre această țară şi locuitorii ei, precum şi despre Manciuria învecinată şi China.

Poiarkov a hotărât să ierneze pe râul Zeia şi a întemeiat o cetățuie lângă vărsarea râului *Umlekan.* Pe la mijlocul iernii, însă, proviziile s-au terminat, din satele învecinate se ridicaseră toate rezervele şi mai aveau de aşteptat până când se va încălzi vremea, când se va topi gheața pe râuri şi vor sosi pe vase proviziile lăsate pe Gonam. A început foametea. Cazacii amestecau în făină scoarță de copaci, se hrăneau cu rădăcini şi cu animale moarte, se îmbolnăveau şi mureau. Daurii din împrejurimi, care se refugiaseră în păduri, au prins curaj şi au organizat câteva atacuri împotriva cetățuii. Din fericire pentru ruşi aceste atacuri au eşuat. Câțiva dauri au fost ucişi şi cadavrele lor zăceau în jurul cetățuii. Cazacii au început să mănânce şi cadavrele. Spre sfârşitul primăverii, când au sosit vasele cu provizii, Poiarkov a hotărât totuşi să meargă mai departe, în jos,

pe Zeia. Îi rămăseseră mai puțin de o sută de oameni. Cazacii înaintau printr-o țară cu o populație destul de deasă, dar localnicii nu-i lăsau să debarce.

În sfârşit, detaşamentul a ajuns la vărsarea Zeiei, a ieşit pe *Amur* şi a continuat să navigheze în jos până la gurile râului Sungari. Aici începeau pământurile unui alt popor sedentar — *diucerii* — înrudiți cu manciurienii. Ei trăiau în sate destul de mari, cu câte 70—80 de case, iar aşezările lor erau înconjurate de ogoare cultivate cu grâne. Imprudent, Poiarkov a trimis înainte un grup de cercetaşi. Diucerii i-au atacat prin surprindere şi i-au măcelărit aproape pe toți. Numai doi au izbutit să se întoarcă la detaşamentul principal. Acum, lui Poiarkov nu-i mai rămăseseră nici 70 de oameni. Totuşi, el a continuat călătoria în jos pe Amur. După câteva zile s-au ivit corturile „acianilor" sau *golzilor* (nanaiții). Aceştia locuiau în sate mari formate din câte o sută de iurte sau chiar mai multe. Ei se aflau pe o treaptă inferioară de dezvoltare decât daurii şi diucerii. Acianii nu cunoşteau aproape de loc agricultura; creşterea animalelor era slab dezvoltată la ei, iar pentru deplasări foloseau numai sănii trase de câini. Principala lor îndeletnicire era pescuitul şi se hrăneau aproape exclusiv cu peşte. Îşi făceau haine din pielea peştilor mari lucrată cu măiestrie. Acianii se îndeletniceau şi cu vânătoarea; cazacii au văzut la ei blănuri de samur şi de vulpe.

În țara lor, marele râu cotea spre nord-est. Vasele lui Poiarkov au navigat timp de două săptămâni prin acest ținut şi, în sfârşit, pe malurile cursului inferior al Amurului, ruşii au văzut case pe piloți şi au întâlnit un popor nou. Aceştia erau *ghiliacii* (nivhii), pescari şi vânători, şi mai înapoiați decât acianii la care apucase să pătrundă influența civilizației chineze. Şi aceştia se deplasau cu ajutorul câinilor; cazacii au văzut la unii ghiliaci un număr uriaş de câini: sute, ba chiar mii de animale. Ei pescuiau în bărci mici făcute din scoarță de copaci şi ieşeau cu ele până în largul mării. După alte două săptămâni, Poiarkov a ajuns la gurile Amurului.

DESCOPERIREA SAHALINULUI DE NORD ŞI CĂLĂTORIA LUI POIARKOV PRIN MAREA OHOTSK

Se apropia iarna şi Poiarkov s-a oprit pentru a doua oară să ierneze, în apropiere trăiau în bordeie ghiliacii. Cazacii i-au atacat, au luat „amânați" şi au strâns iasakul în blănuri de samur. Dar şi aici ruşii au trebuit să îndure încă o dată foamea. Primăvara oamenii au trebuit să se hrănească cu rădăcini.

În vara anului 1645, când gheţurile din estuarul Amurului s-au topit, Poiarkov a ieşit în *limanul Amurului.* De aici cazacii au văzut ţărmul *Sahalinului,* unde, după cum spuneau ghiliacii, trăiau „oamenii păroşi” (ainii). Călătoria pe mare a durat douăsprezece săptămâni. Expediţia a înaintat mai întâi de-a lungul ţărmului continental al *golfului Sahalin,* iar apoi a ieşit în *Marea Ohotsk,* a ajuns pe ţărmul de nord-vest al mării şi a intrat în gurile râului *Ulia*[1]*,* unde cazacii au întâlnit un popor pe care-l cunoşteau dinainte, şi anume pe tunguşi şi i-au impus la iasak. Aici s-a oprit Poiarkov la iernat pentru a treia oară.

La începutul primăverii anului 1646, detaşamentul a pornit cu săniile în sus pe Ulia şi a trecut dealurile nu prea înalte care formează cumpăna apelor între izvoarele Uliei şi râul Maia, care face parte din bazinul Lenei. Apoi, înaintând pe *Maia, Aldan* şi *Lena,* el s-a întors pe la mijlocul lunii iunie 1646 la Iakutsk. Pe drum, au pierit 80 de oameni, cei mai mulţi de foame. S-au întors 52 de oameni.

În timpul acestei expediţii, care a durat trei ani, Poiarkov a străbătut circa 8.000 km. El a mers pe un drum nou de pe Lena spre Amur şi a descoperit râurile Uciur, Gonam şi Zeia. A fost primul care a coborât de la gurile Zeiei pe Amur până la mare, a descoperit limanul Amurului şi golful Sahalin şi a strâns unele informaţii despre insula Sahalin[2]. Poiarkov a fost cel dintâi rus care a făcut o călătorie, pe deplin confirmată istoric, de-a lungul ţărmurilor de sud-vest ale mării Ohotsk şi primul care a traversat spre sud partea de vest a acestei mări. Poiarkov a strâns informaţii preţioase despre popoarele care locuiau pe Amur — daurii, diucerii, nanaiţii şi nivhii — şi a căutat să convingă pe guvernatorii din Iakutsk că ţinuturile din bazinul Amurului trebuie anexate la Rusia: „Trebuie să mergem acolo şi să aducem sub înalta oblăduirea ţarului pe plugarii care cultivă grâne şi să-i facem şerbi pe vecie, şi să strângem de la ei iasakul, pentru ca astfel măritul domn să aibă mult venit; căci pe pământurile acelea trăiesc mulţi oameni, se găsesc grâne şi samuri şi tot felul de alte animale, şi grâne se fac multe şi râurile sunt bogate în peşte...”

Acţiunea începută de Poiarkov a fost continuată de Habarov.

Erofei Pavlovici Habarov-Sviatiţki era ţăran de lângă Veliki Ustiug. Ca

---

[1] Pe mare, vasele au fost aruncate de furtună spre ţărmurile unei insule mari. Unii istorici presupun că aceasta s-ar putea să fie *insula Sfântul Iona.* Este însă puţin probabil ca vasele aruncate de furtună spre această insulă stâncoasă şi izolată să fi putut scăpa, şi apoi insula nu poate fi în nici un caz considerată mare. Este vorba mai curând de una dintre insulele Şantar.

[2] În 1643, ţărmul răsăritean al Sahalinului a fost văzut de navigatorul olandez *De Vries,* dar acesta l-a considerat drept o parte din continentul asiatic.

şi mulţi alţi concetăţeni ai săi, el a plecat la vânătoare peste Ural, şi fusese, între altele, la Mangazeia (în 1628), pe râul Piasina şi pe Enisei. În jurul anului 1640, Habarov şi-a părăsit familia şi s-a statornicit pe Lena, lângă gurile râului Kirenga: el a însămânţat un lot de pământ, a început să facă negoţ cu grâne, sare şi alte mărfuri şi s-a îmbogăţit repede. Dar bogăţia lui n-a durat mult. Guvernatorul Piotr Golovin din Iakutsk i-a luat lui Habarov toate grânele, a predat vistieriei întreprinderea lui de extras sare şi l-a aruncat în temniţă. Habarov a ieşit din închisoare „sărac lipit pământului" Dar, spre norocul lui, în 1649 a venit un nou guvernator, *Dmitri Franţbekov.*

Zvonurile despre expediţia lui Poiarkov se răspândiseră până atunci în toată Siberia răsăriteană. Habarov l-a întâlnit pe Franţbekov şi l-a rugat să-i îngăduie să organizeze o nouă expediţie în Dauria. E adevărat că Habarov nu avea mijloacele necesare să echipeze o expediţie mare, dar spera că noul guvernator, lacom de bani (ca şi predecesorul său) nu va scăpa prilejul de a se îmbogăţi din prada obţinută în Dauria. Aşa s-a şi întâmplat. Franţbekov i-a dat lui Habarov pe credit echipament militar al statului şi arme (chiar şi câteva tunuri), inventar agricol, iar din fondurile sale personale i-a dat lui şi altor participanţi la expediţie bani, fireşte cu dobânzi cămătăreşti. Mai mult decât atât, guvernatorul a pus la dispoziţia expediţiei vase care aparţineau unor vânători şi neguţători din Iakutsk. Iar când Habarov a strâns un detaşament de vreo 70 de oameni, guvernatorul l-a aprovizionat cu grâne, luate tot de la neguţătorii din Iakutsk. Jefuirea vistieriei statului, samavolniciile şi birurile ilegale puse de Franţbekov, iar uneori chiar tâlhăriile făţişe încurajate de el au provocat la Iakutsk „răzmeriţă". Guvernatorul a arestat pe principalii „răzvrătiţi". Plângerile şi denunţurile împotriva lui au început să curgă la Moscova. Habarov însă apucase să plece din Iakutsk şi să urce în sus pe Lena şi pe *Oliokma,* până la gurile râului Tunghir.

PRIMA EXPEDIŢIE A LUI HABAROV PE AMUR

Au început gerurile. Mai departe, spre sud, detaşamentul a mers cu săniile în sus pe Tunghir, a trecut peste ramurile munţilor *Stanovik* de pe *Oliokma* şi în primăvara anului 1650 a ajuns la râul *Urka,* un afluent al Amurului. Auzind (de la un transfug rus) de înaintarea detaşamentului, daurii au părăsit regiunile de pe malul râului şi au plecat într-o direcţie necunoscută. Cuceritorii au pătruns într-un oraş părăsit, bine fortificat al „cneazului" daurilor Lavkai (pe râul Urka). Acolo au zărit sute de case încăpătoare — fiecare pentru câte cincizeci sau chiar mai mulţi oameni.

Casele erau luminoase, aveau ferestre mari acoperite cu hârtie ceruită. În gropi, cazacii au găsit rezerve mari de grâne.

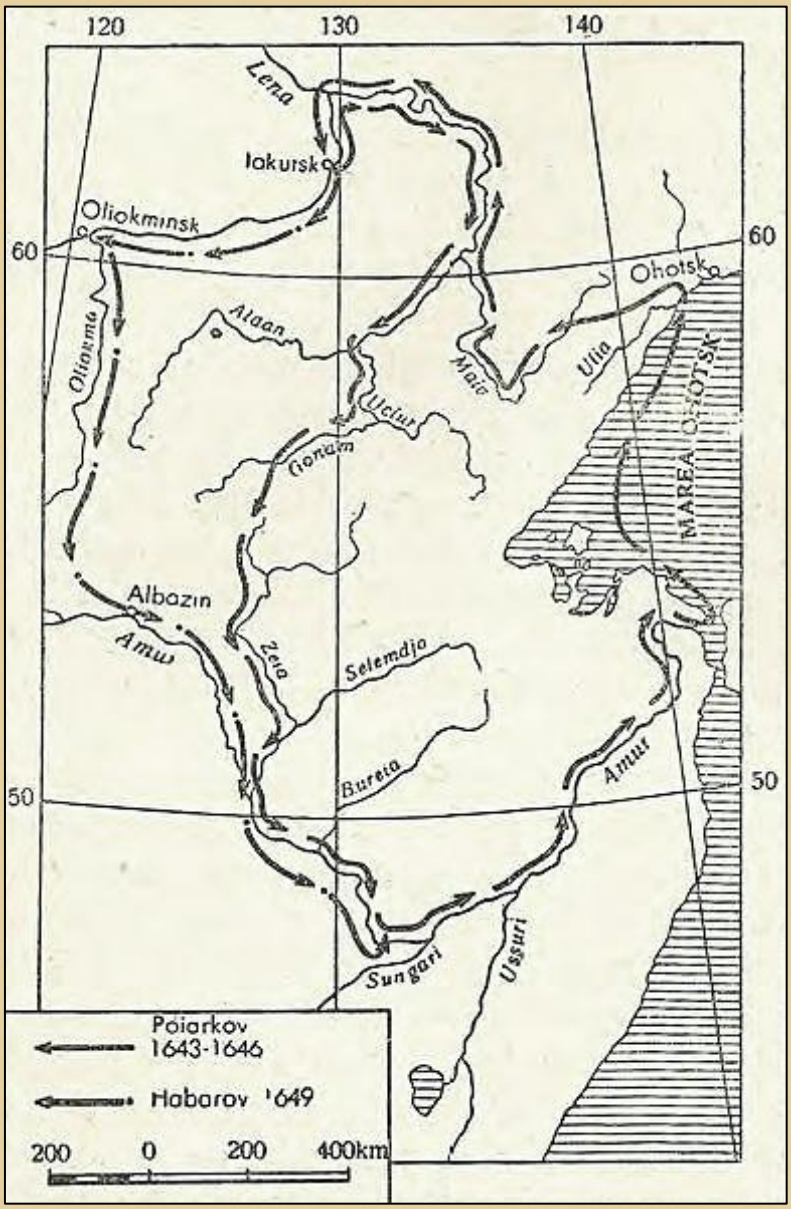

Drumurile urmate de Poiarkov şi Habarov

De aici Habarov a pornit în jos pe *Amur,* dar pretutindeni a întâlnit sate şi orăşele pustii. În sfârşit, într-un orăşel părăsit, cazacii au găsit o femeie pe care au dus-o la Habarov. Ea a spus că de cealaltă parte a Amurului se află o țară şi mai bogată decât Dauria, unde merg pe râuri vase mari cu mărfuri, că domnitorul de acolo are o oaste înzestrată cu tunuri şi arme de foc. Atunci Habarov a hotărât să-şi lase oamenii (vreo cincizeci) în *„orăşelul lui Lavkai”,* iar el s-a întors la Iakutsk şi a început să recruteze un nou detaşament, răspândind zvonuri exagerate despre bogățiile Dauriei. S-au găsit mulți doritori, iar Franțbekov i-a dat din partea sa vreo douăzeci de oşteni cu trei tunuri.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI HABAROV PE AMUR

În primăvara anului 1651, Habarov s-a întors pe Amur cu un detaşament de peste 200 de oameni. El i-a găsit pe cazacii pe care-i lăsase mai jos pe Amur, lângă orăşelul întărit *Albazin,* pe care ei încercaseră fără succes să-l ia cu asalt. Văzând că se apropie un nou detaşament mare, daurii au fugit din Albazin. Cazacii au pornit în urmărirea lor, i-au ajuns după două zile, i-au zdrobit, le-au răpit vitele, au luat mulți prizonieri şi o pradă bogată. Transformând Albazinul într-un punct de sprijin, Habarov a întreprins câteva atacuri pustiitoare asupra satelor din jur, încă

nepărăsite de dauri, şi a luat ostatici şi prizonieri, în special femei, pe care le-a împărțit oamenilor săi.

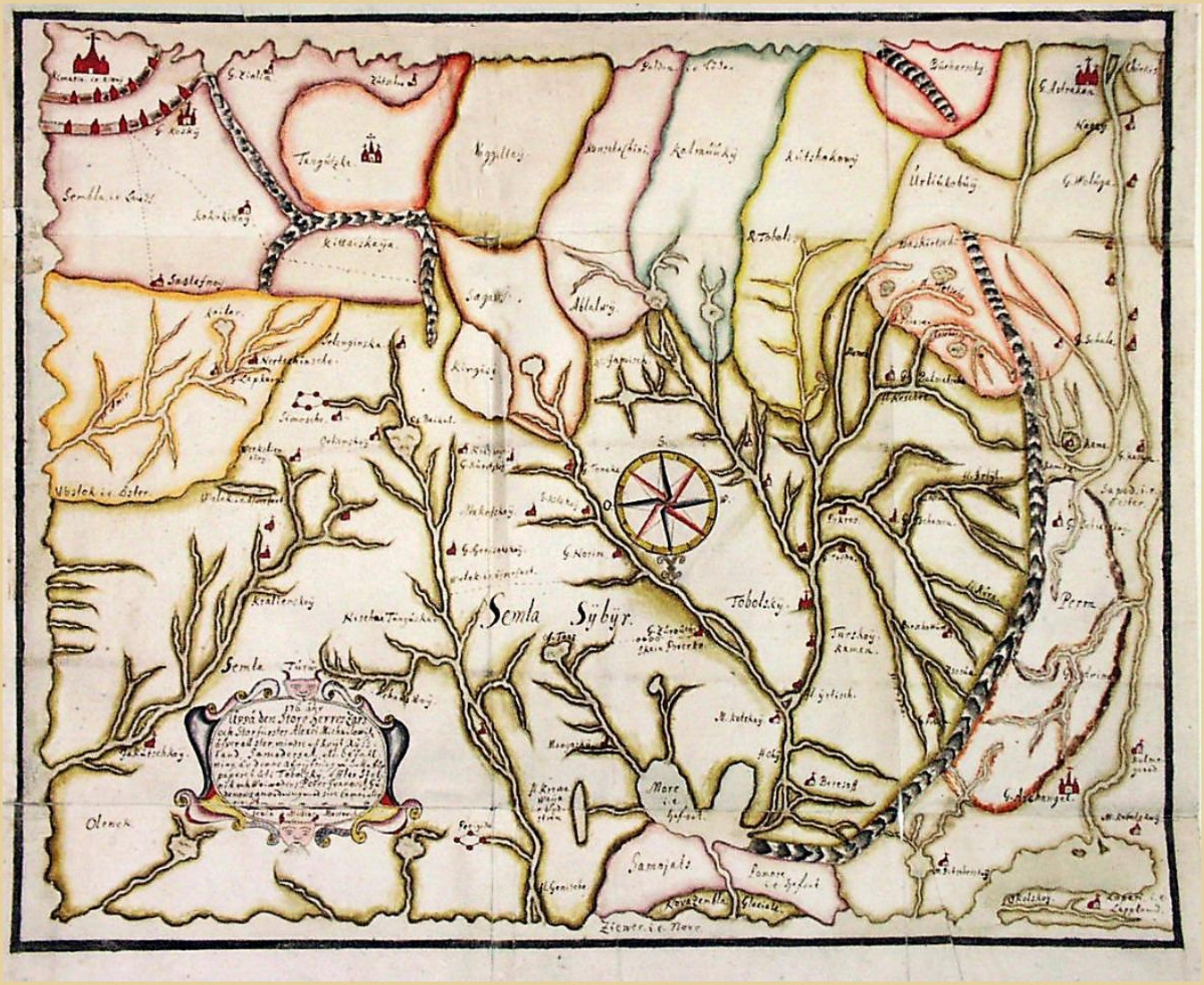

Harta Siberiei întocmită de Piotr Godunov în 1667 (nordul se află jos).

La Albazin, Habarov a construit o mică flotilă şi în vara anului 1651 a pornit în jos pe Amur. La început cazacii n-au văzut pe malurile râului decât sate arse chiar de locuitori; dar după câteva zile au ajuns la un orăşel bine întărit unde se aflau forțe considerabile ale daurilor. După ce l-au bombardat cu tunurile, cazacii au luat orăşelul cu asalt, omorând aproximativ 600 de oameni. Aici ei au pus mâna pe multe vite. Habarov a rămas în acest orăşel câteva săptămâni. El a trimis în toate părțile curieri ca să-i convingă pe „cnezii” din vecinătate să se supună de bunăvoie țarului şi să-i plătească lui Habarov iasakul. Întrucât printre conducătorii daurilor nu s-a găsit nici unul care să accepte acest lucru, flotila lui Habarov a pornit mai departe pe râu în jos, luând cu ea cai. Cazacii au întâlnit din nou sate părăsite, iar în jurul lor, ogoare cu recolta

abandonată. În august, după ce au trecut de gura râului Zeia, ei au ajuns la o cetate unde se adunaseră mulți dauri. Aceştia nu se aşteptau la atac şi majoritatea erau duşi la o serbare într-un sat vecin. În cetate rămăseseră puțini oameni. Cazacii au ocupat-o fără să întâmpine rezistență, iar apoi au atacat satul, l-au înconjurat şi i-au silit pe dauri să se predea şi să se recunoască supuşi ai țarului. Habarov spera să obțină un tribut mare, dar daurii n-au dat decât puține blănuri de samur, făgăduind să plătească toamna iasakul întreg. Se părea că între dauri şi cazaci s-au stabilit relații paşnice. Dar după câteva zile, toți daurii din împrejurimi au plecat cu familiile lor, părăsindu-şi casele. Atunci Habarov a dat ordin să se dea foc cetății, şi-a încărcat detaşamentul pe vase şi a pornit mai departe, pe Amur în jos.

De la gurile râului *Bureia* începeau pământurile locuite de „goguli" — un popor înrudit cu manciurienii. Ei trăiau răzleți, în sate mici şi nu puteau să opună rezistență cazacilor care debarcau pe mal şi îi jefuiau. O rezistență slabă au opus cazacilor şi diucerii „plugari", care înainte nimiciseră o parte din detaşamentul lui Poiarkov, deoarece cazacii hâi Habarov erau numeroşi şi mai bine înarmați.

La sfârşitul lunii septembrie, expediția a ajuns pe pământul nanaiților şi Habarov s-a oprit într-un sat mare. El a trimis la pescuit pe râu în sus jumătate din detaşamentul său. Atunci nanaiții, unindu-se cu diucerii, i-au atacat pe neaşteptate pe ruşi, dar au fost înfrunți şi s-au retras după ce au pierdut peste 100 de oameni. Pierderile ruşilor au fost infime. Când detaşamentul trimis la pescuit s-a întors, Habarov a întărit satul şi a rămas acolo la iernat. De aici, din *„cetățuia Acicmsk"* cazacii făceau incursiuni împotriva nanaiților şi strângeau de la ei iasakul. În martie 1652 ei au înfrânt un mare detaşament manciurian (circa 1.000 de oameni), care a încercat să ia cetățuia cu asalt.

Dar Habarov îşi dădea seama că nu poate cuceri țara cu micul său detaşament; primăvara, după ce s-a topit gheața pe Amur, el a părăsit cetățuia Aciansk şi a pornit cu vasele pe râu în sus.

Mai sus de gurile râului Sungari, în iunie, Habarov a întâlnit pe Amur un detaşament rusesc care i-a fost trimis în ajutor; el a continuat totuşi să se retragă, căci auzise că manciurienii au strâns împotriva lui o oaste mare de circa 6.000 de oameni. Abia la începutul lunii august Habarov s-a oprit în fața gurilor râului Zeia. De aici, un grup de răzvrătiți au fugit cu trei vase pe Amur în jos, luând cu ei arme şi praf de puşcă. Jefuind şi omorând pe dauri, diuceri şi nanai, ei au ajuns până la „Țara ghiliacilor" şi în vederea strângerii iasakului au întemeiat acolo o cetățuie. Dar Habarov

nu tolera rivali. În septembrie, el a coborât pe Amur până în ținutul ghiliacilor şi a bombardat cetățuia. Răzvrătiții s-au predat, cu condiția să li se dăruiască viața şi prada jefuită. Habarov „i-a cruțat", dar a poruncit să fie biciuiți (din care cauză mulți au murit) şi le-a luat întreaga pradă.

În ținutul ghiliacilor, Habarov s-a oprit a doua oară la iernat pe Amur. În primăvara anului 1653 el s-a întors în Dauria, la gurile râului Zeia. În tot cursul verii, oamenii săi au navigat în sus şi în jos pe Amur, adunând iasakul de la băştinaşi. Tot malul stâng al Amurului a rămas pustiu: din ordinul autorităților manciuriene, locuitorii au trecut pe malul drept.

În august 1653 a sosit din Moscova un împuternicit al țarului. El a adus participanților la expediție, deci şi lui Habarov, daruri din partea țarului, dar l-a înlăturat de la conducerea detaşamentului, iar când acesta a început să protesteze, a pus să fie bătut şi l-a dus la Moscova. Pe drum, împuternicitul i-a luat lui Habarov tot ce avea asupra sa. De altfel, la Moscova, cuceritorului i s-a înapoiat averea personală. Țarul l-a înnobilat, i-a dat în stăpânire câteva sate din Siberia de răsărit, dar nu i-a mai îngăduit să se întoarcă pe Amur.

Capitolul 42

NOILE DESCOPERIRI DIN OCEANIA ŞI CĂUTAREA CONTINENTULUI SUDIC DE CĂTRE SPANIOLI

LEGAZPI, CUCERIREA FILIPINELOR ŞI DRUMUL URMAT DE URDANETA

Andres Urdaneta, care participase la expediția lui Loaysa şi făcuse fără să vrea o călătorie în jurul lumii, cu toate că devenise călugăr şi intrase într-o mănăstire din Mexic, continua să se intereseze foarte mult de navigație şi în special de problema călătoriilor prin Oceanul Pacific. Când Filip al II-lea s-a urcat pe tronul Spaniei şi s-a pus problema cuceririi *insulelor Filipine,* Urdaneta a participat activ (începând din 1559) la pregătirea proiectului expediției militare în Oceanul Pacific şi la echiparea ei. Expediția a fost finanțată de bascul *Miguel Lopez de Legazpi,* fost pilot, care trăia din 1545 în Mexic şi se îmbogățise acolo. El a echipat cinci corăbii, a fost numit comandant al expediției şi l-a angajat pe Urdaneta ca pilot.

În noiembrie 1563, flotila a pornit spre Filipine pe drumul urmat de

Villalobos. Una dintre corăbii (cea mai mică şi cu viteza mai redusă) a rămas în urmă, a fost aruncată de furtună în partea de vest a oceanului, departe spre nord, şi s-a întors în Mexic. În februarie 1564, celelalte patru corăbii au aruncat ancora în dreptul insulei *Bojol.* După ce a cercetat-o cu luare aminte, Legazpi a trecut cu flotila spre insula *Cebu,* pe care a debarcat şi i-a silit pe insulari, să se supună regelui Filip II. El intenționa să cucerească şi celelalte insule ale arhipelagului, dar pentru aceasta avea nevoie de ajutor din Spania, prin Mexic. Din nou s-a pus în fața colonizatorilor problema menținerii legăturii între Filipine şi posesiunile spaniole din America. Vasele cu pânze mânate de alizeele de nord-est şi de curenții alizeelor străbăteau uşor zona tropicală a oceanului pe o distanță de 14.000 km spre vest, de la portul mexican Acapulco până în Filipine. Dar întoarcerea în Mexic prin aceeaşi zonă a oceanului, împotriva vântului şi a curentului, era cu neputință, după cum arătase experiența lui Saavedra, Villalobos şi a altora.

În 1565, după cucerirea insulei Cebu, Legazpi i-a dat ordin lui Urdaneta să se întoarcă în Mexic cu un raport în care anunța începerea cu succes a colonizării Filipinelor şi cerea întăriri. Bazându-se, pe propriile sale observații şi pe cele aflate de la mulți marinari care navigaseră cu sau fără succes în Oceanul de apus şi în cel de răsărit, Urdaneta a tras următoarea concluzie teoretică: în zona temperată şi rece din partea de nord a Oceanului Pacific trebuie să sufle vânturi cu aceeaşi direcție — spre est — ca şi în Oceanul Atlantic. Acum, concluzia trebuie verificată în practică. La 1 iunie 1565, corabia „San Pedro", sub comanda lui Urdaneta, a părăsit portul Cebu. Folosind vânturile neregulate dinspre sud-vest, el a înaintat către nord pe lângă *insulele Japoniei,* până la paralela de 43°, unde a dat de vântul prielnic spre est. Acest vânt l-a purtat până la țărmurile Americii de nord, în *California,* de unde a ajuns uşor la *Acapulco,*străbătând întregul drum în 125 de zile. După ce şi-a îndeplinit misiunea în mod strălucit, pilotul s-a întors la mănăstirea sa, unde a murit în 1568. *În felul acesta s-a stabilit o legătură trainică peste ocean între insulele Filipine şi Mexic.*

După călătoria lui Urdaneta, autoritățile spaniole au început să trimită prin Mexic în Filipine o flotilă după alta, ştiind că, atât corăbiile, cât şi oamenii care aşteptau să fie schimbați se pot întoarce fără riscuri în patrie. Legazpi a terminat cucerirea grupului central de insule, fără să se mai teamă de amenințarea portugheză din direcția insulelor Moluce. Totuşi el a preferat să se țină cât mai departe de ei şi şi-a îndreptat atenția asupra părții de nord a arhipelagului.

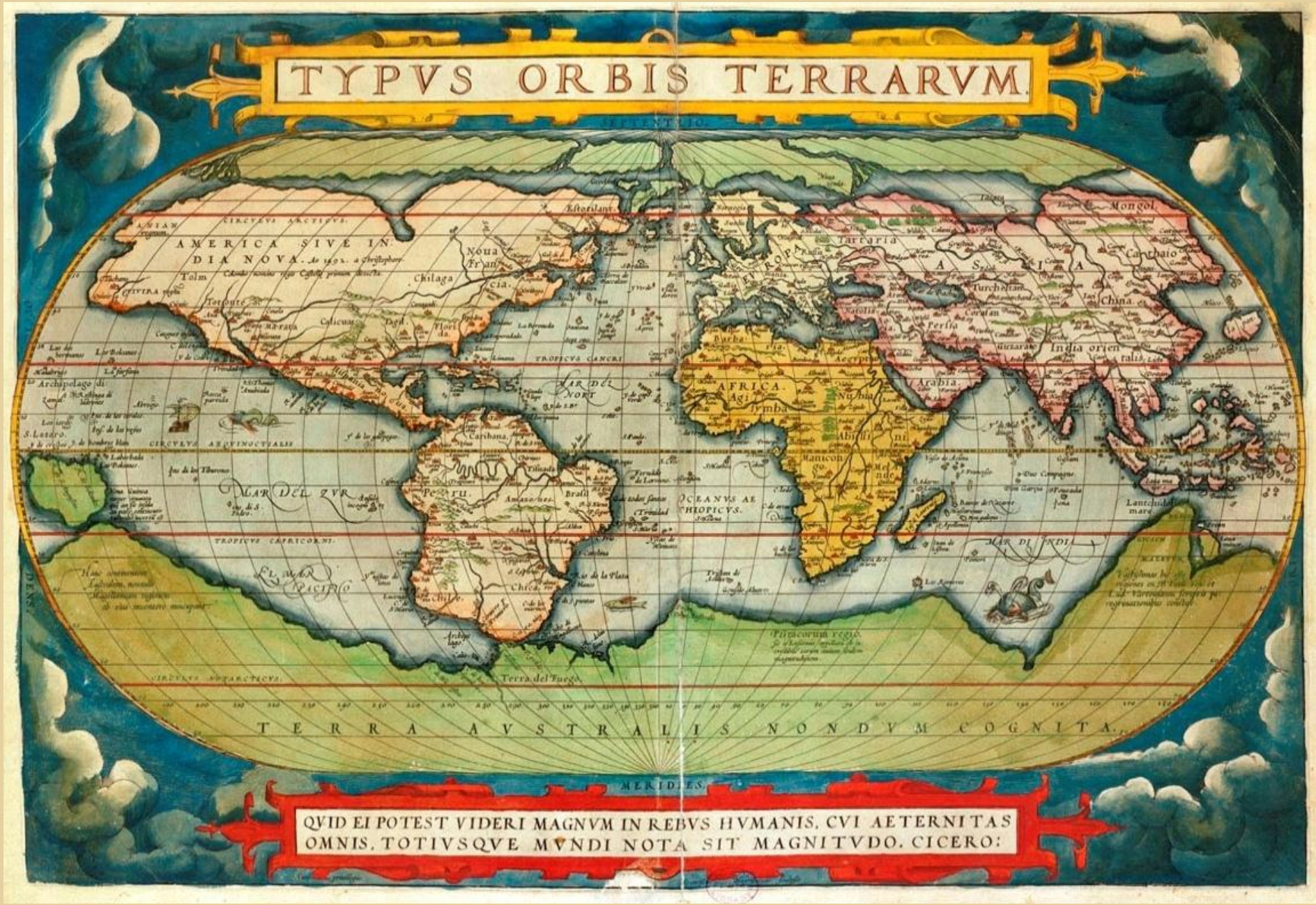

Continentul sudic pe harta lui Ortelius (1570).

În 1570—1571, numit guvernator al Filipinelor, Legazpi a început cucerirea insulei Luzon, cea mai mare din arhipelag. El a folosit excelentul golf *Manila* ca bază pentru flota spaniolă şi a transformat satul cu acelaşi nume în centrul noilor posesiuni insulare care au rămas colonie spaniolă până la sfârşitul secolului al XIX-lea. Peste un an (1572) el a murit la Manila. Foarte curând după aceea, spaniolii au cucerit regiunile de coastă ale marii insule sudice — *Mindanao;* numai regiunile interioare de pe această insulă au rămas multă vreme nesupuse.

Drumul din Filipine spre Mexic — *„Drumul lui Urdaneta”* — care dura trei-patru luni, trecea prin regiunile cele mai pustii ale Oceanului Pacific. Dar numai navigatorii spanioli din secolele XVI—XVII ştiau cu precizie că pe ocean, între paralelele de 30 şi 45° latitudine nordică, nu există nici o insulă importantă. Fantezia geografilor altor popoare europene umplea însă acest „loc pustiu” cu pământuri inexistente (de exemplu: „Ţara Statelor” a olandezului De Vries, *„Ţara lui Jesso”* a francezului Hennepin din secolul al XVII-lea, *„Ţara lui João da Gama”* a portughezului Teixeira, pe care a căutat-o şi în secolul al XVIII-lea expediţia lui Bering şi Cirikov etc.). Pe drumul din Mexic în Filipine, care de obicei trecea prin partea de răsărit a Oceanului Pacific, între paralelele de 15—20° latitudine nordică, spaniolii au descoperit, însă, în ultimul pătrar al secolului al XVI-lea, marea *insulă Hawai*[1] sau poate şi alte câteva insule din arhipelagul cu acelaşi nume. Spaniolii au păstrat cu grijă secretul acestei descoperiri, pentru ca rivalii lor să nu poată profita de ea. Dar zvonurile fantastice s-au răspândit printre marinarii altor popoare, trezindu-le speranţa de a găsi în zona subtropicală de nord a Oceanului Pacific „Insulele de aur şi de argint”, ale căror dimensiuni erau mult exagerate.

„PĂMÂNTUL SUDIC NECUNOSCUT” (TERRA AUSTRALIS INCOGNITA)

După ce Peru a fost cucerit definitiv de spanioli, ei au încercat să stabilească o legătură directă cu Filipinele prin partea de sud a Oceanului Pacific. De la însoţitorii lui Magellan rămaşi în viaţă şi de la cei care au parcurs mai târziu drumul urmat de el, spaniolii au aflat că aici, ca şi în zona tropicală nordică a Oceanului Pacific, vânturile constante (alizeele de sud-est) şi curentul ecuatorial (sudic) duc necontenit corăbiile spre vest. Dar după părerea cosmografilor din acea vreme, Magellan se îndepărtase prea mult spre nord şi de aceea nu a descoperit *continentul Sudic;*

[1] Este posibil ca ea să fi fost descoperită întâmplător — pe drumul dinspre vest spre est — de prima expediţie a lui *Mendaña* (vezi mai jos p. 420)

existența acestuia părea să fie confirmată de descoperirea Țării Focului de către expediția lui Magellan şi de descoperirea Noii Guinee de către un vas din expediția lui Villalobos sub comanda lui Retes. Între aceste două proeminențe ale pretinsului continent, despărțite una de alta printr-un spațiu de mii de mile, puteau să existe în zona tropicală a emisferei sudice, în afară de Noua Guinee, şi alte „peninsule". Acest continent imaginar era denumit „Australia" (de la latinescul *Terra australis incognita,* ceea ce, tradus întocmai, înseamnă „Pământul sudic necunoscut").

Dacă peninsulele nordice ale „Australiei" se află în zona caldă, tropicală, acolo trebuiau să existe, după părerea cosmografilor, oameni negri la fel cu cei pe care Retes îi întâlnise pe țărmurile Noii Guinee. Proprietarii minelor de argint din Peru visau să-i înlocuiască pe indienii „slabi", care nu rezistau la munca de ocnă din mine, cu sclavi negri rezistenți şi cu muşchi puternici. Sclavi negri visau şi proprietarii de plantații din Peru. În afară de aceasta, spaniolii sperau să găsească pe continentul sudic mult aur. Navigatorii spanioli încurajați de autoritățile din Peru, de proprietarii de mine şi de plantatori, au început să întreprindă expediții prin regiunile sudice, încă neexplorate, ale Oceanului Pacific, în căutare de negri şi de aur. Ei porneau din porturile din Peru spre apus, către Filipine. Pe acest drum se află mii de insule şi fiecare pământ nou descoperit, de o întindere mai mare, putea fi „Australia".

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI MENDAÑA ŞI DESCOPERIREA INSULELOR SOLOMON

În noiembrie 1567 o expediție condusă de *Alvaro Mendaña de Neira* a ieşit din portul peruvian *Callao* şi a pornit spre vest, urmărind să facă noi descoperiri în Marea de sud. Ca şi Magellan, Mendaña a traversat Oceanul Pacific, fără să întâlnească vreo insulă importantă, cu toate că a urmat un alt drum în zona tropicală a emisferei sudice. Pe la mijlocul lunii ianuarie 1568, Mendaña a descoperit, la paralela de 7° latitudine sudică, o mică insulă de corali, locuită şi acoperită de cocotieri. probabil din grupul insulelor *Ellice (Lagunelor* — n, tr.), din Polinezia ecuatorială. De aici el a înaintat mai departe spre vest şi, după o călătorie de trei săptămâni, a zărit (la 7 februarie 1568) un „pământ mare", despărțit de ocean printr-un lanț lung de recife de corali.

Războinic de pe insulele Solomon.

În apropiere de țărm se ridicau munți înalți (peste 1.000 m) acoperiți de păduri tropicale. În desişul pădurilor se vedeau pe alocuri sate cu locuitori negri. Mendaña a crezut că a descoperit pe continentul sudic țara Ofir, unde, potrivit legendei biblice, regele Solomon îşi trimitea corăbiile ca să aducă aur pentru împodobirea templului din Ierusalim. Însă acesta nu era un continent, ci un arhipelag, căruia i s-a dat numele de *insulele Solomon.* Mendaña a stat câteva luni pe marea insulă *Santa Isabel* (pe paralela de 8° latitudine sudică). Dar el avea oameni puțini şi băştinaşii războinici l-au silit să părăsească țărmurile insulei.

După ce a descoperit spre sud-est, între paralelele de 8 şi 11° latitudine sudică, alte câteva insule din arhipelagul Solomon [1], Mendaña a pornit înapoi spre țărmurile Americii de Sud, căutând să navigheze, în limita posibilităților, în linie dreaptă spre răsărit, în zona tropicală. Timp de câteva luni, el a luptat împotriva vânturilor potrivnice din emisfera sudică, dar până la urmă a fost nevoit să traverseze ecuatorul şi să treacă peste tropicul nordic, pierzând mult timp. Marinarii sufereau cumplit din pricina foamei şi a scorbutului, iar mulți au murit pe drum. În tot timpul călătoriei ei au zărit o singură dată pământ, dincolo de paralela de 19°. Este posibil ca aceasta să fi fost cea mai mare dintre insulele arhipelagului Hawaii, singura situată la sud de paralela de 20° latitudine nordică, şi anume *insula Hawaii.* În ianuarie 1569, Mendaña a ajuns într-un port din Mexic.

Întorcându-se după şase luni în Peru, Mendaña a anunțat că a descoperit pe insulele Solomon adevărata țară Ofir. El a vorbit de negri,

[1] Printre care *Guadalcanal* şi *San Cristobal.*

care existau într-adevăr acolo, şi de aur (care nu exista). Multă vreme n-a fost crezut şi au trecut aproape 30 de ani până când guvernul peruvian a organizat o nouă expediție spre insulele Solomon.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI MENDAÑA ŞI DESCOPERIRILE SALE ÎN POLINEZIA DE SUD

În 1595, Mendaña a izbutit să echipeze patru corăbii pentru o nouă expediție spre insulele Solomon. De fapt, expediția nu era condusă de Mendaña, pe atunci bătrân şi bolnav, ci de soția sa, *Isabella de Barreto,* o femeie îngâmfată, orgolioasă şi cicălitoare, care se amesteca în toate. Pe la mijlocul lunii iunie 1595, mica flotilă a părăsit coastele peruviene. După trei luni şi jumătate, spaniolii au zărit vârful unui munte care se ridica din ocean. Aceasta era ultima insulă din partea de sud-est a arhipelagului *Marchize* (denumit astfel în cinstea viceregelui din Peru, *marchizul* de Cañete). Noua insulă descoperită constituia o escală neaşteptată şi utilă pe drumul spre îndepărtatele insule Solomon. Mendaña s-a apropiat de insulă şi după puțin timp corăbiile au fost înconjurate de câteva sute de băştinaşi, oameni viguroşi şi frumoşi. Unii au venit în pirogi, alții pe plute şi chiar înot ca să vadă minunatul vas. În semn de prietenie ei aduseseră nuci de cocos. Câteva zeci de bărbați s-au urcat pe corăbii. Ei examinau obiectele noi pentru ei cu o curiozitate copilărească şi apucau pe cele care le plăceau deosebit de mult. Spaniolii au poruncit „sălbaticilor” să plece, dar aceştia n-au înțeles probabil ordinul. Atunci spaniolii au început să tragă. O parte dintre băştinaşi au sărit în apă, iar unii au fost aruncați cu forța peste bord. Un bătrân s-a apucat însă de un otgon şi nu l-a lăsat din mână decât după ce a fost rănit cu o lovitură de spadă. Când au văzut sânge, băştinaşii au înconjurat vasul amiral şi au încercat să-l tragă spre țărm. Au fost întâmpinați cu o salvă de muschete. Câțiva insulari, printre care şi încăpățânatul bătrân, au fost ucişi, iar un număr mare, răniți; şi aici, în Polinezia, prima întâlnire a europenilor cu băştinaşii a fost însoțită de vărsare de sânge. În timpul acestei lupte inegale, un singur spaniol a fost rănit.

Fără a mai zăbovi în aceste locuri, Mendaña a cotit spre nord-vest, unde se vedeau alte insule. Într-o săptămână el a descoperit trei insule noi şi, în cele din urmă, a aruncat ancora într-o radă prielnică. Pe țărm s-a oficiat o slujbă solemnă şi s-a înălțat o cruce. Polinezienii i-au întimpinat cu prietenie pe străini şi au pus în apropiere de tabăra spaniolă mormane de fructe. Mendaña, care avea nevoie de provizii proaspete, a primit cu bunăvoință darurile, sperând că ele se vor repeta şi „buna înțelegere” a

fost stabilită. La începutul lunii august 1595, spaniolii au ridicat ancora şi au pornit spre vest. După aceea, descoperind la sud alte arhipelaguri, ei nu s-au mai întors în insulele Marchize.

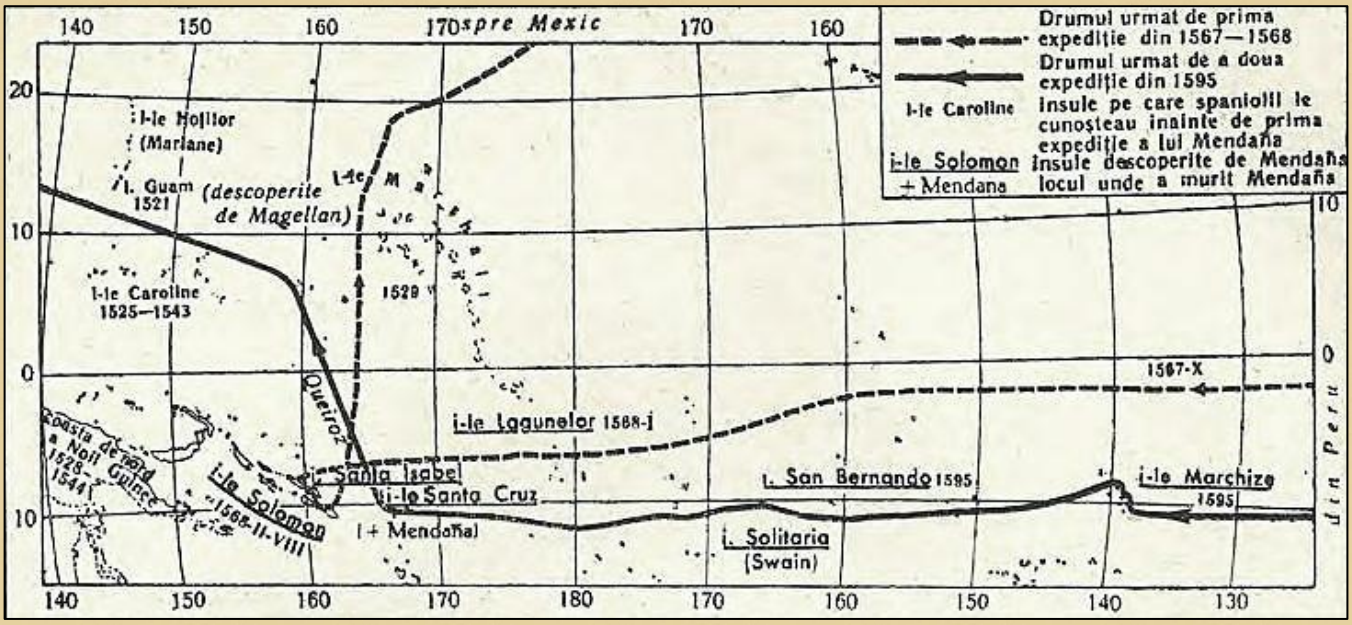

Prima şi cea de a doua expediţie a lui Mendaña.

Mendaña a luat direcţia drept spre vest, căutând să nu se abată de la paralela de 10°, care traversează grupul sudic al insulelor Solomon. În drum a descoperit câţiva atoli, probabil din grupul *Tokelau*. În timpul unei furtuni una dintre corăbiile expediţiei s-a pierdut de celelalte şi a dispărut fără urmă.

În sfârşit, în partea de vest a Oceaniei, Mendaña a dat peste un grup de insule vulcanice. Natura şi populaţia aminteau insulele Solomon, numai că munţii erau mai puţin înalţi, iar insulele mult mai mici. Mendaña le-a denumit *Santa Cruz*. El a rătăcit mult timp în jurul lor, dar nu a izbutit să găsească insulele Solomon pe care le căuta. Amintim că atunci navigatorii nu se pricepeau încă să stabilească longitudinea. Insulele Santa Cruz sunt situate la aproximativ 5° spre răsărit de insulele Solomon şi în secolul al XVI-lea o astfel de greşeală era un lucru obişnuit; dar în cazul paralelei de 10°, ea se ridica la peste 500 km. Pe noile insule, Mendaña a vrut să întemeieze o colonie, dar nu s-au găsit aici nici un fel de bogăţii şi o parte din oamenii lui s-au răsculat. Mendaña a înăbuşit răscoala, executându-l pe conducătorul ei, dar după puţin timp a murit şi el. Văduva sa, Isabella de Barreto, s-a proclamat comandantul expediţiei. Printre spanioli a izbucnit o epidemie (probabil de ciumă) şi abia atunci dona Isabella a acceptat să părăsească insulele.

Flotila era condusă de un navigator portughez cu foarte multă

experiență, care în serviciul spaniolilor purta numele de Pedro Hernandez Queiroz[1]. El a luat direcția nord-vest şi după ce a mai pierdut o corabie pe drum, a ajuns în Filipine în februarie 1596. După doi ani şi jumătate — urmând drumul lui Urdaneta — el a sosit cu cele două vase rămase în Mexic (noiembrie 1598). Isabella de Barreto şi-a atribuit gloria descoperirilor şi meritul de a fi salvat aceste două vase; şi astăzi unii istorici spanioli o intitulează „prima femeie din lume care a comandat o flotilă".

EXPEDIȚIA LUI QUEIROZ ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN POLINEZIA DE SUD

În 1605 s-a organizat în Peru o nouă expediție. Trei corăbii comandate de Queiroz au plecat în decembrie din Callao. Queiroz a condus corăbiile pe un drum mult mai sudic decât acela pe care l-a urmat sub comanda lui Mendaña. La paralela de 20° latitudine sudică, el a descoperit câteva din aşa-numitele „insule Joase" (Tuamotu), care erau nelocuite. După ce a înaintat mai departe spre vest, Queiroz a descoperit o insulă minunată, care părea dens populată şi foarte fertilă. El i-a dat numele de Sagittaria (probabil din *arhipelagul Societății).* Pe țărmurile insulei se vedeau oameni zvelți, frumoşi, cu desăvârşire goi, cu pielea de culoare aurie-închisă.

Spaniolii îşi terminaseră aproape toate rezervele de lemne şi apă. Ei voiau să acosteze la țărm, dar nu îndrăzneau de teamă să nu sfărâme corăbiile de recifele submarine. În cursul nopții vântul şi curenții puternici au împins corăbiile mult spre vest de ospitaliera insulă. Queiroz a cotit în direcția nord-vest, pentru a ajunge la paralela de 10° latitudine sudică, şi să caute apoi spre apus insulele Solomon. În cursul acestei călătorii, marinarii au suferit de sete şi de lipsa hranei calde (neavând lemne). În sfârşit, a apărut un pământ, probabil una dintre insulele Samoa. Dar spaniolii n-au izbutit să debarce nici aici, căci băştinaşii se arătau ostili față de străini.

Corăbiile şi-au reluat drumul spre apus, fără apă şi combustibil, minate de alizeele de sud-est. Probabil că insulele Solomon li se păreau marinarilor o fantezie a lui Mendana. Corăbiile au rătăcit în acea regiune a oceanului unde trebuia să fie arhipelagul Santa Cruz până când apăru o insuliță locuită (din arhipelagul Duff, în dreptul paralelei de 10° latitudine sudică). Aici, spaniolii şi-au procurat cu ajutorul băştinaşilor: apă de băut, lemne, fructe proaspete şi nuci de cocos, de care au dus atâta vreme

[1] Queiroz navigase înainte între Mexic şi Filipine.

lipsă. Căpetenia băştinaşilor i-a informat că în apropiere se mai află câteva zeci de insule mici, dar că mai departe, spre sud, se află un „pământ mare”.

„AUSTRALIA SFÂNTULUI DUH”

Queiroz şi-a îndreptat corăbiile spre sud şi, într-adevăr, în curând a zărit acest „pământ mare”. La orizont a apărut o înălțime[1]. Când spaniolii, bucuroşi, au înaintat ceva mai mult, au văzut un pământ al cărui țărm înalt părea să se întindă foarte departe spre sud-est, iar în zare se vedeau alți munți. Spaniolii s-au apropiat mai întâi de țărmul unei insule. Acesta era brăzdat de râpe, în care curgeau torenți de munte înspumați. Pe mal se vedea un sat ai cărui locuitori aveau pielea de culoare închisă şi care au venit în bărci, aducând străinilor porci şi legume. Insula nu avea însă un port unde corăbiile să poată acosta în siguranță şi Queiroz s-a îndreptat spre „pământul mare”. Corăbiile spaniole au aruncat ancora într-un golf cu apă adâncă şi liniştită. Queiroz a crezut că a descoperit, în sfârşit, adevăratul continent sudic, adevărata „Australie”. Şi el a denumit acest pretins continent *„Australia Sfântului Duh”.*

„Marele” navigator şi însoțitorii săi au debarcat pe țărm. Pe noul continent a fost pusă în mod solemn temelia primului oraş creştin — Noul Ierusalim. De aici credința creştină trebuia răspândită printre locuitorii negri ai continentului sudic. Toate corăbiile spaniole au stat timp de cinci săptămâni în golful de lângă Noul Ierusalim. În cea de a şasea săptămână au mai rămas acolo numai două corăbii. Potrivit versiunii lui Queiroz, în timp ce încerca să exploreze țărmul „noului continent”, un vânt puternic l-a împins în largul oceanului; el nu s-a mai putut întoarce în Noul Ierusalim şi a fost nevoit să se îndrepte spre portul Acapulco din Mexic. Potrivit unei alte versiuni, Queiroz şi-a părăsit în taină tovarăşii, abandonând, ca un trădător, în voia sorții, corăbiile escadrei care i-a fost încredințată. Portughezul a pornit cu viteză, cu toate pânzele întinse, spre Mexic. El socotea că trebuie să anunțe imediat întregii lumi creştine marea sa descoperire, să obțină din partea guvernului spaniol dreptul de a guverna continentul sudic, pentru a pune mâna pe pământuri întinse şi, după cum spera, el pe subsolul foarte bogat al țării.

Queiroz întocmise mai multe rapoarte lăudăroase despre „Australia” sa. În aceste rapoarte, minciunile intenționate se împleteau cu o descriere destul de exactă, deşi prea entuziastă, a naturii pământului pe care-l

[1] Cel mai înalt punct de pe insula *Espiritu Santo* (1.680 m).

descoperise. Or, acest pământ nu era decât un arhipelag nu prea mare, căruia mai târziu i s-a dat numele de Noile Hebride (12.000 km^2). Queiroz a comunicat oficial autorităților că noul pământ descoperit „... reprezintă cel puțin o cincime din întregul uscat de pe glob...” Într-un alt raport el spunea: „... Există două continente despărțite de Europa, Asia şi Africa. Primul dintre ele a fost descoperit de Cristobal Colon (Columb); al doilea şi ultimul de pe Pământ este acela pe care l-am văzut eu şi pe care cer încuviințarea majestății voastre să-l cercetez şi să-l colonizez”. Dar în acelaşi timp el a făcut o prețioasă descriere etnografică a locuitorilor de pe noul pământ descoperit (melanezienii).

Din Mexic, Queiroz a plecat în Spania ca să facă demersurile pentru echiparea unei mari expediții în vederea continuării descoperirilor şi cuceririlor pe continentul sudic. Au trecut câțiva ani până când a obținut din partea guvernului promisiunea (de altfel falsă) că i se vor da fonduri pentru organizarea unei mici flotile. A ajuns în Panama, dar acolo s-a îmbolnăvit şi a murit.

Unii istorici îl consideră pe Queiroz „ultimul mare navigator spaniol”. Fără îndoială că el a fost un corăbier remarcabil. Dar acest om „şi-a închipuit că este un al doilea Columb şi a vrut să fie un al doilea Cortez. Urmărind glorie şi îmbogățire personală, el a părăsit ca un trădător corăbiile sale într-un golf al insulei Espiritu Santo” (Reclus).

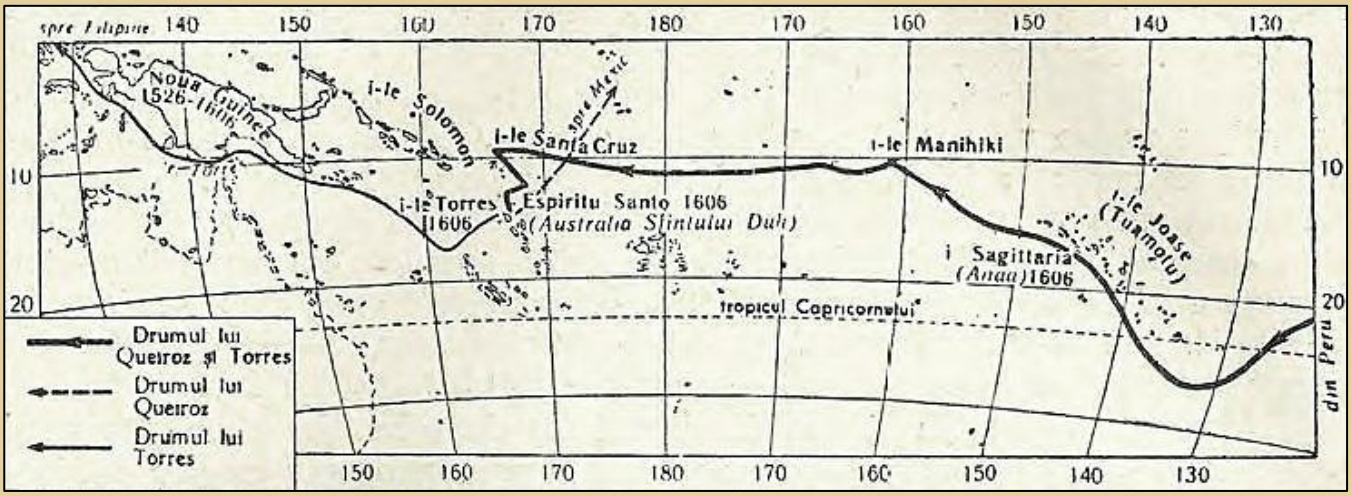

Călătoriile lui Queiroz şi Torres.

DESCOPERIREA STRÂMTORII TORRES ŞI A ADEVĂRATEI AUSTRALII

Luis Vaz Torres, căpitan al uneia dintre cele două corăbii părăsite, a explorat „marele pământ” descoperit, l-a ocolit dinspre sud şi s-a convins că Queiroz a descoperit, nu continentul sudic, ci un grup de insule, de

altfel nu prea mari. Torres a cotit apoi spre nord-vest şi a ajuns, după calculele sale, în dreptul extremității Noii Guinee, la paralela de 11°5' latitudine sudică. În realitate însă extremitatea de sud-est a Noii Guinee nu ajunge atât de departe spre sud. Dacă nu este vorba de o greşeală grosolană (puțin probabilă) în stabilirea latitudinii sau de o înregistrare greşită, Torres a luat drept extremitate a Noii Guinee una dintre insulele arhipelagului *Louisiade* şi un lanț de recife de corali, care se întinde la vest de acesta. Dar mai departe, spre apus, se afla fără îndoială *Noua Guinee.*

În raportul său, Torres relatează că a navigat de-a lungul țărmului sudic al Noii Guinee pe o distanță de 300 de leghe (circa 1.700 km) şi a fost nevoit „din pricina numeroaselor bancuri de nisip şi a curenților puternici să se îndepărteze de țărm şi să cotească spre sud-vest. Acolo erau nişte insule mari, iar către sud se mai zăreau altele". Ceea ce a văzut Torres spre sud la o asemenea distanță de Louisiade sau de extremitatea de sud-est a Noii Guinee *era fără îndoială țărmul de nord al Australiei, cu insulele învecinate* (cel mai probabil peninsula Arnhem Land). După ce a mai străbătut 180 de leghe (circa 1.000 km), Torres a cotit spre nord şi a atins din nou, la paralela de 4° latitudine sudică, coasta de miazăzi a Noii Guinee, care se întinde de la est spre vest.

Ultimul drum Torres l-a făcut spre vest, deviind puțin către nord. „Şi aici, în această țară, [în regiunea de nord-vest a Noii Guinee] am văzut pentru prima oară fier şi clopote chinezeşti, ceea ce ne-a convins că ne aflăm în apropierea insulelor Moluce".

Prin Moluce, Torres s-a îndreptat spre insula Luzon. (Filipine), iar la mijlocul anului 1607 şi-a prezentat raportul la Manila. Torres a demonstrat prin călătoria sa că *Noua Guinee,* al cărei țărm nordic era de mult cunoscut portughezilor şi spaniolilor, *nu reprezintă o parte a continentului sudic, ci este o insulă uriaşă, despărțită printr-o strâmtoare* de un grup de „insule mari", în realitate de *adevărata Australie.* Torres n-a fost primul european care a văzut continentul sudic, dar fără îndoială că el a fost primul care a trecut prin strâmtoarea presărată de recife de corali care desparte Australia de Noua Guinee şi această strâmtoare a fost pe bună dreptate denumită, la mijlocul secolului al XVIII-lea, strâmtoare *Torres.*

Sosind la Manila, Torres (după cum am arătat mai sus) a anunțat imediat autorităților locale descoperirea făcută. Dar guvernul spaniol a ținut această descoperire, ca şi multe altele, în cea mai mare taină. După 150 de ani, în timpul războiului de şapte ani (1756—1763), când englezii au debarcat în Luzon, au ocupat temporar Manila şi au pus mâna pe

arhivele oficiale, lumea ar fi putut să afle de descoperirile spaniolilor în Oceanul Pacific. Dar în acea perioadă, englezii nu s-au grăbit să împărtăşească lumii secretele spaniole.

Nu este întâmplător că după cinci ani de la terminarea războiului de şapte ani (în 1768) navigatorul englez *James Cook* a început, din însărcinarea specială a guvernului, să exploreze Oceania. El a descoperit pentru a doua oară insulele tropicale din Oceania şi strâmtoarea Torres, cunoscute de spanioli, dar a descoperit şi o serie de insule noi, precum şi coasta răsăriteană a Australiei. Învățatul şi navigatorul englez *Alexander Dalrymple,* un rival al lui Cook, a publicat în acea perioadă documentele secrete spaniole. Atunci, Cook a fost nevoit să recunoască, deşi cu un aer de îndoială, că spaniolii cunoşteau încă de la începutul secolului al XVII-lea strâmtoarea dintre Noua Guinee şi Australia.

Torres a fost ultimul navigator spaniol care a făcut descoperiri geografice importante.

Capitolul 43

LUPTA ANGLO-SPANIOLĂ PE OCEANE

PIRAȚII ENGLEZI ÎN INDIILE DE VEST

Pe la mijlocul secolului al XVI-lea, pe drumurile spaniole din Oceanul Atlantic au apărut numeroşi piraţi, nu numai francezi, dar şi englezi, olandezi, danezi. Ei urmăreau în special vasele încărcate cu metale prețioase, pe drumurile care duceau de pe țărmurile Mexicului şi Americii centrale spre Spania. Dar ei nu se dădeau în lături nici de la negoțul cu sclavi negri din Africa occidentală.

Antilele Mici au devenit baze ale piraților; diferitele insule treceau mereu din mână în mână, de la piraţii de o naționalitate la piraţii de altă naționalitate. Unul dintre ei — englezul *Francis Drake* — a izbutit să deplaseze lupta de pe insulele Antile spre țărmurile Spaniei înseşi şi să dea apoi flotei spaniole o serie de lovituri zdrobitoare în dreptul țărmurilor Americii dinspre Oceanul Pacific. Potrivit expresiei viceregelui spaniol din Peru, acest pirat „a deschis calea spre Oceanul Pacific tuturor ereticilor hughenoți, calvinilor, luteranilor şi altor tâlhari...”

„Piratul de fier”, cum i s-a spus mai târziu, era un om voluntar şi crud, având o fire nestăpânită, susceptibil şi superstițios chiar şi pentru vremea

sa. O dată, în timpul unei furtuni, el a strigat că furtuna a fost dezlănțuită de un duşman al său, care se află pe corabie şi că acesta este „un vrăjitor iar totul a ieşit din cufărul lui”. Ca pirat, Drake nu acționa pe contul şi pe riscul său. El nu era decât un „reprezentant” al unei mari „societăți pe acțiuni”, în care unul dintre acționari era însăşi regina Elisabeta a Angliei. Ea echipa pe socoteala sa corăbii, împărțea prada cu pirații, luându-şi partea leului din „beneficii”.

F. Drake.

Drake a primit botezul focului în 1567—1568, când se afla în flotila piratului şi negustătorului de sclavi *John Hawkins,* care a ocupat oraşele spaniole din America Centrală pentru a vinde fără vamă sclavi negri plantatorilor spanioli. Incursiunea s-a terminat printr-un eşec: cinci vase au căzut în mâinile spaniolilor şi numai o singură corabie, sub comanda lui Drake, s-a întors în Anglia.

După patru ani, Drake a întreprins independent o incursiune în istmul Panama, a jefuit o caravană de vase care aduceau metale prețioase din Peru şi pe corăbiile spaniole noi-nouțe pe care le-a capturat s-a întors cu bine în Anglia.

PIRATUL DRAKE LÂNGĂ COASTELE AMERICII DE SUD

În 1577, Francis Drake a întreprins cea mai importantă dintre acțiunile sale, care, chiar şi spre surpriza sa, s-a încheiat cu prima călătorie a englezilor în jurul lumii (a doua după Magellan). Scopul principal al piratului era o incursiune pe țărmurile dinspre Oceanul Pacific ale Americii spaniole. Şi de data aceasta, regina Elisabeta şi unii demnitari englezi l-au sprijinit, furnizându-i fonduri. Ei nu cereau decât ca piratul să nu le divulge numele, fiindu-le teamă să nu se compromită într-o afacere dubioasă, dacă ea se va solda printr-un eşec. Drake a echipat patru corăbii, cu o capacitate de 90—100 de tone, fără a mai socoti pinasele (mici vase auxiliare).

În aprilie 1578, pirații au atins țărmul Americii de Sud lângă gurile fluviului *La Plata* şi au înaintat încet spre sud, până au găsit un port bun

pe țărmul *Patagoniei,* în dreptul paralelei de 47° latitudine sudică.

Un însoțitor al lui Drake, care a făcut o descriere a călătoriei, îi caracterizează astfel pe patagonezi: „Ei s-au dovedit a fi oameni blajini şi ne-au arătat atâta compătimire cum n-am întâlnit niciodată nici printre creştini. Ne aduceau hrană şi păreau fericiți să ne facă pe plac". După spusele sale, patagonezii într-adevăr „se distingeau de bărbații obişnuiți, prin înălțimea, musculatura, vigoarea şi glasul lor puternic. Totuşi ei nu erau câtuşi de puțin monştri, cum povesteau despre ei [spaniolii]: există englezi care nu sunt mai scunzi decât cel mai înalt dintre ei... „

La sfârşitul lunii iunie, piraților s-au oprit tot în micul golf *San Julian* unde iernase Magellan. Aici, Drake, imitând în mod vădit pe marele portughez, a învinuit pe un ofițer de complot şi l-a executat. Pe la mijlocul lunii august, piraților au părăsit golful San Julian. Acum flotila lui Drake era redusă la trei corăbii. Încă la sfârşitul lunii mai el poruncise să se scoată de pe o corabie avariată greementul şi toate piesele de fier, iar apoi a dat foc carcasei.

După trei zile englezii au intrat în *strâmtoarea Magellan,* înaintând printre cele două țărmuri care se apropiau treptat. Ei mergeau foarte încet şi cu multă băgare de seamă. Pe țărm englezii au zărit rătăcind băştinaşi, care pe vreme rea se adăposteau în nişte colibe mizere. „Dar vasele şi obiectele sălbaticilor păreau lucrate cu foarte multă iscusință şi erau chiar frumoase. Bărcile lor făcute din scoarță de copac, nu erau astupate cu câlți şi nici cătrănite, ci numai acoperite la încheieturi cu fâşii de piele de focă, dar atât de strâns, încât apa nu pătrundea prin ele. Tot din scoarță erau făcute cănile şi gălețile lor. Cuțitele erau făcute din scoici uriaşe: după ce le rupeau marginile, ei le şlefuiau de piatră până când deveneau de ajuns de ascuțite". Aceasta este prima descriere a locuitorilor din Țara Focului şi *Charles Darwin,* care a trecut prin strâmtoarea Magellan în vara anului 1832—1833, scria: „...Barca este cel mai complicat dintre obiectele lor şi a rămas în cursul ultimilor 250 de ani aşa cum o cunoaştem din descriere".

Drumul prin strâmtoare a durat două săptămâni şi jumătate. Ajungând în Oceanul Pacific, Drake s-a grăbit să înainteze spre nord. Echipajul său suferea mult din pricina frigului, cu toate că iarna era pe sfârşite. Dar o furtună l-a reținut pentru multă vreme în extremul sud. „N-am apucat să ieşim în această mare (pe care unii o numesc Linişțită, dar care, pentru noi, s-a dovedit a fi turbată), când s-a dezlănțuit o furtună cum n-am mai pomenit... [în timpul zilei] nu vedeam lumina soarelui, iar noaptea — nici luna, nici stelele; această beznă a durat 52 de

zile, cât a ținut furtuna. În apropiere se vedeau din când în când munți care ne îngrozeau, căci vântul ne împingea către ei spre pieire sigură; apoi dispăreau iar... Ne-am pierdut de tovarăşii noştri”[1].

Furtuna a durat până la sfârşitul lunii octombrie, iar în tot acest timp au avut numai două zile liniştite. „Şi deodată totul s-a îndreptat ca prin farmec: munții au căpătat o înfățişare ospitalieră, cerul zâmbea, marea era ascultătoare, dar oamenii erau istoviți şi aveau nevoie de odihnă”. În aceste două luni corabia „Căprioara de aur” (de 100 tone) a lui Drake a fost împinsă de furtună spre sud cu aproape 5°. Aceasta i-a îngăduit lui Drake să demonstreze că *Țara Focului* sau „Țara necunoscută” („Terra Incognita”) nu este o proeminență a continentului sudic, ci un *arhipelag,* dincolo de care se părea că se întinde o mare nemărginită. Adevăratul continent sudic — *Antarctica* — se află la 1.000 km sud de Țara Focului.

În secolul al XIX-lea, după descoperirea Antarcticii, strâmtoarea largă dintre ea şi Țara Focului a început să fie denumită *strâmtoarea Drake,* deşi ar fi fost mai just să se numească strâmtoarea *Hoces,* căci acesta a fost primul care a spulberat legenda despre „continentul austral”, care începe de la strâmtoarea Magellan şi „a văzut capătul pământului” (vezi p. 478).

Drake s-a îndreptat spre nord, nădăjduind să se întâlnească la Valparaiso cu corăbiile dispărute ale escadrei sale, după cum s-a convenit dinainte. La sfârşitul lunii noiembrie „Căprioara de aur” a aruncat ancora lângă insula Chiloe. Insula era locuită de indieni araucani „care fugiseră de pe continent din pricina cruzimii spaniolilor”. Aceştia, pe buna dreptate, nu aveau încredere în europeni şi când Drake a debarcat pe țărm cu zece marinari înarmați, l-au silit să plece. În timpul ciocnirii, doi englezi au fost ucişi. Dar mai departe spre nord, pe continent, indienii din Chile i-au întâmpinat pe străini cu prietenie şi le-au dat chiar un pilot care i-a condus pe piraţi la *Valparaiso.* Corăbiile engleze dispărute nu se aflau însă acolo. Drake a prădat oraşul şi a capturat o corabie spaniolă care se afla în port, încărcată cu vin şi „... cu o oarecare cantitate de aur”.

Piratul a pornit mai departe spre nord. Pe hărțile spaniole care au căzut în mâinile englezilor, coasta statului Chile avea direcția nord-vest, dar de fiecare dată când se îndrepta spre nord-vest, Drake pierdea țărmul din vedere. El a constatat astfel că toată coasta statului Chile se întinde în general de la sud spre nord. Numai în dreptul *Perului* coasta cotea într-adevăr spre nord-vest. Drake „a tăiat” zecile de mii de kilometri pătrați de teritoriu inexistent, indicat greşit (sau intenționat greşit) pe hărțile

[1] O corabie a dispărut fără urme; cealaltă a fost aruncată de furtună, abia peste o lună înapoi în strâmtoarea Magellan, a ieşit în Oceanul Atlantic şi s-a întors în Anglia.

spaniole. După călătoria sa, conturul Americii de Sud a apărut pe hărțile europene mai corect, aşa cum ne este cunoscut nouă astăzi.

După ce „Căprioara de aur” a traversat tropicul sudic, piratul s-a apropiat de porturile de unde spaniolii expediau în Panama argintul din Peru. Spaniolii se simțeau acolo — atât pe uscat, cât şi pe mare — în deplină siguranță şi transportau încărcăturile prețioase fără nici o pază. Drake a pus mâna cu uşurință pe mai multe încărcături de acest fel. La *Callao* (portul Limei) stăteau ancorate în radă 30 de vase spaniole, dintre care câteva bine înarmate. Totuşi Drake a intrat cu „Căprioara de aur” în port şi a stat acolo toată noaptea în mijlocul duşmanilor. Marinarii de pe vasele învecinate vorbeau cu glas tare despre corăbiile care plecaseră de curând spre Panama. Dimineața, Drake a ridicat ancora, a ajuns din urmă una din corăbiile care îl interesa în mod deosebit şi a capturat-o: pe ea se afla o încărcătură de aur şi argint. Fiind întrebat de căpitanul spaniol dacă s-a declarat război între Anglia şi Spania, Drake i-a răspuns că spaniolii l-au jefuit pe el şi pe Hawkins şi că acum vrea să-şi acopere paguba.

„În dimineața următoare a început inventarierea şi calcularea prăzii, care au durat şase zile... Am găsit aici pietre prețioase, 13 lăzi cu monede de argint, 80 de pfunzi de aur, 26 de butoaie cu argint nemarcat... La sfârşitul celei de a şasea zile ne-am luat rămas bun de la proprietarul vasului; el a plecat oarecum uşurat spre Panama — scrie un însoțitor al lui Drake — iar noi am ieşit în largul mării”.

„NOUL ALBION” AL LUI DRAKE

Drake considera primejdioasă întoarcerea prin strâmtoarea Magellan, căci se temea că acolo îl vor aştepta spaniolii[1]. De aceea piratul a hotărât să se întoarcă acasă prin „trecerea de nord-vest” — în jurul Americii de nord. El şi-a reparat corabia, a făcut provizii de combustibil şi apă şi a pornit spre nord-vest, de-a lungul țărmului *Mexicului* dinspre Oceanul Pacific. El nu mai îndrăznea să atace marile porturi şi prăda numai satele. Din Mexic a pornit mai departe spre nord. Când în iunie englezii au ajuns la paralela de 42 ° latitudine nordică, vremea s-a schimbat brusc. În locul căldurii a venit frigul: ningea, parâmele s-au acoperit cu gheață, adesea se dezlănțuiau furtuni. În momentele de acalmie se lăsa o ceață deasă, care-i silea pe englezi să stea pe loc. Timp de două săptămâni poziția corăbiei nu s-a putut stabili, nici după soare, nici după stele. „Când ne apropiam de țărm, vedeam copaci desfrunziți şi pământ gol, fără iarbă, deşi eram în

[1] Acolo a fost trimisă într-adevăr o escadră militară. Unul dintre căpitanii spaniol: *Pedro Sarmiento* a întocmit prima hartă aproape corectă a strâmtorii Magellan.

iunie şi iulie... Coasta devia mereu spre nord-vest, ca şi cum urma să se unească cu continentul asiatic... Nicăieri nu se vedea nici urmă de strâmtoare... Atunci s-a hotărât să ne întoarcem spre latitudini mai calde. Ne aflam în dreptul paralelei de 48° şi după ce am străbătut 10° am ajuns într-o regiune minunată, cu climă blândă".

Ţărmul dinspre Pacific al Americii de Nord începea „să devieze continuu spre nord-vest" în dreptul insulei *Vancouver,* dincolo de paralela de 48° latitudine nordică. Tocmai această paralelă este indicată mai sus. În realitate, acolo există o strâmtoare între insula Vancouver şi continent *(Juan de Fuca).* Desigur, e posibil ca englezii să nu o fi observat din pricina ceţii sau fiindcă în acel moment fuseseră aruncaţi de furtună prea departe de ţărm, dar e mult mai verosimil, după cum consideră istoricii cei mai competenţi, că Drake a ajuns numai până la paralela de 43° latitudine nordică (capul Blanco). E drept că e puţin probabil ca în secolul al XVI-lea un navigator cu atâta experienţă ca Drake să fi comis o greşeală de 5° în stabilirea latitudinii, dar nu este exclus ca, din pricina vremii proaste, el să nu fi avut posibilitatea de a determina poziţia vasului.

În dreptul paralelei de 38° latitudine nordică se află golful *San Francisco.* Piraţii au aruncat ancora în apropiere. Ei au debarcat pe ţărm, au descărcat încărcătura şi au început să repare corabia. Drake şi-a instalat tabăra şi a întărit-o. Băştinaşii — indieni din California — se apropiau în grupuri de tabără, dar nu manifestau nici un fel de intenţii ostile, ci se uitau numai cu uimire la străini. Englezii le-au împărţit daruri şi au căutat să le arate prin gesturi că nu sunt zei şi că au nevoie de hrană şi apă la fel ca şi băştinaşii. Lângă tabăra engleză au început să se adune o mulţime de indieni — copii goi, bărbaţi, cei mai mulţi tot goi, şi femei care purtau „fuste din trestie şi pe umeri piei de cerb". Ei aduceau piraţilor pene şi saci cu tutun. Într-o zi a venit căpetenia tribului înconjurat de oşteni frumoşi şi înalţi, toţi cu mantii de blană. În urma lor veneau o mulţime de indieni cu desăvârşire goi; părul lor lung era adunat în smocuri în care erau înfipte pene. Procesiunea o încheiau femeile şi copiii. La o oarecare distanţă de tabăra engleză, bărbaţii au început să cânte şi să danseze. Femeile dansau în tăcere. Drake i-a lăsat să pătrundă în tabără şi indienii au continuat să cânte şi să danseze până ce au obosit cu toţii.

Atunci piratul a hotărât că a venit momentul potrivit pentru anexarea oficială a ţării descoperite de el posesiunilor engleze. Cuvântarea într-o limbă de neînţeles pe care i-o adresase căpetenia, el a interpretat-o ca o rugăminte a „regelui" din partea locului de a lua ţara sub protecţia sa. Un indian care se afla înaintea căpeteniei tribului, ţinea în mână un „sceptru"

din lemn negru, de care erau atârnate două cununi, trei lănțișoare de os şi un sac de tutun. „... În numele reginei, Drake a luat în mână sceptrul şi cununile punând totodată stăpânire pe întreaga țară pe care a denumit-o *«Albion».* L-au îndemnat la aceasta două pricini; în primul rând culoarea albă a stâncilor de pe țărm, iar în al doilea rând dorința de a lega această țară de patria noastră, care s-a chemat pe vremuri astfel".

Înainte de a pleca din Noul Albion, imitându-i pe portughezi, Drake a aşezat pe țărm un stâlp. Pe o plăcuță de aramă prinsă de stâlp au fost gravate: numele reginei Elisabeta, data sosirii englezilor în această țară şi data „supunerii de bunăvoie" a băştinaşilor față de regină. Mai jos piratul a aşezat o monedă de argint cu chipul reginei şi cu stema ei, iar şi mai jos a gravat numele său.

DRAKE ÎŞI ÎNCHEIE CĂLĂTORIA ÎN JURUL LUMII

Drake a hotărât să pornească din Noul Albion peste Oceanul Pacific spre Moluce şi s-a îndreptat mai întâi către insulele Mariane. Timp de 68 de zile englezii n-au văzut nimic în afară de cer şi apă. La sfârşitul lunii septembrie, s-a ivit în zare pământul — una din *insulele Mariane.* Dar din pricina vânturilor potrivnice, Drake a ajuns în insulele Moluce abia în noiembrie. El s-a oprit lângă *Ternate, în*trucât a aflat că domnitorul insulei este un duşman al portughezilor. Într-adevăr, prin intermediul lui englezii au obținut multe provizii şi au pornit mai departe. La sud de *Celebes,* lângă o insuliță nelocuită, pirații au stat o lună, căci corabia lor avea nevoie de reparații, iar ei, de odihnă.

Apoi corabia a mai rătăcit o lună de zile prin labirintul de insulițe şi bancuri de nisip din apropierea coastei sudice a insulei Celebes; o dată era cât pe-aci să piară dând peste un recif. Lângă *Java,* pirații au aflat de la localnici că în „apropiere se află corăbii la fel de mari ca şi „Căprioara de aur". Atunci Drake a hotărât să nu mai întârzie, căci nu avea nici cea mai mică dorință să se întâlnească cu portughezii şi a pornit drept spre *capul Bunei Speranțe.* „Căprioara de aur" a ocolit capul pe la mijlocul lunii iunie 1580, după alte două luni a traversat tropicul nordic, iar la sfârşitul lunii septembrie 1580 a aruncat ancora la Plymouth, după doi ani şi zece luni de la plecarea din Anglia, *încheind cea de a doua călătorie în jurul lumii, după corabia spaniolă „Victoria".*

Drake îşi atribuia un merit deosebit, considerându-se primul comandant care nu numai că a început, dar a şi terminat o călătorie în jurul lumii.

Călătoria lui Drake în jurul lumii.

„Raidul” pirateresc al lui Drake a descoperit pentru corăbiile engleze căi maritime pe care înainte le cunoşteau numai spaniolii şi portughezii, dar totodată a înrăutățit simțitor relațiile anglo-spaniole. Ambasadorul Spaniei în Anglia a cerut pedepsirea exemplară a piratului şi restituirea bunurilor jefuite, care erau evaluate la câteva milioane ruble aur, însă reginei Angliei nici nu-i trecea prin gând să renunțe la o astfel de pradă. Ea l-a copleşit pe Drake cu onoruri, i-a acordat titlul de baronet, se plimba în văzul lumii cu el prin grădină şi asculta cu atenție povestirile despre aventurile lui cu totul neobişnuite. Ea a primit de la el daruri prețioase şi „a onorat cu prezența sa” un strălucit banchet organizat pe vasul piratului. Elisabeta a poruncit să se răspundă ambasadorului spaniol că toate valorile vor fi păstrate în tezaurul regal până când între Anglia şi Spania se vor încheia socotelile în ceea ce priveşte pretențiile reciproce. Pentru inventarierea şi sigilarea avuțiilor jefuite de Drake, regina a trimis un funcționar cu ordinul ca acesta să-i dea în prealabil lui Drake posibilitatea „de a pune totul la punct”. Potrivit propriei sale declarații, piratul „şi-a dat seama că regina doreşte ca nimeni să nu cunoască cifrele exacte”. Şi nimeni nu poate să spună care au fost proporțiile reale ale prăzii şi cum a împărțit-o piratul cu regina.

Relațiile anglo-spaniole s-au înăsprit şi mai mult în 1586, după ce Drake, comandând de data aceasta o flotă întreagă compusă din 25 de corăbii, a prădat câteva porturi de pe insula Haiti şi de pe țărmurile de sud-vest ale Mării Caraibilor.

ZDROBIREA „INVINCIBILEI ARMADA” SPANIOLO-PORTUGHEZE

În 1587, Elisabeta a executat-o pe regina catolică scoțiană Maria Stuart şi tot atunci Drake a întreprins o incursiune de o îndrăzneală excepțională asupra celui mai mare port spaniol, *Cadiz:* cu patru corăbii militare el a pătruns în port, unde a scufundat sau incendiat 33 de vase spaniole. După propria lui expresie, Drake „a pârlit barba regelui Spaniei”. Iar la înapoiere, a distrus în dreptul coastelor Portugaliei aproape 100 de vase inamice. Dar cea mai bogată pradă i-a furnizat-o lui Drake un vas portughez care venea din India cu o încărcătură de mirodenii. Această încărcătură avea o valoare atât de mare încât fiecare marinar din escadra lui Drake „a putut socoti că viața sa e asigurată”. De atunci negustătorii englezi au început să acorde o atenție deosebită Indiilor de est.

Regele Filip al II-lea al Spaniei a răspuns la această dublă provocare — executarea reginei catolice Maria Stuart şi atacul lui Drake — prin mobilizarea întregii flote spaniole şi portugheze (între 1580 şi 1640

Portugalia a fost unită cu Spania). S-a alcătuit o flotilă uriaşă numărând 130 de corăbii, cu un echipaj de 8.000 de marinari; pentru operațiile de debarcare a fost îmbarcată o armată de 19.000 de soldați. Această *„Invincibilă Armada”* a plecat în 1588 din Lisabona cu misiunea de a cuceri Anglia. În fruntea Armadei a fost pus ducele *Gaspar Alonzo Medina-Sidoha,* care nu se pricepea de loc la navigație, dar făcea parte din marea aristocrație. Escadra era, însă, prost aprovizionată cu echipament militar, alimente şi apă. Guvernul englez n-a putut opune spaniolilor decât 70 de corăbii relativ mici, dar el a mai mobilizat în grabă peste 100 de vase particulare. Echipajul flotei engleze se cifra la 17.500 de marinari. Forțele maritime engleze erau comandate, nu de demnitari incapabili, ci de marinari cu multă experiență şi de cei mai vestiți pirați, printre care *Hawkins* şi *Drake.* În afară de aceasta, în ajutorul englezilor au venit olandezii, care au trimis multe vase cu echipaje experimentate.

„Invincibila Armada” s-a îndreptat, prin marea Mânecii, spre Flandra spaniolă (Belgia de astăzi). Acolo ea era aşteptată de o altă armată spaniolă compusă din 30.000 de pedestraşi şi 4.000 de călăreți. Aceştia trebuiau să se îmbarce pe vase cu fundul plat, construite special în acest scop şi sub protecția Armadei să navigheze spre Anglia (mai puțin de 100 km). Astfel, Filip al II-lea intenționa să debarce în Anglia o oaste uriaşă pentru acea vreme, alcătuită din 49.000 de pedestraşi şi 4.000 de călăreți. Succesul acțiunii depindea de călătoria în bune condiții a „Invincibilei Armade”, fără a cărei protecție operația de debarcare era imposibilă.

Corăbiile engleze au lăsat escadra spaniolă să pătrundă în Marea Mânecii, iar apoi i-au căzut în spate şi au început să atace vasele care rămâneau în urmă. Englezii „smulgeau din coada păsării spaniole o pană după alta”.

Armada s-a oprit în locul cel mai îngust al strâmtorii, în dreptul țărmului Franței, aşteptând să sosească oastea din Flandra. Aceasta aştepta, la rândul ei, ca Armada să curețe strâmtoarea de vasele engleze şi olandeze care puteau să scufunde cu uşurință vasele de transport greoaie ale spaniolilor. Englezii însă nu aşteptau. Îndată ce s-a stârnit vântul, ei au trimis spre escadra inamică vase de incendiere. Pe corăbiile spaniole a izbucnit panica. Armada s-a împrăştiat în toate direcțiile. Vasele au pierdut legătura între ele. Profitând de aceasta, englezii au început a doua zi bătălia... Bătălia, sau mai curând vânătoarea (căci englezii aveau o superioritate evidentă pe tot câmpul de luptă) a durat până la căderea nopții. Spaniolii au luptat vitejeşte, dar vasele lor greoaie nu erau potrivite pentru navigație în apele de litoral şi pentru o luptă în care se cerea

capacitate de manevrare. Spaniolii au fost înfrânți cu desăvârşire şi au suferit pierderi grele”[1].

Armada n-a mai putut face joncțiunea cu vasele de transport care o aşteptau în Flandra, întrucât diferitele grupuri răzlețe de corăbii fuseseră tăiate de coasta Flandrei de către vasele engleze şi olandeze, mai mobile. Armada nu putea nici să se întoarcă în Spania, căci strâmtoarea era închisă de flota engleză. Vântul puternic dinspre sud mâna „Invincibila Armada” către nord. Englezii, ale căror muniții erau pe terminate, o urmăreau, hârțuiau corăbiile rămase în urmă, dar nu îndrăzneau să dezlănțuie un atac general. Dar şi fără aceasta manevrele Armadei s-au transformat în retragere, retragerea în fugă, iar fuga în debandadă. Spaniolii se străduiau să se întoarcă în patrie pe un drum ocolit, pe lângă țărmurile nordice ale Scoției şi Irlandei. O furtună care i-a surprins în dreptul insulelor Orkney a risipit vasele spaniole în toate direcțiile. Unele s-au scufundat, iar altele s-au sfărâmat de stâncile de pe țărmurile Scoției de vest şi Irlandei. Valurile au aruncat pe mal mii de cadavre. Naufragiații care au izbutit să ajungă vii pe țărm au fost măcelăriți sau luați prizonieri şi apoi executați.

În Spania s-au întors mai puțin de jumătate din corăbiile „Invincibilei Armade” şi vreo 10.000 de oameni istoviți şi bolnavi. *Dominația hispano-portugheză pe oceane a primit o lovitură zdrobitoare.*

Capitolul 44

CĂUTAREA DRUMULUI DE NORD-VEST DE CĂTRE ENGLEZI ŞI PRIMELE DESCOPERIRI ÎN ARCTICA DE VEST

CELE TREI EXPEDIŢII ALE LUI FROBISHER; ÎNCEPUTUL DESCOPERIRII ARHIPELAGULUI CANADIAN

În ultimul pătrar al secolului al XVI-lea şi la începutul secolului al XVII-lea, navigatorii englezi au întreprins o serie de expediții cu scopul de a găsi drumul de nord-vest din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific. Primul care a reluat (după John şi Sebastian Cabot) căutarea drumului spre China, ocolind America pe la nord, a fost ofițerul de marină Martin *Frobisher.* El şi-a găsit protectori — demnitari şi negustători — de altfel nu

[1] K. M a r x şi F. E n g e l s, *Opere,* vol. XI, partea a II-a, ed. rusă, p. 545.

prea darnici: au fost echipate trei vase — două barcaze de câte 15 tone şi o pinasă (vas auxiliar) de 10 tone.

În iunie 1576, Frobisher a ocolit Scoția şi la 11 iulie a întâlnit în dreptul paralelei de 61° latitudine nordică un țărm înalt, acoperit de zăpadă — Frizia („Friesland", *Groenlanda).* Aici, pinasa a pierit cu tot echipajul, un barcaz a dezertat, dar Frobisher cu barcazul său.„Gabriel" şi cu un echipaj de 23 de oameni a continuat călătoria. El a ocolit extremitatea sudică a Groenlandei, s-a îndreptat spre vest cu o uşoară deviere către nord, iar la 20 iulie, în dreptul paralelei de 63° latitudine nordică, a descoperit două „capuri" înalte (în realitate, două insule). După ce a trecut printre ele, el a pătruns într-un golf îngust, pe care l-a luat drept locul de trecere mult râvnit şi, crezând că îl imită pe Magellan, l-a denumit strâmtoarea *Frobisher.* El a parcurs prin pretinsa strâmtoare 50 de mile spre nord-vest, „având în dreapta... continentul asiatic, care aici era despărțit de continentul american ce se afla pe stânga". „Continentul american" al lui Frobisher era o *peninsulă din sud-estul Țării lui Baffin* care poartă până astăzi denumirea latină de *Meta Incognita* („Ținta necunoscută"); această denumire secretă convențională a fost dată de regina Elisabeta, care a socotit, după spusele lui Frobisher, că această porțiune de uscat este o cale de acces spre Asia. Iar „continentul asiatic" al lui Frobisher, situat la nord era o altă extremitate a aceleiaşi Țări a lui Baffin, care poartă astăzi numele de *peninsula Hali, în* cinstea marinarului *Christopher Hali* de pe „Gabriel".

În acest golf, Frobisher a întâlnit oameni oacheşi „care semănau cu tătarii; aveau părul negru lung, fețe late şi nasuri turtite, şi erau îmbrăcați în piei de focă, croite la fel pentru bărbați şi femei. Luntrile lor erau făcute de asemenea din piei de focă, iar sub ele se afla chila de lemn". Aceasta este prima întâlnire, dovedită istoriceşte, între europeni şi *eschimoşii din America;* băştinaşii aduşi de Cortereal puteau să fie indieni. „Asemănarea cu tătarii" (tipul mongoloid) a constituit pentru Frobisher o dovadă în plus că a ajuns în Asia.

Marinarii debarcau din loc în loc pe țărm şi aduceau de acolo plante şi pietre, printre care şi o piatră neagră cu vinişoare galbene, pe care Frobisher a luat-o drept minereu de aur. Eschimoşii au organizat un târg mut cu englezii. Într-o zi, o barcă cu cinci marinari care plecaseră să facă schimb cu eschimoşii a dispărut fără urmă. Cu echipajul împuținat şi fără barcă, Frobisher n-a îndrăznit să meargă mai departe spre vest. De altfel, începuse toamna şi el era grăbit să se întoarcă în Anglia pentru a-şi anunța acolo dubla „mare" descoperire: strâmtoarea spre Oceanul Pacific

şi minereul de aur. Luând cu el un eschimos, Frobisher a întins pânzele la sfârşitul lunii august şi la începutul lunii octombrie a intrat în gurile Tamisei.

Imediat a fost organizată „Compania Chinei", care a căpătat mari privilegii. Regina i-a dat lui Frobisher titlul de „amiral principal al tuturor mărilor, lacurilor, pământurilor şi insulelor, ţărilor şi locurilor nou descoperite, mai cu seamă în China". Elisabeta a depus cea mai mare cotă-parte din capitalurile societăţii şi a echipat pe socoteala statului o corabie cu o capacitate de 200 de tone. De asemenea, lui Frobisher i s-au dat barcazul „Gabriel" şi barcazul care dezertase. Echipajul tuturor vaselor era alcătuit din 140 de oameni, printre care se aflau soldaţi şi mineri. Corabia mare trebuia încărcată cu minereu de aur şi trimisă imediat înapoi în Anglia. Frobisher cu cele două barcaze urma să continue explorarea „strâmtorii" şi să ajungă în China sau cel puţin atât de departe spre vest, încât să se poată convinge pe deplin că se află în celălalt ocean,

Când a ajuns la „pământul american" (Meta Incognita), Frobisher a poruncit oamenilor săi să debarce cu steaguri şi să mărşăluiască în sunete de trompetă prin faţa eschimoşilor uimiţi. Dar bravul navigator s-a făcut vinovat de calomnie împotriva eschimoşilor. Într-o colibă, el a văzut un morman de oase pe care le-a luat drept oase omeneşti şi a conchis că oamenii blânzi de la „capătul pământului" sunt nişte canibali fioroşi. Pe o insulă, a văzut o bătrână urâtă şi a crezut că e diavolul şi că în general pe acest pământ sunt mulţi diavoli. De aceea el a numit-o *„insula Diavolilor".* Din pricina gheţurilor, Frobisher n-a putut (sau n-a vrut) să treacă prin „strâmtoare". El a umplut repede calele corăbiei mari şi vaselor mici cu încărcătura „preţioasă" (peste 200 de tone de piatră). În septembrie, navigatorul triumfător a sosit în Anglia. Febra aurului i-a cuprins pe englezi, mai cu seamă după ce o comisie „savantă" regală a stabilit că minereul cuprinde într-adevăr mult aur şi că „strâmtoarea" Frobisher duce realmente spre „Katai".

În anul următor au fost echipate 15 vase, din care o parte mari (militare şi de transport), iar altele mici, pentru noi descoperiri. Escadra a fost pusă sub comanda lui Frobisher. Anglia nu trimisese încă niciodată peste ocean o flotilă atât de mare. La sfârşitul lunii mai 1578, Frobisher a pornit pentru a treia oară la drum cu trei misiuni: 1) să întemeieze o colonie şi să construiască o cetate la intrarea în „strâmtoare", întrucât noua ţară a aurului descoperită putea să atragă în mod firesc şi atenţia altor puteri maritime; 2) să înceapă imediat exploatarea minelor de aur; 3) să continue cu vasele mici explorarea „strâmtorii" şi să ajungă, dacă va fi

cu putință, până în „Katai”.

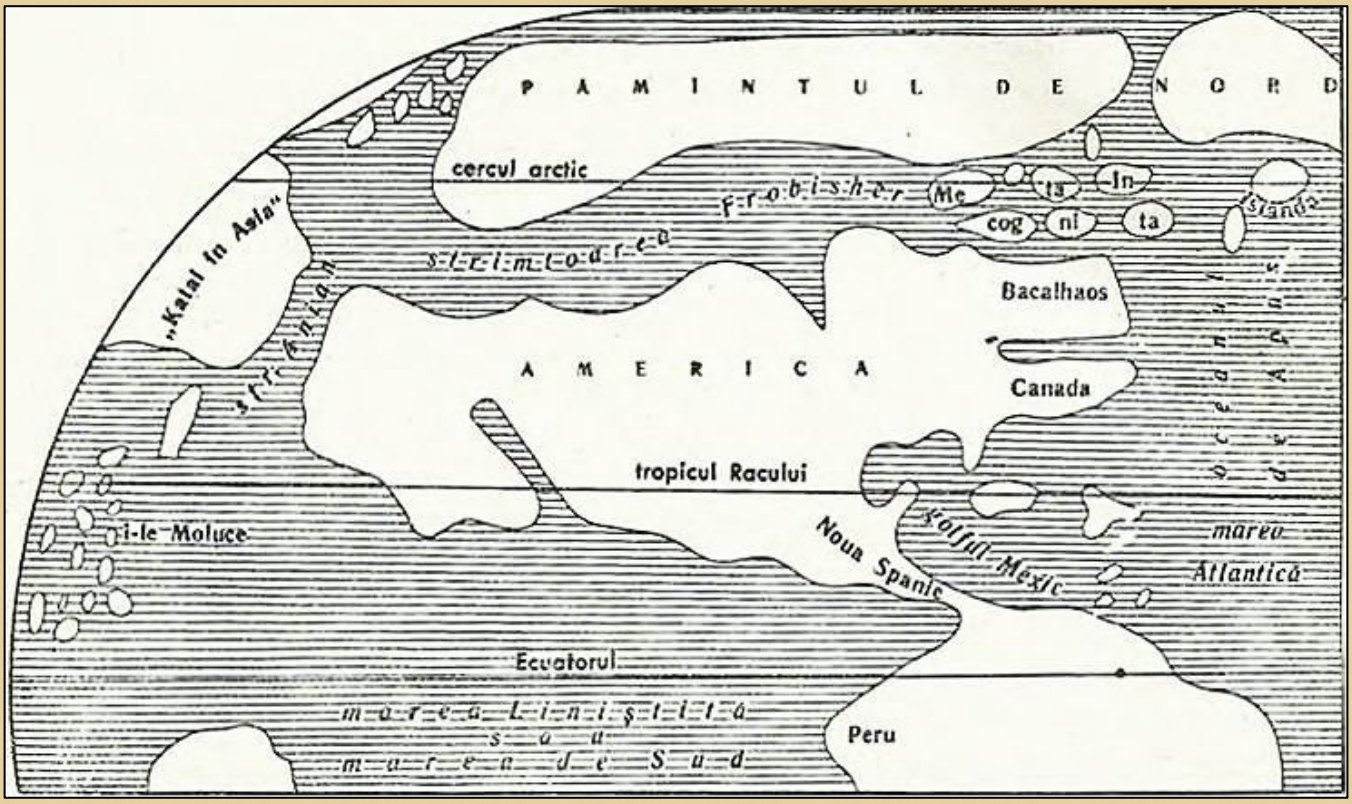

O parte din harta lui Frobisher (schiță).

La începutul lunii iulie, lângă intrarea în „strâmtoarea” blocată de ghețuri, în timpul unei furtuni de zăpadă, una dintre corăbiile cele mai mari s-a ciocnit de un gheţar şi s-a scufundat. Echipajul s-a salvat cu mare greutate. Celelalte vase, risipite şi aruncate de furtună spre sud, au nimerit într-o strâmtoare largă, liberă de ghețuri, dincolo de care, spre apus, se vedea marea, țărmul „pământului american” deviind mult spre sud[1]. Vasele au rătăcit câtva timp prin acele locuri, până când Frobisher le-a adunat la un loc. El a condus flotila spre nord-est şi a descoperit trecerea dintre pământul (peninsula) *Meta Incognito,* la vest şi un grup de mici insule *(Resolution, Edjell* etc.), la est. Acum a devenit limpede şi pentru Frobisher că Meta Incognita nu poate fi un continent, căci era aşezată între două strâmtori; una adevărată, la sud *(strâmtoarea Hudson)* şi alta imaginară, la nord *(strâmtoarea Frobisher).* Marinarii au început să-şi dea seama, deocamdată foarte vag, că în *nord-vestul Oceanului Atlantic există un mare arhipelag.* Totuşi, deşi Frobisher a ajuns într-adevăr la *Groenlanda,* a făcut începutul descoperirii Țării lui Baffin şi

[1] Se poate spune cu certitudine că flotila lui Frobisher a fost în partea de răsărit a *strâmtorii Hudson,* iar marea liberă de ghețuri de la sud era *golful Ungava,* de pe litoralul nordic al peninsulei Labrador.

a pătruns în strâmtorile largi care mai târziu au fost denumite *Davis* şi *Hudson,* el a produs o mare confuzie în hărțile regiunii de nord-vest a Atlanticului. După călătoriile sale şi până la începutul secolului al XVII-lea cartografii indicau sub denumirea de Groenlanda, nu una, ci patru insule, una fiind reală şi celelalte născocite. El a fost însă primul care a studiat natura aisbergurilor; a observat că atunci când se topesc, ele se transformă în apă dulce, nu în apă sărată şi a tras de aici concluzia, care s-a dovedit justă, că ele „iau naştere" pe uscat şi apoi alunecă în mare, tot aşa cum alunecă ghețarii din Alpi în văile munților, Frobisher a renunțat să mai construiască o cetate la intrarea în „strâmtoare"; mai târziu el a susținut că n-a făcut-o fiindcă în timpul furtunii au pierit o mare parte din materialele de construcție. Calele tuturor vaselor au fost umplute cu „minereu de aur" şi la 31 august flotila a pornit înapoi. În ziua următoare, o nouă furtună a împrăştiat vasele şi ele s-au întors unul câte unul în diferite porturi engleze. Cu prilejul descărcării, probe de minereu au nimerit în mai multe mâini, printre care şi ale unor specialişti particulari curioşi. Dar nici chiar cel mai mare specialist din lume n-a putut să descopere în minereul adus vreo fărâmă de aur. Cea mai mare expediție engleză întreprinsă peste ocean în secolul al XVI-lea s-a încheiat prin cel mai răsunător faliment: Meta Incognita s-a dovedit a fi, nu un continent, ci o insulă, „strâmtoarea" Frobisher era un golf, iar minereul „de aur" nu conținea aur.

După acest eşec, Frobisher şi-a luat pe veri rămas bun de la regiunile nordice. El a urmat exemplul piratului Drake şi a început să caute metale prețioase în calele corăbiilor spaniole care veneau din „Indiile de vest" în Spania. Apoi a comandat una dintre corăbiile trimise împotriva „Invincibilei Armade" spaniole. Frobisher a fost ucis lângă țărmurile Franței, în timpul unui atac asupra portului Brest, în cursul războiului purtat de Henric al IV-lea de Bourbon împotriva „Ligii" catolice reacționare.

CELE TREI EXPEDIŢII ALE LUI DAVIS; DESCOPERIREA ŞI EXPLORAREA STRÂMTORII DAVIS

Dar visul de a găsi drumul de nord-vest continua să stăpânească imaginația englezilor. Câțiva negustători din Londra au hotărât „ întru slava lui dumnezeu şi spre folosul patriei, să renunțe la toate gândurile la aur şi argint şi să echipeze corăbii cu singurul scop de a descoperi trecerea pe mare spre India". Ei au organizat o expediție compusă din două vase cu o capacitate de 35—50 de tone şi cu un echipaj de numai 42 de oameni. În

fruntea expediției a fost pus *John Davis,* „un om foarte priceput în arta navigației”.

În a doua jumătate a lunii iulie 1585, Davis a ajuns la extremitatea de sud-est a Groenlandei. Dar încurcătura produsă de Frobisher în hărți era atât de mare, încât Davis n-a recunoscut Groenlanda şi a crezut că are de-a face cu o insulă nouă. El a văzut un munte care se înălța mai sus de nori „ca o uriaşă căpățână de zahăr”. Pământul era acoperit de zăpadă, iar lângă țărm, marea era blocată de ghețuri. Lui Davis i s-a părut că până şi ghețarii gem trişti lângă țărm, că apa în mare „este neagră şi densă ca o mocirlă”. Davis a denumit acest pământ *„Desolation”* — Țara Dezolării. El a cotit spre sud-vest şi după câteva zile a pierdut din vedere acest pământ mohorât şi pustiu. Apoi s-a îndreptat spre nord-vest (ocolind în felul acesta extremitatea sudică a Groenlandei) şi, înaintând de-a lungul țărmului apusean al insulei, a descoperit în dreptul paralelei de 64° latitudine nordică un port excelent, situat într-un fiord cu apa liniştită (astăzi Godthaab). Acolo a găsit un sat de eschimoşi şi a făcut cu ei târg mut.

La începutul lunii august, Davis a ieşit în largul mării, liberă de ghețuri în acea vreme, şi a pornit mai departe spre nord-vest. După ce a înaintat aproape 600 km, a dat, la vest, aproape de cercul polar, de uscat. Davis a crezut că s-a abătut prea mult spre nord şi de aceea a cotit spre sud. Urmând țărmurile foarte sinuoase ale acestui pământ *(Țara lui Baffin)* el a pătruns într-un golf foarte larg *(Cumberland)* care ducea în interiorul țării, spre nord-vest. El a parcurs în această direcție mai multe zeci de kilometri, dar golful nu se termina şi nu se îngusta. Atunci Davis a ajuns la concluzia că a descoperit trecerea, de nord-vest şi s-a grăbit să se înapoieze în Anglia cu această veste plăcută.

În anul următor (1586), Davis a pornit cu trei vase spre acelaşi fiord din dreptul paralelei de 64° latitudine nordică. De data aceasta, el s-a strecurat cu multă greutate printre ghețuri spre malul opus (Țara lui-Baffin) şi n-a putut pătrunde în „strâmtoare”. Davis a navigat timp de două săptămâni de-a lungul marginii câmpului de gheață. Vremea s-a schimbat şi în pâcla rece, pânzele şi otgoanele au început să se acopere cu o pojghiță de gheață. Echipajul a început să murmure nemulțumit. Davis a lăsat două corăbii să se întoarcă acasă, iar cu a treia şi-a continuat drumul prin ceață şi ghețuri. La începutul lunii august, în dreptul cercului polar, el a dat din nou de uscat şi a pornit de-a lungul țărmului, spre sud.

Davis căută strâmtoarea de trecere spre China, dar nu o găsi: probabil că strâmtoarea era blocată de ghețuri. El a continuat să navigheze în

aceeaşi direcţie, până când a ajuns în Labrador, fără să fi observat strâmtoarea Hudson. A încercat să debarce pe ţărmul peninsulei, dar, după spusele lui, eschimoşii au ucis acolo doi marinari. Era în luna septembrie şi Davis s-a întors în patrie.

Negustătorii din Londra care echipaseră expediţia erau, firesţte, mâhniţi de rezultatele ei „infime”: Davis nu descoperise nici drumul spre China şi nici nu aduse mărfuri de preţ. El a atras însă atenţia negustătorilor că a întâlnit în strâmtorile descoperite o mulţime de balene, iar pe maluri a văzut sute de foci. Negustătorii au echipat o nouă expediţie, dar l-au pus pe Davis să făgăduiască solemn că nu va scăpa nici un prilej pentru a vâna balene şi foci. Prin urmare, scopul principal al expediţiei a fost de a obţine grăsime de animale şi piei de focă; descoperirea drumului de nord-vest a devenit o chestiune secundară.

În 1587, Davis a aruncat pentru a treia oară ancora în dreptul ţărmurilor Groenlandei. El a lăsat două vase mari lângă coasta de sud-vest a Groenlandei, poruncindu-le să folosească timpul cât mai cu folos, iar el, cu un vas mic, a hotărât să continue căutarea trecerii de la nord-vest. Mai întâi s-a îndreptat de-a lungul ţărmului Groenlandei spre nord şi de data aceasta a trecut mult dincolo de cercul polar, ajungând până la paralela de 72°12' latitudine nordică, iar apoi, mai departe de ţărm, până la paralela de 73° latitudine nordică. Când a fost oprit şi aici de ghеţuri, el a cotit spre vest şi la mijlocul lunii iulie a ajuns pe ţărmul opus al strâmtorii. Încercând să găsească drumul spre Meta Incognita, a pornit spre sud-est în direcţia coastei. Apoi, ţărmul a cotit brusc spre sud-vest şi se părea că Davis şi-a atins scopul; el se afla, după toate aparenţele, lângă intrarea în mult aşteptata strâmtoare. Acesta nu era golful Frobisher, ci un alt golf, situat mai la nord (Cumberland), unde Davis mai fusese în 1585. El a mai mers două zile spre nord-vest, până când a ajuns la concluzia justă că nu va găsi acolo nici o ieşire.

Davis a părăsit golful şi s-a întors pe coasta de sud-vest a Groenlandei, unde trebuiau să-l aştepte celelalte vase. Dar acestea plecaseră în Anglia şi Davis s-a întors în patrie abia toamna târziu, pe vasul său şubred, suferind din pricina lipsei de provizii şi de apă de băut. Zadarnic i-a rugat pe negustători să-i dea fonduri pentru o a patra expediţie, al cărei succes îl garanta. A fost refuzat şi, la fel ca Frobisher, a abandonat mările polare, şi a început să navigheze în mările tropicale. El a făcut cinci călătorii în Indiile de est, iar la sfârşitul anului 1605 a fost ucis în regiunea peninsulei Malacca, în timpul unei lupte cu malaezii.

CĂLĂTORIILE LUI HUDSON ÎN MAREA GROENLANDEI ŞI MAREA BARENTS; A DOUA DESCOPERIRE A „MARELUI RÂU DIN NORD” (RÂUL HUDSON)

În 1607, societatea comercială engleză „Compania moscovită” a angajat un căpitan mai în vârstă, *Henry Hudson,* din Londra, până atunci aproape necunoscut. Pe socoteala companiei el a echipat un vas cu pânze de 80 de tone, cu un echipaj de doisprezece oameni. Pe acest vas Hudson intenționa *să ajungă în Japonia, trecând peste polul Nord.*

La 1 mai 1607, Hudson a ieşit din gurile Tamisei şi în iunie, înaintând *de-a lungul coastei răsăritene a Groenlandei, î*n condiții excepțional de favorabile în ceea ce priveşte ghețurile, a ajuns, în dreptul paralelei de 73° latitudine nordică, la peninsula căreia mai târziu i s-a dat numele de *peninsula Hudson.* Din pricina ghețurilor, Hudson a cotit spre nord-est. iar la sfârşitul lunii iunie a întâlnit o insulă pe care, după toate probabilitățile, a luat-o drept Novaia Zemlia; în realitate, acesta era *Spitzbergenul de vest.* El a ocolit insula pe la nord şi la începutul lunii iulie a atins, pentru prima oară în istorie, paralela de 80°23' latitudine nordică. Întâlnind un câmp de gheață prin care nu se putea trece, Hudson s-a întors şi în dreptul paralelei de 71° latitudine nordică a descoperit o mică insulă singuratică, cu două piscuri, pe care a numit-o *„Crenelurile lui Hudson”.* El n-a putut să-i determine însă exact poziția; după patru ani, insula a fost descoperită pentru a doua oară de căpitanul olandez *Jan Mayen,* care i-a dat numele său, nume ce s-a păstrat până astăzi.

Pe la mijlocul lunii septembrie, Hudson s-a întors la Londra. În afară de marile realizări geografice, călătoria sa a avut şi o deosebită însemnătate practică. Hudson a confirmat informațiile despre marile posibilități pentru vânătoarea de balene şi foci ce există în partea Oceanului Înghețat, explorată de el, care se cheamă acum *Marea Groenlandei.* Vânătorii englezi şi olandezi n-au întârziat să profite de indicațiile lui. Dar neguțătorii de la „Compania moscovită” erau nemulțumiți, căci principala sa misiune — de a ajunge, peste Polul Nord, în Japonia — n-a fost îndeplinită (de altfel, acest lucru nici nu putea fi realizat cu un vas cu pânze).

Totuşi, chiar în anul următor (1608) neguțătorii l-au trimis pe Hudson pentru a doua oară în mările din Extremul Orient, de data aceasta pe calea de nord-est şi chiar i-au sporit echipajul cu doi oameni. Căpitanul a luat cu el în călătorie şi pe fiul său, lucru pe care l-a făcut şi în călătoriile următoare. La 22 aprilie 1608, Hudson a ieşit din gurile Tamisei, iar la 26

iunie a ajuns la țărmul de sud-vest al insulei Novaia Zemlia; el nu a izbutit însă să o ocolească pe la nord şi nici să răzbată spre răsărit prin Porțile Kara în marea Kara, astfel că s-a întors în patrie fără nici un rezultat (26 august).

Negustătorii din Londra l-au concediat pe nenorocosul căpitan şi el a fost nevoit să intre în slujba Companiei olandeze a Indiilor de est, organizată de curând (1602). Această companie vroia de asemenea să folosească drumul maritim de nord pentru a face comerț cu Asia de răsărit şi i-a încredințat, lui Hudson misiunea de a-l descoperi. Echipajul de pe vasul care i s-a pus la dispoziție era alcătuit din englezi şi olandezi, şi trebuie spus că el nu s-a împăcat nici cu unii nici cu ceilalți. La 25 martie 1609, Hudson a ieşit din golful *Zuider Zee* şi s-a îndreptat spre nord; el a ocolit capul Nord, a ajuns în marea Barents până la paralela de 72°, dar a întâlnit acolo un câmp compact de gheață şi a fost nevoit — în mare măsură sub presiunea echipajului nedisciplinat — să dea înapoi şi să cotească spre sud-vest. În această direcție, după ce a înfruntat o furtună puternică, el a traversat zona Atlanticului de nord, s-a apropiat de țărmul american în dreptul paralelei de 44° latitudine nordică şi a început să caute trecerea spre Oceanul Pacific. De la *golful Maine* a coborât spre sud, de-a lungul țărmului, până dincolo de paralela de 36°, dar negăsind strâmtoarea dorită, a cotit spre nord, cercetând de data aceasta cu atenție coasta.

Hudson a intrat zadarnic în golfurile *Chesapeake* şi *Delaware,* iar în dreptul paralelei de 40°5' latitudine nordică a pătruns într-un mic golf, pe care l-a luat la început drept intrarea în mult visata strâmtoare. Acesta s-a dovedit însă a fi gura *„Marelui râu din nord”,* cum i-a spus Hudson, descoperit de Verrazano (vezi p. 363). Hudson a urcat aproape 200 km pe râu în sus şi pierzând speranța de a găsi strâmtoarea sau de a afla măcar ceva despre ea, a coborât înapoi spre mare şi s-a întors în Europa. Nu se ştie din ce motiv nu s-a dus direct în Olanda, ci a intrat în portul Dortmouth (Anglia de sud-vest). Aici corabia olandeză a fost reținută, iar Hudson şi alți marinari englezi au fost debarcați.

DESCOPERIREA GOLFULUI HUDSON ŞI MOARTEA LUI HUDSON

Faptul că a servit într-o flotă străină nu era considerat totuşi o trădare şi chiar în anul următor Hudson a fost angajat de „Compania engleză a Indiilor de est”. Directorii companiei i-au dat micul vas „Discovery” („Descoperirea”), de 55 de tone, cu un echipaj de douăzeci şi trei de oameni pentru a căuta drumul de nord-vest. Compania nu avea încredere deplină

în căpitan, căci s-a aflat că în cursul expediției precedente spre țărmurile Americii marinarii au fost foarte nemulțumiți de comandantul lor şi că de câteva ori această nemulțumire amenințase să se transforme într-o răscoală fățişă. De aceea directorii au numit ca secund pe „Discovery" un navigator pe care Hudson nu-l cunoştea, dar pe care ei îl socoteau un om de nădejde.

La 17 aprilie 1610, Hudson a părăsit Londra. La gurile Tamisei, el a debarcat pe țărm pe „observatorul" ce-i fusese impus. După ce a ieşit în larg, s-a îndreptat spre Islanda. Chiar din capul locului echipajul a început să murmure. Nici de data aceasta, căpitanul nu a izbutit să se înțeleagă cu oamenii. Din Islanda, Hudson s-a îndreptat spre *țărmul răsăritean al Groenlandei.* Acolo a început să coboare spre sud şi căutând zadarnic trecerea spre Oceanul Pacific, a ocolit extremitatea sudică a Groenlandei, iar de acolo a cotit spre vest. El a căutat strâmtoarea lângă țărmul nordic al pământului misterios *Meta Incognita,* descoperit de Frobisher; negăsind-o acolo, a ocolit „Meta" pe la sud, iar la 5 iulie a ajuns în adevărata strâmtoare (Hudson). Hudson şi-a condus încet vasul de-a lungul țărmului nordic al strâmtorii, care era plină de ghețuri. La 11 iulie s-a abătut o furtună puternică. După ce vântul s-a potolit el a trecut spre țărmul opus şi a descoperit acolo pentru a doua oară golful *Ungava,* iar apoi a *terminat descoperirea întregului litoral nordic al peninsulei Labrador.*

La 2 august, în dreptul paralelei de 63°20' latitudine nordică, s-a ivit un pământ pe care Hudson l-a luat mai întâi drept un cap al continentului (în realitate însă, aceasta era *insula Salisbury).* În ziua următoare, vasul a ocolit acest „cap" şi în fața marinarilor s-a deschis spre vest, sub razele palide ale soarelui nordic, o mare întindere argintie-albăstrie, o mare liniştită, liberă de ghețuri.

La 3 august 1610, Hudson a făcut următoarea însemnare în jurnalul de bord: „Am pornit [spre vest] prin trecerea îngustă dintre insulele Diggs şi peninsula Labrador. Capul dinspre sud, de lângă ieşirea din strâmtoare, l-am numit *„Woolstenholm".* Aceasta este ultima însemnare făcută de mâna lui Hudson. Aici jurnalul se întrerupe. Ceea ce a urmat a povestit după un an şi jumătate la Londra marinarul *Abacuk Prickett,* care s-a întors în Anglia pe „Discovery".

Dincolo de capul Woolstenholm, țărmul cotea brusc spre sud. Vasul a mers câteva săptămâni de-a lungul țărmului. Spre vest, la o mare distanță de continent, se vedea pe vreme bună uscatul, şi marinarii credeau că e țărmul opus al strâmtorii largi care duce spre „Marea de Sud" — Oceanul Pacific. În realitate, însă, era un şir de insule — Mansell, *Ottawa, Two*

Brothers (Doi fraţi), *Sleepers, Regele George, Belcher* — care se întinde de-a lungul ţărmului vestic al Labradorului la 50—150 km de această peninsulă. La sfârşitul lunii septembrie, după ce au înaintat spre sud prin pretinsa strâmtoare peste 1.200 km, marinarii au ajuns, nu în largul mării, ci într-un golf destul de mic *(James).* În sânul echipajului au izbucnit nemulţumiri şi se spune că Hudson ar fi debarcat pe ţărm un marinar pe care-l considera principalul instigator. În noiembrie, lângă ţărmul sudic al golfului, în dreptul paralelei de 53°, vasul a fost înconjurat de gheţuri şi marinarii l-au tras pe ţărm. Iernatul s-a desfăşurat în condiţii suportabile: oamenilor nu le lipsea combustibilul, iar vânătoarea le furniza adesea multă hrană.

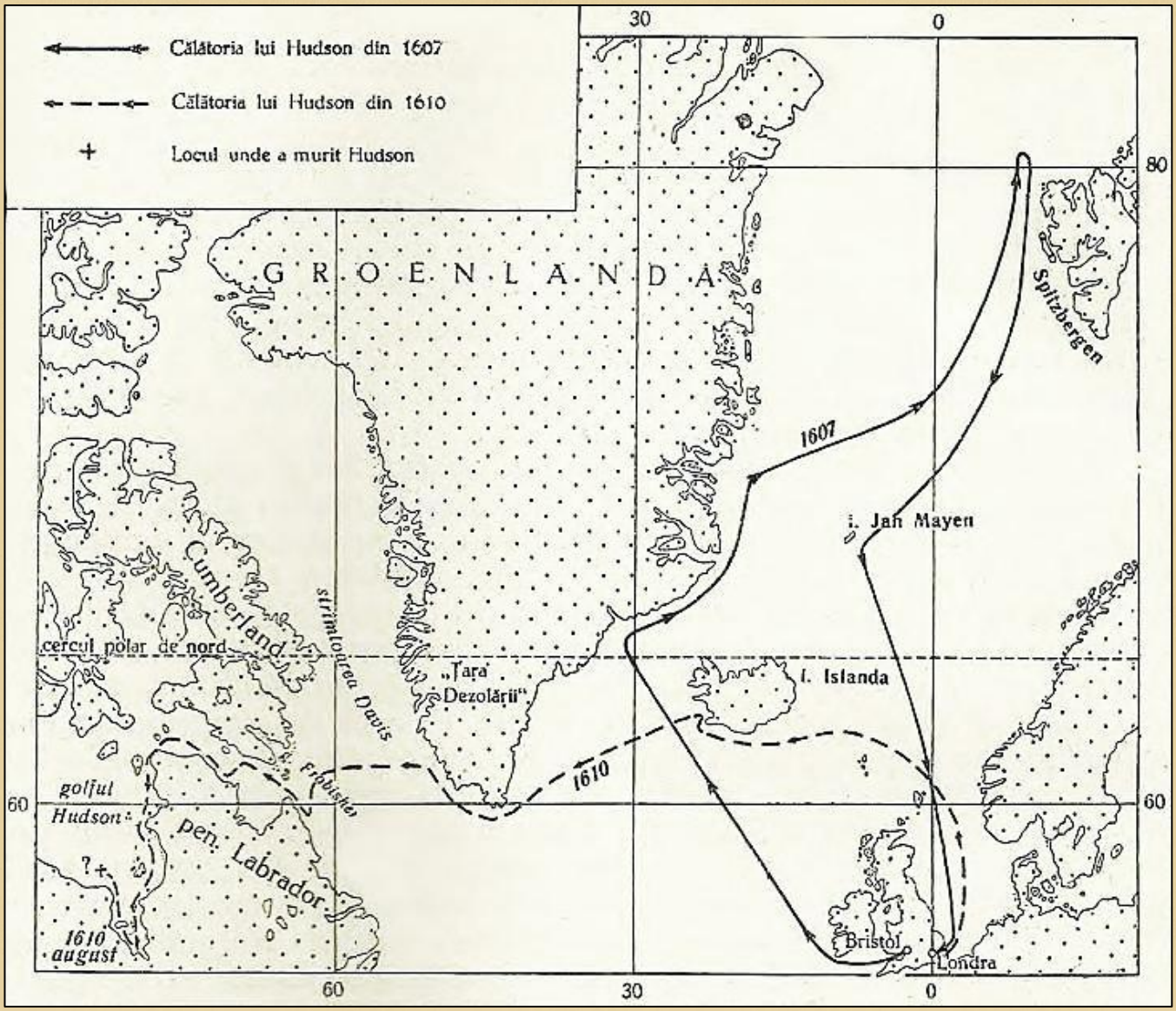

Călătoriile întreprinse de Hudson intre anii 1607 şi 1610.

Pe la mijlocul lunii iunie 1611, vasul a fost coborât pe apă şi a pornit încet spre nord. După o săptămână, nemulţumirile echipajului s-au

transformat într-o revoltă fățișă; răzvrătiții au aruncat într-o barcă pe Henry Hudson cu fiul său, pe ajutorul de timonier şi încă şase oameni credincioşi căpitanului, lăsându-i în voia sorții — fără arme şi fără alimente.

Singurul ofițer care a scăpat — timonierul *Robert Bylot* a ajuns în toamna anului 1611 înapoi în Anglia cu vasul „Discovery". În patrie s-au întors treisprezece oameni.

Nefericitul căpitan s-a bucurat totuşi după moarte de o glorie rară: „Marele râu din nord" pe care el l-a luat la început drept drumul spre China, a primit numele său — *râul Hudson;* strâmtoarea a cărei intrare a fost indicată de predecesorii săi a fost denumită *strâmtoarea Hudson,* iar marea ce i-a devenit mormânt a primit numele de *golful Hudson.*

DESCOPERIRILE ULTERIOARE DIN GOLFUL HUDSON (EXPEDIȚIILE LUI BUTTON ŞI BYLOT — BAFFIN)

Îndată ce însoțitorii lui Hudson rămaşi în viață s-au reîntors în Anglia, s-a organizat acolo „Campania negustătorilor din Londra care au găsit drumul de nord-vest"; denumirea însăşi denotă cât de mare era convingerea că „Marea de apus" a lui Hudson se află la o distanță destul de mică de Asia de răsărit şi că englezii vor putea începe imediat un comerț avantajos cu China şi Japonia, cu țările Americii de sud dinspre Oceanul Pacific, ba chiar şi... cu insulele Solomon. Au fost echipate două corăbii sub comanda lui *Thomas Button.* Căutarea lui Hudson şi a tovarăşilor săi îi preocupa cel mai puțin pe organizatorii expediției: în instrucțiunile date lui Button se spune limpede că el trebuie să iasă în oceanul opus cam în dreptul paralelei de 58°, cu toate că se ştia cu certitudine că Hudson a fost părăsit de marinarii răzvrătiți cu câteva sute de mile mai spre sud; de altfel, nici Button, după cum se va vedea din cele ce urmează, n-avea de gând să exploreze litoralul în dreptul căruia se săvârşise crima (coasta apuseană a Labradorului).

În vara anului 1612, după ce a străbătut strâmtoarea Hudson şi şi-a continuat drumul spre apus, Button a descoperit în partea dreaptă față de direcția corăbiei un pământ *(insula Southampton)* şi a înaintat de-a lungul țărmului său sudic, luându-l drept un arhipelag. Apoi a cotit spre sud-vest, presupunând că se îndreaptă spre China. Dar curând, la 60°40', a văzut țărmul unui nou pământ mare. Button a vrut să-l ocolească pe la sud şi a mers până la 58°40' latitudine nordică (golful *Button),* unde țărmul coteşte brusc, dar nu spre vest, cum spera el, ci spre est; el a fost atât de decepționat, încât a numit noul pământ, adică țărmul vestic al

golfului Hudson, *„Speranța înşelată”*. Apoi coasta a cotit din nou spre sud şi înaintând în această direcție, Button a descoperit gurile marelui râu Nelson (în dreptul paralelei de 57° latitudine nordică). Aici corăbiile s-au oprit pentru iernat. Cu toate că iarna a fost blândă, mortalitatea printre marinari — probabil din pricina scorbutului — era atât de mare, încât n-au mai rămas oameni suficienți pentru conducerea ambelor corăbii şi englezii au trebuit să părăsească una din ele. Pe râu, gheața s-a topit încă la începutul lunii aprilie, dar golful a mai rămas blocat de ghețuri timp de trei luni.

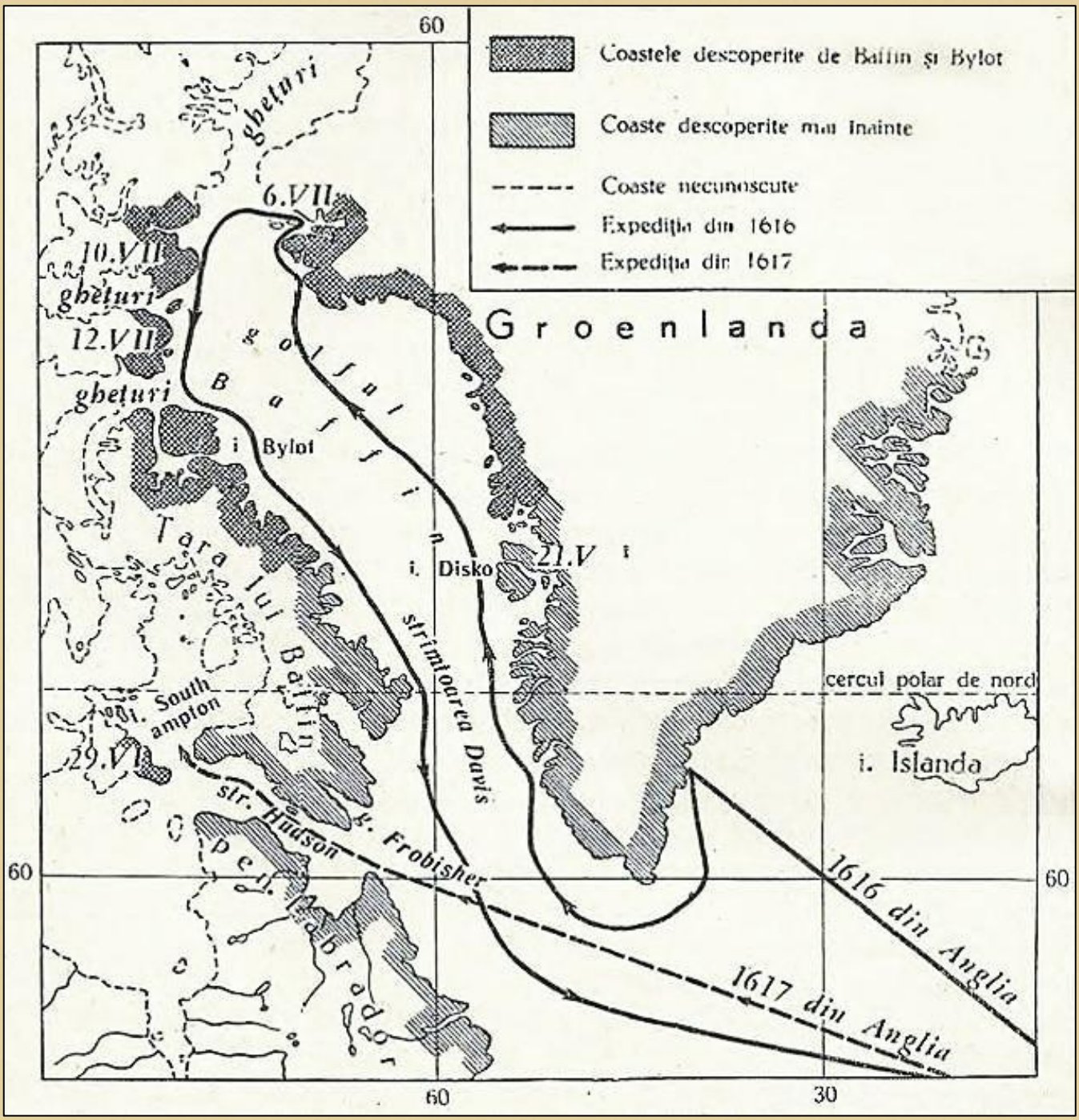

Călătoriile lui Baffin şi Bylot din 1615—1616.

În iulie 1613, Button a mers din nou de-a lungul țărmului apusean al golfului Hudson, de data aceasta însă în direcția inversă; în căutarea drumului de vest, el a înaintat dincolo de paralela de 64°, până când a ajuns la intrarea într-un golf care se îngusta sau într-o strâmtoare care ducea spre nord cu o uşoară deviere către răsărit. Button i-a dat numele latinesc de „Nec ultra" („Nu mai departe", astăzi *strâmtoarea Roes Welcome).* Navigatorul dezamăgit n-a mai explorat-o. La 29 iulie, el a pornit spre răsărit şi toamna s-a întors în Anglia cu ştiri foarte neplăcute pentru acționarii „Companiei drumului de nord-vest". De Hudson şi de tovarăşii săi dispăruți fără urmă nu şi-a mai adus aminte nimeni.

Întrucât drumul de vest putea fi situat mai la nord de paralela de 65°, la care Button susținea că a ajuns, compania a trimis în explorare un vas mic (55 de tone) sub comanda lui Robert Bylot. Acesta avea ca timonier un navigator polar încă tânăr (născut în 1584), dar experimentat, pe care-l chema *William Baffin.* Baffin navigase de mai multe ori în marea Groenlandei. La 30 mai ei au ajuns la intrarea în strâmtoarea Hudson, unde au „descoperit" *insula Resolution* (denumită probabil astfel în cinstea vasului lui Bylot), sau mai bine zis i-au determinat poziția, căci ea fusese văzută fără îndoială încă de oamenii lui Frobisher în 1578. Mai departe, lângă țărmul nordic, au fost descoperite micile *insule Savage,* iar la ieşirea din strâmtoare, *insula Mill* (în dreptul paralelei de 64° latitudine nordică). La 10 iulie navigatorii au zărit marea insulă *Southampton* şi au mers timp de două zile de-a lungul coastei sale spre nord-vest, până când la intrarea într-un „golf" (în realitate *strâmtoarea Frozen)* au fost opriți de ghețuri. Corabia a fost nevoită să pornească înapoi şi cu acest prilej a fost cercetată toată coasta răsăriteană a insulei Southampton. Vasul a rămas în apropierea extremității de sud-est a insulei până la sfârşitul lunii iulie, iar apoi a pornit înapoi. În raportul prezentat companiei, Baffin scria: „Nu încape îndoială că trecerea există totuşi, dar nu sunt convins că la ea se poate ajunge prin strâmtoarea numită *Hudson*[1] şi înclin să cred că nu...".

DESCOPERIREA GOLFULUI BAFFIN ŞI A GROENLANDEI DE NORD-VEST (A DOUA EXPEDIȚIE BYLOT — BAFFIN)

În primăvara anului 1616, pe acelaşi vas mic al companiei, cu un echipaj de şaptesprezece oameni, Bylot şi Baffin au plecat dinspre strâmtoarea Davis, în căutarea drumului de nord-vest. La 5 iulie ei au

[1] Se pare că acesta este primul document care a ajuns până la noi în care strâmtoarea de la nord de Labrador este denumită strâmtoarea Hudson.

ajuns în dreptul paralelei de 78° latitudine nordică. Până la mijlocul secolului al XIX-lea nici un alt vas n-a ajuns atât de departe spre nord în această regiune. Cu acest prilej au fost descoperite: *coasta apuseană a Groenlandei între 72 şi 76° latitudine nordică, golful Melville,* extremitatea de nord-vest a Groenlandei între 76 şi 78° latitudine nordică *(peninsula Hayes)* şi *strâmtoarea Smith,* care desparte la nord-vest această peninsulă de țărmul opus (insula *Ellesmere).* În partea îngustă a acestei strâmtori, la începutul lunii iulie nu se putea trece printre ghețuri şi atunci Bylot a cotit spre sud. În această direcție a fost descoperit *golful Smith,* iar mai la sud, dincolo de extremitatea din dreptul paralelei de 76°, intrarea blocată de ghețuri în *strâmtoarea Jones* (între insulele *Ellesmere* şi *Devon).* Şi mai la sud, în dreptul paralelei de 74°5' latitudine nordică, a fost descoperită intrarea foarte largă, dar de asemenea blocată de ghețuri în *strâmtoarea Lancaster* (între insulele Devon şi Bylot). Bylot şi-a continuat drumul spre sud-est şi a înaintat astfel până la cercul polar pe o distanță de circa 1.000 km în direcția țărmului unui imens pământ care de atunci este denumit — în cinstea timonierului erudit, dotat cu elocință şi talentat la scris — *Țara lui Baffin* (insula Baffin)[1]. Nici Baffin şi nici Bylot n-au debarcat niciodată pe insula Baffin. De la strâmtoarea Lancaster, vasul a mers la o oarecare distanță de țărm, din pricina unei fâşii largi de gheață. Mulți marinari erau bolnavi de scorbut, aşa că din dreptul cercului polar Bylot a cotit spre sud-est, şi la sfârşitul lunii august a sosit în Anglia.

Lui Baffin i se atribuie totodată „deschiderea porților" spre două strâmtori, care duc într-adevăr în Oceanul Pacific, precum şi „închiderea" acestor „porți". După cum se vede din relatarea despre expediție, adevărata cinste a acestei descoperiri trebuie împărțită între căpitanul Bylot, aproape uitat, şi norocosul său timonier, al cărui nume s-a dat nu numai uneia dintre cele mai mari insule de pe glob (512.000 km^2), dar şi mării pe jumătate închise, situată între Groenlanda şi Țara lui Baffin (insula Baffin), cu o suprafață mai mare decât marea Baltică — *golful Baffin.* Este însă incontestabil că cinstea îndoielnică a „ închiderii" acestor „porți" de vest din regiunea polară îi aparține numai lui Baffin, deoarece s-a păstrat o scrisoare a sa către un protector de vază al expediției în care îi spune răspicat că „nu există nici un drum şi nici măcar nădejdea de a găsi vreun drum în partea de nord a strâmtorii Davis" (adică în golful Baffin). El a fost crezut şi „Compania drumului de nord-vest" a fost lichidată. În 1622, Baffin a murit în vârstă de 38 de ani.

[1] Prin cercetările făcute în secolul al XIX-lea s-a constatat că mica regiune muntoasă de nord-est a acestui pământ este de fapt insula Bylot.

TERMINAREA DESCOPERIRII GOLFULUI HUDSON (EXPEDIȚIILE LUI MUNK, FOX ŞI JAMES)

Guvernul danez a început şi el să se intereseze de drumul de nord-vest. În 1619, din Danemarca a fost trimis spre golful Hudson navigatorul polar norvegian *Jens Munk* cu două vase mici. În iunie el a intrat în strâmtoarea Hudson şi, după ce a străbătut-o, a cotit spre sud-vest, căutând probabil drumul spre Oceanul Pacific (datele despre această expediție sunt foarte sumare). Expediția a iernat la gurile unui râu care a fost numit mai târziu râul *Churchill* (el se varsă în golful Button). Iarna a fost excepțional de grea şi până la începutul verii anului 1620 au pierit toți marinarii în afară de Munk şi încă doi oameni. În timpul verii, cei trei s-au întremat hrănindu-se cu peşte şi păsări, şi-au strâns provizii pentru drum şi, abandonând unul din vase, au ajuns cu greu la Copenhaga, la 25 septembrie 1620, „semănând mai mult a umbre decât a oameni".

În 1631, englezii au început din nou să caute drumul de nord-vest, de data aceasta dinspre golful Hudson. Fondurile necesare au fost date de negustătorii din Bristol, care au echipat un vas mic sub comanda lui *Thomas James.* Un alt vas, mai mare, „King Charles" (de 70 tone) a fost dat de regele Angliei, Carol I Stuart, iar fondurile pentru echiparea expediției şi angajarea echipajului le-au pus la dispoziție negustători din Londra. Comandant al acestui vas a fost numit *Luke Fox,* un căpitan mai în vârstă, care avea experiența călătoriilor polare. El era sigur de succes şi a semnat cu compania Indiilor de est un contract pentru livrare de piper. Când s-a înfățişat lui Carol I, acesta i-a dat scrisori către împăratul Japoniei. Fox s-a pregătit bine pentru călătoria în Arctica şi a făcut multe observații ştiințifice prețioase. Cele două vase au plecat aproape în acelaşi timp, în primele zile ale lunii mai, dar fiecare comandant acționa independent şi rezultatele obținute de ei n-au fost nici pe departe de aceeaşi valoare.

La sfârşitul lunii iulie 1631, *Luke Fox* a ajuns la colțul de nord-vest al golfului Hudson, acel „golf Nec ultra" din dreptul paralelei de 64° latitudine nordică în fața căruia s-a oprit Button în 1613. S-a constatat că golful este de fapt o strâmtoare (Fox a înaintat prin ea până în dreptul paralelei de 65°30' latitudine nordică), iar Southampton s-a dovedit a fi, nu o parte a continentului, ci o insulă sau, cum s-a mai crezut multă vreme, un grup de insule şi Fox i-a dat numele de „Sir Thomas Roes Welcome" („Bine ați venit, sir Thomas Roes!"); astăzi această denumire în formă prescurtată — *Roes Welcome* — s-a păstrat pentru strâmtoarea ce

desparte insula Southampton de continent.

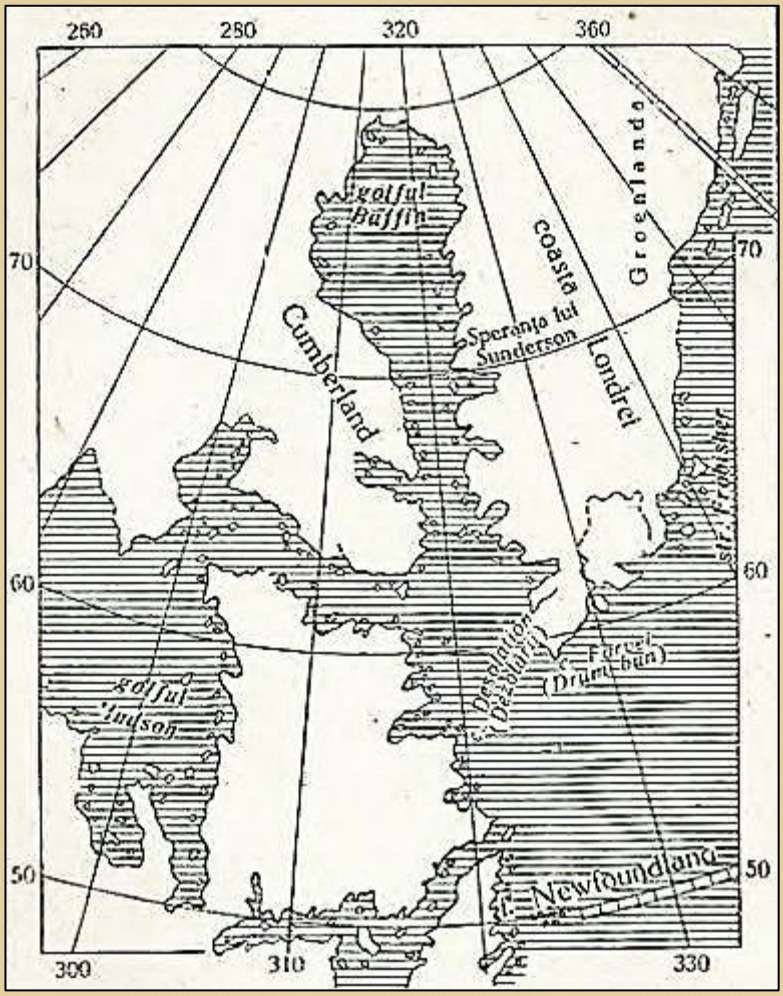

Harta lui L. Fox din 1635 (schiță)

Întorcându-se, Fox a mers de-a lungul întregului litoral vestic al golfului Hudson; după cât se pare, el nu avea încredere în Button, care de data aceasta însă avusese dreptate. Într-adevăr, acolo nu exista nici o strâmtoare. Cu acest prilej au fost descoperite toate insulele mici din apropiere, precum şi insula *Marble* („de Marmură"). Înaintând astfel, Fox a ajuns la gurile *râului Nelson,* dincolo de care se întindea coasta sudică încă neexplorată a golfului Hudson. În cursul lunii august, Fox a explorat şi acest țărm până la 55°10' latitudine nordică şi 83°5' longitudine vestică, unde s-a întâlnit cu James şi în curând s-a apropiat de un cap *(Henrietta-Maria);* acolo țărmul cotea brusc spre sud. Fox a socotit că nu mai are rost să meargă mai departe, ca să nu-şi piardă timpul în zadar. El şi-a formulat concluziile în felul următor: „ în arcul dintre 65°30' şi 55°10' latitudine nordică, de-a lungul întregii coaste apusene a golfului Hudson, nu este nici o nădejde să se descopere trecerea".

Cotind spre nord, Fox a traversat întregul golf Hudson, a trecut de intrarea de vest în strâmtoarea Hudson şi a descoperit „Țara lui Fox" (peninsula Fox, extremitatea de sud-vest a Țării lui Baffin). Continuându-şi drumul spre nord, el a ajuns la 22 septembrie în dreptul paralelei de 66°35' latitudine nordică. Golful dintre Țara lui Baffin şi continent, în care a pătruns, a fost numit mai târziu *bazinul Fox,* iar strâmtoarea dinspre sud, care îl leagă de golful Hudson, a fost numită *strâmtoarea Fox.* La sfârşitul lunii octombrie 1631, Fox s-a întors în Anglia fără să fi pierdut nici un om. Mulți erau bolnavi, printre care şi el însuşi, dar toți s-au însănătoşit.

Thomas James a ieşit la mijlocul lunii iulie în golful Hudson, l-a traversat spre sud-vest, probabil până la vărsarea râului Churchill, apoi a înaintat de-a lungul țărmului sudic al golfului Hudson până la capul Henrietta-Maria (denumirea a fost dată de el), unde a ajuns înaintea lui Fox, care nu ştia acest lucru. Despărțindu-se de Fox, James a explorat în septembrie tot litoralul bazinului de sud-est al golfului Hudson, căruia mai târziu i s-a atribuit numele lui *(golful James).* Ceața deasă şi ghețurile l-au împiedicat să se întoarcă în țară. El a iernat la extremitatea sudică a golfului, pe insula *Charlton* (în dreptul paralelei de 52° latitudine nordică). Iarna a fost aspră. După ce a pierdut o parte din echipaj, el a izbutit să scoată vasul dintre ghețuri abia la sfârşitul lunii iunie 1632. La 2 iulie a părăsit insula Charlton şi la 22 octombrie a ajuns la Bristol.

După expedițiile lui Button, Fox şi James, întregul litoral al golfului Hudson şi aproape toate insulele de acolo au fost însemnate pe hărți destul de exact (pentru acea vreme). Trecerea spre vest putea să existe numai dinspre bazinul Fox, rămas neexplorat în zona de dincolo de cercul polar, dar se părea că nici acesta nu are ieşire. Abia după două sute de ani a obținut aici rezultate hotărâtoare *William Parry* (1821—1822), c-are, cu ajutorul eschimosei Igloolik, „a deschis" golful Hudson.

Capitolul 45

COLONIZAREA DE CĂTRE ENGLEZI A INSULEI NEWFOUNDLAND ŞI A COASTEI AMERICII DE NORD DINSPRE OCEANUL ATLANTIC

COLONIZAREA DE CĂTRE ENGLEZI A INSULEI NEWFOUNDLAND

În ultimul pătrar al secolului al XVI-lea, în fiecare an se adunau în apele insulei Newfoundland circa 400 de vase de pescuit de diferite naționalități. Vasele engleze erau în număr mic, dar mai bine echipate şi înarmate, şi căpitanii englezi îşi arogau dreptul de a judeca litigiile şi conflictele dintre pescari. Insula propriu-zisă i-a interesat prea puțin pe europeni până la „marea" descoperire a lui Frobisher. Dar când acesta a adus în Anglia încărcătura sa de „aur", insula Newfoundland a căpătat pentru englezi o dublă importanță. Ea străjuia calea cea mai scurtă spre „Katai" şi dincolo de ea se afla „țara aurului" a lui Frobisher.

Englezul *Humphrey Gilbert,* frate vitreg al favoritului reginei *Walter Raleigh,* a obținut de la Elisabeta un brevet „pentru descoperirea şi

guvernarea insulei Newfoundland". Bazându-se pe dreptul primei descoperiri făcute de Cabot, Gilbert a proclamat insula posesiune engleză, în ciuda protestelor guvernului francez. Gilbert a adus din Anglia pe insulă 250 de oameni, şi a încercat să întemeieze pe coasta de sud-est *prima colonie engleză de peste ocean — Newfoundland* (1583). Încercarea a dat greş. În afară de peşte şi combustibil, coloniştii duceau lipsă de toate cele necesare traiului. Bolile au început să bântuie printre ei. Nemulțumirea amenința să se transforme în răscoală. Gilbert a poruncit să se taie urechile celor nemulțumiți, dar în cele din urmă a fost nevoit să cedeze şi i-a transportat pe colonişti înapoi în Anglia. La întoarcere, el a pierit pe drum în timpul unei furtuni. Abia după un sfert de veac, nişte marinari englezi au întemeiat prima aşezare pescărească permanentă la marginea răsăriteană a insulei. Această aşezare s-a transformat mai târziu în capitala insulei Newfoundland — *Saint Johns,* cel mai mare port al insulei.

WALTER RALEIGH ŞI SOARTA VIRGINIEI — PRIMA COLONIE ENGLEZĂ DE PE CONTINENTUL AMERICAN

Walter Raleigh era un nobil englez nu prea bogat, care visa să facă o carieră strălucită. El nu avea nici avere, nici titluri de vază, dar era convins că un tânăr frumos le poate dobândi trecând prin iatacul reginei „fecioare" Elisabeta. Prin tot felul de extravaganțe, el i-a atras atenția asupra sa şi a devenit unul din favoriții ei. Raleigh visa la bogățiile inepuizabile ale Indiei, la comorile din Mexic sau Peru, la Eldorado. Fratele său Gilbert căuta țara aurului în preajma drumului de nord-vest. Raleigh a hotărât s-o caute peste ocean, mergând în linie dreaptă spre vest. El a obținut un brevet regal pentru colonizarea teritoriului Americii de Nord situat la miazănoapte de posesiunile spaniole (adică de Florida).

În 1584, Raleigh a trimis în recunoaştere peste ocean două vase mici. Ele au atins țărmul american în dreptul paralelei de 35°, unde nu există aproape nici un port potrivit. Căpitanii au vizitat două insule situate lângă *laguna Pamlico şi golful Albemarle* (36° latitudine nordică), precum şi țărmul continental învecinat şi au stabilit acolo relații cu localnicii. Reîntorcându-se în patrie, ei i-au descris pe indieni ca pe nişte oameni „sălbatici şi leneşi, viteji şi ospitalieri, curioşi şi încrezători, foarte dispuşi să schimbe produsele țării lor pe mărfuri engleze, îndeosebi pe obiecte de metal". Căpitanii au lăudat foarte mult frumusețea țării, blândețea climei, fertilitatea solului. Atunci, zgârcita regină şi-a deschis baierele pungii şi Raleigh a putut să echipeze imediat o a doua expediție compusă din cinci

vase, sub comanda lui *Richard Grinville* pentru colonizarea noii țări descoperite. Favoritul recunoscător a dat viitoarei colonii engleze numele de *Virginia,* în cinstea protectoarei sale.

În 1585. Grinville a întemeiat pe *insula Roanoke* (lângă intrarea sudică în golful Albemarle), prima aşezare engleză de lângă continentul Americii de Nord şi după aceea s-a întors în patrie. În această localitate s-au aşezat 180 de oameni, în special nobili scăpătați care visau să se îmbogățească repede. Iar „sălbaticii" şi-au dat seama de la început cărui zeu i se închină englezii „civilizați" şi, bătându-şi joc de ei, le spuneau poveşti despre bogatele zăcăminte de aur din interiorul țării şi despre bancurile de scoici cu perle de lângă țărmuri. După câteva luni de căutări zadarnice, colonişţii au ajuns atât de înrăiți, încât au început să-i atace pe indieni. Aceştia au încetat să le mai aducă alimente în schimbul mărfurilor engleze. În primăvara anului 1586, colonişţii au ajuns într-o situație desperată. Dar, pe neaşteptate s-a ivit lângă țărm flotila lui *Francis Drake,* care se întorcea în Anglia după una din incursiunile sale împotriva coloniilor spaniole. Drake i-a luat pe colonişti cu el şi i-a adus în patrie. Ei nu aveau decât o mică încărcătură de *tutun* şi Raleigh, precum şi alți arbitri ai modei, au răspândit curând în Anglia fumatul.

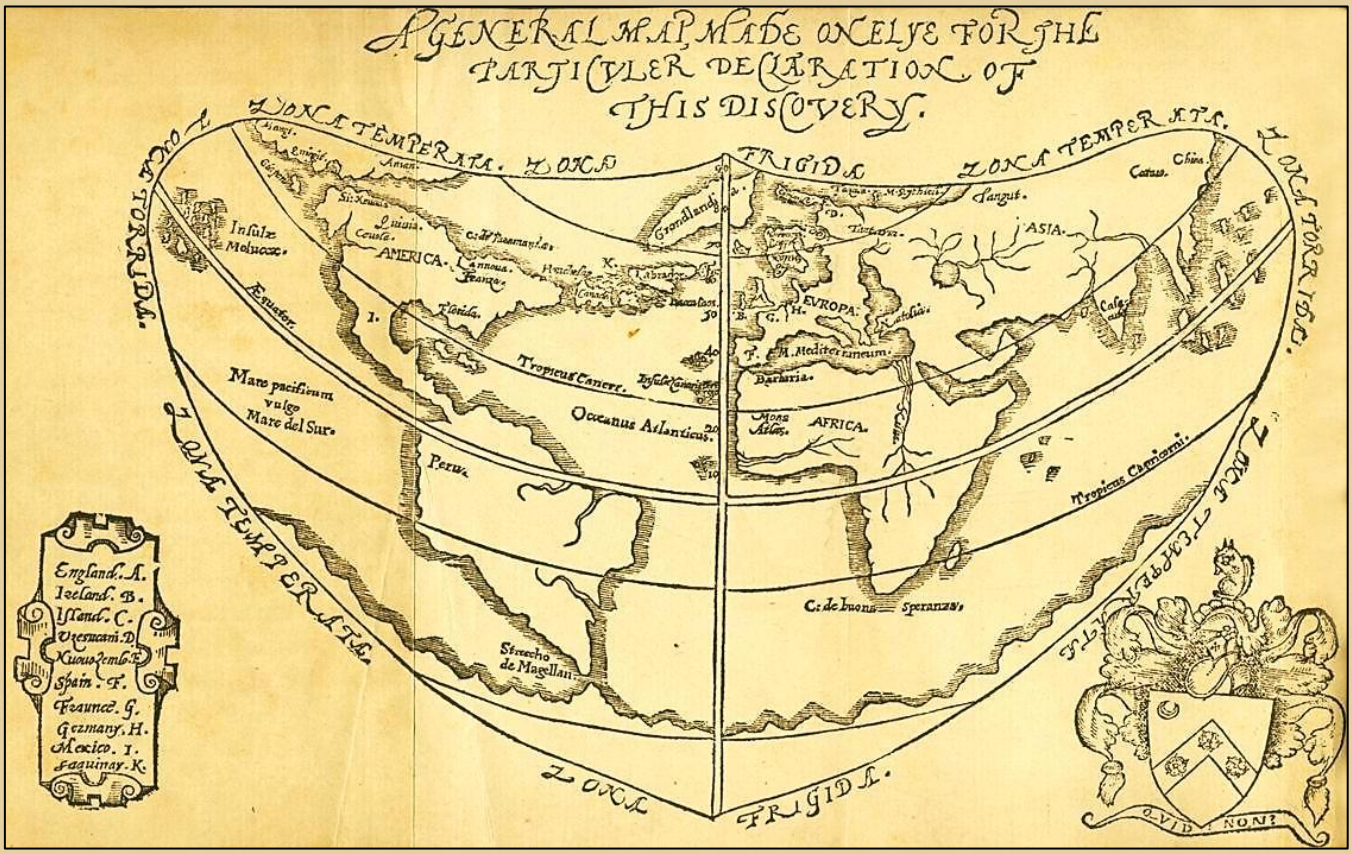

Harta lui Gilbert din 1576

La scurt timp după evacuarea coloniei, a sosit acolo Grinville cu trei

corăbii. Neştiind nimic despre cele întâmplate, el a lăsat în colonia rămasă pustie cincisprezece oameni, ca să-i păstreze lui Raleigh posesiunea sa. Curând după aceea toți aceşti oameni au fost măcelăriți de indieni. La începutul anului 1587, Raleigh a repetat încercarea de a organiza colonizarea masivă a Virginiei. Trei corăbii au adus un nou grup de colonişti, numărând peste 200 de oameni. Dar curând a izbucnit războiul anglo-spaniol, noua colonie a fost lăsată în voia sorții şi toți coloniştii au murit, fie de foame, fie ucişi de indieni. După aceasta Raleigh, ca şi augusta sa protectoare, şi-au pierdut entuziasmul pentru acest proiect deficitar.

EXPEDIȚIA LUI GOSNOLD

În ultimul an al domniei Elisabetei (1603) *Bartholomew Gosnold* a organizat o expediție cu un singur vas (echipajul având treizeci şi doi de oameni). El a plecat de la extremitatea de sud-vest a Angliei (50° latitudine nordică) drept spre apus, căutând să urmeze, în limita posibilităților, această direcție. Vântul însă a împins corabia spre sud. El a traversat oceanul fără să fi întâlnit vreo insulă şi a ajuns la continentul american în dreptul paralelei de 42° latitudine nordică. În acest loc, o peninsulă lungă şi îngustă, având forma unei seceri, formează un golf deschis spre nord. Gosnold a întâlnit acolo mari bancuri de scrumbii şi a numit peninsula *Cape Cod* („capul Scrumbiei”). După ce a ocolit peninsula dinspre sud, el a înaintat către vest vreo 200 km de-a lungul țărmului. Era vară şi Gosnold a fost fermecat de natura noii țări. El debarca din loc în loc pe țărmul continentului şi stabilea relații cu indienii. Se ştie că aceşti „sălbatici” au întâmpinat aproape întotdeauna în mod prietenos pe primii „albi” care le vizitau țara; indienii le dădeau alimente şi le arătau cele mai bune locuri de vânătoare şi pescuit. De aceea, când s-a întors după patru luni în patrie, Gosnold a descris cu entuziasm regiunile din Lumea nouă descoperite de el.

Pe englezi i-a impresionat nu atât descrierea făcută de Gosnold, cât durata scurtă a expediției. S-a aflat astfel că dincolo de ocean, la numai câteva săptămâni de drum din Anglia, există o țară cu climă blândă şi locuitori blajini, o țară foarte potrivită pentru colonizarea populației „de prisos” din Vechea Anglie. Noul drum descoperit de Gosnold reducea aproape la o treime traseul obişnuit stabilit de spanioli după expedițiile lui Columb. Curând s-au organizat două companii pentru colonizarea Americii care „se apropiase” pe neaşteptate de Anglia — una la Londra şi alta la Plymouth. Ele au căpătat brevetele corespunzătoare de la noul rege

al Angliei, Iacob I Stuart.

Rezultatul final al noii mişcări de colonizare l-a constituit apariția în America de nord a *13 colonii engleze,* care s-au separat mai târziu de metropolă şi au devenit nucleul Statelor Unite ale Americii.

Companiile au dobândit dreptul de a întemeia colonii pe litoralul dinspre Oceanul Atlantic al Americii de nord, între 34 şi 45° latitudine nordică, iar în interiorul teritoriului „de la o mare la alta" (mai târziu, Virginia a susținut pe această bază că are drepturi şi asupra tuturor pământurilor din vest). Companiile şi-au luat obligația să răspândească creştinismul printre „sălbatici" şi să susțină printre colonişti biserica anglicană. Majoritatea patentelor regale repetau următoarele principii: „coloniştii şi urmaşii lor rămân englezi în toate privințele: în aşezările din America, ei se bucură de toate drepturile şi privilegiile, ca şi cum ar fi rămas în patrie". Pe această bază, în secolul al XVII-lea şi în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, americanii s-au opus acțiunilor arbitrare ale metropolei, iar în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi-au formulat pretențiile la independență.

ÎNTEMEIEREA NOII COLONII VIRGINIA

În 1606, la 20 decembrie, au plecat din Anglia trei vase mici cu 105 colonişti, aproape numai bărbați, şi după o lungă călătorie pe marea furtunoasă au intrat în primăvara anului 1607 în golful *Chesapeake.* Ei au navigat în sus pe un râu pe care în cinstea regelui Iacob (James) l-au numit *„James River"* şi au întemeiat pe malurile lui prima aşezare engleză pe continentul american — *Jamestown.* Aceşti colonişti au părăsit Anglia de bunăvoie. Ei aparțineau bisericii de stat dominante în Anglia — biserica anglicană (episcopală). Cei mai mulți erau *gentlemeni* ratați, „oameni leneşi şi vicioşi: ei fuseseră trimişi peste ocean de rude care voiau să scape de ruşine şi sperau că în câțiva ani aceştia, sau se vor îmbogăți, sau vor pieri". Coloniştii din Virginia semănau în multe privințe cu hidalgo spanioli şi cu fidalgo portughezi, care s-au năpustit peste ocean după descoperirea Americii.

Printre primii colonişti din Virginia se întâlneau rar oameni energici şi care să nu disprețuiască munca. Unul dintre aceştia a fost întemeietorul de fapt al Virginiei, căpitanul *John Smith.* Potrivit spuselor sale (care nu merită totdeauna încredere) Smith a servit înainte ca soldat în războiul din Țările de jos împotriva spaniolilor şi în războiul împotriva turcilor din Europa de sud-est. Acolo a fost rănit şi a rămas pe câmpul de luptă printre cadavre. Turcii l-au găsit şi l-au vândut ca sclav în Crimeea. El şi-a omorât

stăpânul şi a fugit pe Don, la ruşi. Apoi a peregrinat câțiva ani prin Europa şi Africa de nord, s-a întors în patrie, iar de acolo a plecat în Lumea Nouă. Acest aventurier a fost numit de compania din Londra guvernator al coloniei şi a devenit primul „patriot" anglo-american. Smith spunea: „Coloniştii n-au decât să piară într-una, căci tot mereu voi aduce alții noi". El încerca să-i învețe pe nobilii leneşi să muncească: „Nu numai argintul şi aurul, dar şi produsele pământului şi tot ce se va găsi dau țării valoare".

Compania din Londra urmărea să găsească drumul cel mai scurt spre China: ea avea nevoie de profituri mari, de aur şi argint, iar Virginia nu i le putea oferi. Compania a acuzat de incapacitate conducerea coloniei şi în primul rând pe Smith. După doi ani de la întemeierea aşezării Jamestown, el a fost înlăturat temporar din funcție. Din Anglia s-au trimis în Virginia şapte corăbii cu 300 de colonişti noi, printre care erau mulți deportați şi delicvenți de drept comun. Compania din Londra l-a numit pe lordul *Delaware,* cârmuitor pe viață al tuturor posesiunilor ei din America. Lordul a plecat peste ocean, dar după câteva luni s-a întors în patrie. Numele lui a fost dat golfului situat la nord-est de Chesapeake (39° latitudine nordică) şi micii peninsule dintre aceste golfuri.

Din cauza mulțimii de trântori şi netrebnici, colonia a dobândit de la început o faimă atât de proastă, încât unii englezi acceptau mai curând să fie duşi la spânzurătoare decât să plece în Virginia: „Asupra acestei țări minunate se abătu o ruşine groaznică; ea era socotită drept locul potrivit pentru deportarea celor mai mari escroci".

Pentru noua colonie cel mai avantajos era să cultive tutunul, căci moda fumatului începuse să se răspândească în Europa occidentală şi centrală. Coloniştii nu se îndeletniceau aproape de loc cu agricultura şi dădeau prea puțină atenție creşterii vitelor. Indienii trebuiau să le furnizeze alimentele necesare. Când nu o făceau, coloniştii le prădau satele.

Foarte curând, în interesul plantatorilor de tutun, a *fost introdusă sclavia.* În 1620, *olandezii au adus în colonie primii negri* şi i-au vândut cu câştig mare la Jamestown. Negrii viguroşi, obişnuiți cu clima umedă şi caldă din Africa occidentală, s-au dovedit a fi muncitori excelenți şi aduceau stăpânilor lor mari profituri. În anii următori au început să se aducă în Virginia atât de mulți negri, încât sclavii au ajuns să fie mai numeroşi decât oamenii liberi.

John Smith a explorat zona de pe litoral şi a căutat să mențină relații paşnice cu indienii. Colonia se dezvolta încet. În fiecare an soseau din Anglia peste o mie de noi colonişti. Prețul tutunului creştea, căci fumatul

se răspândea tot mai mult în Europa.

Englezii (ca şi olandezii) — spre deosebire de spanioli, portughezi şi francezi — căutau să nu se amestece cu băştinaşii supuşi şi să-şi mențină „puritatea rasei”. În cursul primilor ani de colonizare, pacea dintre englezi şi indieni n-a fost tulburată. Dar pretențiile coloniştilor au devenit excesive. Ei acaparau cu neruşinare pământurile indienilor, îi înşelau şi îi jefuiau. În 1622, indienii, care înainte aveau o atitudine paşnică, s-au răsculat împotriva asupritorilor. La un semnal dat de căpetenii, ei au atacat simultan pe coloniştii risipiți în grupuri mici în regiunea localității Jamestown şi au ucis, după cum se arată în „Istoria Virginiei” — 347 de colonişti, fără deosebire de sex şi vârstă. Mulți colonişti au izbutit însă să scape refugiindu-se la Jamestown. Atunci englezii au pornit un război de exterminare împotriva tuturor indienilor, chiar şi a acelora care în mod evident nu au putut participa la atacul „perfid”. După ce s-au răfuit cu indienii din împrejurimi, coloniştii din Virginia au atacat şi triburile mai îndepărtate, obligându-le să le dea ostatici. De atunci, colonialiştii au început să promoveze „politica indiană”, care este exprimata prin cinica frază: „Buni sunt numai indienii morți”.

„PELERINII” DE PE „MAYFLOWER” ŞI PRIMA COLONIE ENGLEZĂ ÎN NOUA ANGLIE

În schimbul unei sume de bani, compania din Plymouth a permis *puritanilor,* prigoniți în patrie, să se aşeze pe teritoriul întins ce i s-a acordat. Puritanii au echipat pe țărmul sudic al Angliei, la Southampton. vasul „Mayflower („Floarea de mai”, 100 de tone).

Puritanii îşi spuneau adesea *pelerini,* pentru că se considerau călători pe această lume efemeră, veniți din neființă şi năzuind spre „patria cerească”. Dar pentru timpul cât trăiau pe pământ aveau nevoie de o patrie pământească. Şi astfel, în septembrie 1620, 120 de „pelerini”, printre care se aflau femei şi copii, au pornit pe corabia „Mayflower” peste ocean ca să caute Noua Anglie. Au trecut mai bine de două luni până când „pelerinii” au zărit țărmul Americii. S-a stabilit ca ei să debarce la gurile râului Hudson. Dar, după cum spune legenda, căpitanul vasului, mituit de olandezi, care considerau această regiune o posesiune a lor, a înaintat prea mult spre nord şi a intrat în *golful Massachusetts.* Corabia a mers de-a lungul țărmului pe lapoviță, până când a ajuns la o insulă nelocuită. Ziua următoare coloniştii au petrecut-o „ în tihnă şi rugăciune”. Aceasta a fost prima duminică puritană plicticoasă în Lumea nouă.

Luni, „pelerinii” au cercetat portul, care li s-a părut excelent. În regiunea învecinată au găsit apă bună de băut şi ogoare ale indienilor semănate cu porumb. Această luni este numită în S.U.A. „Ziua strămoşilor”, în amintirea strămoşilor americani — nordici „sută la sută” („yankei”), care au intrat în ziua aceea în stăpânirea noii lor patrii — *Noua Anglie.*

La 25 decembrie 1620 s-au pus temeliile primelor case din „New Plymouth”, pe coasta de nord-vest a golfului Cape Cod. După câteva săptămâni, coloniştii s-au organizat din punct de vedere militar; pe un deal lângă *Plymouth* s-a construit o cetate şi pe zidurile ei au fost aşezate tunuri. Prima iarnă petrecută în Noua Anglie a fost aspră şi a secerat multe vieți. Primăvara, puritanii au sădit livezi şi au început să însămânțeze grâne. Strângând o recoltă bogată, ei au anunțat cu bucurie acest lucru celor de aceeaşi credință cu ei din Europa, pentru a-i atrage în Noua Anglie. Curând a sosit acolo al doilea grup de colonişti. În cursul primilor doi ani, „pelerinii” au lucrat pământul în comun, iar produsele le-au împărțit între ei. Dar în primăvara anului 1623 ei au trecut la „gospodărie individuală”.

Aceşti puritani cuvioşi, persecutați în patria lor, nu s-au purtat mai bine cu indienii decât adepții bisericii anglicane dominante în Virginia sau decât „blestemații papistaşi” (catolicii) în America tropicală. Îndată ce „pelerinii” au căpătat întăriri de peste ocean, invocând un pretins complot, ei au organizat un măcel în masă al indienilor algonkini, nevinovați şi lipsiți de apărare, din regiunea golfului Massachusetts. Căpeteniile şi sute de indieni de rând au fost prinşi în wigwamurile (locuințele) lor şi ucişi. Acest asasinat în masă neprovocat a înspăimântat atât de mult pe algonkini, încât ei şi-au părăsit meleagurile natale şi au plecat spre apus. Creştinii s-au grăbit să anunțe victoria asupra „păgânilor” prietenilor lor europeni, iar unul dintre aceştia a scris în Noua Anglie: „Ce minunat ar fi fost dacă înainte de a-i măcelări pe indieni ați fi adus pe câțiva dintre ei la creştinism”.

După ce au forțat pe indieni să se retragă în interiorul țării, puritanii au început să se aşeze în grupuri mici de-a lungul țărmului golfului Massachusetts şi să se îndeletnicească cu pescuitul. Până în 1624 aşezările de pescari s-au întins pe 50 km la nord de Plymouth şi primii pescari europeni au apărut în marele golf, căruia i s-a dat mai târziu numele de golful *Boston.* Lor li s-au alăturat şi agricultori, care au întemeiat acolo aşezări mai mari. Astfel a luat ființă *colonia puritană Massachusetts.* Aceşti colonişti erau gospodari harnici şi buni lucrători.

Urmărind să se aşeze temeinic în noua lor patrie, puritanii cultivau tot felul de plante, în afară de tutun; nu se permitea să se semene decât o cantitate mică de tutun „ca medicament”.

În perioada 1630—1640 au plecat spre Noua Anglie mulți puritani şi creştini din diferite alte secte, pentru a scăpa de prigoana autorităților regale din vechea Anglie şi a bisericii episcopale dominante, aflată în slujba acestora. Străinii se stabileau în aşezările vechi sau întemeiau altele noi, printre care s-a remarcat în curând *Boston.*

Astfel, pe țărmul răsăritean al Americii de nord, în două regiuni, aflate la o distanță de aproape 1.000 km una de alta, au luat ființă două colonii engleze: *prima — la sud, Virginia sclavagistă,* colonizată cu lepădăturile claselor dominante din Anglia secolului al XVII-lea, adepți ai bisericii episcopale de stat; *a doua — la nord,* embrionul Noii Anglii, *Massachusetts,* colonizată în special cu elemente burgheze, adepți ai „muncii libere”, membri ai diferitelor secte, prigoniți în patria lor. Sudicii au început să fie denumiți în curând *cei din Virginia,* iar nordicii — *cei din Boston* sau „yankei”. Dar oricât de mult se deosebeau ei prin caracter, profesiunea anterioară şi concepțiile religioase, toți au început la fel: au udat cu sânge indian pământul noii lor patrii.

NOUA OLANDĂ ŞI SOARTA EI

La început, coloniile engleze au fost despărțite una de cealaltă printr-o lungă fâşie de litoral, unde au luat ființă aşezări olandeze şi suedeze: *Noua Olandă* pe râul Hudson, la gurile căruia a fost întemeiat oraşul *Noul Amsterdam,* şi *Noua Suedie, în* dreptul paralelei de 40°, pe ambele maluri ale unui golf îngust care a căpătat mai târziu numele de Delaware. Acolo s-a construit portul *Christiania,* locuit de țărani suedezi şi finlandezi.

Astfel, încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea, țărmul Americii de nord dinspre Oceanul Atlantic a fost colonizat cu reprezentanții mai multor popoare europene: de la nord spre sud au început să se aşeze francezi (iar o dată cu ei, bretoni şi basci), englezi (la Boston), olandezi, suedezi şi finlandezi, din nou englezi (în Virginia) şi spanioli — fără a mai socoti grupurile mici de alte naționalități care au venit în Noul Amsterdam şi împrejurimile lui.

Colonia suedeză n-a dăinuit multă vreme (mai puțin de 30 de ani) şi a fost cucerită de olandezi (1655). După aceea, Noua Olandă a început să reprezinte o primejdie foarte serioasă pentru dominația engleză pe coasta răsăriteană a Americii de nord. Problema a fost rezolvată printr-un război în Europa — cel de-al doilea război anglo-olandez (1667). Olandezii au

repurtat victoria pe mare, flota lor a pătruns în fluviul Tamisa şi a dat foc suburbiilor Londrei. Carol al II-lea Stuart s-a grăbit să încheie pacea. Anglia şi-a pierdut ultimele posesiuni din insulele Moluce; cele două părți şi-au păstrat punctele de sprijin pe Coasta de aur, foarte importantă pentru neguțătorii creştini de sclavi negri „păgâni"; Olanda şi-a asigurat în America de Sud teritoriul Surinam (Guiana Olandeză) dar a renunțat în favoarea Angliei la posesiunile sale din America de Nord, care păreau mai puțin rentabile. Încă cu trei ani înainte de a trece în mâinile englezilor, Noul Amsterdam a fost dăruit de Carol al II-lea fratelui său, ducele de York. După încheierea păcii, denumirea oraşului a fost schimbată în New York şi această denumire a început s-o poarte întreaga nouă colonie engleză din zona centrală a Atlanticului.

Capitolul 46

DESCOPERIRILE FRANCEZE ÎN AMERICA DE NORD ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA ŞI COLONIZAREA CANADEI

PRIMELE DESCOPERIRI ALE LUI CHAMPLAIN, ÎN ZONA ATLANTICĂ A AMERICII DE NORD

Cu toate că primele colonii franceze avuseseră o soartă tristă, comerțul cu blănuri din America de Nord se dezvolta şi aducea profituri mari companiilor comerciale cu drepturi de monopol, care luaseră ființă la Dieppe şi Saint Malo. Regele Henric al IV-lea îşi dădea seama că Franța nu va putea păstra „țara blănurilor" decât prin colonizarea ei sistematică. Era însă necesar să se constate dacă în Canada sunt posibile agricultura şi viața sedentară şi dacă pieirea primelor colonii franceze s-a datorat unor cauze întâmplătoare. În 1603 s-a organizat o expediție pentru explorarea Canadei. Fondurile au fost puse la dispoziție de o companie comercială franceză care a obținut monopolul asupra cumpărării de blănuri. Neguțătorii au numit comandant al expediției pe experimentatul navigator *Samuel de Champlain,* care mai întreprinsese călătorii, în slujba Franței şi Spaniei, în Oceanul Atlantic şi în Marea Caraibilor. El îndeplinea de asemenea funcția de „geograf regal", adică urma să conducă lucrările topografice în „Noua Franță" şi cartografierea țărmurilor ei. Champlain a plecat în Noua Franță cu scopul de a face o explorare preliminară. El a pătruns în estuarul fluviului Sfântul Laurențiu şi a urcat în sus pe

Saguenay până la punctul unde ajunsese Cartier. Țara i s-a părut potrivită pentru colonizarea europenilor.

În anul următor (1604) conducând o altă expediție, Champlain a explorat *Acadia* (Noua Scoție). După ce a debarcat pe insula *Cape Breton,* el a însemnat pe hartă toată coasta Acadiei şi țărmul continental opus al golfului *Fundy.* În sud-vestul Acadiei el a refăcut cetatea Port Royal (Annapolis). Rămânând aici la iernat cu 80 de oameni, el a trimis vasele expediției înapoi în Franța. Iernatul s-a făcut în condiții foarte grele: jumătate din colonişti au murit de scorbut.

În vara anului 1605, după ce vasele s-au reîntors din Franța, Champlain a continuat întocmirea hărții coastei răsăritene a Americii de nord spre sud-vest, până la *golful Cape Cod;* cu acest prilej el a descoperit două porturi foarte bune în golful Massachusetts — Boston şi Plymouth, desăvârşind astfel descoperirile făcute de *João Affonso.* După ce a ocolit apoi *peninsula* lungă şi îngustă *Cape Cod,* el i-a stabilit definitiv contururile, iar în anul următor a descoperit *insula Nantucket* şi strâmtoarea dintre ea şi continent (41°5' latitudine nordică).

În 1607, negustătorii l-au rechemat pe Champlain în Franța, întrucât monopolul lor asupra achiziționării de blănuri fusese anulat. În 1608, de data aceasta în slujba regelui, el a fost trimis pe fluviul Sfântul Laurențiu şi a întemeiat acolo oraşul *Quebec.* El a căutat să mențină relații bune cu indienii localnici — *viandoții,* apropiați ca limbă de *irochezi,* dar ostili acestora (francezii numeau cu dispreț pe viandoți *huroni* de la cuvântul *hure* — cap de porc). Champlain a studiat limba lor, a încheiat cu ei o alianță şi a folosit în scopurile sale duşmănia lor împotriva irochezilor.

Întrebuințându-i pe huroni drept călăuze, în 1609 Champlain a început să cerceteze regiunile interioare ale Americii de Nord. El avea mai multă încredere în noii săi aliați decât în colonistii francezi, printre care se aflau numeroase „elemente turbulente". Chiar la începutul expediției, el a trimis înapoi pe toți francezii, în afară de doi în care avea cea mai mare încredere, şi, cu un grup de huroni, a urcat cu o barcă mare în sus pe fluviul Sfântul Laurențiu, până la vărsarea afluentului sudic al acestuia, *Richelieu.* Pe acesta din urmă Champlain a urcat până la un mare lac cu scurgere care de atunci este cunoscut sub numele său. Cu acest prilej el a descoperit *munții Adirondacks,* care se înalță deasupra țărmului apusean al lacului, şi *munții Verzi,* care se întind la o mică distanță de malul lui răsăritean. Champlain a întocmit o hartă şi o descriere a lacului şi a regiunii acestuia.

În Noua Franță erau foarte multe animale cu blană şi foarte puțini

locuitori. Locurile de vânătoare din regiunea lacului *Ontario* aparțineau huronilor. La sud trăiau irochezii nomazi, care erau mai numeroşi. Când Champlain a ajuns pe malurile lacului Ontario, irochezii înaintau din nou dinspre sud spre nord, alungându-i pe huroni şi pe vecinii acestora — *algonkinii.* Primii colonişti francezi, în frunte cu Champlain, au luat parte la războaiele dintre indieni, susținându-i pe algonkini şi pe huroni, printre care se aşezaseră de la început. Irochezii au devenit astfel duşmani de moarte ai francezilor.

Tocmai în această perioadă au apărut pe țărmurile Americii olandezii (1609 — a doua descoperire a râului Hudson). În anul următor ei au organizat acolo o factorie pentru achiziționarea de blănuri. Irochezii au devenit aliați ai olandezilor, iar apoi ai englezilor care au luat locul acestora, în lupta împotriva francezilor. În afară de aceasta, englezii „erau mai darnici decât francezii: în timp ce regele Franței plătea huronilor 50 de franci pentru scalparea unui englez, regele Angliei dădea de două ori mai mult pentru scalparea unui francez" (E. Reclus). Francezii, în înaintarea lor treptată spre sud, au găsit un duşman primejdios în irochezi, care primeau de la aliații lor arme de foc în schimbul blănurilor.

DESCOPERIRILE LUI CHAMPLAIN ŞI BRULE ÎN REGIUNEA MARILOR LACURI

Între anii 1609 şi 1615, Champlain a navigat aproape în fiecare an din Franța spre fluviul Sfântul Laurențiu şi a strâns date cu privire la regiunile interioare ale Americii de Nord. Povestirile despre o mare ce se afla undeva la nord-vest sau vest de Quebec erau confirmate de sutele de indieni pe care îi întâlnea Champlain (francezii confundau informațiile cu privire la golful Hudson şi Marile Lacuri). Se părea că trei căi duc spre această mare, dincolo de care Champlain visa să găsească China şi India. Una dintre ele, calea de nord-vest, în sus pe râul *Saguenay,* trecând prin regiuni pustii şi neospitaliere, ducea spre un labirint de râuri şi lacuri, unde nu se puteau descurca nici chiar călăuzele cele mai de nădejde. A doua cale, de vest, trecea pe râul Ottawa, iar a treia, de sud-vest, mergea în sus pe fluviul Sfântul Laurențiu până la izvoarele lui.

În căutarea „Mării de apus" Champlain trimitea împreună cu indienii, tineri colonişti. Printre aceşti tineri s-a distins *Etienne Brute* care, în 1608, fiind în vârstă de 16 ani şi neavând nici un fel de studii, a plecat în Noua Franță împreună cu Champlain. Începând din 1610, Brulé a achiziționat blănuri; el trăia în păduri, printre indieni, se ducea cu ei la vânătoare, trecea de la un trib la altul şi a învățat să vorbească perfect diferitele

dialecte locale ale limbilor irocheză şi algonkină. Acesta a fost primul „vagabond al pădurii” *(coureur des bois),* tipic pentru America de Nord, al cărui nume a ajuns până la noi — vânător şi negustător de blănuri, neobosit explorator.

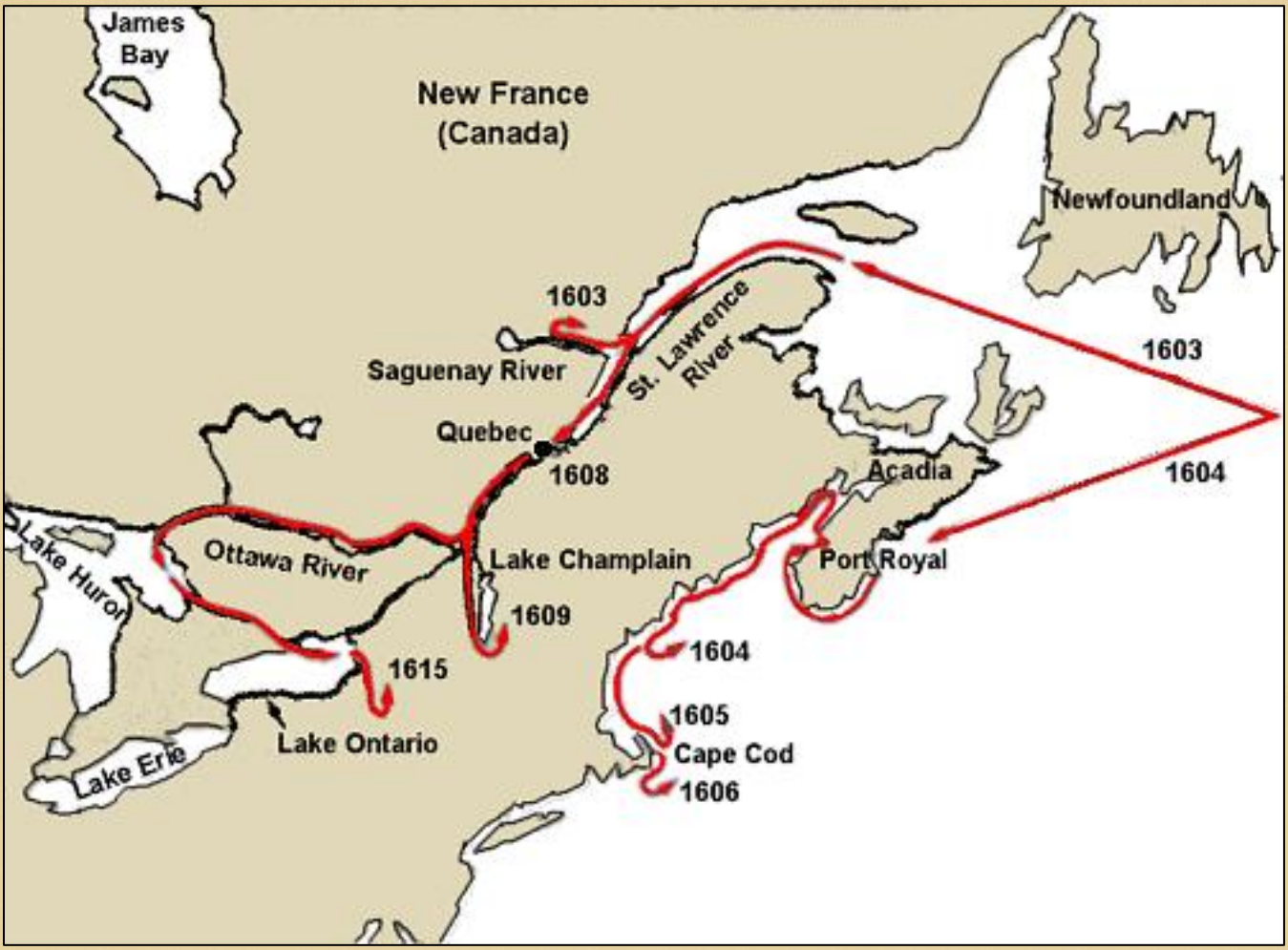

Descoperirile lui Champlain.

În 1615, Champlain şi Brulé au pornit cu un detaşament de huroni aliați, din Quebec spre gurile râului *Ottawa.* Înaintând spre apus, ei au urcat pe acest râu şi pe afluentul său *Mattawa spre lacul Nipissing.* Pornind de acolo pe „râul Francez” *(French River),* ei au ieşit la un mare golf (Georgian Bay) — o parte din *lacul Huron,* la care, după cum se presupune, ajunsese mai înainte în timpul peregrinărilor sale, Brulé sau vreun alt „vagabond al pădurii” din Quebec. De acolo, Champlain a pornit cu indienii săi spre sud-est şi după ce a descoperit pe drum lacul *Simcoe,* a ajuns la *Ontario.* El a mers spre răsărit de-a lungul malului nordic al lacului Ontario şi s-a convins că fluviul Sfântul Laurențiu izvorăşte din acest lac. Apoi, Champlain a înaintat spre sud, până la lacul Oneida, de unde izvorăşte râul Oswego, plin de cataracte, ce se varsă în lacul Ontario.

După o ciocnire cu irochezii localnici, el a fost nevoit să se retragă spre lacul Ontario şi s-a întors la Quebec, repetând traseul în direcția inversă şi străbătând în total aproape 1.600 km.

Brulé s-a despărțit de detaşamentul principal lângă lacul Huron, şi cu un grup de indieni aliați a ajuns înaintea lui Champlain pe malul lacului Ontario, pe care l-a traversat în bărci. La sud de Ontario el a aflat de ciocnirea dintre Champlain şi irochezi, a adunat câteva sute de huroni şi a pornit în ajutorul lui, dar a ajuns la locul unde se produsese ciocnirea după retragerea lui Champlain. Atunci Brulé a cotit spre sud şi după ce a străbătut o regiune deluroasă împădurită, a ajuns pe malul unui râu. Mergând în jos pe cursul râului, el a ajuns toamna târziu la un golf maritim lung şi îngust, cu țărmurile foarte crestate, în care se vărsau. câteva râuri mari şi o mulțime de râuri mici. Râul mare, al cărui traseu l-a cercetat, era *Sasquehanna,* golful era Chesapeake, iar fâşia de uscat care despărțea golful de ocean — peninsula *Delaware.* În primăvara anului următor, Brulé a pornit înapoi spre Quebec. Pe drum, grupul său a fost atacat de irochezi; toți însoțitorii săi s-au împrăştiat. Brulé a izbutit de asemenea să fugă, dar după ce a rătăcit câteva zile prin pădure, văzând că era amenințat să moară de foame, şi-a pus nădejdea în bunătatea unor irochezi întâlniți din întâmplare, în a căror „sălbăticie" se pare că nu credea. Irochezii nu numai că au dat hrană francezului singuratic, dar l-au şi condus până în țara duşmanilor lor — huronii. Brulé a trăit printre aceştia timp de doi ani şi s-a întors la Quebec abia în 1619.

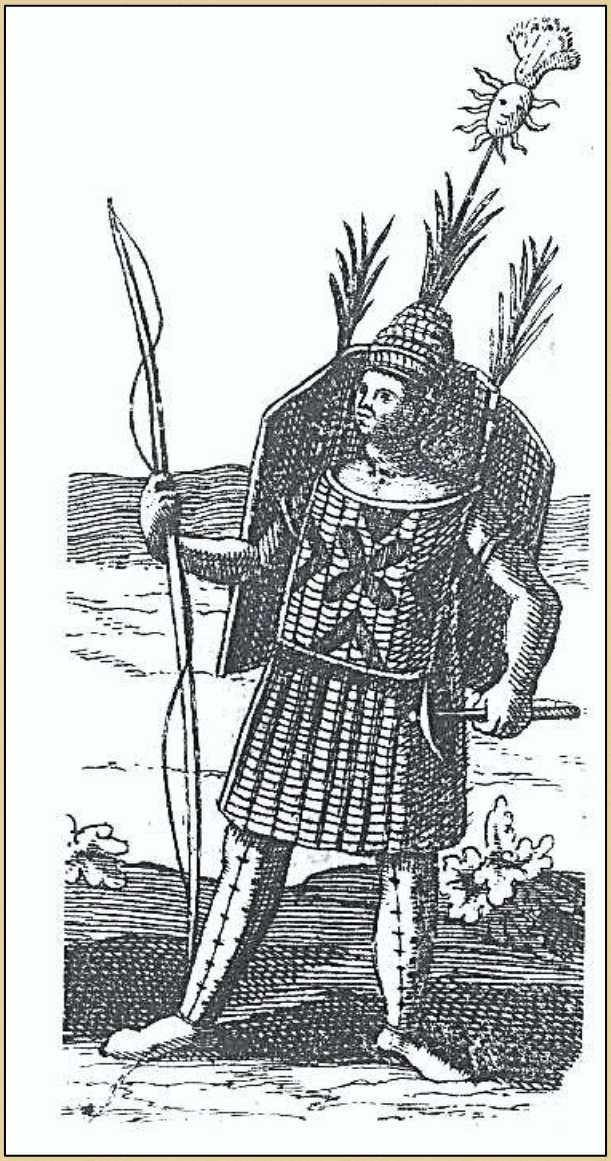

Războinic irochez (după Champlain).

În 1621, Champlain l-a trimis pe Brulé împreună cu un alt „vagabond al pădurii" *(Grenol)* să exploreze regiunea situată la nord de lacul Huron. Ei au descoperit acolo *„strâmtoarea Nordică"* şi un şir de insule *(Manitoulin* şi altele), care o despărțeau de bazinul principal al lacului Huron. După

cât se pare, ei au descoperit şi râul *Sainte Marie* (Saint Mary), care curge din „Marele lac Superior" în „strâmtoarea Nordică" precum şi cataractele de pe acest râu *(Sault Sainte Marie).* Ei au fost primii europeni care au vizitat malurile răsăritene şi nordice ale *lacului Superior,* până la 90°30' longitudine vestică. În această regiune, în dreptul paralelei de 48° latitudine nordică, se află lacul Brulé şi râul Brulé, care se varsă în partea de vest a lacului Superior. Dar „vagabonzii pădurii", care nu prea ştiau carte, n-au fost în stare să întocmească un raport destul de clar despre marea descoperire şi să alcătuiască o hartă exactă a drumurilor lor. De aceea, mai târziu descoperirea lacului Superior a fost adesea atribuită iezuiților.

Despre soarta ulterioară a lui Brulé se ştie doar că în 1633 el a trăit printre huronii aliați, şi-a atras nu se ştie prin ce dușmănia lor şi a fost ucis.

NICOLET ŞI DESCOPERIREA LACULUI MICHIGAN ŞI A BAZINULUI SUPERIOR AL FLUVIULUI MISSISSIPPI

În 1634, Champlain l-a trimis în căutarea „Mării de apus" pe *Jean Nicolet.* El a repetat traseul urmat în 1621 de Brulé şi Grenol până la gurile râului Sainte Marie, iar de acolo a cotit spre sud-vest şi, dincolo de strâmtoarea îngustă Mackinak, a descoperit marele lac *Michigan.* El a înaintat apoi spre vest, de-a lungul malului nordic al lacului, până la un golf lung şi îngust — Green *Bay* (golful Verde), l-a cercetat în direcția sud-vest până la râul *Fox,* care se varsă în golf dinspre sud, şi a urcat pe acest râu până la izvoarele lui. De la indienii localnici, Nicolet a aflat că foarte aproape spre apus se află „Apa cea mare" şi a crezut că este vorba de o mare. De la izvoarele râului Fox, el a înaintat spre apus şi aproape pe neobservate a trecut peste o cumpănă a apelor, nu prea înaltă şi scurtă, spre râul *Wisconsin.* Pe acest râu a ajuns până la *„Apa cea mare",* cum numeau indienii fluviul *Mississippi* care curgea spre sud. Nicolet n-a explorat acest râu. Poate din cauză că înțelesese greşit povestirile indienilor localnici, el ajunsese la părerea că Mississippi este un fluviu destul de scurt, care se varsă în „Marea de Sud". Întorcându-se la Quebec, a anunțat că a descoperit un râu navigabil pe care se poate ajunge uşor şi repede la Oceanul Pacific.

IEZUIȚII ÎN REGIUNEA MARILOR LACURI

După întemeierea Quebecului, sute de vânători francezi şi zeci de călugări *iezuiți* au pătruns în interiorul continentului. Vânătorii procurau blănuri, iar iezuiții „cucereau" suflete, răspândind printre indieni religia catolică. Succesele lor în domeniul propagandei religioase nu erau prea mari. Dar căutând să aducă pe „calea cea dreaptă" un număr cât mai mare de „păgâni rătăciți", iezuiții au făcut totodată importante descoperiri în centrul Americii de Nord.

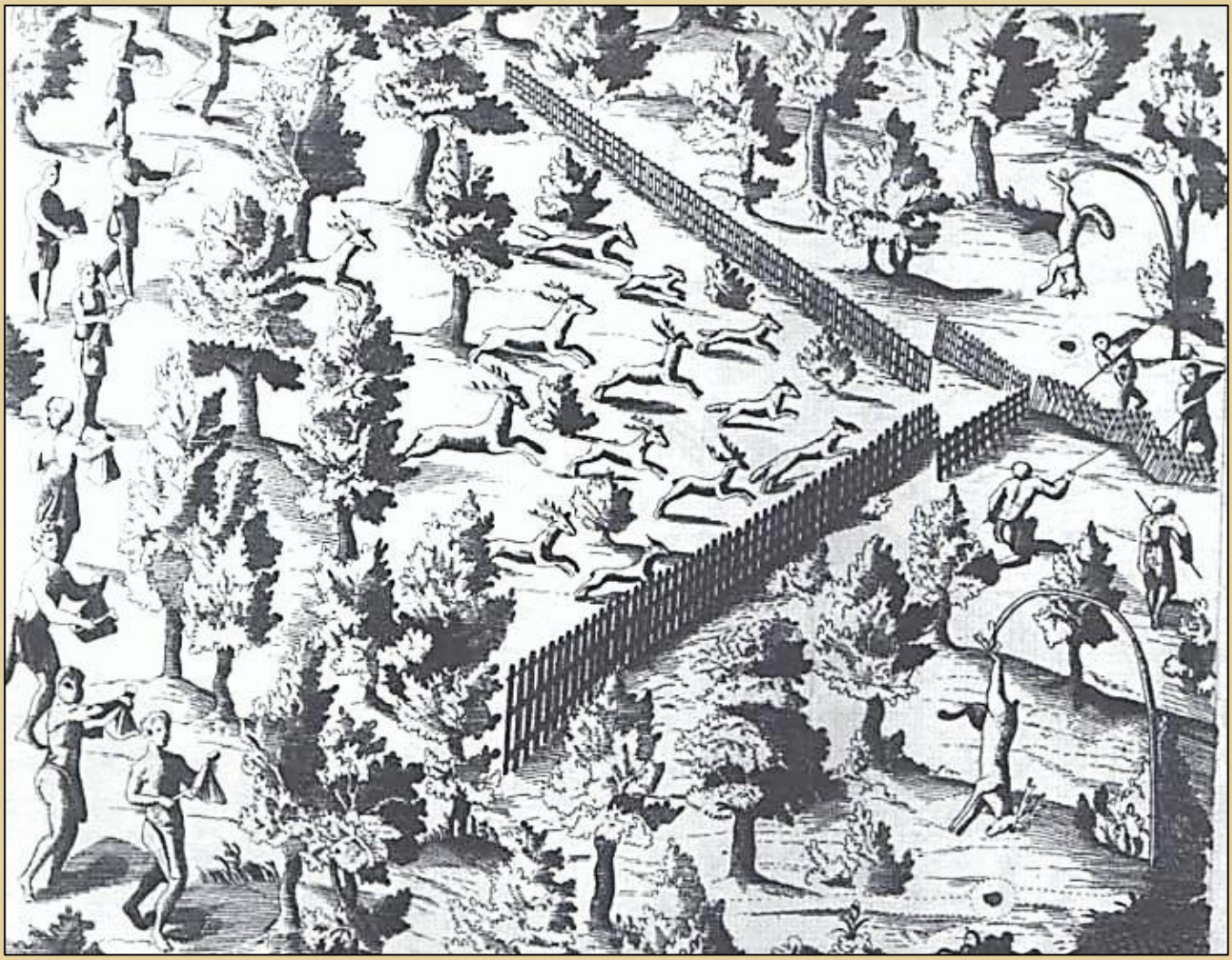

Irochezi la vânătoare (după Champlain).

În 1628, la stăruințele iezuiților, guvernul francez a interzis oficierea de slujbe evanghelice în colonii. Din această cauză protestanții *hughenoți,* adică partea cea mai întreprinzătoare şi mai bogată a populației franceze, au fost pierduți pe vecie pentru Canada. Ei au început să plece în Prusia, în Olanda, în Anglia şi în coloniile engleze. Prigoana împotriva hughenoților a constituit un grav prejudiciu pentru Noua Franță, o piedică serioasă în calea dezvoltării ei economice. Numărul emigranților francezi

catolici în America de Nord a fost totdeauna neînsemnat. În timp ce în Canada nu existau decât 3.000 de „albi”, în Noua Anglie, a cărei colonizare a început cu aproape un sfert de veac mai târziu, se numărau în 1640, 24.000 de „albi”.

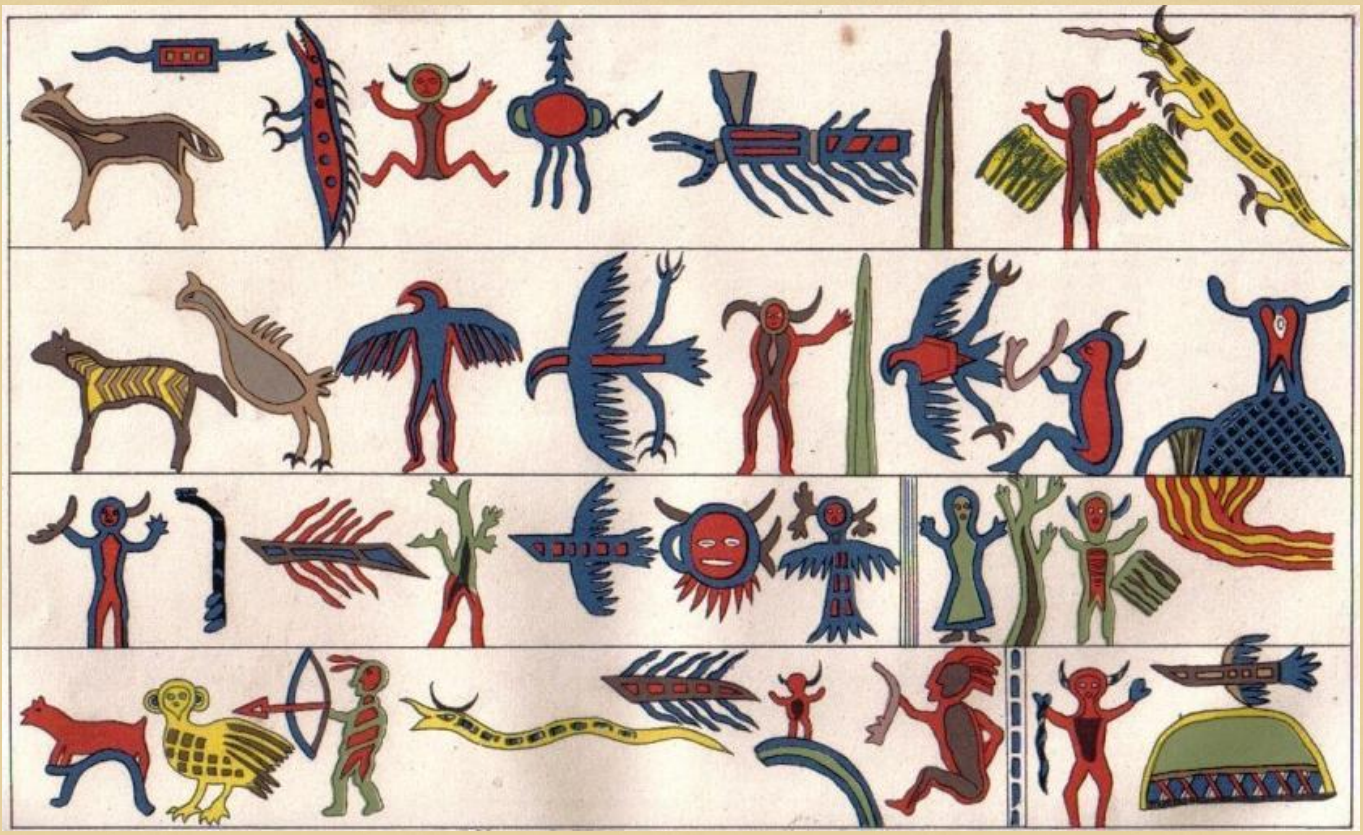

Scrierea în imagini (ideogramă) a indienilor din America de Nord.

Iezuiții au început să-şi desfăşoare activitatea în primul rând printre huronii din regiunea lacurilor. În 1634 au plecat spre ei trei călugări,” printre care *Jean Brebeuf.* Primăvara, pădurile canadiene sunt de nestrăbătut; călugării au fost nevoiți să călătorească „după sistemul indian”, urcând cu bărcile pe *Sfântul Laurențiu şi Ottawa.* Scriitorii catolici descriu în culori foarte vii călătoria iezuiților înconjurându-i cu aureola martiriului şi chiar a sfințeniei. Trebuie spus, de altfel, că ei călătoreau în aceleaşi condiții ca şi „vagabonzii pădurilor”, în viața cărora e foarte greu să descoperi „semne de sfințenie”: „De câte ori au fost nevoiți... să se arunce în apă pentru a nu lăsa curentul repede să ducă la vale bărcile lor şubrede; de câte ori au trebuit să-şi tragă bărcile pe uscat şi să le care în spinare prin hățişurile de pe mal, ca să ocolească pragurile! Cu picioarele numai răni, cu hainele ajunse zdrențe, umflați din pricina muşcăturilor de țânțari, istoviți de lipsuri şi de oboseală, ajungeau, în cele din urmă, în aşezările huronilor... Dar huronii s-au dovedit a fi mult mai sălbatici, murdari şi bănuitori decât îşi închipuiau iezuiții... şederea în wigwamurile

întunecoase, pline de fum şi de insecte... era un chin neîntrerupt" (Bemer). Dar huronii nu s-au arătat a fi chiar atât de înfricoşători şi, treptat, iezuiții au izbutit să le câştige încrederea. După o propagandă de şase ani, „sutanele negre" au strâns un mare număr de huroni în aşezări permanente şi au întemeiat lângă lacul Huron câteva posturi de misionari.

I se atribuie lui Jean Brebeuf descoperirea, în 1640, a celui de-al cincilea dintre Marile lacuri — Erie; dar prima ştire despre cascada Nigara (dintre Erie şi Ontario) datează din 1648. Tocmai atunci irochezii au dezlănțuit un război crâncen împotriva huronilor şi a francezilor aliați cu ei. Lupta a durat un sfert de veac. Începând din 1648, irochezii, instigați de englezi şi olandezi, au distrus unul după altul toate posturile iezuite şi au măcelărit pe toți francezii care le-au căzut în mână, chiar şi pe „oamenii în sutane negre" pe care îi urau în mod deosebit, ca şi aliații lor protestanți. Irochezii l-au prins şi pe Brebeuf, un om de o statură uriaşă, foarte puternic şi rezistent. Potrivit unei legende catolice, irochezii l-au legat la „stâlpul torturilor", i-au tăiat nasul şi buzele, l-au scalpat, i-au tăiat picioarele; în cele din urmă, un războinic, impresionat de dârzenia lui, i-a smuls din piept inima şi a mâncat-o caldă „pentru a-şi spori forța cu sângele viteazului".

Majoritatea huronilor au fost exterminați. Numai câteva sute au izbutit să se retragă spre Quebec şi să se aşeze în jurul oraşului; alții au intrat în diferite triburi din uniunea irochezilor, duşmanii lor de moarte.

Încercările iezuiților de a-i „converti" pe indieni şi de a crea în Canada un „stat în stat" sub puterea supremă a papei de la Roma s-au încheiat printr-un eşec total. Autoritățile coloniale (urmând ordinele primite din metropolă) îi sileau pe călugări să-i aducă pe indienii convertiți mai aproape de aşezările franceze şi căutau să-i transforme cât mai repede în francezi. Autoritățile aveau o atitudine binevoitoare față de căsătoriile dintre „pieile roşii" şi „fețele palide". Această politică, alcoolul, vărsatul şi sifilisul aduse de colonialişti, precum şi faptul că irochezii au obținut arme de foc de la olandezi şi englezi, au determinat dispariția unei părți mari a indienilor din Noua Franță. În schimb, a apărut un nou grup etnic de metişi *franco-indieni,* care a dat o serie de remarcabili „vagabonzi ai pădurii", cu ajutorul cărora francezii şi englezii au descoperit şi au explorat uriaşele regiuni interioare din America de Nord.

Iezuiții căutau să plece cât mai departe de autoritățile coloniale franceze. Folosind drept călăuze indieni şi metişi, ei *au terminat descoperirea Marilor Lacuri,* inclusiv a lacurilor Superior şi Michigan, şi au fost primii europeni care le-au cercetat şi s-au aşezat pe malurile lor.

Mergând pe urmele „vagabonzilor pădurii” francezi, care, căutând blănuri, se pricepeau să găsească aşezările celor mai îndepărtate triburi indiene, iezuiți: au devenit pionieri în descoperirea regiunilor interioare din America de Nord şi în a doua jumătate a secolului al XVII-lea *au pătruns în bazinul fluviului Mississippi.*

Capitolul 47

DESCOPERIREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN AMERICA DE SUD

ORGANIZAREA BRAZILIEI PORTUGHEZE

Cei dintâi colonişti portughezi au apărut în Brazilia de răsărit în primul pătrar al secolului al XVI-lea. Numai țările din peninsula Iberică socoteau că Portugalia are dreptul asupra părții răsăritene, dinspre Oceanul Atlantic, a Americii de Sud tropicale; celelalte puteri maritime europene nu recunoşteau sub nici o formă aceste „drepturi”. Problema cui va aparține Brazilia depindea de raportul de forțe între puterile colonialiste rivale din Europa în Oceanul Atlantic şi îndeosebi în Brazilia propriu-zisă.

În primul pătrar al secolului al XVI-lea, grupuri mici de portughezi s-au aşezat mai ales în regiunea de la extremitatea răsăriteană a Braziliei, la nord de gurile râului *São Francisco,* descoperit în 1501. Primii colonişti portughezi s-au căsătorit aici cu indiene; urmaşii lor, care cunoşteau perfect limbile locale, au jucat un rol foarte important în cucerirea întregii Brazilii de către portughezi. Amenințarea din partea străinilor, în special a negustorilor francezi de sclavi şi de lemn prețios „brazilian”, a determinat guvernul portughez să întreprindă primii paşi pentru a-şi consolida pozițiile pe coasta răsăriteană a Americii de Sud. În 1526 a fost întemeiat oraşul Recife (în dreptul paralelei de 8° latitudine sudică, în regiunea *Pernambuco),* portul brazilian cel mai înaintat spre răsărit, şi de aceea cel mai apropiat de Portugalia şi de Africa occidentală. Cu toate că în 1530 a fost trimis în Brazilia un grup numeros de colonişti în frunte cu *Thomé Souza,* oraşul Recife a fost ocupat de francezi. Atunci Souza a trecut la acțiuni hotărâte şi în 1532 a recucerit oraşul Recife de la francezi şi a întemeiat în apropiere de tropicul sudic oraşul *Sao Paolo,* la izvoarele râului *Tiete,* mare afluent dinspre stânga al Paranei.

În 1534, litoralul răsăritean al Americii de Sud între ecuator (delta Amazonului) şi paralela de 28°30' latitudine sudică (asupra teritoriilor

situate mai la sud aveau pretenții spaniolii) a fost împărțit în 15 regiuni coloniale — „căpitănii"; fiecare dintre acestea a fost împărțită la rândul ei în 12 posesiuni feudale. De fapt, la început Souza a izbutit să organizeze numai opt regiuni, între 8 şi 24° latitudine sudică. În 1549, el a fost numit guvernator general al Braziliei şi, pentru a face mai lesnicioasă administrarea, a construit în dreptul paralelei de 13° latitudine sudică, în centrul zonei de coastă ocupată de portughezi, oraşul *Salvador,* lângă golful *Tuturor Sfinților* (în portugheză — Bahia de Todos os Santos sau pur şi simplu Bahia); acest nume prescurtat a fost dat şi întregii regiuni.

EXPEDIȚIA PE AMAZON A LUI TEIXEIRA ŞI ACOSTA

În primul pătrar al secolului al XVII-lea, un rol însemnat a început să-l joace colonia portugheză din regiunea ecuatorială întemeiată pe Pará, principalul braț navigabil din delta Amazonului. Aici s-a construit în 1616 oraşul *Belem* care adesea era numit şi Pará. Locuitorii acestei regiuni ecuatoriale „nordice" a Braziliei aveau cel mai mare interes să pună stăpânire pe regiunea Amazonului, în delta căruia se aşezaseră. În al doilea pătrar al secolului al XVII-lea ei au organizat *prima expediție portugheză pe Amazon.*

Indieni din Brazilia
(gravură din secolul al XVI-lea).

Coloniştii din Belem (Pará) nu mai puteau întârzia cu organizarea unei astfel de expediții. În primul rând, olandezii înființaseră în jurul anului 1616 o colonie pe cursul inferior al râului Xingu (afluent sudic al Amazonului, pe cursul său inferior), iar ceva mai înainte, în 1612, francezii întemeiaseră *colonia Saint Louis* în delta Amazonului, pe insula *Marajo.* În al doilea rând, portughezii erau neliniştiți de apariția, în 1637, în delta Amazonului, a unui grup de şapte spanioli care, în căutarea Eldoradoului, au repetat călătoria lui Orellana şi au coborât pe râul Napo şi pe Amazon până la Belem. Dacă aceasta s-ar fi întâmplat în secolul al XVI-lea, portughezii i-ar fi executat

pe spaniolii care pătrunseseră în posesiunile lor sau i-ar fi lăsat să putrezească în închisori. Acum însă situația era alta: în perioada 1630—1640, Portugalia era de fapt supusă Spaniei (până în 1640). Dar în America de Sud, autoritățile locale aveau grijă ca portughezii să nu pătrundă prea departe spre apus, iar spaniolii, spre răsărit.

În fruntea expediției portugheze a fost numit *Pedro Teixeira.* Pilot principal era *Bento Acosta,* care ținea şi jurnalul expediției. La începutul lunii iulie 1637, expediția lui Teixeira a început să urce cu câteva corăbii pe Amazon care, potrivit spuselor lui Acosta, s-a dovedit a fi „o regiune deosebită, ce depăşea ca dimensiuni orice altă țară descoperită în America". Drumul în sus pe marele fluviu şi pe afluentul său Napo a durat aproape 10 luni. Din ordinul lui Teixeira, Acosta a pătruns în marile râuri care se varsă din ambele părți în Amazon şi a urcat pe ele pe o oarecare distanță, rezervând de fiecare dată pentru aceste explorări câte trei-patru zile. Desigur că Acosta exagera mult când spunea că „toată regiunea Amazonului, cu insulele, malurile şi teritoriile ce se aflau dincolo de ele, este populată... de nenumărați indieni... şi fiecare dintre afluenți reprezintă o țară cu o populație deasă..." Despre populația numeroasă din regiunea Amazonului a scris pe la mijlocul secolului al XVI-lea şi Carvajal, însoțitorul lui Orellana, care, după cât se pare, exagerase şi el mult. Nu încape însă îndoială că bazinul Amazonului a avut, în secolele XVI—XVII, o populație mult mai densă decât în secolele XVIII— XIX, când expedițiile ştiințifice care au vizitat această regiune au arătat că o mare parte din bazinul fluviului era pustie. Aceasta a fost consecința incursiunilor tâlhăreşti ale colonizatorilor şi bolilor infecțioase aduse de ei (în special vărsatul), a luării în robie şi a exterminării în masă a indienilor din bazinul Amazonului.

Expediția lui Teixeira şi-a terminat călătoria pe apă la izvoarele râului Napo şi traversând o trecătoare de mare altitudine a ajuns în oraşul Quito, la sfârşitul lunii iulie sau la începutul lunii august 1638. Atunci s-au alarmat la rândul lor guvernatorii spanioli din Peru. Nici ei n-au îndrăznit să-i omoare pe supuşii aceluiaşi rege, dar au poruncit portughezilor să se întoarcă la Belem pe acelaşi drum pe care veniseră, şi au trimis cu ei doi observatori iezuiți.

La 16 februarie 1639, expediția lui Teixeira, împreună cu însoțitorii care i-au fost impuşi, a plecat din Quito şi, urmând acelaşi drum în direcția inversă, a sosit la Belem în ziua de 12 decembrie 1639. Expediției i-a trebuit aproape acelaşi timp pentru a urca cât şi pentru a coborî pe Amazon: probabil că şi de data aceasta participanții la expediție au

explorat cursurile inferioare ale afluenților Amazonului. În orice caz, iezuiții trimişi de spanioli au strâns materiale, poate nu atât de amănunțite ca Teixeira şi Acosta, dar destul de exacte despre valea Amazonului, precum şi informații despre triburile de indieni care trăiau prin aceste locuri.

Cam în aceeaşi perioadă, un grup de colonişti portughezi din nordul Braziliei au urcat de la râul Pará, ocolind cataractele, în sus pe râul *Tocantins* (2.640 km) până la paralela de 6° latitudine sudică şi cu acest prilej au descoperit dincolo de paralela de 5° gurile râului *Araguaya* (2.200 km), cel mai mare afluent al râului Tocantins.

PAULIŞTII ŞI IEZUIŢII

Începând din secolul al XVII-lea au început să desfăşoare o vie activitate pe teritoriul Braziliei *pauliştii* — portughezi originari din regiunea São Paulo. Această regiune „era locul de adunare al aventurierilor, supuşi ai diferitelor puteri coloniale, originari din Portugalia, Franța, Anglia, iar mai târziu şi din Spania. Din legăturile lor cu femeile indiene au provenit „mamelucii" care — dacă aceasta este cu putință — erau şi mai răi decât părinții lor albi. Ei formau o adunătură de oameni dezmățați, dar îndrăzneți şi întreprinzători, şi datorită lor Brazilia a pus stăpânire pe regiuni întinse în interiorul continentului" (A. Supan).

Pe plantațiile din São Paulo lucrau indieni — *guaranii,* transformați în sclavi. Vânătorii de sclavi, cărora li s-au alăturat căutătorii de aur şi pietre prețioase, au pustiit în scurt timp întinsele regiuni de pe coastă, jefuind şi ucigând pe indieni, mânând pe cei capabili de muncă pe plantații. Când aflau despre apropierea acestor tâlhari, indienii îşi părăseau satele şi plecau tot mai departe spre vest de ocean, în regiunile din interiorul Americii de Sud. Urmărindu-i, bandele de paulişti „mameluci", cărora în nord li se alăturau alții, originari din Bahia şi Pernambuco, au descoperit tot cursul râului *São Francisco* (2 900 km). *J. Suarez,* un căutător portughez al Eldoradoului, a urcat şi el întreg cursul râului mergând când cu barca, când pe mal pentru a ocoli cataractele.

Vânând sclavi la vest şi nord-vest de regiunea lor, bandele de „mameluci" au descoperit la nord de râul Tiete, „Râul cel mare" — *Rio Grande,* considerat astăzi principalul izvor al Paranei, iar mai la nord, un alt izvor al ei — *Paranaiba;* unindu-se în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică ele formează marele fluviu *Parana* (4.380 km, socotind de la izvoarele lui Rio Grande). De pe Parana, pauliştii au trecut pe râul *Paraguay,* unde au întâlnit concurenți primejdioşi, şi anume pe iezuiți.

Acționând la început cu aprobarea autorităților spaniole, pe la sfârşitul secolului al XVI-lea *iezuiții* au înaintat în interiorul continentului la nord de La Plata şi au întemeiat misiuni pe malurile râului *Uruguay,* pe cursul inferior al *Paranei* şi pe *Paraguay.* Ei visau să creeze şi aici un stat al iezuiților, ai cărui supuşi să fie indienii. De aceea, iezuiții nu erau de acord cu exterminarea în masă a indienilor de către paulişti sau cu folosirea lor ca sclavi pe plantațiile din Brazilia răsăriteană. Ei sperau să-i transforme pe indieni în şerbi în cadrul statului iezuiților, unde să nu fie admişi alți „albi". Din această cauză pauliştii îi urau pe iezuiți şi folosind legăturile pe care le aveau cu guvernul din Lisabona au obținut în cele din urmă, din partea acestuia, un sprijin activ în înverşunata luptă armată pe care au început-o împotriva misiunilor iezuite.

Cele mai stabile s-au dovedit a fi misiunile de pe cursul inferior al râului Paraguay cu centrul la *Asunción.* Înarmându-i pe indienii guarani convertiți la creştinism, misiunile iezuite unite au creat un stat propriu (1610) şi o oaste care în 1641 i-a înfrânt pe paulişti şi a oprit înaintarea lor spre apus. Acest stat bisericesc, în care puterea supremă era deținută formal de coroana spaniolă, dar de fapt aparținea iezuiților, a existat mai bine de 125 de ani. El a fost lichidat de guvernul spaniol în 1768.

Capitolul 48

OLANDEZII CAUTĂ DRUMUL DE NORD-EST

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI BARENTS

După englezi, la sfârşitul secolului al XVI-lea au pornit în căutarea drumului de nord-est olandezii. Încă în 1584 a fost trimisă din Olanda spre nord-est o corabie, dar ea n-a izbutit să pătrundă în marea Kara, iar la întoarcere a naufragiat în marea Peciora. După zece ani, în iunie 1594, a plecat din Olanda spre nord o altă expediție, alcătuită din patru nave. Ea a fost echipată pe socoteala diferitelor provincii olandeze, ale căror guverne i-au încredințat misiunea „de a descoperi o cale bună pe mare spre împărățiile Katai şi Sin, cale care să treacă la nord de Norvegia, Moscovia şi Tataria". Una dintre corăbii era comandată de *Villem, Barentzoon* („Fiul lui Barent") din Amsterdam, care a devenit vestit sub numele patronimic prescurtat, obişnuit la olandezi, de Barents; fiind de origine simplă, el nu avea pronume. Tot sub comanda lui se mai afla încă

un vas mai mic — un iaht. Singurul lucru pe care-l ştim despre el este că s-a născut în jurul anului 1550. O altă corabie era comandată de *Cornelis Corneliszoon Naij,* care mai navigase de câteva ori din Olanda în Marea Albă, iar a treia corabie era comandată de *Brant Tetgales.* Comisar comercial pe corabia lui era *Jan Hugo van Linschooten,* care în tinerețe navigase pe o corabie portugheză în India şi trăise acolo câțiva ani (1583—1588); el avea oarecare talent literar şi a descris această călătorie, ca şi altele care i-au urmat.

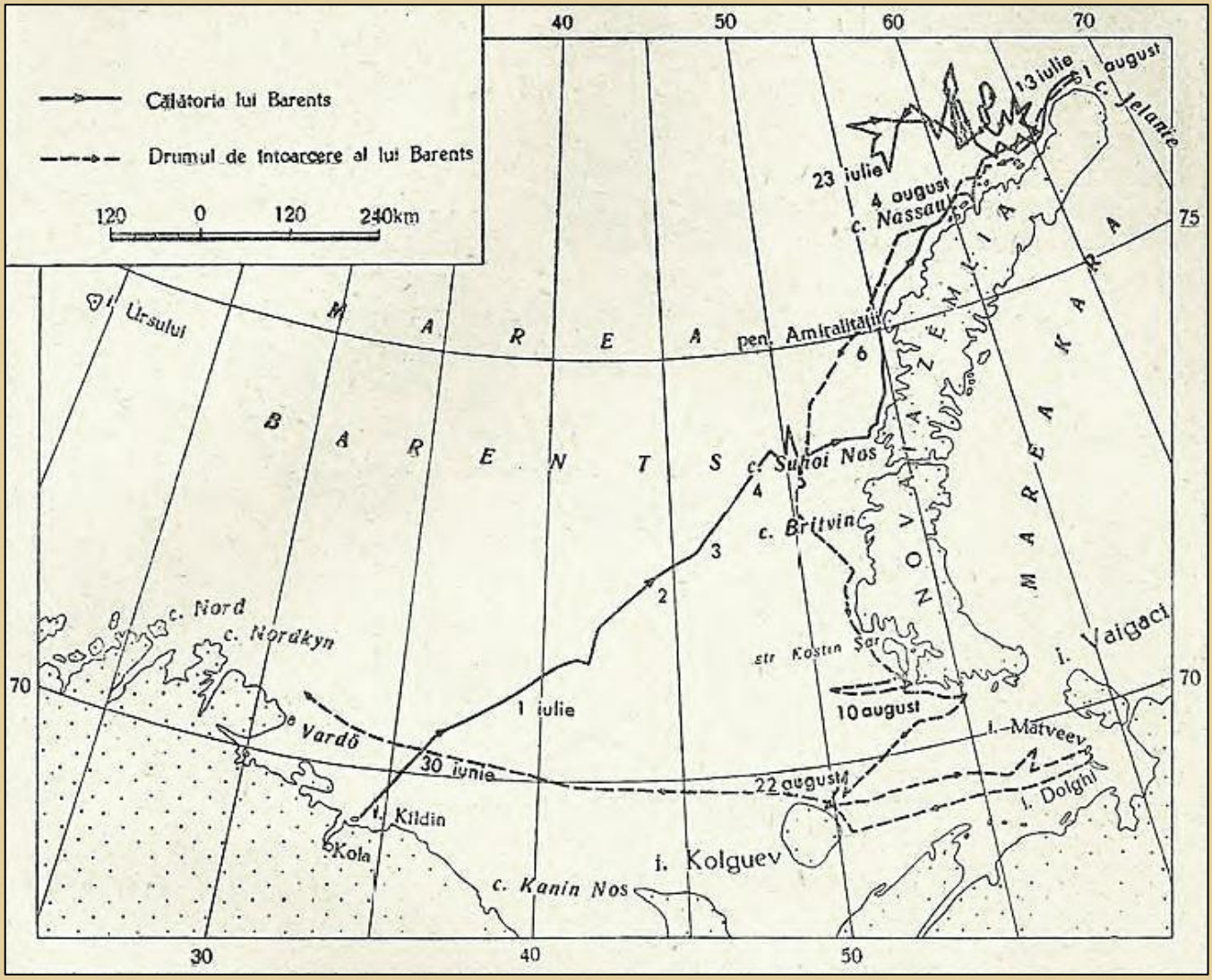

Călătoria lui Barents din 1594.

Lângă insula Kildin (în apropiere de gura râului Kola) expediția s-a despărțit: Naij şi Tetgales au pornit direct spre răsărit şi, urmând indicațiile navigatorilor ruşi pe care i-au întâlnit în drum, au pătruns prin Iugorski Şar în Marea Kara. După ce au înaintat aproape 300 km dincolo de strâmtoare, spre nord-est, au văzut un țărm jos care se întindea în direcția mersului navelor, iar spre sud un golf în care se vărsa un „râu

mare"; curând au zărit şi un alt râu. Judecând după toate acestea, ei au atins ţărmul de apus al peninsulei *Jamal,* lângă *Şarapovî Koşki* (71° latitudine nordică), iar golful pe care l-au văzut era *Şarapov Şar.* Dar căpitanii, bucuroşi, au crezut că „marele râu" este Obi şi că ei se află... „ în apropiere de capul Tabin, extremitatea Tartariei, de unde, pentru a se ajunge în împărăţia Katai, trebuie cotit mai întâi spre sud-est, iar apoi spre sud. Ei socoteau că ceea ce au descoperit este îndeajuns şi că e timpul să pornească înapoi, cu atât mai mult cu cât fuseseră însărcinaţi să găsească doar drumul potrivit şi până în iarnă să se întoarcă acasă..."[1] Pe la mijlocul lunii august ei s-au întors prin Iugorski Şar.

Villem Barents şi-a condus cele două vase de la Kildin spre nord-est pentru a ocoli extremitatea nordică a insulelor Novaia Zemlia, dincolo de care spera să găsească o mare liberă de gheţuri. La 4 iulie, potrivit calculelor făcute de el după poziţia soarelui la miezul nopţii, el a văzut *capul Langenes* („capul Lung") în dreptul paralelei de 73°25' latitudine nordică. Tocmai la această latitudine începe intrarea în Matocikin Şar, care desparte insula Severnîi (Nordică) din Novaia Zemlia de insula Iujnîi (Sudică). Dar, după cât se pare, calculele lui Barents au fost greşite şi Langenes este de fapt *Suhoi Nos* (capul Uscat) capul cel mai vestic al insulei Severinîi (73°47' latitudine nordică 53°45' longitudine estică), înaintând mai departe spre nord de-a lungul ţărmurilor insulelor Novaia Zemlia, Barents a descoperit insula Amiralităţii şi a străbătut strâmtoarea care o desparte de Novaia Zemlia[2]. Lângă o insuliţă din dreptul paralelei de 75°54' latitudine nordică olandezii *„au găsit sfărâmăturile unei corăbii ruseşti",* iar dincolo de 76° latitudine nordică au trecut pe lângă pustia *„Insulă cu cruci";* astfel a denumit-o Barents, care a văzut acolo două cruci. Acestea au fost aşezate fără îndoială de ruşi — pe morminte sau ca semne distinctive. Vânătorii ruşi ajungeau departe în nordul insulelor Novaia Zemlia, încă din secolul al XVI-lea. În această regiune olandezii au văzut pentru prima oară colonii de morse şi au întâlnit un urs alb.

---

[1] Gerrit De Veer, *Călătoriile lui Barents dintre anii 1594*—2597, Leningrad, 1936, ed. rusă, pp. 77—78. De Veer a călătorit cu Barents în 1595 şi 1596—1597, probabil ca ajutor de timonier. Fără îndoială că în descrierea călătoriei din 1594 el a folosit jurnalul de bord al lui Barents. Citatele care urmează sunt luate din lucrarea lui De Veer.

[2] În 1822, F. *P. Litke* a găsit această insulă „înconjurată pe o mare distanţă de bancuri de nisip. În strâmtoarea dintre ea şi ţărmul continentului, apa este atât de mică, încât nici un vas nu poate trece pe acolo". Iar în 1909 V. *A. Rusanov* a descoperit acolo a *peninsulă* joasă şi netedă care „este legată de Novaia Zemlia printr-un istm tot atât de jos şi de larg". Aceste observaţii dovedesc că în regiunea insulelor Novaia Zemlia uscatul s-a ridicat considerabil în trei sute de ani.

La 13 iulie au apărut „mase uriaşe de gheaţă”. Înaintarea spre nord a devenit foarte dificilă. La 17 iulie, pe ceaţă, „am ajuns la un câmp de gheaţă pe care nu-l puteai cuprinde cu privirea”. Era din ce în ce mai frig. Când ceaţa s-a risipit, Barents a determinat latitudinea — 77° 15' latitudine nordică. În secolul al XVI-lea nici un om din Europa occidentală nu ajunsese încă atât de departe spre nord. Navigând în volte timp de două săptămâni în căutarea unui loc de trecere printre gheţuri, Barents a descoperit, la 29 iulie, în dreptul paralelei de 77° latitudine nordică, „capul nordic extrem al insulelor Novaia Zemlia, denumit *Ledianoi”* (Înghețat — astăzi *capul Carlsen),* iar la 1 august, în apropiere de el, micile *insule Oran.* „... Marinarii nu voiau să meargă mai departe. De aceea... el a socotit că e mai bine să pornească înapoi şi să se unească cu celelalte corăbii, îndreptându-se spre Vaigaci... pentru a afla ce trecere au găsit ele acolo”.

Corăbiile s-au întâlnit lângă insula *Matveev* (în faţa golfului Haipudîr din marea Peciora). Întâlnirea a fost destul de ciudată: Barents, care făcuse descoperiri remarcabile, era abătut din pricina „eşecului”, în timp ce Naij şi Tetgales, care se retrăseseră chiar de la începutul drumului ce trebuiau să-l străbată, jubilau. În septembrie, toate vasele s-au întors în patrie.

A DOUA EXPEDIŢIE A LUI BARENTS

„Învingătorii” au fost primiţi triumfal. Curând, guvernul Olandei a început să organizeze cea de-a doua expediţie, alcătuită din şase corăbii, încărcate cu tot felul de mărfuri şi încă o corabie rapidă folosită drept curier. *Naij* a fost numit comandant al flotilei, *Tetgales* locţiitor al său, iar *Barents* timonier şef şi căpitan al uneia dintre corăbii. A doua oară a plecat în călătorie în calitate de comisar comercial Jan Linschooten; printre ceilalţi comisari trebuie menţionaţi *Jakobus Heemskerk* şi *Jan Rijp.* Aceasta a fost cea mai mare expediţie din câte au trimis vreodată olandezii în Arctica.

În august 1595 flotila a ocolit capul Nord şi apoi s-a despărţit: un grup de corăbii a pornit spre sud-est în marea Albă, iar celălalt s-a îndreptat spre est. Întâlnind câmpuri compacte de gheaţă, încă înainte de a ajunge la Novaia Zemlia, în dreptul paralelei de 70°30' latitudine nordică, grupul care s-a îndreptat spre est a cotit către intrarea în Iugorski Şar, dar şi această strâmtoare era blocată de gheţuri. Olandezii au izbutit să treacă în Marea Kara abia la începutul lunii septembrie, dar curând au fost opriţi acolo de gheţuri. Încă înainte de aceasta izbucnise un conflict între Barents şi Naij, care era sprijinit de Tetgales. Când Barents, nemulţumit

de nehotărârea celor doi comandanți, care se opreau în fața celor mai mici piedici, şi-a spus părerea, Naij i-a răspuns cu trufie: „Villem Barents, ia seama ce spui!”

Harta lui Barents.

Debarcând pe o insuliță lângă care staționau vasele, doi marinari au fost sfâşiați de un urs alb. După înmormântarea lor, Naij a convocat pe ofițeri la sfat şi a propus ca expediția să se întoarcă acasă. Barents s-a opus. Naij a mai încercat o dată, fără succes, să-şi croiască drum printre ghețuri spre răsărit, iar la 15 septembrie a convocat din nou un sfat al ofițerilor. Toți, afară de Barents, au hotărât să se întoarcă acasă şi au semnat procesul-verbal corespunzător. La 18 noiembrie 1595, expediția, care n-a dat nici un rezultat, s-a înapoiat în patrie.

A TREIA EXPEDIȚIE ŞI MOARTEA LUI BARENTS

După acest eşec, guvernul Olandei a renunțat să mai trimită expediții pe socoteala statului, dar a fixat un mare premiu celui care va descoperi drumul de nord-est. Aceasta a determinat senatul din Amsterdam să organizeze în 1596 o nouă expediție, dar mult mai modestă. Au fost

echipate numai două corăbii, pe care au fost numiți comandanți *Jakobus Heemskerk* şi *Jan Rijp*. Barents, deşi nedreptățit, a acceptat să fie timonier pe vasul lui Heemskerk.

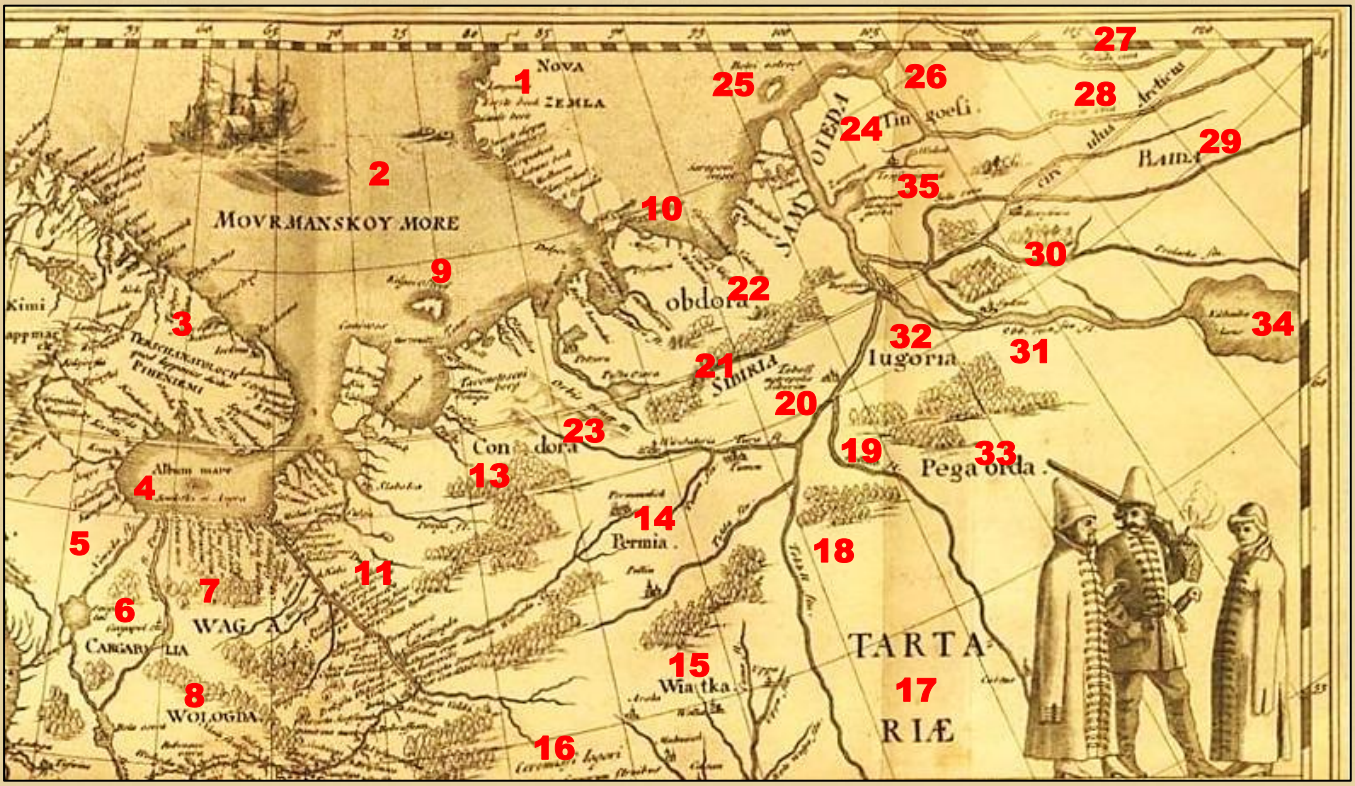

Partea de nord-est a aşa-numitei „Hărți a Rusiei întocmită de țareviciul Godunov”

O parte din harta Rusiei editata în 1613 de olandezul Gerritz, după exemplarul manuscris al țareviciului Feodor Borisovici Godunov. Inscripțiile sunt plasate sub cifrele corespunzătoare. 1. Novaia Zemlia, 2. Marea Murmansk, 3. Lappia, 4. Marea Albă, 5. Carelia, 6. Kargopolia, 7. Vaga, 8. Vologda, 9. Kolguev, 10. Vaigaci, 11. Dvina, 12. Râul Pinega, 18. Kondora, 14. Permia, 15. Viatka, 16. ceremişii din luncă, 17. o parte din Tataria, 18. râul Tobol, 19. râul Irtîş, 20. Tobolsk — capitala Siberiei, 21. Siberia, 22. Obdora, 23. Munții Zemnoi Poias (Brâul pământului), 24. Samoiezi, 25. insula Belîi, 26. Tunguşi, 27. râul Peida, 28. râul Teneseia, 29. Baida, 30. Beriozov,. 31. fluviul Obi, 32. Iugoria, 33. Pega orda, 24. lacul Kitaika, 35. oraşul Taz.

Socotind că eşecul din 1595 s-a datorit faptului că vasele plecaseră prea târziu din Olanda, expediția a pornit la drum cu două luni mai devreme. Curând au izbucnit divergențe între Barents şi Rijp. Barents stăruia asupra direcției nord-est, spre Novaia Zemlia, iar Rijp — asupra direcției nord, pentru a pătrunde în „marea Polară” care ar fi complet liberă de ghețuri. Heemskerk s-a situat pe aceeaşi poziție şi cele două corăbii au pornit pe traseul indicat de Rijp. Deodată, la 74°30' latitudine nordică (determinată cu precizie de Barents) a apărut o insulă pe țărmul căreia a fost ucis un urs alb. De aceea i s-a dat numele de insula *Beeren*

(Urşilor). După un popas de patru zile, olandezii au pornit mai departe şi Rijp, informat probabil despre călătoriile ruşilor spre *Grumant* (Spitzbergen) s-a îndreptat spre nord, cu o mică deviere către vest. La 19 iunie, în apropiere de paralela de 80° latitudine nordică, olandezii au întâlnit din nou pământ, pe care l-au luat drept o parte a Groenlandei, dar în realitate acesta era ţărmul *Spitzbergenului de vest.* Potrivit spuselor lui Rijp „... noi am dat acestui pământ numele de Spitzbergen, fiindcă acolo există într-adevăr foarte multe piscuri ascuţite". „... Deşi această ţară, pe care noi o socotim Groenlanda — scrie De Veer — este situată în dreptul paralelei de 80° şi chiar mai la nord, ea este acoperită de verdeaţă şi aici trăiesc animale ierbivore..."

Din cauza gheţurilor de nestrăbătut, corăbiile au cotit spre sud şi s-au întors la 1 iulie pe insula Urşilor. Aici au izbucnit din nou neînţelegeri. Rijp propunea să se caute trecerea liberă de gheţuri la nord de Spitzbergen, iar apoi, dacă va fi nevoie, să se cotească spre răsărit. Barents susţinea că trecerea trebuie căutată în răsărit. De data aceasta, Heemskerk a fost de aceeaşi părere cu Barents şi corăbiile s-au despărţit. Rijp a pornit din nou spre nord.

Barents s-a îndreptat spre răsărit, la 17 iulie a ajuns la ţărmurile insulelor Novaia Zemlia, în dreptul paralelei de 73°20' latitudine nordică, iar apoi a cotit spre nord. Luptând continuu cu gheţurile, el a ajuns la 19 august la extremitatea de nord-est a insulelor Novaia Zemlia. El n-a putut însă răzbate mai departe, iar la 26 august s-a oprit pentru iernat lângă ţărmul nordic, în *„Portul de gheaţă".* Acesta era primul caz când navigatori vest-europeni rămâneau pentru iernat în Arctica.

Corabia era ameninţată să fie strivită de gheţuri. Olandezii au scos de pe ea armele şi alte lucruri necesare, o parte din alimente, parâmele şi pânzele şi au construit din buşteni o casă cu vatră şi coş pe care au căptuşit-o cu scânduri luate de pe corabie. Pentru olandezi, care nu erau obişnuiţi cu această climă, iernatul a fost foarte greu. Aproape toţi s-au îmbolnăvit de scorbut; totuşi, mortalitatea era mai scăzută decât pe multe vase care navigau în apele tropicale. Din cei şaptesprezece oameni au murit până în primăvară doi, iar la începutul primăverii, doi erau grav bolnavi, printre care şi Barents. În mai, după ce au pierdut speranţa de a repara corabia şi de a ieşi cu ea în larg, olandezii au hotărât să se salveze în două bărci, şi până la jumătatea lunii iunie 1597 le-au pregătit pentru a putea naviga cu pânze.

Înainte de plecare, Barents a întocmit un raport despre călătorie şi

iernat şi l-a fixat de vatra locuinței sale[1]. Olandezii au încărcat nu numai proviziile şi lucrurile de care aveau nevoie pe drum, dar şi mărfurile cele mai prețioase. Barents şi un marinar care erau grav bolnavi au fost duşi până la bărci pe brațe.

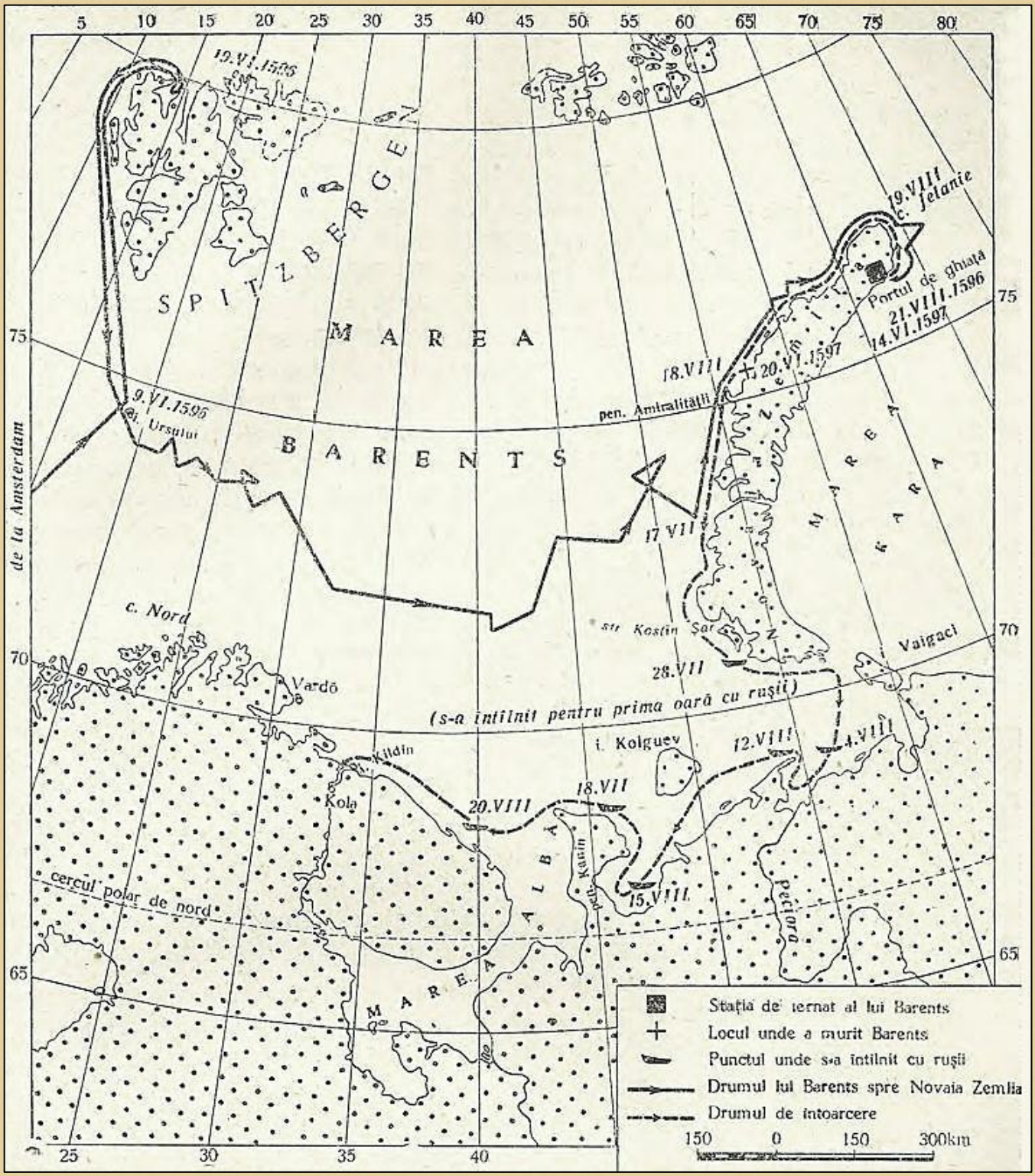

A treia călătorie a lui Barents.

[1] În 1871 s-au găsit casa lui Barents şi lucruri ale oamenilor, iar în 1876, sub ruinele casei, s-a descoperit raportul lui Barents.

Corabia lui Barents prinsă de ghețuri (desen de la sfârşitul secolului al XVI-lea).

Marea era furtunoasă şi olandezii au izbutit abia după şase zile să ocolească capul Ledianoi. Dincolo de cap, şeful de echipaj, care se afla în cealaltă barcă, i-a anunțat pe marinarii din barca lui Barents că marinarul grav bolnav îşi dă sufletul. Atunci Barents a spus: „Cred că nici eu n-o mai duc mult". Lăsând la o parte o hartă pe care o examina, el i-a spus lui De Veer: „Gerrit, dă-mi să beau". După ce a băut apă, a murit (20 iunie 1597). „Moartea lui Villem Barents ne-a îndurerat mult — scrie De Veer — căci el a fost principalul nostru conducător şi un timonier de neînlocuit". Corpul său a fost coborât în mare, care de la mijlocul secolului al XIX-lea a început să fie denumită *Marea Barents.*

ÎNTOARCEREA CELORLALȚI MEMBRI AI EXPEDIȚIEI ÎN OLANDA

Însoțitorii lui Barents, rămaşi fără conducător, au continuat să navigheze foarte încet spre sud. După două săptămâni a murit încă un marinar. La sfârşitul lunii iulie, marinarii au ajuns la țărmul sudic al insulelor Novaia Zemlia şi lângă un cap au întâlnit două corăbii. Ei s-au bucurat când au văzut oameni şi totodată s-au speriat „întrucât nu ştiau cine sunt aceştia — sălbatici sau străini". Olandezii au urcat cu greu pe țărm şi necunoscuții, care erau ruşi, şi-au lăsat lucrul şi s-au apropiat de ei fără arme. „Doi dintre ei ne bătură prietenos pe umăr pe mine şi pe căpitanul Heemskerk — relatează De Veer — căci ne recunoscuseră din întâlnirea de mai înainte (în 1595, în Iugorski Şar)... şi ne-au întrebat dacă am pierdut corabia... Prin tot felul de semne, ei ne-au dat a înțelege că ne compătimesc şi le pare rău că... ne aflăm într-o stare atât de jalnică... Unul dintre ei a alergat până la corabia sa şi a adus o pâine rotundă de secară... şi câteva păsări afumate..." A doua zi, ruşii au pornit spre Vaigaci; olandezii i-au urmat, dar s-au rătăcit în ceață şi din cauza unei furtuni s-au oprit timp de patru zile lângă o insuliță. Ei au debarcat pe țărm şi au găsit acolo iarbă (lingurea). „Am mâncat multă iarbă de aceea...

şi sănătatea noastră a început să se îndrepte atât de repede, încât unii au putut de la început să mestece pesmeți, ceea ce înainte nu erau în stare să facă".

Când vremea s-a îndreptat, olandezii au pornit spre sud şi au aflat de la nişte ruşi întâlniți pe drum că se găsesc în apropiere de Peciora. Timp de o săptămână ei nu au izbutit să înainteze aproape de loc din cauza vântului potrivnic şi sufereau de foame, căci terminaseră aproape toată pâinea; în sfârşit, când vântul s-a potolit, ei au ieşit cu mari eforturi în larg, au cotit spre apus şi în ziua următoare au întâlnit un vas rusesc de la care au cumpărat peşte. Pe la mijlocul lunii august, bărcile s-au pierdut una de alta în ceață şi s-au întâlnit abia după o săptămână, dincolo de Kanin Nos, lângă porțiunea răsăriteană a coastei Murmansk. Pe drum, cele două bărci au întâlnit adesea ruşi şi oamenii nu mai duceau lipsă de hrană. Continuând drumul împreună, bărcile au ajuns la 25 august la insula Kildin, lângă intrarea în golful Kola. Aici ruşii le-au spus că la Kola se află trei corăbii olandeze. Una din ele era comandată de Jan Rijp. După încercarea neizbutită de a pătrunde în 1596 spre nord de Spitzbergen, acesta se întorsese în Olanda, plecase în anul următor cu mărfuri la Arhangelsk şi acum se întorcea acasă. Pe corabia lui Rijp, membrii expediției lui Barents au sosit la Amsterdam la 1 noiembrie 1597. Din şaptesprezece câți erau la începutul iernatului s-au înapoiat doisprezece.

În primul pătrar al secolului al XVII-lea au mai fost trimise câteva corăbii olandeze în căutarea trecerii de nord-est. Nici una dintre ele n-a ajuns însă mai departe de Porțile Kara sau de Iugorski Şar. Din al doilea pătrar al secolului al XVII-lea, olandezii au renunțat cu totul să mai caute acest drum.

Capitolul 49

EXPANSIUNEA OLANDEZĂ ÎN MĂRILE SUDICE

PRIMELE EXPEDIŢII OLANDEZE ÎN INDONEZIA

Perioada dominației olandeze în mările sudice a început... în închisoarea din Lisabona. Acolo a fost întemnițat pentru datorii, în jurul anului 1590, marinarul olandez *Cornelis de Houtman.* În închisoare, limbile se dezleagă. De la alți deținuți, marinari portughezi care nu izbutiseră să cucerească gloria, Houtman a aflat secrete importante

despre căile ce duc din Portugalia spre India şi insulele Moluce. Houtman a transmis aceste informaţii în patrie, companiei comerciale „Societatea ţărilor îndepărtate”. Ştirea a sosit la momentul cel mai potrivit. Până atunci corăbiile olandeze („rebele”) puteau intra în porturile portugheze, e drept, sub pavilion străin. Dar în 1594 Filip al II-lea al Spaniei (care din 1580 era şi rege al Portugaliei) a hotărât să pună capăt dintr-o lovitură comerţului de mijlocire practicat de olandezi şi a confiscat la Lisabona cincizeci de corăbii olandeze care aparţineau „rebelilor şi ereticilor”. Tocmai atunci compania olandeză a obţinut eliberarea lui Houtman prin răscumpărare şi i-a pus la dispoziţie fonduri pentru a organiza o expediţie spre „insulele Mirodeniilor”.

În 1595, patru corăbii sub comanda lui Houtman au părăsit Olanda. El a condus cu prudenţă vasele în jurul Africii şi prin Oceanul Indian, căutând să nu fie observat de portughezi. Olandezii au avut nevoie de 17 luni ca să ajungă în Sumatra, iar de acolo şi-au continuat drumul până în Java. E adevărat că Houtman n-a ajuns până în insulele Moluce, dar a izbutit totuşi să cumpere în Java o mare încărcătură de mărfuri valoroase, la un preţ acceptabil.

În 1598, Houtman s-a întors în patrie după ce a pierdut pe drum o treime din echipaj şi două corăbii. Dacă succesul financiar al riscatei acţiuni nu a justificat speranţele prea exagerate, efectul ei „moral”, în schimb, a fost foarte mare. S-a subminat monopolul portughez asupra comerţului cu Indiile de est; negustătorii olandezi au stabilit relaţii comerciale directe cu cârmuitorii din Malaia; şi, în sfârşit, olandezii s-au convins că în „India insulară” mai există, în afară de Moluce, şi alte insule care merită toată atenţia şi sunt pe nedrept disprețuite de portughezi, în special *Java.*

De îndată, „Societatea pentru ţările îndepărtate” s-a unit cu alte câteva companii comerciale. În 1598 a fost organizată o nouă expediţie compusă din opt corăbii (sub comanda lui *Van Nek).* Succesul ei i-a amețit complet pe negustătorii olandezi. În scurtă vreme (15 luni) patru dintre corăbii s-au întors cu o încărcătură de mirodenii cumpărate în Java. Iar peste un an (în 1600) s-au întors cu bine şi celelalte corăbii care în acest timp *au ajuns până în insulele Moluce* şi au adus de acolo mirodenii pe care le-au cumpărat, fireşte, mai ieftin decât tovarăşii lor în Java.

Între timp, Cornelis Houtman se afla iar pe drum, în fruntea unei noi expediţii, compusă de asemenea din opt corăbii. În 1600, el a debarcat pe insula *Mauriciu,* izgonind de acolo garnizoana portugheză. Houtman a fost primul dintre navigatorii olandezi care şi-a dat seama de importanţa

acestei insule, ca escală pe drumul în linie dreaptă de la capul Bunei Speranțe spre Java. De data aceasta a ajuns şi el în insulele Moluce şi a cumpărat mirodenii de acolo. Pe drumul de înapoiere el a fost ucis; patru corăbii din expediția sa au pierit, dar celelalte patru s-au întors cu o încărcătură prețioasă care a acoperit cu prisosință toate, cheltuielile făcute cu expediția.

ÎNCEPUTUL ACTIVITĂȚII COMPANIEI OLANDEZE A INDIILOR DE EST

La hotarul dintre secolele al XVI-lea şi al XVII-lea companiile comerciale apăreau în Olanda ca ciupercile. În 1601 au fost trimise în *„Indiile de est”* 84 de corăbii, un număr nemaiauzit până atunci. La cumpărarea de mirodenii, companiile comerciale se concurau crâncen; ca urmare, prețurile la piper au crescut în Indonezia de două-trei ori. Dimpotrivă, în Europa, prețurile au scăzut simțitor (aproape la jumătate), deoarece olandezii au aruncat imediat pe piețele europene cantități mari de mirodenii. O serie de companii şi mulți negustători au dat faliment. Atunci au intervenit *Statele Generale* — guvernul *republicii* federative a *Provinciilor unite* (Olanda). În 1602, companiile comerciale care au rezistat au fost contopite într-o corporație puternică — *Compania olandeză a Indiilor de est.* Acesteia i s-a acordat pe timp de 21 de ani monopolul comerțului cu toate țările din bazinul Oceanului Indian şi din Asia de răsărit printre care şi „Indiile de est”. În acelaşi an, compania a organizat o stațiune la capul Bunei Speranțe, care a devenit mai târziu oraşul Kaapstad (în engleză Capetown — Oraşul Capului).

La început, compania a urmărit să cucerească monopolul mondial în comerțul cu mirodenii şi a depus toate eforturile pentru a-şi consolida de îndată pozițiile în insulele Moluce. Chiar în anul când s-a înființat, ea a obținut de la cârmuitorii locali dreptul exclusiv asupra cumpărării de nucşoară în patria ei — insulele *Banda* (suprafața lor este de aproape 50 km^2), situate la sud de marea insulă Ceram. În 1605, olandezii au ocupat insula *Amboina* (circa 700 km^2) din dreptul extremității de sud-vest a Ceramului, transformând această patrie a *arbustului de cuişoare* în punctul lor de sprijin din insulele Moluce. Peste câțiva ani, olandezii i-au înlăturat cu totul pe portughezi, nu numai din insulele Moluce, dar şi din Ceylon, precum şi din alte regiuni ale Oceanului Indian.

Un agent al companiei, Cornelis Kun, om perspicace, a apreciat, primul, în mod just uriaşa însemnătate economică şi politică a Javei, iar în 1619 a întemeiat pe coasta de nord-vest a insulei oraşul *Batavia* (astăzi

Djakarta). De atunci Java a devenit cea mai importantă colonie olandeză, administrată de Compania Indiilor de est, şi bază pentru cotropirea întregii Indonezii.

Olandezii practicau un sistem de monopol comercial strict. Pentru a urca în mod artificial preţurile şi totodată pentru a-şi înlesni controlul asupra achiziţionării şi desfacerii mirodeniilor ei reduceau plantaţiile la unele culturi. În multe insule ei tăiau arbuştii de scorţişoară şi cuişoare pentru a concentra strângerea acestor mirodenii într-una sau două din insulele Moluce. Ei căutau de asemenea să joacă rolul de intermediari în comerţul Europei cu ţările tropicale. Amsterdamul a devenit un centru de depozitare pentru mărfurile din Asia de sud şi de est. Olandezii au stabilit relaţii comerciale cu China şi Japonia şi au organizat în Java şi Sumatra puncte de transbordare pentru mărfurile care veneau din Extremul Orient.

EXPEDIŢIA LUI LE MAIRE — SCHOUTEN ŞI DESCOPERIREA CAPULUI HORN

Diferiţi capitalişti olandezi şi unele grupuri ale lor care nu aveau legături cu Compania olandeză a Indiilor de est au încercat în repetate rânduri să lichideze monopolul acesteia asupra comerţului cu mirodenii şi au căutat noi căi spre insulele Moluce. Una dintre aceste încercări a fost făcută de capitaliştii din oraşul olandez Horn, în fruntea cărora se afla *Isaak Le Maire,* refugiat din oraşul Anvers, care fusese devastat de spanioli. Expediţia a suferit un eşec financiar total, dar s-a soldat cu mari descoperiri în Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific.

Cu fonduri strânse de la cetăţenii din Horn, Le Maire a echipat două corăbii şi a angajat în calitate de comandant al expediţiei pe căpitanul *Villem Corneliszoon Schouten,* care mai călătorise de trei ori spre „Indii” pe o corabie a Companiei Indiilor de est. În calitate de comisar comercial el l-a numit pe fiul său, Jakob Le Maire. Corăbiile au ieşit pe la mijlocul lunii iunie 1615 din golful Zuider Zee şi au pornit spre sud-vest. În Oceanul Atlantic, vasul mai mic „Horn” a luat foc; echipajul lui s-a salvat şi a trecut pe corabia mare „Eendracht”. La mijlocul lunii ianuarie 1616, Schouten a trecut cu vasul său pe lângă intrarea răsăriteană a strâmtorii Magellan: drumul prin strâmtoarea Magellan, ca şi acela în jurul capului Bunei Speranţe, fuseseră proclamate monopol al Companiei Indiilor de est. În zorii zilei de 24 ianuarie, deci la mijlocul verii în emisfera sudică, Schouten a zărit un pământ muntos, acoperit de zăpadă (în dreptul paralelei de 55° latitudine sudică) — extremitatea de sud-est a Ţării Focului; după câteva

ore a apărut la răsărit un alt pământ muntos. Ele erau despărțite printr-o „strâmtoare bună” pe care Schouten a numit-o *strâmtoarea Le Maire.* La 28 ianuarie olandezii s-au apropiat de țărmul pământului dinspre răsărit. Ei au înaintat numai de-a lungul unei părți a litoralului şi au crezut că au în fața lor extremitatea nordică a continentului sudic şi, în cinstea guvernului olandez, au numit-o Țara Statelor (generale)[1].

Jacob Le Maire
(Gravură din secolul al XVII-lea).

După ce au trecut prin strâmtoarea Le Maire, olandezii au cotit spre sud-vest. „Am văzut — scrie Schouten — valuri mari şi o apă de un albastru intens, ceea ce ne-a dat convingerea că ne aflăm în Marea cea mare de la miazăzi (Oceanul Pacific). Acest lucru ne-a bucurat foarte mult, căci ne-am gândit că am descoperit un drum necunoscut până atunci, oamenilor... Pe seară (la 29 ianuarie) am văzut din nou pământ la sud-vest. El era alcătuit din munți înalți, acoperiți de zăpadă şi se termina printr-o proeminență ascuțită pe care am denumit-o capul Horn...” în felul acesta, pentru a treia oară — după spaniolul *Hoces* şi englezul *Drake,* — şi de data aceasta definitiv, a fost descoperită cea mai importantă cale maritimă care leagă Oceanul Atlantic cu Oceanul Pacific şi s-a dovedit că Țara Focului este o insulă, iar nu extremitatea nordică a continentului sudic. Aşadar, Le Maire şi Schouten, „descoperind” o pretinsă extremitate a continentului sudic — Țara Statelor (insula Estados), au „desființat” o altă pretinsă extremitate a sa — Țara Focului. Capul Horn a fost multă vreme considerat ca extremitate a Țării Focului, până când s-a demonstrat că el se află pe mica insulă *Horn.*

Urmărind să ajungă în insulele Moluce pentru a cumpăra mirodenii,

[1] Mai târziu s-a dovedit că „Țara Statelor” este o insulă destul de mică. Ea aparține acum Argentinei şi este denumită de obicei în traducere spaniolă — insula *Estados.*

La Maire şi Schouten au înaintat în Oceanul Pacific aproximativ până la paralela de 15° latitudine sudică, iar apoi au traversat oceanul spre vest. Pe drum ei au descoperit câțiva atoli din arhipelagul Tuamotu şi trei insule vulcanice la sud-vest de arhipelagul Samoa. De aici ei s-au îndreptat spre țărmul nordic al *Noii Guinee*. Înaintând la mică distanță de țărm, ei au descoperit la 2° latitudine sudică şi 145° longitudine estică câteva mici insule vulcanice, iar în dreptul ecuatorului şi al meridianului de 136° longitudine estică (lângă extremitatea de nord-vest a Nou Guinee) un grup mai mare — *insulele Schouten*[1]. Dar când corabia lor s-a apropiat de insulele Moluce, ea a căzut în mâinile marinarilor Companiei Indiilor de est. Le Maire şi Schouten au fost arestați pentru încălcarea monopolului comercial şi expediați în Olanda spre a fi judecați de tribunalul companiei. Jakob Le Maire a murit pe drum, iar Villem Schouten a fost eliberat în patrie. Lucrarea sa „Jurnal de zi sau descrierea unei călătorii uimitoare", editată la Amsterdam în 1619 în limba franceză, a apărut în aproximativ 40 de ediții.

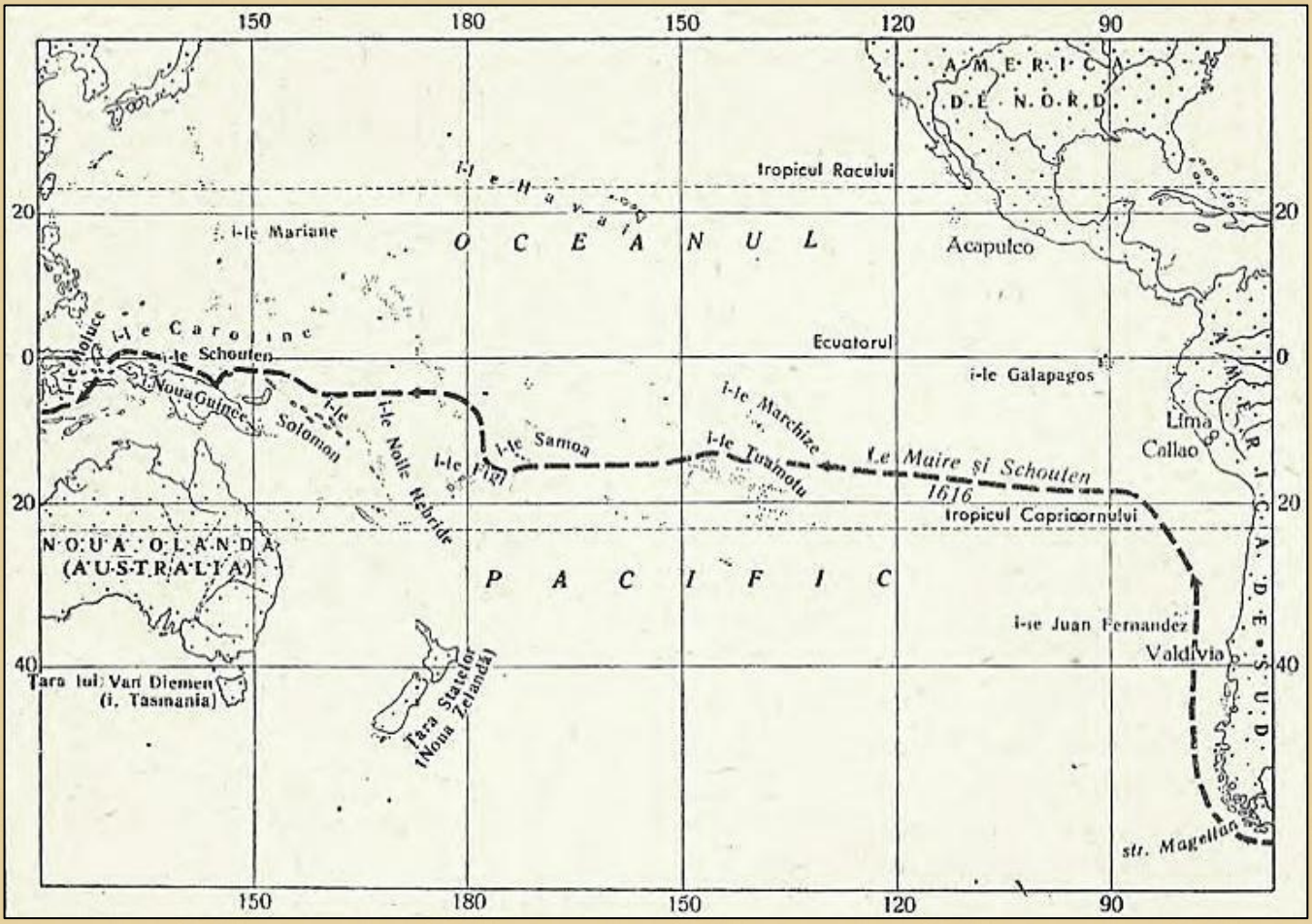

Călătoria lui Le Maire şi Schouten prin Oceanul Pacific.

[1] Unii autori atribuie în mod neîntemeiat lui Le Maire şi Schouten descoperirea marilor insule Samoa, a Noii Irlande, a insulelor Amiralității etc.

CĂUTAREA „INSULEI BOGATE ÎN AUR ŞI ARGINT”. EXPEDIŢIILE LUI QUAST—TASMAN ŞI DE VRIES—SCHAEP

Agenții Companiei olandeze a Indiilor de est, care obținuse monopolul asupra comerțului cu Japonia, trăiau aproape ca niște deținuți pe insulița artificială *Desima din golful Nagasaki* şi totuşi reuşeau să strângă informații atât despre Japonia, cât şi despre mările din Extremul Orient. Astfel de informații strângeau şi marinarii englezi care navigau în mările din Extremul Orient. Şi unii şi ceilalți auziseră de la portughezii laici şi de la iezuiții care vizitau China şi Japonia că la răsărit de aceasta din urmă se află o *„insulă bogată în aur şi argint”*. Olandezii făceau confuzie între această legendă medievală şi relatările despre pământurile reale, care se găseau la nord şi la vest de principala insulă japoneză — Nipon sau Nihōn (Honshu).

Războinic japonez

În 1639, *Anton Van Diemen,* guvernatorul Indiilor olandeze, a trimis din Batavia spre țărmurile Japoniei, în căutarea bogatei insule o corabie comandată de *Mattis Quast.* Pilot pe această corabie era *Abel Janszoon Tasman,* un marinar în vârstă de 36 de ani, care în anul precedent (1638) navigase, după cât se pare, pentru prima oară din Olanda până în India. Echipajul vasului era alcătuit din 45 de oameni.

Drumul corăbiei trecea pe lângă arhipelagul Filipinelor, a cărui hartă a fost pusă la punct de Quast şi Tasman. Ei au atins coasta răsăriteană a insulei Hondo (Honshu) în dreptul paralelei de 37° latitudine nordică, au cotit de acolo spre răsărit şi au mers multă vreme în această direcție, căutând zadarnic bogata insulă. O epidemie care a izbucnit pe corabie i-a oprit în loc. La întoarcere au văzut țărmul Japoniei în dreptul paralelei de 35° latitudine nordică (extremitatea de sud-est a insulei Honshu) şi înaintând mai departe spre sud-vest au trecut printr-un şir de mici insule vulcanice *(Idu-Sili-tō — Cele şapte insule).* Epidemia s-a agravat şi cei mai mulți oameni de pe bord au murit. Corabia

a ocolit insula Kyushu şi s-a întors la Batavia prin Marea Chinei de Est şi Marea Chinei de Sud. Din întregul echipaj n-au mai rămas în viață decât şapte oameni, printre care şi Tasman. Deşi echipajul rămăsese atât de mic, el a izbutit să aducă corabia până în Java. Tocmai atunci l-a remarcat Van Diemen pe pilot, care, în curând, prin descoperirile sale, a imortalizat atât numele său, cât şi pe cel al guvernatorului.

În 1643, Van Diemen a organizat o nouă expediție pentru căutarea „insulelor aurului şi argintului" în apele japoneze. El a numit în fruntea expediției pe *Marten Gerritszoon De Vries* (în acel moment Tasman îndeplinea o altă misiune primită de la Van Diemen). La dispoziția lui De Vries au fost puse două corăbii: „Kastricum", comandată chiar de el, şi „Breskens" sub comanda lui *Hendrik Corneliszoon Schaep.* În 1643, expediția a ieşit din Batavia şi s-a îndreptat spre țărmurile Japoniei. În timpul unei furtuni, corăbiile s-au pierdut una de alta la sud-est de insula Honshu.

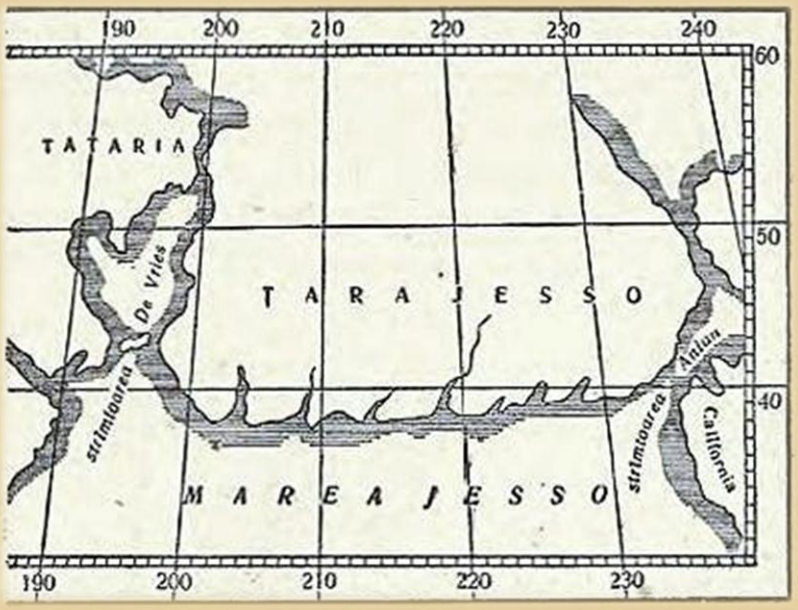

„Țara Jesso" (după Hennepin, secolul al XVII-lea).

De Vries şi-a condus corabia spre nord, de-a lungul țărmului răsăritean al insulei Honshu, iar în iunie s-a apropiat de insula *Jesso (Yezo sau Hokkaido)* din dreptul paralelei de 42° latitudine nordică, adică de extremitatea ei sudică în apropiere de *capul Erimo.* În această regiune, vasul său a fost vizitat de nişte oameni bărboşi: aceasta a fost prima întâlnire dintre europeni şi aini (ainoşi). După ce a înaintat mai departe spre nord-est aproximativ până la paralela de 45°30' latitudine nordică, De Vries a văzut o fâşie de uscat împărțită în două printr-o strâmtoare largă. El a înaintat spre nord prin *strâmtoarea De Vries* în Marea Ohotsk. De Vries a denumit pământul situat la sud-vest de strâmtoare *insula Statelor;* aceasta era insula *Iturup* din arhipelagul Kurilelor, dar De Vries a luat-o drept extremitatea de nord-est a insulei Jesso; pământul situat la nord-est de strâmtoare (insula *Urup)* el l-a luat drept o extremitate a Americii şi l-a denumit *Țara Companiei.*

În Marea Ohotsk, De Vries a înaintat până la 48° latitudine nordică,

dar din cauza vânturilor potrivnice a fost nevoit să cotească spre sud, şi a ajuns din nou la țărmurile insulei Jesso în apropierea paralelei de 45° latitudine nordică. De acolo a cotit iarăşi spre nord şi la 26 iulie, dincolo de paralela de 46° latitudine nordică, a descoperit largul *golf Aniva.* Corabia „Kastricum" a aruncat ancora în dreptul țărmurilor golfului la 46°36' latitudine nordică, unde se afla o aşezare a ainilor. Aceasta era *coasta sudică a insulei Sahalin,* care cu acest prilej a fost vizitată pentru prima oară de europeni. În drum, De Vries a trecut pe o ceață deasă prin strâmtoarea (La Pérouse) care desparte Sahalinul de Jesso, dar n-a observat-o. Judecând după raportul său, ainii din Sahalin l-au informat exact că pământul lor „se întinde din Tataria (Asia de răsărit) la nord, până la Jesso, la sud" şi că Jesso este un pământ mare, la sud de care se află insula Nipon (Honshu), iar la sud-vest Coreea (Cioson). De Vries însă a tras din indicațiile lor o concluzie greşită. Peste două zile, după ce a ocolit extremitatea sud-estică a Sahalinului — *capul Aniva* — şi a cotit spre nord, el a descoperit în dreptul paralelei de 49° latitudine nordică *golful Răbdării.*

Din cauza vânturilor potrivnice şi a cețurilor, De Vries a renunțat să continue explorarea Sahalinului şi a cotit spre sud-est. Apoi a căutat zadarnic, în ocean, între paralelele de 37—38° latitudine nordică — „bogata insulă", îndepărtându-se de țărmurile insulei Honshu cu 450 de mile (nu se ştie ce fel de mile). În timpul călătoriei sale, De Vries a studiat bine (pentru epoca sa) caracteristicile curentului *Kuro-Sivo.* El este primul care a descris acest curent cald — „Golfstreamul din Oceanul Pacific".

Schaep, care se despărțise de De Vries, a pornit spre nord pe corabia „Breskens" de-a lungul țărmurilor răsăritene ale insulelor Honshu şi Hokkaido fără să fi observat strâmtoarea Sangar (Tsugaru) dintre aceste insule: el a pierdut la un moment dat din vedere coasta şi a zărit-o din nou între 47 şi 48° latitudine nordică. Acestea nu puteau fi decât *insulele Kurile* şi anume insulele mici din partea centrală a arhipelagului. Schaep însă a crezut că pământul din fața sa este o proeminență a Americii. El nu s-a hotărât să exploreze noua coastă, ci a cotit spre sud şi a ajuns la insula Hokkaido. Acolo a debarcat pe țărm cu nouă marinari şi a căzut prizonier la japonezi. Ceilalți marinari au plecat cu corabia „Breskens" spre răsărit, au căutat de asemenea zadarnic „bogata insulă" în zona dintre 37 şi 38° latitudine nordică, înaintând spre răsărit pe o distanță de 480 de mile, şi s-au întors, ca şi corabia „Kastricum", la Batavia.

FANTASTICELE ŢĂRI JESSO ŞI JOÃO DA GAMA

În urma expediției lui De Vries—Schaep olandezii au ajuns la convingerea, oglindită pe hărțile lor, că la nord de insula Nipon (Honshu), pe o distanță uriaşă până în Asia de nord („Tataria"), se întinde un pământ foarte mare — Jesso. Şi întrucât De Vries şi Schaep „văzuseră" țărmul Americii la răsărit, această *Țară Jesso* din nord apare pe unele hărți ca fiind despărțită numai printr-o strâmtoare îngustă de țărmurile Americii de nord.

O altă greşeală a fost introdusă în cartografia părții de nord a Oceanului Pacific de cosmograful principal portughez *Teixeira;* el a întocmit în 1649 o hartă pe care în dreptul paralelei de 44—45° latitudine nordică este indicat țărmul sudic al unui pământ foarte mare. Pe hartă scrie că acest țărm a fost văzut de „João de Gama din India" pe când călătorea „din China spre Indiile de vest" (America centrală). La vest de această „Țară a lui João da Gama" sunt indicate nişte insule, printre care probabil şi „Țara Statelor" descoperită de De Vries.

În felul acesta, datorită fanteziei sau poate unor minciuni intenționate ale marinarilor, geografilor şi cartografilor, în partea de nord a Oceanului Pacific au apărut cel puțin două țări întinse — Jesso şi João da Gama. Credința în existența acestor pământuri fantastice sau de dimensiuni exagerate a fost zdruncinată după o sută de ani, în urma celei de-a doua expediții în Kamceatka a lui Bering şi Cirikov din 1741—1742. Dar şi după aceasta, Țara lui João da Gama a fost căutată câteva decenii în şir, până la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

Capitolul 50

DESCOPERIRILE OLANDEZILOR ÎN AUSTRALIA ŞI OCEANIA

DESCOPERIRILE FĂCUTE ÎN AUSTRALIA ÎNAINTE DE TASMAN

De îndată ce au debarcat în lava şi în alte câteva insule din Indonezia, olandezii au început să caute noi căi de la capul Bunei Speranțe spre aceste insule. Drumurile lor se aflau mult mai la sud decât ale portughezilor, deoarece la începutul secolului al XVII-lea portughezii mai stăpâneau o serie de puncte de sprijin în partea de nord a Oceanului Indian. Olandezii foloseau vânturile permanente dinspre vest care băteau

la latitudinile sudice relativ mari în Oceanul Indian şi când ajungeau până la meridianul pe care, după socoteala lor, se afla Java de vest, coteau spre nord.

Circulând în Oceanul Indian spre răsărit, între paralelele de 20 şi 30° latitudine sudică, olandezii se apropiau foarte des de țărmurile apusene ale „Continentului sudic", iar uneori le vedeau şi chiar le vizitau, dar găseau acolo un deşert aproape lipsit de viață şi triburi aflate pe o treaptă extrem de înapoiată de civilizație. Totuşi, această coastă prezenta interes pentru olandezi, căci numai aici îşi puteau reînnoi rezervele de apă potabilă. De aceea, Compania olandeză a Indiilor de est socotea necesar să exploreze țărmurile dinspre Oceanul Indian ale Continentului sudic. În afară de aceasta, ea spera să găsească acolo, mai aproape de ecuator, pământuri mai mănoase şi cu o populație mai densă, ai căror locuitori să poată fi transformați în sclavi.

Un factor important în descoperirea de către olandezi a Australiei, care în secolul al XVII-lea a început să fie denumită *Nouă Olandă,* a fost şi tendința de a găsi locuri bogate în perle, zăcăminte de aur sau diamante, precum şi noi regiuni unde să se poată cumpăra mirodenii.

La începutul secolului al XVII-lea, Noua Guinee, situată destul de aproape de Java, era considerată drept o parte a continentului sudic, Primele ştiri despre descoperirea Australiei de către olandezi se leagă tocmai de încercarea de a explora Noua Guinee, ale cărei țărmuri nordice — după cum am arătat — erau cunoscute portughezilor şi spaniolilor.

În noiembrie 1605 a fost trimis din Bantam (Java de vest) spre continentul sudic pe o corabie a companiei — „Duyfken" („Porumbița") — *Villem Janszoon,* care a intrat în istoria descoperirilor sub numele prescurtat al tatălui său *Jansz.* El a înaintat de-a lungul țărmului sudic al Noii Guinee, fără să observe intrarea dinspre vest în strâmtoarea Torres. Apoi, mergând de-a lungul țărmului descoperit de el, care, după cum ştim acum, reprezenta marginea de nord-vest a *peninsulei Cape York* din Australia, a pătruns spre miazăzi până la aproximativ 14° latitudine sudică. După ce, la 6 iunie 1606, a ajuns la un cap pe care l-a denumit *Keerweer* (Turnagain — „Cotitură"), Jansz a fost nevoit să se întoarcă

Relatările lui Jansz au confirmat părerea că Noua Guinee ar fi o peninsulă nordică a continentului sudic care se întinde, poate, până la „Polul Antarctic". Firește, olandezii nu puteau şti că tot în 1606 spaniolul *Torres* a dovedit prin călătoria sa că Noua Guinee este o insulă uriaşă.

La 10 ani după călătoria lui Jansz, pe drumul spre Batavia sau la înapoiere, căpitanii olandezi au început să descopere una după alta — la

date şi în regiuni diferite — porțiuni mari de pe litoralul nordic, vestic şi sudic al Noii Olande.

Desfăşurarea descoperirii Australiei, înainte de Tasman.

În 1616, corabia „Eendracht” a descoperit coasta Eendracht între 23 şi 26°5' latitudine sudică. Printr-o întâmplare fericită, după 80 de ani (în 1697) un căpitan olandez — Vlaming — a găsit pe țărmul *golfului Shark* (Rechinului) un stâlp, iar sub el o farfurie de cositor pe care erau gravate data descoperirii, numele vasului („Eendracht”) şi numele căpitanului. Era *Dirk Hartog,* al cărui nume a fost dat insulei situate la sud de golful Shark.

În 1618, marinari olandezi de pe corabia „Zeewolf” („Lup de mare”) au

debarcat pe țărmul Australiei în dreptul paralelei de 21°20' latitudine sudică.

În 1619, doi căpitani olandezi *Frederik Houtman* şi *Iakob Edel* pe corăbiile „Dordrecht” şi „Amsterdam” au descoperit o porțiune de pe litoralul Australiei de vest (coasta Edel), între 27° şi 32°30' latitudine sudică, şi *peninsula Edel.* Aceiaşi căpitani au descoperit *stâncile Houtman* din dreptul paralelei de 20°46' latitudine sudică.

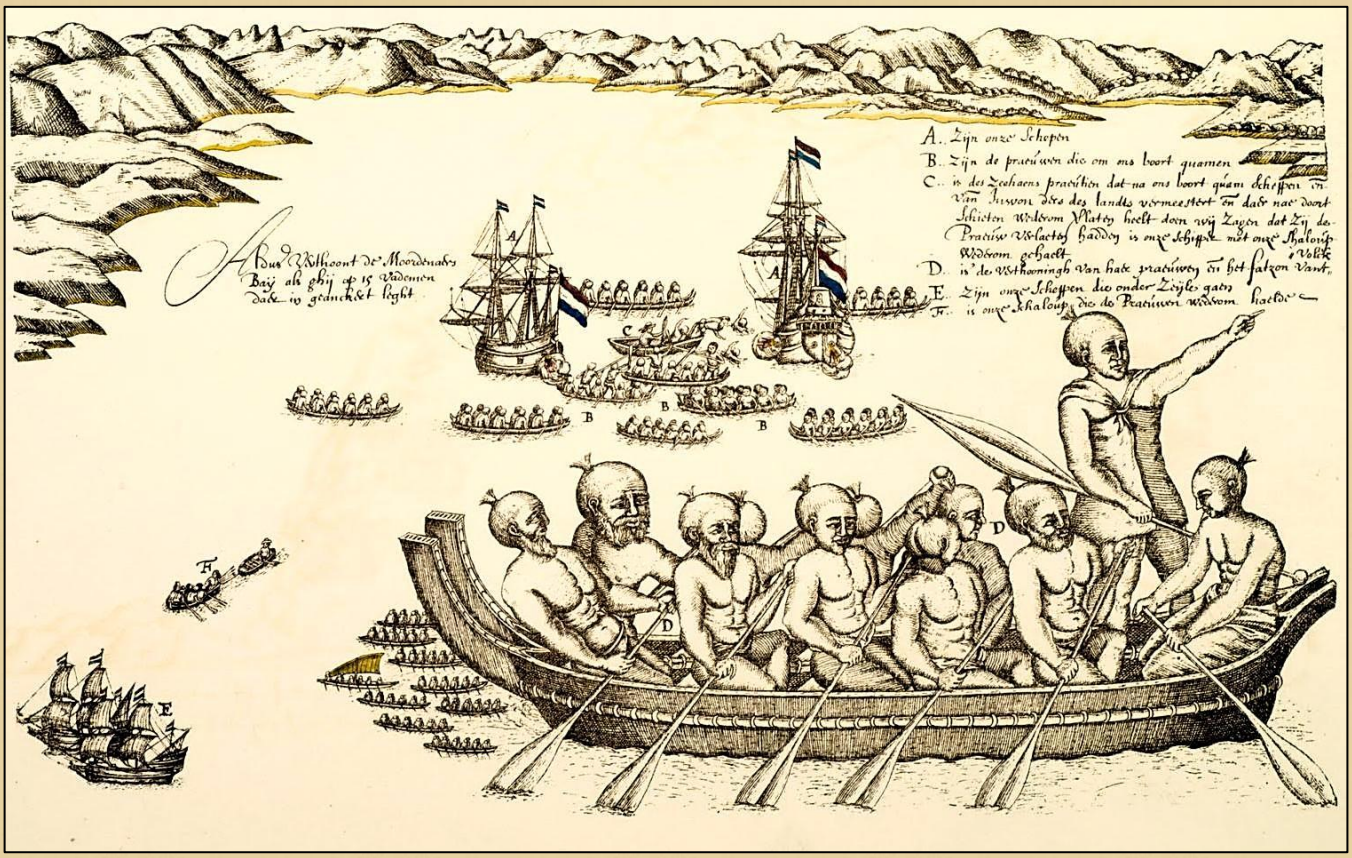

Polinesieni (desen de Tasman).

În 1622, căpitanul necunoscut al corăbiei „Leeuwin” a descoperit extremitatea de sud-vest a Australiei (Capul Leeuwin).

După ce o corabie engleză s-a lovit de stânci în dreptul paralelei de 20°10' latitudine sudică, directorii Companiei olandeze a Indiilor de est şi-au dat seama ce primejdie poate să amenințe vasele companiei din cauză că apele Oceanului Indian de lângă țărmurile Australiei apusene sunt atât de puțin studiate. S-a hotărât să se exploreze zona din Oceanul Indian situată la sud de Java, aproximativ până în dreptul paralelei de 50° latitudine sudică. În 1623 au fost trimise din Batavia spre sud două corăbii sub comanda lui *Jan Carstensz.* El a înaintat de-a lungul țărmului sudic al Noii Guinee până la ieşirea apuseană din strâmtoarea Torres, pe care de asemenea n-a observat-o, a cotit spre sud şi, urmând drumul lui

Jansz de-a lungul coastei apusene a peninsulei Cape York, a ajuns până la paralela de 17°8' latitudine sudică, trecând de gurile unui râu, căruia i-a dat numele de Staaten (astăzi Gilbert River). Pilotul principal al acestei expediții a întocmit o hartă a regiunii explorate. Printre altele, intrarea apuseană în strâmtoarea Torres este indicată ca golf. Cu prilejul unei debarcări pe coastă, în condiții ce nu s-au lămurit, mulți marinari olandezi au fost uciși.

În ianuarie 1627, *Peter Nuyts* a descoperit țărmul sudic al Australiei până la insula Saint Francis din *arhipelagul Nuyts,* situată în dreptul meridianului de 133° longitudine estică, lângă coasta de nord-est a Marelui golf australian.

Aproape în același timp cu Nuyts, căpitanul *Frans Tissen* a ajuns de asemenea până la țărmul răsăritean al Marelui golf australian, înaintând ceva mai la sud de arhipelagul Nuyts.

În 1628, același *Nuyts* a descoperit în nord-vestul Australiei, în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică *Țara lui De Witte* (denumire care nu s-a păstrat pe hărțile moderne).

Mai rămăsese un mare gol pe coasta Australiei de vest, între Țările Eendracht și Edel. Pe această porțiune, în dreptul paralelei de 28° latitudine sudică, a naufragiat în iunie 1629, în apropiere de stâncile Houtman, corabia comandată de căpitanul olandez *Frans Pelsart.* Debarcând pe continent, el a explorat fără să vrea o porțiune încă necunoscută a coastei și a împlinit astfel acest gol.

În 1636, *Gerrit Toraaszoon Paol* a plecat cu două corăbii din insulele Banda (Moluce) spre țărmul sudic al Noii Guinee și a ajuns în punctul unde în 1623 au fost uciși niște marinari din echipajul lui Jan Carstensz. Paol și trei marinari de ai săi au fost de asemenea uciși. Comanda a preluat-o negustorul Peters. El a descoperit *Țările Arnhem* și *Van Diemen* din dreptul paralelei de 12° latitudine sudică, iar pe drumul de înapoiere spre insulele Banda a descoperit insulele Tanimbar situate la 8° latitudine sudică și 131° longitudine estică, la est-nord-est de Timor.

Așadar, în jurul anului 1640 olandezii cunoșteau, deși nu prea exact, următoarele părți din Noua Olandă (Australia): la nord — Țara Arnhem[1] și coasta de vest a peninsulei Cape York; tot țărmul apusean al Australiei și jumătatea de vest a litoralului sudic al continentului, pe care le-au cartografiat.

Ei credeau că Noua Olandă este o uriașă peninsulă nord-vestică a

[1] Țărmul nordic al peninsulei *Arnhemland.*

continentului sudic încă nestudiat, care ar umple emisfera sudică, peninsulă ce se întinde de la nord-est spre sud-vest, din Noua Guinee[1] până la țărmul descoperit de Nuyts şi Tissen.

PRIMA EXPEDIŢIE A LUI TASMAN: DESCOPERIREA ŢĂRII LUI VAN DIEMEN, A NOII ZEELANDE ŞI A INSULELOR DIN OCEANIA TROPICALĂ

După expediția lui Quast, în care *Abel Tasman* şi-a câştigat renumele de navigator strălucit, Van Diemen l-a trimis în 1642 cu două corăbii, din Batavia spre insula Mauriciu. De acolo el trebuia să încerce să ocolească pe la sud, la latitudini cât mai mari, Noua Olandă şi să se întoarcă la Batavia, trecând prin arhipelagul Solomon. Totodată, Tasman trebuia să exploreze drumul cel mai comod din India spre Chile şi, în măsura posibilităților, să cerceteze bogățiile țărilor de pe continentul sudic pe care le va vizita. Potrivit unei legende, Van Diemen i-a dat lui Tasman însărcinări atât de grele şi i-a pus la dispoziție două corăbii vechi, aproape putrede, pentru că acesta, pilot sărac, îndrăznise să ceară mâna Mariei, fiica lui, deşi tatăl ei era nici mai mult nici mai puțin decât guvernatorul general al Indiilor de est olandeze! După cât se pare, această legendă se bazează pe faptul că Tasman a dat numele Mariei Van Diemen extremității nordice a pământului pe care l-a luat drept marele continent sudic.

La 8 octombrie 1642, Tasman a plecat din insula Mauriciu spre sud, apoi a pornit spre est, menținându-se în zona dintre 44° şi 49° latitudine sudică. La 19 noiembrie el a socotit că a înaintat cu 3° spre răsărit de punctul unde ajunsese Nuyts. Atunci a cotit spre nord-est şi la 24 noiembrie a descoperit în dreptul paralelei de 42°25' latitudine sudică un țărm înalt pe care l-a numit *Țara lui Van Diemen* (astăzi Tasmania). După ce a înaintat de-a lungul extremității sudice a acestui pământ şi a ocolit-o, el a descoperit un golf mare (Storm), a mai mers de-a lungul coastei spre nord până la paralela de 42°, iar de acolo a cotit iarăşi, la 5 decembrie, spre răsărit. El nu ştia dacă a descoperit o insulă sau o peninsulă din sudul Noii Olande şi timp de un secol şi jumătate Țara lui Van Diemen era considerată peninsulă, până s-a descoperit strâmtoarea Bass care o desparte de continent.

După o călătorie de nouă zile spre răsărit, Tasman a descoperit la 13 decembrie 1642, în dreptul paralelei de 42° latitudine sudică, o coastă

[1] Cartografii din acea epocă legau Noua Guinee de continentul sudic, la răsărit de golful Carpentaria.

înaltă — capul Foulwind al insulei sudice a *Noii Zeelande.* Tasman a luat uscatul descoperit de el drept o continuare a *„Țării Statelor”* descoperită de Le Maire şi Schouten; cu alte cuvinte, el a luat Noua Zeelandă drept o parte a continentului sudic. De la capul Foulwind, Tasman a cotit spre nord-est şi a pornit în direcția țărmurilor noului pământ. În dreptul paralelei de 40°30' latitudine sudică el a intrat într-un golf unde insularii *(maori)* au ucis trei marinari olandezi care se aflau într-o barcă. Potrivit afirmațiilor lui Tasman, olandezii nu le dăduseră nici un motiv pentru această crimă. Navigatorul, mâhnit, a numit acest port *„golful Ucigaşilor”* (astăzi *Golden Bay,* adică golful de Aur).

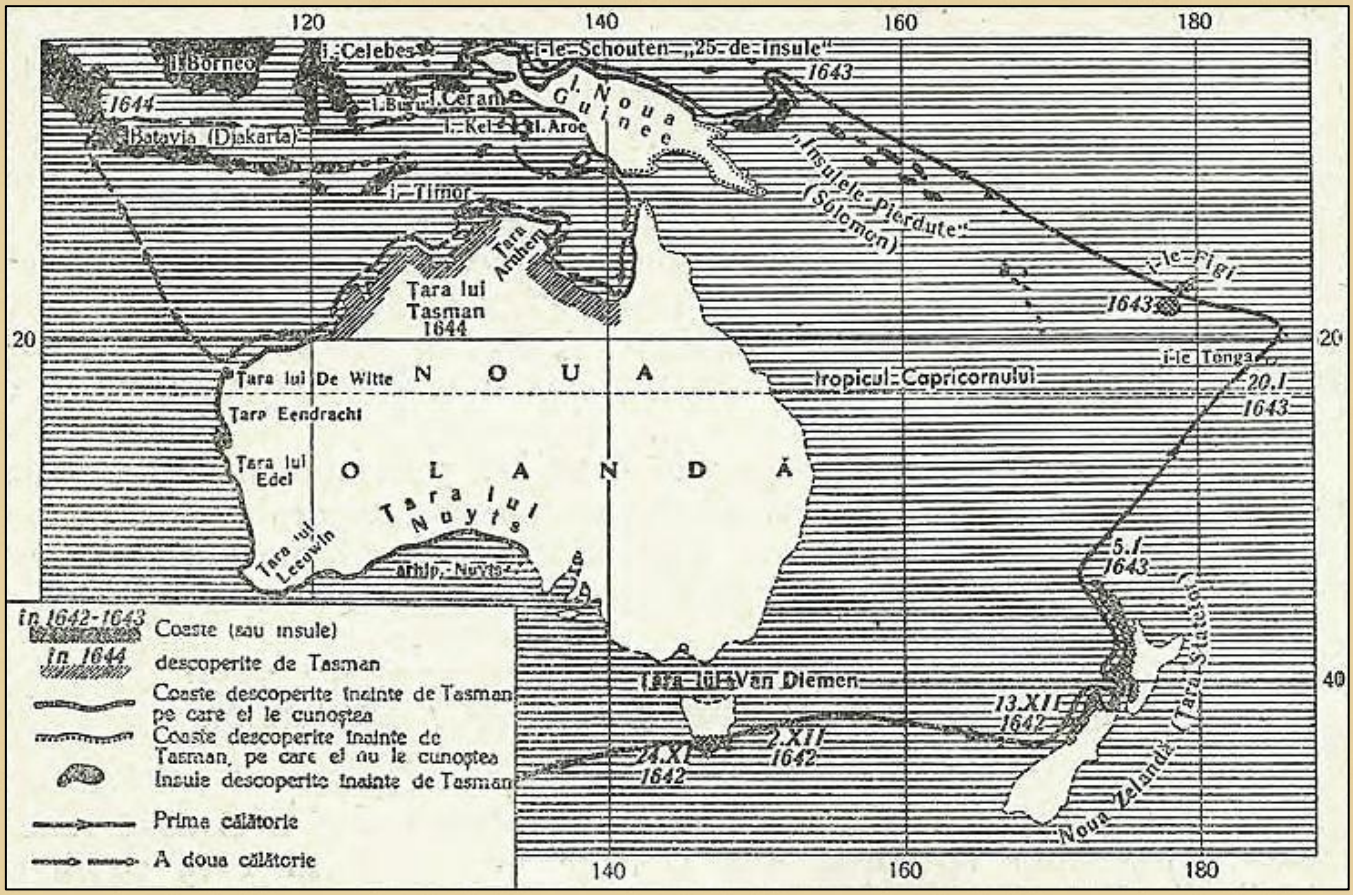

Prima şi a doua expediție a lui Tasman.

Tasman a trecut în apropiere de intrarea în strâmtoarea care desparte insula sudică a Noii Zeelande de insula nordică, dar a luat-o drept un golf. Înaintând mai departe spre nord de-a lungul coastei apusene a „Țării Statelor” (insula nordică a Noii Zeelande), Tasman a ajuns la 4 ianuarie 1643 la extremitatea nordică a acestui pământ, pe care a denumit-o *capul Maria Van Diemen* (34°5' latitudine sudică). El a ieşit în largul oceanului între acest cap şi insulele Three Kings (Trei Regi), în dreptul paralelei de 34° latitudine sudică.

De aici, Tasman a cotit spre nord-est în căutarea unor „insule ale

Cocotierilor", vizitate de Le Maire şi Schouten, a trecut la 19 ianuarie pe lângă o insulă denumită insula „Păsărilor tropicale" şi în ziua următoare (20 ianuarie 1643) a ajuns în *arhipelagul Tonga* (astăzi *insulele Prieteniei).* El a dat insulelor descoperite de dânsul, poate pentru a doua oară, nume olandeze care s-au menținut pe hărți până şi în secolul al XIX-lea: Middelburg *(Eua),* Amsterdam *(Tongatabu)* şi Rotterdam *(Nomuka).* Olandezii au rămas până la 1 februarie lângă insulele Tonga, şi anume lângă insula Nomuka, unde s-au aprovizionat cu apă. În această zi, Tasman a pornit spre nord-vest, în direcția Javei. Fără să se oprească undeva mai multă vreme, el a trecut, între 19 şi 16° latitudine sudică, printr-un „roi" de recife, atoli şi insule mici, iar la 6 februarie a ajuns la extremitatea răsăriteană a unei insule mari (la 16°5' latitudine sudică, 180° longitudine estică). Tasman a descoperit grupul răsăritean al arhipelagului *Fiji,* împreună cu insula *Vanua Levu,* a doua ca mărime din întregul arhipelag, şi, judecând după harta sa, a văzut şi insula principală a acestui uriaş arhipelag din Polinezia tropicală — *Viti Levu.*

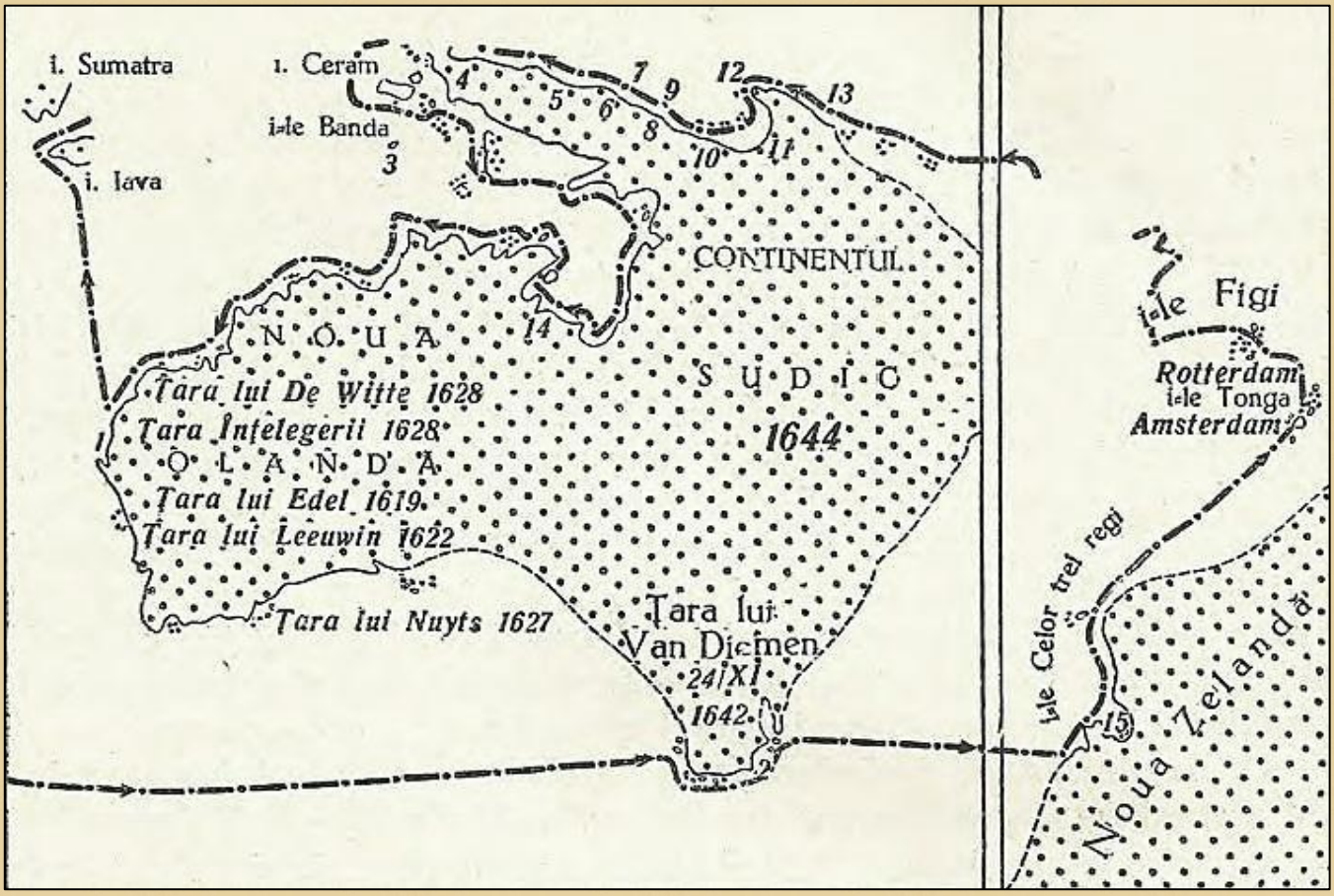

Harta lui Tasman (schiță).

Dincolo de arhipelagul Fiji, după ce a atins paralela de 5° latitudine sudică, Tasman a cotit direct spre vest. De-a lungul acestei paralele, el a

trecut, la 22 martie, la nord de insulele Solomon, visate atât de el, cât şi de Van Diemen, în apropiere de atolul *Ontong Java* (Lord Howe). La 1 aprilie el s-a apropiat de *Noua Irlandă,* a ocolit-o pe la nord şi a ajuns (potrivit unei versiuni) până la Noua Britanie, dar a socotit că ambele insule sunt părți din Noua Guinee. La 15 iunie Tasman a sosit la Batavia.

Marea expediție a lui Tasman a dovedit nu numai că Noua Olandă nu este o parte a continentului antarctic, dar că nici nu este situată în apropierea acestuia. Pentru contemporanii lui Tasman a rămas însă nerezolvată o problemă foarte importantă, şi anume, ce reprezintă Noua Olandă — cel mai nou continent a cărui existență a dovedit-o marele navigator: un arhipelag gigantic sau un continent unic? Şi dacă este un continent, care sunt contururile lui?

După descoperirile făcute de *Cook* şi *Bass* la hotarul dintre secolele XVIII—XIX, a devenit evident că în timpul extraordinarei sale călătorii din 1642—1643, Tasman n-a atins în general adevărata Australie şi nici măcar nu s-a apropiat de ea, că Țara lui Van Diemen este o insulă (Tasmania), Noua Guinee este de asemenea o insulă şi că una din marile realizări ale lui Tasman a fost totodată şi o mare greşeală: „Țara Statelor" descoperită de el nu era Continentul sudic, ci o insulă (Noua Zeelandă) şi nu o singură insulă, ci una dublă.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI TASMAN: NOUA OLANDA — CONTINENT UNIC

Indiferent care au fost relațiile personale dintre guvernatorul general şi simplul căpitan, Van Diemen a apreciat just, atât marile realizări, cât şi erorile expediției încheiate. El a dat ordin să se echipeze alte trei corăbii, sub comanda lui Tasman, pentru a se stabili dacă Noua Olandă este un continent unic, iar pentru aceasta să se verifice dacă în dreptul *golfului Carpentaria* nu există vreo strâmtoare care duce spre sud, către Țara lui Van Diemen. În 1644, cele trei vase comandate de Tasman au ieşit din Batavia şi au pornit spre răsărit. În legătură cu această expediție nu s-au păstrat decât două documente: scrisoarea lui Van Diemen către directorul Companiei olandeze a Indiilor de est şi o hartă întocmită de *Abel Tasman* şi de pilotul său principal, *Frans Visscher,* participant la ambele expediții.

Din hartă reiese că vasele lui Tasman au navigat de-a lungul țărmului de sud-vest al Noii Guinee până la golful Carpentaria, au ocolit coasta răsăriteană a acestuia şi, pentru prima oară, coasta sudică şi apuseană. La nord-est de golf, cei doi marinari, deşi foarte experimentați, n-au observat intrarea în strâmtoarea Torres, probabil din cauza barierei de

recife de corali care o ascund. Aproximativ în dreptul paralelei de 12° latitudine sudică, în apropiere de locul unde se află strâmtoarea, este indicat un golf şi scrie: „apă dulce” (fără îndoială, un râu din peninsula Cape York). Coasta sudică a golfului este indicată printr-o linie continuă: prin urmare, această expediție a dovedit că *din golful Carpentaria nu există nici o trecere spre sud către Marele golf australian* şi către Țara lui Van Diemen. Lângă țărmul de sud-vest al golfului Carpentaria se află a doua inscripție „apă dulce” — probabil gura marelui râu *Roper.* Lângă coasta de nord-vest este indicată noua insulă descoperită, *Groote Eylandt* (insula Mare), denumire care s-a păstrat până astăzi în transcripție olandeză.

O realizare de cea mai mare importanță a fost şi faptul că Tasman şi Visscher au explorat şi au însemnat pe o hartă exactă pentru acea vreme litoralul Australiei de nord şi de vest, pe o distanță uriaşă, între Țara Arnhem de lângă golful Carpentaria şi Țara Eendracht, adică aproximativ de la 12° latitudine sudică şi 137° longitudine estică, până la 23°45' latitudine sudică şi 113°5' longitudine estică. Această expediție, pe care mulți autori o consideră neizbutită, a însemnat pe hartă, dacă socotim şi golful Carpentaria, *aproape 3.500 km din linia de coastă şi a dovedit că toate pământurile descoperite de olandezi* (în afară de Țara Van Diemen) sunt *părți ale unui continent unic — Noua Olandă.*

Expediția s-a întors la Batavia în acelaşi an (1644). Despre soarta ulterioară a lui Abel Tasman nu se ştie nimic, în afară de faptul că a murit în 1659. Jurnalul pe care l-a ținut în timpul călătoriei a fost publicat pentru prima oară abia după 200 de ani (1860) sub titlul: „Jurnalul lui Abel Janszoon Tasman. Călătoria din 1642 spre Pământul sudic necunoscut”.

Capitolul 51

DESCOPERIRILE ŞI CERCETĂRILE FĂCUTE DE CĂLĂTORI DIN EUROPA OCCIDENTALĂ ÎN ASIA ŞI AFRICA (1550—1650)

PRIMII EXPLORATORI EUROPENI ÎN MUNȚII HIMALAIA ŞI ÎN TIBET

Primul explorator european care a pătruns în mod indiscutabil în Tibet a fost iezuitul portughez *Antão Andrade.* El a plecat din Delhi (India)

în 1624, s-a îndreptat spre cursul superior al *Gangelui* şi a explorat tot cursul râului *Alaknanda,* unul dintre cele două râuri din Himalaia care formează Gangele. Apoi, după ce a trecut peste *Himalaia din regiunea Kumaon* (partea centrală şi de vest a munților *Himalaia Mare),* el a pătruns în Tibetul de sud-vest şi a ajuns în localitatea *Țaparang,* situată lângă izvoarele râului *Sutlej.* Cu permisiunea cârmuitorului local, el a întemeiat în anul următor la Țaparang o misiune iezuită, care a ființat până în 1641 şi a constituit punctul de pornire pentru o serie de expediții în diferite direcții. În urma acestei expediții, iezuiții au strâns un bogat material geografic şi etnografic în legătură cu Tibetul de sud-vest şi cu Himalaia Mare de vest (din *Kumaon* şi din *Punjab).*

În acelaşi timp o altă misiune catolică a pătruns peste Himalaia de răsărit în Tibetul de sud şi a ajuns în oraşul Şigațze, situată în valea *râului Țangpo* (cursul superior al râului Brahmaputra). La înapoiere, în 1626. doi călugări misionari au trecut peste Himalaia de răsărit în diferite locuri. Unul dintre ei, *João Cabrai,* a trecut în India de nord prin Butan, spre valea cursului inferior al râului Brahmaputra, iar al doilea, *Esteban Casella,* prin *Nepal.* Amândoi au strâns prețioase materiale geografice despre regiunile din munții Himalaia, dar rapoartele lor au fost găsite în arhivele din Roma abia în secolul al XX-lea.

În 1631, Andrade a trimis de la misiunea din Țaparang pe călugărul *Francisco Acevedo* spre India pe un nou drum. Acesta a trecut de la izvoarele fluviului Sutlej la izvoarele Indului, a coborât pe valea acestuia până la oraşul *Leh* (Kaşmir), iar de acolo, prin trecătorile din partea de vest a munților Himalaia, a ajuns în India pe un drum comercial obişnuit pentru negustătorii localnici, care se termina în oraşul Lahore (Pun-jab). Aşadar, în decurs de câțiva ani, misionarii catolici au explorat cursurile superioare ale Indului şi Brahmaputrei, zona sudică de la granița Tibetului, au vizitat Nepalul şi Butanul şi au traversat munții Himalaia în vest, în centru şi în răsărit.

EXPLORAREA ETIOPIEI ŞI DESCOPERIREA IZVORULUI NILULUI ALBASTRU

Expediția portugheză a lui *Rodrigo Lima* (1520) l-a găsit pe *Pero do Covilhão* încă în Etiopia şi s-a folosit de vasta lui experiență pentru a lărgi cunoştințele europenilor despre această țară. Expediția lui Lima a fost urmată de o serie de alte expediții, iar din a doua jumătate a secolului al XVI-lea ordinul iezuiților a început să trimită acolo misionari (de asemenea în cea mai mare parte portughezi) cu scopul de a obține

realipirea bisericii creştine din Etiopia la biserica romano-catolică. Unul dintre aceşti misionari, portughezul *Pedro Paez,* a venit în Etiopia în 1603 şi a trăit acolo mulți ani. În 1613 (se pare că nu pentru prima oară). Paez a ajuns la marele lac din munții *Tana* (3.630 km^2), situat la o altitudine de 1.830 mtr. În partea de nord-vest a podişului Abisiniei, la 12° latitudine nordică. El a descoperit că din lac izvorăşte marele *râu Abbai,* care curge spre sud. Paez a urmat cursul râului şi a observat că acesta descrie în Abisinia un mare arc spre răsărit, coteşte apoi spre nord-vest şi coborând de pe podiş în câmpie curge spre Nil. *Paez a identificat just râul Abbai cu Nilul Albastru.* Dar el a mai tras din observațiile sale geografice încă o concluzie, foarte importantă. În bazinul râului Abbai-Nilul Albastru, perioada de ploi durează de obicei din iunie până în septembrie, iar Paez ştia că în Nil apele încep să crească pe la mijlocul lunii iunie şi nivelul lor continuă să rămână ridicat până la sfârşitul lunii septembrie, iar adesea până la mijlocul lunii octombrie. Pe această bază el a făcut presupunerea dovedită justă că *vestitele revărsări ale Nilului în Egipt au legătură cu creşterea nivelului apei în Abbai — Nilul Albastru în perioada ploilor.*

Aproape în acelaşi timp cu Paez şi alți iezuiți au început să caute un drum mai uşor pentru portughezi spre Etiopia, din direcția Oceanului Indian, iar nu a mării Roşii, unde în acel timp şi-au instaurat dominația turcii. În acest scop, iezuitul *Jirome Lobo* a trecut din Goa (India) în portul african Malindi, situat în dreptul paralelei de 3° latitudine sudică şi care pe atunci era o bază portugheză. De aici el a înaintat de-a lungul coastei, explorând cu deosebită atenție porțiunea de la *insula Patta* (în dreptul paralelei de 2° latitudine sudică) până la gurile marelui *râu Djuba* (lângă ecuator) care curge dinspre partea de sud-est a podişului Abisiniei. Dar drumul spre centrul Etiopiei, în sus pe valea râului Djuba i s-a părut lui Lobo prea lung şi, după câte a aflat de la diferiți oameni, anevoios şi plin de primejdii; de aceea s-a întors în India. După aceea, Lobo a plecat din nou spre coasta Etiopiei, de data aceasta în regiunea strâmtorii Bab el Mandeb, şi a debarcat acolo. Traversând stepele pustii din *Danakil,* el a pătruns în regiunile muntoase din Etiopia de nord, iar apoi a traversat podişul de la nord spre sud, până la *lacul Abaia.* Lobo a explorat de asemenea cursul superior al Nilului Albastru şi a confirmat relatările lui Paez.

DESCOPERIREA CURSULUI MIJLOCIU AL FLUVIULUI ZAMBEZI ŞI A LACULUI NYASA

Bazele portugheze de pe coasta răsăriteană a Africii erau subordonate

în secolul al XVI-lea viceregelui portughez al Indiei. La mijlocul secolului al XVI-lea *Lourenco Marques* a organizat un post în *golful Delagoa* (în dreptul paralelei de 26° latitudine sudică) cu scopul de a extinde comerțul portughez cu negrii bantu din Africa de Sud. Pe acest loc a luat mai târziu ființă un oraş denumit în cinstea lui, *Lourenço Marques,* astăzi capitala Africii răsăritene portugheze.

Portughezii pătrundeau în interiorul Africii, la sud de ecuator, din direcția Oceanului Indian pe fluviul Zambezi, dar în secolul al XVI-lea nu ajungeau încă prea departe. Ținta lor era aşa-numita *Monomotapa* — stat al negrilor situat la sud-vest de cursul mijlociu al fluviului Zambezi, unde se aflau mari zăcăminte de aur. Începând din anul 1571, guvernul portughez a trimis de câteva ori la Monomotapa detaşamente de cucerire sub comanda lui *Barreto,* dar toate aceste expediții au eşuat. Totuşi, ele au sporit cunoştințele portughezilor despre regiunile situate pe ambele maluri ale cursului inferior al fluviului Zambezi. În urma expedițiilor lui Barreto a fost întemeiat pe fluviul Zambezi, în dreptul paralelei de 16° latitudine sudică, postul *Tete,* care a devenit centrul comerțului cu Monomotapa, iar în secolele XVII—XIX — baza de pornire pentru o serie de expediții de explorare în interiorul Africii. La sfârşitul secolului al XVI-lea portughezii aveau chiar în Monomotapa trei mici posturi comerciale, pe afluenții sudici al fluviului Zambezi.

Din Tete, portughezii au urcat pe cursul mijlociu al fluviului Zambezi, dincolo de cascada *Quebrabasa* până la localitatea *Chicoa* (32°30' longitudine estică) şi au căutat de aici drumul cel mai scurt spre țărmul Oceanului Indian. În acest scop, *Gaspar Bucarro* a pornit în 1616 din Chicoa spre nord-est şi a *descoperit* pe acest drum lacul *Nyasa* (30.800 km^2), primul dintre marile lacuri africane pe care le-a văzut vreun european. Bucarro nu a cercetat cât de departe se întinde lacul spre nord, ci l-a ocolit pe la sud, descoperind că din el izvorăşte marele râu *Shire,* afluent care se varsă în Zambezi aproape de estuar; gurile lui erau cunoscute pe atunci portughezilor. Dincolo de râul Shire el a cotit spre nord-est şi a mers pe valea râului *Ludjenda,* apoi pe marele râu *Ruvuma,* ajungând până la ocean. Bucarro şi-a încheiat călătoria, remarcabilă în ceea ce priveşte rezultatele geografice, în portul *Kilwa,* la nord de gurile râului Ruvuma.

PARTEA A CINCEA

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EPOCA MODERNĂ

PERIOADA I
(DE LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XVII-LEA PÂNĂ ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA)

Capitolul 52

ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII KAMCEATKĂI ŞI DESCOPERIREA INSULELOR KURILE

EXPEDIŢIA LUI ATLASOV ÎN KAMCEATKA

La mijlocul secolului al XVII-lea, întărindu-se la Nijne-Kolimsk şi în cetăţuia Anadîr, ruşii nu se mărgineau numai să strângă iasakul de la iukaghirii şi ciukcii localnici, dar efectuau şi expediţii până departe spre sud-vest, în ţinuturile *koriacilor.* De la ei cuceritorii au aflat despre râul Kamceatka, situat la sud. Este foarte probabil, după cum am arătat mai sus, ca cei dintâi pe care furtuna i-a aruncat pe peninsula Kamceatka să fi fost oamenii lui Fedot Alekseev Popov. Cea de-a doua descoperire a peninsulei Kamceatka a avut loc la sfârşitul secolului al XVII-lea, fiind făcută de *Vladimir Vasilievici Atlasov*[1], care a întocmit o descriere destul de amănunţită şi exactă a peninsulei şi a caracterizat în mod strălucit din punct de vedere etnografic populaţia băştinaşă. Ofiţerul de cazaci Atlasov a fost trimis în 1695 din Iakutsk în cetăţuia Anadîr cu o sută de cazaci să strângă iasakul de la koriacii şi iukaghirii localnici. Chiar în anul următor el a trimis în sudul peninsulei Ciukotka, la koriacii de pe litoral, un mic detaşament (şaisprezece oameni) sub comanda cazacului *Luka Morozko* din Iakutsk. Acesta a pătruns însă mult mai departe spre sud-vest, în *peninsula Kamceatka* şi a ajuns până la râul *Tighil,* care curge din lanţul de munţi Sredinnîi spre vest şi se varsă în marea Ohotsk. Pe Tighil cazacii au întâlnit prima aşezare a kamciadalilor. După ce a prădat-o, Morozko s-a întors la Anadîr.

La începutul anului 1697, Atlasov însuşi, cu un detaşament de 120 de oameni, jumătate ruşi şi jumătate iukaghiri, a pornit cu sănii trase de reni în expediţie împotriva kamciadalilor. Detaşamentul a trecut peste *râul Penjina,* pe drumul descoperit cu jumătate de secol înainte de Mihail Staduhin. Atlasov a înaintat apoi mai departe spre sud, pe ţărmul răsăritean al *estuarului Penjina.* Cam în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică, el a cotit spre răsărit, către gurile unuia dintre râurile ce se varsă în *golful Oliutorsk* din Marea Bering. Aici el a impus la iasak pe koriacii localnici. Atlasov a trimis o parte din oamenii săi sub comanda lui

[1] Relatările extrem de cuprinzătoare ale lui Atlasov, care scot în evidenţă inteligenţa sa excepţională şi deosebitul său simţ de observaţie, au fost publicate de câteva ori integral sau parţial.

Morozko de-a lungul țărmului răsăritean al Kamceatkăi, iar el s-a întors la marea Ohotsk şi a pornit spre sud, de-a lungul coastei apusene a peninsulei. Unii dintre iukaghirii care făceau parte din detaşamentul lui Atlasov s-au răsculat şi în luptă cincisprezece ruşi au fost răniți, iar trei ucişi. Atunci, Atlasov i-a chemat pe oamenii lui Morozko şi cu ajutorul lor i-a respins pe răsculați.

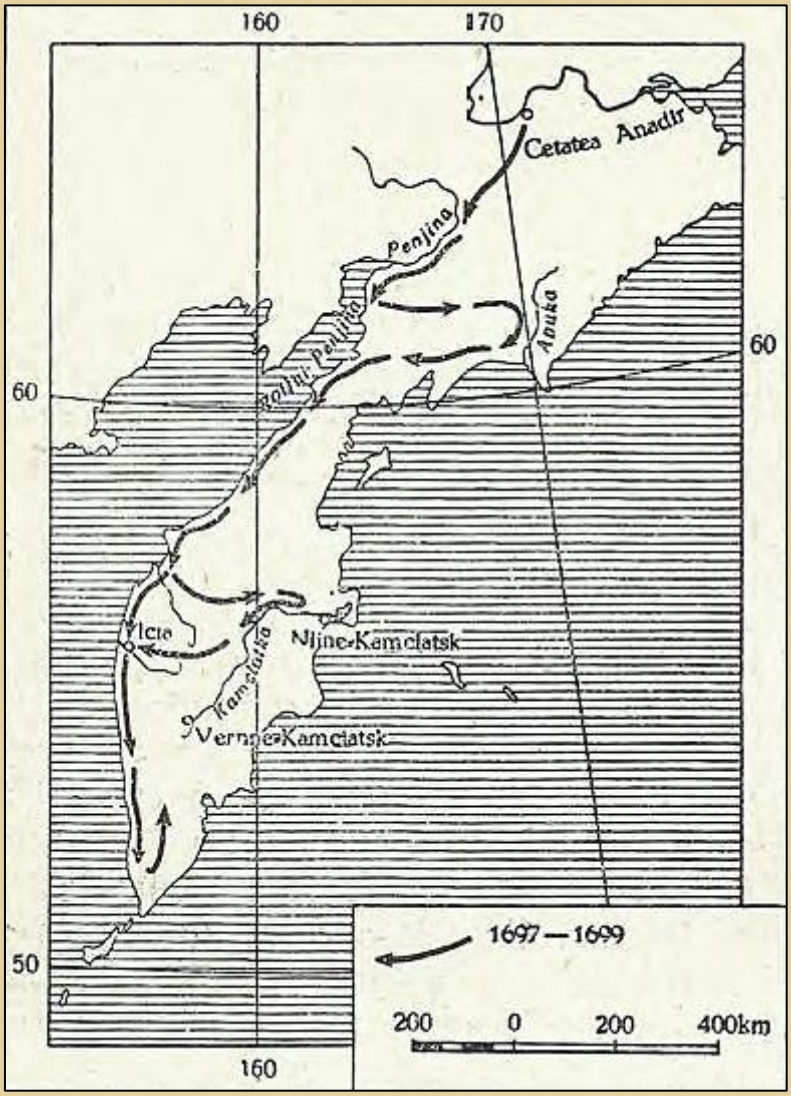

Expediția lui Atlasov în Kamceatka

Detaşamentul ruşilor, unit cu iukaghirii care le mai rămăseseră credincioşi, a pornit în sus pe râul Tighil, până la *lanțul Sredinnîi,* l-a trecut şi a pătruns în valea *râului Kamceatka,* în regiunea *vulcanului noroios Kliucev.* Potrivit relatărilor lui Atlasov, kamciadalii pe care i-a întâlnit el aici pentru prima oară „poartă haine de samur, vulpe şi ren, iar dedesubt le căptuşesc cu blană de câine. Au iurte de iarnă din pământ şi iurte de vară aşezate pe stâlpi înalți de trei sajeni de care sunt prinse scânduri acoperite cu scoarță de brad. În iurtele acelea, ei se urcă pe scări. Iurtele sunt aşezate aproape una de alta, fiind la un loc câte două, trei şi chiar patru sute. Ei se hrănesc cu peşte şi vânat. Peştele îl mănâncă crud şi înghețat. Pentru iarnă pun peştele crud în gropi, îl acoperă cu pământ şi el putrezeşte acolo. Apoi îl scot, îl pun în nişte oale pe care le umplu cu apă, le încălzesc, amestecă peştele cu apa şi beau. Peştele răspândeşte o duhoare grea... Ca arme, au arcuri din fanoane de balenă, săgeți de piatră şi de os, iar fier nu se găseşte la ei”.

Kamciadalii i-au spus lui Atlasov că tot de pe râul Kamceatka vin la ei alți kamciadali care îi omoară şi îi jefuiesc şi le-au propus ruşilor să pornească împreună cu ei împotriva acestora, ca „să-i potolească şi să-i

facă să trăiască în bună înțelegere”. Oamenii lui Atlasov şi kamciadalii s-au urcat în luntri şi au pornit în sus, pe râul Kamceatka. Pe valea râului trăia atunci o populație densă. „Şi cum mergeam pe Kamceatka, am văzut pe ambele maluri ale râului o mare mulțime de străini şi aşezări mari”. Peste trei zile aliații au ajuns la cetățuile kamciadalilor duşmani; acolo se aflau peste 400 de iurte. Aceştia au refuzat să plătească iasakul.

Iurte ale kamciadalilor (după S. Kraşeninnikov).

„Şi atunci Volodimer cu oştenii i-a bătut pe kamciadali, au omorât pe unii din ei şi le-au ars aşezările”[1].

Atlasov a trimis în recunoaştere în jos pe râul Kamceatka spre mare un cazac care a numărat de la gura râului *Elovka* până la mare, pe o distanță de aproape 150 km, 160 de „cetățui”. Atlasov spune că într-o cetățuie a kamciadalilor trăiau 150—200 de oameni într-una sau două iurte de iarnă, adică în timpul iernii ei trăiau în bordeie mari gentilice. „Iurtele de vară se află lângă cetățui, pe stâlpi, şi fiecare om îşi are iurta

[1] În altă parte, Atlasov arată cum luptau kamciadalii: „... aruncă pietre cu praştia şi cu mâna, apoi lovesc cu pari ascuțiți şi cu bâte. Ruşii s-au apropiat de cetățuie cu scuturile, i-au dat foc şi apoi au stat în fața iurtelor de unde fugeau străinii duşmani şi pe mulți i-au omorât”.

sa”.

Prin urmare, în timpul cuceririi ei, în valea de pe cursul inferior al Kamceatkăi exista o populație destul de densă; de la o „aşezare” mare până la alta distanțele erau mici, adesea mai puțin de un kilometru. Potrivit calculelor celor mai modeste, în regiunea cursului inferior al râului Kamceatka trăiau vreo 25.000 de oameni. După două sute de ani, spre sfârşitul secolului al XIX-lea, nu mai rămăseseră în toată Kamceatka decât 4.000 de kamciadali.

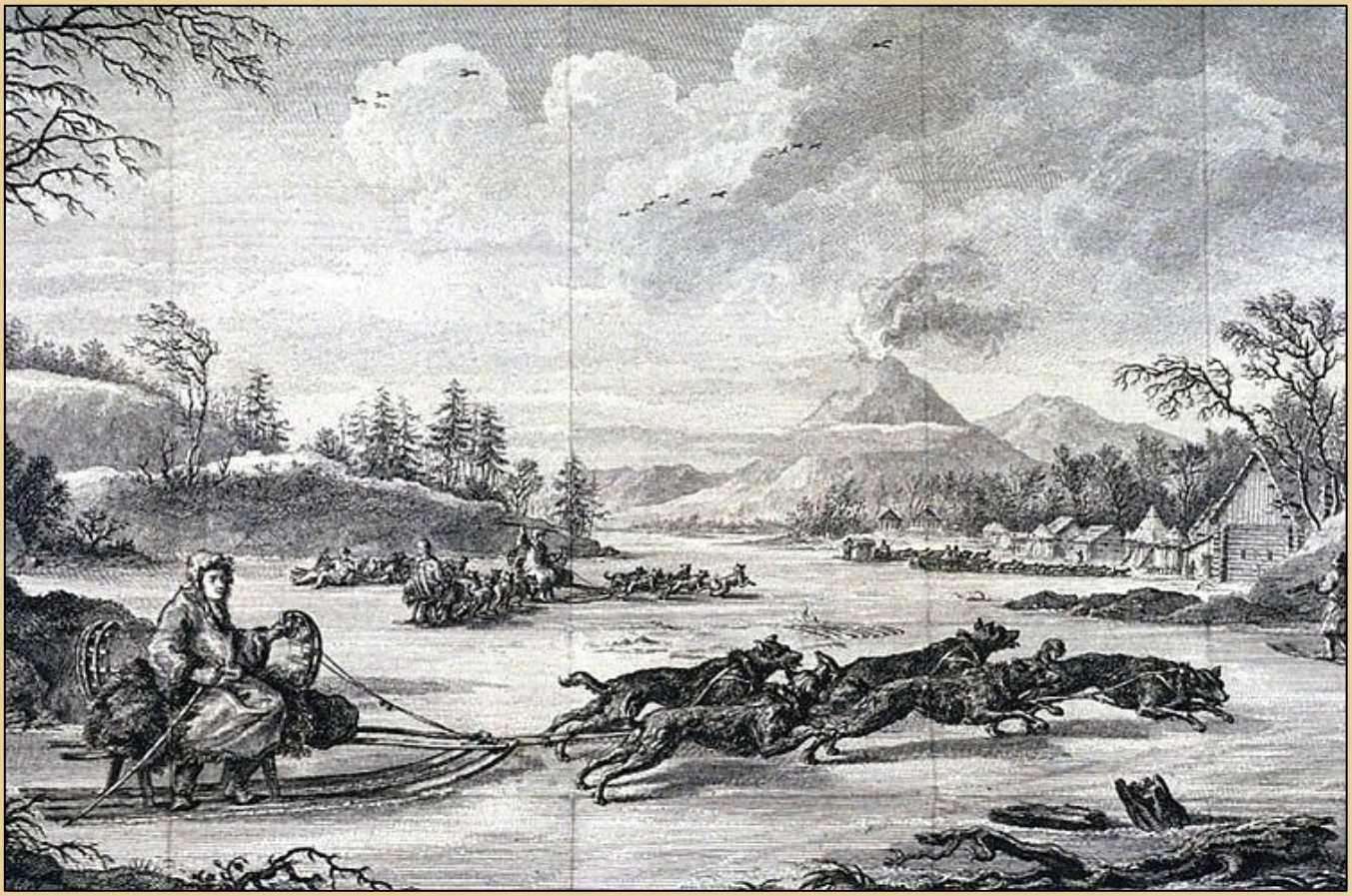

Sănii trase de câini (după S. Kraşeninnikov).

După ce a strâns informații despre cursul inferior al râului Kamceatka, Atlasov a pornit înapoi. Trecând peste lanțul Sredinnâi, el a început să urmărească pe koriacii crescători de reni care ar fi vrut să-i fure renii şi a ajuns lângă Marea Ohotsk. „Şi ne-am bătut o zi şi o noapte... am omorât 150 de koriaci şi le-am luat renii pe care i-am mâncat. Iar alți koriaci au fugit prin păduri”. Atunci, cazacii au cotit din nou spre sud şi au pornit de-a lungul coastei apusene a Kamceatkăi. Koriacii crescători de reni fugeau din calea lor, părăsindu-şi aşezările. Atlasov i-a urmărit timp de şase săptămâni. De la kamciadalii întâlniți în drum, el strângea iasakul „cu blândețe şi bunătate”. În cele din urmă, detaşamentul i-a ajuns pe

koriaci şi „a început lupta... iar pe mulți koriaci i-am omorât, le-am luat casele şi renii şi cu asta ne-am hrănit...” Mergând mai departe spre sud, ruşii au întâlnit pe primii *„mujici kurili* (aini) — şase cetățui cu mulți oameni în ele...” Şi cu aceştia s-a dat o luptă, fiindcă ei nu au vrut să plătească iasakul. Cazacii au cucerit una dintre cetățui şi „i-au omorât pe toți cei 60 de kurili care au opus rezistență”, dar de alte cetățui nu s-au atins, deoarece şi-au dat seama că ainii „n-au nici un fel de avere şi n-ai de unde să iei iasak; iar samuri şi vulpi sunt în număr foarte mare pe pământul lor, numai că nu-i vânează, căci nu au cui să-i vândă”.

Detaşamentul lui Atlasov se afla la vreo 2.000 km de cetățuia Anadîr şi numai la 100 km de extremitatea sudică a peninsulei Kamceatka. Dar, după cum spuneau localnicii, mai departe, spre sud, „pe râuri sunt foarte mulți oameni”, iar la ruşi praful de puşcă şi plumbii erau pe sfârşite. De aceea, Atlasov s-a întors în cetățuia Anadîr, iar de acolo a plecat cu detaşamentul său la Iakutsk. Expediția lui Atlasov, din Iakutsk prin Anadîr până în Kamceatka şi înapoi, a durat cinci ani (1695—1700)[1], în care timp el a străbătut cu detaşamentul său peste 11.000 km.

Atlasov a lăsat în Kamceatka, în cetățuia *Verhne-Kamceatsk,* pe cazacul *Potap Seriukov* cu un detaşament de cincisprezece oameni. După cât se pare, Seriukov era prudent din fire şi nu prea lacom; el a făcut negoț paşnic cu kamciadalii şi nu a strâns de la ei iasak. În felul acesta a trăit în pace printre ei timp de trei ani. Dar după ce a fost schimbat, în timp ce se întorcea la cetățuia Anadîr, a fost ucis împreună cu oamenii săi de koriaci răsculați.

Din Iakutsk, Atlasov a plecat la Moscova să prezinte raportul. Acolo el a fost numit staroste de cazaci şi trimis din nou în Kamceatka în 1701. Pe râul Angara el a prădat un vas cu fundul plat („doşcianik”) încărcat cu mărfuri chinezeşti, care aparțineau unui negustor rus. Păgubaşul a depus o plângere împotriva lui şi „Ermak al Kamceatkăi”, cum l-a denumit Puşkin, a fost arestat, torturat şi aruncat în închisoare, unde a stat cinci ani (până în 1707).

ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII KAMCEATKĂI ŞI MOARTEA LUI ATLASOV (1711)

În acea vreme au pătruns în Kamceatka şi alte câteva grupuri de

[1] Din care peste trei ani a durat expediția de la cetățuia Anadîr până în Kamceatka şi înapoi.

cazaci şi „voluntari”; ei au construit aici puncte de iernat şi cetăţui[1], jefuind şi omorând pe kamciadali. Dar tot ei au terminat descoperirea Kamceatkăi şi au fost primii care au văzut insulele Kurile. În 1706, guvernatorul *Vasili Kolesov* a trimis în „Ţara Kurililor”, adică în partea cea mai sudică a Kamceatkăi, pe *Mihail Nasedkin* ca să-i aducă la ascultare pe „străinii nesupuşi”. Nasedkin a pornit spre sud cu sănii trase de câini, dar nu a ajuns până la Nos, adică până la capul *Lopatka,* ci a trimis acolo câţiva oameni. Aceştia au anunţat că de pe Nos se vede dincolo de strâmtori un pământ mare „dar că nu pot ajunge la acel pământ, căci nu au corăbii şi nici nu au de unde să le ia”.

Când ştirile despre samavolniciile din Kamceatka au ajuns la Moscova, guvernul ţarist şi-a adus aminte de Atlasov, a poruncit ca el să fie eliberat şi l-a trimis ca guvernator în Kamceatka, să facă ordine şi „să-şi ispăşească vina din trecut”. I s-au dat depline puteri asupra cazacilor. Sub ameninţarea pedepsei cu moartea, i s-a poruncit să acţioneze „faţă de străini cu blândeţe şi bunătate” şi să nu facă rău nimănui. Dar Atlasov nici n-a ajuns în cetatea Anadîr şi aproape toţi cazacii au trimis denunţuri, plângându-se de samavolniciile şi de cruzimea lui. El a sosit în Kamceatka în iulie 1707. După şase luni, în decembrie, cazacii obişnuiţi cu viaţa liberă s-au răzvrătit, l-au înlăturat de la conducere şi şi-au ales un nou comandant, iar ca justificare au trimis la Iakutsk alte plângeri, susţinând că Atlasov i-ar fi asuprit şi că ar fi săvârşit şi alte fărădelegi. Răsculaţii l-au aruncat pe Atlasov în închisoare şi i-au confiscat averea în favoarea statului. Atlasov a fugit din închisoare şi a venit la Nijne-Kamceatsk. El a cerut guvernatorului local să-i predea conducerea cetăţuii; acesta a refuzat, dar l-a lăsat în libertate.

Între timp, guvernatorul din Iakutsk, după ce a făcut cunoscute la Moscova plângerile împotriva lui Atlasov, a trimis ca guvernator în Kamceatka pe „fiul de boier” *Piotr Cirikov* cu un detaşament de cincizeci de oameni. Pe drum, acesta a pierdut în ciocnirile cu localnicii (koriacii de pe coasta Oliutorsk) treisprezece oameni şi o parte din muniţii. Sosind în Kamceatka, Cirikov a preluat conducerea ţinutului şi a trimis pe râul Bolşaia (Mare) un detaşament de patruzeci de cazaci pentru supunerea kamciadalilor. Aceştia însă i-au atacat cu forţe puternice pe cazaci; opt cazaci au fost ucişi şi aproape toţi ceilalţi răniţi. Cazacii au stat o lună întreagă asediaţi şi au scăpat greu prin fugă. Cirikov însuşi, cu cincizeci de cazaci, a efectuat o expediţie spre ţărmurile mării Bering, a supus pe

[1] În afară de Verhne-Kamciatsk, unde a stat câţiva ani Seriukov, s-au mai construit cetăţuile *Bolserefk* şi *Nijne-Kamciatsk*

kamciadalii localnici şi i-a pus să plătească din nou iasak.

În toamnă a sosit de la Iakutsk ofițerul de cazaci *Osip Mironovici Lipin,* cu un detaşament de patruzeci de oameni ca să-l schimbe pe Cirikov. Astfel, în Kamceatka s-au aflat dintr-o dată trei guvernatori: Atlasov, care nu era încă destituit oficial, Cirikov şi Lipin. Cirikov i-a predat lui Lipin cetățuia Verhne-Kamceatsk şi în octombrie a plecat cu bărcile la Nijne-Kamceatsk împreună cu oamenii săi. El voia să ierneze acolo şi apoi să plece cu iasakul strâns la Iakutsk, prin marea Ohotsk. În decembrie a sosit cu nişte treburi la Nijne-Kamceatsk şi Lipin. În ianuarie 1711, în timp ce se întorceau amândoi la Verhne-Kamceatsk, Lipin a fost omorât pe drum de cazacii răsculați. Aceştia nu s-au atins deocamdată de Cirikov, ci au plecat spre Nijne-Kamceatsk ca să-l ucidă pe Atlasov. „Ei s-au oprit la jumătate de verstă de cetățuie şi au trimis la dânsul trei cazaci cu o scrisoare, urmând ca aceştia să-l ucidă în timp ce el va citi scrisoarea... Dar l-au găsit dormind şi l-au înjunghiat. Aşa a pierit acest Ermak al Kamceatkăi! Răsculații au intrat apoi în cetate... Conducătorii lor erau *Danilo Anțiferov* şi *Ivan Kozîrevski.* Răsculații au pus mâna pe avutul guvernatorilor ucişi... au ales pe Anțiferov ca hatman, iar pe Kozîrevski ca ajutor al acestuia, au adus din Tighil lucrurile lui Atlasov... au pus mână pe proviziile şi pânzele pregătite de Mironov (Lipin) pentru drumul pe mare şi au plecat în cetățuia Verhnii, iar pe Cirikov l-au pus în lanțuri şi l-au aruncat într-o copcă la 20 martie 1711” (Puşkin).

KOZÎREVSKI ŞI DESCOPERIREA INSULELOR KURILE DE NORD

Ucigaşii lui Vladimir Atlasov — Anțiferov şi Kozîrevski — au desăvârşit opera exploratorului înjunghiat de ei. Pentru a obține iertarea crimei pe care o săvârşiseră, ei au întreprins în 1711 o expediție până în extremitatea sudică a Kamceatkăi. Apoi, au traversat strâmtoarea în nişte corăbii mici şi luntri ale kamciadalilor şi au ajuns până la cea mai nordică dintre insulele Kurile — *Şumşu.* Acolo, ca şi în sudul Kamceatkăi, trăia o populație eterogenă formată din kamciadali şi „oameni păroşi”, adică aini (populația străveche a Japoniei de nord). Ruşii i-au numit pe aceşti metişi *kurilii apropiați,* spre deosebire de kurilii îndepărtați sau „păroşi”, adică *ainii* pur sânge.

Asasinii lui Atlasov afirmau că „mujicii kurili” (cunoscuți prin firea lor paşnică) i-ar fi atacat, că „ei sunt totdeauna însetați de luptă şi sunt cei mai războinici dintre străinii care trăiesc de la Anadîr până la Kamceatski Nos”. În orice caz, detaşamentul lui Anțiferov şi Kozîrevski a ucis şi a rănit câteva zeci de kurili.

În ceea ce priveşte strângerea iasakului, expediția de pe Şumşu n-a dat nici un rezultat: „Pe insula aceea — raportau cuceritorii — nu trăiesc samuri şi vulpi, oamenii nu prind castori, ci vânează numai foci. Iar hainele lor sunt din piei de focă şi pene de păsări”.

Anțiferov şi Kozîrevski şi-au atribuit de asemenea vizitarea celei de-a doua din insulele Kurile, situată spre sud — Paramuşir şi au prezentat o hartă a insulelor Şumşu şi Paramuşir, întocmită de ei. N-au strâns însă nici acolo iasak, deoarece locuitorii de pe Paramuşir ar fi spus că nu vânează samuri şi vulpi, iar „biberii i-au vândut străinilor de pe un alt pământ” (japonezilor). Dar cel de-al treilea asasin al lui Atlasov (Grigore Perelomov), care a luat parte la expediția în insulele Kurile, a declarat mai târziu, sub tortură, că asasinii au făcut mărturii false, că n-au fost „pe o altă insulă de pe mare şi în raport şi desen au mințit”.

În timpul expediției lui Anțiferov şi Kozîrevski pe „pământul kurililor” în Kamceatka a sosit un nou guvernator, *Vasili Sevastianov.* Aflând de sosirea sa, Anțiferov s-a dus el însuşi la Nijne-Kamceatsk cu iasakul pe care-l adunase pe râul Bolşaia. Sevastianov nu a îndrăznit să-l dea în judecată, ci l-a trimis înapoi pe râul Bolşaia să strângă iasak. În februarie 1712, Anțiferov a fost mutat în răsărit, pe *râul Avacia.* „Aflând că el va sosi în curând pe Avacia, ei (kamciadalii de pe Avacia) au construit o casă spațioasă cu nişte uşi triple secrete care se puteau ridica. Ei l-au primit cu onoruri, prietenie şi făgăduieli; i-au dat câțiva ostatici dintre cei mai buni oameni ai lor şi l-au poftit în noua casă. În noaptea următoare ei l-au ars de viu. Înainte de a da foc casei, au ridicat uşile şi au strigat ostaticilor lor să fugă cât mai repede. Nenorociții au răspuns că sunt legați în lanțuri şi nu se pot mişca, dar au poruncit tovarăşilor lor să dea foc casei fără să se gândească la ei, „numai să ardă cazacii” (Puşkin).

Răscoala cazacilor a fost înăbuşită de *Vasili Kolesov,* numit pentru a doua oară în Kamceatka. Pe unul dintre participanții la triplul asasinat l-a executat, iar ceilalți a poruncit să fie biciuiți; printre aceştia din urmă a fost şi Kozîrevski. Kolesov l-a cruțat, pentru că nădăjduia să obțină de la el o hartă nouă a strâmtorilor şi a insulelor de dincolo de capul Kamceatski Nos.

În 1713, Kozîrevski a fost trimis de la Bolşerețk cu un detaşament întreg (cincizeci şi cinci de ruşi şi unsprezece kamciadali), înzestrat cu tunuri şi arme de foc, pe câteva corăbii, „pentru a explora dincolo de capul Kamceatski Nos, peste strâmtori, insulele de pe mare şi statul Apon”. Pilotul expediției a fost un prizonier japonez. După cât se pare, de data aceasta Kozârevski a ajuns într-adevăr pe insula *Paramuşir.* Acolo, potrivit

spuselor sale, ruşii au susținut o luptă cu kurilii, care erau „tare cruzi”, purtau zale şi erau înarmați cu săbii, lănci şi arcuri cu săgeți. Nu se ştie dacă lupta s-a dat într-adevăr, dar în orice caz cazacii au pus mâna pe pradă. O parte din ea, Kozîrevski i-a dat-o lui Kolesov. Probabil că cea mai mare parte a ascuns-o; se ştie că mai târziu guvernatorul din Kamceatka a mai stors de la el, prin torturi, multe lucruri de preț.

Peste câțiva ani, Kozîrevski s-a călugărit, adoptând numele de Ignati. Este cu putință ca el să se fi ocupat cu convertirea kamciadalilor la ortodoxie, întrucât până în 1720 a trăit în Kamceatka. Pentru „vorbe de răzvrătire”[1] a fost trimis sub pază la Iakutsk, dar şi-a dovedit nevinovăția şi a fost numit într-o funcție înaltă la mănăstirea de acolo. După patru ani, Kozârevski a fost din nou aruncat în închisoare, dar curând a evadat. Apoi a prezentat guvernatorului din Iakutsk un raport în care susținea că ar cunoaşte drumul spre Japonia şi cerea să fie trimis la Moscova pentru a aduce dovezi. Nereuşind să obțină acest lucru, el l-a rugat pe Bering (în 1726) să-l ia în serviciul său în vederea călătoriei în Japonia, dar a fost refuzat. Doi ani mai târziu, Kozîrevski a construit la Iakutsk (probabil pe socoteala mănăstirii) o corabie cu care voia să coboare pe Lena şi apoi să pornească pe mare pentru a căuta noi pământuri şi a strânge iasak de la „străinii războinici”. În timpul iernii corabia a fost strivită de ghețuri pe cursul inferior al Lenei.

După alți doi ani călugărul aventurier a nimerit la Moscova, iar într-un ziar oficial din Petersburg a fost publicat un articol care elogia acțiunile întreprinse de el în Kamceatka (strângerea iasakului de la străini) şi descoperirile sale. Probabil că el s-a îngrijit singur de publicarea acestui articol. S-au găsit însă oameni care şi-au amintit că el este unul dintre asasinii lui Atlasov şi al celorlalți guvernatori din Kamceatka. A fost prins şi tribunalul l-a condamnat la moarte, dar a suspendat aplicarea sentinței şi a înaintat dosarul senatului. Nu se ştie dacă până la urmă Kozîrevski a fost executat sau a izbutit iarăşi să scape.

În secolele XVIII—XIX s-au emis despre Kozîrevski cele mai diferite păreri. Unii susțineau că ideea primei expediții a lui Bering i-ar fi aparținut lui şi că ar fi fost cunoscut în Siberia răsăriteană prin faptele sale excepționale, iar alții îl caracterizau ca pe un netrebnic şi un aventurier.

---

[1] Când călugărului Ignati i s-a reproşat, pe baza unui denunț, că a asasinat pe guvernatorul din Kamceatka, el a răspuns: „Sunt şi oameni care au ucis țari şi totuşi se ocupă de treburile statului, aşa că nu e mare lucru să omori guvernatori în Kamceatka”.

ORGANIZAREA NAVIGAŢIEI PE MAREA OHOTSK

Chiar în primii ani după anexarea Kamceatkăi la Rusia, s-a pus problema organizării comunicațiilor maritime între peninsulă şi Ohotsk.

Pentru aceasta a sosit în 1715 la Ohotsk o expediție comandată de *Kuzma Sokolov.* Sub conducerea sa se aflau cazaci, marinari şi muncitori în frunte cu meşterul corăbier *Iakov Neveițîn.* El s-a ocupat de construirea unei „lodii" de tipul celor folosite de pomori, un vas „comod şi rezistent" lung de 17 mtr. şi lat de 6 mtr.

Prima călătorie, începută în iunie 1716, n-a izbutit. Pilotul *Nikifor Treska* a condus corabia de-a lungul țărmului, până la estuarul Taui, intenționând să-şi continue drumul pe lângă țărm, dar vântul a împins vasul în largul mării şi apoi spre Kamceatka, spre un cap abrupt situat lângă vărsarea râului Tighil. Locul nu era prielnic pentru debarcare; în timp ce căuta un port mai bun, vasul a fost împins de vântul potrivnic spre apus şi marinarii au fost nevoiți să se întoarcă la Ohotsk. O nouă încercare întreprinsă tot în 1716 a fost încununată cu succes. Pornind din Ohotsk, corabia a ajuns la vărsarea râului Tighil; s-a explorat coasta apuseană a Kamceatkăi între 58 şi 55° latitudine nordică. Oamenii lui Kuzma Sokolov au iernat în Kamceatka; în mai 1717, corabia a traversat marea spre nord-vest până la estuarul Taui, iar de acolo a pornit de-a lungul țărmului, ajungând până la Ohotsk.

După expediția lui Sokolov, călătoriile din Ohotsk în Kamceatka şi înapoi au ajuns un lucru obişnuit. Corabia lui Kuzma Sokolov a devenit un fel de şcoală de navigație în Marea Ohotsk. În 1719 s-a făcut pe această corabie prima călătorie prin Marea Ohotsk spre insulele Kurile şi din echipajul ei s-au afirmat marinari experimentați, care au participat la o serie de expediții de mai târziu, cercetând Mările Ohotsk şi Bering şi navigând spre nord până la strâmtoarea Bering, iar spre sud, până în Japonia.

DESCOPERIREA GRUPULUI CENTRAL AL INSULELOR KURILE

În 1718, Petru I a poruncit ca doi tineri topografi *Ivan Mihailovici Evreinov* şi *Feodor Feodorovici Lujin,* care învățau la Academia navală, să dea înainte de termen examenele de absolvire şi i-a trimis în Extremul Orient cu misiunea secretă „... să se ducă în Kamceatka şi mai departe, unde li s-a spus şi să descrie locurile de prin părțile unde America se întâlneşte cu Asia..." în 1720, în cetatea Ohotsk, lui Evreinov şi Lujin li s-a

alăturat ca pilot navigatorul *Kondrati Moşkov.*

În toamna anului 1720, expediția a trecut cu o corabie din Ohotsk în Kamceatka, lângă gurile râului Jcia, unde a rămas la iernat. În mai—iunie 1721, expediția a plecat din Bolşereţk spre sud-vest, ajungând pentru prima oară în grupul central al insulelor Kurile (până la *Şimuşir).* Evreinov şi Lujin au însemnat pe hartă 14 insule şi apoi s-au întors în Siberia prin Kamceatka şi Ohotsk. Se pare că misiunea lor secretă consta nu numai. În însemnarea pe hartă a insulelor Kurile, dar şi în explorarea drumului mai departe spre Japonia. Din Siberia, Evreinov a plecat la Kazan, unde, la sfârşitul anului 1722, a prezentat lui Petru I un raport şi o hartă a Siberiei, Kamceatkăi şi insulelor Kurile. Ambii exploratori au murit de tineri.

PRIMA CERCETARE ŞTIINŢIFICĂ A SIBERIEI DE CĂTRE MESSERSCHMIDT

În 1716, *Daniel Gottlieb Messerschmidt* (1685—1735), doctor în medicină, originar din oraşul Danzig (Gdansk), a fost invitat în Rusia de Petru I pentru a studia „cele trei regnuri ale naturii" din Siberia. În 1720, el a plecat cu prima expediție ştiințifică guvernamentală „să caute tot felul de lucruri rare şi plante medicinale: ierburi, flori, rădăcini şi semințe". În primăvara anului 1721 el a plecat din Tobolsk, a urcat pe *Irtîş* până la vărsarea *Tarei,* a mers până la Tomsk prin *stepa Barabinsk,* a urcat pe râul Tom (unde a găsit un schelet de mamut) până la Kuznețk, a trecut peste *munții Alatau din Kuznețk,* ajungând până la *râul Abakan,* iar în iarna anului 1722 a sosit la Krasnoiarsk.

În vara anului 1723, Messerschmidt a coborât pe *Enisei* până la Turuhansk şi a urcat pe Tunguska inferioară până la izvoarele ei; cu acest prilej, între paralelele de 62 şi 63° latitudine nordică, el a descoperit un zăcământ de grafit, iar în apropiere de paralela de 60°30' latitudine nordică, zăcăminte de cărbune. El a trecut pe *Lena* lângă Kirensk, a urcat până la izvoarele ei şi apoi, cu săniile, a ajuns la Irkutsk, unde a rămas la iernat.

În primăvara anului 1724, exploratorul a străbătut regiunea *sudică a Transbaikaliei* (trecând peste lanțul de munți *Borşiciovocînîi)* şi *Mongolia* de nord până la marele lac *Dalainor* (sau Hulunci); el a descris minele de plumb şi de argint întâlnite în drum, precum şi lacurile şi izvoarele sărate din Transbaikalia. În acelaşi an el s-a întors la Irkutsk.

În 1725, Messerschmidt a coborât de la Irkutsk pe *Angara* până la Ieniseisk, a trecut pe râul *Ket,* a coborât pe acesta până la *Obi,* iar în timpul iernii a ajuns la Samarov (astăzi Hantâ-Mansiisk) de pe Irtâş, în

apropiere de vărsarea acestuia în Obi. În Siberia *el a fost primul care a descoperit înghețul veşnic,* ceea ce a însemnat o foarte importantă descoperire geografică.

În primăvara anului 1726, Messerschmidt a pornit înapoi şi a ajuns la Petersburg în martie 1727, încheindu-şi călătoria de şapte ani care a pus „bazele studierii sistematice a Siberiei" (V. Obrucev). El a dat dovadă de o perseverență excepțională: călătorind de cele mai multe ori singur, a strâns mari colecții botanico-zoologice, mineralogice, etnografice şi arheologice[1] şi a întocmit o serie de hărți ale Siberiei. Rezultatul călătoriei sale l-a constituit lucrarea în 10 volume intitulată „Cercetarea Siberiei sau trei tabele ale regnurilor naturale simple" — manuscris în limba latină, care se păstrează la Academia de ştiințe. Deşi lucrarea n-a fost tradusă în limba rusă, ea a fost folosită de mulți cercetători ruşi ai Siberiei de diferite specialități.

Capitolul 53

PRIMII EXPLORATORI RUŞI AI PĂRŢII DE NORD A OCEANULUI PACIFIC

PRIMA EXPEDIŢIE IN KAMCEATKA A LUI BERING—CIRIKOV

La sfârşitul anului 1724, cu puțin timp înainte de a muri, Petru I şi-a adus aminte „... de un lucru la care se gândea de mult şi pe care alte treburi l-au împiedicat să-l întreprindă, adică găsirea drumului prin Marea Înghețată spre China şi India... Oare nu vom fi noi mai norocoşi decât olandezii şi englezii în cercetarea acestui drum?..."[2] El a dat de îndată ordin să se organizeze o expediție, numind în fruntea ei pe căpitanul-comandor *Vitus Ionssen* (Ivan Ivanovici) *Bering,* originar din Danemarca, în vârstă de 44 de ani, care de 20 de ani era în serviciul Rusiei (până atunci navigase până în India).

Cu trei săptămâni înainte de a muri, Petru a întocmit el însuşi instrucțiunile pentru şeful noii expediții. Bering trebuia „să-şi facă în Kamceatka sau în altă parte una sau două corăbii cu punți"; cu aceste corăbii să navigheze „pe lângă pământul care se întinde spre nord... să

[1] Cea mai mare parte dintre ele au pierit în timpul unui incendiu care s-a produs în clădirea Academiei de ştiințe din Rusia (1874).

[2] Prin urmare, Petru şi sfetnicii lui nu ştiau de călătoria lui Dejnev în jurul extremității de nord-est a Asiei.

caute locul unde acesta se întâlneşte cu America... Să coboare chiar el pe țărm... şi după ce va trece totul pe hartă să se întoarcă aici”.

V. Bering.

La prima expediție a lui Bering în Kamceatka au luat parte 70—75 de oameni. De la Petersburg până la Ohotsk ei au mers timp de doi ani traversând întreaga Siberie călare, pe jos sau pe vase (pe râurile siberiene). Pe parcursul ultimei părți a drumului, de la gura râului Iudoma până la Ohotsk, pe o distanță de peste 500 km, lucrurile cele mai grele au fost transportate în sănii trase de oameni. Gerurile erau cumplite, iar proviziile pe sfârşite. Oamenii sufereau de foame şi de frig; mâncau animale moarte şi rodeau lucrurile de piele. Mulți au murit pe drum, iar unii au dezertat. La Ohotsk nu exista loc pentru încartiruirea membrilor expediției. Pentru a rezista până la sfârşitul iernii, ei au fost nevoiți să construiască locuințe şi magazii.

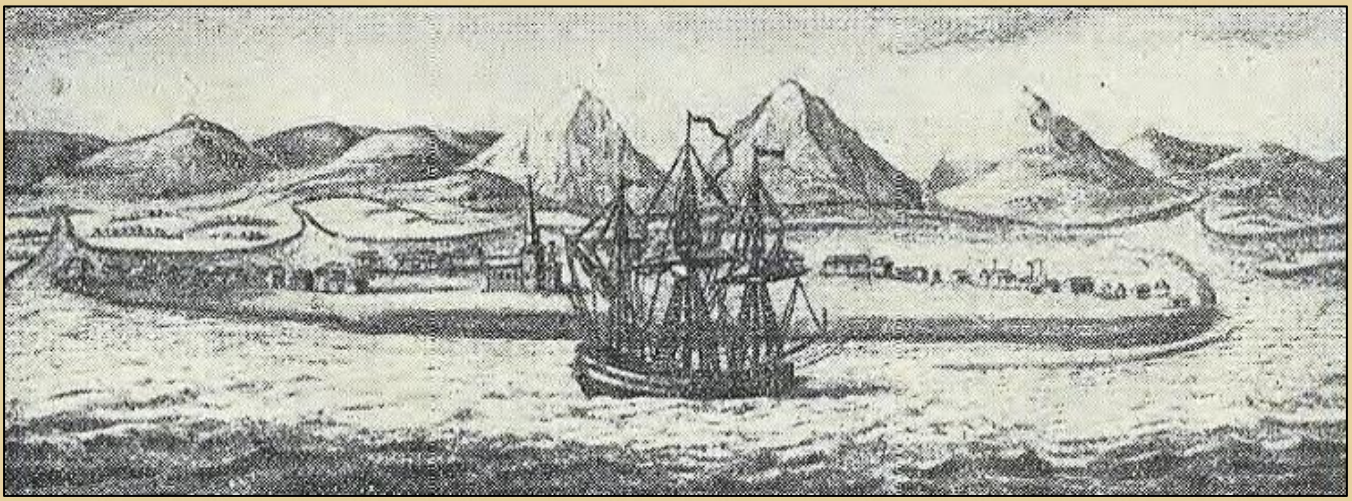

Portul Ohotsk (după S. Kraşeninnikov).

În vara anului 1727, expediția a trecut pe nişte vase mici la Bolşereţk. Bering nu îndrăznea să trimită încărcăturile pe mare de pe țărmul vestic pe cel răsăritean al Kamceatkăi, şi ele au fost transportate în timpul iernii, cu câinii, din Bolşereţk la Nijne-Kamceatsk. Câinii trebuitori au fost luați de la kamciadalii de prin partea locului şi astfel cei mai mulți dintre ei au

fost sărăciți şi condamnați să moară de foame.

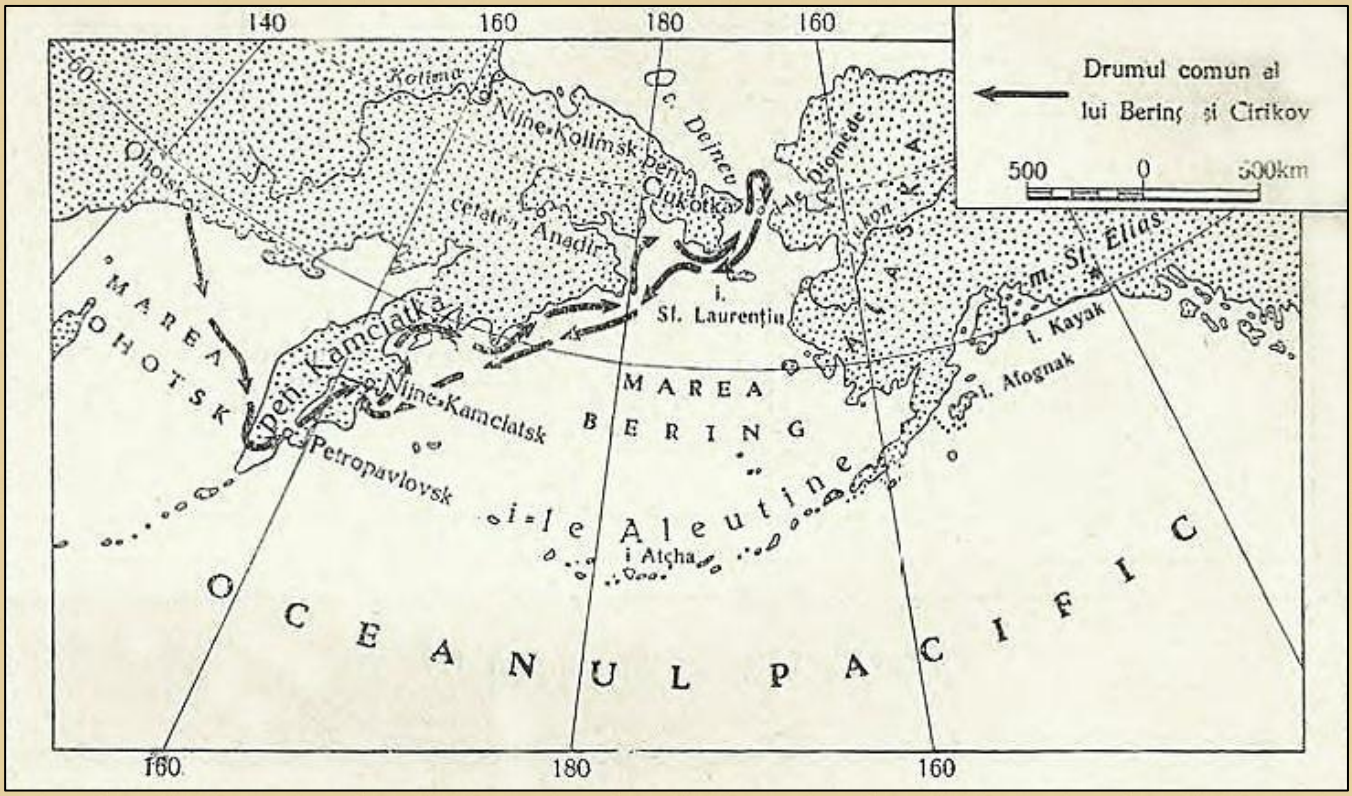

Călătoria lui Bering şi Cirikov din 1728.

Până la începutul verii s-a terminat la Nijne-Kamceatsk construcția corăbiei „Sfântul Gavril". În iulie 1728, corabia a ieşit din gurile Kamceatkăi în larg şi a început să înainteze încet spre nord-est. Lângă țărmul nordic al *golfului Anadîr* au fost descoperite *golful Krest* (Crucii) şi golful *Providenie* (Providenței). După o călătorie de o lună a fost descoperită *insula Sfântul Laurențiu,* lângă intrarea sudică în *strâmtoarea* care a primit mai târziu numele lui *Bering,* iar la 26 august (stil nou) expediția a atins paralela de 67°18' latitudine nordică, pierzând din vedere pământul. Bering n-a văzut nici coasta americană şi nici locul unde țărmul asiatic coteşte spre apus. La consiliul convocat cu două zile înainte de aceasta, părerile ofițerilor au fost împărțite. Locotenentul *Aleksei Ilici Cirikov,* talentatul şi energicul secund al lui Bering, a susținut că nu se poate stabili cu certitudine dacă Asia este despărțită de America printr-o mare, decât ajungând până la gurile Kolâmei sau până la ghețuri, „întrucât se ştie că în marea de Nord plutesc totdeauna ghețuri". De aceea, el propunea să meargă de-a lungul țărmului, dacă acesta se întinde spre nord, cât va fi cu putință până la 5 septembrie şi să se rămână acolo la iernat. Un alt ofițer, *Martin Petrovici Spanberg,* originar din Danemarca, era de altă părere. Vremea fiind înaintată, el a propus să se mai meargă

spre nord timp de două zile, iar după aceea să se pornească înapoi. Bering s-a invoit. Oficial, el şi-a motivat hotărârea prin faptul că s-a făcut tot ce trebuia potrivit instrucțiunilor şi că țărmul nu se întinde mai departe spre nord, iar „către capul Ciukotka sau Vostocinîi (Răsăritean) nu există nici un pământ”.

Cetățuia Nijne-Kamceatsk (după S. Kraşeninnikov).

Drumul de înapoiere a durat numai două săptămâni; în acest timp expediția a descoperit în strâmtoare una dintre *insulele Diomede.*

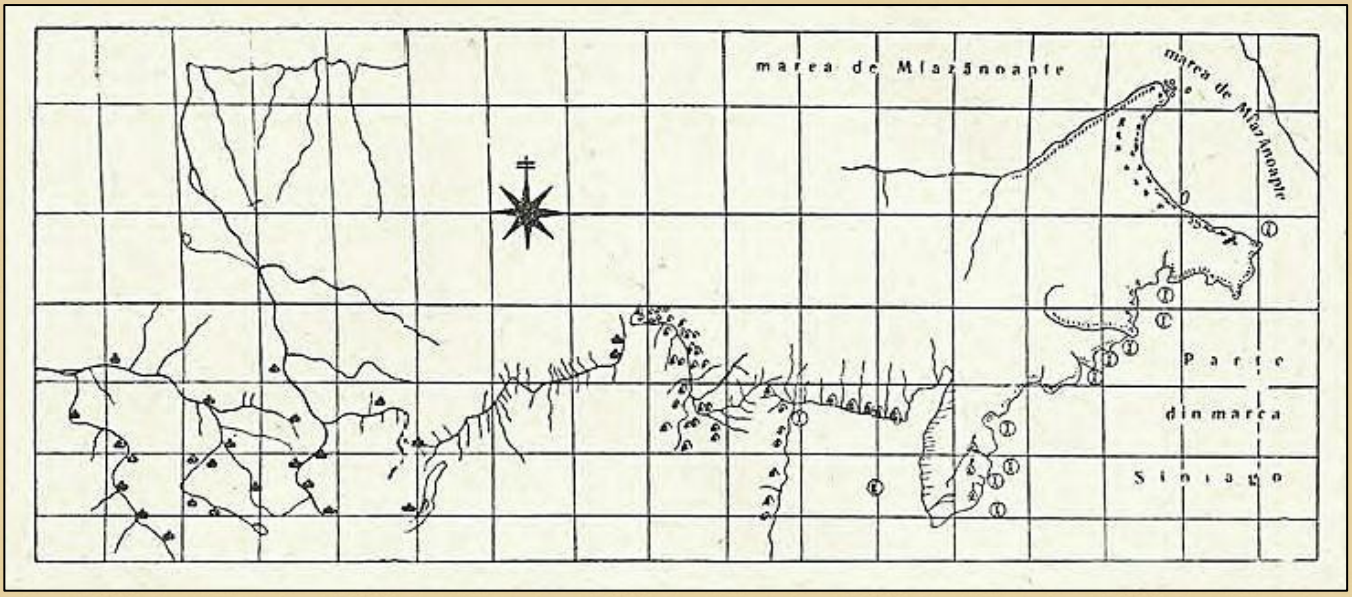

O parte a hărții lui Ciaplin din 1729.

Bering a mai petrecut o iarnă la Nijne-Kamceatsk. În vara anului 1729, el a mai făcut o încercare de a ajunge pe coasta Americii, dar după trei zile de la plecarea din Nijne-Kamceatsk, din pricina vântului puternic şi a cetii, a poruncit să se cotească spre sud-vest. El a, ocolit pe la sud Kamceatka, a sosit la Bolşereț k, iar de acolo a trecut la Ohotsk. După

şapte luni s-a întors la Petersburg. El a lipsit cinci ani, dar nu şi-a îndeplinit misiunea principală de a afla cât de departe este Asia de nord-est de America de nord-vest. În timpul călătoriei, el nici n-a văzut măcar ţărmul american.

Bering a întocmit harta pe care sunt prezentate rezultatele călătoriei împreună cu micimanul *Piotr Avraamovici Ciaplin.* Acesta ţinuse „Jurnalul expediţiei din Kamceatka” — principal izvor privitor la istoria acestei expediţii.

CĂLĂTORIA LUI FEODOROV ŞI GVOZDEV ŞI ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII STRÂMTORII BERING

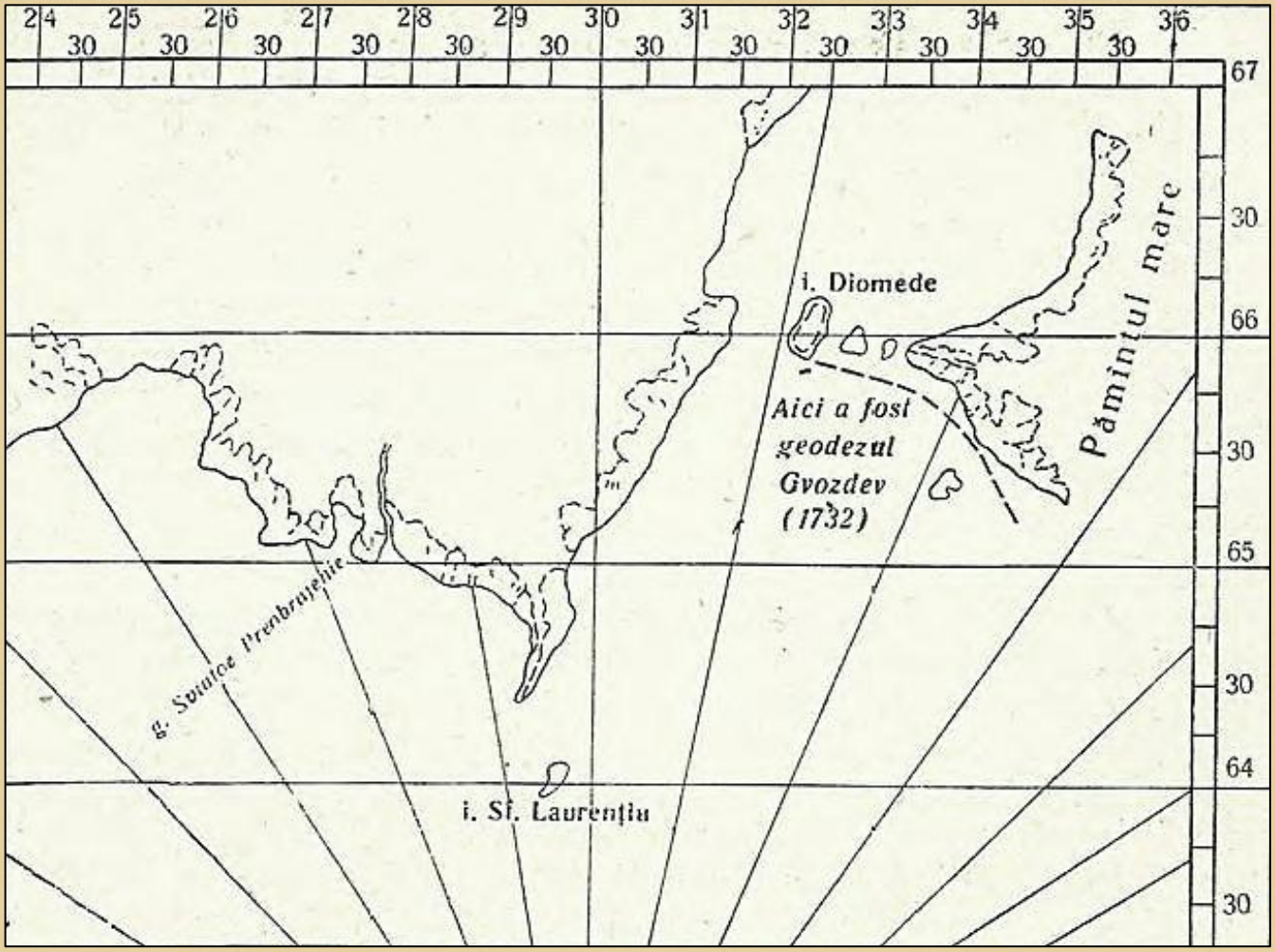

Strâmtoarea Bering (fragment din harta lui Feodorov-Gvozdev).

În 1730, *Dmitri Pavluţki,* conducătorul unei expediţii militare împotriva „ciukcilor nesupuşi”, a trimis din Ohotsk două corăbii care să impună la iasak pe locuitorii de pe „Pământul mare”[1] ce s-ar afla, după cum se presupunea, la răsărit de gurile Anadîrului. Unul dintre vase s-a

[1] America de nord-vest (n. tr.).

sfărâmat lângă țărmurile Kamceatkăi. Celălalt, corabia „Sfântul Gavril” (lăsată de expediția lui Bering), comandată acum de timonierul *Ivan Feodorov,* grav bolnav de scorbut, a pornit să exploreze „Pământul mare”. Pentru cartografierea țărmurilor a fost numit pe corabie topograful *Mihail Spiridonovici Gvozdev.* În 1732, corabia a ieşit din Nijne-Kamceatsk spre nord-est şi a trecut prin strâmtoarea Bering. Feodorov şi Gvozdev au vizitat țărmul asiatic al strâmtorii şi *insulele Diomede,* a căror descoperire au terminat-o. Ei s-au apropiat mult de extremitatea de nord-vest a Americii (mai târziu aceasta a primit denumirea de *capul Prințul Galilor),* unde au văzut iurte. La întoarcere, în dreptul paralelei de 65° latitudine nordică, au descoperit încă o insulă *(King)* pe care au debarcat.

În februarie 1733, Feodorov a murit în Kamceatka. După opt ani s-a găsit jurnalul său cuprinzând însemnări amănunțite, pe baza cărora s-a întocmit *prima hartă a strâmtorii Bering.*

Aşadar, descoperirea strâmtorii dintre Asia şi America, începută de Dejnev, a fost terminată, nu de Bering, al cărui nume îl poartă, ci de Feodorov şi Gvozdev; ei au explorat ambele țărmuri ale strâmtorii şi toate insulele situate în ea, şi au strâns materialele necesare pentru notarea strâmtorii pe hartă.

Capitolul 54

MAREA EXPEDIȚIE DIN NORD. CĂLĂTORIILE LUI BERING, CIRIKOV ŞI ALE GRUPULUI LUI SPANBERG. DESCOPERIREA DE CĂTRE RUŞI A AMERICII DE NORD-VEST, A INSULELOR ALEUTINE ŞI KOMANDORSKIE (COMANDORULUI), PRECUM ŞI A DRUMULUI NORDIC SPRE JAPONIA

ORGANIZAREA ŞI SARCINILE EXPEDIȚIEI

În 1733, guvernul a numit pe *Vitus Bering* în fruntea unei noi expediții[1] cu sarcini foarte ample, dându-i „ca secund, un alt căpitan destoinic, dintre ruşi” — *Aleksei Ilici Cirikov.* Sarcinile erau împărțite în felul următor: Bering şi Cirikov trebuiau să traverseze Siberia şi să plece din Ohotsk sau din Kamceatka pentru a explora țărmurile opuse ale Americii de nord („căutarea țărmurilor americane pomind din Kamceatka”). *Martin Spanberg* — al doilea secund al lui Bering — trebuia

[1] Ea este numită adesea cea de a doua expediție în Kamciatka a lui Bering şi Cirikov.

să noteze pe hartă insulele Kurile, iar apoi să navigheze spre Japonia şi să stabilească legătura cu aceasta („observarea şi căutarea drumului până în Japonia”). Câteva grupuri ale expediției trebuiau să noteze pe hartă țărmurile nordice ale Rusiei, de la Arhangelsk până în regiunea cea mai îndepărtată de la nord-est şi, pe măsura posibilităților, până în Kamceatka, pentru cercetarea *căii maritime de nord* („pentru a stabili... dacă există vreo trecere prin Marea de miazănoapte”). În sfârşit, aşa-numitul „grup academic” trebuia să exploreze regiunile interioare din Siberia. Activitatea expediției trebuia să se încheie după şase ani, dar de fapt ea s-a mai prelungit câțiva ani.

Conducerea tuturor grupurilor acestei expediții geografice — cea mai mare de până atunci prin amploarea sarcinilor sale, mărimea teritoriului studiat şi numărul participanților — a fost încredințată lui Bering. De fapt însă, când Bering a trecut din Iakutsk la Ohotsk, sub comanda sa n-a mai rămas, în afară de propriul său grup, decât grupul lui Spanberg, pe când grupurile nordice lucrau independent, fiind direct subordonate colegiului Amiralității (Departamentul marinei). Pentru cercetările ştiințifice, Academia de ştiințe a trimis cu expediția câțiva profesori şi studenți. Acest grup este denumit de obicei „Grupul academic al Marii expediții din nord”.

La sfârşitul celui de-al doilea an, grupul de avangardă al expediției a sosit la Ohotsk şi a început să construiască corăbiile. Bering însă a stat timp de trei ani la Iakutsk, unde s-au adunat în cele din urmă vreo 800 de membri ai diferitelor grupuri. Erau printre ei ofițeri, unii cu neveste şi copii, oameni de ştiință, topografi, muncitori, marinari, soldați şi deportați, care urmau să transporte încărcăturile din Iakutsk. Autoritățile de la Petersburg şi-au pierdut răbdarea şi i-au tăiat căpitanului comandor Bering, care era prea încet şi precaut, solda suplimentară. Atunci Bering a plecat la Ohotsk, dar şi aici a mai stat încă trei ani.

În cele din urmă nemulțumirea colegiului Amiralității a atins culmea: „Din rapoartele primite de Colegiu se vede doar că se strânge lemn, se construiesc corăbii şi se cos pânze. Nu se arată însă când va fi totul gata şi se va porni la drum”. Şi Amiralitatea observa, pe bună dreptate, că „lemnul ar fi trebuit să fie de mult pregătit, vasele construite şi pânzele cusute” şi îi cerea lui Bering „să pornească la drum fără nici o întârziere şi să nu mai trimită scrisori de prisos”.

Bering a fost nevoit să plece din Ohotsk în Kamceatka. Vremea fiind înaintată (septembrie), el a hotărât să rămână la iernat pe țărmul răsăritean al Kamceatkăi, lângă estuarul Avaria, într-un port minunat descoperit de marinarii săi, pe care el l-a denumit *Petropavlovsk,* după cele

două vase ale expediției „Sv. Piotr” („Sfântul Petru”) şi „Sv. Pavel” („Sfântul Pavel”).

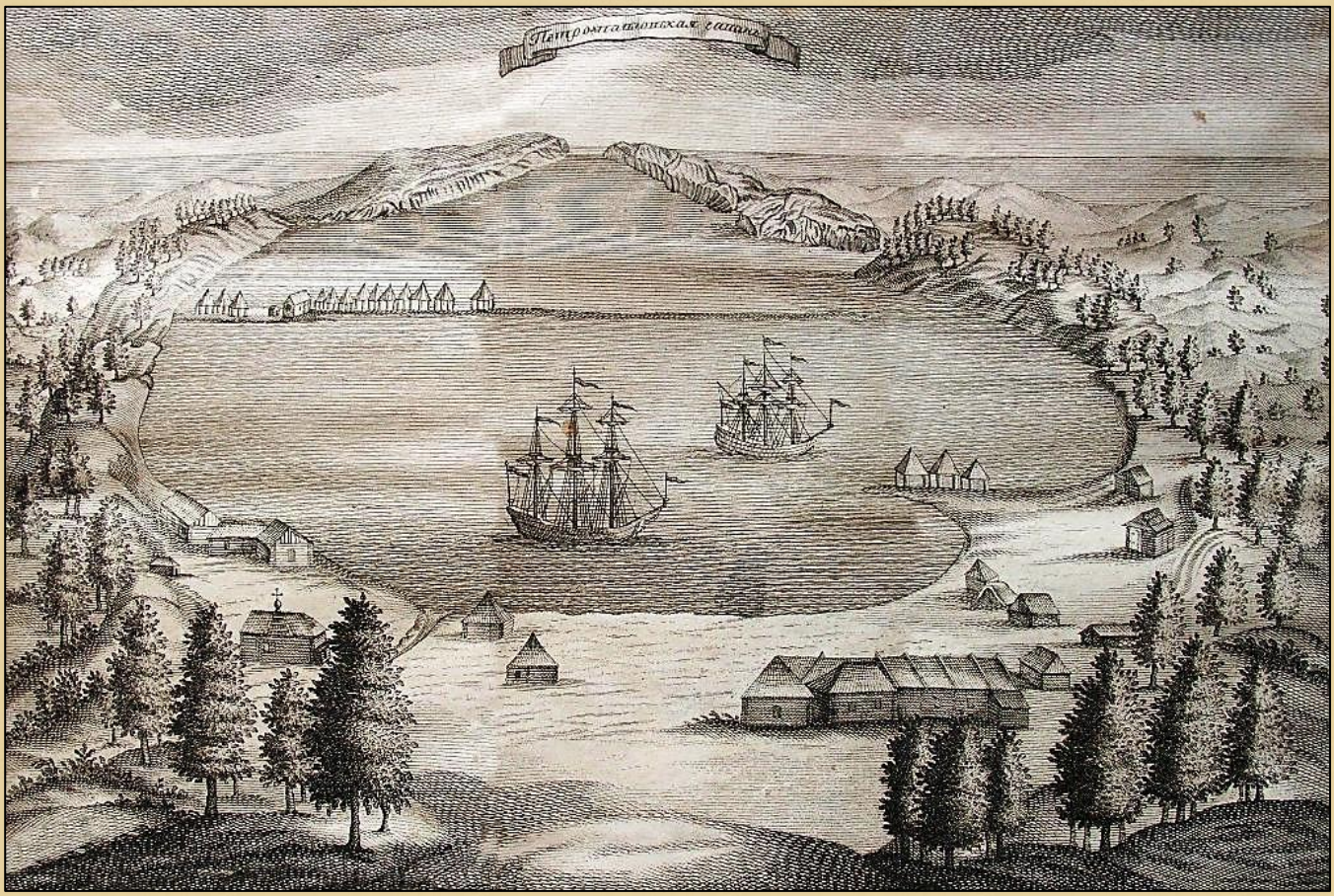

Portul Petropavlovsk (după S. Kraşeninnikov).

La 5 iunie 1741, opt ani după plecarea expediției din Petersburg. Bering şi Cirikov au pornit spre țărmurile Americii. Fiecare dintre ei comanda un vas cu o capacitate de circa 100 de tone şi un echipaj de 75 de oameni. Pe corabia „Sv. Piotr” comandată de Bering, se afla tână-rul savant *Georg Wilhelm Steller,* care a devenit vestit prin descrierea acestei călătorii.

CĂLĂTORIA LUI BERING, DESCOPERIREA AMERICII DE NORD-VEST ŞI A INSULELOR DIN GOLFUL ALASKA

Bering s-a îndreptat întâi spre sud-est, în direcția paralelei de 45° latitudine nordică, în căutarea inexistentei *„Țări a lui João da Gama”.* După ce au pierdut fără rost mai bine de o săptămână, cele două corăbii au pornit spre nord-est. La 21 iunie vasele s-au despărțit pentru totdeauna. Corabia „Sv. Piotr” comandată de Bering şi-a continuat singură drumul spre răsărit. După o călătorie de o lună şi jumătate, socotind din ziua plecării din portul Petropavlovsk, la 17 iulie 1741, în

dreptul paralelei de 58°14' latitudine nordică, *corabia „Sv. Piotr" a atins, în sfârşit ţărmul american* şi navigând de-a lungul lui echipajul a văzut marele şir de munţi *St. Elias (Sv. Ilia),* acoperit de zăpadă, precum şi piscul cu acelaşi nume (muntele *St. Elias,* 5.488 m, unul dintre cele mai înalte vârfuri din America de Nord). Toţi oamenii de pe vas îl felicitau pe Bering pentru marea descoperire. Căpitanul-comandor, în vârstă de 60 de ani, nu manifesta însă nici un fel de bucurie la vederea ţărmului spre care îltrimisese pentru prima oară în urmă cu şaptesprezece ani Petru I. El nu ştia precis unde se află şi era nelinişţit pentru ziua de mâine.

Când corabia s-a apropiat mai mult de coastă, echipajul a văzut un ţărm jos şi neted. O pădure de brazi înalţi şi drepţi se întindea aproape până la mare. Atunci, Bering a cotit spre apus şi, înaintând încet de-a lungul coastei, a descoperit, după două zile, o insulă mică (Kayak). Bering a trimis pe insulă o barcă, pentru a umple câteva butoiaşe cu apă de băut, sub comanda timonierului şef *Sofron Feodorovici Hitrovo,* dar n-a prea vrut să-l lase pe ţărm pe naturalistul Steller. Acesta s-a plâns mai târziu că pentru pregătirea expediţiei s-au pierdut 10 ani, iar pentru cercetări i s-au dat numai 10 ore, ca şi cum expediţia ar fi avut ca scop unic „să aducă din America în Asia apă americană". Apatic (sau poate bolnav), căpitanul-comandor n-a coborât, după cât se pare, niciodată pe ţărmul american.

Fără să fi umplut toate butoiaşele cu apă dulce, Bering a părăsit insula şi s-a îndreptat spre sud-vest, în direcţia probabilă a ţărmului care se zărea doar din când în când spre nord, în ceaţă... După o zi, la 26 iulie, oamenii de pe „Sv. Piotr" au zărit ţărmul înalt al unui pământ necunoscut, probabil *Kodiak,* cea mai mare dintre insulele din *golful Alaska.* După o săptămână, pe ceaţă, corabia s-a apropiat mai mult de ţărmul continentului — de îngusta *peninsulă Alaska,* unde se zăreau munţi acoperiţi de zăpadă. O treime din echipaj suferea de scorbut şi, în afară de aceasta, lipsea apa de băut.

La 3 august a fost descoperită insula „Ceţoasă" (la propunerea navigatorului englez George Vancouver, de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, numele ei a fost schimbat în insula Cirikov). La 5 august au fost descoperite *insulele Evdokeev* (sau *Semidi)* lângă ţărmurile peninsulei Alaska. Corabia „Sv. Piotr" naviga de trei săptămâni în volte, pe un puternic vânt potrivnic şi în tot acest timp a înaintat foarte puţin spre sud-vest. Scorbutul făcea ravagii. La 10 august consiliul ofiţerilor convocat de Bering a hotărât ca expediţia să pornească direct spre Kamceatka. Prima victimă din echipaj a fost marinarul *Nikita Şumaghin;*

Bering a dat numele său insulelor descoperite la 29 august în dreptul extremității de sud-vest a Alaskăi. La 31 august Şumaghin a fost înmormântat pe una dintre aceste insule. Corabia a staționat aici timp de o săptămână şi cu acest prilej marinarii au întâlnit pentru prima oară „americani" — *aleutini,* cum au început să-i denumească după câțiva ani ruşii.

DESCOPERIREA INSULELOR ALEUTTNE ŞI COMANDORULUI; MOARTEA LUI BERING

După ce a părăsit *insulele Şumaghin,* vasul a înaintat tot timpul spre vest, în largul mării. Uneori se zărea la nord pământul şi marinarii socoteau că este țărmul Americii, pe când în realitate erau *insulele Aleutine.* La 25 septembrie au fost zărite mai multe insule, probabil din grupul central al arhipelagului Aleutinelor, iar la 25—29 octombrie, trei insule din grupul vestic (Blijnie ostrova — Aleutine apropiate).

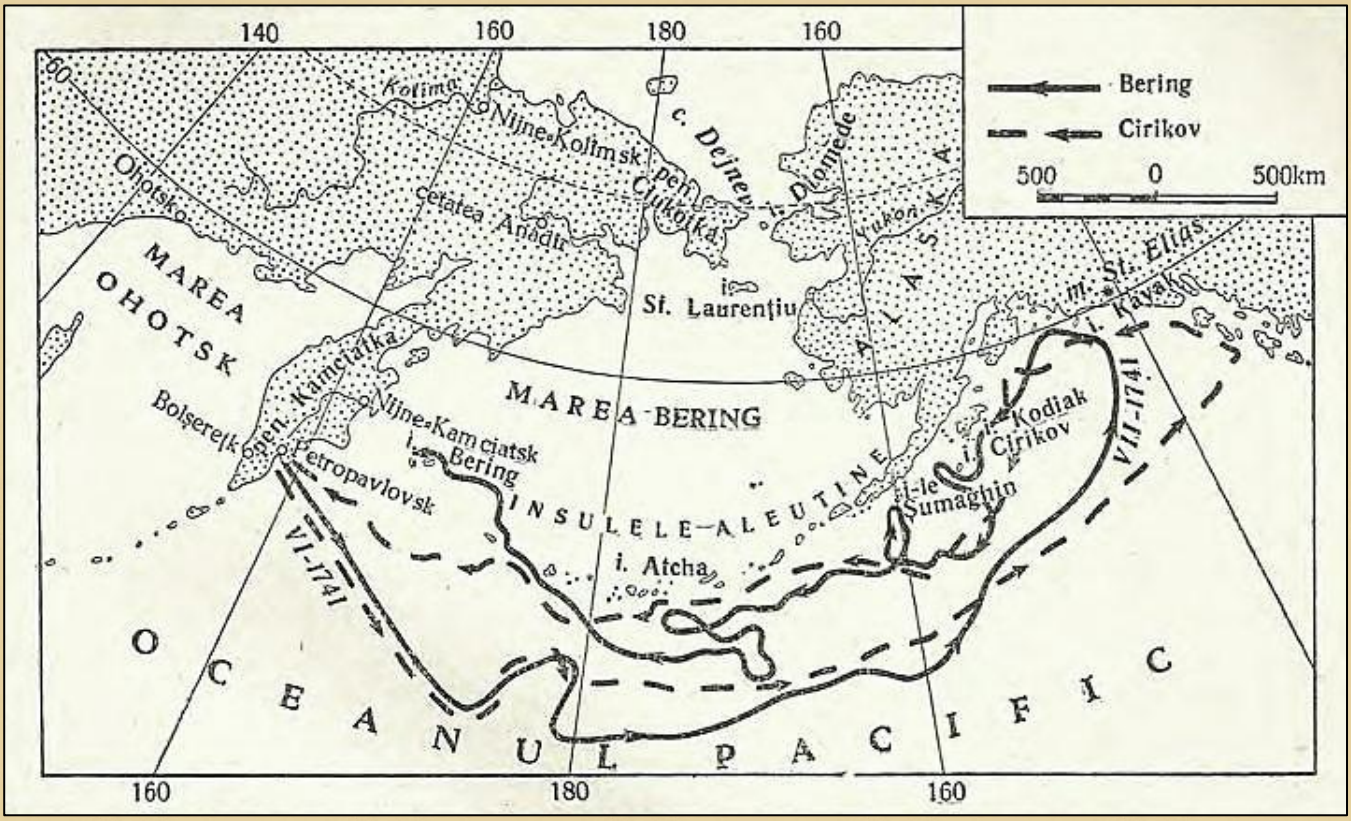

Călătoria lui Bering şi Cirikov din 1741.

Aproape tot timpul marea a fost agitată şi corabia era purtată pe valuri ca „un butuc". Echipajul ducea lipsă de apă şi provizii. În sfârşit, a apărut în zare un țărm înalt (4 noiembrie). Marinarii, care piereau din cauza scorbutului, foamei, frigului şi muncii istovitoare, au crezut că au ajuns în Kamceatka. Întrucât nu s-a găsit un loc potrivit pentru acostare, s-a

aruncat ancora la o oarecare distanță de țărm, lângă stânci. În două rânduri otgoanele ancorei s-au rupt. Pe neaşteptate, un val înalt a aruncat corabia peste şirul de stânci, mai aproape de țărm, într-un golf cu apă destul de liniştită şi de adâncă. Era un adevărat noroc după atâtea nenorociri. S-a hotărât debarcarea.

Pe țărm oamenii au săpat în nisip bordeie şi le-au acoperit cu pânze. Când s-a terminat transportul bolnavilor şi al proviziilor pe țărm, numai zece oameni se mai puteau ține pe picioare. Douăzeci de marinari muriseră, iar ceilalți erau bolnavi de scorbut. Bering a zăcut o lună întreagă într-un bordei, pe jumătate acoperit cu nisip ca să-i fie mai cald. *El a murit la 8 decembrie 1741.* Insula unde acostase corabia a primit mai târziu numele de *insula Bering,* iar tot arhipelagul a fost denumit *insulele Comandorului,* în cinstea defunctului căpitan-comandor. Marea descoperită de expediția lui Dejnev şi Popov, pe care Bering navigase atât de puțin şi fără rezultate în 1728, a primit numele de *marea Bering*[1], strâmtoarea, prin care nu el a trecut primul, ci tot expediția lui Dejnev şi Popov, şi pe care nu el a însemnat-o pe hartă, ci Feodorov şi Gvozdev, a fost denumită *strâmtoarea Bering.* Aşa cum s-a întâmplat cu 130 de ani în urmă unui alt navigator nenorocos — Henry Hudson, nefericitului căpitan-comandor Vitus Bering i-a fost hărăzită abia după moarte o glorie excepțională.

IERNATUL ECHIPAJULUI CORĂBIEI „SV. PIOTR" PE INSULA BERING ŞI ÎNTOARCEREA ÎN KAMCEATKA

După moartea lui Bering comanda a fost preluată de locotenentul *Sven* (Xaveri) *Lavrentievici Wachsel,* originar din Suedia, care rămăsese ofițerul cu gradul cel mai înalt de pe corabie. Wachsel era însoțit în această călătorie de fiul său Lorenz (Lavrenti), un băiat de zece ani, care a rezistat la toate încercările.

În timpul iernii, oameni trimişi anume au ocolit noul pământ şi s-au convins că se află pe o insulă. Dar tot ei au descoperit în apus buşteni din Kamceatka aruncați pe țărm, sfărâmături de bărci, sănii etc. Multora li se părea că pe vreme senină se văd spre vest dealuri înalte, acoperite de zăpadă[2].

---

[1] În 1741, Bering a navigat tot timpul mai la sud de peninsula Alaska şi de insulele Aleutine, adică în Oceanul Pacific, iar nu în marea care îi poartă numele.

[2] De la insula Bering până la țărmul cel mai apropiat al Kamciatkăi sunt vreo 200 km, aşa că este vorba, desigur, de o iluzie optică.

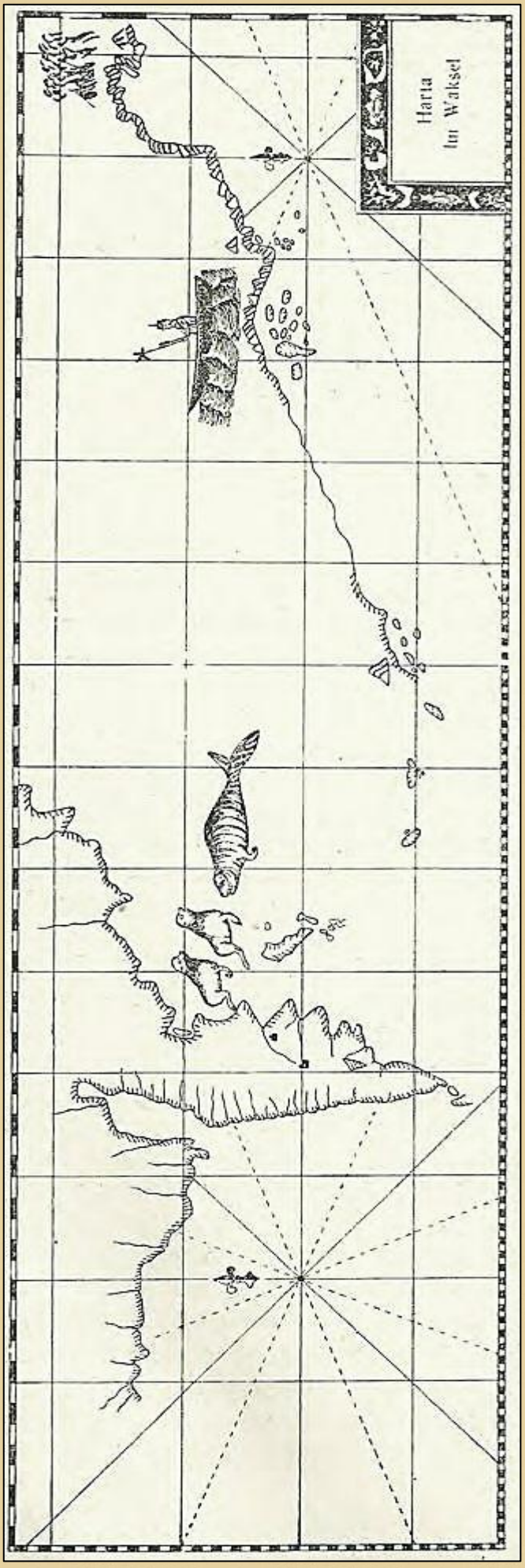

Harta lui Wachsel

În cursul primelor două luni ale iernatului au mai murit zece oameni. Cei ce au scăpat au rămas până în vara anului 1742 pe insula care până atunci nu fusese locuită. Fiecare căpăta 250—400 g de făină pe zi. Ei vânau animale de mare şi aveau carne suficientă. Nu le lipsea nici combustibilul, deoarece valurile aruncau pe țărm mulți copaci. În timpul iernii marea nu înghețа. Pe insulă erau foarte multe vulpi albastre, lângă țărmuri o mulțime de aşa-numiți castori de Kamceatka (vidre marine), precum şi mamifere uriaşe, dar blânde — vaci de mare, acum dispărute; primăvara au apărut nenumărați urşi de mare. Echipajul se îndeletnicea cu vânătoarea, foarte uşoară pe această insulă, unde animalele nu văzuseră până atunci omul şi de aceea nu se temeau de el. Toate problemele erau rezolvate în comun.

Marinarii au desfăcut corabia pe jumătate distrusă şi din ceea ce mai rămăsese bun au început să construiască în primăvara anului 1742 un nou vas mic, căruia i-au dat, de asemenea numele de „Sv. Piotr”. Printre ofițeri şi timonieri nu exista nici un specialist în construcții navale, iar toți cei trei dulgheri muriseră de

scorbut. Noul vas a fost construit de cazacul *Savva Starodubțev* din Krasnoiarsk, care la Ohotsk lucrase ca simplu muncitor la construcția vaselor expediției, şi totuşi s-a descurcat foarte bine. Sven Wachsel scria că „nu crede să fi putut face față fără ajutorul lui". La propunerea lui Wachsel, Starodubțev a fost înnobilat în 1744.

Construcția noului vas a fost începută la 5 mai 1742 şi terminată după trei luni. La 9 august el a fost lansat pe apă. Vasul era lung de 11 mtr. şi lat de 3,7 mtr. Pe corabie s-au îmbarcat 46 de oameni şi, firește, înghesuiala era îngrozitoare. Expediția a ieşit în larg la 13 august şi marinarii au atins Kamceatka după patru zile, în dreptul aceleiaşi paralele pe care este situată insula Bering *(capul Kronoțki* — 54°45' latitudine nordică). Marinarii nu s-au putut hotărî să debarce aici şi s-au îndreptat spre Petropavlovsk (53° latitudine nordică), dar, din cauza acalmiei sau a vânturilbr potrivnice, au fost nevoiți să înainteze în cea mai mare parte cu vâslele şi au debarcat la Petropavlovsk abia la 26 august.

CĂLĂTORIA LUI CIRIKOV, DESCOPERIREA AMERICII DE NORD-VEST ŞI A INSULELOR AMERICANE

Pierzând din vedere la 21 iunie vasul lui Bering, Cirikov care se afla pe corabia „Sv. Pavel" a pornit în direcția est, iar apoi spre est-nord-est. După o călătorie de şase săptămâni, socotind din ziua când a plecat din portul Petropavlovsk, în *noaptea de 15 spre 16 iulie el a văzut primul pământ american* la 55°36' latitudine nordică. Țărmul era muntos şi acoperit de pădure care cobora până la mare *(insula Prințul Galilor).* El nu s-a înşelat socotind că acest pământ este „adevărata" Americă. În căutarea unui port prielnic, Cirikov a cotit spre nord-vest şi după două zile, găsind un loc potrivit, a trimis pe țărm *(insula Ciciagov* sau *insula Iakobi)* în cercetare unsprezece oameni înarmați, iar după o săptămână de aşteptare zadarnică, încă patru. Toți au dispărut fără urme.

Pierzând cincisprezece oameni din echipaj şi două bărci fără care nu putea să reînoiască proviziile de apă dulce, la 26 iulie Cirikov a fost silit să pornească înapoi în dreptul paralelei de 58°21'. El a navigat timp de cinci zile spre apus şi a zărit *munții St. Elias,* cel mai înalt lanț muntos din America de Nord, pe care-l văzuse cu câteva zile înainte Bering. Lângă *peninsula Kenai,* descoperită de el, corabia a cotit spre sud-vest. În afară de această peninsulă, la 1—3 august au fost descoperite marile *insule Afognak* şi *Kodiak* (aceasta din urmă poate a doua oară, după Bering).

Din cauza acalmiei şi a cețurilor, corabia a făcut de aici până în portul Petropavlovsk zece săptămâni. Pe drum au fost descoperite câteva dintre

insulele Aleutine: la 5 septembrie — *Umnak,* din grupul *Lisie* (Fox Islands — insulele Vulpii), cea mai apropiată de peninsula Alaska; la 10 septembrie — *Adak,* din grupul central, denumite mai târziu *insulele Andreianov* (aici marinarii de pe „Sv. Pavel” au întâlnit pentru prima oară aleutini); la 22 septembrie — *Agattu* şi *Attu,* din grupul insulelor *Apropiate;* la 10 octombrie 1741 corabia „Sv. Pavel” s-a întors în portul Petropavlovsk. Pe drum au murit de scorbut şase oameni.

Aleutini (după S. Kraşeninnikov).

Raportul înaintat de A. I. Cirikov la 7 decembrie 1741 Colegiului Amiralității cu privire la rezultatele călătoriei sale reprezintă *prima descriere din istorie a ţărmurilor de nord-vest ale Americii.*

În mai—iunie 1742, Cirikov a repetat pe corabia „Sv. Pavel” călătoria la est de Kamceatka, dar a ajuns numai până la insula Attu, pe care o mai văzuse cu un an în urmă şi s-a întors din pricina cetii şi a vânturilor potrivinice. La înapoiere, el a descoperit, la 21 iunie, a doua oară după Bering, despre care nu avea nici o ştire, insula Bering, unde atunci se mai aflau încă oamenii de pe „Sv. Piotr”. El a ocolit-o pe la sud, a navigat în apropierea ei timp de două zile, dar când ceața a acoperit insula a pornit mai departe, spre Kamceatka. El s-a întors la Petropavlovsk în ziua de 1 iunie. Cirikov a rugat Colegiul Amiralității să fie rechemat din Siberia la

Petersburg, ceea ce s-a întâmplat abia în 1746. Iar după doi ani, în 1748, a murit la Petersburg.

CARTOGRAFIEREA ARHIPELAGULUI KURILELOR DE CĂTRE GRUPUL LUI SPANBERG ŞI DESCOPERIREA DRUMULUI NORDIC SPRE JAPONIA

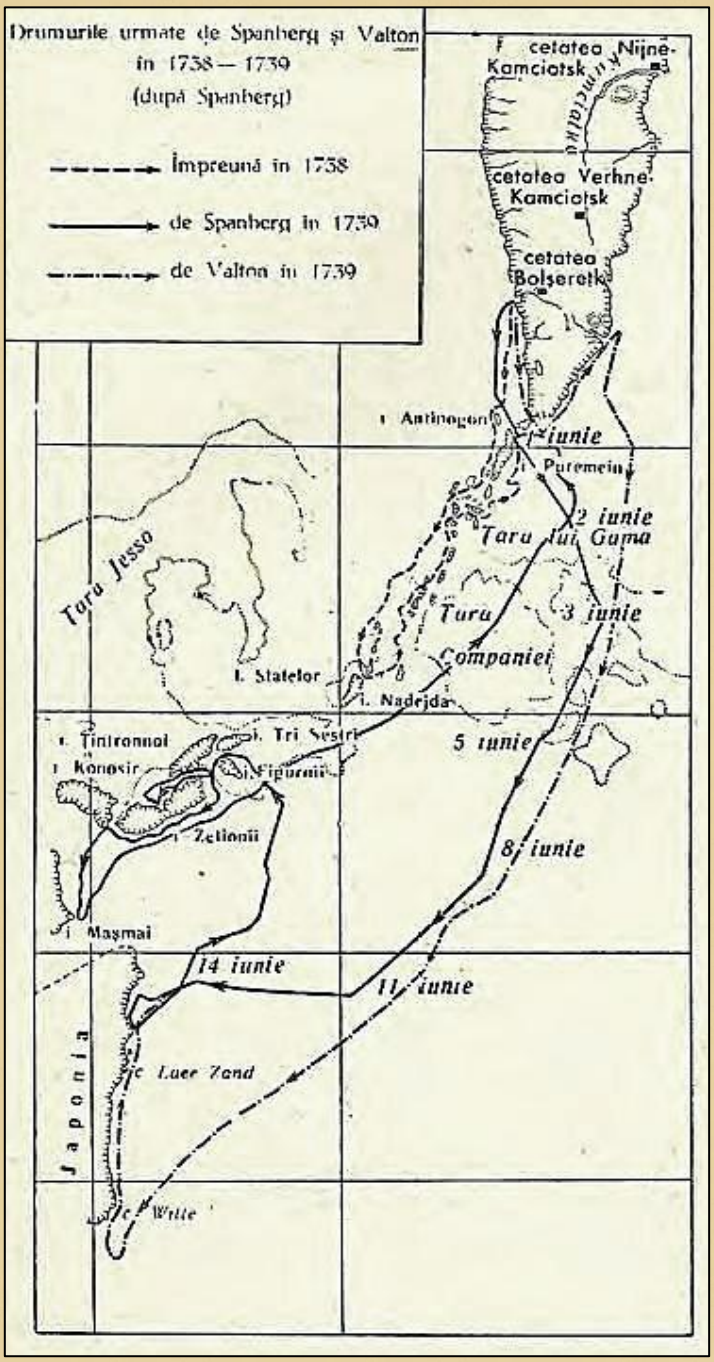

Drumurile urmate de Spatiberg şi Walton în anii 1738—1739.

După cum am arătat mai sus, *Martîn Petrovici Spanberg* a fost numit comandant al grupului care trebuia să descopere drumul spre Japonia. Pentru expediția sa s-au construit la Ohotsk două corăbii şi s-a reparat o a treia. Una dintre corăbii era comandată de Spanberg, alta, de *Vilim Valton,* originar din Anglia, iar a treia, de *Aleksei Elizarovici Selting* (fiul unui olandez).

Cele trei vase au plecat din Ohotsk la 18 iunie 1738, au traversat marea Ohotsk în direcția sud-est şi s-au oprit la vărsarea râului Bolşaia în Kamceatka. La 5 iulie ele au plecat din Bolşereţk şi s-au îndreptat spre sud. După patru zile vasul comandat de Selting a rămas în urmă (în ziua următoare s-a întors din drum); după alte cinci zile — la 24 iulie — a rămas în urmă şi Valton; Spanberg şi-a continuat singur drumul spre sud-vest, de-a lungul arhipelagului Kurilelor. Descriindu-le, Spanberg a ajuns până la strâmtoarea De Vries — la sud de insula *Urup* (46° latitudine nordică), pe care a ocolit-o, crezând că are de-a face cu un arhipelag, după cum se vede din harta prezentată de el. Deşi vremea era bună, Spanberg

n-a îndrăznit să meargă singur mai departe spre Japonia şi s-a întors la gurile râului Bolşaia (17 august); mai târziu a susținut că s-a întors din lipsă de provizii.

Valton, care se despărțise de Spanberg, a înaintat spre sud mult mai departe decât acesta. El a ajuns până la paralela de 43°20', adică până la extremitatea estică a insulei Hokkaido (peninsula *Nemuro)* şi a trecut pe hartă 26 de insule. El s-a întors la Bolşereţk cu zece zile mai târziu decât Spanberg. Acesta l-a acuzat pe Valton că s-a despărțit intenționat de el. Toate cele trei corăbii au iernat la Bolşereţk. În timpul iernatului, marinarii au construit din lemn de mesteacăn o goeletă mare cu optsprezece vâsle, căreia i s-a dat numele de „Bolşereţk", dar căreia i se spunea mai des pur şi simplu „Beriozovka" [1] . Spanberg a numit comandant al ei pe *Vasili Ert.*

La 21 mai 1739, grupul lui Spanberg, alcătuit din patru vase, a ieşit din râul Bolşaia şi după patru zile a ajuns în insulele Kurile de nord. Aici, Spanberg l-a mutat pe Valton pe vechea corabie „Sv. Gavril". La 1 iulie cele patru vase au pornit de-a dreptul spre sud până la paralela de 42° latitudine nordică în căutarea „Țării lui João da Gama". Negăsind-o Spanberg a pomit spre sud-vest. La 39°30' latitudine nordică, Valton s-a despărțit din nou de Spanberg. În dreptul paralelei de 39° latitudine nordică, celelalte trei corăbii au cotit spre vest, s-au apropiat la 16 iunie de țărmul de nord-est al insulei Honshu şi au navigat timp de şase zile spre sud de-a lungul țărmului. După cât se pare, ele s-au oprit în regiunea *golfului Sendai* (între 38° şi 38°15' latitudine nordică); potrivit rapoartelor lor, japonezii au văzut acolo la 17—21 iunie 1739 două-trei vase necunoscute. Japonezii nu s-au arătat ostili. Spanberg, însă, n-a îndrăznit să debarce pe țărm şi, fără a-şi lua măcar o cantitate suficientă de provizii proaspete, deşi pe vasul lui erau oameni bolnavi de scorbut, a ridicat în aceeaşi zi (23 iunie) ancora.

La înapoiere, Spanberg a descoperit din nou (după olandezul De Vries) insulele Kurile de sud, le-a ocolit şi s-a apropiat de insula Hokkaido, dar n-a debarcat. Astfel, Spanberg s-a întors în Kamceatka, fără să fi stabilit relații cu japonezii, adică fără să-şi fi îndeplinit misiunea. Totuşi, călătoria sa a dat rezultate importante: grupul lui Spanberg a descoperit şi a descris drumul nordic din Kamceatka spre cele mai mari insule japoneze — Hokkaido şi Honshu.

Valton s-a distins şi de data aceasta. Singur, cu un vas mic şi vechi, el

---

[1] În ruseşte Cerioza înseamnă mesteacăn *(n. tr.)*

a înaintat de-a lungul țărmului răsăritean al insulei Honshu de la 37° 42' la 35°10', adică până la extremitatea de sud-est a insulei. El a trimis pe țărm după apă un detaşament compus din opt oameni. Japonezii i-au primit prietenos pe străini şi i-au ajutat să ia apă. De aici, Valton şi-a continuat drumul mai departe spre sud, pe lângă nişte țărmuri acoperite de vegetație bogată, şi la 33°28' latitudine nordică a aruncat ancora lângă o insulă mică (probabil din grupul *Idu Sititô),* unde a stat o zi. În iulie, Valton s-a întors pe râul Bolşaia, iar de acolo la Ohotsk.

În toamna anului 1741, Spanberg a trimis din Ohotsk pe Selting împreună cu geodezul *Mihail Gvozdev* să exploreze coasta vestică a Mării Ohotsk. În septembrie, ei au cercetat litoralul până la gurile riului *Uda,* iar apoi, căutând un loc potrivit pentru ancorare, au cercetat *insulele Şantar.*

În 1742, Spanberg a încercat din nou să ajungă din Bolşereţk în Japonia. De data aceasta el l-a luat numai pe Selting. Cu două corăbii ei au ajuns până la 39°30' latitudine nordică (latitudinea părții de nord-est a insulei Honşiu), unde vasele s-au pierdut în ceață unul de altul. Spanberg a pornit imediat înapoi, iar Selting a mai ajuns până la paralela de 38°30' latitudine nordică, după care a făcut cale întoarsă.

În august 1742, explorând cu un alt vas partea de sud a Mării Ohotsk, Selting s-a apropiat la 50°10' latitudine nordică de țărmul răsăritean al Insulei Sahalin, pe care, bazându-se pe harta lui De Vries, l-a luat drept „Țara Jesso". El a coborât mai întâi spre sud până la 45°34' latitudine nordică, adică până la latitudinea strâmtorii La Pérouse, n-a observat-o (ca şi De Vries) din pricina ceții şi a pornit înapoi. El a mers spre nord de-a lungul țărmului răsăritean al insulei Sahalin, pe atunci complet necunoscut, şi prin Marea Ohotsk s-a întors la Ohotsk.

Spanberg s-a dovedit a fi un conducător foarte prost pentru o expediție de explorare, manifestând în acei ani o „prudență excesivă", care se învecina cu laşitatea, spirit bănuitor, o fire certăreață şi invidie față de ofițerii mai norocoşi. Cu toate acestea, participanții la expediție au obținut importante rezultate geografice; a fost trecut pe hartă (deşi foarte neprecis, iar în parte greşit) tot şirul insulelor Kurile de la „Kamceatski Nos" până la insula Hokkaido, o parte din coasta vestică a Mării Ohotsk, țărmul de nord-est al insulei Sahalin (trecută de altfel nu ca insulă, ci ca peninsulă a Asiei) şi o parte din Japonia de nord. Aceste realizări au fost folosite la întocmirea părții răsăritene a „Hărții generale a Imperiului rus", editată de Academia de ştiințe din Petersburg în 1745.

Capitolul 55

MAREA EXPEDIȚIE DIN NORD. ACTIVITATEA GRUPURILOR NORDICE

Pentru explorarea drumului maritim de nord, sau folosind formula Colegiului Amiralității, „pentru a afla în chip neîndoios dacă există o trecere prin Marea de miazănoapte”, s-au organizat patru grupuri, fiecăruia atribuindu-i-se câte un sector al litoralului nordic al Asiei. Sarcina lor comună era să cartografieze țărmurile Oceanului Înghețat de nord, de la Marea Peciora până la Marea Ciukotka şi să verifice în mod practic dacă navigația de-a lungul țărmurilor Siberiei este posibilă.

PRIMUL GRUP. EXPLORAREA DRUMULUI ÎN JURUL PENINSULEI JAMAL

Grupului vestic al Marii expediții din nord i-au revenit două sectoare grele pentru navigație: strâmtoarea Iugorski Şar (69°42' latitudine nordică) — dintre continent şi insula Vaigaci — şi strâmtoarea din dreptul paralelei de 73° latitudine nordică — pe atunci încă fără denumire — între peninsula Jamal şi insula Belîi (Albă). La Arhanghelsk s-au pus la dispoziția grupului două vase noi cu fundul plat — koci (de tipul celor folosite în Marea Albă). Comandant al unuia dintre ele a fost numit locotenentul *Stepan Voinovici Muraviov* (care era totodată şi comandantul grupului), iar pe al doilea vas a fost numit comandant locotenentul *Mihail Stepanovici Pavlov*.

În 1734, ambele vase au trecut din Marea Albă, prin Iugorski Şar, în partea de sud-vest a Mării Kara, care în vara aceea era complet liberă de ghețuri. În august ele au traversat *estuarul Baidarata* şi au urcat de-a lungul țărmului vestic al *peninsulei Jamal* până la 72°35'. La 18 august, Muraviov a considerat că e prea târziu pentru a înainta mai departe spre nord şi est, astfel că vasele au cotit înapoi. Ele au iernat la gurile Peciorei, în apropiere de Pustoziorsk, unde se pregătise dinainte o bază. În timpul călătoriei, precum şi în cursul iernii, „aproape toți, au fost cel puțin câtva timp, grav bolnavi de boli de piept, scorbut şi friguri” — scria Muraviov.

În vara anului 1735, Muraviov şi Pavlov au repetat încercarea. La 18 august ei s-au despărțit lângă țărmul de nord-vest al peninsulei Jamal. Continuând să înainteze spre nord, până la 23 august, Muraviov a atins paralela de 73°4' latitudine nordică, iar Pavlov paralela de 73°11' latitudine nordică. Prin urmare, amândoi au înaintat de-a lungul țărmului

vestic al *insulei Belii* şi din pricina ceții n-au observat intrarea în strâmtoare (73° latitudine nordică) dintre această insulă şi peninsula Jamal, cu toate că nişte cazaci trimişi dinainte (în timpul iernii) spre nord au aprins focuri la intrarea apuseană în strâmtoare şi au văzut vasele. Marea era iarăşi liberă de ghețuri. Cu toate acestea amândoi exploratorii s-au întors înapoi la 23 august şi au trecut din nou pe lângă strâmtoare.

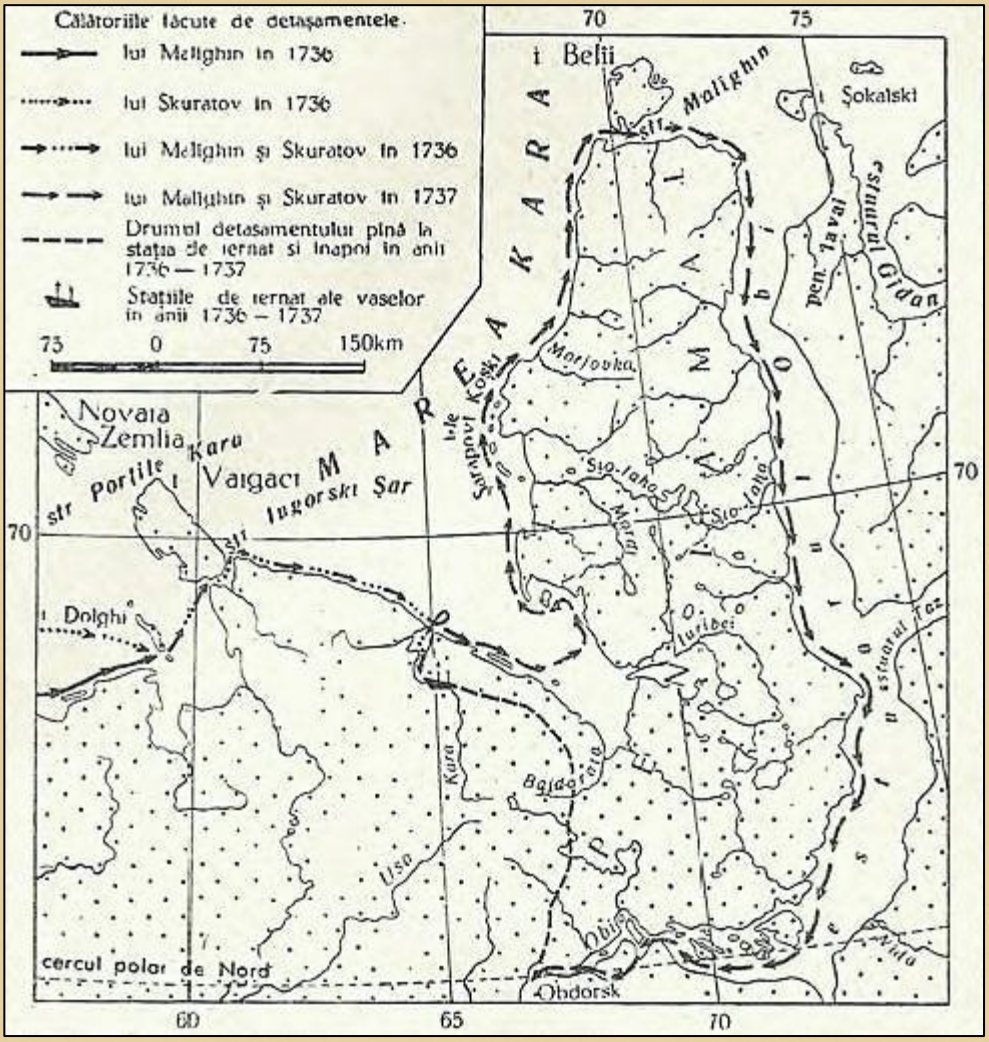

Drumurile urmate de Muraviov şi Pavlov în anii 1734 şi 1735.

La 9 septembrie, Muraviov şi Pavlov s-au întâlnit în apropierea gurilor Peciorei, iar peste două săptămâni s-au oprit pentru iernat. Cei doi locotenenți nu numai că se certau în permanență pentru că Pavlov înaintase mai mult spre nord cu 7 minute (adică cu 13 km) dar îi şi asupreau pe localnici şi se purtau rău cu subalternii. Împotriva lor s-au primit multe plângeri şi denunțuri şi ca urmare amândoi au fost trimişi în judecată şi degradați „pentru multe fapte urâte, pentru lene şi prostii”.

Ca şef al grupului de vest a fost numit locotenentul *Stepan Gavrilovici Malîghin,* un om energic, crud şi aspru, dar un navigator iscusit şi cu

multă experiență. Ca ajutor al său a fost numit locotenentul *Aleksei Skuratov,* care în vara anului 1736 a sosit pe *insula Dolghi* (lângă intrarea în estuarul Haipudîr) cu două barcaze, pe care le-a pus la dispoziția lui Malîghin. „Koci" cu fundul plat au fost găsite nepotrivite pentru continuarea navigației. Malîghin împreună cu Skuratov au trecut cu barcazele prin Iugorski Şar şi s-au oprit pe râul Kara la iernat.

În vara anului 1737 împreună cu Skuratov, comandând unul din barcaze, el a străbătut strâmtoarea dintre peninsula Jamal şi insula Belîi (astăzi strâmtoarea *Malîghin),* orientându-se după reperele aşezate pe țărmuri în anii 1736—1737 de topograful *Vasili Selifontov.*

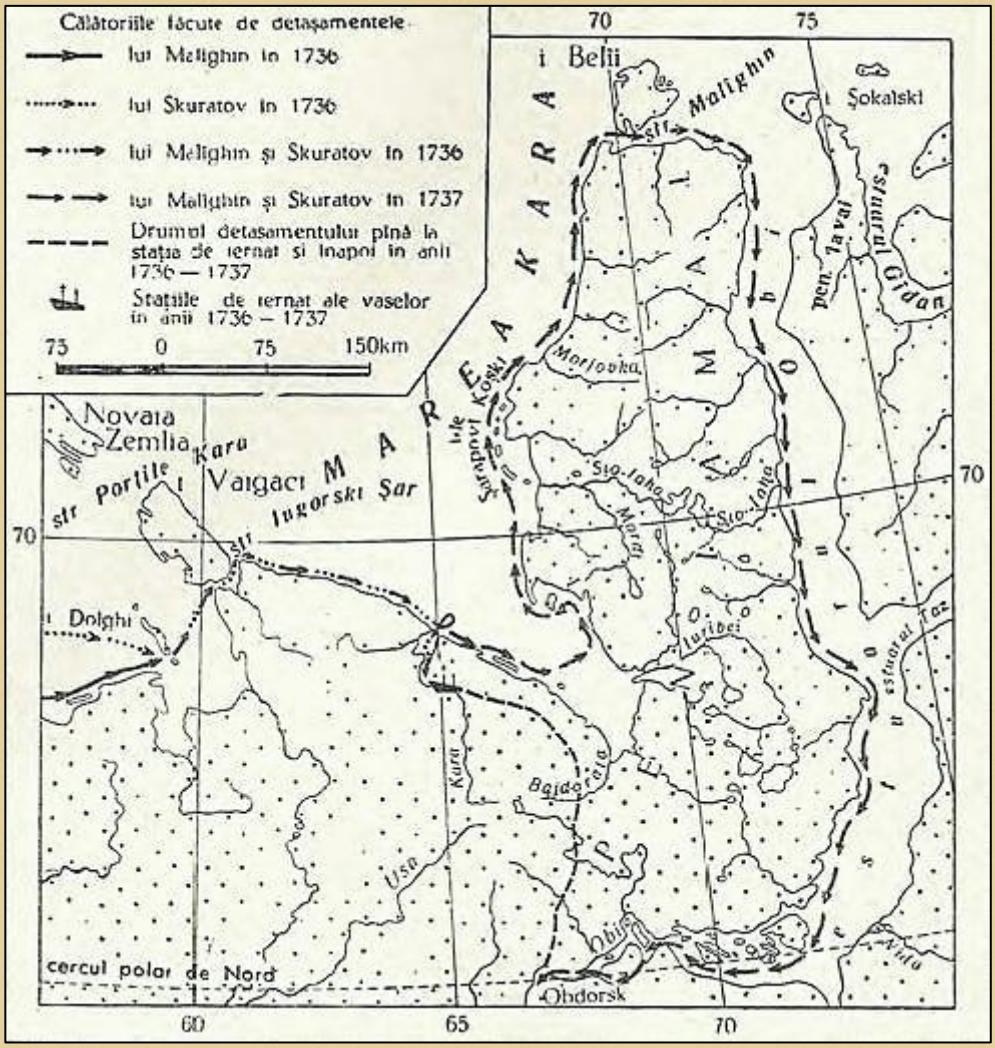

Drumul urmat de grupul lui Malîghin în anii 1736—1737.

Acesta parcursese dinainte, încă în primăvara anului 1736, în sănii trase de reni, regiunea de la gurile Peciorei, prin tundra Bolşezemelsk, până la vărsarea fluviului Obi. În timpul verii el a cartografiat țărmul răsăritean al peninsulei Jamal, a aşezat în partea de nord câteva repere şi cu o barcă a explorat o parte din țărmul sudic al insulei Belîi. Apoi

geodezul a înaintat de-a lungul țărmului de nord şi nord-vest al peninsulei Jamal, aşezând şi acolo repere până la 72°35' latitudine nordică.

După ce a ocolit peninsula Jamal, Malîghin a intrat cu vasele sale în estuarul fluviului Obi. În primăvara anului 1738 el s-a întors la Petersburg.

În 1738—1739, Skuratov a străbătut cu două corăbii (a doua era comandată de timonierul *Mark Golovin)* acelaşi drum în direcție inversă, oprindu-se pentru iernat pe râul Kara. El s-a întors la Petersburg în 1740 şi a întocmit prima hartă relativ exactă a drumului străbătut.

AL DOILEA GRUP. EXPLORAREA DRUMULUI DE LA OBI LA ENISEI ŞI LA NORD-EST DE ENISEI

D. L. Ovțîn

Celui de al doilea grup al expediției, care avea ca sarcină principală să treacă pe hartă țărmul dintre gurile fluviilor Obi şi Enisei, i-au revenit două porțiuni dificile pentru navigație: 1) la nord de peninsula Iavai (73° latitudine nordică) — proeminență lungă şi îngustă de nord-vest a peninsulei Gîdan şi 2) lângă intrarea în golful Enisei, prin strâmtorile dintre insule, care până atunci nu fuseseră deloc studiate. Conducător al grupului a fost numit în 1733 locotenentul (în trecut timonier) *Dmitri Leontievici Ovțîn.* Baza grupului a fost stabilită la Tobolsk. În vara anului 1734 el a coborât pe barca „Tobol" în jos pe Irtîş şi Obi şi a cercetat golful Obi până la 70°4' latitudine nordică. Pentru iernat a fost aleasă localitatea Obdorsk, unde a rămas echipajul, iar Ovțîn şi ceilalți ofițeri au iernat la Beriozovo. Acolo el a cunoscut familia prințului Dolgoruki, aflată în deportare... În anul următor, Ovțîn a ajuns numai până la 68°40' latitudine nordică, fiind nevoit să se întoarcă din pricina scorbutului care bântuia în rândurile echipajului (era bolnav şi el). Ovțîn nu a avut succes nici în 1736, când s-a apropiat mult de extremitatea *peninsulei Iavai,* (el a atins paralela de 72°40' latitudine nordică).

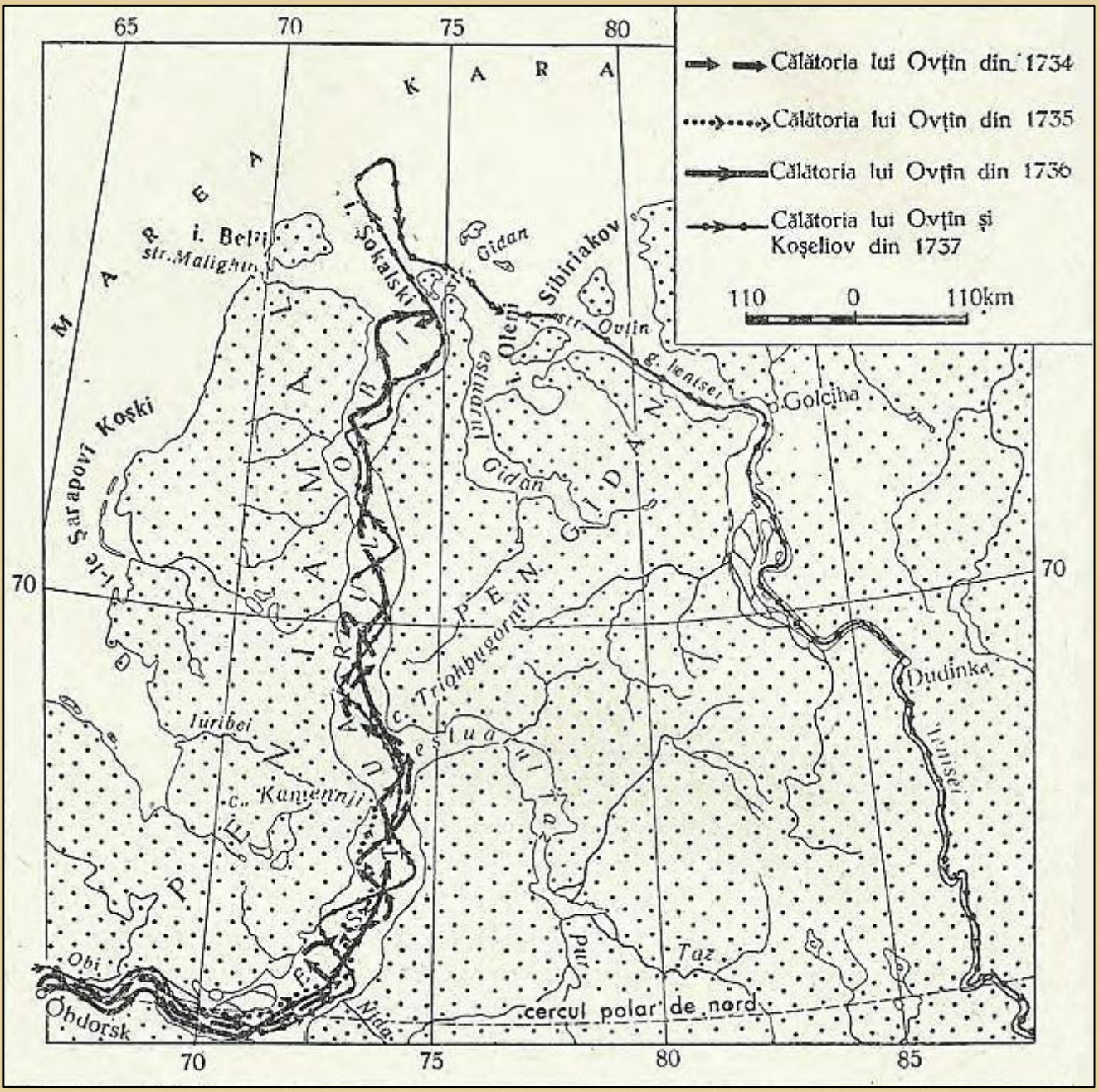

Drumurile urmate de grupul lui Ovțîn în anii 1734—1737. (după Ianikov).

În sfârşit, în vara anului 1737, cu un nou barcaz denumit „Obi-Pocitalion” Ovțîn, împreună cu timonierul şef *Ivan Nikitici Koşelev,* care comanda vasul „Tobol”, a pătruns în Marea Kara, a înaintat până la 74°2' latitudine nordică şi a cotit apoi spre sud-est. După ce a ocolit *peninsula Gîdan,* el a pătruns în golful Enisei printr-o strâmtoare necunoscută până atunci dintre insulele *Oleni* şi *Sibiriakov* (astăzi *strâmtoarea Ovțîn),* iar la sfârşitul lunii august a ajuns la gurile fluviului Enisei. În cursul lunii septembrie, el a continuat să navigheze pe fluviu în sus. Ovțîn, care mergea în frunte, s-a oprit pentru iernat ceva mai la nord de gura râului Turuhan; Koşelev cu barcazul său s-a oprit lângă cercul polar. Când s-a topit gheața pe Enisei, Ovțîn şi-a continuat călătoria în

sus pe fluviu, pe vasul „Tobol”. În a doua jumătate a lunii iulie, el a sosit la Eniseisk şi de acolo a plecat pe uscat spre Petersburg ca să anunțe succesul obținut.

În urma unui denunț că ar avea legături cu prințul Dolgoruki, Ovțîn a fost arestat pe drum, la Tobolsk, a fost degradat şi trimis sub pază la Ohotsk, ca marinar la dispoziția lui Bering. Împreună cu el, Ovțîn a călătorit în 1741 pe corabia „Sv. Piotr” spre America de nord-vest; la întoarcere, în 1741—1742, a iernat pe insula Bering. După înapoiere la Petersburg a fost din nou înaintat ofițer.

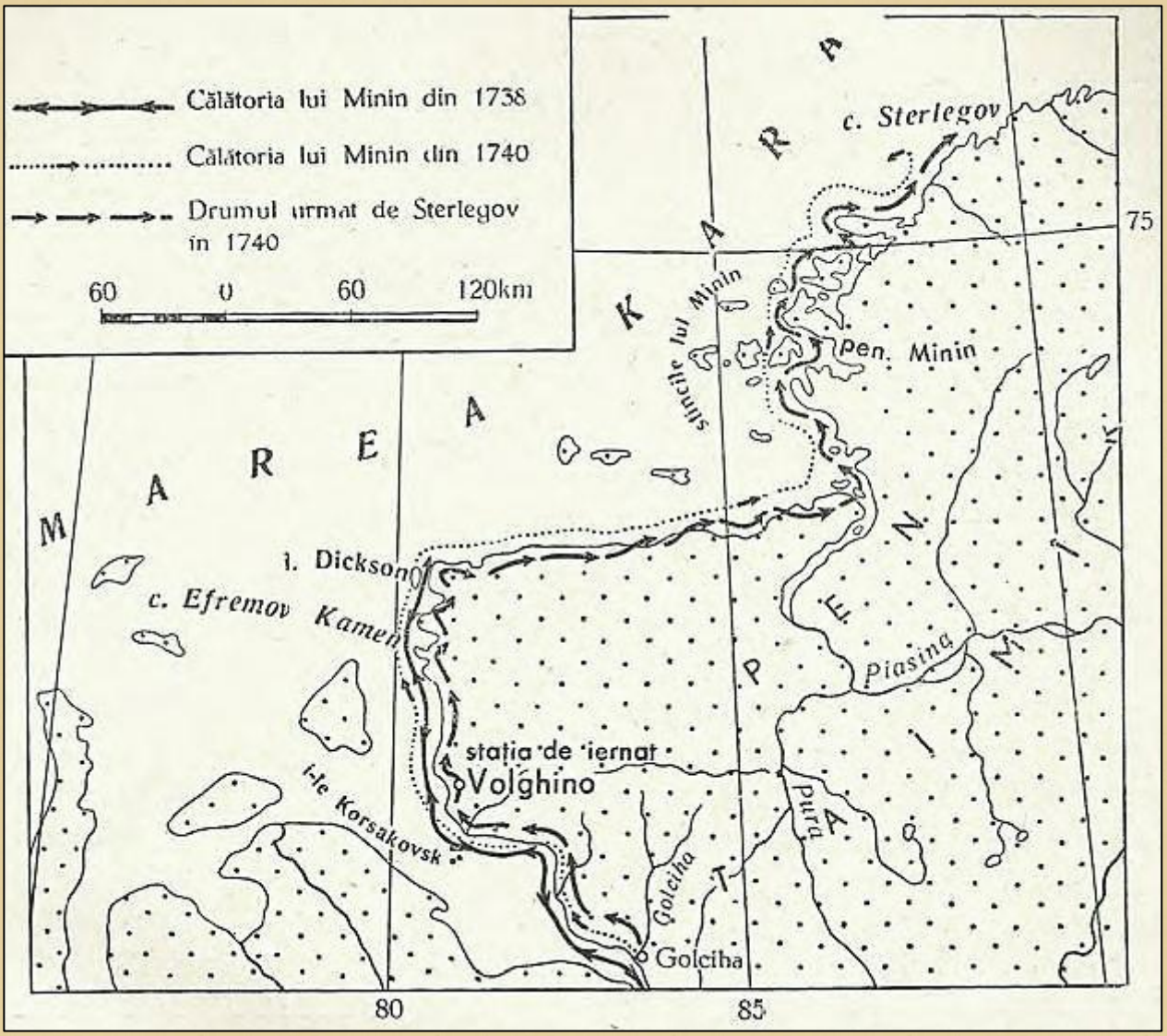

Drumurile urmate de Minin şi Sterlegov în 1738 şi 1740 (după Ianikov).

După arestarea lui Ovțîn, conducător al grupului său a fost numit timonierul *Feodor Alekseevici Minin.*Între anii 1738 şi 1740 acesta a încercat de trei ori să iasă pe barcazul „Obi-Pocitalion” din gurile Eniseiului şi să ocolească pe la nord peninsula Taimîr; această sarcină, neprevăzută în instrucțiuni, i-a fost dată de Ovțîn. El a izbutit însă să ajungă (în 1740) doar până la 75°15' latitudine nordică, descoperind

dincolo de vărsarea râului *Piasina,* un grup de insule mici *(stâncile lui Minin).* La înapoiere, după o anchetă care a durat mai mulți ani, el a fost dat în judecată pe baza plângerilor subalternilor său şi a localnicilor, iar în 1749 a fost degradat pentru doi ani ca simplu marinar.

Ajutor al lui Minin pe vasul „Obi-Pocitalion" era timonierul *Dmitri Vasilievici Sterlegov.* La începutul anului 1740, Sterlegov a plecat în sănii trase de câini de la vărsarea râului Turuhan spre nord şi în martie-aprilie a însemnat pe hartă *coasta de vest a peninsulei Taimîr,* de la 73°30' până la 75°25' latitudine nordică (capul Sterlegov — de sud). Din cauza viscolului, timonierul a fost nevoit să se întoarcă înapoi.

AL TREILEA GRUP. EXPLORAREA ŢĂRMURILOR PENINSULEI TAIMÎR ŞI DESCOPERIREA CAPULUI CELIUSKIN

Al treilea grup al expediției avea misiunea să cartografieze litoralul la vest de gurile Lenei. Cea mai mare dificultate consta în faptul că după porțiunea destul de uşor de cercetat a litoralului dintre Lena şi Hatanga. țărmul peninsulei Taimîr cotea brusc spre nord şi se întindea nu se ştie până unde, poate chiar până la pol. Conducător al grupului a fost numit locotenentul (provenit din rândurile timonierilor) *Vasili Proncişcev,* care a luat în expediție şi pe soția sa *Maria.*

În vara anului 1735, Proncişcev a coborât din Iakutsk pe barcazul „Iakutsk", în jos pe Lena, a ieşit din râu prin brațul Bîkovsk (de răsărit) în mare, a ocolit delta Lenei şi a intrat pentru iernat în gurile râuluy *Oleniok.* În primăvara anului 1736 Proncişcev s-a îmbolnăvit de scorbut, dar în ciuda bolii a înaintat în timpul verii pe „Iakutsk" de-a lungul țărmului spre vest, până la vărsarea râului *Anabar,* iar apoi spre nord, până dincolo de paralela de 77°29' latitudine nordică. Cu acest prilej au fost descoperite insulele *Piotr, Faddei* şi *Samuil* (astăzi insulele „Komsomolskaia Pravda") din dreptul țărmurilor de nord-est ale peninsulei Taimîr. Din pricina ghețurilor compacte, expediția a pornit înapoi, vasul fiind condus de timonierul *Semion Ivanovici Celiuskin,* din cauză că Proncişcev era grav bolnav. La înapoiere, Proncişcev a murit de scorbut, iar după două săptămâni, în toamna anului 1736, a murit în gurile râului Oleniok şi soția sa Maria, prima călătoare polară din lume al cărei nume a ajuns până la noi. În prezent, țărmul răsăritean a peninsulei Taimîr poartă numele lui Proncişcev.

În locul comandantului decedat, conducător al grupului a fost numit (în 1737) locotenentul *Hariton Prokofievici Laptev,* care cu trei ani mai înainte fusese condamnat la moarte. Lucrurile s-au petrecut astfel: în

1734 el navigase ca miciman în Marea Baltică pe fregata „Mitau”, care a fost capturată de o escadră franceză ce participase ilegal alături de regele Poloniei, Stanislav Leszczynski, la războiul împotriva Rusiei. După efectuarea schimbului de prizonieri, comandantul fregatei „Mitau” şi toți ofițerii, printre care şi Hariton Laptev, au fost condamnați la moarte pentru că au predat vasul inamicului fără luptă. Sentința nu a fost executată, iar după un an şi jumătate, când s-a constatat că cei osândiți sunt nevinovați, ei au fost reintegrați în marina militară.

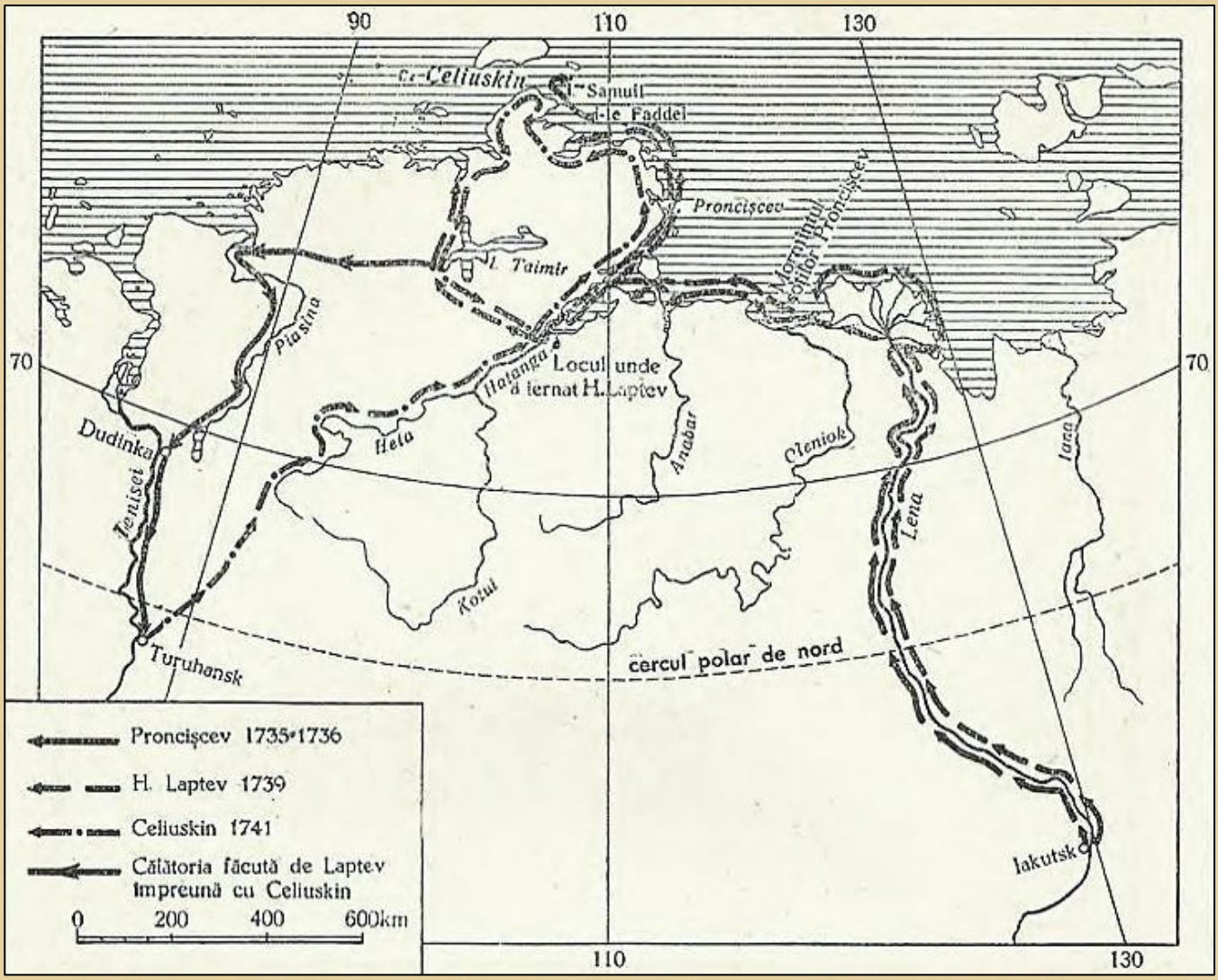

Itinerariile urmate de Proncişcev şi H. Laptev.

În primăvara anului 1739, Hariton Laptev a sosit la Iakutsk. Pe barcazul „Iakutsk” el a coborât pe Lena, a ieşit în mare prin brațul de vest şi ocolind pe la nord o insulă (Beghicev) pe care a luat-o drept peninsulă, a ajuns în *golful Hatanga.* Apoi a înaintat de-a lungul țărmului peninsulei Taimîr, spre nord, a descoperit *insula Preobrajenie,* a ajuns până la un cap căruia i-a dat numele de *capul Faddei,* dar din cauza gheţurilor s-a reîntors din drum şi a iernat la gurile râului Hatanga. În iarna anului

1739—1740, el a ordonat ca oamenii să mănânce peşte crud îngheţat, şi ca urmare nu s-a mai semnalat nici un caz de scorbut.

În vara anului 1740, H. Laptev a navigat pe vasul „Iakutsk" de-a lungul ţărmului până la paralela de 75°26' latitudine nordică, unde corabia a fost blocată de gheţuri. Laptev a descărcat toate proviziile pe banchiza de gheaţă, a ajuns cu bine împreună cu toţi oamenii pe ţărm şi în octombrie s-a întors pe râul Hatanga la locul unde iernase înainte. În primăvara anului 1740, topograful *Nikifor Cekin,* care se afla sub comanda lui, a străbătut în sănii trase de câini peninsula Taimâr de la est spre vest; el a trecut de pe cursul inferior al râului Hatanga spre lacul *Taimîr,* iar apoi pe *râul Taimîra* până la vărsare, dovedind o dată pentru totdeauna că acesta se varsă în marea Kara. Tot atunci, Cekin a cartografiat ţărmul maritim de la vest de gurile râului Taimîra pe o distanţă de peste 100 km.

Succesul lui Cekin a întărit definitiv părerea lui Laptev că este mult mai bine să cartografieze ţărmurile peninsulei Taimîr în timpul iernii, mergând pe uscat, iar până atunci a sosit şi aprobarea cuvenită din partea Colegiului Amiralităţii. În primăvara anului 1741, H. Laptev a străbătut peninsula în sănii trase de câini până la lacul Taimîr, a mers pe valea râului Taimîra până la gurile lui şi, cotind spre vest, a ajuns pe ţărmul mării până la *capul Sterlegov.* Acolo el s-a întâlnit cu Celiuskin care, călătorind tot cu sănii trase de câini, a însemnat pe hartă râul *Piasina* şi o porţiune de pe coasta vestică a peninsulei până la capul Sterlegov. Apoi s-au întors împreună până la gura râului Piasina şi în vara anului 1741 au urcat cu bărcile în sus pe acest râu până la lacul *Piasino.* De acolo H. Laptev, iar după aceea şi grupul său, au trecut la Turuhansk.

Înapoindu-se la Petersburg, Hariton Laptev a prezentat Colegiului Amiralităţii extrase din jurnalul de bord şi din însemnările de călătorie sub titlul „Ţărmul dintre Lena şi Enisei". H. Laptev a adunat un vast material geografic şi etnografic, cu atât mai interesant cu cât el a fost strâns de primul cercetător instruit al peninsulei Taimîr. Litoralul vestic al Taimîrului este denumit astăzi ţărmul lui *Hariton Laptev.*

Tot în primăvara anului 1741 Cekin împreună cu doi însoţitori a însemnat pe hartă ţărmul răsăritean al peninsulei Taimîr de la vărsarea râului Hatanga până la 75°35' latitudine nordică. Frigul cumplit şi lipsa de vizibilitate din cauza zăpezii, i-au obligat pe toţi trei să se întoarcă.

Rămânea însă de stabilit unde se termină la nord peninsula Taimîr. Această importantă problemă geografică a fost rezolvată de *Semion Ivanovici Celiuskin.* În iarna anului 1741—1742 el a parcurs regiunea de la Turuhansk până la gura râului Hatanga, iar apoi a însemnat pe hartă

toată coasta răsăriteană a peninsulei Taimîr până la *„capul de Nord-est”* (astăzi *capul Celiuskin,* 77°41' latitudine nordică) — punctul cel mai nordic al continentului eurasiatic. Celiuskin a ajuns aici la 8 mai 1742, s-a încredințat că țărmul coteşte spre sud-vest şi a trecut în jurnalul său o scurtă însemnare, devenită celebră: „Acest cap este stâncos, abrupt, de înălțime mijlocie şi lângă el ghețurile sunt netede. Aici este capul numit de mine capul de Nord-est”. De aici Celiuskin a cotit spre sud-vest şi a terminat însemnarea pe hartă a țărmului în dreptul paralelei de 76°42' latitudine nordică, în punctul până unde ajunsese dinspre apus Laptev în 1741. La gurile râului Piasina el s-a întâlnit din nou cu Laptev şi prin Eniseisk a plecat la Petersburg.

AL PATRULEA GRUP. EXPLORAREA LITORALULUI SIBERIEI DE RĂSĂRIT

Sarcina principală a celui de al patrulea grup era foarte amplă: să însemne pe hartă țărmurile nordice ale Asiei, de la răsărit de Lena până la strâmtoarea ce duce în Oceanul Pacific, dacă o asemenea strâmtoare există. Conducătorii expediției de la Colegiul Amiralității puteau să nu ştie de descoperirea lui Dejnev, dar despre călătoriile primei expediții în Kamceatka a lui Bering-Cirikov şi despre călătoriile lui Feodorov şi Gvozdev trebuiau să ştie; prin urmare, ei considerau rezultatele călătoriilor acestora nu îndestul de convingătoare, întrucât nu au ajuns la gurile Kolîmei. În cazul când strâmtoarea n-ar exista, iar Asia ar fi unită cu America printr-un istm, *grupul Lena-Kamcialka* trebuia să determine la ce distanță de istm se află regiunile colonizate de ruşi în Siberia de nord-est.

Comandant al celui de al patrulea grup a fost numit locotenentul *Piotr Lasinius,* originar din Suedia. În iulie 1735, el a plecat din Iakutsk pe barcazul „Irkutsk” cu un echipaj de 44 de oameni, a coborât în jos pe Lena, a ieşit în larg la 7 august şi a cotit spre răsărit. La 14 august, vasul „Irkutsk” a fost oprit de ghețuri şi a intrat în estuarul *Buorhaia, în* gurile râului *Haraulah,* unde s-a oprit la iernat. În timpul iernatului, în decembrie 1735, Lasinius a murit. Până în primăvara anului 1736 au mai murit 35 de oameni. Cei nouă oameni care au supraviețuit au fost salvați în iunie 1736 de ajutorul de timonier *Mihail Iakovlevici Şcerbinin* şi aduşi la Iakutsk.

După moartea lui Lasinius conducător al grupului a fost numit locotenentul *Dmitri Iakovlevici Laptev* (vărul lui Hariton Prokofievici). În vara anului 1736 D. Laptev a coborât în trei luntri cu încărcături în jos pe

Lena, şi apoi prin braţul Bîkovsk până la mare. El a lăsat vasele la gurile fluviului şi a mers pe jos împreună cu tot echipajul până la locul unde iernase Lasinius. În cursul aceluiaşi an, el s-a întors pe barcazul „Irkutsk” la gurile Lenei pentru a lua încărcătură. După aceea, Laptev a ieşit în largul mării şi a înaintat până la 73°16' latitudine nordică, dar după trei zile a trebuit să se întoarcă din cauza câmpului compact de gheaţă. Grupul a iernat pe cursul inferior al Lenei. În vara anului 1737, el a adus barcazul la Iakutsk şi apoi a plecat la Petersburg după instrucţiuni.

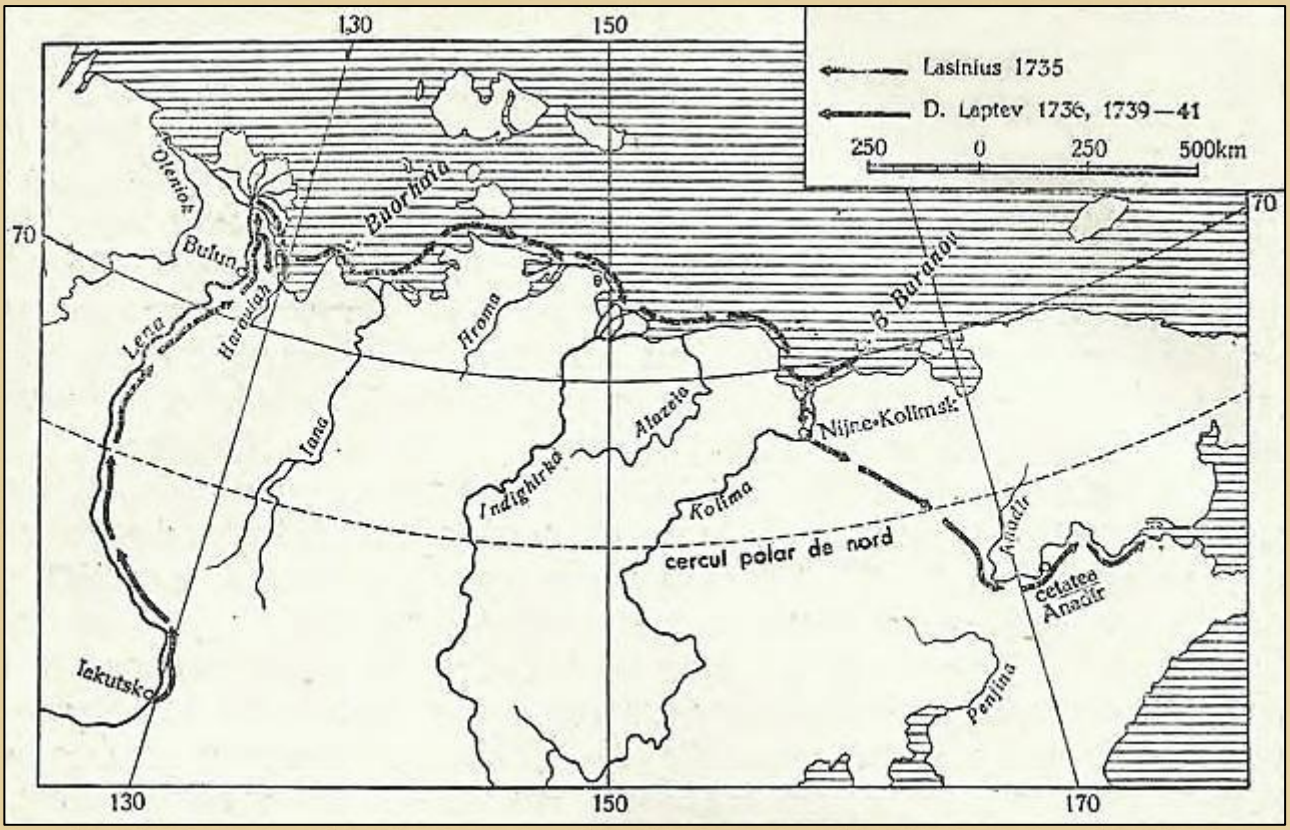

Itinerariile urmate de grupurile lui Lasinius şi D. Laptev în anii 1735—1741.

Întorcându-se în 1739 de la Petersburg, D. Laptev a coborât pe „Irkutsk” în jos pe Lena şi după ce a ieşit din gurile fluviului s-a îndreptat spre răsărit. El a intrat pe râul *Omolon,* a ocolit capul *Sviatoi Nos* (capul Sfânt) şi cu ajutorul topografului *Ivan Kindiakov,* care însemnase dinainte pe hartă din ordinul lui râul *Indighirka,* a intrat în gurile acestui râu. Tot în cursul anului 1739 un marinar al său, *Aleksei Loşkin,* a însemnat pe hartă ţărmul dintre *Iana* şi Sviatoi Nos şi de la Indighirka până la *Alazeia.* D. Laptev a însemnat pe hartă în cursul iernii 1739—1740, râul Hroma. El a trimis materialele la Petersburg cu A. Loşkin, care a ajuns cu ele în scurt timp în capitală, dar pe drum, la înapoiere, a înnebunit.

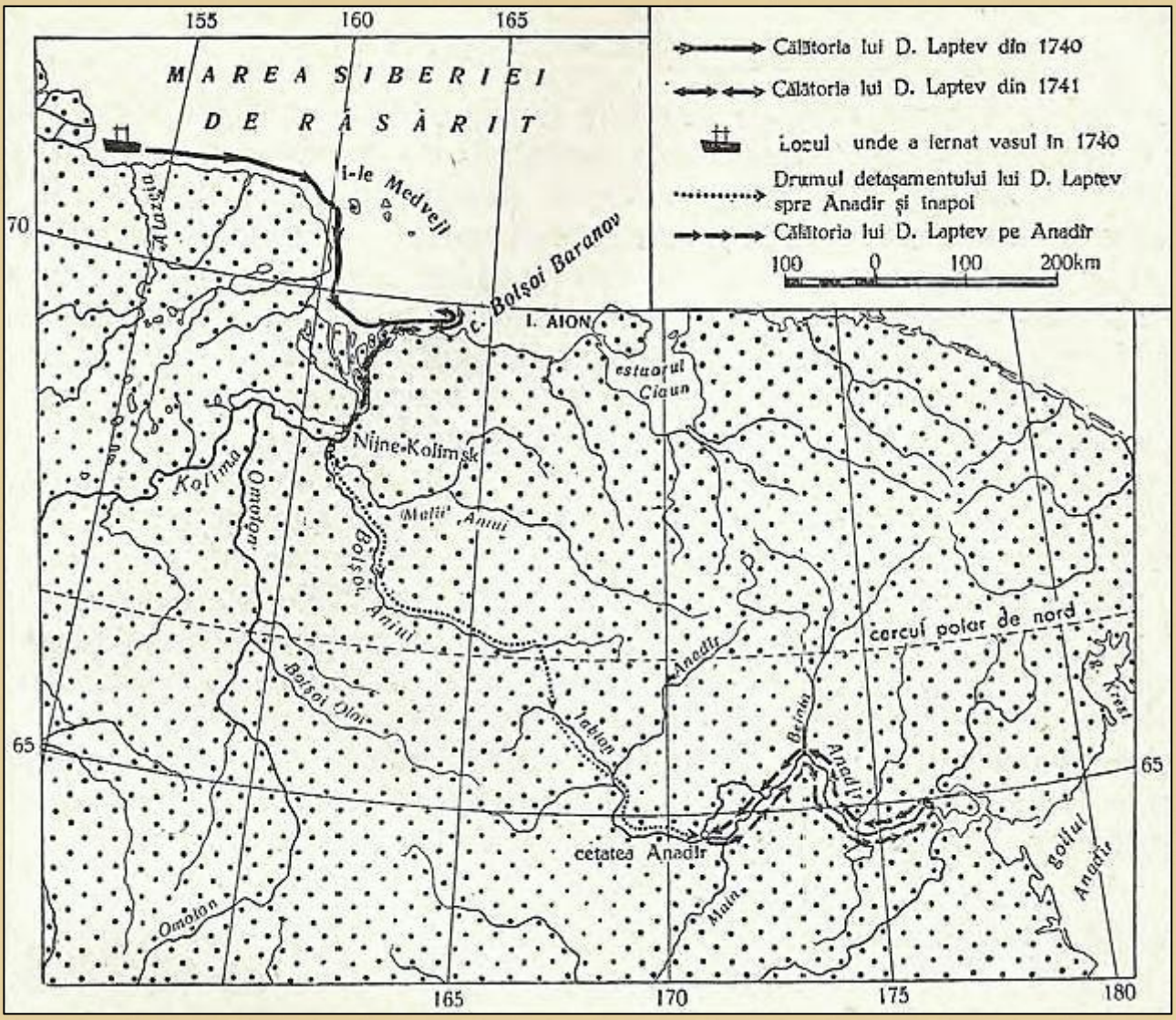

Itinerariile urmate de grupurile lui D. Laptev în anii 1740—1742 (după Ianikov).

În vara anului 1740, D. Laptev a trecut cu o corabie de la gurile râului Indighirka spre *gurile Kolîmei,* iar de acolo până *la capul Bolşoi Baranov,* unde a fost oprit de ghețuri. Grupul său a iernat la Nijne-Kolîmsk. În vara anului 1741, D. Laptev a repetat încercarea de a ocoli capul Bolşoi Baranov, dar din nou a dat greş şi s-a întors la Nijne-Kolîmsk. În toamna anului 1741, el a pornit cu grupul său în sănii trase de câini şi reni pe râul *Bolşoi Aniui,* peste *munții Kolîma* spre *Anadîr* şi în vara anului 1742 a însemnat acest râu pe hartă până la vărsare. Toamna s-a întors pe acelaşi drum la Nijne-Kolîmsk. Lăsând acolo vasul „Irkutsk" şi echipajul, D. Laptev a plecat în 1743 la Iakutsk, iar de acolo la Petersburg.

REZULTATELE GENERALE ALE ACTIVITĂȚII TUTUROR GRUPURILOR NORDICE

Rezultatele activității grupurilor nordice sunt atât de importante, încât — independent de descoperirea Americii de nord-vest de către Bering

şi Cirikov — această expediție poate fi denumită pe drept cuvânt Marea expediție. S-a terminat descoperirea întregului țărm continental al Mării Kara şi a litoralului acelei părți din Oceanul Înghețat, care este situată la răsărit de peninsula Taimîr şi se numeşte astăzi pe bună dreptate *Marea Laptev, î*n cinstea lui Hariton Prokofievici şi Dmitri Iakovlevici Laptev. La răsărit de marea Laptev a fost trecută pe hartă cea mai mare parte a țărmului mării Siberiei de răsărit până la gurile Kolîmei precum şi o porțiune (ce-i drept mică) a țărmului de dincolo de Kolîma până la capul Bolşoi Baranov. S-au stabilit cu precizie contururile uriaşei peninsule Taimîr împreună cu cel mai nordic punct de pe continent — capul Celiuskin — şi ale peninsulei Jamal (cu mai puțină precizie s-au stabilit contururile peninsulei Gîdan). S-au trecut pe hartă porțiuni întinse de pe cursul inferior, iar uneori şi de pe cursul mijlociu al tuturor râurilor mari din bazinul Oceanului Înghețat de la răsărit de Peciora până la Kolîma. Pentru prima oară s-au trecut pe hartă relativ exact părți din *Marea Kara:* estuarele Baidarata,Obi, Taz, golfurile Enisei şi Piasina şi din *Marea Laptev:* golfurile Hatanga, Oleniok şi estuarul Buorhaia.

Capitolul 56

GRUPUL ACADEMIC AL MARII EXPEDIŢII DIN NORD

Academia de ştiințe a delegat succesiv pentru lucrările expediției doi profesori, pe istoricul G. F. Miller[1], şi pe naturalistul I. S. Gmelin (cunoscut sub numele de Gmelin-senior), precum şi pe conferențiarul G. V. Steller. Acestora li s-au dat ca ajutoare cinci studenți „dintre care — după cum a scris mai târziu M. V. Lomonosov — un oarecare Kraşeninnikov, a fost mai de ispravă, iar ceilalți, din lipsă de supraveghere, n-au mai făcut nimic de seamă". Membrii acestui *Grup academic* al expediției au primit misiunea „de a întocmi o bună descriere geografică şi de a cerceta şi nota roadele pământului, mineralele şi metalele, regnul botanic — dacă acestea se vor găsi".

EXPLORAREA SIBERIEI CENTRALE DE CĂTRE GMELIN-SENIOR

În 1733, *Johann Georg Gmelin* a sosit în cadrul unui grup mare la Tobolsk, iar de acolo a urcat pe Irtîş până la 51°50' latitudine nordică şi,

[1] Nu prezentăm aici activitatea lui *Gerhard Friedrich Miller,* care s-a ocupat în special cu strângerea materialelor istorice.

înaintând spre sud-est, a întocmit o descriere a *stepei Kulundin* până la Semipalatinsk. Apoi a cercetat partea de nord-vest a *Altaiului* în regiunea Ust-Kamenogorsk, a trecut de acolo la Barnaul şi, traversând lanțul de *munți Salair,* a ajuns la Kuznețk (astăzi Stalinsk). A coborât apoi cu bărcile pe râul *Tom* până la Tomsk, a străbătut partea de sud-est a Câ*mpiei Siberiei de Vest* (de-a lungul râului *Ciulim* din bazinul fluviului Obi) până la *Enisei,* a urcat pe acest fluviu până la Krasnoiarsk, iar de acolo a plecat la Irkutsk.

În 1734, Gmelin a explorat *Transbaikalia,* cursul inferior al râului Selenga, malurile râurilor *Ingoda* şi *Şilka* de la Cita până la Nercinsk (pe plute), râul *Argun* şi regiunea învecinată pe o întindere de peste 150 km (de la 50°20' latitudine nordică până la 49°30' latitudine nordică). De pe Argun el a cotit spre Cita şi în acelaşi an s-a întors la Irkutsk. În iarna anului 1734—1735 a efectuat călătorii pe *Angara* până la Bratsk şi a descris pragurile râului. Apoi, pe drum de sănii, a trecut peste Ilimsk la Ust-Kut pe *Lena* şi, cotind spre sud, a urcat pe acest fluviu până la vărsarea râului Ilga (în dreptul paralelei de 55° latitudine nordică).

În primăvara anului 1735, Gmelin a coborât pe vase până la Iakutsk, abătându-se pe râul *Vitim* până la vărsarea râului *Mama,* (afluent din stânga al Vitimului) pentru studierea zăcămintelor de mică (dintre cele mai mari din lume). Gmelin a descris munții de pe malurile râului Vitim: *el a fost primul explorator al podişului din nordul Baikalului.* În cursul călătoriei în jos pe Lena, el a descris stâncile de pe acest fluviu, gura Vitimului şi malul Lenei, de la Vitim până la Oliokma.

În 1736—1737 el a studiat zăcămintele din *ținutul Iakutsk,* iar apoi s-a întors la Irkutsk.

În august 1738, Gmelin a plecat cu corăbiile în jos pe *Angara* până la Enisei, descriind amănunțit pragurile. A iernat la Eniseisk, iar în primăvara anului 1739 a coborât pe fluviul *Enisei* până la Turuhansk; el a fost primul care a descris ramura nordică a *şirului de munți Enisei* şi brațele fluviului Enisei la nord de Turuhansk. După ce a urcat pe fluviu în sus până la Krasnoiarsk, Gmelin a pornit spre apus până la Acinsk, a cotit spre sud şi a descris zăcămintele din *depresiunea Minusinsk,* străjuită la sud de *munții Saianii de vest.*

De pe Abakan, el a coborât cu plutele pe Enisei până la Krasnoiarsk, întocmind o scurtă descriere a malurilor fluviului între aceste puncte.

Gmelin a petrecut iarna la Tomsk. În 1741, el a traversat stepa *Barabinsk,* întocmind o scurtă descriere a reliefului şi a lacurilor din ținut şi a ajuns până la Tiumen; în timpul iernii a făcut o călătorie la Tobolsk.

În 1742, Gmelin a cercetat *Uralul,* mai ales povârnişul răsăritean, aproximativ între 50°30' şi 60° latitudine nordică. Gmelin s-a întors la Petersburg la începutul anului 1743, după o călătorie de zece ani prin *Siberia.*

În 1747, Gmelin a căpătat un concediu de un an ca să-şi revadă patria, dar nu s-a mai întors din Germania. El şi-a expus cercetările într-o lucrare în limba germană (patru volume) intitulată „Călătoria prin Siberia între anii 1733 şi 1743" (Göttingen, 1751—1752), în care şi-a permis atacuri inadmisibile împotriva ruşilor. Academia rusă de ştiinţe a editat o altă lucrare a lui în patru volume „Flora Siberiei" (1747—1769).

Gmelin a furnizat primele date ştiinţifice despre Altai, Alatau din Kuznețk, Salair, Saianii de vest, depresiunile Kuznețk şi Minusinsk (rezultatele cercetărilor anterioare ale lui Messerschmidt n-au fost publicate). EI a fost al doilea cercetător ştiinţific (după Messerschmidt) al Podişului Siberiei Centrale, al regiunii lacului Baikal şi al Transbaikaliei.

STELLER, PRIMUL OM DE ŞTIINŢĂ, CARE A EXPLORAT AMERICA DE NORD-VEST

Georg Wilhelm Steller, zoolog şi medic, a fost încadrat în 1737, la cererea sa, în calitate de conferenţiar al Academiei de ştiinţe, în cea de a doua expediţie în Kamceatka. În august 1740, el a ajuns la Ohotsk, în septembrie a trecut peste Marea Ohotsk în Kamceatka, la Bolşereţk, iar de acolo, la sfârşitul lunii martie 1741, a ajuns la Petropavlovsk.

În iunie 1741, Steller a plecat împreună cu Bering pe corabia „Sv. Piotr", iar la 20 iulie a ajuns la ţărmul nord-vestic al *insulei Kayak.* Steller a obţinut cu greu permisiunea lui Bering de a coborî pe ţărm, ca să studieze necunoscuta insulă americană. În cele zece ore petrecute acolo, Steller a efectuat observaţii asupra naturii insulei, a constatat că acolo clima este mai blândă în comparaţie cu cea din Kamceatka, situată cu 10° mai la sud şi a tras concluzia că la nord de Kayak, până la 70° latitudine nordică şi mai departe, se află un uscat care apără ţărmurile insulei de vânturile dinspre nord. În timpul scurt pe care l-a avut la dispoziţie, Steller a descris 163 de specii de plante, precum şi regnul animal al insulei, printre care şi gaiţa moţată, căreia ulterior i s-a dat numele lui. Într-un cuvânt, Steller a fost *primul om de ştiinţă care a explorat America de nord-vest.*

La 25 iulie, corabia a pornit înapoi spre sud-vest, iar la 30 august s-a apropiat de un grup de insule care au fost denumite insulele Şumaghin. Steller a debarcat pe una din ele (probabil Nagai), a descris fauna insulei şi

a strâns o cantitate mică de plante, care puteau fi folosite împotriva scorbutului. El a făcut o foarte interesantă caracterizare etnografică a aleutinilor, prima de acest fel.

În timpul iernatului pe insula Bering, care a fost foarte greu, Steller a întocmit prima descriere fizico-geografică a insulei, a studiat fauna ei şi a scris una dintre principalele sale lucrări „Despre animalele marine", în care a descris pentru prima oară vaca de mare (vaca lui Steller)[1] şi *vulpea albastră.*

După ce a stat pe insulă până la mijlocul lunii august 1742, Steller, împreună cu ceilalți marinari rămaşi în viață, s-a întors la Petropavlovsk, după un drum de două săptămâni. În Kamceatka, Steller a stat în total doi ani, studiind natura şi populația peninsulei. Cartea sa „Descrierea ținutului Kamceatka, a locuitorilor, moravurilor, numelor, modului de trai şi diferitelor obiceiuri" (1744) este destul de interesantă; ea este însă mult inferioară lucrării pe aceeaşi temă a studentului S. P. Kraşeninnikov, ale cărui materiale le-a folosit în parte Steller. El se referă însă la lucrarea studentului doar o singură dată, când vorbeşte de râuri.

În 1743, Steller a sosit la Ohotsk, a mai rămas în Siberia aproape trei ani şi în 1746 a murit de pneumonie la Tiumen, în drum spre Petersburg.

KRAŞENINNIKOV — PRIMUL OM DE ŞTIINȚĂ CARE A STUDIAT KAMCEATKA

Stepan Petrovici Kraşeninnikov, student la Universitatea academică din Petersburg, era fiul unui soldat din regimentul Preobrajenski. „El era unul dintre aceia care nu sunt nobili din naştere, nici nu sunt favorizați de noroc, ci prin ei înşişi, prin calitățile lor şi prin muncă răzbat în viață; unul dintre aceia care nu moştenesc nimic de la strămoşii lor şi totuşi merită să se numească făuritori ai bunăstării lor proprii" (G. Miller). El a fost repartizat în cea de a doua expediție în Kamceatka, pe lângă I. G. Gmelin, iar în anii 1733—1736 a călătorit cu acesta prin Siberia.

În iulie 1737, Kraşeninnikov a fost trimis, de Miller şi Gmelin din Iakutsk în Kamceatka. El a sosit la Ohotsk, iar de acolo, la începutul lunii octombrie, a trecut peste mare la Bolşereţk.

Pe drum, în corabie s-a produs o spărtură şi echipajul a aruncat în

[1] Lungimea corpului ei ajungea până la 9 m, iar greutatea unui exemplar matur mergea până la 3,5 tone. Vacile de mare se hrăneau cu alge şi trăiau în turme mari. Grăsimea şi carnea lor erau foarte gustoase, iar pielea era, de asemenea, valoroasă. În cursul deceniilor următoare, ele au fost nimicite în mod prădalnic de vânătorii care veneau în insulele Comandorului.

apă aproape toată încărcătura, inclusiv lucrurile personale ale lui Kraşeninnikov — proviziile şi valiza cu rufe: „Şi nu mi-a mai rămas nimic — scria studentul în primul său raport (din Kamceatka) către «comandanții» săi savanți — în afară de cămaşa pe care o purtam”.

S. Kraşeninnikov

Pe vremea aceea, ruşii n-aveau în Kamceatka decât izbe cu vatră, fără horn; totuşi, aceste izbe afumate i se păreau primitoare, fiindcă uneori era găzduit într-o încăpere mică, în care „... căldura pătrundea pe fereastră din izba de alături. Dar în aceste încăperi nu puteai să trăieşti iarna, atât din pricina frigului, cât şi a fumului...” El a fost trecut pe lista celor care primeau alimente, dar salariul nu i s-a plătit timp de doi ani, căci din Ohotsk s-a omis să se trimită ordinul. Iar când în 1641 Steller a sosit în Kamceatka, Kraşeninnikov a primit banii pe doi ani, câte o sută de ruble pe an, dar a fost scos de pe lista de alimente.

În aceste condiții, Stepan Kraşeninnikov a început singur *explorarea multilaterală a peninsulei Kamceatka,* cu o suprafață de aproximativ 350.000 km^2, pe care a terminat-o după patru ani. El a fost ajutat doar de câțiva simpli soldați sau cazaci care-i fuseseră dați în seamă.

În 1738, el a traversat *de două ori* peninsula în partea ei sudică. Între gurile râului Bolşaia şi estuarul Avacia (n-a ajuns chiar până la acest estuar) el a cercetat *vulcanul Avacia.* După ce s-a întors la Bolşereţk pe acelaşi drum, Kraşeninnikov a explorat coasta de sud-vest a Kamceatkăi (dar s-a oprit la aproximativ 60 km înainte de capul Lopatka) şi lacul Kuril.

În noiembrie 1738— aprilie 1739 el s-a îndreptat de la gurile râului Bolşaia spre nord, de-a lungul țărmului vestic al Kamceatkăi, până la 54”5' latitudine nordică, a urcat pe valea *râului Kolpakov* până la lanțul de *munți Sredinnâi,* i-a trecut, a ajuns la izvoarele *râului Kamceatka* (lung de circa 700 km) şi a coborât pe el până la vărsare, străbătând astfel peninsula pentru *a treia oară* în direcția nord-est. De acolo el a cotit spre sud, a cercetat litoralul răsăritean al peninsulei până la golful Avacia şi a

străbătut iarăşi Kamceatka *(pentru a patra oară),* întorcându-se la Bolşereţk.

În august 1739 — martie 1740. Kraşeninnikov a străbătut *pentru a cincea oară* peninsula în direcţia nord-est, de la Bolşereţk la Nijne-Kamceatsk, terminând cercetarea ţărmului răsăritean al peninsulei spre nord, până la vărsarea *râuleţului Karaga* (în faţa insulei cu acelaşi nume[1]).

Apoi, el a traversat *pentru a şasea oară* peninsula în partea ei nordică, cea mai îngustă. După ce a cercetat ţărmul de nord-vest al Kamceatkăi de la râul Lesnaia (Pădurilor) până la Tighil, el a traversat pentru *a şaptea oară* peninsula în direcţia est-sud-est, până la Nijne-Kamceatsk. S-a întors la Bolşereţk pe un drum străbătut înainte, şi a încheiat astfel *a opta traversare a Kamceatkăi.*

La sfârşitul lunii octombrie 1740 „domnul student" Kraşeninnikov a primit din partea conferenţiarului Steller, sosit de curând la Bolşereţk un ordin cu o referire la punctul corespunzător al instrucţiunilor: „... urmează să vă încadraţi în grupul meu şi într-un raport să-mi prezentaţi observaţiile pe care le-aţi făcut de la sosirea dumneavoastră în Kamceatka; de asemenea să arătaţi ce cărţi şi materiale aparţinând statului aveţi asupra dumneavoastră şi câţi soldaţi". După cum am arătat mai sus, Kraşeninnikov i-a predat lui Steller materialele, dar nu se ştie câte anume.

După plecarea lui Steller la Petropavlovsk, Kraşeninnikov a făcut în februarie—martie 1741 o ultimă călătorie prin Kamceatka, traversând *pentru a noua oară* peninsula. De la gurile râului Kamceatka el a urcat până la Verhne-Kamceatsk, a cotit apoi spre vest, a ajuns la „marea Penjina", în apropiere de vărsarea râului Oblukovina (aproximativ la 55° latitudine nordică) şi a explorat coasta până la gurile râului Bolşaia.

În total, Kraşeninnikov a cercetat ţărmurile Kamceatkăi pe o întindere de peste 1.700 km[2], iar în interiorul peninsulei a străbătut peste 3.500 km. De altfel, Kraşeninnikov singur întruchipa o expediţie complexă: el a fost, când geolog şi geograf (în sensul cel mai larg al acestui cuvânt), când botanist şi zoolog, când istoric şi etnograf, când lingvist.

---

[1] Kraşeninnikov a strâns date despre locuitorii insulei (tribul itelmenilor), care au dispărut în secolul al XIX-lea, din motive necunoscute, şi a notat o serie de cuvinte din dialectul lor.

[2] Au rămas necercetate de el numai două porţiuni de coastă: în vest, între 55 şi 58° latitudine nordică şi în sud-vest, de la capul Lopatka până la 53° latitudine nordică; în total circa 700 km.

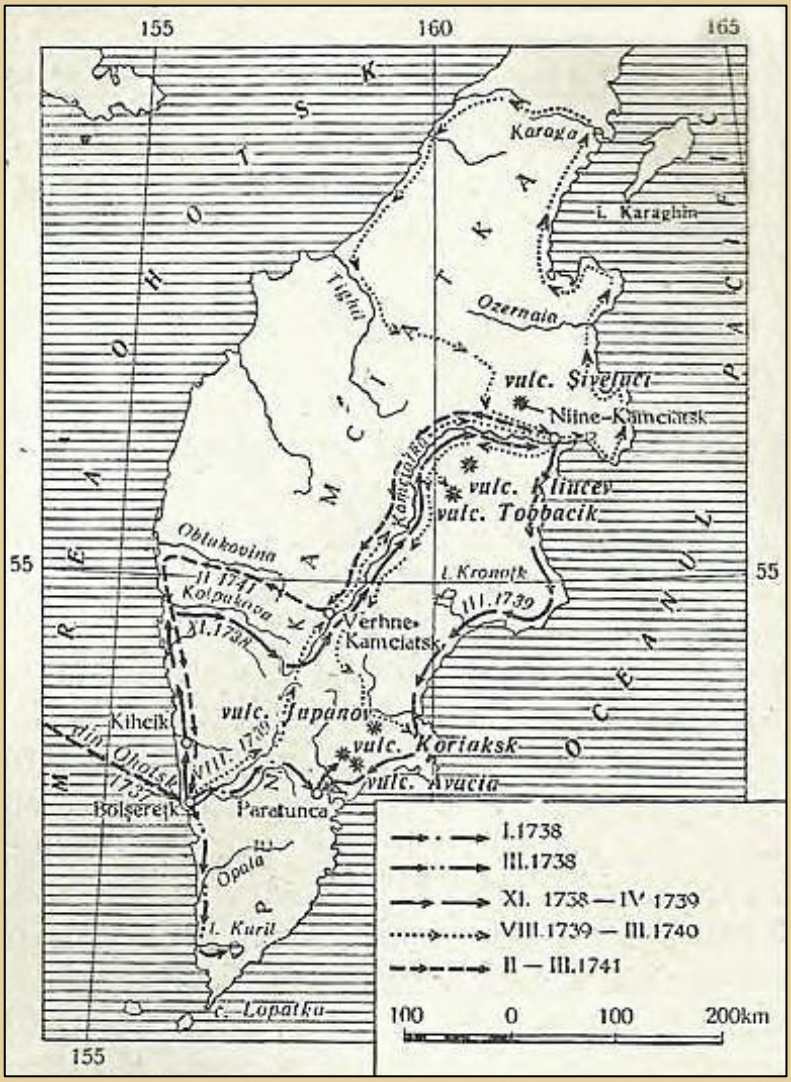

Itinerariile urmate de Kraşeninnikov prin Kamceatka.

La mijlocul lunii iunie 1741, Kraşeninnikov a plecat din Kamceatka şi s-a întors prin Siberia la Petersburg, unde a ajuns la sfârşitul anului 1742. Dar au mai trecut încă doi ani până când studentul a fost numit conferenţiari al Academiei de ştiinţe. După 6 ani (1750) el a fost confirmat „profesor de istorie naturală şi de botanică" (adică a devenit academician: în acea vreme nu exista încă titlul special de „academician"). În 1751 şi-a terminat cartea „Descrierea ţinutului Kamceatka" — o lucrare monumentală, cea mai bună descriere etnografică a unei regiuni puţin cunoscute, din literatura mondială a secolului al XVIII-lea. Cartea a fost însă tipărită abia în 1756, la un an după moartea acestui remarcabil savant şi explorator (1755). Curând, lucrarea sa a fost tradusă în patru limbi europene, a devenit un model pentru mai multe generaţii de geografi, prezentând şi astăzi o mare importanţă.

Capitolul 57

EXPLORAREA ASIEI CENTRALE ŞI A REGIUNII MARII CASPICE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA ŞI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

SOLII RUŞI ÎN MONGOLIA ŞI CHINA ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

În 1615 a fost trimis din Tomsk în Mongolia hatmanul *Vasili Tiumeneţ.*

El a urcat pe cai în sus pe valea râului *Tom,* a traversat ținutul *Gornaia Şoria* (Şoria muntoasă), a trecut peste *munții Abakan* şi *Saianii de vest* şi a pătruns în Tuva („Țara Tabîn").

Tiumeneț a fost primul rus care a vizitat *Tuva,* descriind această țară pe scurt: „Iar Țara Tabîn este tot o Țară a kirghizilor, numai că ei trăiesc slobozi, iar tributul îl dau Țării kirghizilor şi regelui Altîn (hanului mongol): oricui vine, ei îi dau iasak. Trăiesc în păduri, prin munți, umblă din loc în loc pe unde le place mai mult, poartă îmbrăcăminte din piei de ren şi capre, se hrănesc cu vânat, vânează elani, reni şi capre, carnea o mănâncă, iar din piei îşi fac îmbrăcăminte. Ogoare n-au şi grâne nu se fac la ei, nici vaci şi oi n-au, numai cai şi reni... Iar pădurile sunt întinse şi munții de pe pământul kirghiz sunt mari şi stâncoşi".

După aceea, Tiumeneț a traversat izvoarele râului *Kemcik* (din bazinul cursului superior al fluviului Enisei), a trecut peste câteva şiruri de munți şi pe valea largă a unui râu (probabil *râul Kargî),* a ajuns la lacul sărat de munte *Ureg-Nur* (la 1.425 mtr. altitudine, la 50°10' latitudine nordică şi 91° longitudine estică). Cotind spre răsărit şi coborând apoi în stepă, el a ajuns la cel mai mare lac din Mongolia, *Ubsu-Nur* (50° latitudine nordică şi 93° longitudine estică) şi a fost primul care l-a descris, în regiunea lacului se afla pe atunci hanul Mongoliei.

Tratativele diplomatice s-au încheiat cu succes, hanul învoindu-se să se supună ruşilor. După aceea, Tiumeneț cu solii hanului au pornit pe acelaşi drum spre patrie, iar la sfârşitul lunii noiembrie 1615 a sosit la Tobolsk. În relatarea făcută de el asupra drumului străbătut, găsim o scurtă descriere a Mongoliei de nord-vest, prima întocmită de un rus.

Itinerariul lui Tiumeneț a fost folosit de primul sol rus în China, cazacul siberian *Ivan Petlin.* În 1618, el a fost trimis la Tomsk şi împreună cu solii „Altîn-hanului" mongol, repetând drumul urmat de Tiumeneț, a ajuns după trei săptămâni la lacul *Ubsu-Nur,* pe care l-a descris ceva mai amănunțit decât predecesorul său. De aici călătorii au pornit spre sud-est. au trecut peste *munții Han Huhei* (prelungirea de nord-vest a *munților Hangai),* iar apoi munții Hangai propriu-zişi (în regiunea izvoarelor *râului Dzabhan).* De aici au înaintat spre est de-a lungul versantelor sudice ale munților Hangai şi au străbătut circa 800 km prin Mongolia (cu acest prilej, Petlin a descris câteva mănăstiri lamaiste). Lângă cotul *râului Kerulen* (la 109° longitudine estică) ei s-au îndreptat spre sud-est şi au traversat *deşertul Gobi.* Înainte de a ajunge la Kalgan, Petlin (primul dintre ruşi) a văzut *Marele zid chinezesc* şi l-a descris. La începutul lunii septembrie, el a sosit la Pekin. Solia a plecat înapoi în luna octombrie a

aceluiaşi an şi în iunie 1619 s-a întors la Tomsk. Petlin a descris traseul parcurs de el în ambele direcţii, capitala Chinei şi alte trei oraşe chineze în lucrarea sa „Descrierea statului chinez... şi a altor state ale unor oameni cu aşezări statornice şi nomazi, cu ulusuri, cu marele Obi, cu râurile şi drumurile”.

În 1653 a plecat spre China o a doua solie rusă având în frunte pe voievodul *Feodor Isaakovici Baikov,* om fără ştiinţă de carte, dar foarte capabil şi cu o memorie excelentă. Raportul întocmit în 1658 pe baza relatărilor sale orale constituie un document geografic foarte important, în care distanţele sunt indicate în zile de drum de caravană, se arată cum sunt drumurile, vadurile, podurile şi alte date asemănătoare.

Baikov a plecat din Tobolsk în toamna anului 1654 şi a pornit în sus pe Irtîş; el a reţinut în memorie toţi afluenţii mari ai Irtîşului şi chiar mulţi dintre cei mici, precum şi relieful malurilor. Ajungând la izvoare, Baikov a pornit spre sud-est şi a ajuns în *deşertul Gobi djungar,* pe care l-a descris succint, dar plastic: „Piatră, stepă golaşă, numai pădure măruntă care se numeşte soskoul [saxaul] şi care nu creşte înaltă, dar lemnul e greu şi arde în foc la fel de bine ca stejarul”.

Mai departe el a înaintat prin Djungaria de-a lungul râului Ciornîi Irtîş (Irtîşul negru), a povârnişurilor sudice ale *munţilor Altai din Mongolia,* peste *şirul de munţi Gurvan-Saihan,* spre oraşul comercial Guisui. De acolo, la sfârşitul lunii ianuarie 1655, solia a pornit spre răsărit, în februarie a sosit la Kalgan, iar apoi la Pekin. Astfel, Baikov a traversat aproape î*ntreaga Mongolie* şi *China de nord.*

Tratativele diplomatice de la Pekin au durat mai bine de şase luni şi n-au dat nici un rezultat pentru că Baikov a refuzat să îndeplinească ceremoniile de la curte, înjositoare după părerea sa. El s-a întors la Tobolsk în 1656.

În 1675, ţarul Aleksei Mihailovici a trimis în China o solie mare (150 de oameni) în frunte cu spătarul Nicolae Milescu (Nikolai Gavrilovici Spafari) din Moldova, om instruit, tâlmaci la Posolki Prikaz (departamentul afacerilor externe). Scopul principal al soliei era să înlăture neînţelegerile care aveau loc pe graniţa de pe Amur şi să stabilească relaţii comerciale cu China. O altă misiune importantă încredinţată conducătorului soliei a constat în întocmirea unei descrieri temeinice a noilor posesiuni ruseşti din Siberia şi a ţărilor limitrofe.

Pe râurile din bazinul fluviului Obi, solia a ajuns la volokul Makovsk, a trecut pe la Eniseisk, iar până la mijlocul lunii septembrie a urcat pe râul Angara până la Baikal. După ce a traversat lacul în punctul cel mai

îngust, ajungând la gurile râului Selenga, Milescu a urcat pe acest râu până la gurile râului Uda şi a înaintat de-a lungul malului drept spre nord-est până la *lacul Bolşoe Eravno* (Marele Eravno). Acesta era un drum nou pentru europeni „pe care mai înainte nu fusese nimeni". Apoi a trecut peste *munții Iablonovîi* şi, pe râurile Cita şi Ingoda (din bazinul râului Şilka), a ajuns la Nercinsk. De aici a pornit spre sud-est, a traversat zona muntoasă din sud-estul Transbaikaliei, a trecut peste râul Argun şi peste *munții Bolşoi Hingan* (Marele Hingan) şi a ajuns în oraşul Țițikar de pe râul *Nonni* (sau *Nunțzian,* afluent al lui Sungari). De aici, Milescu s-a îndreptat spre sud-vest şi, străbătând *Manciuria* (astăzi China de nord-est), a sosit la mijlocul lunii mai 1676 la Pekin. Nici el n-a realizat nimic în cursul tratativelor diplomatice din China şi în primăvara anului 1676 s-a întors pe acelaşi drum în Siberia de răsărit.

Pe baza materialelor din jurnalul său de călătorie, Milescu a întocmit o descriere, în general corectă, a râurilor siberiene, prezentând şi o serie de alte date privind geografia fizică a Siberiei. Milescu şi-a intitulați jurnalul astfel: „Însemnările de drum prin Siberia de la Tobolsk şi până la granițele Chinei". Acest jurnal de călătorie a fost publicat pentru prima dată în 1882. Un succes foarte mare l-a avut o altă lucrare a lui Milescu: „Descrierea celei dintâi părți a pământului numită Asia, în care se află şi împărăția Chinei cu oraşele şi provinciile sale". Se cunosc multe copii manuscrise ale acestei lucrări, din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea; datele furnizate de solul rus au fost folosite, printre altele, de iezuiți, care manifestau un viu interes pentru China, unde s-au instalat temeinic în timpul dinastiei manciuriene.

EXPLORATORII TIBETULUI

După *Antao Andrade,* cel mai mare explorator european al Tibetului din secolul al XVII-lea a fost iezuitul german, *Iohann Gruebor,* care a călătorit împreună cu un alt iezuit, francezul *Albert Aurville.* Ei au fost trimişi dm Pekin la Roma cu o misiune secretă. Olandezii au refuzat să-i transporte pe mare din China în India şi cei doi călugări au trebuit să pornească pe uscat. Ei au plecat în aprilie 1661 din Pekin şi şase luni mai târziu, după ce au străbătut regiunea *lacului Kukunor,* au ajuns la *Lhasa.* Acolo au stat o lună şi jumătate, iar apoi, trecând prin *Nepal,* au ajuns în martie 1662 la Agra (India de nord). După cât se pare, Aurville a rămas în India. Gruebor însă a continuat drumul mai departe spre vest, a străbătut *Punjabul,* valea *Indului, podişul Iranului* (în partea de sud), *Mesopotamia* şi *Asia mică* până la Smirna, iar de acolo a plecat pe mare la Roma, unde a

sosit în februarie 1664. Gruebor şi Aurville au fost *primii europeni care au străbătut podişul Tibetului de la nord-est spre sud* şi au trecut fără îndoială prin Lhasa (unii istorici se îndoiesc de faptul că şi *Odorico da Pordenone* ar fi vizitat Lhasa). Raportul lui Gruebor despre călătoria sa este scurt şi sec, dar a contribuit totuşi la îmbogățirea cunoştințelor pe care le aveau europenii despre Asia centrală. După Gruebor, în primul deceniu al secolului al XVIII-lea, Lhasa a fost vizitată, la date diferite, de trei misionari franciscani („capucini").

În 1713 a fost trimis din Tobolsk în China „fiul boier" *Truşnikov,* pentru a căuta zăcăminte de aur în regiunea Yarkand. Neştiind unde se află Yarkandul, Truşnikov a traversat *Djungaria* şi partea de est a *Kashgariei* şi a pătruns în regiunea de la marginea de nord-est a *podişului Tibetan.* El a ajuns pe malul lacului *Kukunor,* a trecut prin oraşul Sinin şi a atins baza cotului fluviului *Huang He.* Apoi, probabil pe drumul obişnuit» el a ajuns la Kalgan, iar de acolo, prin Mongolia, s-a întors în Siberia (1716).

Iezuitul *Ipolit Dezideriu* a fost trimis în Tibet sub pretextul oficial de a reînființa misiunea din Țaparang, întemeiată de Antão Andrade şi închisă în 1641, după cum am arătat mai sus. Este puțin probabil ca acei care l-au trimis pe Dezideriu sau el însuşi să fi confundat Țaparang cu Lhasa, după cum presupun unii istorici; aceste localități se află în bazine fluviale diferite şi sunt situate la o distanță de aproape 1.200 km în linie dreaptă. Mai probabil este că Dezideriu a avut misiunea să stabilească legături directe cu puterea centrală din Tibet, independentă încă în acea vreme față de dinastia manciuriană, care pusese mina pe putere în China. În orice caz, el a făcut o lungă călătorie prin Tibetul de sud, fără să treacă prin Țaparang.

Din Agra, Dezideriu a trecut prin oraşul *Jammu* în Srinagar (Kashmir), unde a stat şase luni, iar de acolo la Leh (pe Indul superior), după ce a trecut lanțul muntos *Himalaia mare.* Înaintând mai departe pe valea Indului în sus, în direcția sud-est până la izvorul său *(Gartang),* el a ajuns la izvoarele unui alt râu, *Matsang,* care curge în direcția opusă şi care, pe cursul său inferior, era denumit *Tsangpo.* Dezideriu a pătruns în valea cursului superior al *Brahmaputrei* şi mergând pe acest râu a ajuns la Lhasa. Aşadar, Dezideriu a cercetat un drum de munte foarte important care uneşte Tibetul de sud-vest cu cel de sud-est, unde se află Lhasa, şi a legat itinerariul său de itinerariile urmate de predecesorii săi — misionarii catolici. El a trimis pe unul dintre călugării care-l însoțeau prin Nepal în India de nord, iar el a mai rămas patru ani în Tibetul de sud-est. După ce

trupele împăratului manciurian al Chinei au pătruns în Lhasa (1720), Dezideriu a părăsit Tibetul şi s-a întors prin Nepal în India. El a făcut o descriere geografică amănunțită a Tibetului de sud, care a fost găsită în arhivele din Roma abia în secolul al XX-lea.

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI BEKOVICI—CERKASSKI ŞI INFORMAȚIILE DESPRE AMU-DARIA

Auzind că *Amu-Daria* s-ar vărsa în Marea Caspică, precum şi că pe acest fluviu există nisip aurifer şi că mergând pe el se poate ajunge în India, Petru I a trimis în 1715, în regiunea Mării Caspice, o expediție în frunte cu *Aleksandr Bekovici-Cerkasski.* prinț kabardin, care de mic copil fusese adus în Rusia şi crescut în familia prințului B. A. Golițîn.

În primăvara anului 1715, Cerkasski, în fruntea unui detaşament de 1.500 de soldați, a plecat pe mare din Astrahan, a ajuns în peninsula *Mangîşlak* şi de aci a înaintat pe mare de-a lungul întregului țărm răsăritean al Caspicei până la colțul de sud-est; dincolo de capul „Pescianîi" (Nisipos) el a descoperit un golf, căruia i s-a dat numele său — *Aleksandr-bai* (în dreptul paralelei de 43° latitudine nordică), a însemnat pe hartă *golful Kazah,* situat la sud de el (dincolo de capul Rakuşecinîi), dar a trecut pe lângă strâmtoarea îngustă care duce spre Kara Bogaz Gol (la 41° latitudine nordică), luând-o drept un mic golf. El a vizitat apoi *golful Balhan* (astăzi Krasnovodsk). Lângă aceste „Krasnîe Vodî" („Ape roşii") cum a numit Cerkasski golful, el şi însoțitorii săi au cules informații de la turkmenii de pe litoral şi neînțelegându-i prea bine au ajuns la concluzia că Amu-Daria se vărsa până nu de mult în Marea Caspică. Cerkasski „a găsit" chiar vechea gură a acestui râu, iar oamenii trimişi de el în recunoaştere au aflat că hivinii au barat gura râului, din care cauză el a început să curgă spre marea Aral. Continuându-şi drumul spre sud, Cerkasski a trecut pe lângă *insula Celeken* (astăzi peninsula Derviş[1]) şi a ajuns până la *golful Astrabad* (astăzi *Gorgan).*

Povestea că fluviul Amu-Daria ar fi fost de curând barat se baza pe o legendă turkmenă locală, dar de acest lucru s-a aflat abia ulterior. În orice caz, un rezultat geografic important a fost obținut: Cerkasski a stabilit în mod just că — cel puțin în acel moment — Amu-Daria nu se vărsa în Marea Caspică, ci departe spre nord-est, în Marea Aral.

[1] Extremitatea sudică a peninsulei Celeken, de apariție recentă.

A DOUA EXPEDIŢIE A LUI BEKOVICI—CERKASSKI ŞI PIEIREA DETAŞAMENTULUI SAU

Din raportul lui Cerkasski, Petru I a conchis că apele fluviului Amu-Daria pot fi din nou îndreptate spre Marea Caspică. El a poruncit îndată să se organizeze la Astrahan o expediție mare (peste 6.000 de oameni) şi în fruntea ei l-a numit pe acelaşi Cerkasski. Petru i-a dat ordin să construiască o cetate pe malul Mării Caspice, acolo unde înainte se aflau gurile fluviului Amu-Daria şi să lase în noua cetate o garnizoană de 1.000 de oameni. De acolo Cerkasski trebuia să pornească de-a lungul vechii albii a fluviului, să cerceteze stăvilarul care i-a barat drumul şi să stabilească dacă apele lui pot fi din nou îndreptate spre marea Caspică. De asemenea, în limita posibilităților, el trebuia să închidă brațele fluviului care duceau spre marea Aral.

Pentru transportul trupelor pe țărmul răsăritean al mării Caspice s-a construit o flotilă specială, alcătuită din aproape o sută de vase. Cerkasski a transportat pe țărmul răsăritean al Caspicei în primul rând trei regimente de soldați. El a ieşit din gurile Volgăi la 15 septembrie şi a sosit la 9 octombrie în peninsula *Tiub-Karagan.* Acolo el a întemeiat o cetate (astăzi fortul Şevcenko) şi a pornit spre golful Aleksandrbai unde a lăsat de asemenea o garnizoană importantă. Lângă „Krasnîe Vodî" Cerkasski a întemeiat a treia cetate (în acest loc a apărut mai târziu cel mai important port al Turkmeniei — Krasnovodsk). De aici Cerkasski a pornit spre sud-est în căutarea fluviului Amu-Daria. El a avut impresia că merge pe albia secată a fluviului, dar probabil că aceasta era valea Balhan. Din Krasnovodsk, Cerkasski a trimis la hanul din Hiva trei oameni ca să-l anunțe că are intenția să-l viziteze şi să-i ceară ajutor, dar solii nu s-au mai întors. După ce a lăsat o garnizoană în noua cetate, Cerkasski s-a întors de-a lungul țărmului la Astrahan, de unde a hotărât să pornească spre Hiva pe uscat.

De data aceasta, întrucât o parte din soldați fuseseră repartizați prin garnizoanele de dincolo de Marea Caspică, detaşamentul lui Cerkasski era compus din vreo 3.000 de oameni; în afară de aceştia, i s-au mai alăturat şi vreo 200 de negustori. O parte a detaşamentului a fost trimisă pe uscat spre gurile râului *Ural,* la Guriev. Cu cealaltă parte Cerkasski a sosit aici pe mare, în iunie 1717. Din Guriev, detaşamentul întreg a pornit spre răsărit, a trecut cu plutele peste râul *Emba,* a cotit spre sud-est şi a traversat podişul *Ustiurt* în toiul verii, suferind cumplit din cauza căldurii şi a setei. Pe la mijlocul lunii august au apărut nişte lacuri formate din

apele de scurgere ale canalelor de irigație care pornesc de la fluviul *Amu-Daria,* la marginea *oazei Hiva.*

La aproximativ 100 de verste nord-vest de Hiva, un mare detaşament hivin comandat chiar de han a încercat să-i oprească pe ruşi, dar a fost respins. Hanul s-a retras spre oraş şi a început tratative cu Cerkasski, care l-a anunțat că a sosit în calitate de sol al Rusiei pentru a duce negocieri cu el. Hanul a răspuns că va primi bucuros solia. „În timpul acesta, Bekovici a primit ştirea că soția sa s-a înecat cu amândoi copiii, în Volga, ceea ce l-a abătut şi l-a făcut să-şi piardă mințile" *(Puşkin,* Istoria lui Petru). El a acceptat propunerea hanului ca detaşamentul să intre treptat în oraş, pentru ca ruşii să fie încartiruiți în grupuri mici. După aceea, însă, la porunca hanului, hivinii i-au atacat pe ruşi şi i-au măcelărit pe toți. A fost ucis şi Cerkasski. „Din nenorocire, Bekovici era credul, încăpățânat şi ignorant şi o dată cu el s-a prăbuşit o mare expediție" (Puşkin).

Când ştirea pieirii detaşamentului a ajuns la comandanții garnizoanelor de pe țărmul răsăritean al mării Caspice, aceştia au evacuat cetățile. După aproape 50 de ani, când în golful Krasnovodsk a apărut o nouă expediție rusă, ea n-a mai găsit decât ruinele cetăților construite de Cerkasski.

EXPEDIȚIILE LUI VERDEN ŞI SOIMONOV ÎN REGIUNEA MĂRII CASPICE

În 1719 a fost trimisă în regiunea Mării Caspice o nouă expediție sub comanda lui *Karl Verden,* originar din Olanda. El fusese înainte timonier în flota suedeză, dar în 1703 căzuse prizonier şi fusese angajat în marina militară rusă ca hidrograf. Ca ajutor al său a fost numit *Feodor Ivanovici Soimonov.*

La începutul lunii iunie, expediția lui Verden a plecat pe trei corăbii din Astrahan şi a însemnat pe hartă întreg țărmul vestic al Mării Caspice. Cu acest prilej au fost cartografiate pentru prima oară trei insulițe de la sud de Baku — Narghin, Vulf şi Pescianîi: primele două au fost denumite astfel pentru asemănarea lor cu insulițele cu acelaşi nume din marea Baltică, de lângă Tallin.

În anul următor (1720) expediția lui Verden a cercetat şi a însemnat pe hartă întreg țărmul sudic al mării Caspice până la golful Gorgan, făcând astfel legătura între lucrările sale topografice şi lucrarea lui Bekovici-Cerkasski. Pe baza acestor materiale, Verden şi Soimonov au întocmit prima hartă, aproape exactă, a Mării Caspice. Cele mai mari

greşeli s-au făcut la însemnarea pe hartă a coastei răsăritene. Unele dintre ele au fost corectate de expediția întreprinsă de *Soimonov* în 1726 în regiunea mării Caspice. Printre altele, Soimonov *a descoperit intrarea în golful Kara Bogaz Gol,* dar nu s-a încumetat să pătrundă în golf, căci se temea să nu naufragieze pe stâncile submarine. În şase luni Soimonov a cercetat toată coasta Mării Caspice şi a precizat poziția mai multor puncte astronomice. Pe baza materialelor expediției sale el a întocmit lucrarea „Descrierea Mării Caspice, de la gurile Volgăi până la vărsarea râului Astrabad”[1], anexând o hartă generală a mării şi un atlas de hărți parțiale.

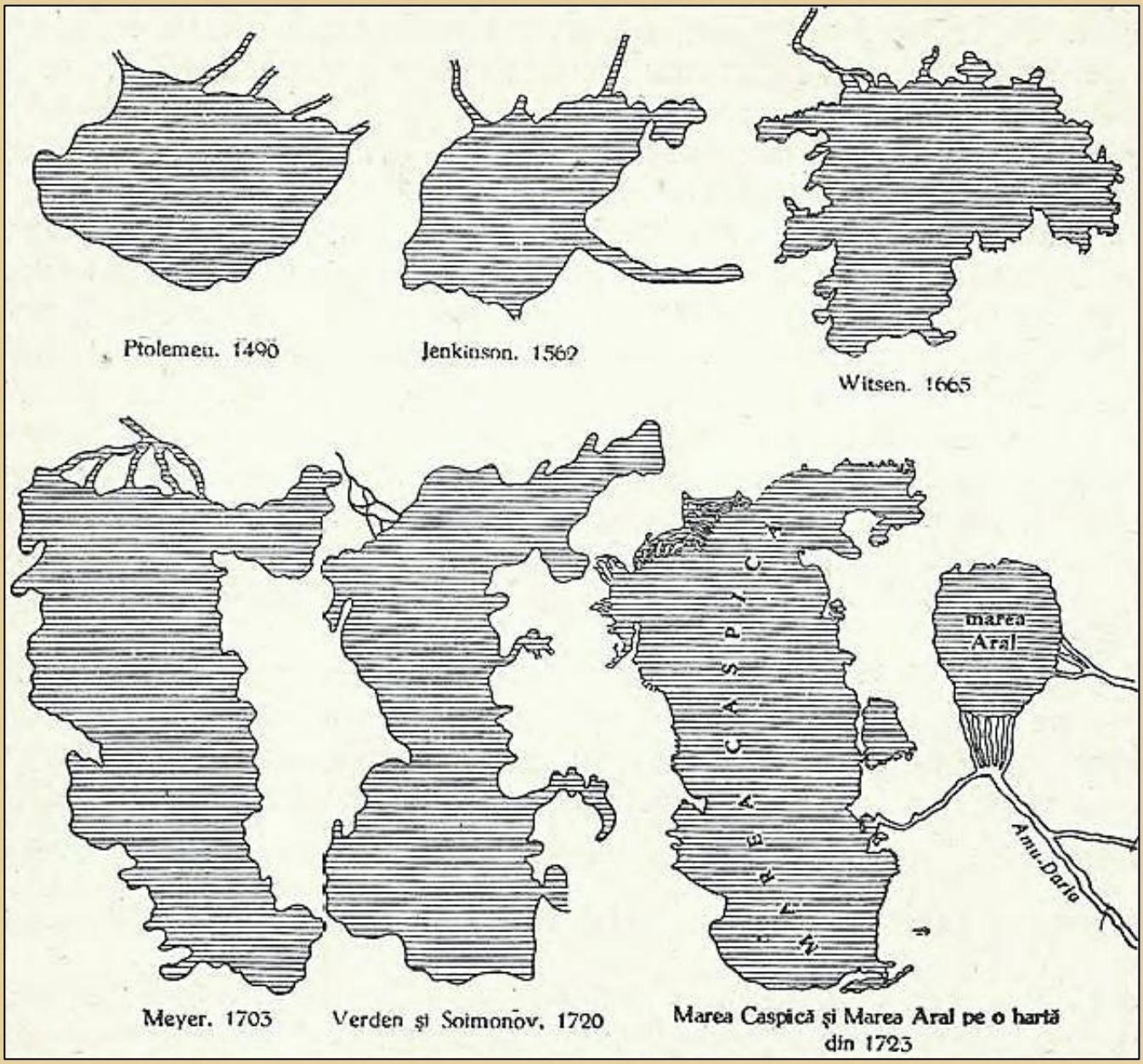

Schema dezvoltării concepțiilor cartografice despre marea Caspică (după L. Berg *şi* D. Lebedev).

[1] Adică până la gurile *râului Gorgan.*

Capitolul 58

EXPEDIŢIILE ŞTIINŢIFICE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA IN ASIA

EXPEDIŢIA LUI NIEBUHR ÎN ŢĂRILE ARABE

Carsten Niebuhr era originar din Germania de nord-vest, dar în 1760 s-a mutat în Danemarca. În 1761 el a fost trimis de guvernul danez în fruntea unei expediţii ştiinţifice în Orientul Apropiat. Din valea Nilului (Egipt) expediţia s-a îndreptat spre Marea Roşie şi a trecut în *Yemen.* Chiar în primii ani ai călătoriei, cei cinci oameni de ştiinţă danezi care-l însoţeau pe Niebuhr au murit, astfel încât el singur a terminat călătoria, ce a durat şase ani. Niebuhr a întocmit prima descriere geografică completă a Yemenului, care a devenit clasică, păstrându-şi importanţa până astăzi.

Din Aden, Niebuhr a plecat pe mare spre Bombay, iar de acolo, prin Mascat (Oman), a ajuns pe litoralul sudic al *Iranului* (1765). În Iran, iar apoi în *Irak* atenţia lui a fost atrasă îndeosebi de ruinele vechilor oraşe, printre care *Persepolis,* unde el a copiat cu exactitate o serie de inscripţii cuneiforme. În 1767, Niebuhr s-a întors în Danemarca prin Palestina şi Cipru.

Fiind matematician, Niebuhr a fost primul, care a făcut observaţii astronomice exacte în multe puncte ale peninsulei Arabia şi pe litoralul sudic al Iranului, a întocmit planurile oraşelor pe care le-a vizitat şi hărţi ale regiunilor de pe litoralul Asiei de sud-vest, printre altele, primele hărţi exacte ale *coastei apusene a Arabiei şi a întregului Yemen.* Copiile inscripţiilor cuneiforme au fost folosite în 1802 de *Georg Friedrich Grotefend,* învăţat german care a început cel dintâi descifrarea scrierii cuneiforme vechi persane.

EXPLORAREA SIBERIEI DE CĂTRE PALLAS

Unul dintre cei mai mari exploratori ai Siberiei din secolul al XVIII-lea este considerat pe bună dreptate *Peter Simon Pallas* (1741—1811), originar din Berlin, de specialitate zoolog. El a fost invitat în Rusia de Ecaterina a II-a care l-a numit conducător al primei Expediţii fizice din Orenburg a Academiei de ştiinţe. În 1769, Pallas a efectuat mai întâi cercetări în regiunea Volgăi, studiind înălţimile Jiguli şi Ergheni, iar apoi s-a îndreptat spre sud-est şi a traversat culmile Obşci Sîrt. El şi-a exprimat de pe atunci părerea — bazată pe deosebirea dintre vegetaţia de

la nord şi cea de la sud — că Obşci Sîrt şi Ergheni reprezintă ţărmul vechi al Mării Caspice care comunica cu marea Neagră. După ce a descris *zăcământul Sol-Ileţk* (de pe râul Ilek, afluent al Uralului), Pallas a plecat spre Orsk, studiind *ramurile sudice ale Uralului,* iar apoi, prin Uralsk, a ajuns la Guriev, traversând astfel *câmpia de lângă Marea Caspică.* El a făcut o descriere a câmpiei şi a stabilit, pe baza observaţiilor barometrice, că nivelul Mării Caspice este cu aproximativ 20 mtr. mai jos decât nivelul Mării Negre (potrivit datelor de astăzi, diferenţa de nivel este de 26 mtr.).

P. S. Pallas

În primăvara anului 1770, Pallas a plecat din Ufa la Celiabinsk. De aici a făcut câteva drumuri în direcţii diferite, cercetând versanţii sud-estici ai Uralului şi partea învecinată a Câmpiei Siberiei de Vest. Pe baza materialelor obţinute, Pallas a elaborat o *schemă a structurii generale a munţilor Ural.* Mai târziu el a pus această schemă la baza teoriei sale cu privire la formarea munţilor pe Pământ.

În primăvara anului 1771, Pallas a pornit spre răsărit, a traversat stepa *Işim* şi a sosit la Omsk. Apoi, mergând în sus pe *Irtîş,* a ajuns la Semipalatinsk şi a cercetat partea de nord-vest a *Altaiului* precum şi *munţii Tighireţk.* De aici a pornit spre nord, a trecut prin Barnaul ajungând la Tomsk, iar apoi s-a îndreptat spre sud-est, către cursul superior al fluviului Enisei, în *depresiunea Minusinsk.* În timpul iernatului la Krasnoiarsk, Pallas şi-a definitivat jurnalele de călătorie şi a făcut o caracterizare generală a reliefului munţilor Saian şi Altai.

În 1772, Pallas a plecat spre Irkutsk şi a cercetat Transbaikalia; a ajuns apoi până la Kiahta, iar de acolo la Cita, descriind pe scurt *lanţul muntos Iablonovîi.* După aceea a descris valea *râului Onon* şi a cercetat amănunţit *masivul muntos Adun-Ciolon* (la sud-est de Cita), a înaintat spre nord-vest până la râul *Tura* (afluent sudic al râului Ingoda), pe care a ajuns până la Ingoda, şi s-a întors la Cita.

De aici Pallas a pornit spre nord-vest către lacul *Bolşoe Eravno,* a cotit spre sud, a trecut peste *munţii Hudun,* a înaintat de-a lungul povârnişului

lor sudic până la meridianul de 108°30' longitudine estică, a trecut peste *lanțul de munți Tsagan-Daban* şi, călătorind pe râurile din bazinul Selengăi, a ajuns până la *lacul Gusinoe* (lacul Gâştelor), cel mai mare din Transbaikalia. După ce a descris acest lac, a mers spre gurile Selengăi, a ocolit țărmul sudic al Baikalului până la vărsarea Angarei şi l-a însemnat pe hartă. Din însărcinarea lui Pallas, I. *Georgi* (vezi mai jos) cercetase ceva mai înainte o mare parte a lacului, iar Pallas a continuat munca lui Georgi şi împreună au însemnat pe hartă aproape toată regiunea lacului Baikal, cu excepția unei zone de 110 km de pe țărmul de nord-vest, de la izvoarele Angarei până la vărsarea râului Buguldeika. După terminarea lucrărilor topografice, în toamna anului 1772, Pallas s-a întors la Krasnoiarsk. Pe baza materialelor strânse în decursul acestei călătorii, el a făcut o caracterizare generală a reliefului regiunii din jurul lacului Baikal. Apoi a cercetat din nou depresiunea Minusinsk, descriind lacurile sărate şi zăcămintele de minereuri metalice de aici.

În iarna anului 1772—1773, Pallas a pornit înapoi spre vest, către Kama şi în vara anului 1773 a cercetat din nou regiunea de dincolo de Volga, culmea Obşci Sîrt, bazinul râului Ural, cursul inferior al Volgăi şi câmpia de lângă Marea Caspică; cu acest prilej el a făcut prima descriere ştiințifică a vestitelor *lacuri sărate Baskunciak, Elton* şi *Inder;* el a studiat, de asemenea deşertul *Rîn-Peski.* După aceasta, Pallas şi-a formulat definitiv ipoteza cu privire la *legătura dintre Marea Caspică,* cuprinzând toată regiunea dinspre nord până la Obşci Sîrt, *cu Marea Aral şi Marea Neagră,* care erau izolate de marea Mediterană. Scăderea nivelului apei în Caspică şi separarea Mării Aral de Marea Caspică s-a produs în urma formării strâmtorii Bosfor. Această ipoteză a fost confirmată în liniile ei principale de cercetările ulterioare.

După ce şi-a terminat lucrările în regiunea Caspicei, Pallas s-a întors în 1774 la Petersburg după o absență de şase ani. Datorită faptului că îşi definitiva materialele în timpul călătoriei, rezultatele au fost publicate pe măsură ce au fost primite la Petersburg, încă înainte de întoarcerea autorului, sub titlul: „Călătorii prin diferite provincii ale statului rus” (trei volume, 1771—1776).

În 1777, Pallas a făcut la Academia de ştiințe o amplă comunicare intitulată „Observații asupra formării munților”, în care a formulat pentru prima oară ipoteza cu privire la structura marilor şiruri de munți din Rusia şi a prezentat prima schemă orografică a Siberiei.

CĂLĂTORIILE LUI GEORGI PRIN SIBERIA

În 1769, Academia de ştiinţe a organizat aşa-numita a patra expediţie din Orenburg condusă de *Johann Falk.* În 1770 i-a fost dat ca ajutor *Ivan Ivanovici* (Johann Gottlieb) *Georgi* (1729—1802) doctor în medicină, care mai târziu a ajuns academician. Însoţindu-l pe Falk, Georgi a început să studieze, din august 1770, ţinutul Orenburg, culmea Obşci Sîrt şi stepele din regiunea Caspicei, iar în 1771 a explorat Altaiul. În 1772 a fost mutat în expediţia lui Pallas şi în timpul verii a explorat şi a cartografiat malurile Baikalului, pe o întindere de peste 900 km: de la vărsarea râului *Buguldeika* (106° longitudine estică) până la *Angara superioară,* iar de acolo, pe malul de sud-est al lacului — până la gurile Selengăi; el a navigat pe Baikal, a descris insula *Olhon* şi a întocmit o hartă a lacului. În urma studierii ştiinţifice a lacului Baikal — prima de acest fel — Georgi a ajuns la concluzia că acesta s-a format „în urma unui fenomen «violent», poate a unui cutremur teribil, prin prăbuşirea vechii albii a Angarei superioare. Depresiunea în care se află lacul constituie o continuare a văii acesteia, închisă de munţi lângă Kultuk[1]". Aceasta a fost prima ipoteză cu privire la apariţia lacului.

Întorcându-se la gurile râului *Barguzin,* Georgi a urcat pe valea acestuia până la 110° longitudine estică, iar de acolo spre izvoarele *Inei,* afluent din stânga al Barguzinului. Apoi a trecut peste *munţii Ikat* şi a ajuns la bazinul Vitimului, pe râul *Kîdîmit;* el a fost primul om de ştiinţă care a vizitat întinsul *podiş al Vitimului,* explorat mai târziu de *I. Lopatin* şi P. *Kropotkin.* După ce a ajuns apoi la Vitim, Georgi a înaintat spre nord prin podişul Vitimului, a trecut iarăşi munţii Ikat şi s-a întors în valea Barguzinului. Toamna, el a străbătut drumul de la estuarul Selengăi prin Cita spre ţinutul Nercinsk pentru a studia zăcămintele de minereuri din Transbaikalia, le-a cercetat şi s-a întors la Irkutsk.

Tn 1773, Georgi a plecat în Ural pentru a studia minele şi uzinele de acolo, iar în anul următor a cercetat regiunea Volgăi. În 1776 el a publicat o lucrare în două volume intitulată „Descrierea tuturor popoarelor ce trăiesc în statul rus", care prezintă şi astăzi interes ştiinţific ca izvor istoric şi etnografic. În 1797—1802 a apărut în limba germană lucrarea sa în cinci părţi: „Descrierea fizico-geografică şi istorică-naturală a statului rus".

[1] Un golf din sud-vestul Baikalului.

Capitolul 59

EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE ALE AFRICII

EXPEDIŢIILE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA ÎN ETIOPIA

În urma activităţii unor cercetători portughezi, în special a iezuiţilor, în jurul anului 1680 a fost întocmită o hartă destul de exactă a Etiopiei. În acea vreme Etiopia era cunoscută în Europa mai bine decât oricare altă ţară din Africa tropicală şi de sud. Iar la hotarul dintre secolele XVII—XVIII francezul *Charles Jacques Poncet* a stabilit definitiv că Etiopia are legătură cu marea Mediterană prin Nilul Albastru şi Nil. În 1699, Poncet a însoţit în Etiopia, ca medic, câţiva misionari iezuiţi. Din Egiptul de jos ei au urcat pe Nil până la Nilul Albastru, apoi pe valea acestuia până în oraşul *Sennar* (în dreptul paralelei de 13°30' latitudine nordică). De aici, cotind spre răsărit, ei au urcat pe podişul Abisiniei şi au ajuns în oraşul *Gondar* (la nord de lacul Tana). Din Gondar, Poncet a continuat singur drumul spre marea Roşie şi a ajuns în portul *Massaua,* străbătând astfel *podişul Abisiniei de la vest spre est.*

În 1768 a plecat în Etiopia cu misiuni speciale scoţianul *James Bruce,* medic şi pasionat lingvist, care studiase limba arabă şi alte câteva limbi din Africa de nord-est. Din delta Nilului el a ajuns în portul egiptean Kosseir de pe ţărmurile Mării Roşii, a ocolit cu o corabie ţărmurile nordice ale acestei mări şi, pornind de-a lungul coastei Arabiei, a ajuns până la strâmtoarea Bab el Mandeb. De acolo s-a îndreptat spre Massaua, pe ţărmul african şi pe drumul bine cunoscut de europeni, a ajuns la Gondar. Bruce a trăit în Etiopia până în 1772, practicând medicina, a vizitat ţărmul *lacului Tana* şi din nou — după *Pedro Paez* — a stabilit că din acest lac izvorăşte *Abbai — Nilul Albastru.* El s-a întors în Egipt coborând pe valea Nilului Albastru şi pe Nil, adică a repetat în direcţia inversă drumul lui Poncet. „Bruce a făcut prea puţine descoperiri efective, şi totuşi el nu era de loc dispus să recunoască realizările predecesorilor săi iezuiţi” (Baker). Cartea sa „Călătorii pentru descoperirea izvoarelor Nilului” (în cinci volume), care a apărut în 1790, a produs o puternică impresie în Anglia. El considera că Nilul albastru este principalul izvor al Nilului.

EXPLORAREA GAMBIEI ŞI SENEGALULUI

În interesul negoţului de sclavi, dintre apele din Africa occidentală europenii au explorat în primul rind râurile din „Senegambia”, prima

regiune de pe litoralul Oceanului Atlantic situată la sud de Sahara de vest şi de semideşerturile Mauritaniei.

În secolul al XVII-lea, englezii au acționat îndeosebi în bazinul *Gambiei* şi încă din al doilea deceniu al acestui secol au urcat pe valea ei pe o distanță de peste 600 km de la estuar în sus. Dar în acest loc ei s-au oprit. Abia după mai bine de o sută de ani *Bartholomew Stibs* a mai înaintat cu încă vreo 500 km în sus pe valea Gambiei până la poalele de nord-est ale *masivului Futa-Djallon.* El a stabilit că Gambia nu este legata de Niger şi a ajuns la concluzia dovedită justă că râul izvorăşte de undeva din apropiere, în masiv. Peste câțiva ani, nişte ofițeri englezi au efectuat măsurători topografice de-a lungul întregii Gambii şi au întocmit o hartă exactă (terminată în 1732).

O mare amploare au avut cercetările efectuate de francezi în bazinul fluviului *Senegal.* Până în al doilea pătrar al secolului al XVII-lea, ei au cercetat temeinic cursul inferior şi mijlociu al Senegalului. Spre sfârşitul secolului al XVII-lea s-a distins aici ca cercetător şi colonizator *Andre Brüe,* directorul Companiei comerciale a Senegalului. Brüe a administrat el însuşi teritoriul colonial al Senegalului între anii 1697 şi 1702, iar apoi — după o întrerupere de 12 ani — din 1714 până la 1725. El a fost primul dintre europeni care a trecut în Africa tropicală de la „colonizarea punctelor" de tip portughez, adică de la organizarea de factorii comerciale pe litoral, la organizarea unor *masive teritorii coloniale* prin pătrunderea în regiunile interioare ale „continentului negru". Pentru aceasta el a folosit Senegalul; a urcat de două ori pe fluviu în sus, până la vărsarea celui mai mare afluent al acestuia (din stânga) *Faleme, î*ntemeind pe cursul inferior al râului Faleme fortul Saint Pierre (astăzi Senudebu). Cursul superior al Senegalului a rămas însă necunoscut şi se presupunea că este legat de Niger.

EXPLORĂRILE PORTUGHEZILOR ÎN BAZINELE FLUVIILOR CONGO ŞI ZAMBEZI

La mijlocul secolului al XVII-lea, portughezii au făcut câteva încercări de a pătrunde în regiunile interioare ale Africii ecuatoriale. Pe *fluviul Congo* acționau în special misionari portughezi franciscani („capucini"): de la gurile fluviului ei urcau până mai sus de *lacul Stanley-Pool,* ajungeau, după cât se pare, la vărsarea râului *Kwa (Kassai),* afluent din stânga al fluviului Congo, apoi urcau pe cursul inferior al râului Kassai până la vărsarea râului *Kwango,* iar apoi pe acesta, pe o distanță mare spre sud. Deşi aceste realizări, ca şi alte descoperiri portugheze şi spaniole, erau

ținute în taină, în Europa apuseană răzbăteau totuşi unele informații despre ele; unii geografi de la sfârşitul secolului al XVII-lea prezintă zona dintre Kwango şi Oceanul Atlantic, ca pe o regiune explorată. Mai la sud era bine cunoscută regiunea dintre marele râu *Kuanza* şi ocean, unde au luşt ființă principalele centre din *Angola* — oraşele *Luanda* şi *Benguela.*

Portughezii au realizat succese importante în bazinul fluviului *Zambezi,* unde acționau, nu numai negustătorii de sclavi şi călugării misionari, dar şi căutătorii de aur. În chip deosebit continua să-i atragă regiunea *Monomotapa,* bogată în aur.

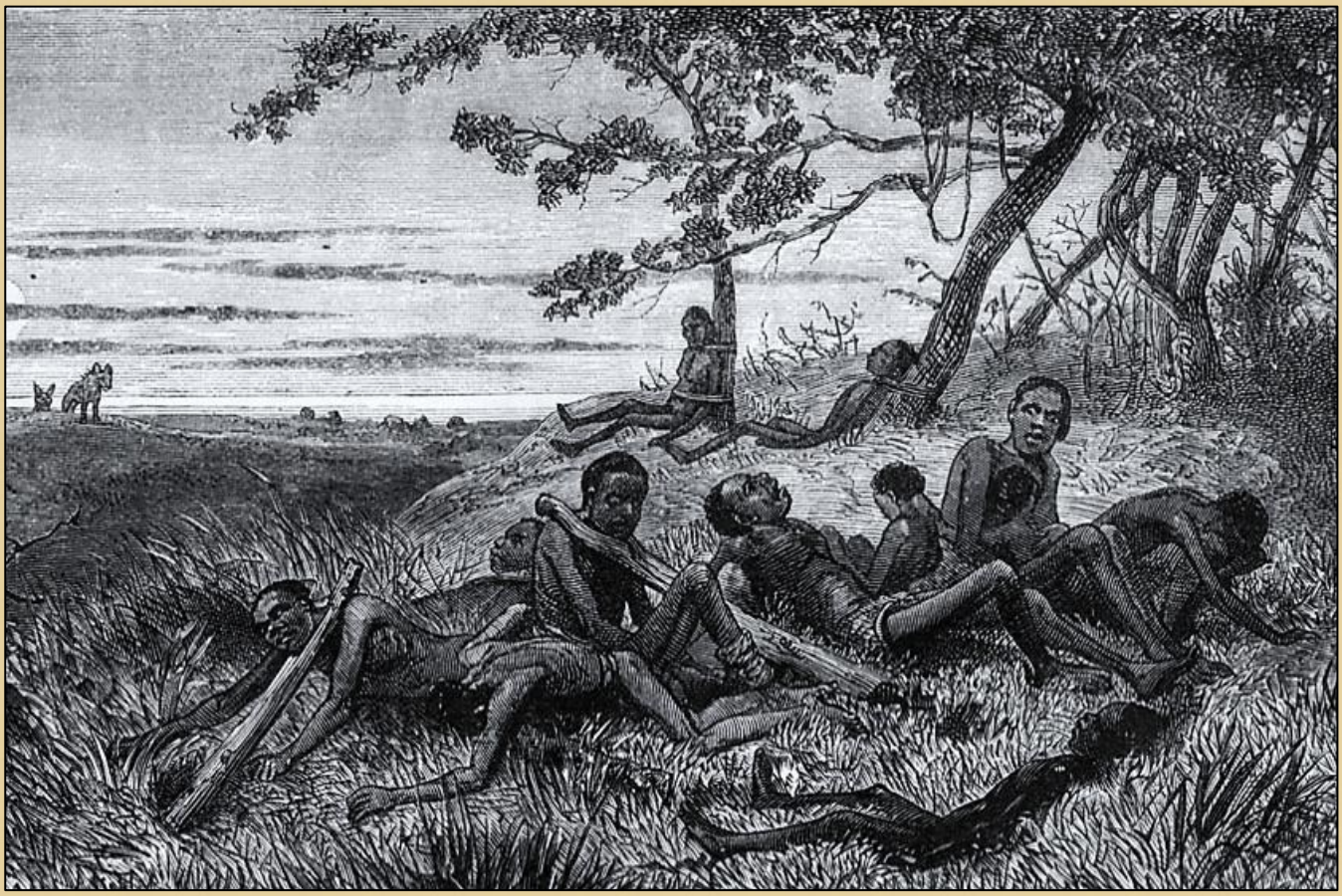

Sclavi părăsiți în voia soartei

Este incontestabil că în secolele XVII-XVIII, negustătorii de sclavi şi de fildeş, precum şi căutătorii de aur portughezi pătrundeau spre apus, în interiorul continentului, de-a lungul fluviului Zambezi, mult mai departe de *pragurile Kebrabasa,* descoperite la hotarul dintre secolele XVI-XVII. Acest lucru este confirmat de vechile hărți portugheze din secolele XVII—XVIII, care oferă o imagine aproximativă a Africei centrale de pe ambele maluri ale fluviului Zambezi, doar cu puțin mai exactă decât hărțile din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Călătoriile portugheze, absolut autentice, confirmate istoricește, în interiorul continentului, la sud de ecuator, datează însă dintr-o perioadă mai târzie, şi anume de la

sfârşitul secolului al XVIII-lea şi sunt legate de numele lui Lacerde.

Francisco Lacerde (Lacerde-Almeida), colonizator portughez, s-a remarcat încă în perioada 1780—1790, când se afla în serviciu în Angola. În 1787 el a explorat *Kunene,* cel mai mare râu din Africa occidentală, între fluviile Congo şi Orange, şi a descoperit că acest râu este navigabil pe cursul mijlociu până la praguri. Tot atunci el s-a convins că în apropierea izvoarelor râului Kunene se află izvoarele unui alt râu mare (Kubango)[1], care curge spre sud-est, şi a presupus că acesta este Zambezi sau în orice caz o apă legată de Zambezi. Presupunerea era greşită. Dar acest lucru a fost dovedit abia peste o jumătate de secol de către *David Livingstone.*

În perioada 1790—1800, aflându-se în colonia Mozambic, Lacerde a fost alarmat de expansiunea britanică în Africa de sud: el socotea că ea ameninţă posesiunile coloniale portugheze răzleţe de pe litoral, din vest şi est. După părerea sa, pentru a preîntâmpina pericolul era necesar ca Angola să fie legată de Mozambic printr-o zonă compactă de posesiuni portugheze în centrul Africii, în bazinul cursului superior şi mijlociu al fluviului Zambezi. Dar acest bazin era atunci aproape necunoscut europenilor. Lacerde a ispitit guvernul portughez, care avea totdeauna nevoie de bani, descriind marile avantaje pe care le-ar promite o cale comercială directă transafricană, între Angola şi Mozambic. Astfel el a obţinut fonduri pentru organizarea unei mari expediţii.

În 1796, negustorul călător portughez *Manuel Pereira* a plecat de pe ţărmul Oceanului Atlantic spre regiunea *Kazembi* (situată la izvoarele râului *Kafue,* cel mai mare afluent din stânga al fluviului Zambezi). El a apreciat în chip exagerat perspectivele negoţului cu această regiune, dar relatările sale au furnizat un argument în plus lui Lacerde. La începutul lunii iulie 1798, Lacerde a pornit în căutarea drumului spre regiunea Kazembi, din direcţia Oceanului Indian. De pe cursul inferior al fluviului Zambezi el s-a îndreptat spre nord-vest, între lacurile *Nyasa* şi *Bangweolo,* cunoscute de portughezi, şi a trecut peste râul *Chambezi.* Fireşte că nici nu i-a trecut prin minte că acest râu mic, care curge pe lângă lacul Bangweolo *spre sud-vest* şi traversează paralela de 12° latitudine sudică, destul de aproape *de Oceanul Indian,* face parte din *sistemul marelui fluviu Congo,* care curge dinspre nord-est şi se varsă în *Oceanul Atlantic* în dreptul paralelei de 6° latitudine sudică, la o distanţă de peste 2.000 km în linie dreaptă de Bangweolo.

---

[1] Râul Kubango (pe cursul interior se numeşte *Okovango)* se pierde în mlaştinile (aşa-numitul *bazin Okovango)* din Africa centrală, situate în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică.

Drumul urmat mai departe de Lacerde nu este bine cunoscut. Se ştie doar că în octombrie 1798 el a ajuns în regiunea Kazembi şi acolo a murit. În iulie 1799, însoțitorii lui Lacerde au pornit înapoi şi în luna noiembrie a aceluiaşi an s-au întors la Tete, pe cursul inferior al fluviului Zambezi. Expediția a strâns un vast material geografic, dar ca întotdeauna el a fost ținut secret. După o jumătate de secol, Livingstone, a fost nevoit să exploreze aproape din nou drumurile din Africa centrală.

OLANDEZII DESCOPERĂ FLUVIUL ORANGE, DEŞERTURILE ŞI STEPELE DIN AFRICA DE SUD-VEST

Pentru portughezi, zona capului Bunei Speranțe nu reprezenta decât o escală în drumul lor maritim spre India şi ei n-au organizat acolo nici o aşezare permanentă. Când portughezii au fost alungați din mările sudice, învingătorii lor, olandezii, s-au instalat lângă golful Mesei (Table Bay) şi au construit acolo, în 1652, o aşezare care a devenit apoi *„Oraşul Capului”* (în olandeză Kaapstad, iar în engleză Capetown). Acest oraş a devenit baza de pornire pentru expansiunea olandeză în interiorul Africii de sud.

Olandezii fuseseră atraşi de aceeaşi regiune *Monomotapa,* bogată în aur, care îi ispitise pe portughezi. Începând din deceniul 1660—1670 ei au trimis din Capetown expediții, atât spre est, cât şi spre nord. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea ei au explorat la est de capul Bunei Speranțe toate regiunile de pe litoralul Africii de sud până la Natal. La nord, ei au descoperit în 1660 *râul Olifants* care se varsă în Oceanul Atlantic în dreptul paralelei de 31°30' latitudine sudică, precum şi *munții Olifants* care se întind de-a lungul malului stâng al râului. Dar înaintarea mai departe spre nord, în regiunile apropiate din interiorul continentului, s-a încetinit deoarece olandezii au dat acolo de o regiune semideşertă neatrăgătoare pentru ei — *Karoo superior* — unde se întâlneau doar rareori vânători boşimani.

Abia în 1685, un detaşament olandez comandat de *Simon Van der Steel* a descoperit țara semideşertă de pe litoral *Micul Namaqua,* în dreptul paralelei de 31° latitudine sudică. Olandezii n-au găsit acolo aur, dar au descoperit zăcăminte de cupru. Întrucât spre nord țara părea şi mai pustie, căutările în această direcție au încetat până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

În 1760, un detaşament olandez care plecase de la Kaapstad spre nord a traversat fluviul *Orange*[1] pe cursul lui inferior şi a descoperit țara

[1] Corect — *Orania,* întrucât olandezii au denumit acest fluviu în cinstea dinastiei

muntoasă pustie *Marele Namaqua* (între 24 şi 28° latitudine sudică).

În 1766, un alt detaşament olandez, înaintând de la Kaapstad spre nord-est, a pătruns în partea centrală a Africii de sud şi a descoperit cursul mijlociu al fluviului Orange, precum şi afluentul său Waal, care se varsă în el dinspre nord-est. În jurul anului 1780, coloniştii olandezi ajunseseră să cunoască tot cursul fluviului Orange, de la izvoare până la vărsare.

În jurul anului 1790 un detaşament olandez a înaintat spre nord-vest de la Marele Namaqua până la *Walfish Bay* (golful Balenei). În cursul acestei expediții, detaşamentul a descoperit la vest de Marele Namaqua deşertul de pe litoral *Namib,* unul dintre cele mai sterpe din lume, iar la răsărit a cercetat pentru prima oară *deşertul Kalahari.*

Capitolul 60

DESCOPERIREA BAZINULUI FLUVIULUI MISSISSIPPI, A CANADEI CENTRALE ŞI DE NORD ŞI A RIULUI MACKENZIE

DESCOPERIREA CURSULUI SUPERIOR ŞI MIJLOCIU AL FLUVIULUI MISSISSIPPI

Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, pionierii colonizării franceze a Canadei — „vagabonzii pădurilor”, iar după ei iezuiții, au ajuns în regiunea *lacului Superior.* Negustătorii de blănuri *Pierre Radisson* şi *Medar Groséillers* au auzit de la indienii de acolo despre „Apa cea mare” care se află la vest. În jurul anului 1660, iezuitul *Claude Allouez* a întemeiat misiunea Saint Esprit („Sfântul Duh”), pe malul apusean al lacului Superior, iar în jurul anului 1670 a luat ființă misiunea Sainte Marie („Sfânta Maria”), pe malul sudic al râului plin de praguri cu acelaşi nume, care leagă lacul Superior de Huron. De atunci, pragurile din partea locului au căpătat un nume francez care s-a păstrat până astăzi: *Sault Sainte Marie* („Săritura Sfintei Maria”).

Când, în 1670, Allouez a ajuns pe râul *Wisconsin,* la vest de lacul Michigan, el a auzit de asemenea de „Apa cea mare”, care se află la apus. Fără îndoială că era vorba de un curs mare de apă. Indienii nu ştiau însă unde se termină el şi în general nimeni nu ştia dacă marele râu se varsă în Golful Mexic sau în Oceanul Pacific. Iezuiții sperau că el se varsă în

---

de Orania, care domnea în Țările de Jos.

Oceanul Pacific; din această cauză regiunea lacului Superior dobândea pentru ei o importanță uriaşă şi erau grăbiți să cucerească această regiune pentru Franța sau, mai exact, pentru ordinul lor. În 1671, în prezența! reprezentanților a paisprezece triburi indiene, a fost proclamată în mod solemn, lângă pragurile Sault Sainte Mărie, dominația supremă franceză asupra tuturor regiunilor învecinate cu lacurile Superior şi Huron.

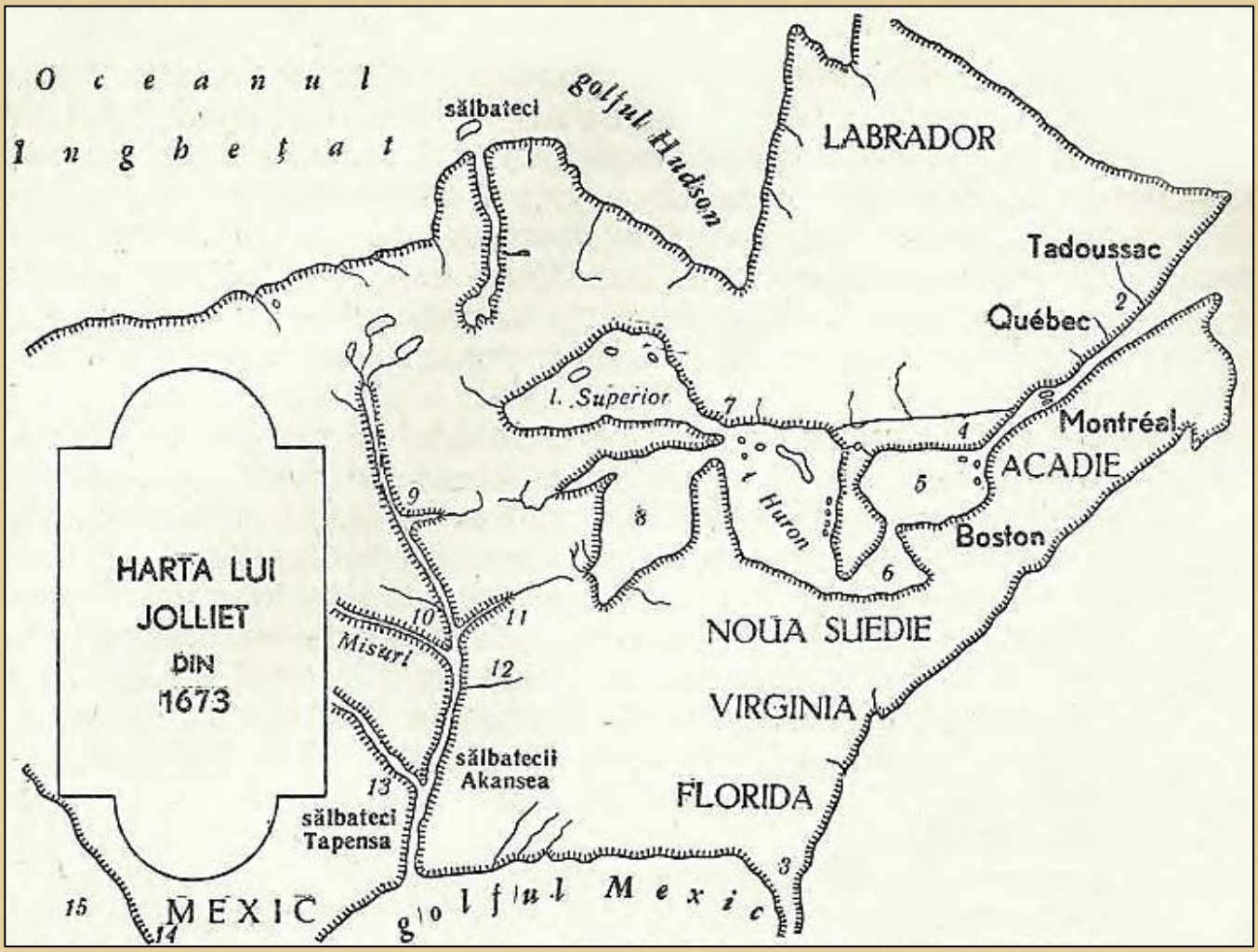

Harta lui Jolliet din 1673 (schiță).

Un discipol al iezuiților, negustătorul de blănuri *Louis de Jolliet* a fost însărcinat de guvernatorul Noii Franțe să exploreze „cursul de apă Apusean”. Iezuiții au trimis împreună cu el pe călugărul *Jacques Marquette.* În 1673, negustătorul şi călugărul au pornit la drum de pe malul golfului din nord-vestul *lacului Michigan* (în dreptul paralelei de 45° latitudine nordică). Ei erau însoțiți de alți cinci negustători de blănuri. Ei au trecut peste cumpăna apelor în două luntri indiene, au coborât pe râul *Wisconsin* până la vărsare şi au ajuns la un râu larg care-şi purta încet apele cristaline spre sud, între maluri înverzite. Jolliet l-a numit râul

Colbert[1].

În cursul primei săptămâni ei au navigat printr-o regiune complet nelocuită şi pe maluri au văzut cirezi mari de bizoni şi mult vânat. Mai jos au început să întâlnească sate ale indienilor *illinoisi.* Pe aici nu păşise încă picior de european şi totuşi de Jolliet şi Marquette au văzut la indieni obiecte de fier şi îmbrăcăminte franceză, precum şi arme de foc engleze, care proveneau, probabil, din Noua Anglie. Mărfurile europene îi precedau pe europeni. Intermediarii comerciali erau triburile indiene care trăiau în apropierea coloniilor franceze şi engleze (sau, până în 1667, olandeze).

De Jolliet şi Marquette au aflat de la indieni că marele râu începe cu câteva izvoare provenind din lacuri mici situate departe spre nord şi curge către sud, dar n-au putut stabili unde se varsă. Ei auziseră mai înainte sute de povestiri despre cruzimea şi perfidia indienilor. Dar în ţara illinoisilor şi mai jos pe râu ei nu s-au aflat niciodată în vreo primejdie serioasă. Indienii nu-i atacau pe europeni, dacă aceştia se purtau paşnic.

De Jolliet şi Marquette au navigat sute de kilometri pe râu în jos, dar acesta îşi păstra direcţia spre sud. Mai jos de ţara illinoisilor se vărsa în el dinspre vest (în dreptul paralelei de 39° latitudine nordică) un alt râu uriaş: în apele liniştite şi limpezi ale fluviului *Mississippi* se vărsau apele năvalnice şi tulburi ale fluviului *Missouri.* Francezii au întâlnit pe apă o mulţime de copaci care formau uneori adevărate insule plutitoare. Dar după ce primea acest mare afluent, Mississippi continua să curgă în aceeaşi direcţie, deviind puţin spre răsărit. Mai la vale se vărsa în Mississippi un alt râu mare, de data aceasta dinspre răsărit, *Ohio* (în dreptul paralelei de 37° latitudine nordică), care fusese descoperit ceva mai înainte de *Robert la Salle* (vezi mai jos). Dar şi de data aceasta Mississippi îşi schimba doar foarte puţin direcţia, spre sud-vest.

Şi mai jos de Ohio francezii au găsit la indienii localnici obiecte şi arme europene. După cum le-au povestit indienii, aceste mărfuri veneau dinspre răsărit, deci de la coloniştii englezi (din Virginia). Aceştia încă nu trecuseră peste *munţii Appalachi,* dar mărfurile lor s-au răspândit prin intermediarii indieni pe o distanţă de sute de kilometri la vest de munţi. Mai departe, francezii au întâlnit uneori mărfuri spaniole aduse probabil din Mexic şi i-au văzut pe indieni călărind pe mustangi îmblânziţi (cai sălbăticiţi).

Mai jos de Ohio se mai vărsa în Mississippi dinspre vest (la 34° latitudine nordică) încă un râu mare — *Arkansas.* Şi după ce primea acest

---

[1] În cinstea remarcabilului om de stat francez *Jeon Baptiste Colbert,* ministru de finanţe al lui Ludovic al XIV-lea.

afluent, Mississippi continua să curgă drept spre sud. Oricât de vagi erau pe atunci cunoştinţele despre geografia Americii de nord, totuşi de Jolliet şi Marquette şi-au dat seama că speranţele lor de a ajunge pe apă la Oceanul Pacific se năruiau. După spusele indienilor de pe Arkansas, de la ei până la mare nu erau decât zece zile de drum. Mississippi nu-şi mai putea schimba cursul ca să se verse în Oceanul Pacific. De asemenea, el nu se putea vărsa direct în Oceanul Atlantic.

Era evident că marele fluviu se vărsa în golful Mexic. *De Jolliet şi Marquette au fost primii care au străbătut cursul superior şi mijlociu al fluviului Mississippi.* Francezii n-au îndrăznit însă să se încredinţeze pe deplin că Mississippi se varsă în golful Mexic, adică să coboare până la vărsare: ei ştiau să se înţeleagă cu „păgânii sălbatici" — indienii — dar se temeau să nu cadă în mâna spaniolilor catolici — „civilizaţi". De aceea au urcat pe Mississippi până la vărsarea râului Illinois, iar pe acesta până la cumpăna apelor de înălţime mijlocie care îl desparte de lacul Michigan.

În felul acesta s-a descoperit nu numai aproape întreg cursul celui mai mare fluviu din America de Nord, dar s-a demonstrat totodată că între bazinul fluviului Mississippi şi Marile lacuri se află doar nişte cumpene ale apelor joase şi uşor accesibile. Francezii au izbutit să stabilească în curând că în perioada ploilor se produce un fel de bifurcare între Mississippi şi lacul Michigan: când afluenţii lui Mississippi se revărsau, se putea trece cu luntrile din lacul Michigan în bazinul fluviului Mississippi.

Datorită călătoriei lui de Jolliet şi Marquette, francezii au ajuns să cunoască un sistem gigantic de căi de comunicaţie pe apă, care străbătea ca un arc lung de 4.000 km toată regiunea interioară a Americii de Nord. Părţile componente ale acestui arc erau fluviul Sfântul Laurenţiu, lacurile Ontario, Huron şi Michigan şi, în sfârşit, fluviul Mississippi, căruia mai târziu geografii francezi i-au dat o denumire foarte potrivită *„meridianul în mişcare".*

Francezii puseseră oficial stăpânire pe fluviul Sfântul Laurenţiu şi pe Marile lacuri; datorită lui de Jolliet şi Marquette ei au dobândit „dreptul primei descoperiri" asupra fluviului Mississippi, cu excepţia cursului său inferior. Le rămânea doar să dobândească drepturi oficiale asupra cursului inferior al marelui fluviu şi să se consolideze pe ţărmurile golfului Mexic.

CONSTITUIREA „COMPANIEI GOLFULUI HUDSON"

Radisson şi *Groséillers* auziseră de la indienii din regiunea lacului Superior, nu numai de Mississippi, dar şi de „Marea de miazănoapte"

(golful Hudson) şi au aflat drumurile care duc spre ţărmurile ei. Curând după aceasta ei au întreprins o călătorie în direcţia „Mării de miazănoapte" cu scopul de a achiziţiona blănuri. Este neîndoios că ei au descoperit cu acest prilej *lacul Nipigon;* a rămas încă nelămurit dacă au ajuns până la golful Hudson sau s-au oprit undeva pe drum. În orice caz, Radisson şi Groséillers s-au întors la Quebec cu o mare cantitate de blănuri de preţ. Ei au propus unei companii comerciale din Canada să organizeze o mare expediţie spre ţărmurile golfului Hudson pentru a instaura acolo dominaţia franceză. Negăsind sprijin, neguţătorii au plecat în Anglia şi şi-au oferit acolo serviciile. Ei au izbutit să intre în legătură cu prinţul *Rupert de Bavaria,* amiral al flotei engleze, văr al regelui Carol I Stuart.

În 1667, prinţul Rupert a întemeiat societatea engleză *„Compania golfului Hudson".* În vara anului următor a fost trimis în golful Hudson un vas militar englez sub comanda lui *Zacharia Gillam.* El a descoperit în colţul de sud-est al golfului James *baia Rupert* şi marele *râu Rupert* care se varsă aici dinspre răsărit (el izvorăşte din marele lac *Mistassini),* iar la nord de el un alt râu mare — *Eastmain.* La gurile acestui râu, el a construit un fort. În 1670, „Compania golfului Hudson" a obţinut brevetul regal. Oficial, puterea ei se extindea asupra întregii regiuni a golfului, până la înălţimile care constituiau cumpăna apelor, dar în realitate fusese explorată numai zona de sud, de pe coastă, între râul Churchill (în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică) şi râul Eastmain (ţărmul de sud-vest al peninsulei Labrador). Până în 1688 englezii au întemeiat aici şapte forturi-factorii, situate la gurile marilor râuri descoperite până atunci: Eastmain, Rupert, Moose, Albany, Severn, Nelson şi Churchill.

În acea vreme şi francezii au obţinut succese importante în Canada, în înaintarea spre golful Hudson: în 1671, iezuitul *Charles Albanel* a trecut peste râul Saguenay spre golf şi a proclamat întregul teritoriu posesiune franceză.

Radisson şi Groséillers, care fuseseră probabil nedreptăţiţi de Rupert, s-au întors între timp în Canada şi au organizat acolo „Compania comercială de nord". În 1682, ei au atacat fortul englez Nelson de pe ţărmul golfului Hudson, l-au distrus, au luat prizonieri pe cei aflaţi acolo şi au construit în locul lui un fort francez. După doi ani însă, aceiaşi neguţători de blănuri au trecut iarăşi de partea englezilor şi au predat fortul francez „Companiei golfului Hudson".

LA SALLE ŞI ANEXAREA LOUISIANEI DE CĂTRE FRANŢA

Iezuiţii nu tolerau ca spre pământurile descoperite de ei să plece

călugări din alte ordine şi cu atât mai puțin laici. Folosindu-se de influența pe care o aveau la curtea regală franceză, ei căutau să împiedice prin toate mijloacele explorarea mai departe a bazinului fluviului Mississippi, îndeosebi cercetările pe care le-a întreprins cel mai mare călător francez din secolul al XVII-lea „nenorocosul" *Robert Cavelier de la Salle.*

Venit din Franța pe valea fluviului Sfântul Laurențiu, La Salle visa, ca şi alții, să descopere drumul cel mai scurt dintre Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific. În 1669, înaintând spre sud-vest de lacul Ontario, el a descoperit *râul Ohio,* mare afluent dinspre stânga al fluviului Mississippi. El credea că Mississippi se varsă în Oceanul Pacific. Când însă Marquette şi Jolliet au dovedit că „Părintele apelor" curge spre sud, chiar şi dincolo' de vărsarea râului Arkansas, La Salle a organizat o serie de expediții (1679—1682) având drept scop explorarea întregului curs al fluviului Mississippi şi anexarea bazinului său la posesiunile regelui Franței.

Reuşind să trezească interesul lui *Louis de Buade Frontenac,* guvernatorul francez al Canadei, față de planul său, La Salle a construit un fort pe malul râului Niagara şi a echipat un vas pentru a naviga pe apele Interioare de la Niagara până la estuarul fluviului Mississippi. Pentru aceasta el s-a înglodat în datorii şi creditorii i-au sechestrat moşiile din Canada. Contemporanii îl considerau un om mândru, rece şi necruțător. Neguțătorii de blănuri credeau că el vrea să acapareze monopolul asupra comerțului cu blănuri în America de nord. Iezuiții îl urau şi au încercat să-l otrăvească. Fiind încă bolnav din cauza otrăvii care i s-a dat, La Salle a pornit la drum şi, traversând lacurile Erie şi Huron, a atins malul sudic al lacului Michigan.

De aici La Salle şi-a trimis vasul înapoi pe râul Niagara cu o încărcătură de blănuri pentru a-şi achita datoriile şi pentru a cumpăra provizii, iar el, cu cincisprezece-douăzeci de oameni, a trecut peste cumpăna apelor de la sud de Michigan şi a construit un fort pe Illinois, afluent al fluviului Mississippi. Dar vasul trimis de La Salle în Canada a dispărut fără urme. După ce a iernat pe malul râului Illinois, La Salle cu cinci însoțitori s-a întors la începutul primăverii pe jos la Montreal. Aici a aflat de dispariția vasului său şi de pieirea unei alte corăbii, care-i fusese trimisă din Franța. Cu toate acestea La Salle a pornit din nou spre apus, către micul detaşament pe care îl lăsase în fortul de pe malul râului Illinois. Dar garnizoana fortului se răsculase în lipsa lui şi La Salle ar fi fost ucis dacă nu ar fi atras de partea sa pe indienii localnici. În alianță cu aceştia i-a biruit pe rebeli şi cu o nouă încărcătură de blănuri s-a întors la Montreal pentru a echipa o altă expediție.

Aceasta a fost singura dată când soarta i-a surâs lui La Salle. După ce a străbătut Marile lacuri şi râul Illinois până la vărsare, a *coborât pe fluviul Mississippi până la golful Mexic.* El a proclamat întreaga regiune udată de Mississippi şi de afluenții lui posesiune a regelui Franței Ludovic al XIV-lea şi i-a dat numele de *Louisiana.* Apoi a urcat pe Mississippi şi prin Marile lacuri s-a întors la Montreal.

La Salle i-a adus regelui vestea că a adăugat posesiunilor sale o țară uriaşă, mult mai mare decât Franța (de altfel, nici el nu cunoştea dimensiunile exacte ale Louisianei). Ludovic al XIV-lea i-a dat fonduri pentru echiparea câtorva vase în vederea unei noi expediții şi l-a numit guvernator al Louisianei. Dar iezuiții nu puteau tolera ridicarea unui rival primejdios. Ei au obținut ca în postul de comandant al flotilei să fie numit un duşman personal al lui La Salle, aflat sub influența lor. Expediția trebuia să plece din Franța spre golful Mexic, să intre în estuarul fluviului Mississippi şi să urce pe cursul lui. Dar comandantul flotilei a trecut (la sfârşitul anului 1684) pe lângă delta marelui fluviu „fără s-o observe", iar apoi l-a acuzat pe La Salle de înşelăciune. Acesta a fost nevoit să debarce cu un mic detaşament pe *insula* pustie *Matagorda* (28° latitudine nordică, lângă țărmurile *Texasului).* El a iernat acolo, a trecut în primăvara anului 1685 pe continent, pe țărmul *golfului Matagorda* şi a construit un fort la gurile râului Lavaca. În toamna anului 1686 el a hotărât să se întoarcă pe uscat în regiunea Marilor lacuri, cu alte cuvinte să traverseze continentul de la sud-vest spre nord-est. La începutul iernii a pornit la drum, dar pe parcurs a fost omorât în mod perfid de însoțitorii săi (1637).

„VAGABONZII PĂDURILOR" ŞI ÎNCEPUTUL DESCOPERIRII REGIUNILOR INTERIOARE ALE CANADEI

Descoperirea Canadei a fost continuată de negustători de blănuri şi vânători francezi anonimi — „vagabonzii pădurilor", adesea urmăriți de autoritățile coloniale franceze. Ei trăiau printre indieni, se căsătoreau cu femei indiene, dar îşi păstrau limba şi o transmiteau copiilor. În căutarea de noi locuri de vânătoare ei au înaintat tot mai departe spre apus, până au ajuns la *Munții Stâncoşi.* În nord, au urcat până la izvoarele fluviului Mississippi, au trecut peste micile dealuri care formau cumpăna apelor şi au descoperit, la nord-vest de lacul Superior, un grup de lacuri şi râuri mari, ce se vărsau în Oceanul Înghețat.

VARENNES DE LA VÉRENDRYE ŞI „LINIA FORTIFICATĂ A MĂRII DE APUS”

În 1717 *Pierre Gauthier Varennes de La Vérendrye* s-a stabilit la nord de lacul Superior, pe malul *lacului Nipigon.* Aici el a auzit de la indieni şi de la „vagabonzii pădurilor” despre marile lacuri şi râuri aflate la vest şi nord-vest de Nipigon şi a crezut că ele formează o cale pe apă spre *„Marea de apus”* (Oceanul Pacific). Îmbogățindu-se, a organizat o companie comercială şi regele Franței i-a acordat monopolul asupra cumpărării de blănuri în regiunile apusene. În perioada 1731—1748, Varennes şi fiii săi au întreprins călătorii în imensa regiune rezervată companiei lor. Ei au terminat explorarea marilor lacuri din Canada centrală — Woods (lacul Pădurilor), *Winnipeg, Manitoba, Winnipegosis* şi a multor lacuri mici, le-au însemnat pe hartă, au descoperit pentru a doua oară (după „vagabonzii pădurilor”) marele râu *Saskatchewan* care se varsă în lacul Winnipeg şi au urcat pe el până la afluenții săi, iar spre sud-vest au traversat zona nordică a podişului Preriilor, în regiunea râului „Micul *Missouri”* (Little Missouri) şi, după cât se pare, au ajuns până la povârnişurile răsăritene ale Munților Stâncoşi, la 44° latitudine nordică (munții Big Horn).

Pe lacurile şi râurile descoperite de ei, Varennes şi fiii săi au înființat o serie de factorii comerciale fortificate. Iar în 1751 francezul *Niverville* a explorat întreg cursul râului *Saskatchewan de sud,* de la estuar până la izvoare (în dreptul paralelei de 50° latitudine nordică) şi pe unul din izvoarele sale — *Bow* — la poalele lanțului *Front Range* al munților Stâncoşi, a construit un fort (în apropiere de Calgary de astăzi). Lanțul acestor forturi-factorii este cunoscut sub numele de *„Linia fortificată a Mării de apus”.*

Francezilor li se părea că fiecare lac mare la care ajungeau era Marea de apus, până când constatau că şi dincolo de el începea iarăşi o regiune întinsă de pădure sau stepă. Francezii pătrundeau tot mai departe spre apus, iar uriaşul continent părea să se retragă în fața lor, până când au fost opriți de o barieră — *Munții Stâncoşi,* descoperiți pentru a doua oară de Varennes şi Niverville. Dincolo de aceşti munți ei sperau să găsească adevărata Mare de apus — Oceanul Pacific.

Pe baza relatărilor pionierilor franco-canadieni, învățații geografi din Paris presupuneau că în vest pătrunde în continentul nord-american un uriaş golf maritim. Întrucât în acea vreme se cunoştea *râul Nelson,* care izvorăşte din lacul Winnipeg şi se varsă în *golful Hudson,* se părea că prin acest râu, precum şi prin lacurile şi râurile din Canada centrală, trece

marea cale internă pe apă între Oceanele Atlantic şi Pacific.

Această problemă îi preocupa şi pe englezi. În 1745, parlamentul britanic a instituit un premiu de 20.000 de lire sterline pentru descoperirea *trecerii de nord-vest* adică a căii pe apă între golful Hudson şi Oceanul Pacific (parlamentul a reconfirmat această hotărâre după 30 de ani). Când, în 1749, s-a ridicat în parlament problema activității „Companiei golfului Hudson", acestei companii i s-a reproşat că n-a făcut nimic pentru a descoperi trecerea de nord-vest. Compania a obiectat că din 1719 a trimis în repetate rânduri vase în golful Hudson în acest scop, dar fără nici un rezultat.

DESCOPERIREA RÂULUI COPPERMINE ŞI A LACURILOR DIN CANADA DE NORD

Interesată să-şi extindă operațiile comerciale în domeniul achiziționării de blănuri şi să descopere zăcăminte de minereuri, „Compania golfului Hudson" a însărcinat pe agenții săi să exploreze regiunile interioare ale Canadei de nord. O astfel de sarcină a primit şi agentul companiei, *Samuel Hearne,* fost ofițer în flota militară engleză. El a pornit să caute dinspre golful Hudson, de la gurile *râului Churchill,* atât drumul de nord-vest, cât şi *râul Coppermine* (râul Minelor de cupru) despre care auzise de la indieni. El a întreprins cercetări pe mare şi pe uscat; pe mare, a suferit un eşec total, dar pe uscat a avut mari succese, deşi de altă natură decât cele pe care le sconta compania.

După prima încercare neizbutită, Hearne a plecat din nou, peste două luni, în februarie 1770, în căutarea râului Coppermine, cu care prilej a descoperit marele lac *Dubawnt* (63° latitudine nordică, 102° longitudine vestică), dar din cauză că-şi pierduse cuadrantul a fost nevoit să se întoarcă. Dună două săptămâni a pornit pentru a treia oară de la gurile râului Churchill spre nord-vest. Itinerariul pe care l-a urmat nu este lămurit; el a anunțat că a descoperit pe itinerariul parcurs o serie de lacuri şi râuri şi acest lucru este neîndoielnic, dar e foarte greu de stabilit care anume: în Canada de nord există nenumărate lacuri şi râuri, iar în drumul probabil parcurs de Hearne spre nord-vest, lacurile mari se numără cu zecile. În afară de aceasta la el s-au constatat greşeli grosolane (chiar pentru acea vreme) în stabilirea coordonatelor geografice, şi anume până la 5^0 în calcularea longitudinii.

Sigur este doar faptul că Hearne a ajuns la râul despre care circulau zvonuri (ce nu s-au adeverit) că pe malurile lui s-ar afla zăcăminte de minereu de cupru şi el a denumit acest râu *Coppermine.* Cu ajutorul

călăuzelor indiene, Hearne a explorat valea acestui râu sinuos şi plin de praguri care trece printr-un şir de lacuri de la izvoare (în dreptul paralelei de 65° latitudine nordică) până la gurile sale (68° latitudine nordică) şi a constatat că el se varsă într-un golf blocat de ghețuri *(Coronation* — al încoronării). Hearne a determinat în mod greşit poziția geografică a gurilor râului pe care-l descoperise, n-a observat acolo nici un fel de flux sau reflux, dar a considerat că descoperise o *parte din Oceanul Înghețat.* Acest lucru era exact, după cum au dovedit expedițiile din secolul al XIX-lea, dar pe vremea sa majoritatea geografilor n-au crezut că el a atins într-adevăr un golf maritim. Hearne a declarat de asemenea că prin descoperirile sale „el a pus capăt o dată pentru totdeauna discuțiilor despre existența unei strâmtori la nord-vest, care duce din golful Hudson spre apus", dar acest lucru nu era nici convingător şi nici exact.

În iulie 1771, Hearne s-a întors la gurile râului Churchill. Se presupune că la înapoiere el a urmat altă cale, a deviat spre apus şi a descoperit Marele Lac al Sclavilor (Great Slave Lake), sau lacul Athabaska, sau poate şi pe unul şi pe celălalt, ceea ce însă nu se poate dovedi, după cum nu se poate dovedi că el ar fi ajuns primul la Marele Lac al Urşilor (râul Coppermine trece foarte aproape de acest lac). Hearne a scris despre călătoria sa o carte de proporții reduse, dar interesantă, cuprinzând, printre altele, descrierea unor triburi indiene din Canada de nord şi a eschimoşilor care trăiau în apropiere de gurile râului Coppermine.

În 1774, „Compania golfului Hudson" a întemeiat pe cursul inferior al râului Saskatchewan, în dreptul paralelei de 54° latitudine nordică, postul comercial *Cumberland House.* De la această bază, alți agenți ai companiei au întreprins o serie de expediții în diferite direcții în regiunile interioare ale Canadei de nord. În perioada 1770—1780, negustorul canadian de blănuri *Joseph Frobisher,* care mai târziu a devenit unul dintre acționarii „Companiei de blănuri din nord-vest", concurentă a „Companiei golfului Hudson", a descoperit *lacul Frobisher,* de unde izvorăşte râul Churchill. De acolo el a pornit spre nord, ajungând pe țărmul lacului Athabaska (7.900 km^2), unde a organizat o factorie. Iar în perioada 1780—1790 *Peter* (sau Pierre) *Pond*[1]*,* probabil un franco-canadian, aflat în serviciul aceleiaşi „Companii de nord-vest", a călătorit de la lacul Athabaska până la *Marele Lac al Sclavilor* (28.900 km^2) sau — potrivit unei alte versiuni — a trimis acolo oameni să întemeieze un fort.

[1] Numele lui s-a dat *lacului Peter Pond,* situat la sud de lacul Frobisher; lacul Peter Pond este legat şi de râul Churchill, care se varsă în golful Hudson, şi de râul Athabaska-Mackenzie, care se varsă în Marea Beaufort din Oceanul Înghețat.

DESCOPERIREA RÂULUI MACKENZIE

În 1779, scoțianul *Alexander Mackenzie* s-a angajat la „Compania golfului Hudson”. Mai târziu a trecut în slujba Companiei de blănuri din nord-vest” şi a fost numit comandant al *fortului Chipewyan,* situat pe malul sud-vestic al lacului Athabaska. Se ştia că râul Sclavilor (Slave River) care izvorăşte din lacul Athabaska, se varsă în Marele Lac al Sclavilor, din care izvorăşte un alt râu mare. Nici un european nu ştia încotro curge acest râu — spre Oceanul Înghețat sau spre Oceanul Pacific.

Pentru explorarea acestui râu, Alexander Mackenzie a organizat în 1789, cu fondurile „Companiei de nord-vest”, o expediție compusă din doisprezece „vagabonzi ai pădurilor” canadieni, nişte indieni şi vărul comandantului, *Roderick Mackenzie.*

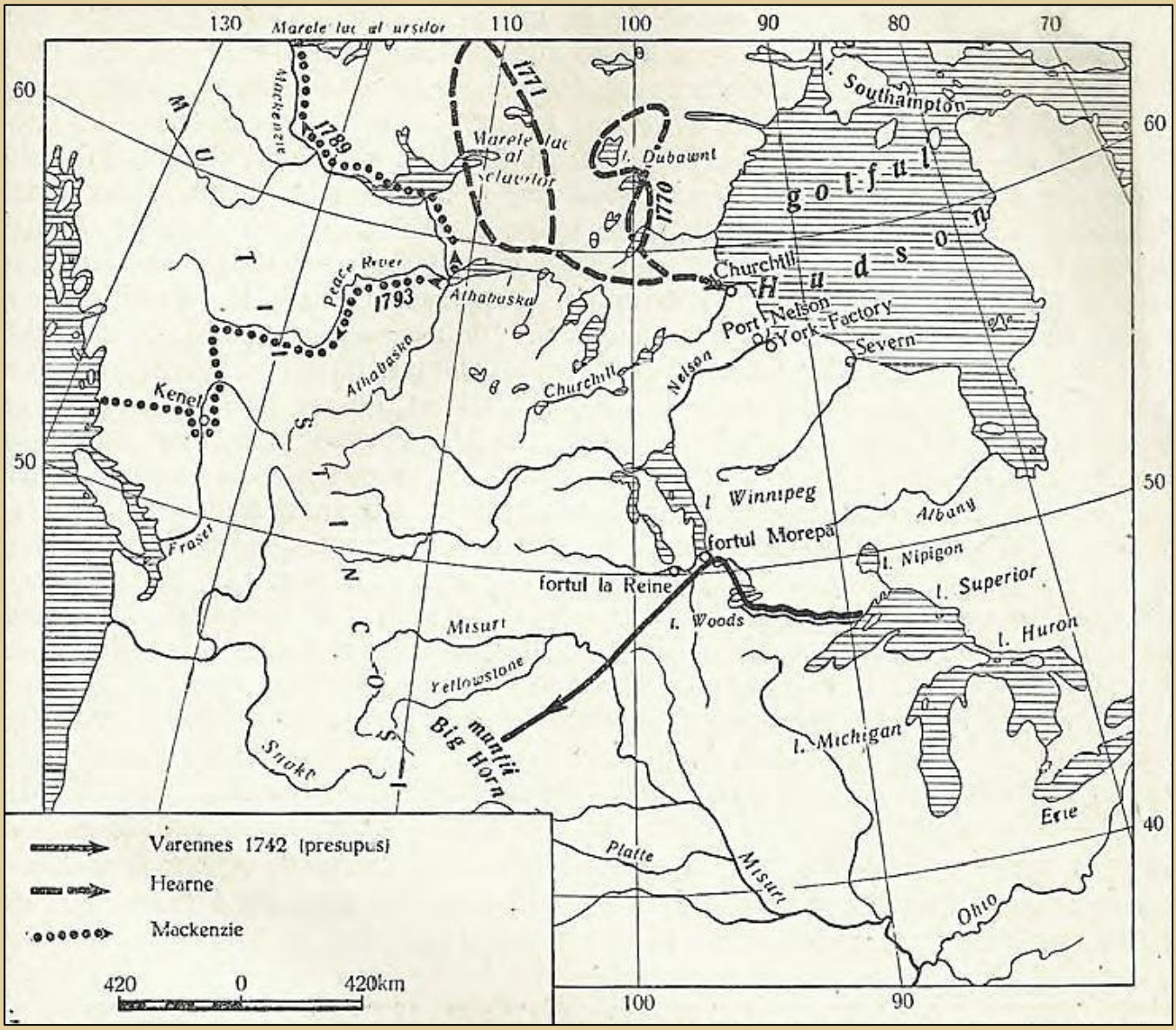

Itinerariile urmate de Varennes tatăl şi fiii, de Hearne şi de A. Mackenzie.

În patru luntri, grupul lui Mackenzie a coborât până la Marele Lac al Sclavilor şi la sfârşitul lunii iunie a pătruns într-un râu mare care izvorăşte din acest lac. Mackenzie a pornit pe râu în jos spre vest, nădăjduind să iasă pe țărmul Oceanului Pacific. Dar în dreptul meridianului de 124” longitudine vestică, râul cotea brusc spre nord, iar ceva mai jos îşi schimba direcția spre nord-vest, pătrunzând într-o regiune muntoasă. Pe malul stâng se apropiau de râu nişte munți („înălțimile Mackenzie"), iar pe malul drept, răsăritean, se înălțau alți munți. În dreptul paralelei de 65°, aceşti munți *(munții Franklin,* cum au fost denumiți mai târziu) erau întrerupți de o vale largă prin care curgea un râu cu debit mare de apa - *Marele râu al urşilor* (Great Bear River), care se varsă dinspre răsărit în râul pe care pluteau călătorii. Este cert că Alexander şi Roderick Mackenzie au observat Marele râu al urşilor, dar nu l-au cercetat, căci altul era scopul principal al expediției. După trei ani, în 1792, Roderick Mackenzie a revenit în această regiune şi a descoperit lângă cercul polar Marele Lac al Urşilor (Great Bear Lake) cel mai mare dintre lacurile din Canada de nord (31.110 km^2). Din colțul de sud-vest al acestui lac izvorăşte Marele râu al urşilor.

În dreptul paralelei de 67° latitudine nordică, râul pe care plutea grupul lui Alexander Mackenzie pătrundea într-o vale largă. La 10 iulie el a notat în jurnalul său: „... Este limpede ca lumina zilei că acest râu se varsă în Marea cea mare de la miazănoapte”. El a mai mers trei zile în jos pe râul care curgea între maluri nu prea înalte şi din care porneau în ambele părți numeroase brațe. În locul aşezărilor indiene pe care le întâlnise din când în când pe malurile râului, se vedeau ici-colo locuințe ale eschimoşilor. La 13 iulie, în dreptul paralelei de 69°30' latitudine nordică, de pe un deal situat pe o insulă din deltă, Alexander Mackenzie a zărit la apus o fâşie de mare deschisă *(golful Mackenzie din Marea Beaufort),* iar la răsărit, un golf blocat de ghețuri (poate lacurile Esquimaux). În cursul nopții albe el a urmărit fluxul, iar dimineața a văzut în golful dinspre vest nişte balene jucându-se în apă. Incontestabil că ajunsese la țărmurile Oceanului Înghețat. Dar întrucât el n-a atins chiar marea şi n-a explorat în ambele direcții porțiunile de litoral învecinate, veridicitatea relatărilor sale a fost multă vreme pusă la îndoială. Mackenzie îşi justifica eşecul prin faptul că proviziile erau pe terminate. La 16 iulie el a pornit înapoi, a urcat pe râu în sus şi şi-a încheiat călătoria în ziua de 12 septembrie la fortul Chipewyan de pe lacul Athabaska. Întreaga expediție, dus şi întors, a durat 102 zile.

Râul care izvorăşte din Marele lac al sclavilor şi se varsă în marea

Beaufort a căpătat denumirea de *râul Mackenzie;* aceasta este porțiunea inferioară (circa 1.700 km) a unei uriaşe artere fluviale care, după cum a dovedit mai târziu topograful Peter Fidler[1], izvorăşte din lanțul Front Range al munților Stâncoşi, la 52° latitudine nordică şi 118° longitudine vestică. Porțiunea superioară poartă numele de râul Athabaska, cea mijlocie — râul Sclavilor (mai puțin de 500 km — între lacul Athabaska şi Marele Lac al Sclavilor), iar întregul sistem se numeşte *Athabaska-Mackenzie;* lungimea lui totală este de 4.600 km, iar suprafața bazinului de 1.760.000 km^2 (mai mare decât bazinul Volgăi).

TRAVERSAREA AMERICII DE NORD DE CĂTRE ALEXANDER MACKENZIE

După această călătorie, Alexander Mackenzie s-a întors în patrie. Acolo a studiat geodezia, pregătindu-se pentru o nouă mare expediție. Scopul său era să descopere, căile fluviale care duc de la lacul Athabaska până la țărmul Oceanului Pacific. În 1792, el a debarcat pe malul fluviului Sfântul Laurențiu, a mers apoi pe uscat şi pe apă până la lacul Athabaska. El a ales pentru explorare un râu mare (Peace River — râul Păcii) care se varsă dinspre vest în râul Sclavilor lângă punctul unde acesta izvorăşte din lac (în dreptul paralelei de 59° latitudine nordică), întrucât spera că, urcând pe acest râu, va putea să ajungă aproape de Oceanul Pacific. Dar râul cotea spre sud-vest, iar apoi se îndrepta direct spre sud. El a navigat pe râu în sus până când a ajuns la 52° latitudine nordică. Anotimpul era înaintat şi Mackenzie s-a oprit să ierneze lângă gurile „râului Fumegând" (Smoky River).

În mai 1792, când gheața pe râu *s-a* topit, Mackenzie şi-a continuat călătoria în sus pe Peace River. El a mai mers aproximativ 250 km şi după ce a ocolit un canion lung de 20 km şi-a continuat drumul. A urcat pe râu până la un alt canion, tăiat de acesta în lanțul Front Range al munților Stâncoşi. După ce a trecut cu luntrile peste acest canion, *a.* ajuns în dreptul paralelei de 52° latitudine nordică şi a meridianului de 124° longitudine vestică, la două râuri care alcătuiau aici Peace River şi curgeau în direcții diametral opuse — *spre nord (Finlay)* şi *spre sud (Parsnip).* Se punea problema încotro să pornească, spre nord sau spre

[1] Între anii 1792 şi 1821, Fidler a cartografiat un teritoriu imens dintre lacul Athabaska şi golful Hudson şi a fost primul care a parcurs aproape întreg cursul râului Athabaska şi al mai multor râuri; tot el a explorat râul *Saskatchewanul de nord* şi râul Churchill. Din păcate, notele sale de călătorie s-au pierdut.

sud. După ce s-a sfătuit cu indienii localnici, Mackenzie a ales direcția spre sud şi a urcat pe Parsnip până la izvoare. După unele cercetări, el a aflat că la sud, dincolo de o cumpănă a apelor scurtă şi uşor de trecut, curge un râu spre vest. Pe acest râu el a ajuns la un alt râu mare.

La 17 iunie, Mackenzie s-a convins că a ajuns pe un mare râu navigabil (Fraser — 1.200 km), necunoscut înainte, care curge spre sud, dincolo de un şir de munți. El nădăjduia să coboare pe acest râu până la Oceanul Pacific şi şi-a început drumul trecând cu greu pragurile. Dar după câteva zeci de kilometri, indienii l-au prevenit că mai departe nu va putea merge din cauza pragurilor. Atunci Mackenzie a urcat pe unul din afluenții vestici (poate *West Rhode)* şi, trecând pe un alt râu mai scurt, probabil Deen, a ajuns pe țărmul Oceanului Pacific, lângă *golful Regina Charlotte, în* dreptul paralelei de 52° latitudine nordică.

Pe acelaşi drum, Mackenzie s-a întors până la locul unde iernase, ajungând acolo în septembrie 1793. El a făcut cea *de-a doua traversare a Americii de Nord,* străbătând într-o singură direcție peste 5.000 km la 250 de ani după prima traversare a continentului de către spaniolul Cabeza de Vaca.

Capitolul 61

EXPEDIŢIILE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA ÎN ARCTICA

DESCOPERIREA INSULELOR NOVOSIBIRSK

În 1710, cazacul *Iakov Permiakov* din Iakutsk, călătorind în Oceanul Înghețat de la Lena la Kolîma în scopuri comerciale, a zărit pe maro două insule: una în fața capului Sviatoi Nos (la nord-est de Iana), iar alta în fața gurilor Kolîmei. În 1711, din ordinul guvernatorului din Iakutsk, a plecat în căutarea de noi insule în Oceanul Înghețat o expediție specială, comandată de cazacul *Merkuri Vaghin* din Iakutsk. Din expediție făceau parte zece cazaci, printre care şi Permiakov, ca pilot.

În martie 1712, Vaghin cu cazacii săi, cărora li s-au alăturat câțiva vânători, au plecat în sănii trase de câini din Ust-Iansk spre țărmul mării. De la capul Sviatoi Nos, Permiakov a condus grupul peste o strâmtoare acoperită de un strat gros de gheață de-a dreptul spre nord, pe insula nelocuită *„Blijni”* (Apropiată), unde erau mulți reni sălbatici, lupi şi vulpi albastre. Aceasta era una dintre insulele grupului sudic al *arhipelagului*

Novosibirsk (Noii Siberii), căreia i s-a dat mai târziu numele de *Bolşoi Liahov* (Marele Liahov). De aici cazacii au zărit pe mare un alt pământ, probabil insula Malâi Liahov (Micul Liahov), dar trecerea cu săniile până acolo era periculoasă, căci se apropia vara şi de altfel proviziile erau pe sfârşite.

Vaghin s-a întors pe continent, cu oamenii săi, tot pe gheață, lângă capul Sviatoi Nos, iar de acolo a pornit la întâmplare spre răsărit, către râul *Hroma,* unde nădăjduia probabil să găsească provizii. Grupul a rătăcit zile în şir, dar n-a găsit râul. Oamenii lui Vaghin şi-au mâncat toți câinii, ajungând să se hrănească cu şobolani şi hoituri. Ei au fost nevoiți să se întoarcă pe țărmul mării, unde se găsea din belşug peşte şi vânat.

Vaghin avea de gând ca, o dată cu sosirea iernii, să înceapă din nou căutarea „marii insule" pe care au visat-o toți exploratorii, începând cu Mihail Staduhin. Dar când cazacii au aflat despre intenția sa, au organizat un complot împotriva lui şi a câtorva oameni care îi erau credincioşi. Cinci dintre complotişti l-au atacat pe Vaghin, pe fiul său şi pe Permiakov în timp ce se aflau la pescuit departe de tabără şi i-au ucis în chip sălbatic, cu sulițele, cuțitele şi topoarele. La întoarcerea în tabără, complotiştii au înjunghiat un vânător, dar i-au cruțat pe alți doi care nu luaseră parte la complot. Aceştia i-au denunțat după întoarcerea la Ust-Iansk. Asasinii au fost condamnați la moarte prin spânzurătoare, dar pentru doi dintre ei pedeapsa cu moartea a fost comutată în biciuire şi apoi au fost trimişi în Extremul Orient ca să exploreze o nouă cale maritimă prin marea Ohotsk spre Kamceatka. În cinstea lui Merkuri Vaghin, care a pierit în chip tragic, limba lungă de pământ care desparte estuarul Omulliah de Marea Siberiei de Est, unde a fost săvârşită crima, a fost denumită *Merkuşina Strelka.*

În iarna 1759—1760, iakutul *Eterikan,* vânător de pe cursul inferior al Lenei, a descoperit pe insula „Blijni" numeroase schelete de mamuți, înaintând mai departe spre nord, Eterikan a fost primul care a vizitat insula *Malîi* (Mică), trecând peste strâmtoarea care o desparte de insula „Blijni" (strâmtoarea *Eterikan).*

Începând de la mijlocul secolului al XVIII-lea, negustătorul-vânător *Ivan Liahov* din Iakutsk se ocupa cu strângerea oaselor de mamut pe continent în tundra dintre gurile râurilor Anabar şi Hatanga. În aprilie 1770, în căutarea de oase de mamut, Liahov a trecut pe gheață de la capul Sviatoi Nos, peste *strâmtoarea Dmitri Laptev,* pe insula „Blijni", iar de la extremitatea de nord-vest a acesteia, pe insula Malîi. După ce s-a întors la Iakutsk, negustătorul a obținut din partea guvernului dreptul exclusiv de a exploata insulele pe care le-a vizitat; printr-un decret al Ecaterinei a II-a,

insulele au fost numite *Liahov.* Ele s-au dovedit a fi un adevărat „cimitir de mamuți”.

În 1773, Liahov a vizitat din nou insulele „sale”. La nord de insula Malîi el a zărit o insulă mare — „Tretii” (a treia) şi s-a oprit pe această insulă; pentru a ierna el s-a întors însă pe insula „Blijni”. Unul dintre vânători a lăsat pe insula „Tretii” un cazan de aramă (în ruseşte, cazan=kotiol — n, tr.) şi astfel noul pământ descoperit a început să fie denumit *insula Kotiolnîi* (cea mai mare din arhipelagul Novosibirsk.

În primăvara anului 1775, topograful *Hvoinov* a sosit din Iakutsk la gurile râului Iana şi de acolo, în sănii, a trecut pe gheață pe la capul Sviatoi Nos pe insula Bolşoi Liahov. Hvoinov a ocolit insula, a cercetat regiunile ei interioare şi la mijlocul aceluiaşi an s-a întors la gurile Ianei, În anii 1776—1777, pe baza materialelor strânse şi a relatărilor vânătorilor care au mai fost pe insula Malîi Liahov, Hvoinov a întocmit o hartă a arhipelagului Novosibirsk, care a fost folosită până în perioada 1820-1830.

SOIMONOV, PLENISNER ŞI „ŢARA LUI ANDREEV”

În perioada 1757—1762, guvernator al Siberiei a fost *Feodor Ivanovici Soimonov,* fost ofițer de marină, hidrograf, navigator şi cartograf, unul dintre primii exploratori ai Mării Caspice. În perioada 1730—1740 el a deținut funcții înalte în aparatul de stat, dar în 1740, fiind acuzat de a fi participat la complotul lui A. P. Volînski împotriva lui E. Biron, favoritul atotputernic al împărătesei Ana Ivanovna, a fost pedepsit cu biciuirea şi deportat în Siberia la ocnă pe viață. După doi ani a fost eliberat de împărăteasa Elisabeta Petrovna şi repus în drepturi, dar a rămas de bunăvoie în Siberia. Între anii 1753—1757 el a condus expediția secretă din Nercinsk „pentru cartografierea râurilor Şilka şi Amur şi pentru construirea de corăbii”, cu misiunea de a călători pe aceste râuri până la „Marea de nord-est, iar de acolo până în Japonia şi apoi spre țărmurile Americii”; după terminarea expediției a fost numit guvernator al Siberiei. În această funcție, Soimonov a inițiat expediții de explorare în Oceanul Înghețat şi în Oceanul Pacific. În 1763 a fost numit senator şi mutat la Moscova.

Unul dintre subalternii lui Soimonov a fost locotenent-colonelul *Feodor Hristianovici Plenisner,* care luase parte la cea de-a doua expediție în Kamceatka şi în 1741—1742 navigase „ca pictor” pe corabia „Sv. Piotr”, sub comanda lui Bering şi Wachsel, din Kamceatka până în America de nord-vest şi înapoi. În 1761 el a fost numit de Soimonov comandant al

cetățuii Anadîr şi acolo a căutat să strângă informații despre „Pământul cel mare” de la nord-vest şi est de peninsula Ciukotka. Între altele, el a trimis pe insulele din strâmtoarea Bering pe *Nikolai Daurkin* şi a strâns el însuşi informații de la localnici despre insulele din Oceanul Înghețat de nord şi din Oceanul Pacific, precum şi despre America. Pentru unele abateri în serviciu, Plenisner a fost destituit în 1762 şi a plecat la Petersburg. În 1777, el a prezentat la Academia de ştiințe o interesantă „hartă a Ținutului ciukcilor” cu un memoriu explicativ.

Din ordinul lui Plenisner, sergentul *Stepan Andreev* a cercetat, în martie-aprilie 1763, în sănii trase de câini, *insulele Medveji* (Urşilor), cunoscute ruşilor încă de la jumătatea secolului al XVII-lea, şi a întocmit o descriere sumară a acestor insule. De pe una din ele — insula *Cetîriohstolbovoi* (insula Patru stâlpi) — el a observat la nord o pată albăstruie-neagră. Primind raportul său, Plenisner a conchis că Andreev a văzut „Marele pământ din nord” şi l-a trimis acolo în anul următor (1764). La 16 aprilie, Andreev cu câțiva însoțitori a plecat din insula Cetîriohstolbovoi spre nord-vest. Înaintând cu mare viteză în această direcție cu sănii trase de câini pe gheața netedă de lângă coastă, el a văzut la 22 aprilie „o insulă destul de mare... joasă, cu un colț spre răsărit şi un altul spre apus, având o lungime cam de 80 de verste”. La vreo 20 de verste de insulă el a observat urmele „unor oameni necunoscuți”, care trecuseră în opt sănii trase de reni, dar fiindcă avea prea puțini oameni cu el, a pornit înapoi. Plenisner a indicat pe harta sa *„Țara lui Andreev”* în Marea Siberiei de Est, la nord-est de insulele Medveji, unde, după cum s-a aflat în prezent, nu există nici un fel de pământ. La cinci ani după întoarcerea lui Andreev au fost trimişi în căutarea pământului văzut de el trei sublocotenenți topografi *Ivan Leontiev, Ivan Lîsov* şi *Aleksei Puşkariov*. În martie—aprilie 1769 ei au trecut cu grupul lor pe gheață, în sănii trase de câini, din Nijne-Kolîmsk pe insulele Medveji (Urşilor) şi le-au însemnat pe hartă destul de exact şi amănunțit. În februarie 1770, topografii au trecut din Nijne-Kolîmsk pe cea mai răsăriteană dintre insulele Medveji şi de acolo, în căutarea „Țării lui Andreev” pe care-o confundau cu „Marea țară americană”, au înaintat pe gheață spre nord-est vreo 300 km. În februarie 1771 ei au vizitat pentru a treia oară insulele; de aici, după ce au străbătut pe gheață circa 90 km spre răsărit fără să găsească pământ, au cotit spre sud-vest către capul Bolşoi Baranov. În luna martie a aceluiaşi an, I. Leontiev a călătorit singur spre răsărit până la estuarul Ciaun, dar, neavând hrană pentru câini, s-a întors la Nijne-Kolîmsk. În 1773, Leontiev a plecat din Tobolsk spre Petersburg cu diverse materiale şi cu „harta

călătoriei secrete” întocmită de el. Această hartă a fost publicată abia în perioada sovietică. Numele celor trei topografi s-a dat insulelor sudice din grupul central al arhipelagului Medveji — *Puşkariov, Leontiev* şi *Lîsov.*

„CĂUTAREA TRECERII MARITIME PRIN OCEANUL NORDIC SPRE KAMCEATKA” (EXPEDIŢIA LUI CICIAGOV)

În preajma anului 1763, marele om de ştiinţă rus *Mihail Vasilievici Lomonosov* a elaborat un plan de folosire a celui mai scurt drum maritim între ţărmurile nordice ale Europei şi Oceanul Pacific. Lomonosov presupunea că în timpul verii, departe de ţărm (la 500—700 verste), Oceanul Îngheţat este liber de gheţurile compacte care împiedică mersul corăbiilor şi că vasele ar putea trece din Spitzbergen spre Kamceatka prin bazinul polar şi strâmtoarea Bering. Din iniţiativa lui Lomonosov a început, în 1764, organizarea unei expediţii guvernamentale secrete care se numea oficial „Expediţia pentru reluarea vânătorii de balene şi alte animale, precum şi a pescuitului”. Comandant al expediţiei a fost numit (simultan cu înaintarea imediată în grad, potrivit privilegiului acordat membrilor expediţiei) căpitanul de marină *Vasili Iakovlevici Ciciagov,* în vârstă de 40 de ani. Misiunea era formulată astfel: „să se găsească trecerea maritimă prin Oceanul Nordic spre Kamceatka”. S-a prevăzut ca expediţia să se întâlnească în Oceanul Pacific cu o altă expediţie secretă comandată de P. K. Kreniţîn (vezi p. 661).

V. I. Ciciagov

Expediţia lui Ciciagov a fost bine pregătită. În vara anului 1764, locotenentul *Mihail Nemtinov* a fost trimis cu o flotilă să amenajeze o bază pe *insula Spitzbergen de vest,* lângă golful Belsun, pentru eventualitatea că expediţia va fi nevoită să rămână acolo la iernat. La bază a fost lăsat sublocotenentul *Moisei Rîndin* cu un grup de şaisprezece oameni. Tot atunci s-a început la Arhanghelsk construirea a trei vase pentru navigaţie polară. În afară de Ciciagov au mai fost numiţi comandanţi locotenenţii

Vasili Babaev şi *Nikifor Panov,* care au fost avansaţi îndată căpitani de rangul II. Cele trei vase au primit numele comandanţilor lor: „Ciciagov", „Babaev", „Panov".

În mai 1765 cele trei corăbii au pornit din Kola spre nord-vest, au traversat marea Groenlandei la vest de Spitzbergen, au atins la începutul lunii august paralela de 80°26' latitudine nordică şi nemaiputând înainta din cauza gheţurilor s-au întors, la sfârşitul lunii august, la Arhanghelsk. La cererea Colegiului Amiralităţii, Ciciagov a repetat, în 1766, cu aceleaşi vase, încercarea de a trece prin bazinul polar în Oceanul Pacific. Mergând pe acelaşi drum la 18 (29) iulie 1766, el a ajuns la 80°30' latitudine nordică, adică s-a apropiat de pol mai mult decât oricine până atunci. Ciciagov a fost din nou nevoit să se retragă în faţa gheţurilor de netrecut. La înapoiere, din ordinul său, Babaev s-a abătut la Belsun ca să îmbarce pe oamenii care rămăseseră la baza de iernat în frunte cu Rîndin.

Nemtinov trebuia să-i schimbe încă în vara anului precedent. Dar din cauza gheţurilor n-a putut pătrunde în golful Belsun. Oamenii de la bază, printre care mulţi erau bolnavi de scorbut, au trimis la Arhanghelsk, prin pilotul *Vasili Menşakov,* ştirea despre situaţia grea în care se aflau. În toamna anului 1765, pilotul a străbătut drumul de la Spitzbergen la Arhanghelsk, într-o simplă barcă pescărească, săvârşind o adevărată faptă eroică marinărească. Dar Ciciagov n-a putut da ajutor oamenilor lui Rîndin înainte de vara anului 1766. Când Babaev a pătruns în strâmtoarea Belsun, jumătate din ei muriseră. Ceilalţi împreună cu Rîndin, au fost aduşi la Arhanghelsk, unde s-au întors şi toate vasele expediţiei lui Ciciagov.

„Trebuie să arătăm că din punctul de vedere al navigaţiei, ambele expediţii ale lui Ciciagov s-au desfăşurat fără cusur. Prinse de gheţuri, pe furtună şi ceaţă, cele trei corăbii cu pânze s-au ţinut tot timpul strâns una de cealaltă, fără a se pierde din vedere. Cât priveşte itinerariul care i s-a indicat lui Ciciagov, ştim acum că misiunea dată de Lomonosov nu se putea îndeplini" (N. N. Zubov). Într-adevăr, până astăzi (1956) nimeni n-a izbutit să treacă prin bazinul polar, nu numai pe vase cu pânze, dar nici chiar cu puternicele şi modernele spărgătoare de gheaţă.

DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII ŢĂRMURILOR INSULELOR NOVAIA ZEMLIA

În perioada 1760—1770, ruşii au obţinut de asemenea succese importante în regiunea insulelor Novaia Zemlia. Până la jumătatea secolului al XVIII-lea, Novaia Zemlia era considerată de geografi o singură

insulă, iar coasta ei răsăriteană era aproape complet necunoscută. În jurul anului 1760 (data exactă nu este cunoscută), *Savva Loşkin din Olonețk,* cârmaci pe un vas de vânătoare, se îndeletnicea cu vânătoarea în partea de vest a mării Kara. Înaintând treptat de la sud spre pol, el a iernat de două ori pe țărmul răsăritean al insulelor Novaia Zemlia. În cel de-al treilea an, ocolind extremitatea nordică a insulelor, el a trecut prin marea Barents, de la nord spre sud, de-a lungul întregii coaste de vest şi a fost primul care i-a făcut o descriere orală. Relatările sale sunt cunoscute aşa cum le-a redat un contemporan al lui, pilotul *F. I. Rahmanin* (descrierea a fost notată în 1788). Aceasta este prima călătorie pe care o cunoaştem de-a lungul țărmului răsăritean al insulelor Novaia Zemlia şi prima dată când arhipelagul a fost ocolit de jur împrejur.

Pilotul *Iakov Iakovlevici Cirakin,* țăran de pe Kem, a navigat de mai multe ori după vânat spre Novaia Zemlia şi a iernat acolo cel puțin de zece ori. În iulie 1766 sau 1767 el a fost trimis într-acolo la vânătoare de negustătorul Anton Barmin din Arhanghelsk şi în aceeaşi vară *a desăvârşit descoperirea strâmtorii Matocikin Şar şi a demonstrat astfel că Novaia Zemlia este o insulă dublă:* „... Printr-o mică strâmtoare am trecut de două ori cu barca prin Novaia Zemlia, în cealaltă mare numită marea Kara, iar de acolo m-am întors în marea Albă prin aceeaşi strâmtoare; şi cu mâna mea am făcut planul acestui loc". Astfel îi scria Cirakin guvernatorului din Arhanghelsk, îndată după întoarcere.

În 1768, negustătorul Barmin l-a trimis din nou pe Cirakin la vânătoare, pe un vas mic, putred de vechi ce era, cu o deplasare de cel mult zece tone. Guvernatorul a trimis împreună cu el pe timonierul militari *Feodor Rozmîslov* şi pe ajutorul de timonier *Gubin.* Cirakin a plecat din Arhanghelsk spre *Gusinaia Zemlia* (peninsulă situată în sud-vestul insulelor Novaia Zemlia), iar de acolo către intrarea dinspre apus în strâmtoarea Matocikin Şar. Între 25 august şi 10 septembrie el a trecut prin strâmtoare din Marea Barents în Marea Kara. Rozmîslov şi Gubin au întocmit *prima hartă a strâmtorii Matocikin Şar:* „Planul făcut cu mâna sa" de Cirakin nu corespundea, firește, nici celor mai elementare condiții. Vremea fiind înaintată, marinarii şi vânătorii au fost nevoiți să rămână la iernat lângă ieşirea răsăriteană din strâmtoare. În timpul iernii, din cei paisprezece oameni ai echipajului au murit din cauza scorbutului opt, printre care şi pilotul Cirakin; toți ceilalți erau de asemenea bolnavi.

În vara anului 1769, Rosmîslov a ieşit în Marea Kara, dar după o zi a fost oprit de ghețurile compacte. El s-a întors din drum, însă în loc să ajungă în strâmtoarea Matocikin Şar, a nimerit din greşeală, în luna

august, într-un golf, înainte necunoscut, pe care l-a numit Neznaemîi[1] (aşa figurează el şi pe hărţile de astăzi). Ieşind din nou în mare şi coborând puţin spre sud, Rozmîslov a găsit după două zile intrarea în strâmtoarea Matocikin Şar. În strâmtoare, echipajul a fost nevoit să debarce şi să părăsească vasul putred. Rozmîslov şi oamenii care au mai scăpat au fost aduşi la Arhanghelsk în septembrie 1769 de doi vânători de pe Novaia Zemlia, *A. Ermolin* şi *I. Lodîghin,* care au intrat întâmplător în strâmtoare, venind de la vânătoare de pe coasta insulei Severnîi din Novaia Zemlia.

HANS EGEDE ŞI A DOUA COLONIZARE SCANDINAVĂ A GROENLANDEI

Este necesar să menţionăm de asemenea acele puţine realizări care au fost obţinute în secolul al XVIII-lea în sectorul american al Arcticei. „Spre deosebire de energia uimitoare de care au dat dovadă ruşii în explorarea litoralului nordic al Asiei, descoperirile din zona arctică de nord-vest se desfăşurau extrem de încet” — scrie Fr. Helwald, cel mai de seamă istoric german al Arcticei din secolul al XIX-lea. În secolul al XVII-lea se cunosc cel puţin zece expediţii daneze spre ţărmurile Groenlandei. Corăbii daneze, comandate de danezi, englezi sau olandezi, ajungeau până la ţărmurile răsăritene sau apusene ale Groenlandei. Marinarii debarcau, uneori prindeau doi-trei eschimoşi pe care îi aduceau în Danemarca şi cu aceasta expediţiile se terminau.

A doua colonizare scandinavă a Groenlandei a început abia în 1721, când o companie comercială norvegiană[2], organizată în oraşul Bergen, a trimis acolo o mică expediţie în frunte cu *Hans Egede* preot misionar, originar din insulele Lofoten. Cu el au plecat familia sa şi alţi câţiva norvegieni. Egede a debarcat pe o insuliţă de lângă coasta de sud-vest a Groenlandei, în dreptul paralelei de 64° latitudine nordică, întemeind acolo prima aşezare europeană (după cele ale normanzilor, care pieriseră). În 1728, din ordinul guvernului danez, aşezarea a fost mutată pe coasta învecinată a unei insule mari. Sub numele de *Godthaab,* ea a devenit centrul coloniei polare transoceanice a Danemarcei şi principala bază de unde s-a continuat explorarea celei mai mari insule de pe glob, precum şi a Ţării lui Baffin, situată la vest de Groenlanda. Eschimoşii localnici nu s-au arătat ostili străinilor şi Egede a început să răspândească printre ei creştinismul. El a trăit în această regiune a Groenlandei 15 ani şi după moartea soţiei sale s-a întors în Europa (1736), la Copenhaga, unde a

[1] Cuvânt rusesc care înseamnă *Necunoscut* (n. tr.).
[2] Norvegia aparţinea atunci Danemarcei.

devenit primul profesor de limbă eschimosă.

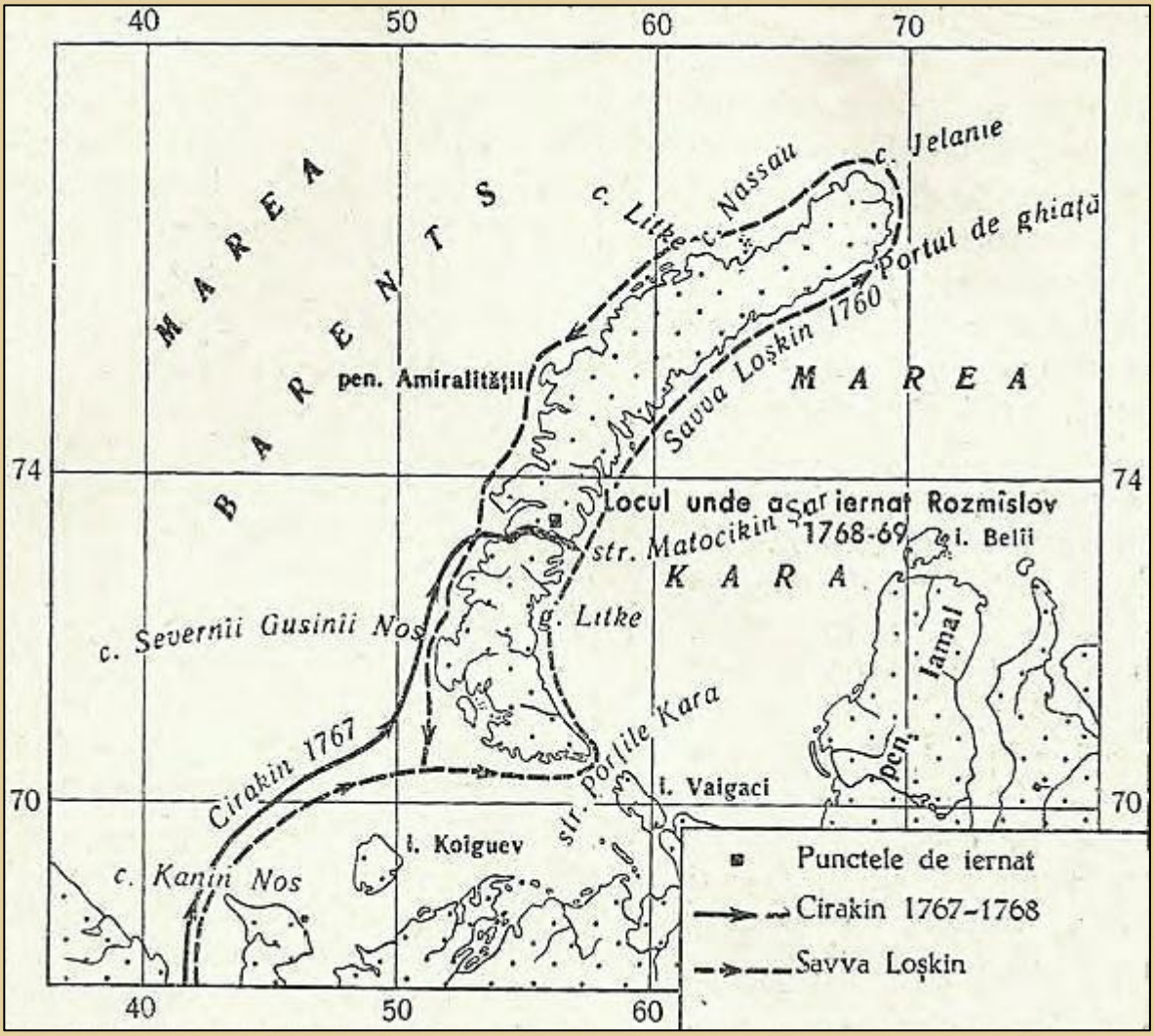

Expedițiile din secolul al XVIII-lea în Novaia Zemlia.

A DOUA DESCOPERIRE A COASTEI RĂSĂRITENE A GROENLANDEI

La mijlocul secolului al XVIII-lea, noii colonişti cunoşteau numai coasta apuseană a Groenlandei. În 1751—1753, o expediție daneză, alcătuită din negustători şi vânători, a explorat şi țărmul sudic al insulei şi a încercat să înainteze spre nord de-a lungul țărmului răsăritean, unde spera să găsească rămăşițele vechilor aşezări ale normanzilor. Dar expediția n-a ajuns nici măcar până la paralela de 61° latitudine nordică şi din pricina ghețurilor a fost nevoită să se întoarcă. A doua încercare serioasă de a explora țărmul răsăritean al Groenlandei a fost întreprinsă în 1786 dinspre Islanda de către *Kristian Egede,* nepotul „apostolului Groenlandei”. Pe la mijlocul lunii august, în dreptul paralelei de 65°

latitudine nordică, el a întâlnit „un fiord adânc şi larg, înconjurat din toate părțile de munți de gheață”. Kristian Egede a încercat timp de nouă zile să răzbată prin fâşia largă de gheață pentru a ajunge la țărm, dar a fost nevoit să renunțe din cauza unei furtuni care s-a dezlănțuit atunci, în timpul căreia vasul său a fost avariat de ghețuri, şi s-a întors în Islanda. El a repetat încercarea în anul următor, dar cu şi mai puțin succes.

Ceea ce n-a izbutit să facă navigatorul scandinav, a săvârşit după zece ani pilotul rus *Pavkov* din Pomorie. În jurul anului 1797, plecând la vânătoare de pe coasta Murmansk spre *Grumant* (Spitzbergen), Pavkov a fost împins de vânturile de răsărit şi de curenți departe, spre apus. După o călătorie îndelungată, el a ajuns într-o zonă de ghețuri şi dincolo de ele a zărit pământ. Strecurându-se printre ghețuri, Pavkov a pătruns „într-un râu sau strâmtoare îngustă”, pe care a înaintat peste 30 km. Pe malurile strâmtorii a găsit urme de oameni şi capcane pentru animale. Întorcându-se în larg, Pavkov a ieşit cu bine dintre ghețuri şi s-a îndreptat spre răsărit, către Spitzbergen. Aceste amănunte ale călătoriei arată în mod neîndoios că Pavkov a vizitat țărmul răsăritean al Groenlandei. Oamenii ale căror urme le-a văzut erau eschimoşi.

Capitolul 62

EXPEDIŢIILE RUSEŞTI DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA ÎN OCEANUL PACIFIC

PRIMII VÂNĂTORI RUŞI PE INSULELE ALEUTINE

Din 1745, vânătorii ruşi au început să fie atraşi de „Oceanul de Răsărit”, unde se duceau în căutarea noilor „insule necunoscute”, zărite pentru prima oară de A. I. Cirikov în 1741. Impulsul la aceasta l-a constituit succesul neobişnuit al unui grup de vânători alcătuit din sergentul *Emelian Sofronovici Basov* şi vânătorul *Evtihi Sannikov;* ei au iernat pe insula Bering în anul 1743—1744 şi s-au întors în Kamceatka cu o mare încărcătură de blănuri de preț (peste 5.000 de vulpi albastre şi castori de mare). În 1745—1746, ei au reluat vânătoarea în aceleaşi locuri şi au debarcat pentru prima oară pe *insula Mednîi* (Aramei), desăvârşind astfel descoperirea Arhipelagului Comandorului. Ei au navigat şi mai departe spre răsărit, au văzut în larg *insulele Aleutine apropiate,* dar n-au putut acosta.

În Kamceatka locuia atunci topograful *Mihail Nevodcikov,* care participase la cea de-a doua expediție în Kamceatka: în 1743, el însemnase pe hartă o parte din țărmul vestic al peninsulei. În toamna anului 1745 el a pornit în fruntea unui grup de vânători, cu o corabie mică, din Nijne-Kamceatsk şi ieşind în mare s-a îndreptat spre sud-est. Din „întâmplare" corabia a ajuns în insulele *Attu* şi *Agattu* (din arhipelagul Aleutinelor apropiate). Vânătorii au debarcat pe Agattu, iar apoi s-au întors pe Attu şi au vânat acolo până în 1746. La înapoiere, timp de peste o lună şi jumătate vântul a mânat la întâmplare corabia pe mare şi în cele din urmă a adus-o la *insula Karaghin* (lângă țărmul Kamceatkăi), unde s-a sfărâmat de stânci. Vânătorii s-au salvat şi au iernat la localnicii de pe insulă. O parte însă au murit din cauza foametei şi a scorbutului. În vara anului 1747, Nevodcikov, cu vânătorii care rămăseseră în viață, s-a întors la Nijne-Kamceatsk în nişte baidare (bărci pescăreşti). Cu toate că a suferit un naufragiu, Nevodcikov a adus peste 300 de piei de castor. Mai târziu, fiind acuzat de asasinarea unor aleutini de pe insulele Apropiate („un popor necunoscut până atunci, fără ca acesta să-i fi opus vreo împotrivire"), el a fost trimis în judecată împreună cu alți câțiva vânători, dar a fost achitat. În materialele acestui proces se întâlneşte pentru prima dată denumirea *„insulele Aleutine".*

În 1748, navigatorul *Andreian Tolstîh,* fiind în serviciul unei companii comerciale, a întreprins călătorii în Oceanul Pacific spre sud-est de Kamceatka, în căutarea misterioasei *„Țări a lui João da Gama".* În 1749, el a plecat pentru a doua oară, pe un vas mic, împreună cu E. Sannikov spre insula Bering. Ei au iernat acolo, iar apoi au trecut pe insula Attu unde au vânat cu succes timp de doi ani. Pe insula Attu, Tolstîh a lăsat în libertate nişte vulpi albastre pe care le adusese din insula Bering; acestea s-au înmulțit, furnizând apoi o pradă bogată. În 1752, amândoi vânători s-au întors foarte bogați în Kamceatka.

Între timp, în 1750 a plecat din Nijne-Kamceatsk spre sud-est un grup de vânători în frunte cu *Nakvasin* (sau Nakvaşin). Ei au ajuns în partea centrală a arhipelagului Aleutinelor, au văzut vreo zece insule şi au debarcat pe una din ele (probabil Atcha), iar apoi au acostat la țărmul insulei Attu. În timpul unei furtuni, mica lor corabie a fost aruncată pe țărm şi s-a sfărâmat. Oamenii s-au salvat, au petrecut doi ani pe insula Attu şi au fost îmbarcați de acolo, în 1752, de negustătorul *Nikifor Trapeznikov,* care mai vizitase până atunci insulele din grupul central.

În 1753, negustătorul *Andrei Serebrennikov* şi navigatorul *Başmakov* au pornit din insula Bering spre răsărit şi au zărit cinci insule, unde n-au

putut acosta din pricina furtunii; corabia lor a fost aruncată de valuri pe țărmul celei de-a şasea insule (probabil Adak) şi toată încărcătura s-a scufundat. Vânătorii au petrecut pe insulă doi ani; în acest timp au construit din rămăşițele corăbiei un vas mic cu care au ajuns, în 1755, cu mâinile goale în Kamceatka.

În 1757, *Başmakov* şi negustorul *Andrei Vsevidov* au navigat în dreptul grupului central al arhipelagului Aleutinelor, au văzut opt insule, dar n-au acostat decât la țărmurile a două dintre ele: în apus — *Kîska,* din grupul insulelor *Krîsie* (Şobolanilor — Rat Islands), iar la răsărit — *Tanaga.* Pe aceasta din urmă ei au amenajat o bază de unde porneau la vânătoare pe alte două insule — *Kanaga* şi *Adak.* Iarna 1757—1758 ei au petrecut-o la bază.

În anii 1756—1759, *Andreian Tolstîh,* care se îmbogățise şi devenise negustor, a venit pentru a doua oară la vânătoare în insulele Aleutine apropiate, cu vasul său propriu „Andreian şi Natalia". În 1760—1764 el a călătorit pentru a treia oară pe aceeaşi corabie spre arhipelagul Aleutinelor. Cu acest prilej a vizitat insulele din grupul central — Kanaga, Adak şi Atcha — cunoscute mai dinainte, şi a descoperit între ele insulele *Bolşoi Sitkin* (Marele Sitkin) şi *Tagalak,* iar la răsărit de ele, insula *Amlia.* Aceste şase insule au început să poarte numele său — *Andreianov* şi curând această denumire s-a extins asupra întregului grup central al arhipelagului. La înapoiere spre Kamceatka, în toamna anului 1764, el s-a oprit din cauza unei avarii pe insula Attu, a luat de acolo un grup de vânători care naufragiaseră lângă țărmul acestei insule, dar la rândul său şi vasul lui a naufragiat lângă coasta Kamceatkăi. Oamenii s-au salvat, dar corabia şi încărcătura au pierit. Ruinat, Tolstîh s-a angajat din nou în serviciul altor negustori. În vara anului 1766, comandând o corabie mică, el a pornit iarăşi în căutarea *„Țării lui João da Gama",* navigând de la Bolşereţk spre sud, de-a lungul arhipelagului Kurilelor. Toamna, la înapoiere, a naufragiat în timpul unei furtuni lângă capul Şipun (coasta de sud-est a Kamceatkăi) şi a pierit laolaltă cu aproape toți oamenii de pe vas: din 63 de oameni s-au salvat numai trei.

În 1759, negustorul *Stepan Glotov* şi cazacul *Savin Ponomariov,* care petrecuseră un an pe insula Mednîi, au plecat pe o corabie mică spre răsărit şi după o lună au ajuns la insula *Umnak,* pe care o văzuse şi A. I. Cirikov. Ei au vânat acolo timp de trei ani (până în 1762), au descoperit spre nord-est insula *Unalaşka* şi au strâns informații despre câteva insule mari, situate mai departe spre răsărit. Pe insulele Aleutine de răsărit erau multe vulpi şi chiar din primii ani după descoperirea lor ele au început să

fie denumite insulele Lisie (insulele Vulpilor). Ponomariov şi Glotov au făcut o descriere a insulelor pe care le-au vizitat şi împreună cu vânătorul şi neguțătorul *Piotr Şişkin,* au alcătuit şi o hartă a arhipelagului Aleutinelor, fireşte cu totul incompletă şi sumară.

În jurul anului 1763, *Stepau Glotov*[1] a înaintat mult mai departe spre nord-est, ocolind pe la sud *peninsula* lungă şi îngustă *Alaska* şi a atins țărmul *insulei Kodiak,* cea mai mare din golful Alaska. Înainte de Glotov, acest drum la răsărit de arhipelagul Aleutinelor a mai fost parcurs şi de alții: în 1761, ajutorul de timonier *Dmitri Paikov* a vizitat pentru prima oară insula Kodiak.

În Rusia s-a aflat despre insulele Lisie cu doi-trei ani mai înainte decât despre insulele Andreianov, deoarece Ponomariov s-a întors cu bine în Kamceatka, în 1762, pe când Tolstîh, care a naufragiat, s-a întors acolo abia în 1764. Aşadar, în jurul anului 1760, în Rusia se ştia numai de insulele Blijnic, Krîsie şi Lisie şi între ele figura pe hărți un spațiu mare, deşi zvonuri despre insulele din grupul central ajunseseră în Siberia. În legătură cu insulele din America s-a primit în 1763 la Petersburg un raport al guvernatorului Siberiei, Cicerin, care comunica Ecaterinei a II-a că vânătorii ruşi au descoperit „locuri necunoscute şi terenuri noi de vânătoare". Cicerin îi caracteriza pe vânători ca „oameni simpli şi fără carte". El spunea că este necesar ca pe vasele lor să fie numiți ofițeri de marină care, fără să se amestece în treburile vânătoreşti, să țină jurnale de bord şi să întocmească descrieri amănunțite ale călătoriilor.

ORGANIZAREA EXPEDIȚIEI LUI KRENIȚÎN ŞI ITINERARIUL EI DE LA OHOTSK PÂNĂ ÎN KAMCEATKA

Pe baza raportului lui Cicerin, Ecaterina a II-a a ordonat Colegiului Amiralității să trimită imediat în Oceanul Pacific o expediție. Fără îndoială că principala ei misiune era nu numai să însemne, pe hartă insulele descoperite, dar să şi pună în mod oficial şi efectiv stăpânire pe ele în numele imperiului rus, să-i transforme pe „americani" (aleutini) în supuşi ruşi, să reglementeze strângerea iasakului şi să controleze acțiunile vânătorilor pentru ca interesele vistieriei să nu fie încălcate.

Ofițerilor numiți în această expediție secretă (ca şi în acea a lui Ciciagov) li s-a creat o situație deosebit de privilegiată. O dată cu numirea, ei au fost avansați în grad şi primeau până la întoarcere o soldă dublă.

[1] Glotov s-a îndeletnicit cu vânătoarea pe insulele Lisie (Vulpilor) cel puțin până în 1769, când, potrivit unei versiuni, a murit acolo de scorbut.

Comandant al expediției[1] a fost numit un ofițer de marină încercat în lupte — căpitanul de rangul doi *Piotr Kuzmici Kreniţân.* I s-a permis să-şi aleagă singur secundul şi el a indicat pe un tovarăş al său, tânărul căpitan-locotenent *Mihail Dmitrievici Levaşov.* Pentru echiparea expediției s-au alocat peste 100.000 de ruble, o sumă însemnată pentru acea vreme.

Construirea celor două vase ale expediției a început la Ohotsk în 1764 şi s-a terminat în august 1766. Kreniţîn a preluat comanda corabiei celei mai mari (o brigantină), iar pe Levaşov l-a numit comandant al celui de-al doilea vas. Dintre vasele înregistrate în portul Ohotsk, expediției i s-au mai dat două corăbii mai mici, pe care au fost numiți comandanți doi timonieri cu acelaşi nume — *Dudin I* şi *Dudin II.* Flotila a părăsit portul Ohotsk la 10 octombrie 1766. Dar chiar după câteva zile legătura dintre vase s-a pierdut.

Brigantină lui Kreniţîn, suferind o mică avarie, a ajuns la 22 octombrie la gurile râului Bolşaia (din sud-vestul Kamceatkăi), unde a aruncat ancora. În noaptea de 23 spre 24 octombrie un vânt puternic dinspre apus a început s-o împingă spre țărm. Timp de aproape 24 de ore echipajul a încercat să salveze vasul, dar în cele din urmă otgoanele ancorei au trebuit să fie tăiate şi brigantină a fost aruncată pe un banc de nisip la 30 km de Bolşereţk. La miezul nopții, profitând de un moment de acalmie, echipajul a trecut cu mare greutate pe țărm. Toți cei şaptezeci şi doi de oameni au fost salvați, dar brigantină a fost complet sfărâmată de valuri. Aşadar, încă înainte de a ieşi din Marea Ohotsk în Oceanul Pacific s-a pierdut vasul cel mai nou al expediției, care era şi cel mai mare.

Levaşov a ajuns la 22 octombrie la gurile râului Bolşaia, dar n-a putut pătrunde pe râu. La 24 octombrie, aceeaşi furtună care dusese la pieire vasul condus de Kreniţîn, a împins spre țărm şi pe cel al lui Levaşov. În timpul nopții, cu eforturi uriaşe, oamenii au izbutit să aducă vasul spre un țărm jos, la 8 km nord de gurile râului Bolşaia, unde acesta a eşuat pe un banc de nisip. Toți cei cincizeci şi doi de oameni au coborât cu bine pe țărm. Vasul a suferit destul de puțin şi mai târziu a putut fi scos de pe bancul de nisip.

Barcazul lui Dudin I a pătruns cu bine, peste câteva zile de la plecare, în estuarul râului Bolşaia. Dar în timpul furtunii din 24—25 octombrie a suferit şi el o avarie şi a fost aruncat pe țărm.

Vasul lui Dudin II n-a izbutit să ajungă la țărmul vestic al Kamceatkăi. Vântul puternic l-a împins în largul oceanului. Abia peste o

[1] Denumirea ei oficială eră „Expediție pentru inventarierea pădurilor de pe râurile Kama şi Belaia”.

lună Dudin II a ajuns în fața estuarului Avacia (în sud-estul Kamceatkăi), dar n-a putut pătrunde în estuar. După trei zile, ghețurile au rupt otgoanele ancorelor şi vântul puternic de apus a aruncat vasul în ocean, purtându-l pe valuri timp de o lună şi jumătate. Toate pânzele erau sfâşiate, iar arborada deteriorată; echipajul suferea cumplit de frig şi sete, căci lemnele şi apa de băut se terminaseră. În seara de 8 ianuarie 1767, pe o ceață deasă, vasul a fost aruncat pe stânci lângă „A şaptea insulă kurilă" şi sfărâmat. Din cei patruzeci şi trei de membri ai echipajului au scăpat numai treisprezece, printre care şi Dudin II. Ruşii au fost primiți cu prietenie de aini şi au iernat pe insulă. La 3 august 1767, cu ajutorul ainilor, au ajuns toți cu bine la Bolşereţk.

Între timp, marinarii care iernaseră la Bolşereţk au reparat cele două vase rămase întregi. Kreniţîn a preluat comanda unuia dintre ele, iar Levaşov a rămas comandant pe vasul său. Membrii expediției care n-au încăput pe vase trebuiau să meargă pe uscat până la Nijne-Kamceatsk. Cele două vase au sosit acolo la 6 septembrie. În timpul acestui drum scurt s-a constatat că vasul lui Kreniţîn a putrezit şi nu mai poate fi folosit. Expediția a căpătat în schimb un alt vas aflat în port, dar acesta avea nevoie de reparații serioase şi, dată fiind vremea înaintată, Kreniţîn a hotărât să amâne călătoria pentru anul următor şi să ierneze a doua oară în Kamceatka.

DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII INSULELOR ALEUTINE DE CĂTRE KRENIŢÎN ŞI LEVAŞOV

La 23 iulie 1768, cele două vase au ieşit din gurile râului Kamceatka în larg şi s-au îndreptat spre insulele Comandorului. Pe vasul comandat de Kreniţîn se aflau şaptezeci şi doi de oameni, iar pe celălalt, comandat de Levaşov, şaizeci şi cinci de oameni. Pe insula Bering, expediția şi-a reîmprospătat proviziile de apă de băut şi a continuat să navigheze spre est. La 11 august, pe o vreme rea şi un vânt puternic, vasele au pierdut legătura între ele, în dreptul paralelei 54°33' latitudine nordică. După trei zile, Kreniţîn a zărit pentru prima oară două insule din arhipelagul Aleutinelor — *Siguam,* cea mai răsăriteană dintre insulele Andreianov şi *Amuhta,* cea mai apuseană dintre insulele *Cetîriohsopocinîe* (insulele Patru munți). La 20 august, vasul lui Kreniţîn a pătruns în strâmtoarea dintre insulele Umnak şi Unalaska. Aici marinarii au văzut pentru prima oară un aleutin. El i-a întâmpinat pe străini cu strigăte de salut, iar apoi a început să-i întrebe (prin tâlmaci) pentru ce au venit şi dacă se vor purta bine cu

aleutinii.

După ce s-a despărțit de Krenițîn, Levaşov a zărit la 14—18 august, în direcția sud, un şir de insule mici şi două mai mari (partea de răsărit a arhipelagului Andreianov) şi le-a însemnat pe hartă, dar e greu de stabilit care anume insule erau acestea, din cauza greşelilor mari pe care le-a făcut în determinarea longitudinii. La 19 august el a ajuns în insula Amuhta, iar după trei zile s-a apropiat de Unalaska, unde s-a întâlnit din nou cu Krenițîn. Pe drum a văzut insula *Akutan,* cea mai mare din grupul denumit în secolul al XIX-lea *insulele Krenițîn* (la nord-est de Unalaska).

După ce şi-au aprovizionat vasele cu apă dulce, Krenițîn şi Levaşov au pornit a doua zi mai departe spre nord-est, iar la 25 august au zărit insula *Unimak,* cea mai mare şi mai îndepărtată de arhipelagul Aleutinelor. În cinci zile au ocolit insula şi au însemnat-o pe hartă. Cu acest prilej ei au descoperit îngusta strâmtoare *Isanoțk,* care desparte insula Unimak de *peninsula Alaska.* Ei au cercetat apoi timp de două zile țărmul Alaskăi, iar după aceea, timp de alte trei zile, au căutat un port potrivit pentru iernat. *Explorarea țărmurilor nordice* ale insulelor Unalaska şi Unimak, precum şi a „Alaskăi" de către Krenițîn şi Levaşov, constituie prima călătorie a unor europeni, istoriceşte confirmată, în partea de sud-est a Mării Bering. Nu se ştie exact cât de mult au înaintat ei spre nord-est de Unimak, în orice caz nu prea departe, deoarece pe harta lui Levaşov „Alaska" este indicată ca o insulă ceva mai mică decât Unimak.

La 5 septembrie vasele s-au despărțit şi s-au întâlnit abia în primăvara anului 1769. Levaşov a continuat să caute singur, până la 11 septembrie, insulele de la vest de Unimak. Apoi a navigat timp de patru zile între Unimak şi Unalaska şi se prea poate să fi descoperit încă de atunci celelalte insule din grupul Krenițîn. La 16 septembrie, Levaşov a ajuns în Unalaska şi a rămas aici timp de două săptămâni. Între 1 şi 5 octombrie el a navigat pe lângă insula Unimak, poate în căutarea lui Krenițîn, iar apoi s-a întors la Unalaska şi şi-a ales pentru iernat o baie (portul Levaşov) în fundul *golfului Căpitanului.* Alegerea a fost deosebit de reuşită: acest golf, care reprezintă cel mai bun adăpost din insulele Aleutine, a fost transformat în prezent într-o bază maritimă militară a S.U.A. *(Dutch-Harbour).*

Pe Unalaska, Levaşov a găsit vânători ruşi, care capturaseră câteva zeci de ostateci („amanați") — copii ai căpeteniilor aleutine. Treizeci şi trei dintre aceşti ostatici au fost predați de vânători lui Levaşov, la cererea sa, pentru a-şi pune în siguranță echipajul. În cele din urmă el a izbutit să stabilească relații bune cu aleutinii şi prin ei l-a găsit, în primăvara anului

1769, pe Kreniţîn. Cei mai mulţi dintre oamenii lui Levaşov au petrecut iarna pe vas, iar ceilalţi, într-o iurtă construită din lemnele aruncate de valuri pe ţărm. Marinarii sufereau din pricina umezelii, a lipsei de hrană şi combustibil: „mâncarea este proastă şi puţină, iar de frig şi ploaie nu ne putem feri de loc!”. Spre sfârşitul iernii, douăzeci şi şapte de oameni erau bolnavi; totuşi, în comparaţie cu detaşamentul lui Kreniţîn, mortalitatea n-a fost mare: trei oameni au murit, iar doi au dispărut fără urmă.

În timpul iernatului, Levaşov şi-a notat ceea ce observase şi a pregătit materiale (adunându-le de la vânătorii ruşi) pentru descrierea multilaterală, exactă şi pitorească a aleutinilor, pe care a prezentat-o la întoarcerea la Petersburg, sub titlul „Despre locuitorii acelei insule” (Unalaska). Lucrarea prezintă un mare interes istoric şi etnografic, oferind o imagine a felului de trai şi a culturii vechi a aleutinilor, înainte ca ei să fi suferit influenţa europeană. Levaşov a adunat de asemenea materiale pentru alte trei studii, în care descrie insula Unalaska, vânătoarea de animale cu blană pe această insulă şi strângerea iasakului.

Kreniţîn a iernat pe Unimak în condiţii mult mai grele. Până la jumătatea lunii octombrie, oamenii lui au construit iurte din lemnele aruncate pe ţărm, iar apoi au tras şi vasul pe mal, ca să nu sufere de pe urma furtunilor de iarnă. În regiunea unde au iernat ruşii nu exista populaţie stabilă. Uneori veneau după daruri, cu luntrele lor, aleutinii, dar în general aceste întâlniri nu erau prietenoase.

„Din prevedere”, la ordinul lui Kreniţîn, marinarii trăgeau cu tunurile sau puştile asupra aleutinilor care se apropiau; câteodată ei răspundeau prin focuri de armă la săgeţile trase de aleutini. Cu toate că mulţi oameni erau bolnavi de scorbut şi mortalitatea era mare, Kreniţîn îşi ţinea echipajul în permanentă încordare. „El avea patru posturi de santinele noaptea şi poruncea ca în fiecare noapte să se tragă cu puşca sau cu tunul, la un răstimp de câteva minute, pentru a-i speria pe sălbatici...” (Din instrucţiunile Colegiului Amiralităţii către Billings). Din cauza scorbutului au murit în timpul iernatului 36—60 de oameni (cifrele variază după diferite izvoare, ultima fiind luată din instrucţiunile către Billings)[1].

[1] „Să ia toate măsurile de prevedere împotriva scorbutului, pentru a nu avea din neglijenţă pierderile pe care le-a avut căpitanul Kreniţîn iernând în aceste locuri, căruia i-au murit aproape şaizeci de oameni din pricina acestei boli, aşa că, dacă n-ar fi venit căpitanul-locotenent Levaşov la el, cu oamenii săi, n-ar fi avut cu cine să conducă vasul”. S-ar putea, de altfel, să nu existe nici o contradicţie între izvoare, iar ceilalţi douăzeci şi patru de oameni bolnavi de scorbut să fi murit pe drum, la înapoiere.

La 6 iunie 1769, în portul unde a iernat Kreniţîn, a sosit vasul lui Levaşov. La 23 iunie, ambele vase au pornit înapoi. În cursul următoarelor trei zile au fost descoperite şi însemnate pe hartă *toate insulele Kreniţîn.* Pe baza materialelor publicate poate fi stabilit exact numai drumul urmat la înapoiere de Levaşov, întrucât la 26 iunie vasele s-au despărţit din nou şi despre Kreniţîn se ştie doar că s-a întors la Nijne-Kamceatsk la 29 iulie 1769, cu patru săptămâni înaintea lui Levaşov. După despărţire, Levaşov a descris insulele Cetîriohsopocinîe (grupul de vest din arhipelagul Lisie) şi după o călătorie dificilă, departe de uscat, care a durat douăzeci de zile, a ajuns în insula Mednîi (29 iulie). După aceea, timp de unsprezece zile, a ocolit insula Bering şi după alte două săptămâni, la 24 august 1769, a ajuns la Nijne-Kamceatsk.

MOARTEA LUI KRENIŢÎN ŞI SOARTA MATERIALELOR EXPEDIŢIEI

Levaşov şi Kreniţîn au petrecut iarna 1769—1770 la Nijne-Kamceatsk. În timpul acestui ultim iernat, oamenii lor au îndurat o mizerie de nedescris, căci din neglijenţa autorităţilor superioare n-au căpătat nici bani pentru hrană, nici aşa-numitele „provizii pentru drumuri de uscat”. Când vasele au fost gata să pornească înapoi spre Ohotsk, Kreniţîn s-a înecat: luntrea în care se afla s-a răsturnat în râul Kamceatka.

La 8 iulie, Levaşov a ieşit cu cele două vase din estuarul Kamceatkăi. iar la 4 august 1770 s-a înapoiat la Ohotsk. Din cele patru vase ale flotilei care au părăsit Ohotskul în toamna anului 1766, s-a întors unul singur, cel comandat tot timpul de Levaşov. Din cei 187 de oameni care formau echipajul tuturor vaselor au pierit aproape jumătate, din care cei mai mulţi cu prilejul naufragiului vasului lui Dudin II lângă insulele Kurile şi în timpul iernatului lui Kreniţîn pe insula Unimak.

Levaşov a sosit la Petersburg în ziua de 22 octombrie 1771, după şapte ani şi patru luni de la plecarea sa din capitală. După o lună de la întoarcere a fost avansat înainte de termen căpitan de rangul I: nici Ecaterina a II-a şi nici Colegiul Amiralităţii nu au considerat expediţia lui Kreniţîn şi Levaşov ca un eşec, deşi cheltuielile au fost mari, rezultatele financiare obţinute prin strângerea iasakului au fost infime, iar trei vase, precum şi jumătate din oameni, au pierit (fapt de care Levaşov nu era vinovat). Nu se cunoaşte data exactă a morţii acestui navigator remarcabil (1774-1776).

Rezultatele geografice ale expediţiei Kreniţîn-Levaşov au fost foarte

mari. Ei au încheiat descoperirea uriaşului arhipelag al Aleutinelor, care se întinde în nordul Oceanului Pacific pe o distanță de aproape 1.800 km şi mai ales a părții lui răsăritene (insulele Lisie), unde au terminat explorarea celei mai mari dintre aceste insule — Unimak (în răsărit) şi au descoperit micile grupuri Kreniţîn şi Cetîriohsopocinîe. Ei au pus bazele explorării peninsulei Alaska. Mai târziu s-au constatat în lucrarea lor o serie de greşeli şi totuşi ea a fost larg folosită de marii cercetători ai părții de nord a Oceanului Pacific — de la *James Cook* (1779) până la *Mihail Dimitrievici Tebenkov* (1852). Acesta din urmă îi considera pe Kreniţîn şi Levaşov, pe bună dreptate, pionieri ai cercetării ştiințifice a acestei părți din Oceanul Pacific. Nu e vina lor că nu au avut la dispoziție aparate perfecționate; în afară de aceasta, în timpul călătoriei lor condițiile meteorologice din regiunea insulelor Aleutine au fost extrem de nefavorabile pentru observații astronomice: „... Se lăsau atât de des cețuri, încât, în toiul verii, rar s-a întâmplat ca cinci zile în şir să fie senin şi vreme bună” (Pallas).

În perioada 1770—1780 s-a intensificat, pe de o parte, expansiunea engleză în partea de nord a Oceanului Pacific, iar pe de altă parte, s-au înăsprit considerabil relațiile dintre Marea Britanie şi coloniile ei din America de Nord (în 1774 a început războiul pentru independența S.U.A.). Date fiind aceste evenimente, englezii se arătau foarte bănuitori față de acțiunea „misterioasă” a guvernului rus şi manifestau un interes deosebit pentru rezultatele ei ținute în secret. Ei şi-au procurat materialele şi hărțile cu ajutorul scoțianului Rogerson, medicul personal al Ecaterinei a II-a, care le-a obținut cu aprobarea împărătesei. În total, în perioada 1780—1800 se cunosc cel puțin şase ediții ale materialelor expediției Kreniţîn-Levaşov apărute în patru limbi, ceea ce dovedeşte interesul continuu față de această expediție. Publicul a acordat o atenție deosebită descrierii etnografice a aleutinilor întocmită de Levaşov.

Expediția Kreniţîn-Levaşov nu şi-a îndeplinit însă misiunea politică, nu a organizat strângerea iasakului, deşi guvernul țarist îi atribuia o importanță cu atât mai mare cu cât prin încasarea regulată a iasakului se rezolva problema trecerii la supuşenia rusă a „străinilor” (în cazul de față, a aleutinilor).

Acest lucru a fost realizat abia în perioada 1790—1800 de către expediția lui *Billings-Sarîcev*. Iar anexarea efectivă a insulelor Aleutine şi a întregii Alaska la posesiunile ruse a fost înfăptuită de *Grigore Ivanovici Şelehov* şi de *Aleksandr Andreevici Baranov, întemeietorii Americii ruse.*

PRIMII PAŞI SPRE CUCERIREA AMERICII RUSE (EXPEDIŢIILE LUI ŞELEHOV ŞI BARANOV)

În 1773, *Grigori Ivanovici Şelehov* (sau Şelihov) care avea pe atunci vârstă de 25 de ani, s-a mutat din Rîlsk (regiunea Kursk) unde avea o mică întreprindere comercială, la Irkutsk. În anii 1773—1775 el a fost în serviciul bogatului negustor siberian *I. Golikov,* apoi s-a mutat la Ohotsk şi, în tovărăşie cu Golikov şi cu alţi negustori, a organizat o importantă întreprindere de achiziţionare de blănuri şi de vânătoare în Asia de nord-est, în insulele din partea de nord a Oceanului Pacific şi în Alaska.

Şelehov îmbina activitatea sa comercială cu o intensă muncă de cercetare şi cu organizarea de aşezări ruseşti stabile. În 1783, cu două vase construite de el (comandate de *G. A. Izmailov* şi de *D. I. Bociarov),* el a plecat din Ohotsk spre insula Bering, unde a iernat; în anul următor a ajuns în insula Unalaska, iar de acolo în insula Kodiak (din golful Alaska).

G. I. Şelehov

Pe insula Kodiak, Şelehov a întemeiat o aşezare permanentă, care timp de douăzeci de ani a fost centrul *Americii ruse.* În cursul următorilor doi ani el a mai organizat câteva aşezări pe ţărmurile de nord-vest ale golfului Alaska şi a trimis cu vase pescăreşti echipe să exploreze ţărmul nordic al golfului şi regiunile învecinate. În vara anului 1786, Şelehov a sosit la Bolşereţk în Kamceatka, iar de acolo a pornit de-a lungul ţărmului, iarna, în sănii trase de câini, spre Ohotsk. Întorcându-se la Irkutsk (în 1787), el a întocmit în acelaşi an un raport despre călătoria sa, care a fost tipărit în 1791 la Petersburg într-o formă prelucrată sub titlul: „Prima călătorie a negustorului rus Grigori Şelehov între anii 1783 şi 1787 din Ohotsk, peste Oceanul de Răsărit, spre ţărmurile Americii".

Şelehov a desfăşurat o vastă activitate comercială şi pe baza companiei înfiinţate de el s-a organizat în 1798 *Compania ruso-americană.* În cinstea lui, strâmtoarea largă dintre peninsula Alaska şi insula Kodiak a fost denumită *strâmtoarea Şelehov,* iar partea de nord-est a mării Ohotsk — *golful Şelehov.*

La început, cel mai apropiat ajutor al lui Şelehov a fost *Evstrat Ivanovici Delarov* (ulterior, unul dintre directorii Companiei ruso-americane). În 1786, acesta a navigat cu baidare din insula Kodiak până în insulele Aleutine; în următorii patru ani a condus factoriile din America ale Companiei lui Şelehov, cu centrul în insula Kodiak. Delarov a organizat câteva expediţii de vânătoare şi explorare şi a navigat el însuşi, comandând diferite vase ale companiei, în golful Alaska şi spre arhipelagul Aleutinelor, unde unul din grupurile mici — între insulele Andreianov şi Krîsie — a primit numele de *insulele Delarov.*

După Delarov conducător al aşezărilor ruseşti din America a devenit negustorul *Aleksandr Andreevici Baranov,* un om autoritar, violent, uneori chiar crud. În 1780 el s-a mutat în Siberia de răsărit, a înfiinţat la Irkutsk două fabrici şi a organizat expediţii de vânătoare şi pescuit în Asia de nord-est. El s-a afirmat şi în activitatea publică (din 1787 a fost membru de onoare al „Societăţii economice libere").

După ce s-a ruinat, Baranov a acceptat, în 1790 propunerea lui G. I. Şelehov de a fi administrator al companiei sale comerciale. Pe o corabie a companiei (comandată de *D. I. Bociarov),* Baranov a plecat din Ohotsk spre insula Unalaska, lângă care, în timpul unei furtuni, vasul a naufragiat. Echipajul a reuşit să se salveze. Baranov şi Bociarov au iernat pe Unalaska şi până în primăvara anului 1791 au construit nişte baidare cu care Baranov a ajuns în insula Kodiak.

În anii 1791—1793, Baranov a ocolit în bărci toată insula Kodiak, a pătruns în golful Cook, a ocolit apoi *peninsula Kenai,* iar timonierii săi au însemnat pe hartă *golful Prinţul William* (ruşii îl numeau *Ciugaci)* şi insulele din apropiere. Terminând astfel explorarea (fireşte, sumară) a părţii de vest a golfului Alaska, Baranov a început să organizeze noi aşezări în America rusă şi să exploateze zăcămintele de cărbune descoperite de subalternii săi.

În 1795, extinzând zona aşezărilor ruseşti, Baranov a explorat ţărmurile de nord şi de est ale golfului Alaska până la paralela de 56° latitudine nordică, adică până la insula Sitka *(insula Baranov* de azi din *arhipelagul Alexandru).* Pe drum el a arborat drapelul rus pe continentul american, pe malul golfului Yakutat (60° latitudine nordică, 140°

longitudine vestică).

Compania ruso-americană, înființată în 1798, l-a numit pe Baranov guvernator principal al Americii ruse. În 1799, comandând o flotilă compusă din trei corăbii, el a plecat iarăşi din insula Kodiak spre insula Sitka, a întemeiat acolo aşezarea fortificată Arhanghelsk şi după ce a iernat aici s-a întors pe insula Kodiak.

DESCOPERIRILE NAVIGATORILOR RUŞI AFLAŢI ÎN SLUJBA LUI ŞELEHOV ŞI BARANOV

Şelehov şi Baranov au folosit cu multă pricepere, pentru extinderea întreprinderii lor, navigatori ruşi instruiți — timonieri şi chiar cârmaci fără studii speciale. Mai mulți navigatori ai companiei au devenit vestiți prin descoperirile făcute şi prin noile lor cercetări în America rusă; numele multora dintre ei s-au păstrat pe hărțile Alaskăi şi Mării Bering. O parte dintre ei şi-au continuat activitatea şi în secolul al XIX-lea. La sfârşitul secolului al XVIII-lea însă s-au distins în mod deosebit cei despre care se va vorbi mai jos.

Ajutorul de timonier *Gavril Loghinovici Pribîlov* a navigat în 1788, în căutarea de noi terenuri de vânătoare şi pescuit, în marea Bering, la nord de insulele Lisie şi a descoperit, în dreptul paralelei de 57° 10' latitudine nordică, „două insule mici, de pe care se mai vedeau şi alte insule” - „Sv. Gheorghi” şi „Sv. Pavel” („Sfântul Gheorghe” şi „Sfântul Pavel”) denumite astfel de el în cinstea corăbiei sale şi a unei alte corăbii a companiei. În 1789, Şelehov a denumit acest mic arhipelag *insulele Pribîlov*. Pribîlov s-a îndeletnicit acolo cu vânătoarea până în 1790, obținând rezultate excelente. După 1790 el a navigat în acelaşi scop în golful Alaska, ajungând până la insulele Regina Charlotte. În 1795 el a adus în golful Yakutat, din însărcinarea lui A. A. Baranov, primul grup de colonişti ruşi.

În 1788, ajutorii de timonieri *Gherasim Alekseevici Izmailov* şi *Dmitri Ivanovici Bociarov* de pe vasul „Tri Sviatitelia” au desăvârşit descoperirea țărmului continental de nord al golfului Alaska, de la *peninsula Kenai* până la baia Lituya (137°30' longitudine vestică), în speță a golfului Yakutat. Ei au întocmit o dare de seamă amănunțită asupra călătoriei lor, descriind şi viața populației băştinaşe (lucrarea a fost publicată pentru prima oară în 1792). În 1789, Izmailov a însemnat pe hartă coasta de sud-est a peninsulei Kenai, iar în anii 1792—1793 a navigat, din însărcinarea lui G. I. Şelehov, în partea de nord a Oceanului Pacific, căutând uscatul la sud de golful Alaska. Cu un an înainte, Bociarov, după ce a iernat împreună cu Baranov pe insula Unalaska, a trecut în două

baidare în golful Bristol şi *a terminat descoperirea ţărmului nordic al peninsulei Alaska* începută de Kreniţîn şi Levaşov. Apoi a traversat peninsula în dreptul bazei ei, descoperind cu acest prilej marele lac Bociarov (de aproximativ 1.200 km^2) şi drumul cel mai scurt şi comod între *golful Bristol şi strâmtoarea Şelehov* — peste *râul Egegik,* lacul Bociarov şi cumpăna apelor uşor de străbătut dintre lac şi strâmtoare.

Aşezare rusească pe insula Kodiak, la sfârşitul secolului al XVIII-lea (după Sarîcev).

În 1794, navigatorul *Egor Purtov* a fost trimis în fruntea unei echipe numeroase la vânătoare şi pescuit în golful Yakutat. Mergând din golful Prinţul William spre răsărit, de-a lungul ţărmului continentului, Purtov a descoperit cel mai mare râu care se varsă în golful Alaska — *Cooper River* (râul Cuprului) şi a însemnat pe hartă cursul său inferior.

EXPEDIŢIA BILLINGS-SARÎCEV

În ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea, guvernul rus, îngrijorat de activitatea desfăşurată de străini, în special de englezi, în partea de nord a Oceanului Pacific, a trimis acolo, în 1785, „Expediţia geografică şi astronomică secretă de nord-est”. Oricât de ciudat ar părea, comandant al

expediției a fost numit englezul *Joseph* (Iosif Iosifovici) *Billings,* un om care nu se remarcase până atunci prin nimic. Numirea lui s-a datorit numai faptului că înainte participase ca ajutor de astronom la a treia expediție în jurul lumii a lui James Cook. Singurul merit al lui Billings constă în faptul că l-a angajat pe locotenentul *Gavril Andreevici Sarîcev*. În vârstă de 22 de ani, ale cărui lucrări remarcabile au adus glorie expediției.

Billings trebuia să încerce să treacă din Kolima în Oceanul Pacific prin strâmtoarea Bering. În 1786, expediția a străbătut Siberia ajungând la Ohotsk, iar de acolo a trecut la Verhnekolîmsk, unde s-au construit două corăbii. În 1787, Billings, care comanda vasul „Pallas" şi Sarîcev, care comanda vasul „Iasaşna", au coborât pe Kolîma în jos până la gurile ei. În iulie, după ce au ieşit din gurile Kolîmei în larg, ei au încercat în trei rânduri să ocolească peninsula Ciukotka, dar din cauza ghețurilor compacte n-au izbutit să înainteze spre răsărit decât ceva mai departe de capul Bolşoi Baranov. Debarcând acolo pe țărm, Sarîcev a găsit şi a dezgropat străvechile locuințe ale vânătorilor de pe litoral; acestea au fost primele săpături întreprinse în scop ştiințific pentru descoperirea monumentelor străvechi din Arctica.

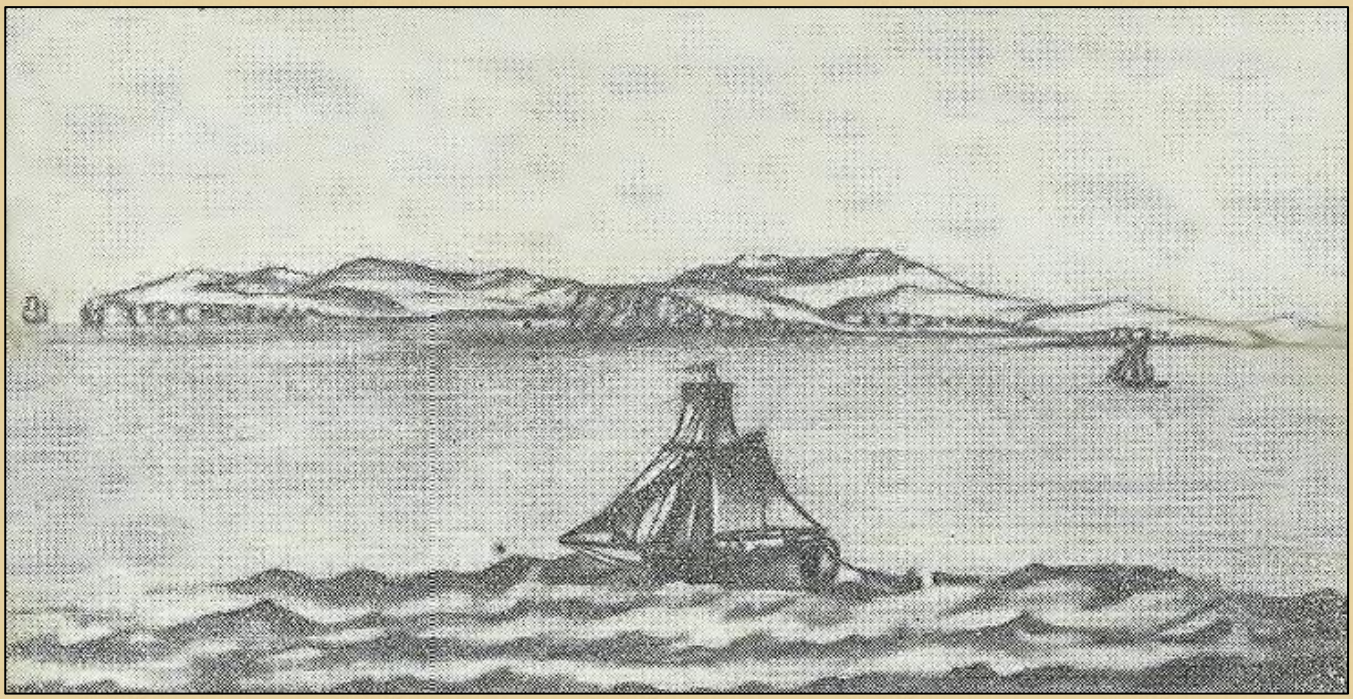

Gura Kolîmei (după L. Voronin).

Neizbutind să meargă mai departe, expediția s-a întors pe uscat la Ohotsk, unde se construiau în acest timp două corăbii. În aprilie 1789, înaintând de-a lungul țărmului cu baidarele, Sarîcev a cartografiat coasta de vest a mării Ohotsk — între Ohotsk şi râul Ulkan — pe o distanță de aproximativ 450 km, străbătută în opt zile, descoperind acolo două golfuri

mici — *Feodot* şi *Feodor.* Continuând explorările spre sud-vest, el a cercetat golful *Aidoma,* unde în iunie s-a întâlnit pe neaşteptate cu căpitanul de rangul I *Ivan Konstantinovici Fomin* care, îmbarcat pe o baidară, însemnase pe hartă ţărmul mării de la *estuarul Uda* până la Aidoma. Aşadar, în 1789 a fost cartografiat întreg litoralul vestic al mării Ohotsk.

În toamna anului 1789, Billings şi Sarîcev au trecut cu corabia nouă „Slava Roşii" („Glorie Rusiei") de la Ohotsk la Petropavlovsk. Pe parcurs, corabia s-a abătut de la itinerariul stabilit (din Cauza vântului puternic dinspre răsărit) şi, datorită acestui fapt, a fost descoperită mica insulă stâncoasă şi nelocuită *Sf. Iona.* În mai-octombrie 1790, corabia „Slava Roşii" a navigat în golful Alaska, spre insula Kayak, şi s-a întors la Petropavlovsk.

În vara anului 1791, corabia a pornit de la Petropavlovsk, ajungând până la insula Unalaska, iar de acolo a mers spre nord, până la *insula Sfântul Matei.* La nord-vest de aceasta din urmă, Sarîcev a descoperit o mică insulă *(Hali)* şi a explorat strâmtoarea ce o desparte de insula Sfântul Matei *(strâmtoarea Sarîcev).* Înaintând mai departe spre nord, expediţia a cercetat *insula Sfântul Laurenţiu,* iar apoi coasta răsăriteană (americană) a strâmtorii Bering şi *insulele Diomede,* situate în strâmtoare.

Aşezare a iukaghirilor (după L. Voronin).

În *golful Laurenţiu,* lângă ţărmul peninsulei Ciukotka, Billings a predat lui Sarîcev comanda corăbiei, iar el a plecat pe uscat să exploreze *peninsula Ciukotka.* Renunţând la ideea de a o ocoli pe la nord-est, el a hotărât să-i cerceteze ţărmurile şi a trecut cu un mic detaşament îmbarcat în nişte baidare în *estuarul Mecigmen* din apropiere. El a trimis într-o baidară pe sergentul geodez *Ghilev* să însemne pe hartă extremitatea de nord-est a peninsulei Ciukotka, iar el cu detaşamentul său a traversat în iarna 1791—1792, în sănii trase de reni, peninsula până la Nijne-Kolîmsk. Ghilev şi-a îndeplinit misiunea în chip desăvârşit; urmându-şi drumul cu baidara, el a cartografiat ţărmul răsăritean al peninsulei Ciukotka, de la estuarul Mecigmen până la capul Dejnev, pe care l-a străbătut pe jos, iar apoi, mergând când pe apă, când pe uscat, a cartografiat pentru prima oară cea mai mare parte a ţărmului peninsulei Ciukotka; până la estuarul Koliucin din marea Ciukotka.

Între timp, Sarîcev s-a întors în 1791 pe insula Unalaska, unde, peste o lună, a sosit la iernat cu noua corabie „Ciornîi Oriol" („Vulturul negru"), *Roman Gali,* un participant la expediţie mai mare în grad. În timpul iernatului au fost aduşi la supuşenie rusă (impuşi să plătească iasak) aleutinii din Unalaska şi din insulele învecinate. La începutul anului 1792, Sarîcev l-a trimis pe subofiţerul topograf Hudiakov să însemne pe hartă insulele Aleutine situate la est de Unalaska cu care prilej acesta a descoperit lângă ţărmul nordic al Alaskăi nişte insule mici, cărora li s-a dat după aceea numele său. În iunie 1792 ambele corăbii au sosit la Petropavlovsk. Membrii expediţiei s-au întors la Petersburg în 1794.

Sarîcev a descris activitatea expediţiei lui Billings în lucrările sale: „Călătoria căpitanului de marină Sarîcev în partea de nord-est a Siberiei, Marea Îngheţată şi Oceanul de Răsărit, timp de opt ani, cu Expediţia maritimă geografică şi astronomică... a căpitanului Billings între anii 1785—1793" (1802) şi „Călătoria căpitanului Billings prin Ţara ciukcilor... şi călătoria căpitanului Gali pe corabia „Ciornîi Oriol" în oceanul de Nord-Est în 1791..." (1811). Aceste cărţi, în special cea dintâi, au devenit modele de descrieri pentru navigatorii din prima jumătate a secolului al XIX-lea, păstrându-şi valoarea şi astăzi. Sarîcev s-a evidenţiat în curând ca savant geograf, hidrograf şi cartograf. Amiralul Sarîcev a murit de holeră la Petersburg în 1831.

Capitolul 63

DESCOPERIRILE DIN AUSTRALIA ŞI OCEANIA DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA PÂNĂ LA JAMES COOK

PIRATUL ENGLEZ DAMPIER ŞI DESCOPERIRILE SALE

William Dampier, originar din Londra, a fost o figură caracteristică pentru epoca în care Anglia a început să-şi extindă dominația în mările tropicale. În tinerețe el a fost marinar pe un vas comercial englez şi a navigat în partea de nord a Oceanului Atlantic (până la insula Newfoundland) şi în Oceanul Indian.

În 1673, Dampier s-a angajat ca mercenar în Indiile de vest; după ce i-a expirat termenul a fost angajat ca supraveghetor de sclavi pe o plantație din Jamaica, iar apoi a fost tăietor de păduri în partea de sud-est a peninsulei Yucatan (astăzi Hondurasul britanic). De acolo s-a mutat în insula *Tortuga* (Broasca țestoasă) — lângă coasta de nord-vest a insulei Haiti, cuib de pirați al „flibustierilor" englezi şi „bucanierilor" francezi, şi împreună cu ei a participat la atacuri piratereşti asupra insulelor Antile, care aparțineau spaniolilor, precum şi asupra litoralului Americii centrale dinspre Marea Caraibilor.

În 1683, Dampier, împreună cu alți pirați, a traversat Oceanul Atlantic, ajungând în golful Guineea. Probabil pentru a scăpa de urmărire, piraților au traversat din nou Oceanul Atlantic, de data aceasta în direcția sud-vest şi, ocolind capul Horn, au pătruns în Oceanul Pacific. Înaintând spre nord de-a lungul coastei continentului american, ei au prădat timp de câțiva ani porturile dinspre Oceanul Atlantic din America de Sud şi centrală, care aparțineau spaniolilor. Piraților şi-au instalat temporar bazele în *insulele Juan Fernandez* şi *Galapagos* (mai târziu, în secolul al XVIII-lea, se opreau adesea, în aceste insule şi alți pirați). Dampier s-a dovedit a fi nu numai pirat, dar şi remarcabil geograf şi oceanograf. El a strâns materiale pentru hărți şi pentru descrierea țărmurilor dinspre Oceanul Pacific ale Americii spaniole, precum şi a insulelor din acest ocean pe care le-a vizitat.

Neîndrăznind să se întoarcă în Oceanul Atlantic, ocolind America de Sud, de teamă ca nu cumva să fie pândiți de vase spaniole, piraților au traversat Oceanul Pacific în direcția vest. După ce a vizitat insulele Mariane, Filipine şi Moluce, Dampier, a ajuns la începutul anului 1688 pe coasta de nord-vest a Australiei, în dreptul paralelei de 16”30' latitudine sudică (capul Leveque), a debarcat în acel loc şi a pătruns destul de

departe în interiorul regiunii, care a primit denumirea de *Țara lui Dampier* (o peninsulă a Australiei). Dampier nu a putut stabili dacă aceasta e o insulă sau o parte dintr-un continent, dar şi-a exprimat hotărât convingerea că, în acest din urmă caz, ea nu este o parte a Asiei. Țara descoperită a produs asupra lui cea mai tristă impresie. Acolo nu creşteau nici cereale, nici pomi fructiferi, nici legume. El n-a găsit nici măcar rădăcini comestibile. Dampier susține că n-a văzut nici un izvor de apă dulce şi nici un fel de animale. Totuşi a întâlnit uneori băştinaşi cu pielea de culoare închisă, vânători nomazi cu un nivel de civilizație mai scăzut decât al tuturor popoarelor cunoscute până atunci de europeni; „... până şi hotentoții păreau gentlemani în comparație cu aceşti negri". Ei nu aveau case şi umblau complet goi; erau „cei mai jalnici oameni din lume, locuitori ai celei mai jalnice țări de pe pământ".

De pe acest pământ ciudat şi înfiorător, Dampier a pornit spre Indonezia. El a petrecut aproape trei ani în Asia de sud şi în cele din urmă, în 1691, s-a întors la Londra după o lipsă îndelungată, î*ncheind astfel călătoria în jurul lumii.* În patrie şi-a orânduit materialele, iar în 1697 a publicat cartea intitulată „O nouă călătorie în jurul lumii". Fostul (şi viitorul) pirat s-a dovedit a fi un scriitor neobişnuit de talentat.

În 1699, Dampier a fost angajat în flota regală, numit căpitan al vasului de război „Roebuck" şi trimis să exploreze Noua Olandă. El avea de gând să înconjure capul Horn şi să meargă de acolo direct spre Noua Olandă, pentru a ajunge pe coasta ei răsăriteană (pe atunci complet necunoscută), dar din cauza furtunilor violente a fost nevoit să cotească spre răsărit şi să treacă în Oceanul Indian pe lângă capul Bunei Speranțe.

Pe la mijlocul lunii februarie 1700, Dampier a atins coasta de vest a Australiei lângă *golful Shark.* Înaintând mai departe spre nord şl nord-vest, el a însemnat pe hartă porțiunea de țărm între 25° şi 20°40' latitudine sudică pe o distanță de peste 800 km. În dreptul paralelei de 20°32' latitudine sudică el a descoperit lângă coastă un grup de insule mici — *arhipelagul Dampier.* De acolo s-a îndreptat pe lângă insula Timor spre extremitatea de nord-vest *a Noii Guinee.* Trecând *prin strâmtoarea Dampier* descoperită de el între această extremitate şi *insula Waigeo* (lângă ecuator), el a cotit spre est.

Dampier a străbătut în largul mării, ceva mai la sud de ecuator, peste 1.500 km până la meridianul de 150° longitudine estică, ajungând la extremitatea nordică a unui țărm înalt. Țărmul se întindea departe spre sud-est şi Dampier l-a explorat sumar pe o distanță de vreo 500 km.

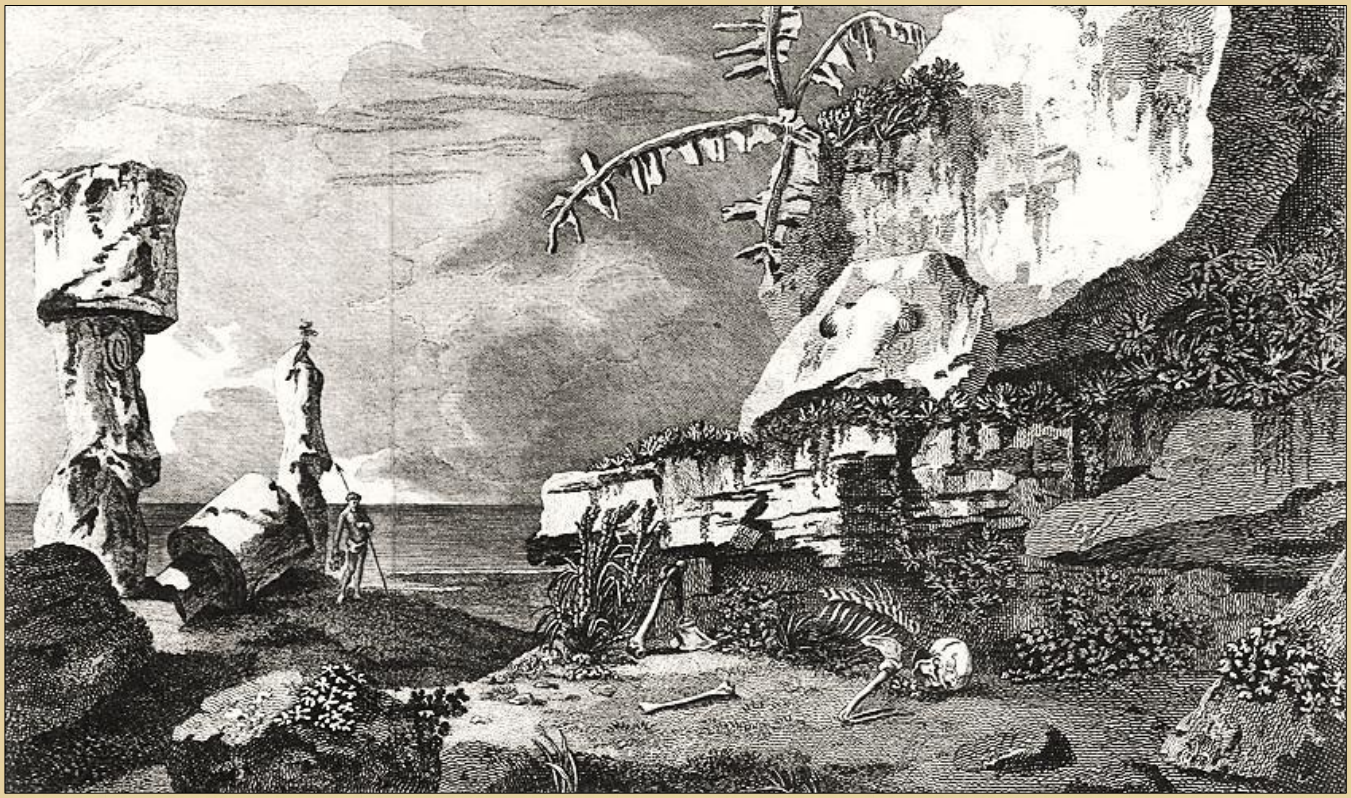

Statui din insula Paştelui (după J. Cook).

Lângă capul *Saint George,* țărmul cotea brusc spre nord-vest. Dampier a crezut că se află în fața unui golf şi l-a denumit de asemenea *Saint George* (în realitate era intrarea sudică în strâmtoarea cu acelaşi nume). Continuând să navigheze de la acest „golf" spre sud-vest şi vest, în direcția țărmului acestui nou pământ descoperit, pe care se vedeau munți înalți acoperiți de păduri, Dampier a mai străbătut aproape 600 km până a zărit o strâmtoare ce despărțea acest pământ de un altul, situat la vest. El a socotit că acesta din urmă este o peninsulă a Noii Guinee (în realitate era mica insulă *Umboi* situată lângă extremitatea de nord-est a Noii Guinee).

Dampier s-a îndreptat către nord, spre *marea Noii Guinee,* printr-o strâmtoare căreia i s-a dat de asemenea numele său şi s-a întors în acelaşi punct al noului pământ de unde începuse explorarea. El a denumit acest pământ mare *Noua Britanie.* Porțiunea de coastă cercetată de el (țărmul de est şi sud) depăşea 1.000 km. În realitate însă el ocolise țărmurile unui grup de insule (arhipelagul Bismarck), despărțite între ele prin strâmtori înguste. Denumirea de Noua Britanie s-a păstrat astăzi numai pentru insula cea mai mare (36.600 km^2).

În marea Noii Guinee, Dampier a cotit spre vest şi, străbătând Marea Indoneziei, Oceanul Indian şi Oceanul Atlantic, s-a înapoiat în Anglia. În 1705 el a navigat din nou în Oceanul Pacific, comandând o corabie. În

1707 a apărut al treilea şi ultimul volum din lucrarea sa „Călătorii în jurul lumii”.

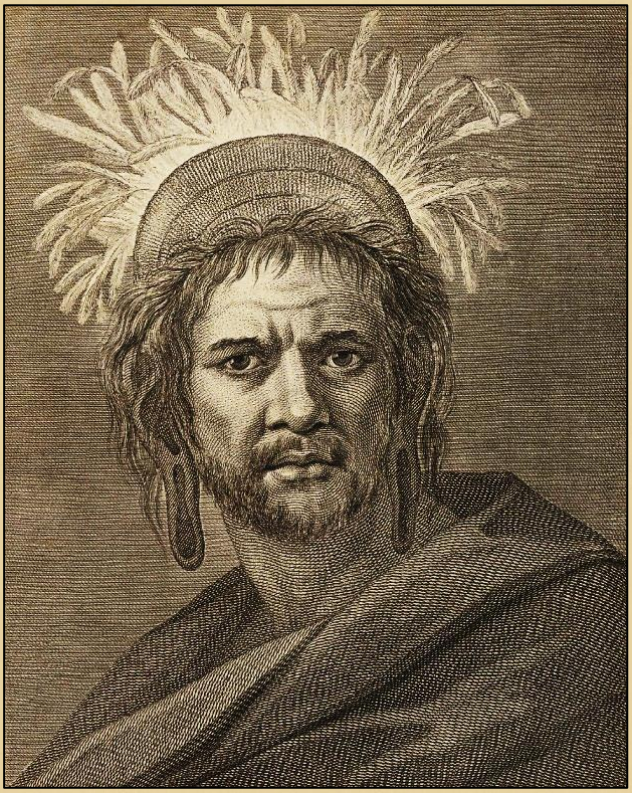

Bărbat din insula Paştelui (după J. Cook)

În 1708—1711 *Dampier a efectuat cea de-a doua călătorie în jurul lumii,* în calitate de pilot principal al expediției pe jumătate militare, pe jumătate piratereşti a lui *Roger Woods.* Woods n-a făcut nici un fel de descoperiri, dar a scris o carte foarte interesantă intitulată „Călătoriile în jurul lumii dintre anii 1708—1711”, poate cu colaborarea lui Dampier, folosind, fără îndoială, materialele pilotului său. Între altele, cartea cuprinde un capitol intitulat „Povestire despre felul cum *Alexander Selkirk* a trăit singur patru ani şi patru luni pe o insulă nelocuită”. După ce s-a certat cu căpitanul său, Selkirk a fost debarcat (în 1704) pe *insula Juan Fernandez,* pe atunci nelocuită, şi în 1709 a fost găsit de Woods. Selkirk era îmbrăcat în piei de capră şi se sălbăticise într-atâta încât aproape nu mai ştia să vorbească. Cartea lui Woods, şi într-o mai mică măsură cărțile lui Dampier, au exercitat o puternică înrâurire asupra lui Daniel Defoe, care a prelucrat în mod creator povestirea despre pustnicul de pe insula Juan Fernandez şi a scris „Robinson Crusoe”. Aceste lucrări au influențat şi pe alți autori. Realizările geografice ale lui Dampier au fost considerabile. El a descris însă Noua Olandă în culori atât de sumbre, încât explorarea țărmurilor ei a fost abandonată timp de multe decenii. Abia după ce Cook a descoperit coasta de est a Noii Olande s-a constatat că pe acest continent există ținuturi mai ospitaliere. Iar exploratorii de mai târziu au găsit regiuni potrivite pentru creşterea animalelor şi chiar pentru agricultură şi pe alte țărmuri ale continentului dar nu pe porțiunea pe care a văzut-o şi a descris-o Dampier.

CĂLĂTORIA IN JURUL LUMII A LUI ROGGEVEEN ŞI „TAINA INSULEI PAŞTELUI”

În afara Companiei olandeze a Indiilor de est, în primul pătrar al secolului al XVII-lea (1621) a luat ființă Compania olandeză a Indiilor de

vest, care a monopolizat comerțul cu America. Expedițiile organizate de ea, care aveau drept scop să pregătească noi cuceriri, acționau, fie în Oceanul Atlantic, în mările lui apusene şi în insulele Antile, fie pe continentul Americii de Sud. Singura ei expediție importantă în Oceanul Pacific, legată de numele lui *Iakob Roggeveen,* a avut drept scop principal să caute regiunile de pe Continentul sudic din emisfera vestică, pe care Compania Indiilor de vest o considera drept „teren de exploatare" asupra căruia avea drepturi de monopol.

În 1721, Compania Indiilor de vest a trimis în căutarea continentului sudic o mare expediție alcătuită din trei corăbii sub comanda lui Roggeveen. Drept o parte a continentului sudic era considerată în primul rând regiunea misterioasă denumită „Țara lui Davis", care ar fi fost descoperită în 1687 de piratul englez *Edward Davis,* la 700 de mile vest de Chile, în zona subtropicală a Oceanului Pacific

După ce a ocolit capul Horn la începutul anului 1722, Roggeveen a pornit spre nord-vest şi în aprilie, în prima zi de paşte, a descoperit, la 1 500 de mile de țărmul chilian (27° latitudine sudică, 109°20' longitudine vestică), o mică insulă muntoasă, singuratică (circa 160 km^2), pe care a denumit-o *insula Paştelui.* Când corăbiile lui Roggeveen au ancorat în dreptul țărmului răsăritean al insulei, marinarii au fost uimiți la vederea unor uriaşe statui de piatră aşezate lângă țărm. Insularii, care păreau să se afle pe o treaptă foarte joasă de civilizație, nu le-au opus olandezilor nici o rezistență cu prilejul debarcării. Totuşi, pentru „a-i face pe insulari să țină bine minte efectul mortal al armelor de foc" (expresia aparține lui James Cook), Roggeveen a poruncit să se tragă asupra mulțimii de oameni dezarmați care se adunaseră pe mal. Olandezii n-au găsit la localnici nimic de preț. Insula era foarte săracă, locuitorii aveau puține alimente, totuşi marinarii au luat cu forța tot ce au găsit la ei.

Continuând căutarea continentului sudic, Roggeveen a zărit în zona tropicală, între 14°40' şi 15°50' latitudine sudică şi între 142—150° longitudine vestică (după calculele sale care, desigur, nu erau de loc exacte), câteva insule făcând parte, după toate probabilitățile, din *arhipelagul Tuamotu.* Aici, una dintre corăbiile expediției a naufragiat. Cu celelalte două corăbii Roggeveen a pornit mai departe spre apus şi a descoperit grupul estic al *insulelor Samoa-Manua* şi *Tutuila* şi poate şi insula centrală *Upolu.* Scorbutul făcea ravagii printre olandezi şi de aceea Roggeveen a fost nevoit să se grăbească. El a renunțat (ce-i drept sub presiunea ofițerilor săi) să caute pământurile descoperite de expedițiile spaniole la hotarul dintre secolele XVI—XVII, deşi mulți geografi

„competenți” continuau să considere aceste pământuri drept peninsule nordice ale continentului sudic. S-a îndreptat apoi spre țărmul nordic al Noii Guinee, a ocolit-o, trecând pe lângă Noua Britanie, iar la mijlocul lunii decembrie 1722 a aruncat ancora în portul Batavia. Corăbiile erau deteriorate şi nici nu-i mai rămăseseră destui oameni pentru a le conduce pe amândouă. Marinarii rămaşi în viață au ajuns în patrie pe diferite vase ale Companiei olandeze a Indiilor de vest, ocolind capul Bunei Speranțe; printre ei se afla şi Roggeveen, care şi-a încheiat astfel, în 1723, *călătoria sa în jurul lumii.*

Această ultimă mare expediție organizată de olandezi a suferit, din punctul de vedere al inițiatorilor ei, un eşec total. Compania Indiilor de vest a cheltuit pentru ea fonduri foarte mari şi a pierdut toate cele trei corăbii, iar rezultatul s-a limitat la descoperirea câtorva insule mici, cu o populație puțin numeroasă şi săracă, printre care şi insula Paştelui. Dar tocmai descoperirea acestei insule, pe ai cărei locuitori josnicul navigator îi măcelărise în mod absurd, fără să fie provocat, a adus glorie nenorocosului Roggeveen. Compania Indiilor de vest, ce-i drept, n-a socotit necesar să publice lucrarea sa „Jurnalul călătoriilor în vederea unor descoperiri”; ea a fost tipărită abia în 1838, după mai bine de o sută de ani de la moartea navigatorului (1729). Dar însoțitorul său, germanul *Carl Friedrich Behrens,* soldat-mercenar în serviciul olandezilor, a avut mai mult noroc: cartea sa „Călătoria prin țările de la miazăzi şi în jurul lumii din anii 1721—1722” a fost publicată în 1737 şi a impresionat pe cititori prin „taina insulei Paştelui”. Această taină nu a fost dezlegată nici până astăzi.

Cum a apărut această insulă singuratică în mijlocul oceanului? Nu este ea cumva o frântură dintr-un continent scufundat? Cine a construit statuile uriaşe (până la 20 de tone greutate) fără picioare, cu un fel de jobene în cap, cu chipuri prelungi, cu urechi, trupuri şi brațe lungi? Nu cumva sunt ele monumente ale unei civilizații care a pierit? În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când un misionar catolic a venit pe insulă, el a găsit la „sălbatici” nişte tăblițe de lemn acoperite cu o scriere similară cu hieroglifele — singurul caz de acest fel în Polinezia. Preotul fanatic a poruncit noilor creştini să ardă tăblițele. Cele câteva exemplare care s-au mai păstrat întâmplător n-au fost descifrate nici până astăzi.

PRIMELE CĂUTĂRI ALE CONTINENTULUI SUDIC ÎNTREPRINSE DE FRANCEZI: CAPUL „CIRCUMCIZIEI” AL LUI BOUVET

Francezii, care în secolul al XVI-lea au suferit un eşec în încercarea lor

de a crea „Galia antarctică” în America de Sud, şi-au manifestat din nou interesul pentru organizarea unei expediții antarctice abia după două secole, în al doilea pătrar al secolului al XVII-lea. Inițiativa a avut-o Compania franceză a Indiilor de est. Ea a echipat două corăbii sub comanda lui *Jean Baptiste Charles Bouvet de Lozier* pentru căutarea continentului Sudic la mari latitudini. Pornind din insula Santa Catarina (Brazilia) spre sud-est, în timpul verii din emisfera sudică, Bouvet a descoperit în noaptea de 1 spre 2 ianuarie 1739, în Oceanul Atlantic, dincolo de paralela de 54° latitudine sudică şi, potrivit calculelor sale, pe meridianul de 11°30' longitudine estică, capul înalt al unui pământ. Bouvet l-a denumit „capul Circumciziei”, pentru că a fost descoperit în ziua sărbătorii creştine a „Circumciziei domnului”. Bouvet nu s-a putut apropia de țărm din pricina ghețurilor compacte. El n-a îndrăznit nici să înainteze mai departe spre sud, pentru a încerca să ocolească câmpul de gheață. În raportul său el s-a plâns că echipajul său suferea cumplit din pricina frigului, fiind alcătuit din oameni obişnuiți cu o climă blândă şi care nu aveau suficientă îmbrăcăminte călduroasă; adesea marinarilor le degerau mâinile şi picioarele. De aceea Bouvet a cotit spre nord-est, către capul Bunei Speranțe, unde a sosit la sfârşitul lunii februarie 1739.

Întorcându-se în Franța, Bouvet a prezentat directorilor companiei un raport în care explica eşecul evident al expediției, nu numai prin faptul că marinarii nu erau obişnuiți cu frigul şi erau prost echipați, ci şi prin vremea nefavorabilă: „Timp de 70 de zile a fost aproape în permanență ceață, zile întregi a nins sau a bătut grindina...” Compania franceză a Indiilor de est a abandonat pentru un timp căutarea continentului sudic şi a reluat explorările în această direcție abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Astăzi ştim că acest „Cap al Circumciziei” este extremitatea *insulei* vulcanice izolate *Bouvet* cu o suprafață de numai 58 km^2, cu înălțimi (de peste 900 m) acoperite de zăpezi eterne şi ghețari care coboară până la mare. Bouvet a determinat greşit longitudinea capului cu o eroare de circa 6°30', ceea ce, la paralela de 54°, reprezintă peste 400 km. Părerile geografilor din acea vreme despre *„Țara lui Bouvet”* erau împărțite: unii presupuneau că ea este o parte a continentului Sudic, iar alții socoteau că Bouvet a întâlnit o insulă de gheață. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, atât francezii, cât şi englezii au căutat „Țara lui Bouvet” în dreptul paralelei de 50°. Căutarea acestei insule şi a altor pământuri legendare a dus la descoperirea insulelor *Kerguelen* şi *Georgia de sud* şi la concepția dovedită justă că în această regiune, în afară de Georgia de sud,

insulele Falkland şi Ţara Focului nu există nici o altă insulă de vreo oarecare importanţă.

CĂLĂTORIILE IN JURUL LUMII ALE LUI BYRON, WALLIS ŞI CARTERET

În deceniul al şaptelea al secolului al XVIII-lea a izbucnit rivalitatea anglo-franceză pe oceane. Ambele puteri maritime trimiteau o expediţie după alta în căutarea Continentului sudic şi a insulelor necunoscute sau „pierdute", cu scopul de a pregăti acapararea de noi pământuri. Dintre navigatorii englezi s-au distins în acei ani Byron, bunicul marelui poet englez, care a înconjurat globul de două ori, Wallis şi Carteret.

John Byron a călătorit în jurul lumii la începutul carierei sale de navigator, participând la expediţia piraterească din 1740—1744 a lui *George Anson* şi a descris această călătorie într-o carte apărută în 1748. În 1764, Byron a fost trimis în Oceanul Atlantic şi Pacific să caute pământuri „pe care până atunci nu păşise piciorul vreunui reprezentant al altor state europene". În primul rând, el trebuia să exploreze în partea de sud a Oceanului Atlantic legendara *„Ţară a lui Pepis",* pe care englezii ar fi descoperit-o în 1684 în dreptul paralelei de 74° latitudine sudică, şi insulele (Falkland) situate în dreptul paralelei de 52° latitudine sudică, în faţa strâmtorii Magellan. Pe acestea din urmă, francezii au colonizat în 1763 câteva familii de emigranţi franco-canadieni. Asupra acestor insule aveau pretenţii şi spaniolii, care stăpâneau atunci colonia La Plata (Argentina). „Din grabă", Byron a greşit cu 5° latitudine, a confundat „Ţara lui Pepis", pe care firește n-a găsit-o şi poate că nici n-a căutat-o, cu *insulele Falkland,* a debarcat acolo şi le-a proclamat posesiune britanică. De aici a trecut pe litoralul Ţării Focului, unde a debarcat în câteva puncte şi a studiat viaţa băştinaşilor; el i-a descris ca pe „cele mai jalnice fiinţe omeneşti" din câte i-a fost dat să vadă în călătoriile sale în jurul lumii.

Ocolind capul Horn, Byron a pătruns în Oceanul Pacific şi a început să caute alte pământuri la latitudinile sudice, printre care insulele Solomon descoperite şi apoi pierdute de spanioli. În timpul traversării Oceanului Pacific, el a descoperit, între 10 şi 11° latitudine sudică, câteva insule de corali, probabil din *arhipelagul Tokelau,* iar mai departe spre nord-vest, în Polinezia ecuatorială, alte câteva insule din *arhipelagul Gilbert;* una dintre ele îi poartă numele — *insula Byron.* După ce a trecut pe lângă insulele Mariane şi Filipine şi a vizitat Java, în 1766, Byron s-a întors în patrie, ocolind capul Bunei Speranţe. În anul următor, unul dintre ofiţerii săi a publicat o descriere a acestei călătorii în jurul lumii.

Imediat după întoarcerea lui Byron au fost trimise din Anglia în Oceanul Pacific, în căutarea pământurilor sudice, două corăbii comandate de Wallis şi Carteret (tovarăş de drum al lui Byron). Corăbiile au trecut împreună în Oceanul Pacific prin strâmtoarea Magellan, dar lângă ieşirea vestică din strâmtoare, în timpul unei furtuni (în aprilie 1767), s-au despărțit pentru totdeauna.

Samuel Wallis a pornit mai întâi spre nord-vest, iar la nord de paralela de 20° latitudine sudică a cotit spre vest. El a trecut prin *arhipelagul Tuamotu,* cu care prilej a însemnat, pentru prima oară pe hartă, o serie de atoli, cărora le-a dat denumiri engleze. Spre vest a descoperit pentru a doua oară (după spanioli) şi de data aceasta definitiv (în iunie 1767) *insula* vulcanică *Tahiti* (1.042 km^2). Wallis a petrecut aproape o lună pe această insulă fertilă şi cu o populație densă. Mai departe spre apus el a însemnat pe hartă câteva insule mici, necunoscute până atunci; acest grup de insule (denumirea locală Ueea) îi poartă numele. Aici corabia sa a suferit o avarie şi Wallis a fost nevoit să se îndrepte în grabă spre insulele Moluce unde spera să-i poată face reparațiile necesare. Pe drum a descoperit câțiva atoli în Polinezia ecuatorială (din arhipelagul *Gilbert)* şi în Micronezia (din arhipelagul *Marshall).* Din insulele Moluce, Wallis a pornit spre sud-vest, a ocolit capul Bunei Speranțe şi a intrat în estuarul Tamisei în mai 1768.

Călătoria în jurul lumii a lui Wallis a intrat în istoria navigației, deoarece el a fost primul care a stabilit exact poziția insulelor din Oceanul Pacific, aplicând o nouă metodă de determinare a longitudinii, bazată pe observații asupra distanțelor unghiulare dintre lună şi stele. Wallis a putut să aplice cu succes această metodă, căci în acea perioadă academicianul L. Euler din Petersburg a elaborat teoria mişcărilor lunii, iar astronomii de la observatorul englez din Greenwich au stabilit poziția exactă a mai multor stele.

După ce s-a despărțit de Wallis în dreptul strâmtorii Magellan, *Philip Carteret* a avut din nou de înfruntat o furtună la sfârşitul lunii aprilie şi la începutul lunii mai, în dreptul insulei Juan Fernandez. De aici el a pornit spre nord-vest şi la începutul lunii iulie a descoperit în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică şi a meridianului de 130° longitudine vestică mica insulă *Pitcairn* (5 km^2). Înaintând de acolo spre vest cu o uşoară deviere către nord, în căutarea insulelor Solomon, Carteret a trecut pe lângă *arhipelagul Santa Cruz* şi apoi a cotit spre nord-vest. Trecând de la un atol la altul, el a mers în această direcție până a ajuns la insula *Kilinailau,* care pe hărțile maritime străine mai are şi o a doua denumire — *insula*

Carteret. Până la acest punct al călătoriei, jumătate din echipajul vasului se îmbolnăvise de scorbut într-o formă gravă şi mulți marinari muriseră. Era bolnav şi Carteret; cuprins de delir el vedea mereu insulele Solomon, pe care nu izbutea de loc să le găsească. Şi totuşi atolul Kilinailau (Carteret), trecut de el pe hartă, se află la numai 80 km spre nord de insula Bougainville, cea mai mare din arhipelagul Solomon şi cam la aceeaşi distanță la est de insula Buka, cea mai nordică din acest arhipelag. Din Kilinailau, Carteret a pornit spre vest, către Noua Britanie. El a străbătut o strâmtoare dintre insule: în dreapta se aflau *Green Islands* („insulele Verzi"), iar în stânga — insula *Buka.* Acum Carteret se afla şi mai aproape de cea mai nordică dintre insulele Solomon, la maximum 40 km, dar nu s-a apropiat de ea, fiind probabil grăbit.

Pe coasta *Noii Britanii,* pe care Dampier o indicase pe harta sa cu o linie continuă, Carteret a găsit o strâmtoare îngustă şi trecând prin ea a ajuns în marea Noii Guinee. Astfel s-a constatat că Noua Britanie este alcătuită din două insule: cea mai mare, de la sud-vest, a păstrat numele pe care i l-a dat Dampier, iar cea mai mică, de nord-vest, lungă şi îngustă, a fost denumită de Carteret *Noua Irlandă* (8.650 km^2). Strâmtorii dintre ele el i-a dat numele de *Saint Georges Chanel,* dar ea este adesea denumită şi strâmtoarea Carteret. El a explorat tot țărmul vestic al Noii Irlande, descoperind o nouă trecere *(strâmtoarea Byron);* care o desparte de cea de a treia insulă mare a arhipelagului — *Noua Hanovra* (astăzi Lavongai, 1.200 km^2). În partea de nord-vest a mării Noii Guinee, Carteret a descoperit întreg *arhipelagul Amiralității* — marea insulă vulcanică *Manua* (1952 km^2), înconjurată de mici insule vulcanice şi de corali.

La sfârşitul lunii octombrie, Carteret şi echipajul său, toți bolnavi şi istoviți, au ajuns la insula Mindanao (Filipine), dar temându-se de ostilitatea localnicilor, n-au îndrăznit să debarce şi au cotit în direcția sud-vest spre Java. Străbătând Marea Celebes şi strâmtoarea Makassar corabia a fost atacată într-o noapte de pirați, dar englezii au izbutit să le scufunde vasul. Din cauza vântului potrivnic permanent (musonul de sud-vest), Carteret a navigat o lună întreagă prin strâmtoare şi pe la mijlocul lunii decembrie 1767 a fost nevoit să intre în portul Makassar (în insula Celebes). Aici englezii au fost întâmpinați cu ostilitate de către agentul olandez local al Companiei olandeze a Indiilor de est. Numai în urma amenințării că vor bombarda Makassarul li s-a permis englezilor să intre pentru reparații în portul Bonthain (pe coasta de sud-vest a insulei Celebes). Carteret a rămas acolo timp de şase luni. La sfârşitul lunii mai 1768 el a părăsit Bonthain şi trecând iarăşi prin Java apoi ocolind capul

Bunei Speranțe, s-a întors, în martie 1769, în Anglia, încheindu-şi cea de a doua călătorie în jurul lumii.

BOUGAINVILLE, PRIMUL NAVIGATOR FRANCEZ CARE A FĂCUT O CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII ŞI DESCOPERIRILE SALE

Juristul *Louis Antoine Bougainville* (1729—1811) s-a înrolat voluntar în armată, a participat, în timpul războiului de şapte ani, la campaniile din Canada şi Germania, iar apoi a trecut în flotă. În 1763, din însărcinarea negustorilor francezi din Saint Malo, Bougainville a efectuat călătorii spre insulele Falkland, pe care, în cinstea colonialiştilor din acest oraş, le-a numit *„Maluine”* şi a întemeiat acolo o colonie franceză. După patru ani, în cursul cărora a navigat de câteva ori spre „insulele Maluine”, el a participat la evacuarea coloniei, în urma protestului guvernului spaniol. care avea pretenții asupra acestor insule, considerându-le o parte a coloniei spaniole La Plata.

L. A. Bougainville

În 1766, Bougainville a fost numit comandant al unei expediții organizate de guvernul francez şi i s-a dat fregata „Boudeuse” („Supărata”). Scopul expediției, organizată după ce Franța îşi pierduse întinsele colonii de dincolo de ocean, era să pregătească expansiunea colonială franceză în Oceania tropicală. Expediției i s-au ataşat şi câțiva oameni de ştiință — astronomi şi naturalişti.

Din Saint Malo (Bretania), Bougainville s-a îndreptat spre La Plata, de acolo a trecut împreună cu două corăbii spaniole în insulele Maluine, le-a predat spaniolilor şi s-a întors pe țărmul Americii de Sud, la Rio de Janeiro, unde îl aştepta vasul de transport „Étoile” („Steaua”). În iulie 1767, ambele vase au ieşit din Rio de Janeiro şi s-au îndreptat spre strâmtoarea Magellan, unde au rămas mai mult de şapte săptămâni. Ieşind prin strâmtoare în Oceanul Pacific, Bougainville, după căutarea zadarnică a „Țării lui Davis”, a cotit spre nord-vest. El a descoperit câțiva atoli din *arhipelagul Tuamotu* şi înaintând mai departe, spre apus, a ajuns în aprilie 1768 în insula *Tahiti,* unde a stabilit legături prieteneşti cu

localnicii. Bougainville a fost atât de impresionat de această insulă, cu munții ei „învesmântați până în vârf cu păduri bogate, cu minunata cascadă ce se prăvăleşte de pe povârnişul abrupt", cu populația ei prietenoasă, încât a denumit Tahiti — *„Noua Kythera"*[1]. Luând cu el un tânăr băştinaş ca tâlmaci şi călăuză spre alte insule din Polinezia, Bougainville s-a îndreptat spre *arhipelagul Samoa,* pe care l-a denumit *insulele Navigatorilor* (pe hărți s-au păstrat ambele denumiri).

Mai departe spre vest, în Melanezia, Bougainville a găsit „Țara Sfântului Duh" (Terra Espiritu Santo), descoperită de expediția spaniolă a lui Queiro şi Torres *(Espiritu Santo din arhipelagul Noilor Hebride)* pe care mulți o mai considerau o peninsulă a continentului sudic, şi a demonstrat în mod definitiv, după Torres ale cărui realizări Bougainville nu le cunoştea, că aceasta este o insulă şi chiar una destul de mică. El a pătruns la sud de ea, prin strâmtoarea Bougainville în Marea Coralilor (Coral Sea). Căutând să ajungă în Noua Olandă, al cărei țărm răsăritean nu fusese încă descoperit, Bougainville a traversat această mare în partea ei cea mai largă, dar dincolo de meridianul de 140° longitudine estică şi de paralela de 15° latitudine sudică a fost oprit de *Marea barieră de corali* (Great Barrier Riff; reciful avansat spre est de la această paralelă şi din dreptul meridianului de 147° longitudine estică poartă numele de reciful Bougainville). Bougainville n-a vrut să-şi rişte fregata, pentru care adâncimea de aici era insuficientă, ca să caute drumul spre nord-vest prin marea presărată de recife primejdioase, şi a cotit spre nord. Ocolind extremitatea de sud-est a Noii Guinee, Bougainville a descoperit (probabil a doua oară după Torres) o aglomerare de nenumărate recife de corali şi stânci, o mulțime de atoli şi mici insule. El a dat acestui arhipelag numele de *Louisiade,* în cinstea regelui Franței Louis (Ludovic al XV-lea).

La nord-vest de Louisiade, *Bougainville a găsit în sfârşit insulele Solomon.* El a trecut prin *strâmtoarea Bougainville* (care nu trebuie confundată cu strâmtoarea din Noile Hebride) între două insule mari; la nord-vest de strâmtoare se afla cea mai mare dintre insulele Solomon — *insula Bougainville* (circa 8.000 km^2) cu altitudini de 2.600—3.100 mtr., iar la sud-est *insula Choiseul* (denumită astfel în cinstea ministrului de externe al Franței). De la grupul nordic al insulelor Solomon, Bougainville a trecut prin strâmtoarea Carteret (fără să ştie de descoperirea făcută de acesta) în marea Noii Guinee şi a ajuns la țărmul nordic al Noii Guinee. Pe

[1] În antichitate, insula *Kythera* (Cerigo) de lângă intrarea în golful Lakonikos (Maraton — în Peloponezul de sud-est) era vestită prin cultul zeiței greceşti a frumuseții — Afrodita.

la mijlocul lunii august el a intrat într-un port pe țărmul Noii Guinee, în dreptul meridianului de 141° longitudine estică şi cei doi munți descoperiți de el sunt „martori” ai acestei vizite: unul, la răsărit de port (1.200 mtr.) poartă numele său — Bougainville — iar celălalt, de la apus, cu numele pe care i l-a dat el — *Ciclop* (2.160 mtr.) este punctul cel mai înalt de pe toată coasta nordică, între golfurile Geelvink şi Astrolabe.

Jumătate din oamenii de pe ambele vase erau bolnavi. „Proviziile ce mai rămăseseră putreziseră într-o asemenea măsură încât răspândeau o duhoare de nesuportat”. Atunci Bougainville s-a îndreptat spre insula Buru (din arhipelagul Molucelor). El nu îndrăznea să intre în marele port olandez fără a se informa în prealabil dacă nu cumva Olanda se află în stare de război cu Franța. Agentul local al Companiei Indiilor de est le-a dat voie francezilor să se aprovizioneze şi să se odihnească pe insulă. Aici aproape toți bolnavii s-au însănătoşit. În septembrie, vasele franceze au pornit spre Batavia, de acolo spre insula Mauriciu şi, ocolind capul Bunei Speranțe, spre insula înălțării (Ascension) din Oceanul Atlantic. Aici francezul Bougainville s-a întâlnit cu un alt căutător mai puțin norocos al insulelor Solomon — englezul Carteret.

Pe la mijlocul lunii februarie 1769, Bougainville s-a întors în patrie, încheind *prima călătorie în jurul lumii săvârşită pe vase sub pavilion francez.* Aceasta a fost nu numai una din călătoriile în jurul lumii cele mai remarcabile prin rezultatele ei geografice din secolul al XVIII-lea, dar şi una dintre cele mai norocoase: din cei peste 200 de oameni ai echipajului au murit în timpul călătoriei numai şapte. Lucrarea lui Bougainville „Călătoria în jurul lumii din anii 1766—1769” (două volume, 1771—1772) a fost reeditată şi tradusă în mai multe rânduri. Descrierea naturii şi a vieții băştinaşilor a produs o impresie deosebit de puternică asupra contemporanilor, printre altele şi asupra lui *Jean Jacques Rousseau.*

În timpul războiului pentru independență purtat de fostele colonii engleze din America de nord, francezii au acordat ajutor militar Statelor Unite. Bougainville a comandat mai multe vase de linie americane, a învins o escadră engleză lângă insula Martinica, iar în 1780 a fost numit comandant suprem al corpului expediționar francez din America de Nord. El a fost sărbătorit în Franța ca erou național. În 1796, după ce se retrăsese din armată, Bougainville a fost ales academician. El a murit la adânci bătrânețe, în vârstă de 82 de ani (1811).

Capitolul 64

PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII A LUI COOK. DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII NOII ZEELANDE ŞI DESCOPERIREA ŢĂRMULUI RĂSĂRITEAN AL AUSTRALIEI

DATE BIOGRAFICE DESPRE JAMES COOK

James Cook s-a născut în 1728 în Yorkshire de nord, într-un mic sat situat la 10—15 km de mare. Tatăl său era argat. Mama lui James se trăgea şi ea dintr-o familie foarte săracă, iar el a fost al nouălea copil. Când băiatul a împlinit 7 ani, a fost pus să lucreze ca argat alături de tatăl său. Abia la vârsta de 13 ani a început să meargă la şcoala sătească, unde a învățat să citească, să scrie şi să socotească. La 17 ani, James s-a angajat pe timp de patru ani ca ucenic la un negustor dintr-o mare aşezare de pescari de pe litoral, din regiunea portului Withby. Aici a văzut pentru prima oară marea. Cu doi ani şi jumătate înainte de expirarea termenului de „ucenicie”, el s-a certat cu patronul său, a plecat la Withby şi s-a angajat acolo ca ucenic, pe un termen de trei ani, pe un vas cu pânze care transporta cărbune de la Newcastle (Anglia de nord-est) la Londra. Aşadar, cariera de marinar a lui Cook a început în iulie 1746. După doi ani, patronii l-au trecut pe un alt vas destinat de asemenea transportului cărbunelui. Vasul era admirabil construit şi de atunci tânărul Cook a început să aprecieze mult însuşirile speciale ale corăbiilor pentru transportul cărbunelui. Mai târziu, după ce a verificat aceste însuşiri în timpul primei sale călătorii în jurul lumii, Cook socotea că aceste vase sunt mai potrivite decât altele pentru călătorii de lungă durată şi pe distanțe mari în regiuni necercetate.

Cook a navigat ca ucenic nu numai între porturile britanice, dar şi în Olanda şi Norvegia. După ce şi-a terminat stagiul ca ucenic, el a navigat timp de doi ani ca marinar, la un alt patron, în porturile din Marea Baltică şi a fost printre altele şi la Petersburg. În 1752, vechiul său patron i-a propus locul de secund pe una dintre corăbiile sale şi Cook a deținut această funcție până în 1755 inclusiv.

Când a izbucnit războiul de şapte ani, „după o matură chibzuință”, Cook s-a înscris ca voluntar în flota militară engleză; „i s-a trezit dorința de a-şi încerca norocul pe această cale”. El a fost numit pe un vas de război comandat de *New Palliser.* Voluntarul, care s-a dovedit un marinar experimentat, a atras atenția acestuia asupra sa. Cu sprijinul său, Cook a

obținut după trei ani primul grad de ofițer şi a fost trimis în Canada pentru a participa la operațiile militare împotriva francezilor pe fluviul Sfântul Laurențiu. Acolo Cook a îndeplinit cu succes o misiune importantă: lucrând numai noaptea ca să nu nimerească sub tirul bateriilor franceze, el a măsurat adâncimea pe linia navigabilă a fluviului de la Quebec până la vărsare şi a întocmit o hartă exactă, fiind tot timpul în primejdie de a fi ucis sau luat prizonier de indienii aliați ai francezilor.

James Cook

Operațiile militare din Canada s-au încheiat prin victoria englezilor. Corabia pe care Cook fusese numit timonier a rămas în tot cursul iernii 1759—1760 în portul Halifax. Pentru prima oară în viață. Cook, care avea atunci peste 30 de ani, dispunea de timp liber şi el a profitat de aceasta ca să învețe, studiind geometria elementară şi astronomia. Manualele erau proaste, nu exista nimeni care să-l îndrume şi totuşi Cook a reuşit să-şi însuşească ambele materii. El nu avea cunoştințe prea vaste, dar în schimb erau temeinice. După cum se vede din jurnalele de zi şi din alte însemnări personale ulterioare ale lui Cook, el avea o minte limpede, logică şi iscoditoare, un puternic spirit de observație şi o judecată sistematică. Din numeroasele observații, ştia să aleagă pe cele esențiale, să le compare, să le confrunte şi să ajungă la concluzii care, în majoritatea cazurilor, fac cinste perspicacității sale.

În toamna anului 1762, Cook a primit misiunea de a cartografia amănunțit *golful Placentia* (la sud-est de insula Newfoundland). Această misiune a fost atât de bine îndeplinită, încât guvernatorul din Newfoundland l-a însărcinat pe capabilul timonier să cerceteze condițiile de navigație dintre insula Newfoundland şi peninsula Labrador.

La începutul anului 1764, Cook a fost numit hidrograf-şef al Newfoundlandului şi Labradorului, fiind în subordinea fostului său comandant Palliser, numit între timp guvernator al insulei Newfoundland. Cook a continuat să însemne pe hartă țărmurile insulei Newfoundland, a explorat regiunile interioare, a descoperit acolo şi a trecut pe hărți exacte câteva lacuri mari. Cook a lucrat în Newfoundland până în 1767, cu o

singură întrerupere: în 1765 a fost trimis în Jamaica, iar de acolo a plecat pentru a întocmi o hartă de navigație a golfului Honduras.

ORGANIZAREA ŞI SCOPURILE EXPEDIȚIEI ENGLEZE ÎN OCEANUL PACIFIC

În 1768, Amiralitatea britanică a întreprins organizarea unei expediții în Oceanul Pacific, în emisfera sudică. Ca pretext al expediției au fost invocate „foloasele observațiilor asupra trecerii planetei Venus prin discul solar, la 3 iunie 1769". În timp ce pregătirile pentru expediție erau în toi s-a întors din călătoria din jurul lumii Wallis, care descoperise pentru a doua oară insula Tahiti şi Amiralitatea a considerat că această insulă este cea mai potrivită pentru efectuarea lucrării proiectate.

„... Observațiile asupra planetei Venus nu erau decât un paravan pentru o călătorie al cărei scop concret era descoperirea continentului Sudic şi anexarea de noi teritorii la Imperiul britanic" (J. Baker). Această indicație justă a competentului istoric englez al descoperirilor este confirmată de discuțiile care s-au purtat între „Societatea regală" şi Amiralitate în legătură cu numirea comandantului expediției. Societatea propunea ca în fruntea expediției să fie pus omul de ştiință şi navigatorul *Alexander Dalrymple,* considerat cel mai mare specialist englez în geografia „mării de Sud". Societatea nu avea însă fonduri proprii, iar Amiralitatea, care alocase sumele necesare, nu intenționa nicidecum să limiteze sarcinile expediției la observațiile astronomice.

După războiul de şapte ani, Anglia a ocupat o poziție dominantă pe căile maritime din Oceanul Atlantic, precum şi puncte de sprijin puternice în Oceanul Indian. Franța nu se socotea însă definitiv învinsă pe mare. Mai rămânea Oceanul Pacific; în partea de sud a acestuia se presupunea existența unui mare continent — Terra Australis — considerându-se că o parte a acestuia ar fi „Țara Statelor" (Noua Zeelandă) a lui Tasman. Guvernul englez era alarmat de faptul că în 1767 francezul Bougainville a fost trimis în fruntea unei mari expediții în Oceanul Pacific. Şi-au reluat activitatea în Oceanul Pacific şi spaniolii, aliați cu francezii în timpul războiului de şapte ani. Amiralitatea căuta în primul rând să împiedice ocuparea de noi teritorii de către alte puteri maritime şi sa creeze pe căile din Oceanul Pacific puncte de sprijin şi baze engleze pentru a institui apoi controlul britanic şi asupra acestui ocean. Un anumit rol l-au jucat, fără îndoială, şi speranțele de a descoperi continentul Sudic locuit sau alte regiuni întinse locuite, în zona temperată sau chiar în zona tropicală a Oceanului Pacific. Englezii nădăjduiau să găsească acolo aur sau materii

prime şi produse care să poată fi vândute în Anglia sau în țările pe care aceasta le aproviziona cu mărfuri „coloniale”. Pe de altă parte, negustorii de sclavi englezi, care exercitau o puternică influență asupra politicii miniştrilor regali, contau, fără îndoială, pe descoperirea unor teritorii „sălbatice”, unde să poată obține nestânjeniți sclavi la preț scăzut sau chiar gratuit.

Pentru Amiralitate era absolut evident că şeful unei expediții pentru descoperirea de noi teritorii în Oceania de sud şi pentru acapararea formală a acestora trebuie să fie nu un om de ştiință de tipul lui Dalrymple, ci un navigator militar experimentat. La început fusese vorba să se întreprindă numai o acțiune de recunoaştere, pentru care era suficientă o corabie mică. De aceea, când Palliser şi alți oameni cu influență care-l cunoşteau bine pe Cook i-au propus candidatura, ea a fost acceptată. O piedică o constituia numai faptul că James Cook, fiu de argat, simplu marinar, care abia la 40 de ani ajunsese la gradul de locotenent, urma să comande ofițeri — „gentlemani”. Dar au învins considerentele practice. Cook n-a pus Amiralității nici un fel de condiții. El avea toate calitățile necesare pentru o asemenea expediție: călătorise prin apele din zona rece, temperată şi tropicală, navigase de-a lungul țărmurilor unor pământuri explorate şi a altora puțin explorate, era nu numai ofițer de marină, dar şi hidrograf, topograf şi chiar astronom practician. În afară de aceasta, el a acceptat fără nici un fel de obiecții să plece într-o călătorie atât de lungă şi de primejdioasă, nu pe o mare corabie militară sau comercială, ci pe un mic vas obişnuit de transport, pe care e puțin probabil ca domnii de la Amiralitate să-l fi considerat foarte potrivit pentru acest scop. Dar, după cum am arătat mai sus, Cook considera vasele pentru transportul cărbunelui ca cele mai potrivite pentru o călătorie de lungă durată, iar pentru descoperiri, adică pentru navigație în ape necunoscute, era mai bun un vas de mici proporții.

Cook şi-a ales el însuşi pe Tamisa un vas cu pânze, cu trei catarge, barkul „Endeavour” („Încercarea”) de 370 de tone. Echipajul era alcătuit din 84 de oameni. Cu expediția au plecat şi câțiva oameni de ştiință: *Charles Green,* astronom, căruia i s-a dat oficial misiunea să observe la Tahiti trecerea planetei Venus prin discul solar; *Joseph Banks,* un tânăr foarte bogat, întemeietorul de mai târziu al Societății britanice pentru Africa şi preşedinte al Societății regale, care călătorea pe socoteala sa cu o suită întreagă compusă dintr-un secretar personal, doi desenatori şi patru servitori; naturalistul *suedez Daniel Karl Solander,* care era pe atunci bibliotecar la Muzeul britanic (Amiralitatea nu a alocat fonduri pentru

întreținerea sa şi, după unele izvoare, tot Banks a fost cel care l-a plătit). „Endeavour” a fost aprovizionat cu alimente pentru un an şi jumătate şi înarmat cu douăzeci şi două de tunuri.

PRIMELE DESCOPERIRI ALE LUI COOK ÎN POLINEZIA DE SUD

La 30 iulie 1768 „Endeavour” a ieşit din gurile Tamisei. Drumul său trecea pe lângă insulele Capului Verde. La 25 octombrie 1768, Cook a traversat pentru prima oară ecuatorul şi la 13 noiembrie a sosit la Rio de Janeiro. La 8 decembrie el a pornit spre sud.

Vase din insulele Prieteniei (după J. Cook).

La 14 ianuarie 1769, în toiul verii din emisfera sudică, fiind surprins de o furtună puternică în dreptul extremității de sud-est a Țării Focului, Cook s-a adăpostit într-un mic golf. Acolo, el cu însoțitorii săi au debarcat pe țărm şi s-au întâlnit pentru prima oară cu băştinaşii fuegieni. Din acest moment, în jurnalele participanților la expediție încep să apară însemnări despre înfățişarea, comportarea şi modul de trai al insularilor care n-au cunoscut sau au cunoscut prea puțin cultura europeană. Aceste însemnări reprezintă un material foarte prețios pentru istoricii culturii primitive, ca şi pentru istoricii capitalismului. Debarcând pe diferite țărmuri, englezii din epoca revoluției industriale au avut multiple prilejuri de contacte amicale, neutre sau ostile cu diferite triburi aflate pe trepte de

civilizație inferioare. Cook şi tovarăşii săi de drum s-au transformat în adevărați etnografi; ei strângeau materiale despre cultura populațiilor înapoiate, efectuând observații nemijlocite asupra societății primitive. Ei nu se mărgineau la însemnări, ci făceau şi schițe, strângeau diferite obiecte, ca: unelte şi arme, îmbrăcăminte şi încălțăminte, vase de bucătărie, podoabe, instrumente muzicale, obiecte de cult religios etc. Desigur, cu rare excepții, marinarii strângeau aceste obiecte, nu cu scopuri ştiințifice, ci în interese egoiste, meschine. Însuşi Cook notează în repetate rânduri cu câtă lăcomie făceau oamenii lui — „gentlemani" şi simpli marinari — comerțul de schimb cu insularii, obținând pentru un cui, un cârlig de fier, o cârpă sau un ciob de sticlă etc. diferite obiecte „exotice" pe care contau să le vândă la prețuri ridicate colecționarilor englezi sau să le schimbe avantajos pe o altă insulă.

Cook şi însoțitorii săi erau însă oameni ai veacului lor. Ei nu înțelegeau şi nu puteau să înțeleagă nici formațiunile social-economice pe care aveau prilejul să le observe în regiunile din Oceanul Pacific, nici sistemele de rudenie şi formele de familie care existau realmente acolo. Faptele relatate de ei au o mare însemnătate pentru ştiință, dar trebuie să se țină seama că aceste fapte au fost strânse şi, prin urmare, selecționate de oameni stăpâniți de prejudecățile societății capitaliste din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Ei acordau adesea o atenție deosebită amănuntelor de mică importanță şi nu observau faptele esențiale, care caracterizau orânduirea socială, forma familiei, sistemul de rudenie al insularilor. De aceea Cook, care era un om foarte inteligent, cu un puternic spirit de observație şi fără doar şi poate lipsit de ipocrizie religioasă, dar totodată şi mai puțin învățat decât unii dintre însoțitorii săi, avea o mare superioritate față de aceştia; în condiții identice, el vedea mai bine faptele şi le denatura mai puțin, pentru a face concesii teoriilor iluministe burgheze din secolul al XVIII-lea. Nu l-a influențat, fireşte, nici sentimentalismul pe atunci la modă, cu idealizarea sa dulceagă a vieții în mijlocul „naturii". Prin simplitatea expunerii şi prin sinceritatea lor, însemnările lui Cook sunt superioare chiar şi celei mai bune dintre descrierile călătoriilor sale, aparținând lui Georg Forster (a doua expediție).

La 20 ianuarie, când furtuna s-a potolit, Cook a ieşit din golful în care se adăpostise, a ocolit capul Horn şi a pătruns în Oceanul Pacific. La 13 aprilie „Endeavour" a aruncat ancora lângă țărmurile insulei *Tahiti.* La 3 iunie 1769, pe o vreme excepțional de favorabilă, Green a efectuat observații astronomice asupra tuturor fazelor trecerii planetei Venus prin

discul solar. Între 26 iunie şi 1 iulie, Cook împreună cu Banks au ocolit într-o barcă întreaga insulă.

La 13 iulie, Cook a părăsit Tahiti, luând cu el pe polinezianul isteț *Tupaia* împreună cu băiatul care îi era servitor. În timpul călătoriei, Tupaia i-a adus servicii prețioase ca tălmaci şi adesea ca intermediar între englezi şi polinezieni. Pe baza indicațiilor lui, Cook a descoperit la 15—25 iulie, la nord-vest de Tahiti, între paralelele de 16—17° latitudine sudică, patru insule mici, aşa-numitele *Iles sous le Vent* (Insulele sub vânt). El a numit acest grup *insulele Societății.* Mai târziu au început să fie socotite ca aparținând acestui arhipelag atolii situați mai spre vest, apoi Tahiti şi insulele situate ceva mai la sud (aşa-numitele *Iles du Vent* — Insulele vântului). Unele dintre insulele enumerate mai sus au fost vizitate fără îndoială de spanioli (în secolele XVI—XVII). De aici, folosind informațiile date de Tupaia, Cook s-a îndreptat spre sud şi la 13 august a descoperit în dreptul paralelei de 23° latitudine sudică mica insulă *Rurutu* din arhipelagul *Tubuai.*

DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII NOII ZEELANDE

Conform instrucțiunilor pe care le-a primit, Cook a pornit să caute continentul Sudic mai întâi la miazăzi de Tahiti, între paralelele de 35—40° latitudine sudică unde, după câte ştiau englezii, nu mai navigase nici un european. Negăsind aici nici urmă de pământ, el a cotit spre vest. După ce a străbătut la aceste latitudini peste 2 500 km, în ziua de 8 octombrie 1769 la 39°30' latitudine sudică şi 177° longitudine estică, „Endeavour" s-a apropiat de un pământ neindicat pe hărți şi a aruncat ancora intr-o mică baie (la țărmul sudic al golfului *Hawkes)*[1]. După îndelungate controverse, Cook, ofițerii săi şi oamenii de ştiință de pe vas „au căzut mai mult sau mai puțin la învoială că au descoperit necunoscutul continent Sudic — Terra australis incognita". Trebuia însă stabilit dacă uscatul descoperit este legat de „Țara Statelor" a lui Tasman.

Acest pământ era locuit de un popor războinic — maori — care vorbea o limbă asemănătoare cu tahitiana, astfel că Tupaia s-a putut înțelege cu ei. În timpul primei debarcări pe țărm, marinarii care păzeau barca au tras în insularii ce i-ar fi atacat şi au ucis un om. Mai târziu, Cook a izbutit să stabilească relații destul de bune cu băştinaşii. El căuta să-i țină în frâu pe oamenii săi, întrucât avea nevoie de localnici ca să aducă echipajului provizii proaspete şi să nu-l împiedice să ia apă şi să taie lemne.

---

[1] Litoralul răsăritean al *insulei Nordice* a Noii Zeelande.

Bărbat maori (după J. Cook)

Cook a explorat țărmurile învecinate şi s-a convins că în orice caz are în fața sa un teritoriu întins — o insulă sau o parte a continentului Sudic. La 17 octombrie el a pornit întâi spre nord-est, iar apoi, după ce a trecut de peninsula *Mania* (la 39° latitudine sudică) — spre nord. Urmând coasta sinuoasă, el a ajuns la 29 octombrie, în dreptul paralelei de 37°40' latitudine sudică, la un cap, dincolo de care țărmul cotea brusc spre apus. Aceasta era extremitatea răsăriteană a pământului descoperit de el. Cook a numit-o *capul Răsăritean* (East Cape — în dreptul meridianului de 178°40' longitudine estică).

El a înaintat apoi spre vest până la meridianul de 176° longitudine estică, unde țărmul, lângă care se afla un şir de insule mici, cotea brusc spre nord, iar apoi spre nord-vest În dreptul paralelei de 37° latitudine sudică, Cook l-a debarcat pe țărm pe *Green* pentru a face observații asupra planetei Mercur. În timpul observațiilor astronomice, un ofițer din pază văzând la un tânăr insular o bucată de țesătură care era foarte mult prețuită de tahitieni, i-a propus să facă un schimb, iar când acesta a refuzat, l-a ucis pe loc cu un foc de muschetă. Ofițerul asasin n-a suferit nici o pedeapsă. Dimpotrivă, din jurnalul lui Cook se vede că el îl considera vinovat pe băştinaş... pentru că acesta refuzase schimbul. E adevărat că James Cook n-a aprobat asasinatul, dar din considerente pur practice; el socotea că pedeapsa „este cam aspră... pentru o vină atât de măruntă”, iar, de pe altă parte, nu voia să-i înfurie nici pe insulari, cu care, după cum presupunea el, va trebui să mai aibă de-a face adeseori.

La 15 noiembrie 1769, Cook a anunțat solemn anexarea acestui ținut la posesiunile britanice. La 18 noiembrie, Cook a descoperit mai departe spre nord-vest marele *golf Hauraki,* care pătrunde adânc în uscat dinspre sud, iar la nord este despărțit de ocean prin *„insulele Barierei”* (Barrier) — Bariera mare (Great Barrier) şi Bariera mică (Little Barrier). La 10

decembrie, dincolo de paralela de 35° latitudine sudică, regiunea de munte a cedat locul unui şes sterp; de-a lungul acestei fâşii de şes, Cook a mers încet până la 16 decembrie, când a descoperit (la 34°20' latitudine sudică şi 173° longitudine estică) extremitatea nordică a pământului descoperit de el — *capul Nordic.* Dar identitatea acestui pământ cu „Țar-a Statelor" a lui Tasman, Cook a stabilit-o abia la 24 decembrie, după ce a găsit ceva mai la vest *capul Maria Van Diemen,* iar la nord de acesta, insula Trei regi *(Three Kings),* cunoscute după descrierile lui Tasman.

Femeie maori (după J. Cook)

Cook a ocolit extremitatea nord-vestică a „Țării Statelor" — *peninsula Auckland* — şi, înaintând de-a lungul țărmului în direcția sud, a zărit la 9 ianuarie 1770 în toiul verii din emisfera sudică, dincolo de paralela de 39° latitudine sudică, pe o mică peninsulă, un munte înalt, al cărui pisc era acoperit de zăpadă — *Egmont* (2.517 mtr.). După ce a ocolit această peninsulă, Cook a pătruns, după cum i s-a părut la început, într-un golf foarte larg, dar apoi a descoperit că acest golf este legat spre sud, printr-o strâmtoare îngustă, de ocean. La 8 februarie. Cook a ieşit prin această strâmtoare *(strâmtoarea Cook)* la extremitatea sudică a insulei Nordice a Noii Zeelande, pe care a denumit-o *capul Palliser.* Dincolo de acest cap, țărmul cotea spre nord-est, în direcția regiunii pe care Cook o explorase.

Aşadar, partea de nord a „Țării Statelor" a lui Tasman s-a dovedit a fi nu o proeminență a continentului Sudic, ci o insulă mare (ceva mai mare decât insula Newfoundland, pe care Cook, o cunoştea bine). Cook a ocolit *insula Nordică* în direcția opusă mişcării acelor ceasornicului, însă pământul situat la sud de această insulă putea fi o parte a continentului Sudic. De aceea Cook a pornit spre sud-vest, de-a lungul coastei răsăritene a pretinsului continent, dar şi această parte a „Țării Statelor" s-a dovedit a fi o insulă şi mai mare decât cea Nordică. Înaintând în direcția acelor ceasornicului, Cook a terminat la 27 martie 1770 ocolul *insulei Sudice.*

Principala realizare a lui Cook a constat în faptul că el „a închis" problema ultimului continent necunoscut, pe care europenii mai sperau să-l găsească în zona temperată a emisferei sudice şi a descoperit imensa *insulă dublă Noua Zeleandă,* „antipodul" Marii Britanii, a cărei suprafață este mai mică[1]. Cu acest prilej Cook a parcurs pe „Endeavour" un traseu semănând cu un uriaş „opt" lung de peste 4.000 km.

DESCOPERIREA COASTEI RĂSĂRITENE A AUSTRALIEI

La 31 martie, „Endeavour" a pornit de la țărmurile Noii Zeelande spre apus, în direcția *„Țării lui Van Diemen"* descoperită de Tasman. La 19 aprilie 1770, membrii expediției au zărit pământul la 38° latitudine sudică (Tasman ajunsese la Țara lui Van Diemen mai la sud, în dreptul paralelei de 43° latitudine sudică). Țara părea întinsă şi era acoperită de pădure. S-a găsit un port bun *(lângă capul Rum),* unde s-a aruncat ancora. Primii oameni — cu pielea neagră — au fost întâlniți în această regiune abia după o săptămână. Ei se aflau pe o treaptă de civilizație mult mai redusă decât locuitorii din insulele Societății şi din Noua Zeelandă, erau complet goi şi arătau o totală nepăsare față de străini. S-a dovedit adevărată presupunerea lui Cook că a atins țărmul răsăritean al *Noii Olande,* dar el, nefiind încă ferm convins de aceasta, a cotit spre nord şi a pornit de-a lungul țărmului.

La 6 mai, în dreptul paralelei de 34° latitudine sudică, a apărut în fața englezilor un port minunat, pe care Cook l-a numit *golful Botanic* — (Botany Bay); deoarece la 13 mai, în dreptul paralelei de 31° latitudine sudică, marinarii au observat pe țărm fum de la mai multe focuri, au denumit capul din această regiune capul *Smoky* (capul Fumegând); la 15 mai corabia a ajuns la extremitatea răsăriteană a noului pământ, pe care Cook a denumit-o *capul Byron.*

La 23 mai, Cook a descoperit în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică lunga insulă *Great Sandy* (Marea insulă a nisipurilor), iar dincolo de ea a găsit un golf *(Harvey).* De aici țărmul cotea spre nord-vest. La 26 mai, dincolo de tropicul sudic, corabia a pătruns în apele de litoral, foarte primejdioase pentru navigație, din cauza nenumăratelor recife de corali (zona străjuită de Marea barieră de corali). Cea mai mare parte din această zonă primejdioasă a fost străbătută cu bine, dar la 22 iunie, în dreptul paralelei de 16° latitudine sudică, „Endeavour" s-a izbit de un recif şi era gata-gata să naufragieze; au trebuit aruncate peste bord şase tunuri şi o

[1] Suprafața Marii Britanii este de 230.000 km^2, iar suprafața totală a Noii Zeelande este de 265.200 km^2.

mare parte din încărcătura utilă, chiar şi din provizii. La nord de locul avariei s-a găsit un port (astăzi portul *Cooktown),* unde corabia a rămas câteva săptămâni pentru reparații. Hrană se găsea din belşug, căci locurile erau bogate în peşte.

La 4 august „Endeavour" şi-a reluat drumul. Timp de zece zile Cook a condus corabia cu multă băgare de seamă în zona de litoral cu adâncime mică şi presărată cu recife. La 15 august „Endeavour" s-a aflat din nou la un pas de pieire.

La 21 august, în dreptul paralelei de 10°5' latitudine sudică Cook a zărit un cap şi un grup de insule mici pe care le-a numit *York.* În ziua următoare, dincolo de aceste insule a apărut *strâmtoarea Torres, care ducea spre apus, în largul mării.* Acum nu mai încăpea îndoială că țărmul de-a lungul căruia a navigat corabia este *țărmul răsăritean al Noii Olande,* iar *capul York — extremitatea ei nordică.* Cook a arborat pe una din insule drapelul englez, proclamând posesiune engleză toată zona descoperită de el între 10 şi 38° latitudine sudică şi a numit-o *Noua Galie de sud* (New South Walles). Relatările lui Torres se dovedeau a fi corespunzătoare realității: Noua Guinee era o insulă uriaşă, iar nu o parte a continentului. Totuşi, câtva timp englezii i-au păstrat acestei strâmtori numele de Cook, deşi aflaseră de descoperirea lui Torres încă dinainte de întoarcerea lui Cook, din pamfletul lui Dalrymple publicat în 1769.

La 16 septembrie, Cook a traversat mările Arafura şi Timor şi a ajuns în insula *Rotii* (la sud-vest de Timor). La 2 octombrie el a acostat în lava. „Endeavour" a rămas aci — la Batavia şi lângă insula Prince, în dreptul extremității vestice a lavei — până la 15 ianuarie 1771 şi în acest timp au murit din echipajul său treizeci de oameni, printre care tahitianul Tupaia şi servitorul său, astronomul Green, medicul vasului şi un şef de echipaj, în timp ce în tot cursul călătoriei prin Oceanul Pacific, Cook nu pierduse decât un singur om. La 15 martie 1771, „Endeavour" a aruncat ancora lângă capul Bunei Speranțe, unde a stat o lună, iar la 12 iulie 1771, Cook s-a întors în Anglia după o călătorie în jurul lumii care a durat aproape doi ani şi zece luni.

Capitolul 65

A DOUA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII A LUI COOK ŞI CĂUTAREA CONTINENTULUI SUDIC

OBIECTIVELE ŞI COMPONENŢA EXPEDIŢIEI

Prima călătorie în jurul lumii a lui James Cook a demonstrat că Noua Zeelandă nu este o parte a continentului Sudic. Dar se mai putea ca acest continent să fie situat mai la sud de Noua Olandă şi Noua Zeelandă. Şi ca un fel de „mărturii" în favoarea unei asemenea posibilități erau pământurile (sau mirajele lor) văzute de unii navigatori în zona latitudinilor subantarctice (dincolo de paralela de 50° latitudine sudică). Amiralitatea acorda o atenție deosebită „Țării Circumciziei", „descoperită" de Bouvet. Aceste pământuri puteau fi sau proeminențe nordice (peninsule) ale continentului Sudic, sau insule situate în apropierea lui. A doua expediție a lui James Cook a fost trimisă pentru a căuta continentul Sudic, primind şi alte câteva însărcinări. De data aceasta i s-au pus la dispoziție două corăbii noi: „Resolution" („Hotărârea") pe care o comanda Cook însuşi, şi „Adventure" („Aventura") sub comanda lui *Tobias Furneaux,* un tovarăş de drum al lui Wallis. Pe bordul corăbiei „Resolution" se aflau doi naturalişti germani — *Johann Reinhold Forster,* care a strâns pe drum bogate materiale geografice şi etnografice, şi fiul acestuia, *Georg Forster,* care şi-a câştigat o glorie nemuritoare prin prelucrarea acestor materiale şi prin descrierea celei de-a doua călătorii în jurul lumii a lui Cook.

La 13 iulie 1772, cele două corăbii au plecat din Plymouth, iar la sfârşitul lunii octombrie au sosit la capul Bunei Speranțe şi au aruncat ancora în fața Cape Town-ului, care atunci mai aparținea Companiei olandeze a Indiilor de est. Acolo i s-a spus lui Cook că în urmă cu opt luni pe meridianul insulei Mauriciu, francezul Yves Joseph Kerguelen Tremarec a descoperit un pământ în dreptul paralelei de 48°30' latitudine sudică. La capul Bunei Speranțe, Johann Forster l-a întâlnit pe botanistul suedez *Andreas Sparrmann* şi l-a rugat pe Cook să-l ia cu el. Cook a acceptat, „socotind că acesta îi va putea fi de mare ajutor lui Forster", dar cu condiția ca Forster să plătească hrana omului de ştiință suedez; în afară de aceasta, Forster a făgăduit să-i plătească lui Sparrmann leafa (o dată pe an) din banii săi.

CĂUTAREA CONTINENTULUI SUDIC ŞI PRIMA TRAVERSARE A CERCULUI POLAR DE SUD

La 22 noiembrie, corăbiile au pornit direct spre sud, în căutarea pământului descoperit de Bouvet. După câteva zile, un vânt puternic dinspre apus începu să le împingă către răsărit. La 7 decembrie a început să sufle un vânt rece dinspre nord, care s-a transformat în furtună., Temperatura a scăzut brusc la 3°. În dreptul paralelei de 49° latitudine sudică au apărut primii pinguini. Când furtuna s-a potolit, Cook a cotit din nou spre sud. La 10 decembrie (vara în emisfera sudică) el a întâlnit primii ghețari plutitori, în dreptul paralelei de 50°40' latitudine sudică, iar apoi au început să apară câmpuri mari de gheață, pe care Cook le ocolea pe la est, căutând să pătrundă cât mai aproape de polul Sud. La 11 decembrie, în dreptul paralelei de 51°50' latitudine sudică, au fost observate nişte păsări albe de mărimea unor porumbei; ele aveau ciocurile şi labele negre. A doua zi, pe ninsoare şi ceață, corăbiile au înaintat printre ghețari, pe o mare atât de agitată, încât „valurile uriaşe acopereau uneori aceşti munți de gheață".

La 13 decembrie, corăbiile au ajuns la latitudinea „capului Circumciziei", dar după calculele lui Cook, la 10° spre răsărit de acesta, dar el n-a mai considerat oportun să caute „Țara lui Bouvet". Temperatura a scăzut până la -3°. Pentru eventualitatea că pe ceață sau pe întuneric s-ar pierde de Furneaux, Cook i-a indicat diferite puncte de întâlnire. Navigând în volte printre mari blocuri de gheață — „stânci plutitoare", corăbiile înaintau totuşi spre sud, expunându-se unor mari primejdii din cauza cetii. Apăreau uriaşe câmpuri de gheață care trebuiau ocolite, parcurgându-se zeci de mile spre răsărit. Printre oamenii din echipaj au apărut simptomele scorbutului.

La 29 decembrie, dincolo de paralela de 59° latitudine sudică, Cook a hotărât să se îndrepte spre apus până la meridianul „capului Circumciziei", pentru a afla dacă acolo se află o insulă sau o proeminență a continentului. La 1 ianuarie 1773, Cook a traversat acest meridian pe *o* vreme excepțional de bună, dar n-a văzut nicăieri vreun indiciu al acestui pământ. Cook a pus la îndoială însuşi faptul dacă Bouvet văzuse într-adevăr pământ sau „o uriaşă insulă de gheață înconjurată de câmpii de gheață moale". Atunci el a cotit spre sud.

La amiaza zilei de 17 ianuarie 1773, corăbiile lui Cook au traversat pentru prima oară în istoria omenirii cercul polar de sud în dreptul meridianului de 39°35' longitudine estică.

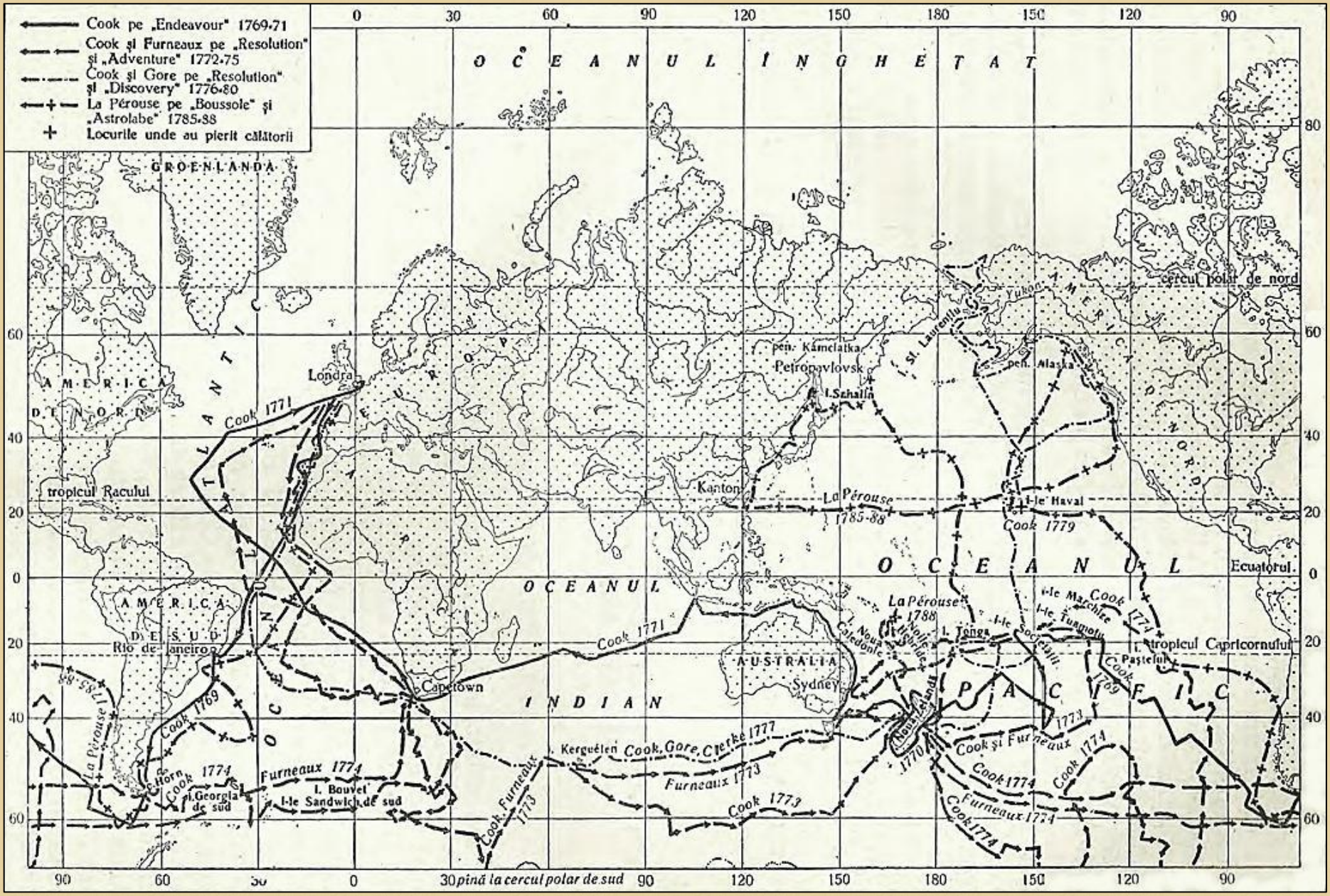

Cele trei calatorii ale lui J. Cook şi călătoria lui La Pérouse în Oceanul Pacific.

Era senin. După şapte ore, când corăbiile au atins paralela de 67° 15' latitudine sudică, ele s-au oprit în faţa unor gheţuri compacte; Cook s-a urcat pe catargul mare, dar n-a reuşit să vadă nicăieri spre sud o trecere liberă de gheţuri. Era pe la mijlocul verii şi Cook a socotit că pentru căutarea unei astfel de treceri ar pierde prea mult timp şi nici nu era sigur că ar putea fi găsită în această regiune. De aceea a hotărât să se retragă temporar şi să se îndrepte spre nord, către pământul descoperit de Kerguelen. La 1 februarie, el a traversat, în dreptul latitudinii ce i se indicase (48°30' latitudine sudică), meridianul insulei Mauriciu (58° longitudine estică), dar n-a găsit nici urmă de pământ: longitudinea i se indicase greşit, căci *arhipelagul Kerguelen,* descoperit într-adevăr atunci, se află la 12° răsărit de insula Mauriciu.

La 8 februarie, deşi marea era liniştită, corăbiile s-au pierdut una de alta din cauza cetii. Cook a încrucişat în acest loc timp de două zile şi, pierzând speranţa de a mai întâlni vasul „Adventure", a pornit spre sud-est. El a navigat astfel până la 26 februarie şi a atins paralela de 61°21' latitudine sudică în dreptul meridianului de 97° longitudine estică. Din cauza gheţurilor, el s-a retras puţin spre nord şi a mers până la 17 martie între paralelele de 58—60° latitudine sudică. În această zi, în dreptul meridianului de 147° longitudine estică, el a hotărât să cotească spre nord şi să se îndrepte către Noua Zeelandă. La 26 martie, „Resolution" a aruncat ancora în golful *Dusky Sound* (golful întunecat) pe coasta de sud-vest a Noii Zeelande. Corabia părăsise cu 117 zile în urmă capul Bunei Speranţe şi în tot acest timp nu s-a observat nici un indiciu că ar exista pământ.

Pentru a lăsa echipajul să se odihnească, Cook a rămas în golful Dusky o lună şi jumătate, până la 11 mai. În amintirea acestui popas, cea mai mare dintre insulele din golf a fost denumită *Resolution.* De aici Cook a parcurs într-o săptămână drumul spre strâmtoarea Regina Charlotte (astăzi *strâmtoarea Cook),* unde de cinci săptămâni îl aştepta Furneaux cu corabia „Adventure".

Raportul lui Furneaux a fost scurt. După ce s-a despărţit de Cook el a pornit spre Ţara lui Van Diemen (Tasmania) şi a explorat coasta ei răsăriteană de la *capul Sudic* până la 40°50' latitudine sudică. Aici „ţărmul deviază spre vest, formând după toate probabilităţile un golf adânc. De pe punte se zăreau focuri pe insulele aflate dincolo de linia ţărmului". El le-a denumit *insulele Furneaux,* dar n-a văzut decât ţărmurile lor răsăritene. După cum ştim acum, aceste insule se află lângă intrarea răsăriteană în *strâmtoarea Bass,* care desparte Tasmania de Australia, dar chiar la

această latitudine adâncimea era atât de mică încât Furneaux, de teamă să nu dea peste un recif, s-a îndreptat spre răsărit şi a pierdut din vedere pământul. El l-a zărit din nou în dreptul paralelei de 39° latitudine sudică (probabil *capul Sud-Estic* al Australiei de lângă strâmtoarea Bass) şi din acelaşi motiv s-a îndepărtat iarăşi spre răsărit. Fiind excesiv de prudent, Furneaux a tras următoarea concluzie greşită: „Am impresia că între Ţara lui Van Diemen şi Noua Olandă nu există nici o strâmtoare: cred că există doar un golf care pătrunde adânc în uscat". El a cotit spre răsărit şi la 5 aprilie a aruncat ancora în strâmtoarea Cook.

DESCOPERIREA GRUPULUI SUDIC DIN ARHIPELAGUL COOK

De la 7 iunie până la 15 iulie 1773 expediţia lui Cook a explorat zona oceanului situată între paralelele de 39 şi 47° latitudine sudică, la răsărit de Noua Zeelandă, până la meridianul de 133°30' longitudine vestică. Negăsind acolo nici un fel de pământ, Cook a pornit spre nord, în direcţia insulei Pitcairn, dar n-a găsit-o, deoarece nici Carteret nu stabilise! exact longitudinea. Pe la mijlocul lunii august corăbiile au mers timp de trei zile printre insulele din *arhipelagul Tuamotu* şi la 17 august au aruncat ancora într-unui din golfurile *insulei Tahiti,* unde au stat timp de două săptămâni. În prima jumătate a lunii septembrie, expediţia a vizitat alte două insule din arhipelagul Societăţii, iar apoi a pornit spre *insulele Tonga (Prieteniei).* În drum, la 22 septembrie, corăbiile „au trecut pe lângă un grup de mici insule de corali, pesemne nelocuite; insulițele erau legate între ele prin recife şi bancuri de] nisip". Acest „mic arhipelag" *(insulele Hervey)* face parte din *grupul sudic al insulelor Cook,* traversate de paralela de 20° latitudine sudică şi de meridianul de 160° longitudine vestică (ele trebuie deosebite de grupul nordic al insulelor Cook, străbătut de paralela de 10° latitudine sudică şi de acelaşi meridian de 160° longitudine vestică). Corăbiile au rămas în arhipelagul Tonga până la 7 octombrie, iar apoi s-au îndreptat spre ţărmurile Noii Zeelande.

La 22—23 octombrie, în dreptul ţărmului răsăritean al Noii Zeelande, pe ploaie şi vânt puternic, corăbiile s-au despărţit pentru a doua oară, iar în noaptea de 29 spre 30 octombrie, pe vânt slab, s-au despărţit pentru a treia oară lângă intrarea dinspre răsărit în strâmtoarea Cook. „Adventure" nu se afla la locul de întâlnire fixat dinainte (baia Corăbiilor, din strâmtoare). De la 3 până la 25 noiembrie, Cook l-a aşteptat zadarnic pe Furneaux în acest golf şi a plecat singur cu corabia „Resolution" în apele antarctice, pierzându-şi speranţa de a mai găsi vasul „Adventure", căci asupra altor puncte de întâlnire ei nu stabiliseră nici o înţelegere.

Corăbiile s-au întâlnit din nou abia în Anglia.

PIEIREA UNUI GRUP DE MARINARI DE PE „ADVENTURE" ÎN NOUA ZEELANDĂ

După despărțire, căpitanul Furneaux a întârziat lângă coasta de răsărit a Noii Zeelande mai întâi din cauza lipsei de apă şi combustibil, iar apoi din cauza puternicelor vânturi potrivnice care l-au împiedicat să intre în strâmtoare. El a ajuns la locul de întâlnire fixat abia la 30 noiembrie. Debarcând pe țărm, marinarii au văzut pe un copac inscripția „Uitați-vă jos", au săpat şi au găsit o sticlă sigilată cu o scrisoare din partea lui Cook. Aici Furneaux a găsit indicații cu privire la direcția în care intenționa Cook să meargă.

La 17 decembrie, după ce a terminat pregătirea corăbiei pentru continuarea drumului, Furneaux a trimis pe țărm după legume pe tânărul ofițer *Row* cu zece oameni într-o barcă. Nici unul din ei nu s-a mai întors. A doua zi, Furneaux a trimis în căutarea lor pe al doilea secund al său *Barney,* cu alți zece oameni. După câteva ore de căutare, marinarii au găsit într-o luntre de lângă țărm nişte ghete şi o bucată de carne proaspătă. „Pe țărm — scria în raportul său Barney — am găsit vreo douăzeci de coşuri închise şi legate cu sfoară... pline cu carne friptă şi cu rădăcini de ferigă pe care băştinaşii le folosesc în loc de pâine. Scormonind în coşuri, am găsit nişte ghete şi un braț. După literele T. H. tatuate pe braț mi-am dat seama imediat că este brațul marinarului *Thomas HUI".* Văzând fum deasupra unui mic golf învecinat, Barney s-a dus cu barca până acolo şi cu focuri de armă a pus pe fugă o mulțime de maori. Din barca celor plecați în ajun, marinarii n-au găsit decât o vâslă ruptă înfiptă în pământ. „Pe tot țărmul erau presărate capete, plămâni şi inimi ale oamenilor noştri. În jur, câinii scormoneau mârâind prin măruntaiele însângerate. Ne uitam încremeniți la aceste rămăşițe groaznice". Barney a adus pe corabie două brațe — al lui Hill şi al lui Row — şi capul unui al treilea marinar. Potrivit obiceiului marinăresc, aceste rămăşițe au fost cusute într-un sac de care s-a legat o greutate şi apoi au fost coborâte în apă.

Furneaux presupunea că „ciocnirea cu băştinaşii s-a produs din cauza unei certe". Acest lucru s-a confirmat când Cook a vizitat golful în ianuarie 1777. S-a aflat însă că englezii provocaseră atacul. În fața unei mulțimi de maori, ei l-au bătut pe unul dintre ei, acuzându-l că ar fi furat câțiva pesmeți şi peşti. Când din această cauză a izbucnit cearta, marinarii au tras primii în mulțime şi au ucis doi oameni. Dar în timp ce

englezii îşi reîncărcau puştile, maori s-au năpustit asupra lor şi i-au măcelărit pe toți.

La 23 decembrie, „Adventure” a ridicat ancora, însă din cauza acalmiei n-a putut ieşi în largul oceanului decât abia la începutul lunii ianuarie 1774. Furneaux a pornit mai întâi spre sud-est, ajungând la paralela de 61° latitudine sudică. Urmând această paralelă, el a ocolit capul Horn şi a traversat apoi Oceanul Atlantic de-a lungul paralelei de 54°, cu scopul de a găsi „Țara lui Bouvet”. El a traversat meridianul indicat de francezi, a mai înaintat câteva grade mai departe spre răsărit, dar nici de data aceasta n-a zărit vreo urmă de pământ. Atunci s-a îndreptat spre capul Bunei Speranțe şi s-a întors în Anglia pe la jumătatea anului 1774.

CĂLĂTORIA LUI COOK IN ANTARCTICA, 1773—1774

La 26 noiembrie 1773, Cook a pierdut din vedere Noua Zeelandă şi a pornit spre sud-sud-est. La 18 decembrie, pe o ninsoare şi ceață deasă, el a traversat pentru a doua oară cercul polar de sud şi la 23 decembrie, în dreptul meridianului de 137°20' longitudine vestică, s-a oprit la paralela de 67°20' latitudine sudică, în fața „unei bariere de gheață de nestrăbătut”. Vântul era slab, marea liniştită, era lapoviță. „Toți oamenii sufereau de frig. Ceața deasă cădea ca o pâclă de nepătruns peste marea rece, acoperită de ghețuri compacte... Nu se vedea nici o posibilitate de a înainta mai departe spre sud”. Cook s-a retras temporar spre nord, până la paralela de 47°51' latitudine sudică, apoi a pornit din nou spre sud. La 26 ianuarie 1774 el a traversat pentru a treia oară cercul polar de sud (în dreptul meridianului de 109°31' longitudine vestică). La 30 ianuarie el a atins dinspre nord, pe o vreme senină şi pe un vânt puternic, paralela de 71°10' latitudine sudică (în dreptul meridianului de 106°54' longitudine vestică). După cum ştim acum, el se afla la aproximativ 200 km de proeminența cea mai apropiată a continentului *Antarctida (peninsula Terston din Marea Amundsen).* Iată însemnările lui Cook din acea zi:

„La ora patru dimineața s-a observat în sud o fâşie de un alb orbitor — care prevestea că în apropiere se află câmpuri de gheață. Curând, de pe catargul mare s-a zărit o barieră compactă de gheață care se întindea de la răsărit spre apus pe o distanță fără margini. Întreaga jumătate de sud a orizontului strălucea cu lumini reci. Am numărat 96 de culmi şi vârfuri de-a lungul marginii câmpului de gheață. Unele din ele erau foarte înalte şi crestele acestor munți de gheață abia se puteau distinge prin pânza de nori coborâți şi de ceață albă ca laptele... Nimeni n-a văzut vreodată astfel

de ghețuri în Marea Groenlandei şi de altfel nu cred să se poată compara timpurile de gheață din emisfera nordică cu ceea ce am văzut aici în sud. Nu exista nici o posibilitate de a-ți croi drum printre ghețuri. Nu numai eu, dar şi toți însoțitorii mei eram încredințați că acest câmp uriaş se întinde departe spre sud, până la pol sau se uneşte undeva, la latitudini mari, cu un continent... Am mers spre sud mai departe decât toți navigatorii din trecut şi am ajuns la limita la care posibilitățile omeneşti sunt epuizate... Întrucât nu se mai putea înainta spre sud nici un pas, am hotărât să cotesc spre nord...".

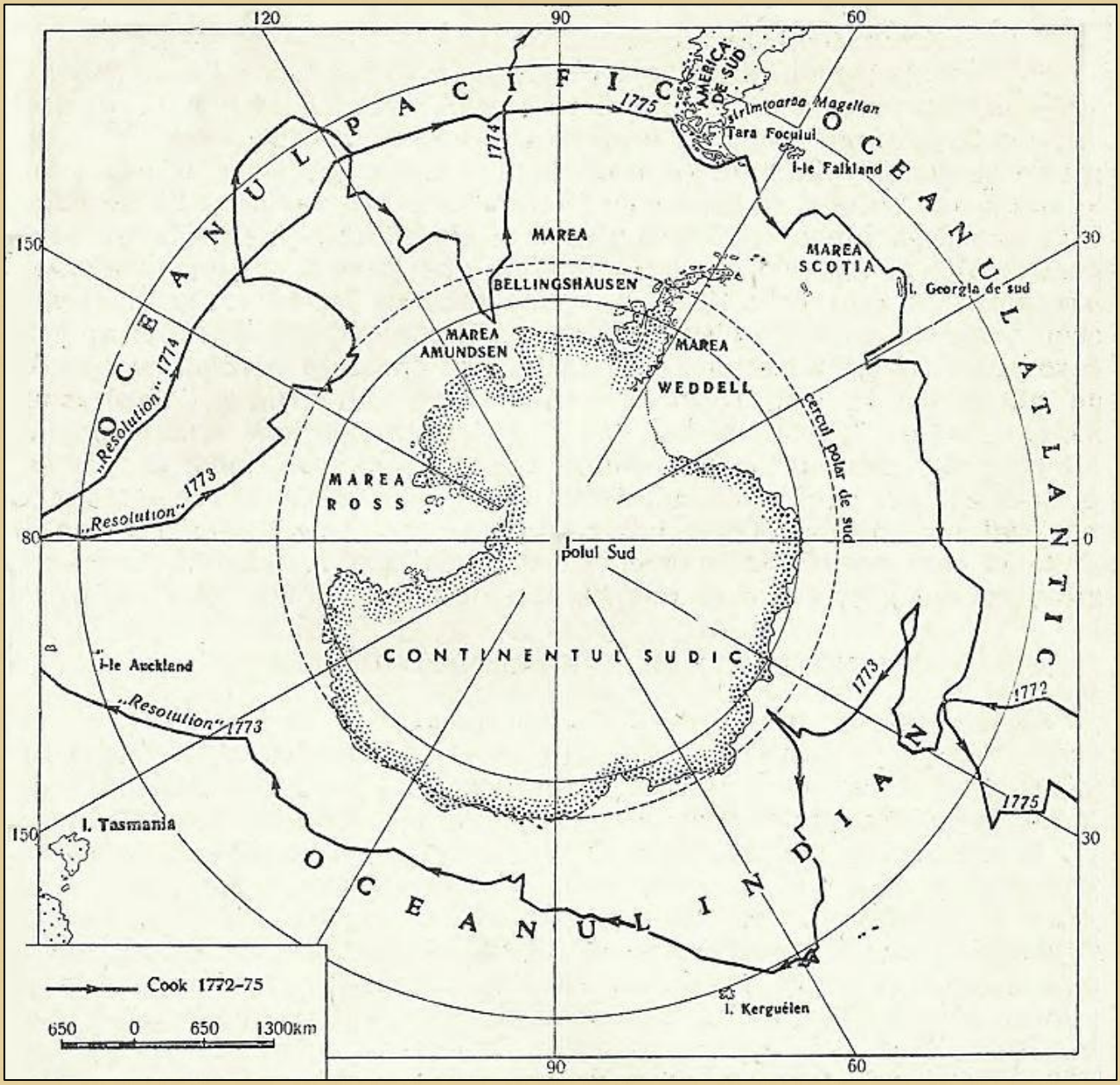

Călătoria lui J. Cook în regiunea antarctică.

NOI DESCOPERIRI ÎN POLINEZIA DE SUD

Cook a pornit spre nord-est, în direcția marii *„Țări a lui Juan Fernandez”* care ar fi fost descoperită în secolul al XVII-lea la 38° latitudine sudică şi 90° longitudine vestică (a nu se confunda cu micile insule Juan Fernandez, situate mult mai la nord şi la est în fața coastelor chiliene).

El n-a găsit acolo nici urmă de pământ. Timp de câteva zile a căutat acest pământ spre vest, iar apoi (la 25 februarie) a pornit spre nord, către *insula Paştelui.* La 12 martie el a fost atât de aproape de țărm, încât a văzut prin lunetă misterioasele statui uriaşe descrise de Roggeveen şi chiar nişte oameni în jurul lor. În ziua următoare a ocolit insula, a aruncat ancora lângă un țărm nisipos şi a rămas acolo până la 16 martie. Englezii au debarcat şi au văzut la localnici mărfuri spaniole; în 1769—1770, insula fusese vizitată de expediția lui *Felipe Gonzalez,* care o anexase la posesiunile spaniole. Unul dintre oamenii lui Cook a măsurat statuia care mai exista pe platforma de piatră (alte trei fuseseră dărâmate şi sfărâmate poate din ordinul fanaticilor preoți spanioli); înălțimea ei era de 15 picioare, iar lățimea între umeri de circa 6 picioare.

Din insula Paştelui, Cook s-a îndreptat spre *insulele Marchize* şi s-a oprit acolo timp de cinci zile. La 11 aprilie el a pornit spre Tahiti şi la 17—20 aprilie a trecut prin insulele din *arhipelagul Tuamotu.* În ambele arhipelaguri el a precizat poziția câtorva insule şi le-a dat denumiri noi. La 22 aprilie, Cook a aruncat ancora lângă țărmul *insulei Tahiti.* Până la 5 iunie el a mai vizitați şi alte insule din arhipelagul Societății, iar apoi s-a îndreptat spre insulele Tonga (ale Prieteniei). Pe drum, la 16 iunie, a descoperit atolul *Palmerston* (18°4' latitudine sudică, 163°10' longitudine vestică), după cât se părea nelocuit, şi insula locuită *Savage* („a Sălbaticilor”, denumirea locală *Niue, în* punctul de 19 l' latitudine sudică şi 169°37' longitudine vestică). Cook a denumit această insulă „a Sălbaticilor”, deoarece băştinaşii i-au întâmpinat pe străinii debarcați cu arme, e drept fără să le facă vreun rău, iar englezii au tras asupra lor, fără să se ştie însă dacă au nimerit pe cineva.

Din *insulele Tonga,* Cook s-a îndreptat spre Noile *Hebride* (denumire dată de el) şi a descoperit câteva insule în partea centrală şi de sud a arhipelagului, printre care şi una destul de mare — insula *Tanna* (28 iulie). El a precizat de asemenea poziția insulelor descoperite înainte de Queiroz, Torres, Bougainville şi alții. Pe insula Tanna a avut loc la 1 august o ciocnire cu localnicii înarmați cu lănci. Cook a tras primul

dintr-o muschetă, n-a nimerit şi a poruncit să se tragă o salvă asupra mulțimii de insulari: doi dintre ei au fost uciși, iar doi grav răniți. Apoi relațiile cu băştinaşii s-au îmbunătățit; totuşi, la 19 august, cu o zi înainte de plecare, unul dintre băştinaşi a fost ucis fără nici un motiv.

La 31 august, după ce a ocolit *insula Espiritu Santo* — cea mai mare dintre Noile Hebride şi totodată cea mai nordică — Cook a terminat explorarea acestui arhipelag şi a pornit spre sud-vest, pentru ca în drum spre Noua Zeelandă să cerceteze partea neexplorată a oceanului dintre Noile Hebride şi Australia.

DESCOPERIREA NOII CALEDONII

La 4 septembrie 1774 s-a zărit pământ în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică şi meridianului de 165° longitudine estică. La început nu s-a putut stabili dacă e vorba de o insulă mare sau de un arhipelag... De-a lungul țărmului se întindea o fâşie de bancuri de nisip şi recife. În zare se vedeau pânzele albe ale câtorva canoe...” În zorii zilei următoare s-a zărit țărmul care se întindea de la nord-vest spre sud-est. Către apus se vedea clar că linia țărmului se întrerupe şi Cook s-a îndreptat spre nord-vest şi a descoperit strâmtoarea care desparte un pământ întins (la sud) de două insule mici *(Balabio* şi *Paaba,* 20° latitudine sudică, 164° longitudine estică).

Îndată ce corabia „Resolution” a aruncat ancora, ea a fost înconjurată de luntri ale băştinaşilor. Băştinaşii, care nu aveau arme asupra lor, au început să se cațere pe bordul corăbiei. Erau „oameni bine făcuți, viguroşi şi mlădioşi”. Trăsăturile feței lor i s-au părut lui Cook mai fine şi mai plăcute decât ale locuitorilor din Noile Hebride. Cook a găsit că ei seamănă puțin cu negrii, dar după ce i-a privit mai bine, şi-a explicat această asemănare prin faptul că „au părul negru, lățos şi fețele mânjite cu o vopsea neagră grasă”. Ei nu purtau decât nişte legături în jurul şoldurilor, făcute din scoarță de copac sau frunze şi examinau cu curiozitate corabia şi animalele domestice de pe ea. Apoi Cook a debarcat cu un detaşament de marinari pe țărm. Băştinaşii i-au întâmpinat prietenos şi i-au condus într-un sat de pe malul unui râu, înconjurat de mici plantații de trestie de zahăr, bananieri şi câțiva cocotieri. De la râu spre ogoare erau săpate canale de irigație. Noul pământ i s-a părut lui Cook prea puțin roditor, cu o populație rară şi care nu făgăduia navigatorului avantaje prea ispititoare.

Cook a rămas lângă țărmul noului pământ până la 13 septembrie, când a ieşit din strâmtoare înapoi în larg, voind să ocolească pământul pe

la nord-vest dar a pierdut zadarnic două zile, căci în această direcție „bancurile de nisip şi recifele se întind cât vezi cu ochii şi e cu neputință să-ți croieşti drum printre ele spre sud”. Dincolo de bariera de recife se vedea marea, dar Cook a socotit just că navigația printre recife implică un risc mare şi cu totul ne justificat. De aceea el a cotit de la *„Marele recif al lui Cook”* (astfel se numeşte această barieră lungă de aproape 250 km) spre sud-est.

Femeie din Noile Hebride (după J. Cook)

„Resolution” a navigat în această direcție timp de opt zile (între 16 şi 27 septembrie), până când țărmul pe care se vedeau tot timpul munți înalți, a început să cotească spre sud-vest. Dar bancurile de nisip şi recife care se întindeau spre sud-est au împiedicat din nou înaintarea în această direcție. Cook a mai pierdut şase zile căutând mai departe spre sud o trecere nepericuloasă către țărmul de vest, dar a fost nevoit să renunțe la această intenție. La începutul căutărilor, el a descoperit o insulă destul de mică, pe țărmurile căreia creşteau „copaci ca nişte catarge, care aminteau pinii înalți, golaşi” şi a denumit-o insula Pinilor *(Pines* sau Kunie). Asemenea „păduri de copaci ca nişte catarge” mai văzuse Cook şi înainte, în câteva puncte de pe țărmul răsăritean al acestui pământ. Cook a debarcat pe una dintre insule împreună cu naturaliştii de pe corabie, pentru a examina aceste „catarge” ciudate. Ele s-au dovedit a fi „o specie deosebită de brazi sau pini, constituind un material minunat pentru marele catarg”. Botaniştii au denumit acest conifer Araucaria lui Cook (Araucaria Cookii).

Cook a denumit marele pământ pe care-l descoperise *Noua Caledonie.* Şi cu toată că el n-a văzut decât țărmul ei răsăritean, şi-a dat seamă că aceasta este o insulă mare, pe care, dintre toate insulele din Oceania cunoscute de el, nu o întrece prin dimensiunile ei decât Noua Zeelandă. El a determinat corect şi forma originală a insulei înguste şi lungi — precum

şi raportul aproximativ dintre lungimea şi lățimea ei (8,7:1,0).

ÎNCHEIEREA CELEI DE-A DOUA CĂLĂTORII ÎN JURUL LUMII A LUI COOK

La 10 octombrie, aflându-se pe la jumătatea drumului dintre Noua Caledonie şi Noua Zeelandă, la 29°2' latitudine sudică şi 168°16' longitudine estică, Cook a descoperit şi a descris mica insulă muntoasă şi nelocuită *Norfolk.* La 19 octombrie el a aruncat ancora în „baia Corăbiilor" din Noua Zeelandă. El s-a îndreptat îndată spre locul unde îngropase sticla cu scrisoarea către Furneaux. Sticla nu se mai afla acolo, dar Furneaux nu s-a gândit să-i lase în locul ei o altă scrisoare şi Cook continua să rămână neliniştit de soarta tovarăşilor săi. Această neliniște a sporit din pricină că maorii din câteva regiuni ale insulei duble povesteau în feluri diferite despre un naufragiu, un furt, împuşcarea unor oameni de către străini, răzbunarea băştinaşilor etc.; confuzia sporea şi din cauză că englezii nu înțelegeau bine ceea ce le spuneau maorii. Studiind viața şi moravurile băştinaşilor, Cook a tras următoarea concluzie, care poate părea paradoxală: „... Lipsa de unire pricinuieşte acestor băştinaşi nenorociri incalculabile... Totuşi trebuie să spun că deşi insularii sunt fără îndoială canibali, ei sunt înzestrați de la natură cu o fire blândă şi sunt omenoşi."

Bărbat din Noile Hebride (după J. Cook)

La 10 noiembrie, „Resolution" a ridicat ancora şi s-a îndreptat spre sud-est, a traversat paralela de 55° latitudine sudică, iar apoi a cotit spre răsărit. Între 22 noiembrie şi 17 decembrie, corabia a navigat în zona dintre 56 şi 53° latitudine sudică, fără să întâlnească vreo urmă de uscat, până a ajuns la Țara Focului, în dreptul intrării vestice în strâmtoarea Magellan. Cook a fost primul care a traversat Oceanul Pacific la latitudini sudice atât de mari. El a menționat însă că „... niciodată până atunci nu-i

fusese dat să facă o călătorie atât de lungă în cursul căreia să se întâmple atât de puține lucruri mai interesante... Deşi cerul a fost acoperit tot timpul de nori, totuşi furtuni nu s-au produs şi nici n-a fost prea frig...”

Cook n-a intrat în strâmtoarea Magellan, ci a explorat țărmurile vestice şi sudice ale Țării Focului, care, după cum se ştie, reprezintă un întreg arhipelag. Micile descoperiri făcute în această regiune sunt însemnate pe harta părții de sud a arhipelagului; *insulele Gilbert* (în cinstea timonierului *Joseph Gilbert* de pe „Resolution”), *golful Cook, strâmtoarea Christmas Sound* (a Crăciunului, descoperită de Cook la 25 decembrie) etc. După ce la sfârşitul anului a ocolit capul Horn, Cook a trecut la 1 ianuarie 1775 prin strâmtoarea Le Maire spre țărmul nordic al *insulei Estados* (Statelor). El a denumit baia adăpostită pe care a descoperit-o *Anul Nou,* iar insulițele care o mărginesc la nord — *insulele Anului Nou.*

Între 3 şi 6 ianuarie, Cook a căutat pământul întins care ar fi fost văzut în dreptul paralelei de 58° latitudine sudică, spre sud-est de insula Estados, şi care era trecut în mod convențional pe hărți. Negăsindu-l, Cook a pornit spre nord, pentru a căuta la 54° latitudine sudică un alt pământ, descoperit în 1756 de căpitanul vasului comercial spaniol „Leon” pe oare navigase englezul Alexander Dalrymple (rival al lui Cook). Izvoarele engleze şi spaniole indicau în mod diferit longitudinea noului pământ descoperit (45—54° longitudine vestică) şi de aceea Cook se îndoia de existența lui. Totuşi, la 16 ianuarie 1775 el a găsit acest pământ la 38°30' longitudine vestică — cu 6°5' mai spre răsărit decât o determinase Dalrymple. În ziua următoare, Cook a debarcat pe țărm, a arborat acolo drapelul britanic, a proclamat noul pământ posesiune britanică şi în cinstea regelui l-a denumit *Georgia de sud.*

Cook descrie regiunea interioară a acestui pământ, situat la aceeaşi distanță de polul Sud, ca şi patria sa — Yorkshire — de polul Nord, ca pe un ținut „sălbatic şi aspru”; „Stânci abrupte se îngrămădesc până la nori, iar văile adânci sunt acoperite de zăpezi veşnice. Nu cresc aici nici copaci şi nici măcar tufişuri. Numai pe alocuri am văzut pe stânci o iarbă aspră şi muşchi”. La 19 ianuarie, mergând de-a lungul țărmului Georgiei de sud spre sud-est, Cook a observat contururile unui şir de munți înalți; vârfurile uriaşe acoperite de gheață ajungeau până la nori[1]. În ziua următoare, „Resolution” a ocolit extremitatea de sud-est a Georgiei de sud şi Cook a zărit la nord-vest capul de unde începuse explorarea. Era

[1] După ultimele măsurători, vârful cel mai înalt din Georgia de sud are 2.804 m deasupra nivelului mării.

neîndoielnic că descoperise o insulă, de altfel una nu prea mare (4.770 km^2). Spre sud-est se zărea un alt pământ, care apoi a fost acoperit de o ceață deasă. La 23 ianuarie Cook s-a îndreptat într-acolo, dar n-a descoperit decât un grup de insulițe stâncoase, pe care le-a denumit *stâncile Clerke.*

Continuându-şi drumul spre sud-est, „Resolution" a atins la 28 ianuarie paralela de 60°4' latitudine sudică (în dreptul meridianului de 29°23' longitudine vestică). Întâlnind aici o mulțime de ghețari plutitori, Cook a cotit spre nord-vest şi după trei zile a zărit un țărm înalt ce se întindea în direcția est-sud-est. „Piscurile uriaşe acoperite de zăpadă se pierdeau în nori". Cook a explorat țărmul între 1 şi 6 februarie, cu întreruperi din cauza cetii dese, şi a ajuns la concluzia că „țărmurile descoperite reprezintă fie *un grup de insule,* fie o *extremitate a continentului"* (sublinierea mea — *I. M.)* şi le-a numit *„Țara lui Sandwich".* Punctul cel mai nordic al acestui pământ este situat pe paralela de 57° latitudine sudică, iar cel mai sudic, pe paralela de 59°13'5" latitudine sudică. Cook a denumit acest ultim punct *Thule de sud,* deoarece era cel mai sudic dintre pământurile descoperite vreodată până la el. Aşadar, la 6 februarie 1775, după ce explorase numai o parte din „Țara lui Sandwich", Cook mai admitea că el ar putea să fie o proeminență a continentului Sudic.

Scurta vară antarctică se apropia de sfârşit, iar Cook încă nu rezolvase definitiv problema „Țării lui Bouvet". El a cotit spre est-nord-est, ocolind dinspre nord „Țara lui Sandwich", în dreptul paralelei de 50° a traversat meridianul indicat de Bouvet, a înaintat mai departe spre răsărit încă 13°, dar pe tot drumul n-a întâlnit nici urmă de pământ şi a ajuns la convingerea (greşită) că Bouvet „a luat o insulă de gheață drept țărm al unui pământ". Cook avea însă dreptate când afirma că în această zonă a Atlanticului nu există nici un pământ întins. La 23 februarie el a cotit, spre nord şi la 22 martie a sosit la Capetown unde a găsit o scrisoare de la Furneaux care îl informa despre moartea celor zece marinari în Noua Zeelandă şi despre continuarea călătoriei sale. La 29 iulie 1775, „Resolution" a aruncat ancora într-un port englez, după o călătorie care a durat trei ani şi optsprezece zile.

Cu legitimă mândrie a încheiat Cook bilanțul călătoriei sale în jurul lumii prin apele antarctice: „Am traversat Oceanul Sudic la latitudini mari şi într-un asemenea chip încât am dovedit fără putință de tăgadă imposibilitatea existenței în aceste locuri a vreunui continent care, chiar dacă va fi cumva descoperit, nu se poate afla decât în apropiere de pol. În

locuri inaccesibile navigației... S-a pus astfel capăt căutării continentului Sudic care timp de două veacuri a atras mereu atenția unor puteri maritime... Nu voi tăgădui că în apropiere de pol s-ar putea să existe un continent sau un pământ întins. Dimpotrivă, sunt încredințat că un astfel de pământ există acolo şi poate că am văzut chiar o parte a lui („Țara lui Sandwich")... Aceste pământuri sunt condamnate de natură la un frig veşnic şi sunt lipsite de căldura razelor soarelui... Dar cum trebuie să fie ținuturile situate şi mai departe spre sud?... Dacă cineva va da dovadă de hotărâre şi perseverență întru rezolvarea acestei probleme şi va pătrunde mai departe decât mine spre sud, nu eu voi fi acela care va invidia gloria descoperirilor sale. Trebuie să spun însă că descoperirile lui nu vor aduce mare folos lumii".

Aşadar, Cook recunoştea existența uscatului antarctic, dar îl deplasa prea departe spre pol şi nu vedea nici un interes practic în descoperirea lui. De altfel, el nici nu credea că vreun muritor va putea înfăptui în Antarctica mai mult decât a înfăptuit el: „Riscul pe care îl implică navigația în aceste mări neexplorate şi acoperite de gheață, în căutarea continentului — scrie el în altă parte — este atât de mare, încât *pot afirma cu curaj că nici un om nu va îndrăzni vreodată să pătrundă spre sud mai departe decât am izbutit eu. Pământurile care s-ar putea afla în sud nu vor fi niciodată explorate...*" (sublinierea mea —*I. M.).*

Dar astfel de oameni s-au găsit şi explorarea continentului Sudic a început încă pe vase cu pânze, la mai puțin de jumătate de secol de când scria Cook aceste cuvinte trufaşe. Iar această explorare au început-o ruşii.

Capitolul 66

CEA DE-A TREIA CĂLĂTORIE ŞI MOARTEA LUI COOK

SCOPURILE CELEI DE-A TREIA EXPEDIȚII A LUI COOK

După câteva zile de la întoarcere, Cook a fost avansat căpitan de rangul I. Curând după aceea i s-a oferit postul liniştit, dar prea puțin atrăgător pentru el, de şef al spitalului din Greenwich. Tot atunci parlamentul a hotărât acordarea unui premiu de 20.000 de lire sterline oricărei corăbii engleze care va găsi o trecere între oceane, mai la nord de paralela 52° latitudine nordică. Englezii atribuiau acum acestei descoperiri o importanță politică foarte mare din cauză că ruşii înaintau

către America de nord-vest prin Oceanul Pacific, spre răsărit, iar spaniolii de-a lungul țărmului vestic al Americii, spre nord.

Amiralitatea britanică a hotărât să trimită în căutarea trecerii nordice două vase. Aşa se face că la 10 februarie 1776 Cook adresează o scrisoare Amiralității, cerându-i să fie numit comandant al noii expediții. Amiralitatea a primit cu bucurie cererea şi i-a dat aceeaşi corabie — „Resolution". Secundul său era *John Gore.* A doua corabie — „Discovery"„ — a fost pusă sub comanda căpitanului *Charles Clerke, î*n subordinea lui Cook.

Descoperirea trecerii nordice dintre oceane nu era singura misiune încredințată lui Cook. În instrucțiunile suplimentare i s-a dat misiunea politică de a intra în stăpânirea oricărui pământ încă nedescoperit de alte state şi de a explora cu atenție pământul descoperit de francezul *Yves Kerguelen Tremarec.* Probabil că Amiralitatea, fără a ține seama de concluziile călătoriei lui Cook în apele antarctice, mai stăruia în credința că acest pământ este o parte a continentului Sudic.

CĂLĂTORIA SPRE RĂSĂRIT, CĂTRE INSULELE DIN POLINEZIA DE SUD

La 14 iulie 1776, „Resolution", sub comanda lui Cook, a ieşit din Marea Mânecii în largul oceanului şi la 18 octombrie a ajuns la capul Bunei Speranțe. Acolo el a aşteptat sosirea vasului „Discovery". Ambele vase au rămas aici până la 5 decembrie. Apoi englezii au navigat timp de 52 de zile prin Oceanul Indian, urmând cu aproximație paralela de 48 latitudine sudică; în drumul lor au văzut insulele *Marion, Crozet* şi *Kerguelen,* descoperite de francezi în 1771, dar ei înşişi n-au descoperit nimic nou. La 26 ianuarie 1777 corăbiile au aruncat ancora lângă țărmul de sud-est al Țării lui Van Diemen unde înainte de Cook nu fuseseră decât Tasman (1642) şi francezii *Marion-Dufresne* cu însoțitorul său *Crozet* (1772). Aici ele au rămas patru zile.

La 30 ianuarie, Cook şi Clerke şi-au continuat călătoria, iar la 12 februarie au ancorat lângă țărmul Noii Zeelande unde fuseseră ucişi cei zece marinari din echipajul căpitanului Furneaux. Cook a izbutit să afle în ce împrejurări au pierit ei, dar a hotărât să nu folosească armele împotriva neozeelandezilor; el mai avea de gând să se întoarcă aici şi socotea că nu este potrivit să-i întărâte împotriva englezilor.

La 23 februarie, Cook a părăsit țărmurile Noii Zeelande, s-a îndreptat spre nord-est şi la sfârşitul lunii martie a descoperit la 22—20° latitudine sudică două mici insule locuite — *Mangaia* şi *Atiau,* ale căror locuitori

înțelegeau limba tahitiană. Apoi Cook s-a îndreptat spre atolii Hervey şi în cursul primei jumătăți a lunii aprilie a explorat zona oceanului situată la vest şi nord-vest până la *atolul Palmerston.* Astfel a fost încheiată descoperirea *arhipelagului Cook,* situat de ambele părți ale paralelei de 20° latitudine sudică. De aici, înaintând încet spre apus, Cook s-a îndreptat spre insulele Tonga (ale Prieteniei). Acolo corăbiile au zăbovit până la 8 august, trecând de la o insulă la alta. După cum arată Cook, pe una din ele un băştinaş „ne-a îndemnat cu căldură să ne îndreptăm spre nord-est, în direcția insulelor, sau mai bine zis a grupului de insule, denumite Hapai" *(Hawai).*

Ajungând în insulele Societății, Cook a aflat, cu mare nemulțumire, că în timpul lipsei sale spaniolii fuseseră acolo şi chiar debarcaseră patru oameni, printre care doi preoți. El bănuia că spaniolii intenționează să acapareze arhipelagul. Cook a rămas pe insulele Societății timp de două luni şi la 8 decembrie a pornit spre nord-est, în direcția insulelor „Hapai".

A DOUA DESCOPERIRE A INSULELOR HAVAI

Cook socotea că, din punctul de vedere al îndeplinirii instrucțiunilor Amiralității, el începe abia din acel moment „călătoria în vederea descoperirilor". La 24 decembrie, dincolo de ecuator, au apărut câțiva atoli; întrucât a doua zi era crăciunul, Cook a denumit acest grup *Christmas* (al Crăciunului); acest nume s-a păstrat până astăzi numai pentru insula principală din lungul şir *Line (Sporadele centrale polineziene).*

La 2 ianuarie 1778, englezii au pornit spre nord de insula Christmas şi după ce au pierdut-o din vedere, n-au mai zărit pământ timp de şaisprezece zile. În zorii zilei de 18 ianuarie, dincolo de paralela de 20° latitudine nordică, a apărut un pământ, iar mai târziu Cook a observat că acesta era alcătuit din cinci insule. Cook a denumit grupul *„insulele Sandwich",* în cinstea lui Sandwich, care era atunci lord al Amiralității. Acesta era grupul central din *arhipelagul Hawaii,* care cuprindea şi insula Oahu; dar cea mai mare dintre insule, situată spre sud-est, la miazăzi de paralela de 20°, şi anume insula Havai, Cook n-a văzut-o în cursul primei vizite.

A doua zi s-au apropiat de corăbii câteva luntri. Băştinaşii vorbeau o limba asemănătoare cu cea tahitiană. Erau cu toții oameni oacheşi, viguroşi, cu fețe expresive. Cook a găsit că unii dintre ei seamănă cu europenii. Băştinaşii aveau o atitudine paşnică. Ei s-au urcat pe corabie şi se mirau de tot ce vedeau mai mult decât locuitorii altor insule vizitate

înainte de Cook. „Ochii le fugeau de la un obiect la altul. Probabil că nu văzuseră niciodată europeni şi nu cunoşteau obiecte europene, în afară de cele de fier... [care] au fost aduse aici într-o perioadă îndepărtată...” Cook a dat o deosebită atenție acestui fapt, deoarece în toate celelalte insule din Polinezia, cunoscute de el, localnicii nu văzuseră niciodată fierul înainte de sosirea europenilor. Or, băştinaşii de aici înțelegeau că uneltele de fier sunt mult mai potrivite pentru găurit sau tăiat, decât orice alte unelte produse în țara lor. Ei cereau fier, rostind cuvântul *hamaite*. Cook s-a gândit că acest cuvânt poate fi raportat la unealta pentru a cărei fabricare se foloseşte fierul. „Adesea, cerând fier, ei rosteau de asemenea cuvântul *toe,* ceea ce în limba lor însemna topor...”

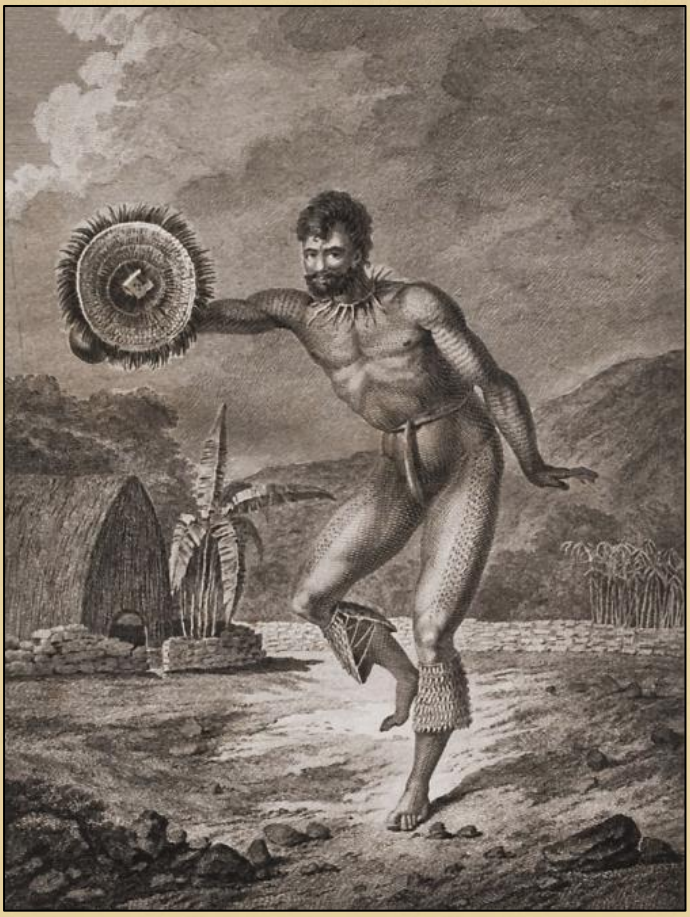

Hawaiian dansând (după J. Cook)

Fireşte că uneltele de fier europene ar fi putut fi aduse din insulele Polineziei de sud, descoperite de spanioli în secolul al XVI-lea; dar, după spusele hawaiienilor, aceste obiecte fuseseră aduse pentru prima dată de vase care nu erau de tip polinezian şi de oameni care nu înțelegeau limba locală, cu 250 de ani înainte de vizita lui Cook şi apoi au continuat să vină acolo încă multe decenii la rând. Aşadar, legendele locale coincid cu datele fragmentare care au ajuns până la noi cu privire la descoperirea de către spanioli a insulelor Hawai în al doilea sau al treilea pătrar al secolului al XVI-lea.

Insularii i-au adus în dar lui Cook mulți purcei şi fructe, îndeplinind ceremonii asemănătoare celor tahitiene.

DESCOPERIRILE LUI COOK ÎN PARTEA DE NORD A OCEANULUI PACIFIC

Cook n-a rămas multă vreme în insulele Hawai. La 2 februarie, el a pornit spre nord-vest şi la 7 martie, în dreptul paralelei de 44°30' latitudine nordică, a apărut în fața sa coasta *„Noului Albion”* — țărmul

dinspre Oceanul Pacific al Americii de Nord. Acest pământ era „de o înălțime potrivită, cu dealuri şi văi, acoperit de păduri". Indienii din regiunile de pe litoral aveau diferite obiecte metalice, chiar şi linguri de argint. După aspectul lor, Cook a ajuns la concluzia că sunt de fabricație spaniolă, deşi în acea perioadă puteau ajunge aici (prin intermediari indieni) obiecte franțuzeşti şi ruseşti. De aici Cook s-a îndreptat spre nord. dar ceața şi vântul potrivnic l-au împiedicat să cerceteze cum trebuie coasta pe care o pierdea adesea din vedere şi s-o treacă pe hartă. El a navigat astfel până la 19 aprilie. În această zi corăbiile au întrat în *golful Nootka* (lângă *insula Vancouver,* paralela de 49°30' latitudine nordică).

Din cauza furtunii, Cook a fost nevoit să iasă în larg, departe de țărm şi s-a îndreptat spre nord, acostând (la 21 mai), la 54° latitudine nordică, lângă un țărm (probabil lângă *insula Graham* din *arhipelagul Regina Charlotte).* Înaintând mai departe spre nord-vest, Cook s-a apropiat cel puțin de patru ori de uscat — lângă *insulele Alexandru* şi lângă continent, până când a trecut de paralela de 60°. El a crezut că aici este „capătul pământului", dar apoi a văzut că țărmul coteşte mai departe spre sud-vest. Cook se afla lângă porțiunea cea mai nordică a golfului Alaska, larg deschis spre sud, cunoscut mai dinainte navigatorilor ruşi.

La 1 iunie, Cook a descoperit un golf sinuos pe care l-a luat drept râu şi l-a denumit *Turn Again,* dar mai târziu lordul Sandwich a poruncit ca denumirea lui să fie schimbată în râul Cook. Pe hărțile moderne, denumirea *Turn Again Arm* s-a păstrat numai pentru capătul îngust şi sinuos al *golfului Cook,* dintre peninsula Kenai şi continent. La 2 iunie, când ceața s-a risipit, Cook a observat în această regiune, la 60° latitudine nordică, un vulcan *(Iliamna,* 3.074 mtr.). La 19 iunie 1778, Cook a întâlnit lângă coasta Alaskăi pe vânătorul rus *Potap Zaikov,* care n-a făcut nici o taină din faptul că cunoaşte coasta şi insulele învecinate. Cook a obținut de la Zaikov multe informații utile. Înaintând spre sud-vest, de-a lungul țărmului peninsulei Alaska, Cook a debarcat în insula Kodiak, a trecut printre insulele Lisie în Marea Bering şi, în căutarea mult doritului drum de nord spre Oceanul Atlantic, s-a îndreptat spre nord-est.

Cook a fost primul care a însemnat pe hartă *golful Bristol* (partea de sud-est a Mării Bering); e adevărat că el a cercetat prea superficial țărmul lui nordic, căci mai târziu ruşii au descoperit acolo câteva golfuri) şi o insulă destul de mare *(Hagemeister).* Dar punctul de nord-vest al golfului, Cook l-a determinat corect şi i-a dat denumirea de *capul Newenham.* Înaintând mai departe spre vest, cu o mică deviere către nord, Cook a ajuns în insula Sfântul Matei, iar de acolo a trecut spre insula Sfântul

Laurențiu; amândouă insulele fuseseră descoperite mai înainte de ruşi. Continuându-şi drumul spre nord şi ținându-se aproape de țărmul american, Cook a văzut pentru a doua oară, după Feodorov şi Gvozdev, extremitatea de nord-vest a Americii şi a denumit-o *capul Prințul Galilor.*

Lângă insula Diomede, Cook s-a îndreptat spre vest şi a zărit țărmul asiatic. Folosind hărțile ruseşti, el a recunoscut peninsula Ciukotka şi de aceea a pornit spre nord-est pentru a înainta mai, departe de-a lungul țărmului american. Cook a atins acest țărm lângă *capul Lisburn,* neobservând astfel uriaşul golf Kotzebue, care pătrunde adânc în uscat. La sfârşitul lunii august 1778, la 69°36' latitudine nordică, Cook a nimerit printre ghețuri mari, care l-au oprit în dreptul paralelei de 70°20' latitudine nordică şi meridianului de 161°50' longitudine vestică, lângă capul pe care l-a denumit Icy *Cape* (capul „Înghețat"). Atunci el a cotit spre sud-vest, a ajuns iarăşi până la coasta peninsulei Ciukotka, a ocolit apoi capul Dejnev, pe care l-a denumit capul de Răsărit, şi a trecut prin strâmtoarea Bering spre sud-est. În dreptul paralelei de 64°, în fața sa a apărut pe țărmul american un golf mare pe care l-a denumit *golful Norton.* Corăbiile lui Cook nu s-au putut apropia de țărmul sudic al acestui golf din cauza bancurilor de nisip. Apa era acolo tulbure, fundul plin de mâl şi Cook a tras concluzia justă că în acest golf se varsă un râu foarte mare (Yukon).

DESCOPERIREA INSULEI HAWAII ŞI MOARTEA LUI COOK

Din golful Norton, Cook s-a îndreptat spre Unalaska (3 octombrie), unde a întâlnit din nou ruşi, care i-au dat informații prețioase despre partea de nord a Oceanului Pacific şi i-au arătat hărți manuscrise. Din Unalaska. Cook a pornit direct spre sud, către „insulele Sandwich". În timpul acestei a doua vizite făcute în arhipelag, Cook a descoperit la 16 ianuarie 1779 cea mai mare insulă din arhipelag — *Hawaii,* pe care înainte n-a observat-o, situată în cea mai mare parte la sud de paralela de *20°.*

Din însemnările lui Cook şi din povestirile tovarăşilor săi de drum reiese că insularii l-au primit ca pe o divinitate, iar el nu s-a împotrivit câtuşi de puțin la aceasta. O mulțime de oameni au căzut în genunchi când el a coborât pe țărm şi l-au urmat târându-se pe jos. Preoții l-au dus cu solemnitate în templu şi „l-au prezentat zeilor lor". Căpitanul a îmbrățişat statuia unui zeu, a dat voie să fie uns cu uleiuri înmiresmate şi împodobit cu flori. Scene asemănătoare s-au repetat de mai multe ori în decurs de o lună. Dar închinarea la noua zeitate s-a dovedit pentru

credincioşi mai împovărătoare decât închinarea la vechii lor zei; el cerea prea multe alimente şi daruri pentru echipajul corăbiilor sale. El nu respecta interdicțiile stricte („tabu”); potrivit obiceiurilor pământului, hawaienii erau pedepsiți cu moartea pentru asemenea încălcări. Băştinaşii au răbdat toate atâta vreme cât l-au socotit zeu nemuritor...

Într-o zi, însă, în timpul unui conflict obişnuit dintre englezi şi hawaienii care furaseră un lucru de pe corabie, un soldat l-a lovit pe căpetenia tribului cu vâsla în cap. Acesta s-a prăbuşit, pierzându-şi cunoştința: mulțimea de hawaieni a început să arunce cu pietre în soldați, dar căpetenia, care-şi revenise, i-a oprit. În timpul nopții, Cook a aflat că hawaienii au furat o barcă. Atunci a poruncit să fie luate toate luntrile băştinaşilor care se aflau în port, iar în dimineața zilei de 14 februarie a debarcat pe țărm cu zece oameni. El a prins pe bătrâna căpetenie a tribului şi pe fiii acestuia, ducându-i spre barcă. Între timp, marinarii din alte bărci au deschis focul asupra unei luntri băştinaşe care încerca să se îndepărteze şi au ucis o altă căpetenie. Atunci hawaienii care veneau în număr mare în urma bătrânei lor căpetenii au trimis înapoi, mai departe de țărm, femeile şi copiii şi s-au înarmat cu darde şi pietre. Cook a tras primul într-unui din ei, un ofițer l-a ucis pe un alt hawaian, izbindu-l cu patul puştii, iar căpitanul a tras din nou într-un alt băştinaş. Ceilalți s-au năpustit asupra englezilor şi i-au ucis pe Cook şi pe câțiva din însoțitorii săi. Potrivit relatărilor ulterioare, în timpul luptei au fost omorâți treizeci de hawaieni. Corpul lui Cook a fost sfârtecat în bucăți, care au fost trimise căpeteniilor de pe insulă.

Secundul lui Cook, *Charles Clerke,* a întrunit un consiliu militar. Părerile erau împărțite, dar a triumfat aceea a lui Clerke care stăruia să se ducă tratative de pace, cu condiția ca să le fie predat trupul lui Cook. O parte din rămăşițele însângerate au fost restituite, dar aceasta n-a făcut decât să-i înfurie pe marinari. Clerke a fost nevoit să cedeze, şi în dimineața următoare marinarii au deschis de pe corăbii un foc de artilerie asupra luntrilor şi mulțimii de pe țărm; apoi marinarii au debarcat, au jefuit şi incendiat satul, au tăiat capetele a doi hawaieni şi le-au atârnat de catarge. Atunci una dintre căpetenii a adus într-un sac capul, mâinile lui Cook (una din ele a fost recunoscută după o cicatrice) şi alte rămăşițe ale căpitanului mort. Ele au fost puse într-un coşciug şi scufundate în mare.

La 22 februarie, cele două corăbii au plecat spre nord. Clerke le-a condus în marea Ciukotka, dar n-a ajuns decât până la paralela de 70°35' latitudine nordică, iar la înapoiere, lângă țărmurile Kamceatkăi, a murit. El a fost înmormântat la Petropavlovsk-Kamceatsk. Sub comanda lui *John*

Gore, corăbiile au ocolit capul Bunei Speranțe şi s-au întors în Anglia la 4 octombrie 1780.

Capitolul 67

EXPEDIŢIILE DIN OCEANUL PACIFIC LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

CĂLĂTORIILE ÎN OCEANUL PACIFIC ŞI PIEIREA EXPEDIŢIEI LUI LA PÉROUSE

În jurul anului 1780, guvernul francez a început să organizeze o expediție maritimă, a cărei misiune principală era să exploreze şi, în limita posibilităților, să cucerească noi teritorii — ținuturi din bazinul Oceanului Pacific sau insule din Oceania — care să compenseze pierderea posesiunilor coloniale ale Franței din America de Nord şi din India. În 1785 au fost echipate două vase militare — fregatele „Boussole" şi „Astrolabe" — cu un echipaj de 223 de oameni sub comanda supremă a lui *Jean Francois de Galaup La Pérouse.* Acesta era un marinar experimentat, încă tânăr (44 de ani), care naviga din 1764 şi participase la câteva campanii navale împotriva englezilor. Pentru efectuarea cercetărilor ştiințifice, el a luat şi câțiva oameni de ştiință de diferite specialități.

J. La Pérouse

După ce a ocolit capul Horn şi a ieşit, în februarie 1786, în Oceanul Pacific, La Pérouse a înaintat de-a lungul coastei statului Chile până la

portul Concepción (37° latitudine sudică), a cotit spre insula Paştelui, iar de acolo spre *arhipelagul Hawaii,* unde a debarcat pe *insula Maui.* Fregatele s-au îndreptat apoi spre coasta nordică a *golfului Alaska.* La Pérouse credea că trebuie să înceapă explorarea ţărmului american din acelaşi loc de unde a început-o James Cook în 1778, adică din golful Icy-Bay (golful „Înghețat"), lângă muntele St. Elias (60° latitudine nordică), dar că de acolo trebuie să pornească spre sud-est, în direcția opusă celei urmate de Cook, pentru a desăvârşi cercetarea întregului litoral dinspre Oceanul Pacific al Americii de Nord. Astfel, La Pérouse a înaintat spre sud-est, de la muntele St. Elias până în *golful Monterey* (37° latitudine nordică), de-a lungul ţărmurilor Californiei superioare. După ce a explorat coasta Americii de Nord, La Pérouse a ajuns la concluzia, care s-a dovedit justă, că în dreptul paralelei de 50°, în fața continentului se află un arhipelag întreg (astăzi se disting chiar două arhipelaguri — Alexandru şi Regina Charlotte). La Pérouse n-a cercetat însă amănunțit această coastă. Cele mai importante descoperiri au fost efectuate în acest sector de către ruşi, care şi-au început cercetările cu mult timp înainte de La Pérouse (expediția lui Bering şi Cirikov), de englezi şi de spanioli.

Din golful Monterey, La Pérouse s-a îndreptat spre Filipine, iar în primăvara anului 1787 a început să exploreze ţărmurile Asiei răsăritene din. zona temperată, înaintând treptat spre nord. Ofițerii lui La Pérouse au trecut pe o hartă — foarte neprecisă — ţărmurile Mării Chinei de Est şi Mării Japoniei. Din Marea Japoniei, corăbiile lui La Pérouse s-au îndreptat spre nord, prin *strâmtoarea Tătară,* dincolo de paralela de 51 &30' latitudine nordică, apropiindu-se, când de insula Sahalin, când de continent. La Pérouse a ajuns până la intrarea în strâmtoarea îngustă (care mai târziu a primit numele lui Nevelskoi) care leagă Marea Japoniei — prin larga strâmtoare Tătară — de Marea Ohotsk; măsurătorile arătau însă că adâncimea scade treptat şi La Pérouse a crezut că are în fața sa un istm jos, care leagă continentul asiatic de „peninsula" Sahalin. De aceea el a cotit spre sud. La Pérouse a ocolit Sahalinul pe la sud, lăsând în dreapta insula Hokkaido şi a trecut din marea Japoniei în ocean, prin *strâmtoarea La Pérouse,* apoi de-a lungul insulelor Kurile (o strâmtoare dintre ele, în dreptul paralelei de 46°38' latitudine nordică, se numeşte *Boussole în* cinstea corăbiei sale) şi a ajuns până la Petropavlovsk-Kamceatsk. De acolo el l-a trimis pe uscat la Paris, prin Siberia şi Europa, pe *Jean Baptiste Barthélemy Lesseps* cu materialele şi hărțile expediției. Lesseps este singurul membru al expediției lui La Pérouse care s-a întors în patrie şi a terminat călătoria în jurul lumii.

Din Kamceatka, La Pérouse s-a îndreptat spre Oceania tropicală, către *insulele Manua* (din grupul Samoa). Din motive rămase nelămurite, aici s-a produs o ciocnire sângeroasă între francezi şi insulari şi de ambele părți au căzut morți şi răniți. După ce a vizitat alte câteva insule din Oceania, La Pérouse s-a îndreptat spre Australia, iar în ianuarie 1788 a aruncat ancora în *golful Port Jackson* (Noua Galie de sud, lângă Sidney de astăzi). În februarie 1788, el a trimis de aici la Paris ultimul raport scris, în care anunța, printre altele, că are de gând să viziteze mai întâi insulele din Melanezia (printre care Santa Cruz, la sud-est de insulele Solomon), iar apoi să ocolească toată Noua Olandă şi în septembrie 1788. să ajungă în insula Ile de France (astăzi Mauriciu) din Oceanul Indian.

După aceasta, corăbiile „Boussole" şi „Astrolabe", având pe bord circa 200 de oameni, au plecat din Port Jackson şi au dispărut fără urmă. Abia după 40 de ani s-a dovedit în mod neîndoios că cele două fregate au naufragiat lângă *insula Vanikoro* din arhipelagul Santa Cruz; ce s-a întâmplat însă cu marinarii, nu s-a putut lămuri.

CEA DINTÂI CĂLĂTORIE AMERICANĂ ÎN JURUL LUMII ŞI DESCOPERIREA GURILOR RÂULUI COLUMBIA DE CĂTRE GRAY

După războiul pentru independența Americii de nord, negustorii din Boston au preluat aprovizionarea S.U.A. cu ceai, care înainte era furnizat, ca şi alte mărfuri chineze, de Compania engleză a Indiilor de est. Totodată au apărut mari posibilități de achiziționare avantajoasă în Vestul american în schimbul mărfurilor din Boston a unor blănuri deosebit de prețuite în China. O companie a negustorilor din Boston a organizat în 1788 o expediție maritimă alcătuită din două nave, pe care a trimis-o în vest după blănuri. Expediția a ocolit capul Horn şi în luna septembrie a aceluiaşi an ajuns în golful Nootka (49° latitudine nordică), situat, după cum se credea încă pe atunci, pe țărmul continental al Americii. După ce au strâns o cantitate mare de blănuri, americanii au hotărât ca nava „Columbia" (212 tone) sub comanda lui *Robert Gray*[1] să plece în China, iar cel de-al doilea vas, mai mic, să rămână pe loc pentru a continua achizițiile.

Gray a traversat Oceanul Pacific spre vest: el a trecut din golful Nootka în insulele Hawaii, iar de acolo la Kanton în China de sud. A vândut acolo blănurile, a cumpărat o cantitate de ceai şi, în august 1790,

[1] Gray navigase şi înainte până în golful Nootka, iar în anul 1789, pe goeleta militară „Washington", a intrat în strâmtoarea Juan de Fuca, la aproape 90 km de ocean, dar nu a cercetat-o până la capăt.

s-a întors în patrie, pe la vest, ocolind capul Bunei Speranțe. În felul acesta el a efectuat prima călătorie în jurul lumii pe o corabie purtând pavilionul S.U.A.

După cât se pare, succesul financiar al expediției n-a fost mare, iar unele izvoare afirmă chiar că organizatorii expediției au suferit pierderi. În orice caz, după o lună de la întoarcerea sa la Boston, Gray a fost trimis din nou cu corabia „Columbia", să achiziționeze blănuri. După ce a ocolit capul Horn, Gray a ajuns în golful Nootka la începutul verii anului 1791, a iernat în această regiune şi a construit în timpul iernatului un mic vas pe care l-a trimis, în aprilie, spre țărmurile golfului Alaska, să achiziționeze blănuri. Gray însuşi a pornit pe „Columbia" de-a lungul țărmului american spre sud (având probabil o misiune specială). În apropierea paralelei de 46° latitudine nordică, el a văzut o linie de talazuri înspumate. Presupunând, pe bună dreptate, că dincolo de ele trebuie să fie un râu mare, Gray a încercat să se apropie de țărm, dar n-a izbutit din cauza vântului şi curenților potrivnici[1]. După ce a pierdut zadarnic mai mult de o săptămână, Gray s-a întors, dar gândul la râu nu-l părăsea. La începutul lunii mai el a reluat căutarea râului, pornind de la paralela de 47° latitudine nordică. Pe această paralelă, el a descoperit un mic golf, căruia i s-a dat mai târziu numele său *(Grays Harbour),* iar în dreptul paralelei de 46°15' latitudine nordică a găsit în sfârşit gurile unui râu mare şi, înaintând pe el în sus pe o distanță de 40 km, s-a convins că este accesibil vaselor maritime. El l-a denumit *Columbia, în* cinstea corăbiei sale. La gurile râului a arborat drapelul S.U.A.: aceasta a fost cea dintâi ocupare oficială de către S.U.A. a regiunii din Vestul american, care din primul pătrar al secolului al XIX-lea a început să poarte denumirea de Oregon.

EXPEDIȚIA LUI VANCOUVER

Înainte de a fi trimis de Amiralitatea britanică cu misiunea principală de a explora coasta dinspre Oceanul Pacific a Americii de Nord între 30° şi 60° latitudine nordică, *George Vancouver* ocolise de două ori globul, participând la cea de-a doua şi a treia expediție a lui James Cook şi, prin urmare, navigase în toate zonele Oceanului Mondial — în zona tropicală, în ambele zone temperate, în zonele antarctică şi arctică. I s-au pus la dispoziție două corăbii. După ce a ocolit capul Bunei Speranțe, în septembrie 1791, Vancouver a ajuns pe coasta de sud-vest a Noii Olande

[1] Întrucât s-a întâlnit cu navigatori spanioli şi englezi, se prea poate ca Gray să fi ştiut că tocmai în această regiune spaniolul *Bruno Eseta* a descoperit, în 1775, un râu mare.

şi a arborat drapelul englez pe coasta *golfului King George* (Regele George), formulând astfel în mod oficial pretenţii asupra *Australiei de vest.* Englezii se grăbeau, căci priveau bănuitori activitatea francezilor în Oceania şi în apele australiene.

Din Australia, Vancouver s-a îndreptat spre Noua Zelandă, apoi spre insulele Tahiti şi Hawaii şi a întocmit o hartă destul de exactă a arhipelagului Havai. El a ajuns la ţărmul american abia la mijlocul lunii aprilie 1792 şi a trecut la îndeplinirea misiunii sale principale. În decurs de trei ani el a însemnat pe hărţi ţărmul între 39°20' şi 60° latitudine nordică atât de temeinic încât şi-a câştigat laudele marinarilor de pretutindeni, printre care şi ale unui specialist atât de exigent ca V. M. *Golovnin.* În munca sa, Vancouver a folosit pe larg indicaţiile vânătorilor şi navigatorilor ruşi pe care (ca şi Cook înaintea lui) i-a întâlnit pe ţărmurile golfului Alaska. El a avut însă la dispoziţie şi alte materiale ruseşti, precum şi copii după hărţi ruseşti (adesea secrete), obţinute de Amiralitatea britanică cu ajutorul agenţilor secreţi sau al englezilor de vază care aveau legături la curtea împărătesei Ecaterina a II-a (de pildă, medicul ei personal, scoţianul Rogerson). El a folosit de asemenea materiale spaniole şi indicaţiile nemijlocite ale unui navigator spaniol experimentat — *Juan Bodega i Quadra,* care a navigat aproape 20 de ani în aceste ape.

Fireşte că şi această lucrare temeinică avea lacune, unele chiar considerabile. Ele au fost dovedite prin lucrările de mai târziu ale navigatorilor ruşi care au descoperit câteva insule, strâmtori, golfuri şi râuri pe c dinspre Oceanul Pacific a Americii de Nord, în porţiunea trecută pe harţi de expediţia britanică. Acest lucru este de altfel firesc, dacă ţinem seama de marea întindere a coastei apusene a Americii la Nord de paralela de 48° latitudine nordică. Dar cea mai gravă lacună din lucrarea lui Vancouver a fost descoperită tocmai în sectorul sudic, unde linia de coastă este foarte puţin crestată, şi anume dincolo de paralela de 43°, unde ţărmul, aproape drept, se întinde în direcţia meridianului. Englezii au observat aproximativ în dreptul paralelei de 46° o linie de talazuri înspumate, dar nu au cercetat care este cauza acestui fenomen. Iar după câteva săptămâni, după cum am mai arătat, Robert Gray a descoperit în spatele acestor talazuri estuarul râului Columbia.

Vasele lui Vancouver au intrat în strâmtoarea *Juan de Fuca* şi au cercetat toate ramificaţiile ei, toate golfurile lungi şi înguste prin care ea pătrunde adânc în uscat, ca şi numeroasele insule. Fireşte că aici nu exista nici o trecere spre apus, în direcţia Oceanului Atlantic. Cel mai

mare golf sudic a fost explorat de unul dintre ofițerii de sub comanda lui Vancouver, P. *Puget,* şi a primit numele său *(Puget Sound;* pe țărmul său vestic a luat ființă în secolul al XIX-lea oraşul Seattle, cel mai mare port din nord-vestul S.U.A.).

În strâmtoare, Vancouver a întâlnit expediția hidrografică spaniolă comandată de Bodega i Quadra. Ei au descoperit şi au descris împreună strâmtoarea largă care desparte de continent o insulă mare, pe care au hotărât s-o numească insula *Vancouver-Quadra.* Pe hărțile de astăzi s-a păstrat numai prima parte a acestui nume dublu — insula *Vancouver,* iar denumirea de *Quadra* se atribuie numai unei mici insule din strâmtoare. Strâmtoarea a fost denumită *Georgia,* după numele lui Vancouver, iar partea de sud a arhipelagului a primit numele de *San Juan,* în cinstea „sfântului protector" Juan al lui Quadra; insulelor mici şi strâmtorilor mai puțin însemnate li s-au dat, fie nume spaniole, fie nume engleze, de pildă insulele *Cortes* şi *Broughton* (ofițeri ai lui Vancouver), *strâmtorile Malaspina* (navigator spaniol) şi *Johnstone* (un ofițer al lui Vancouver) etc.

Ieşind prin strâmtorile nordice, una îngustă — Johnstone şi una largă — a Reginei Charlotte, în golful Regina Charlotte iar apoi în ocean, Vancouver şi-a continuat cercetările. Aici englezii au lucrat singuri, fără spanioli, şi acest fapt se oglindeşte în nomenclatura geografică. Deşi *insulele Regina Charlotte* au fost descoperite şi trecute pe hartă (fireşte cu nume spaniole) de către expediția spaniolă a lui Juan Perez încă în 1774 — şi Vancouver ştia acest lucru — întregul arhipelag, cu cele două insule mai mari ale acestuia, „au fost botezate" cu nume englezeşti. Cam acelaşi lucru s-a întâmplat şi spre nord cu unele insule din *arhipelagul Alexandru,* unde primele descoperiri au fost făcute de ruşi cu jumătate de secol înainte de sosirea lui Vancouver, iar altele mai târziu, de spanioli, cu câțiva ani înaintea sa (expediția lui *Alejandro Malaspina* care a descoperit, printre altele, *insula Revilla-Gigedo* în dreptul paralelei de 56° latitudine nordică). Este important însă să amintim că Vancouver a fost acela care a schimbat numele insulei „Cețoasa" (dat de Bering) de la sud-vest de Kodiak în *insula Cirikov.* Vancouver a îmbunătățit de asemenea foarte mult harta coastei *golfului Alaska.* După cum am arătat mai sus, el a fost ajutat în această de ruşi, care, între altele, l-au impresionat prin „liniştea şi buna înțelegere în care trăiesc printre cei mai necioplițifii ai naturii... câştigând dragostea acestora prin purtarea lor blânda".

Vancouver a spulberat o dată pentru totdeauna legenda născocită de Cook despre marele râu (denumit după moartea lui „râul lui Cook") care s-ar vărsa dinspre nord în golful Alaska, la 60° latitudine nordică, la vest

de peninsula Kenai: el s-a convins că acesta era marele golf pe care ruşii l-au descoperit înaintea lui Cook şi l-au denumit „golful Kenai” (astăzi golful Cook). În legătură cu aceasta V. M. Golovin scria: „Şi dacă n-ar fi fost Vancouver, nici până astăzi (1822) nu i-ar fi crezut nimeni pe ruşi... şi golful ar fi fost considerat râu...”

Terminând cartografierea coastei dinspre Oceanul Pacific a Americii de Nord până la paralela de 60° latitudine nordică, Vancouver şi-a condus corăbiile înapoi de-a lungul ţărmurilor Americii, a ocolit capul Horn, iar pe la mijlocul lunii octombrie 1795 a sosit în Anglia, după o absenţă de patru ani. Echipajele de pe corăbiile sale au rezistat bine călătoriei, dar el s-a îmbolnăvit, nu s-a mai putut întrema şi a murit în 1798 în vârstă de 41 de ani. Materialele expediţiei au fost puse în ordine de fratele său şi lucrarea a fost publicată după moartea navigatorului.

CĂUTAREA LUI LA PEROUSE DE CĂTRE EXPEDIŢIA LUI D'ENTRECASTEAUX

Când s-a primit la Paris ştirea că vasele lui La Pérouse n-au ajuns în insula Ile de France (Mauriciu), s-au trimis din Franţa în căutarea lor două corăbii — „Recherche” („Căutarea”) şi „Esperance” („Speranţa”), sub comanda supremă a lui *Antoine Joséph Raymond Bruni D'Entrecasteaux.* Expediţia a fost aprovizionată cu alimente pe un an şi jumătate şi cu mărfuri pentru eventualele schimburi. În afară de misiunea principală, D'Entrecasteaux a mai primit sarcina de a explora insulele Oceaniei şi ţărmurile Australiei şi de aceea împreună cu el au fost trimişi pictori şi oameni de ştiinţă, printre care s-a remarcat hidrograful şi cartograful *Charles Beautemps-Beaupre.*

La mijlocul lunii ianuarie 1792, D'Entrecasteaux a sosit la Capetown şi a aflat acolo că un căpitan englez ar fi văzut de pe bordul corăbiei sale pe una din insulele Amiralităţii (în partea de nord a mării Noii Guinee) oameni în uniforme franţuzeşti, dar nu a avut vreme să debarce pe insulă. D'Entrecasteaux a hotărât să se îndrepte într-acolo ocolind Ţara lui Van Diemen (Tasmania). Oprindu-se aici, Bruni D'Entrecasteaux a însemnat pe hartă litoralul sud-estic al Tasmanied şi a descoperit acolo *golful Recherche* şi *insula Bruni.* De aici expediţia s-a îndreptat spre Noua Ca-ledonie, care nu fusese aproape de loc explorată. Acolo nu s-a găsit nici urmă din expediţia lui La Pérouse, dar D'Entrecasteaux a profitat de acest popas pentru a trece mai amănunţit pe hartă coasta de sud-vest a acestei insule mari. Din Noua Caledonie el s-a îndreptat spre *insulele Solomon.*

Francezii au debarcat pe *insula Bougainville,* au pătruns apoi prin

strâmtoarea dintre insulele *Noua Britanie* şi *Noua Irlandă* în marea Noii Guinee, au trecut pe lângă *insulele Amiralității,* dar n-au găsit nicăieri urme ale expediției lui La Pérouse. Expediția s-a oprit pe insula Amboina (Moluce) pentru a-şi repara navele şi pentru ca echipajul să se poată odihni.

J. A. Bruni D'Entrecasteaux

Îndeplinindu-şi cea de-a doua misiune, D'Entrecasteaux a navigat de-a lungul *Australiei de vest* şi a trecut pe hartă o mare parte a coastei sudice a continentului de la capul *D'Entrecasteaux* (116° longitudine estică) până la aşa-numitul „vârf" (baia cea mai nordică) al *Marelui golf australian* (131°30' longitudine estică). Cu acest prilej au fost descoperite micul *golf Espérance,* în dreptul meridianului de 122° longitudine estică şi şirul de insulițe care se întinde între 121 şi 125° longitudine estică — *arhipelagul Recherche.* Beautemps-Beaupre are marele merit de a fi întocmit o hartă exactă a unei mari porțiuni din coasta Australiei. D'Entrecasteaux nu a mai putut înainta de-a lungul țărmului Australiei din cauza vânturilor potrivnice dinspre răsărit şi a fost nevoit să caute vântul prielnic dinspre apus la latitudini mai mari.

După ce a vizitat din nou țărmul de sud-est al Tasmaniei (golful Storm), d'Entrecasteaux s-a îndreptat spre Noua Zeelandă, iar de acolo, prin marea Figi a ajuns la insulele Tonga (Prieteniei), unde a reluat căutarea lui La Pérouse, dar şi de data aceasta zadarnic. În timpul acestei călătorii au fost descoperite însă, la paralela de 30° latitudine sudică şi meridianul de 180°, micile *insule* nelocuite *Kermadec,* pe care D'Entrecasteaux le-a numit astfel în cinstea comandantului uneia dintre corăbiile sale — *Huon de Kermadec.*

Ca întotdeauna, locuitorii insulelor Tonga i-au primit prietenos pe străini şi le-au furnizat informații exacte despre corăbiile care vizitaseră arhipelagul lor, dar corăbiile lui La Pérouse nu se aflau printre acestea.

Expediția lui D'Entrecasteaux a pornit din nou spre Noua Caledonie,

descoperind pe drum *insula* de mărgean *Beautemps-Beaupré* din *arhipelagul Loyality* — de data aceasta țărmul ei nordic; aici a murit *Huon de Kermadec.* La nord-vest de Noua Caledonie, d'Entrecasteaux a descoperit reciful lung de corali denumit *reciful Francezilor* şi *recifele de corali D'Entrecasteaux cu insula Huon* (în dreptul paralelei de 18° latitudine sudică).

Francezii au vizitat fără nici un rezultat insulele Santa Cruz, pe care intenționa să le exploreze, printre altele, La Pérouse. Departe, spre sud-est, francezii au zărit o insulă care nu era însemnată pe hărțile de până atunci. D'Entrecasteaux a reparat greşeala, a dat insulei şi un nume (care nu s-a păstrat), dar nu s-a apropiat de ea. Or, aceasta era tocmai *insula Vanikoro, lângă care naufragiaseră corăbiile lui La Pérouse.* D'Entrecasteaux a vizitat din nou insulele Solomon, de aici a trecut spre arhipelagul *Louisiadelor,* unde a descoperit insula cea mai răsăriteană din acest grup *(Russel,* după numele secundului expediției) şi a înaintat mai departe, spre extremitatea de sud-est a Noii Guinee.

Acolo a fost descoperit *grupul insulelor* vulcanice *D'Entrecasteaux* (suprafața totală 3.145 km^2) cu piscuri până la 2.600 mtr. Navigând de-a lungul țărmului răsăritean al Noii Guinee, francezii au descoperit golful Huon şi au cartografiat proeminența nord-estică a Noii Guinee, denumind-o *peninsula Huon.*

D'Entrecasteaux era grav bolnav; tovarăşii săi de drum l-au transportat de pe corabia „Espérance" pe „Recherche", care era mai rapidă, şi l-au expediat în cel mai apropiat port colonial olandez, pe *insula Waigeo,* de la extremitatea de nord-vest a Noii Guinee. D'Entrecasteaux a murit aici în iulie 1793.

Între timp, guvernatorul olandez al insulelor Moluce a aflat că Franța republicană a declarat război Angliei şi aliatei sale Olanda. El a reținut corăbiile franceze, dar le-a dat drumul după un an. Când s-au îndreptat spre patrie, ele au fost capturate de englezi. Marinarii prizonieri au fost eliberați şi s-au întors în patrie abia după pacea de la Amiens din 1802.

PARTEA A ŞASEA

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EPOCA MODERNĂ

PERIOADA A II-A
(SECOLUL AL XIX-LEA — ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA)

Capitolul 68

PRIMELE EXPEDIŢII RUSE ÎN JURUL LUMII

DATE BIOGRAFICE DESPRE KRUSENSTERN ŞI LISIANSKI

Ivan Feodorovici Krasenstern (1770—1846), comandantul primei expediții ruse în jurul lumii (devenit ulterior amiral), era un ofițer de marină călit, având experiența navigației în apele tropicale. În 1788—1790 el a participat la patru bătălii împotriva suedezilor. În 1793 a fost trimis „voluntar” în Anglia pentru a face serviciu în flota engleză şi a participat la o bătălie cu vasele franceze lângă țărmurile Americii de Nord. În perioada 1795—1798 a navigat pe vase de război engleze în Indiile de vest, Indiile de est, Malaia şi China de sud.

Reîntorcându-se în Rusia, Krusenstern a prezentat în 1799 şi 1302 câteva proiecte de călătorii în jurul lumii pe care le considera cele mai avantajoase pentru stabilirea comunicațiilor comerciale directe între porturile ruseşti din Marea Baltică şi America rusă. Pe timpul lui Pavel I proiectul n-a fost aprobat, dar la începutul domniei lui Alexandru I el a fost sprijinit de Compania ruso-americană, care a luat asupra sa jumătate din cheltuieli. În 1802, căpitanul-locotenent Krusenstern a fost numit comandant al primei expediții ruse în jurul lumii, iar în anul următor a fost ales membru-corespondent al Academiei de ştiințe.

Biografia lui *Iuri Feodorovici Lisianski* (1773—1839), un alt participant de seamă la prima expediție rusă în jurul lumii, seamănă cu aceea a lui Krusenstern. Şi el a luat parte la patru bătălii împotriva suedezilor în anii 1788—1790. Şi el a fost trimis în 1793 în Anglia ca „voluntar” pentru a face serviciu în flota engleză şi a participat la luptele din America de Nord împotriva vaselor franceze. În 1795 a navigat din Canada până în Antilele mici şi înapoi; apoi, până în primăvara anului 1796, a călătorit prin S.U.A. În 1797 a navigat din Anglia până la capul Bunei Speranțe, unde a petrecut câteva luni, iar de acolo până la insula Sfânta Elena. În 1798—1799 a călătorit prin Indiile de et. În 1800 s-a întors, prin Anglia, în patrie pe o corabie comercială engleză. În 1802 el a fost invitat să participe la prima expediție rusă în jurul lumii şi s-a deplasat în Anglia pentru a cumpăra două corăbii destinate expediției: dregătorii țarişti socoteau că vasele ruseşti nu vor rezista la o călătorie în jurul lumii.

CĂLĂTORIA LUI KRUSENSTERN ŞI LISIANSKI SPRE INSULELE HAWAII

I. F. Krusenstern

Cu multă greutate a obținut Krusenstern ca echipajul de pe ambele vase să fie alcătuit numai din marinari ruşi; nobilii ruşi, admiratori ai Angliei, socoteau că „cu marinari ruşi, acțiunea nu va reuşi în nici un caz". Unul dintre vase, sloopul „Nadejda" (de 430 de tone) era comandat de Krusenstern, iar corabia „Neva" (370 de tone) era comandată de Lisianski. Pe „Nadejda" se afla şi *Nicolai Petrovici Rezanov,* ginerele lui Şelehov, unul dintre directorii Companiei ruso-americane, care se considera conducător al expediției şi din care cauză între el şi Krusenstern aveau loc permanente ciocniri. Rezanov se ducea în Japonia, însoțit de o suită, ca ambasador în vederea încheierii, unui acord comercial.

Corăbiile au ieşit din Kronstadt în august 1803, în noiembrie au traversat ecuatorul (pentru prima oară în istoria flotei ruse) şi în februarie 1804 au ocolit capul Horn. În Oceanul Pacific ele s-au despărțit. Potrivit înțelegerii stabilite, Lisianski s-a îndreptat spre *insula Paştelui,* a cartografiat țărmurile ei şi a studiat viața băştinaşilor. El a ajuns din urmă „Nadejda" lângă *Nuku Hiva* (una dintre insulele Marchize). De aici cele două corăbii au plecat împreună până în *insulele Hawaii.* Mai departe drumurile lor s-au despărțit: Krusenstern a plecat spre nord-vest, la Petropavlovsk—Kamceatsk, iar Lisianski spre nord, în America rusă, spre insula Kodiak.

LISIANSKI ÎN AMERICA RUSĂ ŞI ÎNCHEIEREA PRIMEI SALE CĂLĂTORII ÎN JURUL LUMII

În timp ce se afla pe insula Kodiak, Lisianski a primit o scrisoare de la *A. A. Baranov,* care îi cerea ajutor. El s-a îndreptat atunci spre *arhipelagul Alexandru* şi pe insula Sitka a dat ajutor militar lui Baranov împotriva indienilor — tlinkiți (koloşi, cum îi numeau ruşii); aceşti indieni, instigați de agenții travestiți ai unui pirat american, au distrus în 1802 cetatea rusească din Sitka. În locul cetății distruse, Baranov a construit una nouă

— *Novo-Arhanghelsk*[1] unde a fost mutat curând după aceea centrul Americii ruse.

La sfârşitul anului 1804 şi în 1805, Lisianski, împreună cu timonierul *Daniil Kălinin* de pe „Neva”, a cartografiat insula Kodiak şi alte insule învecinate, precum şi câteva insule de lângă ţărmul răsăritean al golfului Alaska; cu acest prilej Kalinina descoperit *insula Kruzov* la vest de Sitka[2]. Lisianski a dat insulei descrise la nord de Sitka numele lui *Ciciagov.*

I. F. Lisianski

În toamna anului 1805, având pe bord o încărcătură de blănuri aparţinând companiei, Lisianski a pornit din arhipelagul Alexandru spre Macao (China de sud); pe drum, în Polinezia de nord, el a descoperit *insula* nelocuită *Lisianski şi recifele Neva şi Krusenstern.* După ce s-a întâlnit la Macao cu Krusenstern, Lisianski a plecat la Kanton, unde marfa a fost vândută avantajos. Din Kanton, Lisianski a parcurs fără escală, în 142 de zile, drumul în jurul capului Bunei Speranţe până la Portsmouth (Anglia), fapt fără precedent în istoria navigaţiei; pe parcurs, lângă ţărmul de sud-est al Africii, din cauza ceţii, el s-a pierdut din nou de „Nadejda”. Din Portsmouth el a plecat la Kronstadt, încheind la 5 august 1806 prima călătorie în jurul lumii din analele flotei ruseşti.

Autorităţile din Petersburg l-au tratat cu răceală pe Lisianski. El a fost avansat la gradul următor de căpitan de rangul II, dar cu aceasta cariera sa în marina militară s-a încheiat. El a fost nevoit să editeze pe socoteală proprie descrierea acestei călătorii în jurul lumii, sub titlul de «Călătoria făcută în jurul lumii în anii 1803—1806 pe corabia „Neva”» (Petersburg, 1812).

KRUSENSTERN ÎN PARTEA DE NORD-VEST A OCEANULUI PACIFIC ŞI ÎNCHEIEREA CĂLĂTORIEI SALE ÎN JURUL LUMII

„Nadejda” a aruncat ancora în portul Petropavlovsk în iulie 1804. Pentru că era bolnav, aici a demisionat medicul *Fedor Petrovici Brîkin*

[1] Mai târziu, insulei Sitka i s-a dat numele de *insula Baranov.* Pe hărţile moderne, Novo-Arhanghelsk este denumit Sitka.

[2] Înainte această insulă era socotită drept o peninsulă a Sitkăi.

(Brînkin) care făcea parte din suita lui Rezanov. Din Petropavlovsk, acesta a traversat marea până la Ohotsk, iar de acolo, prin Siberia, s-a întors la Petersburg la sfârşitul anului 1804 sau la începutul anului 1805. terminând astfel primul călătoria în jurul lumii. El a murit curând după întoarcerea în patrie.

Krusenstern i-a dus pe Rezanov şi suita lui la Nagasaki. În primăvara anului 1805, după ce au încheiat tratativele care s-au soldat printr-un eşec total, Krusenstern i-a adus înapoi la Petropavlovsk. Pe drumul de întoarcere spre Kamceatka, Krusenstern a ieşit prin strâmtoarea Tsushima *(strâmtoarea Krusenstern)* în Marea Japoniei, a explorat intrarea vestică în strâmtoarea Sangar (Tsugaru), ţărmul vestic al insulei Hokkaido, strâmtoarea La Pérouse şi coasta sudică a insulei Sahalin. Trecând printre insulele Kurile *(prin strâmtoarea Kreniţîn)* el s-a întors la Petropavlovsk, unde s-a despărţit de Rezanov, spre mulţumirea amândurora.

În vara anului 1805, Krusenstern a trecut de la Petropavlovsk, prin *strâmtoarea Nadejda,* în Marea Ohotsk, spre *capul Terpenie* (al Răbdării) din Sahalin, apoi a cotit spre nord şi a fost primul care a descris şi a trecut pe hartă ţărmul răsăritean şi nordic al Sahalinului.

Pătrunzând în golful Sahalin, Krusenstern a cotit spre sud: el voia să verifice dacă Sahalinul este o insulă, după cum arătau hărţile ruseşti din secolul al XVIII-lea, sau o peninsulă, cum afirma La Pérouse. Dar şi Krusenstern a suferit în această privinţă un eşec: lângă intrarea nordică în limanul Amurului adâncimea era atât de mică, încât el a tras „concluzia neîndoielnică" că Sahalinul este o peninsulă şi a cotit spre nord, în direcţia Petropavlovskului.

În toamna anului 1805, Krusenstern a plecat din Petropavlovsk la Macao, iar de acolo la Kanton. În 1806, despărţindu-se din nou de celălalt vas al expediţiei — „Neva" — după cum am arătat mai sus, el a străbătut oceanul, fără escală, până la insula Sfânta Elena, unde s-a oprit aşteptându-l zadarnic pe Lisianski. Apoi a ocolit dinspre nord Marea Britanie, iar la sfârşitul verii anului 1806 s-a întors la Kronstadt, unde a ajuns fără nici un bolnav pe bord, pierzând în tot timpul expediţiei doar un singur om. În anii 1809—1812, Krusenstern a editat lucrarea sa în trei volume: „Călătoria în jurul lumii din anii 1803—1806 pe corăbiile «Nadejda» şi «Neva»". Această lucrare s-a bucurat de la început de un mare succes şi este citită cu mult interes şi astăzi[1]. În 1813, el a publicat

[1] La 80 de ani după apariţia cărţii lui Krusenstern, *A. P. Cehov* îi scria editorului care îi trimisese lucrarea: „Mulţumesc pentru cartea lui Krusenstern. Scrie frumos".

„Atlasul referitor la călătoria în jurul lumii a căpitanului Krusenstern”, iar în anii 1815—1836 „Atlasul Mării de Sud” în două volume.

CĂLĂTORIA LUI GOLOVNIN PE „DIANA”

Ca şi predecesorii săi, *Vasili Mihailovici Golovnin* (1776—1831) era un ofițer de marină călit: în 1790, ca aspirant de marină, el a participat la două bătălii împotriva suedezilor. În anii 1795—1806 a navigat ca ofițer în marea Nordului şi ca „voluntar” pe vase militare engleze în marea Mediterană, în Oceanul Atlantic şi în regiunea insulelor Antile. De pe atunci el s-a afirmat ca inovator, elaborând noi semnale maritime.

V. M. Golovnin

În 1807, comandând sloopul „Diana”, Golovnin a pornit din Kronstadt spre țărmurile Kamceatkăi. El avea ca secund pe *Piotr Ivanovici Rikord* (devenit ulterior amiral, academician şi unul dintre întemeietorii Societății ruse de geografie). Ajungând la capul Horn, Golovnin a fost nevoit, din cauza vânturilor potrivnice, să schimbe itinerariul şi la începutul lunii martie 1808 a cotit spre capul Bunei Speranțe, sosind în aprilie 1808 la *Simonstown.* Aici sloopul a fost reținut de englezi ca urmare a izbucnirii războiului anglo-rus şi a stat la Simonstown mai bine de un an. În mai 1809, pe o noapte întunecoasă, profitând de un vânt prielnic, Golovnin a scos sloopul din port, deşi în radă se afla o mare escadră engleză, a ocolit pe la sud Tasmania şi a călătorit fără escală până în insula *Tanna* (Noile Hebride). De acolo s-a îndreptat spre Petropavlovsk-Kamceatsk, unde a sosit în toamna anului 1809. În 1810 el a navigat în partea de nord a Oceanului Pacific, din Kamceatka până la *insula Baranov* (America rusă) şi înapoi.

În mai 1811, „Diana” a ieşit în larg, îndreptându-se spre insulele Kurile, în direcția strâmtorii Nadejda (48° latitudine nordică). De aici Golovnin a început o nouă cartografiere a grupurilor central şi sudic ale insulelor Kurile (vechile hărți erau nesatisfăcătoare). Între paralelele de 48 şi 47° latitudine nordică au apărut pe hartă numele noi ale strâmtorilor însemnate cu precizie: *Sredni* (în cinstea lui *Vasili Sredni,* ajutor de

timonier pe „Diana”)[1], *Rikord, Diana,* iar în partea de sud a arhipelagului — *strâmtoarea Ecaterina,* descoperită în 1792 de timonierul *Grigori Lovțov,* comandantul vasului de transport „Ecaterina”, în timp ce ducea în Japonia pe primul sol rus *Adam Kirillovici Laksman.* Astfel, „Diana” a ajuns până la *insula Kunaşir.* Golovnin a debarcat acolo pentru a-şi completa rezervele de apă şi alimente şi a fost luat prizonier de japonezi

Împreună cu alți doi ofițeri şi patru marinari. Ei au rămas în captivitate pe insula Hokkaido timp de doi ani şi trei luni. În 1813, după victoria ruşilor asupra lui Napoleon I, toți prizonierii au fost eliberați. Golovnin s-a întors pe „Diana” la Petropavlovsk, iar în 1814 a plecat cu întregul său echipaj pe uscat, prin Siberia, la Petersburg. Cartea sa „Însemnările lui Vasili Mihailovici Golovnin din timpul captivității la japonezi” (1816) a fost şi este citită cu viu interes, ca un adevărat roman de aventuri, fiind totodată prima carte (după cea a lui Kaempfer[2]) despre Japonia, țară care timp de două secole a fost izolată în mod artificial de lumea exterioară. Gloria lui Golovnin, ca remarcabil navigator şi scriitor, a crescut după apariția lucrării sale: „Călătoriile sloopului «Diana» de la Kronstadt la Kamceatka... între anii 1807— 1809” (1819).

Între 1817—1819, comandând sloopul „Kamceatka”, Golovnin a făcut o călătorie în jurul lumii, oprindu-se în Kamceatka şi în America rusă. El a descris în mod strălucit şi această călătorie în cartea „Călătoria în jurul lumii pe sloopul -«Kamceatka» în anii 1817—1819” (1821). În ultimii ani ai vieții sale (el a murit de holeră în 1831), viceamiralul Golovnin, deținând funcții înalte la departamentul marinei, a apărat din răsputeri flota rusă pe timpul regimurilor lui Arakceev şi Nikolai I. În lucrarea „ însemnări despre situația flotei ruse în 1824” el critică aspru regimul. Lucrarea n-a putut fi publicată decât în 1861 (sub pseudonimul *„micimanul Morehodov”).*

CĂLĂTORIA LUI KOTZEBUE ÎN JURUL LUMII PE BRICUL „RIURIK”

Otto Evstafievici Kotzebue (1787—1846) mai ocolise o dată globul (pe goeleta „Nadejda”, sub comanda lui Krusenstern), când contele N. P. Rumiantev i-a propus, în 1815, să preia comanda bricului „Riurik” şi să conducă o expediție de cercetări ştiințifice în jurul lumii, organizată pe

[1] El a descoperit şi micile *insule Sredni* de lângă această strâmtoare.

[2] Cartea medicului *Engelbert Kaempfer* „Istoria Japoniei şi a Siamului” a fost editată la Londra în 1727. Aflându-se în serviciul olandezilor, Kaempfer a trăit la Nagasaki în anii 1690—1692.

cheltuiala contelui. Misiunea principală a expediției era „să găsească drumul maritim de nord-est” din Oceanul Pacific în Oceanul Atlantic. Ca secund a fost angajat *Gleb Semionovici Şişmarev.* La Copenhaga a fost luat pe bordul bricului remarcabilul naturalist şi talentatul poet democrat german *Adalbert Chamisso,* francez de origine. Bricul „Riurik” era un vas foarte mic, de numai 180 de tone; pe vas domnea o înghesuială de nedescris şi nu existau nici un fel de condiții pentru muncă ştiințifică.

„Riurik” a părăsit portul Kronstadt la mijlocul lunii iulie 1815, a ocolit *capul Horn,* iar la sfârşitul lunii ianuarie 1816 a aruncat ancora în golful Concepción (Chile central). Apoi Kotzebue a căutat câtva timp zadarnic în dreptul paralelei de 27° latitudine sudică fantastica „Țară a lui Davis” (pe atunci se mai credea încă în existența ei), a vizitat țărmurile insulei Paştelui şi în aprilie 1817 a navigat în apele *arhipelagului Tuamotu* (Polinezia de sud). Kotzebue a descoperit în partea nordică a arhipelagului *insula Rumianțev* (Tikei) şi *atolii Spiridov (Takapoto), Riurik (Arutua), Krusenstern (Tikahau),* apoi în mai a trecut în Micronezia şi în arhipelagul *Ratak* (insulele Marshall), a descoperit *atolul* locuit *Kutuzov (Utirik)* şi *atolul Suvorov (Taka).*

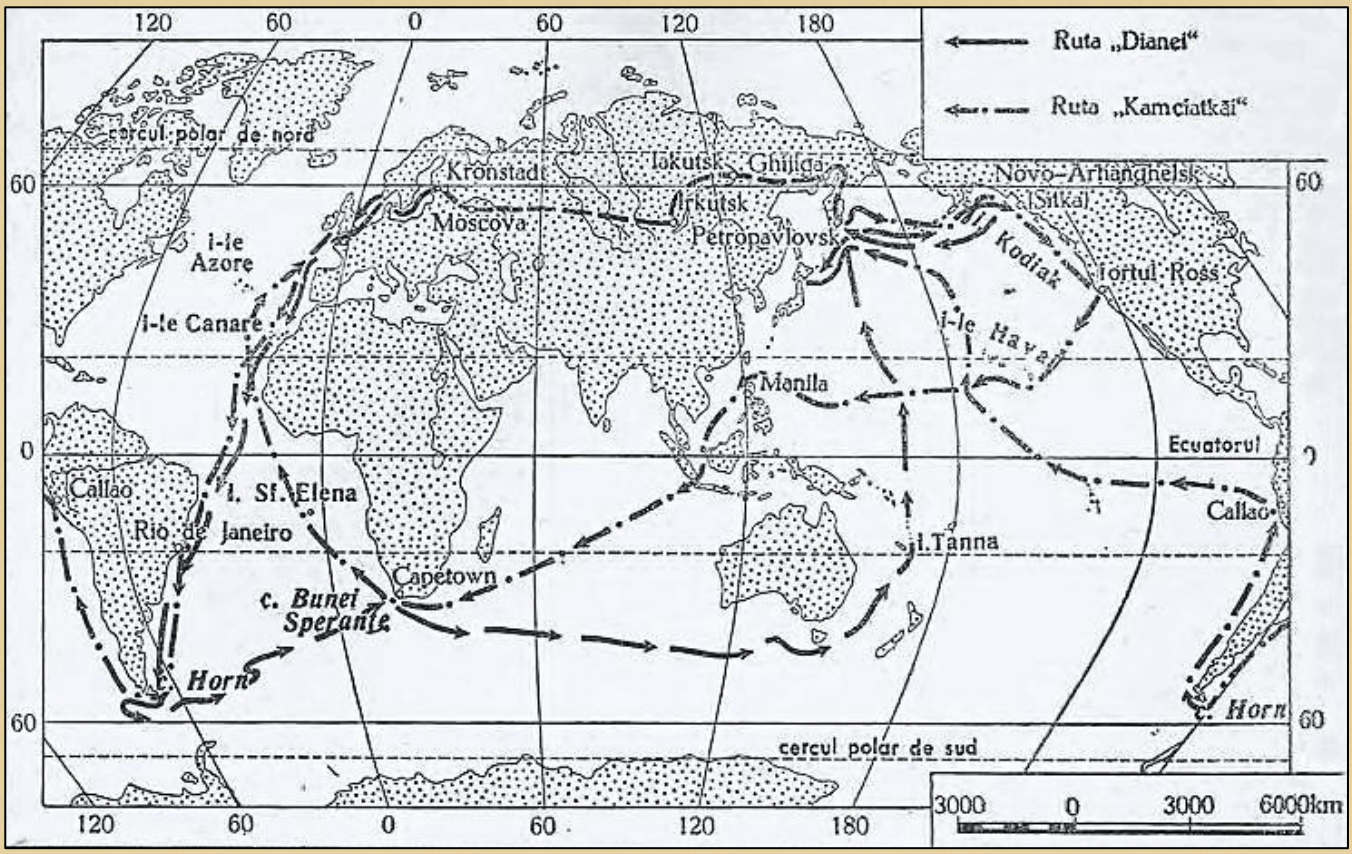

Călătoriile lui Golovnin pe „Diana” şi „Kamceatka”.

Apoi el a cotit spre nord. Lângă țărmurile de nord-vest ale Americii, echipajul de pe „Riurik” a descoperit şi a cartografiat, la 31 iulie 1816,

lângă ieşirea din strâmtoarea Bering — *golful Şişmarev* şi *insula Sarîcev;* în prima jumătate a lunii august — *golful Kotzebue,* cel mai mare din Marea Ciukotka, cu baia *Eschscholtz* (după numele medicului de pe „Riurik"), despărțită de golf prin *peninsula Horis* (pictor pe „Riurik") şi *insula Chamisso.* Pe țărmul golfului Kotzebue, oamenii de ştiință de pe „Riurik" au descoperit şi au descris gheață fosilă — pentru prima oară în America — şi au găsit în ea un colț de mamut. Cotind spre sud, expediția a cartografiat golful Laurențiu, a vizitat Unalaska (insulele Lisie din arhipelagul Aleutinelor), golful San Francisco (California de nord) şi insulele Hawaii.

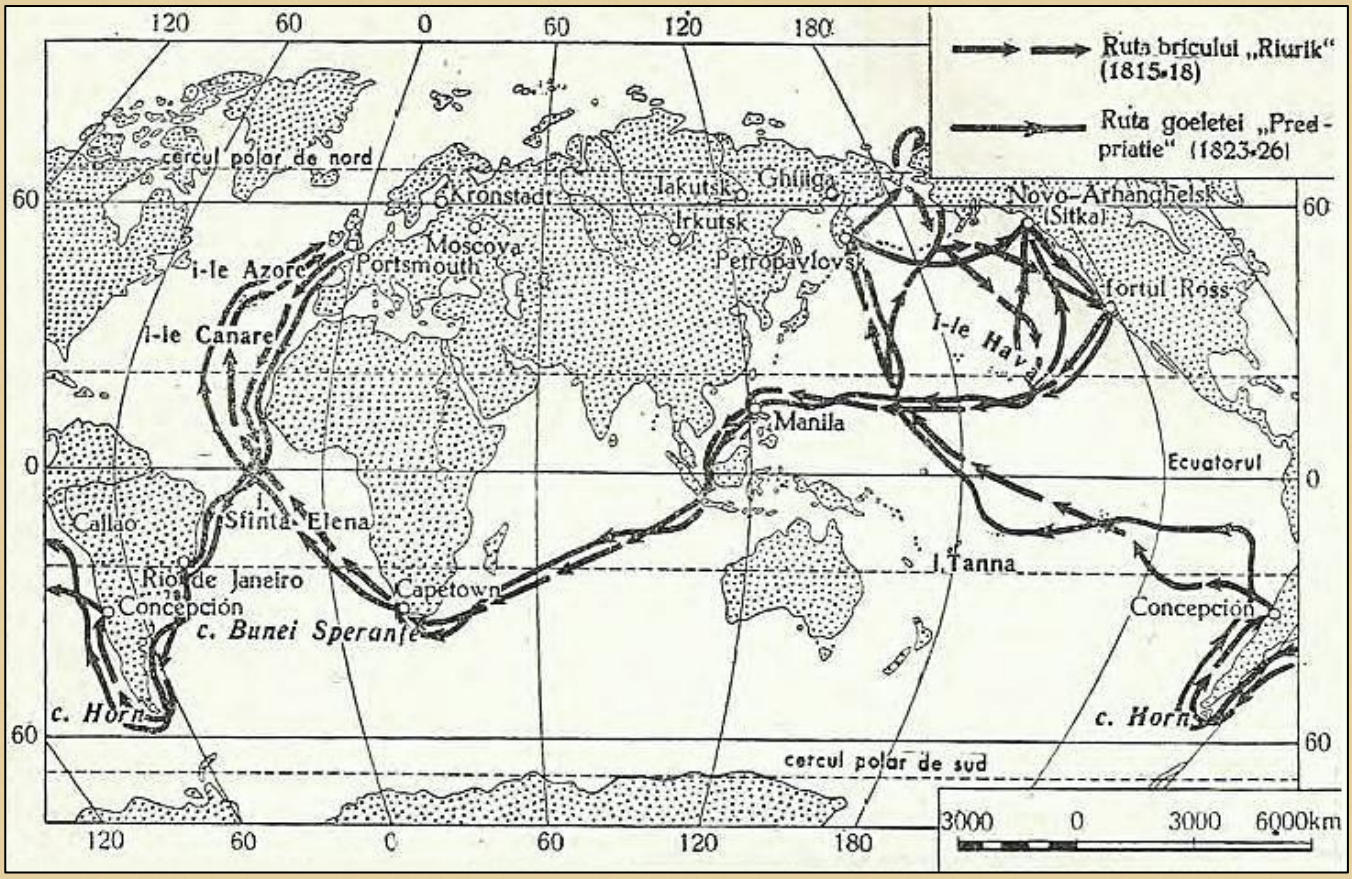

Călătoriile lui Kotzeue pe „Riurik" şi „Predpriatie".

În ianuarie-martie 1817, expediția a explorat din nou insulele Marshall, descoperind cu acest prilej în grupul *Ratak* încă o serie de atoli locuiți; în ianuarie — atolul *Anului Nou (Medjit)* şi *Rumianțev (Wotje);* în februarie — *Ciciagov (Erikub), Arakceev (Maloelab)* şi *Traverse (Aur);* în martie — *Krusenstern (Ailuk).* Apoi, Kotzebue a trecut din nou în partea de nord a Mării Bering, dar fiind bolnav a renunțat la continuarea explorării țărmurilor de nord-vest ale Americii şi s-a întors în patrie, ocolind capul Bunei Speranțe.

Singurul ofițer de pe „Riurik”, G. S. Şişmarev, a făcut față cu cinste dublei sale misiuni, comandând corabia cu sprijinul tânărului ajutor de timonier *Vasili Stepanovici Hromcenko,* care a devenit un navigator excelent şi a mai ocolit de două ori globul după aceea. Pe drum spre Filipine, expediția a cercetat pentru a treia oară insulele Marshall şi în noiembrie 1817 a descoperit *atolul* locuit *Heiden (Likiep), încheind astfel, în linii mari, descoperirea grupului Radak,* începută în mai 1816.

La 23 iulie 1818, „Riurik” a intrat pe Neva. Din echipaj n-a murit decât un singur om. În timpul acestei călătorii în jurul lumii s-a strâns un uriaş material ştiințifico-geografic (oceanografie) şi etnografic. El a fost ordonat de Kotzebue şi de colaboratorii săi în lucrarea colectivă în trei volume „Călătoria întreprinsă în anii 1815—1818 pe corabia «Riurik» în Oceanul Sudic şi în strâmtoarea Bering, pentru găsirea drumului maritim de nord-est” (1821—1823). Cea mai mare parte a lucrării a fost scrisă chiar de Kotzebue. Adalbert Chamisso a făcut o descriere de un înalt nivel artistic a călătoriei în cartea „Călătorie în jurul lumii... pe bricul Riurik” (1830) — operă clasică de acest gen în literatura germană din secolul al XIX-lea.

EXPEDIȚIA LUI VASILIEV ŞI ŞIŞMAREV

Aceeaşi sarcină principală pe care o avusese Kotzebue, şi anume de a descoperi un drum maritim din Oceanul Pacific prin strâmtoarea Bering şi Oceanul Înghețat spre Oceanul Atlantic, a fost încredințată şi expediției arctice guvernamentale, trimisă în iulie 1819 în jurul capului Bunei Speranțe, concomitent cu expediția antarctică a lui Bellingshausen şi Lazarev. Ca şi aceştia din urmă, expediției arctice guvernamentale i s-au pus la dispoziție două vase de tipuri diferite: corabia „Otkrîtie” („Descoperirea”), sub comanda ofițerului de marină *Mihail Nikolaevici Vasiliev* (care era şi comandantul întregii expediții) şi „Blagonamerenîi” („Bineintenționatul”), sub comanda lui *Gleb Semionovici Şişmarev.*

În februarie 1820 vasele care aveau viteze diferite („Blagonamerenîi” rămânea în urmă) s-au despărțit în partea de est a Oceanului Indian, întâlnindu-se după o săptămână la Sydney. La mijlocul lunii mai, în dreptul paralelei de 29° latitudine nordică, corăbiile s-au despărțit din nou, de data aceasta din ordinul lui Vasiliev: el a pornit drept spre nord, în direcția Petropavlovsk, iar Şişmarev către nord-est, spre Unalaska. S-a stabilit că vasele se vor întâlni în golful Kotzebue, ceea ce s-a şi întâmplat la mijlocul lunii iulie. De aici ele au pornit împreună, dar „Blagonamerenîi” a rămas din nou în urmă (a ajuns numai până la paralela de 69°1'

latitudine nordică), iar Vasiliev pe „Otkrîtie” a atins paralela de 71°6' latitudine nordică, cu 22 de minute mai la nord decât ajunsese Cook. La întoarcere, vasele au ajuns la insula Sfântul Laurențiu, unde s-au despărțit din nou şi s-au reîntâlnit mai târziu lângă insula Unalaska. De aici au mers împreună până la Petropavlovsk, iar în noiembrie până la San Francisco, unde Şişmarev şi timonierul *Miahil Rîdalev* de pe „Otkrîtie” au făcut prima cartografiere exactă a golfului San Francisco. În februarie 1821, corăbiile au părăsit San Francisco şi, trecând pe la insulele Hawaii, au ajuns la date diferite la insula Baranov, iar de acolo la Unalaska.

M. N. Vasiliev a pornit în direcția nord-est, spre capul Newenham (între golful Kuskokwim şi golful Bristol din Marea Bering) şi la 11 iulie 1821 a descoperit la 60° latitudine nordică marea insulă Nunivak (4.500 km²)[1]. Echipajul de pe „Otkrîtie” a trecut pe hartă țărmul sudic al insulei (două capuri au primit numele unor participanți la expediție). După două zile, aceeaşi insulă a fost descoperită, independent de M. N. Vasiliev, de către comandanții a două vase ale Companiei ruso-americane — *Vasili Stepanovici Hromcenko* şi „navigatorul liber” *Adolf Karlovici Etolin* (care a ajuns după aceea guvernatorul principal al Americii ruse); mai târziu, numele acestuia din urmă a fost dat *strâmtorii Etolin,* aflată între continent şi insula Nunivak. Trecând apoi prin strâmtoarea Bering în Marea Ciukotka, M. N. Vasiliev a pornit spre nord-vest, a trecut pe hartă țărmul american între capurile *Lisburn* şi *Icy-Cape* (70°20' latitudine nordică) şi s-a întors din pricina ghețurilor. În septembrie el a aruncat ancora în portul Petropavlovsk.

Între timp, îndeplinindu-şi misiunea, G. S. Şişmarev a continuat cartografierea insulei Sfântul Laurențiu, a trecut pe la mijlocul lunii iulie prin strâmtoarea Bering, şi, cu mari eforturi, din cauza ghețurilor compacte şi a vânturilor potrivnice, a ajuns la sfârşitul lunii la paralela de 70°13' latitudine nordică, unde a fost nevoit să cotească spre sud. Pe drum Şişmarev a terminat cartografierea insulei Sfântul Laurențiu şi a sosit la Petropavlovsk zece zile după Vasiliev. Trecând prin insulele Hawaii şi ocolind capul Horn, ambele goelete au sosit la începutul lunii august 1822 la Kronstadt, terminând astfel călătoria în jurul lumii.

[1] M. N. Vasiliev a denumit-o insula *„Otkrîtie”,* în cinstea corăbiei sale.

Capitolul 69

EXPEDIŢIA LUI BELLINGSHAUSEN ŞI LAZAREV. DESCOPERIREA ANTARCTIDEI DE CĂTRE RUŞI

DATE BIOGRAFICE DESPRE BELLINGSHAUSEN ŞI LAZAREV

Faddei Faddeevici Bellingshausen (1779—1852) era ofițer de marină, în 1803—1806 el a participat pe sloopul „Nadejda”, comandat de I. F. Krusenstern, la prima expediție rusă în jurul lumii. Când guvernul rus a început să organizeze expediția antarctică cu două sloopuri — „Vostok” („Răsăritul”) şi „Mirnîi” („Paşnicul”), la conducerea ei a fost numit mai întâi *Makar Ivanovici Ratmanov,* care mai întreprinsese călătorii în jurul lumii şi în 1803—1806 fusese secund pe sloopul „Nadejda”. Dar pe când se întorcea din Spania (1819), corabia pe care o comanda atunci Ratmanov a naufragiat lângă capul Skagen (Danemarca), iar comandantul bolnav a fost transportat la Copenhaga; acolo i-a sosit din Petersburg noua numire. Din cauza bolii, Ratmanov a refuzat şi l-a propus pe Bellingshausen care a fost numit căpitan al vasului „Vostok” (900 de tone) şi şef al expediției.

F. F. Bellingshausen

Comandant al sloopului „Mirnîi” (500 de tone) a fost numit *Mihail Petrovici Lazarev* (1788—1851). În 1803 el a fost trimis la practică în Anglia şi a călătorit ca „voluntar” pe vase militare engleze în Oceanul Atlantic, ajungând până în insulele Antile. Când s-a întors în patrie, Lazarev s-a remarcat atât de mult, încât în 1813 *Leonti Vasilievici Spajariev,* eminentul cercetător al Mării Baltice, l-a recomandat pe tânărul locotenent în vârstă de 25 de ani pentru postul de comandant al vasului „Suvorov” al Companiei ruso-americane, care pleca într-o călătorie în jurul lumii, urmând să se oprească şi în America rusă. Tânărul comandant a răspuns cu cinste încrederii ce i s-a cordat. Ieşind din portul Kronstadt în octombrie 1813, el a ocolit în timpul iernii din emisfera sudică (pe la mijlocul anului 1814) capul Bunei Speranțe şi capul Sudic din Tasmania, s-a oprit la Port Jackson (Sydney) iar de acolo a pornit spre est cu o uşoară deviere către nord. În dreptul tropicului sudic, Lazarev a cotit spre nord,

îndreptându-se în Direcția insulelor Hawaii. La sfârşitul lunii septembrie 1814, el a descoperit la 13°10' latitudine sudică şi 163°10' longitudine vestică un atol alcătuit din cinci insulițe de corali, pe care în cinstea corăbiei sale, le-a numit insulele *Suvorov.* Marinarii de pe „Suvorov" au debarcat pe aceste insule, care erau nelocuite. În noiembrie 1814, Lazarev a sosit la Novo-Arhanghelsk (America rusă), a iernat acolo, iar în cursul primăverii a vizitat insulele Pribîlov (din Marea Bering), de unde a cumpărat blănuri, în a două jumătate a lunii iulie 1815 Lazarev a plecat din Novo-Arhanghelsk şi, după ce a ocolit capul Horn, a încheiat călătoria în jurul lumii sosind la Kronstadt pe la mijlocul lunii iulie 1816.

CĂLĂTORIA ÎN „OCEANUL ÎNGHEȚAT DE SUD" DIN VARA ANULUI 1819—1820. RUŞII LÂNGĂ ȚĂRMURILE ANTARCTICII

Ministerul marinei a încredințat expediției lui Bellingshausen şi Lazarev o sarcină pe care o definise ca pur ştiințifică, şi anume: „efectuarea de descoperiri cât mai aproape de polul antarctic, cu scopul de a dobândi cunoştințe cât mai complete despre planeta noastră".

M. P. Lazarev

Sloopurile „Vostok" şi „Mirnîi" erau vase de tipuri diferite, care se deosebeau nu numai prin dimensiunile lor. „Mirnîi" era mai bun „... datorită rezistenței, spațiului şi stabilității sale — îi scria Lazarev unui prieten după întoarcerea din călătorie — şi singurul dezavantaj față de «Vostok»... era viteza. Dar de ce s-au trimis vase care trebuiau să se țină tot timpul alături, cu toate că se deosebeau atât de mult prin viteză !... Această enigmă te las s-o dezlegi singur, căci eu nu-i găsesc nici o explicație".

La 16 (4)[1] iulie 1819, „Vostok" şi „Mirnîi" au ieşit din Kronstadt, în noiembrie au sosit la Rio de Janeiro, iar în decembrie au ajuns în *insula Georgia de sud.* Timp de două zile navigatorii au însemnat pe hartă coasta de sud-vest a insulei (cea de nord-est fusese însemnată de Cook în 1775) şi în timpul acesta au descoperit mica *insulă Annenkov,* numită astfel în

[1] Cifrele între paranteze indică datele după stilul vechi.

cinstea unuia dintre ofițerii de pe „Mirnîi”. De la țărmurile Georgiei de sud, expediția a pornit spre sud-est şi la începutul lunii ianuarie a descoperit trei mici insule vulcanice (arhipelagul *Marchizul de Traverse,* denumit astfel în cinstea ministrului rus al marinei). Aceste insule au căpătat numele unor ofițeri de pe „Vostok” — *A. S. Leskov, K. P. Torson* (decembristul de mai târziu) şi *I. I. Zavadovski* (secundul lui Bellingshausen).

Înaintând mai departe spre sud-est, navele au ajuns la „Țara lui Sandwich”, descoperită de Cook. Dar aceasta s-a dovedit a fi un arhipelag căruia Bellingshausen i-a lăsat vechea denumire întrucâtva modificată — *insulele Sandwich de sud.* Navigatorii ruşi au fost primii care au descoperit legătura dintre acest arhipelag şi alte insule şi stânci din partea de sud-vest a Oceanului Atlantic şi au fost primii care au arătat că există un şir muntos submarin de origine vulcanică, care se întinde pe o distanță de aproape 2.500 km în partea de vest a Oceanului Atlantic, între paralelele de 53 şi 60° latitudine sudică. „Acum este evident — scrie *Pavel Mihailovici Novosilski,* ofițer de pe «Mirnîi», unul dintre participanții la expediție — că de la insulele Falkland porneşte sub apă un şir muntos neîntrerupt, care apare deasupra mării prin stâncile Aurora, Georgia de sud, Clerke, insulele Marchizul de Traverse, insulele Sretenie şi Sandwich; natura vulcanică a acestui şir muntos este incontestabilă, fiind dovedită de craterele fumegânde de pe insulele Zavadovski şi Sanders”. Aceasta era o importantă descoperire geografică. În prezent, şirul submarin de munți poartă denumirea de lanțul *Antilelor de sud.*

„Prin această țară stearpă — îi scria Lazarev prietenului său — noi am peregrinat sau, mai bine zis, am rătăcit ca nişte umbre o lună întreagă; am pierdut atât de mult timp din pricina ninsorii neîncetate, a ghețurilor şi a ceții... Din toate acestea îți poți da seama cum a fost vara noastră, mai ales dacă am să-ți spun că uneori, în timpul furtunilor de zăpadă sudice, termometrul scădea până la - 4,5[1]... Poți judeca cum e asta pe mare, pe vânt puternic !”.

La 15 (3) ianuarie 1320, pe timp senin, rar în aceste locuri, ruşii s-au apropiat de *Thule de sud* — peticul de uscat cel mai apropiat de Pol, descoperit de Cook şi au constatat că acest „pământ” este alcătuit din trei mici insule stâncoase şi înalte, acoperite de zăpezi şi ghețuri eterne. Exprimând desigur gândurile superiorilor săi, Novosilski a notat a doua zi:

[1] Trebuie să amintim că insulele Sandwich de sud sunt situate la 58° latitudine sudică, cu 2° mai departe de pol decât Leningradul.

„... Se pare că dincolo de Thule trebuie să existe şi alte insule şi poate chiar un continent, căci altfel de unde ar fi apărut nenumăratele insule de gheață? Insulele Sandwich, cu continuarea lor spre nord, sunt cu totul insuficiente pentru aceasta”.

Sloop-urile „Vostok” şi „Mirnîi”.

Ocolind pe la est ghețurile compacte şi înaintând în direcția generală sud-est, ruşii au traversat la 26 (14) ianuarie pentru prima oară cercul polar de sud. După 2 zile, la 28 (16) ianuarie 1820 „noi am atins latitudinea de 69°23'S — scria Lazarev — unde am întâlnit ghețari foarte înalți şi în acea seară minunată, privind de pe crucetă [a doua platformă a catargului] am văzut că ei se întind cât cuprinde ochiul; dar nu ne-am desfătat mult timp cu această privelişte uimitoare, căci în curând s-a înnourat iarăşi şi a început să ningă ca de obicei. Asta s-a petrecut la longitudinea de 2°35' W de Greenwich. De aici ne-am continuat drumul spre răsărit, încercând la orice prilej să mergem spre sud, dar, înainte de a ajunge la 70°, întâlneam mereu *continentul de gheață* (sublinierea mea — *I. M.).* Cook ne-a lăsat să dezlegăm o astfel de problemă, încât trebuia să înfruntăm primejdiile cele mai mari pentru «a nu ne face de râs»„.

Într-adevăr, în ziua aceea ruşii au rezolvat problema pe care Cook o considera insolubilă; ei au ajuns aproape de extremitatea de nord-est a

litoralului *„continentului de gheață” Antarctica,* pe care, peste 120 de ani, l-au văzut vânătorii de balene norvegieni şi l-au denumit *coasta Prințesa Martha.* Pe această proeminență descoperită de ruşi n-a păşit până astăzi picior de om şi pe hărțile moderne ale Antarctidei (1955) ea continuă să fie indicată prin linii punctate ca o coastă neexplorată.

Încercând să ocolească dinspre răsărit ghețurile de nepătruns, „Vostok” şi „Mirnîi” au mai traversat de două ori în această „vară” antarctică cercul polar de sud, căutând să se apropie cât mai mult de pol. Dar n-au mai putut înainta atât de mult spre sud ca prima oară; totuşi, după cum ştim acum, la 18 (6) februarie, în punctul de 69°6' latitudine sudică şi 15°52' longitudine estică, ele au ajuns foarte aproape de continent, din nou lângă extremitatea de nord-vest, neexplorată şi nevizitată până în prezent, a coastei *Prințesa Ragnhild.* A treia oară, la 26 (14) februarie, corăbiile ruseşti au ajuns numai până la 60°49' latitudine sudică (în dreptul meridianului de 49°26' longitudine estică, la aproximativ 100 km spre nord de *Țara Prințului Olaf).*

Corăbiile s-au găsit de multe ori în situații grele. „Strecurându-ne printre insulele de gheață pe vreme senină şi nădăjduind că aceasta va continua, noi ajungeam uneori într-un astfel de desiş de insule încât la un moment dat vedeam până la 1.500 de insule, dar deodată ziua senină devenea posomorâtă, vântul se întețea şi începea să ningă, orizontul nostru fiind uneori limitat la 20 de sajeni...” (M. P. Lazarev).

Scurta vară antarctică s-a sfârşit. La mijlocul lunii martie 1820, corăbiile „Vostok” şi „Mirnîi” s-au despărțit, potrivit înțelegerii, pentru a putea cerceta mai bine zona de sud-est, puțin explorată, a Oceanului Indian, în regiunea paralelei de 50°. În a doua jumătate a lunii aprilie, corăbiile s-au întâlnit la Sydney, unde „Vostok”, care era mai rapid, a ajuns cu o săptămână înaintea vasului „Mirnîi”.

CĂLĂTORIA SLOOPURILOR „VOSTOK” ŞI „MIRNÎI” ÎN REGIUNEA TROPICELOR ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN POLINEZIA DE SUD

După o lună, „Vostok” şi „Mirnîi” au ieşit în larg pentru a explora zona tropicală de sud a Oceanului Pacific. În iulie, ele au ajuns la *arhipelagul Tuamotu.* Bellingshausen şi Lazarev au descoperit acolo un şir de atoli locuiți, care nu erau trecuți pe hărți şi poate nu fuseseră vizitați niciodată până atunci de vreun european. Ei au dat acestor atoli numele unor oameni de stat ruşi, comandanți de oşti din războiul pentru apărarea patriei din 1812 şi comandanți ai flotei. Astfel au apărut pe harta Oceaniei, alături de denumirile locale, atolii *Arakceev, Barklay de Tolei,*

Wittgenstein, Volkonski, Greig, Ermolov, Kutuzov-Smolenski, Miloradovici, Moller, Osten-Saken, Raevski şi *Ciciagov.* Bellingshausen a reunit toți atolii descoperiți de ruşi, situați în partea centrală şi apuseană a arhipelagului Tuamotu, sub denumirea comună de *insulele Rossianilor.* El a numit unul din atoli, situat la extremitatea de nord-vest a arhipelagului, *insula Lazarev.*

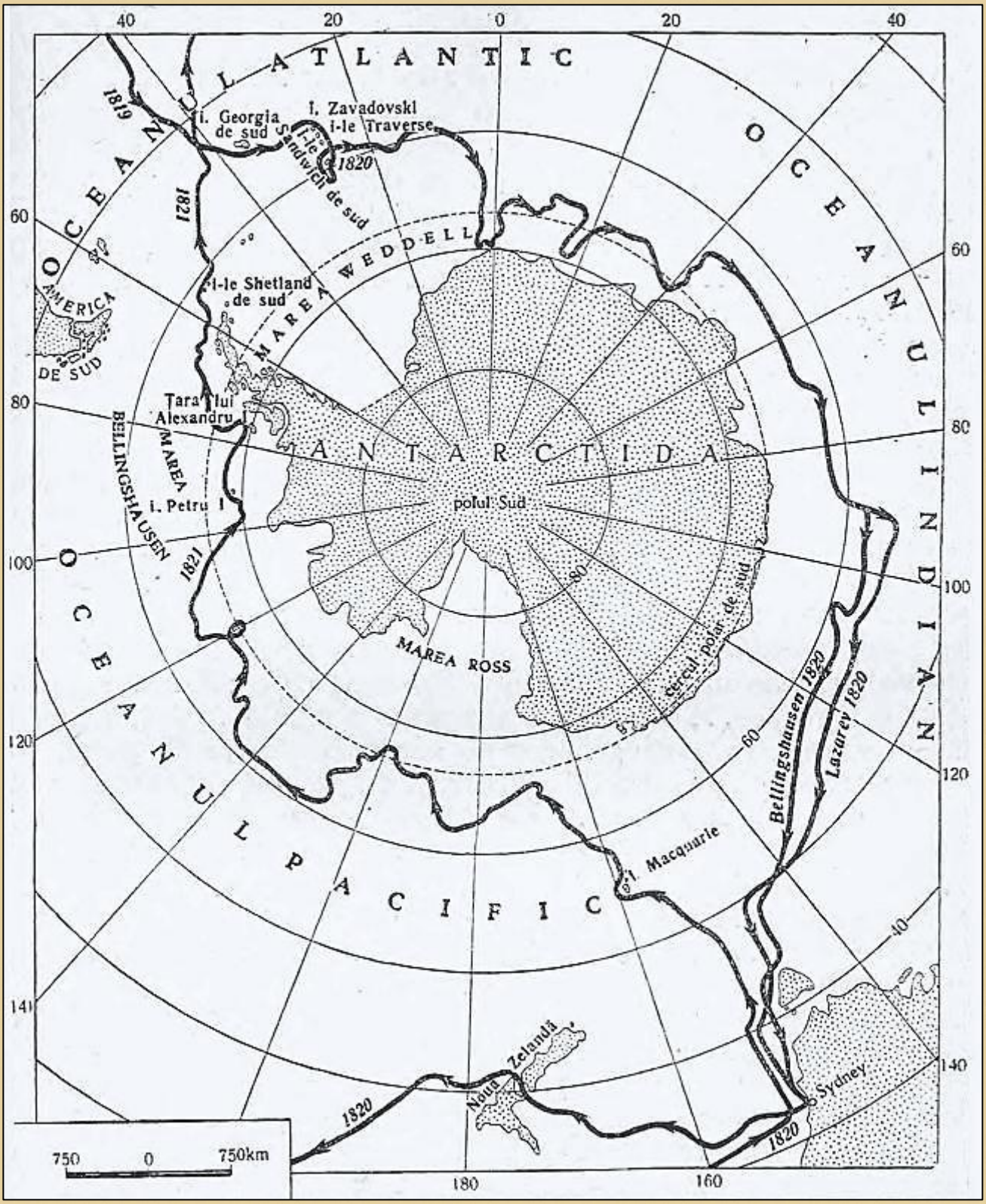

Călătoria lui Bellingshausen şi Lazarev.

De aici corăbiile s-au îndreptat spre Tahiti. La nord de Tahiti, navigatorii au descoperit *insula Vostok* („Răsăritul”, în dreptul paralelei de 10° latitudine sudică), iar pe drumul de întoarcere spre Sydney, în *Marea Fidji,* la vest de Tongatabu (arhipelagul Tonga), au mai descoperit câteva insule noi, printre care insulele *Mihailov* şi *Simonov* (numite astfel în cinstea unui pictor şi a unui astronom care au participat la expediție).

CĂLĂTORIA DIN VARA ANULUI 1820—1821 ÎN „OCEANUL ÎNGHEȚAT DE SUD”. DESCOPERIREA ȚĂRII LUI ALEXANDRU I DIN ANTARCTICA

După ce a rămas timp de 50 de zile la Port Jackson, în noiembrie 1820 expediția s-a îndreptat pentru a doua oară spre „continentul de gheață”, trecând pe lângă insula Macquarie (54°37' latitudine sudică, 158°50' longitudine estică). Mai departe, corăbiile au înaintat spre sud, la început în condiții prielnice, dar pe la mijlocul lunii decembrie au avut de înfruntat o furtună: „se făcuse atât de întuneric, încât abia vedeai la 30 de sajeni... Rafalele de vânt erau îngrozitoare, iar valurile cât munții...” (Bellingshausen).

Ruşii au mai traversat de trei ori cercul polar de sud; de două ori ei nu s-au putut apropia de continent, dar a treia oară (a şasea oară în tot cursul navigației prin apele antarctice) au apărut semne care vădeau existența pământului. La 22 (10) ianuarie 1821 expediția a înaintat spre sud până la 69°22' (pe meridianul de 9238' longitudine vestică) sau, după versiunea lui Novosilski, până la 69°53', dar a fost din nou nevoită să se retragă în fața barierei de gheață. Continuându-şi drumul spre răsărit, după câteva ore ruşii au zărit țărmul: „... Soarele s-a ivit o clipă dintre nori şi razele lui au luminat stâncile negre ale unei insule înalte, acoperite de zăpadă. Curând s-a înnourat din nou, vântul s-a întețit şi insula care se ivise în fața noastră a dispărut ca o nălucă. În dimineața zilei de 11 ianuarie... am văzut limpede o insulă înaltă, acoperită de zăpadă, cu excepția stâncilor negre pe care zăpada nu se putea ține. La ora 5 după-amiază ne aflam la o distanță de 15 mile de noua insulă descoperită în sudul îndepărtat... dar masa compactă de gheață sfărâmată care înconjura insula din toate părțile nu ne-a îngăduit să ne apropiem... Marinarii înşirați la borduri au strigat de trei ori «ura»... Insulei descoperite... i s-a dat numele lui Petru I[1], întemeietorul flotei ruseşti” (Novosilski). Abia după 106 ani s-a apropiat pentru a doua oară de insulă

[1] *Insula Petru I* este situată la 68°47' latitudine sudică şi 90°30' longitudine vestică: suprafața ei este de circa 250 km^2, iar înălțimile ating 1.200 m.

un vas, de data aceasta norvegian.

La 28 (16) ianuarie 1821, pe o vreme minunată, cu cer senin, oamenii de pe ambele corăbii au zărit spre sud pământ: de pe „Mirnîi" s-a observat un cap foarte înalt, legat printr-un istm îngust de un şir de munți nu prea înalți, care se întindeau spre sud-vest, iar de pe „Vostok" — o coastă muntoasă acoperită de zăpadă, cu excepția povârnişurilor şi a stâncilor abrupte. Bellingshausen a denumit această coastă *„coasta Alexandru I":* „Îi spun coastă, deoarece capătul ei dinspre sud se afla dincolo de orizont şi nu-l puteam vedea... Schimbarea bruscă a culorii de la suprafața mării mă face să cred că țărmul este întins sau, în orice caz, nu se reduce numai la partea care se afla în fața ochilor noştri". Astfel a fost descoperit primul pământ întins din Antarctica — *Țara lui Alexandru I.* La 125 de ani după descoperirea făcută de ruşi, expediția americană a lui *Finn Ronne,* care a explorat acest ținut, a ajuns la convingerea că el este despărțit de continentul antarctic prin *strâmtoarea î*ngustă şi lungă (circa 500 km), numită *Regele George al VI-lea,* blocată de ghețuri, care se termină la nord prin *strâmtoarea Şokalski,* iar la vest prin *golful Ronne.* „Deşi nu s-a dovedit încă definitiv dacă Țara Alexandru I este o parte a continentului sau o insulă mare, totuşi, chiar dacă este insulă, se află foarte aproape de continent" (L. S. Berg).

Potrivit ultimelor determinări, Țara Alexandru I este situată între 69 şi 73° latitudine sudică, 68 şi 76° longitudine vestică. Vasele ruseşti nu s-au putut apropia de țărm din cauza ghețurilor compacte. Ocolind pe la nord ghețurile de lângă noul pământ descoperit, Bellingshausen a cotit spre răsărit, a traversat zona de la extremitatea sud-estică a Oceanului Pacific, care în secolul al XX-lea a fost denumită *Marea Bellingshausen,* şi a pătruns în strâmtoarea Drake, unde a găsit „Noua Scoție", descoperită la mijlocul lunii februarie 1819 de vânătorul englez *William Smith.* Smith crezuse că aceasta este o proeminență a continentului sudic. Expediția rusă a explorat noul pământ şi a constatat că el reprezintă un şir de insule care se întind de la strâmtoarea Drake, spre est— nord-est, pe o distanță de aproape 600 km. Navigatorii au dat *insulelor Shetland de sud* diferite nume în amintirea bătăliilor din timpul războiului pentru apărarea patriei şi a campaniilor ruseşti de mai târziu împotriva lui Napoleon I: *Berezina, Borodino, Waterloo, Leipzig, Maloiaroslaveț, Poloțk, Smolensk,* iar grupului dinspre nord-est i s-au dat nume în cinstea unor ofițeri ruşi de marină: *Mihailov, Mordvinov, Rojnov, Şişkov.*

La 11 februarie (30 ianuarie) 1821, când s-a constatat că „Vostok" nu mai poate naviga la latitudini mari fără reparații capitale, Bellingshausen

a cotit spre nord. La 5 august (24 iulie) 1821 „Vostok” şi „Mirnîi” s-au întors la Kronstadt după o absență de 751 de zile. În această perioadă, corăbiile au navigat întruna timp de 527 de zile, nu s-au despărțit niciodată fără voia comandanților, efectuând o călătorie în jurul lumii la latitudini sudice mari şi pierzând numai doi oameni. Nici un om din echipaj nu era grav bolnav. În ceea ce priveşte rezultatele geografice, călătoria lui Bellingshausen şi Lazarev este cea mai importantă din secolul al XIX-lea.

Bellingshausen a descris lucrările primei expediții antarctice ruse în cartea „Cercetările întreprinse în două rânduri în Oceanul Înghețat de Sud şi călătoria în jurul lumii făcută în cursul anilor 1819, 1820 şi 1821 pe sloopurile «Vostok» şi «Mirnîi»„ (1831).

Capitolul 70

CELE MAI IMPORTANTE EXPEDIŢII RUSE ÎN OCEANUL PACIFIC (1820—1830)

CĂLĂTORIA ÎN JURUL LUMII ÎNTREPRINSĂ DE KOTZEBUE PE SLOOPUL „PREDPRIATIE”

În anii 1823—1826, comandând sloopul „Predpriatie” („Acțiunea”) *Otto Evstafievici Kotzebue* a efectuat cea de-a treia călătorie a sa în jurul lumii (a doua în calitate de comandant de navă). La această călătorie a participat ca naturalist studentul *Emili Hristianovici Lentz* (1804— 1856). academicianul şi fizicianul remarcabil de mai târziu („Regula lui Lentz”, „Legea lui Joule-Lentz”). El a făcut o serie de observații extrem de importante în domeniul geografiei fizice şi a inventat primul barometru maritim cu fațete pentru măsurarea căldurii şi o sondă de adâncime cu care se putea măsura exact adâncimea până la 2.000 m. În cursul călătoriei pe corabia „Predpriatie”, studentul Lentz a studiat în Oceanul Pacific repartiția verticală a salinității şi temperatura apelor oceanice şi a cercetat variațiile zilnice ale temperaturii aerului la diferite latitudini. În călătoria în jurul lumii a plecat cu Kotzebue, pentru a doua oară, *Ivan Ivanovici Eschscholtz,* profesor la Universitatea din Iuriev[1].

În cursul călătoriei pe corabia „Predpriatie”, pe drumul din Chile spre

[1] Vechiul nume al oraşului Tartu clin R.S.S. Estonă (n. tr.).

Kamceatka, Kotzebue a descoperit (martie 1824) în Polinezia de sud, în arhipelagul Rossianilor (Tuamotu) *atolul* locuit *Predpriatie (Fangahina),* iar în grupul vestic al arhipelagului Societății, insula *Bellingshausen (Motu One).* În octombrie 1825, pe drumul de la insulele Havai spre Filipine, el a descoperit în Micronezia, în grupul *Ralik* din insulele Marshall, atolii *Rimski-Korsakov (Rongelap)* şi *Eschscholtz (Bikini).*

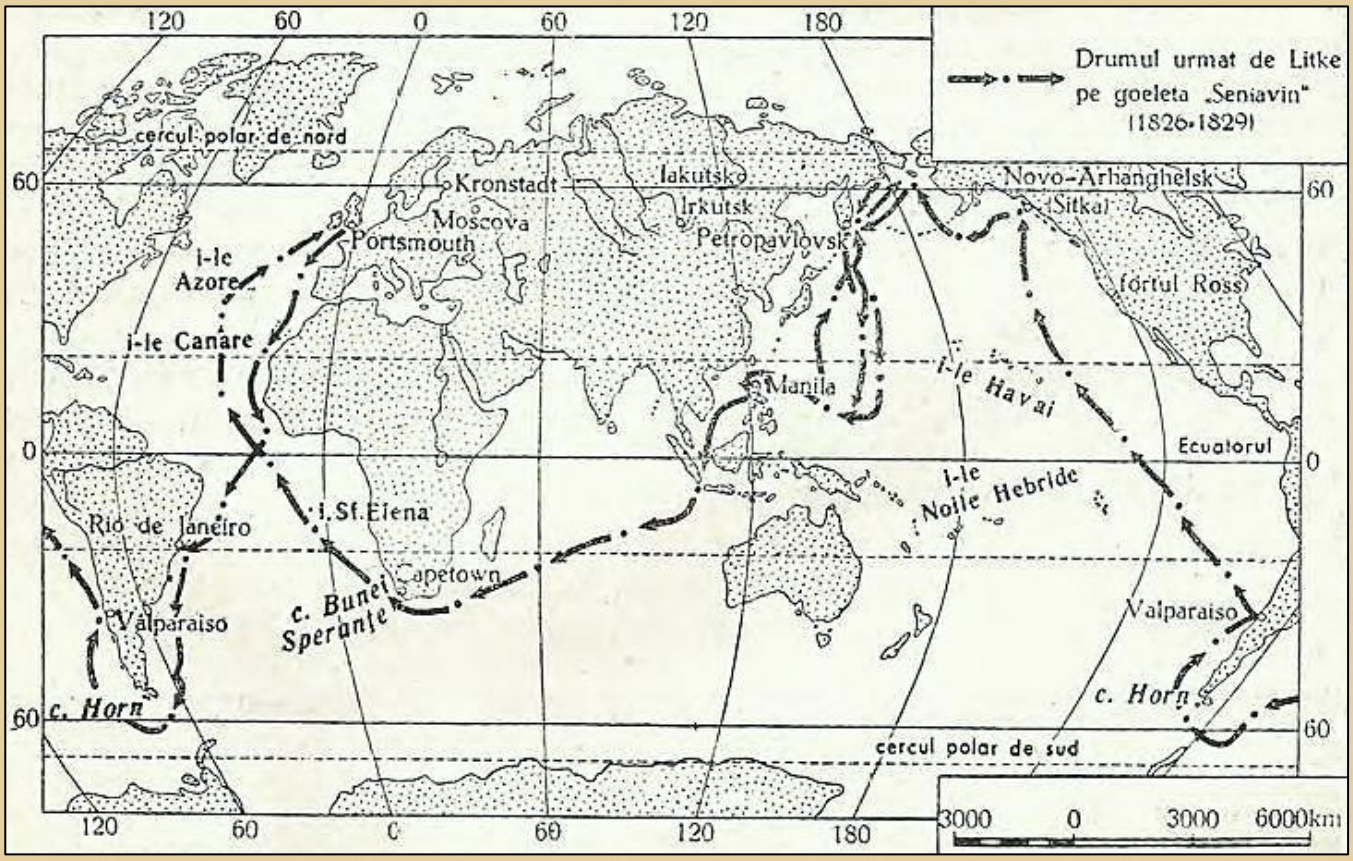

Călătoriile lui Litke.

EXPEDIȚIA LUI STANIUKOVICI ŞI LITKE

În 1826 a fost trimisă din Kronstadt spre Oceanul Pacific o expediție alcătuită din două corăbii militare sub conducerea generală a lui M. N. Staniukovici (el comanda totodată şi una dintre corăbii); a doua corabie era comandată de F. P. Litke. Principala misiune a expediției era să cerceteze partea de nord a Oceanului Pacific şi să descrie țărmurile opuse ale Americii de Nord şi Asiei. Staniukovici a împărțit sarcinile între cele două corăbii, iar după aceea fiecare comandant a acționat aproape independent. Ambele corăbii au făcut în anii 1826—1829 o călătorie în jurul lumii şi s-au întors aproape concomitent.

Mihail Nicolaevici Staniukovici (care a ajuns amiral, tatăl cunoscutului scriitor), comandantul corăbiei „Möller", şi-a ales drept câmp de activitate apele Americii ruse. În 1828 el a efectuat cercetări în regiunea *insulelor*

Aleutine şi a însemnat pe hartă ţărmul nordic al *peninsulei Alaska* şi insulele învecinate. La această operaţiune a participat ajutorul de timonier *Andrei Hudobin,* care a mai făcut o dată ocolul globului (cu M. N. Vasiliev) şi care a descoperit lângă ţărmurile nordice ale Alaskăi un grup de insule mici denumite *insulele Hudobin;* el a murit pe drum când se întorcea spre Kronstadt în jurul anului 1829.

F. P. Litke

Fedor Petrovici Litke (mai târziu şi el amiral), care se remarcase încă înainte prin cercetările întreprinse lângă ţărmurile insulelor Novaia Zemlia (anii 1821—1824), comandând sloopul „Seniavin", a cercetat apele care udă ţărmurile Asiei de nord-est. În iarna anului 1827—1828, Litke a cercetat *insulele Caroline,* a cartografiat o serie de atoli din această regiune şi a descoperit pe neaşteptate (în ianuarie 1828) în partea de răsărit a arhipelagului pe care corăbiile europene îl frecventau de aproape trei secole, *insulele* locuite *Seniavin,* printre care *Ponape,* cea mai mare insulă din arhipelagul Carolinelor, precum şi doi atoli — *Pakin* şi *Ant.*

În vara anului 1828, Litke a determinat coordonatele astronomice ale celor mai importante puncte de pe ţărmul răsăritean al Kamceatkăi. *Ivan Alekseevici Ratmanov,* locotenent pe „Seniavin" şi timonierul *Vasili Egorovici Semionov,* au cartografiat cei dintâi *insula Karaghin, strâmtoarea Litke* care o desparte de Kamceatka şi insula *Verhotursk,* vizitată pentru prima oară de ruşi. În partea de nord a Mării Bering ei au mai cartografiat ţărmurile peninsulei Ciukotka *de la estuarul Mecigmen până la golful Krest* (Crucii), au descoperit şi au cercetat *strâmtoarea Seniavin* care desparte de continent *insulele Arakamcecen* şi *Itîgran.*

Litke a fost unul dintre întemeietorii Societăţii ruse de geografie şi vicepreşedintele ei (între 1845—1850 şi între 1856—1873), iar din 1864 până în 1882 (anul morţii sale) a fost preşedintele Academiei de ştiinţe.

Capitolul 71

NEVELSKOI. EXPLORAREA ŞI ANEXAREA LA RUSIA A ŢINUTURILOR AMUR ŞI PRIMORIE

PREDECESORII LUI NEVELSKOI

După întoarcerea lui Krusenstern din călătoria în jurul lumii, în cercurile oficiale din Petersburg s-a statornicit părerea greşită că Sahalinul este o peninsulă legată de continent printr-un istm situat la nord de golful De Castri (descoperit de La Pérouse). Se credea de asemenea că gurile Amurului nu sunt navigabile. Cu această părere nu puteau fi însă de acord ofiţerii de marină care au studiat vechile descrieri şi hărţi ruseşti în care se afirma că Sahalinul este o insulă. Cât priveşte pe navigatorii care trăiau în Extremul Orient şi călătoreau prin partea de sud a Mării Ohotsk, pentru ei această problemă nici nu exista.

În 1820—1825 locuia pe malul chinezesc al Amurului *Guri Vasiliev,* un rus evadat din deportare. În vara anului 1826 el a hotărât să se întoarcă în patrie, a coborât pe Amur până la estuar, a ieşit într-o barcă în *limanul Amurului* şi câtva timp *a mers pe mare spre sud,* de-a lungul coastei. Iarna a petrecut-o printre ghiliaci (nivhi). În 1827, Vasiliev a pornit spre nord, a trecut de gurile Amurului şi, înaintând de-a lungul ţărmului spre nord-vest şi vest, a ajuns până în *peninsula Tugur.* Aici a iernat a doua oară, iar în primăvara anului 1828, în sănii trase de câini, a sosit în cetatea Udsk şi a povestit acolo despre călătoria sa.

În anul următor, în regiunea golfului Tugur, a început cartografierea ţărmurilor şi insulelor din Marea Ohotsk timonierul *Procopi Tarasovici Kozmin,* care până atunci ocolise de două ori globul pământesc, iar acum se afla în serviciul Companiei ruso-americane. Printre altele, cartografiind *insulele Şantar,* el a descoperit la răsărit de Bolşoi Şantar (Marele Şantar) două mici insule necunoscute până atunci — *Prokofiev* şi *Kusov.* În cetatea Udsk, Kozmin auzise de la localnici de povestirile lui Guri Vasiliev şi elaborase chiar un proiect de cercetare a gurilor Amurului pe care l-a prezentat direcţiunii companiei. Începând din 1832, Kozmin a locuit la Kronstadt, a navigat pe Marea Baltică şi, prin urmare, a avut legături permanente cu ofiţerii de marină din Baltica. Aşadar, vechilor informaţii ce arătau că Sahalinul este o insulă li s-au adăugat ştirile proaspete ale contemporanilor — navigatori din Extremul Orient.

DESCOPERIREA STRÂMTORII NAVIGABILE NEVELSKOI

În perioada 1830—1840 slujea în flota baltică tânărul ofițer *Ghenaăi Ivanovici Nevelskoi.* Absolvind şcoala de ofițeri în 1836, el ar fi putut face o carieră strălucită, dar după zece ani, la cererea sa (captivat de povestirile despre Sahalin şi Amur), a fost numit comandant al vasului de transport „Baikal", care se îndrepta cu mărfuri spre Kamceatka. După ce a ajuns la Petropavlovsk, ocolind capul Horn şi a predat acolo încărcătura, Nevelskoi s-a îndreptat spre intrarea de nord în limanul Amurului. La sfârşitul lunii iunie, Nevelskoi a început studierea limanului lângă capul Golovaciov, deşi cunoştea rezoluția pusă de Nicolai I pe raportul lui F. P. Vranghel (pe atunci guvernator al Companiei ruso-americane) în care se arăta că gurile Amurului sunt accesibile numai pentru vase mici, care nu au nevoie de o adâncime mare: „Regret foarte mult, dar problema Amurului trebuie abandonată, el fiind un râu inutil".

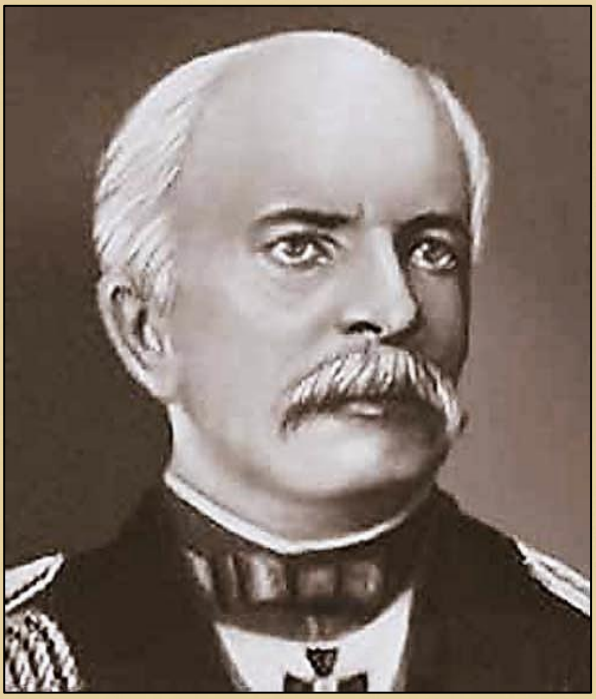

G. I. Nevelskoi

Nevelskoi a trimis în explorare două grupuri: unul din ele comandat de *Piotr Vasilievici Kazakievici* a înaintat cu şalupele spre sud-vest, de-a lungul coastei continentului şi, efectuând măsurători, a ajuns până la gurile Amurului. Nevelskoi însuşi, cu trei şalupe şi o barcă pescărească, a ocolit gurile Amurului, măsurând tot timpul adâncimea; apoi a coborât spre sud până în partea cea mai îngustă a limanului şi a stabilit că Sahalinul este despărțit de continent printr-o strâmtoare (mai târziu ea a fost numită *strâmtoarea Nevelskoi)* îngustă (7,4 km). Mergând mai departe spre sud (dincolo de *capul Suşcev),* Nevelskoi a ajuns până la punctul cel mai nordic atins de La Pérouse. În felul acesta s-a stabilit o dată pentru totdeauna că *Sahalinul este o insulă, despărțită de continent printr-o strâmtoare navigabilă.*

Întorcându-se pe corabia „Baikal" în august 1849, Nevelskoi a însemnat pe hartă *golfurile Sciastie (Fericirii)* şi *Nicolai,* după aceea a trecut în Aian, iar în septembrie a sosit la Ohotsk. După ce a predat vasul de transport, Nevelskoi s-a întors la Petersburg prin Siberia, terminându-şi

astfel călătoria în jurul lumii.

EXPEDIȚIA LUI NEVELSKOI PE AMUR ŞI ANEXAREA ȚINUTURILOR AMUR ŞI PRIMORIE LA RUSIA

În noiembrie 1850, Nevelskoi a fost numit comandant al unei expediții care avea misiunea de a organiza un post „în golful Sciastie sau într-un alt loc de pe țărmul de sud-vest al mării Ohotsk" în vederea comerțului cu ghiliacii (nivhii). După ce a străbătut Siberia ajungând până la Marea Ohotsk, Nevelskoi a întemeiat la sfârşitul lunii iunie stația de iernat Petrovskoe, lângă intrarea nordică în limanul Amurului, pe *limba de nisip Petrovskoe,* care desparte golful Sciastie de golful Sahalin. Această stație de iernat a devenit una dintre principalele baze ale expediției de pe Amur. Constatând că golful Sciastie nu este potrivit pentru iernatul corăbiilor, Nevelskoi a plecat cu o şalupă la gurile Amurului, a ales acolo un cap potrivit pentru iernat şi după aceea a pornit în sus pe Amur, străbătând cu şalupele peste 100 km. Reîntors la cap, Nevelskoi a întemeiat în acel loc, la 1 august 1850, postul Nikolaevsk (astăzi oraşul Nikolaevsk pe Amur), a arborat drapelul rusesc şi *a proclamat posesiune rusească tot ținutul Amurului „până la granița coreeană împreună cu insula Sahalin".* Dată fiind importanța acestor regiuni pentru Rusia, Nevelskoi a început, pe răspunderea sa, studierea şi valorificarea lor. În acest scop, el şi-a trimis ajutoarele în diferite regiuni ale imensului ținut. Nevelskoi se pricepea foarte bine să aleagă oamenii cei mai indicați pentru explorări şi le încredința sarcini de cea mai mare răspundere.

În 1851, din Petersburg a fost transferat expediției de pe Amur locotenentul *Nikolai Konstantinovici Boşniak, î*n vârstă de 20 de ani. Nevelskoi l-a numit din prima clipă comandant al postului Nikolaevsk, iar în februarie—martie 1852 l-a trimis pe acest „visător şi copil" să exploreze Sahalinul. Boşniak a străbătut în sănii trase de câini şi cu piciorul litoralul apusean al insulei, de la strâmtoarea Nevelskoi până la *râul Due,* unde a descoperit un zăcământ de cărbune; trecând apoi pe coasta răsăriteană a Sahalinului, a descoperit *râul Tîm* şi a explorat tot cursul acestuia. „I s-au dat o sanie cu câini, pesmeți pe vreo treizeci şi cinci de zile, ceai şi zahăr, o mică busolă de mână, împreună cu binecuvântarea şi încurajarea lui Nevelskoi: «dacă ai un pesmet ca să-ți potoleşti foamea şi o cană cu apă ca să-ți stingi setea, cu ajutorul lui Dumnezeu se mai poate face treabă»". După ce a parcurs distanța până la râul Tîm pe coasta de răsărit şi înapoi, el a ajuns cu mare greutate pe țărmul de vest, cu hainele ferfeniță, flămând şi cu picioarele pline de răni. „Câinii nu voiau să meargă

mai departe, căci erau flămânzi... Pesmeți nu mai avea... Un picior îl durea îngrozitor. În cercetările lui Boşniak lucrul cel mai interesant este, desigur, personalitatea exploratorului, tinerețea lui... abia trecuse de 20 de ani — şi devotamentul lui eroic şi fără preget față de cauza pe care o slujea" (A. P. Cehov).

În aprilie—iunie 1852, Boşniak a explorat cursul inferior al Amurului, iar la sfârşitul anului 1852 — bazinul râului Amgun până la izvoare, descoperind *munții Burein,* iar la întoarcere — lacurile *Ciukciaghir* şi *Evoron.* În martie 1853, mergând cu o şalupă de-a lungul întregului țărm vestic al strâmtorii Tătare, Boşniak a descoperit admirabilul port Hadji (astăzi *Sovetskaia Gavan*[1]) şi a arborat acolo drapelul rusesc. În iunie s-a întors cu şalupa la Nikolaevsk. El a petrecut iarna 1853—1854, în condiții foarte grele, în portul Hadji.

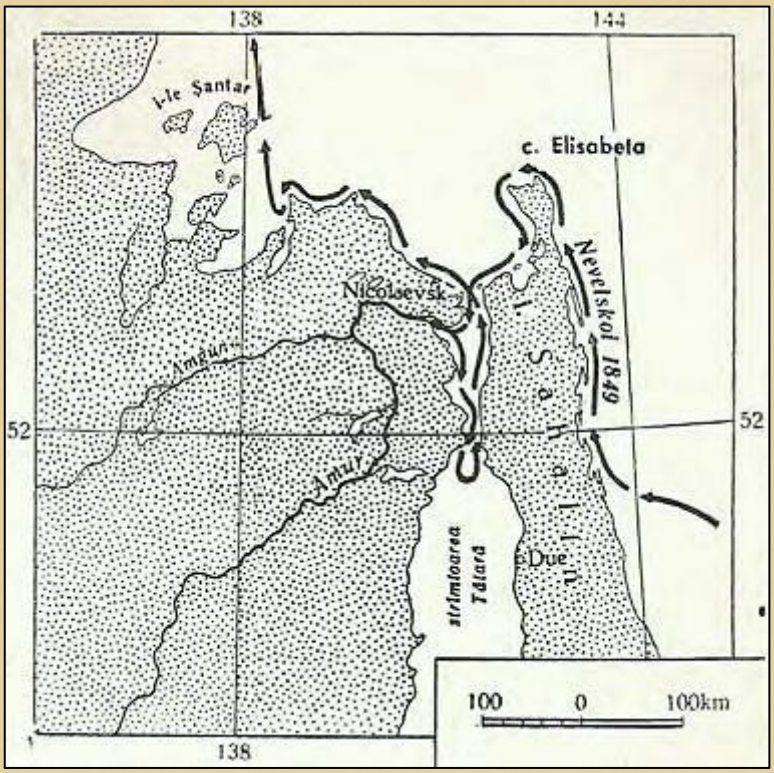

Descoperirea strâmtorii Tătare de către Nevelskoi.

Un alt ajutor al lui Nevelskoi era timonierul *Dmitri Ivanovici Orlov,* om mai în vârstă, care mai făcuse o călătorie în jurul lumii pe goeleta „Seniavin" sub comanda lui Litke; a călătorit apoi adesea în serviciul Companiei ruso-americane pentru treburi comerciale prin ținutul Ohotsk şi studiase bine traiul populației băştinaşe. În august 1849 a fost trimis într-o barcă pescărească, de la Aian spre golful Sahalin, în întâmpinarea lui Nevelskoi şi după aceasta a lucrat numai sub ordinele lui Nevelskoi. Orlov a explorat cursul inferior al Amurului şi bazinul inferior al râului Angun; el a descoperit acolo o serie de lacuri — *Cilia, Oriol* etc. şi munții care formează cumpăna apelor între sistemul Amurului şi *râurile Tugur* şi *Uda.* În 1853, deplasându-se cu o barcă pescărească, Orlov a însemnat pe hartă țărmul de sud-vest al Sahalinului între 49 şi 47°30' latitudine nordică şi țărmul de sud-est între 48 şi 46°50' latitudine nordică. În acelaşi an, Nevelskoi a

[1] Portul sovietic (n. *tr.).*

arborat drapelul rusesc pe Sahalinul de sud.

În toamna şi iarna anului 1853, din însărcinarea lui Nevelskoi, timonierul *Nikolai Vasilievici Rudanovski* a însemnat pe hartă pentru prima dată în mod amănunțit întreaga coastă a *golfului Aniva* (Sahalinul de sud), iar la începutul anului 1854, țărmul de sud-vest al Sahalinului, la sud de paralela de 47°30' latitudine nordică, descoperind *golful Nevelskoi.* Rudanovski a întocmit prima hartă exactă a Sahalinului de sud.

Aşadar, datorită eforturilor şi muncii pline de abnegație depuse de participanții la expediția de pe Amur condusă de Nevelskoi au fost explorate un întins teritoriu în ținutul Amurului, insula Sahalin şi strâmtoarea Tătară; pe ambele țărmuri ale acesteia din urmă, ca şi pe cursul inferior al Amurului, a fost arborat drapelul rusesc.

Amiralul G. I. Nevelskoi a murit în 1870. În 1950 i s-a înălțat un monument în oraşul sovietic Nikolaevsk pe Amur.

Capitolul 72

CELE MAI IMPORTANTE EXPLORĂRI ALE RUŞILOR ÎN SIBERIA, ÎN SECOLUL AL XIX-LEA ŞI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

La începutul secolului al XIX-lea, uriaşe întinderi din interiorul Siberiei erau încă foarte slab studiate sub raport geografic. În capitolul de față sunt descrise numai expedițiile ruse care au înlăturat marile „pete albe" de pe harta Siberiei sau în urma cărora călătorii au tras importante concluzii geografice.

CĂLĂTORIA LUI CIHACIOV PRIN ȚINUTUL ALTAI

Piotr Aleksandrovici Cihaciov (1808—1890), geograf şi geolog, a fost trimis în 1842 de Statul major al corpului inginerilor minieri în munții Altai şi Saian, în acea vreme încă prea puțin cercetați. Cihaciov a început să studieze geologia şi orografia munților Altai din valea *râului Ciu* (afluent al *râului Katun).* Abătându-se de la localitatea Koş-Agaci (50° latitudine nordică) spre sud, el a cercetat *lanțul muntos latitudinal Sailiughem,* de la graniță spre răsărit până la munții care mai târziu au primit numele lui *(lanțul* meridional *Cihaciov,* situat între 49°40'-50°30' latitudine nordică şi 89°30' longitudine estică). El a înaintat spre nord de-a lungul acestor munți, a trecut în câteva rânduri munții Ciulîşman, învecinați cu ei şi a studiat bazinul *râului Ciulîşman,* care se varsă dinspre sud în *lacul Teleț k,*

de unde izvorăşte spre nord *râul Bia.* Apoi, trecând peste *munții Abakan,* Cihaciov a ajuns pe cursul inferior al fluviului Enisei, prin valea râului *Bolşoi Abakan (Marele Abakan).* De aici, prin Minusinsk, el s-a îndreptat spre Krasnoiarsk, iar apoi, trecând peste *munții Alatau din Kuznețk* a ajuns la Kuznețk. După ce a cercetat mai multe zăcăminte de cărbune, Cihaciov s-a întors în Rusia. Pe baza materialelor adunate în timpul călătoriei, el a întocmit o hartă geologică a ținutului Altai şi (ceea ce este deosebit de important) a stabilit dimensiunile şi limitele zonei carbonifere din regiunea Kuznețk, propunând ca ea să fie denumită *bazinul Kuznețk.*

În perioada 1847—1863, Cihaciov a întreprins o serie de călătorii în Asia mică, străbătând-o în diferite direcții de la strâmtori până în podişul Armeniei, executând numeroase ridicări topografice. El a ordonat şi sintetizat materialele adunate în lucrarea „Asia mică", datorită căreia a ajuns cunoscut în întreaga Europă (lucrarea a fost editată la Paris, în limba franceză, în opt volume, 1853—1869).

EXPEDIȚIA LUI MIDDENDORF

Aleksandr Feodorovici Middendorf, naturalist şi geograf, a întreprins din însărcinarea Academiei de ştiințe o lungă călătorie prin Siberia de nord şi răsărit şi prin Extremul Orient. Middendorf trebuia să rezolve două probleme: studierea vieții organice din peninsula Taimîr, până atunci necercetată, şi studierea înghețului veşnic. În acest scop, Middendorf a organizat Expediția siberiană din care a făcut parte, printre alții, topograful *Vaganov.*

În iarna anului 1843, expediția a pornit din Krasnoiarsk pe Enisei în jos, şi a ajuns la Turuhansk. Aici călătorii s-au oprit pentru a-şi completa echipamentul; studiind între timp diferite puțuri, Middendorf a cercetat doar stratul cu îngheț sezonier. De la Turuhansk, Middendorf şi Vaganov au pornit în sănii trase de câini spre nord, pe gheata fluviului Enisei, până la râul *Dudinka.* De aici, mergând spre nord-est în sănii trase de reni, ei au ajuns până la vărsarea râului *Boganida* (din bazinul râului *Hatanga).* Înaintând de aici spre nord, în iulie ei au ajuns la râul *Taimîra superioară,* pe care gheața se şi topise şi, într-o barcă construită pe loc, au coborât până la *lacul Taimîr,* şi mai departe, pe *Taimîra inferioară,* până la defileul pe care-l taie râul în *munții Bîrranga.* De aici, călătorii au ajuns până la estuarul Taimîr din marea Kara (la sfârşitul lunii august 1843). Pe acelaşi drum s-au întors la Turuhansk şi apoi au continuat drumul până la Krasnoiarsk. Vaganov a întocmit harta întregului râu Taimîra şi a lacului Taimîr.

Middendorf a fost primul om de ştiinţă care a explorat peninsula Taimîr; el a stabilit relieful întinsei regiuni dintre cursul inferior al fluviului Enisei şi râul Hatanga, a descoperit şi a descris diferite înălţimi din partea de vest a câmpiei din Siberia de nord şi munţii Bîrranga (un şir de munţi nu prea înalţi, de 500—600 m, care se întinde în centrul peninsulei Taimîr, pe o distanţă de peste 700 km); el a fost primul care a descris structura geologică a acestei regiuni.

Middendorf şi-a continuat călătoria la începutul anului 1844. Împreună cu Vaganov, el a călătorit de la Krasnoiarsk la Irkutsk, a trecut pe Lena şi a coborât până la Iakutsk, unde a cercetat o vreme îngheţul veşnic în fântâni şi puţuri. Apoi au pornit amândoi călări până în satul Amga (pe *râul Amga),* au trecut pe *Uciur* (afluent al Aldanului) şi, urmând cursul acestuia şi ai afluenţilor săi, s-au îndreptat spre înălţimile care formează cumpăna apelor — ramurile răsăritene ale *munţilor Stanovoi;* după ce au trecut aceşti munţi s-au îndreptat spre izvoarele râului *Uda.* Pe Uda, călătorii au coborât cu o barcă construită de ei până la Marea Ohotsk. Urmându-şi drumul, Vaganov a însemnat râul pe hartă. Middendorf a studiat structura geologică a coastei, iar Vaganov a cartografiat *ţărmurile estuarului Uda* (cu insula Medveji—Ursului), ale *golfurilor Tugur* şi *Ulban* (partea de sud a *golfului Akademii* — Academiei, denumit astfel de Middendorf) şi a descoperit de fapt *peninsula Tugur.* Apoi Vaganov a însemnat pe hartă coasta de sud a *insulei Bolşoi Şantar.*

După ce şi-au încheiat lucrările, Middendorf şi Vaganov au organizat lângă gurile râului Tugur o caravană de sănii trase de reni şi au urcat pe acest râu şi pe unul dintre afluenţii săi apuseni până la *munţii Iam Alin.* După ce au trecut munţii, au pătruns în bazinul *râurilor Bureia* şi *Selemja* (afluent al râului Zeia), iar de acolo s-au îndreptat spre vest de-a lungul *povârnişurilor sudice ale munţilor Stanovoi,* au ajuns până la Amur, au urcat pe acesta până la confluenţa râurilor Şilka şi Argun, iar de acolo, prin Nercinsk şi Kiahta, s-au întors la Irkutsk.

Rezultatul acestei călătorii a fost cartografierea *podişului Aldan* şi a *munţilor Stanovoi,* a coastei de sud-vest a mării Ohotsk şi a insulelor Şantar. Middendorf a obţinut primele date geologice exacte asupra ţinutului Primorie şi a bazinului Amurului şi a fost cel dintâi care a caracterizat corect bazinul Amurului ca un ţinut muntos.

Vaganov a fost ucis în Siberia răsăriteană în 1850, în împrejurări care n-au fost lămurite.

CERCETĂRILE ŞI PREVIZIUNILE ŞTIINŢIFICE ALE LUI KROPOTKIN

Piotr Alekseevici Kropotkin (1842—1921), care se trăgea din străvechiul neam al „Riuricilor", a renunţat, după terminarea Corpului de paji, la strălucita carieră care i se deschidea şi în 1862, din proprie iniţiativă, a plecat să lucreze în Siberia de răsărit, ca să-şi satisfacă pasiunea pentru călătorii. În 1864 a călătorit prin Manciuria de nord şi, cercetând regiunea şirului muntos latitudinal Ilhuri-Alin (la paralela de 51° latitudine nordică), a descoperit un grup de vulcani din era terţiară. În anul următor a călătorit la apus de Baikal, în munţii *Saianii de est (Vostocinîi Saian).*

În 1866, Kropotkin a condus o mare expediţie organizată de filiala din Siberia a Societăţii ruse de geografie, cu fondurile proprietarilor de mine de aur, care avea misiunea de a găsi un drum pe care cirezile de vite să poată fi aduse de la exploatările de pe Lena până la Cita. Din Irkutsk, el a plecat pe cursul superior al Lenei spre Kaciuga (la paralela de 54° latitudine nordică), iar de acolo a coborât pe Lena până la gurile Vitimului, afluentul său dinspre dreapta. La 50 km mai jos de vărsarea Vitimului, expediţia lui Kropotkin a cotit spre sud şi a ajuns într-o regiune muntoasă, care nu fusese explorată niciodată. Kropotkin a stabilit relieful ei şi a dat podişului descoperit denumirea de *Patom* (după râul *Bolşoi Patom, — Marele Patom,* care se varsă în Lena în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică). Expediţia a străbătut podişul până în regiunea exploatărilor aurifere de la izvoarele râului Juia (bazinul Oliokmei) în dreptul paralelei de 58° latitudine nordică şi a organizat acolo transportul cu animale de povară. În regiunea exploatărilor, Kropotkin a descoperit depozitele glaciare, iar între bazinele cursului superior al râului Juia şi cursului mijlociu al Vitimului a descoperit un şir de munţi pe care le-a denumit *cumpăna apelor dintre Lena şi* Vitim. Ulterior. V. *A. Obrucev* i-a schimbat numele în *munţii Kropotkin.*

La sud de această cumpănă a apelor se întindea o altă regiune muntoasă necercetată, alcătuită din două şiruri paralele de munţi: *Deliun Uran* şi *Severo-Muisk — Muisk de nord* (între 57° şi 55°30' latitudine nordică). După ce a trecut peste munţii Severo-Muisk, Kropotkin a ajuns în bazinul *râului Muia* (afluent pe cursul mijlociu al Vitimului). De aici a înaintat spre sud, a trecut peste încă un şir de munţi — *Muisk de sud (Iujno-Muisk), înainte* necunoscut, şi a ajuns pe *înaltul podiş Vitim* cu un landşaft uimitor de uniform descoperit de *Georgi în* secolul al XVIII-lea.

Kropotkin l-a traversat în direcția sud, a trecut peste şirul de *munți Iablonovîi* şi a coborât pe *râul Cita* până la oraşul cu acelaşi nume. El a stabilit că toate şirurile de munți pe care le-a trecut se întind spre nord-est şi a dezmințit astfel vechea schemă a reliefului Asiei, întocmită de Humboldt, care presupunea că şirurile de munți din Asia de nord-est se întind, fie în direcție latitudinală, fie în direcție meridională. Kropotkin a completat bogatele materiale geografice şi geologice strânse de expediția sa cu un uriaş material literar şi le-a folosit în lucrarea „Studiu general asupra orografiei Siberiei de răsărit" (1875). El a criticat schema lui Humboldt şi a întocmit o schemă proprie, care „reprezenta un important pas înainte în comparație cu concepția lui A. Humboldt" (V. Obrucev). Fireşte, în momentul de față schema lui Kropotkin, bazată în special pe studierea reliefului Asiei, iar nu pe datele geologice, pe atunci insuficiente, este mult modificată; totuşi unele ipoteze ale lui Kropotkin s-au dovedit juste.

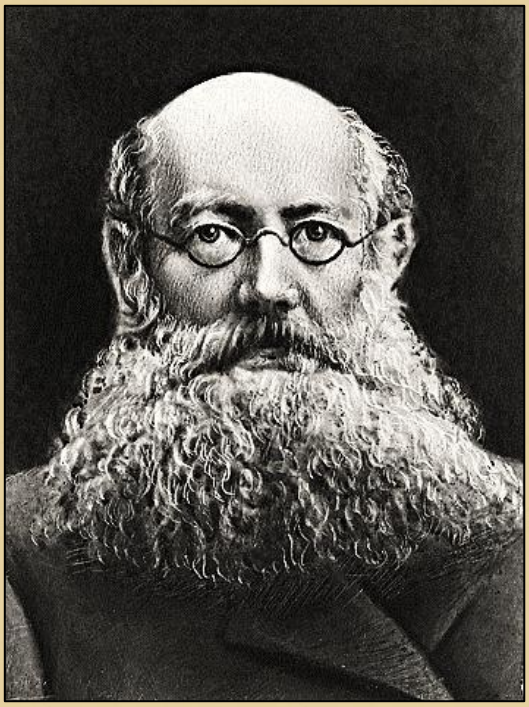

P. A. Kropotkin

După ce a devenit cunoscut ca explorator, Kropotkin a fost ales secretar al secției de geografie fizică din cadrul Societății ruse de geografie, în această calitate, el a fost însărcinat, în 1870, să întocmească planul unei expediții polare ruse. Studierea unei vaste literaturi referitoare în special la caracterul mişcării ghețurilor în Oceanul Înghețat, precum şi diferite considerente teoretice, l-au condus pe Kropotkin la concluzia că „între Spitzbergen şi Novaia Zemlia se mai găseşte încă un pământ nedescoperit, care se întinde spre nord, mai departe de Spitzbergen şi reține ghețurile..." După părerea lui Kropotkin, căutarea acestui pământ trebuia să devină misiunea principală a viitoarei expediții polare. După prezentarea raportului, i s-a propus lui Kropotkin să preia conducerea expediției. Totuşi, alocarea fondurilor necesare (40.000 ruble) a fost refuzată. Justețea previziunii ştiințifice a lui P. Kropotkin a fost sortită să fie verificată de expediția austriacă a lui Payer—Weyprecht, aruncată întâmplător de ghețuri, în vara anului 1873, spre țărmurile unui pământ necunoscut. Noul arhipelag descoperit a fost denumit Țara lui Franz Iosef (insula Franz Iosef) deşi „ar fi fost drept ca el să poarte numele

savantului care i-a prevăzut existența” (V. Obrucev).

Ceva mai târziu, în lucrarea „însemnările unui revoluționar”, Kropotkin scria: „Pământul pe care-l întrezăream prin întunericul polar a fost descoperit de Payer şi Weyprecht, dar arhipelagul care trebuie să se afle la nord-est de Novaia Zemlia (sunt convins de aceasta mai mult chiar decât atunci) n-a fost încă descoperit”. A doua previziune ştiințifică a remarcabilului geograf s-a confirmat în vara anului 1913: o expediție rusă sub comanda lui B. A. Vilkițki a descoperit la nord-est de Novaia Zemlia un mare arhipelag denumit mai târziu *Severnaia Zemlia (Pământul de nord).*

CERSKI ŞI CERCETĂRILE SALE

Ivan Dementievici Cerski, participant la răscoala poloneză din 1863, a fost deportat în Siberia şi încadrat ca soldat în batalionul de linie din Omsk. Sub influența lui G. N. Potanin, el a început să se ocupe de geologie şi timp de patru ani (1877—1881) a studiat amănunțit structura geologică a malurilor lacului Baikal, iar mai târziu a întregii regiuni a iacului Baikal. El a pus bazele cunoştințelor contemporane despre structura acestei părți muntoase a Siberiei.

În 1891, Academia de ştiințe a organizat o expediție pentru cercetarea Iakuției şi a numit în fruntea ei pe Cerski, care devenise cunoscut prin lucrările sale asupra geologiei şi paleontologiei Siberiei. În primăvara anului 1891, Cerski, împreună cu soția sa *Mavra Pavlovna Cerskaia,* care era zoologul expediției, şi cu fiul său în vârstă de 12 ani, a plecat din Petersburg spre Iakutsk prin Irkutsk. Acolo el a organizat o caravană şi a urmat drumul obişnuit, de-a lungul râului Kolîma, peste partea de sud a munților Verhoiansk la Oimiakon, pe Indighirka. De acolo a pornit spre nord-est şi a trecut peste un şir de munți înalți (până la 2.300 m), necunoscut până atunci, care se întindea, după cum a descoperit el, în direcția nord-vest. Cerski l-a denumit *Tas-Kîstabît* (lungimea 250 km). Apoi el a traversat *podişul Nera,* descoperit de el, din bazinul *râului Nera* (afluent răsăritean al râului Indighirka) şi, înaintând în aceeaşi direcție, a mai descoperit două şiruri de munți, care se întindeau de asemenea spre nord-vest — lanțurile *Ulahan-Cislai* şi *Tomushai* (astăzi *lanțul Moma),* încheind astfel descoperirea unui mare spațiu, care desparte bazinele râurilor Indighirka şi Kolîma. După ce a trecut peste munții Moma, Cerski a ajuns la Verhne-Kolîmsk (astăzi Zîrianka) în septembrie 1891. Aici expediția s-a oprit la iernat. În raportul către Academia de ştiințe, Cerski a demonstrat că munții cercetați de el formează ramura Indighirka-Kolîma a

munților Iablonovîi, care înainte era trecută complet greşit pe hărți.

În timpul iernatului, Cerski s-a îmbolnăvit grav. În iunie 1892 expediția a început să coboare cu bărcile pe Kolîma; cercetătorul grav bolnav a continuat să studieze structura geologică a malurilor râului, dictându-şi observațiile soției sale. În iulie 1892, în apropiere de vărsarea râului Omolon, Cerski a murit. El a fost înmormântat pe malul stâng al Kolîmei, în dreptul gurilor râului Omolon.

Elaborând o schemă corectă a structurii şirurilor de munți cutați din Siberia de sud şi din regiunile învecinate ale Asiei centrale, Cerski susținea ideea fundamentală cu privire la dezvoltarea succesivă a sistemelor muntoase cutate, la care a ajuns în urma observațiilor sale personale şi a prelucrării creatoare a materialului strâns. Această idee a lui Cerski a fost dezvoltată mai târziu de *V. A. Obrucev,* iar de la acesta a împrumutat-o cunoscutul geolog austriac *Eduard Suess* în lucrarea sa de sinteză în trei volume „Înfățişarea pământului", pe care a terminat-o în 1909.

EXPEDIȚIA LUI TOLMACEV

În 1905, Academia de ştiințe a organizat o expediție căreia i s-a dat sarcina să exploreze regiunea cu totul necunoscută dintre Enisei şi Anabar. Conducător al expediției a fost numit *Innokenti Pavlovici Tolmacev.* În acelaşi an (1905), Tolmacev a pornit de la Turuhansk peste *izvoarele râurilor Kureika* (afluentul răsăritean al Eniseiului) şi *Kotui* (componenta sudică a râului Hatanga) spre *izvoarele râului Moiero* (bazinul râului Kotui), a explorat tot cursul râului până la estuar, iar apoi a trecut pe *lacul Essei* (68°30' latitudine nordică şi 103° longitudine estică). De aici s-a întors spre râul Kotui, a coborât pe acesta cu o plută până la Hatanga, descoperind pe drum un podiş pe care l-a denumit podişul *Anabar.* La vărsarea râului Kotui, Tolmacev s-a urcat într-o barcă şi cu ea a coborât până la gurile Hatangăi, studiind astfel întregul curs al acestui râu. Tolmacev a însemnat exact pe hartă țărmul răsăritean al golfului Hatanga, până la estuarul râului Anabar, a urcat pe acest râu până la izvoare, cercetându-i cursul, şi a încheiat în felul acesta descoperirea podişului Anabar. Potrivit datelor sale, acesta este un platou uşor înclinat spre nord, având o înălțime de peste 1.000 m (după ultimele date 500—600 m), brăzdat de puternice eroziuni; ca urmare s-au păstrat „munții-martori" legați unul de altul, după vârfurile cărora s-a putut reconstitui vechiul nivel al platoului. De la izvoarele râului Anabar, Tolmacev s-a îndreptat spre vest, mergând ceva mai la nord de drumul pe

care-l urmase înainte şi în 1906 a sosit la Dudinka (pe Enisei).

În 1909, Tolmacev a fost numit conducător al unei noi expediții. Din Verhoiansk el a pornit spre răsărit, a trecut peste *munții Tas-Haiahtah* şi a ajuns la izvoarele *râului Dopdo* (din sistemul râului Iana), a traversat porțiunea dintre râurile Indighirka şi Kolîma, aproximativ de-a lungul paralelei de 67°, iar de la Sredne-Kolîmsk a coborât pe Kolîma până la gurile ei. De aici a înaintat pe țărmul mării până la strâmtoarea Bering, a descris relieful regiunii de pe litoral şi a făcut ridicări topografice pe o distanță de peste 1.500 km.

Capitolul 73

CERCETĂTORII RUŞI AI MUNŢILOR TIAN-SHAN ŞI PAMIR-ALAI

Spre deosebire de regiunile interioare ale Siberiei, Asia centrală era cunoscută din timpuri străvechi popoarelor aflate pe o înaltă treaptă de civilizație şi care aveau scriere proprie. Reprezentanți ai acestor popoare au străbătut Asia centrală în toate direcțiile şi unii dintre ei au lăsat descrieri admirabile ale călătoriilor făcute. Această parte a Asiei a fost străbătută de multe ori, atât în evul mediu, cât şi în epoca modernă, o parte dintre călători întocmind de asemenea descrieri ale țărilor vizitate de ei. De aceea, în general, nu este cazul să vorbim aici despre descoperiri în sensul propriu al acestui cuvânt. În capitolul de față şi în cele următoare este vorba de *descoperirile ştiințifice* făcute în Asia centrală sau de cercetările care au dus la importante concluzii cu caracter de sinteză.

SEMIONOV ŞI ÎNCEPUTUL CERCETĂRII ŞTIINȚIFICE A MUNŢILOR TIAN-SHAN

După cercetarea „munților Cereşti" de către marele călător chinez Siuan Țzan au trecut 11 secole până când primul cercetător european a pătruns în Tian-Shanul central. În 1856-1857 acest lucru a izbutit să-l facă eminentul geograf rus *Piotr Petrovici Semionov,* care pentru această realizare ştiințifică remarcabilă a dobândit dreptul de a se numi *Tian-Shanski.*

Semionov a plecat din Petersburg în *oraşul Vernîi* (astăzi *Alma-Ata)* unde a sosit în vara anului 1856. În toamna aceluiaşi an el a întreprins două călătorii până la *lacul Issîk-Kul.* Mai întâi a traversat ramurile răsăritene ale *Alataului transilian* până la satul Tokmak de pe *râul Ciu,* a

ieşit pe valea râului Ciu prin *defileul Boamsk* (între lanțurile *Kirghiz* şi *Kunghei-Alatau)* pe malul de nord-vest al lacului Issîk-Kul, iar de acolo a cotit spre nord. După ce a trecut *munții Kunghei-Alatau* şi *Alataul transilian* în partea lor cea mai înaltă, el s-a întors la Vernîi. Itinerariul răsăritean al lui Semionov ducea de-a lungul povârnişului nordic al Alataului transilian şi de-a lungul uneia din ramurile lor — *munții Siugatî* până la cursul mijlociu al *râului Şarîn* (afluent sudic al lui Ili). De aici a cotit spre sud, a trecut peste ramurile vestice nu prea înalte ale *lanțului Ketmen* şi a ajuns pe malul răsăritean al lacului Issîk-Kul. Semionov s-a întors la Vernîi, unde a rămas peste iarnă. În primăvara anului 1857 el a pornit pe vechiul itinerar până la malul de sud-est al lacului Issîk-Kul, a cotit apoi spre sud, a trecut peste munții *Terskei-Alatau* şi a ajuns la izvoarele *râului Narîn.* În tot timpul călătoriilor sale, P. P. Semionov n-a descoperit nici o urmă de vulcanism şi a infirmat astfel teoria „speculativă" a lui Humboldt cu privire la dezvoltarea fenomenelor de vulcanism în munții Tian-Shan. El s-a întors la Vernîi pe acelaşi drum.

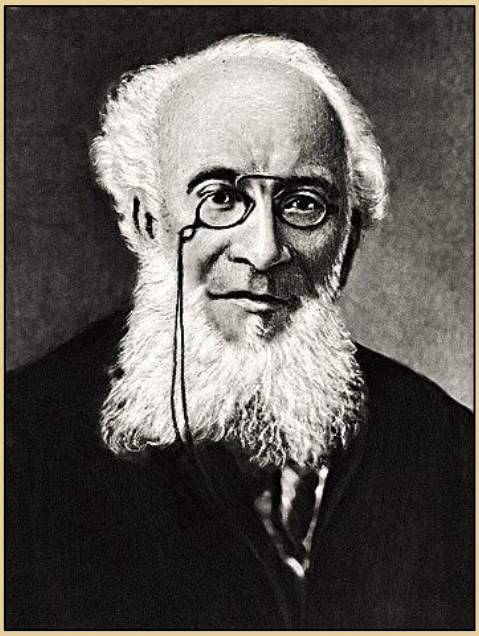

P. P. Semionov-Tian-shanski

În 1857, Semionov a traversat munții Terskei-Alatau la răsărit de lacul Issîk-Kul prin *trecătoarea Karakîr* (3821 m) şi a pătruns în valea *râului Sarîdjaz* (una dintre componentele râului Aksu, afluent al *Tarîmului).* De aici s-a îndreptat spre răsărit până la cursul superior al râului

Sarîdjaz, care izvorăşte din ghețarii de pe munții *Han-Tengri* care se înalță la granița ruso-chineză. Semionov a fost primul cercetător european care a urcat pe povârnişurile munților Han-Tengri. El a descoperit în acest şir de munți o zonă de ghețari foarte întinsă şi a fost primul care a stabilit înălțimea limitei zăpezilor pentru întregul Tian-Shan. Semionov a făcut prima caracterizare amplă a reliefului şi structurii geologice a acestui masiv muntos.

Din 1873 până în 1914, P. P. Semionov-Tian-shanski a fost preşedintele Societății ruse de geografie. În această funcție el s-a afirmat, nu numai ca un mare savant, dar şi ca un strălucit organizator şi inițiator al mai multor expediții în Asia centrală, Siberia şi Extremul Orient.

PRIMELE CĂLĂTORII ALE LUI SEVERŢOV ŞI CERCETĂRILE SALE ÎN TIAN-SHAN

La mijlocul secolului al XIX-lea, cercetarea Asiei centrale era una dintre sarcinile geografice cele mai importante. De aceea Academia de ştiinţe a organizat o expediţie pentru cercetarea Mării Aral şi a cursului inferior al fluviului Sîr-Daria, încredinţând conducerea ei lui *Nicolai Alekseevici Severţov.* După întâlnirea sa în 1845 cu *Grigori Silîci Karelin,* remarcabil cercetător al Mării Caspice şi al Kazahstanului de vest şi de est, „Asia centrală a devenit scopul ştiinţific al întregii sale vieţi". În august 1857, Severţov şi-a început călătoria pornind din Orenburg cu o caravană mare, înspre Emba, pe văile râurilor *Ilek* (din sistemul Uralului) şi *Temir* (din sistemul Embei). Ajungând la gurile Temirului, Severţov a coborât pe *Emba* până la estuarul ei. Mai departe, prin Mugodjarî de sud, caravana a ajuns la *Marea Aral,* iar de acolo a ieşit pe lângă lacul *Kamîşlibaş* (la sfârşitul lunii septembrie 1857) la *Kazalinsk,* pe cursul inferior al fluviului Sîr-Daria.

La începutul lunii noiembrie 1857, Severţov a pornit spre sud de Sîr-Daria, în *deşertul Kîzîl-Kum,* a cercetat albia secată a râului *Jana-daria* (la 44° latitudine nordică) şi a alcătuit o descriere a ţărmului răsăritean al mării Arai. În decembrie 1857 el a sosit la fortul Perovski (astăzi *Kzîl-Orda).*

După ce a iernat acolo, Severţov a pornit la sfârşitul lunii aprilie 1858 în sus pe Sîr-Daria, pentru a studia *munţii Karatau,* făcând pe drum şi cercetări zoologice. La 26 aprilie, el a fost prins de trei „kokanzi". Iată cum descrie el această întâmplare: „... Unul dintre kokanzi m-a izbit cu sabia peste nas, dar mi-a crestat numai pielea, a doua lovitură, peste tâmplă, mi-a spintecat maxilarul, apoi m-a doborât, mi-a mai dat câteva lovituri, făcându-mi tăieturi adânci la gât, mi-a spart craniul... simţeam fiecare lovitură, dar, lucru ciudat, nu mă durea prea rău...". Severţov a fost salvat de ceilalţi doi „kokanzi", care l-au oprit pe tovarăşul lor. Rănit, Severţov a fost ţinut timp de o lună prizonier în oraşul *Turkestan* şi a fost eliberat abia după un ultimatum al autorităţilor militare ruse. La începutul lunii septembrie, fiind complet restabilit, el a plecat la Petersburg. Pe baza materialelor strânse în timpul expediţiei, Severţov a întocmit hărţi ale stepei dintre Marea Aral şi Marea Caspică, descriind amănunţit relieful, clima şi vegetaţia din acest ţinut.

În 1864, alăturându-se unui detaşament militar rus, Severţov a continuat studierea munţilor Tian-Shan, începută de P. P. Semionov.

Severțov a pornit în mai din oraşul Vernîi (Alma-Ata) spre apus, a trecut peste Alataul transilian şi şi-a continuat drumul de-a lungul povârnişurilor nordice ale *lanțului Kirghiz* spre vest, până la oraşul Aulie-Ata (astăzi *Djambul),* studiind structura geologică şi relieful acestor munți. Apoi a cercetat bazinele râurilor *Talass* şi *Ciatkal* şi a făcut o excursie în munții *Karatau.* El a fost primul care a stabilit legătura geologică dintre toate şirurile de munți situate între râurile Ciu şi Sîr-Daria şi primul care a dovedit că munții Karatau fac parte din sistemul muntos Tian-Shan.

N. A. Severțov
(1859, portret de T. G. Şevcenko)

În septembrie 1867, Severțov, făcând parte din marea „expediție ştiințifică din Turkestan", a plecat cu un mic detaşament din Vernîi (Alma-Ata), a ocolit pe la est lacul Issîk-Kul, a trecut peste munții Terskei-Alatau şi a ajuns la izvoarele Narînului, repetând, în linii mari, itinerariul urmat de P. P. Semionov. Cu acest prilej el a fost primul care a făcut caracterizarea platourilor înalte din *Tian-Shan:* „... Am admirat o întinsă şi minunată privelişte spre platou: dealuri acoperite de iarbă deasă, îngălbenită se ridicau şir după şir ca o mare agitată; pe ele se zăreau fâşii de zăpadă ca spuma pe valuri. Dealurile deveneau tot mai înalte, ridicându-se în trepte deasupra stepei vălurite, fâşiile de zăpadă de pe ele erau tot mai dese, uriaşe piscuri crenelate, acoperite de zăpezi compacte închideau ca un arc larg zarea dinspre răsărit, sud şi vest, dar şi acestea se urcau în trepte ca nişte valuri. Soarele apunea şi zăpada de pe vârfurile îndepărtate, luminată de razele lui, ardea ca aurul topit, alături de care păreau şi mai reci umbrele dese, purpurii-albăstrii din vâlcelele de asemenea acoperite de zăpadă..."

Severțov a traversat crestele spre sud-vest şi după câteva trecători, la începutul lunii octombrie, a ajuns din nou la râul Narîn. Apoi a cercetat în direcția sudică văile râurilor *Atbaşi* (din sistemul fluviului Sîr-Daria) şi *Aksai* (din sistemul Tarîmului) şi a pătruns în partea de sud-vest a şirului de munți *Kokşaal-Tau* până la paralela de 41° latitudine nordică. El a fost primul european care a ajuns în această parte a Tian-Shanului central. Din pricina gerului puternic, pe la mijlocul lunii octombrie, călătorul a

pornit înapoi spre nord, în direcția râului Narîn şi, prin *trecătoarea Dolon* (în dreptul meridianului de 75°40' longitudine estică) şi *defileurile Djuvanarîk* şi *Boamsk,* a sosit, la sfârşitul lunii octombrie 1867, la *Tokmak,* pe râul Ciu. Mai târziu, pe baza materialelor adunate în timpul acestei prime traversări a Tian-Shanului central de la sud spre nord, Severțov a elaborat o schemă orografică a munților Tian-Shan, infirmând de asemenea ipoteza „speculativă" a lui A. Humboldt.

În iulie—octombrie 1874, Severțov a cercetat delta fluviului Amu-Daria şi Marea Aral.

FEDCENKO ŞI SEVERȚOV — PRIMII CERCETĂTORI AI SISTEMULUI MUNTOS PAMIR-ALAI

În 1871, tânărul naturalist *Aleksei Pavlovici Fedcenko,* care avea experiența muncii în Asia centrală, a plecat din *Kokand* cu o mică expediție spre sud, pe valea *râului Isfara.* Fedcenko a cercetat cursul acestuia până la izvoare şi a descoperit acolo, în partea de răsărit a *munților Turkestan,* marele *ghețar Şciurovski* (denumit astfel în cinstea călătorului rus *Grigori Efimovici Şciurovski,* care a explorat Altaiul). Fedcenko a fost primul om de ştiință care a descoperit ghețarii din munții Turkestan.

Trecând prin defileurile dintre munți spre versanții nordici ai *lanțului Alai,* Fedcenko i-a cercetat, iar apoi s-a îndreptat spre partea de sud-est a văii Fergana până la *râul Isfairamsai,* a urcat pe valea acestuia până la izvoare şi a trecut peste munții Alai. Priveliştea ce se deschidea din trecătoarea *Tenghizbai* (3.627 m) l-a făcut să se oprească: la sud, în fața lui „au apărut uriaşe piscuri acoperite de zăpadă". Era un imens lanț de munți latitudinali pe care Fedcenko l-a numit *Zaalaisk (munții de dincolo de Alai);* el a determinat destul de precis altitudinea medie a lanțului şi a marcat piscurile principale (înălțimea vârfului Lenin, cel mai mare dintre ele — 7.134 m a fost determinată precis abia de expediția sovietică în Pamir din 1928).

Fedcenko a apreciat just că lanțul de munți apărut în fața lui formează partea nordică a *podişului Pamir,* a cărui structură a caracterizat-o în linii generale ca „o sumă de podişuri înalte". Prin descoperirea sa, Fedcenko a zdruncinat părerea cu privire la existența unui lanț meridional *Bolor*[1], care traversează tot Pamirul. Coborând apoi

[1] Expedițiile sovietice în Pamir au găsit totuşi şiruri muntoase meridionale scurte, dar mari: *Zulumart* şi *Akademii Nauk* (al *Academiei de ştiințe),* care se învecinează la sud cu lanțul de dincolo de Alai.

în *valea Alai,* Fedcenko a întocmit o descriere amănunțită a acesteia.

Fedcenko a strâns o bogată colecție zoologică (în special entomologică) şi a stabilit comunitatea formelor faunei şi florei din sistemul Pamir-Alai, Asia centrală muntoasă şi munții Himalaia. Viața talentatului explorator s-a întrerupt în chip tragic când avea numai 29 de ani; Fedcenko a pierit în septembrie 1873, în Alpi, în timpul unei ascensiuni pe Mont Blanc.

N. A. Severțov a luat parte la expediția complexă în valea Fergana şi în regiunea Pamirului organizată de Societatea de geografie. În iulie 1878 el a plecat cu un grup din *oraşul Oş* spre Pamir, a trecut munții Alai şi Zaalaisk (munții de dincolo de Alai) şi a ajuns la *lacul închis Kara-Kul,* situat la mare altitudine (3.914 m). Continuându-şi înaintarea spre sud, grupul a pătruns prin *trecătoarea Akbaital în* bazinul râului *Murgab,* iar apoi, prin *trecătoarea Naizataş,* pe *râul Aliciur* spre *lacul Iaşilkul,* din care izvorăşte râul Gunt (din sistemul fluviului Amu-Daria), şi a descris acest râu. În aceeaşi regiune, Severțov a descoperit câteva lacuri mici închise.

A. P. Fedcenko

Severțov a stabilit cel dintâi că *Pamirul este un sistem muntos independent.* El a dovedit că Pamirul reprezintă „centrul orografic al întregului continent asiatic... un uriaş nod muntos care leagă Asia înaltă de Asia anterioară”, adică Asia centrală de Asia de vest. El a fost primul care a făcut o descriere ştiințifică completă şi multilaterală a Pamirului, îndeosebi a reliefului său. Totodată a stabilit că acolo nu există podişuri adevărate şi că principala particularitate a sistemului muntos al Pamirului constă în faptul că „totalitatea reliefului este formată din platouri înalte şi culmi muntoase”. Severțov a descris pentru prima oară masivele muntoase cu mai multe piscuri, caracteristice pentru Pamir şi pentru întreaga Asie centrală, demonstrând că această formă a reliefului joacă rolul principal în geneza ghețarilor. Bogatele colecții zoologice şi botanice aduse de el din Pamir au permis să se întocmească o descriere amănunțită a faunei şi florei puțin studiate din acest ținut muntos.

Din 1880 Severțov n-a mai participat la expediții, cărora le-a consacrat (cu întreruperi) 23 de ani din viața sa. El a murit în urma unui accident în ianuarie 1885.

CERCETĂRILE LUI MUŞKETOV

Ivan Vasilievici Muşketov, geolog, geograf şi seismolog, a fost unul dintre cei mai mari cunoscători ai structurii geologice a Asiei centrale, în vara anului 1874, Muşketov, numit funcționar cu misiuni speciale pe lângă guvernatorul general al Turkestanului, a întreprins o expediție de recunoaştere în regiunea situată la vest de munții Tian-Shan şi pe valea fluviului Sîr-Daria şi, convingându-se că ținutul este slab studiat, a hotărât să-l cerceteze mai amănunțit.

I. V. Muşketov

În acest scop, Muşketov a explorat în 1875 partea de vest a *lanțului Kirghiz,* iar apoi a urcat pe valea *râului Talass* şi a afluentului său *Ucikotoi până la trecătoarea Otmek* (3.330 m). Prin aceasta el a trecut peste *munții Alatau de pe Talass,* şi mergând pe văile unor râuri din sistemul *Narînului* a ajuns la *lacul Sonkel,* situat la mare altitudine (3.016 m), pe care l-a studiat. De aici, pe poteci de munte, Muşketov a trecut peste izvoarele râului Ciu spre defileul Boamsk, iar de acolo spre lacul *Issik-Kul,* căruia i-a cercetat malurile. După aceea a trecut peste câteva din şirurile muntoase care străjuiesc lacul Issik-Kul la nord şi sud *(Kunghei* şi *Terskei-Alatau),* precum şi peste *Alataul transilian.* În toamna aceluiaşi an, Muşketov a pornit spre nord-est, a trecut în valea râului *Ui,* iar pe acesta a ajuns la *Kuldja,* unde a studiat zăcămintele de cărbune. Dincolo de Kuldja el a traversat de două ord *munții Borohoro* (marginea de nord a Tian-Shanului, la paralela de 44°). El a studiat *lacul de munte Sairam-Nur* (2.073 m), *munții Alataul Djungar,* iar apoi a coborât pe valea *râului Borotala* spre răsărit, până la *lacul Ebi-Nur* (190 m), traversând astfel Tian-Shanul de vest şi central. În lucrarea „Scurtă dare de seamă despre călătoria geologică prin Turkestan în 1875" el a fost primul care a indicat „bazele geologice ale schemei orografice a munților Tian-Shan" şi a descris o serie de zăcăminte de minerale utile din acest ținut.

În vara anului 1877, Muşketov a pornit din *valea Fergana* spre sud, a trecut peste *munții Alai* şi pornind din *valea Alai* a traversat de două ori *munții Transalai* prin *trecătorile Tersagar* (3.613 m) şi *Kîzîlart* (4.280 m).

De aici a ajuns până la lacul Kara-Kul. După ce s-a întors în *oraşul* Oş din valea Fergana, Muşketov s-a îndreptat spre nord-est în direcția *munților Fergana,* iar de acolo către vest, spre *lanțul muntos Ciatkal* şi a ajuns la *Taşkent.* În felul acesta el a terminat explorarea Tian-Shanului dinspre sud şi a stabilit contururile văii Fergana. Materialele strânse i-au permis lui Muşketov să explice pentru prima oară în mod corect structura geologică a marginii, de nord a podişului Pamir şi să determine corect direcția şirurilor de munți care îl alcătuiesc. În lucrarea „Călătoria geologică din 1877 în Alai şi Pamir" el a demonstrat lipsa de temei a schemei lanțurilor muntoase meridionale a lui A. Humboldt.

În 1878, Muşketov a cercetat partea de răsărit a văii Fergana şi regiunea unde se întâlnesc munții Fergana şi Alai (între 40 şi 41° latitudine nordică) pătrunzând până la *lacul Ciatîrkel,* situat la mare altitudine (3 550 m) şi stabilind astfel legătura între cercetările sale şi cele efectuate de englezi dinspre India.

În 1879, Muşketov a efectuat cea de-a cincea călătorie a sa. El a pornit din *Samarkand* spre sud-vest, cercetând ramurile apusene ale lanțului de munți Alai până la *oraşul Karşi.* Cotind de aici spre sud-est, a trecut prin *defileul Jeleznîe Vorota (Porțile de fier,* 38° latitudine nordică, 66°5' longitudine estică) până la râul *Surhan-Daria* şi pe valea acestuia a coborât până la estuar, la *Termez.* De aici Muşketov a coborât cu o barcă pe Amu-Daria până la *Turtkul,* studiind malurile fluviului şi abătându-se prin pustiu, iar de pe cursul inferior al fluviului Amu-Daria a pornit spre nord, a traversat partea de vest a *deşertului Kîzîlkum* şi a ajuns pe cursul inferior al fluviului Sîr-Daria, lângă Kazalinsk.

Tn 1880, Muşketov a fost pentru a şasea şi ultima oară în Turkestan, cu scopul de a studia ghețarul Zeravşan. Tn august 1880, el a plecat cu o mare caravană din *Ura-Tiube* (la est de Samarkand) spre sud, a trecut peste *munții Turkestan* şi, pe valea râului *Zeravşan,* a urcat până la *ghețarul cu acelaşi nume.*

Din vârful trecătorii a apărut în fața lui Muşketov panorama munților: „În prim plan se întinde un câmp nemărginit de zăpadă căruia cerul senin şi soarele sudic îi dau o strălucire orbitoare. În marea de zăpadă răsar ici-colo ca nişte insule, când creste crenelate, când piscuri masive şi maiestoase, când stânci ce se țin parcă printr-un miracol şi care se văd neobişnuit de clar pe fondul alb. În zare, spre apus, se înalță un labirint întreg de munți cu vârfuri fantastice care alternează cu fâşiile de un alb strălucitor ale ghețarilor şi, îndepărtându-se treptat, se pierd în ceața străvezie, atât de caracteristică pentru întreaga Asie centrală; vârfurile

cele mai depărtate par să atârne în aer, căci baza lor nu se vede". După ce a trecut de pe ghețarul Zeravşan pe povârnişul de nord-est al munților Turkestan, Muşketov a traversat pentru a doua oară aceşti munți, ceva mai la vest şi, coborând la râul Zeravşan, a cercetat cursul lui până la estuar, încheindu-şi astfel cercetările în Asia centrală, care au durat şase ani.

În aceşti şase ani, Muşketov a studiat o mare parte a Tian-Shanului. Pamirul de nord, sistemul muntos Alai şi partea de vest a deşertului Kîzîlkum. Datorită lucrărilor sale, harta Asiei centrale a fost considerabil corectată şi completată. Muşketov „a modificat fundamental concepțiile existente despre poziția şirurilor de munți din Asia... a demonstrat că Tian-Shan şi Pamir-Alai sunt alcătuite dintr-o serie de arcuri latitudinale, curbate spre sud" (V. A. Obrucev). Aceasta a fost prima schemă corectă a structurii orografice a sistemului muntos Tian-Shan, care şi-a păstrat valoarea ştiințifică până astăzi.

În 1884, Muşketov a întocmit, în colaborare cu geologul G. D. *Romanovski,* prima hartă geologică a Turkestanului, care multă vreme a fost singura hartă de acest fel. În 1906, după moartea sa, a apărut volumul al doilea al lucrării de sinteză „Turkestanul", în care Muşketov furnizează primele date certe despre structura geologică a regiunilor muntoase Tian-Shan şi Pamir-Alai, infirmând definitiv considerentele lui A. Humboldt, care mai circulau încă, despre vulcanismul contemporan şi structura Asiei centrale.

EXPEDIȚIA LUI OŞANIN

În iulie 1878 a fost trimisă din Samarkand în partea răsăriteană muntoasă a Buharei, pentru studierea bazinului fluviului Piandj (cursul superior al fluviului Amu-Daria), o mică expediție de cercetări ştiințifice sub conducerea entomologului *Vasili Feodorovici Oşanin.* Mergând pe drumuri de munte, Oşanin a ajuns până la *râul Surhob* (cursul mijlociu al *râului Vahş* din sistemul *fluviului* Amu-Daria) şi a urcat pe valea acestuia până la gura *râului Muksu* (izvorul din stânga al râului Surhob). În timpul acestui urcuş, pe o distanță de vreo 200 km, el a văzut tot timpul în direcția sud, pe malul stâng al râului, un lanț muntos orientat latitudinal, ridicându-se „ca un zid înalt, aproape fără dealuri premontane". Oşanin i-a dat numele de *lanțul Petru I.* Cu cât înainta mai mult spre răsărit, cu atât acest lanț muntos devenea mai înalt: potrivit ultimelor calcule, punctul cel mai înalt din partea sa vestică are 3.638 m, din partea centrală — 4.793 m (aproape altitudinea Mont Blanc-ului), iar din partea

răsăriteană, între 6.785 şi 7.000 m (după diferite date).

La izvoarele afluenților sudici ai râului Muksu, expediția a descoperit un mare grup de ghețari ce se învecinează cu lanțul muntos Petru I, printre care marele ghețar căruia Oşanin i-a dat numele lui A. P. Fedcenko: „Voiam ca numele lui să rămână legat pentru totdeauna de unul dintre cei mai grandioşi ghețari de pe podişul Asiei centrale". După cum s-a dovedit acum, *ghețarul Fedcenko* este cel mai mare de pe tot continentul eurasiatic: potrivit diferitelor calcule, lungimea lui este de 71—77 km.

Neizbutind să pătrundă spre Pamir, expediția a trecut prin valea Alai spre drumul de munte Sarî-Taş—Oş şi a încheiat călătoria în valea Fergana.

Capitolul 74

CERCETĂTORII RUŞI AI ASIEI CENTRALE (1870—1880)

PRIMA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI (ÎN MONGOLIA)

În 1870, Societatea rusă de geografie a organizat o expediție în Asia centrală. În fruntea ei a fost numit *Nikolai Mihailovici Prjevalski,* un talentat ofițer de la Statul major general, cunoscut prin explorarea ținutului Ussuri. În noiembrie 1870, Prjevalski, cu ajutorul său M. *A. Pîlțov* şi cu doi cazaci, a plecat din Kiahta la Urga (Ulan-Bator). Îndreptându-se spre Pekin, el a străbătut în direcția sud-est stepele mongole şi pustiul Gobi, stabilind că *acesta este o depresiune,* iar nu un teren înalt, cum se presupunea înainte.

Din Pekin, Prjevalski a pornit spre nord în direcția *lacului Dalai-Nur,* pe care l-a cartografiat complet. Apoi a plecat spre *oraşul Baotou* de pe fluviul Huang He (110° longitudine estică) şi a traversat platoul Ordos în direcția vest-sud-vest, descoperind deşertul Kuzupci. Dincolo de fluviul Huang He, la paralela de 40° latitudine nordică, el s-a îndreptat spre sud-vest şi a trecut peste *munții Alashan,* spre *munții Nanshan* de răsărit. Acest masiv s-a dovedit a fi un sistem întreg de lanțuri muntoase şi Prjevalski le-a cartografiat scoțând în evidență două şiruri mari — *Malinshan* (cu altitudini de peste 5.000 m) şi *Ținşilin* (peste 4.000 m). După ce a terminat prima însemnare pe hartă a malului de nord-vest al *lacului Kukunor,* Prjevalski a trecut peste *lanțul de munți Kukunor de sud*

(Iujno-Kukunor), descoperit de el, şi a pătruns în partea de sud-est a platoului mlăştinos şi sărături *Tsaidam,* stabilind că aceasta este o depresiune. Din satul *Dzun* (36°30' latitudine nordică, 98° longitudine estică) el a pornit spre sud-vest. În dreptul paralelei de 36° latitudine nordică, Prjevalski a făcut o descoperire foarte importantă: „Granița de sud [de sud-est — *I.M.]* a câmpiilor mlăştinoase din Tsaidam o constituie lanțul muntos *Barhan—Budda,* care străjuieşte în acelaşi timp podişul înalt din Tibetul de nord... Lanțul Barhan-Budda formează o graniță fizică netă între țările situate la nord şi la sud de el... spre sud de munții descrişi, regiunea atinge o teribilă înălțime absolută...” (peste 4.000 m).

N. M. Prjevalski

Dincolo de lanțul de munți Barhan-Budda, Prjevalski a descoperit şirurile muntoase *Şurgan-Ula* şi *Baian-Hara-Ula,* iar spre vest de acesta din urmă, lanțul de munți *Kukuşili.* În felul acesta, Prjevalski a fost primul european care a pătruns în regiunea muntoasă de mare altitudine din Tibetul de nord, spre izvoarele *fluviilor Huang He* şi *Yangtze* (Ulan-Muren). El a făcut constatarea că lanțul de munți Baian-Hara-Ula constituie cumpăna apelor dintre sistemele celor două fluvii.

După ce a studiat această regiune, Prjevalski s-a întors pe aceiaşi drum până la munții Alashan. De aici a pornit de-a dreptul spre nord şi a traversat partea de răsărit a *deşertului Alashan,* regiunile situate la vest de *munții Hara-Narin* şi partea centrală a pustiului Gobi, descoperind *lanțul muntos Hurhe-Ula* (piscul cel mai înalt — 1.760 m, ramura extremă de sud-est a *Altaiului din Gobi).* El s-a întors la Kiahta în septembrie 1873.

Prjevalski a străbătut prin deşerturile şi munții Mongoliei şi Chinei o distanță de peste 11.800 km şi cu acest prilej a însemnat pe hartă, după ochi (la o scară de 10 verste — 1 diuim), aproximativ 5.700 km. Rezultatele ştiințifice ale acestei expediții au stârnit uimirea contemporanilor. Prjevalski a descris amănunțit pustiurile Gobi, Ordos şi Alashan, regiunile muntoase de mare altitudine din Tibetul de nord şi depresiunea din regiunea Tsaidam (de fapt, descoperită de el); el a trecut pentru prima oară pe harta Asiei centrale peste 20 de şiruri de munți, şapte lacuri mari şi o serie de lacuri mărunte[1]. Lucrarea în două volume „Mongolia şi țara tanguților" (1875—1876), în care Prjevalski şi-a descris călătoria publicând materialele strânse, i-a adus autorului un renume mondial şi a fost tradus integral sau parțial în mai multe limbi europene.

A DOUA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI (SPRE LACUL LOBNOR ŞI ÎN DJUNGARIA)

Prjevalski a întreprins a doua călătorie prin Asia centrală în anii 1876—1877. În cursul acestei călătorii el a străbătut ceva mai mult de 4.000 km; fusese însă împiedicat de războiul din China de vest, de înăsprirea relațiilor dintre China şi Rusia şi, în sfârşit, de boală. Totuşi, această călătorie este marcată de două importante descoperiri geografice: cursul inferior al Tarimului cu un grup de lacuri şi lanțul muntos Altîntag. *Ferdinand Richthofen,* un remarcabil cunoscător al Chinei, le-a calificat pe

[1] Harta lui Prjevalski nu era exactă, deoarece din cauza condițiilor foarte grele de călătorie, el n-a putut să efectueze determinări astronomice ale longitudinilor. Această lipsă serioasă a fost corectată mai târziu tot de Prjevalski şi de alți câțiva exploratori ruşi care au călătorit prin Asia centrală.

drept cuvânt descoperiri de cea mai mare însemnătate.

Sosind la Kuldja în iulie 1876, Prjevalski împreună cu ajutorul său *F. L. Eklon* a pornit pe la mijlocul lunii august, în sus, pe valea râului Ili şi a afluentului lui *Kunghes* şi a trecut peste Tian-Shanul de răsărit. El a mers spre sud, până la cursul inferior al Tarimului şi a fost primul care l-a însemnat pe hartă, iar apoi a înaintat spre sud, prin partea răsăriteană a *deşertului Takla-Makan* până la *oaza Ciarklîk,* de pe cursul inferior al *râului Cercen* (bazinul lacului Lobnor) pe care de asemenea l-a cercetat pentru prima oară.

Încă pe când trecea peste Tarim la 40° latitudine nordică, Prjevalski a văzut departe spre sud „o fâşie îngustă şi nelămurită care abia se zărea la orizont". În fiecare zi apăreau tot mai limpede contururile unui şir de munți şi în curând se puteau distinge, nu numai diferitele vârfuri, dar şi defileurile mari. Iar când a ajuns în oaza Ciarklîk, *lanțul muntos Altîntag,* necunoscut până atunci geografilor europeni, s-a ivit în fața lui „ca un zid uriaş care se înălța şi mai departe spre sud-vest, trecând dincolo de granița zăpezilor eterne". În toiul iernii 1876—1877, Prjevalski a explorat timp de 40 de zile (26 decembrie—5 februarie) versantul nordic al *munților Altîntag* pe o întindere de peste 300 km la est de oaza Ciarklîk. El a stabilit că „pe toată această întindere, munții Altîntag constituie marginea unui platou înalt în direcția pustiului Lobnor, mult mai jos". Din cauza gerului şi a lipsei de timp, el nu a putut trece peste munții Altîntag, dar a presupus cu justețe că platoul situat la sud de aceşti munți „formează după toate probabilitățile partea cea mai nordică a podişului tibetan". S-a constatat deci că această margine se află, nu la 36°, ci la 39° latitudine nordică. Cu alte cuvinte, Prjevalski „a mutat" această graniță cu peste 300 km spre nord. La sud de lacul Lobnor (90° longitudine estică), localnicii i-au povestit că „munții Altîntag se întind neîntrerupt spre sud-vest"... În direcția Hotan (80° longitudine estică). Potrivit aceloraşi relatări, lanțul de munți se întinde foarte departe spre răsărit, dar localnicii nu ştiau unde anume se termină.

A doua realizare remarcabilă obținută în cursul acestei călătorii, pe care Prjevalski însuşi o considera neizbutită („ea n-a fost nici pe departe atât de triumfală cum a fost călătoria anterioară prin Mongolia") a constituit-o *descoperirea şi cercetarea ştiințifică a bazinului lacului Lobnor* „care rămăsese atâta vreme necunoscut". Prjevalski e primul european care a ajuns, în februarie 1877, pe malul lacului Lobnor. „Am izbutit să cercetez — scrie el — numai malul sudic şi vestic al lacului şi să ajung cu barca pe Tarim până la jumătate din lungimea întregului lac; mai departe

nu am putut merge din cauza păpurişului des şi fiindcă adâncimea era prea mică. Păpurişul acoperă întregul lac Lobnor, lăsând numai pe malul sudic o fâşie îngustă (l—3 verste) de apă curată. În afară de aceasta, pretutindeni în păpuriş se află mici porțiuni de apă curată, presărate ca nişte stele... Apa este pretutindeni limpede şi dulce...”

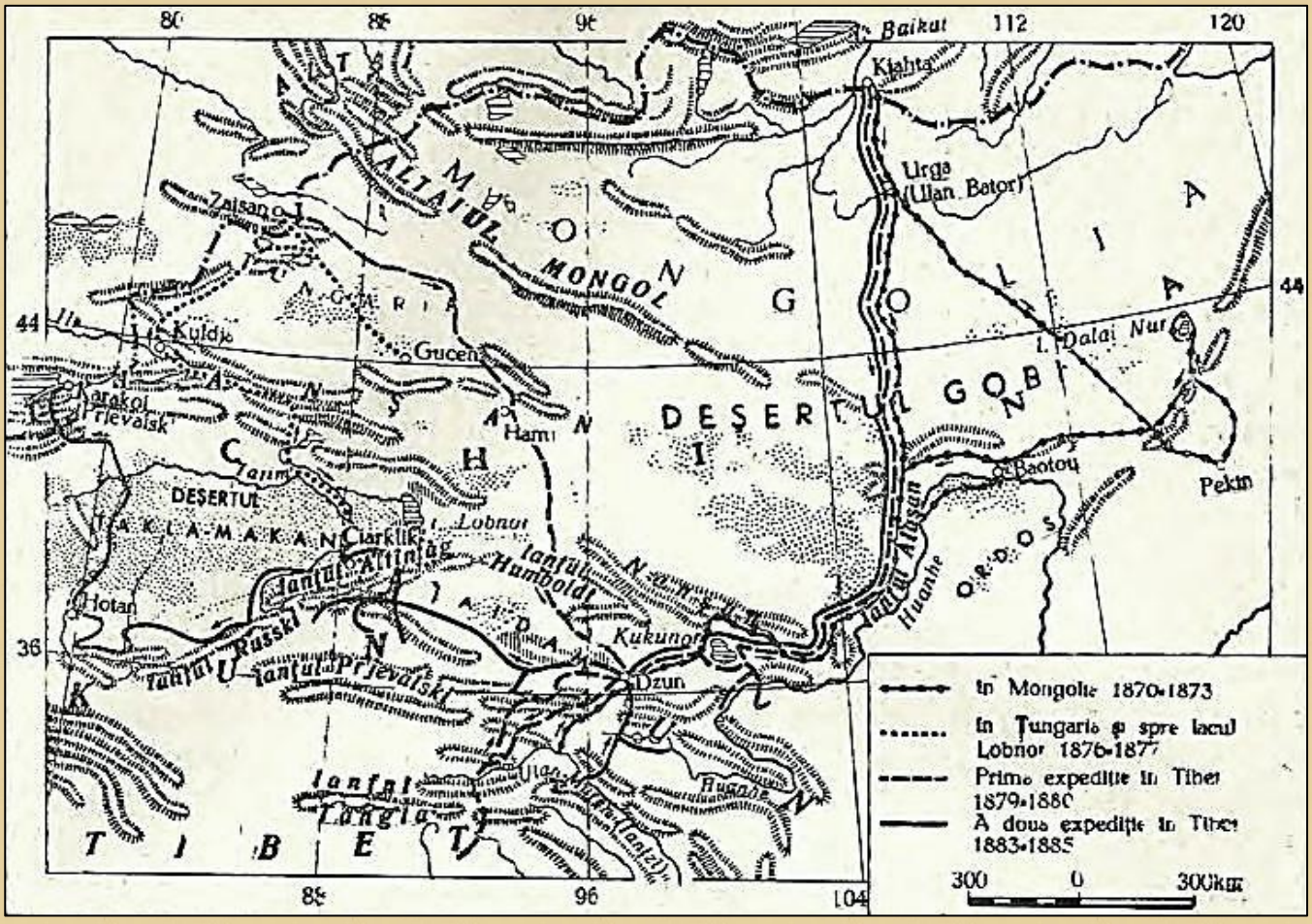

Cele patru expediții ale lui Prjevalski prin Asia centrală (schemă).

Această descriere a lacului Lobnor şi determinarea poziției lui de către Prjevalski i-a pus în încurcătură pe geografii-sinologi, în special pe Ferdinand Richthofen: potrivit izvoarelor chineze, Lobnor era un lac sărat şi se afla mai la nord decât îl indicase Prjevalski pe harta sa. Ei presupuneau că în locul lacului Lobnor, Prjevalski a descris un alt lac, cu scurgere, şi de aceea cu apă dulce, şi nu unul închis. „Astfel a apărut problema lacului Lobnor, care şi-a căpătat rezolvarea satisfăcătoare abia în zilele noastre... Prjevalski avea absolută dreptate când afirma că a descoperit şi a însemnat pe hartă lacul Lobnor, stabilindu-i exact coordonatele, dar şi Richthofen avea dreptate... Lobnor s-a dovedit a fi un bazin de apă mobil, căci el depinde în totul de poziția râurilor care îl alimentează cu apă” (E. Murzaev).

După ce s-a întors la Kuldja, Prjevalski s-a îndreptat spre *localitatea*

Zaisan (la sud-est de lacul cu acelaşi nume), iar de acolo spre sud-est, pe lângă deşertul *Dzosotîn-Elisun* (Djungaria) până la *oaza Gucian* (la răsărit de Urumci) şi pe acelaşi drum s-a întors la Zaisan.

PRIMA EXPEDIŢIE A LUI POTANIN (ÎN MONGOLIA)

În vara anului 1876 a trecut din Zaisan peste *Altaiul mongol* spre oraşul Kobdo o expediție a Societății ruse de geografie sub conducerea lui *Grigori Nikolaevici Potanin.* Tovarăşii săi de drum au fost topograful *P. A. Rafailov* şi soția sa *Aleksandra Viktorovna Potanina,* etnograf şi pictor, care îl însoțea în toate expedițiile importante. Din oraşul Kobdo, Potanin a pornit spre sud-est, de-a lungul versantului nordic al Altaiului mongol, a descoperit *lanțurile Batar-Nuru* şi *Sudai* şi a trecut pentru a doua oară peste Altaiul mongol spre sud, în apropiere de meridianul de 93° longitudine estică. Apoi Potanin a traversat pustiul *Gobi djungar,* până atunci neexplorat, constatând că acesta este o stepă cu mica înălțimi aşezate paralel cu Altaiul mongol şi despărțite de Tian-Shan. Mai departe spre sud, la 44° latitudine nordică, Potanin şi Rafailov au descoperit două lanțuri muntoase paralele nu prea înalte — *Mecin-Ula* şi *Kurlîktag,* ramificațiile cele mai răsăritene ale Tian-Shanului — determinând just direcția lor şi trecându-i cu precizie pe hartă. După ce a trecut peste aceste lanțuri de munți, expediția a ajuns în *oaza Hami,* unde s-a oprit timp de zece zile. De aici călătorii s-au îndreptat spre nord-nord-est, au trecut din nou în direcție inversă peste lanțurile muntoase ale Tian-Shanului de răsărit, prin pustiul Gobi djungar şi peste Altaiul mongol (ceva mai la răsărit de vechiul itinerariu) şi au stabilit o dată pentru totdeauna că sistemele muntoase Altai şi Tian-Shan sunt independente. Pe parcurs, Potanin şi Rafailov au descoperit câteva lanțuri de munți — ramificațiile sudice şi nordice ale Altaiului mongol: *Adj-Bogdo, Han-Taişir-Nuru* şi altele mai puțin importante. Trecând peste *râul Dzabhan,* ed au urcat pe dealurile premontane ale *şirului Hangai* spre *oraşul Uliasutai.*

În urma traversării în trei rânduri a Altaiului mongol, Potanin a stabilit trăsăturile generale ale orografiei acestui lanț muntos şi a constatat că el se întinde pe o mare distanță de la nord-est spre sud-vest; de fapt el *a făcut începutul descoperirii ştiințifice a Altaiului mongol,* pe care a terminat-o Pevțov cu doi ani mai târziu.

Din Uliasutai, Potanin s-a îndreptat spre nord-est, a trecut peste *lanțul Hangai,* a străbătut bazinul cursului superior al râului Selenga *(Ider* şi *Muren),* a precizat poziția lui, a trecut pentru prima oară pe hartă lacul

Sanghin-Dalai-Nur şi în toamna anului 1876 a ajuns pe malul sudic al *lacului Hubsugul.* Înaintând de aici în direcţia vest, aproximativ de-a lungul paralelei de 50° peste ramificaţiile nordice ale munţilor Hangai (şi peste *lanţul Sanghilen),* Potanin a ajuns pe la mijlocul lunii noiembrie la lacul amar şi sărat *Ubsu-Nur;* Rafailov a însemnat pentru prima dată pe hartă malul de sud-est al acestuia. În timpul acestei, călătorii Potanin şi Rafailov au descoperit ramificaţia extremă de nord-vest a sistemului muntos Hangai — *lanţul Han-Huhei,* deşertul *Borig-Del,* au trecut corect pe hartă lanţul muntos *Tannu-Ola* şi au stabilit legătura lui cu munţii Hangai prin lanţul Sanghilen.

Lângă lacul Ubsu-Nur membrii expediţiei s-au despărţit: Potanin s-a îndreptat spre sud, prin *Depresiunea marilor lacuri,* ajungând în oraşul Kobdo, iar Rafailov, continuând să înainteze de-a lungul paralelei de 50°, a traversat şi a cercetat pentru prima oară lanţurile muntoase scurte, dintre partea de vest a Altaiului mongol şi lanţul muntos Tannu-Ola. Membrii expediţiei s-au întâlnit la Biisk la începutul anului 1878.

CĂLĂTORIA LUI PEVŢOV ÎN DJUNGARIA

În primăvara anului 1866 a fost trimisă din Zaisan în oraşul chinezesc *Gucen* o caravană cu grâne sub paza unui detaşament de 100 de cazaci. Ei erau comandaţi de *Mihail Vasilievici Pevţov,* căpitan din Statul major general. Caravana a pornit din Zaisan spre sud, pe un şes pietros cu relief monoton — *depresiunea Şiliktin* (între lanţurile muntoase *Tarbagatai* şi *Saur).* Pevţov a stabilit că acest şes fusese înainte o vale adâncă între munţi, care s-a umplut mai târziu cu sedimente lăsate de torentele de munte. După ce a trecut lanţul muntos de mică altitudine de la frontieră, caravana a trecut de-a lungul versantelor sudice ale lanţului Saur spre răsărit, în direcţia marelui *lac Uliungur.* Pevţov a explorat timp de două săptămâni bazinul acestui lac şi a trecut exact pe hartă lacul amar şi sărat *Baga-Nur.* El a stabilit că până la o dată relativ recentă acest lac era cu apă dulce şi avea o suprafaţă mult mai mare; de asemenea, el a constatat că ambele lacuri ocupă o parte dintr-o depresiune întinsă. Studiind structura geologică a depresiunii, Pevţov a ajuns la concluzia justă că înălţimile plate din partea ei, vestică şi înălţimile stâncoase din partea estică au fost odinioară verigi care legau sistemul muntos Tarbagatai de Altaiul sudic şi că ambele podişuri au fost legate odinioară de un şir de munţi neîntrerupt şi foarte larg, care ocolea pe la sud un lac de munte bogat în ape care umplea depresiunea.

În iunie, caravana şi-a continuat drumul spre sud-est, de-a lungul malului stâng al *râului Urungu.* Pevțov a explorat pentru prima oară şi a trecut pe hartă acest râu până la poalele Altaiului, mongol. Aici (pe meridianul de 90° longitudine estică), detaşamentul a cotit spre sud şi a traversat partea de răsărit a Djungariei, pe care Pevțov a cartografiat-o, ajungând la Gucen. Pe la mijlocul verii, Pevțov a făcut o ascensiune pe una dintre ramificațiile nordice ale *lanțului Bogdoşan* (una din ramurile cele mai răsăritene ale *Tian-Shanului),* a determinat direcția lui principală, limita zăpezilor şi a efectuat observații asupra vârfului *Bogdo-Ula.*

Rezultatele acestei expediții — descrierea itinerariului [1] şi harta Djungariei răsăritene — au fost publicate de Pevțov în lucrarea „Note de călătorie prin Djungaria" (1879).

CĂLĂTORIA LUI PEVȚOV ÎN MONGOLIA

În 1878—1879 Pevțov a întreprins o nouă călătorie în Mongolia în cadrul unei caravane comerciale, pentru a studia drumurile care duc de-a lungul versantelor nordice ale Altaiului mongol. Pevțov a plecat la începutul lunii august 1878 de la *izvoarele râului Buhtarma* (din sistemul Irtîşului) spre răsărit şi a trecut peste lanțul Sailiughem de la frontieră. Cu acest prilej el a stabilit că *grupul de munți Tabîn-Bogdo-Ola* reprezintă nodul întregului sistem al Altaiului. Cotind apoi spre sud-est, el a traversat colțul de nord-vest al Mongoliei şi a ajuns în oraşul Kobdo. De aici expediția a străbătut distanța până la cotul râului Dzabhan, a explorat cursul lui mijlociu şi a pornit mai departe, spre sud-est, peste ramificațiile sudice de mică altitudine ale lanțului muntos Hangai (aşa-numitul podiş *Hangai de sud—Iujno-Hangai).* Pevțov a traversat un şir de râuri importante *(Baidarig, Tuin-Gol, Tațîn-Gol, Argîn-Gol, Onghin-Gol)* şi a stabilit că toate izvorăsc din munții Hangai. Această descoperire a modificat radical concepțiile despre hidrografia ținutului.

La sud de ramificațiile lanțului muntos Hangai, Pevțov a descoperit şi a descris o depresiune lungă (450 km) şi îngustă, fără scurgere, situată între munții Hangai şi Altai. El a denumit-o *Valea lacurilor: „...* Această vale pustie... nu este altceva decât brațul vestic în formă de unghi al deşertului Gobi cu care se contopeşte mai departe spre sud-est..." Prin cercetările sale hidrografice şi prin descoperirea Văii lacurilor, Pevțov a demonstrat că lanțul muntos Hangai nu se întâlneşte nicăieri cu Altaiul mongol. Aceştia din urmă sunt pentru prima oară indicați corect pe harta

[1] Aproximativ 700 km, din care 500 km prin regiuni încă neexplorate.

lui Pevțov sub forma unui lanț muntos de aproape 1.000 km, alungit de la nord-vest spre sud-est.

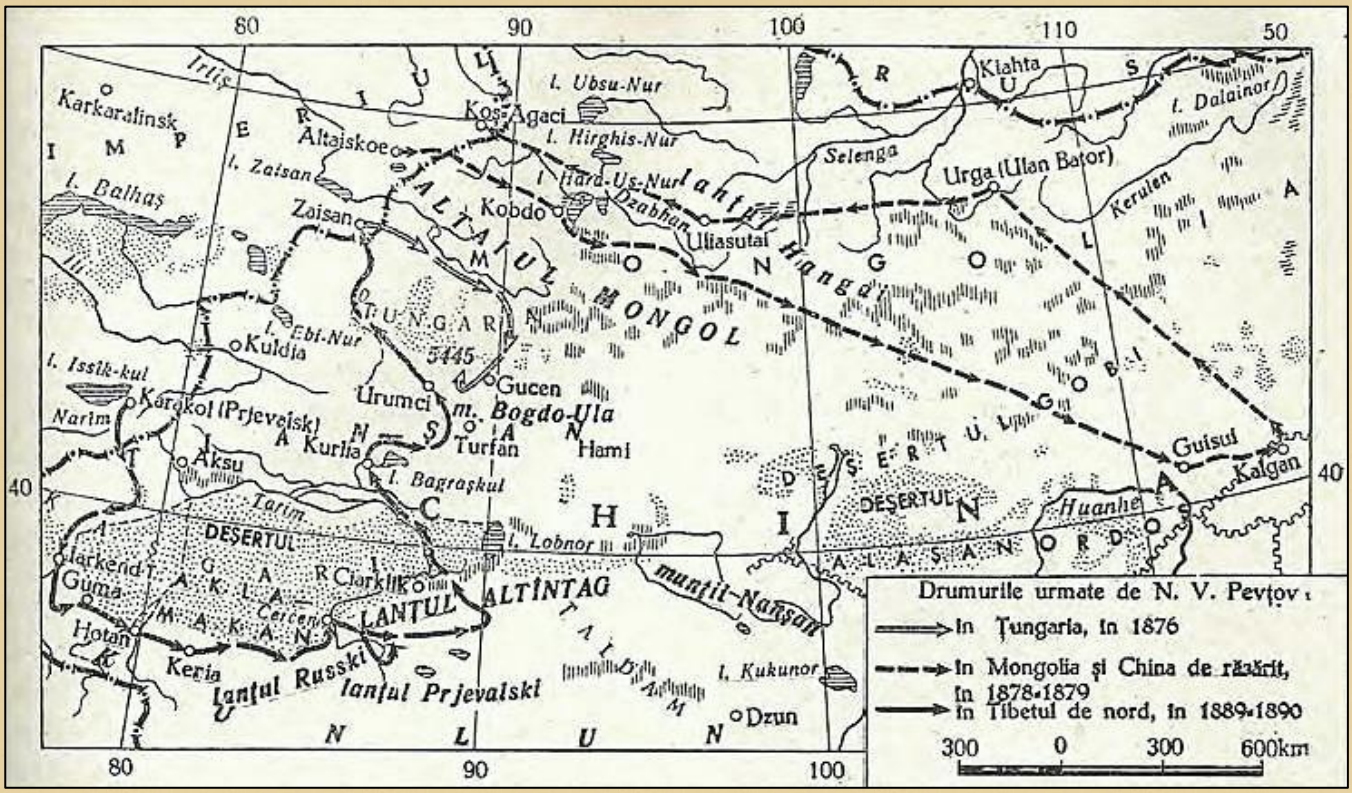

Călătoriile lui Pevțov (schemă).

Mai departe, expediția şi-a continuat drumul spre sud-est, pe marginea Văii lacurilor, de-a lungul părții de răsărit a Altaiului din Gobi. Aici Pevțov a descoperit două masive muntoase scurte, aproape paralele, care ating altitudini de peste 3.500 m; *Ihe-Bogdo* şi *Baga-Bogdo* (cei mai înalți din munții *Gurvan-Bogdo).* Pevțov a arătat pentru prima oară că în Ihe-Bogdo există indicii de formare a unor ghețari tineri. La sud de marginea răsăriteană a Văii lacurilor, Pevțov a descoperit un lanț de munți nu prea înalți (vârfuri de ordinul a 2.500—3.000 m), de la marginea Altaiului din Gobi — *Gurvan-Saihan* (150 km) şi a arătat că ramificațiile sud-estice ale sistemului Altai dincolo de paralela de 42° „se pierd definitiv într-o câmpie întinsă, denumită *Galbîn-Gobi...”* (traversată de meridianul de 106° longitudine estică). În felul acesta Pevțov a stabilit direcția şi întinderea *Altaiului din Gobi* (500 km) şi *a desăvârşit astfel în linii marii descoperirea întregului sistem muntos al Altaiului mongol,* lung de 1.500 km.

Din Gurvan-Saihan expediția a pornit mai departe spre sud-est şi a străbătut deşertul *Gobi mongol.* Pevțov a descoperit că partea lui de nord reprezintă un ținut deluros, presărat cu munți nu prea înalți *(lanțurile Hacig* şi *Hurbe-Ula)* ramuri ale Altaiului mongol, în timp ce partea sa de

sud este muntoasă şi face parte dintr-un alt sistem muntos, în care munții se întind aproximativ în direcția est-vest *(lanțul Dațin Shan).* În felul acesta el a dovedit că Altaiul gobic n-are legătură cu munții Dațin Shan.

A. V. Potanina

După o odihnă de două luni, în primăvara anului 1879 Pevțov a traversat din nou deşertul Gobi, de data aceasta însă în direcția nord-vest, pe drumul de caravane care duce la Urga. El a făcut prima caracterizare a regiunilor nordice şi sudice ale deşertului Gobi, a relevat că relieful ținutului este de origine recentă şi că râurile şi lacurile din acest ținut, odinioară udat de ape abundente, seacă treptat. După ce a stat la Urga câteva săptămâni, Pevțov a pornit la începutul lunii mai 1879 spre apus, a trecut şi a însemnat exact pe hartă munții care se întind de la Urga până la *râul Orhon.* El a stabilit că aceşti munți reprezintă continuarea spre apus a *sistemului Hentei.* Înaintând spre vest, Pevțov a străbătut partea de sud a bazinului râului Selenga, a trecut peste ramurile nordice ale lanțului Hangai şi peste lanțul principal. Ca urmare, el a stabilit pentru prima oară în mod corect nu numai direcția, întinderea (peste 600 km) şi altitudinea celei de-a treia mari unități orografice din Mongolia — *lanțul Hangai* — dar a determinat şi poziția principalelor lui ramuri nordice şi sudice.

Continuând să înainteze spre apus, Pevțov a explorat pentru prima oară cursul inferior al *râului Dzabhan.* El a stabilit că acest râu (cu o lungime de peste 800 km), se varsă în bazinul sudic al marelui lac *Hirghis-Nur* şi că prin acest râu se leagă de Hirghis-Nur alte două lacuri mari din Mongolia de nord-vest: *Hara-Nur* şi *Hara-Us-Nur.* El a emis ipoteza dovedită justă că înainte vreme toată această parte a țării — *Depresiunea marilor lacuri* — a fost fără îndoială complet acoperită de apă şi reprezenta un uriaş rezervor de apă dulce. Ajungând mai departe spre nord-vest, la cotul *râului Kobdo,* la sud de lacul *Acit-Nur,* Pevțov a descoperit că acesta din urmă este legat prin sistemul râului Kobdo de Depresiunea marilor lacuri. Călătoria s-a încheiat în vara anului 1879 în localitatea Koş-Agaci.

Rezultatul celei de-a doua călătorii a lui Pevțov l-a constituit stabilirea principalelor trăsături ale oro-grafiei şi hidrografiei părții de nord-vest a Asiei centrale. În lucrarea „Descrierea călătoriei prin Mongolia şi provinciile nordice ale Chinei interioare" (1883), Pevțov a făcut printre altele prima caracterizare comparativă a landşafturilor din Altaiul mongol şi din Rusia. Folosind planurile topografice făcute pe drum, el a întocmit pe baze principial noi, hărți ale Asiei centrale.

CEA DE-A DOUA EXPEDIȚIE A LUI POTANIN (ÎN MONGOLIA ŞI TUVA)

La începutul lunii iunie 1879 a plecat din Koş-Agaci cea de-a doua expediție a lui Potanin, din care făceau parte *A. V. Potanina* şi topograful P. D. *Orlov.* Urmând acelaşi itinerariu ca şi în prima expediție, ei au ajuns până la lacul Ubsu-Nur, iar de aici au început să cerceteze *Depresiunea marilor lacuri.* Pe drum, Potanin a efectuat prima cercetare amănunțită a *munților Harhira-Nuru.* După ce a cercetat toate lacurile din Depresiune (Hirghis-Nur, Airag-Nur, Hara-Nur, Hara-Us-Nur), Potanin a ajuns la concluzia că aceste lacuri sunt legate printr-un sistem de râuri şi a stabilit că ele sunt situate pe şesuri netede şi întinse — „trepte", care coboară de la sud spre nord şi sunt despărțite de munți nu prea înalți şi dealuri. Potanin a stabilit de asemenea că lacul Ubsu-Nur nu are legătură cu celelalte lacuri.

În felul acesta, *Potanin a continuat şi a încheiat descoperirea uriaşei depresiuni* (cu o suprafață de circa 100.000 km^2), descoperită de Pevțov în partea de nord-vest a Mongoliei, care în literatura geografică a căpătat denumirea de *Depresiunea marilor lacuri.* Din oraşul Kobdo, expediția s-a întors în localitatea *Ulangom,* de unde a pornit pe la mijlocul lunii septembrie spre nord, de-a lungul malului vestic şi nordic al lacului Ubsu-Nur. Orlov a întocmit primul plan topografic complet al lacului şi l-a trecut pe hartă. Lacul Ubsu-Nur s-a dovedit a fi cel mai mare rezervor de apă din Mongolia (3.350 km^2). În afară de aceasta, pe baza materialelor obținute în drumul pe care l-a făcut singur, Orlov a trecut exact pe hartă *lanțul muntos Han-Huhei.*

Urcând de la lacul Ubsu-Nur în munți, călătorii au zărit în nord *lanțul muntos Tannu-Ola,* acoperit de păduri. „Se părea că munții se înalță ca un zid compact — scria A. V. Potanina. — Vârfurile erau acoperite de pete de zăpadă şi dimineața erau învăluite în ceață... Zidul uriaş Tannu-Ola parcă te ispitea să vezi cât mai repede ce se ascunde în spatele lui". La sfârşitul lunii septembrie, după ce a trecut şirul de munți, expediția a coborât în

valea râului *Ulug-Hem* (cursul superior al Eniseiului), descoperind o serie de mici lanțuri muntoase, paralele cu şirul Tannu-Ola. După ce a explorat cursul fluviului Enisei pe o distanță de peste 100 km, expediția, înaintând spre răsărit, a trecut peste câțiva afluenți din stânga ai *Micului Enisei (Ka-Hem)* şi a ajuns la vărsarea râului *Ulug-Şivei.* În urma trecerii peste lanțul Tannu-Ola şi a drumului de 200 km de-a lungul versantelor lui nordice, Potanin şi Orlov au trecut exact pe hartă contururile lanțului principal şi ale ramificațiilor lui nordice şi au precizat de asemenea cartografia sistemului cursului superior al fluviului Enisei şi a Micului Enisei.

După ce a urcat pe râul Ulug-Şivei până la izvoare şi a trecut din nou peste lanțul Tannu-Ola prin valea *Balîktîg-Hem,* expediția a ajuns la Zacuî *Tere-Hol,* pe care l-a cercetat pentru prima oară. Mergând apoi spre răsărit, călătorii au ajuns în regiunea izvoarelor râului *Muren* şi ale unui afluent al acestuia din stânga, pe malul *lacului Hubsugul,* descoperind marea ramură de nord-est a şirului Tannu-Ola — *lanțul muntos Han-Taiga* (cu altitudini de peste 3.000 m); Potanin şi Orlov au stabilit că acest lanț formează cumpăna apelor între bazinele fluviului Enisei şi râului Selenga, slujind de asemenea ca verigă de legătură între Saianii de est şi Tannu-Ola, prin urmare şi cu munții Hangai.

Lăsându-şi însoțitorii pe malul lacului Hubsugul, soții Potanin au plecat să ierneze la Irkutsk, urmând să continue călătoria în primăvara anului 1880. Dar din cauza înăspririi relațiilor cu China, expediția n-a mai putut continua. Lucrarea „Studii asupra Mongoliei de nord-vest" (1881—1883), în patru volume, dintre care două cuprind materiale etnografice strânse în cea mai mare parte de A. V. Potanina, cuprinde descrierea celor două expediții în Mongolia ale lui Potanin, sub forma unor însemnări zilnice amănunțite.

A TREIA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI (PRIMA CĂLĂTORIE TIBETANĂ)

În anii 1879—1880, Prjevalski a întreprins cea de-a treia călătorie a sa prin Asia centrală, pe care a denumit-o „Prima călătorie tibetană". El a avut ca ajutoare pe *F. L. Eklon* şi pe tânărul ofițer *Vsevolod Ivanovici Roborovski.* În martie 1879 ei au plecat din Zaisan spre sud-est, pa lângă *lacul Uliungur* şi de-a lungul *râului Urungu* până la izvoarele lui, de acolo au cotit spre sud-sud-est, au traversat deşertul *Gobi djungar* şi trecând pe lângă *lacul Barkul* au ajuns la oaza Hami (93° longitudine estică), la poalele *lanțului muntos Karlîktag.* Apoi au străbătut marginea răsăriteană

a deşertului *Gobiul gaşun* şi au ajuns pe cursul inferior al râului Danhe (afluent sudic al *râului Sulehe).* La sud de Danhe, Prjevalski a descoperit uriaşul *lanț muntos Humboldt* acoperit de zăpezi veşnice (care, după cum s-a stabilit mai târziu, are o lungime de circa 300 km), cu trecători situate la 4.000—5.000 m. Prin *trecătoarea Tangîn* (3 519 m), aşezată în punctul unde se întâlnesc lanțurile Altântag şi Humboldt, el a trecut spre sud în *câmpia Sîrtîn,* a traversat-o şi a descoperit *lanțul muntos Ritter,* lung de vreo 200 km, cu trecători situate la o altitudine medie de 4.800 m. După ce a trecut peste alte două lanțuri muntoase mai mici, el a coborât la *Tsaidam* şi s-a oprit în *localitatea Dzun.*

De aici, Prjevalski s-a îndreptat spre sud-vest şi a descoperit că munții *Kunlun,* situați la sud de *Tsaidam,* „se întind în direcția vest-est şi sunt alcătuiți din două, iar pe alocuri din trei lanțuri paralele, cu o lățime de 60—90 de verste, depăşind uneori limita zăpezilor şi diferitele lor părți au nume diferite". Conform nomenclaturii adoptate pe hărțile sovietice, Prjevalski a descoperit următoarele lanțuri de munți: în dreptul paralelei de 36° latitudine nordică, între meridianele de 94 şi 96° longitudine estică — lanțurile *Sasun-Ula* şi *Tolîntag;* ceva mai spre sud, între 91 şi 96° longitudine estică — lanțul *Bokalîktag,* denumit de el *lanțul Marco Polo* (cu un vârf de 6 300 m); la sud-vest de lacul Kukunor — munții *Bahunşan* (cei mai înalți din *lanțul muntos Semionov),* iar dincolo de ei *lanțul Ugutu-Ula;* la sud de Kukunor — lanțul muntos scurt *Djupar;* ultimele trei lanțuri se întind în bazinul cursului superior al fluviului Huang He. La sud de lanțul muntos Marco Polo, după ce a trecut peste *şirul Kukuşili,* Prjevalski a descoperit *lanțul Dungbura-Ula* care se întinde de-a lungul malului stâng al fluviului *Ulan-Muren* (Yangtze) între meridianele de 92 şi 94° longitudine estică, pe paralela de 34°30' latitudine nordică (trecătoarea se află la o înălțime de 4.930 m, iar principalul vârf are 5.800 m).

Înaintând mai departe spre sud, Prjevalski a descoperit dincolo de paralela de 33° *lanțul muntos Tangla,* orientat spre est-vest şi care formează *cumpăna apelor între sistemele fluviilor* Yangtze şi *Saluen.* După ce a mai mers spre sud până la aproximativ 32° latitudine nordică, Prjevalski a văzut de pe o trecătoare (la o altitudine de circa 5.000 m) partea de răsărit a *lanțului Niencen-Tangla,* care, după cum a presupus el, făcea parte din *sistemul Himalaia.* El a găsit drumul spre oraşul *Lhasa,* unde intrarea străinilor era interzisă şi a ajuns până la aproximativ 300 km de oraş, dar a fost nevoit să se întoarcă. El a urmat acelaşi drum până la izvoarele fluviului Yangtze şi ceva mai la vest de vechiul itinerar până la Dzun. Din această localitate a pornit spre lacul Kukunor, l-a ocolit pe la

sud şi pe acelaşi drum, peste munții Alashan şi prin pustiul Gobi, a ajuns la Kiahta.

În cursul acestei călătorii, Prjevalski a străbătut aproape 8.000 km şi a făcut ridicări topografice pe aproximativ 4.100 km de drum, prin regiuni ale Asiei centrale complet necunoscute europenilor. El a găsit şi o nouă specie de animale — calul *lui Prjevalski.* Roborovski a strâns o uriaşă colecție botanică — 12.000 de plante din 1.500 de specii. Prjevalski a expus observațiile şi rezultatele cercetărilor sale în cartea „Din Zaisan peste Hami spre Tibet şi spre izvoarele fluviului Galben" (1883).

Capitolul 75

CERCETĂTORII RUŞI AI ASIEI CENTRALE (1883—1909)

A PATRA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI („A DOUA CĂLĂTORIE TIBETANĂ")

În 1883—1885, Prjevalski a efectuat cea de-a patra călătorie a sa în Asia centrală, pe care a numit-o „a doua călătorie tibetană". El a avut ca ajutoare pe *V. I. Roborovski* şi pe ofițerul voluntar *Piotr Kuzmici Kozlov, î*n vârstă de 20 de ani, fost funcționar la o fabrică de bere, în care Prjevalski a intuit un adevărat explorator. În noiembrie 1883, Prjevalski a pornit din Kiahta şi s-a îndreptat spre sud, pe drumul pe care îl mai studiase de două ori — prin deşertul Gobi, peste munții Alashan şi Nanshan şi prin Tsaidam spre izvoarele fluviilor Huang He şi Yangtze.

Reîntorcându-se la Tsaidam, Prjevalski a mers de-a lungul marginii lui sudice, a descoperit spre sud-vest *lanțul Cimentag,* l-a trecut, a depăşit apoi ramura nord-vestică a *lanțului Kaiakdîktag* şi în fața sa a apărut spre sud un gigantic lanț muntos, având direcția est-vest, pe care l-a numit „Enigmaticul", iar vârful pe care l-a observat l-a numit *Cuşma lui Monomah* (7.720 m); mi târziu, acest lung şir de munți (vreo 700 km) a fost denumit *lanțul Prjevalski* (denumirea locală, *Arkatag);* trecătorile se află aici la o altitudine de 5.100—5.800 m. Reîntorcându-se spre versantul nordic al lanțului Cimentag, Prjevalski s-a îndreptat spre vest, prin *„Valea vânturilor";* la sud de ea se întindeau lanțul Cimentag şi noul şir de munți descoperit Acikkol, pe care l-a denumit *„Moskovski",* iar la nord, la paralela de 38°, lanțurile *Iusupalîktag* („Fără nume") şi *Karavatag.* Cotind spre nord, el a coborât în depresiunea lacului Lobnor şi pornind în sus, pe

valea râului *Cercen,* de-a lungul marginii de sud-est a deşertului Takla-Makan, a ajuns în oaza Cercen. Apoi a cotit spre sud şi a mai descoperit un şir de munți — *lanțul Russki* (altitudine maximă — 6.392 m). De aici. a pornit spre vest, prin partea de sud a deşertului Takla-Makan, până la *oaza Keria.* La sud de aceasta, la paralela de 36° latitudine nordică, a descoperit lanțul scurt, dar înalt, *Muztag* (altitudine maximă — 7.282 m), legat de lanțul Russki. Ajungând apoi la *oaza Hotan,* a traversat în direcția nord deşertul Takla-Makan, a urcat pe Tian-Shanul central şi în noiembrie 1885 s-a întors în Rusia pe lacul Issîk-Kul.

În 1888 a fost publicată ultima lucrare a lui Prjevalski „De la Kiahta spre izvoarele fluviului Galben".

EXPEDIȚIA LUI POTANIN ÎN CHINA ŞI TIBET (GANSUI)

În 1883 a fost organizată cea de-a treia expediție a lui Potanin, la care au participat *A. V. Potanina* şi geodezul-fotograf *Avgust Ivanovici Skassi,* care înainte făcuse parte din expediția lui Severțov şi executase lucrări de topografie în Turkestan şi Pamir. Expediția a plecat pe mare în jurul Europei, prin canalul de Suez şi a ajuns în portul Cifu (astăzi *Iantai, în* China de nord-est). De aici ea şi-a continuat drumul pe uscat până la Pekin, unde s-a oprit pentru a-şi completa echipamentul. În vara anului 1884, expediția a pornit din Pekin spre vest până la oraşul Guisui, a traversat în direcția sud-vest *podişul Ordos* şi a sosit la *Lanciu* (pe fluviul Huang He) unde s-a oprit pentru iernat. În timpul traversării platoului Ordos, Potanin a stabilit că partea lui răsăriteană atinge o altitudine de 1.200—1.400 m şi este netedă. În primăvara anului 1885, expediția a trecut la Sinin, apoi a pornit spre sud şi traversând *podişul Amdo,* ramurile de sud-est ale *munților Kunlun* şi versantele estice ale munților *Sino-Tibetani,* a ajuns la izvoarele râului Mințzian (mare afluent nordic al fluviului Yangtze). După ce a mai înaintat de acolo spre răsărit aproximativ 150 km, expediția a cotit spre nord şi străbătând lanțurile muntoase din sistemul Ținlin s-a întors la Lanciu, unde s-a oprit din nou pentru iernat. În urma acestei duble traversări meridionale a regiunii Tangut-Tibet din China, Potanin a subîmpărțit-o în două: partea de nord (între 36 şi 34° latitudine nordică), pe care a încadrat-o în marginea sudică a podişului Amdo şi partea de sud (între 34 şi 32° latitudine nordică), considerată ca o zonă de trecere de la podiş spre marea câmpie a Chinei. Partea de nord reprezintă (după Potanin) un podiş înalt de peste 3.000 m, cu şiruri rare de munți şi cu văi nu prea adânci ale râurilor; partea de sud se caracterizează printr-un relief muntos complex şi cu văile râurilor

adânci.

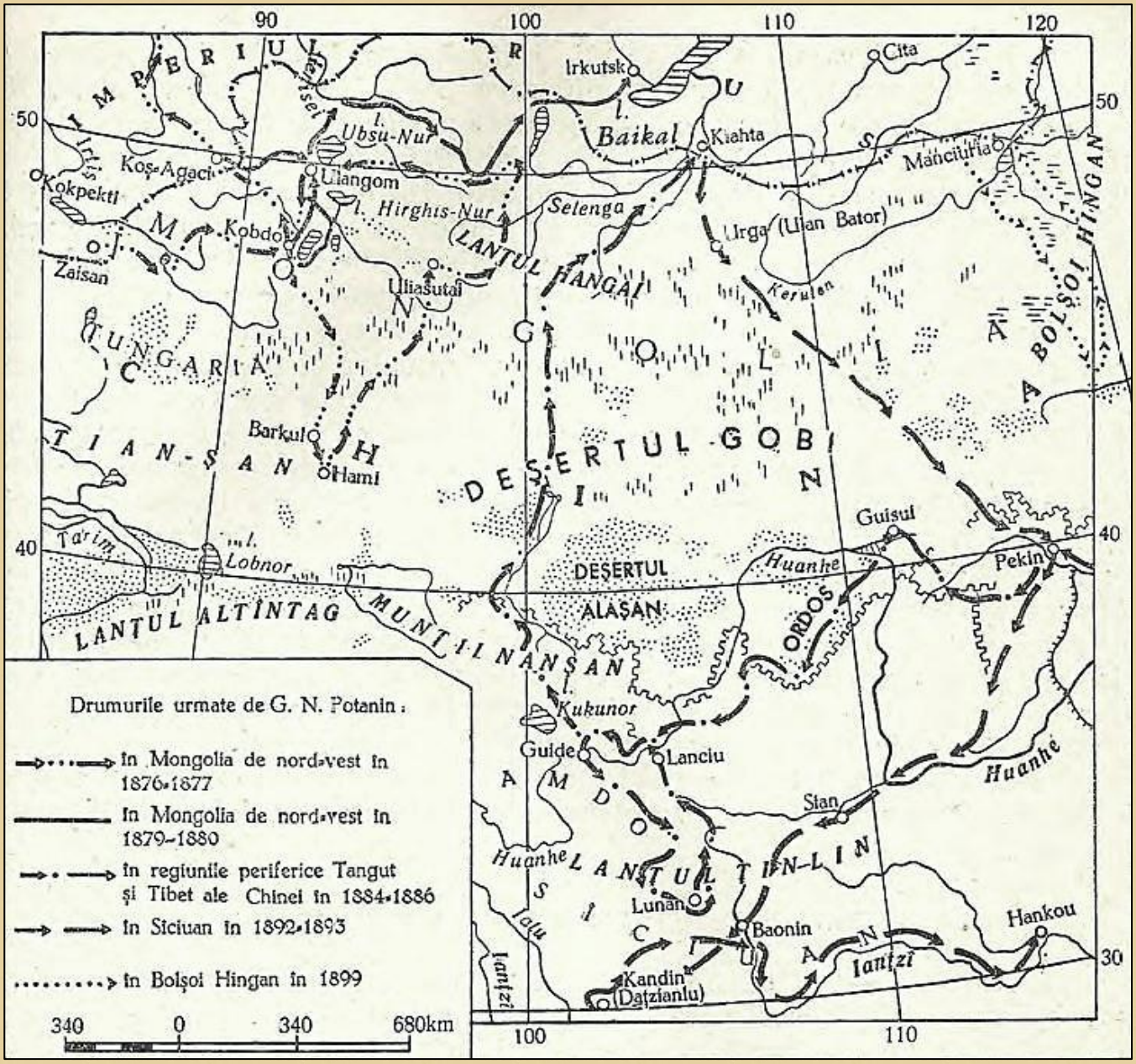

Călătoriile lui Potanin (schemă).

În aprilie 1886, expediția a pornit spre vest, în direcția *lacului Kukunor.* În apropiere de malul răsăritean al lacului, ea a cotit spre nord, a trecut peste câteva şiruri de munți fără nume şi a ajuns la izvoarele *râului Edzin-Gol,* pe care le-a determinat cu precizie. Pe parcurs, Potanin şi Skassi au descoperit primul lanț din *sistemul muntos Nanshan,* a căror structură s-a dovedit a fi mai complexă decât o indicase Prjevalski. Coborând pe valea cursului superior al râului Edzin-Gol *(Heihe),* de pe munții Nanshan în deşert şi explorând tot cursul râului Edzin-Gol până la vărsare, expediția a ajuns la *lacul Gaşun-Nur* pe care l-a trecut pe hartă. Mergând mai departe spre nord, prin pustiul Gobi, expediția a descoperit cu prilejul trecerii peste Altaiul gobic ramurile lor sudice de mică înălțime,

care se întind în direcția est-vest *(Tost-Nuru, Nemghet-Ula* şi alte două), corectând astfel harta lui Pevțov. Potanin a caracterizat zona din pustiul Gobi, pe care a străbătut-o, în felul următor: partea de sud este un platou nu prea înalt, neted, cu lanțuri muntoase scunde; partea centrală reprezintă o depresiune pustie cu înălțimi de cel mult 900 m; partea de nord constituie un ținut de munte de mică altitudine — o continuare a Altaiului mongol. De la Iacul *Orog-Nur,* expediția s-a îndreptat spre nord, pe valea *râului Tuin-Gol,* explorând cursul lui până la izvoare, a trecut peste munții Hangai şi, cotind spre nord-est, prin bazinul râului Orhon, a ajuns la Kiahta la începutul lunii noiembrie 1886. Cu acest prilej ea a trecut pe hartă cumpăna apelor dintre râurile Selenga şi Orhon — *munții Bugun-Şara, Burgut* şi un număr de mici ramuri ale munților Hangai.

În felul acesta, expediția lui Potanin a străbătut Asia centrală aproximativ de-a lungul meridianului de 101° longitudine estică, şirurile de munți fiind străbătute *transversal* pe direcția principală, ceea ce nu i-a permis să stabilească lungimea lor şi nici întinderea diferitelor lanțuri muntoase. Rezultatele expediției au fost descrise în lucrarea „Regiunea periferică Tangut — Tibet a Chinei şi Mongolia centrală" (1893, 1950).

MOARTEA LUI PRJEVALSKI

În 1888, Prjevalski a organizat o nouă expediție în Asia centrală. Şi de data aceasta el a avut ca ajutoare pe V. *I. Roborovski* şi P. *K. Kozlov.* Expediția a ajuns până la localitatea *Karakol, în* apropierea malului răsăritean al lacului Issîk-Kul. Aici Prjevalski s-a îmbolnăvit de tifos exantematic şi a murit (1 noiembrie 1888). Înainte de moarte a cerut să fie înmormântat „neapărat pe malul lacului Issîk-Kul, în uniforma de campanie cu care pleca în expediție". Dorința i-a fost îndeplinită, în 1889, localitatea Karakol a căpătat numele de *Prjevalsk.*

Prjevalski a intrat în istoria mondială a descoperirilor ca unul dintre cei mai mari exploratori ai tuturor vremurilor şi popoarelor. Lungimea totală a drumurilor străbătute de el prin Asia centrală depăşeşte 31.500 km. Făcând o serie de descoperiri geografice de cea mai mare importanță, el a schimbat radical concepțiile contemporanilor săi despre relieful şi rețeaua hidrografică a Asiei centrale. El a pus bazele studierii climei din Asia centrală şi a contribuit mult la progresul cercetării florei ei: Prjevalski personal şi colaboratorii săi (în special Roborovski) au strâns aproape 16.000 de exemplare de plante din 1.700 de specii, printre care peste 200 de specii şi şapte genuri necunoscute până atunci botaniştilor. El a contribuit într-o măsură uriaşă şi la studierea faunei din Asia centrală,

strângând colecții de vertebrate care numără aproximativ 7.600 de exemplare, printre care câteva zeci de specii noi.

După moartea lui Prjevalski, conducerea expediției a fost preluată de *M. V. Pevțov,* care şi-a completat-o cu geologul *Karl Ivanovici Bogdanovici.*

A TREIA EXPEDIȚIE TIBETANĂ A LUI PEVȚOV

În cursul celei de-a treia expediții (aşa-numita „Expediție tibetană") Pevțov a elaborat o nouă metodă de studiere a ținuturilor, trecând de la cercetările „liniare" la cele „spațiale", ce-i drept încă nu în accepția deplină a cuvântului. Dintre toate expedițiile sale, aceasta a fost cea mai rodnică. Pevțov s-a afirmat şi mai înainte ca un observator subtil şi geograf remarcabil, care a făcut o serie de sinteze importante, un bun calculator, topograf şi cartograf. Acum el s-a dovedit a fi şi un admirabil organizator. El a încredințat colaboratorilor săi sarcini de răspundere, i-a trimis singuri pe itinerarii îndepărtate, unde au realizat mai multe descoperiri importante.

În vara anului 1889, expediția lui Pevțov, pornind din Prjevalsk spre sud, a trecut peste lanțurile muntoase *Terskei-Alatau* şi *Kokşaal-Tau* şi a coborât spre râul *Yarkand.* Cu acest prilej ea a stabilit că râul *Kashgar,* care era considerat un afluent al Yarkandului, se pierde printre nişte lacuri la sud de *Kalpintag.* Mai departe, expediția a explorat granița vestică a *deşertului Takla-Makan,* urcând pe valea râului Yarkand până în oraşul cu acelaşi nume.

Ceva mai înainte (în primăvară), Pevțov l-a trimis pe *K. I. Bogdanovici* singur spre marginea vestică a lanțului muntos Kunlun, într-o expediție care a durat o lună şi jumătate. De la capătul apusean al lacului Issîk-Kul, Bogdanovici a mers pe drumurile din sistemul muntos Tian-shan spre sud, până în satul Aktala (Kashgarda, 38°5' latitudine nordică, 76° longitudine estică), iar de acolo a cotit direct spre vest. El a traversat *lanțul muntos Kashgar,* la sud de *muntele Kongur* (7.719 m), iar apoi a ocolit dinspre nord, vest şi sud *masivul Muztagata* (7.569 m); cu acest prilej a descoperit în masiv un grup de ghețari a căror existență era înainte tăgăduită. După ce a înaintat spre est prin câteva trecători, aproximativ până la paralela de 38° latitudine nordică, Bogdanovici a coborât pe văile *râurilor Taskurgan* şi *Yarkand,* până în regiunea oraşului Yarkand, unde s-a întâlnit cu Pevțov.

De aici, întreaga expediție a pornit pe drumul de caravane, ocolind pe la sud deşertul Takla-Makan, prin oazele *Kargalîk* (oprindu-se timp de o lună în munți), *Guma, Hotan* şi *Keria,* iar la mijlocul lunii octombrie s-a

oprit pentru iernat în *oaza Nia.* Din Kargalîk, continuând să studieze munții Kunlun de vest, Bogdanovici a mers spre sud până la poalele *lanțului muntos Tiznaf* (altitudine maximă — 5 360 m), a cotit spre vest, a trecut peste *lanțul muntos Tohtakorum* şi a ajuns pe cursul superior al râului Yarkand. Apoi a cotit spre est şi a venit la Nia să ierneze. Bogdanovici a întocmit o scurtă caracterizare a părții studiate de el din *munții Kunlun de vest:* „Stânci ascuțite, vârfuri acoperite de zăpadă, rareori câte un şir de munți care-se disting lămurit, liniile principale ale văilor râurilor, ce se observă datorită scăderii înălțimii munților, iată caracterul general al panoramei munților de aici".

La Nia, timp de patru luni (ianuarie—aprilie 1889), Pevțov a efectuat pentru prima oară în Kashgaria, un ciclu complet de observații meteorologice. În timpul iernatului, Bogdanovici a continuat, în februarie — martie, explorarea munților Kunlun de vest, descoperind lanțul muntos foarte crestat — *Karangutag,* lung de peste 200 km, cu un vârf de 7.013 m (la sud de Hotan), iar la est de acesta, în bazinul *râului Iurunkaş,* de ambele părți ale *lanțului muntos Muztag,* a descoperit un sistem complex de mici şiruri de munți. Bogdanovici a coborât pe valea râului Iurunkaş până la Hotan şi de acolo s-a întors la Nia. În urma acestor trei expediții, Bogdanovici a stabilit trăsăturile principale ale orografiei munților Kunlun de vest, a constatat că lanțurile lor au formă de arc, sunt mult crestate şi între ele se află „văi diagonale — transversale". În afară de aceasta a constatat existența unei *legături între munții Kunlun şi sistemul muntos al Pamirului.*

În martie 1890, *V. I. Roborovski* a plecat din Nia spre nord-est, pe drumul de caravane până la oaza Cercen. Cotind de acolo spre sud, în sus pe valea râului Cercen, el a străbătut deşertul *Kumkattî* şi a stabilit că pe această porțiune a râului Cercen trece *granița vestică a lanțului muntos Altîntag,* iar mai departe spre vest se întinde lanțul scurt dar înalt *Tokuzdavan* (altitudine maximă 6 303 m). Mergând apoi spre răsărit, în sus pe valea râului Cercen şi pe afluentul său drept *Dimnalîk,* până la trecătoarea *Gulcia* (4.313 m, 88° longitudine estică), Roborovski a constatat complexitatea structurii munților Altântag de vest şi a făcut pregătiri în vederea cercetărilor de mai târziu ale întregii expediții a lui Pevțov.

La începutul lunii mai 1890, expediția a plecat din Nia spre sud-est, către *Karasai* de pe versantul nordic al *lanțului muntos Russki,* dincolo de care pe harta lui Prjevalski este indicată „o regiune complet necunoscută". Roborovski, care fusese trimis de Pevțov să caute drumuri potrivite spre

Tibet, a urcat pe valea *râului Tulanhodja* care taie lanțul muntos Russki, până ia izvoarele lui şi a ajuns în *trecătoarea Iucijast* (4.976 m), de unde a văzut spre sud-vest un uriaş lanț muntos acoperit de zăpadă. Înaintând mai departe spre sud-vest şi determinând extremitatea vestică a lanțului muntos Russki, el a văzut dintr-o altă trecătoare „... pentru a doua oară şi mult mai limpede... un lanț de munți care se întindeau de la nord-vest spre sud-est. Ghețarii imenşi ai acestui lanț gigantic umplu defileurile lui maiestoase, iar piscurile care se înalță probabil la peste 20.000 de picioare deasupra nivelului mării erau învăluite în nori deşi şi întunecați". El a văzut desigur un lanț muntos fără nume (altitudine maximă — 7.160 m, la paralela de 35°20' latitudine nordică), care se întinde pe o distanță de aproape 150 km între 80 şi 82° longitudine estică; de lângă extremitatea lui răsăriteană izvorăşte *râul Keria.* Din cauza lipsei de alimente, Roborovski a fost nevoit să se întoarcă la Karasai.

După o săptămână sau două, Pevțov a trimis în direcții diferite pe Kozlov şi Roborovski pentru a continua studierea drumurilor spre Tibet. La sud-est de Karasai, P. *K. Kozlov* a trecut peste lanțul muntos Russki şi a descoperit dincolo de el o depresiune pe care, la o altitudine de 4.258 m, se află micul *lac Daşikul.* La sud de *muntele Aktag* (6.392 m) Kozlov s-a îndreptat spre nord-est, pe valea unui râuleț care se varsă în lac, iar apoi, mergând de-a lungul versantelor sudice ale lanțului muntos Russki, a ajuns în *trecătoarea Djapakaklik* (4.765 m) şi de aici a zărit extremitatea răsăriteană a lanțului muntos. În felul acesta, Kozlov şi Roborovski au determinat lungimea lanțului muntos Russki (circa 350 km) şi au încheiat descoperirea lui.

V. I. *Roborovski,* care la început a mers pe vechiul itinerar (prin trecătoarea Iucijast), iar apoi a cotit spre sud, a văzut un platou stâncos pustiu, pe care a mers spre sud aproape 80 km, trecând cu acest prilej peste două râuri mici. „Mi-a fost dat pentru prima oară să mă găsesc într-un pustiu atât de sălbatic şi de înspăimântător — scria Roborovski. — Nici urmă de viață, şisturi golaşe şi negre... Întinse ca nişte schelete ascuțite şi dințate spre nord-est". Roborovski a stabilit că la răsărit de itinerariul său „nu se văd munți; o câmpie netedă, din ce în ce mai joasă, se întinde până dincolo de zare". Acestea au fost primele date despre pustiul stâncos de mare altitudine din Tibetul de nord-vest.

În iunie 1890 întreaga expediție a trecut pe malul *lacului Daşikul.* Pevțov a mers de la Daşikul spre sud, prin *trecătoarea Kozlov* din lanțul muntos. Prjevalski (5.085 m). Din vârful trecătorii, el a văzut spre sud, ca şi Roborovski, acelaşi deşert pietros de mare altitudine, care de aici părea

„o țară fermecată, de basm”. După ce a mers pe podiş spre sud până la paralela de 36° latitudine nordică, Pevțov s-a întors înapoi din cauza drumului neobişnuit de greu chiar şi pentru călători experimentați. Tot atunci Kozlov a urcat pe lanțul muntos Prjevalski, mult mai departe spre răsărit şi dintr-o trecătoare a văzut acelaşi deşert stâncos.

Mai târziu toți membrii expediției s-au întâlnit în oaza Cercen. De aici Roborovski a plecat la mijlocul lunii august pentru a studia versantele nordice ale lanțului Prjevalski şi depresiunea de munte descoperită de acesta. El a urcat pe văile râului Cercen şi ale afluentului lui dinspre stânga *Muzluk,* descoperind lângă izvoarele acestuia *lanțul muntos Muzluktag* (altitudine maximă 6.025 m). El a trecut acest lanț urcând pe valea râului *Ulugsu,* pe care l-a identificat corect ca fiind cursul superior al Cercenului şi lângă izvoarele râului Ulugsu a ajuns la *muntele Ulugmuztag* (7.723 m), punctul cel mai înalt din *lanțul Prjevalski.* De aici Roborovski a cotit spre est. El a mers prin depresiunea dintre munți pe o distanță de peste 100 km de-a lungul versantelor nordice ale lanțului, a descoperit *lacul Acikkul,* fără scurgere, situat la mare altitudine (4.250 m) şi râurile care se varsă în el şi a desăvârşit descoperirea *lacului Aiagkumkul* (3.867 m) şi a râurilor din bazinul lui. Aici el a confruntat şi a pus de acord între ele însemnările pe hartă ale expediției lui Pevțov şi ale lui Prjevalski. În urma acestei expediții, Roborovski a stabilit dimensiunile depresiunii dintre munți (circa 20.000 km^2), a descris râurile şi lacurile de aici, a descoperit *munții Kum-Buian,* a precizat poziția sectorului răsăritean al lanțului Prjevalski (lungimea totală a lanțului a fost stabilită la aproximativ 700 km) şi a *lanțului Cimentag.*

Pevțov şi ceilalți membri ai expediției au mers pe drumul explorat de Roborovski în martie, pe văile râurilor Cercen şi Dimnalîk, au ajuns la izvoarele *râului Ciarklîk* şi au desăvârşit descoperirea în această regiune a *lanțurilor Karavatag* şi *Iusupaliktag* (altitudine maximă 6.061 m). Pe valea râului Ciarklîk, ei au traversat de la sud spre nord munții *Altîntag,* au descoperit în drumul lor câteva ramuri ale acestui lanț muntos, au ajuns până la *lacul Karaburankul* (la sud-vest de Lobnor) şi au stabilit că el se compune din câteva lacuri mici. Aici Roborovski a ajuns din urmă expediția. Prin activitatea întregii expediții a *fost încheiată în linii mari descoperirea sistemului muntos Altîntag.*

Kozlov a explorat râul rătăcitor *Koncedaria,* cel mai important după Tarim, din bazinul Lobnor, iar Bogdanovici *a stabilit* pentru prima oară *„peregrinările” lacului Lobnor.* „În momentul de față, pe întregul curs al Tarimului, de la lacul Lobnor până la vărsarea râului Ughendaria [brațul

nordic al Tarimului] începe să se constate limpede procesul de scurtare a Tarimului... dacă ne-am exprima la figurat, lacul Lobnor începe să înainteze încet, pe râu în sus". Sintetizând materialele strânse de expediție şi datele obținute de predecesorii săi, Pevțov a tras concluzii despre dimensiunile, limitele şi relieful depresiunii Tarim, relevând totodată procesul de secare a lacului Lobnor.

De pe malul nordic al *lacului Bagraşkul* grupul lui Pevțov a trecut peste ramurile răsăritene ale munților Tian-Shan şi a descoperit în locul unui singur lanț muntos cu contururi simple, indicat pe harta lui Prjevalski, câteva lanțuri relativ nu prea înalte (până la 4.230 m) şi scurte. La nord-est de unul dintre ele — *Bortoula* — Pevțov a descoperit cu un an mai târziu decât frații *G. E.* şi M. *E. Grumm-Grjimailo,* dar independent de ei, *depresiunea Toksun,* care reprezintă partea de vest a uneia dintre cele mai adânci depresiuni continentale de pe glob — *Turfan.*

Din depresiune, Pevțov a înaintat spre nord-vest, prin zona premontană dintre Tian-shanul de est şi deşertul Dzosotîn-Elisun, a descoperit şi a ocolit pe la vest *lacul Telli-Nur.* Apoi înaintând spre nord, grupul a traversat *munții Semislai* (2.621 m) şi trecând frontiera a ajuns, la începutul anului 1891, în localitatea Zaisan.

Rezultatele celei de-a treia (şi ultima) expediții a lui Pevțov, des-scrise în cartea „Lucrările expediției tibetane din 1889—1890..." (părțile I—III, anii 1892—1897) au fost considerabile: s-au stabilit limitele şi dimensiunile deşertului Takla-Makan; s-a cercetat sistemul muntos Kunlun între 76 şi 90° longitudine estică şi s-a întocmit pentru prima dată (de către Bogdanovici) harta schematică a întregului sistem muntos Kunlun; a fost descoperit platoul de mare altitudine din Tibetul de nord-vest şi s-au stabilit dimensiunile lui aproximative; s-a încheiat descoperirea lanțurilor muntoase Russki, Prjevalski, Altîntag, a depresiunii situate între munți, la nord de lanțul Prjevalski, şi s-au stabilit dimensiunile lor: au fost descoperite o serie de lanțuri muntoase necunoscute până atunci, s-a făcut o caracterizare a reliefului şi hidrografiei părții de vest a Asiei centrale; s-au înregistrat progrese foarte mari în dezlegarea „misterului lacului Lobnor".

PRIMA CĂLĂTORIE A LUI V. A. OBRUCEV

În cea de-a patra expediție a lui Potanin a fost încadrat ca geolog *Vladimir Afanasievici Obrucev;* el a primit o misiune de sine stătătoare şi a lucrat separat. Plecând din Kiahta la sfârşitul lunii septembrie 1892, Obrucev a traversat în direcția sud-est Mongolia şi China de nord şi s-a

oprit la Pekin, pentru a se pregăti în vederea continuării călătoriei. Obrucev a plecat din Pekin în 1893; mergând prin Taiiuan şi ocolind pe la sud podişul Ordos, de-a lungul Marelui zid chinezesc, a ajuns în Suciu (astăzi Țziuțiuan). De aici el a început explorarea regiunii muntoase *Nansan* şi a descoperit sau a desăvârşit descoperirea mai multor lanțuri muntoase necunoscute în trecut sau însemnate cu totul greşit pe hartă. Cel mai mare dintre ele — *lanțul Richthofen* — cu înălțimi de 5.000—6.000 m, se întinde pe o distanță de aproape 600 km, la marginea de nord-est a sistemului muntos Nanşan. Spre sud-vest a fost descoperit *lanțul Tholoshan,* paralel cu acesta; spre sud, în dreptul paralelei de 38° latitudine nordică, *lanțul Suess,* de unde izvorăşte râul Sulehe; mai jos, pe cursul acestui râu, de-a lungul malului drept, se înalță munții *Doloeshan,* iar de malul stâng se apropie lanțurile *Emashan* şi *Dasiueshan* (cu altitudine maximă de 6.209 m). Obrucev a desăvârşit de asemenea descoperirea şi a dat denumirea *lanțului Muşketov,* care desparte la sud câmpia Sîrtîm de Tsaidam, iar la sud-est de Tsaidam — a *lanțului Semionov,* traversat de paralela de 36°. El a explorat, a încadrat în sistemul muntos Nanshan şi a reunit sub denumirea generală de *Lunşoushan* munții nu prea înalți (3.658 m), care se întind de-a lungul marginii de sud-vest a deşertului Alashan. Între ei şi lanțul Richthofen a fost construită în antichitate, în pasul *Hosi,* porțiunea de la extremitatea de vest a Marelui zid chinezesc pentru a apăra împotriva nomazilor şirul de oaze chinezeşti aşezate la poalele munților.

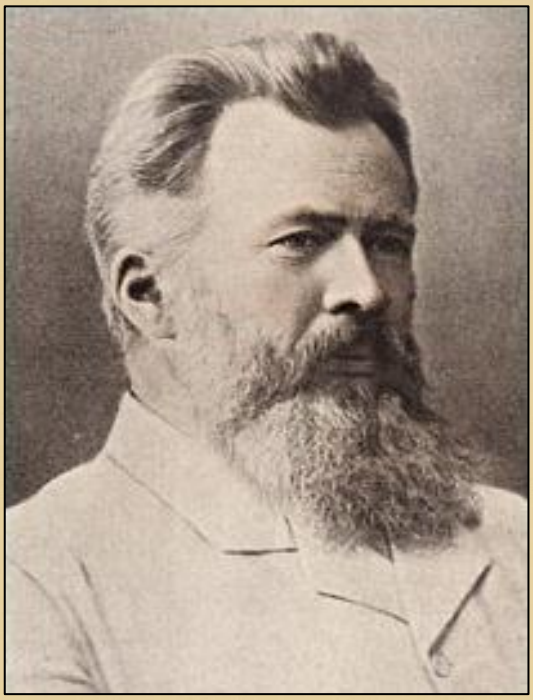

V. A. Obrucev

După ce a ocolit pe la sud lacul *Kukunor* şi s-a întors la Suciu, Obrucev a pornit la sfârşitul anului 1893 în jos, pe valea râului *Edzin-Gol.* După ce a ocolit pe la nord deşertul Alashan, a ajuns la cotul nordic al fluviului Huang He, în oraşul Ninsia. De aici (în 1894) el a plecat spre oraşul *Guaniuan* (în nordul provinciei Sîcuian) din China centrală, trecând peste lanțul *munților Ținlin;* de acolo a cotit spre nord-vest, s-a întors la Suciu şi prin *Beişan* a ajuns în oaza *Hami.* Urmând apoi ramura nordică a Marelui drum al mătăsii, el a ajuns la *Kuldja.*

V. A. Obrucev a stabilit că Asia centrală este o străveche regiune muntoasă, care de

mult n-a mai fost acoperită de apele mării şi a fost nivelată prin procesele de eroziune. Prin aceasta el a infirmat teoria lui Richthofen cu privire la existența *mării terțiare Han-hai,* oferind o imagine mai exactă a reliefului şi structurii geologice a Asiei centrale. Pe baza materialelor strânse, V. Obrucev a elaborat ipoteza originii eoliene a loessului. El a descris călătoria sa în cărțile „De la Kiahta la Kuldja" (ediția a doua, 1950) şi „Asia centrală, China de nord şi Nanshan" (două volume, 1900-1901).

ULTIMA CĂLĂTORIE A LUI ROBOROVSKI

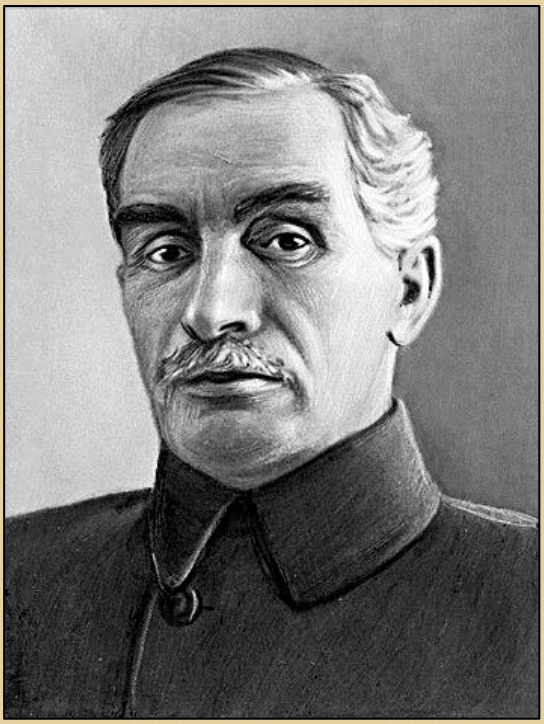

P. K. Kozlov

În 1893-1895, avându-l ca ajutor pe *P. K. Kozlov, V. I. Roborovski* a întreprins ultima sa călătorie în Asia centrală. Această călătorie a dat rezultatele cele mai importante, cu toate că, îmbolnăvindu-se grav, el n-a terminat-o. Roborovski a plecat pe la mijlocul lunii iunie 1893 din Prjevalsk spre est şi a mers de-a lungul Tian-Shanului de est, urmărind să străbată regiunile cele mai puțin explorate. Coborând apoi în *depresiunea Turfan,* Roborovski şi Kozlov au străbătut-o în mai multe direcții şi au determinat contururile ei. Organizând acolo o stațiune meteorologică, expediția a stabilit mai târziu că partea cea mai joasă a depresiunii se află la 150 m sub nivelul mării (după ultimele măsurători, 154 m). După depresiunea pe fundul căreia se află marea Moartă (392 m), aceasta este a doua din lume ca adâncime. Lăsând la stațiunea meteorologică din *depresiunea Turfan* pe unul dintre membrii expediției, Roborovski şi Kozlov au trecut pe căi diferite în bazinul râului Sulehe, spre localitatea Dunhuan (aşezată la poalele munților Nanshan). Kozlov a pornit spre sud, în direcția cursului inferior al Tarimului şi a cercetat depresiunea unde se află lacul Lobnor. *El a descoperit vechea albie secată a râului Koncedaria, precum şi urmele vechiului Lobnor,* aflate la 200 km spre est de locul unde se găsea lacul pe atunci şi a dovedit definitiv că râul Koncedaria este „un *râu rătăcitor",* iar Lobnor — „un *lac nomad".* Roborovski a mers spre răsărit de oaza *Hami,* apoi a cotit spre sud şi, înaintând de-a lungul marginii răsăritene a *deşertului Gobi gaşun,* a ajuns la Dunhuan, unde la sfârşitul lunii ianuarie 1894 a sosit şi Kozlov.

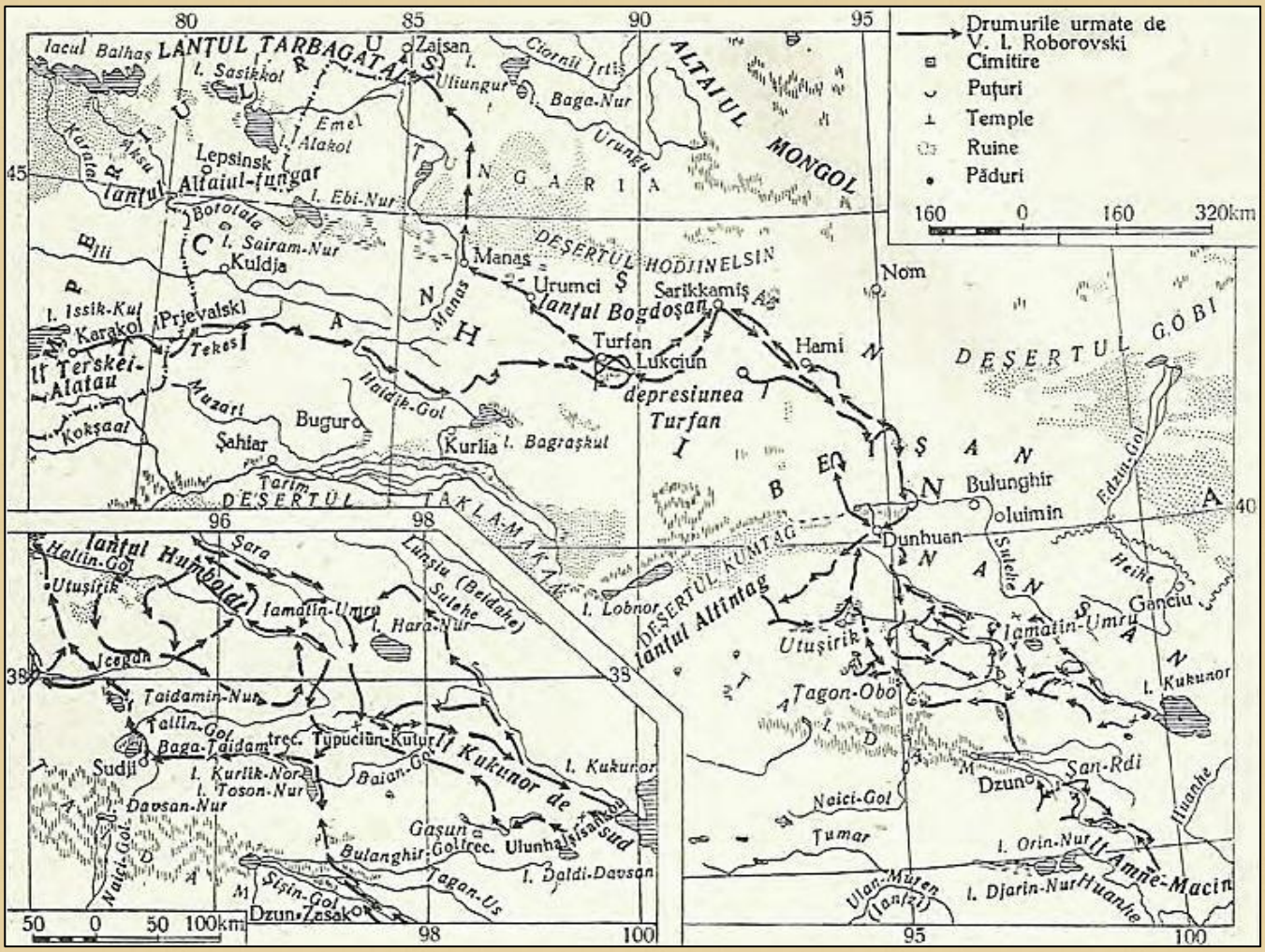

Călătoriile lui Roborovski (schemă).

Acum călătorii au trecut la cercetarea munților Nanshan de vest. În cursul anului 1894, mergând pe drumuri diferite, ei au trecut peste aceşti munți în mai multe puncte, au explorat numeroase văi transversale dintre lanțurile lor, au stabilit exact întinderea şi limitele diferitelor şiruri de munți, corectând, iar adesea modificând în mare măsură hărțile întocmite de predecesorii lor. În iarna anului 1894—1895, intenționând să treacă prin acest ținut de mare altitudine spre sud-est, în provincia Sichuan, călătorii au ajuns pe un ger de -35° la sud de Kukunor, dincolo de paralela de 35°, unde se află *lanțul muntos Amne-Macin* (cu piscuri până la 6.094 m), pe care l-au trecut printr-un defileu stâncos şi sălbatic. După ce au trecut acest lanț muntos, la sfârşitul lunii ianuarie 1895, Roborovski s-a îmbolnăvit pe neaşteptate foarte grav: avea insuportabile dureri de cap, leşinuri dese şi paralizii temporare ale membrelor şi limbii. După o săptămână, Kozlov, care preluase conducerea expediției, a pornit înapoi. În zilele când se simțea mai bine, Roborovski îşi continua, cu mari eforturi, observațiile geografice şi etnografice, pleca singur la drum şi strângea colecții botanice. În tot acest timp, datorită mai ales lui, expediția a strâns

vreo 25.000 de plante aparținând unui număr de 1.300 de specii (Kozlov a strâns în special colecții entomologice şi a adunat aproape 30.000 de exemplare de insecte). După ce s-a întors în depresiunea Turfan şi l-a luat pe meteorolog, expediția s-a îndreptat spre nord-vest şi călătoria s-a încheiat la Zaisan, la sfârşitul lunii noiembrie 1894. În timpul călătoriei, Roborovski şi Kozlov au străbătut circa 17.000 km.

EXPEDIȚIILE LUI KOZLOV ÎN MONGOLIA-TIBET ŞI MONGOLIA-SICHUAN

Cea de-a treia călătorie a lui Kozlov în Asia centrală (1899—1901) a fost totodată prima sa expediție de sine stătătoare. Ea se numeşte expediția mongolo-tibetană şi poate fi definită ca o expediție geografică, spre deosebire de alte două expediții ulterioare, care au fost mai ales arheologice. Pe la mijlocul lunii iulie 1899, expediția a plecat din satul de graniță Altaiskoe (astăzi Alekseevka, la nord-est de Zaisan) şi a mers de-a lungul *Altaiului mongol* până la lacul Orog-Nur (45° latitudine nordică, 101° longitudine estică), efectuând cu acest prilej prima ridicare topografică exactă şi cercetare amănunțită a acestui sistem muntos. Kozlov însuşi a mers de-a lungul versantelor nordice ale lanțului principal, iar membrii expediției, V. *F. Ladîghin* şi *A. N. Kaznakov,* l-au traversat de câteva ori; de la meridianul de 92° longitudine estică ei au cercetat şi versantele lui sudice. Cercetătorii au constatat că lanțul principal se întinde spre sud-est până la meridianul de 98° longitudine estică, sub forma unui lanț muntos unic, a cărui înălțime scade treptat şi care se încheie cu *lanțul Ghicighene-Nuru.* Mai departe se întinde *Altaiul din Gobi,* a cărui „înălțime scade mult, formând doar un şir de dealuri scunde şi se împarte în ramuri mici" (Kaznakov).

După ce au terminat explorarea Altaiului mongol, membrii expediției au traversat pe drumuri diferite deşerturile Gobi şi Alashan; apoi s-au întâlnit din nou, au urcat pe marginea de nord-est a podişului Tibet şi au ocolit pe la nord *regiunea Kam,* situată la izvoarele fluviilor Yangtze şi *Mekong.* Aici Kozlov a descoperit patru lanțuri paralele având direcția sud-est: pe malul stâng al fluviului Yangtze — lanțul *Panditaak,* pe malul drept — *lanțul Societății ruse de geografie (Russkoe gheograficeskoe obşcestvo),* care formează cumpăna apelor între cursul superior al fluviului Yangtze şi Mekong (lungime, circa 450 km, altitudini până la 6.000 m), pe malul drept al Mekongului — *lanțul Woodville-Rockhill,* iar mai la sud — *lanțul Dalai-Lama,* care formează cumpăna apelor între cursul superior al Mekongului şi *râul Salween.*

Pe drumul de înapoiere, după ce au cartografiat amănunțit lacul Kukunor, membrii expediției, pornind din orașul Baian-Hoto, situat la poalele de nord-vest ale lanțului Alashan, au traversat deșerturile Alashan și Gobi și au ajuns la 9 decembrie 1901 în orașul Kiahta. Telegrama lui Kozlov a infirmat zvonurile persistente despre pieirea tuturor membrilor expediției, care se răspândiseră din cauză că timp de aproape doi ani nu s-a primit de la ei nici o veste. Această expediție a lui Kozlov este descrisă de el într-o lucrare în două volume: volumul I este întitulat „Mongolia și Kam", iar volumul II, „Kam și drumul de înapoiere".

Călătoriile lui Kozlov (schemă).

Șase ani mai târziu, Kozlov a întreprins o nouă călătorie, a cincea, conducând așa-numita expediție în Mongolia — Sichuan. Ajutoarele lui au fost topograful P. *I. Napalkov* și geologul *A. A. Cernov,* care mai târziu a descoperit și a studiat bazinul carbonifer al Peciorei. La sfârșitul anului 1907, ei au sosit la Kiahta, de unde au pornit spre sud prin Urga și deșertul Gobi, au trecut peste Altaiul din Gobi și au ajuns în China, pe malul *lacului Sogo Nur* de pe cursul inferior al râului Edzin-Gol. Cotind spre sud de lac, Kozlov a descoperit mai departe cu 50 km, la 41°45'

latitudine nordică şi 101°20' longitudine estică, *ruinele oraşului Hara-Hoto,* capitala regatului tangut Si-Sia din evul mediu (secolul al XIII-lea). El a făcut săpături arheologice şi a găsit o mare bibliotecă (2.000 de volume) în limba tangută, peste 300 de picturi pe mătase, hârtie şi pânză, o colecție de bani de hârtie din secolele XIII—XIV şi un mare număr de clişee pentru tipar.

Din Hara Hoto, expediția a pornit spre sud-est şi a traversat deşertul Alashan până la lanțul muntos cu acelaşi nume. Cu acest prilej, Napalkov şi Cernov au încheiat descoperirea întinselor deşerturi şi stepe dintre râul Edzin-Gol şi cursul mijlociu al fluviului Huang He, precum şi zona de vest a platoului Ordos; printre altele, ei au stabilit că râul Edzin-Gol este un râu „rătăcitor", ca şi Tarimul şi că *munții Arbiso* de pe malul drept al fluviului Huang He reprezintă o ramificație nord-estică a munților Alashan. Cotind spre sud-vest, expediția a pătruns în cotul superior al fluviului Huang He, la sud-est de lacul Kukunor, în *ținutul Amdo* cu munți înalți (până la 5.000 m), situat între 34 şi 36° latitudine nordică, 100—102° longitudine estică, pe care l-a explorat pentru prima oară.

În primăvara anului 1909, Kozlov a sosit în oraşul Lanciu (pe cursul mijlociu al fluviului Huang He), iar de acolo, prin deşertul Alashan şi pe lângă ruinele oraşului Hara Hoto, s-a întors pe acelaşi drum (pe la mijlocul anului 1909) la Kiahta, terminând remarcabila sa călătorie arheologică. Kozlov a descris-o în lucrarea „Mongolia, Amdo şi oraşul mort Hara Hoto"; lucrarea a fost publicată abia în timpul puterii sovietice (1923).

Capitolul 76

DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII REGIUNILOR INTERIOARE ALE AMERICII DE NORD

EXPEDIŢIA LEWIS-CLARK

În baza tratatului de la Paris din 1803, Napoleon I a vândut cu 60.000.000 de franci Statelor Unite Louisiana, adică bazinul fluviului Mississippi cu o suprafață de 2.300.000 km^2, care oficial aparținea Franței. Teritoriul Louisianei avea o populație foarte rară şi nu fusese aproape de loc explorat. Granițele lui spre vest nu erau stabilite, căci munții Stâncoşi şi regiunile de pe litoralul Oceanului Pacific, situate dincolo de ei, nu fuseseră aproape de loc studiate. Nici nu se trasase încă

granița la nord între Louisiana franceză şi Canada centrală şi apuseană engleză şi agenții „Companiei de nord-vest" anglo-canadiene pentru achiziționarea de blănuri pătrundeau mereu în Louisiana. Pentru explorarea noilor regiuni din nord-vestul S.U.A., în special a bazinului râului Missouri, şi pentru stabilirea legăturii geografice a acestuia cu Oceanul Pacific, preşedintele Jefferson a ordonat organizarea unei expediții, numind în fruntea ei pe secretarul său *Marywater Lewis,* ofițer în armata S.U.A. Lewis şi-a luat ca ajutor pe un coleg din armată, *William Clark.* În afară de sarcinile pur geografice, expediția trebuia să strângă date etnografice asupra triburilor indiene din vest. Jefferson i-a lăsat lui Lewis deplina libertate în alegerea itinerariului, întrucât erau posibile ciocniri armate cu indienii de prin partea locului, instigați de agenții englezi.

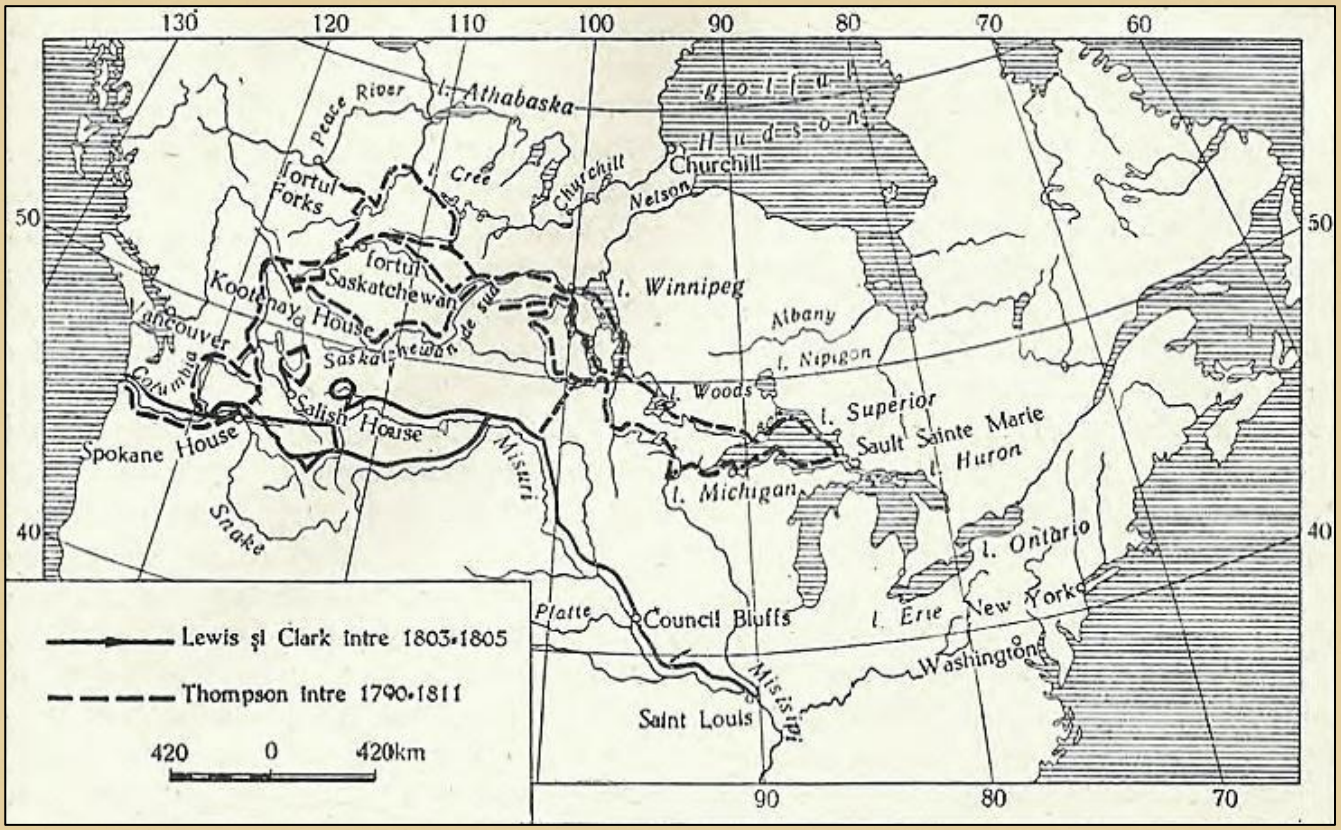

Expedițiile lui Lewis şi Clark şi a lui Thompson (schemă).

Expediția lui Lewis şi Clark a plecat din Washington în 1803 şi s-a îndreptat spre vest, până la fluviul Mississippi. Ea s-a oprit pentru iernat în dreptul gurilor râului Missouri. La mijlocul lunii mai 1804 expediția a pornit în sus pe Missouri cu o şalupă şi două mari luntri indiene. La începutul lunii decembrie, după ce a străbătut peste 2.500 km, ea s-a oprit pentru iernat, întemeind un fort. Potrivit instrucțiunilor lui Jefferson, americanii i-au tratat bine pe indienii localnici şi au stabilit cu

ei relații prietenești. Până în primăvara anului 1805, membrii expediției au construit șase luntri noi, mai mici, deoarece cele mari ar fi putut să nu fie potrivite pentru navigația pe cursul superior al râului Missouri.

În aprilie, expediția a urcat cu luntrile până la cursul superior al râului Missouri și a descoperit cele trei izvoare ale lui, denumindu-l pe cel vestic *Jefferson*. De la acest râu, expediția a pornit pe cai peste munții Stâncoși, pe potecile indienilor. După ce a trecut lanțul Bitterroot, ea a ajuns la primul râu din bazinul râului Snake (al Șarpelui —, afluent al Columbiei) și, pe văile altor râuri din sistemul fluvial Columbia, a parcurs, până în noiembrie 1805, drumul până la estuarul acestuia, schimbând pe drum caii pe luntri indiene.

Astfel s-a încheiat cea de-a treia traversare a continentului nord-american din decursul istoriei. Ea este și cea mai importantă prin rezultatele sale politice. Bazându-se pe realizările expediției Lewis-Clark, guvernul S.U.A. a declarat drept posesiuni ale S.U.A. întreaga Americă de nord situată la sud de Canada britanică și la nord de Mexicul spaniol (pe atunci) de la un ocean la celălalt.

THOMPSON ȘI EXPLORAREA CANADEI ȘI A RÂULUI COLUMBIA

David Thompson, originar din Londra, care se trăgea dintr-o familie de oameni săraci, a fost trimis la vârstă de 15 ani în Canada și acolo a fost angajat în 1785 ca practicant la „Compania golfului Hudson". El a învățat geodezia și după patru ani a fost trimis să cartografieze regiunile interioare ale Canadei. În 1790, geodezul în vârstă de 20 de ani a terminat cartografierea râului Saskatchewan de la punctul unde el se formează din unirea a două râuri (Saskatchewanul de nord și de sud) până la vărsarea în lacul Winnipeg. După aceasta a fost mutat într-o altă regiune — în direcția golfului Hudson. Timp de câțiva ani el a explorat cursurile inferioare ale râurilor care se varsă în partea de sud-vest a golfului (Nelson, Churchill) și regiunile interioare ale Canadei de nord, între Saskatchewan și estuarul râului Nelson.

În 1797, Thompson a trecut în slujba „Companiei de nord-vest". El era agent-achizitor de blănuri și în același timp executa măsurători topografice pe teritorii întinse și cartografia râurile din Canada de sud și din zona de frontieră cu S.U.A. Astfel, în 1798, el a însemnat pe hartă malul sudic al lacului Superior. În 1799 a trecut pe hartă Micul lac al sclavilor (Lesser Slave Lake — peste 1.000 km^2) din Canada apuseană, iar în 1804—1805 a explorat regiunea de la nord de lacul Winnipeg („regiunea ondatrei").

În primăvara anului 1807, Thompson a pornit de la izvoarele Saskatchewanului de nord spre apus, cu însărcinarea de a extinde zona de achiziționare a blănurilor. El a trecut peste lanțul Front Range al munților Stâncoşi şi, în dreptul paralelei de 51° 30' latitudine nordică, a ajuns la un râu mare, care curgea spre nord-vest. A urcat pe acest râu aproape până la izvoare (50°32' latitudine nordică), a construit un fort lângă izvorul râului învecinat Kootenay, care curge spre sud şi a iernat acolo. În anul următor, Thompson a căutat să lămurească dacă Kootenay nu este legat de Columbia. El a explorat cursul râului Kootenay spre sud pe o distanță de aproximativ 300 km; aici râul coteşte spre vest, ocolind pe la sud muntele *Selkirk* la 48°30' latitudine nordică, dar curând îşi schimbă direcția spre nord-vest şi dincolo de paralela de 49° se revarsă pe o suprafață mare, formând un lac lung — Kootenay — care se întinde în direcția meridională. Descurajat, Thompson s-a întors pe Saskatchewan, dar toamna a plecat din nou în regiunea izvoarelor râului Kootenay şi a iernat acolo. În anul următor el a hotărât să caute misterioasa Colum-bie în munți, la sud de regiunea unde râul Kootenay coteşte spre nord. În dreptul paralelei de 48° el a descoperit lacul *Pend Oreille;* un râu *(Clark Fork)* curgea prin el spre vest. Dar şi acest râu cotea la o distanță scurtă, aproape în linie dreaptă, spre nord. Thompson s-a întors din nou înapoi. A iernat la sud-est de lacul Pend Oreille, iar în vara anului următor a cutreierat această regiune, căutând zadarnic Columbia „care pierise fără urme”.

Descurajat de eşecul ce părea total, Thompson a pornit înapoi, în iarna anului 1810—1811, spre Canada centrală, mergând pe valea râului Kootenay. A urcat pe acest râu până la izvoare şi a trecut de acolo pe cursul superior al Saskatchewanului de nord. Dar înainte de a porni îndărăt, a hotărât să mai încerce o dată să dezlege „enigma Columbiei”. Dincolo de un munte înalt (Columbia, 3.747 m), din ghețarii căruia izvorăsc în direcții diferite marile râuri Saskatchewanul de nord şi Athabaska, Thompson a descoperit o trecătoare prin munții Stâncoşi. „În fața noastră — a notat Thompson la 10 ianuarie 1811, — se înălța un munte abrupt, acoperit de zăpadă înaltă, care constituia, după cât se pare, cumpăna apelor între bazinele Oceanelor Atlantic şi Pacific. La vederea lui am fost cuprins de înfrigurare şi bucurie totodată... În fața mea apărea o lume nouă în felul ei... În dimineața zilei următoare am început coborâşul şi în curând am constatat că se schimbă nu numai clima, dar într-o măsură şi mai mare esența copacilor”.

Spre sud-vest de trecătoarea Athabaska, la paralela de 52° latitudine

nordică, a apărut acel râu necunoscut pe care Thompson l-a trecut cu vederea în vara anului 1807, întrucât cursul lui superior avea direcția nord-vest. Acum însă el s-a convins că aici, primind dinspre nord afluentul *Canoe,* ciudatul râu coteşte brusc spre sud, ocolind pe la nord şi vest munții *Selkirk.* Thompson a formulat atunci presupunerea care s-a dovedit justă că tocmai acest râu este Columbia. Ascultând însă de sfatul însoțitorilor săi indieni, el nu a pornit în cursul iernii în jos, pe valea necunoscută, ci a urcat până la izvoarele râului Kootenay (acest râu este un afluent al Columbiei); apoi a mers pe drumul cunoscut până la lacul Pend Oreille şi înaintând de acolo spre vest, cu aproximație de-a lungul paralelei de 48° latitudine nordică, a ajuns până la acel punct al râului cu debit mare de apă, unde se apropie de el *lanțul muntos Kettle River,* formând nişte praguri mari (119° longitudine vestică, regiunea *Grand Coulee).* După ce a ocolit şi aceste praguri de pe cursul inferior, el a ajuns pe la mijlocul verii aceluiaşi an la factoria americană de blănuri „Astoria" de lângă gurile Columbiei. „În ziua următoare — a notat Thompson la 16 iulie — într-un canoe... am ajuns la capul Disappointment (al Dezamăgirii), unde râul se varsă în ocean şi am aşteptat acolo fluxul. Acum pot să spun că am terminat complet trecerea pe hartă a acestei părți a Americii de la o mare la alta [de la golful Hudson până la Oceanul Pacific — I. M.]... Toată această muncă mi-a luat 27 de ani". De la gurile Columbiei, Thompson s-a întors călare până la pragurile de la Kettle River. De acolo a urcat pe Columbia până la gurile râului Kanu şi a terminat astfel cartografierea acestui râu de la izvoare până la estuar (lungimea lui este de 2.250 km, iar suprafața bazinului de 771.000 km^2).

În anii 1816—1826, Thompson a fost membru al comisiei mixte de frontieră anglo-americană (din partea englezilor) şi a cartografiat zona de frontieră de la fluviul Sfântul Laurențiu până la lacul Woods.

Ca să-şi câştige existența, Thompson a fost silit să muncească atâta timp cât a mai avut putere. El a murit în 1857 în Canada, la adânci bătrânețe, în aceeaşi sărăcie în care a crescut în Anglia. În tot timpul activității sale, Thompson a străbătut aproape 80.000 km călare, în sănii trase de câini, pe jos, în luntri indiene, adesea prin teritorii complet neexplorate. În timpul vieții nu i s-a dat posibilitatea să publice descrierile călătoriilor sale şi cu atât mai puțin jurnalele sale de călătorie. „Povestirea lui David Thompson despre cercetările sale în America de vest" a fost editată pentru prima oară în 1916, la aproape 60 de ani după moartea sa. Abia atunci compatrioții săi din Anglia şi Canada au aflat cu uimire că modestul agent-geodez David Thompson „a fost unul dintre cei mai mari

exploratori ai tuturor timpurilor şi, poate, cel mai mare explorator al Lumii noi, care nu-şi are egal nici în privința distanței străbătute... nici a exactității cu care a lucrat" (Baker).

EXPLORATORII RUŞI AI ALASKĂI ŞI DESCOPERIREA RÂULUI KWIKPAK-YUKON

Mai mulți ofițeri de marină şi agenți comerciali (adesea metişi, proveniți din căsătoriile mixte ale ruşilor cu aleutinii sau cu indienii din America de Nord), aflați în serviciul Companiei ruso-americane, au explorat regiunile interioare din Alaska — uriaşa proeminență de nord-vest a Americii.

În iarna anului 1817—1818, *Piotr Korsakovski* a trecut în sănii trase de câini de pe insula Kodiak pe țărmul de sud-vest al golfului Cook şi la nord de peninsula Alaska a descoperit marele lac Iliamna şi râul Kwichak care izvorăşte din el. El a înaintat pe râu până la golful Bristol şi împreună cu metisul *Piotr Ustiugov* (navigator, hidrograf şi cartograf) a trecut pe hartă, călătorind într-o barcă pescărească, întreg țărmul nordic al golful Bristol, de la vărsarea râului Kwichak până la golful Goodnews (al Veştilor bune). Cu acest prilej Korsakovski a descoperit *râul Nushagak.*

În 1819, Korsakovski a explorat țărmul american al Mării Bering până departe spre nord, unde se află unul din brațele deltei *râului Kwikpak* (Yukon), cunoscut de ruşi cel puțin de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Ruşii cunoşteau râul Kwikpak nu numai din relatările băştinaşilor; unii dintre ei ajunseseră până la acest râu dinspre strâmtoarea Bering, având drept călăuze ciukci sau eschimoşi.

Dintre alți metişi se mai remarcase atunci *Andrei Klimovski.* În 1805, el a fost trimis de A. A. Baranov, împreună cu alți doi băieți originari din America rusă, să învețe navigația la Kronstadt şi a fost înscris acolo la Şcoala baltică de timonieri. După ce a absolvit şcoala, s-a întors în America rusă. În anii 1819—1820 el a explorat *râul Copper (Cuprului),* care se varsă în golful Alaska şi a descoperit (la 62° latitudine nordică şi 144° longitudine vestică) un vulcan într-o zonă muntoasă, care a fost mai târziu denumită *munții Vranghel.*

Timonierul *Ivan Filippovici Vasiliev,* un om mai în vârstă, care navigase mai bine de 20 de ani pe vasele companiei în partea de nord a Oceanului Pacific, a explorat în anii 1829—1830 râurile care se varsă în golful Bristol, printre care şi râul *Nushagak.* Mai departe, spre nord-vest, el a descoperit marele râu navigabil *Kuskokwim* (1.300 km), pe care l-a explorat până la cursul său mijlociu.

Înaintarea ruşilor spre nord de golful Kuskokwim continua. În 1833 a fost întemeiată pe țărmul sudic al golfului Norton, la răsărit de delta râului Kwikpak, *reduta Mihailovski,* care a devenit baza pentru cercetarea regiunilor centrale din Alaska. Chiar în anul următor (1834—1835) metisul *Andrei Glazunov,* mergând cu luntri uşoare, a cartografiat delta râului Kwikpak, apoi cursul său inferior până la vărsarea râului Anvik şi a explorat tundra de pe litoral între golfurile Norton (la nord) şi Kuskokwim (la sud): În 1838, Glazunov şi un alt metis — timonierul *Malahov* — au urcat mult mai sus pe Kwikpak, până la vărsarea *râului Nulato* (64°42' latitudine nordică), adică au *ajuns până la cursul mijlociu al râului Yukon.* Aici ei au construit reduta Nulato — prima aşezare rusească din Alaska centrală, care a devenit centrul achizițiilor de blănuri de castor şi o escală importantă pentru înaintarea continuă în interiorul Alaskăi.

În iarna aceluiaşi an, metisul Jftoir *Kolmakov* a descoperit şi a trecut pe hartă cea mai mare parte din cursul râului Innoko, cel mai important afluent dinspre stânga al râului Kwikpak şi munții Kuskokwim (lungimea, vreo 400 km, înălțimea peste 1.500 m); după aceea a trecut peste aceste înălțimi, care formează cumpăna apelor, spre sud, în direcția râului Kuskokwim şi la începutul verii anului 1839 a coborât pe acest râu până la mare.

În acelaşi an, compania a angajat pe locotenentul *Lavrenti Alekseevici Zagoskin.* Tn 1842, el a fost numit conducător al expediției care a explorat cele mai mari râuri din Alaska — Kwikpak şi Kuskokwim. În timpul verii el a trecut cu un bric din Novo-Arhanghelsk până la reduta Mihailovski, iar de acolo, cu luntri uşoare, a cartografiat țărmul golfului până la râul *Unalakleet* (la 64° latitudine nordică). În iarna 1842— 1843, Zagoskin a plecat în sănii trase de câini la reduta Nulato şi a explorat cursul inferior al râului Koyukuk (afluent dinspre nord al râului Kwikpak). În vara anului 1843 a ajuns la gura râului *Tanana* (cel mai mare afluent al râului Kwikpak) şi a înaintat cu luntri uşoare pe râul Kwikpak — pe care l-a descris — de la praguri până la cotul inferior, între 65 şi 62° latitudine nordică; în vara anului următor (1844), el a descris cursul mijlociu şi inferior al râului Kuskokwim şi cursul inferior al râului Kwikpak. În 1846 s-a întors prin Siberia la Petersburg, unde a scris cartea „Descrierea unei părți din posesiunile ruseşti din America efectuată în cursul călătoriei pe jos în anii 1842—1844" (1847).

În 1844, *Malahov* a terminat în linii mari explorarea rețelei de râuri din Alaska de sud: el a cartografiat râul *Susitna,* care adună apele mai multor râuri ce izvorăsc din partea centrală şi de vest a *lanțului muntos*

Alaska şi se varsă în partea de nord a golfului Cook.

DESCOPERIREA ŞI EXPLORAREA MARELUI BAZIN

În primul pătrar al secolului al XIX-lea, teritoriul uriaş situat dincolo de munții Stâncoşi, între râurile Columbia şi Colorado, era aproape în întregime o „pată albă". E adevărat că spaniolii pătrunseseră acolo venind dinspre sud încă în secolul al XVIII-lea. Este cunoscută, de pildă, călătoria întreprinsă în 1776 de doi misionari *(F. Dominguez* şi *S. Escalante)* care au înaintat spre nord-vest de Santa Fe până la paralela de 40° latitudine nordică. Ei au ajuns pe malul unui lac (Utah?) şi au auzit de la indieni despre un alt lac, mult mai mare (Marele Lac Sărat?). Dar astfel de expediții erau foarte rare, iar datele strânse de ele extrem de confuze.

Adevărata explorare a Far West-ului american a fost începută în secolul al XIX-lea, după Lewis şi Clark, de agenții companiilor de blănuri. În perioada 1820—1830 achizitorii de blănuri străbăteau Far West-ul în diferite direcții cu ajutorul călăuzelor indiene. Ei au continuat descoperirea munților *Sierra Nevada* şi a munților *Coastelor (Coast Range), î*ncepută dinspre sud de spanioli (în California de nord) şi descoperirea *munților Cascadelor, î*ncepută dinspre nord de Lewis şi Clark. Unul dintre agenți, J. Bridger, a trecut în 1824 peste *lanțul muntos Wahsatch* şi a descoperit *Marele lac sărat;* un alt agent P. *S. Ogden,* a descoperit *bazinul lacului Harney* (la 43° latitudine nordică), iar ceva mai la sud (dincolo de paralela de 42°) — *râul Ogden.*

Cea mai mare parte a rețelei hidrografice din Far West a fost descoperită de expediția lui *B. Bonneville* şi *J. Walker* (1832-1836) care plecase de asemenea să achiziționeze blănuri. Ea a explorat, între altele, cursul marilor râuri Ogden (astăzi Humboldt, 560 km) şi Sevier, convingându-se că ele se pierd în lacuri sărate sau în terenuri sărăturoase.

Cel mai mare explorator al Far West-ului american a fost topo-graful militar *John Charles Frémont.* El a început să studieze *platoul Preriilor î*n 1842, bizuindu-se pe îndelungata experiență a ajutorului său *Kit Carson,* care străbătuse întreaga regiune dintre Mississippi şi munții Stâncoşi. În 1843—1844, străbătând în toate direcțiile Far West-ul, ei au descoperit toate râurile şi lanțurile muntoase necunoscute până atunci. Fremont a stabilit conturul unei uriaşe regiuni fără scurgere (circa 550.000 km^2), constatând alternanța caracteristică a depresiunilor şi a lanțurilor muntoase scurte, cu vârfuri de ordinul a 3.000—4.000 m altitudine şi i-a dat denumirea de *Marele Bazin.*

Istoricii anglo-americani subliniază că Frémont n-a fost un descoperitor, ci un explorator, şi că el a dat un impuls puternic colonizării Far West-ului: „din cenuşa focurilor sale s-au născut oraşe”.

EXPLORAREA AMERICII DE NORD-VEST DE CĂTRE ANGLO-CANADIENI ŞI AMERICANI

Până la mijlocul secolului al XIX-lea fusese explorat întreg cursul râului Kwikpak-Yukon: cursul inferior şi mijlociu până la vărsarea Tananei — de către ruşi, iar cursul superior şi o porțiune din cursul mijlociu tot până la râul Tanana — de către anglo-canadieni. Dintre aceştia din urmă, primii care au pătruns pe cursul superior al Yukonului au fost agenții „Companiei golfului Hudson”. În 1843, R. Campbell a descoperit în nord-vestul Canadei, dincolo de munții Mackenzie, la 62° latitudine nordică, râul *Pelly* care curge spre vest. El a coborât pe acest râu şi a întemeiat un fort la confluența lui cu râul *Lewis,* care curge dinspre sud; aceste două râuri alcătuiesc Yukonul. Tn 1850, *Campbell* a coborât pe Yukon, dincolo de granița ruso-canadiană, până la cercul polar şi anume până la vărsarea marelui său afluent dinspre nord *Porcupine,* explorând cursul inferior şi mijlociu al acestuia. Tot în 1850, alți agenți ai companiei au coborât pe Yukon, mai jos de Porcupine, până la estuarul Tananei. Aşadar, la mijlocul secolului al XIX-lea erau cunoscuți, nu numai principalul râu din Alaska, dar şi toți afluenții lui importanți. În 1863, metisul rus *Ivan Lukin* a desăvârşit descoperirea râului Kwikpak, urcând pe el până la granița ruso-canadiană.

Rămânea deschisă problema dacă Yukonul din Canada engleză şi Kwikpakul rusesc sunt două râuri diferite sau reprezintă acelaşi râu. Faptul că ele sunt acelaşi râu a fost constatat în 1863 de către oamenii de ştiință care au lucrat la stabilirea traseului liniei de telegraf ruso-americane ce se proiecta pe atunci, în frunte cu geologul *Robert Kennecott,* care a întocmit o hartă a bazinului Yukonului.

În momentul când America rusă a fost vândută Statelor Unite (1867), întinderi uriaşe din Alaska centrală şi de nord, precum şi din Canada de nord-vest rămâneau încă „pete albe”. Erau cunoscute numai văile râurilor importante şi, în liniile cele mai generale, înălțimile care formau cumpăna apelor dintre ele (dar nu toate). În primii ani după cumpărarea Alaskăi, în S.U.A., nu s-a manifestat un interes deosebit pentru această regiune. Singurul care a explorat Alaska în perioada 1870—1880 a fost *Ivan Petrov* (probabil metis), care în jurul anului 1880 a publicat o descriere foarte prețioasă a Alaskăi. După părerea geografilor americani, „Petrov a fost,

pare-se, primul care a avut o imagine clară a poziției lanțurilor muntoase din Alaska".

În 1885, locotenentul american *H. T. Allen* a traversat Alaska de la sud spre nord-vest. El a urcat pe Copper River, a traversat partea răsăriteană a munților Alaska şi a coborât pe Tanana până la vărsarea acestui râu în Yukon; aceasta a fost prima explorare a întregului curs al Tananei cunoscută de noi. Allen a coborât apoi cu barca pe Yukon până la estuarul afluentului său Koyukuk, pe care a urcat o oarecare distanță, iar după aceea a călătorit pe uscat până la golful Norton.

În 1882—1884, geologul *George Mercer Dawson,* care a lucrat întâi la demarcarea graniței canadiano-americane de la lacul Woods până la Oceanul Pacific, iar apoi a explorat Columbia britanică şi Canada de nord, a studiat bazinul cursului superior al râului Columbia şi munții Stâncoşi de apus, în legătură cu stabilirea traseului căii ferate Canada-Pacific. În 1887—1888 Dawson a condus o expediție pentru explorarea Canadei de nord-vest (a „teritoriului Yukon"). El a descoperit *munții Dawson* (2.164 m), care se întind de la paralela de 62° latitudine nordică în direcția nord-vest, de-a lungul malului stâng al Yukonului. Numele lui s-a atribuit şi centrului exploatărilor aurifere *Dawson City,* odinioară celebru.

Descoperirea aurului pe râul Klondike (din sistemul Yukonului) în 1896, a atras aici un număr imens de aventurieri dornici de îmbogățire. În 1898 s-au descoperit zăcăminte de aur pe malul de nord-vest al golfului Norton, în regiunea oraşului Nome, ceea ce a sporit şi mai mult gloria Alaskăi, căreia înainte nu i se dădea atenție în S.U.A. Geologi şi topografi militari au început în grabă să exploreze ținutul. Totuşi partea de nord-est a Alaskăi a rămas încă foarte puțin studiată până la cel de al doilea război mondial.

Capitolul 77

EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN AMERICA DE SUD

CĂLĂTORIA LUI HUMBOLDT ŞI BONPLAND

Alexander Humboldt & lucrat în 1792—1797 în Germania la departamentul minelor, dar căpătând o moştenire după moartea mamei sale a demisionat. În 1798 el l-a cunoscut la Paris pe botanistul francez *Aime Bonpland* şi au hotărât să facă împreună o mare călătorie. Mai

târziu,

Humboldt l-a caracterizat pe Bonpland drept „un prieten curajos şi instruit” şi a arătat că „succesul lucrării lor comune este datorat în mare măsură perseverenței şi rezistenței acestuia”. Ei au plecat în America de Sud, au debarcat, în iulie 1799, pe coasta Venezuelei (portul Cumana), de aici au plecat la Caracas şi apoi au pornit spre sud, în direcția fluviului *Orinoco.* Ei au urcat pe cursul superior al fluviului până la locul unde se desprinde spre sud-vest brațul *Casiquiare,* „care prin lățime nu este inferior Rinului”. Acesta se varsă în Rio *Negro,* afluent al Amazonului. Humboldt a făcut prima descriere ştiințifică a acestui fenomen şi după câțiva ani Casiquiare a început să fie considerat un exemplu clasic de *bifurcare*[1] *a râurilor.* (Faptul că Orinoco este legat de Amazon prin Casiquiare şi Rio Negro era cunoscut cel puțin din secolul al XVII-lea de spanioli şi portughezi, care au navigat pe ambele sisteme fluviale). Punctul terminus al drumului urmat de Humboldt şi Bonpland a fost fortul spaniol San Carlos, situat pe malul stâng al râului Rio Negro. De aici ei au cotit spre Orinoco şi s-au întors la Cumana.

În noiembrie 1800, Humboldt şi Bonpland au plecat cu o corabie la Havana şi au întreprins o călătorie prin Cuba. În martie 1801 ei au sosit din nou pe țărmul dinspre Marea Caraibilor al Americii de Sud şi au debarcat în portul Cartagena de lângă gurile râului *Magdalena.* De acolo au urcat pe *Magdalena* până la portul Honda, iar după aceea s-au îndreptat în direcția sud-est, spre oraşul Bogota, situat în centrul *podişului Cundinamarca.* În septembrie 1801, călătorii s-au deplasat în oraşul Quito. Humboldt a cercetat timp de mai multe luni vulcanii din munții Anzi, iar în iunie 1802 a făcut o ascensiune pe vulcanul *Chimborazo* (6.272 m), atingând altitudinea de 5.785 m — recordul mondial de atunci. În iulie 1802, Humboldt şi Bonpland au plecat din Quito în portul Trujillo din Peru (în dreptul paralelei de 8° latitudine sudică), de acolo la Callao, iar după aceea au rămas timp de patru luni la Lima.

În martie 1803 ei au călătorit pe mare până în portul Acapulco din Mexicul de sud şi după o lună au ajuns în oraşul Mexic. Acolo s-au oprit timp de mai multe luni, făcând călătorii scurte, dar foarte rodnice, prin țară. Humboldt a continuat studierea vulcanilor. După ce au adunat un material bogat, călătorii au plecat din nou la Havana prin portul Veracruz (martie 1804), iar de aici, tot pe mare, la Philadelphia (S.U.A.). Ei s-au

[1] *Bifurcare* înseamnă la un râu împărțirea în două ramificații legate de sisteme fluviale diferite sau, la un lac, existența a două scurgeri în bazine diferite.

întors în Europa în august 1804, după o absență de cinci ani, aducând colecții extrem de bogate. Astfel, ierbarul lor era alcătuit din 6.000 de exemplare de plante, printre care 3.000 de specii necunoscute până atunci.

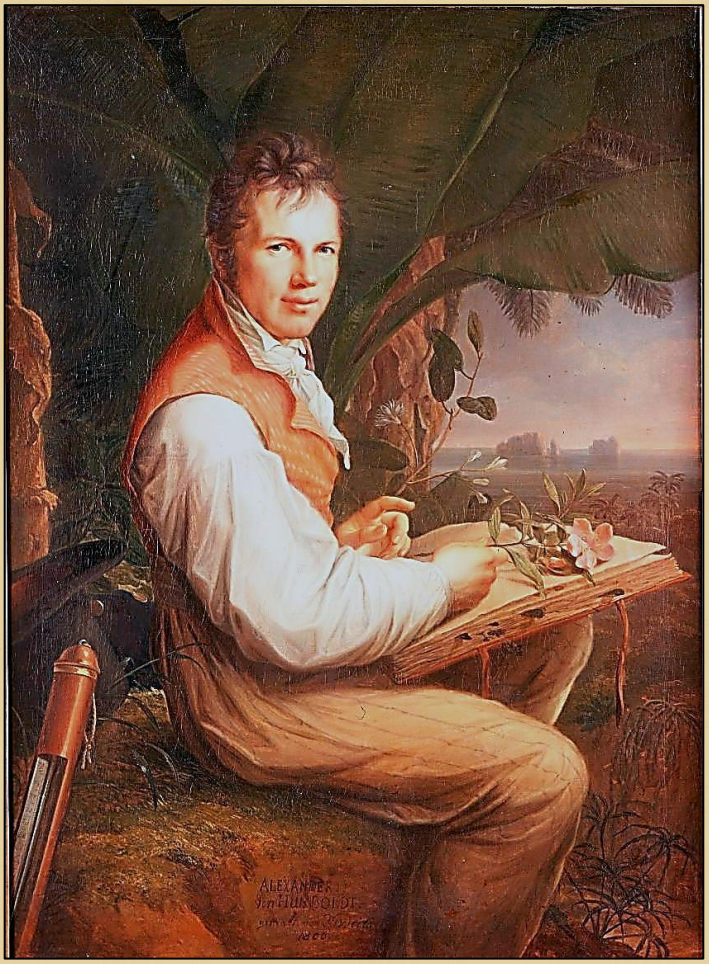

Humboldt în timpul călătoriei prin America.

Prin rezultatele sale ştiinţifice aceasta a fost una dintre cele mai importante călătorii. Humboldt şi Bonpland n-au făcut nici un fel de descoperiri geografice în sensul propriu al acestui cuvânt, însă din punct de vedere ştiinţific ei „au descoperit pentru a doua oară America tropicală”. Metoda cercetărilor geografice ale lui Humboldt a devenit un model pentru expediţiile ştiinţifice din secolul al XIX-lea. El este unul dintre creatorii geografiei fizice ca ştiinţă şi lucrările sale asupra ţărilor pe care le-a vizitat constituie adevărate exemple în acest domeniu. El a sintetizat sub raport teoretic observaţiile sale şi ale lui Bonpland şi a făcut experienţe remarcabile în ceea ce priveşte stabilirea legăturii dintre diferite fenomene geografice şi a repartiţiei lor pe glob. Humboldt este unul dintre întemeietorii geografiei moderne a plantelor, un remarcabil istoric al descoperirilor geografice, climatolog, oceanograf, cartograf şi magnitolog.

După această călătorie, Humboldt a locuit 20 de ani la Paris, prelucrând împreună cu diferiţi savanţi francezi, materialele extrem de bogate strânse de el şi Bonpland: colecţiile, documentele istorice şi de altă natură, observaţiile personale. Rodul acestei munci a fost o uriaşă lucrare, rămasă neterminată: „Călătorie prin regiunile tropicale ale Lumii noi întreprinsă în anii 1799—1804” (30 de volume, 1807—1834). Înainte de a începe publicarea acestei lucrări, Humboldt a tipărit cartea „Tablouri ale naturii” (1807), care s-a reeditat de mai multe ori, fiind tradusă aproape în toate limbile europene.

În 1829, Humboldt a călătorit de la Petersburg prin Uralul central

până în Altai. În urma acestei călătorii el a publicat o serie de studii şi două cărți: „Observații asupra geologiei şi climatologiei Asiei” şi „Asia centrală”. Din punct de vedere ştiințific, aceste lucrări sunt mult inferioare celor publicate de Humboldt în legătură cu călătoriile sale prin America tropicală.

TRAVERSAREA AMERICII DE SUD DE CĂTRE PEPPIG ŞI CASTELNAU

Humboldt la bătrânețe (de Ines Acevedo).

Naturalistul german *Eduard Peppig,* care a petrecut trei ani în S.U.A. şi în Cuba, a ocolit în 1829 capul Horn şi a debarcat la Valparaiso (Chile). În 1827—1829 el a lucrat în regiunea puțin explorată a Anzilor din *Chile central.* În 1829 a plecat pe mare de la Valparaiso la Callao (Peru), a trecut la nord-est de Lima peste *Auzii occidentali şi centrali,* iar apoi a petrecut mai multe luni printre indieni, în pădurea tropicală de pe versantele Anzilor, la răsărit de izvoarele Amazonului, în anii 1831—1832, Peppig a explorat întreg cursul fluviului *Huallaga-Marafion-Amazon,* de la izvoare până la estuar, întorcându-se în patrie cu mari colecții botanice şi zoologice, în 1833 a fost numit profesor la Universitatea din Leipzig, iar în 1835-1836 a publicat cartea „Călătorie prin Chile, Peru şi pe fluviul Amazon” (în două volume) şi un atlas, afirmându-se ca un talentat scriitor-geograf.

O amploare şi mai mare a avut expediția franceză de cercetări din 1843—1847, condusă de *Francis Castelnau.* Debarcând în Brazilia, expediția a pătruns în Matto Grosso[1], imensă regiune interioară a țării, rămasă aproape fără locuitori după pustiirea ei timp de trei secole de.

[1] Primii exploratori din secolul al XIX-lea ai regiunii Matto Grosso au fost *Paul* şi *Natterer* (1817—1821). În zona răsăriteană a regiunii Matto Grosso, Paul a explorat cea mai mare parte a râului Tocantins, de la cursul superior până la fortul Carolina, adică de la 16 la 7° latitudine sudică. Natterer a traversat regiunea Matto Grosso de la răsărit spre apus, până la cursul superior al râului *Guapore,* a coborât pe Guapore până la râul Madeira şi apoi pe acesta până la Amazon.

către negustătorii de sclavi „paulişti”. Expediția lui Castelnau a terminat aproape după un sfert de secol explorarea bazinului râului *Tocantins;* ea a ajuns până la cursul superior al râului *Araguaya* (16° latitudine sudică), cel mai mare afluent al râului Tocantins, a coborât pe el până la estuar (în apropiere de paralela de 5° latitudine sudică) şi a urcat pe *Tocantins* până la cursul lui superior, terminând astfel explorarea bazinului acestui râu. De aici Castelnau a pornit spre apus, în inima continentului, şi a stabilit cu precizie poziția izvoarelor *râului Paraguay* (în dreptul paralelei de 14° latitudine sudică). Continuând să înainteze spre sud-vest, expediția a traversat *regiunea Marele Chaco (Gran Chaco),* trecând peste mlaştini, stepe, savane, tufărişuri şi păduri tropicale cu frunze căzătoare sau veşnic verzi. După ce a urcat pe *podişul Boliviei* şi a trecut prin oraşul Potosi (19°30' latitudine sudică), expediția a traversat podişul în direcția nord-vest şi a ajuns pe țărmul Oceanului Pacific, lângă Lima.

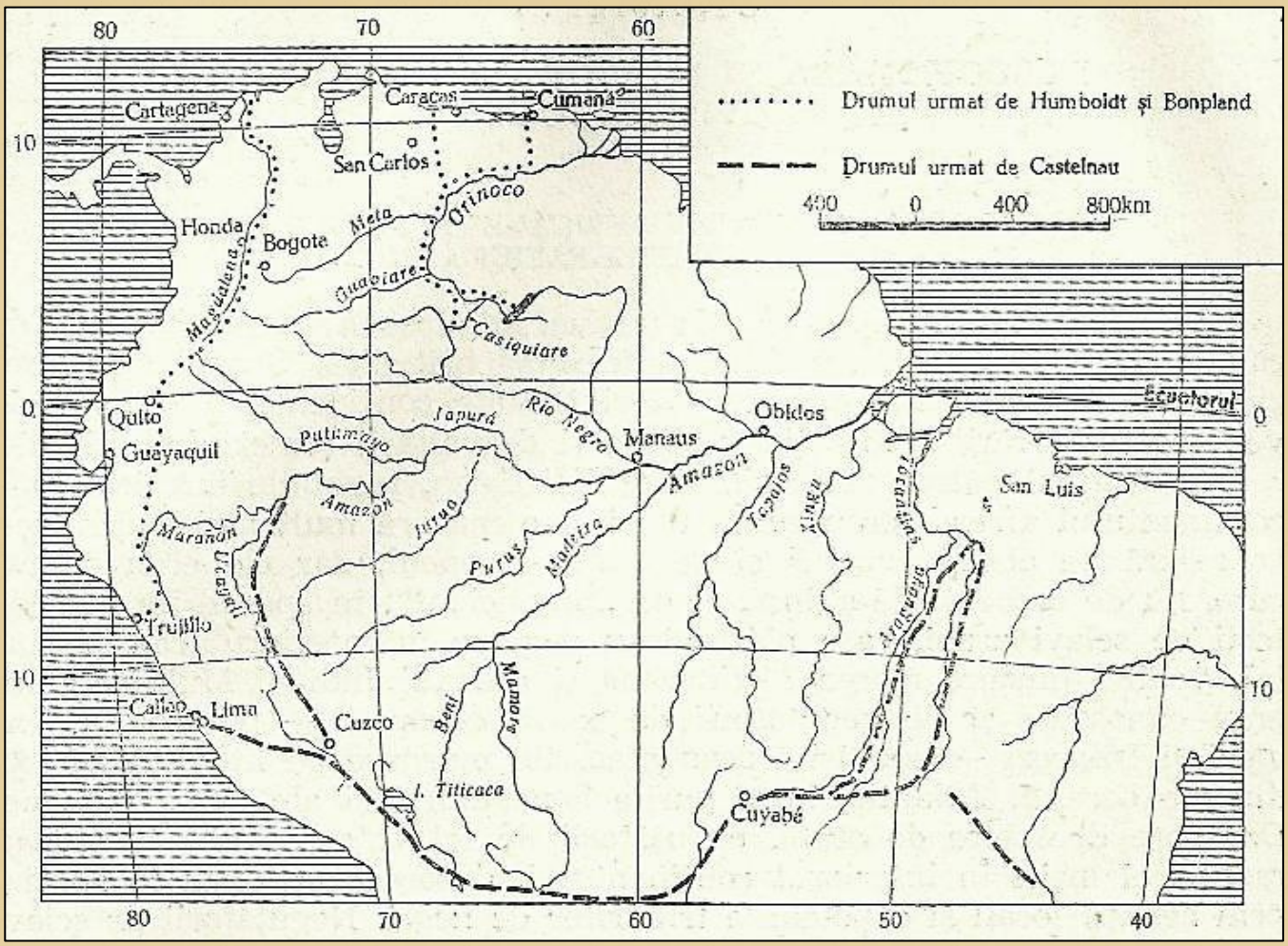

Itinerariile Iu Humboldt-Bonpland şi Castelnau prin America de Sud.

Dar Castelnau nu s-a mulțumit coi această traversare a continentului, fără precedent în istoria Americii de Sud: predecesorii săi au călătorit în general *cu corăbii sau cu bărci,* pe râurile din sistemul

Amazonului, pe când el şi însoţitorii săi au umblat *călare* sau *pe jos.* Din Lima, expediţia a pornit înapoi spre est, în direcţia oraşului Cuzco, în apropierea căruia curge râul *Urubamba,* unul din componenţii râului *Ucayali.* Coborând pe valea râului Urubamba şi pe cursul superior al râului Ucayali, Castelnau a ajuns până la punctul unde acest râu devine navigabil, iar apoi a coborât pe Ucayali-Amazon până la estuar, terminând astfel *dubla traversare a continentului.* În oraşul Belen (Pará) expediţia s-a îmbarcat şi s-a întors în Europa. Din păcate, cea mai mare parte din însemnările participanţilor la expediţie s-au pierdut.

Capitolul 78

DESCOPERIREA ŞI EXPLORAREA BAZINULUI FLUVIULUI NIGER

ORGANIZAREA „ASOCIAŢIEI AFRICANE" ŞI PRINCIPALELE PROBLEME ALE GEOGRAFIEI AFRICII

În 1788 a luat fiinţă, din iniţiativa lui *Joseph Banks* (tovarăş de călătorie al lui Cook), „Asociaţia africană" britanică. Scopul noii asociaţii era explorarea regiunilor interioare ale continentului african, în vederea instaurării dominaţiei engleze şi dezvoltării comerţului britanic.

În ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea, regiunile interioare ale continentului african erau cunoscute într-o măsură mult mai mare decât consideră de obicei istoricii şi geografii europeni; dar ele erau cunoscute, nu de oamenii de ştiinţă, ci de „practicieni", în special de neguţătorii de sclavi arabi, care pătrundeau departe în interiorul continentului, venind dinspre marea Mediterană şi Oceanul Indian. Multe regiuni erau cunoscute şi de neguţătorii de sclavi europeni — portughezi, englezi şi francezi — care îşi făceau afacerile murdare pe litoralul Africii dinspre Oceanul Atlantic, între gurile Senegalului şi ale râului Kunene. Dar spre deosebire de arabi, neguţătorii de sclavi europeni pătrundeau rareori ei înşişi în interiorul continentului, deoarece acţionau în special prin agenţii locali şi căpeteniile triburilor de negri. Neguţătorii de sclavi europeni nu erau de loc dispuşi să împărtăşească cercurilor ştiinţifice din Europa cunoştinţele lor geografice.

La începutul secolului al XIX-lea, geografii europeni aveau de rezolvat, cu privire la Africa interioară, în primul rând patru *probleme* legate de patru mari râuri africane: l) *problema Nilului;* la hotarul dintre secolele

XVIII—XIX ea se mărginea la problema izvoarelor Nilului Alb şi a legăturii lui cu alte sisteme fluviale; 2) *problema Nigerului;* nu se cunoşteau izvoarele, direcția cursului şi estuarul marelui fluviu din Africa occidentală; 3) problema *fluviului Congo;* despre acest fluviu se ştia tot atât de puțin ca şi despre Niger; numai gurile lui erau cunoscute de portughezi încă din secolul al XV-lea (după expediția lui Diogo Cão); 4) *problema fluviului Zambezi;* şi acest fluviu era cunoscut numai pe cursul său inferior, explorat de portughezi în secolele XVI—XVIII.

A cincea problemă, legată de cele patru precedente, era studierea afluenților marilor fluvii africane, pentru stabilirea bazinelor respective şi a eventualei legături dintre ele. Se presupunea, printre altele, posibilitatea unei bifurcări a afluenților apropiați ai Nigerului şi ai Nilului, ai Nilului şi ai fluviului Congo, ai fluviului Congo şi ai fluviului Zambezi, prin urmare existența posibilă a unor căi fluviale interioare transafricane, de la Oceanul Atlantic până la Oceanul Indian (Congo-Zambezi), şi de la Marea Mediterană spre Oceanul Indian (Nil-Congo-Zambezi) şi spre golful Guinea (Nil-Niger). *A şasea problemă* era explorarea Marilor lacuri africane din partea răsăriteană a continentului şi a lacului Ciad din partea sa centrală, precum şi stabilirea legăturii lor cu marile fluvii. A *şaptea problemă* era lămurirea trăsăturilor fundamentale ale reliefului continentului african. Această din urmă problemă trebuia să fie rezolvată şi a şi fost rezolvată o dată cu celelalte probleme.

CĂLĂTORIA LUI MUNGO PARK SPRE NIGER ŞI MOARTEA SA

La început, „Asociația africană" a dat cea mai mare atenție rezolvării *problemei Nigerului, în*trucât în acea vreme interesele Angliei şi ale rivalei ei, Franța, erau legate cel mai mult de Africa occidentală. S-au organizat câteva expediții cu scopul de a se ajunge pe malurile Nigerului dinspre marea Mediterană, prin *pustiul Sahara,* deoarece drumurile de caravane prin Sahara spre localitatea *Tombuctu,* situată pe cursul mijlociu al Nigerului, erau bine cunoscute de mai multe veacuri. Dar toate aceste încercări s-au încheiat prin eşecuri sau prin pieirea călătorilor englezi. Atunci Asociația a hotărât să organizeze cercetările pornind din Guineea superioară, unde existau factorii comerciale europene. În acest scop a fost angajat scoțianul *Mungo Park,* un medic în vârstă de 24 de ani, care făcuse o călătorie în India; probabil că el avea nevoie de o slujbă şi de aceea a acceptat să-şi pună viața în primejdie în schimbul unei retribuții destul de modeste (Asociația n-a cheltuit pentru expediția lui decât 200 de lire sterline).

Mungo Park

În 1795, Park a sosit în *Gambia.* În decembrie, el a pornit spre răsărit, însoțit de doi servitori negri — un bărbat (care era şi tâlmaci) şi un copil. Park şi-a cumpărat un cal, iar pentru bagaje (alimente, precum şi diferite mărunțişuri şi tutun pentru schimb) a luat doi măgari. Park a căutat să călătorească prin regiuni unde nu pătrunsese încă islamul: europenii se temeau de musulmani, din pricina fanatismului lor. Totuşi, el a căzut de câteva ori în mâinile „maurilor" (musulmanilor), dar, după spusele lui, ei numai l-au jefuit câteodată, însă nu i-au făcut nici un alt rău. După câtva timp, servitorul său vârstnic a refuzat să meargă mai departe: probabil că încă de pe atunci au început să se manifeste acele trăsături ale caracterului lui Park, care mai târziu l-au dus la pieire. La 21 iulie 1796, înaintând mereu spre răsărit, Park a ajuns lângă oraşul *Segu,* pe malul unui râu mare, pe care negrii îl numeau *Joliba.* Park era convins că acesta este *Nigerul,* spre care dorea el să ajungă: „Sub razele soarelui de dimineață scânteia în fața mea... maiestosul Niger, care în acest loc este aproape tot atât de larg ca Tamisa lângă Westminster. El îşi rostogolea încet valurile spre răsărit..."

Park era atunci bolnav de malarie tropicală, cu desăvârşire istovit, îmbrăcămintea îi era numai zdrențe, iar „mărfurile" fuseseră împărțite sau furate. El a hotărât să se mulțumească cu informațiile orale ale localnicilor cu privire la cursul râului şi a aflat că de la Segu până la Tombuctu sunt aproximativ două săptămâni de drum. N-a putut să afle însă nimic despre direcția în care curge mai departe râul şi unde se termină el („Cine ştie?... poate la capătul pământului!" — i se răspundea). După zece zile a pornit înapoi, motivând în raportul său că a făcut-o din cauză că începea perioada ploilor şi că exista primejdia de a fi atacat de către „necruțătorii fanatici" musulmani. Din cauza bolii a fost nevoit să rămână câteva luni într-un sat al negrilor, între Segu şi gurile Gambiei. Abia în aprilie 1797 el a fost în stare să-şi continue drumul spre mare. La Gambia, Park s-a îmbarcat pe un vas american care transporta sclavi negri în sudul S.U.A.,

iar din America s-a întors în Anglia la sfârşitul anului 1797.

Descrierea călătoriei lui Mungo Park a produs o puternică impresie în Anglia. Pentru specialişti era însă evident că, de fapt, el nu a făcut nici un progres în rezolvarea problemei Nigerului: nu văzuse decât un oarecare râu Joliba, care curgea spre răsărit şi ale cărui izvoare şi guri rămâneau cu totul necunoscute. La Segu, Park aflase numai, şi aceasta doar din auzite, că pe râul Joliba, mai jos pe cursul lui, este situat Tombuctu.

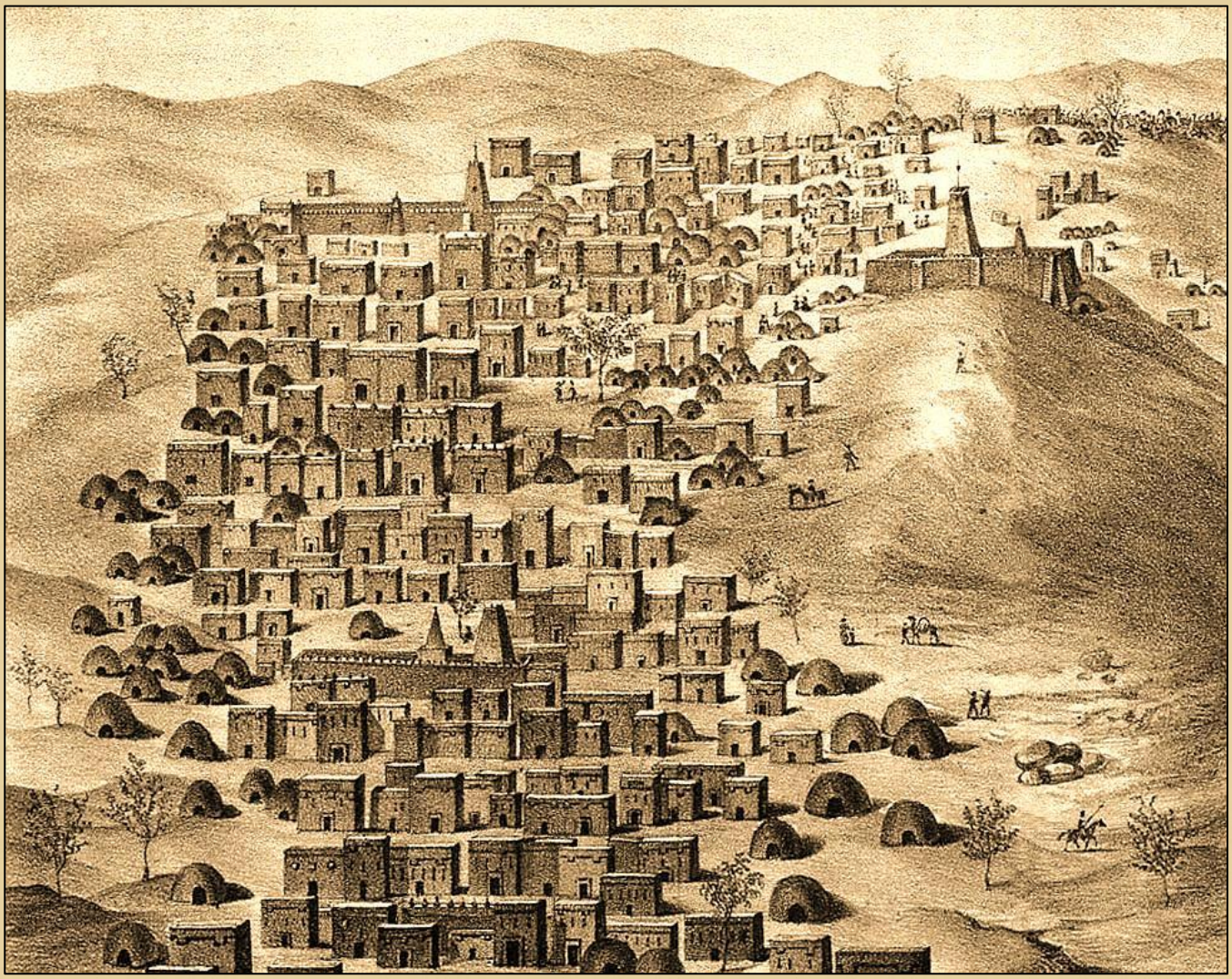

Tombuctu (gravură veche).

Întorcându-se în Scoția, Park a practicat câțiva ani medicina. În 1805 el a fost invitat să conducă o mare expediție în Africa, pentru care s-au alocat 5.000 de lire sterline. Expediția a debarcat la capul Verde, unde s-au construit bărci, iar apoi a pătruns pe râul Gambia şi în mai 1805, sub protecția unui detaşament de treizeci şi cinci de soldați, a început să înainteze încet pe uscat, spre răsărit. Momentul plecării n-a fost ales în mod fericit, întrucât a coincis cu începutul perioadei ploilor; în detaşament au început să bântuie bolile şi pe la mijlocul lunii august, când expediția a ajuns pe malul râului Joliba, nu-i mai rămăseseră decât

şase soldaţi. Încă de pe această porţiune a drumului, Mungo Park, bizuindu-se pe forţa detaşamentului său, a început să se poarte rău cu populaţia autohtonă paşnică. Pe Joliba, cu ajutorul unei căpetenii de trib, englezii au transformat o luntre mare a băştinaşilor într-un „shooner". Pentru aceasta a fost nevoie de aproape trei luni. La 19 noiembrie 1806, expediţia a început să coboare pe râu. Înainte de plecare, Park a trimis la Ministerul coloniilor din Anglia ultima scrisoare. După aceasta el şi însoţitorii lui au dispărut fără urme.

Peste trei ani, guvernatorul englez al Gambiei a trimis în căutarea călătorilor un negustor negru, care îi servise un timp ca tălmaci lui Park. Acesta a izbutit să găsească un alt negru care călătorise pe shooner.

Potrivit relatării acestuia, Park era însoţit de un ofiţer din detaşamentul său şi de încă şase oameni: trei englezi şi trei sclavi negri. Ei au mers cu shoonerul pe Joliba aproape 2.500 km spre nord-est, până la Tombuctu, iar apoi spre est şi sud-est, până la pragurile *Busa* de pe cursul inferior al râului. Pe drum — după cât se pare, fără nici o justificare — Park poruncea adesea să se tragă asupra negrilor, şi locuitorii de pe malurile râului îl numeau „albul turbat"[1]. Ciocnirile erau din ce în ce mai dese. Ultima s-a produs înainte de pragurile Busa, din cauza unui conflict cu o căpetenie din partea locului, care ceruse o puşcă „pentru dreptul de a trece" peste praguri. Când a fost refuzat, căpetenia şi-a aliniat oştenii de-a lungul malurilor şi le-a poruncit să tragă cu arcurile asupra oamenilor de pe shooner. Încercând să scape de săgeţi, Park şi ofiţerul care-l însoţea s-au aruncat în apă şi s-au înecat.

Din relatările singurului supravieţuitor al expediţiei rezulta că *Joliba este chiar Nigerul,* că izvoarele şi cursul inferior al acestui râu se află mult mai la sud decât cursul lui mijlociu şi că, prin urmare, el descrie un arc uriaş de câteva mii de kilometri, Tombuctu aflându-se în centrul acestui arc. Se mai trăgea şi o altă concluzie geografică convenţională: dacă Nigerul se varsă în mare, atunci el se varsă în partea de răsărit a golfului Guineei, iar nu într-o altă parte a oceanului. Această concluzie însă nu era certă: pe cursul său inferior, Nigerul putea să cotească din nou brusc spre răsărit şi să se verse într-un mare lac închis, de pildă în lacul Ciad; de asemenea, cursul inferior al Nigerului putea să-şi verse apele în fluviile Nil sau Congo. Pentru rezolvarea acestei probleme era necesar să se găsească pragurile Busa şi să se exploreze tot cursul Nigerului mai jos de aceste praguri.

---

[1] Călătorii care au mers mai târziu pe Niger povesteau că după zeci de ani negrii îşi aminteau cu groază de Mungo Park.

CONTINUAREA EXPLORĂRII AFRICII OCCIDENTALE: MOLIEN, LAING ŞI CLAPPERTON

Francezii, care aveau interese speciale în Africa occidentală, au explorat acolo — rivalizând cu englezii — un şir de râuri care se varsă în Oceanul Atlantic de ambele părți ale capului Verde. În 1818, urcând pe masivul muntos *Futa-Djallon,* francezul G. *T. Molien* a descoperit că în dreptul diferitelor lui vârfuri (între 10°30' şi 11°30' latitudine nordică) izvorăsc râurile Rio Grande (astfel numeau portughezii râul *Korubal), Gambia* şi *Bafing,* cel mai important afluent al Senegalului.

În 1822 ofițerul englez *Alexander Gordon Laing* a reluat explorarea Nigerului pe cursul său superior şi a aflat de la localnici că Joliba (Nigerul) izvorăşte la aproximativ 1.000 km sud-vest de Segu, „în apropiere de un munte foarte înalt": este pentru prima dată când se menționează *muntele Loma* din partea de nord-est a regiunii Sierra Leone (1.946 mtr.), cel mai înalt pisc din Africa tropicală la vest de Camerun. Dar Laing nu a izbutit să verifice el însuşi aceste relatări[1].

Tot în 1822 au pornit din Tripoli spre sud trei englezi: *Walter Oudney, Dixon Denham* şi *Hugh Clapperton.* Înaintând aproximativ de-a lungul meridianului pe care se află Tripoli, ei *au traversat Sahara centrală trecând prin oaza Murzuk.* La începutul lunii februarie 1823, după ce au străbătut peste 2.000 km, englezii au văzut în apropiere „strălucind sub razele aurii ale soarelui, marele lac *Ciad";* ei sunt primii europeni care au ajuns pe malurile acestui lac. Dar ținta lor nu era lacul Ciad, ci Nigerul. De aceea au pornit mai departe de-a lungul malului apusean al lacului. Oudney a murit curând, iar Denham şi Clapperton s-au despărțit pentru un timp.

Clapperton a pornit de pe malul lacului spre vest în sus pe valea râului *Komadugu-Iobe,* care se varsă în lacul Ciad. Abia după ce a trecut cumpăna apelor (dincolo de oraşul *Kano),* el a ajuns pe un alt râu — Sokoto, care curge către nord-vest, spre Niger. Clapperton n-a explorat cursul acestui râu până la estuar, dar ceea ce a văzut a fost de ajuns pentru a trage concluzia justă, că în *zona cursului său mijlociu, Nigerul nu este legat de lacul Ciad.*

Deriham a explorat malul sudic al lacului Ciad şi a descoperit aici gurile marelui râu *Shari,* care se varsă în lac. Întorcându-se pe malul

---

[1] În 1825, plecând din Tripoli, *Laing a traversat Sahara spre sud-vest,* a ajuns la Tombuctu şi a rămas acolo timp de o lună. Dar când a pornit înapoi, a fost ucis în apropiere de oraş.

vestic, el s-a întâlnit cu Clapperton lângă *oraşul Kuka.* Amândoi au traversat de la sud la nord Sahara în 1825 şi s-au întors prin Tripoli, în Anglia.

În acelaşi an, *Clapperton* a debarcat în fruntea unei expediții pe *coasta Sclavilor (Slave Coast)* din golful Guineei, în regiunea oraşului *Lagos.* Scopul lui era să continue explorarea Nigerului de la pragurile Busa. Clapperton a ajuns acolo, dar majoritatea însoțitorilor săi au pierit pe drum din cauza bolilor şi el a hotărât să nu se întoarcă la Lagos, ci să meargă mai departe spre nord, în valea râului Sokoto, pe care o cunoştea. Acolo, în oraşul Sokoto, Clapperton a murit şi au murit şi toți ceilalți europeni din expediția sa, în afară de cel mai tânăr dintre ei *Richard Lander, î*n vârstă de 21 de ani, servitorul lui Clapperton. El a izbutit să se întoarcă până la coasta Sclavilor, iar de acolo în patrie.

FRAȚII LANDER: DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII NIGERULUI ŞI „MISTERUL" RÂULUI BENUE

Expediția lui Clapperton a lăsat nerezolvată o problemă importantă, şi anume explorarea cursului inferior al Nigerului până la estuar. În afară de aceasta, pieirea tuturor membrilor expediției, cu excepția unuia singur, a produs o impresie atât de deprimantă, încât, pentru stimularea unor noi cercetări, Societatea de geografie din Londra, succesoarea „Asociației africane", a fixat un premiu special celui care va rezolva „enigma" Nigerului.

Între timp, *Richard Lander* a stârnit uimirea englezilor. În 1829—1830 a apărut lucrarea sa în două volume „Materialele ultimei expediții africane a lui Clapperton"; fostul servitor al lui Clapperton s-a dovedit a fi un autodidact talentat şi un cercetător neobişnuit. Înainte de lichidarea sa, „Asociația africană" a trimis spre Niger o nouă expediție sub comanda lui Richard Lander. Acesta a luat cu el pe fratele său mai mic, *John Lander.* În 1830, frații Lander au debarcat pe coasta Sclavilor şi au ajuns pe drumul cunoscut până la Busa. Acolo cei doi frați au găsit la băştinaşi hainele şi o carte care aparținuseră lui Park.

De la Busa, frații Lander şi-au continuat drumul pe malul fluviului, spre sud, de-a lungul porțiunii de praguri inaccesibilă navigației, iar apoi au început să coboare fluviul cu bărcile. După paralela de 8° latitudine nordică, primind din stânga afluentul *Benue,* Nigerul se transformă într-un fluviu foarte larg şi adânc. Benue este un râu cu debit mare de apă, care curge dinspre răsărit (1.400 km, cel mai mare afluent al Nigerului). John Lander a explorat cursul râului Benue pe o distanță

considerabilă, ajungând la concluzia, care mai târziu s-a dovedit justă, că acest râu nu este legat de Nil, dar pe vremea aceea n-a fost crezut. După aceea, timp de decenii, râul Benue a continuat să atragă atenția călătorilor[1].

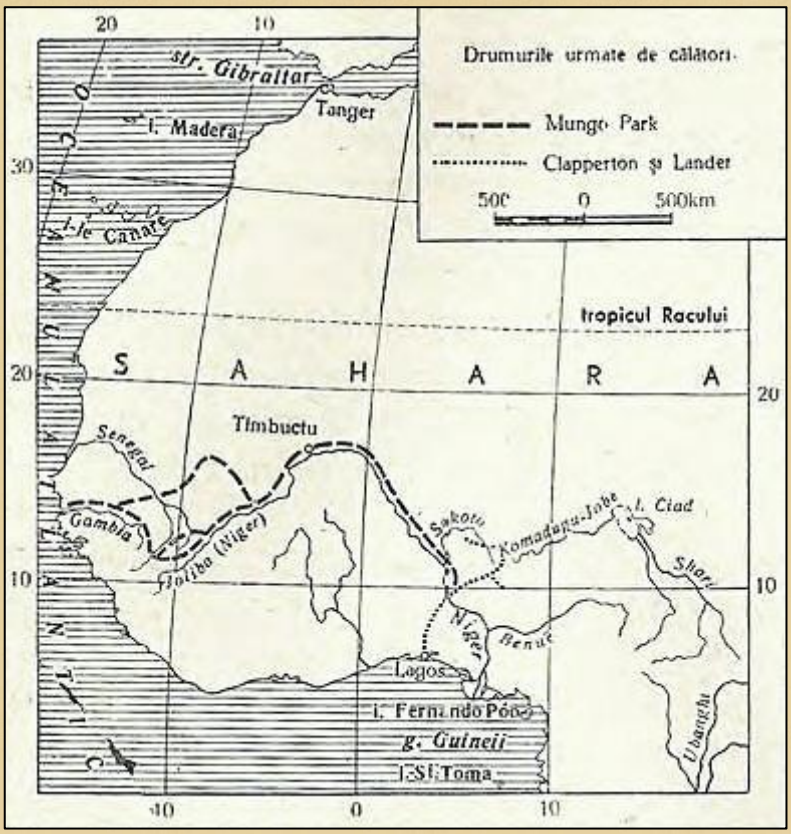

Itinerariile exploratorilor bazinului fluviului Niger.

Cam la 100 km mai jos de Benue, Nigerul ieşea într-o câmpie netedă, care se lărgea tot mai mult spre sud, iar după alți 200 km, din albia principală a râului începeau să se despartă brațe: era întinsa deltă a Nigerului, care ca suprafață nu este inferioară celebrei delte a Nilului (24.000 km^2). După ce au străbătut de la ultimul prag vreo 750 km, frații Lander au ajuns pe țărmul mării. Îmbarcându-se pe o corabie engleză care aparținea unui negustor de sclavi, înainte de a se întoarce în Anglia, ei au fost nevoiți să meargă cu un transport de negri până la Rio de Janeiro, în Brazilia.

În 1832 a apărut a doua lucrare a lui Richard Lander, „Călătorie prin Africa pentru explorarea Nigerului până la estuar”, în trei volume. În 1833, Richard Lander a explorat pentru a treia oară Nigerul cu fratele său John. El a condus o expediție comercială compusă din două mici vapoare cu un echipaj de aproximativ 50 de oameni. Expediția a urcat pe Niger până la râul Benue, iar pe acest râu pe o distanță de 150 km mai sus de vărsare. Din pricina bolilor, o mare parte din marinari au murit. Cu ceilalți oameni, Richard Lander a coborât spre mare. Pe drum, el a fost grav rănit în timpul unei ciocniri cu băştinaşii. Împreună cu opt însoțitori ai săi, a izbutit să ajungă pe insula Fernando Poo, care aparținea spaniolilor. Acolo a murit

[1] Se presupunea că râul Benue este legat de sistemele lacului Ciad, Nilului şi fluviului Congo. După explorări îndelungate, s-a dovedit că Benue nu este legat de Nil şi de Congo, dar că în perioada ploilor el se uneşte prin râul *Logone* (afluent al râului Shari) cu lacul Ciad; în 1904 francezul *Lenfant* a străbătut acest drum cu barca.

din pricina rănilor, în 1834, în vârstă de 30 de ani. John Lander s-a întors în Anglia şi a murit în 1839, în vârstă de 32 de ani.

Capitolul 79

DESCOPERIREA IZVOARELOR NILULUI ALB, EXPLORAREA SAHAREI ŞI A SUDANULUI

REZOLVAREA PROBLEMEI NILULUI ALB

Richard Francis Burton, ofițer englez din serviciul de spionaj, a slujit începând din anul 1842 în India britanică. În 1853, travestit în pelerin musulman, el a călătorit de la Cairo la locurile sfinte ale musulmanilor — Medina şi Mecca. În 1854, a debarcat cu un detaşament format din indieni şi englezi pe țărmul nordic al Somaliei şi a încercat fără succes să pătrundă prin Harar în interiorul Etiopiei. În 1855, Burton şi *John Henning Speke,* care îl însoțise înainte în Somalia, îmbinând scopurile colonialiste cu cele geografice, au început să caute izvoarele Nilului alb, pornind de pe țărmul Oceanului Indian. Din Zanzibar, ei au mers spre apus pe drumul comercial obişnuit al negustătorilor de sclavi arabi, dar întâmpinând împotrivirea acestora, au fost nevoiți să se întoarcă.

Burton şi Speke şi-au reluat încercarea în anul următor şi în februarie 1857 au ajuns în regiunea Udjidji, pe malul *lacului Tanganyika,* pe care Burton l-a luat drept izvor al Nilului. La înapoiere, Speke, fiind bolnav, s-a despărțit în oraşul Tabora de Burton care se îmbolnăvise şi el, a cotit spre nord şi a ajuns pe malul sudic al *lacului Nyanza,* cel mai mare lac din Africa, pe care l-a denumit Victoria (1858). Speke l-a determinat just ca izvor al Nilului Alb: de la negrii localnici el a aflat că din acest lac curge spre nord un râu mare. Speke s-a întors să-l ia pe Burton şi împreună cu el a ajuns la Zanzibar.

În 1860, Speke şi scoțianul *James Augustus Grant* care făcuse armata împreună cu ei în India, au explorat întreg malul sudic şi vestic al lacului Victoria. Dincolo de ecuator, pe malul nordic, Speke a descoperit un râu, care curgea din lac spre nord, precum şi *cascada Ripon.* Speke a denumit acest râu Somerset-Nil (astăzi *Victoria-Nil).*

„Aşadar, misiunea expediției a fost îndeplinită — scria Speke. — M-am încredințat eu însumi că vechiul Nil izvorăşte din lacul Victoria-Nyanza, aşa cum mi-am închipuit... Cele mai îndepărtate ape, adică izvorul

superior al Nilului, se află la capătul de sud al lacului, foarte aproape de paralela de 3° latitudine sudică, de unde rezultă că Nilul este un râu de o lungime uimitoare şi curge în linie dreaptă pe o întindere de 34° latitudine...”

Continuând înaintarea spre nord, Speke şi Grant s-au îndepărtat de Victoria-Nil şi de aceea nu au observat mei marea cascadă Murchison şi nici marele lac Albert, prin care trece acest râu. Mai departe, spre nord, ei l-au explorat până la paralela de 5° latitudine nordică. În februarie 1863 s-au întâlnit acolo cu englezul *Samuel White Baker,* care împreună cu soția sa urcase în sus pe Nil de la Khartoum (înainte de aceasta, soții Baker urcaseră de la Nil pe râul Atbara, ajunseseră până la Nilul Albastru şi coborâseră pe acesta până la Khartoum). Soții Baker au pus la dispoziția norocoşilor exploratori vasele lor şi aceştia au plecat în jos până în Egipt. În legătură cu rezultatele călătoriei sale, Speke a trimis din Egipt la Londra o telegramă cu o frază care a devenit istorică „The Nile is settled” („Cu Nilul totul e în ordine”). În acelaşi an a apărut cartea sa „Descoperirea izvoarelor Nilului”, în două volume. Iar în anul următor (1864), el a murit în Anglia, în urma unui accident de vânătoare, în vârstă de 37 de ani.

Speke şi Grant au soluționat într-adevăr chestiunea principalului izvor al Nilului Alb. Totuşi nu se putea încă spune că „totul e în ordine cu Nilul” şi primul care s-a gândit la aceasta a fost Baker. „Ei şi-au câştigat bătălia — a notat el în jurnalul său — pe când pe a mea abia de acum încolo trebuie s-o dau”. Baker a pornit pe Nil în sus, dar a întâmpinat o împotrivire atât de puternică din partea negustătorilor de sclavi, încât a fost nevoit să părăsească fluviul şi să meargă pe uscat spre Victoria-Nil. „La 18 martie 1864 — scria el — pe la amiază, a apărut în sfârşit în fața ochilor noştri lacul mult dorit. Spre sud-vest se întindea cât vedeai cu ochiul, oglinda nesfârşită a apelor sale; la nord-vest el era străjuit de un lanț de munți înalți *[Munții Albaştri,* cu un vârf de 2.444 m]... Coborâşul era cât se poate de abrupt şi abia după un drum lung şi obositor, calculând cu grijă fiecare pas, am ajuns în cele din urmă la malul întins şi neted al lacului... Am băut apă din lac până m-am săturat... şi am numit lacul descoperit de noi, şi care constituie cel de-al doilea izvor al Nilului, lacul Albert-Nyanza” (astăzi Albert).

Baker a mers cu barca de-a lungul malului răsăritean al lacului, dar a explorat numai o parte a malului şi de aceea n-a stabilit legăturile dintre lacul Albert şi alte bazine de apă. Cu alte cuvinte, nici Baker nu a descoperit toate izvoarele Nilului. Apoi a urcat pe râul Victoria-Nil şi a descoperit *cascada Murchison* (40 m cădere), „cea mai mare de pe Nil”.

Problema Nilului a fost rezolvată definitiv de *Henry Stanley,* care a descoperit râul Kagera — cel mai important dintre râurile care alimentează lacul Victoria.

CĂLĂTORIILE LUI BARTH PRIN SAHARA ŞI SUDAN

În 1849, tânărul filolog german *Heinrich Barth* a participat la o mare expediție britanică sub conducerea lui *James Richardson.* Principala misiune a expediției era să descopere pentru comerțul englez *Sudanul* — zona de stepe şi savane de la sud de Sahara — şi să cerceteze drumurile de caravane de la marea Mediterană spre Sudan. Expediția a plecat din Tripoli, a traversat Sahara de nord până la oaza Murzuk, iar apoi a cotit spre vest, în direcția oazelor de pe platoul *Saharei centrale,* situate la est şi sud de *podişul Ahaggar.* De aici expediția a pornit spre sud, peste *platoul Air (Asben)* spre *râul Sokoto,* afluent al Nigerului, iar de acolo a cotit spre est şi în 1851 a ajuns la Kuka. Richardson a murit înainte de a ajunge în acest oraş.

Comandant al expediției a devenit germanul *Adolph Oferweg* aflat în serviciul englezilor. El a explorat împreună cu Barth *regiunile Manga, Kanem şi Baghirmi* (aceasta din urmă se apropie la răsărit de cursul inferior al râului Shari) situate la nord, est şi sud-est de *lacul Ciad* şi a vizitat oraşul Yola, aşezat pe cursul mijlociu al râului *Benue, în* regiunea Adamaua. Barth descrie cu entuziasm „râul larg şi maiestos care curge într-o regiune complet netedă...” Aceasta a fost a doua „descoperire a râului Benue”, după frații Lander. Explorarea lacului Ciad l-a adus pe Barth la convingerea că malurile lui nu pot fi însemnate pe hartă, deoarece contururile lacului se schimbă în fiecare lună... „Se pot stabili numai, pe de o parte, limitele extreme pe care le atinge lacul când se revarsă şi, pe de altă parte, lungimea porțiunilor navigabile”.

În 1852, Oferweg a murit — ca şi Richardson — din pricina malariei tropicale şi conducerea expediției a fost preluată de Barth. După ce a vizitat o serie de regiuni din jurul lacului Ciad, Barth a explorat întinsul teritoriu al Sudanului de la vest de Ciad până la Niger. Trecând prin oraşele Zinder şi Sokoto, el a traversat Nigerul în dreptul paralelei de 13° latitudine nordică, iar de acolo şi-a continuat drumul pe uscat spre nord-vest până la Tombuctu. Barth a stat aici şapte luni. Apoi a coborât pe Niger până la paralela de 13° latitudine nordică şi s-a încredințat că Nigerul este navigabil pe cursul său mijlociu. Prin Kano, Barth s-a întors la Kuka, a traversat Sahara de la sud spre nord şi a ajuns la Tripoli în august 1855.

În timpul călătoriei sale de şase ani prin Sahara şi Sudan, Barth a străbătut peste 20.000 km, a întocmit o serie de hărți destul de exacte ale regiunilor vizitate şi a strâns bogate materiale geografice, istorice, etnografice şi lingvistice. Principala sa lucrare în cinci volume „Călătorii şi descoperiri în Africa de nord şi centrală" a fost publicată în anii 1855—1858. Barth a murit în 1865, în vârstă de 44 de ani. În ultimii doi ani ai vieții el a fost profesor de geografie la Universitatea din Berlin.

CĂLĂTORIILE SPIONILOR GERMANI ROHLFS ŞI NACHTIGAL PRIN SAHARA ŞI SUDANUL RĂSĂRITEAN

Gerhard Rohlfs, aventurier şi spion tipic din perioada împărțirii imperialiste a Africii, german de origine (din Germania de nord-vest), cu studii de medicină neterminate, a intrat la vârstă de 28 de ani în armata austriacă, iar după câteva luni a dezertat şi s-a angajat în legiunea străină franceză din Algeria, în care se recrutau lepădăturile societății capitaliste din alte țări. În timpul serviciului militar care a durat patru ani, Rohlfs a participat la o serie de campanii, a învățat bine limba arabă şi ritualul religiei musulmane şi şi-a însuşit pe deplin obiceiurile locale. În 1861, după ce a fost concediat din legiunea străină, el s-a dat drept musulman şi a intrat în slujba sultanului din Maroc ca medic militar, devenind de asemenea medic la curtea acestuia. În slujba sultanului, Rohlfs a întreprins o serie de călătorii prin Maroc. El a trecut de două ori *Marele Atlas,* pătrunzând în *Sahara algeriană* până la *oazele Tuat* (dincolo de paralela de 28° latitudine nordică), la o distanță de peste 1.000 km de țărmul Mării Mediterane. Probabil că încă de pe atunci el îndeplinea misiuni încredințate de un guvern din Europa occidentală.

În anii 1865-1867, Rohlfs a pornit din Tripoli prin oazele din *Sahara centrală* până la *lacul Ciad,* iar de acolo, pe un drum neexplorat până atunci de europeni, a ajuns prin *podişul Bauchi* (Nigeria centrală) la *râul Benue.* El a explorat cursul râului până la vărsare, a urcat pe Niger până în regiunea *Jebba (Djebba)* şi vizitând marile oraşe din Nigeria de sud-vest — *Ilorin* şi *Ibadan* — şi-a încheiat călătoria pe *coasta Sclavilor,* la Lagos. Aceasta este *prima traversare a Africii, de la Marea Mediterană până la golful Guineei,* cunoscută de noi.

În 1868—1879, Rohlfs a explorat în special deşerturile şi oazele din Africa de nord: în 1868—1869 pe acelea din Libia, iar în 1873—1874 — pe acelea din Egipt; la cele două călătorii ale sale au participat cel puțin zece specialişti germani; în 1878—1879, traversând de la nord la sud *pustiul Libiei,* el a ajuns până la *oazele Kufra* (Wahrat, în dreptul paralelei de 24°

latitudine nordică), dar după ce a trecut de ele spre sud a fost jefuit şi a trebuit să se întoarcă pe țărmul Mării Mediterane. Începând din 1880, Rohlfs a călătorit prin Etiopia, iar în 1884 a fost numit comisar imperial german la Zanzibar. În anul următor el s-a întors în Germania.

Rohlfs a fost un scriitor fecund şi un bun povestitor. El a descris traversarea Africii occidentale în cartea „Prin Africa", apărută în două volume. Rohlfs a descris de asemenea călătoriile făcute prin Africa de nord, spre oazele din Sahara.

Gustav Nachtigal, medic militar din Köln, sub pretextul că ar suferi de tuberculoză, a schimbat în 1861 clima „rece" din regiunea Rinului pe clima „blândă" din Algeria. Apoi s-a mutat în Tunisia, a devenit medicul personal al beiului local şi a studiat limba şi felul de trai al arabilor, în Tunisia el s-a întâlnit cu inveteratul spion Rohlfs, oare a considerat că Nachtigal este omul cel mai „potrivit" pentru a transmite darurile regelui Wilhelm I al Prusiei (ulterior împărat al Germaniei) sultanului *țării Bornu* din Africa tropicală care se întindea spre est, până la *lacul Ciad.* În ianuarie 1869, Nachtigal a plecat din Tripoli spre Murzuk. Mai departe, spre sud, drumul în direcția lacului Ciad era barat de detaşamentele de nomazi „nesupuşi" din Sahara centrală. Nachtigal a profitat de această întârziere pentru a întreprinde o călătorie în *regiunea muntoasă* puțin cunoscută *Tibesti,* locuită de negri tibbu şi a fost primul european care a explorat acest ținut. În timpul călătoriei a fost jefuit, dar materialele strânse de el nu i-au interesat pe jefuitori şi Nachtigal s-a întors cu ele la Murzuk. În 1870 şi-a continuat drumul spre sud, a traversat Sahara şi a ajuns în *țara Bornu.* Acolo a rămas timp de trei ani ca oaspete al sultanului localnic, căruia îi adusese daruri din partea regelui Prusiei. El a avut ca bază oraşul Kuka. În acest timp, Nachtigal a explorat în afară de țara Bornu şi alte ținuturi învecinate cu lacul Ciad: *Kanem* (spre răsărit) şi *Baghirmi* (spre sud) pe cursul inferior al râului *Shari.*

Drumul de înapoiere spre marea Mediterană a durat un an întreg (1874). Nachtigal şi-a ales un nou itinerariu: el a mers spre răsărit de lacul Ciad, în direcția Nilului Alb, prin ținutul neexplorat *Wadai,* pe urmele inginerului militar *Moritz Beuermann,* de asemenea spion, care dispăruse fără urmă în 1863. Mai târziu s-a aflat că a fost ucis. Prin regiunile mai cunoscute ale *Sudanului oriental — Dar Fur* şi *Kordofan,* Nachtigal a coborât până la Nil, iar în 1875 s-a întors în Germania. Deşi avea o pregătire slabă, în lucrarea sa în trei volume „Sahara şi Sudan" (1879—1889) el a făcut descrieri geografice prețioase pentru acea vreme ale Saharei centrale (ținutul muntos Tibesti) şi ale Sudanului oriental.

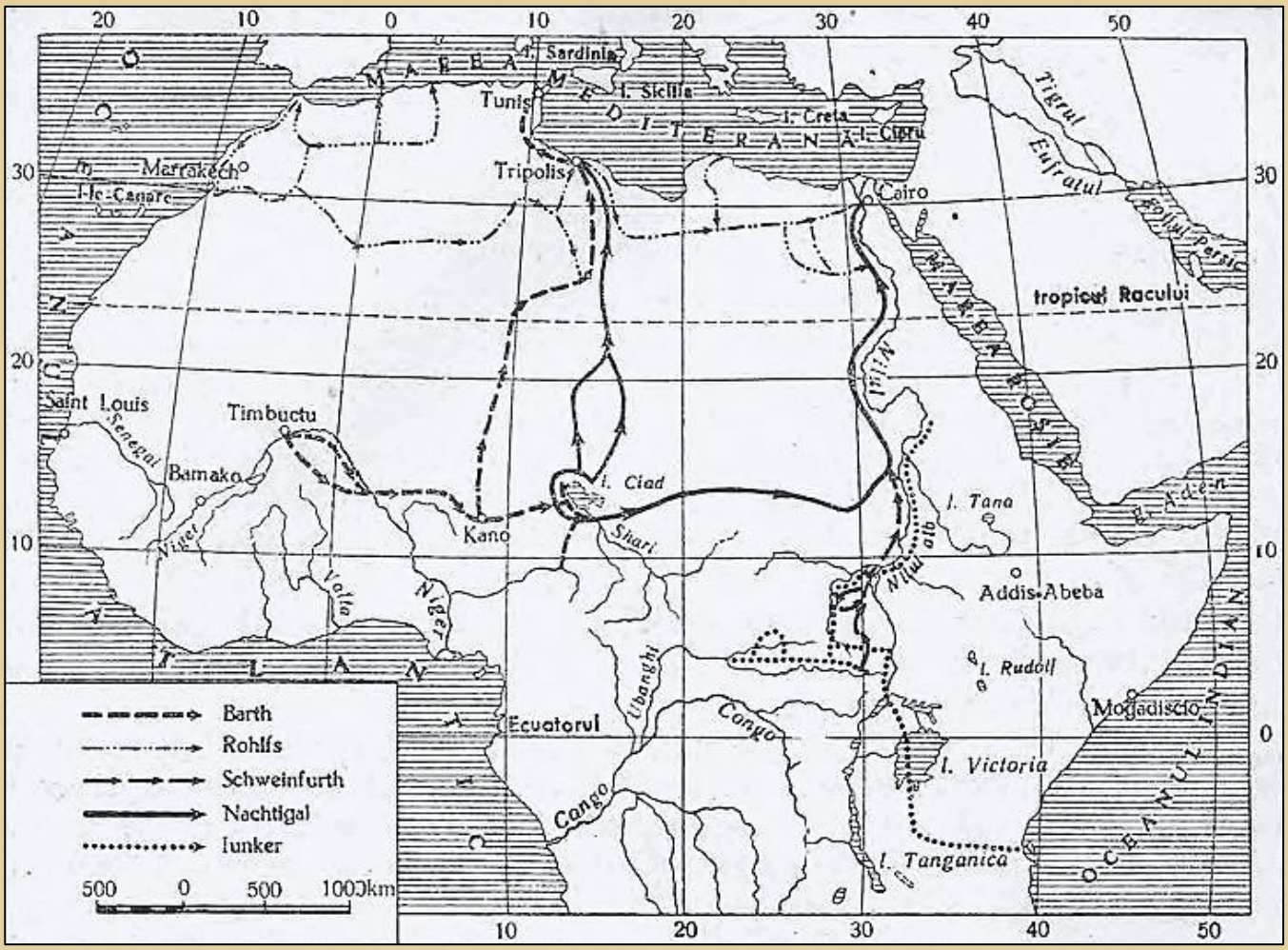

Itinerariile exploratorilor Saharei şi Sudanului.

În Germania, lui Nachtigal i s-a făcut o primire triumfală. Ulterior, el a acționat fățiș ca agent oficial al imperialismului german. În 1882, deținând funcția de comisar imperial german, a transformat țările Togo şi Camerun de pe țărmurile golfului Guineii în protectorate germane. El a murit pe bordul unui vas militar german în 1885, în timp ce se întorcea din Africa occidentală.

TILLAUT ŞI DESĂVÂRŞIREA EXPLORĂRII SAHAREI CENTRALE

Cel mai mare explorator al Saharei centrale a fost ofițerul francez *Jean Tillaut,* care şi-a desfăşurat cea mai importantă parte a activității în primul pătrar al secolului al XX-lea. În 1899—1902 el a condus o expediție de explorare în colonia franceză *Niger,* care ocupa întinsul teritoriu al Sudanului central şi câteva oaze din Sahara centrală.

În anii 1908—1909, Tillaut a explorat regiunile situate la est şi nord-est de lacul Ciad. El a dat o atenție deosebită studierii marii *depresiuni Bodele* (155 m deasupra nivelului mării), singura din Sahara centrală brăzdată de albii secate ale râurilor; această depresiune este

situată la sud de *podişul Tibesti,* între 16° şi 18° latitudine nordică şi între 15°30' şi 19°30' longitudine estică. În anii 1911-1912, Tillaut a efectuat ridicări topografice, în special în Sahara algeriană.

În anii 1912—1917, făcând parte dintr-o expediție militară franceză, Tillaut a studiat *regiunea Borku,* situată la nord de depresiunea Bodele, precum şi *podişul Tibesti.* Activitatea sa a echivalat cu o adevărată descoperire ştiințifică a podişului Tibesti, deoarece materialele strânse de Nachtigal erau cu totul nesatisfăcătoare. La sud-est de podişul Tibesti el a explorat grupurile de oaze *Erdi* şi *Ennedi;* s-a constatat că ele sunt situate pe un platou cu o înălțime de peste 1.000 m (Ennedi — până la 1.450 m).

Tillaut a schimbat radical concepțiile despre relieful Saharei centrale. După activitatea sa, harta fizică a Saharei a căpătat aspectul pe care îl are pe hărțile noastre.

În 1935, în vârstă de 60 de ani, Tillaut a explorat în Africa ecuatorială regiunea situată la sud de lacul Ciad, bazinul cursului superior al râului Benue şi cel al râului Logone, cel mai mare afluent de pe cursul inferior al râului *Shari,* desăvârşind astfel explorarea bazinului fluviului Niger şi al lacului Ciad.

Capitolul 80

EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN AFRICA DE SUD ŞI ECUATORIALĂ

LIVINGSTONE ÎN AFRICA DE SUD

David Livingstone, originar dintr-o familie scoțiană foarte săracă, a lucrat de la vârsta de 10 ani într-o țesătorie şi deşi ziua de lucru era de 14 ore, frecventa şcoala serală. Mai târziu a urmat cursuri de medicină, iar apoi a absolvit colegiul de medicină. Fiind foarte sărac, el s-a angajat la Societatea de misionari din Londra şi a fost trimis ca medic ş misionar în Africa de sud.

Din 1841, Livingstone a trăit pe lângă o misiune din ținutul muntos *Kuruman* din Țara Beciuana, adică țara *beciuanilor* (negri care vorbesc o limbă din grupa *bantu,* cea mai răspândită în Africa de sud şi centrală până la bazinul fluviului Congo şi în regiunea Marilor lacuri). El a învățat bine limba beciuanilor şi aceasta l-a ajutat foarte mult în timpul călătoriilor, deoarece limbile din grupa bantu se înrudeau între ele, astfel

încât el n-a avut nicăieri nevoie de tâlmaci. Livingstone s-a căsătorit cu *Mary Moffat,* fiica misionarului local *Robert Moffat,* primul explorator al semideşertului *Kalahari* şi soția i-a devenit o ajutoare credincioasă.

Livingstone a trăit şapte ani în țara beciuanilor. Sub pretextul organizării unor stațiuni de misionari în regiunile nordice mai îndepărtate ale țării lor, el întreprindea de obicei iarna (în emisfera sudică) călătorii de explorare.

În 1849, Livingstone s-a interesat de povestirile negrilor despre „minunatul şi întinsul" *lac Ngami.* El a străbătut de la sud spre nord deşertul Kalahari, a descoperit (în dreptul paralelei ale 21° latitudine sudică) şi a explorat acest lac alimentat în perioada ploilor de apele unui mare râu din bazinul interior fără scurgere *Okavango,* prin brațele care secau ale deltei mlăştinoase. În 1851 el a pătruns spre nord-est de delta râului Okovango, peste fluviul *Zambezi* şi, asigurându-şi sprijinul căpeteniei puternicului trib *makololo,* a organizat în aşezarea Şeşeke o bază pentru prima sa mare călătorie.

LIVINGSTONE TRAVERSEAZĂ AFRICA CENTRALĂ

În 1853, cu un detaşament de 160 de negri-makololo, în treizeci şi trei de bărci, Livingstone a început călătoria în *sus* pe *Zambezi,* prin câmpia acoperită de savane, având de trecut din când în când praguri. Pe drum el a lăsat pe cei mai mulți negri să plece acasă. Până la începutul lunii februarie 1854, cu un mic detaşament, el a urcat pe fluviu aproape până la 12° latitudine sudică şi pe valea unuia dintre afluenții dinspre vest ai lui Zambezi s-a apropiat de o cumpănă a apelor de o înălțime foarte mică (în dreptul paralelei de 11° latitudine sudică) dincolo de care toate râurile curgeau nu spre sud, ca până atunci, ci spre nord; după cum s-a stabilit mai târziu acestea erau râuri din sistemul cursului inferior al fluviului Congo. Pe la mijlocul anului 1854 *el a ajuns pe țărmul Oceanului Atlantic, lângă portul Luanda.* De aici a urcat pe *râul Bengo* până la izvoarele lui, a mers pe un alt drum până la cursul superior al fluviului *Zambezi* şi în 1855 a început *să coboare pe fluviu.*

Ceva mai jos de Şeşeke el a descoperit impresionanta *cascadă Victoria,* cea mai mare din lume, largă de 1.800 m, unde apele fluviului Zambezi se prăvălesc de pe o stâncă înaltă de 120 m într-un defileu îngust şi adânc. Apoi înaintarea pe Zambezi a încetinit mult, deoarece fluviul traversează o regiune muntoasă şi are un şir de praguri şi cascade. Pe la mijlocul anului 1856, Livingstone *a ajuns pe țărmul Oceanului Indian* lângă Quelimane (port portughez situat la nord de gurile fluviului

Zambezi), terminând astfel *traversarea continentului african.*

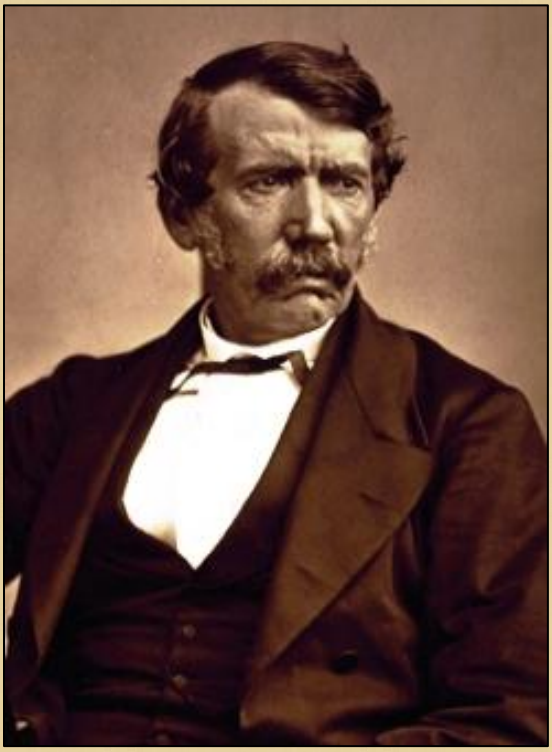

D. Livingstone

În decembrie 1856, Livingstone s-a reîntors cu familia în patrie. În 1857 el a publicat o carte care i-a adus o glorie bine meritată. Lucrarea intitulată „Călătoriile şi cercetările unui misionar în Africa de sud", a fost tradusă aproape în toate limbile europene. El n-a fost primul european care a traversat Africa tropicală în emisfera sudică: înaintea sa, la începutul secolului al XIX-lea au făcut astfel de traversări (e drept, nu întotdeauna duse la bun sfârşit) spre vest sau spre est, negustători portughezi necunoscuți *(„ponbeiros"),* iar în perioada 1830—1850 trei ofițeri portughezi *(Monteiro, Gamitlo* şi *Grasa).* În 1852—1854, negustătorul Siva Porto a parcurs drumul de la Benguela până la Mozambic. Dar spre deosebire de portughezi, Livingstone a publicat nu numai o descriere (de altminteri strălucită) a călătoriei sale, dar a tras şi o concluzie geografică foarte importantă. Africa centrală tropicală, situată la sud de paralela de 8° latitudine sudică, „s-a dovedit a fi un platou înalt, care coboară puțin spre centru şi ale cărui margini sunt crestate de văile râurilor care curg spre mare... În locul legendarei zone toride şi a nisipurilor încinse, aici este o regiune bine irigată, care aminteşte, prin lacurile sale cu apă dulce, de America de Nord, iar prin văile sale calde şi umede, junglele, marginile ridicate şi podişurile înalte răcoroase — de India".

În cei cincisprezece ani pe care Livingstone i-a petrecut în Africa de sud, el s-a obişnuit cu negrii şi i-a îndrăgit. El îi trata de la egal la egal, câştigându-le simpatia prin sinceritatea şi blândețea sa. El ura sclavia, dar credea că se poate obține atenuarea şi chiar desființarea totală a sclaviei în condițiile orânduirii capitaliste. Colonialiştii englezi au profitat de acest lucru şi i-au propus funcția de consul la Quelimane, „pentru coasta răsăriteană şi regiunile independente din Africa interioară".

EXPLORAREA REGIUNII MARILOR LACURI ŞI MOARTEA LUI LIVINGSTONE

Acum, David Livingstone putea să renunțe la munca plicticoasă de

misionar şi să desfăşoare în Africa o activitate de cercetări ştiinţifice. El s-a pus în mod conştient în slujba capitalului englez şi a expansiunii coloniale britanice, deoarece presupunea în mod greşit că sub dominaţia britanică războaiele de exterminare dintre triburi şi vânătoarea de sclavi vor înceta şi considera că penetraţia capitalului englez în Africa constituie un progres. În mai 1858 el a debarcat în Africa orientală împreună cu soţia, fiul şi fratele său, *Charles Livingstone.* În 1859, a explorat cursul inferior al fluviului Zambezi şi al afluentului său nordic *Shire,* cu care prilej a fost descoperită *cascada Murchison.* Livingstone a cartografiat pentru prima oară *lacul Shirwa,* iar de acolo şi-a continuat drumul până la malul sudic al marelui lac Nyasa, cunoscut dinainte de portughezi. După ce a mai vizitat lacul în 1861, el a întocmit prima hartă exactă a acestuia. La 27 aprilie 1862 a murit pe fluviul Zambezi *Mary Moffat Livingstone,* care suferea de malarie tropicală. „În cursul nopţii s-a făcut un cosciug, a doua zi dimineaţa s-a săpat mormântul sub crengile unui mare boabab şi micul grup de compatrioţi mâhniţi l-a ajutat pe soţul zdrobit de durere să-şi înmormânteze soţia” *(Ch. Livingstone).*

Călătorind pe un râu în Angola (desen de D. Livingstone).

În ciuda morţii soţiei sale, David Livingstone şi-a continuat călătoria până la sfârşitul anului 1863. Reîntorcându-se în Anglia în 1864, el a publicat după un an, în colaborare cu fratele său Charles, cartea

„Povestire despre expediția pe Zambezi şi afluenții săi şi despre descoperirea lacurilor *Shirwa* şi *Nyasa* în anii 1858—1864”.

În 1866, Livingstone a debarcat în Africa orientală lângă Zanzibar, a mers de-a lungul coastei spre sud, până la *gurile râului Ruvuma,* de acolo a cotit spre vest, pe cursul râului în sus, iar de la izvoarele sale a ieşit la lacul Nyasa. După ce a ocolit lacul pe la sud şi vest, el a ajuns în aprilie 1867 pe malul sudic al *lacului Tanganyika.* De aici a pătruns în două rânduri spre vest, în regiunea puțin explorată a *lacului Mweru.* În 1868 a explorat malul apusean al lacului Tanganyika. Livingstone suferea de mulți ani de malarie şi la acea dată slăbise atât de mult, încât era numai piele şi oase şi o mare parte a drumului a trebuit să fie purtat pe o targa. Totuşi el a continuat explorările şi la sud-vest de Tanganyika a descoperit *lacul Bangweolo,* iar dincolo de el, *râul Lualaba, care curge spre nord printr-un şir de lacuri.* El nu era sigur dacă acest râu face parte din sistemul Nilului sau al fluviului Congo, dar nu s-a putut ocupa de rezolvarea acestei probleme, întrucât se simțea din ce în ce mai rău. El sa întors la lacul Tanganyika, l-a traversat cu barca de la vest la est, s-a oprit în satul Udjidji ca să se odihnească şi să se trateze. Acestea se petreceau în 1871; de câțiva ani în Europa şi America nu se ştia unde se află Livingstone şi dacă mai trăieşte. El a fost găsit la Udjidji de *Henry Stanley,* corespondent al unui ziar american.

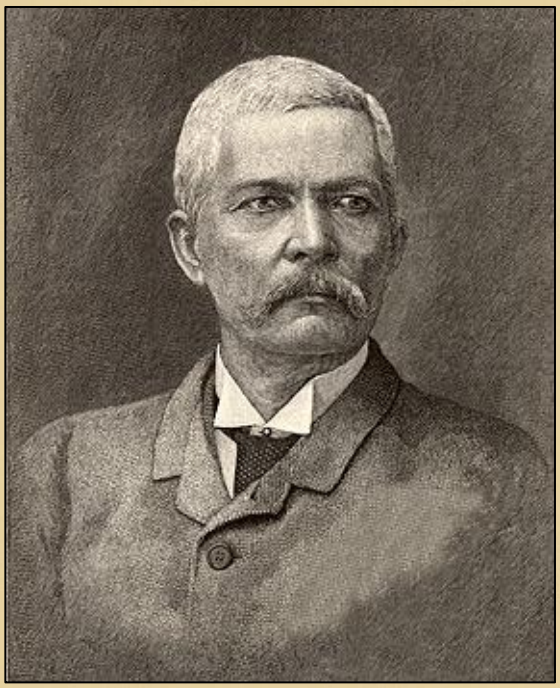

H. Stanley

Deşi grav bolnav, Livingstone a explorat în 1872, împreună cu Stanley, extremitatea nordică a lacului Tanganyika şi s-a convins că acesta nu are scurgere spre nord şi deci nu este un izvor al Nilului, cum se presupunea înainte. El a refuzat să se întoarcă cu Stanley în Europa, deoarece voia să termine explorarea râului Lualaba, care îl obseda. Prin Stanley, el a trimis la Londra însemnările sale zilnice şi alte materiale. În 1873 s-a îndreptat din nou spre Lualaba şi pe drum s-a oprit în sătucul *Chitamb,* la sud de lacul Bangweolo. În dimineața zilei de 1 mai 1873, servitorii l-au găsit pe Livingstone mort în colibă, pe jos, lângă pat. Negrii, tovarăşii săi credincioşi, i-au purtat trupul pe tărgi cale de aproape 1.500 km, de la Chitambo până la

țărmul Oceanului Indian. Din Zanzibar, rămăşiţele lui au fost aduse la Londra şi înmormântate în catedrala Westminster, necropola regilor şi a oamenilor de seamă ai Angliei. Însemnările sale zilnice au fost editate la Londra în 1874 sub titlul „Ultima călătorie a lui David Livingstone”.

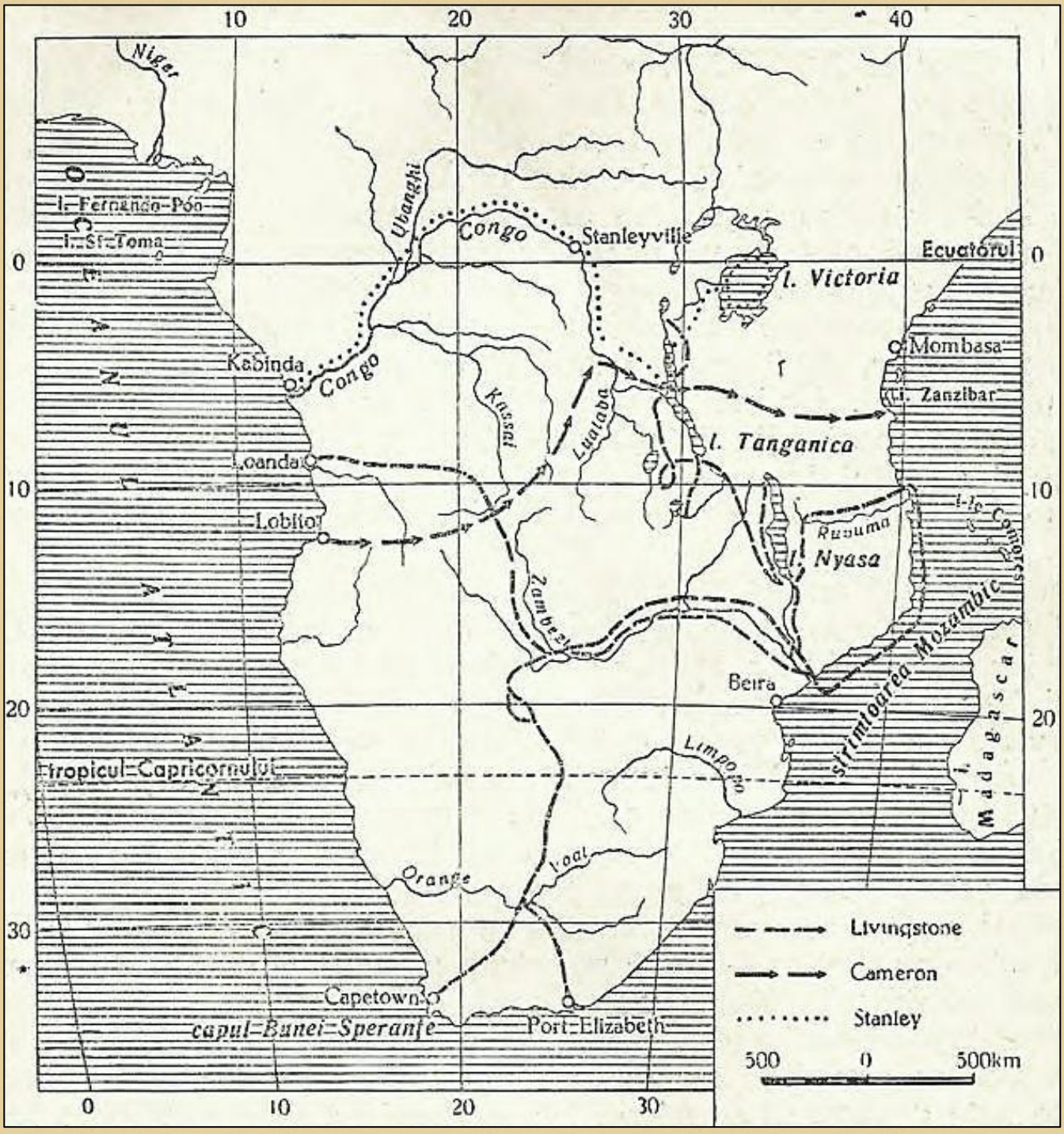

Itinerariile urmate de Livingstone, Cameron şi Stanley.

TRAVERSAREA AFRICII DE CĂTRE CAMERON ŞI DESCOPERIRILE FĂCUTE DE EL

În 1872, *Verney Lovett Cameron,* ofiţer de marină englez, a fost trimis cu o expediţie în Africa orientală în ajutorul lui Livingstone. EI a debarcat

în 1873 pe țărmul continentului, la *Bagamoyo* (în fața insulei Zanzibar), a pornit de acolo spre vest şi după cinci zile i-a întâlnit pe însoțitorii lui David Livingstone care transportau cadavrul acestuia. Cameron a hotărât să continue călătoria spre vest şi în februarie 1874 a ajuns pe malul lacului Tanganyika. L-a ocolit pe la sud, a descoperit la apus de el *râul Lukuga,* prin care se scurg apele acestui lac şi a stabilit definitiv că Tanganyika nu are nici o legătură cu sistemul Nilului. El a mers apoi până la râul *Lualaba,* descoperit de Livingstone şi a emis ipoteza dovedită justă că acest râu nu este legat de Nil, ci face parte din sistemul marelui fluviu Congo.

În această regiune, Cameron a fost nevoit să modifice itinerariul stabilit înainte, deoarece trezise bănuielile negustătorilor de sclavi arabi, care aveau influență aici şi se temea pentru viața sa. De la râul Lualaba, în dreptul paralelei de 4° latitudine sudică, el a cotit spre sud-vest într-o regiune care nu fusese de loc studiată şi prin care curgeau nenumărate râuri spre nord şi nord-vest. El a ajuns pe țărmul Oceanului Atlantic, lângă Benguela (12° latitudine sudică), în noiembrie 1875, după ce a străbătut 5.800 km şi a terminat a treia traversare, istoriceşte confirmată a Africii centrale (după Silva Porto şi Livingstone), dar nu de la vest spre est, cum au mers predecesorii săi, ci de la est spre vest. În drumul său, Cameron a determinat o serie de puncte astronomice şi a efectuat aproape 4.000 de măsurători de înălțimi, punând astfel bazele pentru întocmirea unei hărți exacte a reliefului acestei regiuni din Africa centrală. În 1876 a apărut cartea sa „Prin Africa” (două volume).

STANLEY ŞI DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII FLUVIULUI CONGO

În perioada 1870—1880, printre călătorii care au străbătut Africa ecuatorială s-a distins *Henry Morton Stanley,* originar din Wales (adevăratul său nume este John Rowlands), aventurier internațional, ziarist american şi agent colonialist belgian în Africa. La vârstă de 17 ani, el a plecat la New Orleans (S.U.A.) ca elev de marină pe un vas comercial. Acolo a fost adoptat de un negustor care a murit curând, lăsându-l fără mijloace de existență. În timpul războiului civil din S.U.A., Stanley a participat la operațiile militare, mai întâi de partea sudicilor, apoi de partea nordicilor, după aceea a devenit corespondentul unui ziar, a călătorit prin S.U.A., a vizitat Spania, Turcia şi Egiptul, a însoțit armata engleză în campania din Etiopia. Reîntors în S.U.A., Stanley i-a propus editorului ziarului la care lucra să-l trimită în Africa în căutarea lui Livingstone, de la care nu se mai primiseră nici un fel de ştiri de câțiva ani.

La începutul anului 1871, Stanley a strâns la Zanzibar, de la negustătorii arabi, informații asupra locului unde ar putea să se afle Livingstone, iar în octombrie 1871 s-a întâlnit cu el pe malul răsăritean al lacului Tanganyika. Cartea sa „Cum l-am găsit pe Livingstone" (1872), scrisă vioi, a avut un succes extraordinar şi acest ziarist prea puțin instruit, crud şi plin de prejudecăți rasiale, a devenit celebru. În anii 1873—1874, Stanley a însoțit din nou armata engleză în calitate de corespondent de război, de data aceasta în Africa occidentală, în campania din *țara Ashanti* (Coasta de aur) care s-a soldat cu un eşec.

Reîntors din campanie, Stanley a organizat o expediție cu banii luați de la două ziare — unul american şi unul englez — dornice să-şi sporească tirajul. El şi-a propus două obiective: să rezolve definitiv problema izvoarelor Nilului Alb şi să exploreze întreg cursul fluviului Congo. Pentru expediție s-a achiziționat un vas demontabil. A fost nevoie de sute de hamali negri pentru ca acesta să fie adus până la lacul Victoria, iar de acolo transportat de la o porțiune navigabilă până la alta. În noiembrie 1874, în fruntea unui detaşament compus din 300 de soldați şi hamali, Stanley a trecut de pe insula Zanzibar pe țărmul Africii orientale şi a pornit spre nord-vest. La sfârşitul lunii februarie 1875 detaşamentul a ajuns pe malul lacului Victoria. Stanley a stabilit că principalul afluent al marelui lac este râul *Kagera,* care acum este considerat un izvor al Nilului; el a determinat destul de exact contururile lacului, explorând timp de două luni malurile lui, în căutarea altor izvoare ale Nilului. Lângă ecuator, la vest de lacul Victoria, el a descoperit *masivul muntos Ruwenzori,* acoperit de zăpezi eterne şi gheață (5.119 m, al treilea ca altitudine din Africa), iar la sud de el — *lacul Eduard.* De aici a pornit drept spre sud, către lacul Tanganyika şi a stabilit exact contururile acestuia, explorându-i țărmurile timp de şapte săptămâni.

De la lacul Tanganyika, Stanley a mers în jos, pe valea *râului Luama,* ajungând până la vărsarea lui. Acesta s-ă dovedit a fi un afluent al râului Lualaba, descoperit de Livingstone, care curgea spre nord şi a cărui legătură cu vreun alt sistem fluvial nu fusese încă precis stabilită. Stanley cunoştea îndoielile lui Livingstone şi nădăjduia că tocmai acest râu este principalul izvor al Nilului. În Cameron nu avea încredere, cu atât mai mult cu cât stabilise că râul *Lukuga* comunică cu Lualaba numai atunci când nivelul apei în Tanganyika este ridicat. Obținând de la un bogat negustător de sclavi arab, stăpânul efectiv al acestei regiuni, 18 bărci mari şi recrutând cu forța noi hamali negri, în noiembrie 1876, Stanley a început să coboare pe Lualaba. Râul curgea spre nord, dar dincolo de

ecuator, lângă *cascada Stanley,* cotea spre nord-vest, iar mai jos, în dreptul paralelei de 2° latitudine nordică, după ce primea dinspre răsărit *râul Itimbir,* începea să curgă drept spre apus. Acum nu mai rămânea nici o îndoială că exploratorul Cameron avusese dreptate; Lualaba nu era legat (cel puțin nemijlocit) de Nil, ci probabil de Congo; reprezentând partea superioară a marelui fluviu. Stanley a stabilit definitiv acest lucru după ce a explorat întreg cursul râului, mai jos de Itimbir. Descriind un arc uriaş „în inima continentului negru", el a ajuns pe țărmul Oceanului Atlantic la 8 august 1877, după 999 de zile de la plecarea din Zanzibar.

Detaşamentul lui Stanley ocolea pe mal pragurile fluviului Congo, iar pe negrii prinşi în satele de pe mal îi silea să care bărcile grele şi poverile, de la capătul unei porțiuni navigabile până la începutul celeilalte, în cursul acestei expediții, mii de hamali au murit de istovire, foame şi boli. Aflând că se apropie detaşamentul, locuitorii de pe malurile fluviului îşi părăseau în panică satele sau încercau să-i opună rezistență, pe care Stanley o înăbuşea cu cruzime; el însuşi s-a lăudat că a repurtat victorii în 30 de bătălii „adevărate" şi totodată i-a acuzat în mod calomnios pe negri de canibalism.

Traversarea continentului african în regiunea ecuatorială, puțin cunoscută de europeni şi arabi, explorarea a două mari lacuri şi a cursului sistemului Lualaba-Congo, de la izvoare până la vărsare, l-au situat pe Stanley printre cei mai mari exploratori ai Africii[1]. Dar limitele bazinului fluviului Congo nu fuseseră încă stabilite: nu fusese explorat cursul nici unui afluent mare al acestui fluviu, ca, de pildă, Aruwimi, Ubanghi (Oubangui) şi Sanga la nord şi Kassai-Kwa la sud.

BRAZZA ŞI AFRICA ECUATORIALĂ FRANCEZĂ

Pierre Paul Frangois Savorgnan de Brazza, ofițer de marină francez, s-a remarcat ca explorator şi colonizator al Africei ecuatoriale franceze, în anii 1875—1884 el a descoperit şi a explorat bazinele râurilor *Ogowe, Nianga* şi *Kuilu,* care se varsă în golful Guineea între 1 şi 5° latitudine sudică şi a dovedit că ele nu sunt legate de bazinul fluviului Congo. În această perioadă, încheind o serie de tratate înrobitoare cu căpeteniile negrilor bantu, Brazza a întemeiat pe cursul superior al râului Ogowe oraşul Franceville, pe care l-a folosit ca baza pentru expansiunea colonială franceză în regiunile interioare din Africa ecuatorială. Plecând de aici, Brazza a pătruns înaintea lui Stanley, până la lacul denumit mai târziu

[1] Cartea lui Stanley „Prin continentul necunoscut" (1878) a avut de asemenea un mare succes şi a fost imediat tradusa în mai multe limbi europene.

Stanley Pool, pe cursul inferior al fluviului Congo, întemeind acolo *oraşul Brazzaville,* care a devenit centrul Africii ecuatoriale franceze.

În anii 1883—1884, Brazza a instaurat dominația franceză în zona malului drept al fluviului Congo, între estuarul *râului Ubanghi* şi *cascadele Livingstone,* precum şi în zona de litoral dintre gurile râurilor Ogowe şi Kuilu. Până în 1886, Brazza a extins granița noii colonii „Congo francez", al cărei guvernator fusese numit, spre nord, în direcția lacului Ciad, iar în anii 1891—1892 a anexat acesteia bazinul râului Sanga şi malul drept al *râului Ubanghi-Mbomu* (afluent al fluviului Congo).

ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII SISTEMULUI CONGO

Georg Schweinfurth, naturalist german, originar din Riga, s-a făcut cunoscut în anii 1864—1866 prin cercetările botanice efectuate în bazinul Nilului, până la granița cu Etiopia şi prin descrierea litoralului egipteano-sudanez al Mării Roşii, de la Kosseir până la Suakin. Academia de ştiințe din Prusia l-a însărcinat pe Schweinfurth să efectueze cercetări botanice în bazinul *râului Bahr el Gazai,* cel mai mare afluent vestic al Nilului alb. În 1869, împreună cu un musulman — negustător de fildeş din Khartum — Schweinfurth a urcat pe Nil până la Fashoda (în dreptul paralelei de 10° latitudine nordică), iar de acolo s-a îndreptat spre apus, în „labirintul afluenților" Nilului Alb, alăturându-se de cele mai multe ori caravanelor negustătorilor de sclavi.

Schweinfurth a descris în mod pitoresc triburile de negri din Sudanul oriental, printre care şi cel mai numeros trib de pe Nil — *dinka* (djeng), care se afla pe o treaptă superioară de civilizație, dar despre care se spunea că ar fi practicat canibalismul; el a descris apoi pe „canibalii" *niam-niam* (azande) şi tribul *monbuttu* (mangbetu), ai cărui membri nu practicau canibalismul şi trăiau la sud de niam-niam. În regiunile păduroase, Schweinfurth i-a descoperit pe negroizii pitici, acca (eve), având o statură medie de 140 cm, vânători şi culegători, pe care i-a identificat cu pigmeii africani ai lui Herodot.

În dreptul paralelei de 3° latitudine nordică, după ce a trecut peste înălțimile ce formează cumpăna apelor Nilului, călătorul a descoperit marele râu *Uele,* care „îşi rostogolea maiestuos valurile spre apus"... Dar încotro îşi purta acesta apele? Schweinfurth n-a explorat cursul râului Uele şi nu s-a lămurit ce anume reprezintă marele râu descoperit. În 1871 el s-a întors în Germania şi a scris cartea „În inima Africii" (două volume, 1874), care a fost reeditată de mai multe ori. Între altele, el descrie țara tribului monbuttu de pe râul Uele ca pe un rai pământesc.

În ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, *Vasili Vasilievici* din Moscova a explorat Africa timp de câțiva ani, cu propriile sale mijloace. El a plecat pentru prima oară într-acolo după ce acumulase timp de doi ani experiența călătoriilor prin Africa de nord. În 1876 a explorat la sud-est de pustiul Nubiei, în apropiere de Marea Roşie, cursul inferior al *râului Barka* şi a dovedit că acesta nu este un râu permanent, nu are scurgere în mare şi se termină nu printr-un lanț de lacuri permanente cu apă dulce, cum se credea înainte, ci prin bălți ce seacă periodic.

În 1877, Junker a trecut în Africa ecuatorială, în bazinul râului *Bahr el Gazal* şi a explorat timp de mai bine de un an sistemul complicat al acestui râu, continuând cercetările începute de Schweinfurth. Junker a izbutit să stabilească definitiv că Bahr el Gazal nu este legat de *râul Vele,* descoperit de Schweinfurth. La început însă nici el n-a putut să stabilească sistemul fluvial din care face parte râul Uele.

Junker a rezolvat definitiv această problemă în timpul celei de-a doua mari călătorii pe care a întreprins-o în Africa ecuatorială în anii 1879—1886. *El a terminat studierea bazinului râului Uele* şi a dovedit că acesta nu este legat de Nil, nici de Shari, care se varsă în lacul Ciad, şi nici de Niger. El a tras concluzia dovedită justă că râul Uele face parte din sistemul fluviului Congo. Curând acest lucru a fost demonstrat practic de alți călători — de misionarul englez *George Grenfell,* care a explorat în 1885 cel mai nordic afluent al fluviului Congo *Ubanghi,* până la paralela de 4°30' latitudine nordică şi de urmaşii săi belgieni, care au urcat pe Ubanghi până la izvoare. Uele s-a dovedit a fi cel mai mare dintre râurile care formează râul Ubanghi. Aşadar, explorările întreprinse de Junker şi Grenfell[1] au dus la încheierea descoperirii părții de nord a marelui bazin al fluviului Congo.

În timpul celor două călătorii ale sale, Junker a explorat în zona dintre 2 şi 8° latitudine nordică bazinele a două râuri — Bahr el Gazai şi Uele — cu o suprafață totală de peste 600. 000 km^2 şi a întocmit o serie de hărți la scară mare ale acestei zone. El a acordat de asemenea foarte multă atenție observațiilor etnografice, mai cu seamă tribului de negri niam-niam.

Lucrarea capitală în trei volume a lui V. Junker, scrisă în limba germană („Reisen în Afrika 1877-1886", 1889-1891), a fost editată în 1949, într-o traducere rusă prescurtată, sub titlul „Călătorii în Africa".

---

[1] În 1884—1886, Grenfell a explorat, în afară de Ubanghi, marii afluenți de pe cursul mijlociu al fluviului Congo, situați mai sus de estuarul râului Ubanghi: din dreapta — *Mongola, Itimbiri* şi *Aruwimi,* iar din stânga — *Lulonga* şi *Lomarni.*

EXPLORATORUL ŞI COLONIZATORUL PORTUGHEZ SERPA-PINTO

Activitatea desfăşurată de agenții colonizatori englezi, belgieni şi germani în Africa centrală în perioada 1870—1880 a stârnit neliniște în cercurile conducătoare burghezo-moşiereşti din Portugalia, care visau să creeze un nou imperiu colonial portughez în Africa, la sud de ecuator, de la Ooceanul Atlantic până la Oceanul Indian. În acest scop s-a organizat o mare expediție în fruntea căreia a fost numit *Alexandro Alberto de la Roche de Serpa-Pinto,* care în perioada 1860—1870 se distinsese prin cercetările sale în bazinul Amazonului. În anii 1877—1879, Serpa-Pinto a străbătut drumul de la Benguela spre răsărit, până la *podişul Bie* (2.500—2.600 m). De aici, doi membri ai expediției, *Roberto Ivens* şi *Brito Capello,* au pornit spre nord-est şi au explorat bazinul *râului Kwango,* cel mai mare afluent sudic al râului *Kassai-Kwa* (din sistemul fluviului Congo). Serpa-Pinto a mers mai departe spre est-sud-est, peste înălțimile care formează cumpăna apelor între bazinele *râului Kuanza* care se varsă în Oceanul Atlantic în dreptul paralelei de 9°30' latitudine nordică şi *Okavango* (bazin interior fără scurgere), ajungând pe fluviul Zambezi până la paralela de 15° latitudine sudică. El a explorat bazinul cursului inferior al fluviului Zambezi, precum şi marele *râu Kuando* şi a coborât pe Zambezi *până la cascada Victoria.* De aici s-a îndreptat spre sud-est prin *Beciuana* şi *Transvaal* şi a încheiat traversarea continentului lângă *golful Delagoa* din Oceanul Indian. El a descris călătoria sa în cartea „Peregrinări prin Africa” (ediția germană în două volume a apărut în 1881).

În 1884—1885, *Ivens* şi *Capello* au traversat şi ei de la vest spre est Africa centrală pe un alt itinerariu, foarte important. Ei au pornit din portul Mosamedes, de pe țărmul Oceanului Atlantic (15° latitudine sudică), au mers spre nord-est până la izvoarele *râului Kafue* (afluent nordic al fluviului Zambezi), unde mai târziu a fost descoperit unul dintre cele mai mari zăcăminte de minereu de cupru din lume, iar în secolul al XX-lea, minereu de uraniu (Katanga); au coborât apoi pe valea râului Kafue până la fluviul Zambezi, iar pe acesta până la mare.

După 1880, *Serpa-Pinto* a condus o expediție militară portugheză care a cotropit regiunea de pe litoral situată la răsărit de lacul Nyasa, între râul Ruvuma (la nord) şi cursul inferior al fluviului Zambezi (la sud). În 1889, el a încercat să anexeze la Africa orientală portugheză şi ținuturile populației *makololo,* situate la vest de lacul Nyasa, dar chiar în anul următor, sub amenințarea de război din partea Angliei, Portugalia a fost nevoită să-i predea aceste teritorii. Cu prilejul împărțirii Africii între puterile

imperialiste din Europa occidentală, Portugalia a izbutit totuşi, datorită expedițiilor lui Serpa-Pinto, Ivens şi Capello, să-şi extindă mult posesiunile coloniale din Africa de sud. La răsărit, ea a acaparat teritoriul dintre cursul inferior al fluviului Zambezi şi râul Ruvuma, iar la apus, un teritoriu uriaş până la râul Kuando. Cursul inferior al acestui râu a devenit graniță între Africa occidentală portugheză (Angola) şi Rodezia Britanică.

WISSMANN ŞI EXPLORAREA BAZINULUI RÎULUI KASSAI-KWA

Din însărcinarea organizației colonialiste „Societatea germano-africană", *Herman von Wissmann* (1853—1905) a însoțit în 1880 expediția de explorare a lui *Paul Pogge* din Luanda (Africa occidentală portugheză) spre răsărit, *până la lacul Niangve* (8° latitudine sudică), prin care curge râul Lualaba-Congo. De aici, pe drumurile caravanelor negustorilor de sclavi şi de fildeş arabi, Wissmann a trecut singur pe lângă lacul Tanganica şi oraşul Tabora până la țărmul Oceanului Indian, lângă Zanzibar, încheind astfel (pe la mijlocul lunii noiembrie 1882) *prima sa traversare a Africii,* de la apus spre răsărit.

În 1884, fiind în slujba societății colonialiste „Asociația internațională pentru explorarea şi civilizarea Africii centrale", în fruntea căreia se afla regele Leopold al II-lea al Belgiei, Wissmann a descoperit o parte din rețeaua fluvială a Lualabei; dar principala sa misiune era să constate care sunt posibilitățile de navigație în bazinul râului *Kassai-Kwa,* cel mai mare afluent sudic al fluviului Congo. Împreună cu alți doi agenți germani aflați în slujba capitalului belgian *(Kurt von Frangois* şi *Ludwig Wolf),* Wissmann a mers de la Luanda spre răsărit, traversând nenumăratele râuri din sistemul Kassai, care curg spre nord, şi pe *râul Lulua,* afluent din dreapta al râului Kassai, a întemeiat (în dreptul paralelei de 6° latitudine sudică) postul Luluabourg, devenit mai târziu centrul activității colonialiste belgiene în această regiune. Apoi a coborât pe Kassai şi Congo până la lacul Stanley Pool, iar în 1885 a ajuns din nou pe țărmul Oceanului Atlantic.

Cercetările lui Wissmann şi ale celorlalți membri ai expediției, care au explorat porțiuni întinse de pe marile râuri din sistemul Kassai-Kwa, au dovedit că atât acest râu, cât şi afluenții săi *Kuilu* şi *Sankuru sunt* navigabile. Ei au ajutat de asemenea la cartografierea (deocamdată în liniile cele mai generale) a unuia dintre cele mai încâlcite „labirinturi de râuri" din lume.

În 1886, Wissmann a pornit împreună cu Ludwig Wolf de la gurile

fluviului Congo, în sus pe Kassai şi pe valea râului Lulua până la Luluabourg. De acolo, împreună cu un alt agent (belgian) a trecut pe râul Sankuru pentru a ajunge la răsărit de acesta, la un alt mare afluent al fluviului Congo-Lomami. Dar regiunea dintre aceste râuri era atât de pustiită de vânătorii de sclavi şi de epidemiile aduse de detaşamentele lor, încât agenții-colonizatori europeni n-au putut să-şi procure alimente şi au fost nevoiți să cotească spre sud, în direcția lacului Niangve. Ei căutau să evite drumurile comerciale obişnuite, din cauza înăspririi relațiilor cu vânătorii de sclavi arabi, care vedeau pe bună dreptate un concurent primejdios în noua „Asociație internațională" ce proclamase cu fățărnicie că-şi propune „să exploreze şi să civilizeze" Africa centrală. Traversând mai la sud lacul Nyasa şi râul Shire, Wissmann a ajuns la gurile fluviului Zambezi; el a terminat a doua traversare a Africii (în august 1887) la Quelimane, pe țărmul strâmtorii Mozambic.

În anul următor, Wissmann (de data aceasta din nou în serviciul Germaniei) s-a întors în Africa orientală cu o expediție de represalii, pentru a înăbuşi o revoltă a arabilor localnici şi până în 1890 a încheiat operațiile militare. În 1895 el a fost numit guvernator al Africii orientale germane, dar la sfârşitul anului următor a fost rechemat. Acest binecunoscut agent al capitalului internațional şi al imperialismului german se prezenta, ca şi mulți alții, în fața marelui public drept vânător şi sub acest paravan a publicat în 1901 cartea „În junglele Africii şi Asiei. Aventurile unui vânător". Lucrările lui Wissmann, care slujeau scopurilor expansiunii colonialiste a Germaniei, s-au bucurat de o mare reclamă şi au fost reeditate de multe ori în Germania, printre altele şi în ediții „populare" (de masă).

Capitolul 81

TERMINAREA DESCOPERIRII ŢĂRMURILOR AUSTRALIEI

STRÂMTOAREA BASS

În urma expedițiilor engleze şi franceze din ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea, zona de litoral a Australiei a fost determinată doar în liniile cele mai generale. Tasmania continua să fie considerată o parte (o peninsulă din sud-est) a Noii Olande. Primii colonişti liberi din *Noua Galie de sud* şi câțiva ofițeri trimişi în această nouă colonie au început să

studieze mai amănunțit în primul rând partea de sud-est a continentului. Tocmai de acolo, din *Port Jackson* au plecat doi exploratori — ofițerul de marină *Mathew Flinders* şi medicul militar *George Bass,* care au cartografiat linia țărmului la sud de golful Botany.

Din noiembrie 1797 până în ianuarie 1798, timp de unsprezece săptămâni, Bass a călătorit cu o şalupă de-a lungul coastei de sud-est a Noii Olande, a constatat că țărmul continentului coteşte spre vest şi l-a explorat până la micul golf Western-Port (portul de vest, în dreptul meridianului de 145° longitudine estică). Bass a tras concluzia dovedită justă că a trecut printr-o strâmtoare şi că, prin urmare, Țara lui Van Diemen situată la sud de ea nu este o peninsulă, ci o insulă. El nu era însă pe deplin încredințat de aceasta, deoarece şi la apus de Western-Port putea să existe un istm care să lege Țara lui Van Diemen de continent. El şi-a împărtăşit îndoielile lui Flinders şi, la sfârşitul anului 1789, pe corabia „Norfolk", ei au străbătut, nu numai întreaga *strâmtoare Bass,* dar au ocolit şi toată Țara lui Van Diemen, denumită *insula Tasmania.* Navigând în jurul Tasmaniei, ei au determinat poziția mai multor capuri de pe această insulă şi au terminat astfel descoperirea țărmurilor ei. Tot ei au descoperit o serie de insule din strâmtoarea Bass, printre care şi cele mai mari dintre ele — *insula Flinders,* lângă intrarea răsăriteană în strâmtoare şi *insula King* (denumită astfel în cinstea guvernatorului de atunci al Noii Galii de sud), lângă intrarea apuseană.

La începutul anului 1802, ofițerul de marină *John Murray,* efectuând lucrări topografice pe țărmul de sud-est al Noii Olande, lângă intrarea apuseană în strâmtoarea Bass, a descoperit un port admirabil — golful *Port Phillip* (în 1835 pe țărmul de nord al acestui golf a fost întemeiat oraşul Melbourne).

ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII COASTEI SUDICE A AUSTRALIEI: EXPEDIȚIILE LUI FLINDERS ŞI BAUDIN

În vara anului 1801—1802, pe corabia „Investigator", *M. Flinders* a terminat cartografierea *Marelui golf australian* şi a descoperit cu acest prilej un şir de insule mici, printre care şi arhipelagul *Investigator* (în dreptul meridianului de 134°30' longitudine estică). Dincolo de capul de sud-est al Marelui golf australian, navigatorul a găsit intrarea într-un alt golf, destul de îngust. La început, Flinders l-a luat drept o strâmtoare care ar separa Noua Galie de sud (la răsărit) de Noua Olandă propriu-zisă (la apus), crezând prin urmare că ea străbate întregul continent în direcția meridională, până la golful Carpentaria. Aceasta arată cât de neîncrezători

erau în acea vreme englezii (ca şi alți navigatori din Europa occidentală) față de cercetările făcute de olandezi în golful Carpentaria în secolul al XVII-lea. În curând însă s-a convins el însuşi că are de-a face, nu cu o strâmtoare, ci cu un golf şi i-a dat numele de *golful Spencer.* După ce a ieşit din acest golf, Flinders a descoperit o adevărată strâmtoare, care a fost denumită în cinstea navei sale *strâmtoarea Investigator.* Mergând prin strâmtoare, mai întâi spre est, iar apoi spre nord, Flinders a căpătat iarăşi speranțe, dar dezamăgirea a venit şi mai repede decât data precedentă: în nord se afla de asemenea un *golf — Saint Vincent* — despărțit de golful Spencer prin *peninsula* îngustă *York,* care are forma unei cizme.

Flinders a ieşit din golful Saint Vincent spre sud-est, printr-o altă strâmtoare *(Backstairs).* Acum îl interesa un pământ situat la sud de noua peninsulă descoperită (în dreptul paralelei de 36° latitudine sudică). Aceasta era marea *insulă* deluroasă *Kangaroo* (a Cangurilor — 4.351 km^2). Dincolo de golful Backstairs, lângă țărmul continentului, a apărut un mic golf (Encounter — al Întâlnirii), după care se vedea un liman larg — gura *râului Murray.* Spre mâhnirea englezului Flinders, în golf era ancorat vasul francez „Géographe", pe bordul căruia se afla o expediție ştiințifică franceză, sub comanda ofițerului de marină *Nicolas Baudin.* Acesta era politicos, dar rezervat. În schimb naturalistul *François Péron,* mai vorbăreț, i-a comunicat că francezii au făcut importante descoperiri pe țărmurile sudice ale Noii Olande şi că el intenționează să denumească vasta regiune de pe litoral explorată de ei „Țara lui Napoleon Bonaparte".

Expediția lui Baudin a fost organizată în 1800 de Academia de ştiințe din Paris, în urma unei dispoziții speciale a guvernului francez. Acesta voia să exploreze Noua Olandă, deoarece Franța avea pretenții asupra unei părți a continentului. Expediția avea la dispoziție două vase: „Géographe", comandat de *Baudin* şi „Naturaliste", comandat de căpitanul *Gamelin.* Baza lor trebuia să fie insula Mauriciu din Oceanul Indian, care pe atunci aparținea Franței.

La sfârşitul lunii mai 1801, expediția franceză s-a apropiat de coasta de nord-vest a Noii Olande şi a descoperit în golful Shark, în dreptul paralelei de 26° latitudine sudică, *peninsula Péron* iar la ieşirea din golf *două strâmtori: Géographe* şi *Naturaliste* (la nord de insula Dirk Hartog).

Începuse iarna emisferei sudice, cu vânturi, ploi şi cețuri. În ceață, cele două corăbii s-au despărțit şi Baudin a continuat singur cartografierea țărmului de nord-vest al Noii Olande. Cu acest prilej au fost descoperite în partea de sud-est a mării Timor marele *golf Joséph Bonaparte* şi *insula Péron* (pe hărțile engleze Perons) de lângă peninsula

Amhem Land. Pe bord erau mulți bolnavi de scorbut. Pentru tratarea lor şi pentru reînnoirea rezervelor de alimente şi apă proaspătă „Géographe” s-a îndreptat spre insula Timor (Indonezia), unde, conform înțelegerii, s-a întâlnit cu „Naturaliste”.

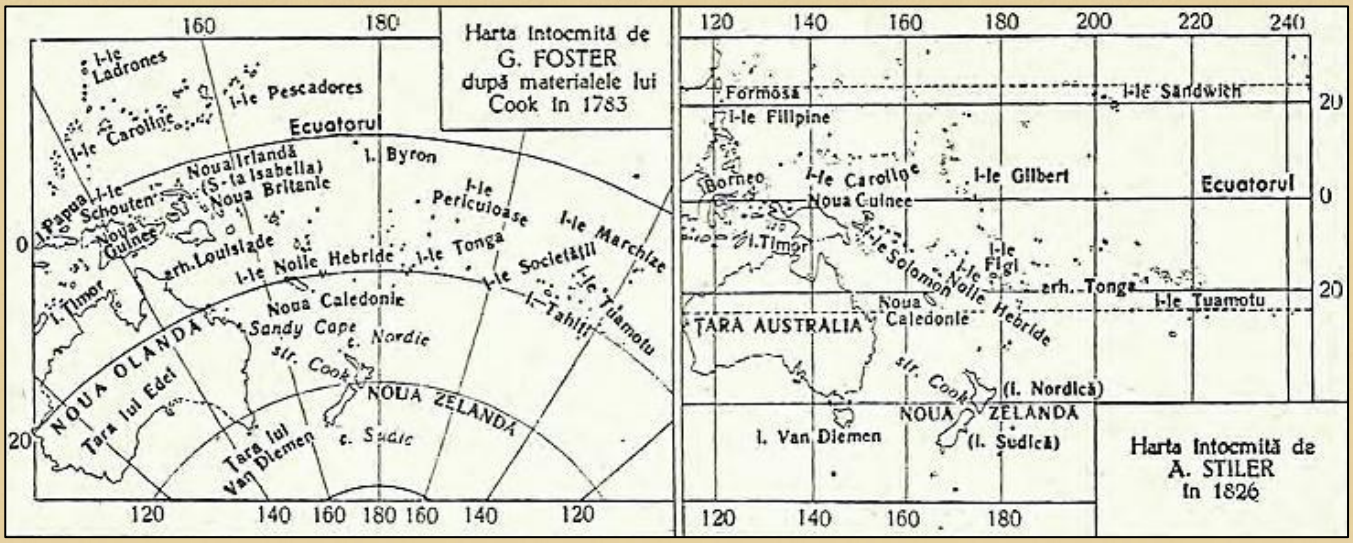

Noua Olandă şi Australia pe hărțile din 1783 şi 1826.

Peste trei luni, cele două corăbii au plecat din Timor şi la mijlocul lunii ianuarie 1802 au ajuns în Tasmania. Scorbutul a început din nou să facă ravagii pe vas. Baudin a fost nevoit să se oprească acolo timp de o lună şi a profitat de acest lucru pentru a cartografia țărmul răsăritean al Tasmaniei. După aceea ambele corăbii au ieşit în largul oceanului, s-au îndreptat spre extremitatea de sud-vest a Australiei, iar de acolo au mers spre răsărit, pe acelaşi drum ca şi Flinders. Curând ele s-au despărțit din nou: „Géographe” şi-a continuat drumul şi a descoperit insula *Kangaroo* independent de Flinders şi, după cât se pare, ceva mai devreme decât el, iar apoi a ajuns în golful Encounter, unde s-a întâlnit cu englezii.

Scorbutul făcea tot mai multe victime în rândurile echipajului de pe „Géographe” şi corabia a pornit spre Port Jackson pentru a obține asistență medicală. Găsindu-l acolo pe Gamelin, Baudin l-a trimis în Franța cu rapoartele şi colecțiile, iar el a plecat spre sud pe la mijlocul lunii noiembrie 1802 pentru a continua explorările. El a terminat ocolul Tasmaniei, repetând munca lui Flinders, a descoperit pentru a doua oară insulele pe care acesta le cunoştea, a trecut apoi spre insula Timor, iar de acolo spre insula Mauriciu. Pe la mijlocul lunii septembrie 1803, Baudin a murit pe insula Mauriciu, iar corabia sa, cu noi mari colecții zoologice şi botanice, s-a întors în Franța.

În felul aceasta, francezii au terminat pentru a doua oară, cu o oarecare întârziere, descoperirea insulei Tasmania şi, o dată cu englezii,

au desăvârşit descoperirea coastei sudice a Australiei. Explorările întreprinse de Flinders şi de expediția lui Baudin au dovedit că Marele golf australian şi golful Spencer nu au nici o legătură cu golful Carpentaria, sunt despărțite de acesta printr-o porțiune întinsă de uscat şi, prin urmare, *Noua Olandă este un continent unic.*

FLINDERS DESCOPERĂ MAREA BARIERĂ DE CORALI; SCHIMBAREA NUMELUI NOII OLANDE ÎN AUSTRALIA

Mai târziu, în 1802—1803, *Flinders a întreprins o călătorie în jurul Noii Olande.* El a studiat amănunțit întreg litoralul estic la nord de paralela de 32° 30' latitudine sudică şi a cercetat pe toată întinderea sa Marea barieră de corali[1] — un lung şir de formațiuni coralifere (recife şi insule), care se întind într-un lanț aproape compact lângă coasta răsăriteană a Australiei între 22° 30' latitudine sudică (recifele Swain) şi 9° latitudine sudică (țărmul sudic al Noii Guinee). Flinders a cercetat de asemenea strâmtoarea Torres şi a constatat că singura trecere ferită de primejdii se află la nord de *insula Prințul Galilor.* Pentru a spulbera definitiv legenda (în care crezuse şi el înainte) că o strâmtoare maritimă împarte Noua Olandă în două, Flinders a cercetat din nou golful Carpentaria şi a întocmit prima hartă exactă a acestuia.

În 1814, Flinders şi-a publicat cartea „Călătoria spre Terra Australia”, În această carte el a propus *ca numele continentului sudic să fie schimbat din Noua Olandă în Australia; î*nainte vreme aceasta era Terra australis incognita — „Pământul sudic necunoscut”, acum însă fusese explorat şi de aceea adjectivul „incognita” trebuia să cadă.

Deocamdată s-a terminat explorarea numai a *țărmurilor Australiei, regiunile ei interioare* continuând să rămână o pată albă compactă. Au trebuit să treacă multe decenii după moartea lui Flinders (el a murit în 1814) până când, în urma explorărilor efectuate de zeci de cercetători, această pată a dispărut.

[1] În Marea barieră de corali, numele lui Flinders îl poartă un grup de recife, o strâmtoare şi un grup de insule de corali.

Capitolul 82

DESCOPERIREA REGIUNILOR INTERIOARE ALE AUSTRALIEI

DESCOPERIREA BAZINULUI RÂURILOR MURRAY ŞI DARLING

Îndată după înființarea coloniei de ocnaşi Port Jackson (astăzi Sydney), ofițerii din corpul de pază au început să exploreze râurile care curgeau spre Oceanul Pacific din *munții Albaştri* situați în apropiere.

Ofițerii nu aveau însă nici un stimulent pentru explorarea regiunilor interioare ale continentului, situate dincolo de munți. Abia în 1813, după 25 de ani de la întemeierea coloniei, doi englezi au trecut peste munții Albaştri la vest de Sydney şi au descoperit acolo vaste câmpii acoperite de iarbă, foarte potrivite pentru păşuni. În această regiune, două râuri izvorau din munții Albaştri, traversând câmpia. Exploratorii au numit râul situat mai la sud — *Lachlan,* iar pe cel de la nord *Macquarie* (in cinstea guvernatorului coloniei Lachlan Macquarie). În 1817, topografii *Oxley* şi *Evans* au explorat cursul ambelor râuri. S-a constatat că, după ce descrie un mare arc spre nord, râul Lachlan pătrunde într-un şes mlăştinos în fața căruia călătorii s-au oprit, iar râul Macquarie se termină tot în nişte mlaştini, dar nu atât de întinse. Întorcându-se spre Sydney din zona mlaştinilor unde se termina râul Maquarie, coloniştii au cotit spre răsărit, au traversat câteva râuri şi au urcat într-o regiune deluroasă, străjuită la sud-est de munți *(lanțul Liverpool).* După ce au trecut peste acest lanț muntos descoperit de ei, au înaintat pe *râul Hunter* şi au ajuns, la sfârşitul anului 1818, pe țărmul oceanului. Câmpiile pe care le-au văzut le-au lăsat o impresie şi mai apăsătoare decât predecesorilor lor.

În 1823, *Allan Cunigham* a mers pe acelaşi drum în direcție inversă şi înaintând spre nord-vest de lanțul Liverpool a ajuns până la marele râu Barwon, care curgea prin şes; apa râului era dulce. El nu i-a cercetat însă cursul pe o distanță mare. Aproape în acelaşi timp cu el, coloristul liber *Hamilton Hume* a mers cu doi însoțitori spre sud-vest de munții Albaştri şi a descoperit râul *Murumbidgee,* care curge spre apus. Continuând înaintarea în aceeaşi direcție, coloniştii au traversat un alt râu mare *(Murray)* pe care l-au numit râul Hume şi trecând peste *Alpii Australieni* în partea lor de vest, mai joasă, au ajuns la *golful Port Phillip.*

Aşadar, cu începere din 1813 au fost descoperite câteva râuri care curgeau spre vest. Guvernul colonial l-a însărcinat pe ofițerul *Charles Sturt* să cerceteze cursul lor şi să stabilească dacă nu sunt legate între ele.

Sturt făcea de mai bine de zece ani serviciul militar în Australia şi ştia cât de greu sunt de executat lucrările topografice în anii când precipitațiile sunt abundente. Anul 1828 fiind foarte secetos, i s-a părut lui Sturt cel mai potrivit pentru cercetări. El a coborât mai întâi pe valea râului *Macquarie* şi a constatat că râul e aproape secat, iar mlaştinile despre care vorbeau predecesorii lui nici nu există. El a pornit pe albia secată, căutând râul *Barwon* cu apă dulce, descoperit de Cunigham şi a dat peste alt râu (după cum i sa părut) foarte mare, a cărui apă era sărată: râul curgea printr-un deşert de solonceacuri. El a denumit acest râu *Darling, în* cinstea guvernatorului de atunci al Noii Galii de sud.

În anul următor (1829), mai ploios, Sturt şi-a început călătoria cu bărcile în jos pe râul Lachlan, a ajuns până la un râu cu un debit de apă destul de mare — Murrumbidgee, pe care a coborât până la râul *Murray.* El a recunoscut în acesta cursul inferior al râului pe care l-au traversat Hume şi însoțitorii săi. Sturt a pornit în jos pe Murray. Pe porțiunea unde râul îşi schimbă direcția generală nord-vest cotind spre vest (34° latitudine sudică, 142° longitudine estică), Sturt a observat că în Murray se varsă dinspre nord un râu *(Darling)* cu apă *dulce.* Continuându-şi călătoria, el a ajuns până la gurile râului Murray şi a constatat că acesta se varsă într-un liman întins *(lacul Alexandrina),* dincolo de care se află golful Encounter. Sturt s-a întors spre munții de unde pornise, urcând pe râurile Murray şi Murrumbidgee. El a făcut o descoperire extrem de importantă, stabilind, deocamdată în linii generale, rețeaua hidrografică din partea de sud-est a continentului australian. Sturt şi-a descris călătoriile în cartea „Două expediții în regiunile interioare ale Australiei de sud" (1833).

Desigur, foarte multe lucruri au rămas încă nelămurite. Astfel, nu se ştia aproape nimic, în afară de mărturiile întâmplătoare ale lui Hume, despre cursul râului Murray mai sus de gurile râului Murrumbidgee; nu s-a stabilit dacă râul cu apă dulce care se varsă în Murray dinspre nord are vreo legătură cu acea apă sărată care seacă, descoperită de Sturt în 1828. Aceste două probleme esențiale au fost rezolvate de topograful *Thomas Mitchell.* El presupunea că râurile Barwon şi Darling reprezintă acelaşi curs de apă şi şi-a început aici cercetările în 1831. El a descoperit că râul Darling nu are un singur izvor, ci cel puțin trei (cel mai sudic, *Namoi).* În 1835, Mitchell a ajuns la acel punct de pe râul Darling, unde Sturt găsise apă *sărată,* dar în acel an apa era *dulce.*

În anul următor (1836), Mitchell a ocolit coasta de sud-est a Australiei, a descoperit în dreptul meridianului de 141° longitudine estică gura micului *râu Glenelg* şi a urcat pe valea acestuia până la izvoare. Apoi

a străbătut spre răsărit regiunea *Alpilor Australieni,* acoperiți de eucalipți uriaşi (până la 120 m) şi brăzdați de numeroase râuri. Această regiune i-a făcut lui Mitchell o impresie atât de puternică, încât a numit-o *Australia Felix* („Australia Fericită”).

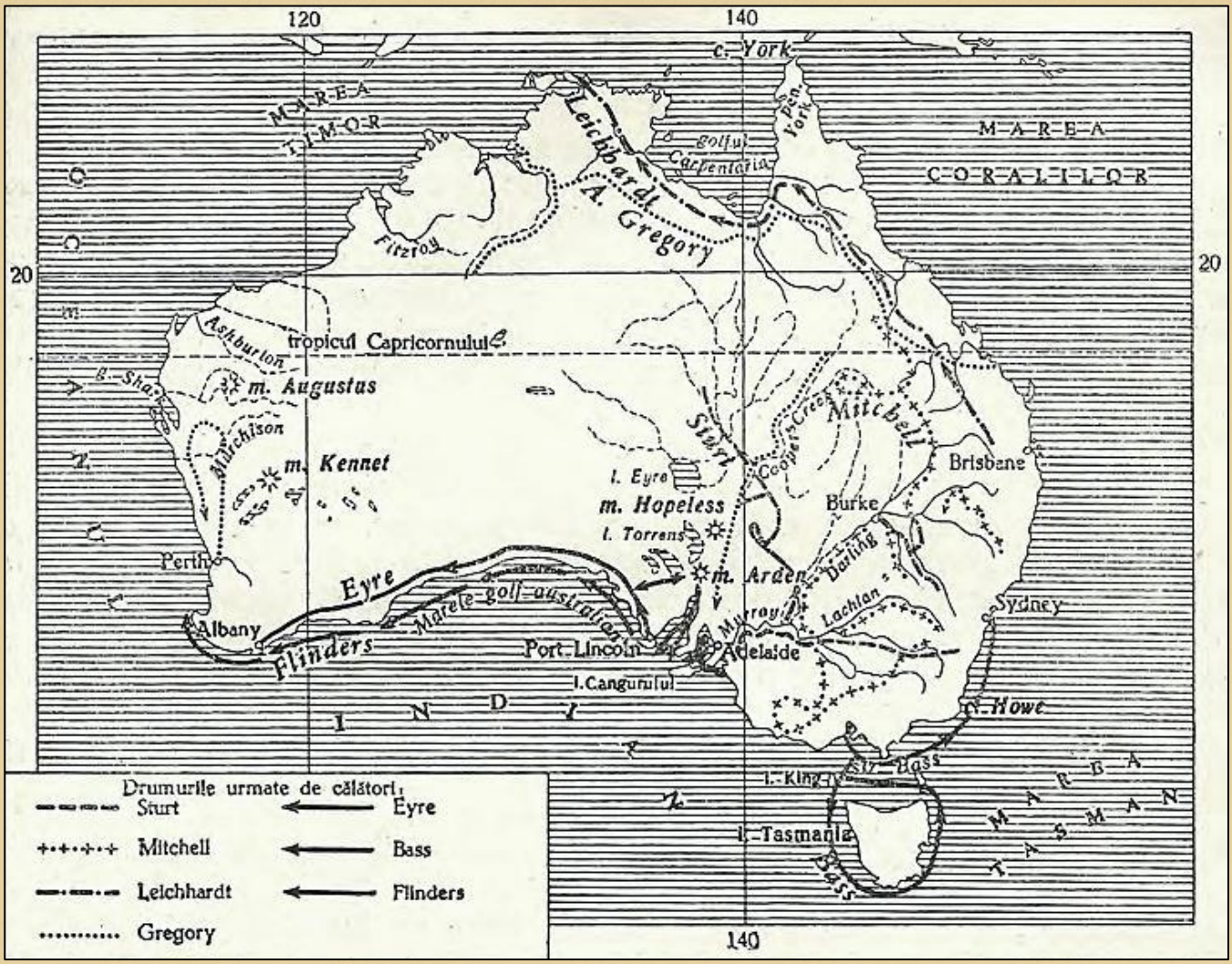

Călătoriile lui Bass şi Flinders şi itinerariile primilor exploratori ai regiunilor interioare ale Australiei.

În 1846, cercetând bazinul cursului superior al râului Darling, Mitchell a descoperit aproximativ în dreptul paralelei de 28° latitudine sudică *râul Balonne* (în regiunea cursului superior, el poartă numele de Condamine), iar spre vest de acesta râul *Warrego* şi a demonstrat că ambele râuri se varsă dinspre nord în Darling. El a cercetat cursul râului Warrego şi *a terminat astfel în linii mari descoperirea sistemului de râuri Murray-Darling.* Înaintând de la izvoarele râului Warrego mai departe spre nord, peste *lanțul Great Dividing Range* (Marele lanț despărțitor), Mitchell a descoperit *râul Nagoa,* unul din izvoarele marelui *râu Fitzroy,* care se varsă în Oceanul Pacific în dreptul tropicului sudic.

CĂLĂTORIILE ŞI DESCOPERIRILE LUI EYRE ÎN AUSTRALIA DE SUD

În 1836, la vest de gura râului Murray, pe țărmul golfului Saint Vincent, a fost întemeiat *oraşul Adelaida,* capitala *Australiei de sud,* care a devenit bază de pornire pentru expediții având drept scop căutarea de locuri bune pentru păşunat pe teritoriul noii colonii. În 1839, crescătorul de oi *Edward John Eyre,* explorând zona de litoral de lângă golful Spencer, a descoperit lanțul Flinders, cu înălțimi de peste 1 000 m care se întindea în direcția meridională. La vest de acest lanț, Eyre a descoperit *lacul* sărat *Torrens* (circa 6.000 km^2), care, după cât se părea, se întindea pe o distanță foarte mare spre vest şi nord. În acelaşi an, explorând în dreptul golfului Spencer *peninsula Eyre,* el a descoperit în partea ei de nord *munții* de mică altitudine *Goler.*

În 1840, Eyre a pornit la drum cu intenția de a cerceta teritoriul situat între lanțul Flinders şi coasta de vest a Australiei, unde fusese întemeiat înainte oraşul Perth. Mai întâi, Eyre a înaintat spre nord de golful Spencer şi a constatat că lacul Torrens s-a transformat într-o regiune de solonceacuri. El a pătruns mai departe spre nord şi a descoperit un alt lac sărat, imens, pe care l-a considerat o continuare a lacului Torrens. Mai târziu s-a dovedit că acesta este un rezervor de apă separat, care a primit numele de lacul Eyre (aproximativ 10.000 km^2). După ce s-a întors pe litoral, Eyre şi-a împărțit detaşamentul în două; cu unul din grupuri el a pornit pe uscat spre apus, de-a lungul coastei sudice a Australiei, primind de la celălalt grup, care naviga pe un vas, apă şi provizii. În această zonă de deşert, pe uscat nu se putea procura nici hrană, nici apă. Eyre s-a oprit pe țărm, în dreptul meridianului de 132°30' longitudine estică şi a trimis vasul înapoi spre golful Spencer după provizii şi apă proaspătă. Vasul s-a întors în ianuarie 1841, dar Eyre a pornit mai departe abia la sfârşitul lunii februarie. Pentru a se putea deplasa mai uşor, Eyre a redus grupul de pe țărm la cinci oameni, inclusiv el; trei dintre ei au murit până la 30 iunie, când au ajuns la *golful King George, în* dreptul meridianului de 118° longitudine estică. În timpul acestei călătorii care a durat patru luni, Eyre a străbătut peste 2.000 km, în cea mai mare parte printr-un deşert cu desăvârşire lipsit de apă, de-a lungul unei *câmpii* pe care nu exista nici un copac şi căreia i-a rămas şi numele de „Nullarbor” (în latineşte „Nici un copac”).

PRIMELE DESCOPERIRI ÎN AUSTRALIA DE VEST

În 1829 au fost întemeiate în sud-vestul Australiei două oraşe: *Perth,* lângă gurile râului Swan (Lebedelor) şi *Albany,* lângă golful King George. De acolo s-au întreprins în interiorul ţării expediţii, deocamdată nu prea îndepărtate, pentru extinderea teritoriului coloniei. În primul rând au fost descoperite lanţul Darling, la răsărit de Perth şi lanţul Sterling (numit astfel în cinstea întemeietorului coloniei), la nord de Albany. În anul următor (1830) *căpitanul G. Bannister* a călătorit spre sud-est de Perth până la Albany şi a descoperit că acest teritoriu (din sud-vestul Australiei) este potrivit pentru colonizare.

În anii 1837—1839, *George Grey* a explorat dinspre mare coasta de vest a Australiei. În partea de nord-vest, în regiunea *golfului Collier* (la 16° latitudine sudică) el n-a găsit nimic atrăgător, dar mai departe spre sud, în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică, a descoperit *râul Gaskoyne.* Înaintând mai departe spre sud, el a naufragiat dincolo de paralela de 28° latitudine sudică şi a fost nevoit să meargă pe jos de-a lungul ţărmului până la Perth (aproape 500 km). Acest ţărm i-a făcut lui Grey o impresie mai bună decât navigatorilor care-l precedaseră, dar ea nu a fost confirmată de cercetătorii de mai târziu.

În 1848, inginerul hotarnic *Augustus Gregory, î*naintând de la Perth drept spre nord pe o distanţă de vreo 500 km, a descoperit *râul Murchison.* El a încercat să treacă de pe cursul lui mijlociu spre nord-vest, în direcţia golfului Shark, dar, ajungând în faţa pustiului, s-a întors (în 1852 el a repetat încercarea şi de data aceasta a ajuns până la golful Shark).

CĂLĂTORIILE ŞI MOARTEA LUI LEICHHARDT

Până în jurul anului 1840 a fost explorată o zonă destul de întinsă doar în răsăritul Australiei, de la tropicul sudic până la extremitatea de sud-est a continentului. La vest de bazinul râului Darling, toate regiunile interioare rămăseseră complet necunoscute. În sud a fost explorată numai zona de pe litoral şi, în parte, regiunea marilor lacuri sărate, iar în vest doar colţul de sud-vest al continentului şi o fâşie îngustă de pe ţărm, până la râul Gaskoyne, precum şi acest râu. Cea mai mare parte a Australiei de vest, centrale şi de nord, rămânea complet neexplorată.

În octombrie 1844, naturalistul şi geologul *Ludwig Leichhardt,* german de origine, aflat în slujba guvernului Noii Galii de sud, a pornit într-o mare călătorie peste râul Condamine, spre golful Carpentaria. El a cercetat ţărmul estic şi sudic al golfului *până la râul Roper,* a explorat

cursul lui inferior şi mijlociu, a traversat *peninsula Arnhem Land* spre nord-vest şi a ajuns la golful Van Diemen, străbătând în paisprezece luni şi jumătate o distanță de 4.800 km. El s-a întors la Sydney pe mare. Leichhardt a fost primul explorator al uriaşei regiuni din nord-estul Australiei, care a căpătat ulterior denumirea de *Queensland.* Materialele expediției sale au fost publicate în 1847.

L. Leichhardt

În octombrie 1846, Leichhardt a pornit de pe țărmul Noii Galii de sud, cu scopul de a traversa continentul de la răsărit spre apus, dar ne-având suficiente provizii a înaintat doar puțin la nord de cursul superior al râului Darling şi s-a întors pe țărmul mării.

El a pornit a doua oară, în decembrie 1847, în fruntea unei expediții, spre vest, intenționând să traverseze în decurs de trei ani continentul australian. Expediția a înaintat prin valea râului Darling până la râul Barcoo, de unde Leichhardt a expediat ultima scrisoare (primită la 3 aprilie 1848). Întreaga expediție a dispărut apoi fără urmă. Autoritățile din Sydney s-au alarmat abia după patru ani, în 1852. Timp de şaptesprezece ani, până în 1869, au fost trimise mai multe expediții în căutarea lui Leichhardt şi a însoțitorilor lui, dar ele nu au putut descoperi nici o urmă a călătorilor dispăruți.

PRIMA CĂLĂTORIE ÎN AUSTRALIA CENTRALĂ

Charles Sturt a plecat din Noua Galie de sud după întemeierea coloniei Australia de sud şi a fost angajat acolo. Guvernul Australiei de sud, care era locuită numai de colonişti liberi, considera că sarcina lui principală este să descopere noi păşuni. Eyre găsise la vest şi nord de golful Spencer numai deşerturi şi semideşerturi. El nu înaintase însă mai departe spre nord, în *Australia centrală,* a cărei natură era complet necunoscută. În privința acesteia se făceau doar ipoteze care se băteau cap în cap. Sturt însuşi, studiind zborurile păsărilor în Australia de sud, a tras concluzia (care s-a dovedit a fi greşită) că în sezonul secetos al anului ele zboară spre centrul continentului şi că, prin urmare, acolo există apă din abundență.

În august 1844, în fruntea unei expediții guvernamentale, Sturt a plecat din Adelaida în căutarea de noi păşuni. Îndeplinind o misiune specială, el a pornit întâi spre nord-est, în direcția cursului inferior al râului Darling, până la *lacul Menindie* (32°5' latitudine sudică). De aici a cotit spre nord-vest, în direcția lanțului Flinders; pe drum a trecut peste *lanțul* de mică altitudine *Barrier,* unde mai târziu (în 1883) a fost descoperit unul dintre cele mai mari zăcăminte de minereuri polimeta-lice din lume şi a pătruns în „Marele deşert pietros", străbătut de albiile unor râuri secate — „creek-uri" — *Strzelecki*[1] şi *Barcoo* (brațele inferioare ale marelui *Coopers Creek).*

La nord de lacul Eyre, călătorii au ajuns aproape de centrul continentului, până la *deşertul Simpson.* Dar la marginea răsăriteană a deşertului, în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică, Sturt a fost nevoit să se retragă din cauza lipsei de apă. La începutul anului 1846, el s-a întors cu însoțitorii săi la Adelaida. Sturt a descris această călătorie în lucrarea sa, în două volume, „Povestiri despre expediția în Australia centrală" (1848).

AUGUSTUS GREGORY ŞI PRIMELE TRAVERSĂRI ALE AUSTRALIEI DE NORD ŞI EST

Augustus Gregory şi-a început activitatea în 1855, în fruntea unei mari expediții în partea de nord-vest a Australiei, prin cercetarea năvalnicului *râu Victoria* (aproape 600 km), cu debit mare de apă, care se varsă în golful Joseph Bonaparte. El a explorat întreg cursul acestui râu, a trecut din regiunea izvoarelor lui pe *Sturt Creek* şi l-a cercetat până la locul unde el dispare la marginea nordică a *Marelui deşert de nisip.* A. Gregory s-a întors pe râul Victoria şi înaintând în direcția sud-est. a ajuns în 1856 pe țărmul Oceanului Pacific, în dreptul paralelei de 24° latitudine sudică (în fața insulei Curtis). În felul acesta, el a efectuat *prima traversare a continentului australian în* direcția sud-est şi a definit în linii generale relieful Australiei de nord. E adevărat că el nu s-a îndepărtat de țărmul mării mai mult de 500 km (la marginea Marelui deşert de nisip).

În 1858, A. Gregory a fost trimis în căutarea expediției lui Leichhardt, care dispăruse. Pornind din Brisbane spre nord-est, el a urmat itinerariul

[1] Denumit astfel în cinstea polonezului *Pavel Strzelecki,* explorator al Australiei (în anii 1839—1844), autorul lucrării „Descrierea fizică a Noii Galii de sud şi a Țării lui Van Diemen". Printre altele el a studiat *Alpii Australieni,* unde a descoperit muntele *Kosciuszko* (2.254 mtr., cel mai înalt vârf din Australia), pe care l-a numit astfel în cinstea lui *Tadeus Kosciuszko,* remarcabil fruntaş al mişcării poloneze de eliberare națională de la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

lui Leichhardt până la locul de unde acesta trimisese ultima scrisoare. Negăsind urmele expediției, A. Gregory a pornit în jos pe valea râului Coopers Creek şi a brațului său inferior (Strzelecki Creek) până la lanțul Flinders şi mergând de-a lungul versantului său răsăritean, a ajuns pe țărmul golfului Saint Vincent, lângă Adelaida. Astfel *el a traversat pentru a doua oară Australia, de data aceasta în direcția sud-vest.* Tn bazinul râului Coopers Creek, el s-a îndepărtat de mare cu aproape 900 km, dar nu a ajuns totuşi până în Australia centrală, care continua să rămână o „pată albă".

Cam în aceeaşi perioadă (în anii 1857—1861) *Francis Gregory,* fratele lui Augustus, a întreprins patru călătorii în partea de nord a Australiei de vest, descoperind acolo, între paralelele de 20 şi 28° latitudine sudică, trei râuri importante, şi anume (de la nord spre sud): *De Grey, Fortescue* şi *Ashburton.* Fracis Gregory a întocmit, pe baza materialelor strânse în timpul călătoriilor, o hartă geologică schematică a întregului teritoriu situat la vest de meridianul de 120° longitudine estică, până la Oceanul Indian, între paralelele de 20—28° latitudine sudică.

PRIMA TRAVERSARE A AUSTRALIEI ÎN DIRECŢIA MERIDIANULUI ŞI MOARTEA LUI BURKE

După descoperirea bogatelor zăcăminte aurifere în Australia de sud-est şi după ce la sud de râul Murray a fost întemeiată *colonia Victoria* (1851), la Melbourne, noua ei capitală, a fost înființată o Societate de geografie, care dispunea de fonduri importante. Societatea a organizat o mare expediție în frunte cu irlandezul *Robert O'Hara Burke,* care din 1853 a fost inspector de poliție al coloniei Victoria (în tinerețe, Burke a slujit ca mercenar în armata austriacă, iar mai târziu a făcut parte din poliția engleză din Irlanda). Scopul expediției era să găsească drumul cel mai uşor pe uscat, din colonia Victoria spre marginea de nord a continentului, şi să stabilească traseul pentru telegraful transaustralian.

Burke nu avea studii de specialitate şi nici prin natura activității sale anterioare nu era câtuşi de puțin pregătit pentru a conduce o expediție geografică de acest fel. Trebuie însă să subliniem că, după cum se va vedea din cele ce urmează, organizatorii expediției şi unii însoțitori ai lui Burke poartă o vină mai mare decât el pentru soarta tragică a expediției.

Din motive de neînțeles, Societatea de geografie din Melbourne i-a dat dispoziție lui Burke să traverseze Australia în ambele direcții, în loc ca de pe țărmul nordic expediția să fie adusă la Melbourne pe mare. De aceea el a fost nevoit să organizeze baze intermediare. În afară de aceasta, Burke a

folosit pentru prima oară în Australia în drumul prin deşert, nu numai cai, ci şi cămile (aduse din Afganistan), ceea ce era cât se poate de raţional.

În 1860, Burke a plecat din Melbourne spre nord în fruntea unei mari expediţii. Pe drum, el a organizat două baze de aprovizionare: pe râul Darling (lângă lacul Menindie) şi pe Coopers Creek. De la Coopers Creek, Burke cu astronomul W. *J. Wils* şi cu alţi doi însoţitori au pornit mai departe spre nord, au trecut peste înălţimea care formează cumpăna apelor, şi pe valea *râului Flinders* a coborât până la golful Carpentaria, unde au ajuns în februarie 1861. Astfel, el a efectuat *prima traversare a continentului australian, în direcţia meridianului.*

Burke a pornit imediat înapoi, fiindu-i teamă că nu îi vor ajunge alimentele până la prima bază. Oamenii şi animalele erau complet istoviţi. La mijlocul lunii aprilie, unul dintre membrii expediţiei a murit. Această nenorocire i-a făcut pe ceilalţi trei să întârzie o zi, întârziere care i-a costat pe Wils şi Burke viaţa. Când călătorii au ajuns la baza de aprovizionare de pe Coopers Creek, ei au constatat că şeful bazei o evacuase cu o zi înainte de sosirea lui Burke, lăsând, „pentru orice eventualitate", doar un bilețel şi foarte puţine alimente. Mai târziu el s-a justificat susţinând că i-a aşteptat foarte multă vreme pe Burke şi pe însoţitorii săi şi a crezut că toţi patru au pierit. Burke, Wils şi ultimul lor însoţitor au pornit mai departe. Nu le mai rămăseseră decât două cămile (celelalte animale muriseră înainte). Călătorii au sacrificat cămilele şi s-au hrănit câtva timp cu carnea lor. Timp de câteva săptămâni, europenii au primit un oarecare ajutor de la australienii pe care îi întâlneau rareori, dar nici aceştia nu prea aveau alimente. Curând Wils, sleit de puteri, a rămas în urmă, iar a doua zi a murit de foame şi Burke. Singurul membru al expediţiei rămas în viaţă, W. P. King, a fost găsit de nişte băştinaşi, aproape mort de foame, pe cursul inferior al râului Coopers Creek. Acolo l-a descoperit o echipă de salvare.

Aproape toate materialele geografice, culese fără îndoială de expediţia lui Burke, au pierit, dar cele patru echipe de salvare trimise în diferite direcţii au adunat date preţioase despre natura Australiei centrale.

STUART DESCOPERĂ PODIŞURILE DIN AUSTRALIA CENTRALĂ ŞI TRAVERSEAZĂ CONTINENTUL

În 1860, *John MacDouall Stuart* a întreprins în mod independent încercări de a traversa continentul australian (înainte de aceasta, el participase la expediţia lui Sturt din 1844 în Australia centrală). Prima încercare a eşuat. Stuart nu-şi putuse închipui că Australia centrală este un deşert atât de înspăimântător. Totuşi, el a ajuns până la paralela de

19° latitudine sudică, descoperind pe drum, lângă tropicul sudic *lanțul muntos* central *MacDonnell,* iar la nord de acesta lanțul *Stuarts Bluff* („stânca lui Stuart"). Dincolo de acest lanț, relieful începe să coboare: Stuart *a descoperit masivul central* (încă fără nume) *al continentului australian.* El şi-a repetat încercarea în anul următor, dar a eşuat din nou, deşi de data aceasta a ajuns până la Newcastle Creek, care se varsă în micul lac sărat Woods (al *Pădurilor) în* dreptul paralelei de 17° 30' latitudine sudică. Ii rămâneau mai puțin de 300 km până la golful Carpentaria, dar nefiind sigur că va găsi acolo alimente (proviziile de care dispunea erau reduse), s-a întors la Adelaida.

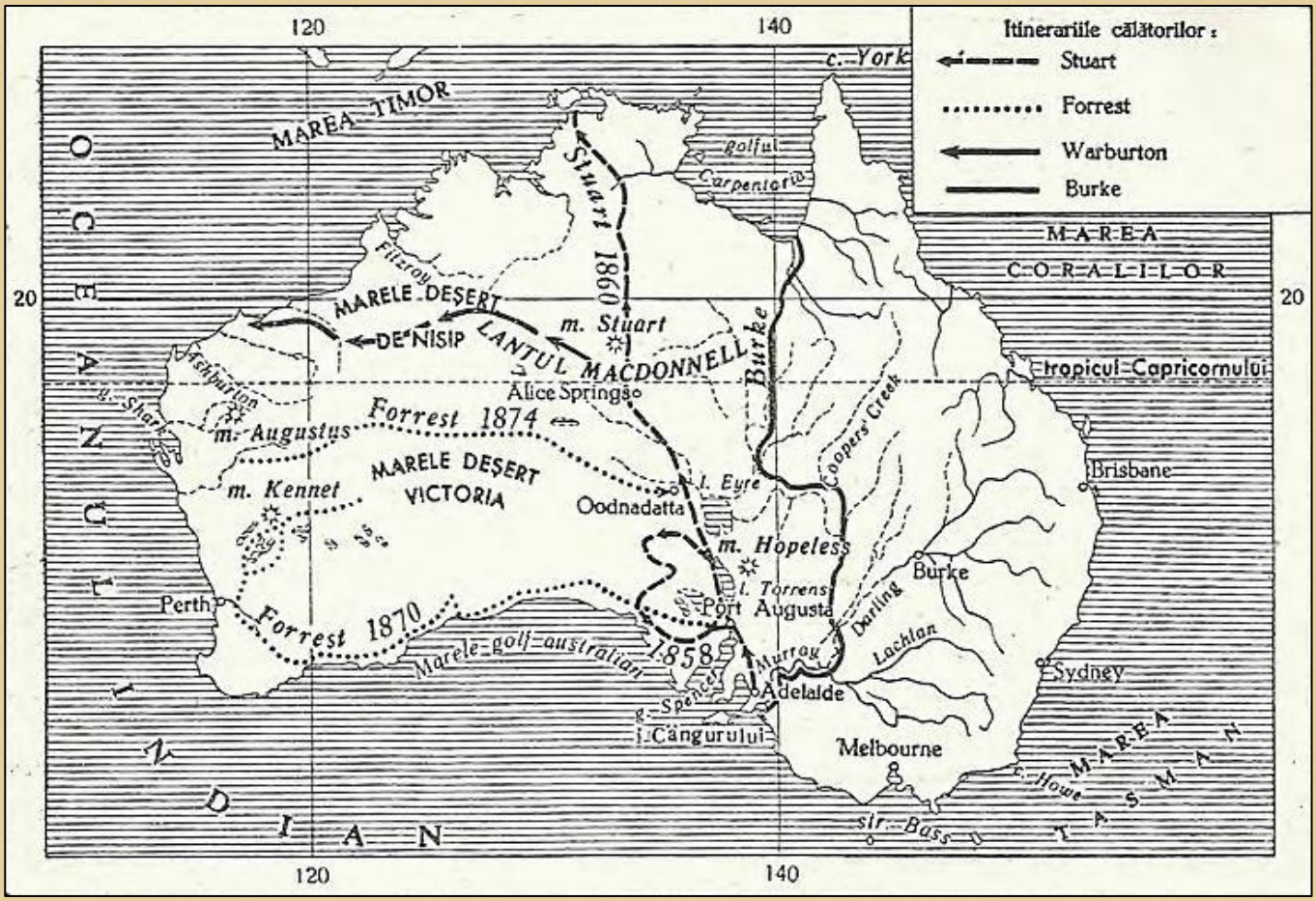

Primele traversări ale continentului australian.

La începutul anului 1862, Stuart a pornit pentru a treia oară din Adelaida spre nord şi a ajuns până la lacul Woods. În sfârşit, la nord de Newcastle Creek el a găsit drumul spre mare prin tufărişul care înainte i s-a părut de netrecut — pe *Birdum Creek,* afluent sudic al râului Roper. De pe malurile acestui râu, Stuart a pornit spre nord-vest până la *râul Adelaide* şi pe acesta a ajuns în iulie 1862 pe malul *golfului Van Diemen.* Astfel, John Stuart a efectuat cea *de-a doua traversare* (după Burke) *a continentului australian în direcția meridianului.* Itinerariul urmat de el (cu

mici abateri în ambele direcții) a fost folosit curând pentru instalarea liniei de telegraf trans-australiene.

Stuart scria cu o mândrie legitimă că a condus detaşamentul său de la o mare la alta fără să piardă nici un om. Exagerând, firește, mult, el lăuda Australia de nord, afirmând că ea este „cea mai minunată regiune din câte i-a fost dat vreodată unui om să vadă". Ultima sa expediție a avut şi o mare însemnătate pentru agricultură, deoarece s-a constatat cu acest prilej că în unele regiuni interioare din Australia de nord există pășuni întinse care pot fi folosite de crescătorii de animale.

DESCOPERIREA REGIUNILOR DIN INTERIORUL AUSTRALIEI DE VEST

Mai rămăseseră complet neexplorate regiunile din interiorul Australiei, situate la vest de linia telegrafului. „Asaltul" acestor regiuni a pornit de la linia telegrafului transaustralian. Exploratorii mergeau de la Adelaida până la una dintre stațiile din centrul continentului, aleasă de ei ca bază de pornire, iar apoi pătrundeau în deşert din direcția vest. În vara anului 1872—1873 (vara din emisfera sudică) *Ernest Giles,* înaintând de la linia telegrafului spre vest, a descoperit, în dreptul paralelei de 24° latitudine sudică, *lanțul George Giles* (pe meridianul de 132° longitudine estică), iar la sud-vest de acesta, lacul sărat *Amadeus,* care seacă în anotimpul călduros. Giles a încercat să pătrundă şi mai departe, dar s-a oprit în fața nemărginitului deşert nisipos. În vara următoare, 1873—1874, Giles — de data aceasta împreună cu *Gibson* — a mers de la linia telegrafului spre vest, ceva mai la sud, de-a lungul paralelei de 26° latitudine sudică şi a descoperit *munții Musgrave* cu un vârf de 1.515 m (cel mai înalt punct din Australia centrală, situat în dreptul meridianului de 131°30' longitudine estică). De aici Giles şi Gibson au cotit spre nord-vest şi au pătruns în *deşertul nisipos Gibson* până la meridianul de 125° longitudine estică.

La mijlocul anului 1873, *Peter Warburton,* care înainte (în 1856) cercetase lacul *Torrens,* stabilindu-i definitiv contururile, a pornit dinspre munții MacDonell, de la linia telegrafului, în direcția vest-nord-vest şi a ajuns până la izvoarele râului Sturt Creek (în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică), de unde a cotit spre vest. *Warburton* a străbătut pentru prima oară Marele *deşert de nisip,* de la răsărit la apus, în partea sa cea mai largă şi a ajuns la izvoarele râului De Grey. El a trecut apoi peste izvoarele mai multor râuri care seacă şi a ajuns pe țărmul mării, în dreptul paralelei de 20°30' latitudine sudică, lângă *golful Nicole.*

Aşadar, toți exploratorii porneau de la linia telegrafului spre vest în direcția oceanului. În 1874, *John Forrest* a ales direcția inversă. Toamna, el a urcat pe valea râului Murchison, pe care a găsit-o foarte potrivită pentru colonizarea crescătorilor de vite, apoi a cotit spre răsărit. El a străbătut regiunile semideşerte din Australia de vest, între paralelele de 25—26^0 latitudine sudică, trecând de la un izvor care seacă la altul, printre numeroase lacuri sărate; în timpul iernii (în august) el a traversat zona deşerturilor, întâmplător în locul ei cel mai îngust, între pustiurile Gibson şi Marele deşert Victoria şi a ajuns la munții Musgrave, de unde a coborât pe valea râului Alberga până la linia telegrafului (la sfârşitul lunii septembrie). Forrest a ajuns la concluzia că regiunile interioare din Australia de vest explorate de el nu sunt de loc potrivite pentru colonizarea europenilor.

În 1875, *Ernest Giles,* mergând aproximativ de-a lungul paralelei de 30° latitudine sudică, a pătruns de la linia telegrafului spre nord la lacul Torrens, în *Marele* deşert *Victoria,* străbătându-l de la răsărit la apus; trecând apoi printr-un şir de lacuri care seacă în apropiere de *lacul Moore* (117°30' longitudine estică) a cotit spre sud-vest şi a ajuns pe țărmul Oceanului Indian, lângă Perth. De aici, Giles s-a îndreptat, în 1876, spre nord, în direcția izvoarelor râului Ashburton. În dreptul paralelei de 24° latitudine sudică, el a cotit spre centrul continentului şi având ca direcție generală această paralelă, a traversat de la apus spre răsărit *pustiul Gibson,* în fața căruia s-a oprit în 1873. Concluziile sale cu privire la natura regiunilor interioare din Australia de vest coincideau în general cu părerea lui John Forrest.

Aşadar, în anii 1872—1876 a fost descoperită şi traversată pe câteva itinerarii aproximativ paralele, uriaşa zonă de deşerturi din Australia centrală şi de vest, între paralelele de 20—30° latitudine sudică. Această zonă se împarte în mod convențional în trei deşerturi: Marele deşert de nisip (la nord), Gibson (în centru), Marele deşert Victoria (în sud). După aceasta, în Australia interioară n-au mai rămas neexplorate decât „pete albe" destul de mici.

Capitolul 83

EXPLORATORII NOII GUINEE

MIKLUHO-MAKLAI

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când se făceau pregătiri intense pentru împărțirea definitivă a Oceaniei între imperialişti, iar băştinaşii de pe insule erau exterminați în masă, în întreaga lume a răsunat în apărarea lor glasul unui mare umanist rus.

Nikolai Nikolaevici Mikluho-Maklai (1847—1887) a întreprins prima sa călătorie în 1866, pe când avea numai 19 ani, ca asistent al remarcabilului naturalist german progresist Ernst Haeckel. El a navigat în Oceanul Atlantic până la insulele Madera şi Canare, a vizitat Marocul şi pretutindeni a făcut cercetări zoologice. În 1869, a vizitat țărmurile Mării Roşii şi ale Asiei mici, pentru studierea animalelor marine inferioare. Dar aceste călătorii şi materialele strânse nu-l satisfăceau pe Mikluho-Maklai. El se simțea atras spre regiunile neexplorate. Scopul său era să găsească un loc care până atunci (în 1868) nu fusese încă vizitat de albi. Astfel, *el a ales coasta de nord-est a Noii Guinee, lângă golful Astrolabe din Marea Noii Guinee.*

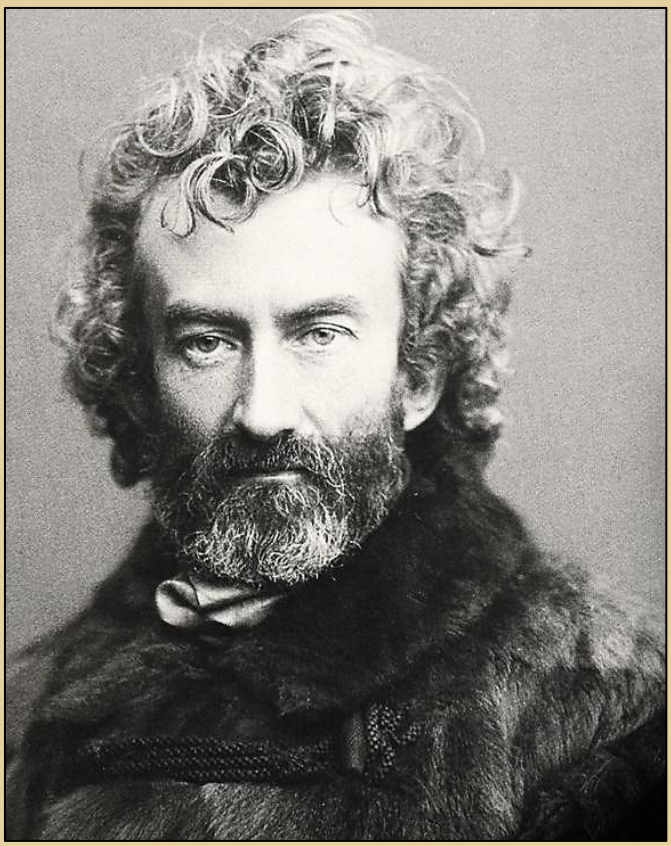

N. N. Mikluho-Maklai

Visul lui Mikluho-Maklai s-a realizat după doi ani. La solicitarea Societății ruse de geografie, el a plecat în 1870 din Kronstadt pe corveta cu elice „Viteaz” (sub comanda lui *Pavel Nikolaevici Nazimov),* a ocolit America de Sud şi, potrivit indicațiilor sale, în septembrie 1871 a fost debarcat pe țărmul golfului Astrolabe, denumit mai târziu în cinstea lui *coasta Maklai.* În timpul călătoriei, ofițerii de pe „Viteaz” au descoperit şi au cartografiat strâmtoarea dintre coasta Maklai şi insula Long Island, numită de Nazimov *strâmtoarea „Viteaz”*. Mikluho-Maklai a trăit pe țărmul „său” printre papuaşi, până

în decembrie 1872, studiind limba, moravurile şi obiceiurile lor şi prin răbdarea, calmul, sinceritatea şi prietenia pe care le-a arătat-o a câştigat dragostea şi încrederea papuaşilor.

La începutul anului 1873 a venit să-l ia pe Mikluho-Maklai cliperul rus cu maşină auxiliară „Izumrud" (sub comanda lui *Mihail Nikolaevici Kumani).* Ofițerii de pe cliper au cartografiat strâmtoarea care desparte insula Kerker de Noua Guinee şi Kumani a denumit-o *strâmtoarea Izumrud (Smaraldul).* Pe cliperul „Izumrud", Mikluho-Maklai a mers până în Filipine şi de acolo a plecat în insula Java. În anul următor (1874), el a navigat pe un vas olandez spre insulele Celebes, Timor şi Moluce. De acolo a trecut cu un vas de pânze malaiez („prau") pe țărmul vestic al Noii Guinee, l-a cercetat, a călătorit din nou spre Moluce şi Celebes şi s-a întors în Java, unde a trăit până în 1875. Mikluho-Maklai a trecut apoi în peninsula Malacca şi a explorat regiunile ei interioare. În anii 1876—1877, el a fost pentru *a treia oară în* Noua Guinee, pe țărmul „său", unde a adunat o colecție antropologică şi etnografică prețioasă.

Toate aceste călătorii aveau ca scop studierea cât mai minuțioasă sub raport antropologic a populației indoneziene, pentru a compara datele culese cu observațiile făcute asupra papuaşilor. Pe baza observațiilor sale, Mikluho-Maklai a ajuns la concluzia unității speciei umane şi a înrudirii dintre diferitele rase omeneşti, infirmând concepția antiştiințifică cu privire la aşa-zisele rase „inferioare" şi „superioare".

La sfârşitul anului 1877, Mikluho-Maklai a plecat pe un shooner englez, care acostase întâmplător la coasta Maklai, la Singapore, unde a rămas mai bine de şase luni, din cauza unei boli grave. În 1878, a plecat la Sydney (Australia). În 1879—1880, el a navigat de acolo spre Noua Caledonie şi spre alte insule din Melanezia, continuându-şi studiile antropologice, şi a vizitat pentru *a patra oară* Noua Guinee (de data aceasta, coasta sudică). Reîntors la Sydney, marele umanist a desfăşurat o intensă propagandă împotriva comerțului cu sclavi, larg răspândită în Melanezia. În 1881, el a vizitat pentru *a cincea oară* Noua Guinee (coasta sudică) pe o corvetă engleză cu o expediție de represalii. Datorită intervenției sale, comandantul corvetei a renunțat să dea foc unui sat al papuaşilor şi să extermine pe toți locuitorii săi. În 1882, Mikluho-Maklai s-a întors prin canalul Suez la Petersburg, *terminând astfel călătoria în jurul lumii* pe care a început-o pe corveta „Viteaz" în 1870.

El n-a rămas însă multă vreme în patrie. În 1883, a plecat în Australia, iar apoi în Java. La Batavia (astăzi Djakarta) el a găsit întâmplător un vas rusesc — corveta „Skobelev" (fostul „Viteaz").

Comandantul corvetei, *Vadim Vasilievici Blagodarev,* l-a transportat la cererea sa (pentru *a şasea oară)* în Noua Guinee, pe coasta Maklai. Profitând de acest prilej, ofițerii de pe corvetă au cartografiat partea de nord-vest a golfului Astrolabe şi au descoperit acolo *baia Aleksei* şi un şir de insule mici, cea mai mare dintre ele fiind denumită de Blagodarev *insula Skobelev.*

După ce a mai trăit câtva timp printre prietenii săi papuaşi, Mikluho-Maklai s-a întors în Australia, unde a rămas până în 1886. În acelaşi an s-a mutat cu familia sa la Petersburg şi a murit acolo după un an. El a lăsat o mare moştenire ştiințifică. Principalele sale lucrări au fost editate în cinci volume de către Academia de ştiințe a U.R.S.S. (Opere, 1950—1954). Mikluho-Maklai a devenit unul dintre eroii preferați ai tineretului sovietic. În U.R.S.S. se editează şi se reeditează mereu cărți despre el.

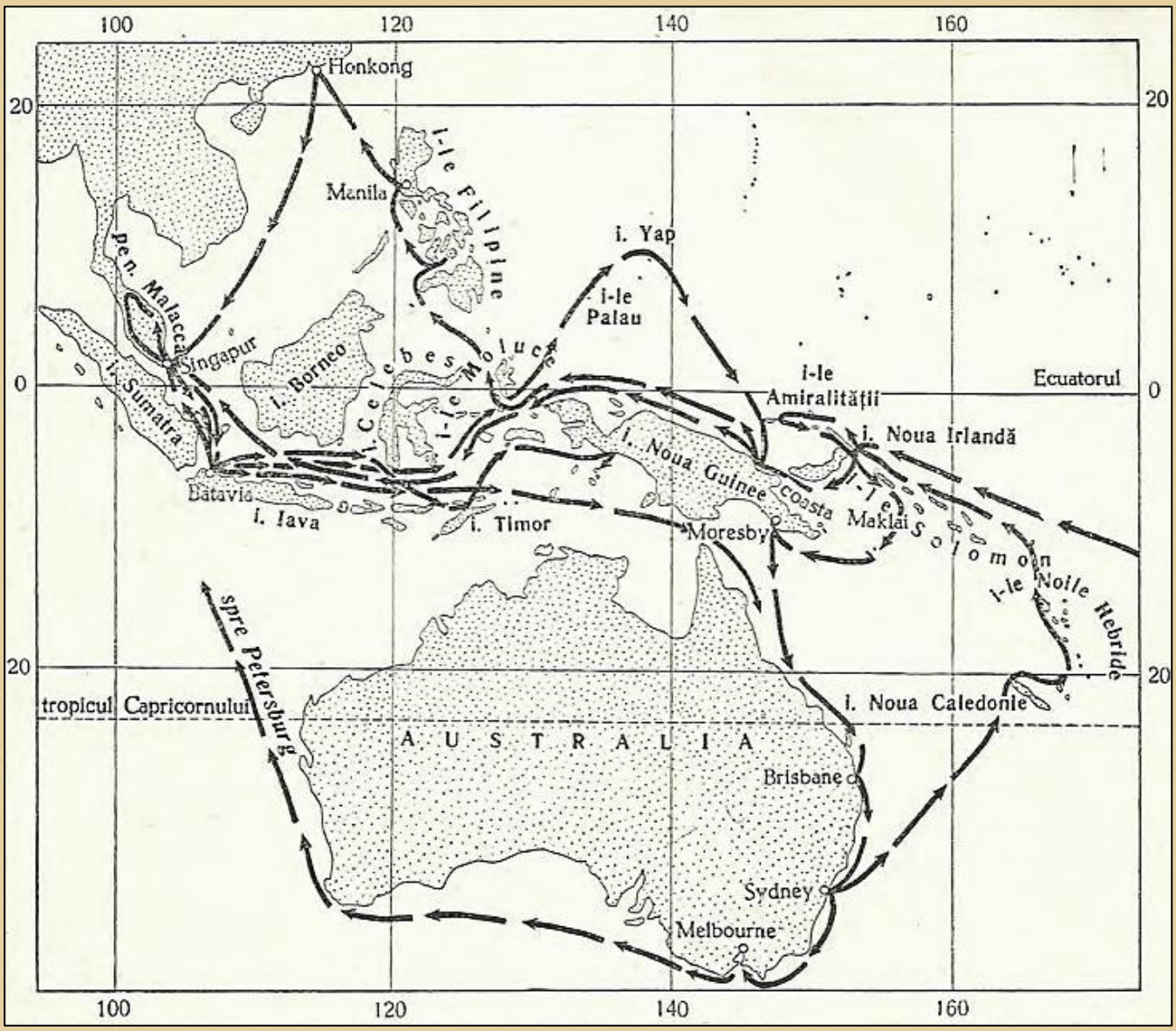

Călătoriile lui Mikluho-Maklai.

CERCETĂTORII OCCIDENTALI AI NOII GUINEE

Dintre exploratorii occidentali ai Noii Guinee se remarcă prin realizările sale *Luigi Maria D'Albertis.* Genovez de origine, el a participat în 1860 la campania lui Garibaldi în Sicilia. După unirea Italiei, a explorat, în 1871—1872, extremitatea de nord-vest a Noii Guinee, apei peninsula *Vogelkop (Berau),* împreună cu botanistul italian *Odoardo Beceari,* care călătorise înainte prin Indonezia şi Etiopia. Cu acest prilej ei au descoperit pe țărmul răsăritean al peninsulei munți cu o altitudine până la 3.200 m. După trei ani, Albertis s-a întors în Noua Guinee, de data aceasta în partea ei de sud-est şi a descoperit acolo *râul Fly,* cea mai mare arteră fluvială din partea de sud-est a insulei, care a fost cotropită mai târziu de englezi. Albertis şi-a descris călătoriile în lucrarea în două volume intitulată „ în Noua Guinee" (1880).

Otto Finsch, negustor german, devenit mai târziu zoolog, a întreprins în anii 1879—1882 o călătorie în jurul lumii în direcția vest: el a pornit din Europa, prin S.U.A., până în Oceania, iar apoi s-a întors prin canalul Suez în patrie. În Oceania, Finsch a studiat fauna din insulele Havai şi Micronezia; de asemenea, el a vizitat partea de nord-est a Noii Guinee.

În 1884, Finsch a vizitat pentru a doua oară Noua Guinee şi a descoperit *râul Selik,* cel mai mare curs de apă din partea de nord-est a insulei, pe care a acaparat-o Germania. El a explorat de asemenea un mare arhipelag din Marea Noii Guinee, pe care germanii l-au denumit *Arhipelagul Bismarck.*

Capitolul 84

DESCOPERIRILE DIN ARCTICA EURASIATICĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

EXPLORATORII INSULELOR NOVAIA ZEMLIA

În 1807, pe un vas echipat pe socoteala lui N. P. Rumiantțev, timonierul *Pospelov* a plecat din peninsula Kola până în insulele Novaia Zemlia, unde efectua prospecțiuni geologice *Ludlov,* funcționar la departamentul minelor. Pospelov a condus corabia prin Kostin Şar, a trecut pe hartă această strâmtoare şi insulițele de la intrarea ei nordică, iar apoi s-a îndreptat spre Matocikin Şar.

În 1822, Pospelov a predat harta întocmită de el împreună cu jurnalul de bord lui *Feodor Petrovici Litke.* Aceasta a folosit materialele pentru expedițiile pe care le-a întreprins spre Novaia Zemlia în anii 1821—1824, când după încercarea neizbutită (din 1819) a locotenentului *Andrei Petrovici Lazarev,* el şi colaboratorii săi au cartografiat sumar țărmul apusean al insulelor Novaia Zemlia şi ceva mai amănunțit țărmul sudic. În 1823, unul dintre participanții la expedițiile lui Litke spre Novaia Zemlia, locotenentul *Mihail Andrianovici Laptev,* a cartografiat din nou strâmtoarea Matocikin Şar şi s-a convins că harta lui Rozmîslov din 1768 era destul de exactă.

Litke s-a dovedit a fi un scriitor talentat. Cartea sa, „Patru călătorii în Oceanul Înghețat de nord pe bricul militar «Novaia Zemlia», în anii 1821—1824" se citeşte cu interes şi astăzi, cu atât mai mult cu cât, în afara rezultatelor expedițiilor sale, el prezintă şi o sinteză a cercetărilor făcute anterior pe aceste insule.

Cel mai mare explorator al insulelor Novaia Zemlia din secolul al XIX-lea a fost timonierul *Piotr Kuzmici Pahtusov* (1800—1835). Fiu de marinar, el rămăsese orfan de mic, mama lui, era foarte săracă şi la vârstă de 8 ani băiatul a fost înscris la şcoala pentru orfani din Arhanghelsk. În 1815 a fost mutat la Şcoala baltică pentru timonieri şi a întreprins prima sa călătorie de cursă lungă mergând de la Arhanghelsk la Kronstadt. În 1817, a navigat din Kronstadt spre țărmurile Franței, iar în 1821—1826 a fost ajutor de timonier; a participat la expedițiile hidrografice comandate de *Ivan Nikiforovici Ivanov* şi *Ilia Avtonoraovici Berejnîh,* care au întocmit harta coastei mării Barents de la Vaigaci până la Kanin Nos. În anii 1827—1831 el a participat la expediția lui *Mihail Franțevici Reineke în* Marea Albă. În felul acesta a făcut o admirabilă şcoală practică în mările nordice, sub conducerea celor mai buni hidrografi ruşi din acea vreme.

Prima expediție independentă a timonierului Pahtusov datează din anii 1832—1833, când, comandând barcazul „Novaia Zemlia", a trecut pentru prima dată pe hartă toată coasta de sud-est a insulelor Novaia Zemlia de la Porțile Kara până la Matocikin Şar. În timpul iernatului, el a efectuat observații meteorologice sistematice (pentru prima oară pe Novaia Zemlia), iar în primăvara anului 1833 a făcut deplasări pe distanțe mari pentru a cartografia țărmul sudic al insulei.

În 1834, comandând shoonerul „Krotov", care era însoțit de barcazul „Kazakov" (sub comanda lui A. K. Țivolka), Pahtusov a plecat din Arhanghelsk spre intrarea vestică în Matocikin Şar şi a iernat acolo, în primăvara anului 1835 a întocmit harta strâmtorii Matocikin Şar. În

timpul verii a plecat împreună cu Țivolka pe barcazul „Kazakov” de-a lungul țărmului apusean al insulelor Novaia Zemlia spre nord, cu scopul de a ocoli insulele şi de a pătrunde în Marea Kara, dar lângă insula Berh barcazul a fost strivit de ghețuri; oamenii au fost salvați de vânătorul *Afanasi Eriomin* care se afla întâmplător în apropiere şi care i-a dus cu corabia sa până la Matocikin Şar. De aici, pe un alt barcaz, deşi grav bolnav, Pahtusov a trecut prin strâmtoare şi a cartografiat țărmul răsăritean al insulelor Novaia Zemlia până la *insulele Pahtusov* (72°22' latitudine nordică) descoperite de el. Fiind pe moarte, Pahtusov s-a întors în octombrie împreună cu expediția la Arhanghelsk, iar după o lună a murit. În 1885 timonierului-erou i s-a ridicat un monument la Kronstadt, din banii strânşi de timonierii din flota rusă.

Timonierul Avgust Karlovici Țivolka, tovarăş de călătorie al lui Pahtusov în anii 1834—1835, a continuat explorarea insulelor Novaia Zemlia în 1837, comandând un shooner, pe care se afla expediția condusă de remarcabilul savant, academicianul *Karl Maksimovici Ber.* În anul următor, Țivolka a fost numit conducător al unei expediții hidrografice (pe două shoonere) pentru cercetarea insulelor Novaia Zemlia. El a călătorit din Arhanghelsk până în golful Melkaia (în partea de sud-vest a insulei Severnîi din Novaia Zemlia), s-a oprit acolo pentru iernat şi în martie 1839 a murit de scorbut. Numele lui s-a dat unui golf de lângă insulele Pahtusov.

După moartea lui Țivolka, comanda expediției a fost preluată de timonierul *Stepan Andreevici Moiseev,* care iernase cu el şi făcuse mai înainte o călătorie în jurul lumii. Acesta a cartografiat o porțiune din țărmul vestic al insulelor Novaia Zemlia. Mai târziu, Moiseev s-a remarcat prin lucrările hidrografice efectuate de el în partea de sud a Mării Kara; la bătrânețe — aproape de 70 de ani — a comandat o expediție care a explorat fluviul Obi şi estuarul cu acelaşi nume (1880—1881).

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, vânători şi neguțători pomori continuau să navigheze de-a lungul țărmurilor vestice ale insulelor Novaia Zemlia până la extremitatea lor nordică. Astfel, cârmaciul *Isakov,* târgoveț din regiunea râului Kem, care se îndeletnicea cu vânătoarea de peste treizeci de ani, a descoperit lângă țărmul de nord-vest al insulelor Novaia Zemlia, dincolo de *Russkaia Gavan* (Portul Rusesc), grupul de mici *insule Isakov* (76°20' latitudine nordică).

„ȚARA LUI SANNIKOV” ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN ARHIPELAGUL NOVOSIBIRSK

La hotarul dintre secolele XVIII—XIX vânătorul *Faddeev* a descoperit la răsărit de insula Kotiolnîi o altă insulă mare, pe care a organizat prima staţiune rusă de iernat. Vânătorii au numit-o insula *Faddeev.* În aceeaşi perioadă se îndeletnicea cu vânătoarea pe insulele Novosibirsk târgoveţul *Iakov Sannikov* din Iakutsk. În 1800 el a trecut, în calitate de staroste de artel[1], de pe continent pe insula *Stolbovoi* (la vest de Malîi Liahov, 74° latitudine nordică, 136° longitudine estică) şi a cercetat-o[2]. După cinci ani el a vizitat şi insula Faddeev.

În acea perioadă fusese deportat pe cale administrativă în Siberia de răsărit, pentru nişte abateri în serviciu, fostul student *Matvei Matveevici Hedenstrom,* funcţionar la vama din Riga. Din fondurile alocate de N. P. Rumianţev, el a organizat o expediţie pentru cartografierea insulelor Novosibirsk. La expediţie a participat şi Sannikov. În iarna anului 1808—1809, Sannikov a trecut pe insula Kotiolnîi, iar apoi pe *Novaia Sibir* (denumire dată de Hedenstrom), unde a petrecut vara şi a găsit urmele unei populaţii dispărute. În primăvara anului 1809, Hedenstrom a trecut pe sănii de la gurile râului Iana — prin insulele Liahov şi Faddeev — din nou pe insula Novaia Sibir şi a cartografiat peste 200 km din coasta ei sudică. Iarna anului 1809—1810 el a petrecut-o pe Merkuşina Strelka. În primăvara anului 1810 a mers cu săniile până la gurile râului Indighirka, iar de acolo a trecut pe ţărmul răsăritean al insulei Novaia Sibir. Căutând pământ la răsărit de această insulă, Hedenstrom a înaintat mai bine de 90 km pe torosuri, dar a fost oprit de o întindere mare de apă neacoperită de gheţuri, prima indicaţie cu privire la aşa-numita „Copcă siberiana”. (Sibirskaia Polînia). El a cotit spre sud şi a ajuns la gurile Kolîmei. De acolo Hedenstrom a căutat din nou pământul în direcţia nord-est, dar, după ce a străbătut peste 150 km, a fost iarăşi oprit de copcă.

În acelaşi an, Iakov Sannikov a traversat insula Novaia Sibir de la sud spre nord şi a văzut la miazănoapte un *pământ muntos, î*n direcţia căruia a parcurs vreo 30 km, până când s-a oprit în faţa unei copci imense. În 1811 el a explorat insulele Novosibirsk împreună cu topograful *Pşeniţîn.* Ei au ocolit întreaga insulă Faddeev şi au descoperit că ea este legată de insula Kotiolnîi printr-o fâşie de pământ joasă şi nisipoasă (denumit mai târziu

---

[1] Pe atunci, grup de vânători, muncitori etc. care se alcătuia după locul de origine şi în cadrul căruia câştigurile se împărţeau în mod egal (n. *tr.).*

[2] Această insulă, care înainte nu fusese trecută pe hartă, era vizitată fără îndoială de multă vreme de vânători. După câţiva ani s-au găsit pe ea cruci străvechi de lemn.

Țara lui Bunge). De pe țărmul nordic al insulei Faddeev, Sannikov a văzut din nou pământ la aproximativ 50 km spre nord; el a încercat să ajungă pe gheață până acolo, dar s-a oprit iarăşi în fața unei copci largi. Întorcându-se, în 1811, spre gurile râului Iana ca să ia reni, el a trecut pe insula Kotiolnîi şi de pe extremitatea nordică a acesteia a văzut pentru a treia oară pământ, acum însă în direcția nord-vest. Atunci el a ajuns la convingerea că la nord de arhipelagul Novosibirsk există un pământ întins. Această *„Țară a lui Sannikov”* a fost căutată zadarnic timp de peste 100 de ani de diferiți cercetători, începând cu P. F. Anjou (1820—1823), până când exploratorii sovietici, pe spărgătoarele de gheață „Stalin” şi „Ermak” în 1937 şi pe spărgătoarele de gheață „Sadko” şi „Sedov” în 1937—1938, precum şi aviatorii sovietici, în primăvara anului 1938, au dovedit că un astfel de pământ nu există. Probabil că Sannikov a văzut o „insulă de gheață”.

Expediția şi-a încetat lucrările la începutul anului 1812, deoarece Hedenstrom a fost rechemat la Irkutsk. El a ştiut să câştige simpatia guvernatorului astfel că în 1819 a fost trimis la Petersburg. Acolo a scris trei cărți: „Călătoriile lui Hedenstrom prin Marea Înghețată...” (1822), „Descrierea țărmurilor mării înghețate de la gura râului Iana până la Baranov Kamen” (1823) şi, cea mai interesantă dintre ele, „Note despre Siberia” (1830)[1].

În 1815 au mai fost descoperite două insule. Vânătorul iakut *Maksim-Liahov,* trecând pe gheață de la gura râului Iana spre insula Kotiolnîi, a greşit drumul şi a descoperit la nord de capul Buorhaia *insulele Vasilevski* şi *Semionovski* (trecute pentru prima oară pe hartă în 1823). Aceste insule, formate din ghețuri fosile acoperite de depozite marine mai tinere, s-au topit, transformându-se în bacuri de nisip: insula Vasilevski după 1913, iar insula Semionovski în jurul anului 1948.

EXPEDIȚIILE LUI ANJOU ŞI VRANGHEL

Încă în secolul al XVIII-lea oficialitățile din Petersburg au început să se intereseze de *„Țara lui Andreev”;* despre un pământ situat la nord de Kolîma auzise Sarîcev; acum se mai adăugase un al treilea pământ — „Țara lui Sannikov” şi, în afară de aceasta, fuseseră într-adevăr descoperite şi cartografiate sumar noi insule în arhipelagul Novosibirsk. Ultima cartografiere a țărmurilor Siberiei, efectuată în anii 1730—1740,

[1] Hedenstrom, care consuma cantități mari de alcool, nu a rămas mult la Petersburg; el s-a întors în Siberia, la Tomsk, iar acolo, alcoolizându-se, a decăzut şi a murit în mizerie (1845).

nu corespundea noilor cerințe, iar o porțiune considerabilă de pe țărmul de nord-est nu fusese de loc trecută pe vreo hartă. Pornind de la aceste considerente au fost organizate două expediții: spre Ust-Iansk şi Kolîma, în fruntea cărora au fost numiți locotenenții (mai târziu amirali) *Piotr Feodorovici Anjou* şi *Ferdinand Petrovici Vranghel.* Ei trebuiau să efectueze cartografierea țărmurilor, vara — călare şi unde va fi posibil cu bărcile, iar în restul anului, în sănii trase de câini.

F. P. Vranghel

În doi ani (1821-1823) mica *expediție Ust-Iansk* comandată de Anjou a cartografiat țărmul nordic al Siberiei dintre râurile Oleniok şi Indi-ghirka şi arhipelagul Novosibirsk. În acest timp, Anjou a străbătut iarna, cu săniile, aproape 10.000 km, iar vara, călare sau în bărci uşoare, aproximativ 4.000 km; el a descoperit țărmul nordic al insulei Kotiolnîi şi mica insulă *Figurin* (denumită astfel în cinstea medicului expediției). Anjou a întocmit prima hartă destul de exactă a arhipelagului Novosibirsk şi a cartografiat țărmul Siberiei între râurile Iana şi Indighirka. Numele lui *(insulele Anjou)* a fost dat părții centrale a arhipelagului, din care fac parte toate insulele mari — Kotiolnîi (cu Țara lui Bunge), Faddeev şi Novaia Sibir. Anjou a însărcinat cu efectuarea unei părți din lucrări pe timonierul *Piotr Ivanovici Ilin,* considerat un navigator foarte experimentat. Mai înainte călătorise cu V. M. Golovnin, pe „Diana” şi pe „Kamceatka”, în jurul lumii. Ilin a însemnat pe hartă țărmul Siberiei, de la vest de gura râului Iana până la estuarul râului Oleniok. Cu acest prilej el a găsit, printre altele, ruinele stațiunii de iernat, a lui V. Proncişcev. Ilin a întocmit şi prima hartă exactă a acestui țărm.

Principalii participanți la *expediția de pe Kolîma* condusă de F. P. Vranghel au fost micimanul (mai târziu amiral) *Feodor Feodorovici Matiuşkin,* prieten al lui A. S. Puşkin, şi timonierul *Prokopi Tarasovici Kozmin.* Toți trei navigaseră în jurul lumii pe „Kamceatka”, pe când erau elevi ai lui V. M. Golovnin.

Vranghel a însemnat el însuşi pe hartă ţărmul Siberiei, de la gura Kolâmei până la capul Bolşoi Baranov, apoi a trecut pe insulele Medveji, cartografiind o parte din ele, şi-a continuat drumul pe gheaţă de la capul Şelaghin spre nord, până la paralela de 70°51' latitudine nordică şi meridianul de 175°27' longitudine estică în căutarea unui pământ, iar apoi s-a întors la Nijne-Kolîmsk. Matiuşkin, care organizase baza expediţiei la Nijne-Kolîmsk (1820), a trecut pe gheaţă împreună cu Vranghel, pe insulele Medveji şi a descris cu acest prilej *insula Patru stâlpi (Cetîriohstolbovoi,* martie—mai 1821). Apoi, în vara anului 1821, a explorat bazinul râului Bolşoi Aniui (afluent din dreapta al Kolîmei pe cursul său inferior), a studiat tundra de la răsărit de gurile Kolîmei şi de Malîi Aniui (vara anului 1822) şi a cartografiat ţărmul nordic al peninsulei Ciukotka (martie—aprilie 1823), de la estuarul Cian până la meridianul de 179D 30' longitudine estică. În vara anului 1821, Kozmin a cartografiat în mod independent ţărmul dintre gurile râurilor Kolîma şi Indighirka, iar la începutul anului 1823 a terminat cartografierea insulelor Medveji.

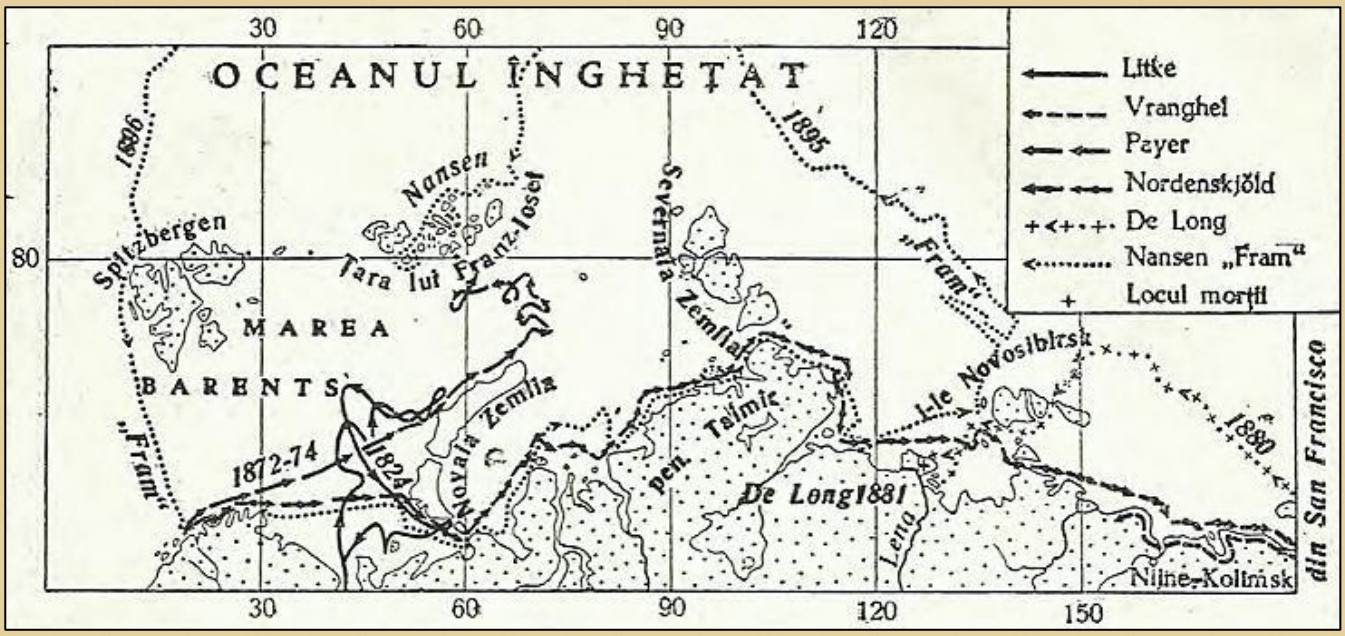

Explorările din secolul al XIX-lea în Arctica euroasiatică.

Toţi trei (comandant fiind Vranghel) au întreprins în 1825—1827 a doua călătorie în jurul lumii pe sloopul „Krotki". La întoarcerea din expediţie, Vranghel a fost ales membru-corespondent al Academiei de ştiinţe. În 1828 el a fost angajat de Compania ruso-americană, a plecat prin Siberia la Ohotsk, iar de acolo a trecut la Novoarhanghelsk (insula Baranov). Din 1829 până în 1835, el a fost guvernator principal al Americii ruse. În această perioadă a cercetat ţărmurile Americii ruse, de la strâmtoarea Bering până în California, strângând importante materiale

geografice şi etnografice. Pe drumul din Novoarhanghelsk spre patrie, Vranghel a debarcat pe țărmul mexican, a traversat Mexicul, a călătorit pe mare până la New York şi de acolo, prin Oceanul Atlantic şi Marea Baltică, s-a întors la Petersburg. În felul acesta el şi-a încheiat cea de-a treia călătorie în jurul lumii.

Vranghel a scris mai multe cărți. Cea mai bună lucrare a sa este „Călătoria de-a lungul țărmurilor nordice ale Siberiei şi prin marea înghețată în anii 1820—1824" (1841). La această carte este anexată „Harta unei părți a țărmului nordic al Siberiei", întocmită de cei trei participanți la expediția sa în Arctica. Pe această hartă, la nord-est de râul Verkon (69°45' latitudine nordică, 173° longitudine estică) — „ în marea pe care plutesc ghețari vechi" — erau însemnați munți cu inscripția: „Munții se văd de pe capul Iakon (Iakan, 69°35' latitudine nordică, 177°30' longitudine estică — *I. M.)* în timpul verii".

În 1848, expediția engleză condusă de *Henry Kellett,* trimisă dinspre strâmtoarea Bering în căutarea expediției lui Franklin, a descoperit întâmplător în Marea Ciukotka, la 71°25' latitudine nordică şi 175°40' longitudine vestică, mica *insulă Herald.* La vest de ea, englezii au văzut țărmul stâncos al unui pământ.

În 1867, o balenieră americană, comandată de Thomas Long, s-a apropiat de marea insulă pe care se înălțau munții văzuți dinspre sud în timpul verii de către ciukci, iar dinspre răsărit de către Kellett. El a dat acestui pământ numele lui Vranghel, fiindcă voia să arate respectul cuvenit omului care cu 45 de ani în urmă dovedise că marea polară este deschisă". Astfel a fost descoperită *insula Vranghel* (7.300 km^2), despărțită de continent prin *strâmtoarea* largă *Long* (125 km în punctul cel mai îngust).

Capitolul 85

DESCOPERIRILE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN ARCTICA EURASIATICĂ

PAYER ŞI DESCOPERIREA ȚĂRII LUI FRANZ JOSEF

Locotenentul austriac *Julius Payer* (originar din oraşul Teplice, Cehoslovacia), alpinist, a participat în anul 1869—1870 la a doua expediție polară germană pe vaporul „Germania" comandat de *Karl*

Koldewey. Expediția a înaintat de-a lungul țărmului răsăritean al Groenlandei, descoperind pe drum fiordul *Franz Iosef,* până la paralela de 75° 30' latitudine nordică, unde a fost oprită de ghețuri. Expediția a iernat pe *insula Sabine,* iar de aici Payer şi-a continuat drumul pe schiuri, de-a lungul coastei de nord-est a Groenlandei, până la capul Bismarck (77°2' latitudine nordică). Iată de ce au apărut pe harta acestei părți a litoralului Groenlandei *Țările Payer, regele Wilhelm, regina Louise şi Germania.*

J. Payer

În 1871, Payer a navigat împreună cu locotenentul Karl Weyprecht în Marea Barents, între Spitzbergen şi Novaia Zemlia. La înapoiere, amândoi au fost numiți conducători ai expediției polare, organizată pe nava de explorare austriacă „Tegetthoff", cu vele şi vapori, din fondurile bogaților conți *Wilczek* şi Zics. La 29 august 1872, „Tegetthoff" a fost prins de ghețuri lângă coasta de nord-vest a insulelor Novaia Zemlia, dincolo de insulele *Barents* şi a mers în derivă timp de 372 de zile, spre nord. La 30 august 1873, Payer a notat: „... Deodată ceața s-a împrăştiat complet spre nord-vest şi am zărit contururile unor stânci. Iar după câteva minute a apărut în fața noastră panorama unei țări muntoase în toată strălucirea ei, cu ghețari sclipitori..." Payer a numit-o *Țara lui Franz Iosef.* Curentul însă a început să împingă spre sud ghețurile în care era blocat „Tegetthoff" şi abia în noiembrie, după ce începuse noaptea polară, austriacii au păşit pe uscat, pe *insula Wilczek* (în dreptul paralelei de 80° latitudine nordică), îh aprilie 1874, Payer a traversat nou pământ descoperit de la sud spre nord şi a crezut că ar în fața sa o insulă dublă, despărțită prin *strâmtoarea Austriacă.* El a numit uscatul dinspre răsărit *Țara lui Wilczek* şi acest nume s-a păstrat pentru marea insulă din partea de est a arhipelagului pe care îl reprezintă de fapt Țara lui Franz Iosef. Expediția a părăsit vaporul „Tegetthoff" la 20 mai 1874 şi după un

marş greu de trei luni, condusă cu pricepere de Weyprecht, a ajuns în Novaia Zemlia, unde a fost salvată de echipajul unui vas rus de vânătoare. În 1876 a apărut cartea lui Payer „Expediția austro-ungară spre Polul Nord”. Pe harta anexată, el a exagerat mult întinderea Țării lui Franz Iosef spre nord şi a micşorat (cu 9° longitudine) întinderea ei spre vest.

K. Weyprecht

În vara anului 1880, un bogat turist scoțian, *Leigh Smith,* călătorind pe un iaht cu aburi propriu, a descoperit în dreptul paralelei de 80° latitudine nordică, între 50 şi 54° longitudine estică, *insulele Hooker, Bruce* şi *Northbrook,* iar la nord-vest de acestea (până la 44° longitudine estică) mari porțiuni de uscat pe care le-a numit *Țara lui Georg* şi *Țara Alexandrei.* Bucuros, turistul a plecat în vara următoare spre insula Northbrook, dar lângă *capul Flora* iahtul său a fost strivit de ghețuri şi s-a scufundat; din fericire au scăpat patru bărci. Întregul echipaj (25 de oameni) s-a salvat pe un sloi de gheață, a trecut pe țărm şi a petrecut iarna anului 1881—1882 pe insula Northbrook, unde şi-a procurat hrană din belşug, vânând iarna urşi albi, iar primăvara, păsări care încă nu văzuseră oameni. În a doua jumătate a lunii iunie 1882 naufragiații au plecat cu bărcile de pe insula Northbrook şi la începutul lunii august au ajuns până la intrarea vestică în strâmtoarea Matocikin Şar, unde au fost întâlniți de o expediție de salvare.

Descoperirea Țării lui Franz Iosef a fost terminată în linii mari de exploratorul polar englez *Frederick George Jackson,* care primise misiunea de a cerceta acest pământ, printre altele, în vederea organizării unei baze de unde să se poată ajunge cât mai repede la pol (dacă pământul se întinde foarte mult spre nord). În 1894, expediția lui Jackson având pe bordul vaporului poney nordici şi câini cumpărați în tundra Bolşezemelsk, a debarcat pe insula Northbrook şi a iernat acolo. La sfârşitul primului iernat, Jackson a traversat Țara lui Franz Iosef spre nord, a stabilit definitiv că aceasta este un arhipelag şi a descoperit o serie de insule mici,

printre care şi *insula Jackson*[1]. În afară de strâmtoarea Austriacă pe care Payer o trecuse foarte inexact pe hartă, Jackson a descoperit *canalul Britanic* (traversat de meridianul de 52° longitudine estică) şi a dovedit astfel că *Ţara lui Georg,* descoperită de *Leigh Smith,* este o insulă separată, cea mai mare din tot arhipelagul. Jackson şi participanţii la expediţie (un geolog, un geofizician şi un botanist) au început prima cercetare ştiinţifică multilaterală a Ţării lui Franz Iosef.

În iulie 1895, Jackson a trimis vaporul înapoi, iar el împreună cu colaboratorii săi ştiinţifici a rămas pentru a doua oară la iernat. În primăvara anului 1896, el a descoperit câteva insule noi în partea centrală a arhipelagului. În iunie, Jackson l-a întâlnit pe insula Northbrook pe F. Nansen (vezi mai jos). Vara, când vaporul s-a întors, Jackson i-a trimis în patria lor pe Nansen şi pe însoţitorul său, F. H. Iohansen, iar el însuşi a rămas de bunăvoie cu colaboratorii săi pentru a treia oară la iernat şi a dus la bun sfârşit descoperirea Ţării lui Georg şi a Ţării Alexandra. Ei au părăsit Ţara lui Franz Iosef numai pentru că expediţia a fost lichidată din lipsă de fonduri.

ÎNCEPUTUL NAVIGAŢIEI COMERCIALE ÎN MAREA KARA

După Marea expediţie din nord şi după călătoriile vânătorului *Nikita Şalaurov* (dispărut fără urme) de la gurile Lenei peste Kolîma până la estuarul Ciaun (1760—1764), nu s-au mai făcut încercări serioase de a se organiza navigaţia pe mările care scaldă ţărmurile nordice ale Asiei. Abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a pus problema posibilităţii şi a rentabilităţii comerciale a navigaţiei în Oceanul Îngheţat. Iniţiativa a avut-o energicul negustor rus *Mihail Konstantinovici Sidorov,* o personalitate marcantă a vieţii publice. Cu multă greutate, el a obţinut în 1859 de la guvernul ţarist permisiunea de a organiza navigaţia comercială de la ţărmurile nordice ale Rusiei europene până la ţărmurile nord-vestice ale Siberiei.

În 1862, Sidorov a trimis prima expediţie pe două vase cu pânze — shoonerul „Ermak” (150 de tone) şi un mic iaht (17 tone). Comandant al expediţiei a fost numit locotenentul *Pavel Pavlovici Krusenstern,* nepotul primului navigator rus în jurul lumii, care avea experienţa navigaţiei în Arctica. Krusenstern a plecat în 1862 de la gurile Peciorei, la sfârşitul lunii august a condus vasele prin strâmtoarea Iugorski Şar, dar la ieşirea

[1] Pe insula Jackson abia descoperită au iernat în anul 1895—1896 Nansen şi Johansen. Nansen a descoperit în partea de nord-est a arhipelagului trei insule mici — grupul *Ţara albă* (Belaia Zemlia).

dinspre răsărit a strâmtorii, în Marea Kara, a întâlnit ghețuri compacte. Iahtul s-a întors cu bine înapoi, dar shoonerul „Ermak” a început, împreună cu ghețurile, o derivă forțată spre răsărit. Peste o săptămână a apărut țărmul peninsulei Jamal. Presiunea ghețurilor era tot mai mare, astfel că după alte nouă zile shoonerul a început să ia apă şi s-a scufundat în dreptul paralelei de 70° latitudine nordică. Marinarii au izbutit să salveze proviziile, o parte din echipament şi o barcă, dar din pricina ghețurilor au trebuit s-o părăsească şi pe aceasta. Timp de o săptămână naufragiații au mers pe jos cu poveri în spinare, pe gheață, spre țărmurile peninsulei Jamal. Acolo au întâlnit nenți, care i-au adus cu săniile la Obdorsk. Această călătorie, în timpul căreia P. Krusenstern a traversat de la vest spre est peninsula Jamal, i-a furnizat material pentru o interesantă descriere a naturii peninsulei şi a vieții nenților.

În ciuda eşecului, corăbierii din Europa occidentală (vânători de balene şi de animale marine) au reluat curând încercarea de a pătrunde în Marea Kara. Timp de doi ani (1869—1870, foarte prielnici în ce priveşte starea ghețurilor) peste douăzeci de vase norvegiene au navigat la răsărit de Novaia Zemlia. Căpitanul *Eduard Johannesen* a traversat la sfârşitul lunii iulie 1869 Marea Kara, complet liberă de ghețuri, de la Matocikin Şar până la peninsula Jamal, iar apoi a înaintat spre nord până la paralela de 75° latitudine nordică. În 1870, el a mers spre răsărit până la golful Enisei. În aceşti ani, Johannesen a efectuat o serie de cercetări oceanografice în marea Kara. Pe drumul de înapoiere, el a ocolit pe la nord Novaia Zemlia[1] şi a precizat harta țărmului de miazănoapte. În anul următor a terminat cartografierea țărmurilor întregii părți nordice a insulelor Novaia Zemlia.

Între timp, M. Sidorov a început din nou să se ocupe de această problemă. Dar funcționarii şi militarii ruşi considerau că visul său privitor la Calea maritimă de nord este irealizabil. Atunci el a plecat în străinătate şi a făgăduit un premiu de 20.000 de ruble aur aceluia care va pătrunde primul cu un vapor în gurile fluviului Enisei. Acest premiu l-a ispitit pe căpitanul englez *Joseph Wiggins*. Pe vaporul „Diana”, Wiggins a traversat în 1874, în condiții bune, Marea Kara şi a pătruns în estuarul fluviului Obi. După câteva zile a ieşit de acolo şi a înaintat departe spre nord-est până la 76° latitudine nordică şi 86° longitudine estică[2].

---

[1] În 1878, E. Johannesen a descoperit în partea de nord a Mării Kara, la 77°30' latitudine nordică, *insula Izolării.*

[2] În perioada 1870—1880, Wiggins a mai călătorit de două ori cu vaporul până la gurile fluviilor Obi şi Enisei, între 1880 şi 1880 de patru ori, iar între 1890 şi 1900, de trei ori. În felul acesta el a organizat navigația comercială aproape regulată între Anglia şi Siberia de apus, prin Marea Barents şi Marea Kara.

NORDENSKJÖLD ŞI PRIMELE SALE CĂLĂTORII SPRE ŢĂRMURILE SIBERIEI DE VEST

Succesele norvegienilor şi englezilor i-au îndemnat şi pe navigatorii suedezi să treacă la acțiune. Dintre aceştia, cel mai mare interes pentru Calea maritimă de nord l-a manifestat bogatul negustor *Oskar Dickson.* El a echipat cu fondurile sale proprii un mic vas cu pânze — un shooner de vânătoare (43 de tone) şi a expediat pe el un grup de oameni de ştiință în frunte cu A. E. Nordensköld.

Adolf Erik Nordenskjöld, de naționalitate suedez, s-a născut (1832) şi a studiat la Helsinki, în Finlanda, care pe atunci aparținea Rusiei. Din cauza acțiunilor sale politice împotriva guvernului țarist, el a fost expulzat din Finlanda şi a devenit cetățean suedez. La Stockholm s-a ocupat de mineralogie şi a fost numit profesor. Pe tânărul om de ştiință îl interesau foarte mult regiunile arctice şi în perioada 1860—1870 el a navigat de mai multe ori spre Spitzbergen, pe care l-a explorat. În 1875, Nordenskjöld a plecat pe shoonerul de vânătoare al lui Dickson spre Iugorski Şar, a trecut prin această strâmtoare la sfârşitul lunii iulie, a ajuns pe țărmul vestic al peninsulei Jamal, a ocolit peninsula pe la nord, trecând dincolo de paralela de 75°30' latitudine nordică, iar pe la mijlocul lunii august s-a oprit lângă țărmul unei mici insule din golful Enisei. Aici, Nordenskjöld a găsit un port admirabil, pe care l-a numit „Port Dickson” (astăzi întreaga insulă se numeşte *Dickson).*

Cu toate că Nordenskjöld a ajuns cu bine şi foarte repede la Enisei, el socotea că „pe un vas cu pânze se pierde prea mult timp pe drum din pricina perioadelor de acalmie; cu un vas cu aburi s-ar fi putut ajunge în acest port în anul acela, chiar la începutul lunii” (august). La sfârşitul lunii septembrie, shoonerul s-a întors într-un port norvegian.

În anul următor (1876), fondurile necesare pentru o nouă călătorie, de data aceasta cu vaporul, au fost furnizate lui Nordenskjöld de *Aleksandr Mihailovici Sibiriakov,* proprietarul unor mine de aur, care, ca şi M. K. Sidorov, visa să folosească Calea maritimă de nord pentru înviorarea comerțului siberian. El a afretat un mic vapor (400 de tone) cu care au fost aduse pentru prima oară mărfuri din străinătate în regiunea gurilor fluviului Enisei (al doilea transport de mărfuri a fost adus aici în acelaşi an de căpitanul Wiggins).

NORDENSKJÖLD STRĂBATE PENTRU PRIMA OARĂ ÎNTREGUL DRUM DE NORD-EST

Bizuindu-se pe experiența ruşilor, Nordenskjöld susținea că la sfârşitul lunii august şi la începutul lunii septembrie, în partea cea mai nordică a Asiei, lângă peninsula Taimîr, marea trebuie să fie liberă de ghețuri. De aceea, dacă s-ar înlătura lipsurile organizatorice şi tehnice, caracteristice expedițiilor ruse din trecut, „un bun vas cu aburi ar fi în stare să străbată acest drum fără prea mari dificultăți în timpul toamnei". Fondurile pentru echiparea noii expediții au fost puse la dispoziție de un capitalist suedez şi unul rus — *Dickson* şi *Sibiriakov.*

La dispoziția lui Nordenskjöld a fost pusă nava de explorare „Vega" (357 de tone), construită din stejar, care a plecat din Göteborg (Suedia) la 4 iulie 1878, sub comanda experimentatului navigator *Arnold Palander.* Lângă Iugorski Sar îl aştepta micul vapor „Lena"[1]. Pentru aprovizionarea ambelor nave cu cărbune, ele au fost însoțite de la Iugorski Şar până la Enisei da vase auxiliare. De la insula Dickson, ambele nave au pornit mai departe (10 august).

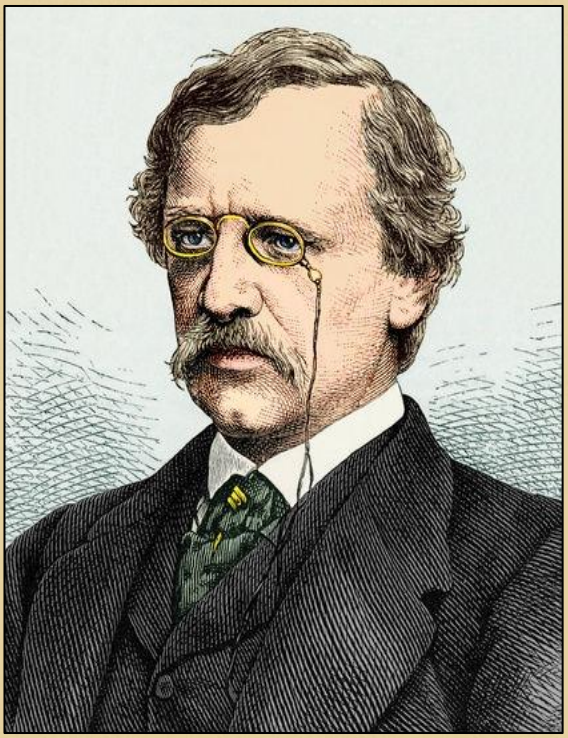

A. E. Nordenskjöld

Timp de patru zile, vasele au înaintat spre nord-est pe un drum neexplorat, presărat de insule *(stâncile Minin* şi altele) şi bancuri submarine, iar alte patru zile, aşteptând să se însenineze, au stat ancorate în „minunatul port Aktini", în strâmtoarea dintre *insula Taimîr* (trecută pe hartă de Hariton Laptev) şi continent. Într-o şalupă cu motor, Palander a cercetat strâmtoarea în câteva rânduri, dar nu s-a putut decide să conducă prin ea nava „Vega". Văzând că nu se mai înseninează, la 18 august „Vega" şi „Lena" au pornit cu maşinile sub presiune mai departe, au ocolit pe la nord insula Taimîr şi au văzut în stânga o mulțime de insule mici, neindicate pe hărți[2]. În ziua următoare, vasele au mers cu maşinile sub

[1] Sibiriakov destinase vaporul rapid „Lena" pentru navigație permanentă pe fluviul Lena.

[2] Probabil grupul sudic al arhipelagului Nordenskjöld. Nordenskjöld a denumit

presiune şi cu pânzele întinse de-a lungul ţărmului „peninsulei Celiuskin” (extremitatea de nord-est a peninsulei Taimîr).

„Ceaţa ne împiedica să vedem prea departe... dar curând s-a ivit spre nord-est un cap... Tot aici era şi un mic golf liber de gheţuri, în care se intra dinspre nord... Ajunsesem la prima ţintă a călătoriei noastre — extremitatea cea mai nordică a Lumii vechi. Ceaţa se mai risipise şi în faţa noastră se afla un cap, luminat de razele soarelui şi neacoperit de zăpadă...”

La 20 august, vasele au ridicat ancora şi au navigat spre sud-est timp de două zile pe o ceaţă deasă, manevrând printre gheţuri. A treia zi, sloiurile au devenit atât de frecvente, încât vasele au fost nevoite să cotească spre nord-vest. Adâncimea apei a început să scadă şi suedezii au văzut spre vest pământ; era ţărmul răsăritean al peninsulei Taimîr şi pe o porţiune de aproape 25 km de la ţărm spre larg, marea era complet liberă de gheţuri. „Se înseninase. Un vânt uşor dinspre nord-est mâna vasele fără ajutorul aburului pe o mare absolut liniştită. În apropiere de ţărm au apărut nişte munţi frumoşi *[lanţul de Nord-est]*... Pe versanţi şi pe vârfurile munţilor nu era de loc zăpadă: numai rareori se vedeau porţiuni neînsemnate de gheaţă în prăpăstiile dintre munţi... Înainte [în Marea Kara] întâlneam pământ în locurile unde pe hărţi este indicată marea; acum [în Marea Laptev]... navigam acolo unde pe hărţi sunt indicate ţărmuri...”

Curând vasele au ajuns la gurile Lenei. Nordenskjöld a lăsat acolo vasul „Lena” şi a pornit cu „Vega” mai departe, spre răsărit. Gheţuri compacte au apărut abia la 50 km est de insulele Medveji. Totuşi, „Vega” a traversat toată Marea Siberiei de răsărit şi a pătruns cu bine prin strâmtoarea Long în marea Ciukotka. La 28 septembrie, pe o vreme senină şi liniştită şi pe un ger uşor (—2°), la câţiva kilometri de capul de nord-est al golfului Koliucin, vaporul a fost prins de gheţuri la numai 200 km de intrarea nordică în strâmtoarea Bering. „În momentul în care am fost prinşi de gheţuri, la numai câteva minute depărtare spre răsărit, marea era liberă. Dacă am fi ajuns, cu 24 de ore mai devreme, gheata nu ne-ar fi împiedicat să mergem mai departe. Faptul că aceasta s-a întâmplat atât de aproape de ţinta călătoriei a însemnat pentru mine cea mai mare nenorocire, de pe urma căreia nu mi-am putut reveni...”

La 18 iulie 1879, gheaţa din jurul vaporului a început să se mişte şi în aceeaşi zi, după ce a stat timp de zece luni prins între gheţuri, nava „Vega”

---

aceste insule Almquist, dar denumirea nu s-a păstrat, deoarece ele au fost indicate greşit pe harta sa.

a ieşit în marea liberă. Ocolind capul Dejnev, suedezii au marcat acest eveniment printr-o salvă de salut.

În aceste clipe fericite, Nordenskjöld şi-a adus aminte de navigatorii nenorocoşi, care, de la mijlocul secolului al XVI-lea, au căutat drumul de nord-est: „Acum, în sfârşit, a fost atinsă ținta spre care au năzuit atâtea națiuni încă de pe vremea lui Sir Hugues Willoughby... nu numai fără ca vreunul din călători să-şi fi pierdut viața, dar chiar fără ca membrii expediției să fi fost bolnavi sau vasul să fi suferit vreo stricăciune. În afară de aceasta, experiența s-a făcut în împrejurări care arată că acelaşi lucru se poate înfăptui câțiva ani în şir, sau poate chiar în fiecare an timp de câteva săptămâni”.

„Vega” la iernat

La 21 iulie, „Vega” a cotit spre golful Port Clarence, în partea americană a strâmtorii Bering, care se curățase de ghețuri, iar după patru zile a trecut prin strâmtoarea Seniavin, lângă țărmul peninsulei Ciukotka. Deoarece strâmtoarea era încă blocată de ghețuri, suedezii au fost nevoiți să arunce ancora lângă intrarea nordică. Gheața s-a spart pe neaşteptate după două zile şi „Vega”, împins de gheață spre țărm, era la un pas de pieire după ce ajunsese la țintă. Alarmat, Nordenskjöld a ordonat să se pornească imediat spre sud. „Vega” s-a mai oprit, lângă insulele Sfântul Laurențiu şi Bering, iar la începutul lunii septembrie 1879 a intrat în

portul japonez Yokohama. Apoi, ocolind pe la est şi sud toată Asia, vaporul a trecut prin canalul Suez în Marea Mediterană şi înconjurând pe la sud şi vest Europa, s-a întors în Suedia în martie 1880. Pentru prima oară în istoria omenirii, expediția de pe nava „Vega" (căpitan Arnold Palander), condusă de Adolf Erik Nordenskjöld *a efectuat o călătorie în jurul întregului continent eurasiatic.*

DESCOPERIREA INSULELOR DE LONG

În 1879, în scopuri de reclamă, D. *Bennet,* editorul ziarului american „Herald", a organizat o expediție arctică pe vasul „Jannette" sub comanda lui *George Washington De Long,* pentru căutarea navei „Vega" a lui Nordenskjöld. Pornind din San Francisco, De Long a trecut prin strâmtoarea Bering în Marea Ciukotka şi a ajuns în golful Koliucin, unde a aflat de la ruşi că „Vega" a ieşit cu bine în Marea Bering. Atunci De Long a pornit spre nord, cu intenția de a ajunge la Pol. La începutul lunii septembrie 1879, „Jannette" a fost prins de ghețuri lângă *insula Herald* descoperită de De Long (a doua oară, după Kellett) şi a mers în derivă printre ghețuri timp de douăzeci şi una de luni. Cu acest prilej au fost descoperite încă două insule — *Jannette* şi *Henrietta,* în partea de nord-est a arhipelagului Novosibirsk, care au fost denumite mai târziu *insulele De Long.* Pe la mijlocul lunii iunie 1881, vasul „Jannette" s-a scufundat din cauza presiunii puternice a ghețurilor. Oamenii s-au salvat pe o banchiză şi au continuat să meargă pe ea în derivă până la paralela de 77° 41' latitudine nordică, descoperind la sfârşitul lunii iulie *insula Bennet.* De aici, americanii au ajuns cu două bărci în delta Lenei. Unul dintre grupuri, format din doisprezece oameni în frunte cu De Long, a pierit de foame. Celălalt, care se despărțise de primul în timpul unei furtuni, a fost salvat de evencii localnici. Cadavrele celor morți şi însemnările zilnice ale lui De Long au fost găsite de o expediție de salvare în martie 1882.

NANSEN ŞI DESCOPERIRILE SALE ÎN MAREA KARA

Fridtjof Nansen (1861—1930), mare umanist şi explorator norvegian al Arcticii, era de specialitate zoolog. În perioada 1880—1890 el a navigat, pentru a face practică, pe un vas de vânătoare în zona țărmului răsăritean al Groenlandei. În august—septembrie 1888, Nansen şi *Otto Sverdrup,* cu patru însoțitori, au făcut, mai întâi în sănii trase de câini, iar apoi cu schiurile, primul marş de 560 km (în patruzeci de zile) peste cupola de gheață din Groenlanda de sud, de-a lungul paralelei de 64° latitudine nordică, de pe coasta de sud-est (fiordul Gyldenlöves) până la coasta de

sud-vest (fiordul *Ameralik).* Cu acest prilej ei au trecut peste o înălțime de mai bine de 2.700 m şi au descoperit că regiunea interioară a Groenlandei este acoperită de o uriaşă cupolă de gheață. Prin fiordul Ameralik ei au mai mers 100 km într-o barcă pe care şi-au făcut-o singuri, până la oraşul *Godthaab.*

Cea de-a doua explorare a Arcticii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea — cea mai importantă sub raport ştiințific — a fost începută de Nansen în 1893 pe nava „Fram" (căpitan O. Sverdrup, doisprezece oameni echipaj), special construită pentru navigația printre ghețuri. Nansen a hotărât să pornească de la capul Celiuskin spre răsărit şi la nord de insulele Novosibirsk să se lase blocat de ghețuri, sperând că deriva acestora îl va aduce până la Pol.

La 4 august 1893, „Fram" a ieşit prin Iugorski Şar în Marea Kara. El a ocolit peninsula Jamal şi s-a îndreptat spre capul Celiuskin. Navigând în volte, cu vele şi cu aburi, împotriva unui vânt puternic, „Fram" a înaintat încet, mai întâi pe marea liberă, iar apoi de-a lungul unui câmp compact de gheață. La 18 august, pe furtună, Sverdrup a descoperit la sud de direcția vasului „un pământ jos... acoperit de iarbă şi cu pante nisipoase abrupte" — *insula Sverdrup.* La 25 august, la nord de stâncile Minin au fost descoperite *insulele Scott-Hansen*[1].

La 26 august, Nansen nota: „Pe aici există atâtea insule necunoscute, încât dacă ai începe să le numeri te-ar apuca amețeala... Dimineața am trecut pe lângă o insulă stâncoasă, iar mai aproape de țărm am mai văzut două. Apoi, mai departe spre nord, s-a ivit din nou pământ sau insule *[insula Ringnes],* iar spre nord-est de asemenea. Pe la ora cinci după amiază am fost nevoiți să ocolim două insule mari *[insulele Mona]..."* În următoarele două zile, „Fram" a continuat să înainteze cu maşinile sub presiune printre insule. „Am ajuns departe spre nord, navigând de-a lungul acestor insule sau pământuri, naiba ştie ce sunt. Dacă toate sunt insule, sunt destul de mari. Adesea seamănă cu un pământ compact, cu fiorduri şi capuri, dar e prea înnorat ca să le poți examina bine..."

În noaptea de 28 spre 29 august, înainte de a ajunge la paralela de 75° latitudine nordică, expediția a cotit spre sud şi în cursul zilei de 29 august „după ce a trecut pe lângă nenumărate insule şi insulițe, a ajuns în marea liberă de ghețuri de-a lungul insulei Taimîr..."

Nansen a dat acestui arhipelag pe care el l-a descoperit de fapt (deşi nu în întregime), numele de *insulele Nordenskjöld.* Iar hidrografii ruşi care

---

[1] Numite astfel în cinstea lui *Sigurd Scott-Hansen,* care conducea pe „Fram" observațiile meteorologice, astronomice şi magnetice.

au încheiat în secolul al XX-lea descoperirea arhipelagului au dat numele lui Nansen unei mici insule de lângă porțiunea nordică a coastei Hariton Laptev (la vest de insula Taimîr).

Dar trecerea spre răsărit a fost curând blocată din nou de ghețuri. „Fram" a rătăcit printre ghețuri, pe viscol sau pe ceață, până la 7 septembrie, când a ajuns, în sfârşit, în golful Taimîr. Timp de două zile, Nansen a explorat coasta răsăriteană a golfului şi a descoperit *peninsula Oskar,* mărginită la sud de golful Taimîr, iar la nord de *golfurile Toll* şi *Hafner.*

„Ce repede se schimbă în această regiune arctică lumina şi întunericul! În dimineața zilei următoare (9 septembrie)... ghețurile s-au îndepărtat de țărm spre nord şi s-a deschis un canal. Am dat îndată dispoziție să se pornească maşinile... Vântul sufla în rafale puternice dinspre pământ şi gonea vertiginos pe câmpie, stârnind nori de nisip şi praf... Dar soarele strălucea puternic şi cerul era senin... Am poruncit să se ridice pânzele şi după puțin timp, croindu-ne drum printre ghețuri, am pornit spre nord cu toată forța maşinii şi cu toate pânzele întinse... Curând am trecut de ghețuri şi în fața noastră, de-a lungul țărmului, se întindea cât vedeai cu ochii apă curată. Am trecut pe lângă un şir de capuri, descoperind în drum fiorduri şi insule noi —"

În drum spre capul Celiuskin, pe care norvegienii l-au ocolit în dimineața zilei următoare, ei au descoperit *insulele Firnley* şi (chiar lângă intrarea în strâmtoarea Vilkiţki) *insulele Heiberg.* Mai departe au mers de-a lungul coastei spre sud-est, iar dincolo de gurile râului Anabar, spre nord-est. La 21 septembrie 1893, „Fram" a fost prins de ghețuri în dreptul paralelei de 78°50' latitudine nordică şi a meridianului de 133°37' longitudine estică. A început istorica derivă a vasului „Fram" prin Arctica centrală (vezi capitolul 88).

Capitolul 86

DESCOPERIRILE DIN ARCTICA RUSĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

CĂUTAREA „ŢĂRII LUI SANNIKOV" DE CĂTRE TOLL ŞI PIEIREA SA

Eduard Vasilievici Toll (1858—1902), doctor în geologie, originar din

Tallin, a fost în 1885—1886 secundul lui *Aleksandr Aleksandrovici Bunge* în cadrul expediției academice pe arhipelagul Novosibirsk; cu acest prilej, în primăvara anului 1886, el a explorat în fruntea unui grup separat insulele *Bolşoi Liahov, Țara lui Bunge, Faddeev* şi țărmul vestic al *insulei Novaia Sibir.* Pe drumul de întoarcere spre continent, în vara aceluiaşi an, Toll a străbătut într-o lună şi jumătate, cu săniile, toată *insula Kotiolnîi* şi pe vreme senină a văzut spre nord de această insulă „contururile a patru munți, care la răsărit se uneau cu un pământ jos". El a crezut că are în fața sa *Țara lui Sannikov.*

În 1893, fiind trimis de Academia de ştiințe în Siberia de nord, Toll a continuat cercetările geologice începute de I. D. Cerski, care murise cu un an înainte, a vizitat din nou insula Kotiolnîi şi a văzut iarăşi Țara lui Sannikov.

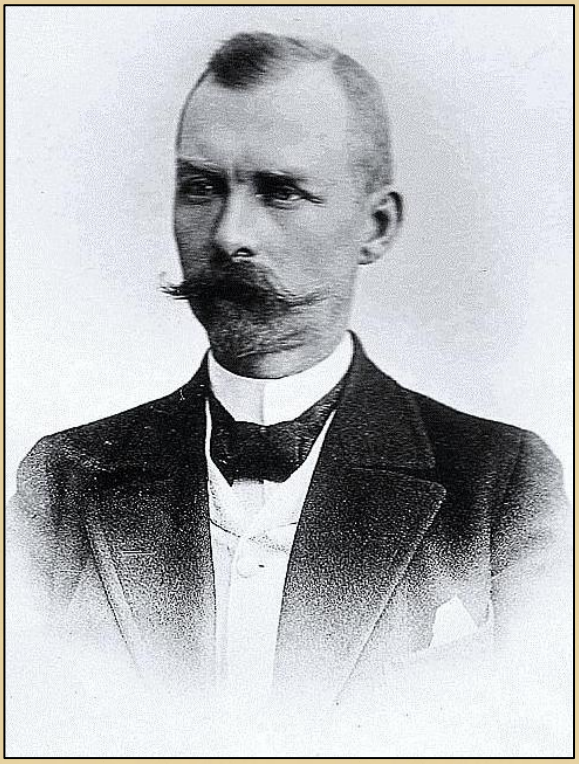

E. V. Toll

În 1900, Toll a fost numit conducător al unei expediții organizate din inițiativa sa, de către Academie, pe baleniera „Zaria", pentru descoperirea Țării lui Sannikov.

În vara anului 1900, „Zaria" a trecut prin Iugorski Şar şi prin partea de răsărit a Mării Kara spre insula Taimîr, lângă care s-a oprit pentru iernat. În timpul iernatului, membrii expediției au explorat o porțiune întinsă a țărmului apropiat al peninsulei Taimîr şi *arhipelagul Nordenskjöld;* cu acest prilej F. *A. Matisen* a mers spre nord, de-a lungul meridianului de 96° longitudine estică (care traversează insula Taimîr), prin *strâmtoarea Matisen,* şi a descoperit în arhipelagul Nordenskjöld grupul de *insule Pahtusov.*

După ce comandantul balenierei „Zaria", *Nikolai Nikolaevici Kolomeițev,* a fost nevoit să părăsească vasul (în aprilie 1901) din pricina unor neînțelegeri cu conducătorul expediției, el a străbătut împreună cu vânătorul *Stepan Rastorguev* aproape 800 km de la locul unde se oprise „Zaria" pentru iernat până la Golciha (estuarul Enisei). Cei doi au parcurs acest drum în patruzeci de zile. Cu acest prilej, Kolomeițev a descoperit *râul Kolomeițev,* care se varsă în golful Taimîr, iar însoțitorul său a descoperit în golful Piasina (în dreptul paralelei de 74° latitudine nordică)

insula Rastorguev. Comandant al vasului „Zaria” a devenit *Feodor Andreevici Matisen.*

În toamna anului 1901, Toll a mers cu „Zaria”, ocolind capul Celiuskin, de la Taimîr până la *insula Bennet* aproape tot timpul pe o mare liberă de ghețuri, căutând zadarnic Țara lui Sannikov la nord de arhipelagul Novosibirsk. El s-a oprit a doua oară pentru iernat în *strâmtoarea Zaria,* lângă țărmul vestic al insulei Kotiolnîi. În iunie 1902, Toll a plecat cu astronomul *Friedrich Gheorghevici Seeberg* şi cu alți doi însoțitori în sănii trase de câini, de care erau legate şi două bărci pescăreşti, spre capul Vîsoki (înalt) de pe insula Novaia Sibir. De aici, întâi pe o banchiză aflată în derivă spre nord, iar apoi în bărci, el a trecut pe insula Bennet pentru a o cerceta.

În cursul toamnei, Toll şi însoțitorii săi trebuiau să fie îmbarcați de aici de „Zaria”, dar baleniera nu s-a putut apropia de insula Bennet din pricina ghețurilor compacte. În noiembrie 1902, Toll a pornit înapoi pe gheață spre insula Novaia Sibir şi a dispărut fără urmă împreună cu cei trei însoțitori ai săi.

După încercările neizbutite de a-şi croi drum spre insula Bennet, baleniera „Zaria” a ajuns în *golful* pustiu *Tiksi* (la sud-est de delta Lenei), unde a fost părăsită de echipaj.

E. V. Toll

Pe „Zaria” era şef de echipaj *Nikifor Alekseevici Beghicev,* fost pescar pe Volga, care slujise în flota militară începând din 1895. În 1903, Beghicev a participat la una dintre expedițiile trimise în căutarea lui E. V. Toll. În primăvara anului 1903 el a mers cu săniile de la gurile râului Iana până la insula Kotiolnîi, iar vara a trecut cu o şalupă spre insula Bennet, unde expediția a găsit stația de iernat părăsită de Toll şi o scrisoare care dovedea că tot grupul a pierit.

Începând din vara anului 1906, Beghicev a locuit în nordul Siberiei, ocupându-se cu negoțul de blănuri, în 1908, ocolind pretinsa peninsulă de la ieşirea din golful Hatanga (în fața țărmului insulei Taimîr) a dovedit că aceasta este o insulă *(Bolşoi Beghicev),* iar la vest de ea a descoperit o altă insulă *(Malii*

Beghicev).

EXPEDIŢIILE LUI RUSANOV ÎN NOVAIA ZEMLIA ŞI PIEIREA SA

Pentru participare la mişcarea revoluționară, studentul *Vladimir Aleksandrovici Rusanov* de la Universitatea din Kiev a fost deportat în 1901, pe timp de doi ani, în partea de nord-est a Rusiei europene. În 1903 el a plecat în străinătate şi a absolvit Universitatea din Paris, specializându-se în geologie. Reîntors în patrie, Rusanov a navigat în 1907 spre Novaia Zemlia ca să strângă materiale pentru teza de doctorat. El a străbătut strâmtoarea Matocikin Şar de la vest spre est şi înapoi, făcând o parte a drumului într-un barcaz vechi şi şubred, iar o parte pe jos. În 1908 a participat ca geolog la expediția arctică franceză pe vasul „Jacques Cartier". Cu acest prilej a navigat *a doua oară* spre Novaia Zemlia. El a traversat atunci de două ori *insula Severnîi* în dreptul paralelei de 74° latitudine nordică, de la golful Krestovîi din Marea Barents până la golful Neznaemîi din Marea Kara şi de aici înapoi. În 1909, făcând parte dintr-o expediție organizată de guvernul rus, Rusanov a navigat pentru *a treia oară* spre Novaia Zemlia, a repetat traversarea insulei Severnîi şi a mers de-a lungul țărmului apusean, de la golful Krestovîi până la peninsula Amiralității (la 75° latitudine nordică).

După 1910, Rusanov a condus trei expediții organizate de guvern. În 1910 el a navigat pentru *a patra oară* spre Novaia Zemlia, pe vasul cu vele şi motor „Dmitri Solunski", comandat de *G. I. Pospelov,* unul dintre cei mai experimentați căpitani de vase de vânătoare de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Rusanov *a ocolit întreaga insulă Severnîi,* apoi a cartografiat coasta ei apuseană, de *la peninsula Amiralității* până la estuarul Arhanghelsk (în dreptul paralelei de 76° latitudine nordică) şi a descoperit că *insula Pankratiev* s-a transformat în cei câțiva zeci de ani de după prima ei cartografiere *în peninsulă*[1]*,* în 1911, Rusanov a navigat pentru *a cincea oară* spre Novaia Zemlia pe şalupa cu vele şi motor „Poliarnaia". El *a ocolit întreagă insulă Iujnîi* şi a efectuat o serie de lucrări topografice şi hidrografice.

În 1912, Rusanov a fost trimis la Spitzbergen pentru a prospecta zăcămintele de cărbune şi a le pregăti în vederea exploatării. El avea la dispoziție micul vas cu vele şi motor „Hercules" (65 de tone). Căpitan al vasului era tânărul timonier *Aleksandr Stepanovici Kucin,* fiul unui

[1] A nu se confunda această nouă peninsulă cu mica *insulă Pankratiev,* situată lângă țărmul ei nordic.

marinar pomor. Acesta absolvise în 1909 şcoala de navigaţie comercială din Arhanghelsk şi plecase la Bergen, în Norvegia, unde se angajase la o staţiune biologică. În 1910—1911, fiind recomandat de Nansen, a participat la o expediţie antarctică norvegiană pe nava „Fram" (sub comanda lui Roald Amundsen). Kucin a fost primul navigator rus care a călătorit de-a lungul ţărmurilor Antarctidei după descoperirea ei în 1820 de expediţia lui Bellingshausen şi Lazarev. După ce s-a întors din Antarctica, în primăvara anului 1912 Kucin a fost invitat de către V. A. Rusanov să participe la ultima sa expediţie arctică.

Rusanov a mers cu „Hercules" mai întâi spre Spitzbergenul de vest şi a descoperit acolo patru noi zăcăminte de cărbune. De aici s-a îndreptat pentru *a şasea oară* spre Novaia Zemlia, în direcţia intrării în strâmtoarea Matocikin Şar. Aici a lăsat o scrisoare în care arăta că, având provizii pentru un an, intenţionează să ocolească Novaia Zemlia pe la nord şi să treacă prin strâmtoarea de nord-est în Oceanul Pacific. Dar expediţia a dispărut apoi fără urmă. Au pierit toţi cei unsprezece participanţi, printre care Rusanov, soţia sa *Juliette Jeanne,* studentă la Universitatea din Paris, şi Kucin. Abia în anii 1934—1936 hidrografii sovietici au găsit întâmplător pe *stâncile Minin* lângă ţărmul vestic al peninsulei Taimîr, lucrurile, documentele şi resturile taberei participanţilor la expediţie.

PRIMELE CĂLĂTORII ALE VASELOR „TAIMÎR" ŞI „VAIGACI" (1909—1912)

Pentru cartografierea ţărmurilor Siberiei de nord şi pentru executarea unor lucrări hidrogafice pe traseul Căii maritime de nord, s-au construit la Petersburg, în 1909, spărgătoarele de gheaţă *„Taimîr"* şi *„Vaigaci",* care au fost încadrate în flota maritimă militară. Ele au fost puse la dispoziţia „Expediţiei hidrografice din Oceanul Îngheţat de nord", organizată de guvern, în fruntea căreia a fost numit *Ivan Semionovici Sergheev.* Misiunea iniţială a expediţiei era, după ce îşi va stabili baza la Vladivostok, să studieze drumul de la strâmtoarea Bering până la estuarul Kolîmei, apoi până la gurile Lenei şi capul Celiuskin, iar după aceea până la porturile din Marea Kara. Apoi expediţia trebuia să-şi mute baza la Arhanghelsk sau Murmansk. În iulie 1910, spărgătoarele de gheaţă au sosit la Vladivostok. La 20 septembrie ele au trecut prin strâmtoarea Bering, dar în Marea Ciukotka, la 66°30' latitudine nordică, au întâlnit gheţuri compacte. A început să ningă, ceea ce împiedica munca şi a doua zi vasele au pornit înapoi.

În anul următor (1911), la 13 august, spărgătoarele de gheaţă au

intrat în Marea Ciukotka şi după zece zile au ajuns la capul Medveji (Urşilor) lângă gurile Kolîmei. După ce au stat aici trei zile, au pornit înapoi. La 1 septembrie, vasele s-au despărțit lângă intrarea apuseană în *strâmtoarea Long;* „Vaigaci" a fost trimis spre nord şi a însemnat pentru prima dată pe hartă țărmul nordic al *insulei Vranghel.* Echipajul a arborat acolo drapelul național rus. Apoi „Vaigaci" s-a întâlnit cu „Taimîr" lângă capul Dejnev.

În 1912, la 9 iulie, spărgătoarele de gheață au intrat în Marea Ciukotka. Ele au trecut mai întâi pe hartă *arhipelagul Medveji* şi au dat unui număr de trei insule (până atunci fără nume) denumiri în cinstea geodezilor care le-au descoperit sau le-au studiat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. După ce au cartografiat apoi o parte din *arhipelagul Novosibirsk* şi țărmul Siberiei din fața acestui arhipelag, spărgătoarele de gheață au sosit la date diferite în *estuarul Buorhaia.*

Lângă țărmul pustiu al *golfului Tiksi,* marinarii au găsit, părăsit pe un banc de nisip, vasul „Zaria" al lui Toll. Fiind abia la jumătatea lunii august, Sergheev a hotărât să cartografieze coasta de nord-est a peninsulei Taimîr. După ce s-a despărțit de celălalt spărgător de gheață, „Vaigaci" a ajuns până la paralela de 76°9' latitudine nordică, dar a fost nevoit să se retragă din pricina ghețurilor compacte. El s-a întâlnit din nou cu „Taimîr" şi expediția s-a întors în Oceanul Pacific.

În cele trei perioade de navigație, în special în ultima, cele două spărgătoare de gheață au desfăşurat o activitate vastă şi foarte utilă: ele au pregătit folosirea întregii porțiuni răsăritene a Căii maritime de nord, de la strâmtoarea Bering până la gurile Lenei. Dar această activitate n-a depăşit limitele unor lucrări hidrografice obişnuite; nu s-a realizat nici o descoperire, fie ea cât de neînsemnată. De altfel, se părea că nici nu se mai pot face descoperiri importante în mările siberiene, vizitate de cel puțin trei secole de navigatori ruşi.

DESCOPERIREA INSULELOR SEVERNAIA ZEMLIA (1913)

În 1913, expediția trebuia să îndeplinească o misiune mai grea şi anume să cartografieze țărmul siberian de la vest de Lena, cu porțiunea cea mai dificilă — coasta peninsulei Taimîr — şi cu acest prilej să caute să ocolească capul Celiuskin şi să ajungă într-o singură perioadă de navigație, dacă va fi cu putință, până la Murmansk. Până acum nici un vas nu izbutise să facă acest lucru într-o singură perioadă de navigație, iar capul Celiuskin (după câte se ştia pe atunci) fusese ocolit numai de patru vase: „Vega", „Lena", „Fram" şi „Zaria".

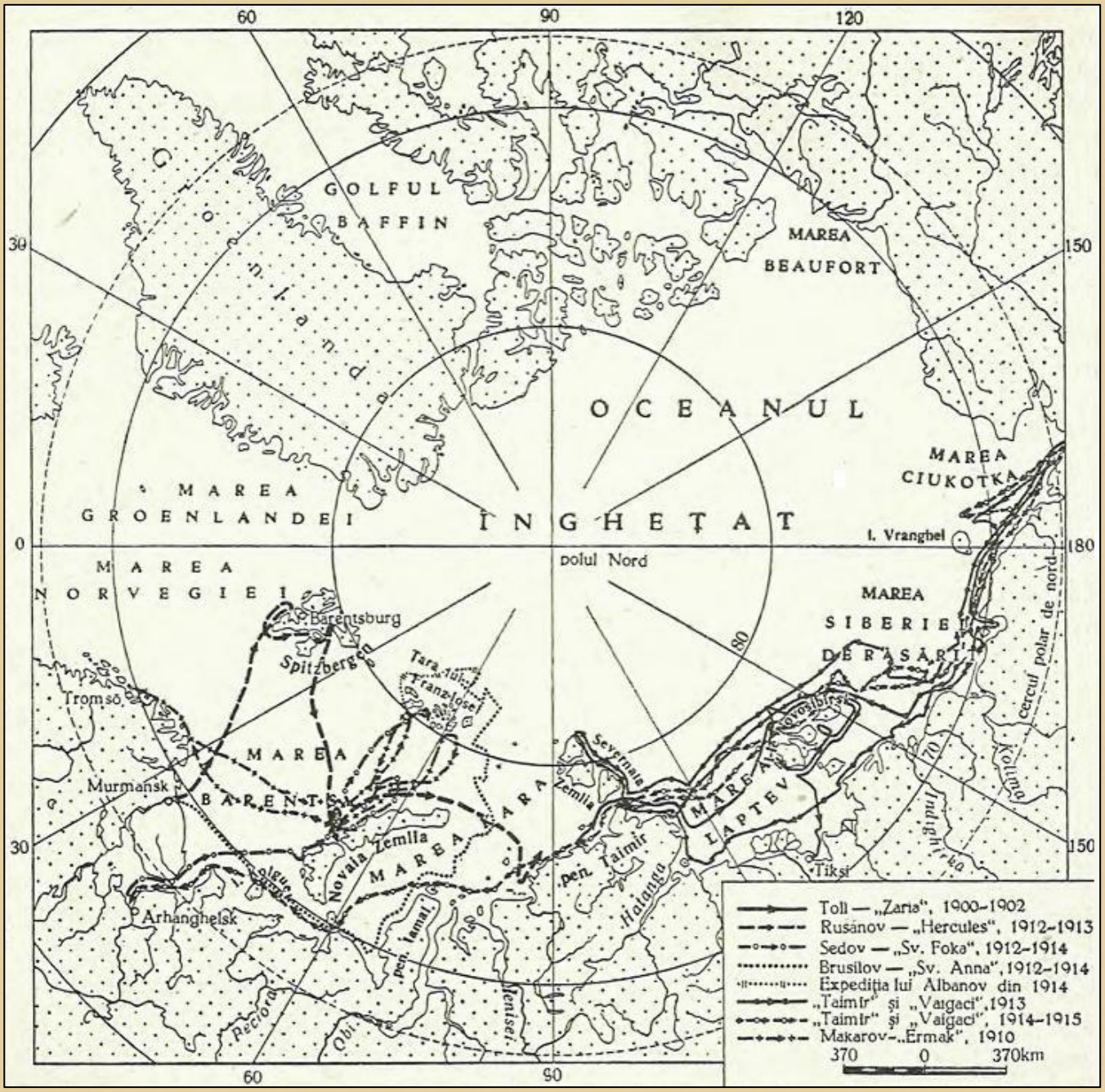

Expedițiile ruse de la începutul secolului a XX-lea în Arctica.

„Taimîr” şi „Vaigaci” au ieşit din Vladivostok la sfârşitul lunii iunie 1913. În iulie, comandantul expediției, I. S. Sergheev, fiind grav bolnav, a trebuit să fie debarcat într-un sat de la gurile râului Anadîr. Prin radio s-a comunicat din Petersburg că în locul lui este numit comandant al expediției locotenentul-major *Boris Andreevici Vilkițki,* fiul generalului-locotenent *Andrei Ippolitovici Vilkițki,* hidrograf remarcabil, şeful Direcției generale hidrografice. B. A. Vilkițki, însă, nu avea nici un fel de calități care să justifice această numire, în afara legăturilor de rudenie. În prima parte a drumului, spărgătoarele de gheață au acționat separat. În căutarea *Țării lui Sannikov,* „Taimîr” a ocolit pe la nord insulele

Novosibirsk şi pe drum a descoperit o mică insulă abruptă, de unde s-au luat probe de rocă. Această insulă n-avea însă, evident, nimic comun cu marea Țară a lui Sannikov. După ce s-au întâlnit lângă insula Preobrajenie (74°42' latitudine nordică, 113° longitudine estică), spărgătoarele de gheață s-au îndreptat spre nord, de-a lungul țărmului peninsulei Taimîr şi cu acest prilej au descoperit *golful Proncişcev* (75°35' latitudine nordică). La 20 august, „Taimîr" a descoperit insula joasă *Malii Taimîr (Micul Taimîr* — 78°5' latitudine nordică). După aceasta vasele au pornit mai departe de-a lungul câmpului de gheață, căutând să ocolească capul Celiuskin.

„Atât în față, cât şi în ambele părți ale direcției vasului se vedeau câteva aisberguri, pe care până atunci expediția nu le întâlnise niciodată. Originea lor părea în acea vreme misterioasă. În zorii zilei de 21 august s-a observat în față şi puțin la dreapta de direcția vasului silueta înaltă a unei mari insule necunoscute. Spărgătoarele de gheață s-au îndreptat spre ea. Pe țărm se înălțau munți rotunjiți, cu o altitudine de aproximativ 500 m care coborau spre mare în pante abrupte. Câmpul compact de gheață de-a lungul căruia mergeau vasele se întindea până la țărmul sudic al insulei. Pentru a putea face o cartografiere mai amănunțită, «Taimîr» a înaintat de-a lungul țărmului spre nord, iar «Vaigaci» spre sud... Linia coastei era pe alocuri întreruptă de fâşii de gheață compactă acoperită de zăpadă. Intr-un punct, fâşia de gheață care cresta țărmul se întindea în interiorul insulei, dincolo de limitele vizibilității şi nu se putea stabili dacă este vorba de un golf sau de o strâmtoare..." *(L. M. Starokadomski[1]).*

Curând „Vaigaci" a dat peste un câmp de gheață compact, s-a întors şi s-a întâlnit cu „Taimîr". La 22 august, pe țărmul noii insule descoperite, *Severnaia Zemlia,* la 80°4' latitudine nordică, a fost înălțat steagul rusesc. Seara, spărgătoarele de gheață au pornit mai departe, prin copca largă de lângă țărmul care cotea spre nord-vest. „Din oră în oră se întâlneau tot mai multe ghețuri. În sfârşit, linia de coastă s-a terminat printr-un cap de mică înălțime, dincolo de care tot spațiul vizibil era acoperit de ghețuri compacte, de nepătruns. Nu se mai putea merge decât într-o singură direcție — înapoi prin copcă..." Spărgătoarele de gheață au mers de-a lungul țărmului răsăritean al insulei *Severnaia Zemlia* (atunci fusese *luată drept o singură insulă)* aproximativ 330 km până la paralela de 81°7′ latitudine nordică. „Capul de mică înălțime" până la care n-au mai ajuns era într-adevăr punctul extrem nordic al acestui uscat (81°15' latitudine

[1] Participant la expediție, medic pe „Taimîr".

nordică).

Din cauza ghețurilor de nestrăbătut, expediția a pornit înapoi, după ce a luat de pe țărm probe de rocă (nu s-au făcut nici un fel de alte cercetări). În apropiere de insula Malîi Taimîr, la nord-vest de ea, s-a mai descoperit o mică insulă *(insula Starokadomski).* La 31 august, spărgătoarele de gheață au pornit spre insula Bennet, au ajuns acolo după cinci zile, fără să întâlnească nici pe acest drum vreun indiciu al Țării lui Sannikov şi au cartografiat insula. Membrii expediției au găsit acolo colecția geologică strânsă de Toll, pe care au luat-o cu ei. La 12 noiembrie, spărgătoarele de gheață s-au întors la Vladivostok. Ele străbătuseră în ambele direcții mai bine de 11.000 km şi î*ntocmiseră harta țărmurilor pe o întindere de peste 2.000 km.* Dar cea mai importantă realizare a echipajelor de pe „Taimîr" şi „Vaigaci" a fost descoperirea la nord de peninsula Taimîr a marii insule Severnaia Zemlia, care, în urma cercetărilor efectuate în perioada sovietică, s-a dovedit a fi un arhipelag cu o suprafață totală de 36.700 km^2, adică de două ori mai mare decât Țara lui Franz Iosef şi de câteva ori mai mare decât arhipelagul Novosibirsk.

PRIMA CĂLĂTORIE SPRE VEST PE ÎNTREGUL TRASEU AL CĂII MARITIME DE NORD (1914—1915)

La 24 iunie 1914, „Taimîr" şi „Vaigaci" au ieşit din Vladivostok. Din golful Providenie (Marea Bering) vasele au pornit pe căi diferite spre insula Vranghel, dar nu s-au putut apropia de ea din pricina ghețurilor compacte şi s-au îndreptat împreună spre golful Koliucin. La 14 august, în dreptul paralelei de 76°10' latitudine nordică, a fost descoperită mica insulă Johov (denumită astfel mai târziu, în cinstea unui ofițer din expediție care murise pe drum). Mergând mai departe spre apus, pe drumuri diferite, tot în căutarea Țării lui Sannikov, spărgătoarele de gheață s-au întâlnit la 3 septembrie lângă capul Celiuskin, în strâmtoarea Vilkițki, dintre peninsula Taimîr şi arhipelagul Severnaia Zemlia. Membrii expediției au cartografiat țărmul sudic al noului pământ descoperit, dar nu s-au putut apropia de țărmul său Vestic. La 5 septembrie, ambele vase au fost prinse în ghețuri şi s-au oprit pentru iernat la 20—30 km de coasta de nord-vest a peninsulei Taimîr, lângă golful Dik. În timpul iernatului au murit doi membri ai expediției. În mai 1915, treizeci şi nouă de oameni au fost trimişi la Golciha (estuarul Eniseiului). Vasele s-au eliberat dintre ghețuri la 26 iunie şi după ce au luat de la Golciha pe marinarii trimişi acolo, au pornit spre apus.

La 3 septembrie 1915, „Taimîr" şi „Vaigaci" au sosit la Arhanghelsk,

terminând (cu un singur iernat) *prima cursă pe întregul traseu al Căii maritime de nord în direcția vest,* de la Vladivostok la Arhanghelsk.

Capitolul 87

NOI CĂUTĂRI ALE TRECERII DE NORD-VEST ŞI DESCOPERIRILE DIN ARCTICA AMERICANĂ

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI JOHN ROSS

După războaiele napoleoniene, sir *John Barrow,* secretar al Amiralității britanice, care navigase în tinerețe pe o balenieră spre Groenlanda, a început să facă propagandă pentru reluarea căutării trecerii de nord-vest din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific. Barrow îşi dădea seama şi declara public că „chiar dacă există o astfel de trecere între cele două oceane... aceasta nu înseamnă nicidecum că ea este navigabilă pentru vasele mari...”. Totuşi parlamentul britanic a instituit din nou premiul de 20.000 lire sterline pentru descoperirea trecerii de nord-vest, precum şi un alt premiu de 5.000 lire sterline aceluia care va ajunge pe mare la nord de America, până la meridianul de 110° longitudine vestică. Iar Amiralitatea a organizat în 1818 două expediții arctice, compusă fiecare din câte două vase.

Una dintre ele, comandată de *David Buchan,* a primit misiunea de a trece prin Marea Groenlandei spre polul Nord, iar de acolo în Oceanul Pacific. Ea a ajuns dincolo de Spitzbergenul de vest, la paralela de 80°34' latitudine nordică şi întâlnind ghețuri compacte s-a întors în Anglia fără a obține vreun rezultat.

Cealaltă expediție, condusă de *John Ross,* a fost trimisă să caute trecerea de nord-vest. La 22 iunie 1818, corăbiile lui Ross, „Isabella” şi „Alexander”, au trecut la vest de Groenlanda, dincolo de paralela de 70° şi au corectat vechea hartă a acestui țărm, oare era indicat înainte cu aproape 10° mai spre răsărit. La 2 iulie corăbiile s-au oprit în fața unei fâşii foarte largi de gheață (vreo 400 km), care s-a desfăcut abia după o furtună, la 8 august. Atunci corăbiile au trecut fără nici o dificultate în partea nordică a golfului Baffin, complet liberă de ghețuri. La 19 august, Ross a ajuns la paralela de 76°54' latitudine nordică. Negăsind acolo nici o strâmtoare care să ducă mai departe spre nord, el a cotit în direcția sud-vest şi a pătruns în *strâmtoarea Lancaster,* de asemenea liberă de

ghețuri. Se părea că nimic nu împiedică înaintarea corăbiilor; dar în dreptul meridianului de 80°37' longitudine vestică, din pricina ceții, lui Ross i s-a părut că vede la apus munți înalți. El a crezut că a intrat într-un golf şi s-a întors înapoi. Drumul spre sud trecea de-a lungul coastei Țării lui Baffin, a cărei hartă (veche de 200 de ani) expediția a corectat-o doar într-o foarte mică măsură.

Aşadar, John Ross a suferit un eşec total, care a devenit evident însă numai în lumina uimitoarelor realizări ale următoarei expediții arctice condusă de un însoțitor al lui Ross — *William Parry,* comandantul uneia dintre corăbiile sale.

SCORESBY ŞI EXPLORAREA GROENLANDEI DE EST

La sfârşitul secolului al XVIII-lea a început să se îndeletnicească cu vânătoarea de balene în Arctica scoțianul *William Scoresby-tatăl.* În mai 1806, vânând balene împreună cu fiul său *William Scoresby,* pe atunci un adolescent de 17 ani, el şi-a croit cu mare greutate drum printre ghețuri, între paralelele de 76° şi 80° latitudine nordică, a întâlnit apoi apă curată şi a trecut spre nord-vest de Spitzbergen până la paralela de 81°30', cu un grad mai departe decât V. I. Ciciagov în 1766. Începând din 1810, Scoresby-tatăl şi fiul au navigat aproape în fiecare an spre Spitzbergen. În 1817, deviind mult spre apus de la drumul obişnuit al balenierelor, ei au văzut dincolo de paralela de 70° coasta răsăriteană a Groenlandei, lângă golful căruia i s-a dat mai târziu numele lor, dar n-au debarcat acolo de teamă să nu piardă timpul în zadar.

În 1822, la sfârşitul lunii aprilie, Scoresby-tatăl şi fiul au atins fără greutate, spre nord-vest de Spitzbergen, paralela de 81°31' latitudine nordică, au cotit spre sud-vest şi, continuând vânătoarea de balene, au mers printre ghețurile plutitoare până când (în iulie) au zărit Groenlanda în dreptul paralelei de 74°6' latitudine nordică. Ei au mers spre sud de-a lungul țărmului pe care l-au însemnat pe hartă până la paralela de 69°13' latitudine nordică, au întâlnit ghețuri compacte şi au cotit din nou spre nord. Pe parcurs ei au debarcat de patru ori pe țărm între 70°25' şi 72°10' latitudine nordică, au determinat poziția exactă a porțiunii de coastă cercetate şi au descoperit la nord de *golful Scoresby* (cel mai mare fiord din Groenlanda) marea peninsulă muntoasă — *Țara lui Scoresby* (în dreptul paralelei de 72° latitudine nordică). Cu prilejul unei debarcări, ei au văzut, ca şi Pankov în 1797, urme proaspete de oameni (eschimoşi): câteva colibe părăsite, bucăți de lemn carbonizat, cenuşă de la focuri, oase, iar într-un loc craniul unui câine pe un deluşor, indicând probabil mormântul unui

copil. Reuşita lor se explică în mare măsură prin faptul că vara a fost excepțional de caldă: Scoresby-fiul menționează că în iulie-august era o „căldură sufocantă”.

În 1823, William Scoresby-fiul a publicat „Jurnalul călătoriilor în regiunea vânătorii de balene din nord” — lucrare clasică, datorită căreia s-a situat printre cei mai de seamă cercetători ai Arcticei din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

PARRY ŞI DESCOPERIRILE SALE ÎN ARHIPELAGUL CANADIAN ARCTIC

În 1819, *William Edward Parry* a străbătut în condiții excepțional de favorabile, pe vasele „Hecla” şi „Griper”, *strâmtoarea Lancaster* care desparte Țara lui Baffin de *insula Devon* şi, înaintând spre vest, de-a lungul paralelei de 75°, a dovedit că în dreptul meridianului de 88° longitudine vestică țărmul Țării lui Baffin coteşte spre sud şi este despărțit de un alt pământ — insula Somerset — prin *strâmtoarea Prințul Regent.*

Spre vest, pe aceeaşi paralelă, el a descoperit marele grup al *insulelor Parry,* adică partea de nord-vest a uriaşului arhipelag Canadian Arctic, iar la sud de arhipelag a descoperit şi a explorat *strâmtorile Barrow* şi *Melville.* Cu acest prilej Parry a trecut dincolo de meridianul de 110° longitudine vestică, câştigând astfel premiul de 5.000 de lire sterline. El a iernat (timp de zece luni) lângă un golf de pe *insula Melville* (Winter Harbour, adică Portul de iarnă). În vara anului 1820, Parry a încercat să înainteze mai departe spre vest, a navigat multă vreme printre ghețuri şi a văzut spre sud-vest *insula Banks.* El a ajuns aproape până la meridianul de 114° longitudine vestică, dar s-a retras în fața ghețurilor compacte şi s-a întors în Anglia. Din 94 de participanți la această expediție excepțional de reuşită, unul singur a murit în timpul iernatului.

Parry ştia că a străbătut partea cea mai mare a trecerii de nord-vest, dar încă nu putea să ştie că *mai departe, spre vest de insula Banks, până la strâmtoarea Bering, în Oceanul Înghețat nu există nici o insulă* şi că până la capătul apusean al strâmtorii rămăseseră mai puțin de 400 km (el străbătuse, socotind de la intrarea răsăriteană în strâmtoarea Lancaster, peste 1.100 km).

În 1821, Parry a plecat din nou într-o expediție polară cu două vase „Fury” şi „Hecla”. El nu credea să poată înainta de la insula Melville mai departe spre vest, în largul oceanului, şi de aceea a hotărât să caute trecerea mai la sud, spre vest de strâmtoarea Hudson şi canalul Fox, de-a lungul țărmului nordic al insulei Southampton. Dar dincolo de Fro*zen*

Strait („Strâmtoarea înghețată”), descoperită de el lângă cercul polar, n-a găsit mare liberă, ci un golf închis pe care, mâhnit, Parry l-a numit *Repulse* („Retragerea”). Când vasele au ieşit din acest golf spre est era începutul lunii octombrie şi Parry a fost nevoit să ierneze lângă o insulă care de atunci poartă numele de *Winter* („Iarna”). În apropiere de stațiunea de iernat a englezilor trăiau nişte eschimoşi şi acesta a fost singurul succes al expediției, altminteri neizbutite. Printre eschimoşi se afla o femeie tânără, frumoasă şi deşteaptă, *Igloolik*. Ea a desenat pentru Parry o hartă exactă a pământului lângă care a iernat: aceasta era *peninsula Melville,* legată prin *istmul Ray* de continent şi despărțită la nord printr-o strâmtoare îngustă de un alt pământ întins (Țara lui Baffin).

La începutul lunii iulie, îndată ce vasele au ieşit dintre ghețuri, englezii, folosind harta eschimosei Igloolik, au pornit spre nord şi au ajuns în strâmtoarea indicată de ea. Recunoscător, Parry a dat insulei de la intrarea în strâmtoare numele de *Igloolik,* iar strâmtoarea a numit-o în cinstea vaselor sale *Fury and Hecla.* În felul acesta s-a dovedit că *Țara lui Baffin nu este o parte a continentului,* ci o insulă *uriaşă* (a cincea ca mărime pe glob, cu o suprafață de peste 500.000 km^2). Printre oamenii lui Parry a început să bântuie scorbutul; el a expediat în patrie vasul „Hecla”, iar la sfârşitul lunii august a pornit şi el înapoi pe vasul „Fury”.

Neizbutind să îndeplinească misiunea principală de a descoperi trecerea de nord-vest, Parry a propus să se trimită simultan câteva expediții polare, pe uscat şi pe mare. Expedițiile pe uscat, dintre care s-a remarcat în mod deosebit cea a lui *John Franklin,* au explorat țărmul nordic al Canadei, de la golful Hudson până la marea Beaufort, pe o întindere de multe sute de kilometri. Dar expediția pe mare, întreprinsă de Parry pe aceleaşi vase, a suferit în anii 1824—1825 un eşec totai. După ce a iernat în strâmtoarea Prințul Regent, el a părăsit vasul „Fury” care nu mai putea fi folosit, a debarcat pe țărm mari rezerve de alimente şi s-a întors în Anglia pe vasul „Hecla” cu echipajele ambelor corăbii.

PRIMA EXPEDIȚIE ARCTICĂ A LUI JOHN FRANKLIN

John Franklin (născut în 1785) a navigat în tinerețe sub comanda lui Flinders, care a desăvârşit descoperirea Australiei, iar în 1805 s-a distins cu prilejul bătăliei navale de la Trafalgar împotriva flotei lui Napoleon I. El a navigat în Arctica pentru prima oară în 1818, comandând unul dintre vasele expediției neizbutite a lui David Buchan.

Între 1819 şi 1822, Franklin a condus o expediție terestră care avea ca scop explorarea coastei nordice a Canadei, de la gurile râului Coppermine

până la golful Hudson. La sfârşitul lunii august 1819, el a debarcat pe ţărmul sud-vestic al golfului, în dreptul paralelei de 57° latitudine nordică, la gurile *râului Nelson,* unde se afla o factorie de blănuri. Împreună cu alţi patru ofiţeri englezi, el a mers de aici cu bărcile până la extremitatea nordică a lacului Winnipeg (în dreptul paralelei de 54° latitudine nordică), din care izvorăşte râul plin de praguri-Nelson. Ei înaintau foarte încet spre sud-vest, deoarece erau nevoiţi adesea să ocolească pragurile şi să treacă cu bărcile pe râurile sau lacurile vecine. Lungimea râului Nelson este de 740 km, iar călătorii au străbătut, după calculele lor, 1.130 km, trecând peste nouăsprezece râuri şi lacuri. Acest drum a durat aproape două luni. Expediţia s-a oprit pentru iernat într-un fort de lângă lacul Winnipeg.

În ianuarie-februarie 1820, pe un ger cumplit (care ajungea până la -45°), Franklin a plecat cu doi însoţitori spre nord-vest, până la un fort aşezat la gura râului Athabaska, străbătând într-o lună şi jumătate 1.400 km. Când a început vara, expediţia a pornit spre nord-vest, *pe râul Sclavilor* şi peste *Marele Lac al Sclavilor, spre fortul Providence* de lângă izvoarele *râului Mackenzie, în* regiunea vestică a lacului. Aici englezilor li s-au alăturat câţiva „vagabonzi ai pădurilor” — francezi şi metişi. Expediţia a parcurs vreo 450 km de la fortul Providence spre nord, până la *lacul* cu scurgere *Point* (pe râul Coppermine), dar din cauză că timpul era înaintat s-a retras puţin spre sud şi s-a oprit a doua oară la iernat.

În vara anului 1821, trecând peste lacul Point şi mergând pe *râul Coppermine în* jos, Franklin a ajuns în patru săptămâni la ţărmul mării *(golful Coronation)* şi a pornit de-a lungul coastei spre răsărit cu luntri indiene, ajungând aproximativ până la paralela de 68° latitudine nordică. La sfârşitul lunii iulie el a descoperit, după cum i s-a părut la început, o intrare largă într-o strâmtoare, care s-a dovedit însă a fi un golf lung şi sinuos, presărat cu insulițe — *golful Bathurst.* După ce a pierdut cu cercetarea lui două săptămâni, expediţia şi-a reluat drumul spre răsărit, dar începuse toamna cu ploi şi vânturi puternice, iar proviziile erau pe sfârşite. La 22 august, călătorii s-au întors înapoi, după ce au străbătut de la gurile râului Coppermine în linie dreaptă doar 300 km; în realitate însă, ţinând seama de sinuozităţile coastei, au parcurs peste 1.000 km. După trei zile ei au abandonat în golful Bathurst luntrile de care nu mai aveau nevoie şi au pornit pe uscat, spre sud-vest, în direcţia locului unde iernaseră ultima dată.

Drumul a fost foarte greu. Călătorii n-au reuşit să vâneze aproape nimic şi au fost nevoiţi să se hrănească cu licheni. Ei fierbeau şi mâncau încălţămintea de piele uzată. După un drum de aproape două luni, din

douăzeci şi trei de oameni au pierit optsprezece, dintre care doi au fost ucişi. Unul, englezul *Robert Hood,* a fost găsit cu capul sfărâmat de un glonț, iar celălalt indianul-călăuză Michael, a fost împuşcat de medicul *John Richardson* care îl bănuia că l-ar fi asasinat pe Hood şi pe alți câțiva tovarăşi pentru a-i mânca. Cei cinci oameni care mai rămăseseră în viață au mai flămânzit vreo două săptămâni până când au primit ajutor de la indieni prieteni. La 11 decembrie 1821, englezii au sosit la *fortul Providence* şi au rămas aici pentru a treia oară la iernat. În vara anului 1822 ei s-au întors la fortul Nelson.

În Anglia, Franklin a fost întâmpinat ca un erou. Cartea sa „Călătoria spre țărmurile Mării Polare din anii 1819—1822" (două volume, 1823) s-a bucurat de un succes enorm. Dar realizările geografice ale expediției sale au fost neînsemnate. Misiunea principală nu fusese îndeplinită; se explorase doar o porțiune redusă a țărmului american al Oceanului Înghețat, necunoscut înainte, iar aproape toate lacurile şi râurile din Canada de nord pe care a trecut el, fuseseră vizitate de nenumărate ori înainte de agenții „Companiei golfului Hudson".

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI FRANKLIN

În 1825, *John Franklin, John Richardson* şi *George Back,* care îl însoțiseră şi în anii 1819—1822, au plecat din Anglia într-o nouă expediție arctică. Scopul lor era să cartografieze coasta nordică a Americii de la Icy Cape (Marea Ciukotka) până la gurile râului Coppermine. Franklin şi-a recrutat expediția în Canada din colonişti britanici, canadieni localnici, călăuze şi muncitori indieni şi eschimoşi, — în total aproximativ cincizeci de oameni. Ei au construit în partea sud-vestică a Marelui Lac al Urşilor *fortul Franklin* şi au iernat acolo. În iunie 1828, expediția a coborât în patru bărci pe Mackenzie până la deltă, unde s-a împărțit în două grupuri.

Primul grup, de sub comanda lui Franklin, care şi-a luat ca ajutor pe Back, a ieşit în mare cu două bărci, a cotit spre vest şi a mers timp de o lună şi jumătate aproximativ până la meridianul de 149° longitudine vestică. Bărcile înaintau foarte încet din cauza ceții dese. Pe drum el a văzut de câteva ori târguri ale eschimoşilor unde se făcea comerț activ cu mărfuri ruseşti (aduse de eschimoşi dinspre apus, din America rusă). Grupul s-a întors la fortul Franklin în ziua de 21 septembrie. Franklin a petrecut iarna anului 1826—1827 în Canada de nord, iar toamna a sosit în Anglia.

Rezultate mult mai importante a obținut cel de al *doilea grup* al expediției, comandat de John Richardson. Ieşind în mare tot cu două bărci

— „Dolphin” şi „Union” — Richardson a cotit spre est şi în cinci săptămâni şi-a îndeplinit perfect misiunea, î*nsemnând pe hartă toată porțiunea litoralului nordic al Americii, de la golful Mackenzie până la gurile râului Coppermine.* Succesul se explică prin vremea bună şi vântul prielnic.

Trecând pe lângă *golful Liverpool,* pe care nu a avut timp să-l cerceteze, Richardson a descoperit succesiv (de la vest spre est) o proeminență a continentului care se termină cu *capul Bathurst* (în dreptul meridianului de 128° longitudine vestică), *golfurile Franklin* şi *Darnley,* precum şi *peninsula Parry,* situată între ele. La nord-est, în dreptul meridianului de 17° longitudine vestică, a apărut în ceață un pământ întins; grupul a întâlnit ghețuri mari, care au încetinit mult înaintarea, dar după câteva zile țărmul continentului a cotit spre sud, iar la răsărit a apărut o mare întindere de apă. Era evident că între continent şi noul pământ văzut la nord nu există nici o legătură. De aceea Richardson a crezut că are în fața sa o *insulă* mare, pe care a numit-o *Wollaston;* mult mai târziu s-a dovedit că aceasta nu este decât proeminența sud-vestică a uriaşei *insule Victoria* — a doua ca mărime din arhipelagul Canadian după Țara lui Baffin. În cinstea bărcilor sale, Richardson a denumit *strâmtoarea* dintre insulă şi continent *Dolphin and Union.* La 7 august grupul a ajuns în golful Coronation, în care se varsă râul *Coppermine.* Richardson şi-a îndeplinit misiunea mergând cu barca de-a lungul unui țărm necunoscut până atunci pe o distanță de peste 1.500 km, însemnând țărmul pe hartă şi făcând câteva descoperiri importante. După ce a urcat pe râul Coppermine până la praguri, grupul lui Richardson a tras bărcile pe mal, le-a lăsat acolo cu o parte din încărcătură şi a pornit pe jos spre sud-vest luând cu sine numai o luntre indiană uşoară. Grupul a sosit la fortul de pe malul Marelui Lac al Urşilor după o săptămână de drum, la 1 septembrie 1826, cu trei săptămâni înaintea lui Franklin.

DESCOPERIREA PENINSULEI BOOTHIA ŞI A POLULUI MAGNETIC DE NORD

În 1829, expediția maritimă a lui *John Ross* a ocolit pe la nord Țara lui Baffin (insula Baffin), trecând prin strâmtorile *Lancaster* şi *Prințul Regent* şi a descoperit cea mai nordică proeminență a Americii — peninsula *Boothia* şi *golful Boothia* situat la răsărit de peninsulă. Ross le-a dat aceste denumiri în cinstea capitalistului Felix Booth, care a finanțat expediția. Expediția s-a oprit pentru iernat pe țărmul peninsulei Boothia, în dreptul paralelei de 70° latitudine nordică. Nepotul conducătorului expediției, *James Clarke Ross,* care mai târziu a devenit vestit prin descoperirile

făcute în Antarctica, a explorat peninsula, a traversat-o de la est spre vest şi, dincolo de *strâmtoarea James Ross,* a descoperit pretinsa peninsulă *King William* (în realitate *insulă).* În timpul celui de-al doilea iernat forțat în aceeaşi regiune (1830—1831), James Ross, căutând să stabilească poziția exactă a *polului magnetic de nord,* l-a descoperit pe țărmul vestic al peninsulei Boothia, la 70°5' latitudine nordică şi 96°46' longitudine estică. Acul magnetic, suspendat liber, a luat aici poziția verticală, adică indica centrul pământului.

După cel de-al treilea iernat forțat (1831—1832) expediția lui John Ross a abandonat vasul care, prins între ghețuri, devenise inutil şi a pornit spre nord cu săniile, de-a lungul țărmului răsăritean al peninsulei Boothia, luând cu ea şi bărcile. Dar ea a ajuns numai până la strâmtoarea Prințul Regent şi a petrecut cel de-al *patrulea iernat* la capul Fury, lângă intrarea sudică în strâmtoare. Membrii expediției n-au murit de foame numai datorită proviziilor lăsate la cap de William Parry în 1825 într-o magazie anume construită.

În vara anului 1833, John Ross şi tovarăşii săi au continuat să înainteze spre nord pe gheață şi au ajuns în sfârşit la strâmtoarea Lancaster. Acolo s-au urcat în bărci şi au pornit spre răsărit. Lângă ieşirea răsăriteană din strâmtoare au întâlnit un vas care fusese trimis în căutarea lor şi s-au întors în patrie după patru ani şi jumătate.

PIEIREA ULTIMEI EXPEDIȚII A LUI FRANKLIN

În 1845, guvernul englez a trimis din Londra, în căutarea trecerii de nord-vest, o mare expediție alcătuită din 138 de oameni pe două vase „Erebus" şi „Terror" — sub comanda lui *John Franklin,* care era atunci în vârstă de 60 de ani. Căpitan pe *„Terror"* era *Francis Richard Crozier,* care căpătase o mare experiență în călătoriile polare navigând în Arctica cu Parry şi în Antarctica cu James Ross. De la țărmul vestic al Groenlandei, expediția a trecut în golful Baffin, iar apoi a dispărut.

După trei ani, guvernul englez a trimis câteva vase în căutarea lui Franklin, dar fără a obține vreun rezultat. Atunci guvernul a instituit un premiu de 20.000 de lire sterline pentru salvarea lui Franklin şi a însoțitorilor săi şi un alt premiu de 10.000 de lire sterline pentru informații exacte cu privire la soarta expediției. Soția lui Franklin, Jane, a făgăduit şi ea 5.000 de lire sterline. Timp de câțiva ani, zeci de vase au vizitat aproape toate golfurile din arhipelagul Canadian, au cercetat aproape toate strâmtorile, au făcut diferite semne pe stânci, au construit magazii cu alimente în diferite locuri şi au făgăduit eschimoşilor daruri de

preț pentru cele mai mici informații despre călătorii dispăruți fără urmă. În cele din urmă, s-au găsit pe continent resturile ultimei tabere a membrilor expediției lui Franklin, iar în diferite puncte ale arhipelagului obiecte părăsite de ei, mormintele sau scheletele celor morți. După cercetări care au durat peste 30 de ani a putut fi reconstituit tabloul nenorocirilor succesive care s-au terminat prin *pieirea tuturor membrilor expediției.*

S-a aflat că în 1845 vapoarele lui Franklin au trecut cu bine prin strâmtoarea Lancaster. Lăsând vasul „Terror" lângă mica *insulă Beechey,* din apropierea țărmului sud-vestic al *insulei Devon,* la intrarea sudică în *strâmtoarea Wellington,* care desparte insula Devon de *insula Cornwallis,* Franklin a trecut cu vasul „Erebus" prin această strâmtoare de la sud la nord şi a ajuns la nord-vest în *strâmtoarea Penny,* adică a *descoperit tot litoralul vestic al insulei Devon.* În dreptul paralelei de 77° latitudine nordică, întâlnind ghețuri compacte, Franklin a cotit spre sud, a mers până la *strâmtoarea Barrow* şi s-a întors la vasul „Terror". El a ocolit în felul acesta insula *Cornwallis* şi a descoperit coasta răsăriteană a marii *insule* învecinate *Bathurst.*

Primul iernat din 1845—1846 a trecut în condiții destul de bune: n-au murit decât trei oameni (mormintele lor au fost găsite). În timpul verii, vasele au pornit mai întâi spre vest prin strâmtoarea Barrow şi în dreptul meridianului de 96° longitudine vestică a apărut în fața lor *strâmtoarea Peel,* prin care vasele au pornit spre sud. La 72° latitudine nordică, strâmtoarea cotea spre sud-vest[1] şi dincolo de ea se deschidea o întindere mare de apă. Continuându-şi drumul spre sud, la 12 septembrie 1846, „Erebus" şi „Terror" au fost prinse de ghețuri înainte de a ajunge la paralela de 70° latitudine nordică, la câțiva kilometri distanță de extremitatea nordică a insulei *King William.*

A început cel de *al doilea iernat* din 1846—1847, în timpul căruia au pierit câteva zeci de marinari. Cea mai mare parte din proviziile achiziționate în Anglia nu erau bune de nimic: expedițiile de salvare au găsit în mai multe locuri cutii de conserve închise în care carnea putrezise, iar unele umplute chiar cu rumeguş şi nisip. Oamenii erau bolnavi de scorbut, mortalitatea creştea. Spre sfârşitul iernii, opt oameni au fost trimişi spre sud. Ei au ajuns pe gheață până la insula King William, joasă şi pustie. Pe țărm au îngrămădit un morman de pietre sub care au lăsat o scrisoare în care arătau drumul străbătut de expediție şi descriau pe scurt

[1] Această prelungire spre sud-vest a strâmtorii Peel este numită acum *strâmtoarea Franklin.*

toate nenorocirile ei. Când s-au întors, l-au găsit pe John Franklin grav bolnav. El a murit la 11 iunie 1847.

În vara următoare, vasele n-au reuşit să iasă dintre ghețurile care le prinseseră. Ele au mers foarte încet în derivă spre sud, către insula King William, unde au fost nevoite să petreacă cel de-al treilea iernat polar. A început teribilul deznodământ. Mortalitatea din pricina scorbutului creştea. Totuşi, *la începutul primăverii anului 1848 mai rămăseseră în viață aproximativ 100 de oameni.* Aceştia au părăsit vapoarele devenite inutile[1] şi au pornit cu săniile spre sud, cărând după ei o barcă. Pe insula King William s-au găsit obiecte părăsite şi sicrie cu schelete — la nord sicriele erau solid confecționate, iar la sud, înjghebate în grabă. Mai departe s-au găsit schelete fără sicrie. Ultimele urme duceau spre continentul american, către gura *râului Backs,* care se varsă în mare la sud-vest de peninsula Boothia (în fața insulei King William). În acest „golf al Morții" s-a găsit barca răsturnată, iar sub ea şi în jurul ei scheletele câtorva însoțitori ai lui Franklin.

CĂUTAREA EXPEDIȚIEI LUI FRANKLIN ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN ARHIPELAGUL CANADIAN

Rezultatele geografice ale căutării expediției lui Franklin au fost excepționale. Cercetând Arctica americană aproape până la 80° latitudine nordică, expedițiile de salvare au terminat aproape descoperirea uriaşului arhipelag Canadian, cu labirintul său de strâmtori blocate de ghețuri şi cu nenumărate golfuri mari şi mici. În cadrul restrâns al capitolului de față nu pot fi descrise realizările geografice ale celor câteva zeci de expediții şi ale sutelor de oameni care au participat la căutarea expediției dispărute a lui Franklin. Menționăm mai jos numai expedițiile cele mai importante.

În 1846—1847, englezul *James Ray* a călătorit în bărci şi sănii de la golful Hudson până în golful Boothia şi de-a lungul țărmului vestic al peninsulei Melville. La întoarcere, Ray a participat la căutarea lui Franklin. În 1848, împreună cu *John Richardson,* el a mers de-a lungul țărmului de la estuarul râului Mackenzie spre răsărit, până la peninsula Boothia şi, în felul acesta, *a desăvârşit în linii mari descoperirea coastei nordice a Americii.* El a scris despre această călătorie o carte intitulată „Expediție spre țărmurile Mării Arctice" (1850). În 1851, Ray a ajuns foarte aproape de vasele lui Franklin prinse între ghețuri, dar nu le-a observat; în 1853—1854 el a întâlnit în peninsula Boothia eschimoşi la care a văzut

[1] Numele lor au fost date *golfurilor* de pe țărmul de vest al insulei King-William; celui de nord — *Erebus* şi celui de sud — *Terror.*

unele obiecte ale expediției şi a aflat unele ştiri despre soarta ei[1].

Alții l-au căutat la început pe Franklin, nu pe insulele sudice ale arhipelagului, ci pe insulele centrale şi nordice. La nord de golful Baffin, o expediție organizată pe socoteala negustorului american Henry Grinnell a trecut în 1850—1851 prin strâmtoarea Wellington şi a descoperit *peninsula Grinnell* (extremitatea de nord-vest a insulei Devon), dincolo de paralela de 75° latitudine nordică. În 1852, după mai multe eşecuri, în fruntea ultimei expediții trimise de guvernul englez pe cinci vase în căutarea lui Franklin a fost numit vice-amiralul *Edward Belcher,* un navigator cu multă experiență, care făcuse călătorii în jurul lumii şi în regiunile polare. Belcher a lăsat un vas auxiliar în golful Baffin; celelalte vase au trecut prin strâmtoarea Lancaster până la insula Beechey din strâmtoarea Barrow. După ce a trimis spre vest o parte a expediției (din care făcea parte şi *Francis Mac Clintock),* Belcher a înaintat spre nord prin *strâmtoarea Wellington* şi a ajuns la peninsula Grinnel, unde vasele sale au fost prinse de ghețuri. În timpul iernatului care a durat doi ani (1852—1853 şi 1853—1854) ofițerii din expediția lui Belcher au cartografiat cea mai mare parte a arhipelagului Canadian de dincolo de paralela de 75°30' latitudine nordică, dar n-au găsit la aceste latitudini mari nici o urmă a oamenilor lui Franklin. Întrucât şi la începutul verii anului 1854 vasele nu s-au putut elibera din cătuşele de gheață, Belcher, împreună cu oamenii care au supraviețuit, le-a abandonat, a trecut până la golful Baffin şi cu vasul auxiliar care îl aştepta s-a întors în Anglia. Acolo a fost trimis în judecata tribunalului militar pentru părăsirea navelor; tribunalul a pronunțat o sentință de condamnare morală, dar l-a achitat din punct de vedere formal.

Luând parte la căutarea expediției lui Franklin, scoțianul *Francis Leopold Mac Clintock* a parcurs pe mare, în 1848—1849, sub comanda lui *James Clarke Ross,* drumul spre *strâmtoarea Barrow,* iar în anii 1850—1851, sub comanda lui *Horace Austin,* drumul spre *insula Prințul Galilor.* El a fost primul dintre cercetătorii polari din Europa occidentală care a folosit sănii ale eschimoşilor trase de câini. În iunie 1851 a întreprins o călătorie cu săniile spre apus, prin *strâmtoarea Melville* şi pe țărmul *peninsulei Dundas* (extremitatea sudică a insulei Melville) a văzut stânca de o conformație caracteristică, descrisă de Parry. El a lăsat aici, sub o movilă, o scrisoare şi s-a întors la stația de iernat.

---

[1] Numele lui s-a dat *strâmtorii Ray,* care desparte la răsărit insula King William de continent, *istmului Ray,* care leagă peninsula Melville de continent şi altor câtorva obiective geografice.

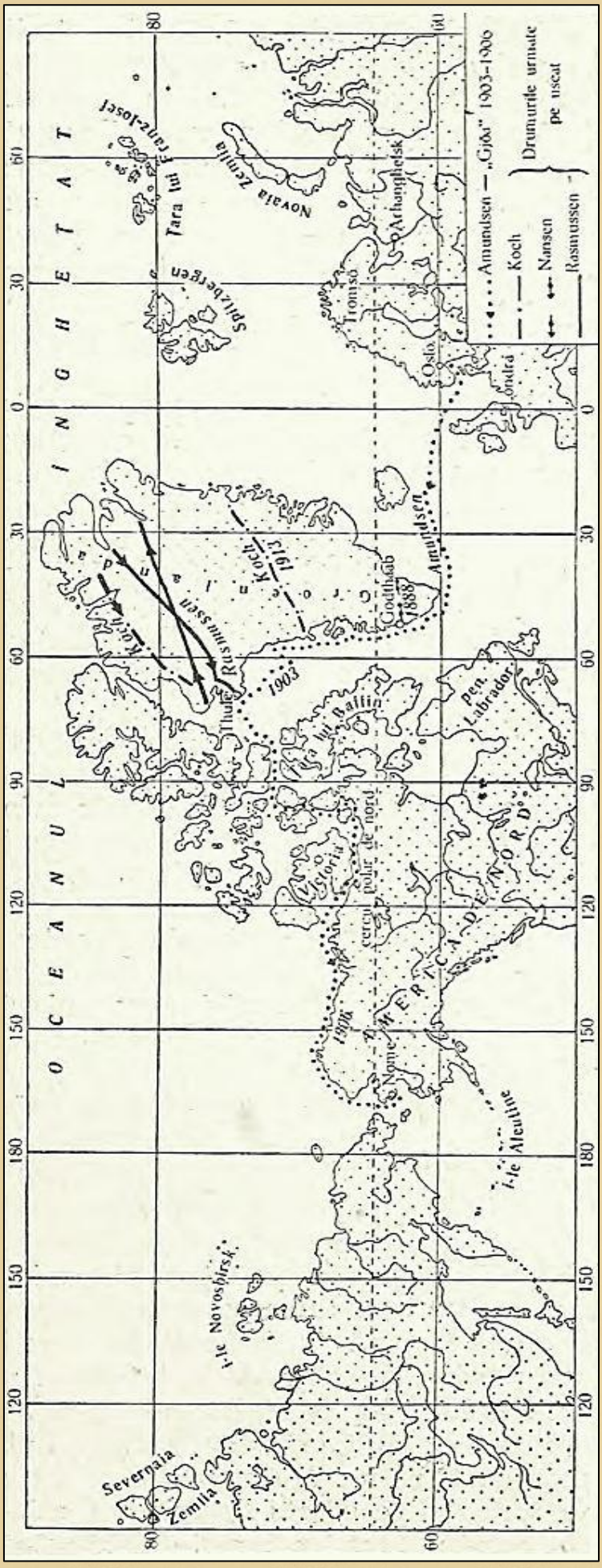

Descoperirile făcute în Arctica apuseană în secolul al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea.

În 1850, *Robert John Le Mesurier MacClure,* originar din Irlanda, a plecat în calitate de căpitan al vasului „Investigator" („Cercetătorul") în căutarea expediției lui Franklin. El a trecut din Oceanul Pacific prin strâmtoarea Bering şi *Marea Beaufort* spre răsărit, a pătruns într-un golf larg *(Amundsen)* şi cotind spre nord în dreptul meridianului de 120° longitudine vestică a descoperit strâmtoarea *Prințul Galilor* (între insulele Banks şi Victoria). În timpul iernatului a întâlnit pe peninsula nou descoperită *Prințul Albert* (proeminența nord-vestică a insulei Victoria) aşezări ale eschimoşilor, care nu văzuseră niciodată, nici europeni şi nici mărfuri europene: prin urmare, expediția lui Franklin nu ajunsese aici. În vara anului 1851, „Investigator" a ieşit din strâmtoare spre sud, a ocolit pe la miazăzi şi apus *insula Banks* şi, mergând prin fâşia de apă liberă de ghețuri de lângă coastă, a ajuns în larga „strâmtoare Banks" (numele ei a fost schimbat mai târziu în *strâmtoarea*

MacClure), dar în dreptul meridianului de 118° longitudine vestică a fost prins între ghețuri. În aprilie 1852, MacClure a întreprins o expediție spre răsărit, prin strâmtoare, în direcția insulei Melville şi a văzut pe țărmul peninsulei Dundas „Stânca lui Parry". Aşadar, *el a ajuns venind dinspre apus, dar printr-o strâmtoare blocată de ghețuri, până la punctul pe care-l atinsese dinspre răsărit Parry pe vasul său.* Trecerea de nord-vest fusese găsită, dar era puțin probabil ca ea să fi fost potrivită pentru navigație în această regiune, ținând seama de mijloacele de atunci. Sub stâncă, MacClure a găsit scrisoarea lăsată cu un an în urmă de Mac Clintock şi a lăsat şi el o scrisoare cuprinzând o scurtă descriere a călătoriei şi a stației de iernat. Datorită acestui fapt, în aprilie 1853, când oamenii de pe „Investigator" ajunseseră la desperare, ei au fost găsiți de grupul lui *Bedford Pim* din expediția lui Belcher (vezi mai sus). Abandonându-şi vasul, ei s-au întors în Anglia în 1854.

MacClure a obținut premiul instituit de guvern şi a scris cartea „Descoperirea trecerii de nord-vest", care a fost reeditată de mai multe ori.

În anii 1852—1854, *F. L. Mac Clintock,* trimis din strâmtoarea Barrow spre apus, a pătruns dincolo de insula Melville şi la extremitatea nord-vestică a arhipelagului Canadian a descoperit *insula Prințul Patrick.* Dincolo de această insulă, el n-a văzut decât o îngrămădire haotică de ghețuri şi nici un indiciu al uscatului. De aici începe „polul inaccesibilității", unde în secolul al XIX-lea n-a trecut nici un vas şi nici n-a călcat vreodată picior de om.

În anii 1857—1859, pe vasul „Fox" echipat de lady Jane Franklin, MacClintock după ce a iernat (1857-1858) în golful Baffin a pătruns prin strâmtoarea Lancaster spre *strâmtoarea Bellot*[1] (între peninsula Boothia şi insula Somerset),unde s-a oprit din nou pentru iernat. El a înaintat cu săniile spre vest până la insula King William, unde a descoperit urme materiale dovedind prezența şi pieirea expediției lui Franklin, precum şi o scrisoare închisă într-o sticlă de metal. El a arătat că la răsărit şi la sud de insula King William, prin *strâmtorile Ray* şi *Simpson,* trece ramura cea mai accesibilă a trecerii de nord-vest. Mac Clintock a descris ultima sa expediție în Arctica în cartea „Călătoria vasului «Fox» în mările arctice" (1859), care a fost reeditată de mai multe ori.

[1] Numită astfel în cinstea ofițerului de marină francez *Joseph René Bellot,* care a descoperit-o în 1852. El a participat la două expediții pentru căutarea lui Franklin şi a murit în 1853.

CĂLĂTORIA LUI AMUNDSEN PRIN TRECEREA DE NORD-VEST

Abia după 50 de ani de la aşa-zisa descoperire a trecerii de nord-vest de către MacClure, *Roald Engelbrekt Gravning Amundsen* a efectuat — în anii 1903—1906 — prima călătorie în jurul Americii de Nord pe micul iaht *„Gjöa”*. Pornind din Groenlanda de vest şi urmând indicaţiile din cartea lui Mac Clintock, a repetat mai întâi drumul nefericitei expediţii a lui Franklin. Amundsen a mers din *strâmtoarea Lancaster* spre sud prin strâmtorile *Peel* şi *Franklin* până la extremitatea nordică a insulei King William. Dar ţinând seama de greşeala nefastă a lui Franklin, el a ocolit insula, nu pe la vest, ci pe la est, prin *strâmtorile James Ross* şi *Ray*. El a iernat timp de doi ani în portul Gjöa de pe ţărmul sud-estic al insulei King William. Pornind de aici, în toamna anului 1904 a cercetat cu o barcă partea cea mai îngustă a *strâmtorii Simpson,* iar peste un an, la sfârşitul verii anului 1905, a mers mai departe drept spre apus, de-a lungul ţărmului continentului, lăsând la nord arhipelagul Canadian. El a trecut cu bine printr-un şir de strâmtori cu apă puţin adâncă, presărate cu insule şi prin mai multe golfuri, până când a întâlnit în sfârşit baleniere venite din Oceanul Pacific spre ţărmurile de nord-vest ale Canadei. După ce a iernat aici pentru a treia oară, Amundsen a trecut, în vara anului 1906, prin strâmtoarea Bering din Oceanul Îngheţat în Oceanul Pacific şi şi-a încheiat călătoria la San Francisco, în California.

Aşadar, a fost nevoie de peste patru secole (de la Cabot la Amundsen) pentru ca, în sfârşit, *un singur vas* să treacă pe drumul maritim de nord-vest, ocolind America de Nord, din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific.

CĂLĂTORIILE LUI STEFANSON

În 1905—1907, canadianul *Vilhjalmur Stefanson* a întreprins prima sa mare „călătorie la eschimoşi”, în regiunea gurilor râului Mackenzie. În anii 1908—1912, împreună cu medicul american *Rodolph Anderson,* el a explorat coasta nordică a Americii, de la golful Coronation până la capul Barrow. Participând cu începere din 1913 la o expediţie canadiană în Arctica, care explora Marea Beaufort, Stefanson a întreprins în 1914 un drum de nouăzeci şi trei de zile, în parte pe gheaţă, iar în parte pe o banchiză în derivă, de la capul *Martin* (în nord-estul Alaskăi) până la *insula Banks,* unde s-a oprit pentru iernat. În 1915, el a mers de acolo cu săniile spre nord, prin strâmtoarea MacClure până la insula *Prinţul Patrick.* În anul următor a descoperit la nord-est de insula Prinţul Patrick,

insulele Brock şi Borden, fără a mai socoti numeroasele insule mărunte, iar şi mai departe spre nord-est (la 80° latitudine nordică) *insula Meighen.* În 1917 a ajuns în Marea Beaufort până la paralela de 80°30' latitudine nordică.

Prin mărimea teritoriului arctic explorat, Stefanson i-a depăşit pe toți predecesorii săi care au cercetat nordul Canadei. Succesul său se explică prin faptul că el cunoştea bine limba eschimoşilor şi a trăit ca un eschimos „în țara" pe care a prezentat-o cu căldură drept „Arctica ospitalieră" (titlul uneia dintre cărțile sale). El a încercat să dezvolte în nordul Americii creşterea renilor, dar a dat greş.

Stefanson a fost unul dintre cei mai fecunzi călători polari în ceea ce priveşte numărul lucrărilor scrise. El a publicat numeroase cărți despre Arctica, cu titluri atrăgătoare: „Țara viitorului" (1923), „Vânător în nordul îndepărtat" (1924), „Taina eschimoşilor" (1925), „Noua țară din Nord" (1928), „Enigmele nedezlegate ale Arcticii" (1939) etc. El a întocmit însă şi descrieri precise ale Islandei (1939) şi Groenlandei (1943), precum şi un „Îndreptar pentru Arctica" (1945).

Capitolul 88

PRIMELE EXPLORĂRI DIN ARCTICA CENTRALĂ ŞI ATINGEREA POLULUI NORD

EXPEDIȚIA PE SĂNII A LUI PARRY SPRE POL

Afirmația lui William Scoresby-fiul din „Jurnalul" său (1823) că lângă Polul Nord marea este acoperită de ghețuri şi că acolo se poate ajunge numai cu săniile, a produs o puternică impresie asupra lui *William Parry,* devenit celebru încă atunci prin descoperirile sale în arhipelagul Canadian. El a obținut din partea Amiralității britanice aprobarea de a organiza o expediție pe sănii spre Polul Nord. Ca punct de plecare a fost ales un loc de pe coasta nordică a Spitzbergenului de vest (79°55' latitudine nordică, 16°53' longitudine estică). Parry a plecat spre nord cu doi ofițeri (Francis Crozier şi James Ross) în ziua de 21 iunie 1827, cu două bărci-sănii, şi cu provizii pentru zece săptămâni. După ce au înaintat mai întâi cu mare greutate peste torosuri, ei au văzut dincolo de paralela 81°12' latitudine nordică, în locul unei mase compacte de ghețuri imobile, prezisă de Scoresby, mari câmpuri plutitoare de gheață, despărțite prin

copci late. Înaintând mai departe, când pe gheață, când cu bărcile, englezii au ajuns la 23 iulie în dreptul paralelei de 82° 45' latitudine nordică. Parry a continuat să meargă pe gheață spre nord, dar după trei zile a constatat că ghețurile sunt în derivă spre sud şi că în aceste zile el a fost împins înapoi cu mai bine de trei mile marine. El s-a mulțumit cu faptul că a stabilit un nou „record mondial", s-a întors spre sud şi fără nici un accident a sosit la 19 august la bază, după o absență de şapte săptămâni.

Aceasta a fost prima expediție cu săniile spre *Polul Nord* şi cunoscătorii mai lucizi ai Arcticei au tras din experiența lui Parry concluzia justă că, cu mijloacele tehnice de atunci, „acest mod de deplasare este poate singurul cu ajutorul căruia se poate ajunge până la Pol". Au trecut însă aproape 50 de ani până când *Albert Markham* a înaintat în felul acesta cu 35 de mile mai aproape de Polul Nord.

CĂUTAREA MĂRII POLARE DESCHISE ŞI DERIVA VASULUI „POLARIS"

La mijlocul secolului al XIX-lea predomina teoria că în Arctica centrală există o mare liberă de ghețuri. Această teorie era confirmată şi întărită de informațiile cu privire la marile întinderi de apă văzute de exploratorii Arcticii de vest, la latitudini mari.

În 1852, englezul *Edward Inglefield* a explorat, din însărcinarea văduvei lui Franklin, partea de nord a golfului Baffin. El a trecut pe hartă coasta de nord-vest a Groenlandei pe o distanță de aproximativ 1.000 km *(golful Inglefield, Țara lui Inglefield* etc.), a terminat descoperirea strâmtorii Smith şi a văzut dincolo de ea „un drum deschis spre nord şi o mare întinsă, după cât se pare, liberă de ghețuri". În anul următor (1853) a pătruns acolo, cu un mic bric, americanul *Elisha Kent Kane,* dar vasul său a fost prins de ghețuri în acest *Bazin al lui Kane (Kane Bassin)* la 78°37' latitudine nordică şi a rămas acolo aproape doi ani. În acest timp, Kane şi însoțitorii săi au întreprins, cu ajutorul eschimosului *Hans Hendrik,* care le servea drept călăuză, o serie de expediții cu săniile pe țărmurile bazinului. În vara anului 1854, Hendrik a descoperit la nord intrarea într-o nouă strâmtoare, care părea liberă de ghețuri.

În anii 1860—1861, medicul american *Isaac Israel Hayes* (care mai înainte îl însoțise pe Kane), iernând în bazinul Kane cu Hendrik, a pătruns, cu săniile, ajutat de acesta prin *strâmtoarea* neexplorată *Kennedy,* până la paralela de 81°35' latitudine nordică şi a văzut spre nord-vest „un cer întunecat, de Culoarea apei", adică indiciul unei întinderi de apă liberă de ghețuri. Hayes era atât de convins că aceasta

este o mare, încât a intitulat descrierea călătoriei sale „Marea Polară deschisă”.

În explorarea acestei „Mări Polare deschise” a plecat în 1871 pe vaporul „Polaris” o expediție americană condusă de *Charles Francis Hali.* În Groenlanda, el a luat pe bordul vaporului opt eschimoşi, printre care se afla şi Hans Hendrik cu soția şi trei copii. Hali a trecut fără greutate prin strâmtoarea Kennedy în *Bazinul Hali* şi a descoperit dincolo de acesta *strâmtoarea Robson,* prin care a pătruns — pentru prima oară în istoria navigației — în *Marea Lincoln.* „Polaris” a navigat timp de trei zile pe noua mare descoperită, până când la 4 septembrie a întâlnit la 82°11' latitudine nordică, un câmp de gheață sfărâmată. Vaporul putea foarte bine să treacă prin acest câmp, dar Hali (poate de pe atunci grav bolnav) s-a lăsat influențat de secundul său fricos şi a cotit spre sud. Expediția a fost nevoită să ierneze în bazinul Hali. Lovit de paralizie, Hali a murit la 8 noiembrie 1871. În rest, iernatul a trecut cu bine. La începutul verii anului 1872, soția lui Hendrik a născut al patrulea copil, căruia i s-a dat numele de *Karl Polaris.*

La 12 august, vaporul s-a eliberat dintre ghețuri, a pornit spre sud, a trecut prin strâmtoarea Kennedy, dar în bazinul Kane a fost prins din nou de ghețari în derivă spre sud, care l-au dus prin strâmtoarea Smith în partea de nord a golfului Baffin.

Aici, la 77°35' latitudine nordică, în noaptea de 15 spre 16 octombrie, pe furtună şi sub presiunea puternică a ghețurilor, vaporul a fost ridicat şi culcat cu bordul pe un ghețar. Oamenii au coborât pe acest ghețar două bărci şi cuprinşi de panică au început să descarce alimente, îmbrăcăminte, arme şi combustibil. Deodată, ghețarul s-a sfărâmat şi vaporul pe care rămăsese o parte din echipaj a alunecat în apă, s-a redresat şi a dispărut în întuneric. Pe ghețar au rămas nouăsprezece oameni, printre care nouă eschimoşi (precum şi noul născut).

Ghețarul, care îşi continua deriva spre sud, era destul de mare (peste 1 km^2) şi reprezenta iarna un adăpost relativ sigur. Eschimoşii au ridicat pe el, din blocuri de zăpadă, câteva colibe („iglu”). Rezerva de provizii nu era prea mare, dar eschimoşii vânau foci care dădeau şi hrană şi combustibil. Totuşi oamenii au fost nevoiți să desfacă o barcă pentru a o folosi ca lemn de foc. Dar în aprilie 1873 ghețarul a fost împins din golful Baffin prin strâmtoarea Davis în Oceanul Atlantic şi a început să se fărâmițeze repede pe margini şi să se micşoreze într-un ritm catastrofal.

Când s-a pornit vântul dinspre sud, ghețarul s-a destrămat; cei nouăsprezece oameni care se instalaseră cu greu în unica barcă, şi-au

căutat salvarea pe un alt gheţar, dar şi acesta s-a sfărâmat repede şi situaţia aceasta s-a repetat de câteva ori. Alimentele se terminaseră, combustibil nu mai aveau şi hainele ude nu încălzeau. Din fericire, la sfârşitul lunii aprilie, în dreptul paralelei de 53°35' latitudine nordică, naufragiaţii au fost observaţi de o baleniera care i-a luat pe bord. În timpul derivei pe gheţar, care a durat şase luni şi jumătate, oamenii de pe „Polaris" au străbătut peste 2.600 km în linie dreaptă, au fost tot timpul pradă neliniştii, în ultima lună au suferit de foame şi frig, dar toţi au scăpat cu viaţă; eschimoşii i-au salvat pe americani. Cei patru copii, chiar şi Karl Polaris, erau sănătoşi.

Ceilalţi patrusprezece americani rămaşi pe „Polaris" au reuşit în curând să aşeze vaporul, care era găurit, pe un banc de nisip. Ei şi-au construit o căsuţă pe ţărmul Groenlandei, într-o regiune unde trăiau şi eschimoşi şi au petrecut acolo iarna cu bine. La începutul lunii iunie 1873, ei au construit două bărci, au pornit încet spre sud de-a lungul ţărmului şi după douăzeci de zile, în dreptul paralelei de 73° latitudine nordică, au fost salvaţi de o baleniera.

EXPEDIŢIILE LUI NARES ŞI GREELY ŞI CERCETĂRILE ÎNTREPRINSE DE MARKHAM ŞI LOCKWOOD CU SĂNIILE

În 1875, în Anglia s-a organizat o mare expediţie polară pe două vapoare. Conducător al expediţiei a fost numit, la cererea sa, *George Strong Nares,* comandantul vestitului vas oceanografie „Challenger", chemat de urgenţă din Hongkong la Londra. În iulie-august 1875, vapoarele au ajuns fără nici o dificultate în *strâmtoarea Kennedy,* unde Nares a lăsat unul dintre ele la iernat. El însuşi, pe vaporul „Alert" comandat de *Albert Hastings Markham,* a trecut la 1 septembrie prin *strâmtoarea Robeson* în *Marea Lincoln* şi a ajuns până la paralela de 82°24' latitudine nordică, ceea ce a însemnat atunci un record în înaintarea spre pol a unui vas navigând liber. În aceeaşi zi, „Alert" a fost prins de gheţuri lângă ţărmul de nord-est al *insulei Ellesmere.* Iarna a trecut cu bine, deşi temperatura scădea până la -59°. *Pelem Aldrich,* trimis spre vest cu un grup îmbarcat pe sănii, a descoperit şi a trecut pe hartă ţărmul nordic al insulei Ellesmere pe o distanţă de circa 300 km (până la *capul Alert),* precum şi *munţii Challenger* de pe coastă. Un alt grup trimis cu săniile spre răsărit a descoperit şi a însemnat pe hartă un şir de „ţări" (peninsule) şi fiorduri din Groenlanda de nord până la *peninsula Nares.* În felul acesta au fost trecute pe hartă coasta vestică şi sudică a Mării Lincoln.

La 3 aprilie 1876, Markham a plecat spre nord în fruntea unei mari

expediții cuprinzând peste cincizeci de oameni cu şapte sănii-bărci. Expediția a înaintat foarte încet din pricina îngrămădirii haotice a munților de gheață, uneori prin zăpadă adâncă (de peste un metru şi jumătate) şi pe un ger cumplit. La 12 mai, Markham a ajuns la paralela de 83°20' latitudine nordică. Până la această dată un om a murit, iar toți ceilalți (în afară de Markham şi Aldrich) s-au îmbolnăvit de scorbut. Markham a trimis spre „Alert" un ofițer bolnav pentru a anunța situația desperată a grupului, care a ajuns la vapor abia la 8 iunie. Nares a plecat de urgență spre nord cu un grup de salvare şi la 14 iunie toți oamenii s-au întors pe vas. Întrucât cazurile de scorbut erau tot mai frecvente, muriseră încă trei oameni şi proviziile erau pe sfârşite, Nares a hotărât să se retragă. În august, „Alert" a ajuns cu greu până la strâmtoarea Kennedy, iar la sfârşitul lunii septembrie 1876 ambele vapoare au sosit în Irlanda. Nares şi-a comunicat concluzia, cu o grabă excesivă, chiar în prima telegramă trimisă la Londra: „Polul Nord este inaccesibil!"

În 1881, la începutul Anului polar (geofizic) internațional, o expediție americană condusă de *Adolph Washington Greely* a organizat o stațiune meteorologică în partea de nord a insulei Ellesmere. Pornind din această stațiune, *James Lockwood* a înaintat, în 1882, cu săniile spre nord — după diferite aprecieri — până la 83°24' sau 83°30' latitudine nordică. Expediția lui Greely a continuat cercetarea insulei Ellesmere şi a descoperit spre apus fiordul Greely care pătrunde adânc în insulă; astfel s-a constatat că partea de nord a insulei Ellesmere este o peninsulă care a fost numită *Țara lui Grant (peninsula Grant).* Expediția a avut o soartă tragică. Din pricina stării ghețurilor (sau a proastei organizări), ea nu a putut fi îmbarcată de pe insulă timp de doi ani. Deoarece proviziile erau pe sfârşite, americanii au pornit în vara anului 1883 spre sud, dar au ajuns numai până în *insula Pim* (lângă intrarea nordică în strâmtoarea Smith) unde s-au oprit pentru a treia oară la iernat. Ei sufereau atât de cumplit de foame, încât unii tăiau bucăți din cadavrele tovarăşilor căzuți. Când în 1884 au fost găsiți de o balenieră americană, din douăzeci şi şase de oameni muriseră nouăsprezece, printre care şi Lockwood. Greely supraviețuise.

EXPEDIȚIA LUI NANSEN CU SĂNIILE ŞI DERIVA VAPORULUI „FRAM"

„Fram", care îşi începuse deriva la paralela de 78°50' latitudine nordică, a ajuns după un an şi trei luni (la sfârşitul anului 1894) la paralela de 83°24'; în lunile următoare însă norvegienii s-au convins că

gheţurile nu mai sunt în derivă spre pol.

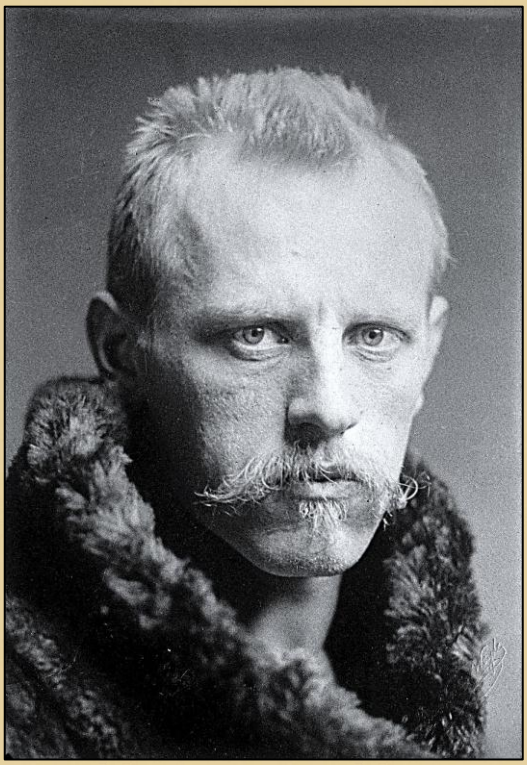

F. Nansen

Atunci Nansen l-a luat cu el pe *Frederik Hjalmar Johansen,* a părăsit la 14 martie 1895 vaporul „Fram", a pornit spre pol şi a ajuns în ziua de 7 aprilie la paralela de 86°41' (recordul de atunci), dar a fost nevoit să se întoarcă spre sud. În timpul cât a fost pe „Fram" şi în cursul expediţiei pe gheaţă, Nansen a descoperit în mare adâncimi de ordinul a 3.000—3.800 m; el a efectuat şi alte observaţii oceanologice importante. În august, Nansen şi Johansen au pornit spre grupul nordic al insulelor din Ţara lui Franz Iosef, pentru ca de acolo să ajungă pe Spitzbergen, dar au fost nevoiţi să ierneze pe *insula Jackson* (pe care au descoperit-o pentru a doua oară). În timpul verii, când au pornit mai departe spre sud, pe *insula Northbroock* a avut loc (la 18 iulie 1896) o întâlnire neobişnuită. Jackson, un european civilizat, întru-un costum englezesc în carouri, bărbierit, pieptănat cu grijă şi răspândind parfumul unui săpun de calitate" s-a întâlnit cu Nansen, „un sălbatic îmbrăcat în zdrenţe murdare, cu pletele vâlvoi şi cu barba mare" (Nansen). După cum am arătat mai sus, Jackson i-a trimis pe cei doi norvegieni în patrie şi la mijlocul lunii august 1896 aceştia au sosit la Vardö (Norvegia de nord). Numele lui Nansen a devenit unul dintre cele mai populare din lume, descrierea călătoriei sale a fost tradusă aproape în toate limbile europene (sub diferite titluri) şi este reeditată şi astăzi.

Printr-o întâmplare fericită, la şase zile după întoarcerea lui Nansen şi Johansen în Norvegia, la 20 august 1896, a sosit acolo în stare bună şi vaporul „Fram", comandat de Otto Sverdrup, care în această călătorie de trei ani, fără precedent în istorie, n-a pierdut nici un om.

La 15 noiembrie 1895, „Fram" a ajuns la 85°56' latitudine nordică, 66°31' longitudine estică. Apoi direcţia mişcării gheţurilor s-a schimbat spre sud-vest, iar viteza derivei s-a mărit. Copcile au început să apară mai des, uneori în imediata apropiere a vasului, iar primăvara ele s-au mărit. În mai s-a pus la punct maşina, iar în iunie „Fram" a început să înainteze uneori singur, dar s-a mai întâmplat ca gheţurile să-l împingă înapoi. În sfârşit, în dimineaţa zilei de 13 august 1896, la nord de Spitzbergenul de

vest, „o mare liberă, neîncătuşată de gheţuri, ne înconjura din toate părţile şi priveam încântaţi cum «Fram» se leagănă uşor pe primele valuri slabe” (O. Sverdrup).

În 1897, Nansen a fost numit profesor de zoologie la Universitatea din Oslo, iar în 1898 a fost ales membru de onoare al Academiei de ştiinţe din Rusia. În anii 1900—1913 el s-a distins prin lucrările sale de oceanografie, a navigat spre fluviul Enisei, a călătorit prin Siberia de sud-est şi prin Extremul Orient. Când după terminarea primului război mondial s-a pus problema sorţii prizonierilor, i s-a propus lui Nansen să fie comisar suprem al Ligii Naţiunilor pentru problemele prizonierilor, întrucât se ştia că el se bucură de respectul profund, atât al poporului sovietic, cât şi al popoarelor din ţările capitaliste. Când, în 1921, foametea a cuprins regiunea Volgăi, Nansen a fost primul om din Occident care a pus problema ajutorării înfometaţilor, a mobilizat opinia publică şi a organizat ajutorul.

PRIMA ÎNCERCARE DE ZBOR TRANSARCTIC ŞI PIEIREA EXPEDIŢIEI LUI ANDREE

Dacă nici cu vase şi nici cu sănii nu se putea ajunge la polul Nord, nu era oare posibil să se ajungă acolo pe calea aerului? Această întrebare se punea tot mai des în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, până când inginerul suedez *Solomon August Andrée* a organizat primul zbor în Arctica cu balonul „Vulturul”. El a avut ca însoţitori pe fizicianul *Nils Strindberg* şi pe tehnicianul *Knut Fraenckel*. Andrée voia să efectueze un zbor transarctic din Spitzbergen în America. În nacela balonului au fost încărcate pe *insula Dansköya* (în dreptul coastei de nord-vest a Spitzbergenului) bărci impermeabile, sănii, o rezervă de provizii pe patru luni şi cincizeci de porumbei călători.

La 11 iulie 1897, când a început să sufle vântul dinspre sud, balonul „Vulturul” a decolat de pe insula Dansköya. Singurul porumbel reîntors la bază în ziua de 15 iulie a adus un bileţel din ziua de 13 în care se spunea că zborul decurge bine. Apoi balonul a dispărut fără urmă.

După 33 de ani, pe *insula Belii* (Albă) s-a găsit o barcă cu echipament şi cu jurnalul expediţiei lui Andree. Pe o stâncă golaşă a fost găsit cadavrul înghеţat al lui Andree, iar în apropiere mormântul lui Strindberg. Mai târziu s-au găsit pe insulă şi rămăşiţele lui Fraenckel, jurnalul lui Andree şi carnetele de însemnări ale tovarăşilor săi. Astfel s-a aflat că după primele două zile balonul a început să piardă înălţimea, iar nacela se izbea de gheaţă. În ziua de 14 iulie 1897, la 82°56' latitudine nordică şi 29°51'

longitudine estică, aeronauții au fost nevoiți să aterizeze pe gheață. După ce s-au pregătit pentru marş îndelungat pe gheață şi au încărcat complet cele trei sănii, ei au pornit la 19 iulie spre răsărit, în direcția Țării lui Franz Iosef. Drumul peste torosuri era foarte greu, iar curentul îi împingea mereu departe de țintă, aşa că au hotărât să meargă spre Spitzbergen. În august vremea s-a mai încălzit, dar drumul „peste câmpii şi masive de zăpadă şi peste lacuri de apă dulce" s-a dovedit a fi şi mai obositor. La 1 septembrie, când se aflau în dreptul paralelei de 81°6', suedezii au hotărât să rămână să ierneze pe o banchiză în derivă. Aceasta i-a adus până la țărmul insulei Albe, pe care au trecut la începutul lunii octombrie. Ei aveau suficiente provizii şi combustibil şi totuşi au pierit toți trei în a doua jumătate a lunii octombrie în împrejurări care au rămas nelămurite.

PEARY ŞI ATINGEREA POLULUI NORD

În ultimul pătrar al secolului al XIX-lea a fost reluată ideea organizării unei căi maritime directe peste polul Nord. Întrucât în acea vreme nu se ştia încă nimic despre Arctica centrală, explorarea ei şi atingerea polului Nord au devenit problemele geografice de prim ordin. Rezolvarea lor avea, nu numai o mare însemnătate practică, dar a devenit şi o chestiune de amor-propriu național. Guvernele capitaliste, capitalul particular şi presa care le deservea încurajau diferite persoane care-şi exprimau dorința de a pleca spre polul Nord. Printre aceştia erau oameni diferiți: savanți şi sportivi, visători şi aventurieri, bogătaşi şi săraci, ba chiar şi oameni care îmbinau în persoana lor câteva tipuri de acest fel (de pildă, Frederick Cook).

Printre căutătorii polului Nord s-a distins prin perseverența sa uimitoare Peary. Tânărul inginer american *Robert Edwin Peary,* care ă lucrat în perioada 1880—1890 în America centrală tropicală la stabilirea traseului canalului Nicaragua, a început deodată să se intereseze de Arctica. El şi-a schimbat ocupația şi a devenit un fel de recordman de profesie, al cărui scop era să stabilească un „record mondial" şi să ajungă la polul Nord. Trebuie să subliniem însă că el a dat dovadă de o voință şi perseverență excepționale şi a făcut o serie de importante descoperiri geografice în Arctica de vest.

Ca să se antreneze, Peary a întreprins câteva expediții cu săniile prin Groenlanda. În 1886 el a pătruns pe o distanță de 190 km în interiorul Groenlandei (de la golful Disko), urcând până la o altitudine de circa 2.300 m. În 1892, a traversat Groenlanda de nord de la *fiordul Inglefield* (în nord-vest, la paralela de 77°40' latitudine nordică) spre nord-est, a

descoperit marea peninsulă nordică a Groenlandei — *peninsula Peary,* despărțită de partea principală a insulei prin largul *fiord Independence* şi s-a întors pe țărmul apusean pe acelaşi drum, străbătând în ambele direcții 2.200 km. În 1895, el a traversat pentru a doua oară Groenlanda pe acelaşi drum. În 1898, Peary a avut mult de suferit din cauza degerăturilor. Totuşi, până în 1900, el a terminat explorarea Țării lui Peary (peninsula Peary) şi a întregii Groenlande, descoperind extremitatea ei de nord, care este totodată punctul cel mai nordic al uscatului — *capul Morris Jesup* (83°40' latitudine nordică), denumit astfel în cinstea unui capitalist american care a cumpărat un meteorit (cu o greutate de 80 de tone), găsit de călător în Groenlanda, cu 40.000 de dolari.

La începutul secolului al XX-lea, Peary a încercat de trei ori să ajungă la polul Nord şi în cursul celei de-a treia expediții a bătut, în sfârşit, recordurile stabilite anterior de norvegianul Nansen şi italianul Cagni[1], ajungând la paralela de 87°6' latitudine nordică.

În 1908, Peary a plecat pentru ultima oară spre polul Nord. Pe un vas polar construit special pentru el, Peary a ajuns pe țărmul de nord-est al Țării lui Grant, unde a petrecut o parte a iernii. În februarie 1909 a transportat încărcăturile pe țărmul nordic al Țării lui Grant, la *capul Columbia* (766 km distanță de pol). La 1 martie, grupul de sănii a pornit de la acest cap spre nord. Peary era însoțit de un negru, şapte „albi" şi mulți eschimoşi, având nouăsprezece sănii şi 133 de câini. Conform planului stabilit, Peary a organizat pe parcurs baze intermediare, unde a lăsat grupuri de ajutor. În dreptul paralelei de 87°47' latitudine nordică, Peary a lăsat ultimul grup care cuprindea şi ultimii „albi". Americanul nu voia să împartă cinstea descoperirii ou nici unul dintre ei, iar cei „de culoare" nu vor îndrăzni, după cum socotea el, să ridice vreo pretenție. Peary a luat cu el spre pol patru eschimoşi şi pe medicul negru *Malhew Henson,* un om de o forță fizică colosală, care-l însoțise în toate peregrinările începând din 1887. Grupul a pornit în cinci sănii trase de patruzeci de câini. La 6 aprilie 1909, fără să fi întâlnit în drum vreun pământ, Peary a ajuns, după socoteala sa, la polul Nord. Dar ca să fie mai sigur de aceasta, el a străbătut în lung şi în lat, timp de treizeci de ore, regiunea de lângă pol (totuşi, probabil că mai avea câțiva kilometri până la pol). Prin măsurătorile făcute, el a stabilit că adâncimea mării la pol este de 2.750 m. El a pornit în grabă înapoi spre baza din Țara lui Grant, unde s-a întors

[1] *Umberto Cagni,* membru al expediției italiene condusă de ducele Luigi de Abruzzi (1899—1900), a atins în ziua de 25 aprilie 1900, în sănii trase de câini, paralela de 86°34' latitudine nordică.

la 23 aprilie, iar la 6 septembrie, în toate oraşele din S.U.A. s-a aflat de telegrama în care anunța succesul său. Dar cu cinci zile mai înainte, medicul american *Frederick Cook* a anunțat că a atins polul în ziua de 21 aprilie 1908. După dispute senzaționale, majoritatea specialiştilor au ajuns la concluzia că ştirea lui Cook este falsă. Peary şi-a descris călătoriile în câteva cărți. El povesteşte despre victoria sa finală în cartea „Polul Nord" (1910), care a fost reeditată de două ori în U.R.S.S.

EXPEDIȚIA LUI SEDOV ŞI MOARTEA SA

Gheorghi Iakovlevici Sedov, fiu de pescar, a absolvit în 1898 şcoala de navigație la Rostov pe Don şi a căpătat diploma de timonier. În 1902, făcând parte din marina militară, a lucrat în cadrul Expediției hidrografice din Oceanul Înghețat, sub comanda lui *Aleksandr Ivanovici Varnek.* În vara anilor 1909 şi 1910, Sedov a efectuat lucrări hidrografice la gurile Kolîmei şi lângă țărmul vestic al insulelor Novaia Zemlia.

G. I. Sedov

În 1912, locotenentul-major Sedov a fost numit conducător al unei expediții organizate din fondurile unor persoane particulare, cu scopul de a explora Arctica centrală şi de a înălța drapelul rus la polul Nord. El a fost inițiatorul acestei expediții şi a făcut propagandă în favoarea ei. În august 1912, comandând vasul cu aburi „Sf. Foca", Sedov a încercat să treacă din Arhanghelsk spre Țara lui Franz Iosef, dar din cauza ghețurilor compacte a cotit în direcția *insulei Pankratiev,* lângă coasta apuseană a insulelor Novaia Zemlia, unde vasul său a fost imobilizat de ghețuri. El a staționat acolo, în *golful Sedov,* până în septembrie 1913. Toamna, în timpul iernatului, el a efectuat o cartografiere amănunțită a micilor insule învecinate, iar primăvara a descris pe larg şi precis coasta de nord-vest a insulelor Novaia Zemlia şi, într-o sanie trasă de câini, a ocolit extremitatea lor nordică, unde a găsit vechi cruci ruseşti.

În septembrie 1913, când gheața s-a sfărâmat, Sedov a plecat pe „Sf. Foca" spre insula Northbroock din Țara lui Franz Iosef, iar de acolo a

pornit spre nord, prin Canalul britanic. La ieşirea din Canalul britanic, a fost oprit de ghețuri, a cotit spre sud şi şi-a ales pentru iernat baia Liniştită de lângă insula Hooker. În timpul celui de al doilea iernat, Sedov s-a îmbolnăvit de scorbut, ca şi aproape toți însoțitorii săi. Grav bolnav, el a pornit la 15 februarie 1914, împreună cu marinarii *Grigori Linnik* şi *Aleksandr Pustoşnîi,* cu trei sănii, pe gheață spre pol, dar a murit la 5 martie 1914, la 3 km sud de *insula Rudolf*. Marinarii au transportat corpul eroicului cercetător polar pe această insulă şi l-au înmormântat pe țărmul apusean, lângă golful Teplitz, la capul Auk (81°45' latitudine nordică).

DERIVA VASULUI „SF. ANA" ŞI EXPEDIȚIA PE GHEAȚĂ A LUI ALBANOV

Drumul lui Albanov pe gheață (desen de Albanov).

Locotenentul *Gheorghi Lvovici Brusilov,* care avea şi experiență militară (participase la războiul ruso-japonez) şi experiența călătoriilor polare, a organizat în 1912, cu fondurile unor particulari, o expediție pe shoonerul cu aburi „Sf. Ana", având acelaşi scop ca şi Rusanov, adică să treacă pe drumul de nord-est din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific. Brusilov însă a hotărât să se îndeletnicească pe drum şi cu vânătoarea. La începutul lunii octombrie, shoonerul a fost blocat de ghețuri în Marea Kara, lângă țărmul vestic al peninsulei Jamal (71°45' latitudine nordică). La 28 octombrie 1912, ghețurile s-au desprins de țărm şi *a început deriva care a împins vasul „Sf. Ana" în* bazinul polar; în aprilie 1914, shoonerul se afla la nord de Țara lui Franz Iosef (83°17' latitudine nordică şi 60° longitudine estică). În acest punct, cu consimțământul lui Brusilov, unsprezece oameni, în frunte cu timonierul *Valerian Ivanovici Albanov,* au părăsit vasul, luând cu ei şi jurnalul de bord al vasului. Pe „Sf. Ana" au rămas treisprezece oameni, printre care Brusilov şi sora de caritate *Erminia Aleksandrovna Jdanko,* care îndeplinea funcția de medic. Toți cei treisprezece oameni şi shoonerul au dispărut fără urmă.

Mergând pe jos, pe gheţurile aflate în derivă spre apus, Albanov şi cei zece marinari de pe „Sf. Ana” au ajuns până la *Ţara Alexandra,* străbătând peste 400 km şi dovedind astfel că la nord-vest de Ţara lui Franz Iosef nu există legendarele Ţări ale lui Peterman şi ale regelui Oskar, indicate de cartografi după expediţia lui Payer. Pe parcursul etapei următoare, care se întinde pe o distanţă de 200 km de la Ţara Alexandra şi până la capul Flora (pe insula Northbrook), nouă oameni au pierit; Albanov şi marinarul *Alekşandr Konrad* au fost luaţi de la capul Flora de echipajul vasului lui G. I. Sedov („Sf. Foca.”) la începutul lunii august 1914.

Datorită lui Albanov s-au păstrat o parte din materialele expediţiei lui Brusilov, care prezintă o mare însemnătate ştiinţifică. În timpul derivei, pe „Sf. Ana” s-au făcut măsurători de adâncime foarte importante în partea de nord a Mării Kara, unde până atunci nu pătrunsese nici un vas. Pe baza acestor măsurători a fost descris relieful submarin al părţii deschise de nord-vest a Mării Kara şi a fost descoperită o depresiune meridională (având o lungime de aproape 500 km), care a primit mai târziu denumirea de *„Jgheabul Sf. Ana”.* În afară de aceasta, studiind deriva vasului „Sf. Ana” între 78 şi 80° latitudine nordică şi 72 şi 78° longitudine estică, oceanograful sovietic *V. I. Vize* a ajuns, în 1924, la concluzia că la răsărit de linia derivei trebuie să se găsească în Marea Kara un pământ pe care el l-a însemnat convenţional pe hartă. Aproximativ în acest punct, expediţia sovietică de pe spărgătorul de gheaţă „Gheorghi Sedov” a găsit în 1930 *insula Vize.*

Albanov, care înainte de expediţia lui Brusilov a lucrat pe Enisei şi călătorise în Mările Barents şi Kara, a navigat mai târziu pe spărgătorul de gheaţă „Canada”, căruia în perioada sovietică i s-a schimbat numele în „Litke”. În 1918; el s-a întors pe Enisei şi a murit acolo de tifos exantematic, la sfârşitul anului 1919. Cartea sa „La sud de Ţara lui Franz Iosef” (1918) a fost reeditată cel puţin de trei ori sub titluri diferite.

Capitolul 89

DESCOPERIRILE DIN ANTARCTICA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA DUPĂ EXPEDIŢIA RUSĂ

PRIMELE VASE DE VÂNĂTOARE ÎN ANTARCTICA ŞI DESCOPERIREA MĂRII WEDDELL

Trecuse aproape jumătate de secol după cea de-a doua călătorie a lui

Cook şi nici un navigator nu pătrunsese mai departe decât el spre sud. Şi totuşi, numeroase vase de vânătoare navigau în apele subantarctice, iar la sud de Țara Focului, vânători de diferite naționalități descopereau insule şi noi „pământuri", acoperite adesea de ghețuri eterne. În 1819, *William Smith,* căpitanul unui vas de vânătoare englez, a descoperit unele dintre *insulele Shetland de sud,* — o parte a arhipelagului Antarctic, pe care l-a luat drept continent (vezi p. 649).

Cea mai sudică dintre marile insule din arhipelagul Antarctic (sau poate o peninsulă a Antarcticii?) — *Țara lui Alexandru I* (insula Alexandru I) — a fost descoperită, după cum am arătat mai sus, în ianuarie 1821 de expediția rusă a lui Bellingshausen şi Lazarev, care a inaugurat descoperirea țărmurilor continentului antarctic. Lângă insulele Shetland de sud, marinarii ruşi au întâlnit un vas de vânătoare american, comandat de *Nathanael Palmer.* Lui i-au atribuit şovinişti americani, după mai bine de 100 de ani, descoperirea, în 1821, a *Țării lui Graham* (Graham Land sau peninsula Graham), cea mai nordică proeminență a Antarcticii; Palmer, însă, nu a lăsat nici o însemnare în acest sens în jurnalul său de bord şi această peninsulă a fost descoperită zece ani mai târziu de căpitanul *John Biscoe* (vezi mai jos).

În vara emisferei sudice din anul 1821—1822, vânătorul englez *George Powell* a descoperit, la răsărit de insulele Shetland de sud, micul grup al *insulelor Orkney de sud.*

La începutul următoarei veri antarctice (adică la sfârşitul anului 1822), vânătorul de balene, englezul *James Weddell* a înaintat cu două vase din Georgia de sud, în condiții excepțional de prielnice în ceea ce priveşte ghețurile, până la paralela de 74°15' latitudine sudică („depăşind recordul" lui Cook cu peste 3°), iar la sfârşitul lunii februarie 1823, pe o vreme liniştită, a navigat nestânjenit pe o mare liberă de ghețuri, fără să vadă vreun indiciu al uscatului. Înaintarea sa mai departe spre sud a fost împiedicată, nu de ghețuri, ci de un puternic vânt potrivnic: în tot timpul navigației la marile latitudini sudice el a văzut doar „trei-patru insule de gheață rătăcite". După cum s-a dovedit acum, această *Mare Weddell,* partea cea mai sudică a Oceanului Atlantic, pătrunde adânc în uscatul antarctic (cel puțin până la 78° latitudine sudică). Dar, în perioada 1820—1830, neobişnuita călătorie a lui Weddell a fost considerată drept o dovadă a faptului că la polul sud nu există un uscat de mari întinderi.

Alți marinari, care nu se apropiaseră atât de mult de pol ca Weddell, au zărit în anii 1830—1840 porțiuni foarte mari de uscat în dreptul cercului polar de sud.

Primul care a văzut țărmul Antarcticii, după membrii expediției lui Bellingshausen şi Lazarev, a fost *John Biscoe,* căpitanul unei baleniere engleze, aparținând firmei Enderby din Londra. Biscoe a întreprins în anii 1831—1832, din însărcinarea conducătorului firmei, o călătorie în jurul lumii în apele antarctice. Plecând din insulele Falkland spre sud-est, Biscoe a traversat în ianuarie 1831 cercul polar în dreptul meridianului de 0°, a cotit drept spre răsărit şi a ajuns, atingând uneori paralela de 70°, până la meridianul de 50° longitudine estică. Acolo, lângă cercul polar, el a descoperit la sfârşitul lunii februarie, înalta *„insulă Enderby":* în realitate, însă, aceasta era o proeminență a Antarcticii — *Țara Enderby* (peninsula Enderby), cu un vârf numit în cinstea navigatorului *muntele Biscoe* (1.860 m). Întrucât începea toamna (în emisfera sudică), Biscoe a plecat spre Tasmania.

În vara anului 1831—1832, Biscoe a continuat să navigheze spre est cam în dreptul paralelei de 60°. El a zărit uscatul abia după meridianul de 0°, spre nord-est de Țara lui Alexandru I şi anume *insula Adelaide* (cu un munte de peste 3.000 m), iar ceva mai departe spre nord-est, im grup de insule mici, cărora li s-a dat numele lui, precum şi muntoasa *Țară a lui Graham,* situată dincolo de ele. Căpitanul a debarcat pe una din *insulele Biscoe* pentru a fundamenta oficial pretențiile Angliei asupra acestei regiuni antarctice. Ajungând apoi la meridianul pe care sunt situate insulele Falkland, Biscoe şi-a încheiat călătoria în jurul lumii, din care jumătate s-a desfăşurat la sud de paralela de 60°.

Aşadar, în afară de câteva insule, Biscoe a descoperit două teritorii — Enderby şi Graham, care, după cum ştim acum, sunt *peninsule* ale Antarcticii. Dar atunci când au fost descoperite e puțin probabil ca cineva să fi presupus că aceste teritorii, situate la o distanță de aproape 5.500 km unul de altul, nu sunt insule, ci părți ale continentului antarctic.

În vara anului 1833—1834, *Kemp,* căpitanul unei baleniere care aparținea aceleiaşi firme Enderby, a descoperit la răsărit de peninsula Enderby, în dreptul meridianului de 60° longitudine estică, *coasta înaltă Kemp* cu vârfuri de peste 2.000 m.

În vara anului 1838—1839, fiind în slujba aceleiaşi firme, *John Balleny* a vânat balene la latitudinile antarctice la sud de Noua Zeelandă. În jurul datei de 1 februarie 1839, el a ajuns cu două vase până la paralela de 69° (în dreptul meridianului de 172° longitudine vestică) şi, cotind spre nord-vest, a zărit curând în depărtare un vulcan activ acoperit de zăpezi veşnice. Continuând să înainteze spre nord-vest, Balleny a descoperit după câteva zile, între meridianele de 165° şi 162° longitudine estică, trei

insule vulcanice mici, dar foarte înalte, cu povârnişuri abrupte, acoperite de gheţari uriaşi; înălţimea uneia dintre ele *(Young),* traversată de cercul polar, atinge 3.660 m. Căpitanul a debarcat pe una din aceste insule, cărora li s-a dat numele său. De aici, urmând aproximativ paralela de 65°, Balleny a înaintat spre vest până la meridianul de 118° longitudine estică şi pe drum a mai văzut de două ori pământ spre sud. Judecând după longitudinile determinate de el (131°30' şi 118°30'), acestea erau porţiuni din *Ţara Clairie* (peninsula Clairie) şi coasta *Sabrina*[1]*,* care treceau peste cercul polar.

DUMONT D'URVILLE ŞI WILKES

În aceeaşi perioadă (1838—1842), în căutarea polului magnetic sudic au navigat în apele antarctice vasele a trei expediţii guvernamentale — franceză, nord-americană şi engleză — care au obţinut rezultate foarte importante în explorarea Antarcticii, deşi au ajuns la concluzii geografice cu totul diferite.

Expediţia franceză alcătuită din două corvete — „Astrolabe" şi „Zélée" („Sârguincioasa") — era comandată de *Jules Dumont d'Urville,* ofiţer din marina militară, care ocolise de două ori globul pământesc şi care s-a afirmat ca cercetător remarcabil al Oceaniei.

J. Dumont d'Urville

În ianuarie 1838, D'Urville a plecat din America de Sud şi a încercat să pătrundă în Marea Weddell, dar curând a fost oprit de gheţuri compacte şi ca atare a pus la îndoială indicaţiile lui Weddell, deşi acestea erau absolut juste. Cotind spre nord-vest pentru a trece prin strâmtoarea Drake în Oceanul Pacific, d'Urville a descoperit înalta *insulă Joinville* (cu un pisc de 1.120 m), despărţită printr-o strâmtoare îngustă blocată de gheţuri de o porţiune de uscat pe care el a denumit-o „Ţara lui Louis-Philippe" (pe hărţile moderne — extremitatea de nord-est a Ţării lui Graham). După ce a înaintat spre vest de-a lungul

[1] Ultima denumire a dat-o chiar Balleny, în cinstea vasului „Sabrina" care îl însoţea şi care curând a dispărut fără urmă.

coastei, descoperind acolo câteva insule mici, pe care el le-a luat drept o parte a „Țării Trinite” („Țara Sfintei Treimi”), d'Urville a ieşit în Oceanul Pacific şi a cotit spre nord. După o călătorie de aproape doi ani în apele tropicale şi subtropicale, d'Urville a înaintat, la sfârşitul anului 1839, departe spre sud de Tasmania şi în dreptul cercului polar sudic, la meridianul de 140° longitudine estică, a descoperit un țărm înalt (circa 1.000 m), pe care l-a numit, în cinstea soției sale, *Țara Adélie* (Côte d'Adélie, coasta Adélie). El a cotit spre vest şi, mergând de-a lungul câmpului de gheață, a descoperit în dreptul meridianului de 135° longitudine estică un alt pământ relativ jos — *coasta Clairie.* Cu aceasta s-au încheiat descoperirile făcute de d'Urville în Antarctica; la sfârşitul iernii (din emisfera sudică) el s-a întors în Tasmania (începutul anului 1840).

Charles Wilkes, ofițer din marina militară, a condus în anii 1839—1842 o expediție guvernamentală nord-americană (alcătuită din trei nave) pentru studierea condițiilor vânătorii de balene, în special în emisfera sudică. În ianuarie 1840, primind o nouă misiune, de a căuta polul magnetic de sud, el a pornit de la țărmul răsăritean al Australiei, spre cercul polar şi în dreptul meridianului de 160° longitudine estică a cotit spre vest, după cum scrie el, din pricina ghețurilor compacte, care l-au împiedicat să înainteze mai departe spre sud. El a navigat spre vest, de-a lungul câmpului de gheață, pe o distanță de peste 2.700 km, până la meridianul de 98° longitudine estică. Pe acest drum i s-a părut de câteva ori că vede un pământ[1] acoperit de zăpadă sau gheață şi chiar dacă uneori a luat nişte ghețari drept insule sau capuri înalte de pe țărm, în alte cazuri el n-a greşit. De aceea, pe hărțile noastre, o porțiune întinsă a uscatului antarctic, la sud de Oceanul Indian, situată aproximativ între meridianele de 150 şi 100° longitudine estică, este denumită *Țara lui Wilkes* (Wilkes) Land; după cum am arătat mai sus unele porțiuni ale acestui uscat au fost descoperite ceva mai înainte de Balleny şi aproape în acelaşi timp de Dumont d'Urville).

Wilkes, care nu mai era chiar atât de tânăr (avea atunci peste 40 de ani), dar era uşuratic, pătimaş şi poate înclinat să-şi facă singur reclamă, a considerat că e cu putință să reunească sub denumirea de „continentul Antarctic” porțiunile de uscat — reale sau imaginare — văzute de el. Mulți dintre contemporanii săi (el a murit în 1877), printre care şi un explorator

[1] O singură dată (la 30 ianuarie), în dreptul meridianului de 140° longitudine estică, adică lângă Țara Adélie, apropiindu-se de țărm, el a văzut o stânca neagră, neacoperită de zăpadă.

atât de serios ca James Ross, îşi băteau joc de el. Dar mai târziu s-a văzut că a avut dreptate.

EXPEDIŢIA ANTARCTICĂ ENGLEZĂ A LUI JAMES ROSS

Credința în existența unui continent antarctic a fost zdruncinată îndeosebi de expediția lui *James Clarke Ross,* care se distinsese încă înainte prin explorările sale în Arctica. Ross a plecat în mările antarctice cu două nave special amenajate pentru navigație printre ghețuri (mai târziu ele au fost predate lui Franklin): *„Erebus”* şi *„Terror”,* pe care-l comanda *Francis Crozier.*

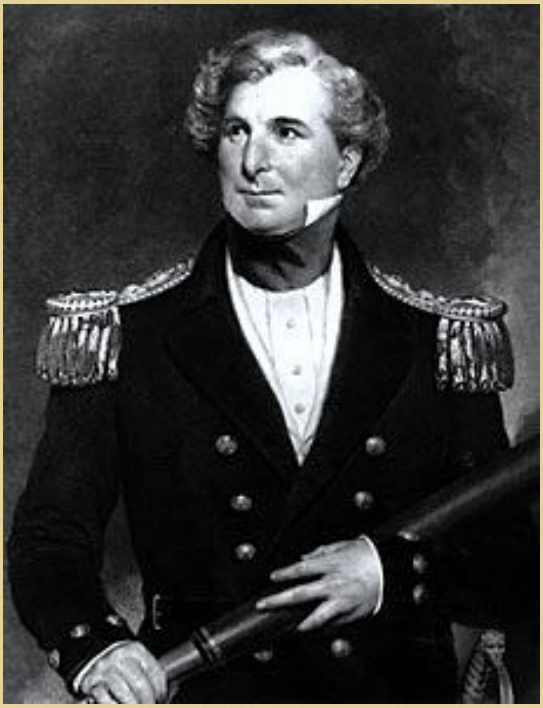

James Ross

În 1840, Ross a sosit în Tasmania. Acolo a aflat că Dumont d'Urville şi Wilkes au navigat fără nici un rezultat în apropierea acelei regiuni antarctice, unde savantul german *Karl Friedrich Gauss* determinase teoretic poziția polului magnetic de sud. Ei au călătorit şi la vest de această regiune şi presupuneau că Gauss a greşit. Atunci Ross a hotărât să întreprindă cercetări mai departe spre est. La sfârşitul anului 1840, el a pornit spre sud de-a lungul meridianului pe care se află insula sudică a Noii Zeelande (170° longitudine estică) spre insulele Balleny şi la 11 ianuarie 1841 a văzut dincolo de paralela de 71°, în dreptul meridianului de 171° longitudine estică, *muntele Sabina* (3.000 m), acoperit de gheață şi zăpadă. Dincolo de *capul Adair,* Ross a debarcat pe o insuliță pentru a fundamenta pretențiile Angliei asupra *Țării Victoria* (Victoria Land — coasta Victoria), descoperită de el, de unde provine şi denumirea insulițelor de lângă coastă — *Possesion* („Stăpânire”). Apoi şi-a condus nestânjenit vasele mai departe spre sud, în Marea Ross, de-a lungul Țării Victoria, unde a descoperit în dreptul paralelei de 77° doi vulcani „gemeni” înalți. În cinstea navelor sale, Ross le-a denumit *Erebus* (vulcan activ, altitudinea peste 4.000 m) şi *Terror.* În această regiune, Ross a întâlnit un ghețar uriaş, care se termina în mare printr-un perete povârnit, înalt de câteva zeci de metri şi care l-a împiedicat să înainteze mai departe spre sud. El a mers încet câteva zile spre răsărit, de-a lungul *„Barierei de gheață a lui Ross”* (Ross Ice Barrier), care devia puțin spre sud, a trecut cu

acest prilej dincolo de paralela de 78°, dar la 2 februarie a fost nevoit să se întoarcă spre nord, întrucât nu vedea capătul barierei. După două săptămâni, efectuând observații magnetice la paralela calculată de Gauss (72°30'), el a calculat just că polul magnetic se află pe coasta Victoria, la aproximativ 300 km de țărm. Toamna (în aprilie) Ross s-a întors în Tasmania.

La începutul verii anului 1841 (în noiembrie), Ross a plecat din nou spre Antarctica, sperând să găsească în Bariera de gheață o trecere spre sud, mai departe, la răsărit de Țara Victoria. La începutul lunii ianuarie 1842 el a traversat cercul polar în dreptul meridianului de 156°30' longitudine vestică, dar a întâlnit ghețuri compacte. Deviind puțin spre apus (până la 161°30' longitudine estică), el a pătruns totuşi la sud de paralela de 78°, cu 5,5 mile mai departe decât data precedentă, dar din nou a trebuit să se retragă în fața Barierei de gheață. A început toamna antarctică şi Ross a cotit spre nord-est. De data aceasta el n-a mai văzut nicăieri uscat[1] şi a ajuns la convingerea fermă că Țara Victoria este o insulă mare. La începutul lunii aprilie, Ross a ajuns la insulele Falkland.

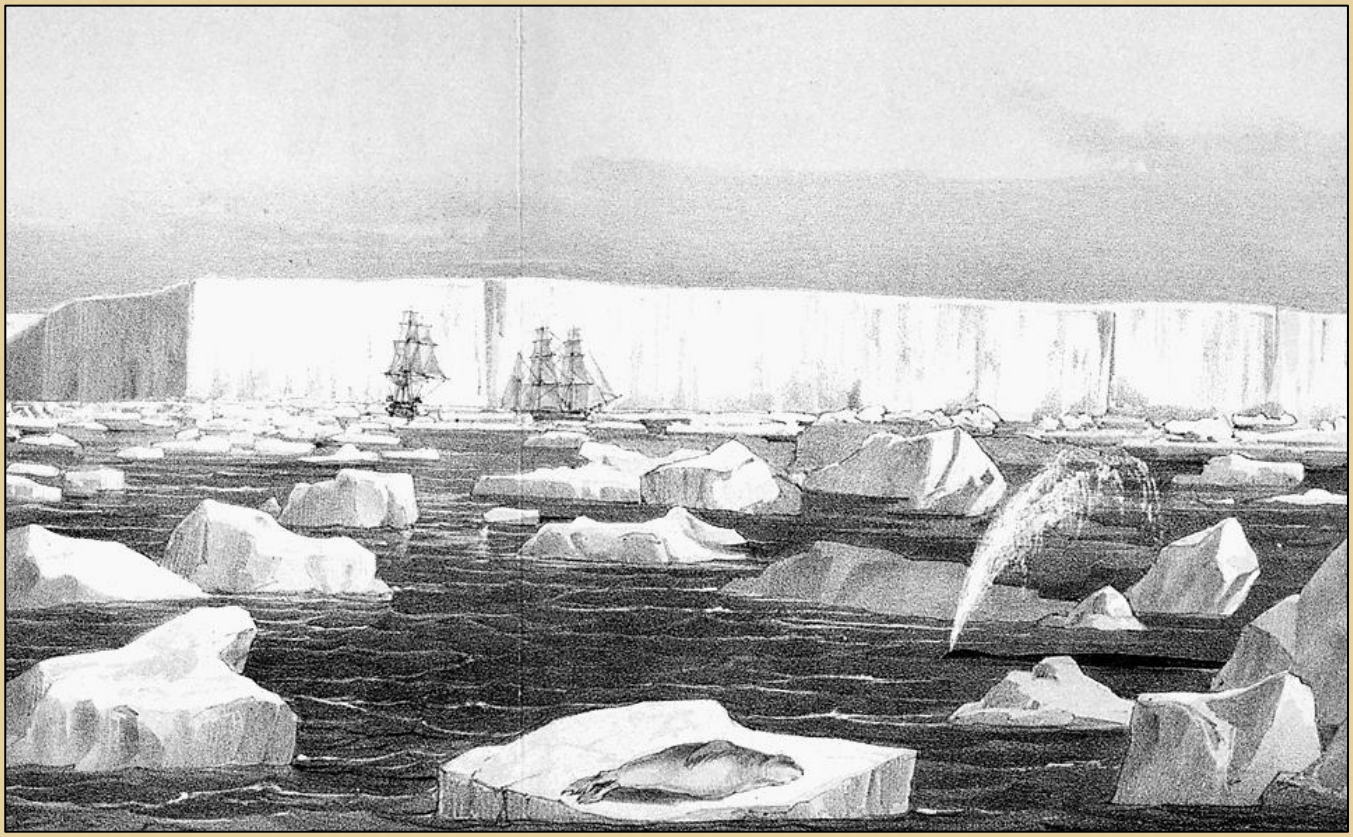

Vasele Erebus şi Terror lângă Bariera de gheață a lui Ross în Marea Ross (detaliu), din James Clark Ross, A Voyage of Discovery, 1847.

[1] Totuşi, acolo exista uscat — *Țara lui Eduard al VII-lea* (peninsula lui Eduard al VII-lea) descoperită după 60 de ani de *Robert Scott*

La mijlocul lunii decembrie 1842, Ross a încercat să pătrundă spre sud prin Marea Weddell. Dar în vara anului 1842—1843, condițiile în ceea ce privește mișcarea ghețurilor au fost atât de nefavorabile, încât n-a putut înainta decât până la paralela de 71°30' latitudine sudică. Cea de-a treia călătorie spre sud s-a soldat printr-un eșec total, iar pe drumul de înapoiere spre Anglia el n-a izbutit să găsească insula Bouvet. Expediția s-a întors în patrie la sfârșitul lunii septembrie 1843 și în toți cei patru ani cât a durat, a murit un singur marinar, aruncat peste bord de un val în timpul unei furtuni.

HMS Terror și HMS Erebus în Marea Weddell 1842

ÎNTRERUPEREA DE O JUMĂTATE DE SECOL A EXPLORĂRILOR LA MARILE LATITUDINI ANTARCTICE

După călătoriile lui James Ross, expedițiile către marile latitudini antarctice au fost întrerupte până în jurul anului 1890 [1]. Părerile geografilor asupra Antarcticii se băteau cap în cap și divergențele dintre ei

[1] Singura excepție a constituit-o cunoscuta expediție oceanografică engleză pe corveta cu aburi „Challenger", comandată de *George Strong Nares,* care în 1874 a pătruns dincolo de cercul polar, până la 67°5' latitudine sudică.

au durat până la începutul secolului al XX-lea. Mulți geografi se pronunțau împotriva părerii răspândite printre nespecialişti cu privire la existența unui continent antarctic, văzând în aceasta „ultimele rămăşițe ale vechiului vis despre continentul Sudic". La hotarul dintre secolele XIX-XX, „stâlpul" geografiei germane, *Friedrich Ratzel,* a declarat: „Este foarte probabil că o mare parte din uscatul care este astăzi trecut pe hărți în limitele Antarcticii nu are vreo justificare să fie însemnată ca atare. Tot uscatul care a fost văzut doar de departe este îndoielnic..." Ratzel şi alți sceptici erau convinşi doar de existența unor insule muntoase ca Balleny sau Țara Victoria, pe care în timpul descoperirii lor se aflau vulcani activi.

În perioada 1890—1900, în legătură cu intensificarea vânătorii de balene în Antarctica, se observă o creştere a interesului pentru explorarea Antarcticii. În vara anului 1892—1893 căpitanul norvegian *Karl Larsen* a navigat pe baleniera „Jason" de la insulele Shetland de sud, de-a lungul țărmului răsăritean al unui mare ghețar de şelf, care îi poartă astăzi numele. În anii 1894—1895, căpitanul norvegian *Henrik Bull* a ajuns la Țara Victoria pe vaporul „Antarctic", pe care se afla ca marinar tânărul biolog *Carsten Borchgrevnik.* Borchgrevnik — primul om care a debarcat pe continentul Antarctic — a găsit la capul Adair o specie de licheni, dovedind astfel că şi acolo există vegetație (ulterior s-au mai găsit câteva specii şi în alte puncte de pe continent).

PRIMELE IERNATURI ÎN ANTARCTICA; GERLACHE ŞI BORCHGREVNIK

În anul 1898—1899, o expediție belgiană care călătorea pe vaporul *„Belgica"* a obținut rezultate geografice considerabile. Comandant al expediției era *Adrien de Gerlache,* iar pilot-şef norvegianul *Roald Amundsen.* Gerlache a explorat aşa-numita „Țară a lui Palmer" (lângă partea nordică a Țării lui Graham) şi a dovedit că în realitate acest pământ reprezintă un grup de insule cărora le-a şi dat denumiri belgiene (Anvers, Brabant etc.). Apoi Gerlache a ieşit spre sud-vest, în marea Bellingshausen, unde „Belgica" a fost prins de ghețuri. Echipajul vaporului a fost nevoit să petreacă iarna acolo, mergând în derivă cu ghețurile între 70 şi 71° latitudine sudică. Vaporul s-a eliberat dintre ghețuri abia după treisprezece luni, iar la sfârşitul lunii martie 1899 a intrat în strâmtoarea Magellan. Acesta a fost primul iernat din istorie în apele antarctice la latitudini mari.

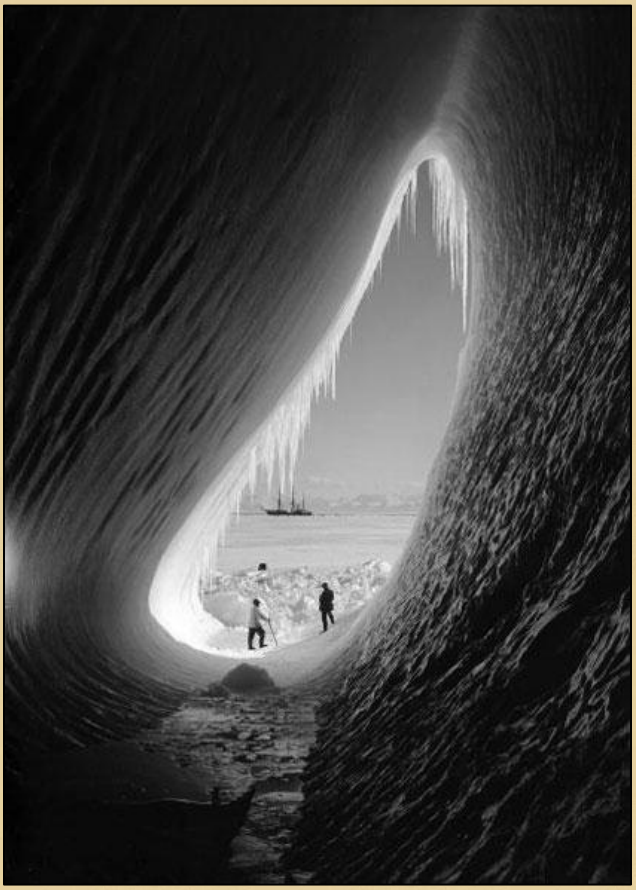

Grotă de gheață (după Scott).

În 1899 au iernat pentru prima oară chiar în Antarctica, lângă *capul Adair, Carsten Borchgrevnik* şi alți patru tineri oameni de ştiință; ei au fost aduşi acolo de vaporul englez „Southern Cross” („Crucea Sudului”), echipat din fondurile unui editor din Londra. Iarna a fost foarte aspră. Vânturile dinspre răsărit, predominante în această regiune, ajungeau adesea la puterea unui uragan. Unul dintre oamenii de ştiință — *Nikolaus Hansen* — a murit, fiind prima victimă a unui iernat antarctic. În vara anului 1899—1900, vaporul „Southern Cross” i-a luat de acolo pe membrii expediției şi a mers până la Bariera de gheață a lui Ross, constatând că în cei peste 50 de ani de când a fost văzută de James Ross ea s-a retras cu câțiva kilometri spre sud. Exploratorii au izbutit să se urce pe barieră; în sănii trase de câini, Borchgrevnik, cu doi însoțitori, a înaintat pe gheață spre sud pe o distanță de 29 de mile, până la paralela de 78°50' latitudine sudică. Această expediție a jucat un rol însemnat în cucerirea polului Sud: ea a confirmat că Marea Ross este întotdeauna accesibilă vara pentru navigație, până la o latitudine mult mai mare decât orice altă mare antarctică şi că Bariera de gheață nu constituie un obstacol de netrecut pentru călătoriile spre polul Sud.

Capitolul 90

SCOTT ŞI AMUNDSEN AJUNG LA POLUL SUD

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI ROBERT SCOTT

Observațiile lui Borchgrevnik au fost imediat folosite de organizatorii expediției antarctice engleze din 1901—1904, în fruntea căreia se afla căpitanul *Robert Falcon Scott.* În ianuarie 1902, pe vaporul „Discovery”, Scott a ajuns la capul Adair. El a explorat întregul țărm muntos de răsărit

al Țării Victoria, adică țărmul apusean al Mării Ross până la vulcanii Erebus şi Terror, a dovedit că el se află pe mica *insulă Ross,* apoi a cotit spre răsărit. Scott a mers pe „Discovery" de-a lungul Barierei de gheață pe o distanță de peste 700 km, până la marginea ei răsăriteană şi a descoperit acolo *Țara lui Eduard al VII-lea;* până în imediata apropiere a acestei peninsule ajunsese şi James Ross, dar el a luat-o drept nişte ghețuri imobile. Pe drumul de întoarcere spre insula Ross a fost găsită o spărtură în Bariera de gheață şi în această regiune unii membri ai expediției au izbutit să ajungă cu săniile, ca şi Borchgrevnik înaintea lor, până la paralela de 78°50 latitudine sudică.

„Discovery" s-a oprit pentru iernat (1902) lângă insula Ross şi de aici Scott a organizat o serie de expediții cu săniile în diferite direcții. Spre apus, *Albert Armilage* a explorat timp de peste şapte săptămâni platoul de pe coasta Victoria, ajungând până la o altitudine de 2.700 m. Scott, cu *Ernest Henry Shackleton* şi cu încă un însoțitor, a explorat în decurs de trei luni, până în vara anului 1902—1903, marginea de mare altitudine a Țării Victoria, până la paralela de 82°17' latitudine sudică (29 decembrie 1902). El a văzut departe, spre sud, *podişul* de gheață *Eduard al VII-lea,* înalt de aproximativ 3.000 m şi piscuri muntoase până la 4.500 m şi chiar mai înalte *(muntele Markham,* 4.572 m).

În ianuarie 1903 a sosit în insula Ross un vas de transport trimis din Anglia cu cărbuni şi provizii. Scott a expediat cu el în patrie bolnavii, iar el a rămas pentru a doua oară la iernat pe „Discovery", care era blocat între ghețuri. În iarna anului 1903 s-au întreprins trei mari expediții cu săniile. Scott însuşi a făcut expediția cea mai lungă, care a durat trei luni, spre vest de insula Ross, până la meridianul de 146°30' longitudine estică şi a dovedit că Țara Victoria reprezintă un podiş înalt de aproximativ 3.000 m. Un alt grup, care a înaintat spre sud-est pe o distantă de 260 km, a dovedit că *Bariera de gheață a lui Ross* reprezintă marginea nordică a uriaşului ghețar de şelf Ross, care se întinde în orice caz până la paralela de 80°, dar după toate probabilitățile şi mai mult spre sud.

Pe la mijlocul lunii februarie 1904 au sosit din Anglia în insula Ross două vapoare, care, cu ajutorul dinamitei, au izbutit să scoată „Discovery" dintre ghețuri. Expediția lui Scott s-a întors în patrie în septembrie 1904.

ALTE EXPEDIȚII DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Aproape în acelaşi timp cu Scott (în anii 1901—1905) au explorat diferite regiuni ale Antarcticei şi alte expediții, dar au obținut rezultate geografice de importanță secundară.

R. Scott pe skiuri.

În februarie 1902, expediția germană condusă de *Erich Drygalski* a descoperit lângă cercul polar, pe meridianul de 90° longitudine estică, *Țara lui Wilhelm al II-lea* (pe care a luat-o drept insulă). Lângă acest teritoriu, vasul expediției — „Gauss” — a fost blocat de ghețuri şi s-a eliberat abia după un an.

Expediția suedeză a lui *Otto Nordenskjöld* pe baleniera „Antarctic”, comandată de *K. Larsen,* s-a soldat printr-un eşec. Nordenskjöld, împreună cu cinci însoțitori, a debarcat la răsărit de Țara lui Graham, pe *insula Snow Hill* (în dreptul paralelei de 65° latitudine sudică) şi a rămas acolo timp de doi ani, pentru că în vara următoare „Antarctic” nu s-a putut apropia de insulă din cauza ghețurilor compacte. Larsen i-a anunțat despre aceasta pe cei aflați pe insulă şi le-a trimis încă trei oameni. În vara următoare, în ianuarie 1902, vaporul a suferit o avarie gravă din cauza presiunii ghețurilor şi după o lună s-a scufundat. Echipajul a fost nevoit să debarce pe o insuliță la sud de Joinville.

În căutarea suedezilor dispăruți au fost trimise în 1903 canoniera „Uruguay” din Argentina şi două vapoare, unul din Suedia şi unul din Franța. Argentinienii i-au salvat pe Nordenskjöld şi Larsen cu toți însoțitorii lor (în afară de unul, care murise înainte). Suedezii, care au sosit prea târziu, s-au întors acasă, iar francezii, sub comanda lui *Jean Baptiste Charcot,* au explorat țărmul vestic al Țării lui Graham şi s-au oprit pentru iernat, în 1904, în Marea Bellingshausen, la paralela de 65° latitudine sudică. După nouă luni, o dată cu venirea verii, Charcot a înaintat spre sud în direcția Țării lui Alexandru I, dar n-a putut să debarce din pricina ghețurilor. Curând, din cauza unei avarii, el a fost nevoit să cotească spre nord şi în martie 1905 a intrat în estuarul La Plata.

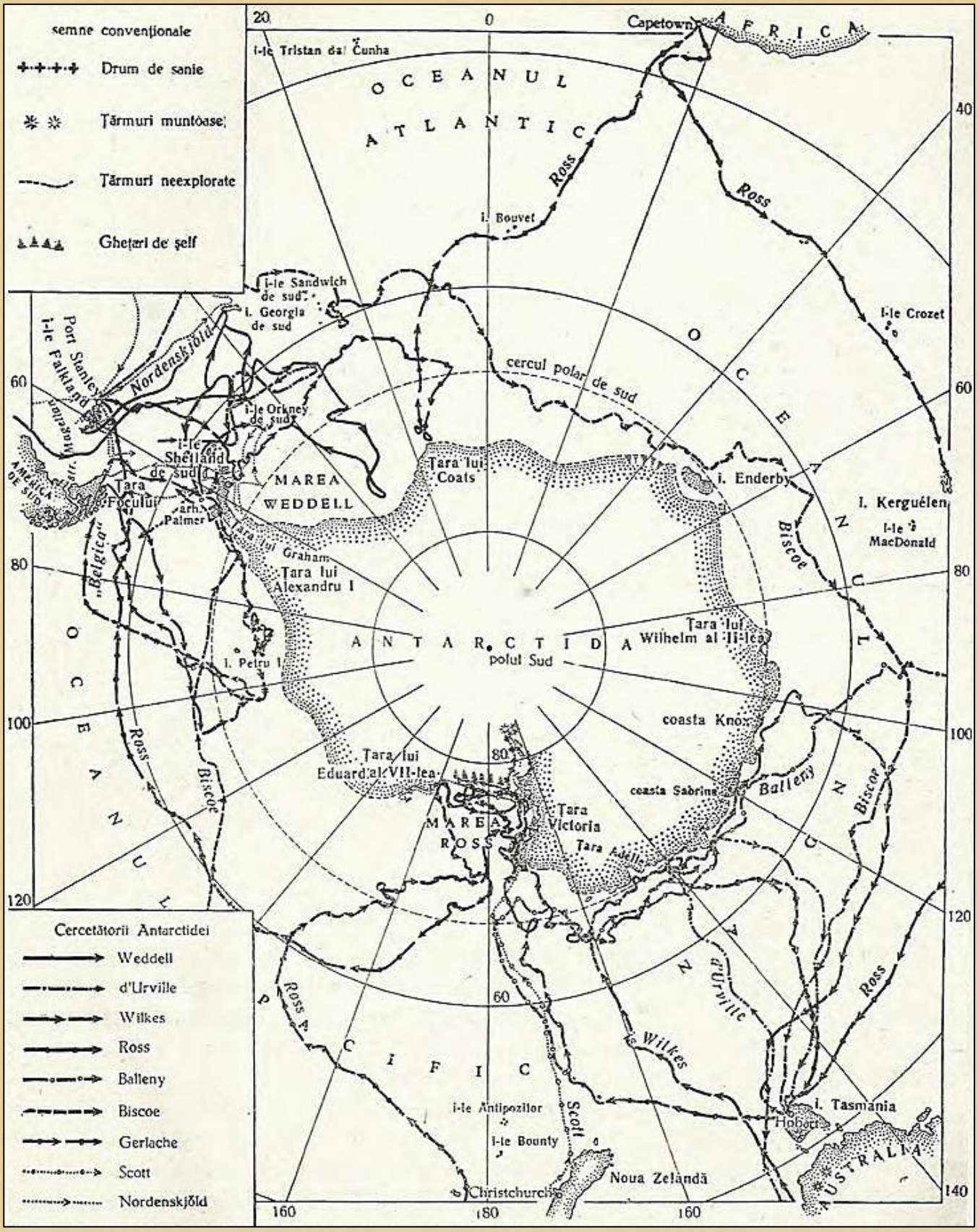

Cum vedeau geografii Antarctica la începutul secolului al XX-lea.

În sfârşit, o expediție scoțiană pe baleniera „Scoția” sub comanda lui *William Bruce,* a explorat Marea Weddell. Bruce a ajuns acolo în februarie 1903, a atins paralela de 70°25' latitudine sudică fără să vadă nicăieri

uscatul, dar din pricină că vremea era înaintată, a pornit înapoi. După ce a iernat pe insulele Orkney de sud, Bruce a plecat în luna februarie a anului următor spre sud-est, în Marea Weddell, iar la paralela de 72°18' a văzut spre sud o acumulare de ghețuri care semăna, după descrieri, cu Bariera de gheață a lui Ross. Schimbând direcția spre vest, el a mers de-a lungul acestei bariere (provizorii) şi a văzut dincolo de ea țărmul continentului, pe care l-a denumit *coasta Coats* (după numele capitalistului W. Coats care a finanțat expediția). După ce a parcurs în această direcție circa 300 km, Bruce a atins paralela de 74° în dreptul meridianului de 20° longitudine vestică. Era pe la mijlocul lunii martie şi după ce a ieşit cu greu dintre ghețurile mobile, „Scoția" a pornit spre patrie.

În urma activității tuturor acestor expediții, care au strâns un material ştiințific vast şi foarte prețios, au amuțit aproape glasurile scepticilor care susțineau că la marile latitudini antarctice nu există întinderi mari de uscat. Totuşi, geografii au continuat încă multă vreme să discute dacă în jurul polului Sud se află un continent unic sau cel puțin două masive de uscat, despărțite prin Mările Ross şi Weddell şi prin uriaşii ghețari de şelf ce străjuiesc aceste mări.

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI ERNEST SHACKLETON

Ernest Shackleton a organizat o expediție pe baleniera cu aburi „Nimrod". În 1908, el a pătruns în *Marea Ross* şi a iernat în *strâmtoarea MacMurdo,* care desparte *insula Ross* de continent. În primăvară (la sfârşitul lunii octombrie), Shackleton a pornit cu trei însoțitori spre polul Sud, cu sănii la care erau înhămați ponei manciurieni rezistenți. El n-a prevăzut însă că aceste animale au nevoie de mult nutreț şi, spre deosebire de câini, nu se pot hrăni cu carnea celorlalte animale moarte. Toți poneii au pierit cu prilejul trecerii peste ghețarul de şelf Ross, la nord de paralela de 84°. În cea mai grea parte a drumului, când s-a văzut că pentru a ajunge la pol trebuie urcat un podiş înalt, Shackleton şi însoțitorii săi au fost nevoiți să se înhame singuri la sănii. Cu eforturi uriaşe, ei au înaintat apoi încet la o altitudine de circa 3.000 m, printr-un deşert de gheață, deasupra căruia se ridicau rareori piscuri muntoase (Kirkpatrick 4.450 m). Astfel ei au ajuns până la paralela de 88°23' latitudine sudică, dar, deşi se aflau la mai puțin de 180 km de pol, au fost nevoiți să se întoarcă din cauza lipsei de provizii şi a vânturilor extrem de puternice. Toți patru s-au întors cu bine, dar extrem de istoviți, pe vasul „Nimrod", după ce au străbătut în ambele direcții, după socotelile lui

Shackleton, 2.750 km. În urma acestei expediții s-a ajuns la concluzia că, în condițiile unei bune organizări, polul Sud este perfect accesibil dinspre Bariera de gheață a lui Ross şi că, după toate probabilitățile, polul se află pe un platou înalt de circa 3.000 m.

În timpul absenței lui Shackleton, doi savanți care participau la expediție — T. *E. David* şi *Douglas Mawson* — au pornit, înhămându-se la sănii, de pe insula Ross spre nord-vest, prin podişul interior al Țării Victoria, în căutarea polului sud magnetic. Ei şi-au ajuns ținta la 16 ianuarie 1909, stabilind exact poziția lui de atunci (72°25' latitudine sudică, 155°16' longitudine estică, la o altitudine de 2.213 m) şi s-au întors cu bine, după ce au străbătut în ambele direcții circa 2.000 km.

AMUNDSEN AJUNGE LA POLUL SUD

Roald Amundsen, care după ce a călătorit în Antarctica cu Gerlache s-a acoperit de glorie ca explorator al Arcticii (prin faptul că a trecut primul pe drumul de nord-vest din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific), se pregătea în 1909 să repete deriva lui Nansen, în care scop a cumpărat nava „Fram", veche, dar încă rezistentă. În timpul pregătirilor, el a aflat însă că Robert Peary a şi ajuns la polul Nord, în timp ce Robert Scott abia organizează o expediție pentru a ajunge la polul Sud. Atunci Amundsen şi-a schimbat (în 1910) hotărârea, dar a ținut-o secretă chiar şi față de echipajul de pe „Fram", până când a ieşit în largul oceanului şi a pornit spre sud.

„Fram" l-a dus pe Amundsen în locul indicat de el — marginea răsăriteană a *Barierei de gheață a lui Ross.* Pe la mijlocul lunii ianuarie 1910, norvegienii au debarcat în *golful Balenelor,* pe Bariera de gheață, şi au organizat acolo o tabără de iarnă pentru Amundsen şi şapte oameni aleşi de el. Stabilind locul pentru tabără şi întocmind planul atingerii polului, Amundsen a folosit cu pricepere marea sa experiență dobândită în călătoriile polare din ambele emisfere. Drumul său spre pol era mai scurt decât drumul pe care îl alesese Shackleton şi pe care intenționa să-l aleagă Scott. E adevărat că el s-a dovedit mai greu (ceea ce Amundsen nu putea să ştie), întrucât pe meridianul ales de el urcuşul de pe ghețarul de şelf Ross pe platou este foarte abrupt. În schimb, el a calculat cu o precizie uimitoare toate etapele drumului său. Între 80 şi 85° latitudine sudică, el a amenajat în prealabil, la fiecare grad, depozite auxiliare cu alimente şi combustibil. Pentru ca ele să poată fi găsite uşor în deşertul de gheață, el a aşezat la anumite distanțe de ambele părți ale fiecărui depozit stâlpi înalți cu steaguri.

Amundsen a plecat în expediția hotărâtoare spre polul Sud însoțit de patru tovarăşi, în sănii trase de câini. La 20 octombrie 1911, dincolo de paralela de 85°, ei au început urcuşul greu de pe gheţarul de şelf Ross pe marginea înaltă a platoului Antarctic central — *munții Regina Maud.* Pe platou, după ce o parte din provizii şi combustibil s-au consumat, Amundsen a ucis câinii pe care îi avea în plus. Cu carnea lor s-au hrănit câinii care mai rămăseseră, dar şi oamenii mâncau cu plăcere supă şi chiftele din carne proaspătă de câine. Pe platou ei au mai urcat de la 2.300 la 3.300 m, iar apoi a început un coborâş lin. *Norvegienii au ajuns la polul Sud în ziua de 14 decembrie 1911* şi au aşezat acolo un cort la altitudinea de 2.700 m. Expediția a rămas trei zile lângă pol. Amundsen i-a determinat poziția cu o eroare de câțiva kilometri, iar apoi au pornit înapoi spre nord. La fiecare trei zile, ei omorau câte un câine şi în felul acesta, atât oamenii, cât şi animalele s-au hrănit cu carne proaspătă până când au ajuns la depozitul cel mai apropiat de pol. Străbătând în ambele direcții 2.800 km exact în timpul calculat de Amundsen, norvegienii s-au întors cu bine în golful Balenelor, la 25 ianuarie 1912, după un marş pe gheață de aproape 100 de zile. Nava „Fram", sosită la data stabilită, i-a adus pe toți în Europa.

SCOTT AJUNGE LA POLUL SUD

Robert *Scott* proiecta să ajungă la pol urmând drumul lui Shackleton şi folosind sănii cu motor, ponei indieni şi câini. Expediția a fost nevoită să părăsească săniile cu motor, iar caii au fost ucişi dincolo de paralela de 83°, când s-a terminat furajul. Curând, în dreptul paralelei de 84°, englezii au fast nevoiți să trimită înapoi şi câinii şi au început să care singuri săniile greu încărcate. Dincolo de paralela de 85° Scott a trimis înapoi patru oameni, iar în dreptul paralelei de 87°30', încă trei. Mai departe, spre sud, au pornit cinci dintre membrii expediției: Scott, medicul *Edward Wilson,* căpitanul *Lawrence Oates,* locotenentul *Henry Bowers* şi subofițerul *Edgar Evans.* Pe ultima etapă de 250 km până la Pol Scott şi tovarăşii lui s-au istovit cu totul. Ei erau adesea nevoiți să tragă săniile pe zăpadă uscată prăfuită şi atunci nu puteau să străbată mai mult de doi kilometri pe oră. Uneori nu înaintau nici măcar zece kilometri pe zi.

Când până la pol n-au mai rămas decât câțiva kilometri, Scott a făcut în jurnal următoarea însemnare: „... Am zărit în față un punct negru... când ne-am apropiat mai mult am constatat că era un steag negru legat de o tălpice de sanie. În apropiere, am găsit urmele unei tabere, urme de sănii şi skiuri... urme clare de labe de câini şi încă mulți câini. Totul era clar:

norvegienii ne-o luaseră înainte. Ei au atins primii polul. Groaznică dezamăgire! Mă doare inima pentru tovarăşii mei credincioşi... Toate visurile noastre s-au spulberat. Întoarcerea va fi tristă...".

Din însemnarea de la 17 ianuarie 1912: „...Am trăit o zi îngrozitoare... În urma loviturii pe care am primit-o, nici unul dintre noi n-a putut să adoarmă... Câtva timp am mers pe urmele norvegienilor... Apoi s-a înnorat. Întrucât urmele duceau prea departe spre vest, am hotărât să ne îndreptăm direct către pol... Vântul suflă extrem de puternic, temperatura este de -29°. În aer se simte acea înfricoşătoare umezeală rece care într-o clipă te pătrunde până la oase... Doamne! Ce loc îngrozitor..."

În ziua următoare, englezii au găsit cortul, iar în cort câteva instrumente părăsite, trei saci cu „o colecție de mănuşi şi ciorapi" în dezordine şi un bilețel din partea lui Amundsen către căpitanul Scott cu rugămintea să predea scrisorile sale regelui Norvegiei. Englezii au fotografiat şi au desenat cortul, au înălțat lângă pol „bietul steag englez jignit", s-au fotografiat şi au pornit înapoi. „Aşadar am întors spatele țintei dorințelor noastre ambițioase. Ne aşteaptă 800 de mile de mers pe jos cu încărcătură în spinare. Adio, visuri de aur!"

MOARTEA LUI SCOTT ŞI A CELOR PATRU TOVARĂŞI AI SĂI

Pe drumul de la bază spre pol, englezii amenajaseră zece depozite intermediare de alimente şi combustibil. La înapoiere, ținta lor cea mai apropiată era să ajungă cât mai repede până la primul depozit, pentru a-şi reînnoi rezervele de hrană şi combustibil. Dar cu cât se apropiau mai mult de bază, cu atât erau mai flămânzi şi mai slăbiți, cu atât le trebuiau mai multe eforturi pentru a ajunge la depozitul următor.

Curând, cel mai tânăr şi cel mai viguros tovarăş al lui Scott — Evans — a început să dea semne de alienare mintală. El rămânea adesea în urmă, cădea; îi degeraseră nasul, mâinile şi picioarele şi, în sfârşit, îşi pierdu cu totul puterile. La 17 februarie el a rămas foarte mult în urmă. Tovarăşii alarmați s-au întors după el. „Evans stătea în genunchi. Hainele îi erau răvăşite, mâinile degerate fără mănuşi, avea o privire sălbatică. Când l-am întrebat ce-i cu el, Evans mi-a răspuns bâlbâindu-se că nu ştie, dar crede că a leşinat. L-am ridicat în picioare. La fiecare doi-trei paşi, cădea din nou. Prezenta toate simptomele unei epuizări totale. Wilson, Bovers şi cu mine am fugit înapoi să aducem o sanie. Oates a rămas cu el. Când ne-am întors, l-am găsit pe Evans aproape fără cunoştință. L-am adus în cort, dar el nu mai reacționa în nici un fel, şi la ora 12 şi 30 de minute s-a stins liniştit... E îngrozitor să pierzi astfel un tovarăş..."

Drumul mai departe a fost şi mai greu. Adesea călătorii se rătăceau. La sfârşitul lunii februarie, tocmai când „ne rămăsese extrem de puțin combustibil", temperatura a început să scadă brusc. Lui Oates i-a degerat un picior. Din însemnările lui Scott pe luna martie se vede cum el şi tovarăşii săi îşi pierdeau din zi în zi voința de a trăi şi descurajarea lor creştea. *2 martie:* „Situația noastră este extrem de primejdioasă..." *3 martie:* „Astăzi de dimineață e atât de greu, cum n-a fost încă niciodată... Nu vom rezista la acest calvar!..." 5 *martie* „... E din ce în ce mai rău... Picioarele lui Oates sunt într-o stare jalnică... Combustibilul e pe sfârşite... Nici unul dintre noi nu se aştepta la un ger atât de îngrozitor... Nu ne putem ajuta unul pe altul, fiecare abia poate să aibă grijă de el însuşi. Degerăm în mers, căci drumul e greu şi vântul pătrunde până la os, cu toată îmbrăcămintea călduroasă..."

În ziua aceea, exploratorii au hotărât să restabilească rația zilnică completă, dându-şi seama că acceptă un risc îngrozitor, dar altfel nu mai erau în stare să meargă mai departe. Totuşi, au cărat până la sfârşit după ei o colecție geologică de mare preț — circa 16 kg de probe de rocă, strânse în drum spre pol.

10 martie: „Suntem din ce în ce mai istoviți... Mă îndoiesc dacă vom mai putea ajunge până la capăt... Lucrurile noastre îngheață din ce în ce mai rău şi ne e tot mai greu să le folosim..." *11 martie:* „...Este clar că Titus (Oates) e aproape de sfârşit... Am poruncit pur şi simplu lui Wilson să ne dea ceva ca să punem capăt suferințelor noastre. El a fost nevoit să se supună, căci altfel i-am fi deschis cu forța farmacia. Avem fiecare câte 30 tablete de opiu, iar lui i-am lăsat o fiolă de morfină..." *14 martie:* „... Temperatura a scăzut la -42° şi vântul este înfiorător... Cred că suntem aproape de sfârşit... Niciodată n-am visat ca în această perioadă a anului să poată fi astfel de geruri şi un astfel de vânt. Afară din cort e îngrozitor. Trebuie să luptăm până la ultimul pesmet, dar nu putem micşora rațiile".

Vineri 16 martie sau sâmbătă 17: „Am pierdut socoteala zilelor, dar mi se pare că ultima cifră este cea corectă. Viața noastră este o adevărată tragedie. Acum trei zile, pe când mâncam, bietul Oates a declarat că nu poate să meargă mai departe şi ne-a propus să-l părăsim, aşezându-l într-un sac de dormit... După ce am mâncat, l-am convins să meargă cu noi. În ciuda durerilor insuportabile, a căutat să reziste şi a mai mers câteva mile. Pe seară i s-a făcut mai rău. Ştiam că e sfârşitul... Ultimele gânduri ale lui Oates au fost pentru mama lui... Săptămâni în şir a îndurat fără să se plângă suferințe crâncene... Era o fire neînfricată. Şi iată cum a fost sfârşitul: Oates s-a culcat, sperând că nu se va mai trezi şi totuşi

dimineața s-a trezit. Era ieri. Viscolul sufla cumplit. A spus: «Mă duc să mă plimb puțin. Poate n-o să mă întorc curând». A ieşit din cort şi nu l-am mai văzut... Ştiam că bietul Oates se duce să moară şi am căutat să-l convingem să nu plece, dar în acelaşi timp ne-am dat seama că procedează ca un om nobil... Sperăm să întâmpinăm toți la fel sfârşitul, iar până atunci, fără îndoială, nu mai e mult... Nu mai pot să scriu decât la dejun şi nu întotdeauna. Frigul este ucigător: -40° la amiază...”

18 martie: „... Ieri a suflat din nou un vânt îngrozitor care ne azvârlea zăpada în obraz; am fost nevoiți să ne oprim... Piciorul meu drept e pierdut: aproape toate degetele mi-au degerat... Acestea sunt treptele care mă apropie de sfârşit” *19 martie;* „... Sania este îngrozitor de grea... Mâncare mai avem pe două zile, dar combustibilul abia dacă o să ajungă pentru o zi. Cu toții avem picioarele degerate... Vremea nu ne dă nici un răgaz... Temperatura astăzi -40°. *Miercuri 21 martie: „...* Luni pe seară am ajuns până la 11 mile de depozit. Ieri am stat pe loc toată ziua din cauza viscolului cumplit...” *22* şi *23 martie:* „Viscolul nu se potoleşte... Combustibil nu mai avem, iar hrană n-a mai rămas pentru o masă sau două. Pesemne că sfârşitul e aproape. Am hotărât să aşteptăm sfârşitul firesc. Vom merge până la depozit cu lucrurile sau fără ele şi vom muri pe drum”.

Joi 29 martie: „De la 21 viforniţa nu conteneşte... În ziua de 20 am mai avut combustibil ca să ne facem două ceşti de ceai fiecare şi hrană uscată pe două zile. În fiecare zi eram gata să pornim, căci *până la depozit nu sunt decât 11 mile,* dar este imposibil să ieşi din cort, deoarece vântul te doboară şi zăpada te orbeşte. Nu cred că acum mai putem spera în ceva. Vom rezista până la capăt. Fireşte că slăbim mereu şi sfârşitul nu mai poate fi departe. E păcat, dar nu cred să mai fiu în stare să scriu — R. Scott”.

Ultima însemnare: „Pentru Dumnezeu, nu lăsați familiile noastre fără ajutor”.

După opt luni, în noiembrie 1912, un grup trimis de la stația de iernat în căutarea lui Scott şi a tovarăşilor săi a găsit cortul, acoperit parțial de zăpadă şi înăuntru trei cadavre. Wilson şi Bowers zăceau în sacii de dormit. „Scott a murit mai târziu — scria medicul *Edward Alkison,* membru al expediției. El îşi desfăcuse sacul de dormit şi se descheiase la haină... o mână era întinsă peste cadavrul lui Wilson... Am găsit tot echipamentul lor şi am dezgropat de sub zăpadă sania cu încărcătura. Printre obiecte se aflau 35 de funți de probe geologice foarte prețioase... Ei nu s-au despărțit de această colecție până la sfârşit. A doua zi... ne-am

luat rămas bun de la ei pentru totdeauna. Singuratici în măreția lor, ei vor zăcea... fără să se descompună, în mormântul cel mai potrivit din lume pentru ei..."

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI MAWSON

La sfârşitul anului 1911, *Douglas Mawson,* de data aceasta în fruntea unei expediții australiene, a plecat din Tasmania în Antarctica, spre *Țara Adélie.* El avea la dispoziție vaporul „Aurora", comandat de căpitanul *Francis Davis,* care navigase înainte cu Shackleton pe „Nimrod": La începutul anului 1912, Mawson a debarcat cu un grup de colaboratori pe coasta denumită Țara Adélie, dincolo de cercul polar de sud, lângă *golful Commonwealth* (67° latitudine sudică, 42°41' longitudine estică), descoperit de el şi a rămas acolo pentru iernat.

Din ordinul lui Mawson, căpitanul Davis trebuia să debarce un al doilea grup, condus de *Francis Wild,* la 1.500 km spre vest, pe coasta Knox de pe continentul Antarctic. Dar din cauza ghețurilor compacte „Aurora" nu s-a putut apropia de această coastă. Încercând să meargă mai departe, în linie dreaptă, spre vest, expediția a descoperit uriaşul *ghețar de şelf Shackleton.* Davis l-a ocolit pe la nord şi, cotind spre sud, a pătruns într-un golf întins, care mai târziu a fost denumit *Marea Davis.* Aici el a reuşit să ajungă cu „Aurora" aproape până la cercul polar de sud (în dreptul meridianului de 94° longitudine estică) şi a înaintat până când în zare s-au ivit munții de pe o porțiune înainte necunoscută a uscatului antarctic — *coasta Reginei Mary* (Queen Mary Coast). „Aurora" nu s-a putut apropia de noul pământ descoperit; Wild a debarcat cu tovarăşii săi pe marginea de sud-vest a ghețarului Shackleton, în apropiere de cercul polar, în dreptul meridianului de 95° longitudine estică şi a rămas acolo la iernat, la o distanță de 2.000 km spre vest de punctul unde se oprise pentru iernat Mawson. În iarna anului 1912, grupul lui Wild a explorat coasta Antarcticii între meridianele de 89° şi 101° longitudine estică, descoperind pe coasta Reginei Mary, între 95° şi 100° longitudine estică, un lanț de munți nu prea înalți (până la 1.500 m) şi câteva mici insule în marea Davis. La sfârşitul verii antarctice — în februarie 1913, — acest grup de exploratori a fost luat de „Aurora" şi adus în Tasmania.

În timpul iernii, Mawson şi tovarăşii săi au înregistrat pe coasta Adélie vânturi de o putere nemaivăzută: adeseori viteza medie pe zi a vântului ajungea la 44 m pe secundă, iar viteza maximă la 90 m pe secundă. Menționăm că pentru scara lui Beaufort de 12°, unanim adoptată pentru aprecierea puterii vântului, viteza unui uragan care pustieşte totul este de

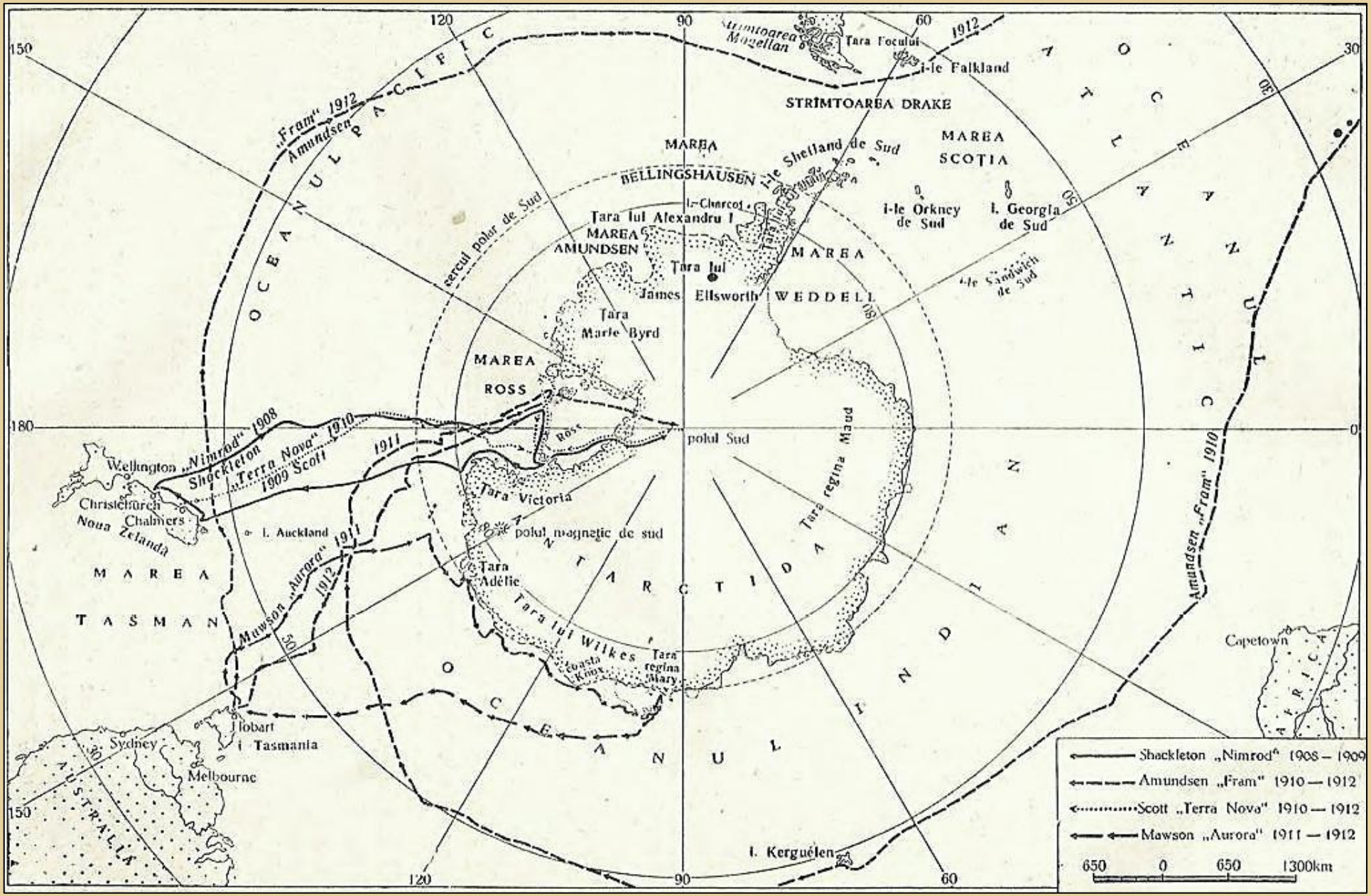

Explorările în Antarctica în anii 1908—1912 şi atingerea polului Sud.

peste 29 m pe secundă; pe coasta Adélie însă, exploratorii au trebuit să înfrunte un uragan de o putere întreită. Viteza medie anuală a vântului a fost apreciată la 22,3 m pe secundă (10°, ceea ce înseamnă furtună puternică, potrivit scării lui Beaufort); aproximativ 340 de zile pe an era furtună. În aceeaşi regiune s-au înregistrat cele mai mari zăpezi din Antarctica — 1.600 mm pe an (calculate în stare lichidă). Temperaturile erau foarte scăzute.

Cu alte cuvinte, grupul lui Mawson a ales pentru iernat o regiune care, după cum s-a constatat, se remarcă prin cea mai aspră climă de pe glob — mult mai grea, din acest punct de vedere, decât oricare din regiunile cercetate din Antarctica sau Arctica. În aceste condiții, grupul lui Mawson a petrecut pe coasta Adélie două ierni şi a explorat cu schiurile şi în sănii trase de câini porțiuni întinse de pe litoral, de ambele părți ale bazei, între 138 şi 152° longitudine estică.

La începutul primei veri (pe la mijlocul lunii noiembrie 1912), Mawson cu doi însoțitori ai săi — locotenentul *Ninnis* şi medicul *Mertz* — au pornit în sănii trase de câini, spre răsărit de golful Commonwealth. Dincolo de Țara Adélie ei au descoperit *coasta Regele George al V-lea cu ghețarii Mertz* şi *Ninnis.* La aproximativ 500 km de bază, Ninnis a pierit, prăbuşindu-se cu o sanie şi cu cea mai mare parte din provizii într-o crăpătură adâncă din gheață. Atunci Mawson şi Mertz s-au întors spre bază. Pe drumul de înapoiere, Mertz s-a îmbolnăvit şi a murit la 200 km de bază, după ce au fost consumați toți câinii şi nu le mai rămăseseră decât foarte puține provizii. Istovit, Mawson şi-a continuat drumul singur prin pustiul de gheață. Era aproape mort de foame, când la 40 km de bază a văzut un morman de pietre sub care o echipă de salvare trimisă de tovarăşii alarmați de lipsa lui îndelungată aşezase nişte alimente. După ce a prins puteri şi s-a odihnit, Mawson s-a întors la bază în februarie 1913.

În absența sa, vaporul „Aurora” venise să-i ia pe membrii expediției, dar fiindcă se apropia iarna a fost nevoit să plece fără să ia pe nimeni, deoarece exploratorii rămaşi la bază n-au vrut să-şi părăsească tovarăşii care lipseau. Mawson şi colaboratorii lui s-au întors în Tasmania la începutul anului 1914, după ce au petrecut încă o iarnă pe coasta Adélie.

PARTEA A ŞAPTEA

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EPOCA CONTEMPORANĂ (1917—1955)

Capitolul 91

DESCOPERIREA ŞI EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN ASIA

EXPLORAREA ŢINUTULUI KOLÎMA-INDIGHIRKA DE CĂTRE S. V. OBRUCEV

În 1926, geologul *Serghei Vladimirovici Obrucev* (fiul academicianului V. A. Obrucev) a întreprins o expediție pentru explorarea bazinului râului Indighirka.

Pe la mijlocul lunii iunie, S. Obrucev a plecat din Iakutsk călare, cu unsprezece însoțitori, spre est-nord-est, a traversat râul Aldan şi a trecut peste *lanțul Verhoiansk,* în dreptul izvoarelor râului Menkiule (din sistemul Aldanului). Cu acest prilej, S. Obrucev a stabilit că lanțul Verhoiansk este alcătuit din patru şiruri de munți (iar nu din unul cum se considera înainte) şi a dat fiecăruia câte un nume: *Okrainnîi, Skalistîi, Glavnîi* şi *Briunghiadin.* Apoi expediția a coborât în valea puțin cercetată a Indighirkăi, în apropiere de gura râului Elga, pe un drum situat mai la nord-est decât cel urmat de Cerski.

La 1 august, S. Obrucev a început să coboare cu bărcile pe Indighirka şi a cercetat cursul râului de la vărsarea râului Elga până la pragurile râului *Indighirka.* El a stabilit că în locul şesului indicat pe hărțile vechi, pe ambele maluri ale râului se întind pe o mare distanță „munți uriaşi, cu piscuri acoperite de zăpadă, înalte de cel puțin 2.000 m". Comparând aceste observații cu datele geologice şi cu constatările lui Cerski, S. Obrucev a tras concluzia dovedită justă că el a continuat şi încheiat descoperirea unui mare sistem muntos, începută de Cerski şi i-a dat, pe bună dreptate, numele primului descoperitor — *lanțul Cerski.*

În acel timp nu se putea trece peste pragurile râului Indighirka; de aceea S. Obrucev a urcat pe afluentul stâng *Iniali,* până la izvoarele acestuia şi, ocolind pe la vest pragurile, s-a întors pe Indighirka; mergând mai departe, a ajuns la *râul Siuriuktiah* şi a stabilit dimensiunile lui şi direcția curentului. În septembrie, mergând în sus pe Indighirka, S. Obrucev a ajuns în satul Oimiakon.

Aici, confruntând observațiile sale meteorologice cu datele strânse de *M. M. Hedenstrom,* care explorase Siberia de răsărit în primul pătrar al secolului al XIX-lea, S. Obrucev a constatat că *Oimiakon* poate fi considerat „pol al frigului" cu acelaşi drept ca şi *Verhoiansk.* La sfârşitul

lunii noiembrie, expediția a pornit înapoi peste lanțul Verhoiansk, iar la 24 decembrie 1926 a sosit la Iakutsk.

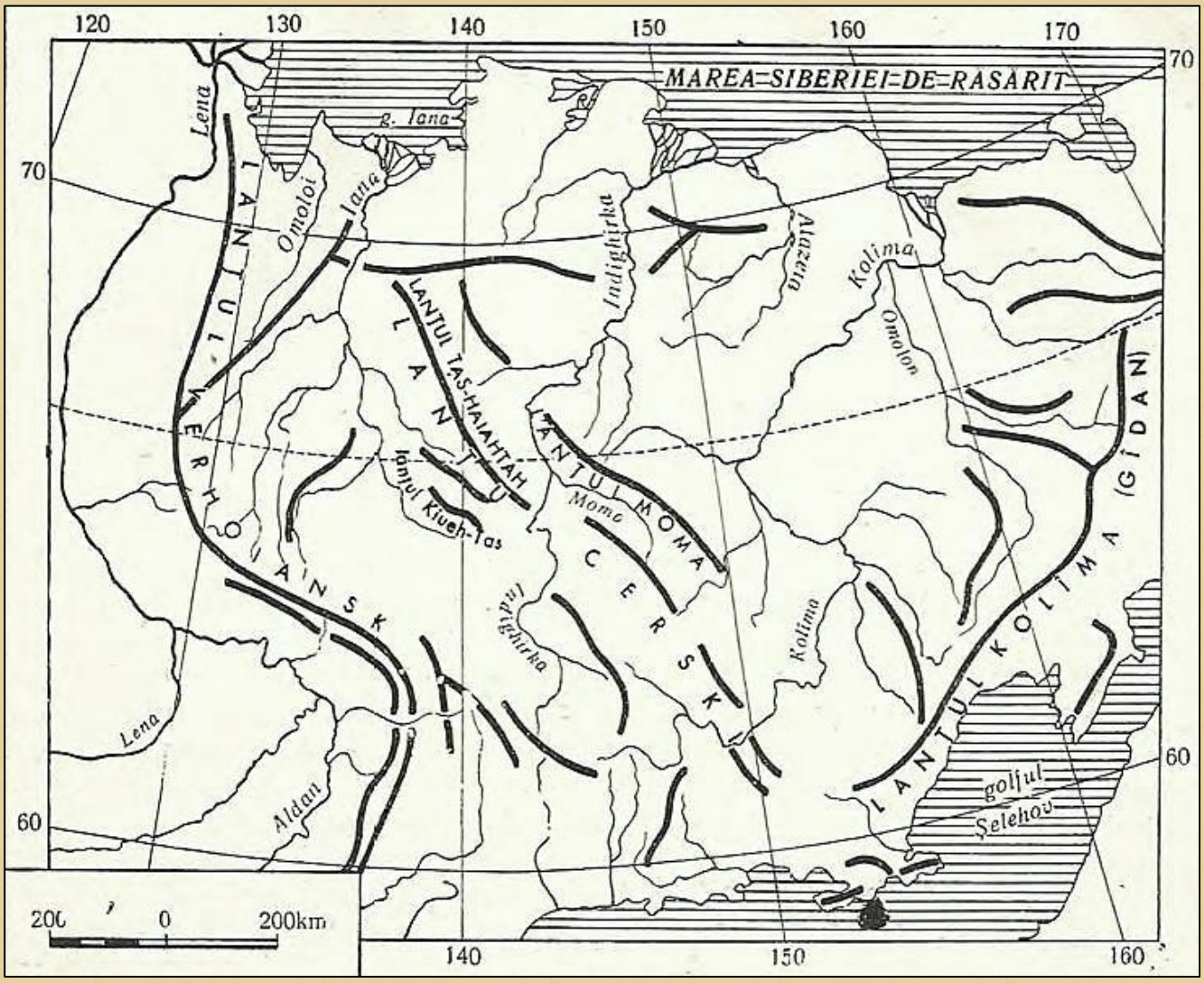

Schema lanțurilor de munți din ținutul Kolîma-Indighirka pe hărțile contemporane.

După trei ani, S. Obrucev a continuat studierea Siberiei de nord-est. În 1929 el a organizat o nouă expediție pentru explorarea bazinului râului Kolîma.

La începutul primăverii anului 1929, el a plecat cu săniile de la Iakutsk la Oimiakon, unde a sosit la 4 mai. De aici s-a înapoiat spre izvoarele *râului Kolîma,* străbătând 2.600 km pe un drum pe atunci aproape necercetat. După ce a trecut peste lanțul Tas-Kîstabît (descoperit de I. Cerski în 1891), S. Obrucev a ajuns pe *râul Aian-luriah* (izvorul stâng al Kolîmei). De aici a început să coboare cu barca până la confluența dintre *Aianluriah* şi *Kulu* (izvorul drept al Kolîmei); după ce a trecut *Marile praguri ale Kolîmei,* S. Obrucev a coborât până la gura râului Omolon, explorând astfel aproape întreg cursul Kolîmei (în afară de cursul ei inferior, mai jos de gura râului Omolon). La 20 septembrie, din cauză că începuse iarna, a

pornit înapoi şi a sosit la Sredne-Kolîmsk, unde s-a oprit pentru iernat.

În februarie 1930, S. Obrucev a plecat cu săniile în sus pe Kolîma, până la gura *râului Korkodon* şi apoi a pornit spre răsărit, pe valea acestui afluent al Kolîmei. La sfârşitul lunii martie, S. Obrucev a descoperit în regiunea izvoarelor râului Korkodon nişte munţi nu prea înalţi, pe care i-a numit *Konghin,* a trecut peste ei (la 63°40' latitudine nordică şi 158°45' longitudine estică) şi a ajuns la izvoarele râului Omolon. În felul acesta, el a străbătut de la nord-est spre sud-est un întins podiş pe care l-a numit *Iukaghir.*

După ce gheaţa de pe râuri s-a topit, la 9 iunie, S. Obrucev a început să coboare cu bărcile în jos pe Omolon, a explorat întreg cursul acestui râu până la vărsarea lui în Kolîma şi la 12 iunie 1930 a ajuns pe Kolîma, terminând astfel cercetarea podişului Iukaghir. Apoi a coborât pe Kolîma până la mare şi a terminat astfel studierea întregului râu până la estuar. Din Nijne-Kolîmsk, S. Obrucev a trecut cu vaporul „Kolîma" prin strâmtoarea Bering, ajungând la Vladivostok.

Pe baza materialelor strânse în timpul expedițiilor din 1926 şi 1929—1930, S. Obrucev a stabilit în linii generale relieful uriaşului ţinut Kolîma—Indighirka, a precizat şi a cercetat direcţia principalelor ape din acest ţinut. El a descris aceste meleaguri în lucrarea „Ţinutul Kolîma—Indighirka. Studiu geografic şi geologic" (1931), iar călătoria sa a prezentat-o în cartea „Prin munţii necunoscuţi ai Iakuţiei..."

EXPEDIŢIA DIN VARA ANILOR 1932—1933 ÎN PENINSULA CIUKOTKA ŞI DESCOPERIREA PODIŞULUI ANADÎR

Explorările întreprinse de S. Obrucev în ţinutul Kolîma-Indighirka în 1926 şi 1929—1930 n-au cuprins uriaşul teritoriu din extremul nord-est al Asiei, cu o suprafaţă de circa 800.000 km^2 (peninsula Ciukotka şi regiunile de pe continent învecinate cu ea).

Era evident că un asemenea teritoriu nu putea fi explorat repede, cu metodele vechi. De aceea *S. Obrucev* a propus să se folosească fotografierea pe itinerarii din avion. Din aer, de-a lungul liniei de zbor trasate exact pe hartă, au fost fotografiate zone largi, până la 50 km. În 1932 a fost explorat prin zboruri pregătitoare litoralul de nord-est al Asiei; s-a traversat în câteva rânduri peninsula Ciukotka şi partea de nord a câmpiei Anadîr.

În anul următor (1933), folosindu-se aceeaşi metodă, s-a fotografiat din avion o suprafaţă de 375.000 km^2, şi cu acest prilej S. Obrucev a observat din aer, între paralelele de 63—67° latitudine nordică şi

meridianele de 173—176° longitudine estică, două lanțuri muntoase — *Rarîtkin* şi *Pekulnei* şi a descoperit un întins podiş de lavă denumit *Anadîr.* Astfel s-a lămurit schema generală a reliefului.

În timpul acestor zboruri, S. Obrucev a descoperit un mic ghețar suspendat, „primul din Asia de nord-est" şi a stabilit că vârful însemnat pe hartă cu o altitudine de 2.799 m, considerat înainte drept cel mai înalt punct din Asia de nord-est, nu există în realitate.

DESCOPERIREA LANŢULUI BADJALSK ŞI A REGIUNII DE GHEŢARI DE MUNTE DIN NORD-ESTUL U.R.S.S.

Explorarea ținutului dintre râul Amgun şi cursul inferior al Amurului a dus la mari descoperiri. În anii 1936—1937 s-au efectuat în acest ținut, la vest de oraşul Komsomolsk, lucrări geodezice şi fotografieri din avion. Ca urmare au fost descoperite lanțurile de munți: *Miacian,* cu un vârf de 1.562 m, la sud-vest de el *Djaki-Unahta-Iakbîiana,* cu un vârf de 1.658 m, iar dincolo de ele, cel mai mare din toate trei, lanțul *Bad-jalsk* cu câteva vârfuri de peste 2.000 m, dintre care cel mai înalt este de 2.640 m. Acest lanț, care se întinde de la lacul Evoron spre sud-est pe o distanță de vreo 250 km, constituie cumpăna apelor între bazinul râului Amgun şi afluenții din stânga ai Amurului, de la *Urmi-Tunguska* la sud-vest, până la *Gorin* la nord-est.

Până prin anul 1930, problema formării ghețarilor în ținutul Kolîma-Indighirka era controversată; mulți oameni de ştiință susțineau că în acest ținut nu au existat niciodată ghețari. Totuşi, aici au fost descoperite mari regiuni de munți şi ghețari, care prin gradul de glaciațiune se situează pe locul al patrulea în U.R.S.S. (după Asia centrală, Caucaz şi Altai).

În 1939, geologul *V. K. Lejoev* a descoperit în *munții Suntar-Haiata,* cu vârfuri care depăşesc 2.900 m, în regiunea izvoarelor râurilor Indighirka, Iudoma şi Ohota (la paralela de 62° latitudine nordică) ghețari lungi de 1,5—4 km. Astfel a început descoperirea celor mai mari ghețari din ținutul Kolîma-Indighirka. Explorarea acestor ghețari a fost continuată în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei şi s-a încheiat în anii de după război.

ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII PAMIRULUI

Începând din 1910, *Nikolai Leopoldovici Korjenevski* a vizitat de câteva ori Pamirul şi a descoperit la marginea sa nord-vestică, la 39° latitudine nordică şi 72° longitudine estică, un vârf înalt pe care l-a numit în cinstea

soției şi ajutoarei sale *piscul Korjenevskaia* (7.105 m). În 1926, el a făcut o descoperire şi mai importantă, găsind, tot în Pamirul de nord-vest, *lanțul* scurt, dar foarte înalt al *Academiei de ştiințe* (Akademii Nauk), aproape perpendicular pe *lanțul Petru I* (Piotr I), care trece prin apropierea lui. Particularitatea noului lanț era direcția sa *meridională,* deosebită de toate celelalte lanțuri din Pamirul sovietic, cunoscute până atunci, care aveau direcția *latitudinală.* În urma cercetărilor de mai târziu s-a văzut că *lanțul Academiei* este cel mai mare centru de glaciațiune din Uniunea Sovietică (în afară de marile arhipelaguri din Oceanul Înghețat). Aici încep marele *ghețar Fedcenko* (77 km) şi o serie de alți ghețari de 20—36 km.

În 1928 a plecat pentru explorarea Pamirului o expediție a Academiei de ştiințe a U.R.S.S. şi abia de atunci a început studierea sistematică a „Acoperişului lumii" de către expediții complexe. În lanțul Academiei a fost descoperit cel mai înalt vârf din U.R.S.S. — *vârful Stalin* (7.495 m). La răsărit de lanțul Academiei a fost descoperit un alt lanț meridional, *Zulumart,* precum şi o serie de piscuri cu altitudini apropiate de 7.000 m.

În 1933, *E. M. Abalakov,* membru al expediției Academiei de ştiințe organizată în Pamir şi Tadjikistan, a făcut o ascensiune pe vârful Stalin.

ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII MUNȚILOR TIAN-SHAN

În 1938, savantul şi alpinistul sovietic *Avgust Andreevici Letavet,* întorcându-se din Tian-Shanul central, a relatat că la sud de piscul Han-Tengri (6.995 m), care era considerat cel mai înalt punct din Tian-Shan, membrii expediției sale au urcat pe povârnişul unui vârf care „prin înălțimea sa poate rivaliza foarte bine cu Han-Tengri".

Această regiune de mare altitudine, puțin accesibilă, pe care P. P. Semionov-Tian-Shanski, care a vizitat-o pentru prima oară în 1857, a numit-o „marea de gheață", nu era studiată îndeajuns nici după 80 de ani. Pentru lichidarea acestei „pete albe" cu o suprafață de aproximativ 8.000 km^2 a fost organizată în 1943 o expediție topografică militară sovietică. Din ea au făcut parte două grupuri specializate de geodezi, cărora li s-a alăturat un grup de avioane pentru aerofotografieri.

Geodezii au început să lucreze pe teren la începutul lunii iulie 1943 şi au terminat cartografierea regiunii cercetate în noiembrie. Ei au întocmit o schemă precisă a poziției lanțurilor muntoase radiale care pornesc în toate direcțiile de la masivul Han-Tengri. Prelucrarea materialelor, terminată în primăvara anului 1944, a dat rezultate neaşteptate pentru geografi. S-a constatat că vârful despre care relatase în 1938 A. A. Letavet, nu numai că „poate rivaliza foarte bine cu Han-Tengri", dar este chiar mai înalt decât el

cu aproape cinci sute de metri.

Astfel a fost descoperit *vârful Victoriei* (Pobeda) de 7.439 m, deasupra nivelului mării, cel mai înalt pisc din Tian-Shan şi al doilea din U.R.S.S. El se înalță în partea de nord-est a *lanțului Kokşaal-Tau,* la 20 km sud de Han-Tengri. De pe povârnişul lui coboară ghețari puternici, care alimentează râurile de munte din sistemul Aksu-Tarim.

ASCENSIUNEA PE EVEREST

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, spioni britanici din India au început să studieze intens *Himalaia* şi munții *Karakorum,* deoarece dincolo de ei se afla Asia centrală, către care se îndreptau poftele imperialiştilor englezi.

La expedițiile din Himalaia, conduse de spioni militari, au participat topografi cu pregătire alpinistă specială. Ei au făcut zeci de încercări de ascensiune pe diferite vârfuri din munții Himalaia şi Karakorum şi au descoperit câteva piscuri printre care *Piscul XV* în dreptul paralelei de 28° latitudine nordică, la granița dintre Nepal şi Tibet. Prelucrarea materialelor strânse de ei, terminată spre sfârşitul anului 1856, a scos la iveală o serie de vârfuri de ordinul a 7.000—8.000 m sau chiar mai mult. Dintre acestea, Piscul XV s-a dovedit a fi cel mai înalt de pe glob — 8.840 m (după calculele mai precise de mai târziu — 8.848 m). Şeful direcției topografice din India, *Andrew Vaugh* a numit acest pisc *Everest,* în cinstea lui *George Everest,* care a condus lucrările topografice în India în anii 1830—1843. Piscul Everest a fost confundat în mod greşit cu piscul *Gaurizankar* (7.144 m); abia în 1913 s-a dovedit că Everest se află la 60 km est de Gaurizankar şi că denumirea sa locală este *Jomolungma* (sau Chomolungma).

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-au întreprins în munții Himalaia aproximativ douăzeci de expediții, în vederea explorării celor mai mari masive şi a ascensiunii pe vârfurile lor. În prima jumătate a secolului al XX-lea s-au întreprins circa optzeci de expediții, cele mai multe engleze, cu sarcini primite de la serviciul de spionaj militar (de a cartografia hotarul care trece la mari altitudini dintre U.R.S.S. şi China, precum şi Tibetul de nord, India şi Nepalul la sud).

Pe atunci nu se permitea accesul străinilor în Nepal şi toate încercările de „a lua cu asalt” Everestul se făceau dinspre nord, din direcția Tibetului. În secolul al XIX-lea nimeni nu a putut urca până la 8.000 de metri. Abia în secolul al XX-lea o expediție engleză a ajuns, în 1922, la 8.326 m, dar cu acest prilej şapte hamali şi călăuze din tribul tibetan şerpa au fost îngropați sub o avalanşă. În 1924, englezul *E. F. Norton* a ajuns până la

8.572 m, dar tot atunci, pe un alt drum şi probabil la o altitudine mai mare, au dispărut fără urmă doi membri ai expediției sale *D. L. Mellory* şi *A. S. Ervin.*

În perioada 1930—1940 s-a reuşit să se întocmească o hartă exactă şi amănunțită a zonei muntelui Everest şi au putut fi „cucerite" zeci de vârfuri cu altitudini sub 8.000 m.

Din 1950 au început încercările de ascensiune pe Everest dinspre sud, din direcția Nepalului, care îşi deschisese granițele. Expedițiile engleze conduse de Erik *Shipton, în* anii 1951—1952, la care a participat alpinistul neozeelandez *Edmond Hillary,* n-au obținut succese importante, dar expediția franco-elvețiană din 1952 a realizat mai mult. Conducătorul ei, *Raymond Lamber* şi „Tigrul zăpezilor", experimentatul alpinist *Tensing* din tribul şerpa, care lucra ca hamal şi călăuză în munții Himalaia din 1935, au urcat până la 8.600 m. Ei au dovedit că urcuşul pe Everest dinspre sud este mai accesibil decât dinspre nord şi că până la 8.500 m, se poate urca fără aparate cu oxigen. Elvețienii explicau succesul lor prin ajutorul prețios al localnicilor şerpa şi prin faptul că „în Himalaia, fiecare expediție urcă, ca să zicem aşa, pe umerii celei precedente" (Lamber). Ei îi tratau pe şerpa „ca pe prieteni, iar nu ca pe slugi" şi Tensing sublinia mai târziu în cartea sa: „elvețienii şi francezii îi tratau pe şerpa de la egal la egal şi nu făceau nici o deosebire în ceea ce priveşte mâncarea, îmbrăcămintea şi echipamentul; ei s-au purtat cu totul altfel decât englezii". În anul următor, expediția britanică a lui *John Hunt,* „urcându-se pe umerii" expediției elvețiene, a pornit la „asaltul" Everestului, care s-a încheiat printr-o victorie. Un rol extrem de important l-a jucat Tensing, care era la a douăsprezecea expediție alpinistă în Himalaia.

Expediția şi-a instalat principala bază la altitudinea de 7.900 m. unde, în mai 1953, s-au adus provizii şi echipament. La 25 mai, prima pereche de alpinişti *(Tom Bourdillon* şi *Charles Evans)* au urcat până la 8.748 m, dar, epuizați, au coborât, lăsând acolo o rezervă de oxigen. La 28 mai, cinci oameni în frunte cu Hunt au urcat până la 8.500 m şi au rămas acolo peste noapte. În ziua de 29 mai, la ora 6 şi 30 dimineața, *Tensing* şi *Hillary* au început „asaltul" vârfului Jomolungma-Everest. La ora 11 şi 30 de minute, *ei au ajuns pe cel mai înalt punct al globului.* Tensing a arborat pe vârf patru steaguri, iar Hillary a făcut o serie de fotografii. După un sfert de oră au început coborâşul, iar după alte cinci ore, istoviți, dar fericiți, ei sau întors la baza de la altitudinea de 7.900 m.

Al doilea vârf ca înălțime de pe glob *Chogori* (8.611 m) se află în dreptul paralelei de 36° latitudine nordică, în *lanțul Karakorum.* Împreună

cu alte vârfuri de 7.000—8.000 m, el a fost descoperit în 1861 de topografii britanici din India *Tuilier* şi *Henri Godwin-Austen* (pe hărțile britanice Chogori este numit K2 (Karakorum—2) sau *Godwin-Austen).* În 1954, pe vârful lui s-a urcat o expediție italiană sub conducerea geologului *Ardito Desio.*

Capitolul 92

NOI CERCETĂRI ÎN REGIUNILE INTERIOARE DIN AUSTRALIA ŞI AMERICA DE SUD

LICHIDAREA „PETELOR ALBE" DIN AUSTRALIA

În 1925, expediția lui *M. Terry* a pornit de la oraşul Darwin, punctul final nordic al căii ferate, în direcția sud-vest spre marginea nordică a *Marelui Deşert de Nisip.* Ea a întocmit o hartă exactă a zonei de semideşerturi î*ntre râul Fitzroy* şi *Stuart Creek* şi a descris regiunile situate între nordul păduros al Australiei şi deşert, precum şi bazinul râului Stuart Creek.

În 1928, acelaşi M. Terry a lucrat în regiunea situată la nord-est de Marele deşert nisipos, între creek-urile (râuri care seacă) *Stuart* şi *Lander.* Scopul său era să încheie explorarea uriaşei depresiuni, descoperită cu puțin înainte la nord de Lander Creek. Potrivit concluziilor expediției, această depresiune (cu lacul *sărat* secat *Woods)* a fost în trecut legată de Lander Creek.

În 1926 a lucrat în Australia centrală, la vest de calea ferată, între paralelele de 25 şi 28° latitudine sudică, expediția lui *A. Mackay.* Scopul ei era „... să lichideze pata albă rămasă în colțul de sud-vest al Australiei de nord, să verifice pe teren coordonatele lanțurilor de munți pe care călătorii dinainte îi văzuseră de departe şi îi însemnaseră pe hărți pe ghicite, precum şi să cerceteze această regiune... din punctul de vedere al creşterii vitelor."

Expediția a explorat regiunea situată la sud de lanțul Petermann. Mackay a ajuns la concluzia că ea nu are nici un viitor ca teren pentru păşunat, mai cu seamă din cauza precipitațiilor reduse şi neregulate, precum şi... a iepurilor, care s-au înmulțit în proporții de neînchipuit în această regiune, unde nu există animale de pradă. În cele din urmă, iepurii pot nimici toate păşunile din Australia centrală.

În 1928, în căutarea „vreunuia din ultimele colțişoare neexplorate ale Australiei”, Mackay a întreprins o călătorie importantă prin Australia de nord, la răsărit de calea ferată. El a constatat că în această regiune uitată există apă din abundență (cu excepția unei singure porțiuni) şi o bucată de pădure cu arbori scunzi, dar a ajuns la concluzia că pentru păşunatul vitelor posibilitățile sunt reduse.

EXPLORAREA REGIUNILOR DIN INTERIORUL AMERICII DE SUD ŞI ULTIMELE CĂUTĂRI ALE „LUMII PIERDUTE”

În perioada dintre cele două războaie mondiale, mulți exploratori au visat să şteargă ultimele „pete albe” de pe harta uriaşului bazin al Amazonului. Încă înainte de primul război mondial, în 1907, *Hamilton Rice* a întreprins o vastă activitate geografică în partea de nord-vest a acestui bazin, împărțită între Brazilia şi Columbia. El a trecut pe hartă marele râu plin de praguri — *Vaupes,* până la vărsarea sa în Rio Negro şi până la începerea războiului (1912—1913) şi-a continuat lucrările la extremitatea nord-vestică a Braziliei, însemnând pe hartă *râul Içana* (afluent superior din dreapta al lui Rio Negro), a trecut de acolo în partea de sud-est a Columbiei, în bazinul fluviului Orinoco şi a explorat o parte din cursul râului Inirida, cel mai mare din sistemul Orinoco. Spre sfârşitul războiului mondial (1917), el a terminat cartografierea lui Rio Negro până în regiunea bifurcării — până la *Casiquiare* (Venezuela de sud), terminând totodată şi explorarea acestor locuri. În sfârşit, în anii 1924—1925, Rice a lucrat într-o altă regiune de frontieră, între Brazilia şi Venezuela, unde a studiat sistemul lui Rio *Branco,* cel mai mare afluent nordic al lui Rio Negro, şi a dovedit că nici unul din râurile din acest sistem nu este legat de fluviul Orinoco, ci sunt despărțite de bazinul său printr-o înaltă cumpănă a apelor — *munții Pacaraima* (altitudine medie peste 1.000 m, cu vârful *Roraima* — 2.770 m). După lucrările lui Rice, granițele de nord ale bazinului Amazonului au fost definitiv stabilite şi însemnate pe hărți exacte.

Un om cu totul opus acestui cercetător lucid şi calm a fost colonelul *Peary Harrison Fawcett,* un personaj ciudat, care şi-a închipuit că este un conchistador al secolului al XX-lea. În cursul primului deceniu al secolului al XX-lea (1906—1910), fiind în slujba guvernului Boliviei, el a condus lucrările comisiei de demarcare a granițelor între Bolivia şi Brazilia şi a făcut atunci cercetări prețioase în bazinul cursului superior al râului Madeira, cel mai mare afluent al Amazonului. Se pare că tocmai aici, într-o regiune unde pătrundeau foarte rar adevărații conchistadori din secolul al

XVI-lea, s-a manifestat mânia lui Fawcett. Iată ce scria el în 1910:

„Dacă ar exista posibilitatea de a organiza un detaşament armat mai mult sau mai puțin important, ar trebui repetat ceea ce a făcut Gonzalo Pizarro, care a parcurs traseul greu de la Quito până la Amazon. Şi ar trebui urmărit cam acelaşi lucru, căci de când se tot caută această misterioasă civilizație indiană, care rămâne mereu nedescoperită, nu mai contenesc zvonurile că în regiunile interioare din America de Sud locuieşte un trib aparte".

Multă vreme Fawcett a strâns şi a interpretat arbitrar legendele indiene transmise de la o generație la alta de „urmaşii conchistadorilor" şi a „hotărât" că la baza lor stă un fapt real şi anume că în bazinul Amazonului există „o lume pierdută", locuită de un popor necunoscut, cu o civilizație antică. Pentru a verifica aceste legende şi pentru a strânge dovezi materiale în favoarea ipotezei sale, Fawcett a plecat în 1925 în căutarea acestui popor, luând cu el pe fiul său şi pe un „prieten" tânăr şi credul. Înainte de plecare, el a anunțat că intenționează „să treacă peste pragul lumii civilizate", la Cuyabî (capitala statului brazilian Matto Grosso). El a anunțat de asemenea itinerariul său exact şi modul cum are de gind să circule pe diferite porțiuni ale drumului spre „lumea pierdută"; spre nord, până la paralela de 10°, pe catâri şi în luntri indiene pe râurile din sistemul Tapajos, iar apoi pe jos, pentru a traversa Brazilia centrală de-a lungul paralelei de 10° spre răsărit şi a ajunge la râul São Francisco, lângă oraşul Barra. Fawcett a dispărut fără urmă, ducând la pieire, în împrejurări care nu s-au lămurit, şi pe cei doi tineri însoțitori ai săi.

În căutarea lui a plecat, împreună cu un grup, J. M. *Dyot,* ofițer în marina militară. El a traversat Brazilia centrală, urmând itinerariul lui Fawcett până la râul Xingu prin regiunea cel mai puțin studiată, iar pe Xingu a coborât până la Amazon. El n-a dat de urmele călătorilor dispăruți, dar a şters una dintre cele mai mari „pete albe" de pe harta Americii de Sud.

Capitolul 93

NOI EXPLORĂRI ÎN ARCTICA AMERICANĂ

RASMUSSEN ŞI EXPLORATORII DE MAI TÂRZIU AI GROENLANDEI

Un călător arctic de „tip vechi" a fost remarcabilul cercetător al vieții

eschimoşilor, *Knud Iakob Rasmussen,* fiul unui danez şi al unei eschimose din Groenlanda.

Rasmussen a crescut printre eschimoşi şi a învățat din copilărie limba lor: el a locuit tot timpul în Arctica, pe care n-o părăsea decât pentru scurtă vreme. În perioada 1902—1908 a participat la două expediții ştiințifice daneze — una „literară" şi alta etnografică, studiind viața eschimoşilor din regiunea polară, în nord-vestul Groenlandei, lângă golful Melville (76° latitudine nordică) şi lângă strâmtoarea Smith (dincolo de paralela de 78° latitudine nordică). În aceşti ani el a scris prima sa carte intitulată „Oameni noi. Un an la vecinii polului Nord" (1906). Începând din 1910, Rasmussen şi-a ales ca bază pentru expedițiile sale de cercetare, pe care le îmbina cu operații comerciale, aşezarea groenlandeză Thule (76°5' latitudine nordică), situată pe țărmul nordic al golfului Baffin.

În perioada 1912—1933, Rasmussen a întreprins şapte aşa-numite „Expediții Thule", studiind Groenlanda de nord şi Arctica americană. Ca şi Stefanson, el a trăit în permanență printre localnici şi circula fără prea multe bagaje. În 1912, el a trecut peste cupola de gheață din interiorul Groenlandei spre fiordul Danez de pe coasta de nord-est, la paralela de 82°. Acest fiord fusese descoperit în 1907 de danezul *L. Mylius-Erichsen,* care a şi murit de foame în această regiune, lângă fiordul Independence, împreună cu doi tovarăşi ai săi. Rasmussen a găsit aici ruinele celei mai nordice dintre aşezările eschimoşilor cunoscute de noi şi, prin urmare, limita extremă a aşezărilor omeneşti în general. El s-a întors la Thule pe acelaşi drum, peste cupola de gheață din interiorul Groenlandei.

În anii 1916—1918, Rasmussen a explorat marile fiorduri de pe coasta nordică a Groenlandei până la fiordul *De Long de lângă Țara lui Nansen; î*n 1919, el a întreprins cercetări etnografice pe mica insulă Angmagsalik (62°5' latitudine nordică), situată în dreptul țărmului sud-estic al Groenlandei.

În anii 1921—1924, Rasmussen a întreprins cea de-a cincea şi cea mai importantă „Expediție Thule", descrisă de el în cărțile „Din Groenlanda spre Oceanul Pacific" (terminată în 1925) şi „Călătoria Thule..." (1926). El a plecat din Groenlanda în sănii trase de câini, a traversat strâmtoarea Hudson şi golful Hudson şi a înaintat de-a lungul țărmului nordic al Americii spre strâmtoarea Bering, studiind viața eschimoşilor din America. Aceasta a fost cea mai mare călătorie din istoria Arcticei în sănii trase de câini. Timp de cincisprezece luni nu s-a primit nici o veste de la Rasmussen şi lumea a crezut că a pierit.

În 1931, Rasmussen a pornit din Thule spre sud, mergând de-a

lungul aproape întregii coaste de vest a Groenlandei, iar în 1932 a vizitat din nou Groenlanda de nord-est. În anul următor a murit, fiind în vârstă de 54 de ani. În anul morții sale (1933) i-a apărut lucrarea „Cartea despre Arctica”. În toate călătoriile sale, scopul principal al lui Rasmussen era să studieze viața eschimoşilor din Groenlanda şi America, dar însoțitorii săi, sau conducătorii expedițiilor ştiințifice daneze, la care el a participat în repetate rânduri — L. *Mylius-Erichsen, Lauge Koch* şi alți câțiva — au adus un mare aport la studiul geografiei şi geologiei Groenlandei, precum şi la cartografierea insulei.

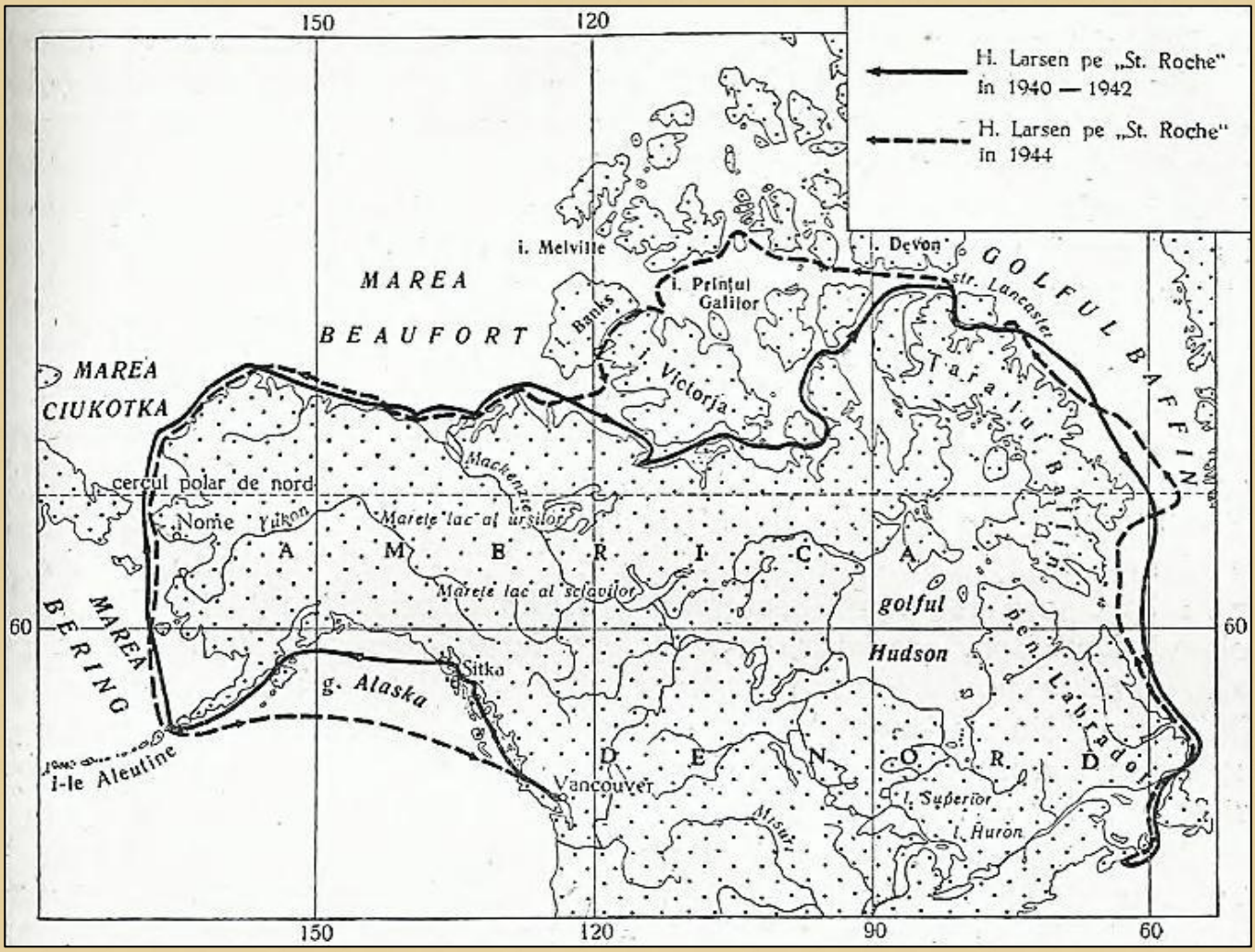

Călătoriile lui H. Larsen din anii 1940—1944.

Lauge Koch, care a condus expediția „Jubiliară” în Groenlanda (1920—1923), în amintirea celei de-a doua colonizări danezo-norvegiene a țării de către Hans Egede, a desăvârşit descoperirea țărmurilor Groenlandei şi a întocmit o hartă precisă a litoralului nordic al insulei. După aceasta el a mai condus cinci expediții care au efectuat cercetări în Groenlanda şi în perioada 1926—1937 a petrecut acolo zece veri şi câteva ierni. Una dintre expediții, alcătuită din 375 de colaboratori de diferite

specialități, a studiat Groenlanda centrală între paralelele de 71 şi 76° latitudine nordică.

Între cele două războaie mondiale, Groenlanda a fost studiată (în mare măsură cu scopuri militare) şi de reprezentanții altor națiuni: astfel, în perioada 1930—1940, cupola de gheață a Groenlandei a fost străbătută la latitudini diferite de germani, norvegieni, englezi şi canadieni, în acest timp, în regiunea muntoasă de pe coasta de răsărit, a fost descoperit în *Țara lui Knud Rasmussen* (peninsula Knud Rasmussen — 68—70° latitudine nordică) lanțul *Watkins*[1] cu vârful *Gunbjörn* (3 700 m).

Cu prilejul traversării Groenlandei a fost măsurată grosimea cupolei de gheață (până la 3.300 m) şi altitudinea deasupra nivelului mării a pământului de sub ea (în medie, 125 m). În afară de lanțul Watkins, la marginile insulei s-au descoperit şi alte lanțuri muntoase, mai joase, precum şi mari masive muntoase netede şi în terase. Totuşi, relieful Groenlandei a rămas necercetat îndeajuns până astăzi.

TRECEREA DE NORD-VEST

După Roald Amundsen, prima încercare reuşită de a ocoli pe la nord continentul american a făcut-o canadianul *Henri Larsen,* sergent în poliția minieră. Într-o barcă cu motor a poliției, numită *„Saint Roque”,* lungă de 30 m (80 de tone), el a călătorit în anii 1940—1942, cu şapte însoțitori, de la vest spre est, din Vancouver la Halifax, prin strâmtorile din arhipelagul Canadian, *cu două opriri pentru iernat,* urmând acelaşi drum pe care mersese mai de mult Roald Amundsen. La mijlocul secolului al XX-lea aceasta nu însemna o mare realizare şi Larsen însuşi a considerat acest drum ca un antrenament şi ca o recunoaştere preliminară a variantei estice a Căii maritime de nord.

În 1944, pe acelaşi vas şi cu un echipaj la fel de numeros, *Larsen a străbătut întregul drum de nord-vest, de la răsărit spre apus, într-o singură perioadă de navigație.* El a efectuat tot drumul, din portul Halifax (44°40' latitudine nordică) din Oceanul Atlantic, până la portul Vancouver (49°16' latitudine nordică) din Oceanul Pacific, în optzeci şi opt de zile (22 iulie — 16 octombrie). Din acestea, optsprezece zile i-au trebuit pentru a trece de-a lungul paralelei de 74° latitudine nordică între insulele din partea centrală a arhipelagului Canadian, prin strâmtorile Lancaster, Barrow şi Melville, până la capul Peel — extremitatea de nord-vest a insulei Victoria.

În 1948, două puternice spărgătoare de gheață americane „East Wind”

[1] Numit astfel în cinstea lui G. J. *Watkins,* conducătorul unei expediții anglo-canadiene, care s-a înecat în 1932 în timpul unei vânători de foci.

şi „Edisto”, în condiţii excepţional de favorabile în ceea ce priveşte mişcarea ghețurilor, au înaintat la nord de arhipelagul Canadian, prin Marea Lincoln, până la paralela de 85° latitudine nordică (acesta este deocamdată recordul pentru vase navigând liber). Din cauză că „Edisto” a pierdut una dintre cele două elice ale sale, ambele spărgătoare de gheață au cotit spre sud. Apoi au navigat în apele arhipelagului Canadian şi au ocolit întreaga insulă Ellesmere, folosind, printre altele, strâmtoarea foarte îngustă şi sinuoasă Evrica (între insulele Ellesmere şi Axel-Heiberg).

Cu toate aceste realizări, până în prezent (1956) drumul de nord-vest nu este folosit pentru navigația comercială.

Capitolul 94

FOLOSIREA DRUMULUI MARITIM DE NORD ŞI DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII ARCTICII SOVIETICE

PRIMELE OPERAŢIUNI DIN MAREA KARA

Îndată după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, tânăra republică sovietică a trecut la restabilirea navigației în mările sale nordice. La 2 iunie 1918 Vladimir Ilici Lenin a semnat un decret cu privire la organizarea Expediției hidrografice în Oceanul Înghețat, dar din pricina războiului civil şi a intervenției, expediția nu şi-a putut desfăşura lucrările; de asemenea, nu s-a putut trimite atunci o expediție spre gurile fluviilor Obi şi Enisei, care să ducă în Siberia maşini şi mărfuri industriale de larg consum şi să aducă de acolo grâne. Dar îndată după alungarea intervenționiştilor şi restabilirea puterii sovietice în Siberia şi în nordul european (la începutul anului 1920), s-a organizat la Arhanghelsk, din inițiativa lui V. I. Lenin, aşa-numita *Prima operație din Marea Kara* — expediție maritimă pentru schimbul de mărfuri între Nordul european sovietic şi porturile din Siberia de vest de pe țărmurile Mării Kara. În fruntea expediției a fost numit remarcabilul navigator (care fusese timonier militar) căpitanul *Mihail Vasilievici Nikolaev.*

M. V. Nikolaev avea o mare experiență în domeniul navigației polare, în anii 1897—1901, trimis de viceamiralul *Stepan Osipovici Makarov în* Anglia, el a supravegheat la Newcastle construirea puternicului spărgător de gheață „Ermak”, proiectat de Makarov, iar apoi a participat împreună cu acesta la primele expediții ale lui „Ermak” în Arctica (sub comanda

căpitanului de rangul I *Mihail Petrovici Vasiliev)* — în Spitzbergen, Țara lui Franz Iosef şi Novaia Zemlia. În cursul primului război mondial, M. V. Nikolaev a lucrat pe vase hidrografice în Marea Albă. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, fiind surprins la Arhanghelsk de intervenția străină, el a comandat nave hidrografice pe Marea Albă şi a ajutat activ organizațiile bolşevice aflate în ilegalitate din oraşul Arhanghelsk la trecerea oamenilor sovietici peste linia frontului.

Pentru prima operație din Marea Kara au trebuit să fie folosite optsprezece vase ajunse la limita uzurii, cu totul nepotrivite pentru navigația între ghețuri; alte nave nu existau pe atunci la Arhanghelsk, căci intervenționiştii luaseră cu ei toate vasele bune. Împărțind aceste nave în două grupuri, M. V. Nikolaev a condus o expediție fără precedent, din Marea Albă în Marea Kara, spre gurile fluviilor Obi şi Enisei şi înapoi, aducând la Arhanghelsk 8.000 de tone de făină şi grăsimi. M. V. Nikolaev a condus şi următoarele trei operații din Marea Kara (în anii 1921—1925). În iernile acestor ani el a comandat pe Marea Albă sau în golful Finic spărgătoare de gheață, printre care şi spărgătorul de gheață „Lenin", pe bordul căruia a murit în 1926.

„PERSEU"

Până în perioada sovietică n-a existat şi nici n-a putut fi concepută o studiere planică a Arcticii. În lucrările efectuate de guvern sau de persoane particulare interesate domnea un haos total: unele regiuni arctice erau explorate de câteva expediții, adesea concomitent, iar altele erau complet ocolite. Cu totul întâmplătoare erau şi misiunile încredințate expedițiilor: ele depindeau de instituția, întreprinderea capitalistă sau persoane care le finanțau.

Studierea multilaterală şi planică a întregii Arctici eurasiatice, ca o problemă de o deosebită importanță de stat, a fost ridicată pentru prima oară de V. I. Lenin în decretul din 10 martie 1921, prin care a fost înființat Institutul ştiințific maritim plutitor, cuprinzând secții de biologie, hidrologie, meteorologie şi geologie-mineralogie. Cercetarea ştiințifică complexă trebuia să fie îmbinată cu importantul scop practic al exploatării căii maritime de nord, care leagă Nordul european sovietic de Extremul Orient.

Organizatorul entuziast al acestei acțiuni a fost hidrobiologul *Ivan Illarionovici Mesiațev,* unul dintre întemeietorii oceanologiei sovietice.

În vara anului 1920, el a lucrat în Marea Barents, conducând un grup al expediției ştiințifico-economice de nord. În 1921 a fost însărcinat să

organizeze Institutul ştiinţific maritim plutitor şi în acelaşi an a navigat pe spărgătorul de gheaţă „Malîghin” în Marea Barents, până la ţărmul nordic al insulelor Novaia Zemlia şi în Marea Kara, unde „Malîghin” a pătruns prin porţile Kara (prima expediţie a noului institut). Începând din 1921, Mesiaţev a condus echiparea vasului special de expediţii al institutului — vaporul de lemn (shooner cu pânze şi aburi) „Perseu”, primul vas maritim construit în perioada sovietică. Apoi el a condus cercetările ştiinţifice efectuate pe „Perseu” în partea de vest a Arcticii sovietice, de la prima cursă a acestui vas (1923), până la moartea sa (1940). I. I. Mesiaţev a navigat el însuşi pe „Perseu” în anii 1923, 1924, 1926 şi 1927 în Mările Albă, Barents şi Kara, precum şi în partea de nord a Oceanului Atlantic. El a organizat Institutul de oceanografie, al cărui director a fost până la moarte.

Mesiaţev a desfăşurat cercetări ştiinţifice şi economice pe scară largă, cu ajutorul unor vase speciale şi şalupe cu motor şi a organizat strângerea de informaţii de la pescari pe baza unor formulare de anchetă speciale, dând o mare atenţie experienţei pescarilor ruşi, transmisă timp de veacuri de la o generaţie la alta. Tot din iniţiativa lui au început să fie folosite fotografierile din avion, pentru studiul deplasărilor bancurilor de peşte, în felul acesta el a pus bazele ştiinţifice ale cercetărilor legate de exploatarea bogăţiilor piscicole.

TRECEREA DEFINITIVĂ A INSULEI VRANGHEL ÎN POSESIUNEA U.R.S.S. EXPEDIŢIA PE NAVA „KRASNÎI OKTIABR”

Cea mai importantă escală pe porţiunea de răsărit a Căii maritime de nord este *insula Vranghel,* pe al cărei ţărm nordic, după cum am văzut, a fost arborat drapelul rus (de către echipajul vasului „Vaigaci”) încă în 1911. Totuşi, în perioada războiului civil şi a intervenţiei, şi pentru a doua oară în 1923, s-au făcut încercări de a se organiza pe insula Vranghel staţiuni anglo-canadiene pentru vânătoare de balene şi alte animale marine, în ambele cazuri, iniţiatorul lor a fost *Vilhjalmur Stefanson, în* spatele căruia se aflau unele cercuri imperialiste anglo-canadiene care sperau că nu vor întâmpina rezistenţă din partea tânărului stat sovietic. Socotelile lor s-au dovedit însă greşite. Pentru a se pune capăt încercărilor de acaparare a insulei Vranghel, în iulie 1924, din Vladivostok a fost trimisă acolo canoniera „Krasnîi Oktiabr” (fostul spărgător de gheaţă „Nadejnîi”), sub comanda ofiţerului de marină şi hidrografului *Boris Vladimirovici Davîdov* (1884—1925).

Încă înainte de primul război mondial B. V. Davîdov se afirmase ca un

remarcabil explorator al mărilor din Asia de nord-est şi avea experienţa navigaţiilor polare. În 1910, în calitate de comandant al spărgătorului de gheaţă „Taimîr", el a participat la *expediţia hidrografică din Oceanul Îngheţat.* El a prelucrat materialele acestei expediţii pentru cartea-pilot intitulată: „Materiale pentru studierea Oceanului Îngheţat de nord, de la capul Dejnev până la râul Kolîma". În anii 1913—1919, el a condus *Expediţia hidrografică în Oceanul Pacific,* a însemnat pe hartă ţărmurile Mării Ohotsk şi a început descrierea ţărmurilor Mării Bering. În 1920—1923, Davîdov a prelucrat materialele adunate în anii precedenţi şi a editat pe baza lor lucrarea „Îndreptar de navigaţie pentru coastele R.S.F.S.R., ale Mării Ohotsk şi ale ţărmului răsăritean al peninsulei Kamceatka".

Guvernul sovietic a încredinţat expediţiei de pe canoniera „Krasnîi Oktiabr", în afara sarcinii principale, şi misiunea de a efectua cercetări ştiinţifice, atât pe drum spre insula Vranghel — în strâmtoarea Bering şi în Marea Ciukotka — cât şi în zona insulei.

Înaintând până la 12 august (efectuând concomitent şi lucrări hidro-geologice) prin strâmtoarea Bering şi prin partea de sud a Mării Ciukotka, complet liberă de gheţuri, expediţia a atins paralela de 70°43' latitudine nordică şi meridianul de 173°32' longitudine vestică. Dar când „Krasnîi Oktiabr" a cotit spre apus, în direcţia insulei Vranghel, a întâlnit gheţuri compacte, a fost prins de ele şi timp de patru zile a mers în derivă. După ce s-a eliberat cu greu şi a cercetat starea gheţurilor lângă insulă, canoniera „Krasnîi Oktiabr" a mai mers încă două zile cu mari greutăţi prin ceaţă deasă, printre îngrămădirile haotice de gheaţă veche de mai mulţi ani.

La 19 august, primii marinari sovietici au debarcat pe coasta sudică a insulei Vranghel, la capul Proletarski (lângă golful Rogers) şi în ziua următoare B. V. Davîdov a arborat acolo într-un cadru solemn drapelul sovietic şi a fixat o tablă de aramă cu data vizitării insulei.

Apoi canoniera a mers timp de trei zile spre vest, de-a lungul ţărmului sudic al insulei. Expediţia a descoperit acolo două staţii de iernat ale vânătorilor, cu mici depozite, iar curând după aceea, şi oameni: un canadian şi treisprezece eschimoşi americani, aduşi acolo cu un an în urmă de capitalişti canadieni, pentru a exploata prădalnic bogăţiile piscicole. Davîdov a confiscat toate uneltele şi prada, iar pe vânători i-a arestat ca braconieri.

După ce a terminat explorarea şi trecerea pe hartă a ţărmului sudic al insulei Vranghel şi a determinat acolo două puncte astronomice şi două

magnetice, la 23 august Davîdov a cotit de la capul sud-vestic Blossom, spre continent. El a ajuns la capul Iakan abia după cinci zile, deoarece strâmtoarea Long era blocată de ghețuri. De acolo, canoniera „Krasnîi Oktiabr" a mers numai 150 km spre sud-est prin apa liberă de lângă țărm, până la capul Schmidt. Aici condițiile meteorologice s-au înrăutățit atât de mult, încât marinarii au început să se pregătească pentru iernat. Ei au staționat lângă cap timp de patru săptămâni, au stins focul la toate cazanele, au demontat maşina, când deodată s-a simțit mişcarea apei. Ea devenea tot mai puternică, ceea ce arăta că, în apropiere, o parte a mării este liberă de ghețuri.

În mai puțin de două zile, maşina a fost montată din nou, cazanele puse sub presiune şi la 27 septembrie canoniera, spărgând o fâşie de gheață lată de aproximativ 25 km, a pornit prin marea liberă, pe un vânt puternic şi potrivnic, spre strâmtoarea Bering, iar peste trei zile a intrat în strâmtoare. Pe vas nu mai erau decât foarte puțini cărbuni, când în strâmtoare el a fost blocat între ghețuri care l-au împins din nou în Marea Ciukotka. Din fericire, după trei zile, vântul dinspre sud a împrăştiat ghețurile şi „Krasnîi Oktiabr" a ajuns până la capul Dejnev. Procurându-şi în această regiune puțin combustibil, expediția a trecut prin strâmtoarea Bering şi la 6 octombrie s-a oprit în golful Providenie, unde se găsea cărbune îndeajuns. La 23 octombrie, după ce şi-a îndeplinit cu succes misiunea, canoniera „Krasnîi Oktiabr" s-a întors la Vladivostok.

După doi ani, în 1926, vaporul „Stavropol", sub comanda lui *Pavel Gheorghevici Milovzorov,* a adus pe insula Vranghel primul grup de colonişti sovietici, în frunte cu *Gheorghi Alekseevici Uşdkov,* numit comandant al insulei. Pe drumul de înapoiere spre Vladivostok, Milovzorov a arborat drapelul sovietic pe *insula Herald* situată la extremitatea nord-estică a sectorului sovietic al Arcticei (71°25' latitudine nordică, 175°40' longitudine vestică). Dar prin hotărârea guvernului sovietic din 15 aprilie 1926, granița sectorului sovietic în Marea Ciukotka a fost stabilită şi mai departe spre răsărit, pe meridianul de 168°49'30" longitudine vestică.

PRIMII EXPLORATORI SOVIETICI ÎN ARHIPELAGUL FRANZ IOSEF

Începând din 1923, expediții sovietice de cercetări ştiințifice au vizitat apele de lângă țărmurile arhipelagului Franz Iosef. Pentru prima oară, cercetătorii sovietici au debarcat în 1928 pe coasta uneia dintre insulele sudice ale arhipelagului şi au strâns acolo probe de rocă. Iar peste un an,

în 1929, pe insula *Hooker* a fost arborat drapelul sovietic, ca o confirmare a faptului că în*tregul arhipelag Franz Iosef este posesiune sovietică.*

Pe țărmul vestic al insulei Hooker, lângă baia Liniştită, a debarcat primul grup de cercetători sovietici, aduşi să ierneze aici de spărgătorul de gheață „Gheorghi Sedov", care se afla sub comanda căpitanului *Vladimir Ivanovici Voronin* (1890—1952). În august s-au construit pentru ei trei clădiri şi a început să funcționeze stațiunea meteorologică polară cea mai nordică (80° 20' latitudine nordică) din acea vreme (până în 1932).

În timpul acesta, Voronin a trecut cu spărgătorul de gheață „Sedov" de la insula Hooker prin Canalul britanic spre nord, până la paralela de 82°14' latitudine nordică. Efectuând în apele arhipelagului Franz Iosef observații hidrologice la mare adâncime, oamenii de ştiință de pe „Sedov" au descoperit lângă țărmurile nordice ale arhipelagului, în apropiere de fund, un strat de apă caldă din Atlantic.

Începând din 1929, arhipelagul Franz Iosef a fost vizitat în fiecare vară (în afară de anii 1941—1944) şi este vizitat şi astăzi de expediții sovietice, din care fac parte întotdeauna oameni de ştiință care efectuează cercetări atât în arhipelag, cât şi în apele din jurul lui. Principala lor bază este stațiunea din baia Liniştită, a cărei activitate ştiințifică se extinde tot mai mult. În afară de aceasta, în 1932, în cadrul celui de-al doilea An polar internațional, s-a organizat o a doua stațiune pe insula Rudolf, în extremul nord al arhipelagului (81°48' latitudine nordică). Pe vremea aceea ea era cea mai nordică dintre stațiunile polare de pe glob. Datorită poziției sale geografice, ea a devenit, începând din 1936, punctul de plecare pentru o serie de expediții aeriene sovietice către polul Nord şi în general pentru explorarea aeriană a Arcticii centrale.

EXPEDIȚIA DE PE „SEDOV" DIN 1930 ŞI NOILE DESCOPERIRI DIN MAREA KARA

În perioada 1920—1930, partea de nord a Mării Kara era încă o „pată albă". Prima expediție de cercetări ştiințifice condusă de *Otto Iulievici Schmidt* (devenit mai târziu academician) a plecat acolo în 1930, pe spărgătorul de gheață „Sedov", comandat de V. J. *Voronin.* Conducătorul ştiințific al acestei expediții a fost *Vladimir Iulievici Vize,* care şi-a început explorările în Arctica în anii 1912-1914, pe vasul „Sf. Foka" al expediției lui G. I. Sedov.

Studiind deriva vasului „Sf. Ana", pe baza jurnalului de bord care s-a păstrat datorită eroismului timonierului V. Albanov şi marinarului A. Konrad, Vize a observat un fenomen ciudat: uneori direcția derivei

ghețurilor se deosebea atât de mult de direcția vântului, încât acest lucru nu putea fi explicat prin influența unui curent maritim permanent; deosebirile cele mai mari s-au observat în cursul celor trei luni de vară din 1913 (6 iunie—11 septembrie) când „Sf. Ana” a fost în derivă între 78°30' şi 80° latitudine nordică. În 1924, în studiul „Despre curenții de suprafață din Marea Kara”, Vize a explicat acest fenomen în felul următor: „Ghețurile, care se mişcau sub influența vântului, întâlneau o piedică în calea lor, care ar fi putut fi în primul rând un uscat apropiat... Presupunerea că există uscat între 78 şi 80° spre răsărit, în apropiere de linia derivei vasului «*Sf.* Ana» este confirmată pe deplin de observațiile asupra comprimării ghețurilor şi apariției copcilor... [notate] în jurnalul de bord al vasului «*Sf. Ana*»... Locul unde ar putea să existe acest pământ a fost însemnat de mine pe harta anexată la studiul de față”.

V. I. Vize

Una dintre sarcinile expediției din 1930 a fost să caute acest pământ necunoscut. Din Russkaia Gavan, de pe țărmul de nord-vest al insulelor Novaia Zemlia (76°13' latitudine nordică), „Sedov” a pornit spre nord-est. „Vasul a înaintat peste 300 km printre ghețuri, care au început să se rărească abia în dreptul paralelei de 79°. Au apărut mari spații de apă liberă, neobişnuite pentru această regiune, iar la 13 august s-a ivit fâşia întunecată a unui pământ necunoscut, înconjurat de torosuri imobile... Uscatul presupus a devenit un uscat real” (D. Karelin).

Insula Vize, cu o suprafață de circa 50 km^2, se află în partea de nord a Mării Kara, între coordonatele de 79°30' latitudine nordică şi 76°50” longitudine estică. A doua zi după descoperire, Vize şi alți câțiva membri ai expediției au ajuns cu mari eforturi peste torosuri pe insulă, au explorat-o şi au însemnat-o pe hartă. „Această insulă pierdută între ghețurile arctice — scria Vize — produce o impresie foarte descurajatoare. Ea este joasă, alcătuită din roci sedimentare şi aproape cu desăvârşire lipsită de vegetație. Fauna este de asemenea extrem de săracă. Chiar şi păsările... nu se află decât în exemplare izolate”.

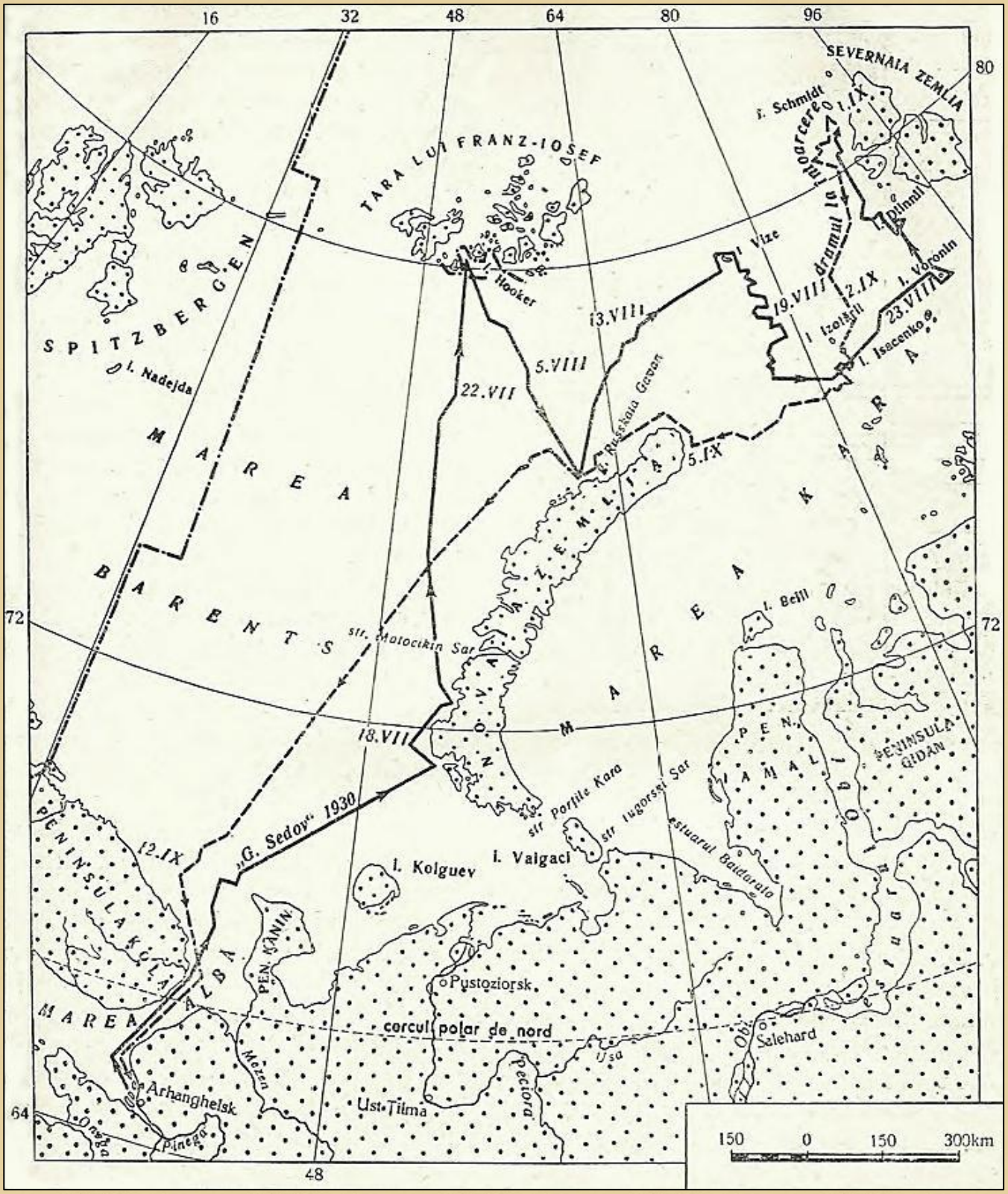

Expediția de pe „G. Sedov” din 1930.

„Sedov” a încercat să meargă de la insula nou descoperită în linie dreaptă spre est, în direcția insulelor Severnaia Zemlia, unde trebuia să debarce primul grup de cercetători pentru iernat. El a întâlnit însă ghețuri plutitoare atât de compacte, încât a fost nevoit să le ocolească dinspre sud. Abia în dreptul paralelei de 77° latitudine nordică spărgătorul de gheață a

putut să cotească din nou spre est, iar apoi spre nord-est şi la 22 august au mai fost descoperite două mici pământuri, *insulele Isacenko* (77°15' latitudine nordică, 89°30' longitudine estică) şi *Voronin* (78°10' latitudine nordică, 93°45' longitudine estică), numite astfel în cinstea participanților la expediție — microbiologul *B. L. Isacenko* şi *Voronin* căpitanul vasului „Sedov".

După ce a înseninat pe hartă aceste noi pământuri descoperite, expediția a pornit spre nord, deoarece la răsărit de insula Voronin ea a întâlnit iarăşi gheţuri de nestrăbătut. În ziua următoare a apărut *coasta de vest* abruptă, încă necunoscută, *a insulelor Severnaia Zemlia,* încătuşată de o fâşie lată de gheață imobilă în jurul țărmului. Iar la 24 august, înaintând spre nord de-a lungul câmpului de gheață până la 79°30' latitudine nordică, expediția a descoperit un grup de insule joase, situate la vreo 40 km vest de Severnaia Zemlia. Ulterior, acest grup a fost denumit *arhipelagul Sedov.*

Într-o săptămână, echipajul de pe „Sedov" a construit pe insula Domaşni din micul arhipelag o stațiune polară, unde au fost lăsați patru cercetători, precum şi G. A. Uşakov, conducătorul stațiunii.

G. A. Uşakov

Expediția a pornit apoi mai departe spre nord, de-a lungul țărmului vestic al insulelor Severnaia Zemlia, în zona dintre câmpul de gheață de lângă țărm şi gheţurile plutitoare.

După o zi (la 31 august) drumul spărgătorului a fost barat de o fâşie lată de gheață groasă, veche de mulți ani. Dar la câțiva kilometri spre nord de această barieră de gheață se vedea „o uriaşă calotă de un alb strălucitor, cu marginile abrupte, verzui-albastre". Această insulă — „căciulă de gheață" — situată la 81°10' latitudine nordică şi 91° longitudine estică, a fost numită în cinstea şefului expediției *insula Schmidt.* De aici „Sedov" a cotit spre sud, a trecut pe lângă insula Uedinenie, apoi s-a îndreptat spre vest şi, ocolind pe la nord insulele Novaia Zemlia (cu o escală în Russkaia Gavan), a sosit la 14 septembrie la Arhanghelsk.

Rezultatele ştiințifice ale acestei expediții sovietice au fost atât de mari, încât ea poate fi considerată pe drept cuvânt ca una dintre cele mai rodnice expediții în Arctica. Prin descoperirea insulei Vize a fost confirmată în mod strălucit previziunea ştiințifică a acestui om de ştiință

sovietic. În afară de aceasta, au fost descoperite insulele Isacenko şi Voronin, întreaga coastă de nord-vest a insulelor Severnaia Zemlia şi insulele din apropiere — arhipelagul Sedov şi „căciula de gheață” a lui Schmidt. Lucrările hidrologice efectuate de expediție în partea centrală a Mării Kara au dus la o descoperire oceanografică extrem de importantă, stabilindu-se existența unei porțiuni întinse de mică adâncime, denumită mai târziu *Platoul submarin central din Marea Kara* şi a două depresiuni submarine — „jgheaburi” cu apă adâncă — de ambele părți ale spațiului cu apă mică; spre vest *jgheabul Sfânta Ana,* iar spre est *jgheabul Voronin.*

DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII ARHIPELAGULUI SEVERNAIA ZEMLIA

Insula Domaşni, mohorâtă şi pustie, pe care au debarcat la sfârşitul anului 1930 *Gheorghi Alekseevici Uşakov* şi ceilalți trei colaboratori ai noii stațiuni polare „... nu reprezenta decât creasta unei cute de calcar care se ridica din mare. Ea se înălța ca o fâşie îngustă şi cocârjată, care semăna cu spinarea unei balene ieşite din apă. Când am păşit pentru prima oară pe suprafața ei înghețată şi lunecoasă — scrie Uşakov — am mers fără să vrem cu prudență, ca şi cum sub picioarele noastre s-ar fi aflat într-adevăr o balenă, gata în orice clipă să se cufunde în hăul rece”.

În stațiune au fost lăsați patruzeci şi trei de câini cu sănii şi cu o rezervă de alimente pe trei ani pentru oameni şi animale. La începutul lunii octombrie, când cercetătorii, lăsându-l la bază numai pe radiotelegrafist, au plecat în sănii trase de câini să efectueze prima recunoaştere, s-a constatat că *insula Domaşni*[1] se află la aproximativ 20 km de țărmul cel mai apropiat din arhipelagul Severnaia Zemlia. La 5 octombrie 1930 Uşakov a arborat drapelul sovietic pe țărmul apusean al arhipelagului Severnaia Zemlia, pe *muntele Serp i Molot* (Secera şi ciocanul). Dună ce în octombrie a însemnat pe hartă 145 km din coasta de vest, Uşakov a început să pregătească explorarea arhipelagului Severnaia Zemlia, considerat un masiv unitar de uscat sau cel mult o insulă dublă. În acest scop, în iarna anului 1930—1931 el şi tovarăşii săi au întreprins o serie de expediții cu săniile în arhipelagul Severnaia Zemlia şi au organizat acolo câteva depozite de alimente.

Prima realizare importantă a fost descoperirea, în mai 1931, a *strâmtorii Armatei Roşii,* care separă partea de nord a pământului cercetat — *insula Comsomolistului* — de partea ei centrală. Cercetătorii au

[1] Toate denumirile subliniate de pe harta arhipelagului Severnaia Zemlia au fost date de G. A. Uşakov.

străbătut întreaga strâmtoare şi au însemnat-o pe hartă de la intrarea sud-vestică în fața căreia se află arhipelagul Sedov până la ieşirea nord-estică — *capul Voroşilov.*

Cercetătorii polari au însemnat pe hartă porțiunea de coastă situată la sud-est de capul Voroşilov, până la 80° latitudine nordică şi au constatat că în 1913 ea fusese însemnată cu mari greşeli, de altfel lesne de înțeles, întrucât „operația se făcuse de pe un vas care naviga între ghețuri". Greşeli şi mai mari au fost constatate la nord de capul Voroşilov: harta lui B. A. Vilkițki „nu făcea nici măcar o aluzie" la strâmtoarea Armatei Roşii. De fapt, întregul litoral nord-estic al arhipelagului Severnaia Zemlia a trebuit să fie cartografiat din nou.

De la capul *Roza Luxemburg* coasta îşi schimba direcția de la nord spre nord-vest. Calota de gheață care acoperă cea mai mare parte a arhipelagului se retrage aici din fața mării şi cercetătorii au mers de-a lungul unui țărm jos, astfel că „nu întotdeauna puteai să-ți dai seama de la prima vedere dacă te afli pe mal sau pe gheață". La 16 mai, cercetătorii sovietici au ajuns la 81°15' latitudine nordică, 95°40' longitudine estică, la „un ținut alb, sever şi aspru", extremitatea nordică a arhipelagului Severnaia Zemlia şi, în general a întregii Arctici asiatice. După trei zile, cercetătorii au pornit mai departe spre sud-vest şi au desăvârşit descoperirea întregului țărm al insulei Comsomolistului.

În iunie 1931, exploratorii au traversat partea centrală a arhipelagului Severnaia Zemlia în direcția nord-est (de la *golful Stalin* din Marea Kara până la fiordul Matusevici din Marea Laptev), iar apoi au pornit spre sud-est, în direcția coastei — direct spre sud, pe meridianul de 100° longitudine estică, pătrunzând în „golful" indicat pe harta din 1913. Dar golful s-a dovedit a fi *strâmtoarea Şokalski,* prin care ei au ajuns din nou pe țărmul Mării Kara. Astfel s-a dovedit că şi partea centrală a arhipelagului Severnaia Zemlia este o *insulă* separată şi anume *insula Revoluției din Octombrie.*

Rămânea să se mai cerceteze litoralul vestic al noii insule descoperite. Această porțiune a drumului a fost cea mai grea din cauză că temperatura a crescut până la +5°. „Zăpada nu mai ținea săniile, câinii şi nici măcar schiurile... — scria Uşakov. — La 25 iunie s-a topit gheața de pe râuri. Înaintarea pe țărm a devenit imposibilă. În mare se aflau ghețari de netrecut, cu lacuri adânci sau zăpezi şi mai adânci. Singurul drum care mai rămăsese era pe fâşia îngustă de gheață netedă de lângă țărm, acoperită de apă. Zi de zi înaintam prin apa înghețată, adesea fără să întâlnim pe zeci de kilometri în şir vreun ghețar pe care să ne putem

odihni şi să se poată încălzi câinii care înghețau”.

La începutul lunii iulie, când cercetătorii se aflau la 150 km de stațiunea lor de pe insula Domaşni, ei au fost nevoiți să stea zece zile pe loc din pricina cetii şi a lapoviței. Pentru câini rămăsese atât de puțină hrană, încât, sau trebuiau abandonate lucrările pentru a se înapoia în grabă la bază, sau trebuiau sacrificați câinii, dacă „soluția n-ar fi fost oferită chiar de Arctica”: în a şasea zi cercetătorii au împuşcat doi urşi albi.

Ultima parte a drumului a fost cea mai grea. „Timp de două zile şi două nopți a plouat cu găleata... Pe gheață au apărut crăpături... Doi câini au murit de istovire, cinci, împreună cu înaintaşul, zăceau în sănii, iar ceilalți... începuseră să cadă în apă. Hrana se terminase şi am dat câinilor resturile de unt şi ciocolată, iar noi ne-am hrănit numai cu orez, care şi el era pe sfârşite”.

La 20 iulie, după cincizeci de zile de la plecare, Uşakov şi tovarăşii săi s-au întors la stațiune după ce au ocolit şi au însemnat pe hartă țărmurile insulei Revoluției din Octombrie, cea mai mare din arhipelagul Severnaia Zemlia.

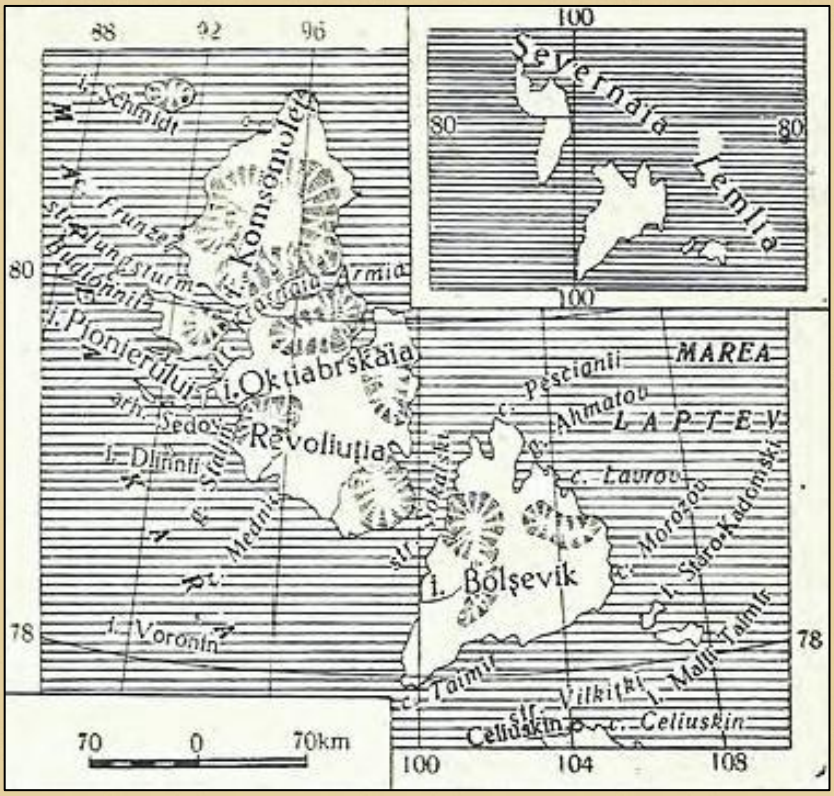

Arhipelagul Severnaia Zemlia pe hărțile din 1925 şi 1955.

În primăvara anului următor (1932) — de la mijlocul lunii aprilie până la sfârşitul lunii mai — cercetătorii au făcut ocolul părții de sud-est a arhipelagului — *insula Bolşevic,* situată dincolo de strâmtoarea Şokalski, pe care au cartografiat-o. De fapt, ei au descoperit din nou toate țărmurile ei, întrucât coasta de sud-est şi sud a arhipelagului Severnaia Zemlia erau indicate pe harta lui B. A. Vilkiţki tot atât de greşit ca şi coasta de nord-est, iar țărmurile vestice ale arhipelagului au fost până atunci complet necunoscute. În zilele de l—8 iunie a fost cercetată şi însemnată pe hartă *insula* destul de mică de la vest, *Pioner,* cea mai apropiată de baza

principală.

După calculele lui V. I. Vize, primii cercetători rămaşi la iernat pe arhipelagul Severnaia Zemlia au străbătut în doi ani, cu sănii trase de câini, cel puțin 5.000 km, dintre care pe o distanță de 2.220 km au făcut cartografieri amănunțite, iar pe întregul parcurs s-au efectuat cartografieri de mai mică precizie. A fost însemnat aproape întreg arhipelagul Severnaia Zemlia — patru insule mari şi o serie de insule mici învecinate, cu excepția insulei Schmidt.

În august 1932, G. A. Uşakov şi tovarăşii lui au fost înlocuiți de un grup de cercetători adus pe spărgătorul de gheață „Russanov". În drum spre arhipelagul Severnaia Zemlia, această navă a descoperit un mic arhipelag numit *insulele Izvestia ȚIK* (76° latitudine nordică, 82—83° longitudine estică), iar apoi a trecut pentru prima oară din Marea Kara în Marea Laptev prin strâmtoarea Şokalski. În toamna anului 1932, o expediție de pe vasul „Taimîr" sub comanda lui *Aleksei Modestovici Lavrov* a descoperit în partea de nord a Mării Kara o zonă de adâncime mică — *Platoul submarin central din Marea Kara,* iar la intrarea sudică în strâmtoarea Şokalski, grupul micilor *insule Krasnoflotskie* (ale Flotei Roşii).

PRIMELE CĂLĂTORII PE ÎNTREG DRUMUL MARITIM DE NORD ÎNTR-O SINGURĂ PERIOADĂ DE NAVIGAȚIE

În jurul anului 1930 s-a văzut clar că folosirea Drumului maritim de nord pentru comunicații regulate între Nordul european şi Extremul Orient al U.R.S.S. este pe deplin posibilă. Trebuia numai dovedit în practică, printr-o călătorie, că din orice port din Nordul european se poate ajunge în orice port din Extremul Orient într-o singură perioadă de navigație. Această călătorie a făcut-o în 1932 o expediție a Institutului arctic condusă de O. J. *Schmidt* pe spărgătorul de gheață *„Sibiriakov",* comandat de V. *I. Voronin.*

„Sibiriakov" a ieşit din Arhangelsk la 28 iulie 1932, a trecut prin strâmtoarea Matocikin Şar în Marea Kara şi Ia 3 august 1932 a ajuns fără prea mari dificultăți în portul Dickson, unde a stat până la 11 august, aşteptând vasul de transport cu cărbune. Din portul Dickson, „Sibiriakov" a pornit spre arhipelagul Severnaia Zemlia şi, mergând printr-o mare complet liberă de ghețuri, a descoperit pe drum *insula Sidorov* (75°8' latitudine nordică, 82°2' longitudine estică), inițiind astfel descoperirea

grupului de *insule ale Institutului Arctic*[1]. După o scurtă oprire lângă stația de iernat a lui Uşakov, „Sibiriakov” a pornit mai departe şi a ocolit pentru prima oară pe la nord arhipelagul Severnaia Zemlia, ajungând la paralela de 81°28' latitudine nordică (în dreptul meridianului de 96°54' longitudine estică). Cotind spre sud, el a trecut în Marea Laptev printr-o fâşie de apă liberă de ghețuri, de-a lungul țărmului răsăritean al insulei Comsomolistului, apoi a întâlnit ghețuri compacte prin care a răzbit cu mare greutate.

Ajungând la 22 august în apă liberă de ghețuri, la sud de insula Micul Taimîr, în dreptul paralelei de 78° latitudine nordică, „Sibiriakov” a întâlnit curând din nou ghețuri compacte, care l-au împiedicat să meargă drept spre răsărit şi de aceea a pornit spre delta Lenei. La 27 august vasul a intrat în golful Tiksi, unde a încărcat din nou cărbune. După trei zile a plecat de aici, remorcând două vapoare cu roți de pe Lena, pe care urma să le aducă pe Kolîma. El le-a adus cu bine până la gurile Kolîmei, apoi şi-a continuat drumul spre est. „Sibiriakov” a întâlnit torosuri vechi de mulți ani abia dincolo de meridianul de 167° longitudine estică, în apropiere de estuarul Ciaun. Croindu-şi încet drum printre ele. „Sibiriakov” a ajuns la 10 septembrie până la insula Koliucin (67°5' latitudine nordică, 174°39' longitudine vestică). Ghețurile deveneau din ce în ce mai tari şi aici s-au rupt cele patru palete ale elicei. Pentru a le înlocui cu palete de rezervă, trebuia ridicată pupa cu vreo trei metri, iar pentru aceasta trebuiau mutate câteva sute de tone de cărbune şi provizii de la pupa vasului la prova; pentru această operație şi pentru reparații a fost nevoie de şase zile. „Sibiriakov” a putut să-şi continue călătoria spre strâmtoarea Bering abia la 16 septembrie, dar după două zile, în dreptul meridianului de 172° longitudine vestică, s-a rupt axul cârmei şi spărgătorul de gheață a mers timp de zece zile în derivă cu ghețurile în diferite direcții, în funcție de vânt şi curenți. Din fericire, la 27 septembrie a început să sufle vântul dinspre nord-vest şi ghețurile s-au mai împrăştiat. Pe „Sibiriakov” s-au ridicat pânzele, parte înjghebate din prelate, parte din pânzele de la bărci. Vasul a început să înainteze foarte încet spre sud-est (cu o viteză medie de jumătate de nod) şi la 1 octombrie a ajuns în apă liberă de ghețuri, lângă intrarea nordică în strâmtoarea Bering. Cu toate că a pierdut fără nici un rost opt zile în portul Dickson şi deşi a suferit avaria lângă țărmul nordic al peninsulei Ciukotka, *„Sibiriakov” a străbătut pentru prima oară în*

[1] În 1933, o expediție pe „Sibiriakov” condusă de V. *I. Vize* a desăvârşit descoperirea arhipelagului Institutului Arctic, descoperind la nord de insula Sidorov *insulele Bolşoi* (Mare) şi *Malîi* (Mică).

istorie, într-o singură perioadă de navigație, Drumul maritim de nord — de la gurile Dvinei de nord până în strâmtoarea Bering (în două luni şi cinci zile).

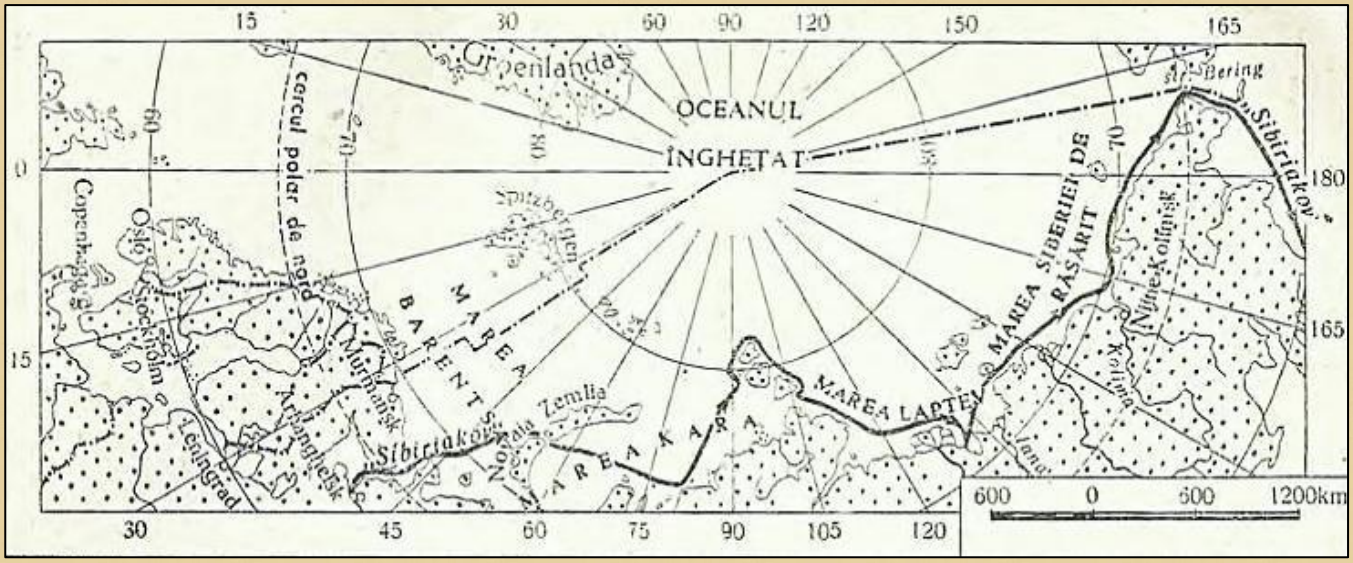

Călătoria spărgătorului de gheață „Sibiriakov” în 1932.

Între timp, de marginea câmpului de gheață s-a apropiat traulerul „Ussurieț”, chemat prin radio, care a remorcat prin Petropavlovsk la Yokohama (Japonia) spărgătorul de gheață care-şi pierduse elicea. După ce şi-a terminat reparațiile, „Sibiriakov” a ieşit în larg la 1 ianuarie 1933, a făcut înconjurul Asiei pe la sud şi, prin canalul Suez, ocolind Europa pe la sud şi vest, a sosit la 7 martie la Murmansk.

În 1934, spărgătorul de gheață „Litke” a străbătut fără avarii, într-o singură perioadă de navigație (13 iulie—22 septembrie), Drumul maritim de nord de la est la vest (Vladivostok—Murmansk). Cu acest prilej, la mijlocul lunii august spărgătorul de gheață a eliberat dintre ghețuri trei vapoare care iernaseră între insulele Komsomolskaia Pravda, ceea ce i-a luat cinci zile, iar în septembrie a deservit timp de douăsprezece zile o operație curentă în Marea Kara.

În anul următor (1935) au străbătut Drumul maritim de nord, într-o singură perioadă de navigație, patru cargoboturi obişnuite: două — din Murmansk la Vladivostok, iar două — în direcție inversă. Ulterior, asemenea călătorii au devenit un fenomen obişnuit. Iar în 1939, spărgătorul de gheață „I. Stalin” a parcurs traseul în ambele direcții într-o singură perioadă de navigație: de la Murmansk în baia Ugolnaia din golful Anadîr al Mării Bering (63° latitudine nordică, 179°25' longitudine estică) şi înapoi. *Marele Drum maritim de nord era definitiv dat în folosință.*

Capitalul 95

EXPLORAREA ARCTICII CENTRALE

PRIMELE ZBORURI SPRE POLUL NORD

Primul om din Europa apuseană care a emis ideea explorării Arcticei din avion a fost *Roald Amundsen,* care înainte parcursese drumurile de nord-vest şi de nord-est şi descoperise polul Sud.

În 1925, împreună cu inginerul american *Lincoln Ellsworth,* capitalist din Chicago, Amundsen a organizat prima expediție aeriană în bazinul arctic. Cu bani puşi la dispoziție de Ellsworth s-au cumpărat două „bărci zburătoare" care au fost aduse la Spitzbergen. La sfârşitul lunii mai 1925, prima expediție aeriană arctică, decolând din fiordul Kongs (King's Bay) a atins paralela de 87°43' latitudine nordică. Aici Amundsen a hotărât să facă o escală din cauză că motorul avionului său era gripat. Cele două hidroavioane au amerizat pe o copcă; cu acest prilej unul s-a stricat, iar ceva mai târziu ghețurile au deteriorat şi a doua „barcă zburătoare". Timp de douăzeci şi patru de zile (până la 15 iunie), cei şase membri ai expediției au reparat pe un gheţar în derivă unul dintre avioane (pe al doilea au hotărât să-l abandoneze) şi au amenajat pe gheață o pistă de decolare. În afară de aceasta, Amundsen a efectuat măsurători ale adâncimii mării (3.750 m) şi câteva determinări ale mărimii devierii magnetice. Membrii expediției au văzut pentru prima dată la latitudini atât de mari mamifere (iepuri de mare).

Decolând în bune condiții, avionul a ajuns în Țara de Nord-Est (din arhipelagul Spitzbergen), dar a fost nevoit să aterizeze din lipsă de carburant. Un vas norvegian care trecea întâmplător în apropiere a remorcat „barca zburătoare" până în fiordul Kongs. Expediția lui Amundsen a demonstrat că, *la nord de Marea Groenlandei,* până la paralela la care a ajuns ea, *nu există uscat.* Aceasta a fost o mare realizare geografică.

Primul care a izbutit să ajungă cu avionul până la polul Nord a fost ofițerul american *Richard Evelyn Byrd* (marele explorator al Antarcticii de mai târziu). La 9 mai 1926, după câteva zboruri de probă, Byrd a decolat din fiordul Kongs spre pol, l-a ocolit şi după cincisprezece ore s-a întors. Byrd a continuat descoperirea lui Amundsen, stabilind că de la paralela de 87°43' latitudine nordică şi până la pol nu există pământ în sectorul Arcticii de lângă Spitzbergen.

În luna mai din acelaşi an (două zile după Byrd) a fost efectuat primul zbor peste polul Nord din istorie, cu un dirijabil, din Spitzbergen în America. La zbor au luat parte *Amundsen, Ellsworth,* precum şi proiectantul şi constructorul dirijabilului, inginerul militar italian *Umberto Nobile* (acesta din urmă în calitate de pilot). Dirijabilul „Norvegia”, special utilat pe baza indicațiilor lui Amundsen pentru zboruri în Arctica, a decolat din fiordul Kongs spre nord, a trecut deasupra polului pe meridianul de 11° longitudine estică şi după patruzeci şi două de ore, zburând pe meridianul de 160° longitudine estică, a ajuns la capul Barrow (extremitatea nordică a Alaskăi). Deasupra Alaskăi s-a pornit un vânt puternic, care a silit dirijabilul să aterizeze lângă golful Port Clarence, în dreptul paralelei de 65° latitudine nordică. Acesta a fost primul zbor deasupra Arcticei, din Spitzbergen în Alaska (peste 4.000 km), peste „polul inaccesibilității relative” şi „polul de gheață”. Expediția lui Amundsen a dovedit că întinsa „Țară a lui Harris”, care s-ar afla între pol şi Alaska, nu există în realitate.

TRAGEDIA DIRIJABILULUI „ITALIA” ŞI MOARTEA LUI AMUNDSEN

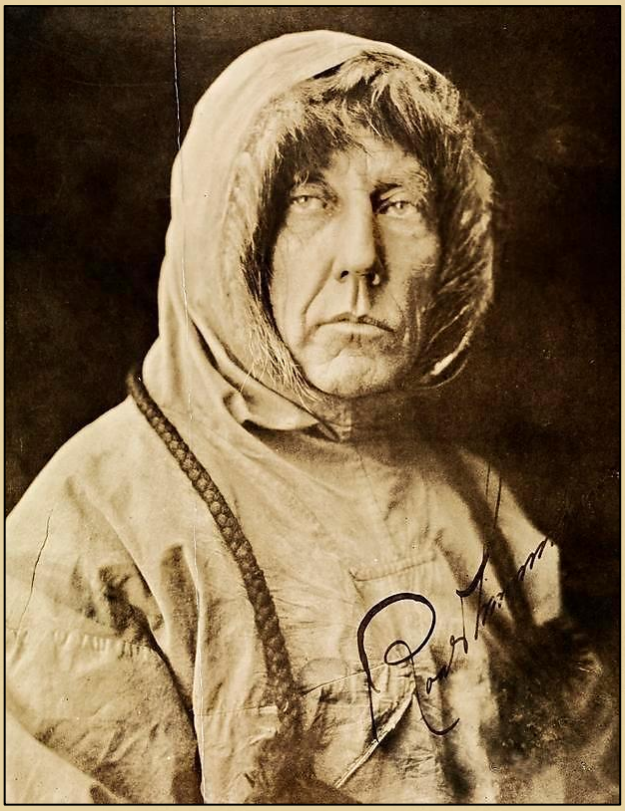

R. Amundsen

La începutul lunii mai 1928, Umberto Nobile a sosit în fiordul Kongs cu dirijabilul „Italia”, construit de el la Pvoma, cu scopul de a zbura singur până la pol. Ca bază plutitoare i-a servit vaporul italian „Città di Milano” („Oraşul Milano”), care a sosit şi el în acest fiord.

Primul zbor al dirijabilului „Italia” spre pol n-a izbutit. Al doilea zbor a fost întreprins în direcția arhipelagului Severnaia Zemlia, dar Nobile n-a reuşit să ajungă nici acolo. Singurul rezultat al acestui zbor a fost că nici unul dintre membrii echipajului de ce dirijabil n-a văzut nici urmă din „Țara lui Giles”, presupusă şi indicată pe hartă între Spitzbergen şi Țara lui Franz Iosef.

Al treilea (şi ultimul) zbor al lui Nobile pentru atingerea polului s-a

terminat în chip tragic. La 23 mai 1928, dirijabilul „Italia” a decolat din fiordul Kongs, a ajuns în dimineața zilei de 24 mai la pol şi a zburat deasupra lui timp de două ore. Vremea fiind nefavorabilă, Nobile nu s-a hotărât să aterizeze pentru a efectua cercetări oceanografice şi s-a întors spre Spitzbergen. Din pricina scăderii bruşte a temperaturii (nava aeriană a început să se acopere de gheață) şi a unor pierderi neaşteptate de gaze, dirijabilul a început să se prăbuşească la nord de Spitzbergen şi s-a izbit de gheață. În urma izbiturii, nacela în care se afla motorul s-a sfărâmat, mecanicul a fost omorât, iar din nacela echipajului au căzu; pe gheață nouă oameni, o parte din provizii şi un aparat de radio-emisie şi recepție. Devenind mai uşor cu aproape două tone, dirijabilul, cu o nacelă pe jumătate sfărâmată în care rămăseseră şase oameni, s-a ridicat repede în aer şi a dispărut spre răsărit. De soarta acestor oameni nu se ştie nimic. Dintre cei nouă membri ai expediției rămaşi pe ghețar, trei (între care şi Nobile) aveau mâinile sau picioarele fracturate. Ghețarul a mers în derivă spre sud şi peste cinci zile a ajuns lângă insula Foyn (la nord-est de Spitzbergen. 80°25' latitudine nordică, 26°10' longitudine estică). Semnalele S.O.S. emise de aparatul de radio din ziua catastrofei nu erau recepționate. De aceea Nobile a trimis spre sud, peste ghețuri, trei oameni — un tânăr şi talentat savant suedez (geofizician) *Finn Malmgren* şi doi ofițeri italieni (fascişti): ei urmau să caute pe Spitzbergen vânători şi să comunice prin intermediul lor locul unde se află naufragiații.

Semnalele S.O.S. emise de „grupul Nobile” au fost recepționate pentru prima oară abia la 3 iunie de un radio-amator sovietic, dar acesta a înțeles cuvintele italieneşti „isola Foyn” („Insula Foyn”) drept „Țara lui Franz Iosef”. Au mai trecut câteva zile până când s-a putut stabili cu oarecare exactitate unde se află „grupul lui Nobile”. La 20 iunie, un pilot de pe vaporul „Città di Milano” a găsit grupul, dar n-a îndrăznit să aterizeze pe gheață, ci a aruncat numai provizii şi haine. La 24 iunie a aterizat acolo un pilot suedez, care a declarat că în primul rând îl va aduce la bază pe şeful expediției. În loc să se salveze ultimul, aşa cum s-ar fi cuvenit, Nobile a acceptat să plece primul. Cu prilejul celei de-a doua aterizări pe gheață, avionul suedez a fost avariat şi pilotul a fost luat la 6 iulie de un alt aviator suedez. După aceasta au rămas pe ghețuri două grupuri: cu unul dintre ele („grupul Nobile”), care era alcătuit acum din cinci oameni, se ținea tot timpul legătura prin radio, pe când de la celălalt grup („grupul Malmgren”) nu se primise nici o ştire.

Între timp, încă la sfârşitul lunii mai, înainte de a se fi recepționat semnalele S.O.S., în baza unei hotărâri a guvernului sovietic, s-a

organizat o mare expediție de salvare. La dispoziția comitetului special înființat au fost puse puternicul spărgător de gheață „Krasin”, două vapoare spărgătoare de gheață şi nava „Perseu”. „Krasin” a ieşit din Leningrad la 16 iunie.

La 18 iunie a decolat din Bergen (Norvegia) pentru a salva echipajul dirijabilului „Italia”, *Roald Amundsen.* El a plecat cu avionul „Latham” condus de pilotul francez *René Gilbaud.* La 20 iunie s-a primit de la avion ultima radiogramă în care cerea informații despre starea ghețurilor lângă insula Medveji (Urşilor — la jumătatea drumului între Norvegia de nord şi Spitzbergen). Apoi „Latham” a dispărut fără urmă. Probabil că a căzut în mare şi s-a înecat cu tot echipajul (şase oameni). Astfel, căutând să salveze alți cercetători polari, a pierit Amundsen, cel mai mare călător polar prin amploarea explorărilor sale: el a fost primul care a ajuns la polul Sud şi primul care a zburat din Europa în America (Spitzbergen-Alaska) peste polul Nord; a fost primul care a trecut (pe vasul „Gjöa”) din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific pe drumul de nord-vest, ocolind pe la nord America (1903—1906) şi apoi (pe vasul „Maud”) a trecut din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific pe drumul de nord-est, ocolind pe la nord Europa şi Asia (1918—1920), adică a fost primul — şi deocamdată singurul — navigator care a *ocolit toate țărmurile Oceanului Înghețat.*

De la începutul lunii iulie, „Krasin” se afla la nord de Spitzbergen, printre ghețuri compacte, în căutarea ambelor grupuri ale echipajului de pe dirijabilul „Italia”. Pilotul *Boris Grigorievici Ciuhnovski,* aflat pe bordul spărgătorului de gheață, a descoperit din avion, la 10 iulie, „grupul Malmgren”, în apropiere de *Câmpul de gheață din răsărit, de lângă Țara de nord-est* din arhipelagul Spitzbergen. Malmgren însă murise cu o lună înainte. Căzând din nacelă pe gheață, el îşi fracturase o mână şi cu toate acestea, „într-o stare jalnică, schilod... căzând la fiecare pas, dar susținut de o voință de neînvins, el s-a îndreptat spre uscat cu singurul scop nobil de a organiza salvarea nefericiților săi tovarăşi rămaşi pe gheață”[1].

În drum spre Spitzbergen, însoțitorii săi, ofițerii fascişti, l-au părăsit printre torosuri pe Malmgren care era sleit de puteri şi au luat cu ei proviziile, iar, după cât se pare, unul dintre ofițeri l-a dezbrăcat. Când „Krasin” i-a găsit la 12 iulie pe amândoi italienii, acest ofițer „era zdravăn şi vioi, purta rufărie groasă, trei cămăşi, dintre care una de blană şi una tricotată, trei perechi de pantaloni şi cizme din piele de focă, în timp ce *Mariano* (celălalt ofițer italian) era la capătul puterilor, zăcea pe gheață cu

[1] Din articolul despre F. Malmgren al profesorului suedez F. Behounek participant la expediția lui Nobile.

degetele de la picioare degerate şi nu avea putere nici măcar să ridice capul. El nu avea pe dânsul decât nişte pantaloni uzaţi de postav şi o cămaşă tricotată...” (A. Laktionov). În aceeaşi zi, echipajul de pe „Krasin” a salvat şi pe cei cinci oameni din „grupul Nobile” şi i-a adus pe „Città di Milano”.

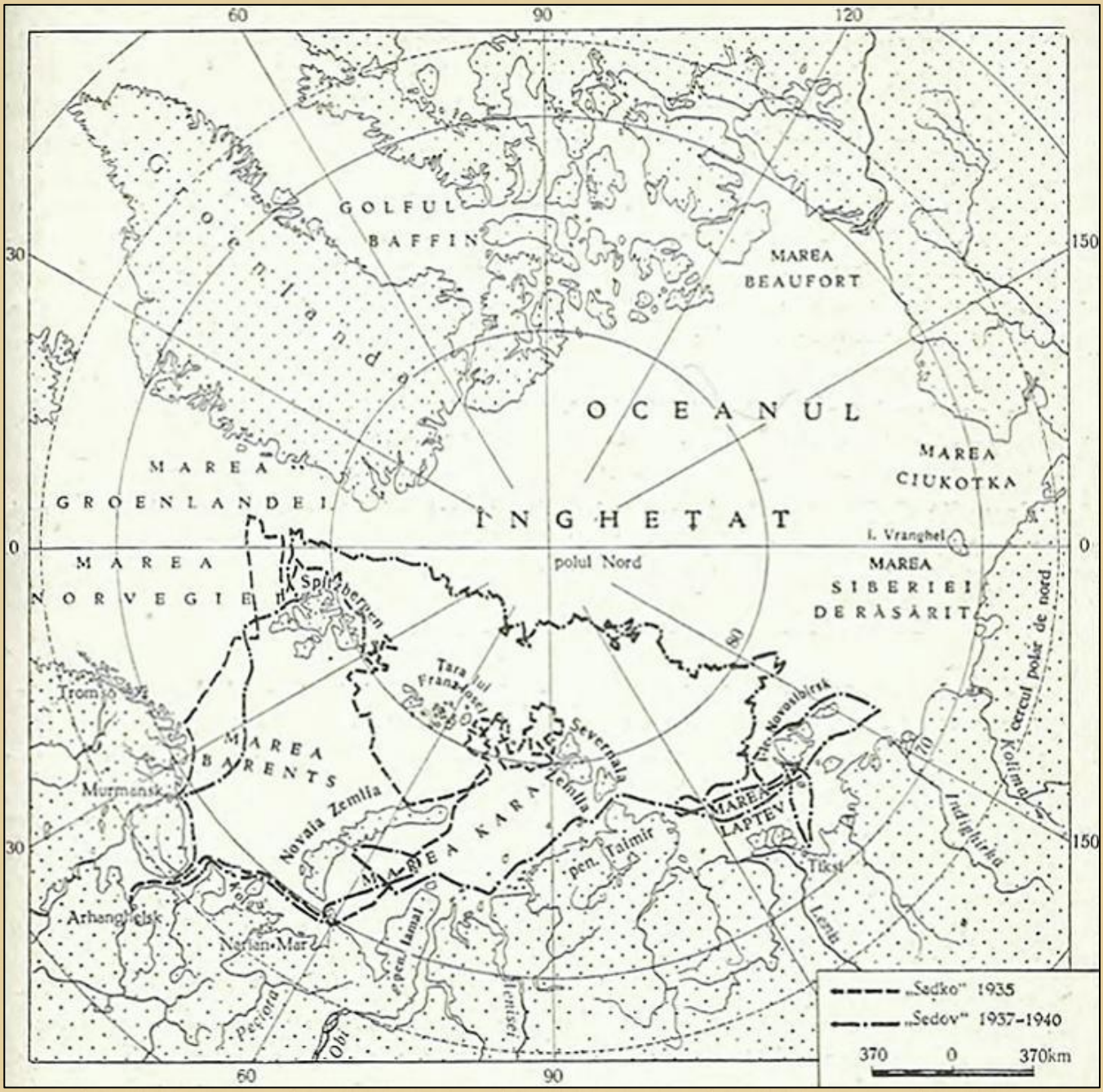

Călătoria navei „Sadko” (1935) şi deriva printre gheţuri a vasului „G. Sedov” (1937—1940).

În septembrie 1928, căutându-i fără nici un rezultat pe cei şase italieni care rămăseseră în gondola dirijabilului „Italia” spărgătorul de gheaţă „Krasin” a cercetat zona dintre Spitzbergen şi Ţara lui Franz Iosef şi a dovedit definitiv că „Ţara lui Giles” nu există: spărgătorul de gheaţă a

traversat regiunea unde era indicat (prin linii punctate) acest pământ şi pretutindeni a constatat adâncimi de aproximativ 200 m.

PRIMA EXPEDIŢIE SOVIETICĂ LA LATITUDINI MARI

La începutul lunii iulie 1935, a fost trimisă din Arhanghelsk, pe spărgătorul de gheață *„Sadko”,* prima expediție sovietică la latitudini mari, pentru explorarea bazinului Arctic de la Spitzbergen până la Severnaia Zemlia şi la nord de aceste arhipelaguri. Comandant al expediției a fost numit *Gheorghi Alekseevici Uşakov,* iar conducător ştiințific, ofițerul din marina militară *Nikolai Nikolaevici Zubov,* amândoi cercetători polari experimentați.

Membrii expediției lui Papanin la lucru.

„Sadko” a parcurs drumul până la extremitatea sudică a arhipelagului Spitzbergen şi, cotind spre vest, a pătruns în marea Groenlandei. Vremea era favorabilă pentru navigație. Înaintând de aici în direcția generală nord, de-a lungul câmpului de gheață, expediția de pe „Sadko” a explorat partea de răsărit a Mării Groenlandei (circa 60.000 km^2), descoperind aici un strat de apă caldă din Atlantic. După o escală la Barentsburg (Spitzbergenul de vest), „Sadko” a explorat partea de nord, liberă de ghețuri, a Mării Groenlandei. Şi aici s-a observat apă caldă din Atlantic şi s-a descoperit o parte a *pragului* submarin *Nansen* — o ridicătură a fundului, care desparte Marea Groenlandei de bazinul Arctic. Pragul joacă rolul unui fel de supape-regulatoare de temperatură: apa caldă din Atlantic, fiind mai uşoară, pătrunde în bazinul polar, în timp ce apa rece, mai grea, din Arctica este oprită de prag.

„Sadko” a ocolit arhipelagul Spitzbergen pe la nord, aproape de paralela de 81° latitudine nordică, a cartografiat coasta lui nord-estică de la cele *Şapte insule până la capul Leigh Smith* şi s-a îndreptat spre țărmul nordic al insulelor Novaia Zemlia. De acolo a cotit spre nord. Măsurând

mereu adâncimea, expediția a descoperit la 1 septembrie 1935 o mică insulă de tipul „căciulilor de gheață”, numită, în cinstea comandantului expediției, *insula Uşakov.*

În zona acestei insule, expediția a descoperit „regiunea de mică adâncime Sadko” (partea de nord a întinsului Platou submarin *central din Marea Kara,* descoperit de expediția de pe „G. Sedov” în 1930). Apoi „Sadko” a mers până la arhipelagul Severnaia Zemlia şi a cotit spre nord. Expediția a cartografiat pentru prima oară țărmurile de vest şi nord ale *insulei Schmidt.*

Pe la mijlocul lunii septembrie, înaintând de-a lungul câmpului de gheață, „Sadko” a atins paralela de 82°42' latitudine nordică — latitudine record pentru un vas navigând liber, fiind primul dintre vasele neaflate în derivă, care a ajuns la adâncimile oceanice ale bazinului polar. Apoi „Sadko” a traversat de la nord spre sud Marea Kara şi prin strâmtoarea Iugorski Şar a sosit la Arhanghelsk la sfârşitul lunii septembrie 1935.

STAȚIUNEA „POLUL NORD-1”

Uriaşa muncă depusă de cercetătorii polari sovietici pentru darea în folosință şi deservirea Drumului maritim de nord în primii 20 de ani ai puterii sovietice era totuşi insuficientă: trebuiau extinse cunoştințele despre principala piedică de pe această cale — ghețurile. Or, regimul ghețurilor din mările sovietice nordice, larg deschise spre bazinul arctic, este strâns legat de regimul acestui bazin. Sarcina primordială a devenit studierea condițiilor meteorologice, a curenților maritimi şi ghețurilor chiar în centrul Arcticei. În acest scop, guvernul sovietic a hotărât să organizeze o stațiune hidrometeorologică pe un ghețar chiar la polul Nord. Pentru a se uşura transportul încărcăturilor până la pol s-a organizat o bază de avioane pe insula Rudolf, cea mai nordică din Țara lui Franz Iosef.

La începutul lunii mai 1937 a plecat spre pol P. *G. Golovin,* primul pilot sovietic care a zburat deasupra polului, pentru a cerceta ghețurile şi a stabili posibilitățile de aterizare a avioanelor grele în această regiune. Golovin a stabilit că există posibilitatea aterizării pe gheață. După aceea, la 21 mai, avionul „N-170”, având pe bord patru membri ai expediției — şeful stațiunii *Ivan Dmitrievici Papanin,* experimentatul radiotelegrafist polar *Ernst Teodorovici Krenkel,* hidrobiologul şi oceanologul *Piotr Petrovici Şirşov,* astronomul şi magnetologul *Evgheni Konstantinovici Feodorov* — a aterizat cu bine pe o banchiză uriaşă, cu o suprafață de 4 km^2, în regiunea polului, la 89°25' latitudine nordică şi 78° longitudine vestică.

În aceeaşi zi, prima stațiune de la polul Nord şi-a început activitatea

ştiinţifică. Foarte curând s-a constatat că ghețurile se mişcă în direcţia Mării Groenlandei. Staţiunea „Polul Nord” s-a transformat în staţiune polară în derivă. Cei patru cercetători sovietici au rămas pe banchiză până la 19 februarie 1938. În aceste 274 de zile, banchiza a străbătut peste 2.500 km de la pol până la ţărmurile Groenlandei, transformându-se dintr-un câmp imens de gheaţă într-un gheţar cu o suprafaţă de mai puţin de ½.000 km². La 70°54' latitudine nordică şi 19°48' longitudine vestică, cercetătorii împreună cu aparatele lor au fost luaţi pe bord de spărgătoarele de gheaţă „Taimîr” şi „Murman”.

În cursul acestei derive fără precedent, membrii expediţiei, lucrând fără încetare câte 10—14 ore pe zi, au strâns materiale cu totul noi şi extrem de valoroase despre natura Arcticii centrale.

„Expediţia a stabilit că pe itinerariul derivei staţiunii nu există nici un fel de pământ; a fost studiat relieful fundului pe tot parcursul derivei; s-a constatat că apa caldă din Atlantic pătrunde prin curenţii de adâncime din Marea Groenlandei până la pol; au fost infirmate ipotezele că în regiunea prepolară nu ar exista viaţă; a fost studiată pentru prima oară mişcarea straturilor superioare de apă (până la adâncimea de 200 m) sub acţiunea vântului; observaţiile meteorologice au infirmat concepţiile anterioare despre structura şi circulaţia atmosferei în spaţiile prepolare...” (N. N. Zubov).

În afară de aceasta, exploratorii au stabilit natura ghețurilor din Arctica centrală şi legile derivei lor; au determinat mărimea deviaţiei magnetice lângă pol şi pe linia derivei; au dovedit că lângă ţărmurile Groenlandei se află partea de vest a *pragului Nansen,* continuând astfel cercetarea acestui prag începută de expediţia de pe vasul „Sadko”.

La întoarcerea în patrie, cei patru membri ai expediţiei au fost distinşi cu titlul de „Erou al Uniunii Sovietice”; pentru participarea la istorica expediţie sovietică la polul Nord li s-a decernat tuturor titlul de doctor în ştiinţe geografice.

PRIMUL ZBOR TRANSARCTIC MOSCOVA — POLUL NORD — S.U.A.

La mijlocul lunii iunie 1937 a fost realizat primul zbor transarctic din istoria aviaţiei[1], de la Moscova, peste Arctica, în S.U.A.

Trei piloţi sovietici — *Valeri Pavlovici Cikalov* (prim pilot), *Gheorghi Filippovici Baidukov* (pilot secund) şi *Aleksandr Vasilievici Beliakov*

[1] Amintim că Amundsen a efectuat zborul transarctic din Spitzbergen în Alaska cu dirijabilul, iar nu cu avionul.

(navigator şi radiotelegrafist) — au decolat din Moscova la 18 iunie şi după 28 de ore au trecut peste pol. Apoi au zburat deasupra sectorului american al Arcticei, peste insulele de la marginea vestică a arhipelagului Canadian — Prinţul Patrick şi Banks. Dincolo de golful Amundsen, au zburat deasupra Canadei de nord-vest şi a Columbiei britanice, ajungând în Oceanul Pacific, lângă una dintre insulele sudice ale arhipelagului Alexander (Revilla Gigedo). Continuându-şi ruta mai departe spre sud, de-a lungul litoralului continental dinspre Oceanul Pacific, Cikalov a aterizat lângă oraşul Portland (în regiunea cursului inferior al râului Columbia, S.U.A.).

G. Baidukov, V. Cikalov şi A. Beliakov.

DERIVA SPĂRGĂTORULUI DE GHEAŢĂ „G. SEDOV" LA LATITUDINI MARI

În perioada de navigaţie foarte grea din 1937 au fost blocate de gheţuri în bazinul Arctic câteva nave, printre care şi spărgătoarele de gheaţă „Sadko", „G. Sedov" şi „S. Malîghin". Formând împreună o tabără în derivă, aceste vase au început, la 23 octombrie 1937, deriva comună din Marea Laptev, de la punctul 75°21' latitudine nordică şi 132°15' longitudine estică, spre nord şi nord-est. În aprilie 1938, în dreptul paralelor de 79—80° latitudine nordică, avioanele au transportat, de pe vasele în derivă pe continent 184 de oameni.

Spre sfârşitul lunii august şi-a croit drum către navele care se aflau atunci la 83°6' latitudine nordică şi 138°24' longitudine estică cel mai vechi spărgător de gheaţă al flotei sovietice — „Ermak" (căpitan — *Mihail*

Iakovlevici Sorokin). „Ermak” a eliberat dintre ghețuri vasele „Sadko” şi „S. Malîghin”; „G. Sedov”, care avea cârma stricată, n-a putut fi eliberat (cârma a fost reparată în cursul derivei). Atunci s-a hotărât ca spărgătorul de gheață „G. Sedov” să fie lăsat în derivă în bazinul Polar. Pe vas au rămas voluntar cincisprezece oameni, printre care căpitanul *Constantin Sergheevici Badighin* şi conducătorul ştiințific *Viktor Harlampievici Buiniţki* (pe atunci student al Institutului hidrografic al Direcției generale a Drumului maritim de nord).

Deriva forțată începută împreună cu celelalte două nave, a lui „G. Sedov”, care de la 28 august 1938 a rămas singur, s-a desfăşurat îndeosebi la cele mai mari latitudini ale Arcticii şi a durat 812 zile. Ea a fost aproape paralelă cu deriva vaporului „Fram”, însă mult mai la nord. La 29 august 1939, spărgătorul de gheață a atins punctul cel mai nordic al derivei — 86°39'5” latitudine nordică şi 47°55' longitudine estică — prin urmare el s-a apropiat de pol mai mult decât oricare alt vas.

Micul colectiv de pe „Sedov”, lucrând în timpul derivei câte 15—18 ore pe zi, a efectuat sub conducerea lui V. H. Buiniţki observații astronomice, hidrologice şi meteorologice, stabilind, printre altele, cea mai mare adâncime a bazinului Arctic (4.975 m la 86°24' latitudine nordică, 38°35' longitudine estică)[1].

La 20 decembrie 1939, membrii expediției au descoperit partea centrală a *pragului Nansen,* terminând astfel explorarea acestui lanț de munți submarini începută de expediția de pe „Sadko” şi continuată de stațiunea „Polul Nord”. Observațiile meteorologice efectuate (împreună cu datele furnizate de stațiunea „Polul Nord”) au permis să se întocmească primele hărți sinoptice corecte ale Arcticii centrale, bazate pe calcule precise.

Deriva spărgătorului de gheață „G. Sedov”, care a durat mai bine de doi ani (27 luni), s-a terminat în Marea Groenlandei, la nord-vest de Spitzbergen, la 80°30' latitudine nordică şi 1°50' longitudine estică, în ziua de 13 ianuarie 1940, „G. Sedov”, care străbătuse un drum de 6.100 km în linie frântă, a fost scos dintre ghețuri de spărgătorul de gheață „I. Stalin”. În timpul derivei, micul echipaj a folosit toate posibilitățile pentru a efectua observații ştiințifice excepțional de prețioase şi totodată a păstrat nava într-o astfel de stare încât ea a putut ajunge singură până la Murmansk (la sfârşitul lunii ianuarie 1940). Tuturor celor cincisprezece oameni de pe „Sedov” li s-a decernat titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

---

[1] Mai târziu, s-a descoperit adâncimea cea mai mare cunoscută până azi 5.220 m.

CERCETAREA „REGIUNII INACCESIBILITĂȚII RELATIVE” ÎN 1941

În jurul anului 1925, regiunea „inaccesibilității relative” cuprindea bazinul Polar central, marea Beaufort şi partea de nord a Mării Ciukotka.

După zborurile lui *George Hubert Wilkins* (1928), care a explorat partea bazinului Polar învecinată cu marea Beaufort şi cu arhipelagul Canadian, precum şi după derivele stațiunii „Polul Nord” (1937—1938) şi a vasului „G. Sedov” (1937—1940), suprafața regiunii neexplorate s-a redus considerabil. în preajma anului 1941 ea cuprindea numai partea asiatică a bazinului Arctic şi partea de nord a Mării Ciukotka. „Polul inaccesibilității” se afla în dreptul paralelei de 84° latitudine nordică şi al meridianului de 180° longitudine estică.

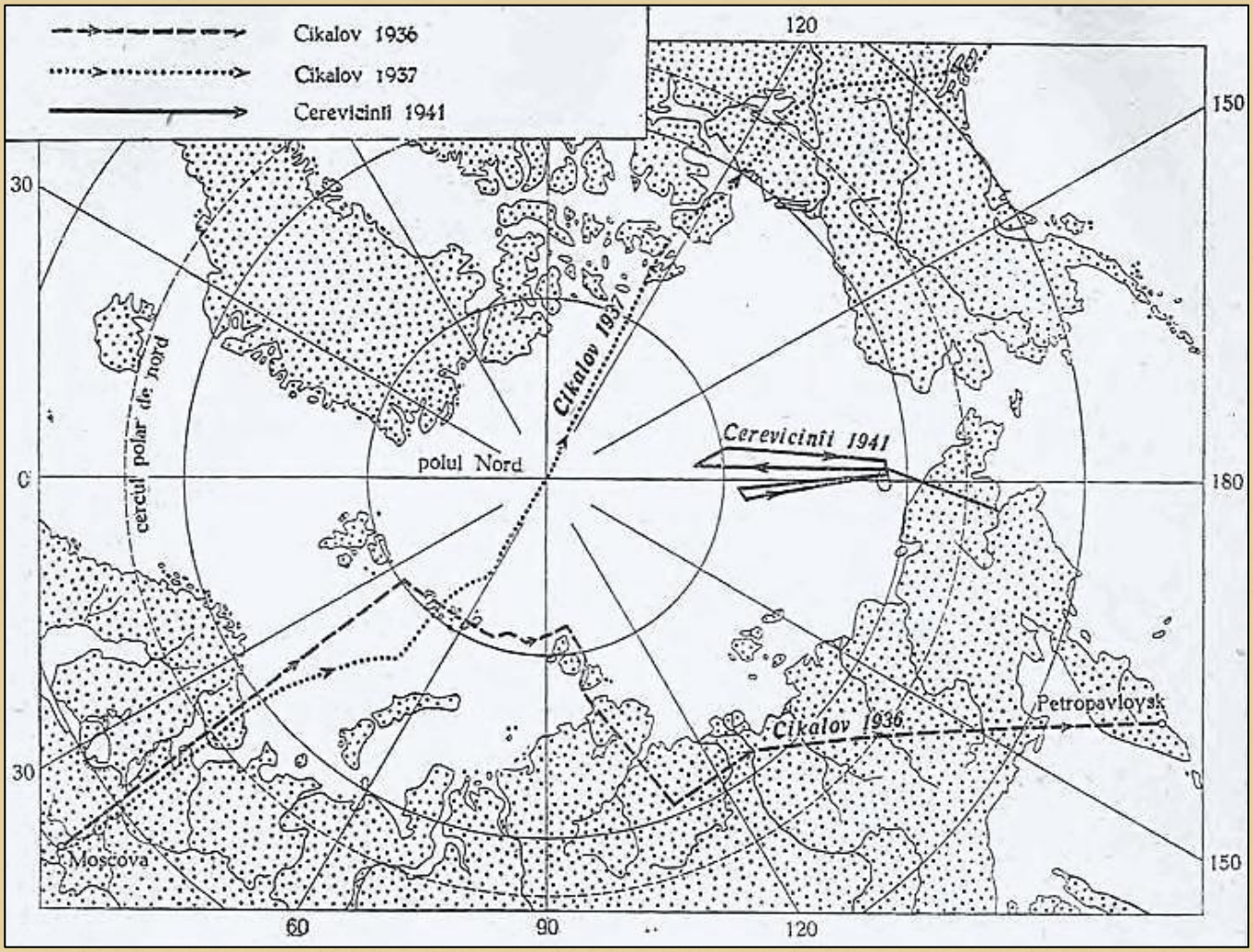

Principalele zboruri sovietice în Arctica din anii 1936—1941.

În primăvara anului 1941, Institutul arctic sovietic a hotărât să înceapă explorarea părții asiatice a „regiunii inaccesibilității relative” cu ajutorul unui avion (cu condiția aterizării pe gheață pentru cercetări). Era o metodă cu totul nouă de cercetare a Arcticii, care a dat rezultate

strălucite.

I. I. Cerevicinîi

Un adept entuziast al organizării unei astfel de expediții a fost *Ivan Ivanovici Cerevicinîi,* experimentatul pilot polar, care în 1939 şi 1940 întreprinsese în scopuri ştiințifice două zboruri la latitudinile mari. El a fost numit conducător al expediției şi comandant al avionului „U.R.S.S. — N-169", navigator fiind numit *Valentin Ivanovici Akkuratov,* care a participat la ambele zboruri ale lui Cerevicinîi la latitudinile mari. În total, expediția cuprindea opt persoane, printre care doi oameni de ştiință. Ca bază a expediției a fost aleasă insula Vranghel.

După ce la începutul primăverii a cercetat ghețurile pe întregul traseu al Drumului maritim de nord, Cerevicinîi a sosit în insula Vranghel şi în cursul lunii aprilie 1941 a întreprins de aici trei zboruri, aterizând în „regiunea inaccesibilității relative", nevizitată până atunci de nimeni, în locurile unde a aterizat pe gheață, între 78°26' şi 81°27' latitudine nordică şi 170—178° longitudine estică, avionul a stat în total cincisprezece zile. În acest timp expediția a efectuat măsurători, constatând adâncimi de 1.856—3.370 m (nu până la 5.440 m, cum afirma Wilkins), a studiat caracterul gheții vechi de mai mulți ani, a descoperit un strat de apă caldă din Atlantic, a cărei temperatură medie era ceva mai mică decât în sectorul din Groenlanda al Arcticei; dimpotrivă, temperatura apelor reci din Oceanul Înghețat s-a dovedit a fi ceva mai ridicată. În afară de aceasta expediția a efectuat observații geomagnetice şi meteorologice şi a măsurat radiația solară.

Apreciind importanța avionului pentru cercetarea bazinului Polar, membrii expediției lui Cerevicinîi scriau în raportul lor: „Fără să se renunțe la studierea bazinului Polar central prin metoda derivei pe ghețuri (de tipul stațiunii «Polul Nord» sau a vaporului «Fram»), trebuie considerată ca metodă principală pentru viitoarele cercetări în bazinul Polar central aceea aplicată de expediția de pe avionul «U.R.S.S. — N-169». Această metodă de explorare a Arcticei centrale este mai activă în ceea ce

priveşte alegerea obiectivelor cercetării, mai simplă sub raportul pregătirii şi organizării de staţiuni pe gheţuri în derivă şi, în sfârşit, mult mai ieftină".

„INSULELE DE GHEAŢĂ"[1]

Studiind situaţia gheţurilor din zona de nord a Siberiei de răsărit şi a peninsulei Ciukotka, piloţii sovietici au descoperit în această regiune a Oceanului Îngheţat uriaşe *„insule de gheaţă"* plutitoare. Ele se deosebesc net de câmpurile de gheaţă în derivă din jurul lor, nu numai prin dimensiunile lor, care ating 700 km^2, dar şi prin grosimea şi suprafaţa lor, care are un relief deluros sau vălurit; ele stau adânc în apă şi amintesc întrucâtva aisbergurile, dar sunt mult mai mari ca suprafaţă şi mult mai joase (10—15 m deasupra nivelului mării). Ele merg în derivă cu o viteză de circa 2 km pe zi, în special sub influenţa curenţilor de adâncime şi mai puţin sub influenţa vânturilor şi se menţin timp de mulţi ani. Pe suprafaţa lor s-au observat uneori un fel de stânci — mari îngrămădiri de roci tari.

Încă în martie 1941, pilotul *I. I. Cerevicinîi* a descoperit în dreptul paralelei de 74° latitudine nordică, în partea de miazănoapte a mării Siberiei de răsărit, o insulă de gheaţă cu o suprafaţă vălurită şi cu albii de pâraie care se vedeau clar. După cinci ani, în martie 1946, pilotul l. S. Kotov a văzut la nord de Marea Ciukotka (76° latitudine nordică, 165° longitudine vestică) o mare insulă de gheaţă lungă de 30 km şi lată de 25 km, având deci o suprafaţă de câteva sute de kilometri pătraţi). Insula a fost observată, nu numai de piloţii sovietici, ci şi de americani; aceştia din urmă au numit-o „T-1" (de la cuvântul englez *target* — ţintă).

Mai târziu, în aprilie 1948, pilotul I. P. *Mazuruk* a observat o nouă insulă de gheaţă în Arctica centrală, la nord de Marea Siberiei de răsărit (82° latitudine nordică, 170° longitudine estică), cea mai mare dintre insulele de gheaţă cunoscute până atunci. Ea avea o lungime de 32 km şi o lăţime de 28 km, suprafaţa de circa 700 km^2 şi ţărmuri abrupte; pe ea se vedeau văi şi râpe, iar de sub zăpadă apăreau pe alocuri stânci. Aproximativ după un an şi jumătate, I. P. Mazuruk a văzut această insulă de gheaţă destul de aproape de pol, în dreptul paralelei de 87° latitudine nordică şi 155° longitudine estică; piloţii americani au însemnat-o cu „T-2".

O a treia insulă de gheaţă, destul de mică (circa 100 km^2), a fost descoperită în aprilie 1950, de pilotul V. M. *Perov* la nord de Marea

[1] Principalele izvoare: V. F. Burhanov. *Noi explorări sovietice în Arctica,* Moscova, 1955 şi A. F. Laktionov, *Polul Nord,* Moscova, 1955.

Ciukotka; piloții americani au denumit-o „T-3”. În martie 1952, când „T-3” se afla aproape de pol, la 88° latitudine nordică şi 130° longitudine vestică, s-a organizat pe ea o stațiune meteorologică americană în derivă; acolo au rămas la iernat nouă persoane, printre care trei oameni de ştiință. Insula „T-3” a mers mai întâi spre nord, apoi spre est şi, mişcându-se în direcția acelor ceasornicului, a ajuns în mai 1954 în apropiere de insula Ellesmere din arhipelagul Canadian. În acest moment stațiunea americană a fost evacuată. Membrii expediției, care au cercetat între altele structura insulei de gheață, au găsit la foraj, sub un strat de gheață gros, de circa 16 m „...52 de straturi bine conturate de sedimente minerale, printre care cristale de cuarț, mică şi feldspat. Pe marginile insulei erau bolovani mari” (A. Laktionov). Aceasta este o dovadă incontestabilă că insula s-a format în apropierea țărmului.

DESCOPERIREA LANȚULUI MUNTOS SUBMARIN LOMONOSOV

Îndată după terminarea Marelui Război pentru Apărarea Patriei, din însărcinarea guvernului, oamenii de ştiință sovietici au desfăşurat pe o scară foarte vastă cercetarea Arcticei centrale. S-a aplicat în mod consecvent un nou sistem de lucru: în puncte dinainte stabilite au fost debarcate pe gheață din avioane, pentru perioade relativ scurte, în timpul primăverii şi verii, mici grupuri de oceanografi şi specialişti în alte ştiințe înrudite: meteorologi, aerologi, fizicieni, chimişti, biologi etc. În anii 1948—1949, aceste „grupuri mobile” au efectuat, printre alte lucrări, câteva sute de măsurători de adâncime în Arctica centrală. După prelucrarea rezultatelor a fost definitiv infirmată părerea răspândită anterior că fundul părții centrale a Oceanului Înghețat ar fi relativ neted şi s-ar caracteriza prin adâncimi considerabile de ordinul 3.000—5.000 m. Dimpotrivă, s-a dovedit că acest fund „este accidentat, puternic brăzdat şi că numai unele depresiuni prezintă adâncimi mari” (V. F. Burhanov).

Cea mai importantă realizare a fost descoperirea uriaşului *lanț muntos submarin Lomonosov.* El se întinde, trecând aproape de polul Nord, de la insulele Novosibirsk până în Groenlanda de nord şi împarte Oceanul Înghețat în două bazine inegale. Unul dintre ele, mai întins, dar relativ mai puțin adânc, se învecinează cu America de Nord şi Siberia de răsărit, mai precis cu mările puțin adânci ale Siberiei de răsărit şi Marea Ciukotka. Aici predomină adâncimile de 2.000—4.000 m. Adâncimi mai mari de 4.000 m s-au constatat numai în două regiuni: în apropiere de pol şi în Marea Beaufort (adâncimea maximă, 4.683 m); al doilea bazin, mai mic, dar cu adâncimi mai mari, se învecinează cu Groenlanda şi cu insulele din

Europa de nord şi Siberia (până la insulele Novosibirsk). Aici predomină adâncimi de peste 4.000 m (maximum — 5.220 m).

Dacă nu socotim regiunile unde lanțul muntos Lomonosov se apropie de versantul continental, cea mai mică adâncime deasupra lui din bazinul Arctic central a fost determinată în 1948 la 1.290 m, în 1949 la 1.005 m, iar în 1954 la 954 m. Locuri mai puțin adânci nu s-au descoperit, deşi până în 1955 s-au efectuat peste 2.000 de măsurători. S-a stabilit că lungimea lanțului muntos submarin Lomonosov este de aproximativ 800 km, că el se înalță deasupra fundului Oceanului Înghețat cu peste 500 m, prezintă „vârfuri" până la 3.300 m, în unele porțiuni versanții săi sunt foarte abrupți, iar în alte locuri se ramifică. Ramura cea mai importantă se desparte de lanțul principal aproximativ în dreptul paralelei de 87° latitudine nordică şi al meridianului de 60° longitudine vestică şi porneşte spre sud-vest, către insula Ellesmere din arhipelagul Canadian.

STAȚIUNEA „POLUL NORD-2"

Observațiile sezoniere — de primăvară şi vară — nu sunt suficiente nici pentru studierea aprofundată a Arcticii centrale şi nici pentru satisfacerea scopurilor practice ale deplinei folosiri a Drumului maritim de nord şi ale cerințelor Serviciului meteorologic. De aceea, în 1950 au fost reluate observațiile de lungă durată cu stațiuni ştiințifice în derivă după modelul stațiunii „Polul Nord-1", dar cuprinzând un număr sporit de oameni de ştiință de diferite specialități şi folosindu-se aparatură tot mai perfecționată. În primul rând s-a hotărât să se cerceteze una dintre regiunile cele mai puțin studiate ale Arcticii centrale, situată la nord de Marea Ciukotka.

În primăvara anului 1950 a fost organizată *stațiunea în derivă „Polul Nord-2"* sub conducerea oceanografului *Mihail Mihailovici Somov,* care avea o bogată experiență în cercetările polare. Colectivul era alcătuit le început din şaisprezece persoane; printre oamenii de ştiință se aflau hidrologi şi cercetători ai ghețurilor, meteorologi şi aerologi, astronomi şi magnetologi. Stațiunea avea un echipament tehnic mult mai bun decât stațiunea „Polul Nord-1", iar în a doua jumătate a derivei, un avion i-a adus un automobil care se poate deplasa pe orice teren şi care s-a dovedit foarte util în condițiile derivei. Pentru stațiune s-a ales în prealabil un mare câmp de gheață cu o suprafață de circa 30 km^2 şi o grosime de aproximativ 3 m. La 1 aprilie 1950, când a fost adus cu avionul primul grup de cercetători în frunte cu Somov, câmpul de gheață se afla la nord de Marea Ciukotka, în dreptul paralelei de 76°2' latitudine nordică şi

166°36' longitudine vestică. Toți cercetătorii au fost încartiruiți câte doi-trei în corturi perfecționate, luminate cu electricitate şi prevăzute cu radio; pentru laboratoare şi pentru aparatele complicate existau corturi separate, iar un cort mare servea drept „club şi sală de mese”.

Vara, în timpul topirii intense a zăpezii şi gheții, personalul stațiunii a îndurat multe neplăceri. Îi era foarte greu să se deplaseze pe câmpul de gheață acoperit de un strat gros de zăpadă care se topea; apa pătrundea în corturi, care trebuiau adesea mutate dintr-un loc în altul. Trebuia evacuată în permanență de pe gheață apa provenită din topirea zăpezii, iar pentru aceasta trebuiau săpate canale sau forate puțuri.

Toamna, aceste neplăceri au dispărut, dar le-au luat locul greutățile provocate de geruri, viscol şi bezna nopții polare. În timpul acesta, cu ajutorul avioanelor care aduceau la stațiune provizii şi utilaj suplimentar, au fost schimbați o parte din cercetători şi personalul stațiunii a fost redus la unsprezece oameni. Situația lor a devenit primejdioasă în februarie 1951, când, din cauza deplasării frecvente a ghețurilor, însoțită de compresiune puternică şi de formarea unor torosuri uriaşe, câmpul de gheață a crăpat în mai multe locuri. Câteva crăpături s-au produs chiar sub corturile unde se lucra, o parte dintre ele au fost distruse şi utilajul a pierit. După câteva zile, în imediata apropiere a taberei au început să se formeze şi să înainteze spre corturi nişte valuri de gheață şi banchiza pe care se afla stațiunea s-a desfăcut din nou, de data aceasta în bucăți mici, cu suprafață de câteva sute de metri pătrați fiecare. Ca să scape de primejdia de moarte care îi amenința, cercetătorii au început să caute un gheţar trainic şi pentru aceasta au pornit în diferite direcții pe viscol şi întuneric, riscându-şi în fiecare clipă viața, până când au găsit un gheţar destul de sigur la 1 km de tabără. Automobilul de care dispuneau a fost de neprețuit la transportarea corturilor, utilajului şi a celorlalte încărcături pe noul loc.

La 11 aprilie, când gheţarul în derivă se afla la 81°45' latitudine nordică şi 163°48' longitudine vestică, stațiunea „Polul Nord-2” a fost evacuată. În cele 376 de zile ale derivei, ea a străbătut, descriind curbe şi zigzaguri, circa 2.600 km, dar, socotit în linie dreaptă, doar 635 km.

Colectivul stațiunii a efectuat cercetări ştiințifice pe orice vreme şi în orice condiții ale ghețurilor. Legătura prin radio cu continentul nu s-a întrerupt niciodată; printre altele se transmiteau regulat buletine meteorologice. Rezultate foarte prețioase s-au obținut prin numeroasele măsurări ale adâncimii în regiunea derivei stațiunii: s-a constatat că la nord de Marea Ciukotka, aproximativ între meridianele de 160 şi 170°

longitudine vestică, bancul continental, având forma unei peninsule submarine, se întinde aproape până la paralela de 80° latitudine nordică, adică cu 6° mai spre nord decât se indica pe hărțile de la sfârşitul perioadei 1940—1950.

Gheţarul staţiunii „Polul Nord-2”, părăsit de cercetători, a continuat „să slujească ştiinţa” cel puţin încă trei ani. Pe el au fost lăsate corturi şi unele semne de recunoaştere, astfel încât piloţii sovietici au putut să-l urmărească. Gheţarul a continuat deriva, mergând în direcţia acelor ceasornicului spre nord de Mările Ciukotka şi Beaufort şi, descriind un arc uriaş, a ajuns în aprilie 194 la paralela de 75°40' latitudine nordică şi 176°65' longitudine vestică, adică în apropiere de punctul unde fusese cu patru ani înainte, când s-a organizat staţiunea.

STAŢIUNILE „POLUL NORD-3” ŞI „POLUL NORD-4”

A. Treşnikov

Pentru studierea mai temeinică şi multilaterală a Arcticei centrale au fost organizate în 1954 două staţiuni permanente pe gheţuri în derivă — *„Polul Nord-3* şi *Polul Nord-4”* — care urmau să fie mutate într-un alt loc numai în cazul când ar fi fost împinse afară din bazinul Arctic, în limita posibilităţilor, ambii gheţari trebuiau să se afle în ziua aterizării avioanelor pe meridianul insulei Vranghel (180°), dar la latitudini diferite, aproximativ la 1.000 km unul de altul. Din punct de vedere tehnic, noile staţiuni erau mult mai bine echipate decât staţiunea „Polul Nord-2”, iar aparatura era mai perfecţionată; fiecare avea la dispoziţie câte un vehicul bun pentru orice teren, un tractor cu buldozer şi un helicopter. De pe ambele staţiuni se menţinea o legătură permanentă cu continentul: ele erau vizitate în fiecare lună de avioane care aduceaţi alimente proaspete, utilaj suplimentar, echipament şi poştă. Pentru locuit şi pentru lucru s-au amenajat căsuţe prefabricate mobile, pe tălpice, încălzite cu gaze sau cărbune şi luminate cu electricitate. În zilele de 8—9 aprilie, colectivele ambelor staţiuni,

împreună cu tot utilajul, au fost aduse cu avioanele pe câmpurile de gheată dinainte alese în două regiuni ale bazinului Arctic.

Staţiunea „Polul Nord-3”.

Staţiunea „Polul Nord-3” compusă din douăzeci şi doi de oameni, sub conducerea lui *Aleksei Feodorovici Treşnikov,* a fost debarcată la 9 aprilie 1954 pe un câmp de gheaţă cu o suprafaţă de circa 5 km^2, aflat la 86° latitudine nordică şi 175°45' longitudine vestică. Staţiunea înainta încet, în zigzaguri, dar în general menţinându-şi direcţia spre nord şi la 25 august a ajuns la numai 30 km de pol. La sfârşitul lunii august, aflându-se încă în apropiere de pol, staţiunea a trecut peste lanţul muntos submarin Lomonosov. „Cu mult timp înainte de acest moment, prin măsurători frecvente, s-au constatat oscilaţii considerabile ale adâncimilor. Gheţarul înainta 5—8 km pe zi, iar adâncimea varia între 300 şi 400 m. Când am trecut peste lanţul de munţi, pe o distanţă de numai 8 km, s-au constatat oscilaţii ale adâncimii de 1.500—2.000 m. Cea mai mică adâncime, măsurată de noi pe creasta lanţului de munţi, depăşea cu puţin 1.000 m. Măsurarea sistematică a adâncimilor a arătat că relieful fundului în regiunea lanţului muntos reprezintă «o zonă muntoasă» submarină cu ramificaţii şi diferite înălţimi cu povârnişuri foarte abrupte” (A. Treşnikov).

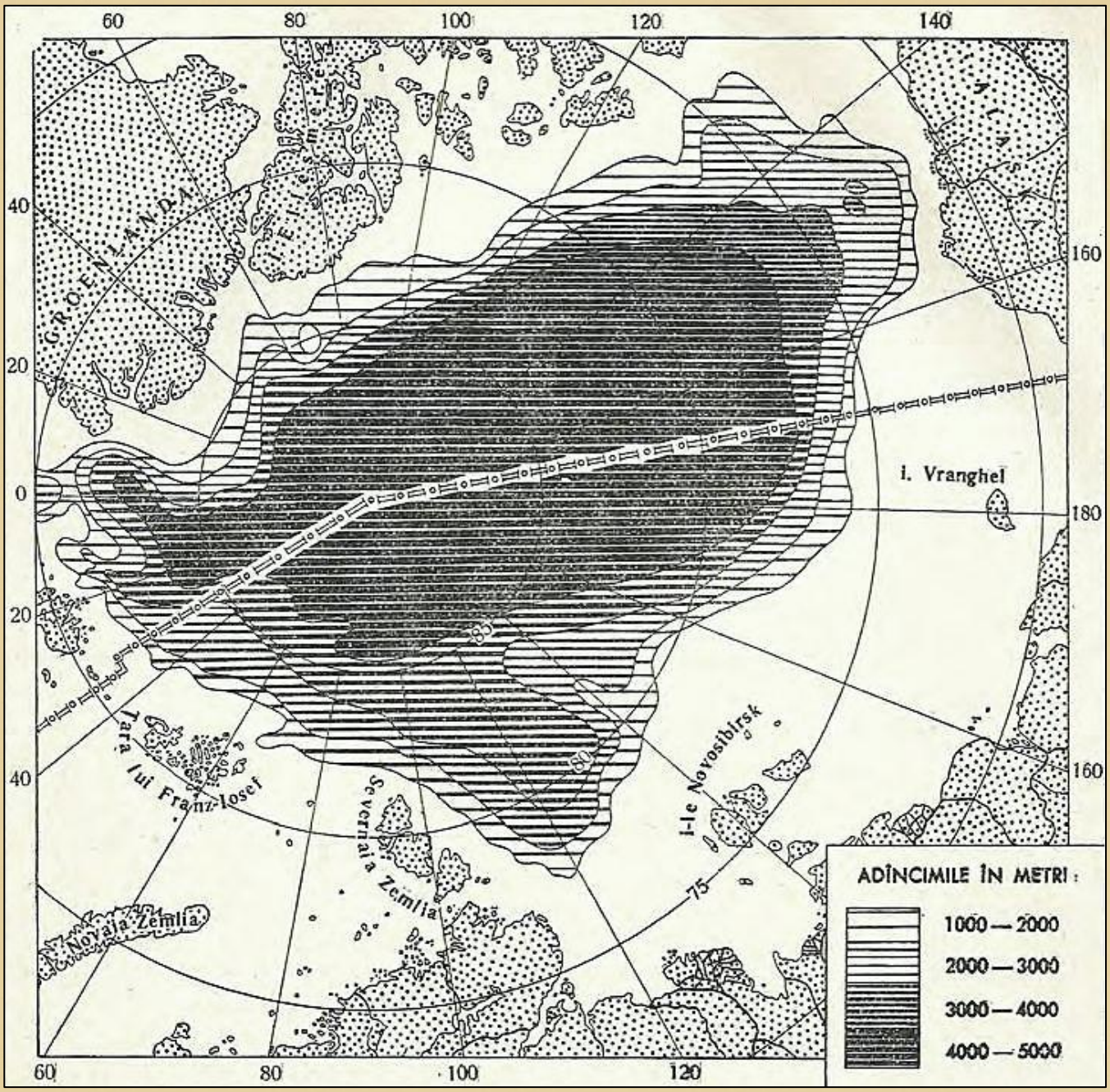

Arctica centrală după hărțile din 1925.

La 25 septembrie, pentru prima oară după cinci luni şi jumătate de derivă, soarele a dispărut la orizont şi nu s-a mai arătat. Până la sfârşitul lunii noiembrie, staţiunea a mers în derivă în jurul polului, descriind zig-zaguri complicate şi cu acest prilej a trecut de mai multe ori peste lanţul Lomonosov. În a doua jumătate a lunii noiembrie, gheaţa din apropierea staţiunii a început să se desfacă şi la 24 noiembrie câmpul de gheaţă s-a sfărâmat în aşa fel încât crăpătura a trecut prin tabără şi a rupt-o în două părţi care au început să se îndepărteze una de cealaltă. O mică parte din lucruri au căzut în crăpătură şi s-au scufundat. Fragmentul de gheţar pe care rămăsese cea mai mare parte a taberei avea

o suprafață de circa 16 ha. Cercetătorilor rămaşi pe celălalt fragment, mai mare, li s-au adus cu helicopterul alimentele şi lucrurile necesare şi s-a stabilit cu ei legătura telefonică. La începutul lunii decembrie, pe un ger de -40°, sub partea principală a taberei s-a produs o a doua crăpătură, care a început să se lărgească repede; cu ajutorul tractorului, casele au trebuit să fie mutate într-un alt loc care părea mai trainic. Dar şi acel fragment a început să se destrame în zilele următoare şi după trei săptămâni suprafața sa a scăzut la aproximativ 5 ha. Din fericire, în timpul acesta marginile vechii crăpături s-au lipit din nou. Spărgând o poartă prin torosurile care se formaseră, cercetătorii au mutat în trei zile întreaga tabără pe cealaltă parte, mai mare, a vechiului ghețar.

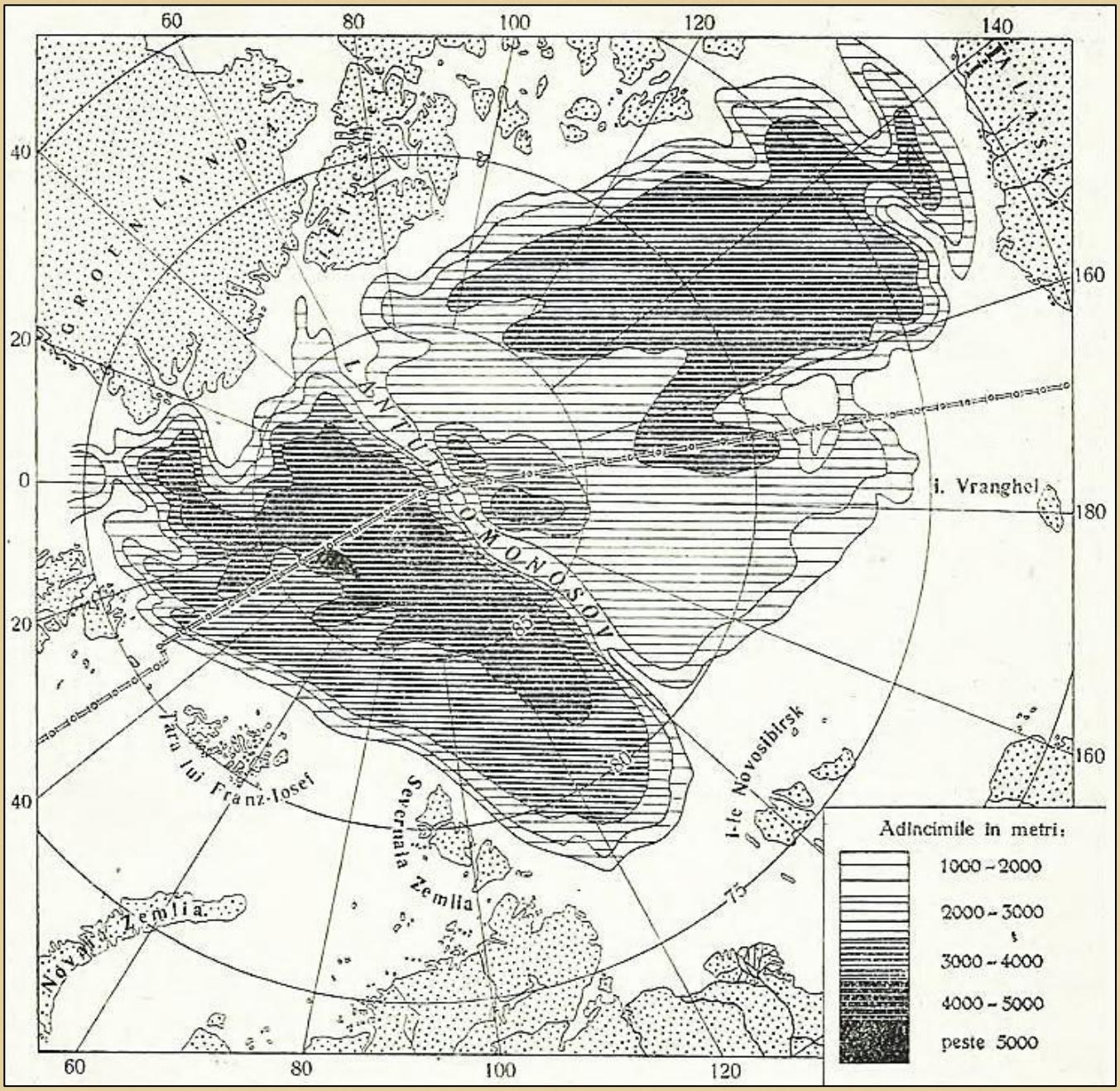

Arctica centrală după hărțile din 1955.

La 10 martie 1955, când staţiunea în derivă a ajuns din nou în dreptul paralelei de 86°, dar de data aceasta în faţa Groenlandei, a apărut şi marginea soarelui. „Exact cinci luni şi jumătate — scrie A. Treşnikov — soarele nu a apărut deasupra orizontului la latitudinile noastre. Deşi a trebuit să înfruntăm cea mai lungă noapte din câte a trăit vreodată cineva, cu toţii eram sănătoşi, sprinteni şi veseli". Într-adevăr, pentru prima oară în istorie un grup de oameni a petrecut întreaga iarnă la latitudini atât de mari, dincolo de paralela de 86°.

La mijlocul lunii martie, o crăpătură a despărţit din nou tabăra în două, dar „colectivul staţiunii, obişnuit cu astfel de surprize, a făcut repede faţă situaţiei".

Timp de mai multe săptămâni, aflându-se la mai puţin de 300 km de Groenlanda, gheţarul, care devenea tot mai puţin sigur, nu şi-a schimbat aproape de loc poziţia. În aprilie au apărut la sud de el spaţii întinse de apă liberă de gheţuri. Ca urmare s-a hotărât ca staţiunea „Polul Nord-3" să fie evacuată. Steagul a fost coborât la 20 aprilie 1955, când gheţarul se afla în dreptul paralelei de 86° latitudine nordică şi a meridianului de 31°42' longitudine vestică, după ce străbătuse în 376 de zile un drum de 2.200 km (în linie dreaptă, 830 km).

Staţiunea „Polul Nord-4" alcătuită din douăzeci şi şapte de oameni sub comanda lui *Evgheni Ivanovici Tolstikov* a fost debarcată la 8 aprilie 1954 la 75°48' latitudine nordică, 178°25" longitudine vestică[1] pe un câmp de gheaţă vechi de mai mulţi ani, cu o suprafaţă de circa 4 km^2 şi o grosime de aproximativ 2,5 m cu unele ridicături care ajungeau la 18 m înălţime. „Gheţarul avea contururile bine delimitate de un şir de torosuri, ceea ce arăta că el suportase presiuni puternice din partea gheţii înconjurătoare. Un lanţ vechi de torosuri trecea chiar prin mijlocul gheţarului" <E. Tolstikov). Tabăra a fost instalată pe porţiunea cea mai înaltă a câmpului de gheaţă, iar casele de locuit şi de lucru, pe ridicături. Atât alegerea câmpului, cât şi aşezarea taberei s-au dovedit bune. Bineînţeles că şi acest câmp de gheaţă s-a rupt în repetate rânduri, micşorându-se aproape de 10 ori (aproximativ până la 500 ha). În tot timpul derivei însă, tabăra n-a fost niciodată în pericol, iar vara, sub casele aşezate pe ridicături nu a existat apă provenită din topirea zăpezii, care pricinuise multe neplăceri cercetătorilor altor staţiuni. Fireşte că în locurile mai joase

[1] Iniţial se proiectase ca staţiunea să fie organizată cu 2—3° mai la nord, dar în zona stabilită la miazănoapte de insula Vranghel nu s-a putut găsi la aceste latitudini un câmp de gheaţă sigur.

se strângea multă apă; în toiul verii polare, micile lacuri ocupau mai mult de jumătate din suprafața ghețarului, adâncimea lor depăşea uneori un metru şi era primejdios să mergi pe gheață.

Staţiunea „Polul Nord-4”.

Vara ne-am aflat în regiunea oceanului, unde la suprafața apei nu existau decât 20—30% gheţuri... Adesea gheţarul nostru era înconjurat de apă curată; până la orizont nu se vedeau gheţuri. În timpul furtunilor, stropii valurilor ajungeau până la tabără. Marginile gheţarului se rupeau mereu” (E. Tolstikov).

Colectivul staţiunii nu a lucrat numai pe gheţar, ci şi pe o zonă întinsă de ambele părți ale liniei derivei, pe alți gheţari, care uneori se aflau la 100 km de bază. Cercetătorii erau transportați acolo cu helicopterul, iar legătura cu ei se menținea prin radio. Într-un an, staţiunea a străbătut, descriind ca şi staţiunea „Polul Nord-2” o mulțime de zigzaguri, peste 2.600 km, iar în linie dreaptă numai 530 km. Principala ei realizare oceanografică a fost studierea peninsulei submarine a bancului continental, descoperită de colectivul staţiunii „Polul Nord-2” şi a părții până atunci slab cercetate a versantului continental spre nord şi nord-est de Marea Ciukotka. Printre altele, s-a descoperit un canion cu adâncimi de peste 1.200 m, care traversează „peninsula” în direcție latitudinală, dincolo de paralela de 76°. În urma lucrărilor celor două staţiuni în derivă,

harta reliefului fundului oceanului între 170° longitudine estică şi 145° longitudine vestică s-a schimbat radical.

La 20 aprilie 1955, când ghețarul se afla la 80°53' latitudine nordică şi 175°50' longitudine vestică, întregul colectiv al stațiunii „Polul Nord-4” a fost schimbat.

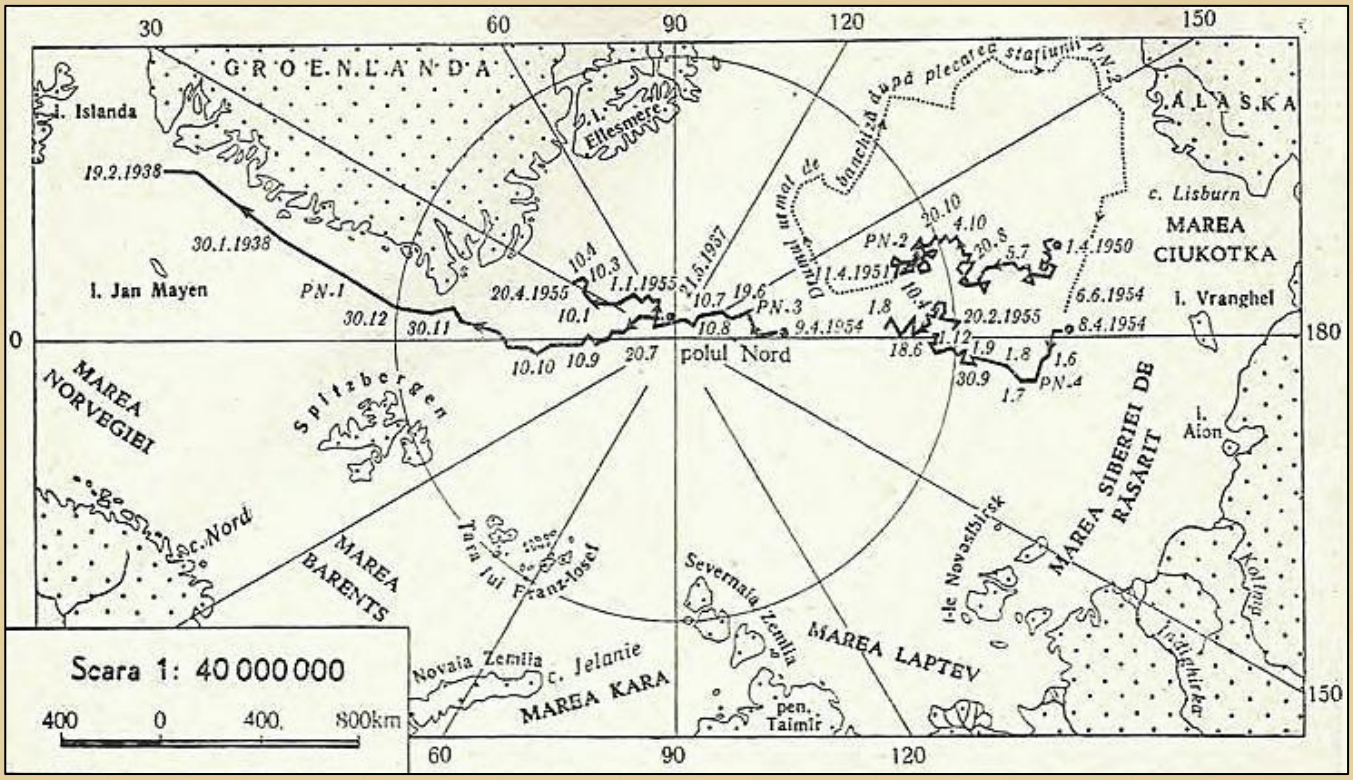

Deriva celor patru stațiuni „Polul Nord”.

În locul stațiunii evacuate „Polul Nord-3” a fost organizată stațiunea în derivă „Polul Nord-5”, compusă din 30 de cercetători. Ea a fost debarcată” la 20 aprilie 1955, pe un câmp de gheață, la 82°4' latitudine nordică şi 157° longitudine vestică, la nord de capul Barrow (Alaska). Ea a lucrat cu spor până la noua schimbare a colectivelor, în aprilie 1956. Tot atunci a fost organizată stațiunea în derivă „Polul Nord-6”, pe o insulă de gheață (cu o suprafață de peste 100 km^2), descoperită la 74°24' latitudine nordică şi 177°3' longitudine vestică.

Capitolul 96

NOILE DESCOPERIRI ŞI EXPLORĂRI ÎN ANTARCTICA

ULTIMA EXPEDIŢIE A LUI SHACKLETON

După terminarea primului război mondial, „asaltul Antarcticii” a continuat.

La începutul verii anului 1921—1922 (din emisfera sudică), *Ernest Shackleton* a plecat din nou spre Antarctica în fruntea unei expediții pe vasul „Quest” („Căutarea”), dar a murit pe insula Georgia de sud (ianuarie 1922) înainte de a ajunge acolo. Expediția sa, condusă de *Francis Wild,* a continuat explorarea litoralului Antarcticii dinspre Oceanul Atlantic, pe baza planului elaborat de Shackleton. Ea a stabilit limitele şi caracterul gheții de banchiză pe o întindere de circa 4.500 km de la 18° longitudine estică până la 52° longitudine vestică, în zona situată între 63 şi 70° latitudine sudică. Vasul „Quest” nu s-a putut apropia de uscat nici pe porțiunea dintre 18° longitudine estică şi 8° longitudine vestică, unde de altfel nici până astăzi n-a păşit picior de om, deşi, după cât se pare, el nu se întinde aproape nicăieri spre sud, dincolo de paralela de 70° şi nici chiar pe litoralul mării Weddell, mai apropiată de pol, dar mai accesibilă, care înainte de Wild fusese vizitată în repetate rânduri de vânători de balene şi oameni de ştiință de diferite naționalități.

PRIMELE ZBORURI DEASUPRA ANTARCTICII

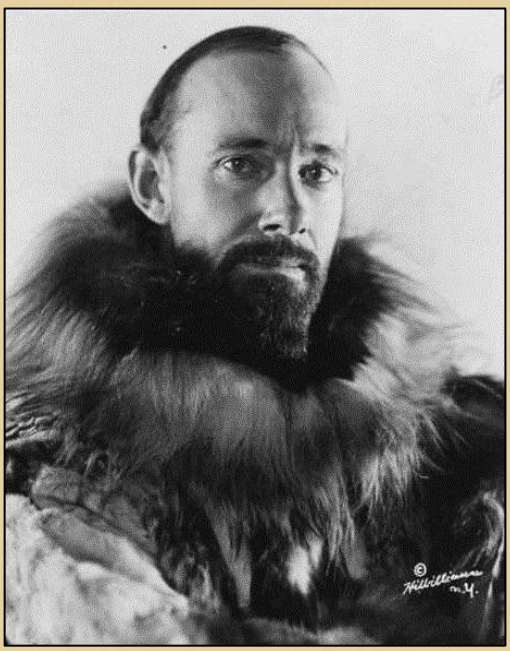

G. H. Wilkins

Ulterior, începând din 1928, Antarctica a fost explorată cu mai mult succes şi în aceasta un rol foarte important l-au jucat avioanele de diferite tipuri. Cu ajutorul lor s-au făcut o serie de descoperiri importante pe țărmurile Antarcticii. Cu acest prilej s-a putut constata (deşi cu oarecare rezerve) că *Antarctica este un continent unic, iar nu dublu;* înainte, unii presupuneau că ea este tăiată în părți inegale de un canal dintre mările Weddell şi Ross, mai exact între *ghețarii de şelf Filchner* şi *Ross* (măsurătorile înălțimilor calotei de gheață

de pe Antarctica, în regiunea presupusului canal, efectuate până în prezent, nu arată peste 850 m).

La începutul explorării Antarcticii din aer, confuzii în această problemă au fost cauzate de sir *George Hubert Wilkins,* care după o serie de zboruri în Arctica „s-a mutat" în Antarctica. La începutul verii antarctice (decembrie 1928), el a întreprins primul zbor deasupra continentului polar sudic, la sud-est de Țara lui Graham. În timpul zborului, Wilkins „a descoperit" o nouă parte a Antarcticei, pe care a denumit-o *Țara lui Hearst,* a văzut o fâşie de gheață pe care a luat-o drept strâmtoare şi a hotărât (greşit, după cum s-a stabilit ulterior) că Țara lui Graham este un arhipelag.

R. E. Byrd

În 1928—1930, ofițerul american *Richard Evelyn Byrd* a organizat pe două vase cu patru avioane pe bord tabăra *Little America* lângă marginea de răsărit a Barierei de gheață a lui Ross *(golful Balenelor),* unde a descoperit *insula Roosevelt* (altitudine maximă 366 m). Această expediție a folosit pentru prima oară cu succes în Antarctica aviația (pentru acțiuni de recunoaştere şi în special pentru fotografii din aer). Mai întâi, Byrd a întreprins o mare expediție cu săniile spre munții Regina Maud, descoperiți de Amundsen şi a izbutit să corecteze observațiile acestuia. La 28—29 noiembrie 1929, Byrd a efectuat *primul zbor încununat de succes de la baza Little America până la polul Sud* (l.300 km). Apoi Byrd şi piloții săi au descoperit la est şi sud-est de insula Roosevelt o regiune muntoasă — *Țara Marie Byrd.*

DESĂVÂRŞIREA DESCOPERIRII LITORALULUI DINSPRE OCEANUL INDIAN AL ANTARCTICII

În anii 1929—1931, a doua expediție australiană, sub conducerea lui *Douglas Mawson,* a explorat în timpul verii, pe vasul „Discovery", coasta Antarcticiii, în parte cu ajutorul avioanelor — de la coasta Enderby până la Țara Victoria lângă Marea Ross, pe o distanță de 120° longitudine (50—170° longitudine estică). Totodată, în prima vară, expediția lui

Mawson a descoperit la sud de Țara Enderby, *Țara lui Mac Robertson,* iar la răsărit de ea, porțiunea vestică a coastei Regele George al V-lea. În cea de-a doua vară, ea a descoperit la răsărit de Țara lui Wilhelm al II-lea *coasta Sabrina* (între 110 şi 120° longitudine estică). Expediția de pe „Discovery" a reuşit să treacă pe hartă mari porțiuni ale coastei; cu toate că şi după activitatea echipajului de pe „Discovery" au rămas necercetate unele porțiuni de coastă destul de mici, totuşi expediția australiană a dovedit în mod convingător că la *sud de Oceanul Indian, de la Țara lui Wilhelm al II-lea până la Țara Victoria, se întinde un uscat antarctic neîntrerupt.*

Rămâneau însă dubii în privința altor părți ale uscatului antarctic, descoperite anterior lângă Oceanul Indian, spre vest de *Țara lui Wilhelm al II-lea,* coasta Kemp şi Țara Enderby. Erau ele oare insule sau părți ale continentului?

Această problemă au rezolvat-o în anii 1929—1935 norvegienii. În vara anilor 1929—1930 şi 1930—1931 pilotul *Hjalmar Riiser-Larsen* a navigat pe baleniera „Norvegia". În cursul primei veri el a început descoperirea *Țării Regina Maud* la vest de Țara Enderby, iar apoi, în Oceanul Atlantic, înainte de a ajunge în marea Weddell, a descoperit (între 10 şi 20° longitudine vestică) *coasta Prințesa Martha.* În a doua vară, Riiser-Larsen, ocolind întreaga Antarctică, a descoperit în Oceanul Indian şi a însemnat pe hartă *coasta Prințesa Ragnhild* (20—30° longitudine estică). Mai târziu s-a constatat că ambele coaste reprezintă porțiunile de vest şi de est ale Țării Regina Maud.

În anul 1933—1934, petrolierul norvegian „Torshaven" comandat de *Lars Christensen,* ocolind Antarctica, a descoperit în Oceanul Indian, la vest de țara lui Wilhelm al II-lea, *coasta Leopold* şi *Astrid,* iar în vara următoare, mai departe spre vest, *coastele Ingrid Christensen* şi Lars *Christensen.* Norvegienii au debarcat acolo lângă golful Olaf-Pryds (68°39' latitudine sudică, 78°36' longitudine estică) şi au înălțat pe coastă drapelul norvegian. Petrolierul a străbătut pe lângă coastă circa 450 km, dintre care peste 100 km erau în acea vară complet liberi de zăpadă şi gheață. Această călătorie a confirmat că *Oceanul Indian* — între meridianele capului Bunei Speranțe (18°5' longitudine estică) şi capul Sudic al Tasmaniei (146°40' longitudine estică) — *se întinde până la un masiv compact de uscat antarctic.*

ESTE OARE ANTARCTICA UN CONTINENT UNIC ?

Dimpotrivă, porțiuni considerabile ale coastei Antarcticii spre

Oceanul Atlantic au rămas neexplorate până astăzi şi sunt indicate pe hărți doar convențional prin linii punctate. Totuşi, porțiunea cea mai întinsă dinspre răsărit, dintre coastele Prințesa Martha şi Prințesa Ragnhild (10° longitudine vestică, 20° longitudine estică) face parte fără îndoială din masivul uscatului antarctic, deoarece la sud de ea se află, la o mică distanță, regiunea muntoasă Țara Regina Maud cu vârfuri de 3.100 — 3.900 m, iar dincolo de aceasta, mai aproape de polul Sud, s-a descoperit un alt lanț de munți cu altitudini de 4.200—4.300 m. Dar, după cum am arătat mai sus, o altă porțiune mai scurtă — partea de sud a mării Weddell, între coastele Richard Black şi Leopold — cu ghețarii săi de şelf (printre care Filchner) stârneşte până astăzi îndoiala unor geografi: este aceasta oare o coastă sau intrarea într-un canal transantarctic?

Litoralul Antarcticii dinspre Oceanul Pacific este astăzi cunoscut, cel puțin în linii generale, între meridianul unui punct din Țara lui Graham, situat în fața capului Horn (67°17' longitudine vestică) până la meridianul capului Colbek de pe peninsula Eduard al VII-lea (159° longitudine vestică), dincolo de care se întind ghețarul de şelf Prestrud şi uriaşul ghețar de şelf Ross. Dintre mări'le antarctice periferice ale Oceanului Pacific, cel mai bine a fost studiată coasta *Mării Bellingshausen;* dimpotrivă, *Marea Amundsen,* situată mai departe spre vest, este încă foarte slab studiată şi linia coastei e însemnată pe hartă doar în mod convențional. Cât priveşte cea de-a treia regiune periferică antarctică a Oceanului Pacific — Marea Ross (cu ghețarul ei de şelf), sunt destul de bine studiate țărmurile ei înalte de vest şi sud, cu vârfuri care depăşesc 2.500 m (punctul cel mai înalt este muntele Markham de 4.572 m); coasta de est însă a ghețarului de şelf Ross nu este încă de loc studiată. Până la elucidarea acestor probleme, chestiunea dacă Antarctica este un continent unic sau e formată din două insule nu poate fi definitiv rezolvată.

După zborul lui Wilkins a mai apărut ipoteza că partea Antarcticii dinspre Oceanul Pacific nu reprezintă un masiv unic de uscat, în care Țara lui Graham este o peninsulă, ci un arhipelag. Cea de-a *doua expediție americană a lui Byrd* (1933—1936) a contribuit în mare măsură la infirmarea concluziei pripite a lui Wilkins. Ea şi-a stabilit din nou baza la Little America, dar de data aceasta lărgită şi dotată cu mijloace tehnice perfecționate. Byrd s-a deplasat cu 200 km spre sud, unde a instalat un post meteorologic şi a petrecut acolo singur câteva luni de iarnă, având legătura cu baza prin radio, până când s-a îmbolnăvit şi în timpul nopții polare s-a întors la Little America. În vara anului 1934— 1935, Byrd şi alți

piloți au efectuat o serie de zboruri deasupra Antarcticii în zona dinspre mările Ross şi Weddell, explorând aproximativ 500.000 km^2 de teritoriu care nu fusese cercetat până atunci.

Piloții au ajuns la concluzia că, între mările Weddell şi Ross nu există o strâmtoare şi, prin urmare, Antarctica e un continent unic. Byrd a exprimat această concluzie astfel: „... La răsărit de meridianul de 150° longitudine vestică şi de paralela de 75° până la polul Sud, pe o întindere de 1.000 de mile, nu poate exista vreo strâmtoare". Dar această concluzie categorică nu are suficient temei, ceea ce au dovedit în mod convingător observațiile ulterioare: nicăieri în această zonă nu s-au descoperit înălțimi mai mari de 850 m, iar o serie de puncte se află la o altitudine mult mai mică, în timp ce grosimea calotei de gheață depăşeşte adesea 1.000 m. Expediția a acordat cea mai mare atenție cercetării regiunii muntoase Țara Marie Byrd, unde s-a descoperit de altfel mai târziu un vârf de 6.100 m — cel mai înalt punct din Antarctica.

EXPLORAREA ŢĂRILOR LUI GRAHAM ŞI ALEXANDRU I

Aproape simultan cu expediția lui Byrd, a întreprins cercetări în Țara lui Graham şi în sectorul Antarcticii dinspre Oceanul Pacific, americanul *Lincoln Ellsworth.* În 1935, el a debarcat pe insula Dundy, situată lângă extremitatea nord-estică a Țării lui Graham (adică lângă coasta de nord-vest a mării Weddell). După două încercări nereuşite, Ellsworth şi pilotul său *Hebert Hollick-Kenyon* au efectuat de aici un zbor (23 noiembrie — 5 decembrie 1935) peste sectorul Antarcticii dinspre Oceanul Pacific, până la un punct situat la 25 km sud de baza Little America de lângă Marea Ross. Zborul a durat douăsprezece zile, deoarece Ellsworth a aterizat în patru rânduri pe calota de gheață a Antarcticii pentru a efectua observații astronomice.

În cursul zborului, Ellsworth a descoperit *lanțul Eternity* („Veşnicia"), care se întinde de-a lungul țărmului răsăritean al Țării lui Graham, cu vârfuri de 2.100 m[1]. La vest de țara lui Graham, până la meridianul de 90° longitudine vestică, se întinde un podiş acoperit de gheață (altitudine de circa 2.000 m) cu mici masive muntoase şi un lanț de munți ale căror vârfuri ajung la 3.000—3.900 m. Ellsworth a numit această parte înaltă a Antarcticii (situată la nord de paralela de 80° latitudine sudică, între meridianele de 80 şi 10° longitudine vestică) *Țara lui James Ellsworth,* în cinstea tatălui său. Mai departe spre vest a fost descoperit un platou care

[1] Mai târziu, în partea de sud a lanțului, s-a descoperit un vârf de 4.500 m.

se întinde până la aproximativ 115° longitudine vestică. În cinstea pilotului său, Ellsworth l-a numit *platoul Hollick-Kenyon* (altitudine medie circa 2.000 m).

Ultima aterizare a avionului lângă Bariera de gheață a lui Ross a fost forțată din lipsă de carburanți. După ce s-au odihnit patru zile la locul aterizării, piloții au mai avut nevoie de nouă zile pentru a parcurge mica distanță care îi despărțea de Little America, unde au ajuns la 15 decembrie. Baza fusese însă evacuată înainte; piloții au stat în căsuța rămasă goală a expediției lui Byrd o lună întreagă, până când (la mijlocul lunii ianuarie 1936) a aterizat acolo un avion al Expediției oceanografice britanice „Discovery II" trimis în căutarea lor. Iar după cinci zile a venit să-i ia pe Ellsworth şi Hollick-Kenyon un vas american, care din pricina furtunii întârziase în zona subantarctică a Oceanului Pacific.

Expediția britanică de pe shoonerul „Penola" condusă de *John Righmill,* care a explorat Țara lui Graham în anii 1934—1937, a confirmat şi a extins observațiile făcute de Ellsworth asupra reliefului acestei părți a uscatului antarctic. Righmill şi piloții săi au dovedit definitiv că Țara lui Graham reprezintă o peninsulă lungă şi îngustă a Antarcticii, cea mai înaintată spre nord, şi este situată între Oceanele Atlantic şi Pacific (Mările Weddell şi Bellingshausen). Expediția a însemnat pe hartă aproximativ 1.600 km din linia de coastă a acestei părți a continentului.

După observațiile piloților, *Țara lui Alexandru I* s-a dovedit a fi mult mai mare decât era indicată pe hărțile anterioare; potrivit datelor obținute prin fotografierea din avion, ea este o *insulă,* despărțită de continent printr-o strâmtoare lungă şi îngustă blocată de ghețuri — *strâmtoarea Regele George al VI-lea* (King George VI-th), care se leagă spre nord prin *strâmtoarea Şokalski* de marea Bellingshausen.

ULTIMELE EXPEDIŢII ALE LUI BYRD

În 1939—1941 a lucrat în Antarctica cea de-a *treia expediție americană a lui Byrd.* De data aceasta el şi-a împărțit expediția în două grupuri: unul având baza la Little America, iar celălalt şi-a organizat o bază nouă — la o distanță de aproape 3.000 km — lângă golful Marguerite din marea Bellingshausen (lângă țărmul vestic al Țării lui Graham). În sănii trase de câini şi dispunând de două avioane, Byrd a explorat pentru a doua oară zona dintre mările Weddell şi Ross. În Țara Mărie Byrd şi în regiunile de litoral s-au descoperit o serie de lanțuri muntoase. În ceea ce priveşte însă problema dacă zona mai joasă dintre podişul de lângă pol şi înălțimile din regiunile antarctice dinspre Oceanul Pacific reprezintă o

depresiune sau o strâmtoare, nu s-a înregistrat nici un progres.

După cel de-al doilea război mondial, în 1946—1947, Byrd a condus cea de-a *patra expediție antarctică,* care a fost şi cea mai mare. Ea a avut la dispoziție douăsprezece nave, printre care un spărgător de gheață şi un vas portavion. Numărul participanților a depăşit cifra de 4.000 de persoane, printre care se aflau oameni de ştiință, ingineri şi specialişti militari.

În Antarctica, expediția a fost împărțită în trei grupuri. Grupul principal, condus de Byrd, şi-a organizat baza, ca şi înainte, la Little America. Al doilea grup a fost trimis spre vest, iar al treilea, spre est de baza principală.

Byrd însuşi a zburat pentru a doua oară spre polul Sud şi dincolo de el a descoperit munți cu înălțimi până la 4.600 m, care puteau fi o continuare a şirului de munți Regina Maud. Piloții au fotografiat din aer un teritoriu cu o suprafață de circa 2.400.000 km^2. Grupul de vest a corectat harta Țării lui Wilkes, iar la sud-vest de aceasta, între meridianele de 70° şi 80° longitudine estică a descoperit *platoul American Highland* (altitudine peste 1.000 m). Grupul de est a cercetat porțiuni întinse de pe coasta Antarcticii dinspre Oceanul Pacific (inclusiv țărmurile Mării Bellingshausen). Ambele grupuri au cercetat aproape întregul litoral al Antarcticii, cu excepția porțiunii dinspre Oceanul Indian, lungă de circa 1.000 km, dintre Țara Enderby şi Țara Regina Maud, care fusese explorată înainte de război de norvegieni. În total, expediția a cartografiat aproape un sfert din întreaga linie de coastă presupusă a Antarcticii şi contururile continentului sudic au căpătat forma pe care o au pe hărțile de astăzi. Totuşi, Antarctica reprezintă încă în cea mai mare parte a sa o „pată albă", care va putea fi ştearsă numai prin eforturile comune ale cercetătorilor sovietici şi străini contemporani.

PREGĂTIREA EXPLORĂRII ANTARCTICII ÎN CEL DE-AL TREILEA AN GEOFIZIC INTERNAȚIONAL

Anul geofizic internațional se numeşte perioada (care nu este în mod obligatoriu de un an) de observații geofizice simultane, efectuate cu mijloacele şi forțele ştiințifice ale mai multor țări, pe baza unui program stabilit de comun acord şi cu metode unice. Pentru cel de-al treilea An geofizic s-a stabilit o perioadă de un an şi jumătate, între 1 iulie 1957 şi 31 decembrie 1958[1]. Observațiile se vor efectua în toate zonele de pe glob, pe

[1] Lucrările Anului Geofizic s-au prelungit pe anul 1959 sub denumirea

uscat, pe mare şi în atmosferă; se acordă o atenție deosebită regiunilor slab studiate, inclusiv continentului celui mai puțin studiat — Antarctica.

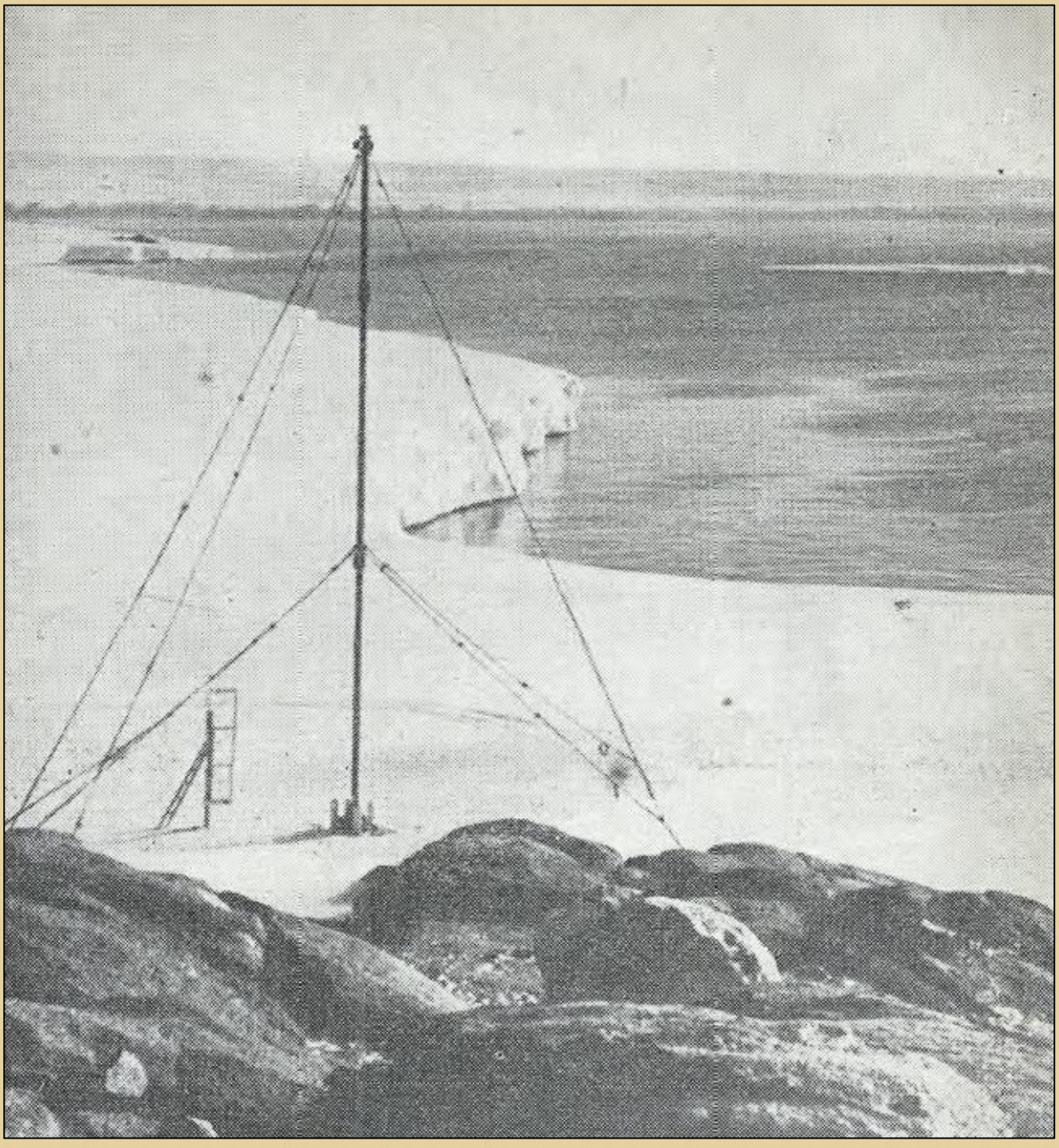

Postul de radio şi vedere spre mare în aşezarea „Mirnîi”.

Zonele de activitate ale oamenilor de ştiință din fiecare țară care şi-a exprimat dorința de a participa la explorarea Antarcticii, au fost stabilite dinainte de comun acord. În 1955, o serie de țări au început lucrările pregătitoare pentru organizarea de baze de cercetări ştiințifice în

„Cooperarea geofizică internațională 1959”. n. r.

Antarctica. Aceste baze au fost amplasate pe țărmurile Antarcticii, de regulă la distanțe mari unele de altele. Un număr relativ mai mare de stațiuni ale câtorva țări va fi grupat numai în Țara lui Graham şi ceva mai puține pe insula Ross (în regiunea de sud-vest a mării Ross).

Case de locuit în aşezarea „Mirnîi”.

În afară de bazele de pe litoral, unele țări mai organizează câte o stațiune-două în interiorul continentului, dintre care S.U.A. la polul Sud, iar Franța, în regiunea polului Sud magnetic.

Zona aleasă de oamenii de ştiință sovietici se află în vecinătatea Oceanului Indian, de ambele părți ale Mării Davis (Țara Regina Mary). Grupul continental al expediției antarctice ştiințifice sovietice, în fruntea căreia a fost numit *Mihail Mihailovici Somov,* este alcătuit din şaptezeci de oameni de diferite specialități. El a debarcat pe țărmul Mării Davis, la vest de ghețarul Helen, şi la începutul iernii antarctice din 1956 a construit, cu ajutorul echipajelor a două motonave „Obi” şi „Lena”, aşezarea *„Mirnîi”* (93° longitudine estică, 66°33' latitudine sudică). Aşezarea este alcătuită din câteva case de locuit şi de lucru, luminate şi încălzite cu electricitate; în afară de centrala electrică există acolo un atelier mecanic, hangare şi magazii.

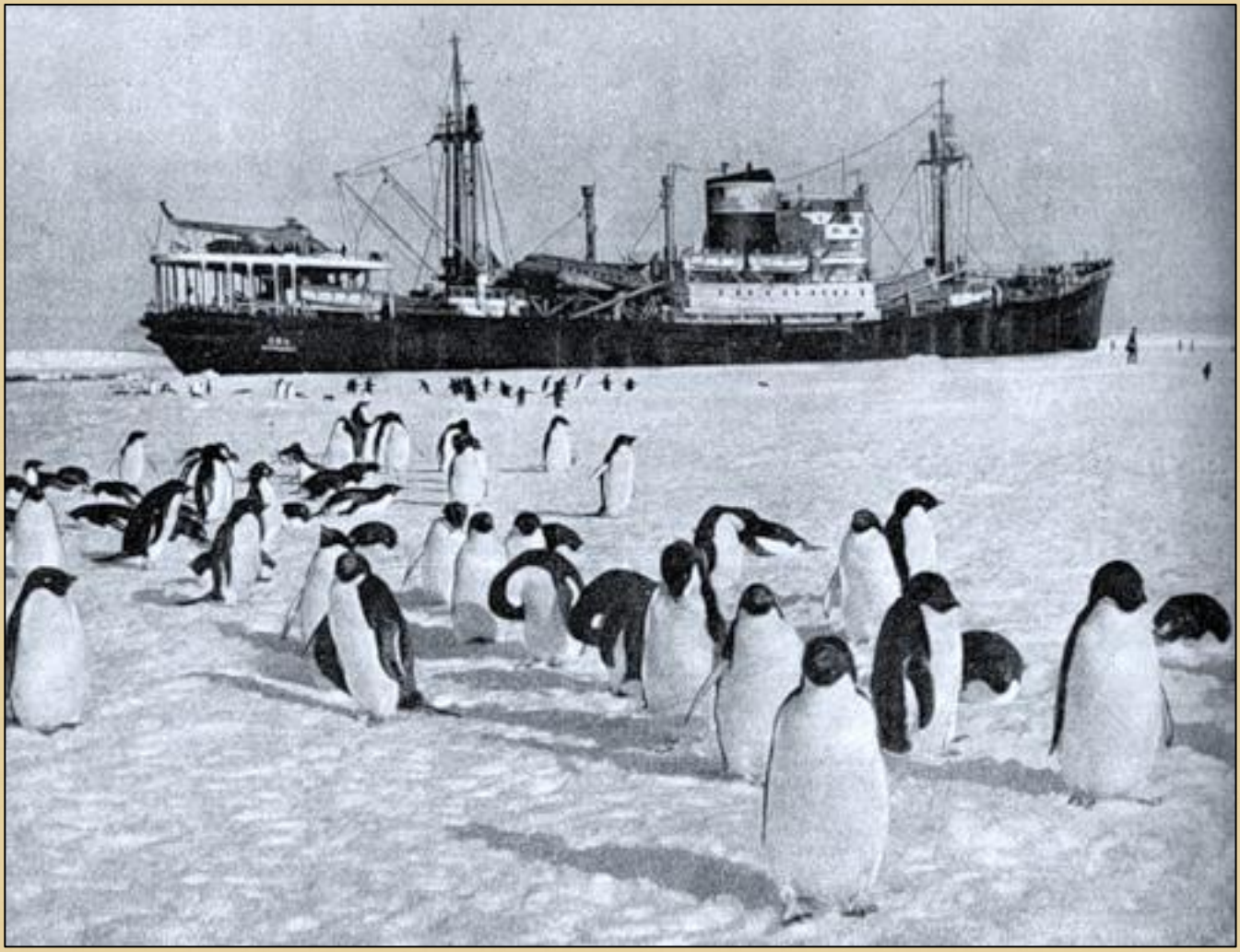

Motonava „Obi”.

Grupul continental se împarte în şase echipe pe specialităţi: aero-meteorologi, geofizicieni, geologi, geografi, specialişti în fotografiere din avion, radiotelegrafişti, aviatori. Echipa de avioane sub conducerea lui *I. I. Cerevicinîâi* şi-a început activitatea cu cinci avioane şi două helicoptere.

În afară de baza principală — aşezarea „Mirnîi” — la sfârşitul anului 1956 s-au organizat două staţiuni. Una dintre ele — *„Pionerskaia”*. situată la 375 km de aşezarea „Mirnîi”, la o altitudine de 2.700 m, şi-a început activitatea ştiinţifică la 27 mai 1956. Cealaltă staţiune, „Oazis” („Oaza”), a început să funcţioneze la 15 octombrie 1956, la 360 km est de „Mirnîi”, în aşa-numita *oază Banguera* — porţiune deluroasă (circa 750 km^2), care e tot anul liberă de gheţuri. „Aceasta este un fel de uriaşă pată în scutul de gheaţă al Antarcticii, care are o microclimă proprie şi este plină de lacuri şi pâraie de diferite mărimi” (V. Burhanov). Mai târziu se vor crea şi alte staţiuni: *„Vostok”* („Răsăritul”), în regiunea polului geomagnetic şi

„Sovetskaia” („Sovietică”), în regiunea aşa-numitului „pol al inaccesibilității relative”, adică în punctul cel mai îndepărtat de oricare dintre oceanele care scaldă țărmurile Antarcticii. Această stațiune, în funcție de condițiile de pe teren, urmează să fie organizată între 81 şi 82° latitudine sudică, 50 şi 55° longitudine estică.

Antarctica reprezintă un uriaş câmp de activitate pentru cercetătorii națiunilor care participă la cel de-al treilea An geofizic internațional. Din expunerea de mai sus se vede că până în prezent mii de kilometri din coasta continentului sudic nu sunt însemnate pe hărți exacte. Cât priveşte regiunile interioare, suprafața totală a „petelor albe” din Antarctica se ridică deocamdată la peste 10.000.000 km^2. Fără îndoială că nici spre sfârşitul anului geofizic nu vor fi şterse toate „petele albe”, dar pe harta Antarcticii vor interveni, desigur, mari modificări.

BIBLIOGRAFIE

Lista de față cuprinde lucrări originale şi traduceri în limba rusă, apărute în volume separate. Studiile publicate în culegeri sau în periodice sunt indicate numai în cazuri excepționale.

Adamovici M. Livingstone, M., 1939.

Akkuratov V. I. La marile latitudini. Însemnări despre zborurile din 1936—1946. M. — L., 1947.

Albanov V. I. Spre sud, către Țara lui Franz Iosef, P., 1917 (reeditare: „Fapta eroică a timonierului V. I. Albanov", M., 1953).

Alekseev M. P. Siberia în relatările călătorilor şi scriitorilor vest-europeni din secolele XIII—XVII, ed. 2, Irkutsk, 1941.

Alman A. Lupta pentru Polul Nord şi Polul Sud, L., 1930.

Amundsen R. Opere în cinci volume. L., 1936—1939.

Anson G. Călătorie în jurul lumii... S. Pb., 1751 (prima descriere în limba rusă a unei călătorii în jurul lumii); ed. 2, 1789.

Anucin D. N. Alexander Humboldt ca explorator şi geograf. M., 1915.

Arrianus. Anabasis al lui Alexandru sau istoria expedițiilor şi cuceririlor lui Alexandru cel Mare în şapte cărți. Taşkent, 1912.

Arrianus. India („Vestnik drevnei istorii" — „Analele de istorie antică") 1940, nr. 4.

Amxveit L. Cum a fost descoperit globul pământesc. M.—L., 1939.

„Autorii antici despre Asia centrală (secolul al Vl-lea î.e.n. — secolul al III-lea e.n.)".Crestomație. Taşkent, 1940.

Bagrov L. S. Hărțile Rusiei asiatice. P., 1914.

Bagrov L. S. Istoria hărții geografice, P., 1917.

Bahruşin S. V. Cazacii pe Amur. L., 1925.

Bahruşin S. V. Lucrări ştiințifice, vol. 3; Lucrări alese privind istoria Siberiei din secolele XVI—XVII, partea I M., 1955 (cuprind „Studii asupra istoriei colonizării Siberiei în secolele XVI—XVII" şi 8 articole).

Bannikov A. G. Primele călătorii ale ruşilor în Mongolia şi China de nord. M., 1949.

Barthold V. V. Istoria studierii Orientului în Europa şi în Rusia. Ed. 2, L., 1925.

Başmakov P. I. Primii exploratori ruşi ai insulelor Novaia Zemlia. P., 1922.

Baker G. Istoria descoperirilor şi explorărilor geografice, M., 1950.

Baker S. Călătorie spre cursul superior al Nilului şi cercetarea izvoarelor

lui. M., 1855. *Bellingshausen F. F.* Dubla explorare în Oceanul Înghețat de sud şi călătoria în jurul lumii... pe goeletele „Vostok” şi „Mirnîi”. M., 1949.
Belov M. I. Semion Dejnev. M., 1955.
Berg L. S. Societatea unională de geografie în o sută de ani. M.—L., 1946.
Berg L. S. Descoperirea Kamceatkăi şi expediția lui Bering. M.—L., 1946.
Berg *L. S.* Studii privind istoria ştiinței geografice ruse. L., 1929.
Berg L. S. Studii privind istoria descoperirilor geografice ruse. M.—L., ed. 2, 1949.
Berh V. N. Biografiile primilor amirali ruşi sau studiu asupra istoriei flotei ruse, părțile 1-4, S. Pb., 1831—1836.
Berh V. N. Istoria cronologică a tuturor călătoriilor în regiunile polare nordice... părțile 1—2, S. Pb. 1821—1823.
Berh V. N. Istoria cronologică a descoperirii insulelor Aleutine. S. Pb., 1823.
Bezghin I. G. Expediția prințului Bekovici-Cerkasski în Hiva. S. Pb., 1891.
Biciurin N. P. (Iakinf) Date despre popoarele care au locuit în Asia centrală în timpurile străvechi, 3 volume. M., 1950—1953.
Bolotnikov N. Nikifor Beghicev. M., 1954.
Buiniţki V. H. 812 zile în derivă pe banchiză. M., 1946.
Burhanov V. F. Noile explorări sovietice în Arctica. M., 1955.
Burhanoo V. F. Spre țărmurile Antarcticii. M., 1956.
Butakov A. I. Jurnalele de zi ale călătoriei... pe marea Aral în anii 1848—1849. Taşkent, 1953.
Byrd R. Cucerirea Antarcticii. M., 1931.
Byrd R. Deasupra Polului Sud. L., 1935.
Byrd R. Din nou în Antarctica. L., 1937.
Carpini Plano. Istoria mongolilor. S. Pb. 1911.
Cana de Vaux. Geografii arabi. L., 1941.
„Călători englezi în statul Moscovei în secolul al XVI-lea” M., 1937.
„Călătorie prin America de Nord spre Marea Înghețată şi Oceanul Pacific, săvârşită de domnii Heame şi Mackenzie...” S. Pb. 1808.
„Călătoriile lui Cristofor Columb” (Jurnale de zi, scrisori, documente), ed. 3, M., 1956.
Cerniavski V. I. P. P. Semenov-Tian-Şanski... M., 1956.
Clavijo R. G. Jurnalul călătoriei la curtea lui Timur din Samarkand... S. Pb. 1881.
Columb Cristofor. Vezi „Călătoriile lui Cristofor Columb”.
Cook James. Călătorie făcută în regiunea de nord a Oceanului Pacific în

anii 1776—1780. S. Pb. 1805.
Cook James. Călătoria căpitanului Cook în jurul lumii. S. Pb. 1789—1793.
Cook James. Călătoria spre Polul Sud şi în jurul lumii. M., 1948.
„Cronica Nordului". Vol. l, M.—L" 1949.
„Cronici siberiene" S. Pb., 1907.
Davldov B. V. În cleştele gheţurilor. Călătoria canonierei „Krasnîi Oktiabr" spre insula Vranghel. L., 1925.
Davîdov I. Călătorind pe mări, M., 1956.
Darwin Ch. Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe corabia „Beagle". M., 1953.
De Long J. Călătoria vasului „Janette", L., 1936.
De Veer G. Călătoriile lui Barents. M.—L., 1936.
„Descoperirile călătorilor şi navigatorilor polari ruşi din secolul al XVII-lea". Culegere de documente. M., 1951.
„Descoperirile ruseşti în Antarctica", M., 1951.
„Descoperirile ruseşti în Oceanul Pacific şi în America de Nord în secolele XVIII—XIX". M.—L., 1944.
„Descoperirile ruseşti în Oceanul Pacific şi în America de Nord în secolul al XVIII-lea". M., 1948.
Diakonov M. A. Amundsen. M., 1937.
Diakonov M. A. Călătorii în regiunile polare. Ed. 3 adăogită L., 1933.
„Dicţionar biografic rus" în 25 de volume. S. Pb., 1896—1913.
(Diaz del Castillo) însemnările unui soldat... Vezi *Egorov D. N.*
Divin V. A. Marele navigator rus A. I. Cirikov. M., 1953.
Divin V. A. Spre ţărmurile Americii. Călătoriile şi explorările lui M. S. Gvozdev. M., 1956.
Dmitriev V. I. A. I. Butakov. M., 1955.
Dmitriev V. V. Geograful şi exploratorul rus P. K. Kozlov. Smolensk, 1951.
Dumont d'Urville J. Călătorie în jurul lumii alcătuită din călătoriile lui Magellan, Tasman... etc, patru părţi, S. Pb. 1843.
Efimoo A. V. Din istoria marilor descoperiri geografice ruseşti în Oceanul Îngheţat de nord şi în Oceanul Pacific. Secolul al XVII-lea — prima jumătate a secolului al XVIII-lea. M., 1950.
Efimov A. V. Din istoria expediţiilor ruseşti în Oceanul Pacific. M., 1948.
Egorov D. N. (traducător). Însemnările soldatului Bernal Diaz (traducere liberă şi prescurtată a cărţii lui B. Diaz del Castillo „Poveste adevărată a cuceririi Noii Spanii"), două părţi L., 1924—1925.
Evteev O. A. Primii geodezişti ruşi în Oceanul Pacific. M., 1950.
„Expediţia lui Bering". Culegere de documente. M., 1941.

„Expedițiile arctice ale lui John Franklin” L., 1937.
Fedcenko A. P. Călătorie în Turkestan. M., 1950—1952.
Fiske J. Descoperirea Americii, în 2 volume, M., 1892, 1893.
Fischer I. E. Istoria Siberiei. S. Pb., 1774.
Fradkin N. G. Academicianul I. I. Lepiohin.... M., 1950.
Gassert K. Cercetarea regiunilor polare. Odessa, 1912. „Geografia antică”. M., 1953.
Golovnin V. M. Opere. M.—L., 1949.
Grigoriev S. G. În jurul Polului Sud. Ed. 3, M., 1937.
Greely A. Trei ani în Arctica, 1881—1884. L., 1935.
Grumm-Grjimailo A. G. Activitatea şi viața lui G. E. Grumm-Grjimailo.... M., 1947.
Grumm-Grjimailo G. E. Descrierea călătoriei în China de vest. M., 1948.
Günther S. Secolul marilor descoperiri. 1903.
Gvozdețki N. A. Cum au fost şterse „petele albe” de pe harta U.R.S.S. M., 1953.
Hart G. Venețianul Marco Polo. M., 1956.
Hart G. Calea maritimă spre India. M., 1954.
Helwald F. În regiunea gheții veşnice. Istoria călătoriilor spre Polul Nord. Ed. 2, S. Pb., 1884.
Herberstein S. Însemnări despre faptele moscoviților. S. Pb., 1908.
Herodot. Istoria în nouă cărți (două volume) ed. 2, M., 1888.
Huber P. K. Călătoria spre răsărit a venețianului Marco Polo... L., 1929.
Humboldt A. Tablouri ale naturii. 1900.
Humboldt A. Călătoria... din 1829 prin Siberia şi spre Marea Caspică... S. Pb., 1837.
Hook (E) şi *Gabe (J).* Călătorie prin Mongolia în Tibet... M., 1866.
Hvat L. Continentul misterios. M., 1956.
„Iakutia în secolul al XVII-lea”. Culegere de studii. Iakutsk, 1953.
Ianikov G. V. Marea expediție din nord. M., 1949.
Ibn Fadlan. Călătoria lui Ibn Fadlan pe Volga, L., 1939.
Irving V. Istoria vieții şi a călătoriilor lui Cristofor Columb, în patru volume. S. Pb., 1836—1837.
„Istoria artei maritime militare” în trei volume. M., 1953—1954.
„Istoria Iakuției” vol. 1, Iakutsk, 1949.
Iulius Caesar. „Însemnările” lui Iulius Caesar şi ale continuatorilor lui. M.—L., 1948.
Iunker V. V. Călătoriile prin Africa. M., 1949.
Ivaşințev N. A. Călătoriile în jurul lumii ale ruşilor în anii 1803—1849. S.

Pb., 1872.
Karelin D. I. Cucerirea polurilor. L., 1947.
Kinjalov R., *Belov A.* Căderea Tenochtitlanului. M., 1956.
Kliucevski V. O. Povestirile străinilor despre statul Moscovei. P., 1916.
Kordt V. Materiale asupra cartografiei ruse. Trei fascicole. Kiev, 1899—1910.
Kotzebue O. E. Călătoriile în Oceanul de Sud şi în strâmtoarea Bering... pe corabia „Riurik". S. Pb., 1828.
Kotzebue O. E. „Călătoria în jurul lumii... pe goeleta militară „Predpriatie". S. Pb., 1828.
Kotzebue O. E. Călătoriile în jurul lumii (reeditare prescurtată). M., 1948.
Kozlov P. K. Mongolia, Amdo şi oraşul mort Hara Hoto... M., 1948.
Kozlov P. K. Mongolia şi Kam. M., 1948.
Kozlov P. K. Prin Mongolia şi Tibet. M., 1956.
Kozlov P.K. Călătorie în Mongolia în anii 1923—1926. Jurnal de zi. M., 1949.
Kracikovski I. I. Geografia maritimă în secolele XV—XVI la arabi şi turci („Culegere de geografie", III, Editura Academiei de ştiințe a U.R.S.S. M.—L., 1954).
Kraşeninnikov S. P. Descrierea Kamceatkăi. M.—L., 1949.
Krenkel E. T. Patru tovarăşi. Jurnal de zi. Ediția 2, M.—L, 1940.
Krestinin V. V. Date geografice despre Novaia Zemlia (inclus în vol. IV din „Jurnalele de zi" ale lui I. I. Lepiohin. S. Pb., 1802).
Krusenstern I. F. Călătoria în jurul lumii din anii 1803—1806 pe corăbiile „Nadejda" şi „Neva". M., 1950.
Kunin K. Vasco da Gama. Ed. 2, M., 1947.
Kunin K. Magellan. M., 1940.
Laktionov A. F. Polul Nord. M., 1955.
Landa Diego. Ştiri despre treburile din Yucatan, M., 1955.
Laptev S. O tragedie în deşertul de gheață. Irkutsk, M., 1937.
Lazarev Aleksei P. Note despre călătoria vasului „Blagonamerennîi" în strâmtoarea Bering şi în jurul lumii. M., 1950.
Lazarev Andrei P. Călătoria în jurul lumii pe goeleta „Ladoga". S. Pb., 1832.
Lazarev M. P. Documente. Vol. I, M., 1952.
Lebedev D. M. Geografia în Rusia în secolul al XVII-lea. M.—L., 1949.
Lebedev D. M. Geografia în Rusia pe vremea lui Petru I. M.—L., 1950.
Lebedev D. M. Studii despre istoria geografiei în Rusia în secolele XV—XVI. M., 1956.

Lebedev D. M. Călătoria lui A. I. Cirikov pe pachebotul „Sv. Pavel” spre țărmurile Americii. M.L., 1951.
Lebedev N. K. Cucerirea pământului, în trei volume. 1923—1925 (prelucrarea cărții lui J. Verne).
Lepihin I. I. Jurnalele de zi din călătoria..., în patru volume. S. Pb., 1771—1802.
Lisianski I. F. Călătoria în jurul lumii din anii 1803—1806 pe corabia „Neva”. M., 1947.
„Lista maritimă generală” în 13 volume. S. Pb., 1885—1913.
Litke F. P. Patru călătorii în Oceanul Înghețat de nord... M., 1948.
Litke F. P. Călătoria în jurul lumii... M., 1948.
Livingstone D. Călătorii şi explorări în Africa de sud, din 1840 până în 1855. M., 1955.
Livingstone D. şi *Ch.* Călătoria pe fluviul Zambezi. M., 1956.
Maghidovici I. P. Istoria descoperirilor geografice (studii), vol. I, M., 1949.
Makarov S. O. „Vitiaz” şi Oceanul Pacific. Două volume. S. Pb., 1894.
Makarov S. *O.* „Ermak” printre ghețuri. 2 părți. S. Pb., 1901.
Makarov S. *O.* Lucrări oceanografice. M., 1950.
Markov S. Cronica Alaskăi. M.—L., 1948.
Mavrcdin V. V. Începuturile navigației în Rusia, L., 1949.
Mawson D. V. În țara viscolului. L., 1935.
Mela Pomponius. Despre poziția pământului („Geografia antică”. M., 1953).
Middendorf A. F. Călătorie în nordul şi estul Siberiei, 2 părți, S. Pb., 1860—1877.
Mikluho-Maklai N. N. Opere în cinci volume, M.—L., 1950—1955.
Minaev I. P. Vechea Indie. S. Pb., 1881.
Morozov S. Călătorii fotografi ruşi. M., 1953.
Müller G. F. Istoria Siberiei în două volume. M.—L., 1937—1941.
Müller V. K. Piratul reginei Elisabeta. L., 1924.
Murzaev E. M. În îndepărtata Asie. Cu privire la istoria studierii Asiei centrale în secolele XIX—XX. M., 1956.
Murzaev E. M. Studii geografice în Republica Populară Mongolă. M.—L., 1948.
Muşketov I. V. Turkestanul. Două volume. S. Pb., 1886—1906; vol. I, Ediția 2 adăugită, P., 1915.
Nansen F. Opere în cinci volume. M.—L., 1937—1940.
Nansen F. „Fram” în Marea Polară. Două volume. M., 1956.
„Navigatori ruşi”. M., 1953.
„Navigatorii ruşi în Oceanul Înghețat şi Oceanul Pacific”. L.—M., 1952.

Nekrasov A. V. În căutarea continentului Sudic. M., 1929.
Nevelskoi G. l. Faptele eroice ale ofițerilor de marină ruşi în Extremul Orient al Rusiei. 1849—1855. M., 1947.
Nikitin Afanasi. Călătorie peste trei mări. Ed. Academiei de ştiințe a U.R.S.S., M., 1948.
Nordenskjöld A. E. Călătoria pe vasul „Vega", în 2 volume. L., 1936.
(Novosilski P. M.) Polul Sud. S. Pb., 1853.
Obrucev V. A. Lucrări alese privind geografia Asiei, în 3 volume. M., 1951.
Obrucev V. A. Istoria cercetărilor geologice din Siberia. Vol. 1—5. M.—L., 1931-1949.
Obrucev V. A. Călătoriile mele prin Siberia. M.—L., 1948.
Obrucev V. *A.* De la Kiatha la Kuldja. Călătoria în Asia centrală şi în China. Ed. 3, M., 1956.
Obrucev V. *A.* Prin munții şi deşerturile Asiei centrale. M.—L., 1948. *Obrucev V. A.* Călătoriile lui Potanin. M., 1953.
Obrucev S. V. Ținutul Kolîma-Indighirka. M., 1931.
„Oceanul Pacific. Cercetările ştiințifice ruseşti", L., 1926.
Okladnikov A. P. Navigatorii polari ruşi din secolul al XVII-lea la țărmurile peninsulei Taimîr, M.—L., 1948.
Osipov K. Timonierul S. Celiuskin. M., 1949.
Pahtusov P. K., Moiseev S. *A.* Jurnale de zi... M., 1956.
Pallas P. S. Călătoriile prin diferite provincii ale statului rus, în trei părți. S. Pb., 1773—1788.
Park Mungo. Călătorie în interiorul Africei, în două părți. S. Pb., 1806—1808.
Payer J. 725 de zile printre ghețurile Arcticii. L., 1935.
Perevaloo V. A. Lomonosov şi Arctica. Din istoria ştiinței geografice şi a descoperirilor geografice. M.—L., 1949.
Petri E. I. Călătoriile lui V. V. Iunker în Africa. S. Pb., 1894.
Peschel O. Istpria epocii descoperirilor, ed. 2, M., 1884.
Pevțov M. V. Călătoriile în Kaşgaria şi Kunlun. M. 1949.
Pevțov M. V. Călătoriile prin China şi Mongolia. M., 1951.
Pigafetta A. Călătoria lui Magellan. M., 1950.
Peary R. Pe gheața cea mare spre Nord. S. Pb., 1906.
Peary R. Polul Nord. M., 1948.
Polo Marco. Cartea lui Marco Polo. M., 1955.
Potanin G. N. Studii asupra Mongoliei de nord-vest. Fascicolele 1—4. S. Pb., 1881—1883.
Potanin G. N. Călătoriile prin Mongolia, M., 1948.

Potanin G. N. Ținuturile periferice Tangut şi Tibet din China şi Mongolia centrală, M., 1950.
Potanina A. V. Din călătoriile prin Siberia de răsărit, Mongolia, Tibet şi China. M., 1895.
Prescott V. Cucerirea Mexicului. S. Pb., 1885.
Prjevalski N. M. Din Zaisan, peste Hami în Tibet şi pe cursul superior al fluviului Galben. M., 1948.
Prjevalski N. M. Mongolia şi țara tanguților. Călătoria de trei ani în podişul din Asia de răsărit. M., 1946.
Prjevalski N. M. Din Kuldja peste Tian-Shan şi pe Lobnor. M., 1947.
Prjevalski N. M. Din Kiahta până la izvoarele fluviului Galben. Cercetarea regiunii nordice a Tibetului şi drumul peste Lobnor în bazinul râului Tarim. M., 1948.
Prjevalski N. M. Călătoria în ținutul Ussuri. M., 1947.
Pseudo-Arrianus. Călătoria în jurul Mării Eritreice. („Vestnik drevnei istorii", 1940, 2).
Rasmussen K. Marele drum cu săniile. 18.000 km prin regiunile neexplorate ale Americii arctice. L., 1935.
Raşid-ad-din. Istoria mongolilor. S. Pb., 1858.
Raşid-ad-din. Culegere de cronici. M.—L., vol. I, cărțile 1—2, 1952. vol. 3, 1946.
(Remezov S. *U.)* Scurtă cronică siberiana (de la Kungur). S. Pb., 1880.
Richter B. P. K. Pahtusov. M., 1952.
Rikord P. I. Însemnări... despre călătoriile spre țărmul Japoniei din anii 1812 şi 1813 şi despre relațiile cu japonezii. S. Pb., 1816.
Roborovski V. I. Călătoria prin Tian-Shanul de răsărit şi Nanshan. M., 1949.
Rubruquis G. Călătoria în țările orientale. S. Pb., 1911. (împreună cu Plano Carpini). Rusanov V. A. Studii, prelegeri, scrisori. L., 1945.
Scdovnikov D. Exploratorii noştri. Povestiri despre colonizarea Siberiei (1581—1712), Ed. 3, M" 1905.
Samoilov V. *A.* Semion Dejnev şi epoca sa. M., 1945.
Sarîcev G. A. Călătoria prin Siberia de nord-est, pe Marea Înghețată şi pe Oceanul de Răsărit. M., 1952.
(Scott R.) Ultima expediție a lui R. Scott. M., 1955.
„Scurt studiu istoric asupra hidrografiei mărilor ruseşti". 3 părți. S. Pb., 1896—1902.
Semionov P. P. Istoria a 50 de ani de activitate a Societății ruse de geografie (1845— 1895). S. Pb., 1896.

Semionov-Tian-Shanski P. P. Călătoria în Tian-Shan din anii 1856—1857 („Memoriu”, vol. 2, M., 1946).
Severțov N. A. Călătoriile prin ținutul Turkestanului. M., 1947.
Shackleton E. În inima Antarcticii. L., 1935.
Sokolov A. P. Biblioteca maritimă rusă din anii 1701—1851, ed. 2, S. Pb., 1883.
Sokolov A. P. Expediția din nord din anii 1733—1743. S. Pb., 1851.
Sokolov A. P. Însemnări despre Marea Caspică („Analele departamentului de hidrografic”, părțile III—IV, S. Pb., 1845—1849).
Solis Anton Istoria cuceririi Mexicului. Ed. II, două părți. S. Pb., 1789.
Sosnovski I. A. Expediția în China din 1874—1875. M., 1882.
Spafari N. G. (Spătarul Nicolae Milescu). Călătoria prin Siberia de la Tobolsk la Nercinsk şi la granițele Chinei. S. Pb., 1882.
Stanley H. În jungla Africei. M., 1948.
Stanley H. Cum l-am găsit pe Livingstone. S. Pb., 1873.
Starokadomski L. M. Cinci călătorii în Oceanul Înghețat de nord. M., 1953.
Stavnițer M. Ruşii în Spitzbergen. M.—L., 1948.
Stefanson V. Arctica ospitalieră. L., 1948.
Steinberg E. D. Primii exploratori ai Caspicei. M., 1949.
Steller G. V. Din Kamceatka în America. S. Pb., 1907.
Strabon. Geografia în 17 cărți. M., 1879.
„Studii asupra istoriei colonizării Nordului”. Culegere de articole, P. 1922.
Svet I. M. Pe urmele călătorilor şi navigatorilor din Orient. M., 1955.
Şelehov G. I. Prima călătorie a negustorului rus Şelehov prin Oceanul de Răsărit spre țărmurile Americii. S. Pb., 1791.
Şcerbacoo D. I. Antarctica de astăzi şi sarcinile studierii ei. M., 1956.
Şciukina N. M. Cum s-a alcătuit harta Asiei centrale, M., 1955.
Şklovski V. Marco Polo. M., 1936.
Şokalski I. M. Scurt studiu asupra principalelor expediții polare din 1868—1899. S. Pb., 1900.
Şokalski I. M. Oceanografia fizică. L., 1933.
Tacit. Opere, vol. 1, S. Pb., 1886.
Tanfiliev G. I. Geografia Rusiei, partea I (cuprinde istoria explorărilor), Odessa, 1916.
Te Rangi Hiroa (P. Back) Navigatorii de la soare-răsare. M., 1950.
Tihmenev P. A. Studiu istoric asupra constituirii Companiei ruso-amcricane şi a activității ei până în prezent, în două volume. S. Pb., 1861—1863.
Titov A. A. Siberia în secolul al XVII-lea. M., 1890.

Tolmaciov I. Pe țărmul Oceanului Înghețat în peninsula Ciukotka. S. Pb., 1911.
Thomson J. Istoria geografiei antice. M., 1953.
Treşnikov A. F. Un an pe un ghețar. M., 1956.
„Ultima călătorie în jurul lumii a căpitanului Cook şi relatarea despre viața şi moartea sa". S. Pb., 1788.
Uşakov G. A. Pe pământ neumblat. M.—L., 1951.
Vancouver G. Călătoria în partea de nord a Oceanului Pacific şi în jurul lumii... S. Pb., 1827—1838.
Vahtin V. Truditorii ruşi ai mării. Prima expediție maritimă a lui Bering... S. Pb., 1890.
Vaillant G. Istoria aztecilor, M., 1949.
Veniaminov I. E. (Innokenti). Însemnări despre insulele Unalaska. S. Pb., 1840.
Verne Jules. Cucerirea pământului. 2 volume, M., 1916 (vezi şi Lebedev N. K.).
Veselago F. F. Scurtă istorie a flotei ruse. Ed. 2, M.—L., 1939.
Viskovatov A. Scurt studiu istoric al expedițiilor maritime ruseşti până la sfârşitul secolului al XVII-lea. Ed. 2, M., 1946.
Vize V. I. Mările din Arctica sovietică. Studii privind istoria explorărilor. Ed. 3, M.—L., 1948.
Vize V. I. Navigatorii polari ruşi — vânători, negustori şi oşteni — din secolele XVII—XIX. Dicționar geografic. M.—L., 1948.
Vladimirov V. James Cook, M., 1933.
Vranghel F. P. Călătoria pe țărmurile nordice ale Siberiei şi pe Marea Înghețată. M., 1948.
Wachsel S. A doua expediție în Kamceatka a lui Vitus Bering. L.—M., 1940.
Wasserman I. Aurul din Cajamarca. M., 1956.
Winsor J. Cristofor Columb şi descoperirea Americii. S. Pb., 1893.
Xenofon. Anabasis. M.—L., 1951.
Zabrodskaia M. P. Călătorii ruşi în Africa, M., 1955.
Zagoskin L. P. Călătorii şi explorări... În America rusească în anii 1842—1844, M., 1956 (reeditarea cărții „Descrierea făcută în cadrul unei expediții pe jos a unei părți din posesiunile ruseşti din America..." 2 părți, S. Pb., 1847—1848).
Zagoskin N. P. Căile fluviale ruseşti şi construcțiile navale în Rusia dinainte de Petru I (materiale pentru descrierea râurilor ruseşti...) vol. XVI, S. Pb., 1909.

Zaicikov V. T. Călătorii din China veche şi cercetările geografice în Republica Populară Chineză. M., 1955.
Zamislovski E. E. Herberstein şi materialele sale istorico-geografice despre Rusia. S. Pb., 1884.
Zarin V. şi *E.* Călătoriile făcute de M. P. Cerskaia. M., 1952.
Zarin V. şi *E.* Călătoriile făcute de A. V. Potanina. M., 1950.
Zenkovici B. A. În jurul lumii la vânătoare de balene. M., 1954.
Zolotnițkaia R. D. N. A. Severțov, geograf şi călător. M., 1953.
Zubov N. N. Navigatori ruşi, cercetători ai mărilor şi oceanelor. M., 1954.
Zweig S. Amerigo. Povestea unei greşeli istorice (Opere alese, vol. 2, M., 1956).
Zweig S. Expediția lui Magellan. M., 1947.

INDICE DE NAVE, AEROSTATE, AVIOANE ŞI STAŢIUNI ÎN DERIVĂ

EXPLICAŢII[1]

Barcaz — ambarcaţiune de transport de un tip mai mare, cu vele, şi în ultimul timp dispunând şi de un motor auxiliar.

Navă-barc — vas de transport cu vele, cu trei sau mai multe catarge, cu greement mixt (pătrat şi auric).

Bric — navă cu vele de tonaj mijlociu, fie de comerţ, fie de război, purtând totdeauna două catarge, ambele cu vele pătrate.

Canonieră — navă militară modernă cu o deplasare până la două mii tone, destinată în special pentru operaţiuni în zonele cu adâncime mică.

Caravelă — (la spanioli şi portughezi în secolele XV—XVI) — vas de cursă lungă cu vele şi o singură punte.

Carbas — ambarcaţie de vânătoare şi pescuit specific rusească, cu pânze şi rame, cu pupa ascuţită.

Clipper — vas rapid de transport cu vele, cu trei-patru catarge.

Corvetă — navă militară cu vele, având trei catarge şi o singură punte.

Dirijabil — aerostat cu motor.

Fregată — navă militară cu vele, având trei catarge şi o singură punte (mai mare decât corveta).

Galion — navă de vânătoare şi pescuit cu vele, având două catarge, prova dreaptă şi pupa rotundă.

Sloop — vas militar cu vele, având două-trei catarge şi o singură punte (mai mic decât corveta).

Sloop cu rame — vas cu vele şi cu rame.

Pachebot — în sec. 18 şi prima jumătate sec. 19, navă militară-curier cu vele.

Pinassa — vas auxiliar uşor cu vele şi rame, lung şi îngust.

Shooner (Scuner) — vas de transport cu două sau trei catarge, cu greement aurie.

Tartană — mic vas cu vele cu două catarge.

Vas de transport.

Velier — vas cu vele de tip nedefinit.

---

[1] Sunt însemnate cu „*” vasele ale căror denumiri se întâlnesc pe harta globului.

„Acțiunea”, vezi „Predpriatie”
*„Adventure” („Aventura”), navă barc engleză
*„Alert” („Straja”), vapor englez
*„Alexander”, velier englez
„Amsterdam”, velier olandez
„Andreian şi Natalia”, velier rusesc de vânătoare şi pescuit
*„Antarctic”, baleniera norvegiană
*„Astrolabe” (Dumont d'Urville), corvetă franceză
*„Astrolabe” (La Pérouse), fregată franceză
*„Aurora”, vapor australian
„Aventura”, vezi „Adventure”
„Babaev”, velier rusesc
*„Baikal”, velier rusesc de transport
*„Belgica”, navă belgiană de explorare polară cu vele şi maşină auxiliară
„Beriozovka”; vezi „Bolşereţk”
„Berrio”, caravelă portugheză
„Blagonamerenîi” („Bineintenționatul”) Sloop rusesc
„Bineintenționatul” vezi „Blagonamerenîi”
„Bolşereţk” ,sloop cu rame rusesc
„Bonaventure” („Eduard — Buna întreprindere”), velier englez
*„Boudeuse” („Supărata”), fregată franceză
*„Boussole” („Busola”), fregată franceză
*„Breskens”, velier olandez
„Buna încredere”; vezi „Buona Confidenza”
„Buna Speranța”; vezi „Buona Speranza”
„Buona Confidenza” („Buna încredere”), velier englez
„Buona Speranza” („Buna Speranță”), velier englez
„Busola”; vezi „Boussole”
„Canada”; vezi „Litke”
„Căprioara de aur”; vezi „Golden Hind”
„Caută câştiguri”; vezi „Searchthrift”
„Căutarea”; vezi „Quest”
„Căutarea”; vezi „Recherche”
„Cercetătorul”; vezi „Investigator”
*„Challenger” („Sfidătorul”), vas oceanografie expediționar special englez
„Ciciagov”, velier rusesc
„Ciornîi Oriol” („Vulturul negru”), velier rusesc
„Citta di Milano” („oraşul Milano”), navă-bază italiană cu aburi
*„Columbia”, velier american
„Conception”, caravelă spaniolă
„Copilaşul”; vezi „Niña”
„Crucea Sudului”; vezi „Southern Cross”

„Descoperirea”; vezi „Discovery”
*„Diana” (Golovnin), sloop rusesc
*„Diana” (Wiggins), vapor englez
*„Discovery” („Descoperirea” — Cook), corabie engleză
„Discovery” (Hudson), corabie engleză
*„Discovery” (Mawson), vapor australian
„Discovery” (Scott), navă engleză de explorare polară cu vele şi maşină 799— 801
*„Discovery” II, motonavă engleză, vas expediționar oceanografic
„Dmitri Solunski”, vas rusesc cu vele şi motor
*„Dolphin”, velier englez cu rame
„Dordrecht”, velier olandez
„Duyfken” („Porumbița”); velier olandez

„East Wind” („Vânt de răsărit”), spărgător de gheață american

„Edisto”, spărgător de gheață american
„Eduard — Buna întreprindere”; vezi „Bonaventure”
„Eendracht” (compania Indiilor de est olandeze), corabie olandeză
*„Eendracht” (Le Maire), corabie olandeză
*„Ekaterina”, velier rusesc de transport 637
*„Endeavour” („Încercarea”), navă-barc engleză
*„Erebus”, navă engleză cu vele şi vapori
„Ermak”, shooner rusesc
*„Ermak”, spărgător de gheață sovietic;
*„Espérance” („Speranța”), fregată franceză
„Etoile” („Steaua”), velier de transport francez

„Floare de mai”; vezi „Mayflower”
„Florida”, caravelă spaniolă
*„Fox”, vapor englez
*„Fram”, navă norvegiană special construită pentru expediții polare
*„Fury”, velier englez

*„Gabriel”, navă-barc engleză
*„Gauss”, navă germană pentru explorări ştiințifice
*„Géographe”, velier francez
„George”, velier englez
*„Germania”, vapor german
*„Gheorghi Sedov” („G. Sedov”); vezi „Sedov”
*„Gjöa”, iaht cu abur norvegian
„Golden Hind” („Căprioara de aur”) corabia engleză
*„Griper”, velier englez
„Groaza”; vezi „Terror”
„G. Sedov”; vezi „Sedov”

*„Hecla”, velier englez
*„Hercules”, vas rusesc cu motor şi cu vele
„Horn”, velier olandez
„Hotărârea”; vezi „Resolution”

„Iakutsk”, tartană rusească
„Iasaşna”, velier rusesc
„Încercarea”; vezi „Endeavour”
*„Investigator” („Cercetătorul” — Flinders), velier englez
*„Investigator” (Mac Clure), navă engleză cu vele şi aburi
„Irkutsk”, barcaz rusesc
*„Isabella”, velier englez
„I. V. Stalin”, spărgător de gheață sovietic
„Italia”, dirijabil italian
*„Izumrud” („Smaraldul”), clipper rusesc cu maşină auxiliară

„Jacques Cartier”, vapor francez
*„Jannette”, iaht cu aburi american
*„Jason”, baleniera norvegiană

„Kamceatka”, sloop rusesc
*„Kastricum”, velier olandez
„Kazakov”, barcaz rusesc
„King Charles”, velier englez
„Kolîma”, vapor sovietic
„Kon-Tiki”, plută peruviană veche reconstituită
*„Krasin”, spărgător de gheață sovietic
„Krasnîi Oktiabr”, canoniera sovietică (fost spărgător de gheață)
„Krotki, velier de transport rusesc
„Krotov”, shooner rusesc

„Latam”, avion norvegian
*„Leeuwin”, velier olandez
„Lena”, motonavă polară sovietică
„Lena”, vapor rusesc
*„Lenin”, spărgător de gheață sovietic
„Leon”, vas comercial spaniol
*„Litke”, spărgător de gheață sovietic
„Lup de mare”, vezi „Seewolf”

„Malîghin”, spărgător de gheață

sovietic
*„Maria Galante”, caravelă spaniolă
*„Maud”, navă cu motor norvegiană
„Mayflower” („Floare de mai”), corabie de comerț engleză
*„Mirnîi” („Paşnicul”), sloop rusesc
„Mitau”, fregată rusească
*„Möller”, sloop rusesc
„Murman”, spărgător de gheață sovietic

„N-70”, avion sovietic
*„Nadejda” („Speranța”), sloop rusesc
„Nadejnîi”, spărgător de gheață rusesc
*„Naturaliste”, velier francez
*„Neva”, sloop rusesc
„Nimrod”, navă engleză de expediție ştiințifică
„Niña” („Copilaşul”), caravelă spaniolă
*„Norfolk”, velier englez
*„Norvegia”, baleniera norvegiană
„Norvegia”, dirijabil „norvegiano-american
„Novaia Zemlia” (Litke), bric rusesc
„Novaia Zemlia” (Pahtusov), barcaz rusesc

„Obi”, motonavă polară sovietică
„Obi-Pocitalion”, barcaz rusesc
„Oraşul Milano”; vezi „Citta di Milano”
*„Otkrîtie”, sloop rusesc

„Pallas”, velier rusesc
„Panov”, velier rusesc
„Parral”, caravelă spaniolă
„Paşnicul”; vezi „Mirnâi”
„Penola”, shooner englez cu motor auxiliar
*„Perseu”, shooner sovietic cu vele şi vapori, vas oceanografie expediționar special
„Pinta”, caravelă spaniolă
*„Polaris”, vapor american
„Poliamaia”, ambarcație rusească cu vele şi motor
„Polul Nord-1”, stațiune sovietică în derivă
„Polul Nord-2”, stațiune sovietică în derivă
„Polul Nord-3”, stațiune sovietică în derivă
„Polul Nord-4”, stațiune sovietică în derivă
„Polul Nord-5”, stațiune sovietică în derivă
„Polul Nord-6”, stațiune sovietică în derivă
„Porumbița”; vezi „Duyfken”
*„Predpriatie” („Acțiunea”), sloop rusesc

„Quest” („Căutarea”), navă expediționară polară engleză cu vele şi aburi

„Răsăritul”, vezi „Vostok”
*„Recherche” („Căutarea”), fregată franceză
*„Resolution” („Hotărârea”), navă-barc englez
*„Riurik”, bric rusesc
*„Roebuck”, velier englez
*„Rusanov”, spărgător de gheață sovietic

*„Sabrina”, baleniera engleză cu vele
*„Sadko”, spărgător de gheață sovietic
„Saint Roch”, ambarcație canadiană cu motor
„San Antonio”, caravelă spaniolă
„Sancti Espiritus”, caravelă spaniolă
„San Lesmes”, caravelă spaniolă
„San Pedro”, caravelă spaniolă
„Santa Maria”, caravelă spaniolă
„Santa Maria de la Victoria”, caravelă spaniolă
„Santiago” (Loaysa), caravelă spaniolă
„Santiago” (Magellan), caravelă spaniolă
„São Gabriel”, caravelă portugheză
„São Raphael”, caravelă portugheză
„Scoția”, balenieră scoțiană

„Searchthrift” („Caută câştiguri”), pinassă engleză
*„Sedov”, spărgător de gheață sovietic
*„Seniavin”, sloop rusesc
„Sfidătorul”, vezi „Challenger”
„Sfânta Arma”; vezi „Sviataia Anna”
„Sfântul Foka”; vezi „Sviatoi Foka”
„Sfântul Gavril”; vezi „Sviatoi Gavril”
„Sfântul Gheorghe” vezi „Sviatoi Gheorghi”
„Sfântul Pavel”; vezi „Sviatoi Pavel”
„Sfântul Petru”; vezi „Sviatoi Piotr”
*„Sibiriakov”, spărgător de gheață sovietic
„Sârguncioasa”; vezi „Zelee”
*„Skobelev” (fost „Vitiaz”), corvetă rusească cu vele şi aburi
*„Slava Rossii”, velier rusesc
„Smaraldul”; vezi „Izumrud”
„Southern Cross” („Crucea sudului”), vapor englez
„Speranța”; vezi „Esperance”
„Speranța”; vezi „Nadejda”
„Stavropol”, vapor sovietic
„Steaua”; vezi „Etoile”
„Straja”; vezi „Alert”
„Supărata”; vezi „Boudeuse”
*„Suvorov”, velier rusesc
*„Sviataia Anna” („Sfânta Anna”), shooner rusesc cu maşină auxiliară
„Sviatoi Foka” („Sfântul Foka”), vapor rusesc
„Sviatoi Gavril” („Sfântul Gavril”), barcă rusească
*„Sviatoi Gheorghi” („Sfântul Gheorghe”), velier rusesc de vânătoare şi pescuit
„Sviatoi Pavel” („Sfântul Pavel” — Cirikov), navă de transport şi pasageri rusească cu vele
*„Sviatoi Pavel” (Pribîlov), velier rusesc de vânătoare şi pescuit
„Sviatoi Piotr” („Sfântul Petru” — Bering), navă de transport militară rusească cu vele
„Sviatoi Piotr” (Wachsel), galion rusesc
„T-3” („Target-3”), stațiune americană în derivă
*„Taimîr”, spărgător de gheață sovietic
„Target-3”; vezi „T-3”
*„Tegethoff”, navă de explorare austriacă cu vele şi vapori
*„Terra Nova”, navă de explorare engleză cu vele şi vapori
*„Terror” („Groaza”), velier englez cu maşină auxiliară
„Tobol”, tartană rusească
„Torshavn”, petrolier norvegian
„Trinidad”, caravelă spaniolă
„Tri Sviatitelia” („Trei Sfinți”), corabie rusească
*„Union”, ambarcațiune engleză cu vele şi rame
„U.R.S.S.-N-169”, avion sovietic
„Uruguay”, canoniera argentiniană
„Ussurieț”, trauler sovietic
*„Vaigaci”, spărgător de gheață rusesc
*„Vega”, navă de explorare suedeză
„Victoria”, caravelă spaniolă
*„Vitiaz”, corvetă cu abur rusească
„Vânt de răsărit”; vezi „East Wind”
*„Vostok” („Răsăritul”), goeletă rusească
„Vulturul”, balon suedez
„Vulturul negru”; vezi „Ciornîi Oriol”
„Washington”, sloop american
„William”, velier englez
*„Zaria”, shooner rusesc cu maşină auxiliară
„Zeewolf” („Lup de mare”), velier olandez
„Zé1ée” („Sârguincioasa”), corvetă franceză

Redactor: I. Pecher
Tehnoredactor: Gh. Popovici
Corector: Gh. Argint

Dat la cules: 28. 7. 1959. Bun de tipar: 23. 9. 1959. Tiraj: 10.000 + 100 exemplare. Hârtie: semivelină de 65 gr *per m.p. Format: 16/70* X *100. Coli editoriale: 79.97. Coli de tipar: 60.75. A.: 0995/1959. Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare: 910(09). Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare: 91.*

Tiparul executat la întreprinderea Poligrafică Oradea, str. Moscovei 5, 6—8. — R.P.R.

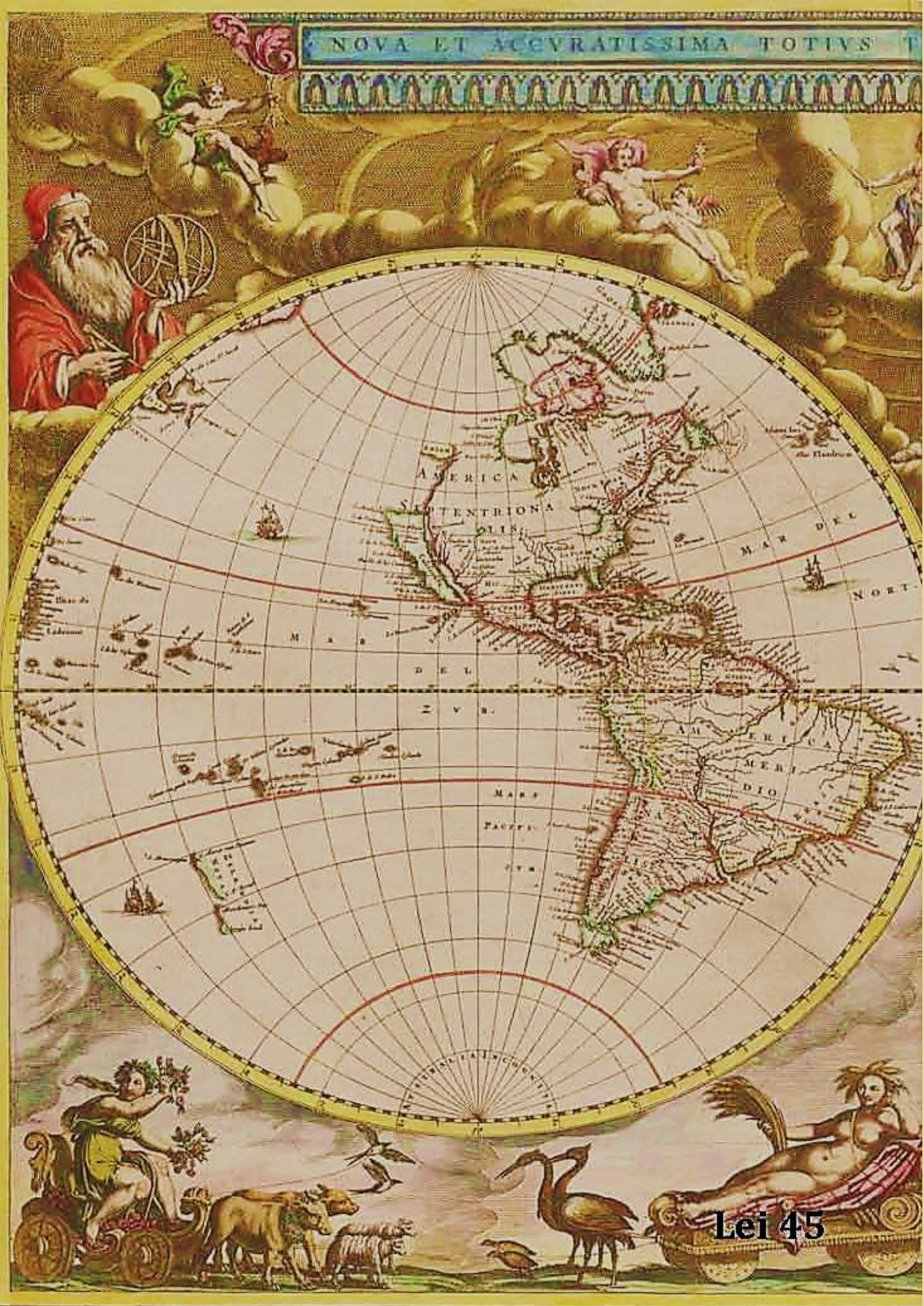
NOVA ET ACCVRATISSIMA TOTIVS
AMERICA
SEPTENTRIONA
LIS
MAR DEL
NORT
ZVR.
AMERICA
MERI
DIO
MARE
PACIFI
Lei 45